
MVSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ
tam priuatæ quàm publicæ
Extructio, Instructio,
Cura, Vſus.
LIBRI IV.
Accessit accurata descriptio Regiæ Bibliothecæ S. LAVRENTII ESCVRIALIS:
Insuper Parænesis allegorica ad amorem literarum
Opus multiplici eruditione sacra simul et humana refertum, præceptis moralibus et literariis, architecturæ et picturæ subiectionibus, inscriptionibus et Emblematis, antiquitatis philologicæ monumentis, atque oratoriis schematis utiliter et amœne tessellatum
Auctor P. CLAVDIVS CLEMENS Ornacensis in Comitatu Burgundiæ e Societate IESV, Regius Professor Eruditionis in Collegio Imperiali Madritensi.
LVGDVNI
SVMPTIBVS IACOBI PROST
M.DC.XXXV.

PHILIPPO IV.

REGI CATHOLICO.

HAVD ſatis nouit quid Regum maieſtati conueniat, quiſquis putat ſolùm Armamentaria dedicanda eſſe Regibus, non Muſea; ὁπλοθήκας, non βιβλιοθήκας; nullas lauros niſi ſanguine tinctas eos decere; non togam, ſed paludamentum; caduceum nunquam, haſtas ſemper. Quiſquis eſt tam inconſultè ἄμουσος, diſcat ipſummet Herculem *Muſagetis*[a], hoc eſt, Muſarum Ducis cognomine gloriari; eius clauā fuiſſe ex olea[b], quæ eſt arbor Sapientiæ; vnam & eandem eſſe literarum & armorum præſidem Mineruam[c]: eadem literatorum & armatorum honoraria, præmia, laurum; iiſdem honorum inſignibus Equites armorum & Equites literarum donari[d]; inter ſolennes ritus inaugurationis Abyſſinorum Imperatorum eſſe traditionem clauium Regiæ Bibliothecæ[e]; neminem eſſe qui plura & meliora

a Eumenius orat. pro inſtaurandis ſcholis.
b Pauſan.
c Sil. Ital. l. 9.
d in iure.
e Lodou. de Vrreta.

a Veget. in prol. rei milit. ad Valentinianum Aug.
b Plato.
c Iulius Pont.

ſcire debeat quàm Principes[a]; nihil quòd beatiorem Remp. efficiat, quàm cùm philoſophantur[b]; ſcientiam literarum quæ in plebeiis argentum eſt, & aurum in Nobilibus, in Principibus gemmas eſſe[c]: ac proinde gemmea ſæcula ea meritò cenſenda, in quibus Philippus & Alexander Macedones, Ptolemæus Philadelphus, Cæſar Iulius, Octauianus Auguſtus, Magnus Conſtantinus, Magnus Theodoſius, Carolus Magnus, Philippus Prudens, Principes literarum fouendarum, Muſeorum excitandorum, Bibliothecarum condendarum, comparandorum librorum ſtudioſiſſimi imperarunt.

Quæ cùm apud animum meum reputo, REX CATHOLICE, non vereor, quin potiùs geſtio inſcribere auguſtiſſimo tuo nomini Bibliothecam, ſiue Bibliothecæ auguſtiſſimum tuum nomen præfigere. Vnum duntaxat metuere poſſim, ne hæc quam ego artifex equidem minùs peritus in hoc Commentario molitus ſum, haud digna ſit quæ offeratur Regi; & ei Regi, qui pro diuina illa facultate qua pollet, primo oculorum conіectu intelliget ſtatim; ſítne in ea aliquid perfectum ingenio & induſtriâ elaboratum. Vt tamen auderem regia tua humanitas fecit, quemadmodum vt ſcriberem officij mei ratio me impulit. Quid enim aliud facere debeam in Regio tuo Madritenſi Panathenæo perfunctus ſtatis ad Deum comprecationibus

&

& ſacrificiis pro Catholicæ tuæ Maieſtatis & Regiæ domus incolumitate,ac perenni felicitate Hiſpanici orbis, quàm aliquid literarium adornare,quod tametſi (quæ mea tenuitas eſt) exile opus ſit: nihilominus argumentum pro ſua venuſtate, tuóque in illud affectu, qui tibi cum maximis Regibus & Imperatoribus communis eſt,non poſſit non eſſe gratiſſimum?præſertim cùm tu eodem tempore quo Bibliothecam hanc cogitatione & ſtylo deſcripſi, aliam reipſa intra ſepta Regij palatij tibi condideris, vt ibidem *Curiam mortuorum Senatorum* continenter haberes, (quemadmodum Demetrius Phalereus Ptolemæo Regi auctor fuit,ſi bene & feliciter regnare vellet,) vbi viuos Conſiliarios *quotidie* ad regnorum tuorum gubernationem adhibes. Vitruu.

Dici vix poteſt quàm inſigni tua gloria de bonis artibus & vniuerſitate ſcientiarum merueris, quando fundaſti Regia ſtudia Madritenſia, quibus (pro tuo in noſtrum Ordinem ſtudio & beneuolentia, & eâ quam animo concepiſti de noſtris functionibus opinione) noſtræ Societatis Profeſſores magno numero vndequaque excitos præfeciſti: verumtamen cùm non ita pridem intra auguſtæ baſilicæ penetralia ſuum Muſis puluinar deſignaſti, deſcripſiſti, dimenſus es, & propè Regiis tuis manibus illud architectatus literaria ſupellecti-

Themist. le instruxisti, nunquid te meritò *Contubernalem Musarum* appellem, quod cognomen olim Theodosio tributum est tanquam Imperatoriæ dignitatis eximium decus, ob id solùm quòd suam & Augustæ vxoris statuam in Musarum ædibus posuisset? Imitatus es æternæ memoriæ Regem auum tuum *Philippum secundum*, qui Museum sibi in Regia fecerat, & optimis libris egregiè instruxerat, quos postea de priuatis publicos esse voluit, transmissos ad *sancti Laurentij Escurialis* Regiam Bibliothecam, cuius descriptionem ideo huic operi attexui, vt si hæc mea minùs placuerit, illico inde petatur quod delectet. Omnino mea plurimùm interest librum hunc à te benignè excipi; si enim illum dignabere nido vel imo augusti tui Musei, non erit (opinor) qui eum facilè dedignetur, atque in suum non admittat: & hanc gratiam summæ humanitati in summa auctoritate debebo, sicut debere in dies plura cupio

CLAVDIVS CLEMENS,
è Societate IESV.

PRÆFA

PRÆFATIO

AD LECTOREM

De instituto, inscriptione, & distributione huius operis.

INTER *eas facultates, quæ magno numero prælegunter à singulis Professoribus singulæ in Regijs studijs Collegij Imperialis Madritensis Societatis* IESV, *vnam* Eruditionis *vocant, cuius proprium munus est antiquos ritus edisserere, de literarijs monumentis statuere; si quid apud veteres recentioréssve Scriptores subtiliter dictum, sententiosè prolatum, symbolis & apologis inuolutum, si quid ab Oraculis responsum, à Principibus editum, à plebe scitum, à legum latoribus statutum, à sapientibus pronunciatum, à Sacrorum procuratoribus sancitum, illud ijsdem verbis strictis, solutis, Latinis, Græcis, quâ quisque linguâ scripsit, in subiectam materiam afferre, dispositione ingeniosâ, contextu eleganti, stylo amœno: quæ res solis ingenij viribus (vt patet) sine multiplici & accurata librorum lectione fieri minimè potest; habétque in hoc genere dissertationum tantam dignitatem frequens Auctorum appellatio, vt quò rariùs Doctor suis verbis loquitur, eò suspiciatur magis, suóque siue* Eruditi, *siue* Philologi, *siue* Polyhistoris *nomine & munere dignior habeatur: quemadmodum hanc spartam Iustus Lipsius superioribus annis Louanij splendidè excoluit, & etiamnum hodie Ericius Puteanus procurat.*

Mihi cùm similis prouincia obtigerit Madriti, inter varia argumenta quæ in ipso limine mearum prælectionum occurrerunt, selegi præcipuè istud de Musei, siue Bibliothecę tam priuatæ, quàm publicæ extructione, instructione, cura, vsu. *quia præter multiplicem eruditionem cuius apprimè ferax est, hoc habet præterea, quòd documentis ad mores atque ad studia literarum valde opportunis abundet, locúmque det Inscriptionibus, Symbolis atque Emblematis*

blematis excogitandis; quod doctrinæ genus amœnitate multa conditur, & est huic Philologicæ professioni summè proprium.

Porrò quoniam Auctorum testimonia quæ proferuntur duplicis generis esse consueuerunt, alia tanquam obsignatæ tabulæ & concepta verba ad probandum & stabiliendũ id quod controuertitur; alia quibus proposita disputatio exhilaratur, illustratur, maiorem succum & nitorem capit; cautio nostra esse debuit, (quemadmodum esse debet illorum omniũ, qui tessellatum istud scribendi genus secuntur) vt auctoritates posterioris modi quæ afferuntur ad vbertatẽ & pompã, illustres sint, eximiæ, atque recõdita aliqua eruditione, vel acumine, vel magnifico aliquo sensu cõmendabiles: alioqui malè merebimur de ipsis Auctoribus, si loquentes eos inducimus aliter quàm solent quãdo optimè; malè de Lectoribus, quibus obtrudimus de triuio scruta; malè de discipulis, quibus obuia & vulgaria afferimus; malè denique de nobis ipsis, qui arenã pro aureis ramentis, vitrum pro adamantibus, calculos pro vnionibus otio nostro & alieno abutentes consectamur.

Citationes librorum, capitum, disputationum, quæstionum, articulorum, sectionum, numerorum, ferè reijcimus in marginem, vt contextus planior sit, & stylus expeditior.

Quod attinet ad œconomiam huius operis, de illa initiò singulorum librorum & sectionum infrà accuratiùs. hoc loco quadripartitam distributionem obiter duntaxat attingo. Duo priores libri respondent gemino intellectui vocis huius Bibliotheca, *quam solam propriè Latinus census habet eo sensu quo hîc accipitur; nimirum pro conclaui libris instructo ad studium. nam vox hæc* Libraria, *cui subiecta videtur eadem vis, potius significat tabernam in qua prostant libri venales quæstus gratiâ, quàm librorum certò in loco liberalis studij causâ dispositorum multitudinem.* Museum *verò propriè est locus vbi Musæ colebantur, & responsa reddebant* [a], *vel Ædes, seu Collegium literas simul discentium* [b], *licèt iam passim sumatur eo etiam sensu, quo in huius commentarij inscriptione accipimus; videlicet pro cella in qua solemus operari Musis, hoc est, in librorum lectionem, vel scriptionem, vel in alias huiusmodi commentationes literarias incumbere. hoc tamen interesse videtur inter notionem Musei & Bibliothecæ, quòd Museum primò literarum studium innuat, tum deinde necessarios ad id libros: è contrario, primaria significatio Bibliothecæ sit ordinata librorum congeries; secundaria verò, studium. Et quia ex æquo vtrumque à nobis tractatur in hoc opere; ideo in ipsius titulo gemina hæc vox*

a Philostr. in vita Tyan.
b Strabo l.17.

Museum

Museum & Bibliotheca *præfixa est. Itaque primo libro* θήκην, *siue locum ipsum recondendis libris idoneum extruemus. Secundo* βιβλία, *siue libros instruenda, vt par est, huic thecæ idoneos complectemur. Tertio, de Bibliotheca, id est, tam loci, quàm librorum habenda cura differemus. Quarto, de legitimo & fructuoso Bibliothecæ vsu.*

Nec est quod mirum cuiquam videri debeat, tractari prius à nobis thecam quàm libros; quasi libris deberi videatur prærogatiua nostri laboris & studij, vtpote hac in re præcipuis & dignioribus: visum est nobis è re fore, atque instituto nostro, necnon & naturæ rerum consentaneum si apes imitaremur, quæ priusquam euolent ad colligendum mel, fauos sibi construunt & ceram fingunt, hoc est, domos cellásque faciunt, in quibus reponant succum illum dulcissimum, subtilissimum, saluberrimum, *vnde peti solet luculentum symbolum studij & fructus literarij.* Plin.l.11. c.5.

At, vbinam gentium reperitur ista Bibliotheca? Eodem in loco, vbi Tullij Orator, Platonis Resp. Xenophontis Cyrus, aliaque eiusmodi quæ non tam reipsa existunt, quàm animo designantur tanquam absoluta opera dicendi, gubernationis, Imperij. Nihilominus Museum istud quod molimur hoc habet amplius, quòd prorsus effici possit, quando libuerit homini locupleti & studioso; cùm vix ac ne vix quidem Tullianus Orator, Platonica Resp & Cyrus Xenophontius aliter esse queant quàm imaginaria.

Cæterùm interea dum perficimus alia quædam opera longioris operæ & studij, fruere Lector *qualicumque hoc fructu quem ex mediocri Auctorum lectione retulimus; ingenium enim nequaquam ausimus polliceri, exilitatis nostræ satis conscij. Abundè nobis fuerit plurima tibi aceruasse, quæ tu (quod Seneca Stoæ Proceres fecisse scribit)* per lineamenta ingenij, *cùm res feret,* nectas. Sen.ep 33.

** *Facultas*

Facultas R.P. Prouincialis Societatis IESV *in Prouincia Toletana.*

EGO Ioannes de Montaluo, Societatis IESV Prouincialis in Prouincia Toletana, poteſtate mihi facta ab admodum Reuerendo Patre Mutio Vitelleſco, Præpoſito Generali Societatis IESV, facultatem concedo, vt P. Claudij Clementis liber, inſcriptus, *Muſei, ſiue Bibliothecæ tam priuatæ, quàm publicæ Extructio, Inſtructio, Cura, Vſus; cui acceſſit accurata deſcriptio regiæ Bibliothecæ S. Laurentij Eſcurialis, necnon Paræneſis allegorica ad amorem literarum*; ac iudicio grauium doctorúmque virorum eiuſdem noſtræ Societatis approbatus, typis mandetur. In cuius rei fidem has literas propria manu ſubſcriptas, ac ſigillo noſtro munitas dedimus. Murciæ die 2. menſis Maij anno 1634.

IOANNES DE MONTALVO.

INDEX

INDEX
Librorum, Sectionum & Capitum.

LIBER PRIMVS
Musei, seu Bibliothecæ Extructio.

SECTIO I.

Varij fines extruendorum Museorum & Bibliothecarum proponuntur.

SECTIO II.

Quibus in locis extructæ olim Bibliothecæ; quis videatur extruendis opportunus: earum breuis sciographia.

SECTIO III.

Musei, seu Bibliothecæ limen aliquâ sententiâ inscribendum.

SECTIO IV.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis poni solitis.

SECTIO

SECTIO V.

Elegantibus picturis, & appositis emblematis ornandum Museum, & super ea re nonnullæ cautiones.

SECTIO VI.

Præcepta emblematica, seu emblemata præceptiua pingendi in cælo Musei.

SECTIO VII.

Emblemata ſtudiorum commendatitia, ſiue commendationes ſtudiorum emblematicæ.

5. In

Sectio VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bibliothecæ parietibus.Plutei,loculamenta,imagines virorum bene meritorum de re literaria,librorum in suas classes & titulos distributio.

LIBER SECVNDVS

Musei, siue Bibliothecæ Instructio.

Sectio I.

Ordinatio armariorum: statuæ & icones principum cuiusque scientiæ; ac de singulis facultatibus breues dissertationes.

6. Arma

SECTIO II.

Alia quædam exquisita ad Musei perfectionem.

SECTIO III.

Libri aditu Bibliothecæ interdicendi, vel etiam cremandi.

7. Libros

SECTIO IV.

Instructio priuatarum quarundam Bibliothecarum.

LIBER TERTIVS

Musei, siue Bibliothecæ Cura.

SECTIO I.

De personis Bibliothecam accurantibus.

SECTIO II.

Quædam singularia quoad cultum & curam Bibliothecæ, siue Musei.

*** LIBER

LIBER QVARTVS
Musei, siue Bibliothecæ Vsus.

SECTIO I.

Axiomata philologica ad comparandam sibi, & tradendam alijs eruditionem, præsertim amœniorem.

SECTIO II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

BIBLIOTHECÆ ESCVRIALIS descriptio.

Monitum ad Lectorem.

PARÆNESIS ALLEGORICA ad amorem litterarum.

EMBLEMATVM
SYLLABVS.

INSCRI

INSCRIPTIONES
TVM BIBLIOTHECÆ, tum Emblematum.

34. Hic

LIBER

LIBER PRIMVS

MVSEI,

SEV

BIBLIOTHECÆ

EXTRVCTIO.

AGEDVM: manus operi. Architectemur *Musarum domicilium, & sacrarium Sapientiæ*; & quoniam eiusmodi molitiones esse antiquissimas 1.
satis planum fiet ex iis, quæ variis locis disputabuntur postea, videamus quem in finem extrui soleant Bibliothecæ; si tamen priùs lectorem meum monuero, vnum eundémque esse scribendorum librorum, & condendarum Bibliothecarum finem: ac proinde nihil duobus proximè sequentibus capitibus comprehensum iri, quod præfixus titulus non contineat; præterquam quòd scriptores non pauci tam multos ediderunt ingenij sui fœtus, vt illis propè idem fuerit libros scribere, & bene amplas Bibliothecas instruere: idque vel ex illo D. Hieronymi de Origene liquido constat. *Auxerunt*, inquit, *aliorum studia Bibliothecas, ac per partes compleuerunt; vnus Origenes ingenij facilitate Bibliothecam vnam quamuis ingentem implere potuit, cui ob incredibilem librorum numerum, quos conscripsit*, ADAMANTIVS *cognomen inditum est*. Sex autem librorum millia conscripsisse, testantur Epiphanius, ac Ruffinus. Didymus Alexandrinus Grammaticus licet salsamentarij filius (hoc est, eius patris[a], qui subito see pungere solebat,) fuit tamen tam emunctæ naris, vt tria millia & quingenta volumina scripserit, atque inde ob assiduam curam circa libros χαλκέντερος vocatus est[b]. Thomæ Aquinates, Augustini, Chrysostomi, Abulenses, Suaresij, aliique permulti sapientes, nónne [illegible] instructissima scribendo excitarunt? Inter prophanos Democritus de rebus ferè omnibus scripsit[c]: Theophrastus trecenta edidit

[a] Auctor ad Herenn.

[b] De illo Quintil. & Sueton. in Calig. c. 21.

[c] Sabell. l. 2.

[a] Laërt.l.10. volumina. Epicurus plura quàm vllus Philosophorum [a]. Aristarchus
[b] Suidas apud Volater. l.13.c.4. Alexandrinus Aristophanis auditor supra millena [b]. Et si Iamblico [c]
[c] De mysteriis Ægyptiorum ex Seleuco & Menato vetustis auctoribus. fides est, scripta sunt à Mercurio Trismegisto de vniuersa Ægyptiorum sapientia triginta sex librorum millia, & quingenti vigintiquinque: hoc quid aliud est, quàm fœtum eruditione cerebrum integras Bibliothecas eniti, & in lucem edere.

SECTIO I.

Varij fines extruendorum Museorum, & Bibliothecarum proponuntur.

2. Enchir.c.65. Πᾶν πρᾶγμα δύο ἔχει λαβάς: *Vnaquæque res duas habet ansas*, ait Epictetus; imò longe plurimas, vt disces ex hac sectione, in qua octo minimùm fines proponimus, ob quos extructæ sunt a variis Bibliothecæ.

CAPVT I.

Primus Bibliothecarum extruendarum finis vtilitas publica.

3. Bifariam considerari mihi videtur posse eruditio, aut tradenda per libros, aut acquirenda librorum subsidio: si tradenda à viris doctis, inde certe oriri potuit extruendarum Bibliothecarum occasio. Quoties enim quisquis est, cui non sit insitum desiderium deriuandæ ad posteros, atque vna cum ætatibus hominum propagandæ suæ conditionis. Id quidem laboris, & studij in librorum scriptione suscipi à plerisque vario fine & consilio, non inficior. Alij siquidem sola publicæ vtilitatis ratione sibi proposita, quæ vel excogitarunt ipsi, vel longo rerum vsu didicerunt, ea consignare satagunt literarum monumentis, vt futuris sæculis prosint: & conituntur esse Sibyllarum quàm similes, quæ non tantum dum viuerent profuere mortalibus responsa fundendo; sed etiam maximopere prosunt mortuæ, quarum libri adiri possunt cum dubitatur de aliquo portento. Proh *soles ingeniorum* planè mirabiles, qui vel post obitum suum lucent, meo [illegible] nostras, imò & eorum, qui aduersis vestigiis stant contra nostra vestigia, eodem temporis monumento suo splendore complent. Ep.64. Verè *Præceptores humani generis*, vt Seneca loquitur, *atque honoris causa semper appellandos, dignósque omni veneratione, ac prope numinis cultu*, quos neque sors fati communis ita efficere potuit mutos & elingues, quin viuant in immortalibus suis monumentis, & loquantur ea vocis contentione,

vt

vt surdus sit qui eos non exaudiat. *Parentes animorum nostrorum*, & eius vitæ auctores quam cum cœlitibus communem ducimus, qui sibi ipsis semper superstites, liberos suos nunquam pupillos relinquunt; quibus proinde eo plus debere nos fatendum est, quàm parentibus corporum nostrorum, quò maius beneficium est bene viuere, quàm viuere, ac semper ad omne officij genus institui, quàm pauculis annis institui. O te diuinum hominem quisquis hac vna incitatus cupiditate vt hominibus prosis, stylum sumis, libros edis, Bibliothecas extruis! o te (inquam) velut mortalem Deum, non solùm quòd futurus sis sempiternus senex, victurus vtique in omnes annos consequentes in hominum memoria, & rectè factis, scriptisque; sed quod æterni senis (sic Clemens Alex. Deum appellat) æmulus cùm ob aceruos illos, & thesauros sapientiæ, quos introrsus possides, videri possis αὐτάρκης, tibique ipsi sufficiens; nihilominus tamen tuas illas diuitias longè lateque effundis, quando vetustis rebus das nouitatem, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, dubiis fidem, fastiditis gratiam, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Quid est de vniuerso hominum genere bene mereri, atque adeò ad Deum Opt. Max. quàm proximè accedere, si hoc non est? l.3. pæd.c.3. Plin.in præf. hist.

4. Fuit hoc institutum magnarum illarum mentium, quos rectè *Genios orbis* dicere queas; qui vt eam scientiam quam hauserant diuinitus cum seris nepotibus communicarent, non lucri vllius, non propriæ in vulgus commendationis, sed vno publicæ vtilitatis studio, libros scribendo, & Bibliothecas extruendo sua ingenia publicam rem fecerunt, vt defuturam potius in aliis discendi, quàm in se ipso docendi cupiditatem verbo ac re ipsa testatus sit is, cuius nomen non tam hominis habetur, quam ipsius sapientiæ: verbo quidem, cùm pronunciat sapientiam se didicisse sine fictione, hoc est, non malo animo & prauo fine, sed & illam se sine inuidia communicare, & nequaquam honestatem illius abscondere, cum infinitus thesaurus sit hominibus, quo qui vtuntur participes fiunt amicitiæ Dei: re autem ipsa illud professus est, qui celebrem illam Academiam Hierosolymitanam, *sapientiæ domum* iure merito appellatam regia magnificentia ædificauit, misitque qui ad arcem illam eruditionis, & ad mœnia ciuitatis πλουσίως paruulos passim aduocarent, securos esse iussos quotquot venirent, de necessariis ad sustentandam vitam alimentis, & conquiescere in beneficentissimi Regis benignitate, & prouidentia: qui sapientiæ alumnis miscuisset ipse vinum, & proposuisset mensam, ne vlla parandi victus sollicitudine auocarentur à studio bonarum disciplinarum. Sap.c.7.n.13.

5. Hic videre mihi videor in Salomone, adeoque in omnibus verè sapientibus, puerperas nimiâ (vt sæpe fit) lactis abundantia pressas, quærere infantem qui mammam appetat, papillis inhiet, tantaque auiditate fontem illum nectareum sugat, vt si totum exhaurire velit. Quis neget Salomonem permotum hoc desiderio deriuandæ in omnem posteritatem suæ sapientiæ insigne illud gymnasium auxisse regia Bibliotheca, & necessaria studentibus supellectile, atque ea mente, & consilio

ſcripſiſſe infinitam illam voluminum multitudinem, quibus omnes artes, & ſcientias complexus eſt: cuius theſauri perexigua duntaxat particula ad nos peruenit, incredibili generis humani detrimento.

6. Hunc ad publicam vtilitatem reſpectum habuit medicorum Princeps Hippocrates octoginta illa edens volumina, quæ ſunt in manibus, tum etiam cùm præclarum illud iurauit iuſiurandum, atque ad illud ſuo exemplo medicos omnes adegit, ſe medicamentis, nutricatuve pro viribus ſemper ad languentium vtilitatem vſuros. huc reſpexit Hippocratis filius Piſiſtratus Tyrannus, qui libros Athenis diſciplinarum liberalium publicè ad legendum præbendos primus poſuiſſe dicitur. quam Bibliothecam Xerxes vrbe potitus ad Perſas tranſtulit, eam deinde Seleucus Nicanor Syriæ Rex multis pòſt annis reſtituendam curauit.

Gell. lib. 6. c. 17.

7. Huc reſpexit Franciſcus I. Rex Galliæ *literarum parens* cognominatus, ob ſingulare ſtudium in iis poſtliminio Pariſios, adeóque in totam Galliam reducendis; nam præter infinita quæ ſapientiſſimè conſtituit rei literariæ promouendæ perutilia, & hoc adiecit, vt miſſis in mediam Græciam, atque in ipſam Arabiam viris doctis, qui libros vndique conquiſitos ad ſe referrent, nobilem illam Pariſienſem Bibliothecam bonorum ingeniorum, ac diſciplinarum omnium altricem compoſuerit. hoc publici boni deſiderio incitatus Franciſcus Ximeneſius de Ciſneros Cardinalis, & Archiepiſcopus Toletanus inſtitutam à ſe Complutenſem Academiam inſigni Bibliotheca locupletauit.

8. Huc denique pertinuit Sixti V. Pont. Max. ſollicitudo, & magnificentia, cùm Bibliothecam Apoſtolicam à Sanctiſſimis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipſis adhuc ſurgentis Eccleſiæ primordiis incoatam, pace Eccleſiæ reddita Laterani inſtitutam, à poſterioribus deinde in Vaticanum, vt ad vſus Pontificios paratior eſſet, tranſlatam, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto IV. inſigniter excultam, quo fidei noſtræ, & veterum Eccleſiaſticæ diſciplinæ rituum documenta omnibus linguis expreſſa, & aliorum multiplex ſacrorum copia librorum conſeruaretur, ad puram, & incorruptam fidei & doctrinæ veritatem perpetua ſucceſſione in nos deriuandam, è loco incommodiore vbi ſita erat, in commodiſſimum ac magnificentiſſimum extulit, *liberalibúſque doctrinis, & publica ſtudiorum vtilitati dedicauit.* Quæ à me de hac Vaticana Bibliotheca recitata ſunt, ea ferè totidem verbis ſpectabili charactere inſcripta cernuntur ad portæ dextram: ex quibus intelliges quis eſſe debeat princeps finis erigendarum Bibliothecarum, nimirum *Eruditio* quaſi per manus tradenda poſteris, ſolo publicæ vtilitatis, & diuinæ gloriæ reſpectu: ſin verò ſecus fecerimus, rete aureo conchulas piſcabimur, hoc eſt, abutemur nobiliſſimis inſtrumentis comparandæ ſcientiæ, & Reginam omnium Sapientiam exaugurabit, & in ordinem rediget quiſquis illam quæſtui illiberali, vel inani gloriæ coget ancillari.

CAPVT

CAPVT II.

Secundus extruendarum Bibliothecarum finis, Eruditionis oſtentatio.

SVggillat, nec immeritò, T. Liuium Plinius ſecundus *quòd vtilitati iuuandi prætulerit placendi gratiam*, qui quodam ſuarum hiſtoriarum 1. In Præf. hiſt.
volumine ſic orſus ſit; *Satis iam mihi gloriæ quæſitum eſt, & potuiſſem deſinere, niſi animus inquies paſceretur opere.* Profectò populi gentium victoris, & Romani nominis gloriæ non ſuæ, compoſuiſſe illa decuit, maiúſque meritum eſſe operis amore, non animi causâ perſeueraſſe; & hoc populo Romano præſtitiſſe, non ſibi. hæc Plinius. Vellem Romanus hiſtoricus ſolus velificatus fuiſſet propriæ laudi in edendis librorum monumentis; habuit in eadem naui ſociorum bene multas centurias, ac in primis antiquos Philoſophos palliata illa vaniſſimæ gloriæ mancipia, quorum præcipuum inſtitutum fuit obſeruare ventos, ac totis velis blandientis vulgi Fauonios excipere, qui poſt multam operam in ſcribendis ſuis commentationibus, ac digerendis Bibliothecis, cum demum ſibi cumulatè ſatisfactum putauerunt, ſi digito monſtrarentur, & ſe audirent dici, hi ſunt.

Quamobrem iuſtiſſimo Dei Opt. Max. conſilio factum eſſe obſeruat 2.
Poſſeuinus, vt quotquot euanuerunt in cogitationibus ſuis, abiecto Bibl. c.49.
diuinæ gloriæ ſtudio, & canentes tantùm ſibi ipſis, noſtri curam non l.1.
habuerunt, mulctati ſint librorum ſuorum interitu, & Bibliothecarum Ariſt.3. met.
cladibus Nec immunis fuit eius pœnæ (vt alios deteriores ſileam) Mer- text.15.
curius Triſmegiſtus eiuſdem ſacrilegij reus, atque cæteri, qui verita- D.Auguſt.8.
tem Dei in iniuſtitia detinuerunt. nam ex tot voluminum millibus quæ de ciu.c.23.
edidit, vix ætatem ferre potuerunt dialogi vnus & alter, Pimander
& Aſclepius. Adde, ſi libet, & tabulam ſmaragdinam, ſi eam eius
opus eſſe putas. Traianum Imperatorem herbam parietariam vocare Aurel Vict.
conſueuerat Conſtantinus, quòd in omnibus à ſe excitatis operi- in Conſtant.
bus ſuum nomen ambitioſiùs inſcriberet, vt non tam publicæ vtilitati, & operum perennitati, quàm ſuæ commendationi ædificare
videretur. Ego fortunatiorem illum puto, qui ſatagat ſcribenda face- Plin.
re quam ſcribere legenda; velítque ad beatam immortalitatem pignerari rectè factorum trophæa, & adumbratæ huius gloriæ con- D Chryſoſt.
temptum, Deíque potius, quàm hominum oculis, quemadmodum in Pſal. 48. v 12.
loquitur magnus Gregorius[a], facta ſua ſcriptaque imprimere. hac ta- [a]11.mor.c.17.
men intemperie plerique Auctorum ita tranſuerſi aguntur, vt ſolùm appetant neſcio quod

Euge, bellè, acutè, ſubtiliter, ſapienter, Martialis.
Ibis ab excuſſo grandis in aſtra ſago,

aliáſque eiuſmodi laudationes, & plauſus, ſibíque tritum illud ſatyrici glorioſum ridentis tacitè occinant,

Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter;

quid est hæc φιλοδοξία, aut κενοδοξία innata eruditioni, quàm bonæ matris fœtus deterrimus? Quò tandem pertinet conceptum ex doctrina humanæ laudis desiderium?

Quò didicisse? nisi hoc fermentum, atque semel intus
Innata est, rupto iecore exierit caprificus.

3. Sat. 1. Eleganter omnino Persius congenitam scientiæ gloriæ appetitionem, quæ sola est frequenter condendarum Bibliothecarum & scribendorum librorum causa, *fermentum* esse dixit, & *caprificum*; fermentum quidem, quòd sinu suo massa continere non potest, quin sufferneſiat, infletur, turgescat, rumpatúrque: & si diutiùs illud retineat, corrumpatur. Intumescere solet mens hominis eruditi resoluta laxatáque hoc gloriæ cupiditatis fermento, quod nisi vel tempestiue tollitur, vel certè prudenter temperatur ab eo, qui animum ad hæc opera literaria adiicit, putidam suam inanitatem, ieiunum, ac euanidum animum prodet, non sine intuentium stomacho. Sed & *caprificus* est hæc gloriæ titillatio; in quam sententiam placet afferre quæ scribit ad Aloysium architectum Cassiodorus, *Virgulta*, inquit, *noxiâ importunitate nascentia auferantur euulsis cespitibus, ne radicum quidam capilli paulatim turgentes fabricarum visceribus inserantur, & more vipereo prolem sibi fœcunditate contraria nutriant, unde se compago casura disrumpat.* & Seneca, *Paruula semina, & quorum exilitas in commissura lapidum vix locum inuenit, in tantum conualescunt, vt ingentia saxa distrahant, & monumenta dissoluant; hoc quid est aliud quàm intensio spiritus, sine qua nihil validum, & contra quam nihil validum est.* Potuítne meliùs explicari quanta sit vis gloriæ cupiditatis, si quæ in hominis eruditi præcordiis insederit? disrumpitur miserum pectus prodeunte foras, & sese exerente malo semine; nec finis est libros edendi & coaceruandi; impallescit studiis, noctes diebus continuat, corpus geniúmque rebus necessariis defraudat, vt comparandæ literariæ supellectili sufficiat. Fitque vtplurimum, vt ea opera quæ tanto labore parturit & enititur, sint caprificus, hoc est, ficus sterilis, nunquam maturescens, &, quod deterius est, auctori suo, & parenti exitialis, non secus ac Mineruæ templum Alalcomenis, ob innatam commissuris saxorum hederam, concidit. Vbi enim isti aucupes humanæ laudis sese confecere vigiliis, inedia, sumptibus, & continenti studio, ferè solum hoc referunt, vt studiosa laborare putentur insaniâ, qui propriam tantùm commẽdationem animo propositam habent; quæ tamen non debet esse merces suscepti laboris, & expensarum in condendis libris, & Bibliothecis, sed accessio dumtaxat: *Sicut licèt in aruo quod segeti proscissum est, aliqui flores innascantur, non tamen huic herbulæ, quamuis delectet oculos, tantum laboris insumptum est; aliud fuit serenti propositum, hoc superuenit.* Præposterus est, (fateor) extruendarum Bibliothecarum finis, *eruditionis ostentatio*; at certe est finis, haud fortasse paucis, isque primarius.

L. 11.

11. nat. quæst.

Pausan. in Bœot.

Sen. de beata vita c. 11.

4. Non sum tamen ita austerus, & ἀπαθής, vt si *fortè quid aptius exit laudari metuam; sed recti finémque extremúmque esse recuso.* non est mihi pro effato illud Epicteti, μηδὲν θέλε δοκεῖν ἐπίστασθαι, *satage videri nihil scire:*

nec

nec mihi probatur signum illud profectus à Plutarcho positum, *velle facere quod rectum est, & foras non spectare:* vitandus item appositus scopulus, & explodenda illius gloriosuli fatuitas apud Eustachium negantis velle inesse sibi aliquod honestum, quo se præditum esse alij ignorent, *Μηδὲν ἐθέλω καλὸν ἔχειν ἀνάγνωστον.* quod ad me attinet quemadmodum nolim hominem eruditum struere Bibliothecas, aut scribere libros pascendis alienis oculis hac esca, nihilque aliud suo illo studio, quàm inanem alijs voluptatem, sibi verò gloriam aliquam sectari; ita duo super hac re statuo. Alterum est, fas esse homini docto præfigere suum nomen fronti suorum operum, tum quòd id facere iam ab omni æuo consueuerint scriptores sapiētissimi modestissimique, tum quia hinc quoque acuitur Auctoris diligentia, vt quod molitur in Museo, limatius exeat in publicum, nec damnetur incuriæ: vsu enim compertum est rumores incerto Auctore ferè esse falsos, & vagari securiùs sine capite mendacium. Alterum, haud damnandam esse quorumdam eruditorum curam in locuplete Bibliotheca componenda, imò etiam haud difficulter exhibenda hominum aspectibus, vt eam quam sibi merito compararunt, eruditionis opinionem tueantur apud vulgus, idque è publica re, & numinis gloria videri posse; quia plurimum potest in vtramque partem præconcepta de suis moderatoribus populi opinio. Proinde ad istos homines non pertinet illud Gregorij Nazianzeni monentis nihilo magis curandum alienum iudicium, quàm alienum somnium, *τὸ δοκεῖν ἐστὶ πρὸς ἡμᾶς ὥσπερ οὐδ᾽ ὄναρ ἀλλότριον.*

CAPVT III.

Extruendarum Bibliothecarum tertius finis, comparanda eruditio.

OBuius est cuilibet, & fortasse primo loco statuendus hic finis extruendarum Bibliothecarum, videlicet *eruditio acquirenda*, cuius, 1.
prout quisque est cupidissimus, ita est librorum congerendorum studiosissimus. Bibliothecarum enim beneficium est, vt in omnium hactenus sapientium possessiones figere possis vestigium, & quasi hæreditatem tibi relictam cernere. *Vtinam* (dixit aliquando D Hieronymus) *vtinam omnium tractatorum volumina haberem, vt tarditatem ingenij lectionis diligentia compensarem.* Intelligebat vir ingeniosissimus ex Bibliothecarum fodinis erui purum putum aurum sapientiæ, idque à libris præstari hominibus, vt quicumque ante nos fuerunt, nobis vigilias suas in multam noctem, nobis antelucanas suas lucubrationes in multam diem produxerint, nobis seuerint, nobis vixerint. laborarunt (inquam) diu noctúque primi inuentores bonarum artium, suæque pretium operæ, & ingentes thesauros nobis reliquerunt in librorum apothecis, quos cuique fas sit in suos vsus conuertere. Seuerunt ingenuarum disciplinarum cultores, vt suppeditarent posteris, quod in horreum memoriæ conderent, & vnde pascerent mentes suas.

Ego

2. Ego dicere soleo, nihil aliud esse Bibliothecas, quàm decantatam illam Phœbi cortinam, vnde responsa fundebantur illam adeuntibus: vel logothecam Mineruæ, vel celebre Mercurij Salinum quod λογιον appellant, vnde candidissimos sales promebant omnes facultates & scientiæ: nihil aliud Bibliothecas esse ait, quàm omnium artium doctrinarúmque myrothecium & seplasiam, vnde singulæ accipiunt vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiuscemodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suauitates ad delitias, seu succorum præstantiam ad sanitatem & robur, vt se comant, poliant, venustent, exhilarent; denique esse aceruum omnis sapientiæ, è quo pro suo iure singuli sumere possint quod sibi necessarium, vel opportunum putant, vt conserant solum animi sui, possintque deinde ferre fructus tum honestatis, tum scientiæ qui in omnem æternitatem perennent. Quis putet Aristotelem tam multa assecuturum, vel scripturum fuisse, nisi nobilissima illa instructum Bibliotheca, quam per Alexandri Magni opes, tanto studio, tantisque sumptibus sibi comparauit, & à Platone magistro suo ob incredibilem legendi auiditatem Αναγνωστης *lector* appellatus sit? Vnde tandem suam Bibliothecam Photius scripsit, nisi ex magna in Bibliothecis assiduitate? Quando Plinius secundus scribere potuisset historiam naturalem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quàm naturam ipsam. Vnde vicena illa rerum pulcherrimarum millia deprompsisse potuit, quæ se inclusisse ait triginta sex voluminibus, nisi ex lectione voluminum circiter duûm millium. Non vni profuit præfuisse viginti illis amplius librorum voluminibus, quos literario magis censu, quàm pecuniario locuples Ferdinandus Columbus Christophori noui Orbis inuentoris filius Hispali dedicauit. Ex eâdem Bibliothecarum officina prodiere Manutij, familia illa literatorum hominum, ac in primis Aldus iunior (vt Paulum patrem, Aldúmque auum, viros insigniter doctos, sileam) qui nunquam tantus in vario disciplinarum genere extitisset, quantum eum suspexerunt Venetiæ, Bononia, Pisæ, ac Roma ipsa, nisi partim suis sumptibus, partim Principum liberalitate insignem Bibliothecam voluminum supra octoginta millia confecisset, secumque semper transtulisset, paulo diutiùs aliquo in loco commoraturus. Illam Erasmus copiosissimam esse dixit, quâque non alia bonis libris, præcipue Græcis, sit instructior, ex quâ ceu fonte omnes bonæ Bibliothecæ per omnem vsque orbem nascuntur, & propagantur. Id quoque ad vmenti nactus est felix Musæ veteris cultor iustus Lipsius, qui cû Romæ se Antonio Perrenoto Cardinali Granuellano acri ingeniorum æstimatori addixisset à Latinis Epistolis, per Mecœnatem illum suum, & per Guillelmum Cardinalem Sirletum in paucis doctum, aditum ad Romanas Bibliothecas Vaticanam, Farnesianam, Sfortianam, aliásque tum priuatas, tum publicas habuit, eo fructu, quem facilè cogitando assequetur, quisquis hominis ingenium, iudicium, memoriam, diligentiam, multiplicem eruditionem nouerit.

Plin. iun. ep. ad Marcum.

Plin. sec. in præfat. ad Vesp. Imp.

In adag. Chil. 3. cent. 1.

3. Et putas ipse Augustinus licèt in excogitando sagacissimus implere potuisset

potuisset Bibliothecas suis cōmentationibus, nisi & ipse (vt tradit Possidonius) Bibliothecam habuisset, vnde hausit quod in nos postea vberiùs refudit. Quid mirum si M. Varro infinita scripserit, qui nihilominus in legendo incredibiliter fuit assiduus? Mirarer magis si pauca legisset, & scripsisset plurima: fieri enim haudquaquam potest, vt acer animus & solers, torrentes eruditionis legendo ebibat, quin illico torrentes profundat sapientiæ: hac enim lectione incalescit animus, afficitur, & quasi diuino aliquo Numine afflatus necesse est (quod dixit Tullius) intelligentiam suam excutiat, & conetur, iuxta illud Maronis haud absimile de Sibylla,

——totum si pectore possit
Excussisse Deum.

In eius vita.

Itáque quasi entheatus extrinsecus sibi ab auctoribus inspirata, tum concepta intrinsecus fundit oracula: quemadmodum de se testatur is, quem suprà laudaui, Plinius secundus, se ad multa millia rerum scitu dignissimarum, quas ex multiplici lectione excerptas suæ historiæ inseruit, adiecisse insuper de suo plurima, quæ aut ignorauerant priores, aut postea inuenerat vita; qui quidem & alius est Bibliothecarum fructus, solum animi nostri ita præparare ac fœcundare, vt nunquam sine fœnore reddat posteris, quod à prioribus accepit.

In præfat. hist.

4. Verùm paucis rem confecero, si dixero, ex Bibliothecis velut ex equo Troiano omnes hactenus eruditos, & scriptores profluxisse, si pauculos quosdam exceperis, queis infusa est magnam partem diuinitùs sapientia, ex quibus deinde proueniunt cæteri, qui appellari solent *Antistites bonarum artium*, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Socrates, quos certum est non fecisse ab integro sua ingenij monumenta, sed eruisse plurima è sacris Auctoribus, & tanquam ex rediuiuis marmoribus ea sibi construxisse. Quod ad Pythagoram attinet, *à quo Philosophia nomen exortum fuisse*, scribit Augustinus[a], *& à cuius disciplina deriuata esse magisterij præcepta*, ait Ambrosius[b], *meritóque apud Philosophos magnū habitum æqualem vix reperisse*; omnino hausisse plurima ex Mosaicis voluminibus docet Theophilus Raynaudus[c]. Nam & ea iam fuisse conuersa in linguam Græcam, ante Alexandrum, & ante Persicum Imperium graues Auctores[d] tū antiqui, tum recentiores asseuerant. Platonem verò eiusdem Mosis commentarios transtulisse in suam Bibliothecam, indéque profecisse plurimum, vel ex eo liquet quòd Numenius apud Clem. Alex.[e] dicit *Platonem nihil aliud esse quam Mosem Atticum*; cui & assentitur Iustinus, eundem appellans *Mosem atticè dißerentem*; & Ambrosius[f], suos illos Iouis hortos ex canticis Salomonis accepisse innuit. De Socrate quid? hoc sat esto, quòd eundem *Hebraicæ sapientiæ æmulatorem* vocat Clemens[g]. Aristoteles autem quantus quantus extitit, verùm instructam à se Bibliothecam adeóque intelligentiam suam locupletauerit Hebræorum monumentis procliue est conijcere ex ipsius studio in conquirendis maximóque pretio coëmendis libris; tum ex ipsiusmet testimonio. *Iudæus* (inquit[h]) *ab altioribus Asiæ locis ad maritimas descendens regiones, vbi tum degebamus, Philosophiæ amore ad nos sponte venit, qui multo*

Sen. de breu. vitæ.
[a] 8. de ciu. c. 82.
[b] l. 1. ep. 6.
[c] In prologo Theol. nat. §. 5.
[d] Clem. Alex. 1. str. cap. 13. Serar. in prolog. Bibl. cap. 16. q. 2. aliique apud eundem Raynaudum. Euseb. 10 de præp. Euang. apud Baronium anno Christi 183.
[e] 1. Strom. c. 13.
[f] l. de bono mortis.
[g] 1. Strom.
[h] Clearchus peripat. apud Eusebium 3. præp. c. 3. & Clem. Alex. 1. strom. c. 6.

plura nobis attulit, quàm accepit, Theocritus in Bucolico Carmine facilè princeps euocatus est è Sicilia à Ptolemæo Philadelpho eo tempore (vt promptum est coniicere) quo septuaginta Interpretes dabant operam conuersioni. Nam hic Poëta ad scribenda Epithalamia legem sumpsit ex Canticis Salomonis, ex quibus expressit non pauca in Genialem pompam, qua Arsinoe Ptolemæi filia in nuptiali curru Adonidem cum Venere traduxit, quæ Idyllium est 15. & in Epithalamium Menelai, & Helenæ Idyllio 18. Gaspar Sanct. in cap. 10. Dan. Idem pluribus super hac re in commentariis super Cantica prologom. 5. vbi quid Theocritus ex Canticis penè ad verbum transcripserit ostendit. Vide Paulum Scherloquum *anteloquio 9. in Cantica sect. 2. n. 14.*

5. Ex quibus omnibus hoc conficio: si tantorum virorum primigenia illa (vt videtur) Philosophia similis fuit illuminationi quæ fit ex sparto, quam homines accendunt lucem à sole artificiosè suffurantes. Si is qui

Clem. Alex. l. 3. strom.

Mente Deos adijt, & quæ natura negauit,
Visibus humanis oculis ea pectoris hausit.

Ouid 13. Metam.

Pythagoras, *si columen & sublimis apex Philosophorum* [a]. Idémque *diuini* [b] nomen sortitus Plato; si naturæ Genius Aristoteles, & velut medij inter humanū & diuinum ingenij [c]. Si Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus Socrates, partem non minimam suæ sapientiæ, & eruditionis deriuarunt in sua latifundia ex librorum fontibus quos sitienter appetebant; quantum putandum est fore opis, & subsidij in locupletibus Bibliothecis ad scientiæ acquisitionem, ideo omnibus veritatis inuestigandæ, stabiliendæ, ornandæque studiosis, & candidatis sapientiæ dictum esto, quod nepoti suo scripsit Ausonius,

[a] Arnob. l. 2. [b] Cic. 3. Tusc. q. [c] Cæl. Rhodig. l. 2. c. 2.

Perlege quodcumque est memorabile:

nam Bibliothecarum beneficium est vt homines studiosi, (vel teipso iudice qui hæc legis) non solùm suam ætatem bene tueri, verùm etiam omne æuum suo adiicere possint. Quidquid annorum ante illos actum est, illis acquisitum est, nisi ingratissimi sumus, illi clarissimi opinionum conditores nobis nati sunt, nobis viam præparauerunt; ad res pulcherrimas ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur, nullo nobis sæculo interdictum est, in omnia admittimur; & si magnitudine animi egredi angustias humanæ imbecillitatis libet, multum per quod spatiemur temporis est: licétque cum ipsa rerum natura in consortium omnis æui pariter incedere.

Sen. de breu. vitæ.

Capvt IV.

Extruendarum Bibliothecarum quartus finis, Animi voluptas.

1. Nullæ sunt epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum literariis voluptatibus comparandæ, dixit Cato maior, confirmauitque

Cic. de sen.

uitque luculentis rationibus & exemplis. Quod cùm intelligerent Attalici Reges, arbitrati sunt non posse melius collocari immensas suas opes & diuitias, quàm in extruenda Bibliotheca, ex qua sibi suisque nouæ indies animorum voluptates succrescerent. Audiamus super hac re Vitruuium, *Reges Attalici*, inquit, *magnus Philologiæ dulcedinibus inducti, cùm egregiam Pergami Bibliothecam ad communem delectationem instituissent, tunc item Ptolemæus infinito zelo cupiditatisque studio incitatus, non minoribus industrijs ad eundem modum contenderat Alexandriæ comparare.* Ex quibus verbis intelligis nihil aliud in Bibliothecæ extructione fuisse propositum Attalicis Regibus, præter eam, de qua loquimur, *ex Philologiæ dulcedine animi delectationem.* Tamen admonendus es hoc loco Lector, Alexandrinos Reges Eumene Attali Regis filio Pergamenæ Bibliothecæ conditori præiuisse in hoc studio. Nam Ptolemæus secundus Philadelphus Ptolemæi Lagi filius Eumene Pergami Rege maior memorabilem illã Alexandrinam Bibliothecam composuit, eius structuram doctus ab Aristotele, vt auctor est Strabo, hoc est vel exemplo Aristotelis, qui primus collector librorum fuit, πρῶτος συναγαγὼν βιβλία, vel quod cùm Aristoteles Theophrasto suos libros reliquisset, Theophrastus autem Neleo, ab hoc mercatus sit Ptolemæus, eósque cum aliis quos ingenti pretio Athenis, & Rhodi coëmerat Alexandriam vnum in locum transtulit; nam aliter structuram Bibliothecæ Ptolemæum docere haud potuit Aristoteles, qui Ptolemæo fuit ætate superior. Quis est ergo iste Ptolemæus Eumenis circa Bibliothecas æmulus, vt habet Plinius post Vitruuium.

(margin: l.7. — l.1. — Athen.l.1. — l.13.c.11.)

2. Ego omnino hîc vtrumque errore lapsum puto in ordine temporis. Nam Ptolemæus Eumenem Pergamenæ Bibliothecæ auctorem [a], imò eius patrem Attalum, (cui D. Hieronymus [b] eam structuram tribuit) integro ferè sæculo præcessit [c], præterquã quòd Alexandrina Bibliotheca Attalicam multis partibus superauit; cùm vel ipso Antonij Triumuiri tempore quo auctior esse debuerat quàm sub Eumene, in ea solùm essent [d] εἴκοσι μυριάδες βιβλίων ἁπλῶν, *ducenta millia librorum singularium.* Si tamen vindicare libet ab omni suspicione erroris Vitruuium, & Plinium, qui nunquam mihi videntur sine præfatione laudis appellandi; dicere fortassis haud absurde possim, Ptolemæum cognomento Epiphanem Eumenis temporum æqualem in augenda Alexandrina Bibliotheca iam pridem condita, æmulatum fuisse Eumenis diligentiam in Pergamena primùm instituenda: atque hoc si dixero, habebo adstipulatorem huius meæ coniecturæ Sallianum, qui hanc Philadelphi Bibliothecam ait à posterioribus Regibus fuisse amplificatam; vnde fit vt inter Auctores de numero librorum non satis constet, Cedrenus centum millia librorum tantùm ponit, Isidorus septuaginta: Freculphus contraxit hunc numerum per errorem myriadibus in chiliades conuersis. Aristeas apud Iosephum, & Eusebium refert Demetrium spopondisse Ptolemæo petenti quot iam essent, breui ferè quingenta millia. Agellius [e] & Amian. [f] sept. ingenta numerant. Difficile erroris excusatur Seneca [g] quadringenta tantùm millia periisse scribens. Vide

(margin: [a] Strabo l.13. — [b] Epist. ad Chromat. — [c] Sallian. an. ab v.c. 474 & 564. — [d] Plut. in Ant. — an mundi 3775. — [e] l.6.c.vlt. — [f] l.6 c.22. — [g] de tranq. c.9.)

super hac re Sallianum[a] & Lipſ.[b] Itaque licèt ſemper ipſa, ſemper tamen alia, eo quòd proceſſu temporis numeroſior fuerit Ioannes Rodriquez de Leon, frater illius Antonij, qui ſcripſit Bibliothecam occidentalem & orientalem, ait ita Attalum fuiſſe æmulatum curioſitatem Ptolemæi, vt ob id (inquit Galenus) vendita ſint opera ſuppoſititia cum titulis virorum doctorum; quia *ementium cupiditas mutauit opinionem ſcribentium.*

[a] locis cit.
[b] in Sync. cap.2.

3. Redeamus ad illas animi voluptates quæ hauriuntur ex Bibliothecis. Quis eas neget eſſe quammaximas, cùm præ illis vix vllæ hominibus ſtudioſis placere poſſint, quibus, vt diutiùs indulgeant, ferè ſolent eſſe ſomni parciſſimi[c], leueſque[d] cibi & facilis, atque abhorrere à rebus venereis, quia animi lumen ad capeſſendas diſciplinas neceſſarium extinguunt[e], ludorúmque omnes oblectationes flocci facere; qui ſuam in libris peruoluendis, & diſcendis literis exercitationem ludum literarum appellant. *Quæ maior voluptas* (ait Tertullianus[f]) *quàm faſtidium ipſius voluptatis?* Magiſtro hunc in modum ſuccinit diſcipulus[g], *Voluptatem viciſſe voluptas eſt maxima*; & nos quoque occinamus. Quàm magnis liquidíſque voluptatibus plenum eſſe neceſſe eſt illud, propter quod omnis alia voluptas contemnitur? & quod ſolum ſibi eſſe contra omnes animi ægritudines ſolatium experiuntur quotidie cum Plinio iuniore[h], Bibliothecarum cultores: imò otioſa ſenectute[i], (quæ vel ſola ipſa morbus eſt) ſi habet paululum ſtudij, & doctrinæ nihil iucundius.

[c] Plin. iunior ad Marcum de auunculo.
[d] Sen. ep. 15.
[e] Cic. de ſen.
[f] lib. de ſpect.
[g] Cypr. l. de bono pudicit.
[h] ep. l. 9.
[i] Cic. de ſen.

4. Potéſtne aliquid fingi delectabilius, quàm ſedentem in Bibliotheca, & immotum, vniuerſum Orbem nihilominus peragrare, quidquid eſt vſpiam præclarum, & excellens metiri, oculis inſpicere, replicare omnium retrò ſæculorum memoriam, regnorum ortus, progreſſiones, inclinationéſque tanquam è ſpecula contemplari; videre naufragia ſine metu, ſpectare bella ſine periculo, rimari terræ viſcera ſine fatigatione, Principum ædes ingredi ſine repulſa, ſubire templorum ſacraria ſine ſacrilegio; intereſſe ſapientium conſiliis, è Stoa tranſire in Academiam, ex Academia in Lyceum; Zenone, Socrate, Platone, Ariſtotele, Pythagora, Epicteto, Seneca, Theophraſto vti familiariſſimè, támque habere beneuolos, vt nemo horum non vacet cùm volueris; nemo venientem ad ſe non doctiorem beatiorémque dimittat, nemo quemquam vacuis à ſe manibus abire patiatur. Quid iucundius quàm circumfuſum libris delibare quidquid eſt in Grammaticis accuratum, in Epicis amœnum, in Tragœdis ſententioſum, in Comœdis feſtiuum, in Lyricis excultum, in Satyra ſalſum, in Epigrammate acutum, in fabula ingenioſum, in panegyri elegans, in hiſtoria varium, in eloquentia ſublime, in Philoſophia reconditum, in medicina neceſſarium, in iuris ſcientia vtile, in mathematicis admirabile: nec his contentum voluptatibus ebibere plenis faucibus, & perfundi toto pectore Ambroſij ambroſia, Bernardi nardo, ſucco Hieronymi, medulla Tertulliani, Eucherij melle, Auguſtini acidula ſuauitate, Chryſoſtomi aureis imbribus, Cypriani, Baſilij, Gregorij, & aliorum Eccleſiæ

procerum

procerum deliciis? Desideras in ipso fonte gustare diuinam dulcedinem? habes in sacris voluminibus instructissimum lectisternium, atque (vt Christianè loquar, & cum Augustino[a]) habes in diuinis literis *Angelorum ferculum, & Archangelorum pulmentum*, vnde possis delicatissimè epulari; quibus cibis ita reficiebatur Alphonsus Aragoniæ Rex, vt spretis regiis voluptatibus vtrumque instrumentum adiectis etiam commentariis quater decies perlegerit. Quater decies, inquam, sine nausea, & fastidio. habent enim hoc singulare literariæ oblectationes, vt sæpiùs repetitæ semper placeant, nouámque sui subinde creent in ipsa satietate appetentiam: cùm tamen aliis in rebus, *cuilibet magnæ voluptati fastidium finitimum sit.*

[a] Serm. 38. ad fratres in Erem.

Ranulph. l. 6. c. 1.

D. Gregor. fusè hom. 6.

Senec.

5. Eruditi quidam viri custodiæ traditi à Tiberio[b] extremi supplicij loco sibi esse putabant, ac se propè viuentes efferri, spirantésque infodi, quòd sibi præter ereptam libertatem, studendi quoque solatium ademisset, sine quo omne otium, adeóque multo magis illud quod tenetur in carcere cum ignominia, mors sit, ac viui hominis sepultura[c]. Nam cùm literæ (vt dicere solebat Aristoteles) inter prospera sint ornamentum, inter aduersa refugium, & auocatio à molestiis; locus ille, vbi vir doctus cessare omnino cogitur à studiis, potéstne illi non esse intolerabilior Atheniensium barathro, Tulliano Romanorum, vel Syracusanorum latumiis? Marsilius Ficinus cuidam suo amico de sua fortuna conquerenti per literas respondit, *confugiendum esse ad Mineruæ templum, quo solo contra fortunæ procellas, & fulmina tegimur*; hinc Senecæ, hinc Ciceroni, hinc Boëtio, hinc plerisque aliis leuamentum doloris, & mortis imminentis contemptus. Fabius Quintilianus de seipso in magna consternatione ob mortem filij sic ait[d], *Viuimus, & aliqua viuendi ratio quærenda est, credendúmque doctissimis hominibus, qui vnicum aduersariorum solatium literas putauerunt inter humanæ vitæ procellas & tempestates. alcedonia quærenda in tranquillo aliquo mari literarum.* Aduocatione & foro interdici pœna est à legibus constituta in homines studiosos, si quid grauiùs peccauerint[e].

[b] Suet. c. 21.

[c] Sen. ep. 82.

[d] Quint. in proœm. l. 6.

[e] Digest. de pœnis.

6. Est igitur Bibliotheca officina omnis ingenuæ voluptatis, & deliciarum promptuarium, siue illuc concedas non tam vt discipulus in scholam proficiendi gratiâ[f], quàm vt inquilinus in otij diuersorium; & velut in theatrum, præsentis duntaxat oblectationis desiderio. At multo magis te rapiet afficiétque lectarum rerum pulchritudo, si tui, vel alieni profectus cupiditate incitatus in Bibliothecam te abdideris. Tullius amico suo Attico scribit[g] se magis oblectari literarum voluptatibus, quàm omnibus Puteolorum, & Lucrini deliciis. *Ego* (inquit) *hic pascor Bibliothecâ Fausti* (is fuit L. Cornelius Sulla, Fausti Dictatoris filius, Faustæ vxoris Milonis frater, quem vnum cum Afranio, & L. Cæsaris filio Cæsar deuicto Pompeio voluit interfici) *fortasse putas his rebus Puteolanis, & Lucrinensibus? sed mehercule à cæteris oblectationibus deseror, & voluptatibus propter remp.* (afflictam vtique) *sic litteris sustentor, & recreor: maloque in illa tua sedecula quam habes sub imagine Aristotelis,* (quæ erat in Bibliotheca Attici) *sedere, quàm in istorum sella curuli.* vnde

[f] Senec. ep. 108.

[g] Cic. ad Att. l. 4. ep. 9.

[a] Cic. lib. 2. offic. non mirum si Philosophicum studium idem Tullius [a] *requiem curarum* appellauerit, & de Epiphanio Ticinensi Præsule Ennodius [b] dixerit, [b] in eius vita. *Vtebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens.* Rectè libros *instrumenta* appellat: sicut, & in Anthologia [c] eosdem libros Μουσῶν ὄργανα dictos lego inter libros qui in Turcica [c] l. 1. c. 17. Bibl. classe inuenti sunt, cùm ad Naupactum prope Echinadas insulas victores fuere fœderati Catholici, repertus est vnus inscriptus *Consolatio Visioneia*, quod est volumen omnium consolationum quæ ex omnibus scientiis, studiis, & veritatibus capiuntur ab hominibus earum studiosis. Vellem vt qui indicem eorum librorum texuit Possemnus [d] indi- [d] l. 9. c. 6. Bibl. casset quoque vbinam hodie extet, cupidissimè hunc legerem; & me lecturum sperarem si est in Bibliotheca Regia sancti Laurentij Escurialis, vt verisimile est. Claudant istud caput iidem versus, quibus librum de rerum natura secundum Lucretius incoauit, & gemina eleganti similitudine hanc quæ ex studio literarum præcipitur, voluptatem expressit.

Suaue mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non quia vexari quemquam est iucunda voluptas,
Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suaue est,
Per campos instructa tua sine parte pericli:
Sed nil dulcius est bene quàm munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena.

CAPVT V.

Bibliothecarum quintus finis morum instructio. *Ac primùm* ex sacris voluminibus vtilitas quanta?

1. LIcèt ea voluptas quæ ex bonorum librorum lectione percipitur, à nemine, qui mente sanus sit, dánari queat, quemadmodum nec meritò natura reprehendi, quòd cibis quibus vescimur suauitatem aliquam asperserit; nihilominus, sicut intemperantiùs ederet qui solius delectationis causa vesceretur; ita præpostera atque inordinata fuerit eius lectio, qui lectionem ad solam animi voluptatem reuocarit: illa enim oblectatio mentis, & palati, incitamentum quoddam est ad vires necessariis alimentis reficiendas; est condimentum laboris & fastidij, quod ciborum sumptio, vel librorum peruolutatio ingenerare posset, si eius prorsus expertes forent, aut vehiculum ὥσπερ ὄχημα, quo faciliùs transferimus in stomachum, & in mentem quod in mensa, vel in Bibliothecis salubre inuenitur. In hanc sententiam sic Plutarchus [d], Δεῖ μὴ μόνον ἐν ταῖς περὶ ἐδωδὴν, καὶ πόσιν ἡδοναῖς διαφυλάττειν δεχομένους αὐτάς, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐν ταῖς ἀκροάσεσιν, καὶ ἀναγνώσεσιν ἐθίζειν· ὥσπερ ὄψῳ χρωμένους μετρίως τῷ τέρποντι τὸ χρήσιμον ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὸ σωτήριον διώκειν. *Danda opera est, vt non tantum in victu, & potu temperatè se gerant, sed in audiendis quoque, & legendis*

[d] πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, quomodo iuueni audienda sint poemata.

dis libris assuefiant, eo quidem quòd delectat tanquam condimento modicè vti: id vero quod vtile est, & salutare in primis sectari. Sic malè quondam audiere quotquot Platonem, aut Xenophontem solâ eloquentiæ gratiâ pellecti lectitabant, dicebantúrque non aliter aberrare, quàm siquis apud seplasiarium multa, & salutaria vnguenta reperisset, ea tamen sibi tantùm seponeret, quibus oblectaret nares, iis neglectis, quæ ad sanitatem, & robur essent opportuna. Non omittam illud magni Basilij, in ea oratione quam scripsit de modo proficiendi ex Græcorum libris: vbi ait vtilitati potius, quàm voluptati studendum in librorum lectione; & iuuenibus apum exemplum proponit, quæ mel è floribus vtiliter legunt, quorum vsus apud alios intra coloris, & odoris delicias stat, τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ἄχρι τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χρόας. ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις; ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει. quæ cùm ita sint, malè omnino de vniuerso genere literarum merear, si taceam vtilitatem librorum ad rectam morum & vitæ conformationem, quæ potest esse finis condendæ Bibliothecæ legitimus. Quod spectat ad sacros libros, D. Chrysostomus[a] vsqueadeo eos vtiles esse docet, vt & syllaba, & apiculus reconditum habeant thesaurum, οὐδὲν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν φθέγγεται ἡ θεία. Verùm illud quod subiungo sufficere videri possit: *Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus,* hæc Paulus Timotheo[b] discipulo de sacrorum voluminum omnimoda vtilitate ad procurationem propriæ salutis, & alienæ. Tamen religio sit omittere diuinum aliud elogium, quo maximopere commendatur fructus sacræ lectionis. Lenioribus medicamentis perditæ Scribarum, & Pharisæorum mentes curari haud posse Christus seruator cùm animaduerteret, extremum hoc monitum fuit, eos ad sacros libros tanquam ad affectorum valetudinarium, in quo etiam deploratis succurritur, amandat: *Scrutamini scripturas,* quæ quidem quàm salutares sint dum cupidè adeuntur, argumento esse potest Eunuchus Reginæ Candacis pessimè laborans, vtpote superstitione infectus, barbarus, opulentus, potens: is tamen sibi multísque aliis salutem adeò perfectam reperit in Isaiæ lectione, vt rectè vsurpare potuerit illud Salomonicum de studio Sapientiæ, *Venerunt mihi omnia bona pariter cum ea, & innumerabilis honestas per manus illius.* At ne tanto fructu, quem facillimè quilibet consequi potest, animum suum vllus defraudet, insulsè & minùs piè suas occupationes excusando, D. Chrysostomus aulici huius factum proponit omnibus æternæ salutis studiosis. *Ecce hic,* (inquit) *eunuchus, & Barbarus erat, quæ vtraque ad reddendum negligentiorem sufficiebant, & ad hæc dignitatis amplitudo, & opum abundantia; adde quòd in itinere erat, & curru ferebatur, hoc enim modo iter facere, non est facile lectioni esse attentum, imò valde molestum. attamen desiderium, & ingens studium omnia obstacula è medio auferens in lectione retinebat.*

Calcagnius de profectu.

[a] Hom 18. in Gen & passim alibi de Scripturæ vtilitate, hom. 5. 17. 149. 29. 35. 37.

[b] Ep. 2. c. 3.

Ioan. 5.

Sap. 7.

Hom. 35. in Gen.

2\. D. Augustino parturienti meliorem frugem, & iam diu cum maximis difficultatibus confligtanti, diuina tandem bonitas precibus, & lacrymis Monicæ sanctissimæ fœminæ exorata hunc in modum opem

tulit,

l.2.conf. c. 12. tulit. Vox cœlestis carmen illud insonat, *Tolle lege, Tolle lege*: paret æger sacrum Codicem, qui fortè erat in proptu, sibi adhibet, vix oculis hausit conceptam in hunc sensum suæ curationis formulam, *Non in comes-*
Rom. 13. v.13. *sationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis*. cùm illico salutarem secessionem à vitiis & erroribus pristinis, atque melioris viæ, vitæque deinceps ineundæ consilium feliciter enixus est. Vidésne Lector, quàm meritò sacrum illud diuini
l. 6. moral. c. 9. Verbi instrumentum Gregorius Magnus *manna* appellet, quod singulorum necessitati, & gustatui optimè seruiat? Potuitne Augustino in eo vitæ statu præcipi quidquam accommodatius illa admonitione & parænesi, quam primo oculorum & digitorum coniectu reperit?

3. Felix quidem Augustini partus obstetricante (vt sic loquar) sacri voluminis lectione. Sed diuinior Virginis Deiparæ conceptus eàdem
l.2. in Luc. c.1. sacrâ lectione pronubâ. D. Ambrosium enim auctorem habeo, Mariam sanctissimam intentam tunc fuisse lectioni ac meditationi huius loci Isaiæ, *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*, &c. Cùm à Patre æterno per cœlestem nuntium in Matrem Dei ascita est: vt putes incircumscriptum numen virgineo vtero claudi noluisse prius quàm sacra lectione præuia sibi pararetur diuersorium. Quæ vel ex eo etiam auctoritatem
Tom. 10. de nat. Dom. serm. 5. & 6. sumit, quòd D. Augustinus inter Virginis matris laudes, & ornamenta sacræ lectionis singulare studium recenset, atque diuinorum oraculorum eximiam intelligentiam. Ego, quid præterea dici possit diuinius de sacrorum voluminum lectione, non video. Vnum duntaxat moneo, manna istud esse eiusmodi, vt non solùm colligi oculis, vel auribus debeat, verùm etiam satagendum in primis, vt in imo corde velut in *vrna*
Hebr. 9.n.4. *aurea* condatur asseruetúrque religiosè, & cum reuerentia, vt prosit.

4. Libris Asceticis (quos spirituales vulgò vocant) post diuinos vtilitatis laudem tribuimus, quod nimirum *in iis aliud auditur nihil, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiares, communicatores*, &c. vt dixit Ar-
l.4. nobius agens de libris Christianorum. Eos autem trifariam diuisos esse reperio. Alij præceptis ad omne officij genus nos erudiunt; alij in piis affectibus commouendis occupantur; alij exemplis nos à vitiis auocant, ad virtutem stimulant, perpoliunt, & ad vitæ perfectioris studium inflammant; & cùm eorum singuli sint apprimè vtiles, tum verò præsertim viam virtutis ingredientibus sanctorum hominum exempla
Sen. ep. 6. sunt longè vtilissima, vt ex eorum formula viuamus, corrigamus prauitates nostras, componamus mores nostros. hac consuetudine legendi res præclarè, & sanctè gestas istud assequimur, vt mentem ipsa cogita-
Cic. pro Arch. poeta. tione virorum excellentium conformemus, eorum animos intueamur semper, síntque nobis vbique velut duces, custodes, testes, censores,
[a] Ep. 1. ad Greg. Theologum. Consiliarij, auctores, adiutores, & (quemadmodum dixit D. Basilius[a]) εἰκόνες ἐμψύχους, quas contemplemur, vt ex eis in nos spirantis virtutis similitudinem transferamus. Codex vitæ magni Antonij aulicos duos Imperatori Theodosio percaros ex hominis famulatu, & obsequio, in Summi Imperatoris Dei familiam trāscripsit. Similis casus DD. Dominico,

nico, & Ignatio Loiolæ, illi quidem liber de collationibus Patrum, D. Aug. l.8.
huic de Sanctorum vita salutis initium fuit. Plura de hoc argumento conf. c.6.
ascetica Theologiæ mystagogi fere omnes disputant: vnus sit mihi pro Drexel. Ni-
multis Athanasius, pauculis verbis ingentem complexus piæ lectionis ceræ l.2.c.3.
vtilitatem. *Sine legendi studio*, inquit, *neminem ad Deum intentum videas.* Ribaden.l.1.
De prophanis Auctoribus maior sit dubitatio, vtrùm moribus ex rectæ c.2.
rationis præscripto componendis vtiles esse possint.

Capvt VI.

Prophana Philosophia ad virtutis acquisitionem prodest.

QVamuis non ignorem naturales scientias sapienter à D. Ambrosio 1.
appellari *marcescentes sapientiæ vanitates*, si cum diuinis eloquiis l.6. Exaëm.
omni ære cœlóque & terrâ perennioribus comparentur: licet verissimè c.2.
à D. Anselmo dictum sit *antiquos Philosophos obcæcante superbia perdidisse, quod illuminante Dei gratiâ inuenerant, relapsos à superna luce in tenebras suas*, iuxta illud Apostoli, *euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.* quò pertinet D. Bernardi exclamatio, *O Lucifer, iam* Rom.1.n.21.
non lucifer, sed noctifer, & mortifer. licet Mosis draco Ægyptios dracones deuorauerit; hoc est, tradita mortalibus à Christo doctrina futilitatem, & præstigias humanæ eruditionis, quibus homines miserum in modum constricti tenebantur, dispulerit: licet meminerim dictum à D. Leone Serm. 7. de
mundanam scientiam fumum esse, qui illuminatum fidei oculum perturbet: & nat.
a D. Gregorio Nazianzeno *insipientem sapientiam* vocari, & per tenebras Orat.3.
gradientem ἄσοφον σοφίαν καὶ ἐν σκότει διαπορευομένην, quòd illâ præditi, *aucti fuerint ad vana, hebetes ad æterna*, vt dixit D. Ambrosius: licet non sim ne- l.5. Exaëm.
scius personatam fuisse vt plurimum veterum sapientium probitatem, c.24.
plusque habuisse in promptu, quàm in recessu, nec tam virtutis simulacrum solidum, & expressum effinxisse in seipsis, quàm adumbratam simulatione honestatis effigiem: qui quod grauiter pronunciabant in scholis & cœtibus de diuitiarum, & gloriæ contemptu, de patientia, de coercenda libidine, de pulchritudine virtutis; illud statim euertebant intra priuatos parietes, si vel fabriculæ tentatio, vel rei familiaris angustiæ aut locupletior census, aut titillatio voluptatis ingruerent: vnde & [illegible] ta'is Philosophia dicta est a D. Paulino[a] habere *in specie le-* [a] Ep. ad Io-
nitatem in [illegible] venenum & sæpe esse [illegible], *sceleris instrumentum.* uium 38.
Denique licet dixerit D. Augustinus [b], in rerum humanarum scientia D. Gregor.
[illegible] *superuacuæ vanitatis, & noxiæ curiositatis*; licet Epictetus & Nazianz.
[illegible] superstitione imbutus quosdam Philosophos esse dicat, qui habitu [b] lib. 4 de
& verbis profiteantur sapientiam; vitâ & moribus nihil minus habeant, Trin.c.1.
eosque vocare solitus φιλοσοφοῦντας ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν, *Philosophos [illegible] dictorum tenus* [c], & Seneca [d] candide & ingenuè fateatur, [c] apud Lips.
peccari, vt peccatur a discentibus qui propositum afferunt ad præceptores suos, manud. l.1.
non animum excolendi sed ingenium; sic peccari præcipientium vitio, *qui* c.19.
[d] Ep.108.

docent disputare, non viuere. Ita quæ Philosophia fuit, facta Philologia est, imò & φιλοδοξία, (vt cum Platone loquar [a].) facere enim nequaquam disces ab Philosophis, qui secus, ac Philosophia exigit, ad legem suam non viuunt; sed ad summum disces dicere. Nihilominus haudquaquam ita vitia inualescere potuerunt, vt virtutem omnino proscripserint, & rectæ rationis lumen extinxerint. Progerminarunt identidem ex sentis, & horridis mentibus indita diuinitus hominum naturæ bona semina; flores ac fructus sæpenumero produxerunt, quos posteri studiosè delibatos decerptosque salubriter in suam rem conuertere: à quibus profectò non ideo abhorrere debemus, quòd ex infelici solo nati sint; quin potiùs iis magis gaudendum, quod miraculi instar sit, fruges optimas ex pessimo agro effundi, laudémque virtutis, hostium suorum confessione exprimi. Ego si sitiam, non ideo solum abstinere velim, quòd draco æreus, vel Syren marmorea, vel plumbeus crocodilus, vel alia eiusmodi Siphonis horriditas aquam eiectans potum mihi propinet; faciam potius quod D. Damascenus facturum se scribit, *etiam ex infelicibus prauorum dogmatum vepretis doctrinæ sanæ & incorruptæ succum apis more colligam, & ab inimicis*, inquit, *salutem fructificabo.* Extabat tempore D. Augustini quidam M. Ciceronis liber qui inscribebatur Hortensius, erátque velut exhortatio ad philosophiam, in quem cùm idem Augustinus nondum Christianus incidisset, quid ipsi ex eius lectione contigerit, ab eodem studioso anagnoste discendum. *Ille liber mutauit affectum meum*, inquit, *& ad te ipsum Domine mutauit preces meas, & vota, ac desideria mea fecit alia; viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam æstu cordis incredibili, & surgere iam cœperam, vt ad te redirem.* excidit nobis ille liber Ciceronis, vt plerique alij, temporum iniuria: eloquentes viri, & sapientia magna præditi deriserunt ad se eloquentiam Græcorum, & fecerunt eam *ἱερὸν ἀνάθημα, sacrum anathema* [b]. S. Carolum Borromæum ex Epicteti lectione profecisse in virtute, proditum est; neque id certè mirum cùm de eodem Philosopho sit illud Simplicij, *Qui eius acrimonia non excitatur, cum non nisi apud inferorum tribunalia corrigendum puto.* Infinita sunt apud Senecam quæ veternosissimus quisque, &

Si stupet hic vitio, & fibris increuit opimum
Pingue,

nihilominus sentiat. Habent Plato, Plutarchus, Xenophon, Isocrates, Aristoteles, Tullius, Theophrastus, Pythagoras, Trismegistus, habent alij ex antiquis tam acres ad virtutem stimulos, vt mentes nostras excitent, & erigant, tantaque vi fulgetra sententiarum vibrant, vt corripiant assensum, inuitosque & reluctantes trahant quò volunt. Quorum nonnulli (quod de Seneca dixit Caligula) licet videantur componere meras commissiones, id est, pompæ & theatris apta scribere, tamen tamen veritati est semper robur, & quæ gladiatores faciunt ad aspectum venustè, eadem fieri possint vtiliter ad pugnam. Accipe quid homo Ethnicus de his humanæ philosophiæ armamentis ad virtutem consequendam senserit. Anima hominis Christiani non erit (opinor) ad deponenda vitia

Marginal notes:
[a] 5. de Rep. in fine.
Ad Cosmam Maiumæ Episcopum.
S. Aug. lib. 1. conf. c. 4.
[b] Cyrill. in Zach. n. 53.
Pers. sat. 3.
Lips. in manud. c. 18.

est pertinacior, quam hominis in veri Numinis ignoratione educati. Sic Horatius praeeunte in verba ipsamet veritate, l.1.ep.1.

Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo cultura patientem commodet aurem.

2. Quid igitur illa sanctorum Patrum quæ suprà retulimus tam grauia, & fulminantia pronuntiata aduersùs prophanas doctrinas, si prodesse possunt bonis moribus, atque ex iis peti tela ad conficienda monstra vitiorum, colores ad ornamentum virtutis, præsidia ad verę Religionis defensionem, adiumenta ad propagationem, lumen ad splendorem: Dic tu ipse, amabo, inquies, quod commercium Luciano cum verecundia, quid Porphyrio cum pietate, quid Socrati cum pudore, quid prophanis cum sanctitate, quid superstitiosis cum vera religione, & (vt paucis cum Tertulliano absoluam) *quid Euangelio cum Academia*, è qua tamen extitit quod in tota antiquitatis eruditione magis integrum, & sincerum videri potest: Itaque vel ablegandi sunt ab hac Bibliotheca libri omnes prophanæ sapientiæ, atque eò deportandi, vnde primùm prodierunt, Pythagoras in suam scholam, Zeno in pœcilé, Plato in Academiam, Aristoteles in Lyceum, Druidæ in nemora, Gymnosophistæ in montes, Epicurus in hortulos, Carneades, Democriti, Theophrasti, Aristippi in vltimas prophanorum oras, vel si eos esse vtiles fatemur, atque Museo nostro non indignos, necesse est quoque nos fateri eos à Christianæ religionis Antistitibus calumniam passos; quod cogitare, nedum dicere, scelus sit Respondeo hæc sapienter dicta, scriptaque à sanctis Patribus contra quosdam, quibus ita placebant humanæ disciplinæ, vt eis Christi schola, & magisterium vilesceret: qui in sacris pulpitis potiùs doctas fabulas, (vt loquitur sanctus Petrus) antiquariæ eruditionis choragium flosculos Rhetorum, Sophistarum argutias, dodonæas quercus, Colophonium fontem, Cyrrhæum, tripodem, Trophonij antrum, lebetem, Thesproteum, Ammonis oraculum, Lebadiam, Amphilochum, Amphiaraum, Cortinam Apollinis, aliaque id genus vanitatis, & superstitionis crepitacula consectabantur, quàm diuinissima Christi assertoris nostri, & vindicis effata, vaticinia Prophetarum, Pauli Epistolas, & cæterorum Apostolorum, seu sacrorum historicorum monumenta, vt non tam velificari æternæ saluti suorum auditorum viderentur, quàm eloquentias colligere curiosis auribus; quod in homine initiato sacrilegium est. Simile quiddam reprehendit D. Gregorius in Desiderio Episcopo, l.9.ep.48. qui non Ecclesiasten & Episcopum in suis ad populum concionibus, sed Grammaticæ professorem agere videbatur, sæpiusque Iouem, & Iouis imperia, & alia id genus terere. At in istiusmodi sanctorum Patrum querimoniis, non tam humaniores disciplinæ, & veterum Philosophorum pronuntiata, quam eorum prauus & præposterus vsus, & diuinioris sapientiæ a Christo Christique discipulis nobis traditæ contemptus castigatur.

Etenim si prophanas scientias omnino proscriberent & damnarent, 3.
pugnantia sibimet loquerentur, & eadem damnationis formula reiu-

 gularent,

gularent, quos antiquorum sapientium placita, tanquam naturæ sponte productos flores, & solo lumine humanæ rationis perfectas gemmas collegisse constat, atque illis illuminasse suas commentationes, & velut impiorum hostium manubiis tabernaculum veri Dei exornasse. Senecam cum laude allegare Tertullianum [a] nequaquam piguit, nec Lactantium [b], nec Hieronymum [c], nec Augustinum [d] Quanti fecerit Platonis philosophiam idem Sanctus Doctor, argumento esse possit Platonis & Academiæ frequens & clara in suis libris commendatio. D. Dionysium Areopagitam Platonicis quoque adnumerat S. Thomas, imò & S. Dionysium adeò Platonem imitatum esse, vt sæpiùs Platonis verba seriatim posuisse reperiatur, scripsit Cusanus Cardinalis [e]. *Quacumque vere & sanctè dicta sunt, mea sunto*, dixit Theodoretus [f]. Enimuero illi conati sunt vindicare sapientiam in seruitutem; nos optimo iure assertores sumus: ex thesauro Scripturæ omnes palæstræ Philosophorum locupletatæ sunt, ait Tertullianus [g], nos res nostras repetimus: hæreditas nostra est (inquit Augustinus [h]) tradita diuinitus Christianæ religioni, & casto numinis cultui; nos manu consertum vocatis iniustis possessoribus, addicente nobis æquitate eam recuperamus. Itaque non potest non esse admodum vtile, Christianum esse ἀμφιδέξιον, quemadmodum fratrem suum D. Basilium appellauit D. Gregorius Nyssenus [i] *ambidextrum*, quòd vtràque eruditione & sacra & prophanâ dextrè & rectissimè vteretur. Auscultemus tantum D. Hieronymo diuinum præceptum interpretanti [k]. *Si adamaueris captiuam mulierem* (id est, prophanam sapientiam,) *& eius pulchritudine captus fueris, decalua eam, & illecebras crinium, & ornamenta verborum cum emortuis vnguibus seca. Laua eam prophetali nitro, & tunc requiescens cum ea dicito; Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me, & tibi fætus captiua dabit, & de Moabitide efficietur Israelitis.* Illam ambierunt sanctissimi Patres, eam sibi desponderunt Chrysostomi, Nazianzeni, Cypriani, Fulgentij, Ambrosij, Thomæ Aquinates, aliique innumeri, qui ex scriptura Gentilium, (vt loquitur Petrus Blesensis [l]) velut ex muliere alienigena in conflictu studiorum capta, numerosam scriptorum, & rectè factorum sobolem susceperunt multisque libris Christianam remp. & cœlum ciuibus feliciſsime auxerunt. Itaque mel eximere licet ex prophanorum auctorum alucariis, dummodo (vt in Leuitico præcipitur) eius mellis primitias offeramus Deo: nec tantum licet; sed (quod obseruauit Beda [m], turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis sæcularibus libris omnibus modis existimat esse prohibendos; in quibus si quæ inuenta sunt vtilia, quasi sua sumere licet, alioqui Moses, & Daniel sapientia, & literis Ægyptiorum se non paterentur erudiri; quorum tamen superstitiones & delicias horrebant. Fas est enimuero, fas est adhibere externas disciplinas, vt fides faciliùs in animos influat, & quemadmodum vires clauiculis, ita sustentetur: γὰρ πολλάκις ἡμᾶς, καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν [illegible], inquit D. Basilius [n], *nobis sæpe petendus est quidam vigor ab alienis ad bonorum operum demonstrationem.*

D. Greg. Nyss. in vita Mosis.
[a] de Anima c. 20. & 42. item & de resurr. carn.
[b] Inst. l. 1. c. 4. 6. 7.
[c] adu. Iouin. l. 1.
[d] Ep. 54. ad Macedonium. & 8. de ciuit. c. 5. & lib. de vera rel. cap. 4. ep. 56. initio comm. de diu. nom.
[e] in Apologia doctæ ignorantiæ.
[f] in fine primi contra gentes.
[g] in apolog. c. 47.
[h] 2. de doct. Christi cap. 39. & 4.
[i] in funebri orat.
[k] Deut. c. 21. Cant. 2.
[l] Epist. 8.
[m] in libb. Regum.
[n] homil. de humana Christi generatione.

nem Adiri potest super hoc argumento præter D. Augustinum [a] Ambrosius [b]. Sanctus Thomas, qui opusculo septuagesimo multis probat harum scientiarum studia haud quæquam omittenda esse, & D. Hieronymus [c], vbi inductionem instituit à Quadrato Athenarum Episcopo, qui Apostolorum discipulus fuerat, ad sua vsque tempora viros eruditissimos extitisse, *Qui omnes* (inquit) *in tantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos refferserunt libros, vt nescias quid in eis primùm mirari debeas, vtrum eruditionem seculi, vel scientiam Scripturarum. Cùm enim* (inquit Clemens Romanus [d],) *ex diuinis Scripturis integram quis susceperit, & firmam regulam veritatis, absurdum non erit si aliquid etiam ex eruditione communi, ac de liberalibus studys, quæ fortè in pueritia attigit, ad sermonem veri dogmatis conferat; ita tamen vt vbi vera didicit, falsa & simulata declinet*; imò (ait Gueuara [e]) sunt plurima loca per diuinas Scripturæ spatia, quæ nisi ex Gentilium historiis, aut ex fabulis & figmentis eorumdem, ex vetustis dicendi modis vulgaribus, ex priscorum hominum moribus obsoletis, & antiquatis iam diu, nullo modo possint intelligi, nulla via penetrari queant. Agebant Scriptores diuini vsitatis suo sæculo phrasibus, communibus vtebátur prouerbiis, consuetudines sua ætate notissimas, si quando in sermonem inciderent, obiter & in transitu perstringebant, taxabant sui sæculi mores, & superstitionem Gentilium multifariam cauebant suis; regiónes atque situs locorum exoletis appellabant nominibus, & ad primam partitionem describentes: historias præterea aut præteritas, aut ex occasione narrabant, aut in proximo plerumque futuras & venturas vaticinabantur. Ethnicorum vana figmenta causis de pluribus referebant, qui notitiam & cognitionem istorum à veteribus monumentis Gentilium, quando apud nos illæ non exstant, incuriosus non exquisierit, ingeniosus delirare videtur. En quanti intersit humanæ eruditionis subsidium ad sacrarum literarum interpretationem. Et si in hanc sententiam plura desideras, adi Pinedam [f], Fuluium Vrsinum [g], Romanum Ciacconij [h], S[illegible]em [i], Lorinum [k], Barradium [l], aliosque apud Paulum Scher[illegible] plurimos [m].

De historiæ vtilitate ad mores bene & sanctè cóformandos nihil attinet dicere: nunquam equidem *magistram vitæ, & officinam prudentiæ* cum sapientes appellassent, nisi meliores redderet eos, qui se ad eius disciplinam conferunt, & ad omnes euentus moderatè, & fortiter ferendos paratiores. De poesi magis sit quod dubites, vtrum prodesse possit ad morum sanctitatem. qua de re esto.

[a] de doctr. Chr. l. 2. cap. 39 & 40.
[b] in Luc 4.
[c] Epist. ad magnum Oratorem.
[d] recogn. l. 10.
[e] præfatione in Habacuc.
[f] in Iob præfatione c. 8.
[g] ad Tioclinium.
[h] ad Sixtum V
[i] tom. 1. prolegom. 17.
[k] ad vers. 22 c. 3. Act.
[l] in itinere filiorum Israël l. 3. c. 2. n. 4.
[m] A[illegible] in Cantica 1 sect. 5.

Capvt VII.

Poësis ad morum honestatem vtilis.

SI auctoritatibus & testimoniis certandum, statim vicero, etenim [illegible] in promptu testes non e triuio proletarij, sed classici & locu- 1.

 plêtes,

pletes, cuiusque momentis appendentes accuratè singula; D. Thomas & Aristoteles, quorũ vna vox est, ad hoc natam esse poesim, vt hominum mentes carminis suauitate delinitas ad virtutis amorem consectationémque inducat. *Poeticæ fabulæ* (inquit D. Thomas ex Aristotele,) *ideirco inuentæ sunt, quia (quemadmodum ait Aristoteles in Poeticis) eo filium illorum erat, vt mortales adducerent ad virtutis adeptionem, ac vitij fugam; ad quæ simplices homines melius repræsentationibus, quam rationibus adducuntur. Duo igitur in poeticis fabulis reperiri necesse est, & vt contineant verum sensum aliqua similitudine inuolutum, & vt aliquid vtile repræsentent.* Vides cum fictione coniungi vtilitatem. Itaque siue *Epicum carmen* consideras, quo præclara heroum facinora proponuntur ad imitandum, siue *Tragœdiam*, quæ insignes Principum calamitates replicat, admonetque rerum dominos nihil humani à se alienum putent, amétque auream mediocritatem; siue *Comœdiam*, quæ salibus & iocis indulgens, ac in variis euentibus priuatæ vitæ retexendis occupata, nugas nostras nobis vidēdas exhibet velut in speculo, artium humanarum præstigias & dolos aperit, & dum prauitates nostras ac nœuos iconice exprimit, nósque nobis deridendos propinat, bifariam prodest; tum quia huiuc in modum animos à contentione negotiorum auocat, & delectat; non quòd pulchrum quid videamus, sed quòd simile; sicut placet pictus Thersites, οὐχ ὡς καλὸς, ἀλλ' ὡς ὅμοιος; tum quia cognitio sui acer est ad emendationem vitæ stimulus: siue *Lyricum*, quod supremi Numinis, & Cœlitum laudes hymnis & pæanibus ad templa & aras complectitur; siue *Satyricũ*, quod satyricâ licentia vitia castigat, atque vitiosos acriori sale perfricat quàm Comœdia: siue denique *Elegiacum*, quod missione lachrymarum, & flebilibus modis animi nostri ægritudinibus ex quotidianis calamitatibus medetur; lacrymæ enim compressæ amariores sunt fluentibus, & plerumque grauis dolor voce & oculis vel exhauritur, vel minuitur. Si igitur singularum partium poëseos munus & scopum perspicis, intelliges esse in poësi momenti plurimum ad patienter ferendos humanæ vitæ casus, ad amorem virtutis, & odium vitij: quin & ausim dicere cum Strabone vtilitatem in ea esse nihilo quàm in Philosophorum præceptis minorem, ne dicam maiorem, quippe quæ per compendiariam exemplorum viam nos dirigit; & cùm oculis subiicit rotæ affixos sceleratos Ixionas, vel Actæonas à canibus laceratos, vel Phaëtontes de curru miserabiliter excussos, vel in maxima copia enectos fame & siti Tantalos, vel dum infinita id genus comminiscitur; impudicitiam, aleam, ambitionem, auaritiam, & reliqua portenta vitiorum certo ictu petit, & mactat.

(in Epist. ad Tim cap 4. lect. 1.) (Plutarch. lib. quomodo sunt iuueni audienda poëmata.) (1. Geograph.)

2\. Æschylus apud Aristophanem [a] Euripidem interrogat quæ sit Poëtæ præcipua laus & commendatio? *Si id efficiat, inquit, vt homines sint eius lectione in ciuitatibus meliores* Quod respondendum ... cum Horatij [b] monito intimum finem poëseos diligenter inculcantis, ac tandem pronunciantis,

Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariter que monendo.

[a] in ranis.
[b] in art. poet.

Poeta

Poeta (inquit Plato [a]) animo ægro & salutares seueriorum discipli-narum admonitiones fastidienti medetur, austeritatem præceptorum numeri suauitate condiens. Sane & hoc solo fine, vt probus euaderet ... ussum se a parente suo totum Homerum perdiscere testatur in Xenophontis conuiuio Niceratus. [a] 2. de leg.

Descendamus, si lubet, ad quædam singularia. Cùm Hesiodus suum Herculem in biuio statuit, ac difficilem quidem multique sudoris ple-nam viam describit, quæ ducit ad virtutem, vnde fit vt pauci illud iter ingrediantur, pauciores progrediantur, paucissimi ad summum eua-dant, enixi tamen summa felicitate potiantur; contra ac obuenire solet molliorem ac faciliorem viam carpentibus; nihil aliud habuit mente propositum Poeta ingeniosus, quàm προτρέπων ἡμᾶς, ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προ-καλ... ἅπαντας ἀγαθὲς ... ταῦτα διελθεῖν· καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέντας ... τοὺς πόνους ... τὸ τέλος, *vt omnes ad virtutem excitaret, an-i...que esset, vt viri boni euaderent, neque laboribus defatigati, ante metam desererent*, dixit Basilius. Quid Homerus cùm ab eo Cephal-lenum dux emergens è naufragio describitur nullis aliis virtuti-bus, quam solâ virtute tectus ornatúsque, sui tamen reuerentiam ... ns se conspicientibus, & maiorem æstimationem nudæ vir-tutis, quàm fulgentis in purpura vitij; nunquid hoc clamare vi-detur, *Virtuti studere vos ô homines oportet, quæ cum naufragio enatat, & in terra expositum nudum venerabiliorem facit illis qui beati putaban-tur*. Rursus, potuitne mente informari maior opinio virtutis, vel pro-ferri ab ore Christiano ad honesti commendationem diuinior vox ... is Persij versibus, in quibus ait tantos esse cruciatus eorum homi-num, qui virtutis pulchritudinem ab se probè cognitam contemnunt, ... scelerum atrocium reis nullum aptari possit tormentum maius, quàm eius contemptæ recordatio, [3.] [Orat. πρὸς τοὺς νέους, &c.] [D Basil. ibid.] [Sat. 3.]

Magne Pater diuum sæuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cùm dira libido
Mouerit ingenium feruenti tincta veneno;
Virtutem videant, intabescántque relicta.

O carmen non tam ab homine Ethnico, quàm ab ipso virtutis ore expressum, & dignum laudatore D. Augustino, quo docemur nunquam futuras vitio tantas vires, vt probare se hominibus queat, quibus est inditus à Deo virtutis amor, ac esse paucissimos, qui gratis ma-li esse velint, ne exuisse penitus humanitatem videantur. Auspi-catus est Salomon pœnitentiæ suæ carmen hoc exordio; *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*, quibus verbis & se, & lectorem suum à rerum fluxarum & caducarum amore auocat. Sic Satyram exorsus est ... ius, [l. de magistro c. 9.] [Eccl. c. 1.] [Sat. 1.]

O curas hominum, ô quantum est in rebus inane!

Illud verò, [Sat. 2.]

O curuæ in terris animæ est cœlestium inanes,

... magnam habet affinitatem cum illo regij Vatis, quo grauitatem ... cordis, & contemptum veri boni hominibus exprobrat, *Fily hominum* [Ps. 4.]

hominum vsquequò graui corde, & quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? nec admodum alienum est à Christi seruatoris Petrum obiurgantis oratione, *non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.* quo Persij carmine in hanc sententiam vsus est aureum Christianæ eloquentiæ

lib. 11. c. 11. flumen Lactantius. Infinita sunt apud Poetas sapientissime atque vtiliter dicta, quæ si colligere libeat, breui grande volumen confecero. Paucula hæc ex vno & altero afferre placuit de vniuerso genere virtutis, vt argumento esse possint, quid dixerint singillatim de singulis. Nec minus prodest muneri concinnitas & exquisitorum verborum ornatus sententiæ veritati & intimæ sapientiæ, quàm in arboribus flores & folia, quibus inumbrantur fructus. Quamquam si nihil aliud esset poësis, quàm præludium ad grauiores disciplinas, & quædam leuior mentis tinctura ad combibendum faciliùs veræ sapientiæ succum; quis

Sen. eam inutilem esse dixerit? *Hac itur, non huc*; esto. Sed profectò aliquem locum cogitanti, via necessaria est. Scriptum legimus Mosem sapientiæ laude adeò inclytum Ægyptiorum doctrinâ animum suum imbuis-

D Basilius suprà. se οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος, priusquam ad eius contemplationem, qui verè est, accederet; sic Daniel in Babylonicæ scholæ palæstra

Hieron. tom. 2. c 1. in Dan. prælusit sublimioribus de Deo scientiis; qua in re si quid fuisset bonis moribus periculi, eâdem religione abstinuisset aures à Chaldæorum doctrina, qua ab eorum cibis temperauit.

4. At enim verò præclarè monuit D. Pacianus Barchinonensis Episco-

[a] Epist. 2. ad Sympronianum. Act. c. 7. pus [a], à D. Paulo factam nobis esse potestatem vtendi Poëtarum dictis. à quo illud Arati in Areopago vsurpatum est, αὐτοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν, *ipsius enim & genus sumus.* Iam quis me deinceps vetabit dicere Apostoli exemplo, hominis adoptatione per gratiam in filios Dei, & diuinæ consortes factos naturæ atque adhibitos ad cœleste Christi corporis epulum potiori iure appellari posse διοτρεφεῖς, διογενεῖς, δίους, *à Deo nutritos, à Deo genitos, diuinos,* quemadmodum heroes Homerus appellat? Possum item citare in hunc locum Orpheum in hymnis canentem, diuinum numen esse rebus omnibus creatis μητροπάτορα καὶ πατρομήτορα. *Patrem* per infinitam potentiam, *matrem* per immensam sapientiam, siue ideam, quæ rei fabricam concipit, & quasi mater efformat, quod

[b] de temulentia. etiam præclarè aduertit Philo [b]. Alio loco idem Apostolus [c] vsus est

[c] 1. Cor. c.15. senario Menandri,

> Φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί,
> *Corrumpunt bonos mores colloquia praua.*

Alibi hexametro Epimenidis,

> Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί,
> *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.*

5. Ex quibus exploratum est poësim nec ita consecrati voluptati aurium & animorum, quin etiam famuletur virtuti, cum virtus sit finis eius præcipuus. Ea verò si abutantur aliqui ad turpitudinem, aut maledicta; non magis tunc poësis censeri debet, quàm medicina vocanda est, ars illa quæ venena spargit, pestem creat, hominum generi exitium molitur, & alia id genus damna per fraudem & scelus infert mortalibus;

bus; cùm medicinæ proprium sit, ita succorum herbarúmque vi ac potestate vti, vt valetudini tuendæ, vel depellendis morbis seruiat. Iam vtrum fas sit cuilibet pleraque Poëtarum dicta apprimè virtuti consona, permixta tamen, & confusa cum aliis dictis pestilentibus secernere, & tanquam gemmas in luto quærere. Item vtrùm vitiosi Poëtæ cum sua fœditate & vitiis habere aliquem locum debeant in Bibliotheca, dicetur libro secundo opportuniùs. Nunc satis sit ostendisse maximam ex Bibliothecis ad bonos mores percipi vtilitatem, quandoquidem ipsi Poëtæ, qui vulgò nuncupati cum Homero solent *mendaces dextrosi*, vtpote qui facti, fictique putantur ad aurium & animi delitias; vitiis tamen extirpandis & inserendis virtutibus multum prosunt. Antec Theocritus, *Qui Musis delectantur*, inquit, *nihil est, quòd Circes timeant fascina*, ὃ πτῶ δείλονται Κίρκα. Sunt enim (vt Xenophon [a] dixit) πηγαὶ τῶν ἀγαθῶν, *fontes bonorum*; & (vt D. Gregorius Nyssenus [b]) εἰς τελειογονίαν ἀρετῆς, *ad virtutis acquisitionem conferunt*; quia χαλινοῦ δύναμιν ἔχουσι, *vim freni habent*. Eamdem poësim Synesius σύνναον τῆς φιλοσοφίας appellare non dubitat, *contubernalem sapientiæ*. Quàm multa Poëtæ dicunt quæ à Philosophis aut dicta, aut dicenda sunt. Non attingam Tragicos, aut Togatas nostras; habent enim hæ quoque aliquid seueritatis, & sunt inter Comœdias & Tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos iacet? Quàm multa Publij non excalceatis, sed coturnatis dicenda sunt? Ne plura. O præclaram vitæ emendatricem poeticam, exclamat Tullius [c]. Consulendus super hac re Nicephorus [d] aliique optimæ notæ Auctores agentes de edicto Iuliani interdicentis Christianos lectione librorum Ethnicorum. *Suis ipsius armis hostem ferire, strenui viri est & fortis. Spectatos numularios diuinum oraculum nos esse iubet, & vt pulcherrimum quodque ex rebus omnibus deligentes, quod malum est, abiiciamus; quod bonum autem, disquiramus, atque inuentum retineamus. Vbicumque aliquid boni est, ipsius veritatis est: in reptilibus & feris quædam sunt, quæ vtiliter ad salutem pharmacis & remediis admiscemus; sic quoque in disciplinis istis, quod ad veritatem inquirendam & iudicium acuendum facit, id recipimus: quod autem ad Dæmones ipsos & ad perditionis profundum deducit, despuentes reiicimus.*

[a] in Cyr. 7.

[b] de vita Mosis.

Sen. ep. 8.

[c] 1. Tusc. qq.

[d] l. 10. c. 20.

Caput VIII.

Bibliothecarum sextus finis, Magnificentiæ ostentatio.

1. Sicut *plerisque etiam seruilium literarum ignaris libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt*, ait Stoicus, ita integræ, & locupletes Bibliothecæ extruuntur interdum à nonnullis non alio planè consilio, quàm ad apparatum & pompam. Eiusmodi fuit insignis illa Ptolomæi Philadelphi Bibliotheca, quam Seneca [c] ait fuisse *pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum*; atque mox Liuij auctoritate vsus illam *elegantiam Regum curæque egregium opus* appellantis, hæc verba

[c] lib. de tranq. vitæ.

subiungit, *non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, imò ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerat.* Quod vt de primùm à Regibus instituta verum non esset; at certe de reparata videri potest certissimum. Quo enim alio fine *Regina meretrix Cleopatra* potuit esse auctor eius reparandæ, impetratâ ad id ab Antonio Pergamenâ Bibliothecâ, quæ ei in Asiæ sortitione obuenerat, eáque Alexandriam translata, vt esset auspicium, & fundamentum literariæ suæ magnificentiæ, in quo *fœmina superbo, ac procaci fastu*, nolebat se ab vllo præcedentium Regum superari; vt nec passa est se vinci in epularum insania ab amasio suo. Mineruam fuisse illam oportuisset, non Venerem, si studiorum gratiâ Bibliothecam excitasset.

Plin. lib. 2. hist. c. 32. Plut. in Anton. Plin. 16.

2\. Domitianum Imperatorem nulla discendi cupiditate incitatum, sed opum duntaxat & potentiæ ostentandæ studio extruendis Bibliothecis animũ adiecisse, ex Suetonio [a] colligere mihi videor, qui sic scribit. *Domitianus liberalia studia initio Imperij neglexit, quamquam Bibliothecas incendio assumptas impensissimè reparare curasset exemplaribus vndique petitis, missisque Alexandriam qui describerent emendaréntque: nunquam tamen aut historiæ carminibúsque cognoscendis operam vllam aut stylo vel necessario dedit: epistolas orationésque & edicta alieno formabat ingenio.* Verisimile est eandem fuisse mentem & finem multorum Principum, & Magnatum in eiusmodi literariis molitionibus, vt quantum nonnulli afferunt magnificentiam suam in ludis, quibus nec intersunt; alij in ædificiis, in quibus nunquam habitant; alij in publicis epulis, quas nec primoribus labris attingunt; nonnulli in vestium elegantia, quibus non se, sed seruos induunt; alij sexcentis aliis in rebus pro cuiusque ingenio: ita etiam esse possunt homines quidam locupletes, qui literaria supellectile laura, numerosa & exquisita splendorem suum & opes proferant, malíntque prostare suum aurum dispositum in Bibliothecarum forulis, quàm arcâ inclusum contineri, rati nimirum istas Bibliothecarum extructiones pertinere ad suæ dignitatis exaggerationem.

[a] in Domit. sub finem.

3\. Et sanè rem hanc attentiùs consideranti, non videntur honestiùs effundi pecuniæ in dactyliothecarum, vel pinacothecarum, quàm in Bibliothecarum extructiones; támque laudabiliter possideri censuerim à diuitibus bene multa voluminum millia, quàm gemmarum; nec quidquam causæ esse cur tabulæ, cur vasa Corinthia, vel murrhina, cur antiquo opere sigilla, cur emblemata scitè in aureis scyphis illigata; cur exesa carie, & vetustate numismata, cur Babylonico, vel Alexandrino opere texta, vel acu picta tapetia, aliáque id genus tolerabiliùs decentiúsque appetantur à principibus personis, ab otiosis cum voluptate tractentur, & inspiciantur curiosè, quàm tecto tenus extructi instructíque librorum nidi; licèt cura hæc & elegantia non oriatur ex incensa cupiditate studiorum. Tum si fas est cuilibet ornare domum suam pro suo gradu, & facultatibus: si viro illustri habenda ratio non tantùm commoditatis, sed etiam splendoris, & magnificentiæ. Quidni eidem liceat ista exquisita & cum suis imaginibus descripta sacrorum ingeniorum opera in speciem, & cultum parietum comparare? Imò, & hoc

hoc facere eos conuenit cùm ædificant, si ædificare volunt ex architecturæ legibus, & Vitruuij [a] præscripto, cuius est monitum istud, *Nobilibus qui honores magistratúsque gerendo præstare debent officia ciuibus, facienda sunt vestibula regalia, alta atria, & peristylia amplissima, syluæ ambulationésque latiores ad decorem maiestatis, pinacothecas, basilicas non dissimili modo quam publicorum operum magnificentia comparatas; quòd eorum in domibus sæpiùs & publica consilia, & priuata iudicia conficiuntur.* Aduerte lector hic non prætcriti Bibliothecas inter ea quæ ad pompam & apparatum ædificari interdum possunt ac debent. Idem continuò subiungit ea quæ sequuntur. *Si ad singulorum generum personas ita disposita erunt æ di… ia, non erit quòd reprehendatur.* Itaque si est apud te aliquo loco τὸ πρέπον, quod nihil aliud est quàm decorum quiddam, & naturæ hominique opinioni ita consentaneum, vt in eo appareat honestas & species quædam liberalis cum moderatione coniuncta, nihil erit quod reprehendas; erit potiùs quòd laudes Fuggerorum magnificentiam in condenda maximis sumptibus Augustana Bibliotheca, & clarissimorum Principum Ferratiensium, & Farnesiorum, item & Mediceorum in illa memorabili, quam meritò vocare possis Musarum è Græcia exulantium regium hospitium: sic multi alij magni Principes & illustres viri sumptus in condendis Bibliothecis sumptui esse non duxerunt, vt vrbes exornarent, & suæ tuerentur splendorem dignitatis, licèt non dubitem iis quos recensui, primo loco fuisse propositum publicum bonum in istiusmodi cura, & impensis, cùm & illi studia bonarum literarum instruendis Academiis, & viris doctis liberaliter alendis multum promouerint. In sua Bibliotheca extruenda publicis vsibus Ptolemæum prospexisse autor est Petrarcha [b]. Eandem ædificationem ingenuæ curiositati, non autem ostentationi Strabo [c] tribuere videtur, dum in eo Principe ingenij laudem, & rerum nouarum occultarúmque studium commendat, v.g. cùm regiam ipsius sollicitudinem refert inexploranda causa, cur alieno, vt videbatur, tempore ex suo alueo tam latè Nilus exundasset, & cùm dixisset Reges Ægypti illud aliquando curasse, addit: *I præcipuè cui cognomentum fuit Philadelphus, cognoscendarum rerum studiosus, qui propter corporis imbecillitatem semper aliquid noui inquirebat, in quo sese traduceret atque oblectaret.* Eadem de Ptolemæo isto Philadelpho, & eius de excitatione Bibliothecæ consilio prædicant Tertullianus, & S.Epiphanius, ille sic: *Ptolemæorum eruditissimus (quem Philadelphum supernominant) studio Bibliothecarum Pisistratum (vt opinor) æmulatus est* Iste, ὁ γὰρ μετὰ τὸν Πτολεμαῖον δεύτερος βασιλεύσας Ἀλεξανδρεὺς Πτολεμαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς φιλάδελφος, φιλόκαλός τις ἀνὴρ καὶ φιλόλογος γενόμενος, ὅς τις βιβλιοθήκην κατασκευάσας ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἀλεξάνδρου πόλεως ἐν τῷ Βρουχίῳ καλουμένῳ κλίματι. Idémque fuisse Constantino consilium in Bizantina procliue est credere: nam quamuis ei deliberatum esset tantum ornamentorum (*vel ex omnium Orientis vrbium nuditate.*) Constantinopolim congerere, vt meritò *noua Roma* & antiquæ æmula dici ac videri posset: & hanc ob causam præter milliarium aureum circum maximum, amphitheatrum, fora, porticus, senatus maiestatē, ac senatorum numerum,

[a] l. 6. c. 8.

[b] Dial. 43.

[c] l. 17.

D. Hieron. in Chron.

scholas publicas, & alia multa ædificasset, in quibus μεγαλοψυχίαν suam ostendit, eius putatur opus celebris Bibliotheca ibidem ædificata: tamen etiam publicæ vtilitati consulere voluisse existimauerim; præsertim cùm testetur Aurelius Victor [a] Constantinum in omni genere laudis magnum, *magnificum quoque fuisse nutritorem bonarum artium, & fautorem literarum*; & D. Gregorius Naz[b]. *ædificatas ab eodem Imperatore scientiarum scholas cum laude celebret.*

[a] C. Theod. l. 1. & 3. de præceptorib. & medicis.
[b] in orat. de laudib. D. Basilij.

Caput IX.

Bibliothecarum septimus finis, falsæ eruditionis ostentatio.

1\. Omnino sæpe contingit, vt plerique tenuissimè literati, audiant tamen in vulgus apprimè docti & sapientes, quòd interdum se videndos exhibeant in suis Bibliothecis infinita librorum multitudine circumfusos, quorum argumenta, vel etiam nomina sæpe ignorant, eósque ne emissitiis quidem oculis studij gratiâ nunquam vident. Id sane felicitatis obuenit Iustiniano Imperatori, homini (vt ait Suidas) rudi omnium literarum, & (quod Græci dicunt) planè ἀναλφάβητῳ; is tamen quòd ex tribus antiquis Codicibus Imperialium constitutionum Gregoriano, Hermogenianó, & Theodosiano vnum compingi curauerit, opera decem illustrium eius ætatis Iurisconsultorum, eumque suo nomine appellatum Iustinianeum confirmauerit, putant imperiti Iustinianum fuisse Antistitem iuris, & mystagogum consultissimum. Qua in re notandus est potius vulgi error & rei gestæ ignorantia, quam Imperator quæsitæ hoc artificio famæ eruditionis insimulandus. hæc de Iustiniano ex vulgari opinione, cui occasionem dedit centum ab hinc circiter annis mendum in Chalcondyliana editione Suidæ, in qua pro *Iustino* scriptus est *Iustinianus*. Porrò Iustinus senior à Procopio Cæsari. nsi in historia arcana dicitur ἀμαθὴς γραμμάτων ἁπάντων, καὶ ἀναλφάβητος: at verò Iustinianum scribere nouisse, doctumque fuisse, Philosophiæ, Theologiæ, Musicæ, architecturæ peritum, iuris consultissimum nauum disputatorem, & ius pro tribunali reddidisse, adeóque etiam scripsisse & edidisse plures libros, egregiè euincunt Nicolai Alemani notæ in arcanam historiam Procopij *pag*. 87. 88. 63. atque alibi. Vide Cassiodorum *lib*. 10. *var. ep*. 9. & 22. At certè quicunque laudem captant ex inanissimis insignibus locupletis Bibliothecæ, multáque studij simulatione, necesse est fiant fabula emunctioribus naribus, & perspicacibus oculis, qui per tenuitatem pellucentis huius doctrinæ olfaciunt putidam ostentationem vanissimorum hominum, & imam dispiciunt ignorantiam. O si viderent isti literatorum simij, & insulsa capita, illos

——a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,

Nec linguæ, quantum sitiat canis Apula tantùm;

fortasse satius sibi esse putarent deponere illud studium aceruandi libros, quàm patere, rediuiuis sannis Luciani [a], περὶ ἀπαίδευτον καὶ πολλὰ βιβλία ὠνούμενον.

Lepidum est in hâc sententiam quod habet Seneca [b]. *Caluisius Sabinus*, inquit, *nostrâ memoriâ fuit diues, & patrimonium habuit liberum & ingenuum: nunquam vidi beatum indecentiùs; huic memoria tam mala erat, vt illi modo nomen Vlyxis excideret, modò Priami; quos tam bene nouerat, quàm pædagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nomclator, qui nomina nō reddit, sed imponit tam perperam, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat: nihilominus eruditus volebat videri. hanc itaque compendiariam excogitauit: magnâ summâ emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum: nouem præterea Lyricis singulos assignauit: magno emisse illum non est quod mireris, non inuenerat, faciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare, habebat ad pedes hos, a quibus subinde cùm peteret versus quos referret, sæpe in medio excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus stultorum diuitum* ARROSOR, *& quod sequitur*, ARRISOR, *& quod duobus istis adiunctum est*, DERISOR; *vt Grammaticos haberet analectas, cùm dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos; minoris*, inquit, *tot scrinia emisses: ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire quod quisque in domo sua sciret.* Haud paulo minus desipere mihi videntur indocti isti Bibliothecarum extructores verissima imperitiæ & vanitatis conceptacula, quando variorum Auctorum sibi vindicant eruditionem, eo solùm nomine, quòd eorum libros possideant. Quasi verò quòd emeris Epicteti lucernulam continuò Epictetus fias; si Æschyli pugillares illico plenus numine tragœdus existas; si calamum Demosthenis emere potuisti, reuiuiscat in te Demosthenes: quòd somniare possis in bene instructo Museo, repentè Poëta prodeas: quòd Timothei tibiæ penes te sint, vel arcus Herculis; ideo pro Philoctete, vel Ismenia statim te geras, si nec illas inflare, neque hunc possis contendere. Nega si potes quod dicam: si sola supellex literaria doctum facit, nunquid tabernæ librariæ videri debebunt doctissimæ? vt si promittere barbam, philosophari est, nónne locum inter Philosophos hircus obtinebit honoratissimum? multi sunt (mihi crede) hac ętate Antigoni similes illius, quem Ammianus [c] *amictu tenus* Philosophū appellat; multíque *personam malunt, quàm faciem*. Multi ἐν ταῖς Μούσαις χῆνες, *inter Musas graculi*, qui obstrepera ostentatione canori videri volunt,

Vt solet argutos strepere inter anser olores;

libros quidem dicimus esse Ciceronis, eosdémque Dorus librarius suos vocat, & vtrumque verum est: alter enim illos tanquam Auctor sibi, alter tanquam emptor asserit, & rectè vtriusque dicuntur esse: verùm si te venditas alterum Platonem, vel Hippocratem, vel Vlpianum, vel Homerum, quòd eorum libros in tua Bibliotheca possideas, nec tui aliter sint quàm quomodo Dorus librarius possidet suos, hoc est, iure emptionis; næ, mi homo, facetè insanis, & si putas tuo illo Bibliothecæ apparatu alius fucum fieri posse, quàm stolidis, istisque similibus,

[a] ad imperitum multos libros ementem. 2.

[b] Ep. 37.

[c] l. 14. Sen. de ben. l. 2.

duo iugera hellebori vix te bene sanum fecerint. Duo sunt, bone vir, quæ nec pecunia comparari, nec à quoquam mortalium donari, nec casu, vel hæreditate obuenire cuiquam possunt, *Virtus*, & *Eruditio*. Vtrumque, laborem & studium desiderat; nec te affluens librorum apotheca doctum faciet, sed mens necessariis cognitionibus ornata.

3. Ampliùs dico: Incautis obest frequenter librorum multitudo ad comparandas scientias, non solùm quia præsidio literarum diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant, quemadmodum censuerunt aliquando Druides apud Cæsarem [a]: sed ob id præsertim quòd Thamus Ægyptiorum Rex literarum inuentori Theuthinuentum suum prædicanti sapienter dixit, & ad rem præsentem apposite, negans librorum monumenta prodesse eruditionis candidatis; quia sic (inquit) potius sapientiæ opinio, quàm veritas discipulis traditur. Nam cùm multa absque præceptoris doctrina perlegerint, multarum rerum periti, cùm ignari sint, vulgò videbuntur, consuetudine quoque molestiores erunt; vtpote qui non sapientia ipsa sint præditi, sed opinione sapientiæ subornati. hæc Thamus apud Platonem [b]. Quæ licèt mihi omni ex parte non probentur, sitque in confesso apud æquos rerum æstimatores, & longo vsu compertum librorum lectione disciplinas mirificè adiuuari; ita nihil fingere animo possum stultius, quàm ex sola atque otiosa librorum possessione quærere eruditionis opinionem.

[a] lib. de bello Gall.

[b] in Phædro.

4. Habet sanè id incommodi res commodissima, libraria supellex, non quidem natura suâ, sed vitio abutentium, vt monumenta ingeniorum etiam ad indignos peruentura publicauerit. Non est tamen lex casuris imbribus dicta, ne in malorum improborumque rura deflerent. Cæterùm si se in amplis suis Bibliothecis magnificè quasi pompam circumferant rediuiui Caluisij, & ἀπαιδευτότεροι φιλωνίδου, *Philonide indoctiores*, sibique plaudant gratulentúrque opinionem doctrinæ apud imperitum vulgus, ob librorum copiam & laxitatem Musei; ego quoque occentabo cum Luciano [c], τί γὰρ κοινὸν λύρᾳ καὶ ὄνῳ, *Quid commune lyræ cum asino?* Venit mihi in mentem dives ille Asianus, cui cùm pedes ex frigore putridi abscissi fuissent, ne vlcus serperet; vt aliquo saltem modo leniret dolorem suum, ligneos sibi conficiendos curauit, quibus subligatis interim etiam seruis innixus incederet; at in eo quoque magis ridiculus, quòd suis illis ligneis pedibus calceos inducebat tanta arte perfectos, quanta esse potuerunt vel Darij Persicæ, vel socci Veneris, vel Cothurni Iunonij, & hoc imperitè satagebat, vt affabrè calceatus videretur. At πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρύσεα ἔχῃ σύμβολα, *simia simia est aurea, licet habeat symbola*, nec certè magis Bibliothecæ imperito conueniunt quàm ligneis pedibus concinnè facta, gemmísque ac vnionibus illuminata sandalia.

Sen.

[c] de imperito libros emptitante.

Lucianus sup.

CAPVT

Caput X.

Octauus finis condendarum Bibliothecarum, Nobilium ingeniorum consecratio.

Qvod de Philosophia Seneca philosophus dixit, iure merito de qualibet liberali disciplina pronunciandum est. *Insularum loco esse, & consecrare possessorem suum.* hæc vna ferè causa fuit cur Ptolemæus Philadelphus nobilem illam suam Bibliothecam excitauerit, vt nimirum esset velut quidam locus sacer & augustus, vbi nobilia ingenia consecrarentur, & debitos sibi honores obtinerent. Iudæis enim scripsit in hanc sententiam pro mittendis ad se sacris Codicibus. *Cùm apud vos Prophetarum quosdam libros esse compererim, qui de Deo & mundi fabricatione scripti sunt,* καὶ τούτας ταῖς ἄλλαις ἀφιερῶσαι ἐπιθυμῶ. *hos cum aliis consecrare magnopere cupio. Quæ mihi ad vos scribendi causa fuit, vt illos ad me mittere velitis. Nam quod ego non curiositate ductus, neque malo animo, sed honoris illis habendi studio,* τῆς τιμῆς ἕνεκα. Merentur haud dubiè singulares honores homines illi, quos Numen cæteris hominibus ingenio antecellere voluit, & valde consentaneum est, vt libri, talium ingeniorum partus & liberi parentum suorum radiis fulgeant. 1. Sen.ep.14. S. Epiphan. de mens. & pond.n.10.

Verùm enimuero, si quis honos debetur libris, & si in illustribus loculamentis velut in apotheoseos pegmate consecrandi sunt; id venerationis debetur præcipuè sacris Codicibus, vtpote qui solum Deum auctorem suum & velut parentem agnoscunt: imò & Beato Eucherio[a] libri Canonici videntur esse tanquam quædam numina, cùm ratiocinatur in hunc modum. *Si illi dicuntur Dij, ad quos sermo Dei factus est, & ideo dicuntur Dij, quia sermonem Dei custodiunt; quare non magis ipse sermo Dei dicitur Deus?* hoc saltem sine controuersia verum est; quod eleganter dixit D. Laurentius Iustinianus, *Est sacra pagina sapientiæ Verbi speculum, diuinitatis armarium*; & quod iam antea grauissimè scripserat D. Irenæus[b]; *Dei filius inseminatus est vbique in Scripturis.* hæc cùm ita se habeant, dic mihi, nonne Ptolemæus Philadelphus fuit inuitatus diuina permotione cùm sacros libros in sua Bibliotheca consecrauit? hoc est, illis honorem & cultum velut diuinum in augusta illa æde attribuit? Nec verò aliter sacra illa volumina D. Hilarius indigitat, quàm *libros arcano cœlesti consecratos.* 2.

Statue nunc an non religiosè faciant & laudabiliter quotquot sacras paginas non aliter legunt, quàm aperto capite, lotis manibus, genibus flexis, vel in pedes erecti venerationis & obsequij gratia? Non sanctè hoc præceperit B. Petrus Damianus[c], *Libros sanctos ita custodiat, vt nunquam manum super literas teneat, nunquam fumo nigrescere, vel ignis odorem sentire permittat?* Nunquid non tibi summa dignus laude videtur Theodosius Imperator, qui propria manu literis aureis volumen Euangeliorum descripsit; tantæque pietatis æmulus Carolus Magnus, qui in nouo Testamento literis item aureis transcribendo docuit quanta venera- 3.

tione

[a] in serm. 4. post Dom. pass.

[b] l 4. c. 23.

[c] opusc. 15. de suæ congreg. institutis c. 18.

tione sacras paginas prosequi debeamus? Eâdem pietate permoti permulti Principes, inuolucra, thecas, capsas auro & gemmis nitentes, multáque arte laboratas asseruandis sacris voluminibus dedicarunt, quod fecisse Childebertum ex spoliis Amalarici, Constantem Imperatorem, & Michaëlem Imperatoris Theophili filium produnt historiæ. Eiusdem religionis studio fuere in oratoriis magnifica pegmata, vbi Euangelia tanquam sub augustali reponebantur: sic in sacello palatino Constantinopolitani Imperatoris fuit sublimis quidam pluteus, in quo ἐπίκειται ἅγιον εὐαγγέλιον, situm erat sanctum Euangelium[a]. Sic in sacris OEcumenicis Conciliis *adorandus* ille Codex sacrorum Bibliorum (vt verbis vtar septimæ & octauæ Synodi generalis) in solio regium in morem strato in medio Patrum consessu collocatus est. Apud Iudæos non solùm scelus existimabatur publicis ieiuniis expiandum sacros libros super nuda humo ponere, aut illotis eos manibus attingere, aut in Synagogis à Leuita circumlatos non religiosissime venerari, símulque adorare: verùm etiam, nec audebant sacrorum vatum oracula nisi substrato linteo attingere. hinc piorum hominum mos (quod facere consueuerat D. Franciscus) vt si aliquid diuinorum eloquiorum repererint in loco minùs decenti & honesto, illico appresso osculo in alium decentiorem venerabundi transferant. Iosue laudatissimus Hebræorum heros tanto in honore & cultu habuit librum legis, vt eum in bellis pro vexillo gestaret. Sed quid facere Christianos decet in veneratione sacrorum voluminum, quando Mahumetani adeò reuerentes sunt Alcorani sui, vt nemo propè illum sedeat, sed statuatur semper in sublimi loco, vbi à nemine indignius tractari possit?

Greg. Tur. l.3. hist. c. 10. Anast. in Vitelliano & Bened. Cresol. myst. l. 3. sect. 2 c. 18. [a]Curop. apud Serar. l. 1. c. 4. q. 15. Feuardent. in præf. ad Xist. 5. apud Iustinianum l. 1. p. 1. de sacra Script. D. Hil. in Ps. 131. Masius in Iosue. Syran. in c. 4. Luc & ex illo Georg. Eder. rus in Oecō. Bibl. l. 1. tab. 39.

4. Haud minori honore Antiates apud Philostratum [b] dignati sunt libellum Apollonij Tyanei, in quo sycophanta nequissimus idemque Magus descripserat Pythagoræ dogmata, quæ didicerat in antro Trophonio: hoc enim volumen in tholo eximij cuiusdam antri, velut auctoris immortale monumentum dedicauerunt. Mitto dicere de capsula vnguentorum Darij Regis, qua theca solos Homeri libros Alexander dignos putauit; vt non mireris, si prout quisque est ingenio præstantissimus, nobilia ingenia studiosè consecrauerit in literariis illis monumentis, quæ reliquerunt, forulos cedrinos, thecas gemmeas, auro radiantia loculamenta, pegmata summo artificio elaborata, atque magnifica conclauia illis prouiderit. Verè enim ac sapienter Lycei præses dixit: *Consideratio contemplatióque per se magni pretij est, & excellentiæ. ideóque magno honore afficienda, ac plurimum colendi qui in eam assidui incumbunt.*

[b] l. 8. c. 8.

Arist. l. 10. Eth c. 8.

5. Si consecrantur ab hominibus libri in Museis, vicissim quoque libri consecrant homines studiosos, & velut sacrosanctos efficiunt, súntque illis tanquam tutelaria diplomata Principum ad inuiolabilem clientelam & custodiam: sunt infinita exempla in historiis illius venerationis & tutelæ, quam sibi ab magnis Principibus delatam homines docti libris acceptam referre debent; adeò vt sola librorum contrectatio auctoritatem afferat. Pater Iacobus Laynes è Societate IESV, sua ætate doctorum

doctorum omnium confessione, & sacrosancti Concilij Tridentini admiratione doctissimus, cùm ex Collegio nostro Romano in Domum professam, in qua degebat, librum nescio quem, quo tum indigebat, ferret ipse sub axilla, vrgerétque socius sibi vt illum deferendum traderet, aiens haud decorum esse & rationi consonum, se vacuo talem sarcinam à præside suo, & præposito Generali Societatis gestari. Respondit modestissimus Pater, idémque erga libros gratissimus: *Mi frater, libri non onerant, sed honorant*; neque euinci ab ipso vllis precibus potuit, vt socio hac in parte acquiesceret.

Hactenus de multiplici fine extruendorum Museorum & Bibliothecarum; quæ disputatio præmitti debuit, vt rectè & ordine totum opus procederet. Nunc locus ad eius ædificationem designandus est, ac videndum, quid super ea re censuerit consulta antiquitas; tum deinde, quid nobis ex rationis & artis præscripto definiendum. 6.

SECTIO II.

Quibus in locis extructæ olim Bibliothecæ; quis videatur extruendis opportunus: earum breuis sciographia.

POTEST contingere, vt quis cogitationes, & formas augustæ Bibliothecæ habeat, locum tamen ædificandæ deligat minùs idoneum; quemadmodum Dinocratem insignem Architectum in monte Athô ciuitatem ædificare molientem, cùm tamen non essent agri circà qui possent frumentaria ratione eam tueri, sed opus esset transmarinis subiectionibus, Alexander monuit illis verbis quæ Vitruuius[a] refert, quibus sibi probari quidem formationem aiebat, locum verò improbari. Ita Musea quo loco extruantur plurimum interest: quid hac in parte à veteribus obseruatum sit, quídve nunc obseruandum, hac sectione definio. 1.

[a] l. 2. in proœm.

CAPVT I.

Bibliothecæ in templis extrui solitæ.

Libris inesse quiddam sacrum & religiosum, docent extrui solitæ in templis Bibliothecæ, vt constat ex Hebræa, Græca, Barbara, Romana, & Christiana historia. In Hebræa quidem Iudas Machabæus Nehemiæ secutus exemplum, *Bibliothecam extruens congregauit libros Prophetarum & Dauid, Epistolas Regum, & de Donarijs*, quæ omnia Epiphanes abolere tentauerat: eiusmodi autem librorum monumenta 1. Mach. 2. c. 2.

asseruata fuisse in templo, constans est omnium interpretum sententia; ac iam multis ante Iudam sæculis Moyses scriptum a se legis volumen, & ad vmbilicum perductum iussit Leuitas ponere in latere arcæ fœderis; sacram verò Bibliothecam à Chaldæis incensam Iudæis tandem patriæ suæ postliminio restitutis Esdras sacerdos restituit, ac reparatam auxit ducentis ampliùs voluminibus à se conscriptis.

Deut. c. 31. v. 25.

Genebr lib. 2. Chron.

2. Athenis Adrianus Imperator sacris Eleusinis initiatus Herculis & Philippi exemplo ædem Iouis Panellij (id est, totius Græciæ præsidis) struxit, & in ea Bibliothecam. Ptolemæi Philadelphi Bibliotheca fuit primùm condita in Serapeo, (vt est auctor Ammianus [a]) eodémque in loco à Cleopatra reparata est, seruata semper Ptolemæi appellatione, quod docet his verbis Tertullianus, *Hodie apud Serapeum Ptolemæi Bibliothecæ cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Porrò fuit Serapeum insana substructionis moles, & opere magnificentissima dicata Serapidi, vbi erat celebre eius numinis simulacrum, quod Sesostres Rex per Briaxam artificem fecit ex omni metallorum, lignorum, & lapidum pretiosorum simul tritorum permixtione; quæ arx impietatis frendente nequaquam superstitione diruta est anno Christi CCCLXXXIX. Theodosij senioris Imperio.

[a] lib. 22.

Ruff. d. c. 22. & seq.

3. Romæ Octauius Imperator templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari à Deo haruspices pronunciauerant, additâ porticu cum Bibliotheca Latina Græcáque, quam à manubiis Dalmatarum subactorum extructam, & à sororis nomine *Octauianam* appellatam Dio [b] asserit: fuit autem è triginta septem quas aliquando habuit prima, secunda Gordiana, tertia Vlpia, vt est auctor Andreas Palladius [c]. Eò allusit Horatius [d],

Scripta Palatinus quæcunque recepit Apollo;

& [e],

Quod dedicatum poscit Apollinem.

In eandem sententiam Ouidius, dum ait se ductum ad illam ædem, in cuius Museum cùm intrare vellet, repulsus est ab æditu o. Atque id causæ videtur esse cur Bibliothecæ extruantur in templis, quòd nimirum nefas sit quidquam obscœnum & pestilens (eiusmodi erant Nasonis amatoria,) illarum limen attingere. Præterea cùm libri (vt loquitur Seneca) sint sacrotum ingeniorum opera, nullo alio in loco conuenientiùs collocari posse veteres sapienter putauerunt, quàm in sacris & religiosis ædibus.

[b] l. 49.

[c] de Antiquitatibus vrbis Romæ.

Suet. in Aug.

[d] in Epist.

[e] 1. Carm.

4. Alterius Bibliothecæ extructæ in templo Pacis, meminit Galenus [f] & Agellius [g]. Idémque mentionem facit Bibliothecæ templi Traiani, quæ *Vlpia* ab eius Principis nomine dicta est; & fuit è Romanis præcipuis vna, ac Palatinæ æmula, eo præsertim nomine insignis, quòd in ea fuisse aliquando libros linteos, docet Vopiscus [h]. Item meminit alterius in Herculis templo: sed luculentum est quod obseruat Eustathius [i], vnde rectè coniicitur Bibliothecas fuisse præcipuè in templis, & Sacerdotum curæ commissas. Homerum, inquit, quidam Naucrates plagij accusat, quòd cùm in Ægyptum venisset, librósque reperisset

[f] lib. 1. de compositione medicamentorum.

[g] lib. 27. 28.

[h] in Aurelio.

[i] lib. 19. c. 5.

periisset, *Phantasiæ* fœminæ, quæ Iliadem, & Odysseam scripserat, & Memphi in Vulcani templo deposuerat, eos sibi adscripsit & edidit. Ego, licèt cum Lipsio [a] id putem falsum; nihilominus tamen morem perantiquum indicat. [a] c.1. synt. de bibl.

5. Olim Christianæ reip. moderatores ingruentibus passim hæreticis Orthodoxorum scripta & legitimas sacrarum litterarum interpretationes summâ curâ reponebant in Bibliothecis, quas in locis inauguratis condebant, velut tutissimum in difficilibus Ecclesiæ temporibus perfugium. Tale consilium fuit Alexandri Hierosolymorum Episcopi, & martyris. Is enim inter cætera ornamenta nobilem Bibliothecam à se collectam Hierosolymis reliquit, è qua se in rem suam deriuasse plurima fatetur Eusebius [b]. D. Augustinus suam haud ignobilem moriens legauit Ecclesiæ Hipponensi, arbitratus nullum se posse relinquere sui erga charissimam sponsam amoris perennius monimentum, nullum opportunius in secundis rebus, & aduersis ornamentum, & præsidium: at in re aperta exemplis vtor non necessariis. Perseuerauit ad hęc vsque tempora laudabilis illa consuetudo in insignioribus toto orbe Ecclesiis, vt publica templo adiungatur Bibliotheca. Cùm enim diuinum sit oraculum [c], *labia sacerdotis custodire scientiam, & ex ore eius legem requiri*, necesse omnino putauerunt suppeditare Sacerdotibus parata in sacris Bibliothecis adipiscendæ scientiæ instrumenta, ne vnquam audiant horrendum illud [d], *Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Vel certè si hoc aliquando audituri sunt, causari minimè possint, adiumenta sibi defuisse cognoscendæ diuinæ voluntatis, & sacrosanctæ legis interpretandæ. Id Carolo Magno antiquissimum fuit, vt post relatas ab hostibus victorias statim se accingeret ad Episcopatus instituendos, extruenda templa, eisque scholas & Academias adiungendas instructas necessariis Bibliothecis, ne vel *inermis esset religio, vel inanis sapientia*, quæ indissolubili inuicem vinculo cohærent.

Angelinus Rocca in 4. intersenestrio Vat. Bibl.

Niceph. Cal. lib. 7.

[b] 6. hist. c. 14

[c] Mal. 2. v. 7.

[d] Os. 4. n. 6.

6. Fuit & hoc vsu receptum apud Ægyptios, vt quisquis fuisset cooptatus in sacerdotium, statim traderetur mystagogis imbuendus arcanis obseruationibus religiosæ illius Philosophiæ, quæ aliud in fronte proferet, aliud contineret in recessu; idque significabant Sphinges in templorum propylæis positæ: hoc ipsum quoque admonebat celebris liber qui Mystæ porrigebatur inter initiationes solemnes ritus, & ceremonias: ex quibus planum est, rem sacram & literariam fuisse eiusdem procurationis apud illos. Certè & veteres illi sapientes apud Ægyptios, qui doctrinæ famam ambitiosiùs consectabantur, assidui erant in sacris ædibus, & numinum suorum delubris, vt darent autoritatem suæ scientiæ, tanquam si diuinitus afflati mera loquerentur e Deorum adytis oracula. Verùm vt ad Christianos redeam, confirmat hunc morē D. Hieronymus his verbis [e]: *Beatus Pamphylus martyr, cùm Demetrium Phalereum, & Pisistratum in sacra Bibliotheca studio æquare vellet, imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt, & æterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc maximè Origenis libros impensiùs persecutus Cæsariēsi Ecclesiæ dedicauit.* Eidem Cæsariēsi Ecclesiæ suā fuisse Bibliothecam ex eodē Hieronymo [f]

Calcagn. de reb. Ægypt.

[e] Ep. 141.

[f] in Cat. scr. Eccl.

apertè colligo, dicente in Cæsariensi Bibliotheca haberi munus illud sanctissimi Martyris flagrantis amore diuinæ Bibliothecæ.

Caput II.

Bibliothecæ in Regum palatiis extructæ.

1. Tritũ est illud Platonis simul, ac verissimum, *tum demum beatas fore Resp. si eas Philosophi regerent, aut qui Reges essent philosopharẽtur.* Hinc factum est, vt Principes prout fuerunt sapientissimi, tam esse optauerint alumni Musarum, quàm pulli Martis; tantóque studio construxerint Ἀθηναῖα, quàm Ἄρεια; Μουσεῖα, quàm Ὁπλοθήκας; hoc est, non minore cura Bibliothecas in regiis ædibus, quàm armamentaria habere studuerint. Interrogauit aliquando Demetrium Phalereum Ægypti Rex Ptolemæus, vnde tandem rectè imperandi formam (rei nimirum admodum operosæ & difficilis) condiscere posset? ex libris (respondit Demetrius) si eis vtaris familiarissimè. nam quod sæpe amici ob regiæ maiestatis reuerentiam monere cunctantur, & quasi verecundantur, & quod adulatores seruiliter mentiuntur, & dissimulant; illud cum maxima libertate libri Regibus suggerunt. Ex quo sapientis viri responso ortum putauerim in Ptolemæi mente consilium insignis illius Bibliothecæ, de qua iam sæpe superiùs; quam licèt extruxerit in Serapeo, est tamen verisimile studiosissimum Regem peculiare Museum habuisse in ipsa Regia libris illis instructum, qui sibi maximè conuenirent.

[a] lib.17. Id certè ex Strabone[a] videtur esse exploratum, qui partem regiæ Ptolemæi Museum fuisse, ait, τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐστὶ καὶ τὸ Μουσεῖον, cui adiunctæ erant porticus & exhedræ, & amplæ quædam ædes conuictui literatorum destinatæ, quorum sermonibus & colloquiis pascere animum suum Rex posset cùm liberet.

2. Hinc profecta haud dissimilis cura Matthiæ Coruini Hungariæ Regis, quem verè appellare possis *Martigenam*, videlicet qui natus sit inter arma, & quasi adoleuerit in ipso Martis sinu, nimirum in Ioannis Hunniadis disciplina. Is haudquaquam degener à perenni & contestata parentis bellicosissimi virtute, ita se literarum studio addixit, vt Italos, Germanósque, si qui bonarum artium laude excellerent, euocarit, & (quod hîc præsertim agitur) Bibliothecam Budæ instituerit in ipsa Regia, quæ etiamnum extat, sed sub Barbarie Othomannica, doctorum virorum haud amplius patens, & altrix. Quam copiosam librorum congeriem penes se in palatio habuisse putandus est Alphonsus Aragonius, cui nec gratius vnquam munus offerri potuit, quàm eximius aliquis liber, nec aliam tesseram symbolicam, quàm apertum librum gestare voluit.

[b] Ep.l.1. ep. 105. Qui denique (vt cũ Ænea Syluio[b] loquar) nunquam in castris fuit sine libris; quocunque iuit, eum Bibliotheca secuta est, siue in tectis esset, siue in tentoriis mansit, singulis diebus aut legit aliquid, aut audiuit. Gordianum minorem vna ferè Bibliotheca sibi à Sereno

Samonico

Samonico testamento relicta ad cœlum tulit, nulla alia consecratione, quàm hominum literatorum elogiis. Hoc studium Bibliothecæ, quia Regium est, ideo capta Carthagine Senatus Romanus gratificari volens Africæ Regulis, eis Bibliothecas donauit, vni duntaxat Magoni Pœno tantus honos habitus, vt eius duodetriginta volumina in Latinam linguam transferenda censuerit. Plin. hist. l. 18. c. 3.

Fuerunt igitur, súntque etiamnum extructæ Bibliothecæ in regiis palatiis, & id quidem bonum factum, dummodo selectis libris vtantur, & (quod de Epaminunda dixit Thucidides) ἄνευ μαλακίας sine mollitie, & desidia: sanè Alexandro mos semper fuit nunquam se ad capiendum somnum componere, quin ensem simul cum Homeri operibus suo capiti supposuisset, vir cuius solum nomen bellicosè id factum esse defendit. Notum est indefessum Iulij Cæsaris studium in mediis bellorum æstibus, & iactatione armorum; adeóque apud Mundam, vbi de Orbis Imperio dimicatum est, & poëmata composuit, & rerum ab se gestarum commentarios, duos libros de Analogia confecit; duos item Anticatones. 3.

Possunt, non est dubium, possunt studia literarum etiam à Regibus, & Imperatoribus coli, & habere commercium cum bona reip. administratione, & armis: nec ob id virtutem bellicam sopitam conniuere testari possunt inuicti heroes bene multi. Vnus aut alter sit, exempli gratia, Philippus Macedo non Alexandri solùm, sed etiam Magni pater quantus quantus extitit (fuisse verò quammaximum, argumento sunt centum quinquaginta ferè populi Imperio Macedonum perpetuis eius victoriis, nulla ferè belli offensione additi) tantus à doctrina prodiit, & ab Epaminundæ in omni disciplinarũ genere versatissimi disciplina. De hoc etiam est illud Iustini[a], mirari se, vnde tam perfecta sciẽtia militiæ in homine Thebano, & inter literas nato: sed enim verò hoc videri debere mirabile negat Diodorus Siculus[b], aítque causam gloriæ illius militaris, quæ in Epaminunda summa fuit, in promptu esse, nempe eruditionem eximiam. 4.

[a] lib. 5.
[b] lib. 15.

Alphonsus ille Arragonius, cuius suprà fecimus mentionem, tam felix domi bellíque fuit, adeò rerum gestarum gloria inclitus, vt Iustus Lipsius[c] asserere nõ dubitet à Carolo Magno Europam maiorem haud vidisse virtute, & fortuna Principem: tamen quantum amans librorum fuerit, præter ea quæ superiùs retulimus, ex hac eius voce intelliges, *Malim* (inquit) *omnium regnorum iacturam facere, quàm minimam doctrinæ.* Non tantopere mirarer hoc Alphonsi dictum, si alicuius duntaxat Ithacæ regulus fuisset, sed septem regnorum Regem hoc sæpiùs dixisse, est certè mirabile, & literarum studiis in primis gloriosum; fuit Roberti Neapolitani idem affectus, eúmque aliquando dixisse ferunt, *chariores sibi literas regno esse.* de hoc argumento iterum libro secundo opportuniùs. 5.

[c] in mon. & exem. pol. l. 1. c. 8.

Claudat hoc caput res profectò memorabilis, vnde quiuis facilè intelligat Regium esse Musas adsciscere sibi in contubernium, atque illis ædem intra regiarum ædium septa dedicare. Refert Henricus Somma- 6.

lius noster quiddam, quod nisi graui testimonio niteretur, incredibile videri posset. Cùm quidam è nostra Societate ante annos plus minùs vigintiquinque Argirium Mauritaniæ profectus esset pretium redemptionis captiuorum laturus, Rex qui aliquando Christianus fuerat, eum in suam duxit Bibliothecam varia librorum supellectile refertam. Multos hîc illi codices visendos porrigit, atque in his aureolum libellum Thomæ à Kempis de imitando Christo in vulgarem linguam Turcarum conuersum: adiecit autem, pluris se vnicum illum facere, quàm reliquos omnes Mahometanorum. Hæc ille transfuga, è cuius animo Mahometana feritas nec ita potuit exculpere amorem literarum, quin in fortuna insolentiore, & bellorum tumultibus litaret identidem Musis in ea Bibliotheca, quam sibi in palatio luculentam extruxerat, imitatus non tantùm Iuliani perfidiam in deserenda vera religione, sed & eiusdem studium in conquirendis libris, qui Georgij Episcopi Ariani [a] à Gentilibus necati copiosam Bibliothecam omni diligentia perquiri, & integram ad se Antiochiam mitti seuerè præcepit, datis super ea re literis. Alterâ ad Ecdicium Ægypti præfectum epistolâ [b] indicat quanto librorum studio arserit. *Quidam (inquit) equis, aly auibus, nonnulli feris delectantur: ego verò inde vsque a pueritia librorum cupiditate arsi.*

[a] Ep. ad Porphyrium.

[b] Myst. l. 4. c. 28. sect. 4.

7. Non omiserim quod scitè scripsit noster Cresolius, & bellè huic disputationi conuenit, in cœlesti Prætorio, & Summi Regis aula videri esse Bibliothecam cultam, & lucentem, vbi reperitur liber vitæ, de quo frequens mentio in diuinis oraculis, & ex cuius Musei Adamantinis pluteis nunc promantur illa volumina, quæ arcano mysterio iubet deuorari à Prophetis, & penetrali cordis excipi, nunc codices volantes, nunc volumina purpureo tergo, inaurata fronte, & signata sigillis septem quædam grandia, in quibus scribi possit stylo hominis. Non est igitur res aliena à Regum sacrariis libraria supellex, cui suus est etiam locus in cœlesti curia diuini numinis. Hoc sibi adiumentum ad optimam Hispanici Imperij administrationem deesse in Regia basilica non est passus Philippus IV. Rex Catholicus, Princeps sicut Vniuersitatis omnium disciplinarum admirabiliter capax, ita plurimarum, præsertim regiarum egregiè peritus, studiorúmque fautor optimus maximus; quemadmodum in operis nuncupatione obiter dixi. Sitne nobilis ea Bibliotheca, quam in eodem regio Palatio habet eiusdem Regis Philippi intimus, excellentissimus Gaspar de Gusman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. inde intelliges quòd in tanta commoditate augendi patrimonij sui vix vllius rei, quàm maioris in dies integritatis ac plurium librorum voluerit esse ditior.

Zach. 5. Is. 8. 1.

CAPVT III.

Bibliothecæ in thermis extrui solitæ.

1. INdignatus sum, nec immeritò, cùm legi apud Vopiscum Vlpiam Bibliothecam ex eo templo, vbi illam Traianus extruxerat, translatam

fuisse

fuisse in Collem Viminalem ad ornandas thermas Diocletiani. *Vsus sum*, inquit Vopiscus, *præcipuè libris ex Bibliotheca Vlpia, ætate mea thermis Diocletianis.* ex quibus verbis, & ex capite decimo huius libri liquet, aliam aliquando sedem habuisse. Ego verò subiratus apud me dixi: Quis ita exaugurauit diuinorum ingeniorum opera, vt ea in locum tam prophanum deportauerit? Nónne hoc fecerit portentum ex veteri immanitate, & barbarie Diocletianus, adeò bonarum literarum rudis, & planè ἄμουσος, vt nec à limine Musas vnquam salutauerit, homo obscurissimo loco natus, & quondam libertus Anullij senatoris. Quid commercij Bibliothecis cum eo loco, vbi solùm datur opera curando corpori, & vngendæ cuti,

Scabor, suppellor, desquamor, pumicor, ornor,
Expilor, pingor. — Lucil. sat. 7.

Quid enim aliud balneum est, (dixit Artemidorus) quàm transitus ad cœnam: In eo dum bene bibitur, ingeritur, digeritur, egeritur, ructatur, nauseatur, vomitur, sudatur, stertitur, præclarè est, τὰ θερμὰ λ[illegible] δειλὸν ποιεῖ τὸν ἄνδρα, thermæ homines efficiunt molles, stupidos, plumbeos, languidos, non autem acutos, & eruditos. Possúntne in omnium corporis voluptatum imperio mentis exercitationes consistere? Homerus [a] balinea adnumerat inter vitæ voluptariæ delitias; quæ non est parens, vel altrix bonarum artium, sed potiùs seræ pœnitentiæ, & ignorantiæ causa, iuxta illud Persij, — Aristoph. in nubibus. — [a] Odyss. 8.

Quid crassos transisse dies, lucémque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.

Crassos dies, & palustrem lucem, hîc vocat balneorum vmbram, & talium sedium nequitiæ ac mollitiei. Tempus in aëre crasso actum, qualis est vaporatiorum & eiusmodi locorum, quæ sol non illustrat; δυσωδία enim illis locis proprium malum est. *Venter & aer pinguis sensum non generat tenuem.* Sed inter infinitas vociferationes, & inconditos clamores quibus ille thermarum æstus circumsonat, potéstne cuiquam mens ita constare, vt non auocetur à studio literarum? *Propone tibi omnia vocum genera, quæ in odium possunt aures adducere* (inquit Seneca [b] hanc balneorum iactationem & strepitum describens,) *cum fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem imitantur; qui quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respirationes edunt. Audiitur crepitus illisa manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si vero pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adiice nunc scordalum & furem deprehensum, & illum cui sua vox in balneo placet. Adiice nunc eos qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt: præter ipsos, quorum, si nihil aliud, rectæ voces sunt: ali pilū cogita tenuem, & stridulam vocem, quo sit notabilior subinde exprimentem, nec vnquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarii varias exclamationes, & botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes*, &c. & potest quisquam in tanto strepitu habere rationem cum Musis? Est ita sanè, fuerunt ædificatæ Bibliothecæ in thermis etiam ante Diocletianum, & hoc — [b] Ep. 56. — Vide Turnob. l. 7. c. 4.

queritur

Senec. de tranq. vitæ. queritur Sroicus: *Apud desidiosissimos videbis*, inquit, *quidquid orationum historiarúmque est, & tecto tenus extructa loculamenta. iam inter balnearia & thermas Bibliotheca quoque, vt necessarium domui ornamentum expolitur; ignoscerem planè si è studiorum nimia cupidine oriretur.* Hæc Seneca. Peccatum istud venia profectò dignissimum, ob incensum erga litetas amorem peccasse videri possint ipse Seneca, & Plinius secundus, ille quidem se in ipsis balneis studia literarum coluisse asseuerat, neque sibi ad ea seposito necessarium fuisse silentium *Ego*. ait, *istum fremitum non magis curo, quàm fluctum, aut deiectum aquæ, quamuis audiam cuidam genti hanc vnam fuisse causam vrbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit: magis mihi vox auocare videtur, quàm crepitus. illa enim animū abducit, hæc tantùm aures implet, ac verberat*, &c. *Sed iam me ad hæc omnia duraui: animum enim cogo sibi intentum esse, nec auocari ad externa, omnia licèt foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum auaritia, luxuriáque non dissideant, nec altera alteram vexet.* Sic ille de se. E Plinio seniore ita iunior [a], *In secessu solum balinei, (de interioribus loquor) tempus studiis eximebatur: nam dum distringitur tergitúrque, audiebat aliquid, aut dictabat.* Vbi animaduertendum est Plinium haud vsum fuisse publicis balineis, sed interioribus, & domesticis procul à populi circumstrepentis clamore. Porrò nec ibi etiam dicitur Bibliothecam habuisse, sed audiuisse duntaxat, aut legisse aliquid: quod certè in homine adeò occupato, vt Imperium Romanum mente gereret, vt procuraret, non modò indulgendum est, sed etiam valde laudandum.

[a] Ep. ad Marcum.

2. Cæterùm da mihi Senecas, da mihi Plinios, vel eorum similes, & ego illis fortè concessero construere Bibliothecas in thermis. At quotus quisque est istorum, in quorum fide, & sinu Principes conquiescunt, atque sibi adiutores adhibent ad totius reip. gubernationem, qui tanta auiditate studia literarum appetat? quotusquisque qui possit ita moderari suis cogitationibus, vt eas cùm voluerit, & vbi voluerit in concilium aduocet, támque obedientes suæ efficiat voluntati, vt non euagentur temerè, & præcurrant quæcumque tandem vox aut sonus aures impleuerit. Quapropter facessant istæ Bibliothecæ in thermis, hoc est, in voluptatum omnium diuersoriis extructiones. Quæratur alius locus ædificandæ virginum Musarum ædi. De numinibus eo loci coli solitis hæc Democharis [b],

> Κύπρις, Ἔρως, Χάριτες, Νύμφαι, Διόνυσος, Ἀπόλλων,
> Ὤμοσαν ἀλλήλοις ἐνθάδε ναιετάειν.
>
> *Cypris, Amor, Charites, Nymphæ, Dionysus, Apollo,*
> *Iurati sedes hîc posuere suas.*

[b] l. 4. de balineis in Epigram. Græc.

Ego hunc Apollinem thermarum inquilinum, non puto esse Musarum præsidem, sed malè feriatum aliquem cynædum, qui fraudes Cyprias & cupidineas faces, Bacchi pocula, Charitum ac Nympharum mollitiem testudine canat. Neque enim eos easque, castos & sobrios esse reor, quibus sit cum bipedum omnium corruptissimis societas: Baianas Charites, & Nymphas non excipio; imo & de illis dictum volo quod de Lucrina cecinit Martialis [c],

[c] l. 1. Epigr.

Quæ

Quæ dum Baianis sæpe fouetur aquis,
Incidit in flammas, iuuenémque secuta, relicto
Coniuge, Penelope venit, abit Helene.

Illuc enim non tam putes confluere homines, quàm vitia, non tam sordes illuc afferri corporum, quàm animorum; illæ quidem deponuntur, hæ suscipiuntur, & crescunt, vulgantúrque velut contage capitaliores omni corporis morbo vitiorum pestes. Dices, igitur damnanda antiquitas quæ Gymnasia, scholas, & Philosophorum exhedras in balneis esse voluit. In promptu est quod tibi respondeam; eiusmodi quæ à Græcis vocantur γυμνάσια, non esse loca in thermis destinata animorum exercitationi, sed corporum: atque hanc esse germanam notionem illius vocis, vt significet labores vehementiores, quibus natiuus calor augescit, fitque corpus robustius. Sic Plutarchus accipit[a]. Idem de Baianis scholis dictum esto. Nam omnis sodalitas, etiam in re militari, *schola* dicitur; vnde & milites quidam in castrensi ordine *scholarum capita* nuncupantur: vt Romæ fuerunt scholæ Quæstorum, & Capulatorum, hoc est, eorum qui Capulis, seu vasis oleariis oleum depluebant. Erant itaque, non inficior, erant in thermis Gymnasia, & scholæ, sed saltatorum, Palæstritarum Aliptarum, id est, hominum diobolariorum; ingenuarum verò disciplinarum fuerant prorsus nullæ.

[a] in quæstionib. Romanis, & Plin. ep. 17. l. 2.

3. Porrò quod Vitruuius sic præcepit agens de balneis. *Construantur in tribus porticibus exhedra spatiosa habentes sedes in quibus Philosophi, Rhetores, reliquique, qui studiis delectantur, disputare possint.* id nequaquam intelligendum aio de seriis disputationibus & studiis, sed de otiosorum hominum conuenticulis & consessibus ad fallendum tempus, & narrandas eruditas nugas, in quibus locis sedeant, dum recentes sunt è balineo, vel dum apparatur paulo pòst ingressuris; ac interea de literis inter se colloquantur isti viri docti qui gloriari solent, se nunquam minus esse otiosos, quàm cùm otiosi sunt: vel profectò, si arctè tenes, & accuratè defendis, fuisse hæc loca seriò studentium ac disputantium exhedras, vel stationes: ego puto eas haud celebrari solitas, nisi à Poëtis quibusdam mendiculis, ab Rhetoribus frigore enectis, atque Iro pauperibus Philosophis, qui hyeme cùm domi deesset focus, captarent calidiora hæc tabulata, vbi

Stat. sylu. 1. in Baln. Etrusci.

——languidus ignis inerrat
Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem,

Vnde natum prouerbium, *de balneo, & furno conducendo cogitare*; & Iuuenalis, Iuuen.

——Cùm iam celebres notique Poëta
Balneolum Gabiis Romæ conducere furnos
Tentarent.

4. Rursus inquies, si ostendero non defuisse balneum in Academia, vel, si mauis, Academiam in balneo, nec id à quoquam reprehensum, eritne quod tam acriter inueharis in Baianas Bibliothecas?

F Rem

[a] in vita S. Baſilij.

Rem ita prorſus habuiſſe accipe ex D. Gregorio Nazianzeno [a], qui recèns Athenas ſtudiorum cauſâ venerat, excipiebatur hoſpitio ab iis qui priores eum occupaſſent; deinde ab aliis ſolenniter & velut ſupplicantium pompa binis pulchro ordine incedentibus deducebatur in balneum Academiæ: cùm propiùs acceſſiſſent, tum periclitaturi fiduciam adoleſcentis, inconditis clamoribus, fragore horribili pulſabant fores, quibus apertis introductum Candidatum in ſuorum numerum adſciebant, tradito pallio ſophiſtico, quod ante iudicetæ huius inaugurationis ritum & tentationem, & niſi de ſophiſtarum ſententia, geſtare nemini licuit. Quibus experimentis conſtanter perfunctus honorarium inſigne ſuæ profeſſionis accipiebat ab ſcholarum Antiſtitibus poſtquam lauiſſet in balneo. qui mos etiam D. Baſilij ætate adhuc perſeuerabat, habétque aſſertores Photium in excerptis, Theodorum Prodromum in tetraſtichis, Eunapium in Proæreſio, ac Olympiodorum, qui iſtos appellat *τὺς διατριβῶν προστάτας, Adoleſcentes ſcholaſticos*. Iam tu audes auctores iſtos excipere, & florentiſſimam Academiam atque optimos morum, & ingeniorum formatores Magiſtros notare, qui balneum eſſe in Academia ſuſtinuerint? Eruditè omnino hæc mihi obiicis: non eſt tamen difficile eripere tibi hoc præſidium quo tu tibi videris tueri antiquum morem extruendi balnei in Academiis. Ego hac in parte tuæ ſententiæ accedo. fuit quidem balneum in Academia, ſed Academia non fuit in balneis, aut thermis: hoc eſt, habuit Academia priuatum aliquod balneum, in quo lauabant Auditores Academici, vel ſanitatis, vel abſtergendarum ſordium cauſâ, quoniam tunc temporis vſus lini erat rarior: idque fieri conſueuerat eo diei tempore, moderatione & loco, vnde nihil officiebatur ſtudiis. In balneis verò, ſeu in thermis publicis, quo fiebat concurſus omnium ordinum promiſcuè & ſexus, &, quod inde ſequitur, vitiorum; nunquam à quoquam ſanæ mentis conſtituta ſunt literarum Gymnaſia, víxque adibant viri probi eiuſmodi loca niſi neceſſitate compulſi, quòd nimirum balineo domeſtico carerent; nec ibi morabantur diutius quàm pateretur ratio valetudinis, vel munditiæ. Itaque mihi iam tecum conuenit, Athenis literarum Gymnaſium habuiſſe ſuum balneum, non tamen balnea: id enim eſt inter vtrumque diſcriminis apud peritos Grammaticos, quòd balneum priuatum, ac domeſticum locum lauationi opportunum ſignificet balnea publica. In publicis erant tria veluti cœnacula, ſeu regiones. in ſuprema erat ea pars quæ Laconica vocabatur; in media *thermæ*, ſeu aquæ calidæ; in ima frigidæ: duæ primæ vix erant in balneis priuatis, contrà nunquam deerant in publicis; ex quibus tamen plus erat bonis moribus & virtuti periculi, quia plus erat mollitiæ & delitiarum, quàm in tertia; frigiditate enim duratur corpus, calore ſoluitur. Addo & hoc, & te ipſum arbitrum adigo. Quis vel docere, vel docenti operam date, vel priuato ſtudio in libros incumbere, vel apud ſe habitare poſſit in illa hominum colluuie, quæ (vti ſuprà diximus)

Apud Buleng. l. de laudis vet. c. 32.

diximus) solet totos dies noctésque ludere, perbacchari, rixari, vociferari in thermis? Enimuero bene morati prodirent adolescentes ex hac nequitiæ vicinitate. Quantæ dementiæ foret iuuenilem indolem, & teneram virtutem explorare hoc experimento? Quotus enim quisque inter adolescentes reperietur, qui tunc voluptatibus solus abstineat, cùm in illas omnis turba procumbit; qui ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Palmare est illud Horatij ad dirimendam hanc controuersiam, docentis ita fuisse persuasum veteribus loca celebria vario hominum concursu haud esse opportuna studio literarum, & ingenij exercitationibus, vt bona pars eorum, qui videri volebant Poëtæ, odisset frequentiam, ac præsertim thermas,

———*secreta petit loca*, (inquit) *balnea vitat.* Horat. de art. poët.

Ex quibus rectè concludere mihi videor solam Diocletiani, & sciolorum locupletum luxuriam Bibliothecas in thermis construxisse.

CAPVT IV.

Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ.

LOngè conuenientius, & sine vllo Musarum dedecore extruuntur Bibliothecæ in villis, quàm in balneis publicis; nam suburbana eiusmodi loca & latifundiorum laxitatem procul ab vrbium septis sibi delegère viri sapientes, vt liberiùs se traderent studio literarum, ibique animum suum vnà cum librorum supellectile explicarent. *Magna & spatiosa res est sapientia*, (ait Seneca) *vacuo illi loco opus est; de diuinis humanisque dicendum, de præteritis, de futuris, de caducis, de æternis, de tempore. quamcumque partem rerum humanarum diuinarúmque comprehenderis, ingenti copia quærendorum ac discendorum fatigaberis. hæc tam multa, & tam magna, vt habere possint hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. laxum spatium res magna desiderat: expellantur omnia, totum pectus illi vacet.* Quæ capacitas animi vacui & soluti, cùm vix haberi possit in vrbibus, vbi turba occupationum continuò intus perstrepit, vbi non tua tantùm, sed & aliena tibi negotium facessunt negotia. Ideo consultum putauerunt quotquot fuerunt animi libertatis, & literarum studiosi, secedere identidem ab hominum frequentia, & negotiorum tumultibus, vetus illud sibi dictum arbitrantes, *Vindica te tibi*, &, 1.

Rure tibi viuas, reliquis dum vixeris vrbi.

vt generosas feras cauea domat & frangit, sic altas mentes *vrbicus carcer*. Apertus & liber circus equos ad cursum prouocat, sic animum ad studia aura liberior: syluam illam viridem vides? hîc carmen auer, aut hymnum Deo pangere; illam horti purpuram? hîc cum libellis suis

decumbere. Aquæ illud murmur, ad eam altiori cogitatione abiiei: & nocte ipsa, aut sub eam pictum illud paténsque cœlum cum capiet, & inter tot stellas errantes, aut inerrantes à curis terrísque erro mente scandet super illas.

Lipſ. miſcel. 1. ep 3.

2. Habet hoc insuper villarum commoditas ad studia literarum peropportunum, vt in cœlo puriore animus eum corpore fiat robustior. Quod sibi contigisse narrat Stoicus his verbis, *In Nomentanum meum* (hoc est, in villam) *fugi Quid putas, vrbem? imo febrem, & quidem iam surrepentem, iam manum iniecerat, illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum, vt primum grauitatem vrbis excessi, & illum nidorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid pestiferi vaporis obruerant cum puluere effundunt; protinus mutatam valetudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus cum vineas attigi. in pascuum emissus, cibum meum, id est, studia literarum inuasi. Repetiui ergo iam me, non permansit ille marcor corporis dubij, & malè cogitantis: incipio toto animo studere.* De Claudio Cæsare Suetonius [a]. *Tum demum abiectâ spe dignitatis in otium concessit, modò in hortis, & suburbano, modò in campania secessu delitescens.* Asconius de Pompeio [b]; *plerumque non domi suæ, sed in hortis manebat.* Cicero [c] de horti emptione cogitare se scribit, vt nè Romæ in turba sit, & ne vrbe absit (erant enim iuxta vrbem Romanorum horti, & qui in illis erant, abesse cum incontinentibus vrbis essent, non videbantur. Cæterùm quæ in talibus hortis ponebantur ædificia erant voluptaria vtplurimum, & amœnitatis gratiâ extructa, in quæ sui colligendi causâ Romani secedebant, *Diæta* vocabantur, vel *Zeta*.

Sen. ep. 104.

[a] de Claudio cap 5.
[b] in Miloniana.
[c] . 11. ad Att. iuxta l. nam quod § vlt. D. de penu leg. vbi dicitur, & si in hortis vrbi iunctis. l. absentem. D. de verb. signif l. præsens. de procurat.

3. Sic etiam Hebræis fuerunt quædam loca remota à turbis, & hominum aspectu, in quæ se interdum recipiebant, sibi & studiis operam daturi: talem fuisse Naioth in agro vrbis Rhamata suspicatur Caietanus, quem Chaldæus interpretatur *domum doctrinæ*, vbi Samuel ab aulæ strepitu semotus instituebat mystas suos ad omne officij genus, & intelligentiam diuinæ legis. Hebræi apud Lyranum explicant illud Genesis[d], *Iacob habitabat in Tabernaculis*, de Gymnasiis literariis, vbi diuina mysteria, & oracula edocebantur à duobus Magistris Melchisedech, & Heber procul ab vrbano tumultu. Est sanè locus solitarius tam aptus ad discendam sapientiam, vt licèt Ægyptiæ Academiæ essent excultissimæ omni genere disciplinarum, tamen Deus solitariam scholam elegerit, vt Synagogam erudiret, iuxta illud [e], *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Nec asseuerare dubitat D. Bernardus [f] multo vberiorem doctrinam ex solitaria palæstra, quàm ex amplissima Bibliotheca deriuari. *Experto crede*, inquit, *aliquid amplius reperies in syluis, quam in libris. An non putas te posse sugere mel de petra, oleúmque de saxo durissimo.* Mosem in Sinaitana solitudine accepisse θείαν μυσταγωγίαν, ait Gregorius Nyss.[g] Notum est carmen Horatij,

Briſſ. c. 3 de ſelect. ex iure ciu. antiq. c. 3.
Lamprid. in Heliog. & in vita Baſil. magni.
[d] Gen. 25. n. 27
[e] Oſ. 2 v. 14.
[f] ep. 106.
[g] in vita eiuſdē Moſis.

Scriptorum

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit vrbes;
ipsas etiam Athenas, licèt videri possent quietissimæ, & (quemadmodum postea ait) otiosissimæ.

Id de se testatum voluit M. Varro [a], qui vbi Auiarium suum verbis, 4.
vt solet, elegantissimis descripsit, directum esse ait fluuium ab Insula ad Museum suum (hic Græco more appellat Museum locum Musis & studiis consecratum;) qua etiã voce iunior Plinius [b] Alexandrinam Bibliothecam nominat. Tullius [c] grauiter in Antonium inuehitur quòd Cassinatem illum Varronis fundum nullo iure occupauerit. Placet huc afferre paucula eius verba, vnde quiuis facilè intelligat cuius rei gratiâ se viri docti abdere consueuerant in villas. sic habet. *Aduolas in M. Varronis sanctissimi, atque integerrimi fundum Cassinatem. quo iure,* &c. *At quàm multos dies in illa villa es turpissimè perbacchatus? O tecta ipsa misera, quàm dispari domino studiorum suorum M. Varro voluit esse illud non libidinum diuersorium. Quæ in illa villa antè dicebantur, quæ cogitabantur, quæ literis mandabantur, iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. At verò te inquilino, non enim domino, personabant omnia vocibus ebriorum,* &c. Haud modestiùs Antonio, nec temperantiùs, licèt sæpe occultiùs, se gesserunt nonnulli in agris suburbanis: fuerunt enim qui voluptariis secessibus, vel certè ignauiter otiosis speciosum nomen Philosophiæ inscriberent.

[a] lib. 3. de re rust. c. 5.
[b] Ep. ad Fundanum lib. 1.
[c] 2. Philipp.

Verùm ad rem nostram: Martialis [d] satis innuit priscum morem extruendarum Bibliothecarum in villis, dedicans suburbanæ Bibliothecæ Iulij sui cognominis & amici autographum quoddam, his versibus, 5.

Ruris Bibliotheca delicati
Vicinam videt, vnde lector Vrbem,
Inter carmina sanctiora si quis,
Lasciuæ fuerit locus Thaliæ,
Hos nido licet inferas vel imo,
Septem quos tibi misimus libellos
Auctoris calamo sui notatos, &c.

[d] epig. 16. lib. 7.

Plinius iunior ait *in Laurentino suo* (nomen est villæ) sibi esse cubiculum in apsida curuatum, quod solis ambitum fenestris sequitur, ac parieti eius in Bibliothecæ speciem armarium insertum esse, quod non legendos libros, sed lectitandos capit: eius prædij gratiam ac ædificij opportunitatem postquam eximiè descripsit, ita Gallum amicum suum affatur [e]. *Iustisne de causis eum tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quin tu nimis vrbanus es nisi concupiscis, atque vtinam concupiscas, vt tot tantisque dotibus villula nostra maxima commendatio ex tuo contubernio accedat.* Suas eo in loco occupationes has omnes numerat [f]; *lego aliquid, aut scribo, aut etiã corpori meo vaco, cuius fulturis animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil video quod vidisse pœniteat: nemo me apud quemquam sinistris rumoribus carpit; neminem ipse reprehendo nisi vnum me, quum parum commodè scribo, nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor: mecum tantùm, & cum libellis loquor.* Addit Ioannes Cataneus in eius vita, eundem & Romæ Nouocomi in municipio suo Bibliothecam dedicasse,

[e] Ep. 18. l. 2.
[f] Ep. 9. l. 1.

& annuos sumptus in alimenta ingeniorum erogasse, tertiámque salarij partem publico præceptori obtulisse. Eundem postea locum Paulus Iouius Episcopus Nucerinus Bibliothecâ nouâ illustrauit, & clarissimorum virorum imaginibus. Huius ingenuæ rusticitatis desiderio incensus Ouidius, ac amore vrbis, & vrbanitatis deposito, sic exclamat,

O rus, quando ego te aspiciam, quando licebit
Nunc veterum libris, nunc somno & inertibus horis,
Ducere sollicitæ iucunda obliuia vitæ?

Midendorpius l. 1. c. 1. Essæos Iudæos Academias suas ad ingeniorum & morum institutionem habuisse iuxta lacum Asphaltitem hortósque balsami, & palmarum perhibent. Eóque respexerunt qui virgines Musas in Helicone, & Parnasso habitare commenti sunt.

6. Alia causa secedendi studiosis hominibus esse possit illa, ob quam olim Prophetæ secedebant à populo (inquit Cornelius [a]) non solùm orationis, & sanctitatis; sed etiam auctoritatis causâ. Nam, (vt ait Tacitus) *Maior est rebus ex longinquo honor*; & sicut pictura si procul aspiciatur, delectat magis, si contrectetur propiùs, vilescit; ita ex secessu doctis euenire, sicut & hominibus sanctis, solet; maior oritur apud omnes reuerētia, cùm sæpe minuat præsentia famam Hinc Orpheus, Zoroastes, multíque alij solitudinem incoluerunt, tum vt cœlum ac cœlestia faciliùs contemplarentur, tum vt suis dictis scriptísque maiorem autoritatem facerent, ac de ipsis vsurpari posset illud quod de Tiresia canit Homerus, & ex eo Plato [b],

[a] in arg. in duodecim Prophetas.

Hic solus sapit, ast illi volitant velut vmbræ.

[b] in Menone.

Huc spectant quæ habet Cicero [c]. *In Tusculano cùm essem*, inquit, *vellémque in Bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse, vt solebam, inde promerem. Quò cùm venissem, Marcum Catonem, quem ibi esse nesciebam, vidi in Bibliotheca sedentem multis circumfusum Stoicorum libris: erat enim in eo inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat*, &c. Huc item Plinius [d] loquens de Ciceronis villa ad Auernum lacum, Puteolos rendentibus, imposita littori, celebrata porticu & nemore, quam & vocabat Tullius *Academiam*, exemplo Athenarum, ibi compositis voluminibus eiusdem nominis. huius in parte prima exiguo post obitum ipsius tempore Antistio vetere possidente eruperunt fontes calidi perquam oculis salutares, celebrati epigrammate laureæ, conditione quidem Ciceronis liberti, at certè ingenio & animo planè ingenui & liberalis. quod carmen ego hîc adscribam, quia & re ipsa bonum est, & dignum quod vbique, & non tantùm ibi, legatur, vt monet Plinius.

[c] de fin.

[d] l. 13. c. 1.

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
Sylua loco meliùs surgere iussa viret.
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultum sub potiore vetus.
Hinc etiam apparent lymphæ non antè repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore lauant.

Nimirum

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Ut quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis quæ medeantur aquæ.

Se quoque habuisse in Tusculano Bibliothecam satis indicat ipse Tullius ad Atticum[a] ita scribens, *Tu velim si qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci sint eius, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tusculano ita delectamur, vt nobis ipsis tum denique cùm illò venimus, placeamus.* Tum paulo pòst, *Velim cogites id quod mihi pollicitus es, quemadmodum Bibliothecam nobis conficere possis, omnem spem delectationis nostræ, quam cùm in otium venerimus* (hoc est, in Tusculanum*) *habere volumus in tua humanitate positam.* 7.

[a] l. 1. ep. 5.

*Sic eam appellat Mariana.

8\.

Colophon sit huic capiti villa Schorialis *.aut postremũ orbis miraculum, cui ex voto à sancto Laurentio nomẽ est; Catholicorum Regum secessus certo anni tempore dignissimus; viginti quatuor annorum labor, ac præter variam supellectilem, vestem pretiosam, vasa auro & argento grauia, plena artis, plena ingenij supra millies ducenties sestertiûm, id est, trium aurei millionum impensa, vt fama fert, veris temperie, situs amœnitate, aquarum perennitate, fontium structura, pabuli vbertate, camporum immensitate, cæduis syluis, incæduis saltibus, viriditatis ambulationibus, lenis auræ, ex vicinis montibus perpetua niue rigentibus flatu suauissimo, etiam in medio æstu interiorem prouinciam torrente; pomariorum amplitudine, hortorum descriptionibus, odoratarum herbarum, & florum insatiabili varietate, templi maiestate, stupenda habitationis mole, laxitate & artificio, marmorum diuersitate, gemmarum copia, artis consummatæ simulacris, tabularum elegantia, Mausolæorum magnificentia, vermiculatis pauimentis, religiosi instrumenti apparatu, subselliis Mônachorum diuinas laudes alternantium ex lignis toto orbe exquisitissimis, Cœlitum sacris exuuiis religiosissimè iuxtà ac sumptuosissimè conditis, denique artis, naturæ, temporis, pietatis, regiarum opum absolutissimum opus, delitiosum, suspiciendum, venerandum. Cui ne vlla pars siue magnificentiæ, siue commoditatis, siue ingenuæ animorum oblectationis deesset; imposita est vestibulo Bibliotheca maiori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos: libros seruat præsertim Græcos manuscriptos præcipuæ plerosque vetustatis, qui ex omnibus Europæ partibus, ad famam noui operis magno numero confluxerunt: Bibliothecæ parietes pictura elegans exornat, artes ingenuas artificiosissimè exprimens, cum antiquis comparanda. Mariana noster de hac Bibliotheca loquens, illam potius patere vrbi, quàm ruri esse desiderat, vt eius adeundæ pluribus eruditis facultas maior sit. Ego, quod ad me attinet, puto hoc esse incommodum omnium Bibliothecarum quæ sunt extra vrbes, quòd nimirum earum vsus, & vtilitas ad pauciores perueniat. Ad vrbanas Bibliothecas redeo.

*Tota impẽsa est circiter sex millionũ auri ex supputatione Fr. Iosephi de Siguenca Monachi Hieronymiani, & Regiæ Bibliothecæ Præfecti, qui rem hanc acuratissimè tractauit.

CAPVT

CAPVT V.

Vrbanæ Bibliothecæ in qua ædium parte extruendæ.

1. Sen.ep.62. NÆ tu ipse mentiri mihi videris Seneca, cùm mentiri eos dicis, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Sunt enim multi qui nec simulant occupationes, nec augent; nec ipsi se occupant, nec consectantur perdendi temporis causas, sed quos necesse omnino est ad diuinam gloriam, & publicum communitatis, vel priuatum alicuius bonum rebus gerendis non tantùm se commodare, vt tute facete dicis, sed se tradere; quas cùm tractant seriò, vt par est, fatentur vix se posse quidquam aliud animo versare. Nec in te iactabunda pœcile, & austera tua Philosophia efficiet, vt vel isti mentiantur, vel tu verum dixeris: sunt ex literatis hominibus non pauci, quos suæ virtutes, suum iudicium, sua dexteritas, suæ clientelæ, & domesticæ rationes, sua sacerdotia, ita dedicarunt vrbi, vt eos sibi ipsis eripuerint, vixque animi relaxandi causâ rus ire queant ad perexiguum tempus, multo etiam minùs abdere se in diuturniorem solitudinem. Quid facias? *Sic viuitur, sua cuique catena est, aliis sacra, aliis aurea, aliis ferrea:* non cuiuis licet esse libero & sui iuris. Proinde omnibus studiosis id consilij dederim, vt in vrbe intra suarum ædium septa sacrarium aliquod sibi ædificent, vbi feriati à cæteris negotiis, quotidie stato tempore (quantum patietur ratio vitæ & officij) faciant Musis. Licèt enim hoc præstet prædij suburbani altum silentium, & loci haud circumscripti amplitudo, vt mens liberior sit; tamen etiam intra vrbium claustra, atque in priuato, & angusto lare habet vbi se explicet magnus animus. Sen.de tráq. Nec vt leonum animaliúmque, sic animorum impetus caueis coercetur. *Exigua sæpe area arte describentis in multos vsus patuit, & quamuis angustum pedem, dispositio facit habitabilem.*

2. Itaque suis erit studiis opportunè locus in vrbibus si ædificando Museo locum in nostris ædibus ex Architecturæ præceptis capiemus opportunum. Igitur Bibliotheca in ea domus parte quæ remotior erit ab vrbano & domestico strepitu construitor, iuxta illud Ouidij[a],

a eleg.1.lib.1.trist.

Carmina secessum scribentis, & otia quærunt.

Hinc factum est, teste Quintiliano, vt Romani ad Stylum secederēt, atque intra sua cubicula in lectis se continerent; imò & penulis se abuoluerent, sicque essent his inclusi. Suetonius de Othone sic, *Exclusus inter cæteros ab insidiatoribus Caij, cùm quasi secretum desiderante turbam summouerent, in Dietam, cui nomen est Hermeum, recesserat.* Idem eodem capite: *secreto captato codicillos exarauit ad sororem consolatorios.* At nihil tritius illo versu Persij[b],

Casaub. in Suet. Suet. in Oth.c.10.

b Sat.1.

Scribimus inclusi numeros ille, hic pede liber:

Nihil magis decantatum in rhetorum scholis hoc monito Quintiliani, *secretum quærunt studia.* Eadémque videtur esse hominis studiosi laus, quæ bonarum matrumfamilias τὸ οἰκουρικὸν καὶ φιλήσυχον; est enim valde difficile commentari aliquid attento studio inter serræ

stridores

ſtridores dum acuitur, inter nundinarum æſtus, iuxta Cyclopum officinas, dies noctéſque incudem tundentium, prope mendiculorum centurias ſtipem lamentabili nænia rogantium; inter penulatorum iurgia in pontibus & triuiis conductorem expectantium; prope circulatorum præſtigias, & Attellanicas fabulas ſelectos homines in foris publicis otioſe diſtringentium; inter mulierculiarum circulos, infantium vagitus, domeſtici ſeruitij itus reditúſque & confabulationes. Quàm ſit difficile in iſtiuſmodi locorum importunitate verſanti defigere animum ſuum in vna ſtudiorum cogitatione, ſatis intelligunt illi populi, qui malleatores, opifices, & clamatorias artes ſemouent à Senatorum & Aduocatorum ædibus, ne ſtudentibus, & quietis importuniùs obſtrepant. Certè ille ipſe Demoſthenes, quem ad littus maris declamare ſolitum ferunt, vt fremitum populi aſſueſceret voce vincere, nunquam ira imperare animo ſuo potuit, vt in aperto loco meditaretur & ſtuderet. De quo ſic Quintilianus [a]: *ſe in loco ex quo nihil perſpici poſſet recondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi.* vnde ſic infert, *Ideo lucubrantes ſilentium noctis, & clauſum cubiculum, & lumen vnum velut tectos maximè deceat.* Horatius item ſuam tarditatem excuſans in mittendis ad Iulium Florum carminibus, id cauſæ affert, quòd in vrbe verſetur clamoſa, inquieta; vbi operum redemptores & cæmentarij perpetuò circumſtrepunt torquendis lapidibus, ponderibus trochlea & tympano ſuſtollendis, vbi muliones & geruli perpetuò vociferantur, vel fatiſcentes ſub oneribus acutiùs anhelant, vbi vehicula & funera luctantur in viarum anguſtiis, ac turbas cient, vbi vel canis rabioſa latrat, vel ſus lutulenta grunnit; vbi denique omnia incommodant ſtudentibus, tum ita concludit, Gell. c. 7. l. 3. Cic. 5. de fin. [a] l. 10.

I nunc, & verſus tecum meditare canoros. Horat.
Tu me inter ſtrepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere?

3. Plinius iunior daturus operam ſtudiis, non ſolùm vitandi ſtrepitus causâ ſe in villam ſuam, cui nomen *Laurentinum*, vel *Laurens*, recipiebat; ſed in hoc ipſo ruſticano ſeceſſu abſtruſius ſibi quoddam conclaue delegerat. hæc ſunt eius verba: *Iunctum eſt cubiculum noctis, & ſomni; non illud voces ſeruulorum, non maris murmur, non tempeſtatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem ſentit, niſi feneſtris apertis. Tam alti abditique ſecreti illa ratio quod interiacens* andron (apertus ſupernè locus, ſeu carens tecto, intra ædes vndequaque parietibus ſeptus, in quem viri conueniebant, atque ibi ſine interpellationibus mulierum verſabantur, vt mulieres in γυναικῶν) *parietem cubiculi hortique diſtinguit: atque ita omnem ſonum media inanitate conſumit*, &c. *In hanc ego Diætam quum me recipio, abeſſe mihi etiam à villa mea videor, magnámque eius voluptatem, præcipuè Saturnalibus capio, quum reliqua pars tecti licentiâ dierum feſtiſque clamoribus perſonat; nam nec ipſe meorum luſibus, nec illi ſtudijs meis obſtrepunt.* Ep. 17. l. 2. ita ſe gerebat interdiu; noctu verò quid ageret, & quàm amans eſſet ſilentij Fuſco ſuo ſingillatim in epiſtola exponens hæc ait. *Quæris quemadmodum in Tuſcis dies æſtate diſponam, euigilo cùm libuit, plerumque circa* Ep. 36. l. 9.

horam primam, sæpe antè, tardiùs raro: clausæ fenestræ manent. mirè enim silentio & tenebris animus pascitur ab iis quæ auocant abductus & liber, & mihi relictus, non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia. Id causæ est cur Bartolus, & Baldus ambo insignes Iurisconsulti dixerint pertinere ad curam Principis remouere ab Gymnasiis eos artifices, quorum strepitu studia literarum impediuntur, ídque vt fiat è bono publico esse.

C. de studiis.

4. At, inquies, ædium mearum situs interpellat, quo minùs possim alibi Bibliothecam meam statuere, quàm in loco talibus auocationibus mentis obnoxio. Quid me facere iubes? Studia abiiciam? libros deseram? nam & ego in alienas cogitationes facilè distrahor pro varietate rerũ oculos & aures incursantium. Bono animo sis: parendum necessitati. quod tibi initio intolerabile videbitur, forsan consuetudine fiet haud ita difficile. *Cogita compeditos primo ægrè ferre onera, & impedimenta crurum; deinde vbi non indignari illa, sed pati proposuerunt, illos necessitas ferre fortiter docet, consuetudo facilè.* Vidimus canes qui ferrarias officinas & fabros magnis ictibus ferrum tundentes fugerent velut necem præsentissimam, qui tamen vbi assueuere, sub incude postea securi dormiunt. Verùm ne te rideri à me putes, cùm tibi propono canes in exemplum: alterum habeto. Noui familiariter nobilem virum Mathematicum hac ætate insignem, Græcæ, Latinæ, Gallicæ, Italicæ poëseos peritissimum, Philosophum in primis celebrem, atque de literaria rep. optimè meritum, cuius libros cùm & ego, & multi alij sæpe vidissemus, in nullis ferè aliis pluteis magnam partem dispositos, quàm in patentis aulæ, atque omnibus domesticis peruiæ abacis, & miraremur quomodo tam præclara opera moliri & scribere posset, in mediis vtplurimum tenellæ prolis concursationibus, garrulitate, lusibus, & reliquæ familiæ collocutionibus, ac necessariis officiis; negauit omnino se interpellari: ídque mirabilius videri debet, quòd magis vox studentes auocet, quàm crepitus; illa enim animum abducit, hæc tantùm aures implet ac verberat; & sonus qui intermittitur molestior est, quàm qui continuatur. Denique proderit tibi præceptum Stoici, quod cùm sit ad quamplurima perutile, est tamen in re præsenti longè aptissimum. *Cuique assuescendum conditioni suæ, quàm minimum de illa querendum, & quidquid habet circa se commodi, apprehendendum.*

Sen. de trãq. vitæ.

CAPVT VI.

Situs Bibliothecæ, lumina.

1. ÆDificandi prima lex esto, *Ædificantis salus, & commoditas; tum deinde incolumitas earum rerum, quarum vsus ad vitam necessarius est.* quæ duæ res cum ædificiorum decore ferè consentire possunt, si ars accesserit: id si fieri nequeat, decori commoditatem anteponere summa ars putator. Quod quàm verum sit, vt intelligas, pone tibi ante oculos

sic

sic ædificatam domum, vt ad solidum, & in solido sint fundamenta; summa dignitate vestibulum, plena maiestatis atria, tectorium concinnum, diligenter exacta & ingeniosè perfecta pauimenta, cameræ elegantes, recti & è regione bene collocati columnarum ordines, intercolumnia magnifica, amplissima peristylia, directæ ad lineam omnes porticus, muri ad perpendiculum erecti, & ad normam rectè coëuntes, conclauia grato aspectu: emineant cum pulcherrimis acroteriis fastigia, nihil lumini protecturæ, nihil suggrundia venustati officiant, nulla denique requiri possint ornamenta. Nihilominus si talis est, vt propter aquarum immobilium vicinitatem pestilens sit, ob malè perforatos parietes regionem cœli spectet æstate æstuosam, hyeme præfrigidam, & ob bestiarum palustrium mixtos cum nebula flatus, venenatam: si penariæ cellæ tam malâ ætheris parte positæ sunt, vt quod in iis conditur, non seruetur diu, sed vel iniquo calore exugatur, vel contrariis vaporibus mollescat, vel inimicis frigoribus contrahatur, vel ob loci vitium citò corrumpatur, quis putet hoc ædificium, licèt ad speciem perelegans, extructum esse ex artis præscriptione, & legibus, quandoquidem peccatum est in re præcipua, cùm non est prouisum incolumitati habitantium, nec rei penuriæ sine vitio conseruandæ. Vitruu. lib. 1. c. 5.

Idem non rarò peccatur in Bibliothecarum extructionibus, vel delectu eorum conclauium, quæ libris & studiis destinantur, quando Musei ornamento prius consulitur, quàm commoditati; cuius tamen designatio si consideratè fieret, & intelligenter, vix vnquam commoditas à venustate, vel venustas à commoditate seiungeretur. Bellè autem, & scienter vt id fiat, tribus proximè sequentibus capitibus ea quæ sunt huius loci propria complector. 2.

In primis ratum sit istud Vitruuij[a] monitum, *Bibliotheca ad Orientem spectare debent.* Quid? nimirum eadem erit hac in parte templorum ac Bibliothecarum conditio? De templis quidem sic Hyginus[b], *Placuit omnem religionem eò conuertere, ex qua parte cœli terra illuminatur.* Item Vitruuius de templis eleganter, *Signum quod in ara est collocatum, spectet vespertinam cœli regionem, vt qui adierint ad aram vota suscipientes, contueantur Orientem cœli, vt simulacra ipsa videantur exorientia contueri supplicantes.* Eamdem ob causam Christianorum templa iam ab ipso exordio Ecclesiæ recepto more Orientem ferè spectant, quia vindex noster Christus Dominus auroræ concolori suo sanguine mortis nostræ chirographum penitus deleuit, *& visitauit nos Oriens ex alto.* Et, *Ecce vir, Oriens nomen eius.* Sed hæc quid ad Bibliothecas, inquies? Respondere possim, etiam in Bibliothecis videri esse aliquid religionis; quippe quæ frequenter in templis extrui consueuerint, vt dictum est: tum quia vbicunque excitatæ sunt, habuerunt simulacrum alicuius numinis præsidis sui, qua de re postea. nihil te moror. Vitruuius sui illius pronunciati statim hanc causam affert. *Vsus enim* (puta Bibliothecarum) *matutinum postulat lumen.* Cui dicto affine est peruagatum illud, *Aurora Musis amica.* quo certè nihil verius dici potuit; æquum enim est, vt honestissimæ occupationi matutinas horas, ver diei, & florem temporis consecremus, 3.

[a] lib. 6. c. 7.
[b] de limitibus.
Luc. 1.
Zachar. 6.
Vide Paulinum ep. ad Seuerum 12. & Sidon. Apoll.

 præterquam

præterquam quòd studentibus est perutile, vt cùm vacat animus, & dum à somno recens & vegetum est ingenium, succum literarum saporémque diligenter combibat. Musarum sanè contubernio prorsus sunt indigni, quicumque non surgunt priusquam

Pers. sat. 3. *——clarum mane fenestras*
Intret, & angustas extendat lumine rimas;

quotquot vix vnquam conspexerunt qualis sit in suo exortu Solis color; nec ægrè ferunt antelucanis opificum operibus suam ignauiam occupari.

4. Demosthenem plus olei consumpsisse quàm vini, & omnes opifices nocturnis semper vigiliis præcurrisse tradit Hieronymus. hæc causa est cur gallus gallinaceus Mercurio eruditionis præsidi sacer sit; quia excitandis in opera mortalibus, rumpendo somno natura eum genuit, ne Solis ortum incauris pateretur obrepere. Gallo canente deuotus effectu exilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat, inquit D. Ambrosius [a], cuius dicti causam habes apud D. Greg. Naz. [b] quia tunc mens princeps nostri pars non confunditur μεχθηροῖς τύποις, improbis vagísque simulacris. Quemadmodum in amphora primùm, quod est sincerissimum, effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit; sic in ætate nostra (dicamus etiam in die) quod optimum, primum est. Apud Romanos ludi literarum aperiebantur prima luce. Iuuenalis [c],

Plin. lib. 10. c. 21.

[a] l. 5. hex. c. 24.

[b] orat. 13.

Sen. ep. 108.

[c] Sat. 7.

Dummodo non pereat mediæ quod noctis ab hora
Sedisti.

Si quis cum ipso (vt ita dicam) die surgat, officiosior meliórque, quàm si quis illum expectat, vt luce prima exeat: turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est: extendamus vitam nostram, huius officium & argumentum actus est, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Artilio Butæ Prætorio post patrimonium ingens consumptum paupertatem confirenti Tiberius dixit, *serò experrectus es.* Dies publicus relinquatur; proprium nobis & peculiare manè fiat. hæc ferè Seneca. Ideo attentis ac sedulis literarum cultoribus placuit semper ea culcitra, quæ resisteret corpori, & in qua postquam surrexissent, non apparet vestigium; ne mollior cubitus somnum produceret, atque vnà cum corpore studiorum feruor consopitus langueret. Equidem ita est, somnus vt venter præcepta non audit, vterque poscit, appellat; non est tamen malus creditor, paruo dimittitur, si modò das illi quod debes, non quod potes. *Modicum somnum natura desiderat, ignauia immensum;* & querimur vitam nostram breuissimis spatiis circumscribi, nósque in ipso vitæ apparatu vita destitui? iniquæ sunt in naturam parentem optimam istæ expostulationes: haudquaquam exigua est vita nostra, quæ ad rerum maximarum consummationem largè data est, si eam bene collocamus, sed somniculosa nostra incuria & torpor eius ferè dimidium tanquam iniquior publicanus aufert. hinc fit vita nostra longè contractior, viuentésque morimur; ob quæ meritò Mnesimachus Comicus somnum appellare consueuerat μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια. imò frequenter molle

Plin. lib. 10. c. 21.

Sen. ep. 21.

&

& iners stratum, non iam dormientis, (quod faciliùs excusauerim) sed vigilantis videntísque sepulcrum est. Præclarè ex suis legibus vixit Plato, apertis oculis è Bibliotheca auroram semper excipere solitus.

Nec refert quod in Pollucis thesauro vnus idémque sit somni & literarum præses Mercurius; & apud Trœzenios mos fuerit in vna eadémque ara facere Musis, simul & somno. hoc enim de somno serotino intelligendum est, vtique mente post cœnam, & diuturnam contentionem ad studium minùs idoneâ, quo tempore indulgere necessariæ quieti ad reficiendas vires, vt primo manè integer, & expeditus Musæum repetas, est facere Musis & Mercurio, quibus antelucanæ lucubrationes longè acceptiores sunt, quàm productæ in multam noctem serotinæ vigiliæ. Secus ac facere consueuerat Porcius latro, qui post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietémque æqualiter digeri, sed perturbata, ac dissipata in caput agebat, vnde oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Hîc rectè conuenit allata similitudo ab Ambrosio[a]. *Sicut oculi* (inquit) *pascuntur primo diei lumine. ita etiam mens nostra alitur inuentis sapientiæ, & quibusdam etiam radiis videtur splendescere.* Vidéine quàm bene præceptum sit à Vitruuio Bibliothecæ lumina spectare debere ad Orientem? quandoquidem lumina studentium aptissima ad capessendas disciplinas instrumenta orientis Solis lumine plurimùm adiuuantur. 5.

Sen. contr. l. 1.

[a] l. 1. de Abraham c. 3.

6. Alteram causam perforandi auroram Museis affert idem architectus. *In Bibliothecis* (ait) *libri non putrescent; nam in his quæ ad Meridiem, & Occidentem spectant, à tineis & humore vitiantur, quod venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, infundentésque humidos spiritus pallore volumina corrumpunt.* Quibus dictis vix est quod addam, cùm & plana sint, & quotidianis experimentis exploratum, nullam esse præsentiorem librorum pestem quàm humorem: quemadmodum eorum incolumitas in calore & siccitate magnam partem sita est. Hoc autem commodi egregiè præstant venti orientales, qui idcirco ob exsiccandi vim vrentes ab Ezechiele appellantur[b]. Itaque videat qui Bibliothecam molitur, vt ei Orientem quantum fieri potest, aperiat; ne si secus faxit, libris perniciem, sibíque ex ventorum humore noxio grauedines, distillationes, tussim, aliáque incommoda creet, quibus & valetudo periculosè tentari, & studia literarum retardari solent. In Lesbo insula oppidum Mytilene magnificè & eleganter ædificatum est, sed positum non prudenter: in qua ciuitate Auster cùm flat, homines ægrotant; cùm Corus, tussiunt; cùm Septentrio, restituuntur quidem in salubritatem, sed in angiportis & plateis non possunt consistere propter vehementiam frigoris. Profectò satius foret illi vrbi, vt & malè positis Bibliothecis, decedere aliquid de venustate, & elegantia, quod commoditati & incolumitati accedat.

Vitruu. l. 6. c. 7.

[b] c. 17.

Vitruu. c. 6. l. 1.

At, inquies, Vaticana Bibliotheca, cui ædificandæ atque variis emblematum, inscriptionum, tabellarum ornamentis decorandæ præfecti sunt viri arte & ingenio præstantes; nihilominus lumen excipit à Meridie & Septentrione, per fenestras quatuordecim, hinc inde septem; 7.

eiúsque porta primaria Orientem spectat, quæ omnia planè dissentiunt à Vitruuij legibus: quis tamen putet neminem vnum fuisse Romæ tum cùm ædificabatur, qui hoc animaduerterit? vel si obseruatum est, tam fœdè peccatum sit à scientibus & prudentibus contra præcepta architecturæ? Ego quid super hac re respondeam, equidem vix scio; nisi fortè quòd loci situs, & area non patiebantur aliter fieri ædificij descriptionem, commensum, lumina, atque aditus sine maiore incommodo: vel certè quòd venti qui flant à Meridie, sint Romæ minùs insalubres, vrbanique æstus perforato Septentrione opportunè temperentur.

CAPVT VII.

Celsitudo & prospectus Bibliothecæ.

1. Angel. Rocca in Bibl. Vat. LEpidum est quod subiungo: Bononiæ Canonici Regulares sancti Saluatoris habent Bibliothecam eximiorum librorum multitudine, loci amplitudine, pulchritudine, ac venustate insignem. est autem hæc ædificij descriptio: pars inferior est cella vinaria, media triclinium, suprema verò Bibliotheca: quam cùm aliquando Cardinalis Boba per otium inuiseret, ac trina illa loca vino, mensis, ac libris attributa aduertisset, ex tempore vsurpauit illud Salomonis, *Sapientia ædificauit domum, miscuit vinum, & proposuit mensam.* (Prouerb. 9.) Acutè omnino, & ad rem apposite, quàm etiam sapienter, si ex approbatione ædificij eum in modum distributi hoc protulit. Nam primo mentis obtutu rerum perfectionem eiúsque causas percipere, sapientiæ est. Porrò periti omnes statuunt Bibliothecas collocandas in sublimi parte ædium, vt integritati librorum consulatur. Cùm enim humiliora conclauia, & infimæ contignationes eo humidiores esse soleant, quò terræ ac impluuiis viciniores sunt, síntque vtplurimum inaccessæ Solis radiis, atque haud commodè ventis perflabiles; necesse est in eis si quid asseruatur, facilè corrumpi, squalidâ illuuie deformari, situm redolere. In quam sententiam dixit Quintilianus *situ secreti corrumpi scripta*; præterquam quòd infima ædium pars multis in regionibus haudquamquam est idonea delicatiorum & obnoxiorum corporum habitationi, multo etiam minus hominibus studiosis conuenit, quibus humor ille & squalor obscurioris loci solet esse noxius. Sit igitur Bibliothecæ positus paulo eleuatior, Solíque ac salubribus ventis facilè peruius, vnde sit liber prospectus in montium altitudines, immensitatésque camporum, in liquores pellucidos amnium, in syluas viridicatas; aut saltem, (si id fieri nequit) in hortum, vel pomarium domesticum, quibus rebus acies mentis, & oculorum diuturnâ contentione fatigata suauiter reficitur.

2. Respirare identidem à studio necesse est, quod melius fieri nequit, quàm libero cœli contuitu, & rerum naturæ spectaculo. hac ratione subducit se animus compedibus corporeis quibus prægrauatur, & lassitudinem

ſitudinem excutit, fitque breui illa auocatione vegetior. Quidni liceat homini liberalibus diſciplinis, ac euoluendis libris intento, quod ignobiles artes exercentibus licet? de quibus ita Seneca [a], *Artifices ex alicuius rei ſubtilioris intentione quæ oculos defatigat, ſi malignum & non præclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata, oculos libera luce delectant.* Nulla eſt tam auſtera Philoſophia, quæ mihi aſſiduitate lectionis defeſſo innocentem illam oculorum voluptatem neget. Quin & auctor ſi in omnibus ſtudioſis contentionem, ne continuent in plures horas, ſine tantula animi & oculorum relaxatione: qui ſi nanciſci poterunt opportunam viriditatem, qua ſubinde paſcantur, ſentient hac intermiſſione ita ſibi innouari atque integrari mentis robur ac corporis, vt breue illud temporis diſpendium, maximum ſit ſtudij compendium. [a] Epiſt. 65.

Itaque celſitudo & proſpectus Bibliothecæ talis eſto, vt terram in vero ſuo & natiuo vultu cernere poſſit, vel in planities effuſè porrectam, vel in colles placidè, aut rigidiùs in montes adſurgentem; illic herbis & ſponte natis arbuſtis, hîc fruge fructibúſque & feliciore ligno veſtitam, hîc florum herbarúmque exotica vernilitate pictam: hîc arborum artificioſis ordinibus deſcriptam, illic ſeminaria; illic inſitiones & matrimonia, imò etiam adulteria, & ſuppoſitos fœtus inſcia magna matre, nec inuita. Illic oberrantes paſſim greges, illic tondentia latè campum armenta. Illic erraticos palmitum lapſus, qui dum nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, vite as porticus faciunt, & tecta frondentia, (vt loquitur Cyprianus [b]) qui his verbis quæ ſubiungo docet quantopere conferat ad ſtudia literarum amœnitas, proſpectus, & voluptas aurium ex auium garritu. *Bene hîc* (inquit) *ſtudia in aures damus, & dum in arbores & vites quas videmus oblectante proſpectu oculos amœnamus, animam ſimul & auditus inſtruit, obtutus.* Religio ſit prætermittere pium ſimul & elegans dictum Ambroſij re, & nomine ſuauiſſimi. En pauxillum diuinæ illius ambroſiæ quam loqui conſueuit. *Si oculi noſtri (ait) cum aliqua obducuntur caligine paſcuntur agrorum viriditate, & ſpecie nemoris, vel collis herboſi omnem malignitatem agreſcentis obtutus repellunt, & quadam ſalubri ſpecie pupillæ ipſæ atque orbes colorari videntur: quanto magis hic mentis oculus cùm illud ſummum intuetur bonum, & in eo verſatur, atque eo paſcitur, ſplendeſcit, ac enitet* [c]. 3. Lipſ. epiſt. 8. cent. 1.

[b] Epiſt. 2. ad Donat.

[c] Ep. 11. ad Irenæum.

Capvt VIII.

Bibliothecæ cœlum, ſolum.

COElorum in cœnationibus, aut conclauibus tres ſunt omnino præcipuè rationes, *lacunar, camera, fornix.* quæ ſit Bibliothecis magis conueniens, ex hoc capite intelligetur. Primùm tigna tranſuerſaria modicis inter ſe interuallis diſtantia parietibus hinc inde committuntur; vel eadem interdum capitibus fulciuntur, maioribus quibuſdam trabibus 1.

trabibus transuersim ex alia parte proiectis, relinquúntque inter se aliquod spatium gypso, vt plerumque in Hispania, aut asseribus, vt in Gallia, repleri solitum, quod metaphoricè ab architectis *lacus* dicitur; totum verò opus, hoc est, tigna cum spatiis, siue lacubus *lacunar* appellatur. hanc cœli rationem non probo in Bibliothecis, duas ob causas. Prima est, quia volo illas ab igni & à puluere desuper ex lignis decidente tutas esse: deinde, quia angustum illud inter tigna interuallum non est area idonea picturæ atque emblematis, quibus talis locus eruditioni consectatus exornari debet. Tamen si tigna inter se ita conferantur, vt quadros hexagonos, pentagonos lacus artificiosâ compositione efficiant, magis approbo, dummodo iusta eorum laxitas picturæ deseruiat.

2. *Camera* magis placet, quæ nihil aliud est quàm plures asseres ad formam circinationis distributi, atque ad superiorem contignationem catenis, ac clauis ferreis crebriter religati, craticulis ex iunco, storea, arundine, palma, tomica, vel alia simili materia supernè tecti, calce & arena commixtis, vt si quæ stillæ è tecto, vel contignatione deciderint, sustineantur. Quibus ita dispositis, & intextis, imum, seu concauum trullissatur, deinde arena digeritur, postea creta, vel marmore politur: & hic modus lacunaris aptior est ad Bibliothecarum ornatum, picturas, & munditiem, præsertim quòd cameris subiici etiam queant elaboratæ, & elegantes coronæ. Potest præterea tale cœlum non ad circinum arcuatim flecti, sed ad regulam æquari, & complanari, ídque fortasse meliùs. Quamquam & hoc est huic structuræ seu planæ, seu incuruæ incommodi, quod arescentibus contignationibus, vel pandatione sidentibus in varias rimas se aperiat: proinde

3. *Fornix*, quæ est tanquam rupes excauata, aut velut amplus paries à summo sinuatus, flexúsque, & pensilis, videtur esse quàm aptissima; quia præter superiores omnes commoditates, hoc insuper habet, vt Bibliothecam meliùs vindicet ab humore & incendiis. Tale est cœlum Schorialis, tale Vaticanæ, tale ferè omnium publicarum Bibliothecarum. Foret quoque vtile, si illud conclaue quod infra Bibliothecam est, esset fornicatum; varias quidem ob causas quæ singulis rem considerantibus facilè occurrent; tum præsertim ne si erit subiectum lacunar, aut camera, torquentibus se tignis, & asseribus, vel aliis humore crescentibus, aliis siccitate decrescentibus, vitium inferatur Bibliothecæ pauimento. Quamquam vix est, aut esse potest, vt superiora conclauia fornicentur, si inferiora camerentur, vel lacunentur. At si fornicis curuatura, siue apsis opere quod à Musis *Musiuum* vocant, ingeniosè excogitatis emblematis foret vermiculata, cœlum esset longè nobilissimum, & Museo valde conueniens, quale describitur à Procopio [a], *ἐναβρύνεται δὲ ταῖς γραφαῖς ἡ ὀρόφη πᾶσα, ἐναρμοσθεῖσα ψηφῖσι λεπταῖς τε, καὶ χρώμασι ὡραϊσμέναις παντοδαπαῖς, αἳ δὴ τά τ' ἄλλα καὶ ἀνθρώπους ἀπομιμοῦνται. omne fastigium ornatum est picturis, tessellis ministris in omne genus colores tinctis aptatum, quæ & res alias, & homines imitantur.* Sic Anastasius in Leone III. mentionem facit Ecclesiæ, & elegantis triclinij,

[a] lib. 1. de ædificiis Iustinian.

&

& in Leone IV. oraculi, quorum apſidiæ & teſtudines erant verſicoloribus eruſtis diſtinctæ à muſiuariis artificibus. ſic Manilius, L. 5.

Aurifices auri faciet qui mille figuris
Vertere opus poſſint, caraque acquirere nomen
Materiæ, & varios lapidum miſcere colores
Sculpentem faciet ſanctis laquearia templis,
Condentémque nouum cœlum per tecta tonantis.

Eiuſmodi muſiuum opus adhibere conclauiorum cœlis, Regiæ magnificentiæ eſt, atque haud ſcio vtrùm iam Reges facere id velint, vel poſſint, reperiantúrque hac ætate bractearij, qui ornandis cameris tentent affigere pictas illas teſtulas ad effigies rerum & animantium. Id tentatum à nonnullis in ſuorum temporum tarditate ſcribit Symmachus [a]. His ita perfectis de ſolo cogitandum erit, de quo ſic Iſidorus: *Peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putauerunt, neque pauimenta alia, quam è Caryſtio marmore; quod auri fulgor hebetet, & Caryſtij viriditas reficiat oculos: nam & qui numulariam diſcunt, denariorum formis myrteos pannos ſubiiciunt, & gemmarum ſculptores ſcarabeorum terga, quibus nihil eſt viridius, ſubinde reſpiciunt; & pictores idem faciunt, vt laborem viſu eorum viriditate recreent.* D. Iſidorus Hiſpalen. [b] ait vocem hanc *Caryſtium*, nomen ab aſpectu habere quòd eius viriditas grata ſit oculis; hoc tamen etymon ſi verum eſt, *Chariſtium* ſcribi debet, non autem (vti in Iſidori codicibus ſcribitur) *Caryſtium*. De auri fulgore in lacunaribus dicetur alio loco. Hîc (amabo) obſerua lector, etiam in pauimento Bibliothecarum, conſuli oculorum oblectamento, quippe qui ſunt adipiſcendarum ſcientiarum, & percipiendi e libris emolumenti ὄργανα, quorum aciem, vt neceſſe eſt crebro, & diuturno vſu atteri, hebetari, & obtundi; ita eſt valde conſentaneum, eam refici & acui iis coloribus, quibus maximè paſcuntur: hoc autem mirificè præſtat viriditas, quæ cùm media ſit inter floridos, & auſteros colores, aciem quâ videmus, nec immodica luce diſſipat, neque obſcuritate nimia contrahit. Itaque volo Bibliothecæ pauimentum non tantùm diligenter exigi, & carere omni lacuna, vel extantibus tumulis; verùm etiam plenum eſſe venuſtatis, eruditionis, & ingenij. Vnum, & alterum elegantis pauimenti modum hîc propono; plures qui volet, conſulat Vitruuium, & Albertum Duretum [c].

[a] l. 8. ep. 41. 4.

[b] etymol. l. 6. c. 9 & l. 16.

[c] l. 7. c. 1.

5 Pulchra res eſt ſectis in paruas cruſtas verſicoloribus marmoribus variegatum pauimentum, (vti ſuperiùs de cœlo dictum eſt;) ſed pulchrior ſi eruditis emblematis, vel ſapientium ſententiis imprimatur, ornetúrque. Pauiméta verò Bibliothecarum ideo frequentiùs fieri poterunt opere muſiuo quàm cameræ, quia faciliùs eſt humanæ arti aliquid efficere in ſolo quàm in cœlo. Sai in ſacrario Palladis quod Ægyptij *Iſæum* appellant, (hoc eſt, ſcientiæ diuerſorium, nam *Iſis* ſcientiam ſignificat) ſtratum inſcribebatur his verbis, ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γέγονος, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδείς πω θνητὸς ἀπεκάλυψεν. *Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quódque erit: & peplum meum nemo mortalium reuelauit.* apud Athenæum [d] in quodam pauimento deſcripta erat Ilias ταῦτα δὲ πάντα

Plut. lib. de Iſide. Stobæus ſerm 42. De Alarotis ſiue Lithoſtrotis vide Creſol. l. 4. myſt. c. 27. ſect. 1.

[d] lib. 5.

δάπεδον εἶχεν ἐν ἀβακίσκοις συνκείμενον, ἐκ πάντων λίθων ἐν τοῖς κατασκευασμένοις πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος. Ista omnia solum habuit ex tessellis omnis generis lapidum, in quibus fabulæ omnes Iliadis expressa. Adeò Museorum videtur esse proprium istud pauimenti genus, vt à *Musis* dictum sit
Bulengerus c. 8. l. 1. de pictura. *Musiuum, μουσικόν.* hæc si hunc in modum fiant, nihil non erit in Museo eruditum, omnia libri, omnia paginæ: has enim tessellas marmoreas, quæ à Græcis *πλάκες* dicuntur, Palladius appellat *paginas*: nec tantùm in pauimento erunt τῶν λίθων περικαλλῆ θεάματα, vt loquitur D. Gregorius
[a] in fun. Pul. Nyss. [a] *speciosissima lapidum spectacula*, sed etiam plena doctrinæ, & inspirantia literarum amorem. Si timebitur marmor ob frigiditatem in locis suapte iam natura satis frigidis, vtendum erit pictis lateribus eo colorum delectu, qui gratus sit oculis: dispositio verò laterculorum cùm in varias formas figurari possit in orbem, in scutum, in trigonum, in tetragonum, in rhombum, magis placet ea quæ fauorum, siue cellarum apium modo hexagona est, quia fauus symbolicè Bibliothecam exprimit; apúmque labor & industria in cogendo melle vnde victitent ipsæ, & hominibus prosint, studiosi hominis diligentiam, in quærenda eruditione, quæ ipsi, & aliis prosit.

SECTIO III.

Musei, seu Bibliothecæ limen aliquâ sententia inscribendum.

1. [b] lib. 1. c. 3. ÆDIFICARE volentem oportet *velle, posse, & scire*; quod aliis verbis sed eodem sensu, monuit Vitruuius [b], *Habenda est ratio*, inquit, *firmitatis, vtilitatis, & venustatis ædificij.* Venustas pendet ab intelligentia architecti, vtilitas a probitate, firmitas à potestate; id nos curabimus quatuor proximè sequentibus capitibus in designatione Bibliothecæ, quantum visum est sufficere ad præsens institutum. Nihilominus quartum quiddam Bibliothecæ postulare videntur, vt perfectæ sint; nempe
Daniel Barbarus in eundem Vitruuij locum. *ornatum*, qui à *venustate* alius est. Venustas enim est interna rei species, ex pulchro membrorum partiúmque omnium commensu, & iustis symmetriarum proportionibus; ornatus posteriùs aduenit, & superadditur illi pulchritudini, quæ cum ædificio ipso nata est. Est autem positus in ædificij pictura, tabulis, signis, abacis, & similibus, è quibus ea deinceps persequemur, quæ sunt huius loci & instituti propria. Atque inter cætera primo loco se offert *Bibliothecæ ostium*, cuius structuram architectis relinquo; viderint illi quod genus ostiorum maximè placeat, Doricum, Ionicum, Atticum, quæ sint ostij partes quæ antepagmenta, quid corona, quid tympanum, quid impagines, quid scapi cardinales, & alia id genus; vnum duntaxat hîc moneo.

2. Bibliothecæ limini breuis & apposita sententia spectabili charactere inscribitor.

inscribitor. Mos iste apponendi templis, vrbium portis, Academiis, fontibus, Bibliothecis titulum breui aliquo dicto comprehensum vetustissimus est, & ad hæc vsque tempora propagatus. Vnum, & alterum è singulis exempli gratiâ affero.

Nihil notius ea gnoma, quæ pro vnis foribus templi Apollini Delphici legebatur, *γνῶθι σεαυτόν*, *nosce teipsum*. In alio fani eiusdem aditu, tota diuinitas quæ latere putabatur in adytis, conspiciebatur his duabus literis notata εἶ, *tu es*, vt intra ædem maiori cum reuerentia supplicaturi subirent. Domui cuidam hæc olim erat inscriptio, *Iouis puer inuictus Hercules domum hanc inhabitat, huc mali nihil subito.* Quod legens Diogenes solita dicacitate, Et quomodo, inquit, dominus intrabit domus? Venetiis insigne est illud epigramma à Sannazario[a] inscriptum ad vrbis illius commendationem, 3. Plut. Theodoretus initio contra gentes. [a] Epigr. l. 1.

Viderat Hadriacis Venetam Neptunis in vndis
Stare vrbem, & toto ponere iura mari.
Nunc mihi Tarpeias quantumuis Iuppiter arces
Obiice, & illa tui mœnia Martis, ait.
Si pelago Tybrim præfers, vrbem adspice vtramque,
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.

Graiaci apud Sequanos in vna vrbis porta eminet elegãti opere perfectum Regis Catholici insigne scutarium, cum hac desuper epigraphe aureis literis exarata, *Cui soli sol semper*, hoc est, tam longè lateque diffusum esse sui Principis Imperium, vt (quod nulli Principum cum illo commune est) semper sol luceat in aliqua parte orbis, vbi ipse imperet: hinc fit vt in qualibet anni tempestate illi perpetuò alicubi seratur, metatur; illi sit continua vindemia, continua oliuitas: &, quod mirabilius est, qualibet diei hora iuge sit in eius ditione Missæ sacrificium, quemadmodum non ita pridem Pater Claudius Richardus Regius Professor mathematicarum in Collegio Imperiali Madritano Societatis Iesu, sole ipso clariùs demonstrauit. 4.

De Academiis vnicum proferam, sed enim verò promptum ex ipso Musarum sinu. *Gregorius XIII. Pont. Max. Collegium Romanum Soc. Iesu ædificauit dotauitque: eius beneficij monumentum conspicitur in porta, Gentilitium eius insigne draco.* cui optimè conuenit istud Epigramma, 5.

Securum hic posthac capies sapientia somnum,
Nam draco munitas stat vigil ante fores.

Epicurus suis hortulis, vbi docere consueuerat, inscripsit in hunc sensum. *Hospes hic bene manebis, hic summum bonum voluptas est; paratus erit istius domicilij custos, hospitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque largè administrabit, & dicet: Ecquid bene acceptus es? Non irritant hi hortuli famem, sed extinguunt; nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt, sed naturali, & gratuito remedio sedant.* de hac sententia Seneca[b] pluribus. 6. [b] Ep. 21.

Pauculis ab hinc annis Vrbanus Pontif. Max. ædificatos à se insignes hortos eleganti fonte ornauit, eúmque à symbolicis suæ gentis apibus, quæ ibi cernuntur pulchro opere effictæ, Italica lingua *Mellitum* vocauit. Porrò cùm aliquando animi gratiâ haud procul ab eo fon- 7.

te inambulans vidiſſet, audiſſetque hominem natione Germanum, qui ſpectandi causâ eò venerat, hauſtam manu aquam bibere, eamque vtpote optimam in prima commendatione ponere, extemplò, è re nata diſtichum iſtud compoſuit, dignum fontis illius elogium.

Parcite Romani MELLITVM *dicere; laus eſt*
Maxima, Germano me placuiſſe viro.

8. Templum Capenſe in Africa Æthiopicis characteribus præfert inſcriptas in limine has voces, *Adazobe ke Akhulei hozo.* ideſt, *Iru, oculi lætitia.* Plura non afferam ne exire videar extra gyrum; hæc tamen proferre placuit, vt intelligas eam epigraphem cenſeri debere optimam quæ fuerit acuta, erudita, breuis, & (quod præcipuum eſt) eius rei cui inſcribitur propria. Sequentia capita nonnullas eius generis ſuppeditabunt: tu eâ quæ tibi magis placuerit vtitor, ſi melior non occurret: interea quàm pridem tales gnomæ præfigi conſueuerint in Bibliothecarum veſtibulis, diſces ex capite ſequenti.

CAPVT I.

Fores Bibliothecæ Oſimanduæ Regis Ægypti hac ſententia inſcriptæ, ψυχῆς ἰατρεῖον, Medica animi officina.

1. NOn quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem, quia non eloquentiâ, ſed arte medicâ corpora curantur. Aliud quiddam eſt in animi morbis, qui ſæpiſſimè depelluntur ſolâ librorum lectione. Laborare autem ſolet mens noſtra triplici morborum genere, *Ignorantiâ*, quæ cæcitas quædam eſt intelligentiæ; *vitijs*, quæ eſt deprauatio, & corruptio noſtræ voluntatis; denſque *moleſtijs*, quæ ob id vulgò ægritudines animi appellari ſolent; equidem nec immeritò, affert enim plurimum doloris omnis aduerſante ratione animi contractio: vnde & conſternari dicitur & exulcerari, & deficere. Contra omnes iſtas ægrotationes præſentiſſima remedia petuntur ex Bibliothecis, quæ proinde rectè cum Oſimandua Ægypti Rege inſcribas, ψυχῆς ἰατρεῖον. Bibliothecas cõtinere ſalutaria Collyria aduersùs ignorantiam, docuimus huius libri capite tertio: eaſdem ſuppeditare panchreſta medicamenta & Alexipharmaca tuendæ virtuti, & prauis voluntatis affectibus depellendis, capitibus quinto, ſexto, ſeptimo oſtenſum eſt. Denique ex Bibliothecis promi memorabile illud nepenthe quo diſcutitur animi triſtitia, & inducitur animi hilaritas, ex capite quarto diſcere potuiſti. Quæ ſanandi virtus cùm paſſim omnibus bonis libris inſita ſit, tum verò maximè conſcriptis diuini Numinis inſtinctu ſacris codicibus ineſt vis medendi certiſſima. Non erit, puto, iniucundum, neque alienum ab inſtituto audire aliquot ſanctorum Patrum de re propoſita ſententias. D. Baſilius alluſit,

ſit, opinor, ad Oſimanduanæ Bibliothecæ inſcriptionem, cùm hæc ſcri-
pſit ad Gregorium Theologum. *In Scriptura quilibet* τῆς ποιότητος ἰδίᾳ ἑκάστῳ
τῷ ἀῤῥωστήματι φάρμακον, *inuenit tanquam in medica officina appoſitum ſua*
ægrotationi medicamentum. ídque elegantibus exemplis baſilicè illuſtrat.
Laceſſitus contumeliis & prouocatus iniuriis ſentis animum tuum ef-
ferueſcere iracundia? Intuere Dauidis clementiam; illicò remittet ardor
ille mentis & cupiditas repungendi: exardeſcis in vindictam ſubdito-
rum tuorum in obſequenti procacitate exaſperatus? Moſis manſuetu-
dinem animo replica, deferueſces. Obſcœnæ libidines te ſtimulant? Io-
ſephum cogita, retundentur. Grauior caſus te perculit? infractum Iobi
animum contemplare, patienter feres. D. Chryſoſtomus [a], ἴδετε πῶς [a] Hom. 24. in
δυνατὸν ἑκάστης συμφορᾶς τῆς συνεχούσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κατάλληλον ἐν- Gen.
τεῦθεν φάρμακον λαβόντα ἀπελθεῖν, καὶ πᾶσαν ἀποσείσασθαι ἀθυμίαν βιωτικὴν, καὶ ὑπὸ
μηδενὸς συστέλλεσθαι τῶν συμπιπτόντων. *Vidiſti quomodo quacumque calamitate*
humanam naturam premente inde (ex Scriptura) *antidotum accipere liceat, &*
omnis vitæ huius repellatur anxietas, & nullo caſu deiiciatur, &c. Idem alio
loco de ſacris literis, *Nulla eſt* (inquit) *humana natura, vel corporis, vel* Pſ. 37.
animæ paſſio, quæ medicinam hanc accipere nequeat. Rurſus, *Omnium*, ait, *me-*
dicinarum theſaurus diuinæ Scripturæ ſunt. S. Athanaſius [b] diuinos libros [b] aduerſ.
appellat, ποικίλην τῶν ἰατρικῶν βιβλίων σοφίαν, *variam medicinalium librorum* ſcript. t. 2.
ſapientiam, qua medendi arte, quia apprimè erant inſtructi DD. Athana- p. 248.
ſius & Baſilius, ideo hunc Gregorius Naz. ait excellentem ſanandi
ſcientiam habuiſſe, illum verò ἀποτρόπαιον, id eſt, *malorum omnium depul-*
ſorem, cognominat. Ex eodem ſacrorum voluminum ſtudio, cui ſe olim
conſecrabāt heroës Chriſtiani quotquot è ſæculi æſtibus ad portū reli-
gioſę quietis enauigātes θεραπευταί, ſiue curatores, & medici vocati ſunt.

Agnouerunt eamdem vim medicam in ſacris literis Latini Patres, 2.
eámque miris laudibus extulerunt. D. Ambroſius [c] in iis ab vnoquo- [c] in Pſal. 48.
que inueniri ait, quo vel ſua curet vulnera, vel confirmet merita. D. Hie-
ronymus [d], *Ad ſanctarum*, inquit, *Scripturarum grauitatem confugimus, vbi* [d] in Ioan. 11.
vera vulnerum medicina eſt, vbi dolorum certa remedia. Quæ cauſa fuit cur n. 43.
indignatus ſit D. Auguſtinus ſacros codices reſpui ab hæreticis eâ men-
tis veſaniâ, qua ægri delirio laborantes ſalutaria medicamenta reii-
ciunt, ac interdum impingunt in os medici. Sic exclamat [e], *Quàm ve-* [e] l. 9. conf.
hementi, & acri dolore indignabar Manichæis, & miſerebar eos rurſus, quòd c. 4.
illa Sacramenta, illa medicamenta neſcirent, & inſani eſſent aduerſus antido-
tum quo ſani eſſe potuiſſent. hæc de ſacris voluminibus, quorum ſingulis
rectè inſcribere poſſis, ψυχῆς ἰατρεῖον.

Sua eſt etiam omnibus ſapientium monumentis ſanandi facultas: & 3.
quoniam in hoc capite eſt euincendum auctoritatibus, quod in primis
capitibus confecimus rationum momentis. Ageſis, producamus alio-
rum ſuper hac re teſtimonia, ac in primis Tertulliani [f], Philoſophiam [f] l. de anima
ſororem eſſe medicinæ conteſtantis, cui dicto valde conſonat illud c. 2.
quod Galenum aiunt dictitaſſe in ſermonibus frequenter, *Phi-*
loſophiam medicinam eſſe animorum; medicinam Philoſophiam eſſe corporum.
Plato [g] Philoſophiam τῶν τῆς ψυχῆς ἀῤῥωστημάτων καὶ παθῶν φάρμακον, *animi* [g] de inſtit.

 morborum puerorum.

morborum & affectionum medicinam. quod Cicero breuiùs *Animi sanitatem* appellat. *Ego*, inquit Seneca, *in Museo meo assiduus salutares admonitiones velut vtilium medicamentorum compositiones literis mando, illas esse efficaces in meis vulneribus expertus, quæ etiamsi persanata non sunt, serpere desierunt.* Dio Chrysostomus [a] suo dignus Orator cognomine, eruditionem vocauit ἴαμα καὶ φάρμακον, *malorum omnium medicinas.* Extat alterius Chrysostomi plane aurea parænesis ad literarum amorem & studium sapientiæ, in qua omnibus qui τὸ χαίρειν καὶ τὸ πράττειν, bene valere, agere, lætari, sapere volent, qui inordinatos animi motus comprimere, obedientésque efficere rationi, qui cupiditatem, qui libidinem, qui alias vitæ pestes opprimere, qui casus aduersos patienter ferre, qui denique afflictam animi valetudinem recuperare, vel integram tueri student, qui panaceam ipso nomine (vt inquit Plinius [b]) omnium malorum remedia promittentem quærunt, adeant Bibliothecas, in iis voti & salutis compotes fient: reperient alexipharmaca, panchresta medicamenta, antidota præsentissima, & omnibus incommodis opem certissimam, κτᾶσθε, inquit, φάρμακα τῆς ψυχῆς, *comparate vobis libros animi pharmaca.* Quæcumque verè, quæcumque sanctè, quæcumque pudicè, quæcumque modestè, quæcumque grauiter, quæcumque sapienter scripta sunt, pharmaca sunt; eaque in promptu cuilibet esse debent contra singulos animæ suæ morbos, seu vitia.

[a] or. 32.

[b] l. 24. c. 3.

4\. Accipe dictum Cyclopis apud Theocritum [c], quo nec centoculus videre meliùs posset, nec cui si centum linguæ sint, oraque centum, meliùs dicere.

Οὐδὲν ποττὸν ἔρωτα πεφύκει φάρμακον ἄλλο
Νικία, οὔτ' ἔγχριστον ἐμοὶ δοκεῖ οὔτ' ἐπίπαστον
Ἢ ταὶ Πιερίδες.

Nullum est contra amorem natum remedium aliud, ô Nicia, neque, vt quidem sentio, quod inungi, vel aspergi queat, quàm Pierides. Philosopho nunc ausculta. Is Lucilio amico modũ præscribens vtendi rebus partis à præceptoribus generis humani & inuentoribus sapientiæ, hæc ait, *Puta nobis relicta medicamenta quibus sanarentur oculi, non opus mihi alia quærere, hæc tãtùm morbis & temporibus aptanda sunt; hoc asperitas oculorum conleuatur, hoc palpebrarum lassitudo tenuatur: hoc vis subita, & humor auertitur: hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tẽpus, adhibeas singulis modũ. Animi medicamẽta inuenta sunt ab antiquis; quomodo autẽ admoueantur, vel quomodo, nostri operis est quærere.* Istis pharmacis ita nobis assuescendum est, vt desiderata præstò sint, sua sponte occurrant; sunt enim velut quædam πρόχειρα θεωρήματα, quemadmodum ea appellat Epictetus [d], *breues formulæ nostræ curationis conceptæ à medicis animorum nostrorum*, hoc est, à sapientibus & eruditis scriptoribus. qui ἐν ἰατρείῳ τῆς ψυχῆς, siue βιωτικῶν ὑγιῶν, vitæ nostræ, victúsque rationem ita cõponunt ad omne officij genus, vt si ex eorum præscripto viuere volumus, nequaquam misere, sed benè beatéque victuri simus; maiúsque subsidium inde percepturi, quàm ex Polidarij, vel Machaonis, vel Æsculapij, vel Apollinis, & totius facultatis medicæ scientia ad corporis salutem. D. Petrum Damianum expertum huius

[c] idyll. 11.

Sen. ep. 54.

[d] apud Arianum l. 1. c. 27. & l. 3. c. 10.

huius literatij Iatri præsentissimam opem contra omnes animæ morbos;ac ea quæ hactenus disputauimus, grauissimis verbis confirmantem tibi sisto, sic ait repetito consueto in cella studio, à quo ad breue tempus auocatus fuerat. *Tanquam si languidus quilibet aromaticam ingrediens officinam, antequam antidoti medicamenta percipiat, depositâ langoris ægritudine conualescat: ita ego protinus vt cellulæ meæ limen attigi, necdum librum quemlibet aperueram, & benefactum tanquam virtute loci sanum me atque incolumem compositis animæ meæ vulneribus reperi: sicque ad diuinorum librorum,qui adhuc clausi tenebantur, adspectum, velut ante medicinæ potum, salutem hausi,spirantibus duntaxat odoribus fragrantium pigmentorum.* hæc est bonorum librorum virtus;adeò est salutatis, vel sola Musei aura, vt illico omnes mentis ægritudines pellat. B. Petr. Damianus l.6. ep.5.

Quapropter parendum nobis est Marco Antonio dicenti,sanæ mentis cupidis imitandos chirurgos, qui parata semper habent suæ artis instrumenta;ita ad manum habenda ex Bibliothecarum myropolio salutaria quædam dogmata, promptos & breues aphorismos, ac præstantes sententiarum succos, qui simul ac adhibiti fuerint, totum animum perfundant,eúmque vegetum ac valentem, atque ad omnia quæ obueniunt perferenda robustum præstent. *ὥσπερ οἱ ἰατροὶ ἀεὶ τὰ ὄργανα καὶ σιδήρια πρόχειρα ἔχουσι, πρὸς τὰ αἰφνίδια τῶν θεραπευμάτων οὕτω τὰ δόγματα σὺ ἕτοιμα ἔχε*,&c. Non erit cuiquam mirum vim tantam inesse libris, ad curandos animæ morbos, si meminerit ægrum corpus non modò recreari eorum lectione,verumetiam interdum persanari. Quod ex Curtij lectione Alphonso Aragonio aduersa valetudine laboranti contigisse refert Æneas Syluius [a],& Iusto Lipsio scribenti Aubertus Miræus [b] auctor est; huc pertinet quod Plutarchus prodidit de Thelesilla, quæ cùm de infirma sua valetudine ad Oraculum misisset; responsum est, *Μούσας θεράπευε,religiosè Musas cole.* Ex quo autem se addixit humanioribus studiis,sanitati restituta est,& poëtria euasit: Porphyrius vna Plotini magistri sui eloquentia valetudini restitutus fertur. 5.

[a] de dict. & fact. Alph. l. 1.n.43.& Panormit.
[b] in vita Lipsij.
Suidas.

CAPVT II.

Altera Bibliothecæ inscriptio, φάρμακον ἀφθαρσίας, pharmacon immortalitatis.

CVm Hermes Trismegistus vocauit libros suos *Pharmacum immortalitatis*;aliquid puto,auditione acceperat,vel legerat de vitali illa arbore,quam rerum omnium sator,atque auctor Deus in Edesseno pomario plātauerat pręsentissimum immortalitatis pharmacū:pharmacū, inquam, nam medicamēti potius,quàm alimenti rationem habuisse docent duo Theologiæ lumina,Thomas Aquinas [c], & Augustinus [d]. Ille quidem,*Vitæ arbor*,inquit,*medicina modo corruptionem omnem prohibuit,non autē vt cibus vires præstitit.* Hic,*De ligno vitæ gustabatur*,ait,*ne mors subreperet, vel senectute confecti decursis temporum spatiis interirent; tanquam cætera* 1. Stob. in Eclog. phys.

[c] 1.p q.7.a.1.
[d] 3.ciu.c.20.

essent

essent alimento, *istud Sacramento*. Iure meritò igitur potuit appellari φάρμακον ἀφθαρσίας; vel certè meminerat Trismegistus, quod est in fabulis; Hebem, siue Iuuentam Deam diis accumbentibus ambrosiam & nectar, hoc est, immortalitatem ministrare. quod vtrumque, aptè an secus attributum sit numinibus ab Hesiodo, & aliis, disputat Aristoteles [a], & dissimulanter irridet priscos illos fabulatores Theologos. D. Iustinus martyr [b] ait poëtas ex Mosaïca historia transtulisse in sua commenta, quidquid de nectare, & ambrosia, de nepenthe, herba moly cæterisque mortis depulsoribus cibis, frugibus, succis passim cecinerunt. Profectò fuerit mihi magnus Apollo ille medicus, atque, vt aiunt, nectare alendus & ambrosiâ, quisquis tam salutare medicamentum conficere possit, vt deciduam vitam nostram restaurare, effœtum corpus in pristinum vigorem redintegrare, & mortalibus immortalitatem propinare queat: sed hactenus inuentus est nemo qui hoc in se receperit, nedum præstiterit.

Vide harum vocum notationes apud Eugubinum in cosmopœiâ, & apud Suidam

[a] 3. Met. tex. 15.

[b] Apol 2. pro Christ.

2. Alia quædam est immortalitas, videlicet nominis & famæ, cuius plerisque hominum studiosiores sunt, quàm corporis; eius desiderium cùm inditum sit à natura humanis mentibus, paucissimos reperias, qui non satagant relictis sibi semper superstitibus quibusdam monumentis propagare sui memoriam ad posteros, & se ab seruitute obliuionis, cui alioqui obnoxij sumus, vindicare Talia momenta nullo vnquam tempore intermoritura suos libros fore, scriptores sibi persuadent,

——Nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.
Nec solet ingeniis summa nocere dies.

Ouid 3. Tr. el. 7. & l. 4. de Ponto el. 16.

Imò, & repertus est Apion quidam Grammaticus (hic quem Tiberius Cæsar *Cymbalum mundi* vocabat, cùm *publicæ famæ tympanum* potiùs videri posset) qui immortalitate donari dixit ad quos aliqua componebat; vt iam non mirum sit à Mercurio ter maximo infinitam illam quam edidit librorum multitudinem appellatam fuisse *pharmacum immortalitatis*. Simile quidpiam dixit Cardinalis sancti Angeli, qui Basileensi Concilio præfuit; is cùm veterum libros lectitaret, Odoni de Variis, sic eum compellanti, *Quid tu hîc inter mortuos latitas? ad nos tandem qui viuimus exi. Imò*, respondit, *& hi in fama viuunt*. Eamdem vim suis inesse carminibus passim poëtæ sibi tribuunt. Non erit ingratum aliquos ex eorum numero variè de hoc argumento canentes audire. Horatius [c],

Plin. in præf. hist.

Æn. Sylu. l. 2. de fact. & dict. Alph. 1.

[c] Ode 30. l. 3.

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique situ Pyramidum altius.
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitabit Libitinam. vsque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine Pontifex Dicar, &c.

tum orationem ad Musam conuertens,

——— Sume superbiam
Quæsitam meritis, & mihi Delphica
Lauro cinge volens Melpomene comam.

Ouidius [a], [a] in fine Met.

Dignum laude virum... Musa vetat mori,
Cælo Musa beat.

Elegans est licèt plena ostentationis illa clausula, quam suæ Metamorphosi appinxit Ouidius, gloriatus se suâ poësi melius consuluisse sui nominis perennitati, quàm si effecisset, vt sibi æreæ statuæ, vel pyramides erigerentur, 3.

Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas:
Cùm volet illa dies quæ nil nisi corporis huius
Ius habet incerti spatium mihi finiat æui:
Parte tamen meliore mei super alta receptus
Astra ferar, noménque erit indelebile nostrum.
Quâque patet domitis Romana potentia terris.
Ore legar populi, pérque omnia sæcula fama
Si quid habent veri vatum præsagia, viuam.

Sic Naso; imparibus metris haud minùs eleganter Propertius [b], [b] l. 3. Eleg. 5.

Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera ducti,
Nec Iouis Elæi cœlum imitata domus.
Nec Mausolei diues fortuna sepulchri
Mortis ab extrema conditione vacat.
Aut illis flamma, aut imber subducet honores,
Annorum aut ictu pondera victa ruent.
At non ingenio quæsitum nomen ab æuo
Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Tibullus plurimas res omnino interituras fuisse asseuerat, nisi eis æternitatem asseruisset poësis. Tibull.

Carmine purpurea est Nisi coma; carmina ni sint
Ex humero Pelopis non nituisset ebur.

Iterum Naso qui sibi antea dixit partam æternitatem, id ipsum beneficij se præstare aliis gloriatur; ac sua *carmina* esse veluti *vitam virtutis*.

Carmina vestrarum peragunt praconia laudum,
Néve sit actorum vita caduca, cauent:
Carmine fit viuax virtus, expérsque sepulchri
Notitiam sera posteritatis habet.
Tabida consumit ferrum, lapidémque vetustas,
Nullaque res maius tempore robur habet.
Scripta ferunt annos; scriptis Agamemnona nosti,
Et quisquis contra, vel simul arma tulit.
Quis Thebas septémque duces sine carmine nosset?
Et quidquid post hac, quidquid & antè fuit.

DI quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt,
Tantaque maiestas ore canentis eget.

[a] in Apotheosi Imperium. Hinc Ciceronis illa vox [a] tantas omnium virtutes esse, quantas videri eos voluerunt, qui uniuscuiusque facta scripserunt. Hinc illæ Alexandri magni lacrymæ ad sepulchrum Achillis, quem ob id admodum felicem dixit, quòd Homerum suarum nactus esset laudum præconem, ipséque interdum fastidire videretur victorias, quod careret laudatore Homero. Hinc factum puto, vt Macedonum Rex (Philippus, an Alexander sit, non memini) ante prælium sacrificaret Musis, vt earum beneficio consequeretur nominis immortalitatem. Hinc Plinij iunioris studium, optantis suum nomen inseri Taciti historiæ, quò immortalis fieret, *Auguror* (inquit) *nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis cura solet vt facies nostra ab optimo artifice exprimantur, nonne dabimus operam, vt operibus tuis similis prædicator contingat?*

Flauius Vopisc. in Probo.

3. Sunt interdum (inquit Seneca [b]) qui in tantum processerunt eloquentiâ, vel innotuerunt iustitiâ, ac bellicis laudibus, vt parentibus suis ingentem famæ splendorem circumfuderint, tenebrásque natalium suorum clarâ luce discusserint, eáque ratione inæstimabile beneficium contulerint in parentes suos. quod Aristoni & Grillo propter Xenophontem & Platonem filios contigit. Sophroniscum item expirare Socrates non patitur. idémque ego iure mihi videor posse dicere de multis, quos enumerare infinitum sit, qui viuunt in hominum memoria, ob nullam aliam causam, quàm quòd illos in suis monumentis scriptores consecrauerint. Epicurus apud Senecam Idomeneum à vita spatiosa ad fidelem stabilémque gloriam reuocans, *Si gloria*, inquit, *tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Quis Idomenea nosset nisi Epicurus illum suis literis incidisset? omnes illos Megistanes, & Satrapas, & Regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire, epistolæ Ciceronis non sinunt; nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos; inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum aperuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in idem quandoque silentium habitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Episurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habeo apud posteros gratiam, possunt mecum duratura nomina educere: plurimos quos in medium fortuna protulit, noti fuerunt, dum ipsi steterunt, post ipsos citò memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio; nec ipsis tantum habetur; sed quidquid illorum memoriæ adhæsit, excipitur.* Verè quidem dixerunt illi, & profectò paulo iactantiùs, cùm sibi & aliis certam immortalitatem spondent ex literariis suis monumentis; longè modestiùs Maro æternam memoriam promisit, ac præstitit.

[b] l. 3. de benef.

Sen. ep 21.

Virg.

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo,
Dum domus Æneæ, Capitoli immobile saxum

Accolet,

Accolet, Imperiúmque pater Romanus habebit.

Id causæ est frequenter cur prouehendis disciplinarum omnium cultoribus Mecœnates sint liberales & magnifici, quòd hac ratione in immortalibus scriptis immortalitatem nominis se consecuturos sperent. Iacerent sine dubio in situ & tenebris, atque in hominū ignoratione non pauci, sine subsidio literarū, quarum est infinita vis ad consecrandam rerum præclarè gestarum, & excellentiū virorum memoriā. 4.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrimabiles
Vrgentur, ignotique longa
Nocte carent, quia vate sacro:
Paulum sepultæ distat inertiæ
Celata virtus, non ego te meis
Chartis inornatum sileri
Totve tuos patiar labores
Impunè Lolli, carpere liuidas
Obliuiones.

Inuentum equidem mirabile, vt dificiente cum vita ingenio, sibi tamen pars melior ingenij supersit in libris, perstétque incorrupta vox eruditorum vel post eorum mortem, & tam altè sustollatur, vt eam vniuersus orbis intelligat. Qui quidem si ad scriptorum commendationem, vitæ quoque sanctitatem adiunxerint, perenni apud immortales felicitate, & felici apud mortales nominis perennitate potientur; quod dixit Tertullianus[a] his verbis: *Voces eorum itémque virtutes quas ad fidem diuinitatis edebant, in thesauris literarum manent.* Et excellentium Auctorum immortales animæ in Bibliothecarum adytis cōtinuò loquuntur, vt ait Plinius[b]. Aiunt quandam regionem tantis frigoribus hyeme rigescere, vt prolatæ voces illico congelent, quæ postea appetente æstate vnà cum glacie soluantur, audiantúrque ab omnibus. Multo verius est, quod de libris dixit Quintilianus, *Hic vsus est literarum, vt custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus.* Plinius[c]: *Huius vnius rei* (literarum) *vsu scimus maximè constare humanitatem vitæ, memoriam, atque hominum immortalitatem.* Cassiodorus, *Scripturâ humanorum actuum seruatur fidele testimonium.* Dignus est Cœlius Rhodiginus, certè vir doctus, qui cū superioribus audiatur disputans de hoc pharmaco immortalitatis. Ille igitur miris laudibus extollens datas homini ab eius fictore Deo manus, in quibus plusne sit venustatis, vel ad res omnes perficiendas commodi statui, haud facilè possit, ait, non tantùm earum subsidio & solertiâ omnia prope fieri, quæ videri, aut contrectari possunt; sed etiam sapienter ab Anaxagora, Aristotele, Plutarcho[d], Quintiliano dictas esse sermonis administras. Verùm illud in primis est mirabile, quòd scriptione omne tempus fiat nostri iuris, atque (vt loquitur Quintilianus) *usum omnium seculorum. Quid illa scribendi maiestas, quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nihil sinit interire, & quod omnia conterit tempus nostris cogit manibus succumbere? quid hoc magnificentius, quid aquè mirandum, id esse datum in quo ne mortis quidem auida rapacitas ius vllum sit.* 5.

[a] in Apologetico.

[b] l.35.c.2. Plutarch.

[c] l.3.c.11.

[d] in moralibus. Rhodig. l.4. c.3.

[a] l. 12. Bibl. Eodem sensu Diodorus Siculus [a] elegantissimè: *Cui tanta ingenij facultas suppetit* (inquit) *vt dignis laudibus literarum disciplinam institutionémque se prosequi posse confidat, quibus solis vita defuncti viuentibus commemorantur, fœderibus commendandis, pactis conuentis, promissis testes primi accersuntur, cateráque omnia, quibus seruandis summa opus est fide, ipsis tutò commendantur. illa commendata quacunque excipientes aterna integritate, & inconcussâ fide custodiunt.* Postremò sapientissimorum virorum sanctissimas sententias, oracula Deûm, Philosophorum inuenta, disciplinarum denique omnium præcepta, ac monumenta humanarum diuinarúmque rerum solæ literarum ædes reposta conseruant, atque à vetustatis & temporis voracitate defensa veluti quadam diuinâ vi tuendo posteris ex ordine deinceps per succedentia sæcula, demum æternitati commendat. Reges Persarum vocabant pharamacum istud immortalitatis *ὑπομνήματα, καὶ βίβλους ὑπομνηματισμῶν.* & , *γράμματα μνημόσυνα τῶν ἡμερῶν.* eáque medicamenta sibi adhibebant contra obliuionem prout necessitas postulabat.

c. 4 Esdræ. Esther c. 6. Iosephus l. 11. antiq. c. 2. & Brissonius l. 1. de Regno Persarum.

6. Agmen claudat in hoc magnorum virorum censu Plinius iunior; eius animum cùm fragilitatis humanæ miseratio subiret ex morte Silij Italici, víxque reperiret quidquam tam circumcisum, tam breue, quàm hominis vitam longissimam, ei non solùm visæ sunt venia dignæ, sed etiam laude regiæ illæ lacrymæ Xerxis immensi exercitus imminentem occasum animo prospicientis. *Nos certè* (inquit [b]) *tempus hoc futile, & caducum studiis proferamus, & quatenus denegatur nobis diu viuere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio Canini te stimulis non egere, me tamen tui charitas euocat, vt currentem quoque instigem, sicut tu soles me ἀγαθὴ δ' ἔρις, cùm inuicem se exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt.* hoc ferè vnum est duarum rerum, *cogitationum* & *vocis*, suapte natura fugacissimarum retinaculum. *Omnia verba* (inquit Druthmarus [c]) *sonando transeunt, & transeundo deficiunt; necesse est ergo alligari literis verba, qua aliquid vtilitatis habere videantur.* De animorum nostrorum cogitationibus sic Pascasius Abbas Corbiensis [d], causam afferens cur ad scribendum animum appelleret: *Nemo mihi, quaso, succenseat, si tandem Dei confisus gratia elegi solertiam, quam in me cœlestis prouidentia eruditionis sale condiuit, Domino dedicare; quàm inanis vita otio studio pratermisso torpere, & fugaces doctrinarum sensus longo labore quasitos literis alligare.* Verè igitur libri à Trismegisto vocati sunt *φάρμακον ἀθανασίας*, à quo non dissentit Clemens Alexandrinus [e] præstantium hominum immortales commentarios appellans *λήθης φάρμακον*, *medicamentum obliuionis.* Nam sicut medicamentum morbi depulsione sanitatem affert; sic libri nos ab obliuione vindicantes nobis pariunt nominis immortalitatem. Nec mirum id quidem; nam *ingenij praclara monumenta, sicut anima, immortalia sunt*, ait Salustius [f].

[b] Plin. ep. 2. l. 3.

[c] præfatione commentariorum in Matthæum.

[d] prologo in Matthæū.

[e] 1. Arom.

[f] in Iugurth.

Capvt III.

Tertia Bibliothecæ inscriptio, Nunquam minus otiosus, quàm cùm otiosus.

DVabus rebus quæ langorẽ afferũt cæteris, acui consueuisse animũ 1.
Scipionis Africani senioris M. Tullius scribit [a], *otio* nimirum, *&* [a] lib. 3. offi.
solitudine, sic enim inquit *requiescens à pulcherrimis reip. muneribus otium* cap. 1.
sibi sumebat aliquando, & à cœtu hominum ac frequentia interdum tanquam in portum, se in solitudinem recipiebat, dicere solitus, nunquam se minus otiosum esse, quàm cùm otiosus, nec minus solum, quàm cùm solus esset. ex quo Plut. in vita
intelligi debet illum mentis agitatione, inuestigationéque earum re- Scip. Afric.
rum, quas cogitando consequebatur, nec otiosum, nec solum vnquam
fuisse. Appianus [b] scribit, in pompis imaginem Scipionis solius latam [b] in Iber.
fuisse ex Capitolio, aliorum è foro, πολλάκις γὰρ ἐς τὸ καπιτώλιον εἰσιὼν μόνος καὶ τὰς θύρας ἐπικλείων, ὥσπερ τι παρὰ τοῦ θεοῦ μανθάνων. *Quia solus sæpe subibat in Capitolium, & fores claudebat, quasi aliquid à Ioue doceretur.* Ego eius dicti primam partem hoc capite complector, eámque rectè Bibliothecæ inscribi pronuncio: de secunda dicetur posteriùs.

Verùm, inquies, cui auscultabo? tibi, an Senecæ? tu otium tuum 2.
grandi charactere Bibliothecæ tuæ inscribis; Seneca [c] omnino id [c] ep. 68.
fieri vetat, cùm passim hæc inculcat, *Absconde te in otio, sed & ipsum otium absconde; non est quòd inscribas tibi Philosophiam: conuocat turbam quisquis otio suo fabulam imposuit. Malim ignoscas otio meo, quàm inuideas; sectari itaque otium licet, iactare non licet.* Tu verò tuâ istâ epigraphe alia omnia præcipis. Minimè verò, mihi crede. ego & Seneca nequaquam hoc loco pugnantia loquimur. Damnat ille illud hominum genus, qui non tam quietum in otio negotium, quàm inanem ex otio plerumque desidioso laudem quærunt: est enim adeò gloriosum literarium istud otium, vt etiamsi quoddam aliud huic affine homines desidiosi exigant, eos vulgus putet solos viuere, se ipsis contentos esse & beatos. Ego quoque illud damno. At neque tu, nec quisquis erit Stoicus austerus, vel qui maximè reprehendere meritò potestis eos, qui volunt omnibus esse exploratum, sibi esse stata quædam tempora, &
certa loca, in quibus *otia rebus* misceant, atque expediti ab vrbana ser- Sen. de trãquill c. 3.
uitute, *& fascinatione nugacitatis* (liceat mihi cum sapiente loqui) *asserant se sibi: mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit.* L Crassus orator apud Cic. l. 2. de orat.
Quàm multos reperies, qui ex suo tempore vix quidquam delibant, qui durissimam occupationum seruitutem seruiunt, qui nunquam sibi viuunt, coguntúrque exclamare identidem, *Mihi viuere non licet?* Deinde putásne ingenij lassitudo minor sit quàm corporis, licèt sit occultior? huic reficiendo necessaria est aliqua ex interuallo quies; imò etiam & corpori vacandum, *cuius fulturis animus sustinetur.* Tu proinde Plin. ep. 9.
si me audis, certum tibi quotidie designa tempus, in quo omnes intelligant te otiosum esse, hoc est, necessariæ corporis, & animi quieti, aut

ſtudio literarum nonnihil indulgere, vel te procul ab arbitris in cœtu tuarum cogitationum otiosè verſari.

Papæ (repones) quæ ſunt tua iſthæc præcepta? otium mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis? Viuum videntémque me efferſ?
[a] l.9.eth.c.7. ſi enim viuere Ariſtoteli [a] eſt agere, *ἰσμὴν ἐνέργεια*, profectò *ἄνεσις καὶ σχολὴ*, otium & remiſſio mors erit, eaque valde ignobilis. Tu proinde ſi me vis otium ſectari, atque illud foribus meæ Bibliothecæ inſcribere,
Heſiodus in ἀεργ. ibidem quoque meum velut mortuo elogium inſcribito. Quid dico elogium? *ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος*, *iners otium dedecus*, atque omni morte intolerabilior vita, vtpote quòd Deo hominibúſque inuiſus ſit quiſquis *ἀεργὸς ζώῃ*. Vis in me ſuſcipiam probrum Iunij Syllani Aſiæ
Rhodig.l.11. c.1. Varro l.3.c.9. de re ruſt. Proconſulis, quem ob deſidiam *pecudem auream* Cæſar appellare conſueuerat? Víſne velut auem altilem anguſto incluſum loco, immotúmque ſaginando corpori operam dare? Attalus Eumenis frater otio marcidus, & tranquillitate reſolutus tradita Philomeni Imperij adminiſtratione linguis Romanorum patuit, ſciſcitantium venientes ex
Sen.ep.8. Aſia, Ecquid apud Philopœmenum Rex gratiâ valeret? Quapropter noli me (amabo) ita odiſſe, vt otium mihi preceris, ad agendum nati ſumus, id appetit animus ſemper, vt qui nulla conditione quietem ſempiternam pati poſſit. Iube me potius in actu mori, vel etiam abſolutè mori, quàm in torpore viuere; id enim mihi longè ſatius ſit, quàm vt otio natus, aut notus ſim: non vſqueadeo internæ animi pacis iuges delicias reſpuo, vt ignauiæ indulgens & colliqueſcens deſidia perturbationibus propugnaculum extruam *παθῶν ὁρμητήριον*. non
Iſidor. Peluſ.l.1. ep.9. [b] de fuga ſæc.c.6. ſum tam malè feriatus vt in *laſciuiæ ferijs* (ſic otium appellabat Ambroſius [b]) velim conſeneſcere; neque ita me infra hominem abieci, vt optem vermiculorum felicitate frui, quibus otium ſumma votorum
[c] in Pſalm. 124. [d] ad fratres de monte Dei. eſt; vt dixit Chryſoſtomus [c], & cùm bene latuerunt, bene vixerunt; *omnium tentationum & cogitationum malarum, & inutilium ſentina otium eſt*; ait D. Bernardus [d]; *numquam otioſus ſit ſeruus Dei, quamuis à Deo feriatus ſit*. Nomen quippe tam ſuſpectum & vanum, & molle rei tam certæ, tam ſanctæ, tam ſeueræ imponendum eſt. *Otioſum non eſt vacare Deo, imò negotium omnium negotiorum, hoc eſt, quod quicumque in cella non agit fideliter, & feruenter, quodcumque agit, quod propter hoc non agit, ſcilicet vt Deo ſeruiatur agit, otiatur.* Ne multa, nullo modo mihi placet illa epigraphe, quâ otium prædicas, & ſuades.

3. Bona verba Philopone (libet enim hoc te cognomine appellare, quiſquis es adeò amans laboris, vt nec otij nomen, ſeu pictum, ſeu prolatum æquo animo feras,) ego quoque ſicut tu, odi & vehementer odi torpentis animi ſitum; ac tantum abeſt, vt excitatos langueſacere ſtudeam, imò languentes excitare geſtio. Excidítne tibi dictum Sene-
[e] de breu. vitæ. Attilius apud Plin.ep.9.l.1. cæ [e]? *Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant, ſoli viuunt; nec enim tantum ſuam ætatem bene tuentur, omne æuum ſuo adijciunt*; idque otio literario acceptum referri par eſt. Caue putes in Bibliothecis incluſos nihil agere, cùm otientur: id ſi ita eſſet, in eos meritò caderet id quod ſuperiùs ex D. Bernardo attuliſti; qui *otium iners* tanquam ſummam mentis

mentis malitiam damnat; simúlque *inertiam laboriosam* suggillat: *pro vitando otio otiosa sectari ridiculum est: otiosum autem est, quod nullam habet vtilitatem, vel vtilitatis intentionem*; at otium sanctæ contemplationis, cui laudabiliter indulsit Maria Magdalena, Christo acceptum & gratum fuit, vt loquitur D. Gregorius: otium istud literarium non est segnities & solutæ mentis langor, sed digna homine occupatio; quæ tamen quia caret operosa illa infelicitate, quæ in externis rebus sollicitè tractandis homines exercet, fatigat, cruciat; ideo otium appellata est. Appellare eodem iure mihi licet ista quæ vulgò vocantur *negotia*, *occupatam inertiam*; quia vix vllus istis negotiosis hominibus, aut certè perexiguus constat suscepti laboris fructus, qui tempus suum, rem pretiosissimam plerumque reculâ vili permutant, nec continuis illis impedimentis vnquam efficiunt, vt viuere sciant.

At excellentium virorum nobilissimæ actiones in seductu sunt: in priuato lare non tantùm priuatum, verumetiam publicum agunt negotium solis cogitationum & ingenij viribus. hoc sensu dicebat Scipio, nunquam se minus otiari, quàm cùm maximè otiaretur. Non tamen ipse primus hanc otij laboriosi artem tradidit, nam (inquit Ambrosius [a]) *Sciuit ante ipsum Moyses; qui cùm taceret, clamabat; cùm otiosus staret, præliabatur. loquebatur in silentio, & in otio operabatur. Cuius autem maiora negotia, quàm huius otia, qui quadraginta diebus positus in monte totam legem complexus est, & in ea solitudine, qui cum eo loqueretur, non defuit.* Non feriamur ignauiter in illo studiosi otij diuersorio (sic placet indigitare Bibliothecas,) sed vtiliter exercemur, vt loquitur Cassiodorus [b], *per retractationes innumeras æstuamus, & quasi in palæstra anima spirituali concertatione fatigamur. Secessi à populo*, dixit Tertullianus [c], *imò vnicum mihi negotium est, nec aliud nunc curo, quàm ne curem: vita meliore magis in secessu fruare, quàm in promptu.* Et hæc maxima occupatio est; sed tandem disce ex Seneca quid rerum agant homines literati in illa vacatione & quiete intra Musei parietes. *Posterorum*, inquit, *negotium ago, illis aliqua quæ possint prodesse conscribo; in hoc me recondidi, & fores clausi, vt prodesse pluribus possim. Nullus mihi per otium dies exit, partem studijs vindico, non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos cadentésque in opere detineo*, &c. Multum igitur interest inter solitariam inertiam, & otium literarium: illa animalium propria est, quæ vel tædio lucis, vel metu delitescunt, vel (quod turpissimum est) somno, ventri, ac libidini viuunt; istud sapientium, qui eo maiora sepositi agitant, quo minùs agitantur; & tam maximè sibi aliisque laborant, quando *requiescendi causâ abducere animum à negotijs solent, & à conuentu cœtúque hominum subtrahere sese, & aut ruris petere secretum, captare agrorum solitudines, aut intra vrbem vacare, animo indulgere quieti, & tranquillitati. Sapientia scribæ in tempore vacuitatis*, inquit Siracides. In quæ verba sic D. Bernardus [d], *Si rectè sapiens hortatur sapientiam scribi in otio, cauendum, & in otio otium est, fugienda proinde otiositas est mater nugarum, nouerca virtutum.*

An putas desidem esse gubernatorem sedentem in puppi, & quiete 5.

clauum

---

4. (margin)

[a] l. 3. de offic. c. 1.

[b] in Ps. 76.

[c] l. de pall. c. 5.

D. Ambr. 3. offic. c. 1.

[d] l. 2. de consid. in fin.

clauum tenentem, cùm alij anhelant in remis, alij cursitant per foros, alij sentinam exhauriunt? An tu stipendio indignos putas eos, qui in quieta statione pernoctant, vel armamentarium custodiunt; quando alij militari labore ministeria periculosiora obeunt, manus conserunt, sudant in campo, vel in propugnaculis murorum ruinas reparant, corporibus suis ac laterum opposit u hostes arcent? non igitur deserunt officium, nec detrectant laborem, qui exigunt in Museo beatum illud otium, atque incumbunt in bonas illas artes, quæ bene exerceri nisi à quietissimis possunt.

6. Apponamus hîc Plinij iunioris ἐπιφώνημα super huius otij honestate & delitiis, quibus fruebatur in Laurentino * suo, vbi in summa tranquillitate, & velut ludibundus velificabatur studio literarum. *O rectam sincerámque vitam,* inquit! *ô dulce otium, honestúmque, ac penè omni negotio pulchrius! ô mare, ô littus, ô verum secretúmque* Μουσεῖον, *quàm multa inuenitis, quàm multa dictatis. Proinde tu quoque Minuti strepitum istum inanémque discursum & multum ineptos sermones, vt primùm fuerit occasio, relinque, téque studijs, vel otio trade; satius est enim, vt Attilius noster eruditissimè & facetissimè dixit, otiosum esse, quàm nihil agere.* In eandem sententiam est hæc Ausonij [a] exhortatio εἰς ἀπράγμονα βίον, *ad vitam otiosam:*

* Fuit villa Plinij iunioris, cuius elegantem descriptionem habes in eiusd. ep. 17. l. 2.

[a] Eidyllio ad Paulum.

Dulcia securi repetantur vt otia ruris,
Nugis amœna serijs
Tempora dispones, vbi tu, tua, iúsque tuum sit,
Vt nil agas, vel quod voles.

& Cicero [b], *Quid possum nihil agens, agere melius;* otium enim hominis eruditi est χώρα πάμφορος, vt loquitur Synesius [c], *ager frugum honestatis, & ingenij ferocissimus.* mihi crede, qui nihil agere videntur, maiora agunt; humana diuináque simul tractant, & qui locus *Vatiæ* * inerti est pro sepulchro, sapienti est pro gymnasio.

[b] 2. Tusc.
[c] ep. 100.
Sen. ep. 8.
* Fuit Vatia prætorius senex ignauo otio, indulgens in villa, quam quoties Seneca præteribat, solebat dicere, *Vatia hic situs est.* Sen. ep. 55.

CAPVT IV.

Quarta Bibliothecæ inscriptio, Nunquam minus solus, quàm cùm solus.

I. CVpientem tota mente defigi in contemplatione veritatis oportet (vti nos superiori capite diximus, monétque D. Basilius [d],) πᾶσαν σχολὴν ἄγειν ἐν κρυπτῷ τῆς καρδίας βουλευτηρίῳ, *in arcana cordis curia omnino otium agere.* Quod his verbis S. Leo dixit, *in aula mentis, diuinæ vacare sapientiæ, vbi omni strepitu terrenarum silente curarum in meditationibus sanctis & in delitijs lætetur æternis.* Franciscus Petrarcha [e] negat se bene existimare de homine, præsertim studioso, qui (si absque intermissione honesti officij liceat) non cupide interdum à procellis curarum in solitudinem velut in portum fugiat. Equidem miratus sum & amaui pariter illud hominum genus apud Sinas, qui peculiari quodam vitæ instituto profitentur studium sapientiæ, postquam didici ex Nicolao Longo

[d] in Ps. 33.
[e] l. 1. inuect. c. 1.

Longobardo nostræ Societatis [a], eos apprimè probare, rusticanos quosdam secessus, & solitaria loca petere luminis naturalis contemplandi gratiâ, séque ipsos reformandi, & quasi recoquendi, atque (vt ipsi loquuntur) in pristinum illum statum reducendi, in quo à cœlo creati fuerunt. Eamdem ob causam (ait) florent apud eos multis in locis cœtus quidam literatorum, qui fugientes aulæ Regiæ occupationes atque humeros muneribus publicis subducentes, quieti degunt in oppidis. Vnde vides eos nec adeò cæcos esse, quin clarè videant fruges probitatis & scientiæ colligi in solitudine vberrimas. Quod etiam experti sunt Proceres Ecclesiæ ad vnum omnes, atque eo plerique nos inuitant, vnde tales ac tanti onustique copiosis manipulis magno suo totiúsque Orbis bono prodierunt. Vnum hîc refero, quia viderur non adumbrasse tantùm, sed iconicè expressisse illa omnia, quæ superioribus capitibus de Bibliotheca eiúsque idoneo positu à nobis dicta sunt, & complectitur præceptum omni hominum generi incredibiliter salutare. sic habet. *Ita habeto solicitudinem domus, vt aliquam tamen animæ vacationem tribuas; eligatur tibi opportunus & aliquantum à familiæ strepitu remotus locus, in quem tu velut in portum quasi ex multa tempestate curarum te recipias, & excitatos foris cogitationum fluctus secreti tranquillitate componas. Tantum ibi sit diuinæ lectionis studium, tam crebræ orationum vices, tam forma expressa de futuris cogitatio, vt omnes reliqui temporis occupationes facilè hac vacatione compenses: non hoc ideo dicimus, vt te retrahamus à tuis; imò id agimus, vt tu tibi discas, ibi mediteris qualem tuis præbere te debeas.*

[a] in ep. ann. 1598. oct. 18.

Hieronymus vel si alius est auctor Epistolæ ad Cælantium 14.

2\. Quàm vtile est ingredi in nubem, Mosis exemplo, dixit D. Gregorius Nazianzenus [b], & ἀναχωρῆσαι θεῷ τι μικρόν, *aliquantulum Deo secedere.* Ego quod ad me attinet (inquit) subduxi me parumper ab hominum commercio, vt introspicerem in me ipsum, excuterem mentem meam, & in illa solitudine dispicerem, qualis sim in frequentia; & siquid à me perperam dictum factúmve, ne rursus eueniat prospicerem; deinde vt in cœlesti solitudinis officina, *in meipsum intentus*, ὅσον ἐμαυτὸν ἐπισκέπτων, animi prauitates, aut si quæ sunt bona vel corrigerem, vel augerem. Abdere se consueuerant in eiusmodi remota ab arbitris loca quæ Plutarchus [c] σοφίας γυμνάσια vocat, quotquot dare operam suis cogitationibus, & dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere voluerunt: quod de L Crasso scripsit in hæc verba Tullius [d], *Dici memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum quasi colligendi sui causâ se in Tusculanum contulisse.* Agrippina Augusti neptis fœmina sapientissima rediens ex Oriente in Italiam cum cineribus extincti Germanici, rata est non priùs prodeundum sibi esse in Tiberij Imperatoris conspectum, quin componendo animo, vt dixit Tacitus [e], pauculos dies insumpsisset in Corcicæ insulæ secessu. Est igitur solitudo egregia *morum formatrix*, ἠθοποιὸς ἀγαθή; sed & Philosophiæ ἀγαθὴ συνεργός; *adiutrix optima*, bonarum literarum parens & educatrix, & meritò à Fabio Quintiliano [f] præstanti morum & dicendi magistro hac oratione laudata. *quod est potentissimum dicam. Secretum, atque liber arbitris locus, & quàm altissimum silentium scribentibus maximè conuenit.* Id causæ fuit quamobrem M. Tullius

[b] or. 41.

[c] de tranq.

[d] 4. Tusc. 4. l. 1. de orat.

[e] l. 3. ann.

Plut. de trãq. Synes. ep. 101.

[f] c. 3. lib. 10.

a 3.de off. lius dixerit [a], *Quantum licet, vt sæpe soli simus*; profitetúrque se plura breui tempore euersâ quàm multis annis stante rep. scripsisse; nimirum quòd necessitate compulsus sit discedere à negotiis publicis, fugere hominum conspectum, secum agere, & recipere se in solitudinem. Eadem etiam de causa F. Michaël Bonellus Cardinalis Alexandrinus Bibliothecam illam quam erexit, loci commoditate, forulorum elegantiâ, librorum numero, ornatu, & ordine in paucis nobilem *Eremum* nominauit.

Angelinus Rocca in append. ad Bibl Vat.

3. Attamen ne extra gyrum egredi videamur, & relinquere id quod præfixus Bibliothecæ titulus innuit; videamus qui fieri queat, vt nunquam minus soli possimus esse, quàm cùm soli sumus; quomodo simul in celebritate versari & degere in solitudine, regiam viam terere, simúlque (iuxta Pythagoræ præceptum) λεωφόρω μὴ βαδίζειν. Si secessum religiosum spectas, rem paucis definit Apostolus: *Nostra autem conuersatio in cœlis est*, quod iis euenire solet, qui in latario suo solitarij in cœlum sese efferunt, cœlitum choris se immiscent, & quod de Pythagora cecinit Ouidius,

Mente polos adijt,

hoc ipsum iugi rerum cœlestium contemplatione assequuntur. Eúmne tu solitarium voces, qui cum beatis mentibus adeóque cum ipso numine familiarissimè conuersatur, colloquitur, inambulat, accumbit, & Oseæ 14. in conspectu Angelorum psallit, quem vicissim eo consilio Deus Opt. 2 Cor.6. Max. duxit in solitudinem, vt loquatur ad cor eius, inhabitet in illo, D. Basil. in p.28. atque inambulet velut in aula sancta, & ἐν οἰκητηρίῳ θεοῦ, *in diuino domi-* S. Maxim. homil.32. *cilio?* Certè in ipsis domunculæ suæ penetralibus *tum sibi minus sola videbatur, cùm sola esset Maria; comites non desiderabat qua bonos comites cogitationes habebat*. Idem de solitario comitatu, & comitatissima solitudine b l.3.off.c.1. eiusdem Virginis: *quemadmodum sola* (inquit Ambrosius [b]) *cui tot libri aderant, tot Archangeli?* In hanc sententiam scriptores Ascetici pluribus; c Mystag.l.3. sect.2. atque in primis præclarè Cresolius noster [c], apud quem leges, & illud d l.1. in Iouin. Theophrasti meritò laudatum à Diuo Hieronymo [d], *Sapiens habet secum omnes qui sunt, qui vnquam fuerunt boni, & animum liberum quocumque vult transfert. quod corpore non potest, cogitatione complectitur, & si hominum inopia fuerit, loquitur cum Deo. nunquam minus solus erit, quam cum solus fuerit.* O celebriorem omni frequentia solitudinem hominis sapientis, numeroso præstantium scriptorum in Bibliothecis degentium comitatu septi. Quid præclariùs quàm familiariter vti ingeniis omnium ætatum, omniúmque gentium excellentissimis, interesse rebus gestis superiorum temporum, audire quotquot hactenus extiterunt sapientissimi Doctores, totam antiquitatem, & superiorum sæculorũ memoriam ante se sistere in Museo; rursus seram posteritatem, omnésque annos consequentes anticipato rerum futurarum statu, perinde ac si iam præsentes existerent, erudire? Ego sanè reor nihil magnopere sapienti desiderandam esse societatem corporum, cui sua Bibliotheca prouidet societatem animorum; quorum plerique haud paulò minùs reliquis hominibus eminent, quantum vulgus hominum præstat bestiis.

Itaque cum tu ſolitarium ne voca, qui cum parentibus ſcientiarum, cum iutis Sacerdotibus, cum orbis Archiatris, cum poëſcos hierophãtis, cum opinionum conditoribus, cum Suadæ oraculis, cum cuſtodibus veterum monumentorum hiſtoricis, cum Theologiæ Antiſtitibus poſſit cùm libebit, totos dies noctéſque colloqui: ſinguli tantorum hominum ſunt homini ſtudioſo magnus comitatus, magna concio, magnum theatrum. hos vbi ad tempus dimiſerit, ac inambulans, vel quietè ſedens mente aliò traductâ meditari ſecum ipſe volet in Muſeo, nec tum etiam ſolus erit: quemadmodum nec ſolitaria fuiſſe putanda eſt illa, cuius eſt hæc vox: *Ego ſapientia in Concilio habito, & eruditis interſum cogitationibus.* ſic Sapiens [a], tum præſertim cum corpore ſolus eſt adhibet in Concilium ſuas cogitationes, ſuo ſingulas ordine de rebus humanis, diuinis, præſentibus, præteritis, futuris, cœleſtibus, abſtruſis, quotidianis; de tempore, de æternitate, de moribus, de ſeipſis grauiſſimè dicturas: ſi te hæc ſocietas non delectat, & cupis eſſe comitatior; certè tibi tecum non conuenit. *Turbam enim rerum hominúmque deſiderant, qui ſe pati neſciunt.* Dices: Crates Philoſophus cùm vidiſſet adoleſcentulum ſecretò ambulantem interrogauit, quid illic ſolus faceret? *Mecum,* inquit, *loquor.* Cui Crates, *Caue, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Vides hæc ſecreta colloquia lucifugorum cum ſeipſis? habent enimvero, habent plurimum periculi, & quæcumque à te enumerata ſunt ſolitudinis commoda, pereunt multis hominibus, nam ea quæ in illo receſſu audacter, libidinosè, iracundè, inuidiosè, improbè, cupidè ſecum agitauerunt, confeſtim ſe produnt. Rectè admones, nemo eſt ex imprudentibus qui ſibi relinqui debeat: at iſte virtutis & literarum ſtudioſus quem hîc inſtruo, aut quem ſuis coloribus pingo, non inuenies cum quo eſſe melius poſſit, quàm in Muſeo ſecum. Non ſum tamen ita moroſus ac difficilis, &, quod de antiquis Monachis dictum eſt, *lucifugus*, vt non placeat îllud Stoici: *Miſcenda iſta & alternanda ſunt, ſolitudo, & frequentia; illa nobis faciet hominum deſiderium, hæc noſtri; & erit altera alterius remedium: odium turbæ ſanabit ſolitudo; tædium ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter tenenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda.* 4.

[a] Prou. c. 8.

Sen. in prol. nat. quæſt. l. 4.

Idem ep. 10.

Sen. l. de tranq. animi.

Caput V.

Quinta Bibliothecæ inſcriptio, Vocis, & animorum pinacotheca.

Ἠχὼ μιμολόγον, φωνῆς τρύγα, ῥήματος οὐράν. *Echo imitatricem ſermonis, vocis fecem, verbi caudam,* quidam pictor voluit aliquando coloribus exprimere: iámque in machina tabulam extenderat, axiculum, legulam, cullulos, penicillos, amuſſim, circinum, regulam, & reliquum inſtrumentum apparauerat, ſumpſerátque carbonem opus graphide adumbraturus; cùm attentiùs in animi ſui conceptus intuens quâ tan- 1.

Euodus l. 4. Epigr. Græcorum.

 dem

dem formâ nullis vnquam seu mortalium, seu immortalium oculis conspectam Nympham figuraret, nec satis ei constaret de compositione membrorum, de conformatione lineamentorum, de corporis palæstra, de colore, de vestibus; incertus animi nunc accipiebat cretam, nunc abiectâ cretâ sumebat galenam, mox indignatus galenæ sumebat rubricam suique impatiens, quòd nec leui quidem manu opus adumbrare posset, attonitu similis hæsitabat; hominem propè emotæ mentis conspicata Echo è proxima specu sic affata est:

Auson. ep. 11. *Vane quid affectas faciem mihi ponere pictor?*
Ignotámque oculis sollicitare Deam?
Aeris, & linguæ sum filia, mater inanis,
Iudicij vocem quæ sine mente gero,
Extremos pereunte modos à fine reducens,
Ludificata sequor verba aliena meis.
Auribus in vestris habito penetrabilis Echo,
Et si vis similem pingere, pinge sonum.

2\. Ad hanc vocem haud facilè sit statuere, tristior, an lætior pictor fuerit. Euersâ enim machinâ, & dissipato instrumento seipsum irrisit, qui ἀδύνατον moliretur, & sonum sub oculos subiicere tentaret.

Tamen id nec esse omnino extra artis potestatem testatur de Apelle Plinius. *Pinxit* (inquit) *& quæ pingi non possunt, tonitrua.* Certè animi nostri mores & affectus pingi posse, licèt haud magis colorati sint, quàm sonus, in confesso est, de illis picturis quæ vulgò *ethicæ* appellantur, qua laude Polignotum excelluisse scribit Aristoteles [a], Πολύγνωτος ἀγαθὸς ἠθογράφος. Plinius eius artificij auctorem facit Aristidem Thebanum. *Is omnium primus*, inquit, *animum pinxit, & sensus omnes expressit, quod Græci vocant* ΕΤΗΕ; *item perturbationes.* huic generi picturæ accommodari potest illud Lactantij [b], *Romuli nutrix lupa, honoribus est affecta diuinis, & ferrem. si animal ipsum fuisset, cuius figuram gerit. Auctor est Liuius Larentiæ esse simulacrum, & quidem non corporis, sed mentis, ac morum*; fuit enim Faustuli vxor; & propter vulgati corporis vilitatem, *lupa* inter pastores, id est, meretrix nuncupata: & quid mirum si mores pingi possunt ab excellentibus artificibus, qui scalpro, vel penicillo animare opera sua, & vitam eis inspirare possint? Vnde Martianus Capella [c] ait, *Mirabile prestigium elegantiáque pingendi, cùm viuos etiam vultus æris, aut marmoris signifer animator inspirat.* Et Cassiodorus [d], *Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris: crispatis enim naribus, & rotundis constrictis membris, auribus tremulis credet forsitan cursus appetere, cùm se metalla nouerit non mouere.*

[a] 6. de Poët.
[b] l. 1. c. 20.
[c] l. 1.
[d] l. 7. ep. 15.

3\. Alius est sonum, & animum pingendi modus. De sono quidem nihil est certius, quàm pauculis literis infinita nominum diuersissimè sonantium genera tam iconicè deprimi, vt cùm in apiculos quosdam notásque variè inter se connexas aciem leuiter intenderis, illico acutos, obtusos, molles, duros, asperos, inæquales, coniunctos, distinctos, breues, longos, & sexcentos alios; quid dico sexcentos? sonos, inquam, prorsus

procsus innumerabiles, vel audire missos è charta, vel in charta pictos videre tibi videaris; meritóque exclamat Tullius[a]; *Quis sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit*, hoc quid aliud est, quàm vocem & sonum pingere; & efficere, vt id quod ex naturæ suæ ratione auribus solùm percipi potest, tamen cùm abest, & cùm omnino esse desiit, sui relinquat imaginem, quæ sub lectoris oculos cadat. Rem hanc suo testimonio confirmat Phædrus apud Platonem[b], aiens orationem scriptam simulacrum quoddam sermonis non iniuriâ nuncupari; sicut sermo ectypum quoddam est ex archetypo sensorum animi nostri. Sic D. Gregorius Thaumaturgus[c] inquit, *Prima animi nostri sensa ijs quæ suppetunt, vocibus depingentes effingimus; typorum animi characteres si non claros, nec ad speciem ornatos, &, quemadmodum in carbonum pictura fieri solet, quoque modo repræsentare conantes.* Iucundum est quod apud Athenæum poëta quidam miratur picturam loqui, & literas filias epistolæ natura fœminæ, eásque mutas, non à præsentibus modò, verùm etiam ab absentibus audiri simul, & intelligi, vel intelligi, licèt non audiantur, atque etiam audiri, licèt non intelligantur: at certè non minùs mirabile est locutionem pingi, quàm scripturam loqui posse. Audito primùm scripturæ nomine, occurrerunt ad papyrum loquentem Indi, rei nouitate obstupescentes eiusdem vocalis chartæ miraculo perculsi Peruanum certissimum diuinitatis argumentum esse putauerunt.

4. Ludouicus Richeomus noster[d], rem longè facetissimam narrat Gallico sermone quo plurimum sua ætate claruit: eam se accepisse ait à Religioso quodam viro, qui anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo è Brasilia redierat. *Mancipium quoddam Peruanum ab Europæo nobili, qui in Brasilia tum habitabat, ablegatum est ad familiarem heri sui nobilem item Europæum, cum fiscinula ficuum, & literis. In via se seruus hic, hero suo scilicet monosyllabus, fructuum nouitate, & dulcedine pellectus bonam eorum partem obligurriuit literarum securus. Nobilis verbis acceptis hominem verbis accipere, ille admirari, & qui id sciret, & verò etiam abiurare factum. Nobilis contrà adferre testes literas; alter contrà testari, literas mentiri, & esse intestabiles. Ergo mancipium cum indicibus literis remittitur ad herum suum. Herus dissimulat factum. Paucis pòst diebus seruum remittit cum ficubus & literis numero adscripto. Hic ratus sibi abundè cautum ab indicio fore, literas sub saxum abdit, in quo sessum ibat: &, Iam literæ, inquiebat, etiamsi Argi aut Lyncei sitis, non videbitis delicias meas. Cum hoc dicto exinanit fiscinam, & totum sibi de ficubus instruit epulum, relictis pauculis quod supererat cum literis defert ad nobilem, ille numerum in literis quidem integrum, at in fiscina dimidiatum tantùm reperit. Tum demum adoriri seruum, manus ambas excutere, & marsupium, literarum adferre testimonium de numero ficuum: contra seruus purgare se, & sacculorum ostendere inanias, literarum fidem eleuare, quas certum sciret, nihil vel per rimas potuisse arbitrari quando eas in saxa abdiderat: neque antè doceri potuit illiteratum mancipium, quid possent literæ, quàm ab hero suo tergum eius totum conscriberetur stylus vlmeus.* hæc Hermannus Hugo[e] ex Richeomo, vterque vtrâ-

[a] 1. Tusc.

Athen. l. 11. c. 17.

[b] dial. de Pulchro.

[c] orat. paneg. ad orig.

Bisciola l. 6. subces. c. 12. quæst. hist. Ind. l. 2. c. 6. Petrus Cieza tom. 1. hist. Peruanæ c. 34.

[d] lib. qui inscribitur l'Adieu de l'ame. Aliquid simile (si non animo idem) refert Petrus Martyr in summario rerum Ind. apud Maiolum coll. 23.

[e] in præfat. libri de prima scribendi orig.

que linguâ eleganter. Putabat ſimplex & minimè malus Braſilus epiſtolæ ineſſe lumina, quibus ſe vidiſſet ficus abſumentem. Haud minus admiratione dignum videre poterat eaſdem voces, quibus epiſtola ſeruum illum ſtolidè planum & germaniſſimum ſycophantam interuerſi muneris reum detulerat pingi potuiſſe, & quod admirabilitatem auget, non aliter quàm atramento, & properantis calami ſubitariis ductibus perfectiſſimè exprimi, imò & plura quàm ſcripta ſint ſignificari; quod fuit olim ſummæ laudi datum à Plinio [a] quibuſdam pictoribus, cuius & hæc obſeruatio eſt; quatuor coloribus ſolis immortalia illa opera facta eſſe à præclariſſimis pictoribus, Apelle, Echione, Melantio, Nicomacho, cùm tabulæ eorum ſingulæ oppidorum vænirent opibus. *Nunc*, inquit, *& purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluuiorum ſuorum limum, draconum & Elephantorum ſaniem nulla nobilis pictura eſt. Omnia ergo tunc fuere, cùm minor copia. Ita eſt, quoniam rerum, non animi pretiis excubatur. Ita eſt profectò, artes deſidia perdidit, & quoniam animorum imagines non ſunt, negliguntur & corporum.* At longè præſtantior eſt ratio pingendi verba per literas, quæ ſolo lineari monochromate ſiue aureo, ſiue miniato, ſiue nigro, ſiue alterius generis nihil ad viuum non aſſequitur, nihil non abſolutiſſimè perficit: &, quod mirabiliſſimum, ex iiſdem literis res diuerſiſſimæ, adeóque inter ſe penitus contrariæ fiunt, vnde natum Græcum prouerbium, *ἐκ τῶν αὐτῶν τραγῳδία γίνεται, καὶ κωμῳδία γραμμάτων. Ex iiſdem literis tragœdia & comœdia componitur.* Eamdem humani ingenij ſolertiam in excogitanda hac picturæ ratione per literularum ductus ſuſpiciens Ericius Puteanus, *Poſtquam*, inquit [b], *primùm ſiue naturæ, ſiue induſtriæ miraculum euiluit, loqui; tentauit quiſque etiam ſine voce loqui: linguæ oriſque vices ad manum tranſlata ſunt, & ſermonis picturam niueum papyri æquor excepit.* Arduum ſanè opus, ſi rei naturam aſſumamus, &, Lucano teſte [c], planè audax.

Phœnices primi, (famæ ſi credimus) auſi
Menſuram rudibus vocem ſignare figuris.

Quod de voce dixit, de mente dictum quoque eſto. Auſi (ait Poëta) vtique humanæ artis portentum: vnde Plinius [d], Ipſa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis. Picturæ laus maxima, & deliciæ artis in eo ſitæ videntur eſſe, vt ſolis lineamentis, abſque vllo colore, res coloratas adeóque res omnis coloris expertes, quales ſunt animi affectus, indiſcretâ ſimilitudine exprimat. *Monochromate*, quod genus picturæ ex vmbra tantùm, & luminibus conſtare dicitur, *ὃ διὰ σκιᾶς τε σύγκειται καὶ φωτός.* veluti, ſi Æthiopem albis lineamentis deſignaueris, Æthiopem eſſe ſtatim agnoſcam. hac pingendi laude tantopere excelluit Apelles, vt aliquando Alexandriam vi tempeſtatis pulſus, ac ſubornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, venit ad Regis Ptolemæi cœnam, cum quo non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri; indignatique Ptolemæo, & vocatores ſuos oſtendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus eſſet, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoſcente vultum Plani Rege ex incoato

Paulus Areſius hoc munus fuiſſe ait quatuor animalcula quæ Indi Vtias vocant, cuniculis valde ſimilia diſc. Impreſa proœmiale.

[a] l. 35 c. 7.

[b] or. 13. de palæſtra bonæ mentis.

[c] l. 3.

[d] l. 5. c. 12.

coato protinus. Nihil minùs præſtat ſcribendi ſcientia, quidquid enim deſcribendum ſuſcipit, ita perficit, non quidem colorum varietate, ſed Plin. l. 35. ſolo atramento, vt ipſiſſimam rem prorſus tibi videre videaris. c. 2.

Venio nunc ad *imagines animorum*, quos dixi eſſe illud alterum quod 5. pingi à ſcriptoribus poteſt longè perfectius quàm à pictoribus res corporeas. Legi quidem ſcriptum à Plinio morem fuiſſe veteribus Romanis præter expreſſos cerà maiorum ſuorum vultus qui ſingulis diſponebantur armariis in atrio domorum, vt eſſent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, ſempérque defuncto aliquo, totus adeſſet familiæ eius, qui vnquam fuerat populus: ſed, & idem auctor ait alias quoque collocatas fuiſſe circa limina, quas vocat *Animorum ingentium imagines*, affixis gentium ſpoliis, triumphaſſéque etiam dominis mutatis ipſas domus. *Et hæc erat*, inquit, *ſtimulatio ingens exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.* Verùm hæ *animorum ingentium imagines* nihil aliud fuerunt, quàm imagines eorum corporum, & in quibus excelſæ mentes aliquando velut in domiciliis fuerunt: tamen quia frons, oculi, vultus perſæpe mentiuntur, atque Cic. haud rarò contingit, vt grandes animæ malè collocentur à natura, quæ fortaſſe voluit oſtendere, poſſe ingenium fortunatiſſimum, ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere, nec difformitate corporis fœdari ani- Sen. ep. 66. mum, ſed pulchritudine animi corpus ornari; ideo hæc pictura animorum per corporis lineamenta, haud ita iconica eſſe poteſt & certa.

Duplex eſt animum pingendi modus longè certior. Alter eſt *oratio*, 6. quæ, vt loquitur Seneca [a], *vultus animi eſt*: ſi circumciſa eſt & fracta, & [a] Ep. 115. manufacta, oſtendit quoque illum non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti: idémque [b] de hoc argumento ſplendidiùs diſputans, & quæ- [b] Ep. 114. rens, vnde tandem profectum ſit illud quod apud Græcos ceſſit in prouerbium, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita.* ac ſæpe animaduerſum ſit, genus dicendi aliquando imitari publicos mores: ſi diſciplina ciuitatis laborauit, & ſe in delitias dedit, argumentum eſt luxuriæ publicæ, orationis laſciuia; *Neque enim poteſt eſſe alius ingenio, alius animo color: ſi ille ſanus eſt, ſi grauis, temperans; ingenium quoque ſiccum, ac ſobrium eſt: illo vitiato, hoc quoque afflatur, quia totum animo permixtum eſt, ab illo fingitur, illi paret, ab illo legem petit.* Tum rem totam illuſtrans exemplo Mœcenatis, *cuius oratio æquè ſoluta fuit quàm ipſe diſcinctus*, ſapienter admonet, *Quemadmodum in vino non ante lingua titubat, quàm mens ceſſit oneri, & inclinata, vel prodita eſt; ita nec oratio, niſi animus labat*, illo ſano & valente, oratio quoque robuſta, fortis & virilis eſt: fuitque ſemper laudatum vetus illud, Ἀνδρὸς χαρακτὴρ ἐκ λόγου γνωρίζεται. Et, τὸν λόγον εἴδωλον εἶναι τῶν ἔργων, vt Solon dicere conſueuerat. Non omittam Iſocratis ad Nicoclem ſuper hac re dictum. Ἐγὼ δὲ ὦ Νικόκλεις, ἡγοῦμαι μὲν εἶναι καλὰ μνημεῖα καὶ τὰς τῶν σωμάτων εἰκόνας· πολὺ μέντοι πλείονος ἀξίας τὰς τῶν πράξεων, καὶ τῆς διανοίας, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἄν τις μόνον τοῖς τεχνικῶς ἔχουσι θεωρήσειεν. *Equidem puto, ò Nicocles, pulchra monumenta eſſe corporum imagines: verùm pluris faciendas mentis & actionum icones, quas in ſolis orationibus artificioſè compoſitis ſpectare licet.* Prodit enim ſe animus in ſcriptione, atque illuc

manus

manus flectere calamum sueuit, quò mens affectum: hinc Imperatoris Iuliani dictum [a], *Ego verò Telemache etiam te vidi literis, & effigiem animi tui sanctissimi quasi in paruo quodam sigillo magni characteris typum expressum animaduerti.*

[a] ep. ad Georg.

7. Altera imago mentis nostræ est *scriptio*, admirabilior ipso sermone, quem tamen esse imaginem animæ nostræ perfectissimam diximus. Licèt enim lingua velut penicillus sensa animi nostri voce tanquam coloribus exprimat, tamen statim euanescunt colores illi, & vix perexiguo tempore sensum feriunt, atque à paucis hominibus percipiuntur; at scriptio & animum hominis delineat, & perennis est, ac propè æterna; atque ad præsentes simul & absentes, adeóque etiam ad posteros pertingit, transfértque mentium humanarum habitudinem, sensa, & consilia tam ad viuum expressa, vt eius beneficio introire possit in intimos recessus eorum, qui superioribus sæculis vixerunt, atque abstrusissimas cogitationes in se ipsis contemplari. Sed & hoc nequaquam prætermittendum, quòd nec ipsarum imagines agnoscere plerunque possemus cuius sint, nisi accederet scriptionis subsidium: hoc artificium cum attentiùs consideraret Petrus Gregorius Tholosanus [b] ita exclamauit: *Diuinum miraculum certè, ex viginti quatuor notis atque interdum apud quasdam gentes etiam paucioribus infinita vocabula, mentes diuersæ, contrariæ, actus omnium, atque ipsæ cogitationes possint efficaciùs, & perfectiùs (addo & diuturniùs) quàm ipsa pictura repræsentari.* Huc pertinet quod superiùs ex dicto Hieronymi retulimus [c], qui laudans B Pamphili martyris, in condenda sacra Bibliotheca studium, libros appellat *imagines ingeniorum, vera ac æterna monumenta.* Placuit Maiolus in subiectum argumentum hæc aiens, *Vnusquisque animi sui effigiem sine lineamentis in scriptura imprimit.* Verùm, quod præsertim mirabile est, seu bene, seu malè componas, & libros scribas, perfectam tui vel docti, vel indocti, vel prudentis, vel stolidi, vel tristis, vel læti, aut volentis, aut inuiti, aut aliter quomodocumque affecti simulacrum edis.

[b] lib. de rep. c. 1.

[c] Ep. 141. ad Marcellum.

Capvt VI.

Sexta Bibliothecæ inscriptio, Ἄλσος ἀγλαοφύτευτον παντοδαπῆς σοφίας, saltus splendidè omni sapientia consitus.

1. Mvtuatus sum hanc inscriptionem à Constantino Manasse, cuius Constantinopolitanam Bibliothecam describentis verba, quia perelegantia sunt, placet escribere.

Τοῦ τειχίσματος ἐγγὺς δὲ τοῦ θεοῦ οἰκίας
Οἶκος λαμπρὸς δέδομητο τοῖς πάλαι, βασιλεῦσι.
Κῆπος ἂν εἴπῃ τις ἁβρὸς βιβλιοφόρον δένδρον
Ἄλσος ἀγλαοφύτευτον παντοδαπῆς σοφίας.
Βίβλοι γὰρ ἐν αὐτῷ περιτεθησαυρισμέναι
Εἰς τρισμυρίας φθάνουσαι πρὸς ἄλλαις τρισχιλίαις.

Τὸ

Τὸ τηλικοῦτον κῆπον ἦ, καὶ τοσοῦτον ἄλσος
Θεῖος ἀνὴρ πεπίστευτο προΐσχειν ἐν σοφίᾳ,
Τούτῳ συνῆσαν ἕτεροι, καὶ συνδῆγοι ἄνδρες
Ἄμισθοι δ' ἦσαν παιδευταὶ τοῖς ἐρασταῖς τοῦ λόγου.

Prope templum sanctæ Sophiæ, magnificæ ædes extructæ erant à prioribus Principibus. Erat hic hortus arborum ferentium libros, saltus splendidè omni sapientia cõsitus, libri enim in eo erant reconditi iam olim ad triginta tria millia. Tantum hortum, tam splendidum saltum diuinus vir administrabat sapientia præstans; cum hoc alij viri erant duodecim implentes numerum circuli signiferi, qui gratis docebant studiosos. Occasionem metaphoricæ huius Bibliothecarum appellationis præbuisse mihi videtur magna affinitas, quæ semper inter arbores & literas intercessit: id testantur arborum folia, quibus passim antiquitas vsa est tanquam idonea materia ad scribendum: & Græci membranas, & chartas φύλλα, Latini *folia*, Hispani *hojas*, Galli *feuilles* etiamnum appellant. de his foliis ad excipiendas literas olim adhibitis est illud Virgilij de Sibylla[a], a l.3. Æn.

——foliisque notas, & carmina mandat
Quæcumque in folijs descripsit carmina Virgo. Et,
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ,

& sexcenta id genus. De palma quidem testantur Plinius[b], & Osorius[c]. Ille, in palmarum foliis fuisse priùs scriptitatum; iste, Indos, ait, stylo in foliis arborum syluestriũ, quas propter similitudinẽ palmas appellant, literas exarant. De maluâ fidem facit antiquorum nixus auctoritate Hermanus Hugo libello perer udito de prima scribendi origine[d]. Hinc C. Heluius Cinna apud Isidorum ita scribit,

b lib. 13. c. 11.
c l. 10. de reb. Emman.
d c 10.

Hæc tibi Arataïs multum inuigilata lucernis
Carmina, queîs ignes nouimus æthereos.
Leuis in aridulo maluæ descripta libello
Prusiaca vexi munera nauicula,

qua de re iterum in Emblematis. Obseruat idem Hermanus[e], etiam in foliis oleæ Siracusanos iudices exulum nomina scribere solitos, adeóque capitales sortes fuisse frequenter inscriptas foliis apud Græcos, argumento est vox ἐκφυλλοφορεῖν, quæ *condemnationem* significat.

e ex Diodoro Sicu l.11.

De cortice ex arboribus detracto nemo dubitet, qui primariam notionem huius vocis *liber* intellexerit. Idémque eodem quo suprà loco Plinius[f] tradit scriptitatum olim in quarumdam arborum libris, quarum tres præcipuè species enumerat Vlpianus[g], Tiliam, Philyram, & Papyrum. Ego eiusmodi libros, siue arborum cortices literis exaratos videre me memini in Bibliotheca Collegij nostri Lugdunensis in Gallia, tum verò non ita pridem in regia Bibliotheca Sancti Laurentij Schorialis in Hispania: vnde fidem non abnuerim Q. Septimio aienti[h] se vidisse opera Dictys Cretensis in talibus tunicis descripta. 2.

f lib. 13. c. 11.
g l: librorum, in princip. ff. de leg. 3.
h in præfat. ad Dictym Cretensem.

Rursus ante vsum chartæ & membranarum veteres scripsisse in dolatis ex ligno codicillis, siue assellis, siue tabellis, fusiùs non disputo, quia nihil est certius ex Plinio[i], Isidoro[k], Martiali[l], Scaligero aliisque passim: hac de re ex professo superiùs laudatus Hugo[m]. Vnus sit instar 3.

i l. 13. c. 11.
k l. 6. c. 8. Scal. cont. Guilland.
l l. 14.
m c. 10.

[a] in Mart. Rom.

omnium Baronius [a], ex quo didici codicem Euangelij D. Matthæi repertum in ſepulchro D. Barnabæ Apoſtoli literis Hebræis in eiuſmodi tabellis conſcriptum, quas auctor vitæ apud Surium [b] thyinas eſſe refert. Plura eius conſuetudinis firmamenta facilè reperies; ſolum Symmachum profero, quia primos auctores, atque huius ſcriptionis originem indicat. Mallem (inquit) *Aborigenum more dictionem ſalutis alterna ligno, aut corticibus ſcribere. Ægyptus papyri volumina Bibliothecis foróque texuit.* Mos quoque fuit in ipſis arboribus viuentibus virentibúſque ſcribere. Notum eſt Ouidij carmen [c],

[b] tom. 3.

Symmachus.

[c] Heroid. 5. OEnone Paridi.

Inciſæ ſeruant à te mea nomina fagi,
Et legor OEnone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcent.
Creſcite, & in titulos ſurgite ritè meos.

Videtur Naſo Maronem hoc loco imitatus, qui hæc habet in Eclogis [d],

[d] Ecloga 10.

———Teneriſque meos incidite amores
Arboribus, creſcent illæ, creſcetis amores.

[e] lib. 1. epig. 10.

Theocrit.

Ariſtenetus [e], ποῖα γὰρ ὦ δένδρα, καὶ νοῦς ὑμῖν γένοιτο καὶ φωνὴ, ἢ γοῦν κατὰ τῶν φλοιῶν ἐγκεκολαμμένα φέροιτε γράμματα. *Vtinam ô arbores vobis mens ſit, & vox, vel corticibus inciſas ferretis hæc teſtantes literas.* Theocritus in Epithalamio Helenæ,

Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται, ὡς παριών τις
ἀγνοίη δωριστὶ, σέβου μ' Ἑλένας φυτὸν εἰμι.

Litteræ in cortice ſcribentur, vt quis præteriens legat doricè, Venerare me, nam Helenæ arbor ſum. Hæc de ſcriptione in arboribus, cui diſputationi cauſam dedit *ſaltus ille omni ſapientia conſitus*, vt Manaſſes Bibliothecam vocat: & quia ab eodem appellatur *hortus*; age, videamus num & etiam ipſi flôres inſcripti literis reperiantur. Occurrit celebre Maronis carmen [f],

[f] Ecl 3. Ouid.

Dic quibus in terris inſcripti nomina Regum
Naſcantur flores?

Cuius ænigmatis germanam interpretationem Ioannes Ludouicus de la Cerda, non eam eſſe putat quæ vulgò circumfertur, de Aiace Telamonio conuerſo in eum florem, qui adhuc præfert duas nominis *Aiacis* principes literas A. I. ſed potiùs de nomine Auguſto, quod erat inſcriptum vnà cum imagine eiuſdem Imperatoris in altera facie numi, quem L. Aquilinus Flores triumuir cuderat; in altera affines ſuo cognomine literas præferentem, ingenioſè prorſus. & eruditè, quiſquis eſt ille vir doctus, qui hunc eius carminis intellectum vel reperit, vel ſtabiliuit, cui ſe gratias habere profitetur ſuprà laudatus Pater de la Cerda, cuius præſentis ac nobiſcum familiaris agentis ingenium candorem haud minus amamus, quàm teſtatiſſimam hominis literarũ politiorum bono nati eruditionem ſuſpicimus Tamen communem ſenſum amplectimur vt vero propiorem, ſuffragante præſertim Ouidij carmine,

Littera communis medijs pueróque viróque
Inſcripta eſt folijs, hæc nominis illa querelæ.

vbi *communem literam* vocat Α Ι. vel Υ Α. à qua Αἴαντος, vel Ὑακίνθος nomina incoantur: fuisse verò illud Maronis carmen pastori à pastore pro ænigmate propositum, non vsque adeò mirum est; neque enim alterum ænigma propositum ab altero pastore de cœlo tres non amplius vlnas patente, erat isto difficilius: sufficiebátque tales amœbæos ludos solùm habere eam difficultatem, quę ex tempore haud facilè cuiuis pateret. Harum itaque arborum, & florum memor Manasses, Bibliothecam Constantinopolitanam cognominare potuit ab pomariis, & hortis.

4. Altera huius appellationis illi fortasse occasio fuit, fatalis illa arbor in Edeno horto, quam ipse Manasses γνώσεως ξυλὸν, *lignum cognitionis*; sacer verò textus, *Arborem scientiæ boni & mali indigetat*; indéque translatione sumptâ vocauit *Bibliothecam hortum, & pomarium*; *libros* autem quotquot essent in loculamentis depositi, *arbores*, ex quarum vsu obueniret scientia, eâdem ex causâ cognominare consequenter possumus. Nec dissimili metaphora vsus S. Greg. Naz. dixit occupationem primorum parentum in delicioso illo horto, vbi coloni fuerant collocati à supremo numine, fuisse contemplationem: ac propterea intentos studio inserendarum suarum mentium cœlestibus cogitationibus vocauit φυτῶν ἀθανάτων γεωργὺς, *plantarum immortalium cultores*.

5. Non erit alienum quærere hoc loco breuiter, Ecquæ tandem fuerit
illa *arbor scientiæ boni & mali?* habuerítne à Deo id nominis, quòd qui
eius fructus gustassent euasissent illico eruditi. Et quemadmodum Py- Cic. de diu.
thagoreis interdictũ putatur ne vescerentur faba, quòd ea res habet in- l. 1.
flationem magnam; constétque cibum illum tranquillitatem mentis
quærentibus contrariũ esse, teste Plinio [a]. Item nec à fabis solùm absti- [a] c. 12. l. 18.
nebant, verùm etiã ab alio genere leguminũ quod Lethyrũ, & Erebyn-
thum vocant, ὡς παρώνυμα τοῦ ἐρέβου καὶ τῆς λήθης, quia nomen *Erebo & lethe*
consonum habent, hoc est, *caligini, & obliuioni*, quæ voces inauspicatæ
sunt sapientiæ studiosis: ita ex comestis fructibus huius arboris scientiæ
boni & mali, homines consequerentur scientiam: hoc non puto. Non
eructasset fœdum ex imo gutture mendacium circumscriptor tartareus,
cùm insusurrauit in aurem primorum parentum ferale illud carmen;
eritis sicut dij scientes bonum, & malum; eum autem mentitum esse, cómu- Gen. 3. Ru-
nis sententia est. Nodum hunc meo quidem iudicio scitè soluẽt Ruper- pertus l. 2.
tus, & Augustinus, cuius vtriusque opinioni libens accedo. *Hoc lignum* c. 27. & Sal-
(ait Rupertus [b],) *ironicè dictum lignum scientiæ boni & mali, vt ipso nomine* lian. fusè.
suo monimentum legentibus repræsentet diabolici mendacij. Subtiliter suo mo- [b] ibidem.
re D. Augustinus duobus locis, *Arbor illa*, (inquit,) *appellata est scientiæ* Idem S. Cy-
dignoscendi bonum, & malum, quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in rill. l. 3. in
illa erat præcepti futura transgressio, in qua homo experimentum pœnæ disceret, Iulianum.
quid interesset inter obedientiæ bonum, & inobedientiæ malum. Tum alibi, Euch. l. 1. in
Aperti sunt oculi amborum, non ad videndum, nam & antea videbant, sed ad Gen.
discernendum inter bonum quod amiserant, & malum in quod ceciderant. Vnde
& ipsum lignum, eo quòd istam faceret dignoscentiam, si ad vescendum contra
vetitum tangeretur, ex ea re nomen accepit, vt appellaretur lignum scientiæ boni,

& mali. Experta enim morbi molestia, euidentior fit, & iucunditas sanitatis. Itaque veriùs ex Ruperti, & Augustini sententia Bibliothecas appellauerimus, *hortos, pomaria, saltus splendidè omni sapientia consitos*; adeóque singulos libros potiori iure dicemus esse integros hortos, nedum arbores scientiæ boni & mali, quàm Stygius præstigiator arborem illam Edenam latentis diuinæ scientiæ fontem nuncupauit.

6. Id si de quolibet bono volumine verum est, de sacris libris est sanè longè verissimum. Accipe super ea te ambrosiam Mediolanensis præsulis suauitatem. *Deambulat* (inquit [a]) *in paradiso Deus, quando diuinas Scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo pullulant virtutes Patriarcharũ; Paradisus Deuternomium, in quo germinant legis præcepta; Paradisus Euangelium, in quo arbor vitæ bonos fructus facit.* Adi Isidorum Pelusiotam [b], & te docebit diuinam Scripturam esse λειμῶνας ἀνθοῦς, *prata felicissima*. D. Athanasius quid? Quoties Psalmorum codicem sumebat in manus, toties sibi videbatur ingredi in hortum *peramœnum*, ac propterea παραδείσον illos appellare consueuerat; sicut Cassiodorus [c] idem Psalterium continere ait *poma innumera, quibus suauiter humana mens saginata pinguescat.* Quid Cyrillus [d]? Scripturam sacram ὥσπερ τινὰ ἀνθεστάτον, *agrum floridissimum*: sed omnium copiosissimè & aureè Chrysostomus [e] sacrarum literarum amœnitatem prætulit, Hesperidum, & Alimoi & Babylonis hortis, omnibúsque viridariis quæ fingi possunt vtilitate fructuũ, vel suauitate odorum, vel perennitate florum, vel descriptione arborum, vel Zephyrorum aspiratione, aliísque id genus oblectationibus, & commoditatibus commendanda. *Suaue quiddam est pratum & hortus*, inquit, *vtroque tamen multo suauius spirat diuinæ Scripturæ lectio: reperies quidem illic flores, verùm qui tempore marcescunt; hîc occurrunt sententiæ in natiuo vigore permanentes: illic adspirat Fauonius; hîc afflat aura Spiritus sancti: illic spinæ pro muro sepiunt hortum; hîc Dei prouidentia tutum reddit lectorem: illic cicadæ stridore suo obstreperæ; hîc Prophetæ suaui iubilo personantes: illic ex ipso aspectu quiddã delectationis concipitur; hîc autẽ ex ipsa mox lectione plurimũ decerpitur vtilitatis: hortus vtique pro tẽporum qualitate seruit necessitatibus; scripturæ autẽ perinde hiberno atque æstiuo tempore perennant, comantibus vndique folijs, & fructuum pondere degrauantur; hîc non olera Alcinoi spectanda* (inquit D. Ambrosius [f],) *sed sacramenta sunt Christi*, imò (vt loquitur D. Irenæus [g],) *ipse Dei filius inseminatus est vbique in Scripturis.*

[a] l.4.ep 31.
[b] l.3.ep.388.
[c] lib. de diuinis lectionibus.
[d] Glaphyr. in Gen. l.4.
[e] hom in Eutropium tom. 1.
[f] l.4. in Luc. initio.
[g] l.4.c.23.

7. Qui sunt illi flores, inquies, qui nitẽt in hoc Scripturæ horto? Flores, tu ipse qui hoc rogas, flores quos voles mihi nomina, exoticos, vernaculos, domesticos, pratenses, montanos, colore spectabiles, odore suaues, succo salutares; ego tibi omnes à viola, quæ primus est eadémque veris nuntius, vsque ad crocũ, in sacris istis areolis indicabo, quin etiã, quod est lõgè mirabilius, nõ hîc flores odorésque in diẽ gignuntur, (vt palàm est in aliis hortis *admonitione hominum, quæ spectatissimè floreant, celerrimè marcescere.*) Verùm licèt in diuina Scriptura sit tanta florum varietas, vt nec pictura sufficiat imagini eorum reddendæ, & mixturarum varietati; siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis: tamen iis gratia, & nitor perennis est, fragrãtia & succus perpetui:

Plin. c.2. l.21.

perpetui: cuius varietatis & perennitatis miraculum suspiciens D. Chrysostomus hæc ait. *Illic* (in hortis scilicet, vbi videtur ludere in magno gaudio natura) *manu tantùm carpimus flores, & protinus marcescentes suam gratiam amittunt; hic autem* (in sacris literis) *non sic: sed quando auribus virtutes istorum accipimus, & eas in sinu mentis reponimus, per omne tempus, si volumus, eorum suaueolentia frui poterimus.* Porrò inter cęteros flores quibus vernat Scripturæ hortus, habes in ea (ait Tertullianus [a]) *florem ex virga Iesse, super quem tota Spiritus diuini gratia requieuit, florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum. Carpis illic* (addit Ambrosius [b]) *nouum florem qui bonum odorem dedit resurrectionis: carpis lilium in quo sit splendor æternitatis; carpis rosam, hoc est, Dominici corporis sanguinem.* vnde pulcherrimè Scriptura sacra dicitur *Lectulus floridus*, in quo anima Deo dilecta suauissimè obdormiscit. (Cant. 1. n. 15.) Quò allusit Hieronymus [c], ita scribens, *Tenenti codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat.* Adnecto his quæ diximus eximium quemdam florem libatum in horto D. Caroli Borromæi. Suadebant amici compararet sibi hortum, & pomarium iuxta palatium Archiepiscopale, quò fatigatus ex continenti labore & pietatis operibus se conferret, animumque tantisper in illa amœnitate inter flores, & fructus identidem laxaturus. Quibus vir Dei vocem hanc gemmeam, *Episcopi hortus atque pomarium*, inquit, *sacra Scriptura est.* (Ioan. Petrus Tusanus in vita S. Caroli Borrom. l. 8. c. 27.)

8. Nimius sim si reliqua persequar quæ sancti Patres assidui cultores horti, siue pomarij sacrarum Scripturarum in hanc sententiam congerunt; è multis paucula libabo. D. Greg. Nyssenus ex arborum insitione metaphoram elegantem petit, qua se sui fratris magni Basilij discipulum esse, & ex eius librorum lectione plurimum se profecisse ingenue confitetur. (Mendoça annot. 1. prooem. sect. 3. in libb. Reg.) *Agricolas imitabor*, inquit [d], *qui mirabili quadam ratione ex vna eademque planta varios fructus percipiunt. id autem assequuntur inserendi artificio, quod eiusmodi est. pusillum aliquod ex arbore quapiam germen vnacum cortice basi illius subiecto decerptum, in alterius arboris maioris aliqua parte incisâ, vt si cortex quadret, includunt; vt naturali maioris arboris humore germen illud contritum coalescat, ramúsque fiat: meam itidem ego cogitationem quasi germen, aut surculū exiguum, & magnæ arbori, nempe præceptoris nostri sapientiæ inseram, occasione mihi inde suppeditata, tanquam humore quodam irrigatus pro viribus ramus eius efficiar.* hæc ille. quibus verbis indicat, rem prorsus ita se habere in Bibliothecis, sicut in pomariis, in quibus posteriores scriptores ab antiquioribus adoptati, velut aduenæ, & nouelli surculi, suam ex alieno vitam faciant. Idem Gregorius Nyssenus [e] simili ex arboribus petita allegoria commendat scripta eiusdem magni Basilij, ea comparans cum arbore euangelicâ, quæ patuli sublimium cogitationum diffusa ramis longè latéque porrigitur, & fastigium astris inserit, præbétque piis mentibus (quas sacrum Euangelium *volucres cœli* appellat) opportunum ad nidificandum locum. His consentanea dixit Socrates apud Platonem [f]. *Vt famescentibus animalibus*, inquit, *qui frondes porrigunt, ea vltrò citróque ducunt, ita tu mihi Phædre librum porrigens per totam Atticam, & aliò quo velis perduceres.* Idem [g] sub finem

L 3 ait,

[a] de cor. mil. c. 15.
[b] serm. 14. in Ps. 118.
[c] ad Eustoch.
[d] init. Hexaëm.
[e] in Hexaëm. Græcè.
[f] dial. de Pulchro initio.
[g] ibidem in fine.

ait, *hominem iusti iniustique peritum non esse imperitiorem agricicolis ad semina sue doctrina spargenda: illa enim* (præsertim cùm se profuturum sperat) *in aqua nigra cum sermonibus seminat; & hortos literarum serit & describit, & postquam scripserit, tanquam monumenta thesaurósque ad senectutu futura obliuionem tam sibi, quam cæteris vestigiorum suorum sectatoribus latabitur vtique notos iam tenellos suos fructus inspiciens.* Tum denique subdit præclarum studium esse, *quando quis arte dialectica vtens animum nactus idoneum sermones cum scientia plantat, & seminat; qua & sibi ipsis & satori suo afferre opem possunt, fructúsque producunt, & semina reddunt.* hic ille est celebris in Platonis symposio locus, quem nunc *Iouis*, nunc *mentis hortum* vocat, tantæ felicitatis, vt in eum *Ipenia*, hoc est, ipsamet inscitia ingressa, & paulùlum commorata fuerit, *Porus* affluentiæ Deus eam illico omnis doctrinæ largitate perfundat. Rursus [a] campum quemdam veritatis dicebat esse πεδίον τῆς ἀληθείας, in quo animæ liberè spatiarentur, & in eius contemplatione mirificè delectarentur. D. Gregorius Neocæsariensis [b] ait moralem Philosophum esse *quiddam omnium multò maximum, & cuius gratia laborat gens tota Philosophorum, quasi ex varia reliquarum disciplinarum consitione bonos fructus colligit.* Vtinam ita fiat sicut fieri par est; nimirum vt plus operæ & temporis nunc impendatur in excolenda, & in scholis accuratè tractanda ea parte Philosophiæ, quæ est de moribus, & potiùs aliis partibus detrahatur quod huic accedat, quàm contrà. sed hac de re inferiùs. Certè vt hoc fiat, & diligentius quàm cæteræ partes curetur, Philo Philosophus [c] admonet petitâ ex viridariis, seu pomariis eleganti allegoriâ, Philosophiæ rationem triplicem (inquit) priscos aiunt agro assimilasse, ita vt *naturalem* arboribus stirpibúsque facerēt similem; *moralem* verò fructibus, propter quos sunt arbores; denique *rationalem* sepi & maceriæ. τὸ μὲν φυσικὸν δένδροις καὶ φυτοῖς. τὸ δ' ἠθικὸν καρποῖς, ὧν ἕνεκα καὶ τὰ φυτά. τὸ δ' αὖ λογικὸν φραγμῷ καὶ περιβόλῳ. Quemadmodum enim, inquit, maceria fructus plantásque agri conseruat arcens irrumpendi, nocendíque cupidos, ita & τὸ λογικὸν μέρος φιλοσοφίας φρουρά τις ἐστὶν ὀχυρωτάτη τῶν δυοῖν ἐκείνων. rationalis pars Philosophiæ præsidium munitissimum est reliquarum duarum ἠθικοῦ τε καὶ φυσικοῦ, *moralis, & naturalis.* Cùm enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissoluit, & probabilem deceptionem maximam perniciosissimámque escam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis, & demonstrationibus indubitatis, tanquam ceram læuigatam intellectum parat ad experiendos Physiologiæ moralísque disciplinæ characteres valde probos & integros. hæc sunt quæ ἡ ψυχῆς ἐπαγγελλομένη γεωργικὴ τεχνιτεύειν animæ agriculturæ profitetur; effodiam arbores omnes imprudentiæ, intemperantiæ, timiditatis, iniustitiæ; excidam & voluptatis, concupiscentiæ, iræ, furorísque, ac similium perturbationum stirpes, etiamsi se ad cœlum extulerint, aduram & radices earum immisso penitus in terram incendio; ne quæ pars, imò ne quod vestigium, ne vlla vmbra sit reliqua: & hæc quidem auferam. Inseram autem, φυτεύσω δὲ ταῖς μὲν ἐν ἡλικίᾳ παιδικῇ ψυχαῖς μεσηγύματα; ὧν ὁ καρπὸς αὐτοῖς πλουτεῖται· τὰ δὲ ταῦτα ἡ τοῦ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν

Plato in conuiuio.

[a] in Phædr.

[b] Oratione panegyr. & charistia ad Origenem.

[c] l. de agricult. initio.

ἀναγνώσεων εὐσχερὴς ἐπιτήδευσις, ἡ τῶν παρὰ σοφοῖς ποιηταῖς ἀκριβὴς ἔρευνα, γεωμετρία, καὶ ἡ περὶ τοὺς ῥητορικοὺς λόγους μελέτη, καὶ σύμπασα ἡ ἐγκύκλιος παιδείας μουσική. Primùm in puerilis ætatis animas ſurculos, quorum fructus ipſas enutriet: ſunt autem hi ſcribendi legendíque certa induſtria, eorum quæ ſunt apud ſapientes poëtas diligens ſcrutatio, geometria, oratoriæ facultatis meditatio, & vniuerſa liberalis Muſica: in iuueniles verò, ac viriles iam meliores perfectioréſque φρονήσεως φυτὸν, *prudentiæ plantam*; fortitudinis, temperantiæ, iuſtitiæ, omniſque virtutis. Quòd ſi quid ad ſyluestrem, quam vocant, Muſam pertinens, nullum quidem veſcum fructum afferat, poſſit tamen quæ ad cibum proſunt munire conſeruareque. Hoc quoque reponam, non propter ipſum, ſed quia natum eſt ad neceſſariarum vtiliúmque rerum miniſterium. Hæc Hebræorum diſertiſſimus de hominis eruditi, & ſapientis anima, quam rectè vocare potes *ſaltum omni ſapientia conſitum*, quarum doctarum mentium operibus, vel potiùs ipſiſſimiſmet ingeniis omnium ſcientiarum flore nitentibus, & fructu onuſtis conſitæ ſint Bibliothecæ. Statue nunc apud animum tuum lector, quales hortos, qualia pomaria, quàm ampla viridaria, quàm amœna plantaria, quales ſapientiæ ſaltus eas eſſe oporteat? Eamdem de tripartitæ Philoſophiæ ratione cum agro conſito comparationem innuit ex Zenone Laërtius[a]. Similem Themiſtius, & quidem elegantiſſimè aiens, idem contingere in diſciplinis, quod in arboribus, quarum nonnullæ delectabiles ſunt patulis diffuſæ ramis, & amœna denſitate opacæ, verùm infructuoſæ ac inutiles, ſolúmque puellis luſitantibus, aut viatori de via feſſo opportunæ; aliæ verò fructuoſæ ſunt iuxtà, ac delectabiles, qualis eſt ſcietia de moribus, de qua inferiùs ſuo loco dicetur.

[a] Orat. 19.

Neſcio vbi Raderus noſter legit Romæ in Apollinis templo pependiſſe lychnuchum inſtar arboris, in quo poëtæ libros à ſe recèns in lucem editos proponebant legendos omnibus, iuxta illud Horatij[b], 9.

[b] in arte.

Scripta Palatinus quæcumque recepit Apollo.

Fuiſſe quidem in æde Apollinis, vt in multis Chriſtianorum baſilicis, polycandela, lychnuchum penſilem arborum modo mala ferentium lucentem, quem Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo, teſtis eſſet Plinius[c]. At excipiendis recèns editis libris deſtinatam fuiſſe, fateor non legi apud quemquam veterum; placet tamen.

Anaſtaſius in Syluestro. Bulengerus de donariis Pontificum l. 2. c. 8.

[c] l. 34 c 3.

Coronemus iſtud caput pulcherrimo, & ſuaueolentiſſimo ſerto decerpto ex S. Maximi areolis, ſanctorum Patrum ſcripta ſic prædicantis: 10.
Non quædam (inquit) *propriè mea, leuiaque proferam; ſed quæcumque clariorum beatorúmque Patrum prata peragrans de illorum roſeto collegi: quorum roſa, aqua ex latere Dei ac ſermonis qui carnem aſſumpſit manante rigantur; & à iugi ſanguinis indidem orti riuo, rubro colore tinguntur; totúmque mundum ſuaui odoris fragrantiâ replent: quæ & ſplendore ſuo firmamenti luminaria vincunt, & vitæ ſermonem continent.* Græcè eadem ſic, auctoris lingua elegantiſſime οὐ γ' οἰκεῖα τινα ἢ αὐτοσχέδια φράζων ἀλλ' ὅσα τῶν ἀοιδίμων καὶ μακαρίων πατέρων τοὺς λειμῶνας ἐπελθὼν ἐκ τῶν ἐκείνων ῥοδωνιῶν συνηγαγόμην· ὧν τὰ ῥόδα τὸ ἐν πλευρᾶς ὕδατι τοῦ Θεοῦ, καὶ λόγου σαρκωθέντος ἄρδεται, καὶ τὸ ζωὸν ἐκεῖθεν αἵματι ἐρυθραίνεται.

ἐρυθραίνει). οἱ κόσμον ὅλον δουλάζοντα λάμποντες, καὶ δεδυχότες· ὑπὲρ τούς, &c. Hæc sufficiant, vt videaris Museum tuum meritò inscripsisse illa epigraphe quam Constantinus Manasses huic capiti præfixit, vel hac quæ est Thaumaturgi Gregorij[a], φυτεία ἁπάντων μαθημάτων. Singulare est quod refert in hanc sententiam Gaspar Escolanus[b]. *Raymundus Lullus* (inquit) *scripturus artem suam generalem iussu Christi crucifixi, qui se videndum ipsi obtulerat Seraphini specie diuino splendore ardentis; ad radices cuiusdam montis in vmbra proceræ lentisci sedit, & scribere aggressus inclinato in vespertinum tempus die, ibidem altissima contemplatione à seipso abalienatus pernoctauit; scriptione mox repetita non prius intermisit, quam opus absoluit: absoluto commentario, res mira, singula lentisci folia vidit varijs linguarum characteribus Græca, Hebræa, Chaldaica, Latina, Arabica, & aliarum vulgò incognitarum inscripta: extátque etiamnum hodie, viuitque illa arbos, & quotquot in ea folia nascuntur varias illæ literarum formas exhibent: atque eius prodigij testis est vniuersa Balearis maior. rei miraculo attonitus Raymundus duos continuos dies pijs precibus & gratiis suorum commentariorum approbatori Deo Opt. Max. agendis consumpsit. Iterúmque oblati ipsi Christi è cruce pendentis species monentis conscriptam ab ipso artem tot profuturam nationibus, quot sunt in ea lentisco folia.* Hæc Escolanus, apud quem, quemadmodum & apud Gabrielem Vasquem[c], legi optauerim ea quæ de Raymundo Lullo in vtramque partem afferunt, priusquam sycophantiæ & præstigiarum à quoquam insimuletur.

a in laudem Philosophiæ moralis.
b l. 3. historiæ Valentiæ c. 21.
c in 1. p. disp. 133. c. 4.

CAPVT VII.

Septima Bibliothecæ inscriptio, Γηράσκω δ᾽ ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος, Senesco multa semper dicens.

1\. NOn cohærere videntur ad speciem cum Solone, cuius est hæc inscriptio[d], ea quæ Seneca[e] dicit plusimis locis, & multiplices quæ de senum studio circumferuntur parœmiæ, *Turpis & ridicula res est senex elementarius: iuueni parandum, seni vtendum.* hæc sanè paulò seueriùs dicta videri possint ab homine Stoico, nisi horum verborum nexus cum proximè superioribus obseruetur. Duplex enim eo loco liberalium studiorum genus statuit: alia sunt quibus perfundi satis est; alia quibus tingendus animus. At licèt vtraque discenda; tamen quemadmodum omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus institui. Senem enim hærere in seruilibus literis, quibus tantùm via sternitur quærendæ, vel fruendæ sapientiæ; quid est aliud, quàm cùm fastigium tenendum sit; noua vitæ fundamenta iacere, & nouas spes etiam in exitu incoare, incipere viuere, cùm desinendum est; exire è vita tanquam modò intratum sit, haud quidquam habere facti, atque in extrema ætate insimulari infantiæ? Quos enim sapientia nondum in emeritos transcripsit, licèt pueritiam, adolescentiam, maturámque ætatem consumpserint, tamen si non annis, at certè inscitiâ puerilitatem retinent. hæc

d apud Platonem in Timæo.
e ep. 36.

Seneca

Seneca variis locis[a]. Vis scire causam cur nonnulli incipiant ἐν μισομάθειᾳ τῷ βίῳ φιλοσοφεῖν? audi Synesium[b]. Quia decocto patrimonio, euersis rebus, vestibus ad rationariam mensam depositis, accepto insigni aliquo damno, honestum aliquem seu perfundi, seu enauigandi modum quærunt; ac proinde ad studium velut ad sacram anchoram confugiunt, vel illud tanquam tabulam arripiunt; & quoniam nisi malo coacti bene agere nesciunt; ideo eorum studium minùs liberale est, & honestum. Porrò quàm longè absit Seneca à vituperando senum studio, hæc eius quam subiungo grauis oratio planum facit: eam mi lector, legere ne grauere. est vnde proficias. sic habet in vlta epistola ad Lucilium[c]. *Vide quam simpliciter tecum viuam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, ætate quidni bona? Quid autem stultius quàm quia diu non di sceris non discere? Quid ergo? Idem faciam quod trossuli & iuuenes? Bene mecum agitur si hoc vnum meam senectutem dedecet. omnis ætatis homines hæc schola admittit, in hac senescamus, hanc vt iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum deferar, & nullum par sine me depugnabit, & ad Philosophum ire erubescam? Tamdiu discendum, quamdiu nescias, & si prouerbio credimus, quamdiu viuas; nec vlli hoc rei magis conuenit, quam huic; tamdiu discendum est, quemadmodum viuas, quamdiu viuis. Ego tamen hic aliquid te doceo. Quæris quid doceam? etiam seni esse discendum, Pudet autem me generis humani quoties scholam intraui: præter ipsum theatrum Neapolitanorum, vt scis, transeundum est, Metronactu (Philosophi) pĕsentibus domum. Illud quidem facetum est, & hoc ingenti studio quis sit pythaules * bonus iudicatur: habet tibicem quoque Græcus & præco. concursus; at in illo loco, in quo vir bonus discitur, pauci admi sedent, & ei plerisque videntur nihil boni negotij habere quod agant. inepti atque inertes vocantur. mihi contingat iste derisus. Æquo animo audienda sunt imperitorum conuitia, & ad honesta vadenti contemnendus est iste contemptus. Perge Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt senex discas: imò ideo magis propera; quoniam id nunc aggressus es, quod perdiscere vix senex possis.* Longiorem hanc orationem escripsi, quia ex ea intelligis, quibus præsertim studiis occupari senes deceat, & quàm gloriosa sit ista *occupatio.*

[a] ep. 13. ep. 22.

[b] ad Philosophum.

[c] ep. 76.

* qui Pythiō carmen canit tibi i.

Memini me videre quemdam senem, è subrostrariorum causidicorum centuria, qui incredibili efferebatur gaudio; & incedebat omnibus lætitiis, quod nescio qui tricarum, & subtilitatis Grammaticæ, quam nec Alphabetarij vt sic loquar) in puerorum scholis ignorant, ex accurata persolutione codicis cuiusdam cariem & situm redolentis intellexisset. Proferebat super epulas suum illum auctorem vna solummodo antiquitate spectandum, eum, inquam, proferebat tanquam rite perscriptas & obsignatas tabulas, vt euinceret vocem hanc *lens* pro gemina significatione geminos genitiuos sortiri; suáque illâ (si Superis placet) eruditâ obseruatione, haud paulo minus gloriabatur, quàm si geminos in cœlo Soles, vel orbes in Luna nouos certò deprehendisset: certè neque hominem hunc id ætatis delirasse censeo, qui tam serò declinare didicit, quia *non huc ibat, sed hac*; riderem si in sola rei leuissimæ cognitione stetisset: at studium illud senile excitabat liberorum amor, quibus 2.

M prodetat

Cic. de senect. proderat sui parentis exemplum ad discendam Grammaticam, sicut nemo hactenus notauit Catonem, qui sexagenarius literas Græcas didicit: a Epigr. 105. l. 1. &, (quemadmodum loquitur Æneas Sylvius [a]) *non dubitauit ad Græcam volubilitatem os suum contorquere*; grandiora, & abstrusiora moliebatur consilia & studia, linguæ Græcæ subsidium sibi comparans. Quòd si elementarius iste senex non vltra protulisset suas cogitationes, quàm vt inter

Horat. *Grammaticos humiles, solo qui cortice gaudent,*

locum obtinere posset, saltem in popularibus, postremum; puerilis senectæ, vel pueritiæ senilis illum arguerem.

3. Dicendum nunc de illis parœmiis, quæ senile studium perstringunt, & videndum, vtrùm discrepent à Solonis dicto. Est in omnium ore illud contra ὀψιμαθίαν, *senex psittacus ferulam negligit*, quo monemur tempus & operam frustrà collocari in senibus edocendis, qui effœto vnà cum corpore ingenio, ægrè admodum & perparum discunt, si modò quid discunt, imò vix dediscunt, quod perperam didicerunt. hinc Theognis,

Μή με δίδασκ'· οὐ τοι τηλίκος εἰμὶ μαθεῖν.

Nonius Marcellus inter titulos fabularum Varronis. *Ne me doceas, nam ætas iam me facit indocilem.* vnde & γέρων διδάσκαλος, is vulgò diu consueuit, qui in re sera, & intempestiua, ac prorsus inutili operam suam ponit, veluti (vt Diogenes dixit) si quis νεκρὸν ἰατρεύειν satagat. hinc D. Hieronymus [b], *Canescentem mundum ad initia retrahere paruulorum & senis mutare linguam, pium quidem laborem, sed periculosam præ-* b præf ad 4. Euang. *sumptionem* esse dixit. Ob hæc & similia non expungam Solonis dictum de senili suo studio: neque enim aliud conficiunt nisi plus esse difficultatis in erudiendis illis senibus, qui iuuenes cum essent, nihil didicerunt. Cæterùm, nulla ætas ad discendum sera est, quamuis alia alia sit minus apta. Porrò quiete & diligenter in studio literarum peractæ ætatis senectus studiosa est, atque ad discendum docendúmque aptissima; qualem accepimus Platonis, qui vno & octogesimo anno scribens mortuus est: Cic de senect. *Qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquagennium postea; cuius Magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos, neque vnquam in suo studio, atque opere cessauit: qui cum ab eo quæreretur cur tam diu esse vellet in vita? Nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem. Præclarum responsum, & homine docto dignum. Cato ætate deuexa suos originum libros habebat in manibus, colligebat omnia antiquitatis monumenta, omnium causarum illustrium quascunque defenderat, tum maxime orationes conficiebat, ius Augurum, Pontificum, ciuile tractabat, multum etiam Græcis literis vtebatur; Pythagoræorum more exercendæ memoriæ gratià quidquid quoque die dixisset, audiuisset, legisset commemorabat vesperi. hæ Catonis in senectute exercitationes, hæc mentis & studij curricula, hæc palæstra ingenij.* Alios senes Tullius commemorat Gallos, Næuios, Plautos, Liuios, Crassos, Scipiones, Cethegos flagrantes doctrinæ studiis, quæ prudentibus & bene institutis vna cum ætate crescunt. Experiebantur nullam maiorem esse animi voluptatem, neque quidquam

iucundius

Iucundius otiosa senectute, si habet aliquod tanquam pabulum studij & doctrinæ, & hæc multis senibus causa vna fuit tam acriter studendi.

Socratis studium aliud quiddam acuit: cùm enim morituro amici adsisterent extremum spiritum excepturi, & aliquid inter se disserent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum: interrogatus quo tandem fine tunc, aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt cum istud sciero, doctior moriar.* O desiderium! exclamat Lipsius[a]: & quid in vita, & eius flore faciendum, cum ille hæc in morte cygneæ Solonis voci Seneca succinat, *Viuere tota vita discendum est* (inquit,) *& quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. Tot maximi viri relictis omnibus impedimentis cum diuitiis, officiis, voluptatibus renunci assent, hoc vnum in extremam ætatem egerunt, vt viuere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire co[...]ssi e vita abierunt. Nullius enim rei difficilior est scientia.* Fallimur si hanc vocem hominis esse putamus, non oraculi. Huc pertinet Epicuri epistola ad Menecœnum apud Laërtium[b]. *Neque iuuenis quisquam dum est phi[l]osophari negligat: neque senex cùm sit, philosophan[do] fatigetur. Non enim intempestiuus v[...]s est, neque ad animæ sanitatem tempus non habet idoneum. Qui autem dicit aut nondum philosophandi tempus e[sse], aut tem[pus] præteri[sse], ei similis est, qui dicit ad beatum vitam aut non adesse tem[pus], aut non amplius esse philosophandum. Igitur & iuueni, & seni; huic quidem vt senescens in virtutibus vigeat præteritorum gratia, illi vt iuuenis vna & vetu[lus] sit, quod futurorum caret metu.* Certe seni quantumlibet effœto, & decrepito probrosum foret, si diceret nihil sibi curæ esse, vt bene viuat; ob idque non minùs stolidum sit, si neget cuiquam in extrema ætate philosophandum. hinc illud Diogenis apud Laërtium[c] dicenti cuidam se nihili facere Philosophiam, aut non admodum curare, *Quid ergo viuis?* inquit, *si vt recte viuas tibi non curæ est*: proinde merito sic possumus compellare omnem ætatem cum Persio[d],

4

[a] c. 8. man. & exemp. polit.

[b] lib. 10. Clem. Alex. l. 4. strom.

[c] l. 6.

[d] Sat. 3. & 5.

Discite que ô miseri, & causas cognoscite rerum,
[Q]uid sumus, aut quidnam victuri gignimur: ordo
[Qu]is datus, aut metæ quam mollis flexus, & vnde
Quis modus argento, quid fas optare, &c.
——quem te Deus esse
Iu[ssi]t, & humana qua parte locatus es in re,

Tum concludit in hunc modum,

——Petite hinc iuuenesque senesque
Finem animo certum, miserisque viatica canis.
Fallimur &c.

Quotquot senes patrocinium inertiæ suæ quærunt in sua ætate, minus, vt ipsi putant, ad literarum studium apta; habent apud Plutarchum[e] vnde illos pudeat, *Eurydice* (inquit) *cum esset Illyrica, & p[r]ofsus barbara mulier, tamen vt filios docere posset, prouecta iam ætate disciplinis animum studiúmque applicuit*; eiúsque est epigramma Musis consecratum de amore quo prosequebatur suos libros. Duo vltimi versus huc spectant. 5

[e] lib. de lib[e]ris educandis.

Γράμματα γὰρ, μανικία λόγων μήτηρ γεγαυῖα
Παίδων ἡβώντων, ἐξεπόνησε μαθεῖν.

Grandæua pubescentium iam liberorum mater sategit discere litteras eruditionis monimenta. Aretinus, qui apud Iurisperitos subtilissimus Doctor audit, cùm quadragenarius tirocinium eius scientiæ caperet, aspersus fuit à quodam scommate tali, quòd videretur sibi ille futurus Aduocatus in alio sæculo, nihilominus famam in ea scientia sibi comparauit. Addit Hadrianus Iunius [a] Suprianum sophistam genere Hanrum, cùm natura tardiore ingenio esset, tantum profecisse industria & labore, vt tricenario maior iam tum primùm lectitare libros cœperit, & liberalibus disciplinis animum appellere, identidèm à se reposcendo quæ didicerat, neque verberibus, neque increpationibus parcendo in ea ætate, quod in pueris solet, etenim in balneis visebatur sæpe a se difflagellatus, vibicibus, pœnam sibi ipsi illatam, testantibus. Neque sua spe falsus fuit, nam ad summum eruditionis culmen peruenit, vti refert Eunapius, qui sophistarum vitas scripsit. Accursius nulli Iurisconsultorum ignotus, interrogatus cur iam grauis ætate ius disceret? Respondit; *Tardè quidem, at eò maturius absoluam.* Expressit & hanc vocem veritas ab ipsius Epicteti ore, Μήτε νέος ὢν φιλοσοφεῖν μελλέτω, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν, οὔτε πάρωρος, πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. *Neque iuuenis aliquis differat philosophari, neque senex defatigetur; non enim immaturus quisquam, aut vietus, aut effœtus est ad animæ sanitatem.* Ac caue putes soli studio Philosophiæ aptam esse senectutem; politioribus verò disciplinis ineptã: Sophocles Oedipum Coloneum fabulam quam extrema ætate scripserat iudicibus ostendit, recitauit, & plausum tulit (erat enim pulcherrime & grauissime facta) & ob id lite vicit, cùm postularetur a filiis quasi senio deliraret, ac proinde remouendus ab familiæ administratione videretur. splẽdescit enim vsu sicut æs attritu sapientia, & ingenij vires plerumque augentur, dum corporis robur minuitur: atque vt in sobole filiorum septimus partus solet esse venustissimus, sic in fœtura ingeniorũ, quæ posterius & serius eduntur, sæpe sunt omnium pulcherrima. Testis suprà laudatus Isocrates, cuius tota superior ętas videtur fuisse præludium ad Panathenæa extremę senectutis fœtũ adeò luculentum, vt putes illum in eum effudisse quidquid venustatis, leporum & elegantiæ nonaginta annis collegerat. De tota hac quæstione sapienter statuit D Hieronymus [b] his verbis, *Senectus eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerũt, & in lege Domini meditati sunt die ac nocte, ætate fit doctior, vsu tritior, processu temporũ sapientior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit.* Et vere dicere poterit quod acceptum à Solone dictitare solebat Robertus Siciliæ Rex, γηράσκω πολλὰ διδασκόμενος. Equidem mihi haud semel mirari contigit, cur D. Paulus diuinitus certior factus de proxima sua morte, *Tempus resolutionis meæ instat* [c], tamen Timotheum quem huius rei admonet epistola, iubeat afferre ad se libros, *Veniens affer tecum libros* [d]. Quorsum hæc præcipit? Quid proderunt libri morituro? Sapienter respondet Vgo Cauensis hic, *vt essent ei solatio in tribulatione, & vt aliis daret exemplum studendi:*

Et

[a] animaduers. l. 4. c. 14.

[b] ep ad Nepotian.

Petrarcha de studio.

[c] 2. Tim. v. 6.

[d] 2. Tim. v. 4.

Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte imminente, vel alijs studium commendare.

CAPVT VIII.

Octaua Bibliothecæ inscriptio, Libri Auctorum liberi.

PLenum est acuminis & dignitatis quod S. Theodotus [a] dixit in sacra concione quam habuit ad Patres Concilij Ephesini de Christi Domini natiuitate. *Tum quoque verbum tuæ mentis proles est* (inquit,) *& postquam verbum istud quod tua mens peperit, elementis ac literis volueris exprimere & in charta sermonem efformare, manu literas describis: & certa quadam ratione verbum tuum per manum denuo eniteris, & manum per literas verbum parientem conspicaris.* doctè, eleganter, subtiliter. Duos partus, quibus veritas feliciter in lucem suscipitur, geminæ diuini Verbi generationi similes agnoscit sanctus hic Doctor: alter est velut ex Patre sine vllo matris consortio, cùm intellectus veritatem in se ipso efformat, & exprimit: alter ex matre absque vlla ope paternæ operæ, cùm manus veritatem in lucem edit inuolutam literarum & characterum signis, quæ humanis oculis percipi possunt, & legi: fuit autem Deipara Virgo, fuit illa manus quæ absque vllius maculæ vel tenuissima nota *Verbum diuinum* visibile factum edidit incorrupti illibatique sui sanguinis elementis conceptum. *Quare quod scribas, non quemadmodum* (inquit Seneca [b],) *hoc ipsum non vt scribas, sed vt sentias, vt illa quæ senseris, magis applices tibi, & velut signes.* Propè fuit vt diceret innotuisse huic Philosopho aliquid de Patre æterno in æterni Verbi generatione; quod priusquam velut in carne scriberet suus Pater, illud formauit in diuina suæ mente eoque apud se in sinu gauisus, & delectatus iam eruperat in hæc verba, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*; sine, vt interpretatur D. Irenæus [c], & Tertullianus [d], *in quo bene sensi*; nec id vtcumque signauit sensitque; verùm & altissimè in diuino suo pectore insculpsit, & impressit. Vnde D. Gregorius Nazianzenus [e], *Verbum diuinum, immotum signum* appellauit. 1.

Eius generis, nescio quid reperio in fœtibus ingenij nostri, quos vbi mente concepimus, illos manu in libris enitimur; *non tamen prius* (inquit Fabius Quintilianus) *à nobis scribuntur ac eduntur in lucem, quam complacuerint.* Iconicam verò & expressam mentis nostræ imaginem esse illud, quod siue loquimur, siue in charta pingimus, pulchre Seneca docet his verbis. *Oratio vultus animi est; si contorta, si fucata, si manufacta, ostendit quoque illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti.* Mittamus hæc, & dicamus *libros liberos esse ingenij & manus, partimque ex vtriusque consortio progenitum. Verum opificem* (inquit Philo [f],) *Patrem quoque suæ creaturæ iuste possumus dicere: matrem autem, scientiam ipsius, cum qua congressus Deus non humano more proseminauit creaturam. Illa verò Dei semine* 2.

[a] Orat. ad Patr. Conc. Eph.

[b] ep. 115.

[c] l. 3. c. 11.

[d] adu. Prax. c. 23.

[e] or. de nat.

[f] l. de temul.

concepto enixa est iusto partu vnicum illum dilectum sensibilem filium mundum hunc. Certè istos fœtus ingenij,& manus nostræ eo plus ab Auctoribus amari Plato dixit, quò animus corpori antecellit.

3\. Si nobis amœniorum Musarum iudicia super hac liberorum assertione adeunda sunt, sistunt se Martialis, & Ouidius arbitri, qui ambo vnius eiusdémque auctoris plures libros, *fratres* nuncupant. Ille de multis libris quos ediderat, quósque reposuerat in templo Apollinis, sic ait,

Mart.l.12. ep.3.

Cuius habet fratres tot domus alta Rhemi.

Iste de suis item libris loquens quos quæsiuit in eâ sem Bibliothecâ Palatinâ, ad quam se fingit fuisse deductum sic cecinit,

Ouid.l.3. Trist.el.1.

Quærebam fratres, exceptis scilicet illis,
Quos suus optaret non genuisse pater.

Amatorios intelligit, quos Lucina infelici emiserat. Idem alio loco libros suos *viscera sua* appellauit.

Idem 1.Trist. el.6.

Imposui rapidis viscera nostra rogis.

Libri si boni erunt, iidem quoque boni erunt liberi, parentésque suos honore, felicitate, & immortalitate cumulabunt: si mali,

OEdipodas facito Telegonasque voces;

vtpote parricidas, qualem pœnam expertum se ab obscœnis suis libris Ouidius fatetur [a]. Sunt itaque *Auctores librorum tanquam liberorum parentes*; quales superiores duo Poëtæ se alibi cognominant [b]. Sunt libri *dulces Musarum fœtus*, vt eos Catullus [c] vocauit: hinc factum vt qui aliorum libros furarentur, eósque sibi tanquam parentibus adscriberent, tenerentur plagij, & appellarentur *Plagiarij*, tanquam alienorum liberorum fures. Ob eum paterni amoris sensum quem D. Petrus Damianus erga scripta sua in se experiebatur, sic de surrepto sibi quodam libro conqueritur & ingemiscit. *Tulit librum meum quem velut vnicum filium vlnis vterinæ dulcedinis amplectebar.* Quis pumex non colliquescat lacrymis in morte vnigeniti, at εἰ μὲ γὰρ παῖδες σωμάτων, ψυχῆς δ᾽ ἔγγονοι, monet Stromateus, *filij quidem corporum, animæ vero liberi sunt scripta.* Semper mirifice placuit quod Cosmas Monachus, Sancti Ioannis Damasceni præceptor, dixit, viris doctis congenitam esse cupiditatem generandi filios sui similes, *vt aureum sapientis genus nunquam deficiat, sed perpetuo propagetur.* Liberi isti sunt vna re, aut altera à liberis qui pro generatione corporea suscipiuntur, dissimiles. Eruditionis liberi molestissimè procreantur conseruantur verò facillimè; at proles corporum cum voluptate concipitur, educatur verò, adolescit, conseruatur ægerrimè ac difficillimè: hinc nascitur idem proportione affectus auctorum erga suos libros, qui solet esse parentum erga liberos; præsertim Poëtarum qui *poemata sua* sicut Lycei Princeps animaduertit *perinde ac filios adeóque supra modum amant.* Quæ immoderata amoris vehementia tum maximè se prodit, cùm recens editi sunt illi fœtus ingenij: tunc enim enixa mens, & velut puerpera in partum tota defigitur. & licèt interdum ea proles sit informis, & moles haud satis digesta, tamen (quod simiis & vrsis euenire solet, vt notat in hanc sententiam

a el.1. Trist.
b Mart.l.10. ep.104. Ouid. 1.Trist. el.1.
c ad Malliũ.

D.Petr.Dam. l.2.ep.6.

Clem. Alex. l.1.Str.

Ioannes Patriarch. Hierosol. in vita S.Damasc.

Arist. l.9. eth.c.7.

Syne

Synesius [a], eos lambunt, exosculantur; suauiantur, in pectore gestant, cordi apprimũt, adeóque efflictim depereunt, vt auctores sui amore cæci, eorum næuos ac interdum deformitatem non videant, cæterùm aliis in rebus, & in aliorum operibus valde perspicaces: vnde monitum Horatij satis intelligentis inconsultum & lippum illum amorem auctorum erga libros suos recentes è manu [a ep. 1.]

——*nonúmque premantur in annum,*

vt de illis statuatur rectiùs. Hinc etiam suprà laudati Synesij dictum, *Alijs permittenda in sobolem inquisitio est: fauor enim corrumpendis suffragijs efficacissimus est. Ob id Apellem ad tabulas Protogenes admittebat, & Apelles Protogenem.* Eodem sensu D. Ambrosius [b], *Vnumquemquè fallere sua scripta, & auctorem præterire, atque vt filij etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores suos sermones palpare.* [b ep. 40. ad Sabin.]

CAPVT IX.

Nona Bibliothecæ inscriptio, Togatæ militiæ armamentarium.

SVas habet pax victorias, vt sua bella, ac propterea non est ἀπόλεμον militiæ quoddam genus *togatum* appellari, *bellicam pacem, & pacatum bellum*, quod præcipue lingua & calamo geritur. Id si ita est, meritò *Bibliotheca togatæ militiæ armamentarium* dici poterit, & singuli libri *arma* petendo hosti, & tegendo nostro pectore opportuna. Sic Basilius τοξεύματα ἐκ μέλανος, *atramenti sagittas* vibrabat mirabiles. vtique sagittas, quæ non vno duntaxat loco, non vno tempore cùm semel emissæ sunt, feriunt; verùm vna sola cuspis infinitos mortales in partibus inter se remotissimis vno tempore, atque in omne æuum vulnerat, adeò vt longe formidabilior sit stylus quàm sica. Lactantius disputans de Philosophorum factionibus vtentibus contra se inuicem hoc genere armorum, hæc ait [c]. *Pereunt vniuersi hoc modo, & tanquam Spartiatæ illi poetarum sic se inuicem iugulant vt nemo ex omnibus restet; quod eo fit, quia gladium habent, scutum non habent. ita se ipsum philosophia consumit & conficit.* Si ad tuendam virtutem, & iugulanda vitia celebrabitur, istud armamentarium nihil poterit esse hominum generi vtilius. Valerius Maximus cùm docuisset quantum reip. profuissent præstantium Imperatorum virtutes, in hanc sententiam prorumpit. Est & alia vehemens, & constans militia, literis pollens venerabilium doctrinæ sacrorum Antistites Philosophiæ, quæ vbi pectore recepta est, hominum inhonesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento firmat, potentiúsque metu ac dolore facit. Parmâ Philosophiæ & eruditionis promptâ ex hoc armamentario Themistocles Græciam patriam suam texit, contra ingentes Xerxis copias; quem & referre pedem coegit, & dicere, non posse optare se malum calamitosius suo hosti, quàm vt tantæ sapientiæ viros à se pelleret. De Publicola, qui sua eloquen- [1.] [S. Greg. Naz. or. 20.] [c l. 3. c. 4. de falsa sap.] [Apud Mi-dend. c. 5. l. 1. Academ.]

eloquentia tumultuantem plebem compescuit, atque è monte sacro, quò secesserat, in vrbem reuocauit, notum est; de quo aliisque plurimis qui prompserunt arma ex eruditionis armamentariis, non solùm ad forenses contentiones, verùm etiam ad hostium cataphractorum conatus frangendos iure dicere possit, *Cedant arma togæ.* Vsque adeò verum est dictum Hippocratis Coi, *neque mœnia, neque turres, neque propugnacula, & monumenta vrbium, sed σοφῶν ἀνδρῶν σοφὰς γνώμας valere plurimum.*

2. Non dicam sacros codices nobis esse instructissimum armamentarium; nobis, inquam, quibus est non solùm *colluctatio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus.* Non dicam eos esse turrim illam Dauidicam, quæ ædificata est cum propugnaculis, ex qua mille pendent clypei, *omnis armatura fortium*: ibi quippe (inquit magnus Gregorius [a]) *sunt præcepta Dei, ibi exempla iustorum, quot illic præcepta sunt, tot etiam pectoris nostri munimina. In voce sacri eloquij cuiuslibet quærimus munimen virtutis, inuenimus: inde præcepta, inde sumamus exempla, per quæ contra aduersarios nostros inexpugnabiliter armemur,* ac proinde Hebræus *hanc turrim ad disciplinas constructam* ait, ac si innueret disciplinas optima esse rerump. propugnacula; & quia sapientis effatum est, *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se*; ideo aureè Chrysostomus [b], *Si in quacumque domo Euangelium est, illuc diabolus ingredi non audet; quanto minus animam ei assiduus lectionibus familiarem neque Dæmon, neque peccatum attinget?* hæc est causa cur librum illum *bellorum domini*, de quo vigesimum caput Numerorum mentionem facit, Rupertus pro sacra Scriptura sumat. *Quid enim*, inquit, *quid aliud continetur, vel agitur in Scripturis sacris, nisi bellum & certamen Verbi Dei ad destructionem peccati, & mortis.* de hoc argumento interpretes diffusius. Aduocemus Cassiodorum [c] ad decisionem huius disputationis; doceat nos quomodo ex Bibliothecis calami, velut ex armamentariis tela promanant. *Scriptores (inquit) Domini præcepta scribendo longe latéque disseminant. Felix intentio, laudanda sedulitas, manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli subreptiones illicitas calamo atramentóque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit.*

Eph.6.v.12. Cant.4.n.4. [a] hom.15.in Ezech. Prou.3.n.5. [b] hom.31. in Ioan. [c] de diu. lect.c.30.

CAPVT X.

Decima inscriptio, Vena intellectus sapientiæ fons, scientiæ flumen.

I. ESdras [d] auctor est huius inscriptionis, apud quē leges è quatuor & ducētis libris quos edidit, septuaginta selectos esse, & ipsi Altissimi traditos solis de populo sapiētibus, quòd in iis sit *vena intellectus, sapientiæ fons, & sciētiæ flumē*; vnde & occultā Iudæorū Theologiam, quam

[d] lib.4.c.14.

Cabalam

Cabalam vocāt,ortam esse nonnulli putauerūt:licèt non ignorē aliis visum esse reconditam illā scripturæ intelligentiā inter Iudæos de manu, vt aiunt,ad manū,vel potiùs,de aure ad aurem traditam,ortum habuisse à Mose,à quo ex omni Synagoga doctissimi delecti sunt,qui(vt est apud D.Hilarium [a]) ex occultis legis selectiora quædam mysteria conseruarent,& propagarent ad posteros.Quod alij addunt Moysi in monte traditam à Deo quamdam doctrinam,quæ omnem humanam,& diuinam philosophiam contineat,in qua singulæ literæ,figuræ, nomina, literæ, apices,puncta,accentus,spiritus abditissima secreta contineāt, quæ qui præceperit,vt Moses,Iosue,Elias,Elisæus,omnia ei obediant;meræ sunt Magorum speciosam latebram suæ impietati prætexentium deliria, à Bulengero nostro [b] paucis luculentè explosa. Celebris illa scriptio, quam Cabalistæ *Malachbim* appellant, cuius literæ & characteres sunt ipsæ in cœlo stellæ, in quibus Angeli futura legant, &,vt cecinit Orpheus, *ἐν ἄστροις μοίρας σημάντορας*, sint omnis indices,est ridiculè vana.

[a] in Ps. 2.

[b] de licita & vetita Magia l. 1. c. 11.

Itaque siue Moses, siue Esdras sit primus auctor veræ & legitimæ Cabalæ, quam primo loco posuimus, quæ nihil aliud est quàm sublimior scripturæ intelligentia, non calamo in libris, sed linguâ & voce mentibus consignata; vel,vt verosimilius est, si Mosis est eius parens, Esdras autem sarcinator, & intereuntis suscitator, septuaginta illis libris, quos elogio tam illustri indigitauit, perinde nobis est ad præsens institutum:solùm hìc contendo, hæc Esdræ verba rectè inscribi Bibliothecis, *Vena intellectus, sapientiæ fons, & scientiæ flumen.* 2.

Siutne autem sacri codices doctrinæ omnis fontes inexhausti, id symbolicè apud Esdram [c] perscriptum est. *Stetit Esdras super gradum ligneum,quem fecerat ad loquendum, & aperuit librum coram omni populo: super vniuersum quippe populum eminebat. Congregatúsque est omnis populus quasi vir vnus ad plateam,quæ est ante portam aquarum* In qua oratione mysterium agnoscit Beda, & Glossa [d]. *Bene ante portam aquarum collectus est populus*,inquit,*tanquam per Antistitem suum fluentis Scripturarum ibi potandus.* Gilbertus [e] eâdem similitudine vsus est efferens magnificis laudibus Euangelium Christi. *Magnus est doctrina Christi impetus, cuius vehementiæ resistere nihil potest, magnus impetus, qui nullo compesci obice valet. Tot credentibus populis obiecti sunt obices scandalorum, tot oppositæ moles tormentorum, & tamen semper fluunt aquæ de Libano; magni obices, sed maior impetus est*:vnde liquet doctrinam illam cœlestem non solùm rectè dici à D.Cyrillo *νάματα εὐαγγελικὰ* euangelicos latices,qui mentes nostras obliment fœcundéntque; verùm etiam *torrentes*,qui obiectas omnes crepidines dificiant, euertant,ac in vniuersum Orbem magno impetu restagnent:hinc item colligendum iure merito sanctum Ephrem omni doctrina instructissimum, appellari à D. Greg. Nysseno [f] *ποταμὸν ὄντως Ἐκκλησίας Εὐφράτην*, *spiritalem Ecclesiæ Euphratem*. iure D.Augustinum à D.Paulino [g] sic compellari,*Os tuum fistulam aquæ viuæ, & venam fontis æterni meritò dixerim.* Porrò adeò frequens est in sacris & prophanis auctoribus scientiæ commendatio à fontibus petita,omníque salutarium aquarum genere, vt nihil sit tritius. Inter 3.

[c] l. 2. c. 8.

[d] in hunc locum.

[e] Serm. 37. in Cant. inter opera D. Bernardi.

[f] in vita S. Ephrem.

[g] Ep 45.

Vide Gretf. in c.1.Codini c 16. sacras vestes ministrorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ primas tenet *στιχάριον lucidi vestitus Angelorum imitamen* (inquit Simeon Thessalonicensis[a]) quos sæpiùs in veste fulgenti apparuisse nouimus,& symbolum eximiæ illius innocentiæ & sanctitatis,qua Sacerdotem præditum esse par est. Episcopi autem stichariun desuper descendentia habet flumina,est enim vndulatum,& gratiam docendi in ipso repræsentant. Nam & inter Angelos non omnibus idem est ordo & gradus; sed ibi quoque alij inferiorum Magistri sunt. Vocantur autem *flumina*,propter vocem Saluatoris in Euangelio, dicentis[b], *Qui credit in me,flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Hoc idem pallio Episcopali notatur. Flumina quædam habet,propter ea quæ diximus;pocula verò pro typo veteris & nouæ gratiæ, quæ etiam fluminibus quasi innatant; quod non aliud sibi vult,quàm Magistro,siue Doctori ex duobus Testamentis ad docendum hauriendum esse.

a lib.de templo.

b Ioan.7.38.

4. Fuerunt Iudæis tres Academiæ celebres in Babylonia in tribus vrbibus *Nabardea,Fora,& Pumbeditha.* Vt autem loci commoditas dedit occasionem construendæ primariæ Academiæ, vrbs scilicet ad ripam Euphratis sita, loco studiis peropportuno atque aptissimo, frequenti populo,agro fertili, qui tantam multitudinem posset alere,tuta ab hostibus,cincta Euphrate,& firmissimis mœnibus, ita ei vicissim Academia *Nabardea* nomen imposuit,quod lingua Babylonica *flumen scientiæ* significat. Non est alienus Strabo ab ea obseruatione; estque affinis eius sententiæ,quæ putat aliquid esse commercij inter ingenium, liberales artes,& aquarum bonitatem. Cùm enim[c] dixisset Neapoli celeberrimam Academiam fuisse ob loci salubritatem, & opportunitatem, ait[d] Tarsensem Academiam propter Cydni saluberrimam aquam, locique commoditates Alexandrinæ,& Atheniensi literarum gloria præstitisse.

Ioseph. antiq.18.c 12.

Buxtorfius in comm. Masor.c.6.

c l.5.geogr.

d l.5.

5. Quid nos vetat *venam* in illo Esdræ loco sumere, non quidem pro aquarum scaturigine, sed pro sanguinis conceptaculo,& (vt loquitur Plinius) *pro sanguinis riuis.* habeo hac in re præeuntem mihi Petrum Collensem virum grauissimum[e],à quo tu mecum discere possis,qua ratione eruditionis *vena* aperienda sit, & quantum ex ea sanguinis mittendum. sic ille pulchrè equidem & eleganter. *Scapello instantiæ eorum, qui me rogant, & a me edocere volunt venâ cordis incisâ, vndecumque vocaui verum sanguinem venarum totius meditationis, vt de sanguine defæcata eruditionis commodaret, seu emitteret cor,quod sufficeret dicenti, & sibi retineret vnde viueret tum enim vtiliter aut dicitur,aut scribitur, cùm de tractatu suo, & vita propria emendatur,& aliena conscientia nihilominus instruitur. Nec credendum quod semper vena cordis euacuetur perniciosè, quoties inciditur, quin potiùs de effusione charitatis commodiùs fluit, ac liberiùs.* Redeo ad aquas sapientiæ & intellectus, quas potare dicuntur, propinante Deo, quicumque sublimi aliqua eruditione & sacrarum literarum intelligentiâ præditi sunt. Nam,vt aureè Chrysostomus[f], *Diuina eloquia fonti similia sunt largis perennibúsque fluentis scaturienti, etiam qui ante nos fuere pro viribus suis aquas inde hauserunt, & similiter qui post nos futuri sunt inde attenta*

e Libello de conscientia.

f Homil. in Gen.3.

attentabunt; neque sic totum euacuare poterunt, sed magis interim augescunt flumina, & increscunt. hac enim spiritualium fluentorum natura est, vt hoc magis scaturiat spiritalis aqua, quò magis inde hauritur. Affinia Plutarchus scripsit [a] de humana scientia, informans sedulum auditorem, qui vtiliter dare operam præceptori desiderat. Suadet ne cribri & pertusi vasis similis esse velit, haustaque salutaria dogmata subitò effundere, quin potiùs elaboret ea animo rectè percepta cohibere. *Non impletur,* inquit, *vas quod semper effundit, ita non impletur sapientia animus, qui plura loquitur, quàm auscultat.* Tum præcipit, *vt quemadmodum vas ad recipiendam aquam sese inclinat, & os demittit; ita discipulus ad audiendum docilis demissúsque veniat.* Verùm ad docilitatem, & silentium accedat etiam longaminitas, & perseuerantia necesse est, quibus velut fune imum puteum veritatis pertingat, & tandem exhauriat. Quæ demissio cùm in capessendis omnibus disciplinis apprimè in discipulis necessaria sit; tamen in comparanda scientia sanctorum & diuinorum mysteriorum cognitione, Sacerdotes qui κατ' ποταμὸς τὰ τῆς φιλοσοφίας νάματα (vt Theodorus Balsamon de Ioanne Patriarcha Ephesino loquitur) instar abundantium fluuiorum cœlestis sapientiæ fluenta largè fundunt, reuerenter audiri ab omnibus oportet, licèt omni doctrinæ laude conspicuis; iuxta Ferrandi Diaconi monitum [b]. *Quamuis dux* (inquit,) *tamen Ecclesia discipulus; etiam si tibi scientia plenitudo, si facultas maioris eloquij suppetat, inclinata ceruice ad humilitatis sanctæ propositum consule sacerdotes.* Cæterùm licèt Bibliothecæ sint disciplinarum venæ, & fontes; tamen non inde tantũ hauritur, nisi alterum quemdam penitiorẽ fontem adierimus. *Tenta,* (ait Origenes) *& tu bibe de fonte ingenij tui, est intra te natura aquæ viuæ, sunt venæ perennes, & irrigua fluenta rationabilis sensus, si modò non sint terrâ, & ruderibus oppleta; sed satage fodere terram tuam, & purgare sordes ingenij tui, amouere desidiam, & torporem cordis excutere.* Hæc ille [c].

[a] lib. de officio Auditoris, siue de auditione.

[b] in parænetico ad Regem.

[c] Hom. 17. in Genesim.

CAPVT XI.

Vndecima inscriptio, Ego sapientia eruditis intersum cogitationibus.

Est ex prouerbiis Salomonicis [d] hæc epigraphe, vbi Sapientia post hanc doctrinæ suæ commendationem, *Accipite disciplinam, & non pecuniam, doctrinam magis quàm aurum eligite; melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari.* Subiicit postea magnificam sui prædicationem, cuius sunt hæc initia, *Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.* Cuius sententiæ intellectum Iansenius hunc esse ait, vt ibi non solùm intersit sapientia, vbi sana rectaque consilia quæruntur, & ineuntur; verumetiam iis præsit [illegible]endis, & promouendis. Hieronymus Osorius [e] contendit illis verbis increatam sapientiam diuinitatem suam testificari, cùm docet se esse diuinorum consiliorum participem, adeóque se patris sinu

1.

[d] c. 8.

[e] in comment. in parab. Salom.

& gremio, velut proprio habitaculo contineri. Placet item Caietani interpretatio, aientis hac oratione indicari quænam sit sedes, quænam arx, quænam regia *sapientiæ*; nimirum hominis mens & intellectus. Hæc autem animæ facultas cùm sit omnium nobilissima, ita eruditionem quæ partem illam hominis iure tenet, rem vtique præstantissimam esse necesse est. Veri sunt illi sensus, boni, & legitimi. haud tamen absurdè, (vt ego quidem sentio) conuenire potest hæc epigraphe Bibliothecis, si dixerimus, sapientiam, quæ nihil aliud est, quàm rerum humanarum diuinarúmque scientia, Bibliothecas proprium sibi ad habitandum locum delegisse, in quibus eruditæ scriptorum cogitationes prostant consignatæ in libris. In Bibliothecis velut cum imperio versatur & præest, vel vt Dea in suo illo sacrario alios initiat minoribus sacris, alios maioribus inaugurat, suo semper numini rectè & quietè operaturos. O religiosum penetrale! ô cellam quam è ducentis trecentísque, atque etiam amplius Antistitum in ea continuò facientium millibus

Sen. ep. 14. singuli possunt facere augustam. Quam dignitatem confert huic loco consummata sapientia, *cùm eius studium non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco sit, eiúsque nomen venerandum, & sacrum maneat.* Manasses Constantinus Theosophiæ Templum extructum à Iustiniano Imperatore *Cœlum terrestre* appellat, τὸ ἱερὸν τὸ γάϊον οὐρανὸν καὶ τὰ Σεραφὶμ αἰδέσιμα θαυμάζειν, ἂν γὰρ θεὸς καταξιοῖ μένειν ἐν χειροποιήτοις ἐν τούτῳ πάντως κατοικεῖ, καὶ ποῦ γὰρ ἀλλαχόθι. *Quod puto ipsa Seraphim reuerita mirari, si Deus morari dignatur in manufactis, hic omnino habitat, vbi enim alibi?* Quæ verba si traduxeris ad Bibliothecas, atque animo finxeris mentem hominis intelligentiâ rerum omnium præditam, Numen esse quod *Sapiētia* appellatur. Dic, amabo, putas alio in loco diuersari velit, quàm in Bibliothecis? aliúdve habere ministerij sui instrumentum, quam libros? alios sacerdotes, quàm Antistites scientiarum? alium comitatum, alióstque *consentientes Deos, quàm eruditas cogitationes*? Id quàm verum sit, disce ex Seuerino Boëtio, quem cùm *sapientia* carcere clausum perhumaniter inuiseret alumnum olim suum solatura, moneretque vt si operam medicantis expectaret, vulnus detegeret suum. ille collecto in vires animo hæc reposuit, *Anne adhuc indiget admonitione, nec per se satis eminet fortunæ in nos seruientis asperitas? Nil ne te ipsa loci* (carceris) *facies monet. Haccine est Bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in laribus ipsa delegeras? & in qua mecum sæpe residens de diuinarum humanarúmque rerum scientia disserebas? Talis habitus talísque vultus erat, cum tecum naturæ secreta rimarer, cùm mihi syderum vias radio describeres, cùm mores nostros, totiúsque vitæ rationem ad cœlestis ordinis exemplar formares?* &c. tum paulo post. *Quod à te inter secreta otia didiceram, transferre in actum publicè administrationis optaui. Tu mihi, & qui te sapientium mentibus inseruit Deus, estis conscij, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detu-*

[a] l. 1. de cōs. prosa 4. *lisse.* Hactenus Boëtius [a]; vbi & propositam epigraphem præclare comprobat, & quid negotij tractetur *in quieta illa sapientiæ domo*, pulchre explicat. Prorsus ita res habet, habitat sapientia in Bibliothecis, verumtamen in eadem ipsa æde est augustius quoddam puluinar, & quadam

cel-a

cella penitior, vbi præcipuè commoratur, quemadmodum testatur ipsa Boëtio in hanc sententiam respondens. *Non tam me loci huius* (carceris) *quam tua facies mouet, nec Bibliothecæ potiùs comptos ebore ac vitro parietes, quam tuæ mentis sedem requiro; in qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam meorum sententias collocaui* [a]. [a] ibid. pros. 5.

Capvt XII.

Duodecima inscriptio, Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis. Prou. 21.

TAmdiu expectas lector, & meritò poscis, vt Bibliothecas aurariam & gemmariam officinam esse dicam, atque ærarium, siue conclaue sanctius, vbi regina sapientia suas reponit opes & thesauros. Bene mones; faxo, ac licet hoc ipsum iam suprà innuimus, tamen paulò specialius differendum est de thesauro literarum desiderabili, qui est in habitaculo sapientis, vt monet Sapiens, ac Hebraicæ linguæ genuina notio præsefert. Quantum (amabo) thesaurum Bibliothecam esse necesse est, quæ abundat tot lectissimis gemmis (sic D. Augustinus Cyprianos & Ambrosios vocat.) *Sunt in Ecclesia Dei*, inquit [b], *lapides pretiosi, & semper fuerunt, docti scilicet abundantes scientiâ, & eloquentiâ.* Pace tua dixerim Augustine, parum est singulos doctos viros appellasse gemmas; sublimiùs de magnis scriptoribus Domitius apud Plinium [c] sensit, singulos libros totidem thesauros vocans; & Ennodius aiens [d] Auitum Viennensem Episcopum non solùm esse gemmatum quoddam monile, & insigne ex compactilibus adamantibus; sed integram dactyliothecam: *in quo Præsule scilicet se peritia velut in diuersorio lucidæ domus inclusit.* Errauit; nihilo humiliùs de eruditione iudicauit Augustinus, *qui mentem bonis artibus & disciplinis præditam, aram diuinitatis esse dixit*, vtique infinitorum vnionum, carbunculorum, & omnis generis gemmarum copia incredibiliter radiantem. 1.

[b] Serm. 218.

[c] in præf. hist. nat.

[d] in vita Epiphanij.

Hæc inscriptio luculenter illustrari potest illo loco Esdræ [e], vbi Darius monetur commentarios requirere, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς γάζης Βαβυλῶνι, & *cap. 6. eiusdem libri* habetur, ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ὅπου γάζα κεῖται ἐν Βαβυλῶνι. In Medorum tamen repertos esse refert: in quo Esdræ loco Hebraica lingua *Bibliothecam, domum thesaurorum* innuit; quæ duplicis generis fuit: altera in qua libri qui ad sapientiam pertinebant adseruabantur; altera in qua rationum publicarum codices reponebantur, atque ad remnummariam pertinentia volumina. Quantopere autem sit desiderabilis hic thesaurus librorum, accipe ex D. Ambrosio [f] sacros Codices in hæc verba supra omnes æstimante. *Meritò exulto*, inquit, *sicut qui inuenit spolia multa: inueni heptateuchum, inueni regnorum libros, inueni Prophetarum scripta, Hebræi spoliauerunt Ægyptios, & vasa eorum abstulerunt; Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus quod illi se habere nesciebant: illi aurum & argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cœlestis sermonis argentum.* 2.

[e] cap. 5.

[f] Serm. 21.

3. Pium secundum Pontificem Maximum libros plusquam sapphiros & smaragdos curare solitum Platina scribit: nec mirum id quidem; nam libri eum ad summi sacerdotij apicem euexerant; & si id beneficij non præstitissent, nihilominus id pluris ab omnibus æstimari par est, vnde fit is, qui illud possidet, melior, quàm vnde ditior. Ioann.Franc. Picus Mirandulanus [a] ait se nouisse duos, qui Philosophi vocarentur, quorum alter tam indignè & illiberaliter sordidus erat, vt hoc dedecus non erubuerit euomere; se quam habebat scientiam mille aureorum pretio, si non deesset emptor, libenter venditurum esse: alter qui etiam se equum esse mallet, dummodo copiosa suppeteret alimonia, quàm eo victu viuere, quo degebat; tamen non egebat, si metiri indigentiam secundùm communem æstimationem voluisset, non secundùm insanabilem & inexhaustam auri cupiditatem qua flagrabat. Longè aliter de sapientia iudicauit Regum sapientissimus, cuius sunt hæc vota [b]. *Optaui, & datus est mihi sensus; & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ; & præposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius; nec comparaui illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius: super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius.* Dignus equidem cui proinde datum sit *cor sapiens, & intelligens*: sicut illi, vel micâ sapientiæ prorsus indigni, qui tam indignè illam contemnunt; cùm tamen, *nec quidquam maius homo à Deo accipere*, (vt Plutarchus [c] affirmat) *nec dignius dare munus homini Deus possit, veritate: reliqua quippe non sibi propria, & peculiaria Deus homini largitur. neque enim aurum & argentum Deo beatitatem, neque tonitru & fulmen vim parat, sed scientia, & prudentia.* Inæstimabiles sapientiæ thesauros sanctus Iob eleganti oratione hunc in modũ exaggerat. *Nescit homo pretium eius, non dabitur aurum obryzum pro ea, neque appenditur argentum in commutatione eius. non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro. Non adæquabitur ei aurum, vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri: excelsa & eminentia non memorabuntur in comparatione eius: non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tinctura mundissima componetur.* Quid solet esse in thesauris præter aurum, argentum, vniones, gemmas, crystallum, purpuram & hæc omnia si in altera libræ lance collocentur, tantùm sapientia præponderabit, vt vix minimi momenti instar sint. at vbi reconditæ sunt tam exquisitæ opes? *Sapientia vbi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? Neque inuenitur in terra suauiter viuentium*; sicut postea in emblemate vigesimo quarto ostendemus. *Abyssus dicit, non est in me, & mare loquitur, non est mecum. trahitur autem sapientia de occultis.* In libris latet, effoditur ex Bibliothecis, in secessu literario reperitur: eòque è sedibus diuinitatis, quibus semper adsistit, traducta est, atque ab iis qui eam studiosè quærunt, & poscunt, vtilissimè possidetur, simulque iucundissimè sine nausea & fastidio, nunquamque sui semper desiderium creat: sicut aromata quantò magis digitis atteruntur (inquit D. Chrysostomus [d]) tantò maiorem naturâ suâ fragrantiam reddũt; ita & in Scripturis vsu venit,

[a] l.2. de dig. & hom. phil. studio.

[b] Sap. 7.

3. Reg. 3.

[c] initio libri de Isid. & Osir.

Iob c. 28.

[d] hom. 13. in Gen.

quanto illas quiſque ampliùs tractare ſtuduerit, tanto magis videre poterit latentem in ipſis theſaurum, pluréſque percipere indicibilium diuitiarum fructus. Vnde vides theſaurum hunc literarium eſſe ſimul *vnguentariam officinam*, quæ ſuauitate odorum quos efflat, ad ſe trahit *ſcientiæ amatores*, qui (vt pulchrè Philo [a],) velut canes venatici, afflati pretioſa illa aura, cupiunt originem tantæ voluptatis aſſequi; ideóque huc & illuc curſitant, & vel ipſo honeſtatis odore, tanquam ſacro nidore ſe recreant. Huc pertinet quod ſanctus Epiphanius hæreſi trigeſima contra Ebionæos narrat [b]. *Cùm multa cogitarent de gazophylacio* (inquit) *propter concluſionem per ſigillum, Ioſephus clandeſtinè auſus id aperuit, & pecunias nullas reperit, verùm libros pecuniis præſtantiores.* Gazophylacium illud, & theſaurus ſacer vbi ſit, vt eò te conferas quiſquis es ſalutaris ſcientiæ, & diuinæ ſapientiæ cupidus, monſtrat ex Apoſtolo B. Petrus Damianus [c]. *In pectore Ieſu*, ait, *ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi*; hanc ſupereminentem diuinæ ſapientiæ celſitudinem Ioannes diuinitus illuſtrata mente concepit, cùm in ſacroſancto myſticæ cœnæ conuiuio ſupra pectus recubuit Redemptoris: ex illo cœleſti gazophylacio ſummam traxit, vnde noſtræ paupertatis inopiam copioſa liberalitate ditauit. Ex illo ærario diuitiarum copias attulit, & in communem totius mundi ſalutem bene prodigus erogauit. Monilibus illis quæ in hoc caput retulimus, encauſtum illinat Eccleſiaſticus [d] his verbis, *Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea.* Fluxas, & terrenas diuitias poſſidere quilibet poteſt, hæres inſtitui ab homine aliquo locuplete poteſt, theſaurum inuenire poteſt, furari aurum & argentum poteſt, ac de Iro Crœſus fieri; doctrinam verò poſſidere non quilibet poteſt.

At tua centenis incumbunt tecta columnis,
Et libertinas arca flagellat opes.
Magnaque Niliaca ſeruit tibi gleba Syrenes,
Tondet & innumeros Gallica Parma greges.
Hoc ego túque ſumus, ſed quod ſum, non potes eſſe,
Tu quod es, è populo quilibet eſſe poteſt.

hæc Martialis [e] de ſua facultate poëtica ad Calliſtratum diuitem, ſed indoctum.

Clem. Alex. l.2. pæd. c.8.
[a] l. de ſomn.
[b] l.1. tom.2.
[c] ſerm.63.
[d] c.51.
[e] lib.5. Epigr.12.

CAPVT XIII.

Decimotertia Bibliothecæ inſcriptio, Vnum ſcio, quòd nihil ſcio.

1\. VAlde contrariam modeſtæ huic ſententiæ quam Socrates terere ſolebat, quidam apud Dionem [f], & Platonem [g] vſurparunt dementiſſimæ cuiuſdam fatuitatis teſſeram, *omnia nouimus*: eóque etiam vecordiæ neſcio quis Euthydemus proceſſit, vt cauerit diligenter, ne quidquam videretur à quoquam didiciſſe. Habent iſti qui ſe profitentur

[f] or. 33.
[g] in ſophiſtas.

tur *omniscios* egregium suæ vanitatis castigatorem D. Gregorinm Nyssenum [a], à quo iubentur vel formicæ naturam declarare, si suæ fidem venditationi adstruere velint. Nec bene longa vita suffecerit accuratæ Poëtarum Lyricorum lectioni, dixit in sapientium numero non postremus; quanto minus vt tu omnium scientiarum Encyclopædiam consequare? Quisquis id non agnoscit, inscientissimus est, & superbissimè fatuus. Quàm exiguum enim illud sit quod in singulis scientiis adepti sumus, satis probat opinionum diuersitas, illustre argumentum dubiæ & incertæ lucis, quæ nos cogit tenebricosos quæstionum propositarum exitus prætentare, vti cæci facere solent; adeóque etiam oculati, dum in tenebris versantur. Non absurdè Lucianus [b] irridet studia contraria, in quæ scinditur sapientium vulgus, & omnium maximè ridiculus sit, qui in tanta multitudine atque æstu diuersa sentientium, & consequenter sæpissimè errantium in inuestigatione veritatis, quæ vna est, se quoque sæpe errare negauerit; vt rectè intulit Arnobius [c]. Imò quo quis doctissimus, & sapientissimus fuerit, eo liquidiùs intelliget, quàm breuis sit obtutus noster, quàm hebetes & obtusi, qui vulgò putantur, súntque re verá inter mortales maximè lyncei. Eruditæ huius ignorantiæ professionem Lactantius [d] in Socrate commendat his verbis: *Cùm esset omnium philosophorum doctissimus, tamen vt cæterorum argueret inscitiam qui se aliquid tenere arbitrabantur, ait se nihil scire nisi vnum, quod nihil sciret. Intellexit enim doctrinam illam nihil habere in se certi, nihil veri, neque, vt putabant quidam, dissimulauit ipsam doctrinam, vt alios refelleret, sed vidit ex parte aliqua veritatem. Testatus est etiam in iudicio* (sicut traditur à Platone) *quod nulla esset humana sapientia, adeòque doctrinam, qua tum Philosophi gloriabantur, contempsit, derisit, abiecit; vt id ipsum pro summa doctrina profiteretur, quod nihil scire didicisset.* Videsis Ludouicum Richeomum libro qui inscribitur, *Academia honoris.* Omnino quisquis attentiùs considerauerit mensuram scientiæ quam doctissimi quique adepti sunt, is profectò fatebitur infinities plura esse quæ nesciant etiam in rebus corporeis: nam quod ad ea pertinet, quæ à materia remota sunt, non habeo aliud dicere, quàm quod Aristoteles dixit, ad ea cognoscenda ita se habere intellectum nostrum, sicut vespertilionis oculos ad contuendum solem. Ecquis est (ait Franc. Picus Mirand. [e]) etiam inter principes scientiarum qui plurima non peccauerit, quísque in ea facultate cui se præcipuè addixit, nactus non sit mastigem suum? Nec Plato, nec Aristoteles, nec Demosthenes, nec Theophrastus, nec Homerus, nec Virgilius, nec Cicero sunt sine huiusmodi vibicibus. Quapropter, inquit Clemens Romanus [f], *laborandum nobis est, vt indignantes ignorantiæ præsumptionem scientiæ ratione resecemus. Nam qui credit se scire quod ignorat, & defensat verum esse quod falsum est; idem facit quod ebrius sobrium se putans.* Certè semper mihi placuit dictum Lactantij de Philosophis. *nunquam illos tam veridicos fuisse* asserentis [g], *quam cùm sententiam de sua ignoratione dixerunt* Pulchrè, & modestè Oliberio Ennodius,

Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,
Qui solum noui, quod bene nil didici.

[a] orat. 9. contra Eunom.
[b] in Hermog.
[c] l. 2. n. 50.
[d] l. de ira Dei c. 1.
[e] de stud. diu. & hum. sap. l. 2. c. 6.
[f] Ep ad Iacobum fratrem Domini, post medium.
[g] inst. l. 3. c. 1.

CAPUT XIV.

Decimaquarta inscriptio Bibliothecæ, σοφίας ἐμπόριον, Sapientiæ emporium.

EMporium eruditionis, & sapientiæ esse librorum lectionem monet 1.
Themistius[a], ex quo non aurum, preciosa ligna, purpura, aliáque [a] or. 15.
eiusmodi exportantur; sed virtus, & prudentia loco mercium, ἀρετὴ καὶ φρόνησις καὶ ἀγχίνοια. Quid? emi potest eruditio? id negant omnes sapientes. *Nō habetur venalis doctrina vt libri*, inquit Petrarcha[b], *& si haberetur,* [b] Dialogo
nescio vtrùm tot emptores repertura sit, quot libros. Illi enim muros vestiunt, hæc 43.
animos; quæ verò oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. Vænit tamen eruditio, si Tullio credimus ad Marcum filium hortandi gratiâ sic scribenti. *Suscepisti onus graue & Athenarum & Cratippi, ad quos cùm tanquam ad mercaturam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem & vrbis auctoritatem, & Magistri.* Alludit Tullius ad Homeri carmen,

> Αἰσχρόν τοι δηρόν τε μένειν, κενεόν τ' ἀπονέεσθαι.
> *Turpe foret mansisse diu, vacuúmque reuerti.*

Ne te pigeat longam viam ire ad eos, qui se aliquid vtile docere profitentur. Cùm enim negotiatores augendæ rei familiaris gratia tanta maria transmittant, turpe fuerit adolescentes excolendi ingenij causa nec terrestre iter velle suscipere.

Venit in mentem quod appositè ad hunc locum refert Iacobus Middendorpius[c]. Carolus Magnus regnabat in Galliis, cùm ex Scotia duo [c] in Academ.
Monachi soluentes in quibusdam mercatorum Britannorum onerariis Orbis lib. 4.
exscenderunt in Gallia: negotiatoribus verò merces suas prædicantibus ac diuendentibus, cœpere & ipsi valentissimè proclamare: *Si quis est auidus sapientiæ, huc ad nos: venalis est.* quæ cùm sæpiùs iterarent, non effugerunt suspicionem emotæ mentis, potiúsque videbantur ipsi indigere elleboro, quàm alij sapientia. Res tamē ad aures Regis venit, cui de illa venali sapientia ac de eius pretio interroganti, affirmarunt penes se omnino esse thesaurum illum, séque inæstimabiles illas opes perexiguo pretio addicturos: tria sibi dūtaxat ad id necessaria, *locū opportunū, animas ingeniosas, ac ea sine quibus vita hæc sustineri non potest, victus, ac vestitus subsidia.* Gauisus est maximopere Imperator cognitā vtriusque ingenuā ac liberali voluntate, ac illius quam re ipsa secum habebant, sublimis sapientiæ mercibus. Peramanter atque honorificè vtrumque excipit, alterúmque instituendæ Ticinensi Academiæ præficit; alterum Lutetiæ Parisiorū retinet, ephebeum quoddam nobiliū adolescentiū curaturū. Cessit vtrūque ex voto: nam gratuitā operā strenuè impenderūt omnibus sapientiæ candidatis. Eā accepisse, emptę pretiū fuit; siquidē nullum aliud minerual postulabant, quàm vt studium licitantium par esset voluntati gratuitò addicentium. Qua re quid iustius, quid honestius?

Nihilominus quantumcumque sit liberalis, honesta ac gratuita do- 2.

centium voluntas & opera:tamen carò stat discentibus, & grãdi pretio comparatur. Quo tandé(inquies) *industria & labore?* Ita Tullius filium monet in Atheniensi negotiatione versantem, penes ipsum sapientiæ pretium esse, nimirum *studium, & diligentiam*, comparaturúmque rem pretiosissimam, si quantum conniti animo potest, quantum labore contendere, tantum efficiat, vt ne ipsi sibi defuisse videatur. Rursus: Vbi tandem situm est illud emporium? In Bibliothecis, in quibus

Quaque viri docto veteres fecere noui que
Pectore, lecturis inspicienda patent,

vt de Palatinâ Apollinis cecinit Ouidius [a]. Ibi prostat venalis eruditio, sed sine sordibus; non enim cogitat sapientia quantum lucri sibi, sed quantum studentibus auxilij & doctrinæ allatura sit: túque si eius merces oculis & animo lustraueris, ac rem tuam feceris, cumulatè sibi satisfactum, & persolutum putat, imò refert acceptum. Iterum dico, *non est mercenaria sapientia*; imò se beneficium accepisse putat, si fecerit. Tu vicissim ne grauere aliquantulum laborem pretij loco: quidquid pro ea dederis, exiguum est, non vænit illa suo pretio, sed tuo: pluris est quàm ematur, & ob id semper illi aliquid extra, quamuis empta sit, debebis. Etenim se rem vtique inæstimabilem leui pretio addicit, & tantum impendit, quantum à Medico, vel à Magistro amicissimo impendi potest salutis, scientiæ & voluntatis. Tu, ne ingratus sis, non solùm pretium operæ, sed & animi repende: vtrumque enim illi debes. harum mercium pretium & excellentiam ex eo colliges, quòd nullo pacto obnoxiæ sint casibus fortunæ, & innumeris calamitatibus quæ ex Crœsi momento Iros faciunt. Audi Vitruuium super hac re disputantem, & proferentem Aristippum pro exemplo, alióśque sapientes pro testibus. Aristippus Philosophus Socraticus (inquit [b]) naufragio eiectus ad Rhodiensium littus cùm animaduertisset geometrica schemata descripta, exclamauisse ad comites ita dicitur: Bene speremus; hominum enim vestigia video; statímque in oppidum Rhodum contendit, & rectè Gymnasium deuenit, ibíque de Philosophia disputans muneribus est donatus, vt non tantùm se ornaret, sed etiam eis, qui vnà fuerant, vestitum, & cætera quæ opus essent ad victum præstaret. Cùm autem eius comites in patriam reuerti voluissent, interrogaréntque eum quidnam vellet domum renunciari; tunc ita mandauit dicere: *Eiusmodi possessiones & viatica liberis oportere parari, quæ etiam è naufragio vnà possent enatare.* Namque ea vera sunt præsidia vitæ, quibus neque publicarum rerum mutatio, neque belli vastatio potest nocere. Non minus eam sententiã augendo, Theophrastus hortando doctos potius esse, quàm pecuniæ confidentes, ita ponit doctum ex omnibus solum neque in alienis locis peregrinum, neque amissis familiaribus & necessariis inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem, difficiléśque fortunæ sine timore despicere casus. Quis has possessiones & merces animo sibi parare non gestiat? Quis emporium illud adire non satagat, vbi prostat Encyclios doctrinarum omnium disciplina?

[a] L. 3. Trist. el. 1.

[b] l. 6 in procem.

CAPVT

CAPVT XV.

Plures aliæ gnomæ inſcribendis Muſei foribus proponuntur.

NIſi onus voluminis temperarem, & ſtylum inhiberet vetus illud quod mihi in aurem inſuſurrari ſentio, *Propilæum ne ſit maius templo*; excurrerem ad alias inſcriptiones bene multas, & ſingulas ſingulis capitibus, (vt feci ſuperiùs) complecterer. Plures hoc capite perſtringam, ac in primis eſto Iſocratis pronunciatum Apollinis oraculo verius, 1.

——Ἐὰν ᾖς φιλομαθὴς ἔσῃ πολυμαθής,
Si fueris diſcendi cupidus, eris multiſcius.

hoc monitum eſt in ſtudio literarum palmare, & affine illi quod in morum compoſitione, atque ad virtutem progreſſus congerunt Doctores Aſcetici, *Tantum proficies, quantum tibi vim intuleris.*

Curia mortuorum Senatorum. Intelligis (puto) in qua officina cuſum ſit iſtud epigramma. Nihil potuit ſalutarius reſponderi Ptolemæo Regi interroganti Demetrium Phalereum de optima adminiſtratione Imperij, quàm vt mortuos Conſiliarios ſibi adhiberet; ſunt enim *ſine gratia, ſine cupiditate, ſine metu*; nec aliunde veritatem certiùs audituri ſunt Principes, cùm plerique eorum qui Principibus obſequuntur, vel pudore, vel metu conticeſcant, vel ſpe propriæ vtilitatis corrupti, dum fauorem emereri ſtudent, mendacium obiiciant, & ſupparaſitentur. Pauſanias redditum eſſe ait reſponſum ab Apolline Delio, Μεγαρέας εὐδαιμονήσειν εἰ μετὰ πλειόνων βουλεύσονται, *Megarenſes fore felices ſi cum pluribus conſilia cogitarent*; quæ cauſa fuit ædificandæ curiæ, quam βουλευτήριον appellarunt, ſtatim animum adiecerint in eo loco, vbi erant τάφοι heroum. Aliud eius generis oraculum refert Laërtius [a], Zeno Citicus conſuluerat numen, ecqua tandem ratione vir bonus fieret? reſponſum eſt, εἰ συγχρωτίζεται τοῖς νεκροῖς, *ſi mortuis concolor fieret.* Ille cùm exemplo numinis mentem interpretatus eſſet, dedit operam veterum auctorum lectioni, ratus nullo alio modo ſe poſſe meliùs eorum colorem & mores combibere.

Atrium libertatis. Aſinius Pollio orator & ſenator nobilis (inquit Suetonius [b],) inuitante atque incitante Auguſto Imperatore, *Atrium libertatis* extruxit, primus Romæ Bibliothecas publicauit Græcas Latináſque, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentiſſimè extruxerat. In illo atrio libertatis collocatam Bibliothecam ex Suetonij verbis haud obſcurum eſt; ſed ex Ouidio exploratiùs [c],

Nec me quæ doctis patuerunt prima libellis 2.
Atria libertas tangere paſſa ſua eſt.

Equidem ſapienti conſilio conſtituta *libertas in Bibliotheca*, vel *Bibliotheca in libertate* dedicata: & quod Socrates [d] de Iudæorum, & Perſarū, qui-

Ioannes de Borja Regis Cath. apud Rodulphum Imperatorē legatus in Emblematis moralibus pag. 75.
Calcagn. de profectu.
Vide Theodoretum ſerm. 10. cont. gr. pag. 142.
Hyginum fab. 142.
Macrob. l. 1. Saturn. c. 17.
Pauſan. in Bœot. fol. 314.
[a] lib. 7.
[b] in Aug. c. 29.
[c] l. 3. Triſt. eleg. 1.
[d] apud Rhodig. l. 21. c. 40. lect. antiq.

qui fortissimi cẽsebãtur, otio libero, & libertate otiosa dixit, nos addit[a] vnã voculã otio literario tribuamus, ἀργίαν μουσικὴν τῆς ἐλευθερίας ἀδελφὴν, *otium literarium libertatis fratrem esse.* *Corpus hoc* (clamat Seneca[a]) *animi pondus ac pœna est, premente illo vrgetur, in vinculis est, nisi accesserit Philosophia, hac libertas eius est, hac euagatio,* &c. Idem gemmã ex Epicureo cœno colligens, *Philosophiæ seruias oportet,* ait [b], *vt tibi contingat vera libertas, non differtur in diem, qui se illi subiecit ac tradidit, statim circumagitur* (alludit ad seruos qui cùm manumittebantur, solebant circumagi.) *hoc enim ipsum Philosophiæ seruire libertas est.* Hæc si tam altè prædicat Stoicus de Philosophia, quæ vna est duntaxat de Bibliothecarum inquilinis, aut familiis, quàm potiùs dicendum est, Bibliothecas in omni seruitute esse apertam libertati ædem: hominis est in summa animi impotentis imbecillitate se ipsum non ferentis nefaria illa & phanatica vox, quæ ait in imo mari, flumine, vel puteo libertatem sedere, ac per præcipitem locum ad eam descendi, ex arbore breui, retorrida, infelici libertatem pendere; iugulum, guttur, cor effugia esse seruitutis, & quamlibet in corpore venã esse ad libertatem iter. Desperate, furiosè, ac planè seruiliter locutus est, quisquis hoc dixit: omnis enim indignatio in tormentum suum proficit, & imperia grauiora sentit qui contumaciùs patitur. Veriùs pronunciasset & fortiùs, *homini ægro certissima patere atria libertatis, Bibliothecas.* Cordatiùs idem [c] locutus est, cùm dixit; *inter studia versandum est, inter auctores sapientiæ, & vt quæsita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus est animus ex miserrima seruitute in libertatẽ.* hoc enim proprium est studiis literarum, vt non solùm (quod Naso cecinit [d],)

——————————latum

Sint opus, & pacem mentis habere velint;

animóque soluto, sereno, ac libero tractanda sint; sed quòd ipsammet pacem & animi quietem, ac libertatem afferant. hæc de libertate animi studia & libros tractantium. De libertate verò librorum in admonendo & reprehendendo lectores suos, mox dictum est, dicetúrque iterum in parænesi allegorica ad amorem literarum, quæ apponetur in fine voluminis. Interea habe ex Iacobo Midendorpio [e], quod Bibliothecæ Parmensis foribus inscriptum est in hanc sententiam:

Ingredere Musis sacer, nam & hic dij habitant,
Nullus amicus magis liber, quàm liber.

[a] ep. 65.
[b] ep. 8.
Idem l. 2. de ira.
[c] ep. 103.
[d] l. 1. Trist. eleg. 12.
[e] lib. 4. in Academiis Orbis.

SECTIO IV.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis poni solitis.

1\.

INTER varias causas Polytheismi, quas eruditè & accuratè persequitur Theophilus Raynaudus[f], hãc affert D. Aug. [g]. *Tutelam rerũ ad*

[f] Theol. nat. d. 7. q. 1. art. 2.
[g] 4. de ciu. c. 8.

a.. am seu necessariarũ, siue vtilium. horum autẽ numinũ tanta fuit multitudo, vt, quemadmodũ dixit sanctus Doctor, *enumerare pigeat, quæ illos colere non puduit. Vnusquisque ponit hostiarium,* inquit, *& quia homo est omnino sufficit. Tres deos isti* (Ethnici) *posuerunt, Forculũ foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini; ita non poterat Forculus simul fores & cardinem liménque seruare.* hunc in modum ridet prorsus ridiculam veterum superstitionem. Sui quoque non defuerunt Museis & Bibliothecis Præsides dij *Hermes, Minerua, Amor, Hercules*, quorum simulacra eminebant in altisculis pluteis, qua de re habeo dicere sequentibus capitibus.

CAPVT I.

Hermes positus in Bibliothecis, & cur?

HErmem omnium Academiarum ornamentum nominat M. Tullius [a], rogátque Atticum suum [b], vt quos pollicitus est, citò mittat. *Hermæ tui* [*], inquit, *cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant. quare velim & eos, & signa, & cætera, quæ tibi, & eius loci* (Academiæ) *& nostri study, & tuæ elegantiæ esse videbuntur, quam plurimum quàm primúmque mittas.* Rursus ad eumdem [c], *Hermas de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto; quidquid eiusdem generis habebis dignum Academia, quod tibi videbitur ne dubitaueris mittere, & arcæ nostræ confidito. Genus hoc voluptatis meæ quæ γυμνασιώδη maximè sunt, ea quæro.* Hæc verò Mercurij simulacra quæ vulgò *Hermæ* dici consueuerunt, nihil aliud sunt, quàm columnæ, seu cippi quidam lapidei, vel lignei quadrati, quibus imponebatur caput Mercurij, qualis vulgò fingi solet, eximia quadam vultus specie, in qua nihil effœminatum & molle, nihil comptum fucatumve sit. Rem paucis attingit Iuuenalis [d], nobilem quemdam adolescentem, sed moribus obscurum perstringens. 1.

Nil nisi Cecropides, truncóque simillimus Hermæ,
Nullo quippe alio vincis discrimine, quàm quod
Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.

Locus vbi hæ statuæ poni consueuerant, fuerunt domorum propylæa, Athenis præcipuè, vnde Ælianus [e], *ϰ̀ τ̀ στέφανον λαϐὼν ὅτι ἐπιτρίμ μετὰ τὸ δεῖπνον τῷ Ἑρμῇ τῷ περὶ τῆς θυρῶν ἑστῶτι ἐπέθηκεν αὐτὸν, κατὰ τὸ ἔθος.* Positum quoque Hermem in triuiis ad monstrandum iter passim leges, qui quidem vt esset prætereuntibus notior, vel vt illum deorum nuntium aliqua religionis specie colerent, ad eius pedes aceruari solebant cumuli lapidum; hac re nihil notius. Potiùs videndum cur in Bibliothecis dedicatus; deinde cur truncus, & sine brachiis. 2.

Primum paucis expedio; quia nemo nescit acceptam vulgò referri Mercurio non palæstram tantùm, & corporis exercitationes, verùm etiam ingenij. Cicero [f] auctor est Mercurium Ægyptiis leges & literas tradidisse. Addit Iamblicus eam ob causam Ægyptios sapientes, si quid ederent in lucem, ei velut bonorum ingeniorum, & literarum Auctori 3.

[a] l.1. ad Att.
[b] ep.6.l.1.
[*] i. ex marmore Pentelico. Plutarch. in Publicola.
[c] ep.7.
[d] Sat.8.
[e] var. hist. l.2. c.41.
[f] 3. de nat. deor.

dedicasse. Sed cur truncus, & mutilus, cum solo capite, in cubo siue quadrata basi & columna?

4. Priusquam singulatim de hac re definiamus, placet nonnihil hoc loco in vniuersum afferre. De columnis olim coli solitis pro numinibus, haud fortasse omnibus notum, vnde & res ipsa cognoscetur, & eius causa. Itaque reperio priscis temporibus columnas passim fuisse non solùm pro Mercurij, sed etiam pro aliorum numinum simulacris. Tibullus,

Non vereor, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in triuiis florida serta lapis.

[a] l. 1. strom. Clemens Alexandrinus [a], Κίονες πυραμοειδεῖς ἦς πυραμίδι μὲν ὁ μειλίχιος, κίονι δὲ ἄρτεμις ἡ πατρῴα ἦν εἰκασμένη. Columnæ pyramidatæ, & Melichius pyramidi, Diana columnæ assimilata erat. *Apollo vicanus*, erat columna in acutum exiens, siue turbinata in vestibulis ædium. Maximus

[b] Serm. 38. Tyrius Arabum [b], ἄγαλμα λίθος τετράγωνος, τῆς παφίας ἄγαλμα πυραμὶς λευκή. *Simulacrum lapis quadrangulus Veneris pyramis alba.* Ephesiæ Dianæ simulacrum erat truncus acutus vlmeus, πρέμνον ἐκ πτελέας, vnde & *Ephesus Ptelea* vocata. Itaque hæ videntur esse causæ cur sic antiqui pro numinibus columnas habuerint, & religiosè coluerint: tum quia στῦλος σημαίνει τὸ ἑστὸς, ἦς μόνιμον τοῦ θεοῦ, *columna significat firmitatem & im-*

[c] l. 1. strom. *mutabilitatem Dei*, vt obseruat Clemens Alexandrinus [c]. Tum quia πρὶν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις κίονας ἵστων ὡς ἱδρύματα τοῦ θεοῦ, *priusquam exactè habitus statuarum fingerent, columnas fingebant, vt Dei simulacra* ὥστε πολλοὶ τῶν βαρβάρων, πενίᾳ τε ἦς ἀπορίᾳ τέχνης, ὄρη θεοὺς ὑπονομάζουσι ἦς δένδρα ἀργὰ, ἦς ἀσήμους λίθους. *Musei Barbarorum artis inopiâ, atque inscitiâ montes deos nominant, & lapides inutiles & informes*; sic Dio

[d] serm. 12. Chrysostomus [d]. Tertiò, eo quòd in eiusmodi columnis sæpe esset aliquid præstigiarum; nam & occultâ vi interdum mouebantur, veluti si fuissent animatæ. Vnde & λίθοι ἔμψυχοι, & αὐτοκίνητοι dictæ sunt. Talis fuit Bætylus lapis obuinctus fasciis, quem pro Ioue Saturnus deuorauit, vt est apud Hesychium, & de quo sic Photius, εἶδον τὸν βαίτυλον διὰ ἀέρος κινούμενον. *vidi Bætylum qui per aërem mouebatur.* Talis Halagabalus in imo maximus & rotundus, in summo acutus, qui de cœlo decidisse putatus est, & ab Emissenis cultus pro sole. Non tantùm Diis, verùm etiam ho-

[e] l. 34. minibus erectas pro statuis columnas discimus ex Plinio [e]; *Antiquior celebratio columnarum sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos.*

5. Redeo ad truncos Hermas. In hanc rem scribit Seruius [f] ideo muti-

[f] in 8. Æn. apud Dampsterum antiq. l. 2. c. 9. lum fingi Mercurium, & cum solo capite in cippo erecto, quòd ei in monte dormienti à nonnullis manus amputatæ fuerint, vnde tam ipse, quàm ille idem mons in quo & natus, & malè mulctatus est, *Cyllenius* dicitur. nam Græci aliqua parte corporis mutilos κυλλοὺς vocant. Aliam

[g] l. 1. Saturn. c. 19. huius rei causam comminiscitur Macrobius [g] non fabulosam, vt Seruius, sed ex intima Solis natura petitam, quem per Mercurium significari contendit, *Pleraque simulacra Mercurij*, inquit, *statu quadrato figurantur solo capite insignita; quæ figura significat solem mundi esse caput, omnémque vim eius non in quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in latera eâdem*

ratione

ratione finguntur, quia & tetrachordum Mercurio attributum creditur: quippe significat hic numerus vel totidem plagas mūdo, vel quatuor vices temporā quibus annus includitur, vel quod duobus æquinoctiis, duobúsque solstitiis Zodaici ratio distincta est. Festus Pompeius[a], Politicum potiùs, quàm Poëtam, vel Physicum agens, sic philosophatur. Ideo Cyllenius, id est, truncus, & fingitur & nominatur Mercurius, quia interpres & nuntius non tam manibus ad conficienda negotia, quàm capite & linguâ indiget, iuxta illud Ciceronis, *Non viribus, & celeritate corporum res magna geruntur, sed consilio, auctoritate, & prudentia*, quæ maximè in capite residet. Quod verbis docuit Tullius, id re ipsa docuit ille Imperator, qui cùm se vulgò contemni animaduerteret, quòd podagrâ laborans pedibus non posset insistere, eaque per seipsum exequi, quæ adolescens consueuerat, ferri se iussit ad Prætoris Tribunal, restes plurimas ante pedes suos poni, atque eò Aduocatos præcipuos suæ maiestatis contemptores, omnes de infelici arbore suspendi; quibus in eius genua prouolutis, & veniam suppliciter poscentibus, *At nunc discite* (inquit) *non pedes imperare, sed caput, & minimam mihi ad rectè imperandum partem deesse. Totus homo* (si Apuleio credimus) *in capite est*; in eo mens velut in arce, aut illustri solio dignitatis collocata. Nullum fuit olim spectaculum Circensi significantius, & plenius inuoluta sapientia. Proinde carcerum ostia duodecim aperiebantur cursum inituris agitatoribus *ab Hermulis* fune demissis subitâ æqualitate: qua re significabatur, vt notat Cassiodorus[b], totum illic consilio geri, vbi imago capitis expressa cognoscitur operari: vnde iampridem inualuit ille mos ad hæc vsque tempora propagatus, vt plerique eorum, qui se iconicè seu pingi, seu fingi curant, satis sibi esse putent, si solum caput indiscreta similitudine exprimatur: idque iampridem consuetudine receptum apud Athenienses, vt quadratis basibus pro Mercurij capite, solum caput Alcibiadis poneretur, docet his verbis Arnobius[c], *Quis est qui ignoret Athenienses illos Hermas Alcibiadis ad corporis similitudinem fabricatos.* Et Aristænetus[d], τοιούτους ἔδει πλάττεσθαι τοὺς ἑρμᾶς μᾶλλον, ἢ κατ' Ἀλκιβιάδου μορφήν. *Sed hanc faciem oportebat potius fingi* HERMAS, *quàm ad Alcibiadis vultum.*

[a] lib. 3.

[b] l. 3. var. ep. 51.

[c] 6. contra Gent.

[d] l. 1. ep. 11.

6. Tertij quod proponebatur (cur nimirum affixum Mercurij caput basi, seu columnæ quadrilateræ,) hanc causam affert Suidas, quòd eiusmodi figura esset veri sermonis aptissimum symbolum, qui nunquam titubat, sed consistit, nec vllâ vnquam vi deiicitur; contrà verò mendacio nihil inconstantius, nihil minùs solidum, nihil minùs sede sua stans. hæc sunt quæ apud Auctores reperi de Mercurio. Nihilominus tamen haud pigebit meam quoque super hac re sententiam interponere: existimauerim ideo collocatum Mercurium in cubis, seu quadratis cippis, tum in viarum diuortiis, tum in Bibliothecis, vt apta esset area inscriptioni, quæ moneret viatores, quò singulæ viæ ducerent, & homines studiosos quid maximè in tractandis libris conueniat. Eam fuisse mentem Hipparcho in excitandis passim eiusmodi quadratis pilis, imposito supernè Mercurij capite, docet Plato apud Goropium[e], nam vt tyrannidis & libidinis inuidiam, & infamiam, sapientiæ nomine leniret, non tantùm

[e] l. 6. hermath.

multis

Ælian. in var.hist. multis honoribus cumulauit viros eruditos, sed etiam Academiam muro sepsit magnis sumptibus, & erectis plurimis id genus columnis mercurialibus; tum in vrbe, tum in agris, graues inscripsit sententias, quibus homines ad probitatem & sapientiam hortabatur. Plutarchus Cymoni indultum à populo refert, vt poneret sibi tres Hermas, & singulis singula Epigrammata inscriberet, quæ tu leges in eiusdem Cy-
a lib ad Messallam. monis vita, hæ in statuarum basibus inscriptiones *Tituli* appellabantur, vel *Indices*, vtrumque hoc disticho complexus est Tibullus [a],

Nec quæras quid quaque INDEX *sub imagine dicat,*
At tua non capiet TITVLVS *sub imagine facta.*

b in Rhodiaco. Quæ inscriptiones quanti fuerint momenti, & quanto ipsis etiam statuis potiores, docet Dio [b] his verbis, χειρὸς μὲν ἀφαιρεθείσης, ἢ δόρατος, ἢ φιάλης, ἡ τιμὴ μένει· τῆς δὲ ἐπιγραφῆς ἀναιρεθείσης ἀνῄρηται δήπουθεν ἡ μαρτυρία, καὶ τὸ δοκεῖν ἄξιον ἐπαίνου γεγονέναι τῶν ἀνθρώπων. *Si manum, hastam, phialam abstulerit, manet honor; si autem titulum, tollitur testimonium & honor.* Tum consequenter, ἐάν τις ἓν μόνον ἐξχαράξῃ ῥῆμα ἀπὸ στήλης τινός, κτείνετε αὐτὸν· τὴν ἐπιγραφὴν ἀναιρῶν ὅλον ἐξαλείφει τὸ ψήφισμα καθ' ὃ τὴν τιμὴν ἐκεῖνος ἔλαβε. *Occiditis eum qui ex imagine vnicum verbum eraserit; qui tollit titulum, totum de-*
c in Apolog. *cretum tollit, quo ille honorem consecutus est.* Idem innuit Aristides [c], εἰ μὲν τῶν εἰκόνων αὐτοῖς ἐπόντα ἐπιγράμματα ἐξεκόλαπτεν ἢ μετεποίει βλάσφημα ζωγράφος ἀντὶ δεξιῶν, *Si pictor titulos imaginum quæ decreta sunt viris fortibus deleret, aut pro faustis acclamationibus infaustas appingeret, mulctaretur.* Ritum
d de pict.l.1. c.22. hûc apponendi titulos statuarum basibus fusiùs adstruit Bulengerus [d]. Verùm de Hermis inscribi solitis, si quid præcipuè desideras, habeto
e in Ctesiph. ista ex Æschine [e], qui ait lemmata quædam incisa fuisse Hermis eorum, qui ad Strymonem fluuium vicerant Medos. τρεῖς λίθους Ἑρμᾶς στῆσαι ἐν τῇ στοᾷ τῇ τῶν Ἑρμῶν, ἐφ' ᾧ τε μὴ ἐπιγράφειν ὀνόματα τὰ τῶν ἑαυτῶν, ἵνα μὴ στρατηγῶν, ἀλλὰ τοῦ δήμου δοκεῖ εἶναι τὸ ἐπίγραμμα. *Statuerunt in porticu tres Hermas, eâ lege, vt non illorum qui vicerant, sed populi arbitrio inscriberentur epigrammata.* Hoc ipsum clarissimè Demosthenes, τινὲς πόλλ' ἀγαθὰ εἰργασμένοι ἀγαπητῶς ἐπιγράμματος ἐν τοῖς Ἑρμαῖς ἐτύγχανον. *Aliqui bene meriti obtinuerunt inscriptionem in Hermis.* Scholiastes ait, ξύλα ἢ λίθοι τετράγωνοι ἔχοντες ὄψιν Ἑρμοῦ ἐπάνω, κάτω δὲ ἐν τῷ πλάτει τὰ ἐπιγράμματα. *Ligna & lapides tetragoni habentes figuram Hermæ desuper, infrà verò in latitudine* (basis) *inscriptionem.*

7. Inscribamus & nos aliquid *Hermis bibliothecalibus* ad studia literarum, & capessendas bonas artes accommodatum: est in promptu tri-
Auctor Pythagoras, apud Apuleiū in apologia Magiç. tum vetustate prouerbium, *Non ex quolibet ligno fit Mercurius*; hoc est, haud omnes promiscui nati sunt ad eloquentiam, & politiores disciplinas: non vulgaribus subsidiis à natura instructus sit necesse est, quisquis Suadæ, vel Musarum corculum esse desiderat. Scitè, quisquis ille est, seu
f lib.5. Crates, siue Democharis apud Athenæum [f], ἐκ θύμβρας οὐδεὶς ἂν δύναιτο κατασκευάσαι λόγχην, οὐδ' ἐκ Σωκράτους στρατιώτην ἄμεμπτον. *Ex tymbra nemo possit*
Plin.l.19.c.8. Diosc.l.3. c.45. *lanceam facere, neque ex Socrate bonum militem.* Sicut non omnem promiscuè materiam fabri deligunt fingendis sculpēdísque Mercurij simulacris; est enim quædam materia seu lignea, seu lapidea adeò aduersùs ferrum, atque artem contumax, vt neque figurari, neque scalpi, neque

dolari

dolati vllo pacto possit. contrà verò alia est tam idonea & obsequens, vt ipsa manum artificis inuitet, qui si eius filum dextre sine errore sequitur, plus squammarum, & scoriæ vno quadrante horæ scalpro deficiet, quàm integro die ex inepta materia; ac breui tempore consummatæ artis opus efficiet. ita sunt quædam ingenia, quæ, si vel leuis opera accesserit, illico magnam perfectionem consequantur, & ad summam eruditionem perueniant, & quasi proferant ipsa sese, & suapte sponte absolutissimi Mercurij euadant: quemadmodum sunt alia quibus ex seipsis nullus impetus est, nulla aptitudo, nec secutura quidem cùm præcesseris; sed obluctatura semper magistrorum arti, & diligentiæ, Bæotici stipites, & quidquid effeceris, semper informes trunci, in agris relinquendi, non collocandi in Bibliothecis.

Pertinet ad hunc locum, saltem corollarij modo quod dixit Cassanæus, pro Hermis qui olim in Bibliothecis poni consueuerant, nunc ibidem proponi scuta symbolica familiarum: sed enim verò minus idoneè ab eodem dictum est, fortè illud generis velleris scutarij quod Galli, & Angli feciales vocant *Hermines*, Itali *Armellini*, Hispani *Arminos*, ab Hermis, vel Hermathenis deduci, eo quòd in eorum locum successerint; id, inquam, minùs aptè deriuatum est. nam si vera est eius coniectura, non modò vellus illud muris Armenici appellandum sit *Hermines*, sed singula gentilitia scuta eodem modo nominanda forêt. quia, vt patet, non illæ solùm parmæ tesserariæ, in quibus est illud vellus ponticum, seu hermionicum, verùm etiam quælibet aliæ, locum priscorum Hermarum obtinent in Museis Nos in arte tesseræ scutariæ magis idoneas, vt nobis quidem videmur, huius vocis notationes offerimus. 8.

CAPVT II.

Hermathena in Bibliothecis, & cur?

TRia hoc capite disputo. Primo loco quid sit *Hermathena*; secundo, cur in Bibliothecis, siue animorum palæstris dedicata: tertio, quid in eiusmodi simulacro inscribendum? Ingenuè fateor visum mihi esse haud ita facilè cogitatione informare, ac multo minùs definire, quid sit illud genus statuarum, quod passim *Hermathena* nominatur. Licet enim ipsa vox coniunctam Mercurij, & Mineruæ imaginem significet, idque vulgò scribant Autores; tamen non satis constat, neque videtur à veteribus clarè expressum, vtrùm *Hermathena* diceretur vnicum vtriusque numinis signum, quod esset bifrons, aut biceps, vel etiam bicorpor, & proinde vocaretur *Mercurio-minerua*, siue *Hermathena*. Attingunt nodum, non dissoluunt, quicumque dicunt Mercurio & Mineruæ communes aras erigi solitas, imò vt vtrùmque numen in eâdem statua poni consueuisse: ita Thomas Dempsterus [a], vel qui scripsere vtriusque numinis simulacra copulata ab antiquis, atque vnicum ex duobus effectum hac coniunctione: ita Vincentius 1.

[a] l. 1. antiq. Rom. c. 9.

a in imag. deorum.

Cartharius[a] : verùm, quâ tandem ratione geminum illud signum ita in vnum coaluerit, vt *Hermathena* communi appellatione dici possit, non docent.

2. Priusquam de hac re paulo curiosiùs inquisiuissem, fingebam animo *Hermathenam* non bifrontem quidem, nec bicipitem, nec bicorporem statuam, quæ altera parte Mercurium referret, sed distinctum vtriusque signum in vnâ eademque basi affixum: tamen re paulò accuratiùs discussâ, visum est, nihil aliud esse *Hermathenam*, quàm Mineruæ simulacrum mediâ parte inferiori in cippum quadratum, seu columnam desinens; superiori verò, (qualis vulgò fingi solet) galeâ, peplo, clypeo, hastâ insigne; itáque esse vt credam facit, tum quia nulla alia occurrit aptior eius rei informatio, tum antiquus numus Fuluij Vrsini alterâ parte Hadriani Imperatoris effigiem, alterâ Mineruam, qualem hîc proponimus, exhibentis: vnde sibi in eâdem difficultate fluctuanti porrectum esse in quo consisteret, fatetur Paulus Manutius; qui præterea dicit lapidem illum figuræ quadrangulæ significare Mercurium, ac vocari Ἑρμῆν τετράγωνον, cui lapidi cùm imposueris Mineruæ signum, *Hermathenam* efficies; hac ratione, ac numi figura persuasus nobiscum sentit.

Iconem exhibet Paulus Manutius in ep. 3 l. 1. ad Att.

3. Aliæ insuper mihi sunt rationes, quæ me in eamdem sententiam inducant: in primis præter ea, quæ superiori capite de columnis passim pro numinibus coli solitis, obseruo, & speciatim de Pallade ex Orpheo.

Τριτογενείῃ θῆκαν ἀείραντες βεστὴν λίθον.

Tritogenia Palladi excitarunt grauem lapidem. qui supernè desinens in Palladis similitudinem, rectè dici potuit *Hermathena*, non quidem composita voce ab Ἑρμῆς & Ἀθηνᾶ, quas *Minerua imposita basi, seu fulcro*; quo sensu Homerus metaphoricè dixit ἕρμα πόλεως, *columen, siue fulcimentum ciuitatis*, (quamquam nec absurda foret ista interpretatio) sed ab Ἑρμῆς, quod *Mercurium* significat, & Ἀθήνη, quod *Mineruam*, ac si *Hermathenam* interpreteris *Mercurio-mineruam*, hoc est, *Mineruæ statua ad Hermarum similitudinem facta*, videlicet, cuius media pars superior sit armatæ viraginis species, vt eam exhiberi mos est; inferior verò truncus, vel lapis quadratus, sicut omniũ primus expressus est Mercurius, & exprimi frequentissimè consueuerat: quídni igitur ego Mineruam, eo modo quo dixi fictam, *Hermathenam* vocare possim, cùm Arnobius[b] Alcibiadis statuas in modum Hermarum perfectas vocet *Hermas Alcibiadis*? Illius generis fuit ea, cuius meminit Hesychius, Προτονὴ εἰκὼν βασιλικὴ ἕως τοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ σώματος εἶδος, *Protone erat imago regia ad vmbilicum vsque corporis formâ.*

Ode 4. & Il. π.

b l. 6. cont. gen.

4. Alterum, quod proposuimus, est *Hermathenas* fuisse *ornamenta Bibliothecarum*, huius rei testis est Tullius[c]. *Quod ad me Hermathena scribis* (inquit) *per mihi gratum est, & ornamentum Academiæ proprium meæ, quod & Hermes commune omnium, & Mineruæ singulare est eius Gymnasij.* eundem morem confirmat Cassanæus suprà. Sed cur Mineruæ statua propriam, & singulare est ornamentum Academiæ Ciceronis? Quia Academia Gymnasium fuit Athenis, vnde suam villam Cicero nominauit, &

c ep. 3. ad Att. l. 1.

Paul. Manut. in ep 3. l. 1. ad Att.

Athenæ

Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ. Neque vllo symbolo meliùs exprimi potest tùm studiosi hominis conditio, tum doctrina, eiusque parandæ modus, quàm Mineruæ simulacro, ac proinde nihil poni potuit in Bibliothecis aptius, & conuenientius Hermathena.

Fingitur Minerua prodiisse ex fœto Iouis capite; quia sapientia & eruditio est quoddam supremi numinis donum, & inaudierant forsan fabulosi Theologi qui primi finxerunt ortum hunc Mineruæ ex capite Iouis, dictum fuisse à Salomone sapientiam processisse ab ore Altissimi. Cuius tria sunt munera præcipua, bene cogitare, quæ sis meditatus rectè eloqui, & cogitata dictaque strenuè persequi; ideòque *Tritogenia* nuncupata est. Sanè ita semper existimata est aut sapientia, aut eruditionis præses, si non ipsa sapientia & eruditio; vt non solùm ædificare à Minerua Athenæ omnium doctrinarum altrices fuerint, in quibus summa vis dicendi & inuenta est, & perfecta: verum etiam quæcumque loca fuerunt celebria veterum poëtarum Græcorum concursu in quæ sua scripta deferebant, sicut poëtæ Latini ad Apollinis templum, *Athenæa* vocabantur; quemadmodum & illa Auditoria, ad quæ poëtæ sua carmina recitaturi, vel Philosophi disputaturi, vel Rhetores declamaturi solebant conuenire: denique præmium dari solitum præceptoribus à discipulis *Mineruale*, vel *Minerual* appellatum est: indéque factum vt necessaria ad eruditionem comparandam supellex & subsidia Mineruæ præsidio ac tutela credatur esse: eius generis est olea, quâ redimitam esse in coronæ modum Mineruæ galeam scribit Apuleius: nam & illi arbori meritò putatur præesse, quòd literas discentibus multùm olei in continentibus vigiliis insumendum sit. Similem ob causam Athenis huic Antistitæ studiorum dicatam fuisse quamdam lucernam, in quam infusum semel oleum nonnisi anni vnius spatio consummabatur, licèt noctes diésque arderet. Mitto dicere ab Ægyptiis appictam fuisse pro cono eiusdem Deæ cassidi in Isidis templo (quod erat doctrinæ domicilium) *Sphingem reconditioris doctrinæ symbolum*; & gallum gallinaceum impigrum studentium excitatorem, atque Mineruæ comitem perpetuum. hæc & pleraque id genus Mythologis relinquo; quemadmodum & Parœmiologis hæc prouerbia; *Sus Mineruam*; *pingui & crassiore Minerua*, aliaque eius generis. 5.

Lucian Pausan. in Att.

Democrit. & Eustath. apud Rhodig. l. 20. c. 13.

Lamprid. in Alexandro. Varro 3. de re rust. c. 2.

Pausan. in Att.

Idem.

Vnum refero duntaxat, quod Hermathenæ in Bibliotheca inscribi volo, *Nihil inuitâ Mineruâ.* Ita enim fuit persuasum antiquis Mineruam præesse bonis artibus & ingeniis; vt manârint inde plurima illa, quæ teruntur, prouerbia; cuiusmodi est in primis illud, quo significatur nihil operis literarij repugnante ingenio aggrediendum: *solent enim* (ait Seneca) *malè respondere coacta ingenia.* hinc natum illud Horatij monitum, 6.

Tu nil inuitâ facies dicésve Mineruâ.

huic affines locutiones apud Ciceronem variis locis. Certè tantum est momenti in hac velificantis Mineruæ aura, vt si secunda afflauerit,

multum viæ feliciſſimè emetiri poſſis, & quaſi ludibundus: ſi reflauerit, prorſus hærendum ſit, vel aduerſo flumine ſemper eundum. Quapropter magnopere cenſeo, ſcripturus aliquid, vel meditaturus explores ventos; & cùm aſpirantem tibi ſenſeris Mineruam, totis eam velis excipias: alioqui experieris nihil eſſe aliud bellare cum Diis, quàm naturâ repugnare. Non eſt tamen ita fidendum eidem naturæ tuis votis obſequenti, vt remiſſior fias, & oſcitabundus tractes ſtudia literarum. *Sed* (quod aiunt) *cum Minerua manus quoque admouenda*, & recolendum Agathonis carmen laudatum ab Ariſtotele [a],

Cic. de ſen.

[a] l. 5 moral. Eudem.

Τέχνη τύχην ἔστερξε καὶ τύχη τέχνην.

Ars fortunam iuuet, & fortuna artem.

& illud Simyli apud Stobæum [b],

[b] Serm. 58.

Οὔτε φύσις ἱκανὴ γίνεται τέχνης ἄτερ

Πρὸς οὐδὲν ἐπιτήδευμα παράπαν οὐδενὶ

Οὔτε πᾶν τέχνη μὴ φύσιν κεκτημένη.

Nec ſufficit natura ſine arte cuiquam quocumque in ſtudio, nec ars per ſe ſine præſidio naturæ.

Capvt III.

Hermeracles in Bibliothecis.

1. De *Hermeracle* eodem modo philoſophandum cenſeo, vt de *Hermathena*, dicendúmque *Hermeraclem eſſe Mercurij, & Herculis coniuncta ſigna*, ſiue Herculem parte media inferiori columnam, vel cippum, alterâ, vt eam pingi mos eſt clauam dextra prætentantem, & leonino exuuio redimitum, ἀλλὰ μὴν Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους ἔτι νῦν ἀγάλματα κοινά. *Sed & nunc* (inquit Ariſtides) *Mercurij, & Herculis communia ſunt ſigna.*

2. Porrò, *Hermeraclas* ſuum quoque habuiſſe in Bibliothecis & Academiis locum innuit Tullius [c], vbi ornamentum ſuæ Academiæ non tantùm ab amico petit *Hermas*, & *Hermathenas*, verùm etiam *Hermeraclas*: tum ſubdit, *Bibliothecam tuam caue alicui deſpondeas, quamuis acrem amatorem inueneris. namque ego omnes meas vindemiolas eò reſeruo, vt ſubſidium ſenectuti parem.* Vnde non tantùm palæſtræ ornamento vt ſplendori proſpici puto à Tullio emptione ſignorum numinum illorum, quæ præeſſe putabantur Gymnaſiis & corporibus exercendis, ſed etiam Muſeo, ſiue Bibliothecæ. Cenſeri verò Herculem inter præſides liberalium ſtudiorum Deos, admonet eius claua ex oleaſtro, quæ eſt arbor ſapientiæ: idem indicant in Arcadia Mercurio, & Herculi templa communia; tum eiuſdem cultus & ara in Academia Athenienſi cum Minerua & Mercurio: denique nihil notius Hercule illo, qui *Gallicus* ideo vocari conſueuit, quòd Galli eum fingerẽt tenuiſſimis catenis aureis extremæ linguæ perforatæ, inſertis infinitam hominum multitudinem auribus religatam, non tam vi trahere, quàm ſermonis ſuauitate delinitã, & ſequi gestiẽtem ducere. Adde ex Eumenio oratore [d] *Herculẽ* ſeorſim ab Apolline *Muſagetem*,

[c] ep. 7. & 8. ad Att.

Pauſanias. Rhodig l. 12. c. 19.

[d] Oratione de inſtaurãdis ſcholis, apud Lil. Gyral. ſynt. 2.

Musagetem, hoc est, *Musarum* seu comitem, seu ducem, cui sub hoc nomine Fuluius nobilior in circo flaminio ex pecunia censoria ædem fecit, non eâ tantùm de causâ, quòd esset poëseos studiosissimus; verùm etiam quòd quando cum imperio versaretur in Græcia, sic eum coli acceperat. Idem nouem signa Comœnarum sub tutela fortissimi numinis dedicauit, vt res quæ mutua inuicem indigerent ope, hinc Musarum quies defensione Herculis, illinc virtus Herculis Musarum voce, & præconiis.

Inscribamus item aliquid huic Hermeracli: non occurrit quidquam aptius, quàm illud quod in ore habere, & decantare in schôlis solebant Græci, θεοὶ τ' ἀγαθὰ τοῖς πόνοις πωλοῦσι. *Dij bona laboribus vendunt*; quod cùm omnibus in rebus verum sit, iuxta illud Virgilij[a], 3.

> ——*labor improbus omnia vincit,*

atque Simplicij Antiphanis senarium,

> Τῆς ἐπιμελείας πάντα δοῦλα γίγνεται,
> *Diligentiæ parent omnia.*

In discendis tamen scientiis est sanè verissimum, & quotidiana experientia testatissimum; vt dubitare meritò possis, sítne optabilius excellens ingenium cum remissiore diligentia; an summa diligentia cum mediocri ingenio: vt vt sit, licèt primum sit magnæ felicitatis, certè secundum virtutis est maximæ. Ingenioso gratulabor, laboriosum suspiciam; ac plura etiam ab isto cum sua illa malignitate naturæ, quàm ab illo cum sua illa felicitate expectabo: & si paria vterque ediderit, haud parem vterque laudem promerebitur. Est ita sanè; nihil est tam difficile & arduum quod humana mens non vincat, atque in familiaritatem perducat assidua meditatio. *Quodcumque imperauit animus, obtinuit. nunquam opera sine emolumento, nec emolumentum fermè sine opera impensa est.* Nullum est tam horridum & incultum ingenium quod assiduitate studij & vsu librorum non splendescat. Sapiens est & graue Fabij Quintiliani monitum in hanc sententiam parentibus iuxtà ac liberis, & cuilibet de studio literarum cogitanti in primis salutare; quod ideo non pigebit exscribere. *Hebetes & indociles* (inquit [b]) *non magis secundùm naturam hominis eduntur, quam prodigiosa corpora & monstrus insignia; sed hi pauci admodum fuerunt: argumentum, quod in pueris elucet spes plurimorum, quæ cùm emoritur ætate, manifestum est non naturam defecisse, sed curam; præstat tamen ingenio alius alium, concedo; sed vt plus efficiat, aut minus: nemo tamen reperitur, qui sit studio nihil assecutus.* Quòd si ad præclaram naturam & bonitatem ingenij velut ad nitentem sua sponte agrum idonea cultura accesserit, incredibile quàm vberem messem collecturus sis. Si nactus es ingenij aream solidam, facilem & expeditam, atque excitandæ magnæ eruditioni idoneam, túque strenuè ædificaueris, protinus in immensum crescet opus, & fastigium astris inseret. *hoc facere Herculeum est. Generosos, & heroicos animos nutrit labor. quid cessas? non est viri timere sudorem.* Non excidat illud D. Gregorij Naz. [c] ἐκ σπουδῆς καὶ ἐννοίας, ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι τὸ κράτος ἔχουσιν. *Duabus rebus in scientias, & artes comparatur imperium, vel duabus rebus artes,*

[a] in C [redacted]

Sen. de ira l. 2.

Liuius.

[b] l. 1. c. 1.

Sen. ep. 31.

[c] orat. in magnum Basilium.

& scientia ad summi honoris & imperij fastigium euadunt studio, & ingenij felicitate.

CAPVT IV.

Lil. Girald. Synt. 10.

Hermerotes Bibliothecarij.

1. Pausan. in Attic. [a] l. 1. inst. c. 10. Clem. Alex. in protr. [b] ep. 2. c. 6. [c] suprà. [d] lib. 13. [e] Serm 83. in Cant. Apud Stob. serm. 61. [f] in conuiuio de honesto amore. Idem Plato in symp. apud Stob. 5. de temp. [g] in symp.

STatuas ex Amore, & Mercurio, eâ quâ superiùs diximus ratione coniunctas Ἑρμέρωτας vocant. consecrata fuisse huiusmodi simulacra Amorum & Cupidinum in Græcorum Gymnasiis, adeóque in ipso Academiæ vestibulo, intolerantissime tulit Lactantius [a], quorum aspectu incauta ætatula impudicitiam, pietatem existimaret, & profiteretur Theologiam probri & petulantiæ plenam, doctrinámque impurissimorum numinum studiose condisceret: affectus enim intelligentiam vtplurimum imbuit ac regit. *Quare nunc* (ait D. Cyprianus [b],) *an possit esse qui spectat integer & pudicus deos suos quos venerantur, imitantur; fiunt miseris & religiosa delicta.* hunc morem statuendorum Cupidinum in literariis Ephebeis à Tullio quoque reprehensum refert idem Lactantius [c]: tamen & hoc ipsum haudquaquam inconsultè & perperam contendunt Philosophi in suis de Amore disputationibus apud Athenæum [d], videlicet vt innuerent, amore literarum omnino esse opus ei, qui ad eruditionem aspirat. Amor enim impetum admittendum acuit, si tamen non ipse impetus est, vt dixit D. Augustinus, *eò feror quocumque feror*, difficultates superat; laborem vel non sentit, vel contemnit, vel etiam diligit; & (quod dixit D. Bernardus [e],) *vbi amor est, labor non est, sed sapor*, ἀλλὰ τὴν τῶν τεχνῶν δημιουργίαν οὐκ ἴσμεν, ὅτι οὗ μὲν ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς διδάσκαλος γένηται ἐλλόγιμος καὶ φανὸς ἀπέβη. *Sed & artium facultatem nónne ab hoc Deo tradi videmus, eúmque hominem cuius hic est præceptor quauis in arte præcellere*, &c. hæc Plato [f], ἔρως δ' ἀεὶ καλὸς καὶ ἄξιος ἐγκωμιάζειν, ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν. *Ille autem amor honestus est qui ad honestè amandum impellit.* Amori honesto apud Cretenses, & Thebanos ritè fieri solitum refert Athenæus, quod in militari amore sitam esse victoriam putarent. Eum Orpheus vt solertem indagatorem, perspicacem, ac rerum occultarum claues habentem commendat. Refert Plutarchus [g] vulgatum Græcorum dictum, μουσικὴν δ' ἄρα ἔρως διδάσκει, κἂν ἄμουσος ᾖ τὸ πρίν, *musicam docet amor. licet priùs indoctus sit.* Itaque si tuum pectus cœlestis quædam fax diuini amoris succenderit, túque eà solùm mente & consilio doctrinam ambias, vt inflammeris ad amorem numinis, alióśque eodem igne inflammes; experiere nihil esse ad discendas bonas artes ingeniosius, nihil diuino amore solertius, faxque tibi erit hunc Ἑρμέρωτα habere in tuo Museo, poterísque illi versiculum hunc inscribere,

Ingenium præstat, præstat & ingenio.

SECTIO

SECTIO V.

Elegantibus picturis, & appositis emblematis ornandum Museum, & super ea re nonnullæ cautiones.

PICTVRAM & scripturam reipsa, & nomine esse germanas, facilè intelliget, quisquis vtriusque munus considerauerit, & communem vtrique apud Græcos appellationem, imò & apud Latinos; nam & *scribi* & *perlegi* dicuntur imagines, perinde ac si forent Auctores alicuius scripta Apelleæ cuperent te scribere ceræ. Virgil.[a] de rebus pictis à Dædalo, 1.

Stat. in Sylu. [a] 6. Æneid.

——qui protinus omnem
Perlegerent oculis
Nomen in Arcadia meruit quod in arundine pingi.

Mart. l. 9. ep. 14.

& Plutarchus picturā tacitum poëma vocat; poëma, loquētem picturā; dixitque Gregorius Nyssenus [b] *etiam mutam picturam in pariete loqui*, καὶ γραφὴν σιωπῶσαν ἐν τοίχῳ λαλεῖν. quæ causa est, vt propè absit, quin ego tabulas pictas absolutè appellem libros non solùm indoctorum, vt vulgò dici consueuerunt, verùm etiam creditorum; illud saltem pronuncio, perparum interesse inter Pinacothecas, & Bibliothecas. Itaque nostra Bibliotheca meritò imperfecta videri possit, si careat hoc genere mutorum librorum, qui vel scalpro, vel stylo, vel penicillo eduntur. Tum si nihil foret præter ingenuam voluptatem quæ ex pictura percipitur, satis sit vt Museum luculentis tabellis ornetur. Stoici licèt seueriores Philosophiæ cultores admiserunt in suam porticum vbi docebant, hæc ornamenta, quam Polygnotus in honorem Musarum pulchrè depinxerat, vnde à picturæ varietate ποικίλη vocitata est. Suus fuit locus sectione præcedenti numinibus olim præsidibus Museorum; nunc habeo ornare & instruere cellam hanc literariam conuenientibus picturis & emblematis, quorum singula sint velut libri in angustum coacti, & collati in eruditum, licèt perbreue compendium; vnde duplex manabit commoditas: altera venustatis illius loci, quo nullus debet esse ornatior, quemadmodum nullius ornatus homo doctus debet esse studiosior. *Quicumque enim eo non delectatur* (inquit Philostratus [c],) *non modò veritatem, sed & eam, quæ ad Poetas pertinet, sapientiam iniuriâ afficit.* Est enim pictura τῶν θεῶν εὕρημα, tum ob formas quibus in terra horæ pingunt, τὰ ἐν γῇ εἴδη ὁπόσα τοὺς λειμῶνας αἱ ὧραι γράφουσι; tum præsertim ob cœli speciem quo nihil potest esse pictius. Altera commoditas est eruditio, quam eminere in cœlo, in solo, in parietibus Bibliothecæ, si accuratè construitur, omnino par est vt omnia in

[b] de S. Theodoro.

Cic. 1. Acad. & 1. de diu.

[c] in Helladia.

templis

templis spirare pietatem,& veram in Deum religionem,& in armamentariis bellicam virtutem decet.

2. Priusquam ad rem veniam,nonnulla te moneo, quisquis es qui de Museo excitando cogitas. Primum,vt quotquot ibi erunt picturæ,elegantes sint,atque ingenio & arte perfectæ, & vicissim penicillus calamum in picturis,& penicillum calamus in libris æmuletur,séque inuicem iuuent. Duas causas habeo hoc te monendi. Prima est,quia Musæ postulant vt in Museo nihil ἄμουσον collocetur, nihil agreste,nihil illiberale, nihil rude,nihil inconcinnum; satius enim est nudos esse parietes, quàm inuenustè pictos; alioqui quæ tabulæ oculos tenere, ac suauiter reficere deberent,eosdem à se alienant & fatigant dum displicent: deinde,quandoquidem in eo loco interdum te viri docti conuenient,aut visendi gratiâ,vel officij, vel consilij,vel studij causâ; sic habeto, vix esse etiam inter mediocriter eruditos quemquam, qui non profiteatur aliquam cognitionem architecturæ, Musicæ,Medicinæ, ac picturæ præsertim, licet nec colores diluere, nec terere, nec penicillum tenere, nec carbone delineare, non denique prima huius artis rudimenta didicerit; haud tamen videri cupiat imperitus iudex horum operum. Fatebitur quidem ingenuè se nunquam didicisse lineam, & se prorsus esse pingendi imperitum; quia tamen sunt pleraque in tabellis,de quibus vt bonum iudicium feras, non tam est necesse habere manum eruditam, quàm limatum & solers iudicium, &c. ideo vix est,vt literati homines in istis rebus inspiciendis,æstimandis,demirandis, reprobandis arguti, & lyncei videri non desiderent: & simulatque picta imago, vel sculpta in oculos incurrerit, illico non cauillentur circa austeritatem colorum, florem, suauitatem,circa vultuum argutias, venustatem oris, capillorum elegantiam, aptam membrorum proportionem,conformationem lineamentorum, habitum palæstræ, circa eminentias,recessus,& lumina; qui neruos,articulos,vestium rugas,& sexcentas eiusmodi minutias non consertentur oculis,& sermone,gaudeántque mirificè si Arithmeticam in Ionico,Sicyonio, & Attico pingendi genere animaduertant; poëticam in figmentis, Opticam in singularum rerum, prout longiùs,vel propiùs absunt, paruitate,vel magnitudine, ac istius generis oculorum deceptionibus; Geometriam in symmetria, moralem Philosophiam in perturbationibus animi exprimendis; & plurimum student eruditionem,iudicium, & ingenium suum in hac arte inprimis ingenua, & liberali proferre. De colorum delectu quos cœlo Bibliothecæ, vel parietibus recens gypso, aut cæmento inductis imprimas, nihil dicam; quia hæc cura pictorum propria est, qui si periti sunt satis norunt, non promiscuè omnis generis colores adhiberi ad albarium opus; sed plerumque ex terra coloris varij,aut rebus terræ affinibus factos,ex calce,ex tritis carbonibus aliísque eiusmodi,qui cùm recenti parieti permixti fuerint, nulla vetustate euanescunt.

3. Cauendum præterea maximopere ne minutus quidam carbo, aut calx non trita, nec bene diluta intra cæmentum resideat: nam breui tempore

tempore ob igneam vim quæ illis inest, intumescens, ac sese proferens, rumpit inductam parieti crustam, ac fœdè picturam deformat. Vidi ego impluuium vnius Academiæ, cuius parietes figuris astronomicis innumeris, & multiplicibus horologiis erant pulcherrimè descripti, & eleganter picti, tamen imperitia, vel incuria tectoris in calce (vti monuimus) perpurganda & maceranda, totum opus valde fœdauit tectorio in næuulos, verrucas, tumulos, pustulas ob conceptum carbonem, & calcis grumulos multis in locis sese aperiente, ac tandem collabente.

Item si ad emblemata Musas adhibes, si Charites, si Sibyllas, aut aliquid ex historia, vel fabulis, vel eruditione promptum: vide (amabo) 3.
vt pictores exprimant istiusmodi imagines modesto habitu, ore verecundo, pudore virginali, eáque specie & formâ, vt quisquis in eas aspexerit, non faces obscœni amoris hauriat, sed religiosiùs castitatem colat; non temerè hoc moneo, solet enim haud rarò contingere, vt dum pictores sibi nimis indulgent, consectantúrque pulchrorum corporum veritates, & indiscretas similitudines, in quibus esse aiunt picturæ delitias, & artis medullam, Diuam Christi hospitam Magdalenam in suo illo horridæ specus secessu prouolutam ante signum Christi in Cruce affixi, ita intectam exhibent, tantam illi affingunt mollitudinem & nitorem cutis, vt pietati penicillus probro sit, possítque Minerua videri castior hoc reparatæ pudicitiæ exemplo, vtpote quæ gloriare Pallas non dubitet peplum suum à nemine mortalium fuisse vnquam reuelatum.

Itaque si erunt aliquæ effigies alterius sexus in tuis emblematis, ita 4.
moderabere pictori tuo, vt pro Charitibus non pinna Ledam, aut Helenam, aut Cleopatram contaminatissimas fœminas, nec pro Calleope, malesanus aliquis Briaxis rediuiuus exprimat Pasiphaem; pro Clio, Silanion iterum Corinam faciat; pro Erato, Praxiteles Phrynem; pro Thalia, Herodotus Olynthius Glyceram; pro Melpomene, Turnus Laidem; pro Terpsicore, Meco Europam; pro Euterpe, Calliades Nearam; pro Polymania, Praxiteles Spitumenem; pro Vrania, Apelles Venerem, omnes infames mulierculas, & nobilia scorta, digna potius titione, & carbonibus, quàm nobilium illorum artificum scalpro, vel penicillo. Fabij pictoris filia pudicitiæ studio virum nunquam pinxit, cætera graphicè expressit. Absint ab hominis Christiani Museo Panisci, nudæ puellæ, Satyri ebrij, Floraliorum pompæ, Eleusia mysteria, emergentes è mari, vel volitantes in concha Veneres, Antinoi, Adonides, & portentosa Iouis adulteria, quæ propudia ne in ipsis quidem Ethnicis ferenda putauit Clemens Alexandrinus [a], eaque vocat *consecratas impudicitiæ columnas*, *ἐνδυπαθείας ἀρχέτυπα*, solutæ & mollioris vitæ exemplaria. Tatianus [b], *κακίας ὑπομνήματα*, vitiorum monumenta, *θεάματα τῆς ἀτιμίας*, *infamia spectacula*. Ego picta Musea eiusmodi sordibus appellare soleo, *Triumphantis libidinis arces, pinacothecam Asmodei, scholas impudicitiæ, profligatæ castitatis trophea, officinas lenonum, & verissima prostibula*; quod nec tulerunt Thebani, à quibus animaduersum est in eos, qui turpia pingerent. Nec Aristoteles qui castissimè monuit *μήτε ἄγαλμα, μήτε γραφὴν εἶναι τῶν*

[a] in protrept. non multò ab initio.
[b] orat. contra Græcos.
Greg. Nyss. hom. 9.
Buleng. l. 1. de pict. c. 10.
polit. l. 7.

τοιούτων πράξεων, nullum signum, nullam picturam debere tales res turpes imitari. Infamis est eo nomine Parrhasius, qui minoribus tabulis pinxit libidines, eo genere petulantis ioci se reiiciens; sed sceleratiores pictores professione Christiani, qui penicilli obscœnitate fidei suæ integritatem sanctitatémque eiurant. Quis credat in talibus lustris habitare virgines Musas, & (vt Christianè loquar) diuinam sapientiam. Ego si sciam tuum Museum esse expolitum istis fecibus, ac simul instructissimum libris, qui mihi maximopere necessarij sint, pateátque aditus ad eos vtendos, vel etiam exportandos; nolim tamen eò ingredi, & malim carere tuis opibus, quàm haurire oculis tuas spurcitias; & si tu me inuitaueris, liberè respondebo,

Nobis laus erit minùs esse doctis,
Qui Musas colimus pudiciores.

5. Nemo itaque pietatis, vel eruditionis fucum inducat prurienti suæ libidini, neque capiatur fœdo artis & naturæ inter se in tabella certantium spectaculo: alioqui vincetur & ipse turpiter. Prò quàm multis Christianis pudorem iniicere deberent hæc philosophi Ethnici verba.

Arist. l. 7. politic c. vlt.

Omnino obscœnitas verborum exterminanda est de ciuitate, ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere: potissimum igitur statim à pueris neque discant, neque audiant quidquam turpe; cùm verò dicere quidquam interdicimus, clarum est quòd & aspicere picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam, neque statuam esse talium rerum imitatricem.

Quàm seuerè id Deus vindicauerit docet Roa de statibus, & Fr. Ioseph. de Iesus Maria de castitate.

Eas Trullense Concilium canone centesimo appellat *oculorum præstigiatrices, mentis corruptrices, & sufflammationum ad turpes voluptates incitatrices.* Longè capitaliores obscœnis libris. licèt hi sint bonorum morū corruptores præsentissimi: imagines enim velut in specula, aut iaculatoria fenestella positæ continenter, castitati insidiantur, doctósque ac literarum rudes in ictu oculi (vt ita loquar) perimunt. Nam, magno Gregorio teste [a], *in illis legunt etiam qui literas nesciunt*; &, quemadmodū Quintilianus dixit [b], *Pictura tacens opus sic intimos penetrat affectus, vt ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur.* His sanè incentiuis vsum fuisse spurcissimum Tiberium Cæsarem Tranquillus docet [c]. *Vt deficientes libidines excitaret* (inquit) *cubicula plurifaria disposita tabellis & sigillis lasciuissimarum picturarum adornauit.* Quæ causa est cur grauis auctor Ioannes Molanus [d] hæc scripserit: *Quis nescit obscœnas imagines iure naturæ perinde prohibitas esse atque libros siue hæreticos, siue obscœnos.* Proinde ne mirare Philomuse, si quàm longissimè has spurcitias è Museo arcemus; sunt enim ex eo genere rerum, quę prohibentur, quia malæ sunt, non autem malæ solùm, quia prohibitæ. *Quia species formæ cordi per oculos illigata* (ait D Hieronymus) *vix magni luctaminis manu soluitur.* Nec obnuit is, qui in sacra sua nænia sic ingemuit [e], *Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. In Euangelio* (inquit D. Hilarius [f]) *motus tantùm incidentis oculi adulterio æquatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa transcurrentis visus affectio.*

[a] L. 9. registri ep. 9.
[b] l. 11. c. 3.
[c] in Tiberio cap. 43.
[d] l. 2. hist. sanct. imaginum c. 2.
[e] Thren. c. 3.
[f] Can. 5. in Matth.

6. Admonet me & aurem vellit ipsamet verecundiæ virtus, vt ado-

lescentuli

Iesfenculi cuiusdam factum plusquam iuuenile, & certè in hoc genere heroicum ne obliuiscar libens pareo. Anno Christi millesimo sexcentesimo decimoquarto vnus è nostris discipulis Ingolstadij è sodalitio Deiparæ Virginis audiens quemdam propolam clanculatium obscœnas quasdam tabulas vænales habere; hominem adiit, omnes ad vnam emit, emptásque combussit, confirmans nihil se maiori lucro emisse, nihil dispendio minori perdidisse. qua emptione multorum animas qui inde mortem oculis hausissent, lucrifecit; dignus ephebus insigni in ornatissimo Parthenonis loco imagine, æternóque monumento. Refert Drexelius noster recensitos sibi à celebri quodam calcographo pictores ac scalptores pingendi scalpendíque artem, quam egregie norant, inuerecunde exercentes, aut ad incitas demum redactos, aut præmaturo funere sublatos miserrimè decessisse. Sic Deum vindicem experti sunt veri animarum carnifices, penicillum suum & cœlum prostituentes libidini. Nunc ad imagines & emblemata. Triplicis generis ea esse volui, & distribui in tres istas sectiones. In prima, sunt icones illorum hominum, seu Gentium vnde scientiæ ortæ sunt, vel quibus perfectæ culræve studiosiùs: in secunda, præcepta quædam emblematica, seu præceptiua emblemata ad studia literarum pertinentia: in tertia, affectiones quædam studiorum, & studia tractantium. Nicetæ c. 6. §. 2.

CAPVT I.

Primus fons eruditionis, Christus crucifixus.

INSCRIPTIO.

In quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Col. c. 2. v. 3.

NOn erit quòd vllus miretur Christum crucifixum vocari à me *Emblema*, si meminerit eumdem conceptum in virginali Matris vtero vocari à D. Cyrillo Alexandrino [a] *sacratissimum ænigma, quod summa potiùs veneratione suspiciendum est, quàm humani iudicij trutina subijciendum.* Hoc vulgò à doctis discrimen statuitur inter emblema & ænigma, quòd ænigma sit pictura, aut sermo admodum obscurus & difficilis, & tantùm maximè perspicacibus ingeniis peruius, nec nisi post diuturnum studium & moram. Emblema verò eadem res est, aut affinis; verùm haudquaquam ita implicita & inuoluta, quin facilè ab eruditis euolui & explicari possit; non tamen ita clara & aperta, vt impetitioribus statim explorata sit. Quæ cùm ita sint, certè diuinæ ἐνανθρωπήσεως οἰκονομία meritò ænigma dicenda est: est enim res intellectu tam difficilis, vt ipse *Archidux noui Testamenti* (sic D. Ioannem Baptistam appellat D. Cyrillus Hierosol.) palàm professus sit, indignum se esse qui illum soluat; nimirum quòd ei sigilla septem ipsius Dei annulo impressa forent: quæ cùm in Cruce resignata sint, idem cœlestis Agnus qui conceptus natúsque *Ænigma* erat, affixus cruci factus est *emblema*. 1.

[a] exhort. ad Reginas.

2. Sit igitur in loco maximè illustri totius Bibliothecæ hoc Emblema, *Christus crucifixus*, cum hoc lemmate, *in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.* hoc signum duas præcipuè ob causas in Bibliotheca statuo. Altera est; quia est valde consentaneum tuum Museum videri esse hominis Christiani, cui crux summa sapientia est, non autem Ethici philosophi, cui crux, stultitia. Altera, quia Christus crucifixus est symbolicus liber planè diuinus, ac proinde in Bibliothecæ oculatissimis loculamentis proponendus. Longiusculum est quod de hoc diuino codice scribit B. Laurentius Iustinianus aureo opere de triumphali agone Christi, tamen adeò proprium est huius loci, vt visum sit longè gratissimum fore, si eloquentissimi Patris, & laureatâ quadrigâ vehentis in illa diuini triumphi panegyri fragmentum hîc inseramus: sic igitur de Christo passo. *Christus non in membranis, non in lapide, non in ligno, sed sanguine proprio in sua carne conscripsit librum, vtque ab vniuersis legatur, publicè exposuit: non autem sermone composito, vel humanæ sapientiæ exaratus est verbis; sed hominum interueniente malitia, digito Dei scriptus, nempe sæuientibus Gentilibus atque Iudæis depictus est foris, virtute autem & sapientia Christi formatus est intus. habet foris simplex & indoctus quid legat; habet spiritualis & perfectus quid intelligat: legit simplex & latificatur, atque compungitur; exercitatus verò intelligens irradiatur atque accenditur. Quisnam nisi sapientia doctrix poterat paucis tam multa colligere? Abbreuiatam quidem legem, legalia sacramenta, charitatis compendium, perfectionis celsitudinem, virtutum normam, & totum redemptionis humanæ modum ordinémque in hoc sui corporis inclusit volumine. Quam ob rem cùm scribere complesset, nihilque superesset scribendum, inquit, Consummatum est.* Quid elegantius, quid verius? eo in codice exarata reperies stylo ferreo, encausto plusquam imperatorio, & grandiori vulnerum charactere, diuinæ sapientiæ arcana occultissima, adoptionem nostram in filios Dei, & cooptationem in cœleste regnum. Dixi, *diuinæ sapientiæ arcana.* Crux enim ipsa tametsi nihil aliud consideres, Christum religioso cultu in ea venerantibus, *sapientiam* Chaldaico & Indico sermone significat. Dixi, *venturæ vitæ promissionem.* Nam hæc ipsa salutiferi signi figura, apud Ægyptios est venturæ vitæ symbolum, seu hieroglyphicum.

Masfal Indicè.

3. Memorabile quiddam est apud Suidam [a], Rufinum [b], Sozomenum [c], Socratem [d], neque ab hoc loco alienū. Cùm dirueretur Serapidis templum Theodosij senioris imperio, ac inuentæ essent in abscisso illo simulacro, in postibus, in parietibus, literæ quædam sacerdotales quas Ægyptij ἱερατικὰς vocant, siue ἱερογλυφικὰς dominicæ Crucis formam referentes; Christiani recèns conuersi ab superstitione, imò etiam Pagani, qui ad inusitatæ & portentosæ rei miraculum accurrerant, pronunciarunt, germanam huic literæ interpretationem esse *vita ventura.* Tu, mi lector, si sola crux felici præsagio immortalitatem tibi portendit, omen accipe; pone tibi in tuo Museo ante oculos literam hanc sacrosanctam, quæ vel vnica præstat omnibus humanæ sapientiæ voluminibus: atque in ea dum Christum aspicies, finge animo te videre in nido suo, vel potiùs explicatum in pulpito volumen, aut (quemadmodum

[a] verbo...
[b] l. 2. c. 2.
[c] l. 7. c. 15.
[d] l. 5. c. 17.

admodum dixit D. Basilius) propositam tabellam , πίνακα καὶ πρόγραμμα, *exemplar & scripturam*, in qua Christianæ Philosophiæ præcepta, acerrima ad bene honestéque viuendum incitamenta, omniúmque virtutum illustria exempla perleges.

Alludit (puto) D. Basilius ad dictum D. Pauli Galatas grauiter increpantis , quòd vitam suam & mores non exigerent ad sanctissima effata illius libri, quem in Cruce affixum præ oculis haberent, *præscriptus est in vobis Christus crucifixus*, προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος, est vtique in eo libro vnde doctior & vnde melior fias. Talis ex eius diligenti peruolutatione extitit D.Bonauentura, professus diuinum hoc volumen scriptum intus & foris, sibi esse instar amplæ illius Bibliothecæ , quam D. Thomas Aquinas, & ipse Doctor maximus & docibilis Dei διδακτὸς τοῦ θεοῦ in eius cubiculo se sperauerat visurum. O librum (exclamat Salmeron noster [a]) super omnem librum ! hunc expedit 4.

Nocturna versare manu , versare diurna : hoc sit Enchiridium nostrum, hæc Isagoge ad sapientiam, verbum abbreuiatum, contemptus mundi , soliloquium , stimulus diuini amoris , Itinerarium mentis in Deum ; quisquis eum euolues , in eo te reperies altissimis inscriptum insculptúmque characteribus. Nam & hoc est auctoris huius libri diuinum oraculum ; *In manibus meis descripsi te* [b]. Vtinam, quod felicitatis D.Ioanni contigit, claues habeamus pectoris Christi, vnde tanquam è refertissima apotheca , & locuplete ærario promere possimus thesauros sapientiæ & scientiæ Dei , & velut aquilæ grandes ex vitali illa arbore hauriamus medullam doctrinæ cœlestis , licet omnino, cùm libebit : prostat enim continuò in pulpito Crucis apertus hic liber ; præstolatur cupidissimè discipulos quos erudiat cœlestis Doctor è suggestu Crucis. *lignum enim illud vbi erant fixa membra morientis , etiam cathedra fuit magistri docentis* , dixit Augustinus [c]. habeo in Cruce diuinam Bibliothecam. Illibatum mihi est archiuum Crux Christi ; habeo Doctorem Angelorum , cui nihil optatius est, quàm mihi tradere scientiam Sãctorum, *& artem bene viuendi, quæ tota in cruce est*, dixit diuus Thomas: hæc quoque (nisi perditè excors sim) hæc sit summa votorum meorum, *hæc mea sublimior philosophia, scire Iesum, & hunc crucifixum , totúsque mihi figatur in corde, qui pro me fixus est in cruce.* 5.

Exigit hic locus & debita IESV CHRISTO vindici nostro reuerentia, vt paulò attentiùs consideremus , & qui tandem sint isti thesauri sapientiæ & scientiæ Dei , qui in ipso absconditi sunt. In primis affingere aliquam homini Deo ignorantiam, delirium est insanæ mentis & impiæ: neque Agnoita quisquam esse potest (inquit S.Gregorius [d] laudans S. Eulogium eadem in Photij codice 230. sentientem) qui Nestorianus non sit. Nam præterquam quòd templum Dei nulla ex parte obtenebrari decet ; quid tandem nobis attulisset commodi , vel potiùs quid incommodi non attulisset , si qua insedisset menti Christi ignorantia ? & si verum est quod scelestissimè Gnostici delirarunt apud D.Irenæum [e] , Christum sub præceptoris ferula alphabetum, quod antea ignorabat , didicisse ; si extremi iudicij diem , & causam 6.

[a] tomo 10. tract. 37.

[b] Isa. 49. 16.

Ezech. 17.

[c] tract. 19. in Ioan. & ex D. August.

S. Thom. in cap. 12. ad Hebr.

D. Bernard. serm. 43. in cant. & serm. 15.

Vasq. in 3. p. disp 51. c. 2.

[d] 8 reg. ep. 41.

D. Anselm. 2. cur Deus homo c. 13.

[e] l. 1. c. 17.

quamobrem à Patre æterno in Cruce derelinquebatur nesciffet, aut incognitas habuisset res illas, quas dicitur fuisse admiratus? *Dies hic occultus etiam Iudici est (ait D. Augustinus* [a] *,) non ad cognoscendum, sed ad prodendum: inutile enim nobis, aut etiam noxium futurum erat detegi diem illum, quos neque diei illius incertitudo ab ipsa securitate prohibet.* Ignoratio illa causæ relictionis (de qua idem Augustinus [b]) apposite à Valentia nostro de ignorantia qua Christi humanitas ex se, & secundùm propriam facultatem naturalem laborasset, vel de ignorantia non priuatiua, sed negatiua explicatur: sicut nec admiratio semper locum habet ab nouitate priùs incognita, sed interdum ab rei alicuius excellentia nouo modo cognita: scientiam porrò illam, quam Theologi *experimentalem* vocant, fuisse quoque in Christo, præter illud D. Bernardi [c]; *sciebat iam antè nostra, sed aliter,* Scriptura satis indicat [d].

[a] in Ps. 9.

[b] in Ps. 21. expos. 2. q. 15. p. 1.

[c] Serm. 56. in Cant.

[d] Is. 7.

7. Quomodo autem in diuinissimo illo sole inesse vlla ignorantiæ labes potuisset, qui nec labeculas opinionis, & fidei, vtpote imperfectas luces, ipsiúsque statui minimè consentaneas, admisit? Qualis (per Deũ immortalem) qualis thesaurus sapientiæ, & scientiæ obsconditus in Christo, qui non modò scientia omni naturali perfectissimè præditus fuit, verùm etiam supernaturali per se infusâ, ab ipso sui conceptus exordio, cùm iam inde super eum spiritus sapientiæ & scientiæ requieuerit, eaque fuerit ad merendum necessaria in eo, qui fide, vtpote cognitione imperfecta, careret: Fuerítque diuinitus concessa hominibus inferioris conditionis? quæ quia tota simul Christo infusa est, bellè in eam cadit illud S. Maximi [e]; *Non fuit scientia Christi*, inquit, *sicut nostra sapientia, quæ est vestimentum consutum, & ex variis sensim comparatis disciplinis consarcinatum; Christi autem sapientia fuit vestis desuper contexta per totum, & inconsutilis, seu simul parta diuinitus.*

Isa. 11.

[e] hom. in Ramis palm.

8. Accessit ad has sapientiæ gazas clarus conspectus Dei, seu scientia beata: nec enim æquum erat filium Dei priuari tanto bono, cuius possessio redemptioni & saluti nostræ nihil officeret; Deo aliunde præstante, vt viator simul esse posset, eósque perferre dolores & cruciatus, quibus nostra scelera expiarentur. Sed quis dicendo, vel cogitando assequi possit quantus hic in Christo scientiarum thesaurus fuerit? Naturalium quidem maximum fuisse necesse est, si excellentissimum ipsius ingenium consideras temperamenti ac sensuum tum externorum, tum internorum perfectionem, atque facultatum inferiorum obsequentissimam rationi subiectionem atque obedientiam; singularem denique Dei tutelam debitam Christo, ne sensus obiectorum internuncij falli possent; vtrinsque verò supernaturalis amplitudo quantum longè latéque patuerit, quis mortalium, vel immortalium explicet? Accuratiùs hæc disputare Theologorum est ex proprio munere quærentium de ratione formali scientiæ Christi per se infusæ, de eius obiecto, vtrùm ad illud singularia pertineant, vtrùm rerum omnium possibilium comprehensio, vtrùm euidens abstractiua cognitio Trinitatis, an discursiua sit, an phantasmarum indiga; qualia fuerint eius instrumenta & subsidia, aliáque id genus.

De

De scientia beata hoc solùm aio, eam respondere gloriæ Christi; quis eius altitudinem exploret? Itaque (vt Sancti Fulgentij verbis loquar) in Christo quippe capite sunt omnes sensus, hoc est, omnes thesauri scientiarum; in nobis tanquam in reliquo corpore, tactus est duntaxat, quæ est notitia imperfectissima: nobis ad locupletem illum sapientiæ Dei Thesaurum accedere licet, ac sperare, inanes haudquaquam esse redituros. hic primus fons sapientiæ ex duodenis illis, quos in hac sectione indicamus, ad quem adeundum, atque ad eas aquas, quas hauserimus, in eumdem Oceanum refundendas pulcherrima paræenesi nos diuus Bernardus hortatur: *Origo fontium & fluminum omnium mare est; virtutum ac scientiarum Dominus* IESVS CHRISTVS. *quis enim Dominus virtutum nisi ipse est rex gloriæ; sed & iuxta Annæ canticum, idem ipse Deus scientiarum Dominus est: si quis callet ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet, inde est, inde scientia, inde sapientiæ sermo: thesauri siquidem sapientiæ & scientiæ ibi omnes absconditi sunt; cur non spirituales riui, vt arua mentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraudibus, & sine intermissione reddantur?* 9.

CAPVT II.

Secundus fons eruditionis, Deipara Virgo Maria.

INSCRIPTIO.

Sedes sapientiæ.

SAnctissimam Virginem Deiparam ænigma, vel emblema appellem, nec satis scio. Ænigma omnino esse, atque ab eius curiosiori inuestigatione religiosè abstinendum, aureis & grauissimis verbis nos admonet D. Petrus Chrysologus. *Quantum secretum cubiculi sit regalis, quali reuerentia, quo tremore locus adeatur, vbi ipsa Principis requiescit maiestas, circumspectum frequenti satellite regiæ domus atrium docet. Certè ad thalamum sponsi, nisi proximus, nisi satis intimus, nisi laudabilis fama, nisi probabilis vita, nullus admittitur. Intra thalamum verò ipsum. Virginem Deus capit solam, sola suscipitur virginitas illibata. & audes ô homo Dominicæ incarnationis vestigare secretum, & ad illius pectoris cubiculum contendere, vbi tota superni Regis, tota diuinitatis requiescit maiestas? Audes ipsas Dei manus operantes sanctum sibi corporis templum intra virgineam aluum Genitricis curiosus arbiter intueri? Absconditum sæculis mysterium, & ipsis Angelis inuisibile sacramentum noli discutere, sed crede.* hæc Chrysologus. Eandem tamen emblema esse Museis religiosè inserendum (quod omnibus sæculorum ætatibus factum esse Cresolius scripsit [a]) disco ex grauissimis Patribus, qui *Beatam Virginem diuinissimum librum* nominant. In primis sanctus Epiphanius [b], inter cætera elogia, quæ pleno ore, & pleno pectore congerit, sic eam compellat. *Tu es* (inquit) ἡ ἀκατάληπτος βίβλος ἡ τὸν λόγον, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς τῷ κόσμῳ παραγνώσασα, *liber incomprehensus qua verbum & filium Patris mundo legendum exhibuisti* De eadem Georgius Nicomediensis interpretatur oraculum Isaïæ de libro, quem neque periti lite- 1.

[a] in mystic. l.4 sect.3.

[b] orat. de laud. b. B. Mariæ Virg.

rarum

Isa. 29. rarum legere possint, quia complicatus est & obsignatus, multo minus imperiti, qui literas insuper nesciunt: vnde in hoc emblemate, vel potiùs ænigmate explicando difficultas ineluctabilis est. *Mariam* (inquit) *indicauit liber obsignatus, quem nullus legit sciens literarum, præter eum qui obsignauit, & seruauit supra rationem, cum charta significauit purissima, in qua Verbum sine scriptis impressum scidit fraudis chirographum.*

2. Consentanea sunt quæ dixit alter Nicomediensis Gregorius [a], Deiparam Virginem *librum obsignatum* appellans. Sanctus Damascenus [b] diuini huius libri studiosissimus, eius primam in publicum editionem natalitia oratione celebrans hæc ait, *Hodierno die is qui omnia efficit Deus Verbum quod pater è pectore eructauit, librum nouum condidit Dei lingua à Spiritu sancto calamo quodam in ipso conscribendum, qui quidem homini literarum perito datus est, nec tamen ab eo legitur. Neque enim Ioseph Mariam cognouit, neque ipsius mysterij potentiam.* Andreas Cretensis [c] erga B. Virginem singulariter pius, sic eam affatur. *Tu es liber verè viuus quòd in te tacitè fuit inscriptum Verbi paterni viuifico calamo Spiritus: tu sola verè es noui Testamenti volumen à Deo scriptum, quod Deus antè fecit cum hominibus.*

[a] Orat. de Deip laudib. [b] Orat. 1. de natiu. Vide D. Gregoriū Thaumat. serm. 3. de annunt. B. V. [c] Orat. 1. de dormit.

3. Amo, & vehementer amo ingeniosam simul ac eruditam pietatem cuiusdam Mariæ clientis è nostra Societate, qui nuper in præfatione quadam theologica tam sublimiter sensit de hoc Mariali scientiæ fonte, vt asseruerit doctéque pariter ac splendidè probauerit, non solùm Angelos nunc in cœlis inde haurire quæcumque naturæ Angelicæ indebita sunt; ea videlicet, quæ de nouo ipsis reuelantur, verùm etiam ipsorum met Angelorum dum adhuc in terris degeret, Mariam fuisse magistram. Quæ quæstio si auctoritatibus disceptanda est, in promptu sunt palmares & decretoriæ. Audi D. Bernardinum Senensem [d]. *In hoc est electa vt sol,* inquit, loquens de Virgine Deipara, *scilicet ad irradiandam totam multitudinem Spirituum cælestium.* DD. Bonauenturam, & Damianum reiicies? minimè reor; neutri vel sanctitas, vel sapientia, vel Senatus Pontificij purpura ad auctoritatem deest. Ille sic [e]. *Maria dæmonibus est mare amarum spiritualiter, & Maria est hominibus stella maris officialiter, & Maria est Angelis illuminatrix æternaliter.* Iste [f]; *Virga Iesse veri prauia luminis in illa inaccessibili luce perlucens sic vtrorumque spirituum hebetat dignitatem, vt in comparatione Virginis nec possint nec debeant apparere, sicut sol solus orbem illuminat; sic hæc sola solidiori lumine & homines & Angelos illustrat.* Quę ne oratoriè dicta videantur, quæro abs te, nunquid valde consentaneum est tam augustæ Matris dignitati, maiestatique sedis quam increata sapientia sibi delegit ad habitandum, vt quandoquidem Angelorum infimi à superioribus, vt hi quoque ab supremis illuminantur, isti pariter ab ea, quæ suprà omnes Angelorum choros euecta est, ipsiúsque felicitatis & gloriæ Angelorum instrumentum fuit, recipiant nouas illas cognitionis accessiones & corollaria, quibus identidem à primario & immenso sapientiæ fonte Deo Opt. Max. illustrantur? Ego omnino ita sentio, ac libens volens ex animi mei sententia hoc tibi do, *magna parens*, nec me vnquam cum D. Epiphanio exclamare

[d] tom. 1. conc. 61. [e] In specul. lect. 3. [f] de assumpt. Virg.

exclamare pœnituerit, *O Virgo sancta lucis æterna mater, quæ in cœlis illuminas copias Angelorum, & ipsorum Seraphim incomprehensum oculum.*

Id haud tantopere mirum videbitur, si eadem Virgo nondum exuta mortalitate eosdem Angelos pleraque docuit; docuisse autem vltrò fatebitur, quisquis animo replicauerit magnam illam Apostoli vocem, *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc; in gentibus euangelizare inæstimabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creauit; vt innotescat Principatibus, & Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro.* quibus verbis profitetur se ipsorummet Angelorum quodammodo Doctorem circa quædam mysteria gratiæ, cuiusmodi esse potest dispensatio fructus Incarnationis, & multiformis sapientia Dei in prouidentia, & prædestinatione erga homines per tale mysterium. Nec veretur D. Chrysostomus loquens de exordio Euangelij Ioannis dicere, *Nihil nobis humanum, sed à Spiritus sancti abditis thesauris omnia proloquitur, quæ nec Angeli priusquam hæc diceret, nouerunt. namque & ipsi nobiscum per Ioannis vocem, & per nos didicerunt, quæ cognouimus.* De quorum verborum intellectu eruditè Suares [a]: Et inficiabimur Angelos aliqua à Deipara didicisse etiam dum superstes erat, à qua ipsimet Apostoli plurima didicerunt, præsertim cùm præcipuum illud fuerit gratiæ genus, quod rependere potuit adsistentibus sibi & officiosissimè famulantibus Angelis; nec verecundari potuerint Beati illi spiritus in eius se tradere magisterium, *sub cuius disciplina* (vt loquitur D. Ildefonsus [b],) *Deus infans versatus est?* Quod autem sit illud genus sapientiæ in qua profecit Christus, proximè superiori capite indicatum est. 4.

Eph. 3. v. 8.

Suar. l. 5. de Ang. c. 6, n. 22.

[a] ibid. n. 28.

S Damasc. or. de natiuit.

Georg. Nicomediensis.

[b] serm. de assumpt. Virg.

Age verò (vt lemma huic imagini adscriptum obiter perstringam) quidni fas mihi sit eâdem ratiocinatione coniecturam facere de magnitudine sapientiæ & scientiæ B. Virginis, quâ D. Bernardus [c] eius charitatem æstimauit? *Dubitare quis potest* (inquit) *in affectum charitatis transisse Mariæ viscera, in quibus ipsa quæ ex Deo est charitas, nouem mensibus corporaliter requieuit?* nunquid non eodem prorsus corporeo modo totidémque mensium spatio increata sapientia in vtero virginali velut in sede sua & solio resedit? Si discipulorum cum suis Doctoribus contubernium plures efficit sapientes quàm schola, quemadmodum Seneca animaduertit, si Moses ex paulo intimiore consuetudine aliquot dierum cum Deo adeò radiatus prodiit, vt oculos se intuentium præstringeret; quibus facibus, quibus radiis, quibus fulgoribus, quibus solibus collustratam fuisse putas, ac deinde cæteros collustrasse illam, cui tanta annis plurimis cũ splendore Patris luminum CHRISTO IESV familiaritas, tanta necessitudo intercessit, tanta (vt sic loquar) vnitas, dum æternam illam sapientiam aluo virgineo contineret? Præiuit huic meæ ratiocinationi D. Ambrosius [d], ex illa commemoratione Christi Domini in vtero Beatæ Virginis rectè inferens eam in sapientia plurimum profecisse. *Verè aluus Mariæ crater tornatilis* (inquit) *in quo* 5.

[c] serm. 1. de assumpt.

[d] l. de institutione Virginis c. 14.

R *erat*

erat sapientia, quæ miscuit in cratere vinum suum, indeficientem piæ cogitationis gratiam diuinitatis suæ plenitudine subministrans. Eâdem argumentatione vsus est Sanctus Anselmus [a]. *Intrauit Iesus in quoddam castellum,* ait: *Christus, vt dicit Apostolus ad Corinthios, & ad Colossenses, est Dei virtus, & Dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, & Christus est in Maria; ergo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei sunt in Maria.*

[a] in hom. super Euangelium Lucæ 10.

6. Quapropter meritò ab Auctore sermonis de laudibus Beatæ Virginis, qui est inter opera D. Bernardi, dicitur esse mirabilis ille thronus qui sancto exuli diuinitus ostensus est, de quo procedebant fulgura, & voces, & tonitrua. *Maria enim cœlestem doctrinam*, ait, *auidiùs ebibit, fideliùs credidit, sinceriùs luculentiúsque alijs tradidit.* Quæ causa D. Ambrosio fuit vt diceret [b], *mirum non esse Ioannem Euangelistam præ cæteris fuisse locutum mysteria, cùm ei præstò esset aula cœlestium Sacramentorum,* nam (inquit D. Anselmus [c],) *licèt Apostoli per reuelationem Spiritus sancti edocti fuerint omnem veritatem; incomparabiliter tamen eminentiùs ac manifestiùs Maria per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & permulta eis per hanc reuelabantur, quæ in se non solùm simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat.* Habuit quidem illa (quemadmodum acutè dixit Rupertus [d]) suum tempus tacendi, nimirum quandiu Christus inter mortales versatus est, quo tempore *Maria* erat hortus verè conclusus, & fons signatus, conseruans & conferens in corde suo omnia verba: at post Christi ad cœlos ascensum locuta est, & erant emissiones eius paradisus, & fauus distillans labia eius; nec eam veretur S. Ignatius [e] *magistram nostræ religionis appellare.* Quid plura? mihi clientium tuorum minimo iterum te, pro eâ quâ possum reuerentia & gratulatione compellare cum D. Epiphanio liber, *Per te notitia cœlestis à terris ad cœlos transmittitur.* Quid ais Epiphani? Itáne verò doctrinam cœlestem Maria à terris ad cœlos transmisit? Certè magnam spem facis ab eâdem doctrinas cœlestes ad nos in terras transmissum iri: imò & continenter transmitti satis indicant stellæ illæ coronariæ, Doctorum symbola, quibus augustum Mariæ caput cingitur. Felices stellæ; ô térque quatérque beatæ illæ ingeniorum & eruditionis faces, quæ radiant in vertice Virginis; felices Doctores, felices discipuli, felices scriptores quotquot Mariæ diademati, scientiæ & ingenij sydera dedicant; caput enim Virginis ea longè diuiniori lumine accendit, *eaque* (vt loquitur Bernardus) *potiùs ornat, quàm ab eis ornetur.*

[b] l. de institutione Virginis c. 7.
[c] l. de excellentia Virginis c. 7.
[d] l. 2. de gloria & honore filij hominis. Vide Franc. Suarem tom. 2. in 3. part. q. 37. art. 4. disp. 19. & seq.
[e] ep. 1.

7. Volo igitur in hac nostra Bibliotheca emineat Deiparæ Virginis tabella, qualem pinxisse D. Lucam accepimus: in qua duo præcipuè obseruo, quæ ad literas & ad istud literarum domicilium pertinent. Alterum est [illegible]s illud, quod in eius humero dextro appingitur, eruditionis & doctrinæ hieroglyphicum; vt est apud Danielem [f], *Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; & qui ad institiam erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Hyades illæ sacræ suo exortu diuino quodam imbre doctrinæ salutaris mortales omnes irrigant. Alterum est,

[f] c. 12. n. 3.

est, appictus liber in altera manu *pueri Iesu*, quem exceptum vlnis Virgo Mater suauissimè gestat: in quam rem placuit Cresolij nostri animaduersio digna homine religioso & docto, quam ideo libet huc afferre. Apex Hierarchiæ, atque Princeps religionis Messias ad honestissimam illam voluntatem (videlicet accruandorum librorum & condẽdarum Bibliothecarum) præiuisse mihi videtur, qui cùm agris & penatibus careret, ac ne haberet quidem in quo suum caput reclinaret, diuinissimus tamen pictor Lucas, qui cœli afflatu Christi in terris imaginem expressit, ei dedit in manibus librum, vt cùm Dei filius nostri causa se opibus commodísque vitę spoliauerit, librum tamen pro omni supellectili voluisse habere videatur: ita supremus omnium parens, in cuius magna manu cùm sint diuitiæ & gloria, tum libros in eadem contineri literæ sacræ memorant; vt intelligamus rem esse & numini charam, & augusto cœli prætorio non indignam.

Dic Philomuse, quę tutela tuo Museo opportunior esse potest, aut religiosior hac Christi Genitricis effigie? M. T. Ciceronem peculiari quadam religione Mineruam bonarum literarum præsidem coluisse Plutarchus scribit, eiusque signum domi suæ habuisse, hauddubiè in lario, & Bibliotheca. Tu, si Christianus es, augustissimæ parentis tutelam Museo tuo impensiore cura inscribito; & confide ab ea tanta tibi affore præsidia ad virtutum & literarum studium, quanta veteres in sua sapientia stolidè superstitiosi à Minerua nunquam expectauerunt. Gloriatur Minerua in fabulis se prodiisse armatam è Iouis capite, ac proinde vocari gestit θεότοκος: at hæ sunt præstigiæ tartarei sycophantæ hac fabellarum vanitate veras laudes Deiparæ Virginis (de qua multa antè didicerat) minuere & obscurare satagentis. Vna est θεοτόκος *Maria*; vna inuictissima virago, quæ tecta cœlestibus armis ita cum dracone tartareo congressa est, vt illius caput contriuerit, extorserítque infinitam prædam, quam conuehebat in sua latibula, & captiuos homines in æternæ vitæ libertatem (inferis ne quicquam frementibus) vindicarit. Confugiamus quotquot damus operam literis, non ad Saitanam illam Palladem, quæ fructum suum solem esse delubri sui foribus mendaciter inscripsit ὃν ἔτικον καρπὸν ἥλιος ἐγένετο; sed ad illius patrocinium, quæ admirabili virtutum omnium splendore circumfusa, *Christum Iesum* diuinum illum solem enixa est. Illa, secundùm Deum, sit Musei nostri ac nostrorum studiorum præses, ac meminerimus magnam hác matrem à viris sapientissimis ac sanctissimis eius opem persæpe expertis appellari *domum Sapientiæ* [a], *doctricem Doctorum* [b], *Magistram & illuminatricem Apostolorum* [c], *Dominam & Magistram Prophetarum* [d], *Magisterium fidei* [e], *lumen studiosorum* [f]; quid plura? *Illa multocula effecta est, & Seraphim, incomprehensæ visionis*, inquit Epiphanius [g]. 8.

[a] D. Hieron. l. 30. in Isai. c. 7.
[b] Idista lib. de Virg. c. 30.
[c] ibid.
[d] Galatin. l. 7 de arcanis Cath. veritatis c. 4. & 12.
[e] D. Laur. Iust. de natiu. Mariæ.
[f] Ephrem de laudib. Mariæ.
[g] serm. de laud. Mariæ.

Sensit mirabilis illius stellæ quæ solem enixa est, splendorem lucentissimum Rupertus Abbas Tuitensis, sanctitate, miraculis, eruditione, ac scriptorum monumentis clarus: congenitus enim eius ingenio stupor & tarditas (quâ re maximè angebatur.) *Mariani* syderis afful- 9.

Trithemius lib. de Monast. Hirsaug. c. 109. de viris illust. S. Bened.

gente lumine penitus discussus est. Sensit eandem opem *Hermannus* corpore & nomine *Contractus*, sed à quo concessit in clientelam & patrocinium augustissimæ orbis reginæ, ita factus est promptus & expeditus ingenio, vt in poësi, Musica, Astronomia, philosophia vix haberet parem; insuper linguarum Latinæ, Græcæ & Arabicæ peritissimus singulari benignissimæ patronæ suæ beneficio. Non commemoro Albertum illum, cui sua excellens eruditio *magni* cognomen peperit: vnde data sit illi, vel potiùs ad tempus commodata insignis illa solertis ingenij atque omnia peruadentis subtilitas, nemo nescit: *Mariæ* certè fauori & præsidio acceptum referri debere quidquid facultatis & scientiæ fuit in cliente patronæ suo studiosissimo, argumentum est rerum omnium, quas didicisset repentina obliuio triennio ante mortem: quæ tamen inscitia, quia coniuncta erat cum singulari obseruantia religiosi instituti, pietate ac simplicitate, fuit optabilior naturalibus scientiis, quarum perfectionem consecutus fuerat. Quis dubitet D. Damasceno à beneficentissima Virgine adfuisse præsens auxilium in tractandis literis & scribendis libris, cui ab eâdem manus dextra abscissa restituta est, vt scribendi studium continuaret valde opportunum Ecclesiæ pro sacris imaginibus defendendis? Itaque siue *Virginem Mariam velut librum diuina manu exaratum* consideras, siue vt *disciplinarum Antistitam, ac fontem bonorum ingeniorum*, quam felicitatem alij Magistri suis discipulis præstare non possunt; suus debet esse eius imagini locus in tuo Museo perillustris.

Petrus Canisius l. 5. de B. Virg. Trithem. l. 2. de viris illust. ordinis S. Bened.

CAPVT III.

Fons tertius sapientiæ, Prophetia.

Matrona velatis oculis districtum gladium dexterâ tenens & tubam, sinistrâ catenam, quæ à sole supernè eminente descendit; capiti imminet columba.

INSCRIPTIO.

Is. 21. *Super speculam Domini ego stans iugiter.*

1. HÆc est huius emblematis interpretatio; oculi velati prophetię obscuritatem significant; tuba clangorem diuini eloquij; gladius intentatas sceleratis minas; catena seriem prouidentiæ res omnes & euentus inter se aptè connectentis, quæ à sole, idest, à Deo deriuatur: columba Spiritus Dei est index, qui per Prophetas locutus est.

2. Iudæa olim fuit domicilium castæ religionis & veræ sapientiæ, cui Deus præfecerat viros sanctos, Doctores consultissimos, inter quos fuere multi qui afflatu diuino incitati futura prænunciarunt. hi *Prophetæ* vocantur; quos placuit hoc loco inter fontes scientiarum referre, quoniam tales reipsâ fuerunt; neque libuit diuinum illud vatici

vaticinandi donum aliter exprimere in hoc Museo, quàm quo modo in Vaticana Bibliotheca exhibetur, quemadmodum Cornelius à Lapide[a] refert. Prophetas verò, seu Hebræos sapientes primo loco ponimus; ab iis enim vtpote sapientium omnium antiquissimis, profecta est magnam partem ea sapientia, quâ postea celebriores Ethnicorum Philosophi claruerunt, vti superiùs diximus. Deinde, quia genus istud sapientium non solùm præceptis & voce, verùm etiam exemplis & sanctissimis moribus nos erudiit: vnde à D. Chrysostomo[b] Prophetæ dicuntur velut quidam *pictores virtutis*, quam in seipsis viuam spirantémque vitæ integerrimæ moribus expresserant; & per hoc (vt loquitur Origenes[c]) *diuinitatem participarunt & prophetiam.* Nam (quod rectè dixit Philo[d]) *malum virum non est fas interpretem esse numinis, sed in solum sapientem hoc competit, quia is solus est instrumentum Dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter*; licèt non ignorem donum prophetiæ esse gratiam gratis datam (vt Theologi loquuntur) quæ etiam in hominem sceleratum cadere potest. Verùm enim verò sic eos S. Chrysostomus *pictores virtutis* appellat, vt addat etiam, *& malitiæ*, describunt enim illi (inquit) *peccatorem, iustum, pœnitentem, stantem, surgentem, titubantem.* Prò quantus inter mortales dignitatis apex hominem æternitatis à Deo participem fieri, hominem *diuini sermonis characterem* (quemadmodum Origenes[e] *diuinationem* appellat) ore suo præferre, hominem replicare, præterita & futura occupare: quæ causa est cur Prophetæ dicti sint *videntes* (vt D. Basilius animaduertit[f]) *quia futura tanquam præsentia conspiciunt*; quæ videndi facultas tantam humanæ intelligentiæ vim superat, quantum diuinitas humanitatem. *non voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines*; ac propterea *θεοδίδακτοι* meritò appellandi, *à Deo docti*, vt quod à diuino numine accepissent, illud postea in nos refunderent, nósque ab salutaribus hisce fontibus salientes in vitam æternam aquas hauriremus. Quapropter libet iisdem verbis te affari, lector, quibus D. Hieronymus[g] Pammachum alloquitur. *Prophetarum quotidie medullas bibas. Quidquid enim sanctarum est Scripturarum, quidquid Logica, Physica, Ethica, quidquid humana potest lingua proferre, & mortalium sensus accipere, isto volumine continetur*[h].

[a] in 12. min. Proph.
[b] in Ps 90.
[c] l. 3. periarch. c. 3.
[d] libro, quis rerum diuinarum hæres.
[e] 6. contra Cels.
[f] præf. in Is.
Petri 2. c. 10.
[g] ad Pammachum.
[h] Idem præf. in Is.

Vehementi doctrinæ siti ardens S. Iustinus[i] quærebat vbi eam expleret & restingueret; Stoicis aliquamdiu addictus, cùm ab iis de Deo nihil disceret, ad Peripateticos transiit; horum quoque vænalem sapientiam pertæsus Pythagoricis se consecrauit; à quibus tamen deterritus difficultate discendi Musicam, Astrologiam, & Geometriam, quas ad beatam vitam *prodromas* esse aiebant, continuò ad Platonicos recessit; in quorum etiam disciplina cùm plus reperisset ostentationis & pompæ, quàm solidæ veritatis vbi consisteret; ab ignoto quodam philosopho admonitus, abiectis circularis scientiæ studiis, tam feliciter & auspicatò se tradidit sanctorum Prophetarum lectioni, vt ex eo studio *Iustinus* prodierit *Iustus*, Christianus verè Philosophus, ac Martyr. Erit pretium operæ audire quid ignotus ille admonitor (fueritne homo, vel Angelus non disputo) Iustino suggesserit in Prophetarum commendationem:

[i] Initio dial. cum Tryph.

tionem: vnde intelligemus quàm limpidus, quàm salutaris, quàm vber fons sit Prophetia. *Extiterunt* (inquit) *quidam quondam his omnibus qui Philosophi habentur, antiquiores, beati, iusti, & Deo chari, qui diuino Spiritu afflati locuti sunt, résque eas fore vaticinati sunt, quæ nunc eueniunt* (*Prophetas autem, siue* V A T E S *eos vocant*) *hi soli verum & intellexerunt ipsi, & hominibus enunciarunt, nullius metu deterriti, nec victi opinione, aut gloria impulsi, sed ea sola prædixerunt, quæ sancti Spiritus pleni audiuissent, atque vidissent. Libri autem eorum nunc etiam extant, eique qui eos euoluerit, maximus fructus propositus est, & principiorum & finis, & eorum quæ Philosophus tenere debet, cùm eis fidem habuerit. Non enim demonstratione, aut necessaria conclusione vsi sunt, tum in suis sermonibus, quippe qui testes veritatis essent digni, quibus maior quàm omni demonstrationi tribueretur auctoritas. Ea porrò quæ euenerunt, & eueniunt, cogunt assentiri eorum orationi. Quamquam etiam propter nouas inauditásque res quas efficiebant, digni erant quibus crederetur; quandoquidem & effectoris huius vniuersitatis Dei parentísque nomen celebrabant, & ab eo Christum eiusdem filium nuntiabant. Id quod ij, qui spiritus erroris & impuri pleni erant falsi Prophetæ, nec perfecerunt, nec perficiunt: sed mira quadam opera ad stuporem hominum edere audeant, errorisque magistros spiritus & dæmonia honoribus afficiunt. In primis autem precare Deum, vt tibi fores luminis aperiantur; neque enim cerni intelligive possunt ab hominibus nisi cui datum sit, Deique eiúsque Christi concessu ac munere. Hæc ille cùm dixisset*, (addit D. Iustinus) *aliaque præterea multa, quæ non sunt huius temporis, eaque me sequi iussisset, abiit, neque eum vidi postea. In meo autem animo repentè ignis excitatur, méque tenet desiderium Prophetarum, virorúmque illorum, quos Christus charos haberet: cúmque eius verba mecum ipse in animo repeterem, hanc vnam reperiebam philosophiam & tutam, & vtilem. Sic igitur ego & ex his Philosophus extiti: maximè autem vellem, vt omnis etiam eodem modo, quo ego, animo affecti, à Conseruatoris verbis ne discederent, religionem enim quandam in se continent; satisque in eis est virium ad eos flectendos, qui à recta vita via deflectunt: iisque qui in eis suas cogitationes defigunt, requietem iucundissimam afferunt. Quòd si aliqua ex parte tibi ipsi curæ es, Tryphon, salutisque studio traheris, atque in Deo spem collocasti, quemadmodum à re non abhorrenti, licet tibi cùm Christum Dei filium cognoueris, & perfectus euaseris, vitam beatam adipisci.* Quid illustrius in Prophetiæ laudem dici queat, quis aculeus ad eius studium acrior: quammeritò adscribere picturæ pro lemmate possumus istud, *Diuinatio in ore Doctoris, in doctrina non errabit os eius* [a]: vel istud, *necesse est compleri omnia* [b]: vel istud, *super speculam Domini ego stans iugiter*[c]: aut istud, *illuc vbi impetus spiritus*[d].

[a] Prou. 16.
[b] Luc. 24.
[c] Is. 21.
[d] Ezech. 1.

4.

Viri sancti ac religiosi, meditatione rerum cœlestium se ad diuina erigentes, & diuinis laudibus concinendis occupati, *Prophetæ* quoque appellantur. Quod genus Philosophiæ (audeo dicere) etiam vaticinandi facultate optabilius ac nobilius est. *Magnum sanè* (inquit D. Bernardus fratres suos alloquens) *magnum prophetandi genus, cui vos deditos esse conspicio; magnum prophetiæ studium, cui vos video mancipatos. Quid illud? nempe non considerare quæ videntur, iuxta Apostolum, sed quæ non videntur; obliuisci quæ retrò sunt, & extendi in anteriora; ex magna parte prophetare est.* Hæc est

Vide reliqua sanè perpulchra serm. 2. ad fratres in illud, est generatio quærentium Dominum.

vera

vera sapientia longè alia à Philosophorum cogitationibus, quos idem Bernardus[a] appellat *in terrenis lynceos, in cœlestibus talpas. Vani enim sunt homines, in quibus non subest sapientia Dei, & Sanctorum scientia.* [a] ibid. Sap. c. 13. 1.

CAPUT IV.

Ecclesia Christiana.

Grauis & modesta matrona habitu, sinistrâ manu impositam sacræ Scripturæ Codici pontificiam tiaram sustentans, pendentibus infernè binis clauibus, supernè columbâ Spiritus sancti hieroglyphico imminente, dextrâ crucem complectens, ad quam hinc catenis religata hæresis furiali vesaniâ, illinc idololatria Bellonæ specie; sacro volumini inscripta sit literis sanguineis hæc vox, *Credo.*

Circumquaque varia sanctorum Martyrum supplicia, adstantium Tyrannorum iussu; qualia cogitatione describi possunt.

Tum ex optica ratione cymba procul apparens, cuius malus crux, eadem quæ mox descripta est matrona captos retibus pisces à sexdecim piscatoribus, hoc est, ab Apostolis simul & Euangelistis studiosè excipiens, velo cæruleo inscriptæ literis aureis hæc sententia, *Capiuntur ad vitam.*

Licèt discipulatus Christi, in quo Apostoli primas sine controuersia tenuerunt, sit regia dignitate præstantior, vt dixit D. Laurentius Iustinianus[b], licèt *Apostoli* sint *duces rationalis gregis*, hoc est, populi Christiani, hi nimirum duodecim fontes ariditatem animarum doctrinæ cœlestis floribus irrigantes, vt obseruauit D. Petrus Damiani[c]: licèt non sint Moyse deteriores, neque Prophetis inferiores, sed boni cum bonis, & bonis meliores, vt ait S. Cyrillus Hieros[d]. licèt eorum sermones, Prophetarum & legis sermonibus præponantur, quòd vberiorem gratiam acceperint, vberiúsque exposuerint Christi mysterium, vt Isychius Presbyter animaduertit[e]: licèt diuinum sit oraculum, positos esse à Deo in Ecclesia primùm quidem Apostolos, deinde Prophetas, &c. dictúmque in eam sententiam à D. Chrysostomo Apostolos omnibus diuinis charismatibus exornatos primum in Ecclesia locum obtinere: licèt eorum singuli (quod de D. Paulo dixit D. Hieronymus[f]) *vasa fuerint legis, & sanctarum Scripturarum armaria*; denique licèt sint diuinę sapientiæ Coryphæi, soles cœlestis doctrinæ, Antistites Christianæ Academiæ, orbis magistri, Mystagogiæ Principes, hierophantæ & Theologi diuinissimi, vtpote qui etiam *θεοδίδακτοι ab ipso numine eruditi*, adeóque quod

1.

[b] in fascic. c. 17. Exodi 15.
[c] Opusc. 32. de Quadrag.
[d] Catech. 14.
[e] l. 2. c. 48. tom. 4 Bibl. vet. Patrum. 1. Cor. 12.
[f] in Matth.

(quod dixit Eucherius)*ipsius Christi* OCVLI, qui scientiæ lumen vniuerso corpori Ecclesiæ præstant: tamen quia columnæ istæ & firmamenta veritatis,&(quemadmodum loquitur Magnus Gregorius)*tabulæ Apostolicæ* extensâ in mundum prædicatione dilatatæ nituntur Prophetis velut subiectis basibus;idcirco placuit in his comitiis sapientiæ præmittere *Apostolorum prodromos & antitypa*; sic Cornelius noster [a] *Prophetas* appellat, quamquam & sanctus Sixtus tertius Pont. Max. eosdem Apostolos *noui Testamenti Patriarchas vocat, qui ex quadriformis Euangelij doctrina(sicut Iob quatuor vno tempore coniuges habuisse perhibetur) castâ quadam lasciuiâ spiritualis sobolis multitudinem innumeram susceperunt*. Ne laboremus in hac controuersia, eôdem Prophetæ & Apostoli collimant, vnum *Christum Iesum* annunciant. *Et sicut in regiam viam reliqui calles à pagis agrisque conueniunt; ita Prophetæ hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt*,quemadmodum fecere Apostoli. *Vetus Testamentum in nouo reuelatum, & nouum in vetere relatum vides.* In veteri Testamento est occultatio noui,in nouo Testamento est manifestatio veteris. Cedro dignum est quod Rupertus,verba hæc Apocalypsos c.11.exendens, *& datus est mihi calamus similis virgæ*,&c.in commendationem doctrinæ Apostolorum affert.*Calamus*(inquit)*similis virgæ facultatem scribendi significat cum magisterij dignitate, vt de nulla illorum sententia, sine dictione liceat cuiquam Ecclesiastico dubitare; hoc namque magisterium tantummodo & Apostolorum est, & illis solùm hæc virga data est:vnde in Psalmis sic determinatum est; Dominus narrabit in Scripturis populorum,& Principum horum, qui fuerunt in ea:Principum horum, inquit, id est, Prophetarum, & Apostolorum, & Euangelistarum.* Audi Gregorium [b], & Apostolorum scientiæ quantus sit ambitus,quanta complexio,intelliges. *Per incrementa temporum*,ait, *creuit scientia spiritualium Patrum,plus namque Moyses quàm Abraham, plus Prophetæ quàm Moyses, plus Apostoli quàm Prophetæ in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt:fallor,si hæc ipsa Scriptura non loquitur, Pertransibunt plurimi,& multiplex erit scientia.*

[a] in argum. in 12. min. Proph.

S. Sixtus libello de diuitiis.

Theodor. de curan. Græc. affect.

S. August. in Psal.105.

Idem lib. de catech. rud. c.4.

Psal.86.

[b] l. 2. in Ezech. hom. 16.

2. Philosophia profectò mirabilis, Apostolorum Philosophia quæ orbem,quà se longè latéque porrigit,ita sibi addixit,suísque placitis subiecit,vt illi se sapientissimi inter mortales consectauerint,in eius verba iurauerint,ac iudicauerint eius pronũciata firmius nixa esse,quàm cœlũ ipsum & terram;fuerunt enim interpretes,& velut os ipsius numinis, è cuius inexhausta sapientia manat, quidquid esse potest castæ lucis,& salutaris doctrinæ, vnde mens illustrari & mores laudabiliter informari possunt. Auctor est Porphyrius [c] Plotinum philosophum Platonicum petiisse à Gallieno Imperatore,vt dirutam olim in Campania quandam ciuitatem restitueret, eámque attribueret Platonicis philosophis ex Platonicæ Reip. forma inhabitandum, quam *Platonopolim* appellarent; haud tamen impetrasse.Enimuero res mirabilis Platonem tantum philosophum,adeóque (si Superis placet) diuinum, nec vnicam in toto orbe vrbem habere potuisse,in qua viueretur ex ipsius disciplinæ legibus: piscatores autem suæ sapientiæ retibus ita fuisse complexos omne hominum genus,vt sponte concesserit in nauim Petri,Theodoribus Græcorum,

[c] in vita Plotini apud Baronium an. Chr.264. n.3.

corum, & Ægyptiorũ Bari infinitis partibus diuiniorẽ, indéque effecta fit ἔμψυχος ναῦς Ἐκκλησία, quemadmodum loquitur Gregorius Nyssenus[a], civitatémque constituerunt ex vniuersi mundi habitatoribus; & quadripartiti orbis plagis; cuius incolendæ studio incensus regius Psaltes hoc acroama cecinit, *Quis deducet me in ciuitatem munitam?* περιοχῆς habet Græcus textus, hoc est, vt interpretatur apposité ad nostram sententiam Euthymius, *ineluctabili doctrinâ velut mœnibus firmissimis circumuallatam*; quæ nulla vi, nullis machinis, nullis cuniculis, nullâ fraude euerti possit. [a] hom. 12. in Cant.

Est itaque Ecclesia Christiana sublimitas diuinæ illius Philosophiæ, eo mirabilior, quòd non solùm reconditis mysteriis, & planè augustis mentem imbuat, verùm etiam factis potius quàm sermone exerceatur, quam proinde S. Gregorius Nyssenus[b] vocauit ὑψηλὸν φιλοσοφίας ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ κατορθούμενον, eóque etiam admirabilior, quòd qui eam adamauerint, possint ἄνευ γραμμάτων φιλοσοφεῖν, *sine literis philosophari* O mirabilem Christianorum Academiam, & fidei tenebras omni humana luce & scientiâ præstantiorés, quandoquidem *non tam veniam meretur, quàm præmium ignorare quod credis.* 3. [b] Orat. cat. c. 18. D. Hilar. l. 8. de Trin.

Quod ad corpus præfixi emblematis pertinet, ideo nihil dicam, quia immensa sunt quæ de hac symbolica naui & piscatione, sacrorum librorum Interpretes tibi suppeditabunt: de anima, siue lemmate, *capiuntur ad vitam*; quid dicam aliud quam quod D. Paulus, & ipse animarum piscator eximius Timotheo scripsit, *Hoc enim bonum est, & acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Si qui capi nolunt, hoc est, Christiani esse renuunt; vel licèt se capi sinant, mali tamen pisces esse volunt, miserè peribunt. Mens tamen & consilium capientium est, vt capiantur omnes ad vitam. *Bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt* (inquit D. Ambrosius[c]) *quæ non captos perimunt, sed reseruant, & de profundo ad lumen extrahunt, & fluctuantes de inferis ad superna producunt.* Et alio loco idem[d], *Piscis es ô homo, audi quia piscis es, simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mare, &c. Sunt ergo boni & mali pisces; boni seruantur ad pretium, mali statim ardent; bonum piscem nec retia inuoluunt, sed eleuant, nec hamus internecat, atque interficit, sed pretiosi vulneris perfundit sanguine. Noli bone piscis Petri hamum timere; non occidit, sed consecrat.* 4. Tim. 1. c. 2. n. 4. [c] l. 4. in Euang in fine. [d] Exaem. l. 5. c. 6. Vide Toletũ in hæc verba, *Erũ homines capiẽs.* Vide Orig. hom. 16. in Hier & Iust. mart in quæstionibus Gentium, quæst. 40.

Interpretatio secundi emblematis huius tabulæ, & discipulorum Christi in propugnanda Magistri sui doctrina fortitudo.

Altera pars huius emblematicæ tabulæ quam primo loco proposuimus, non tam philologicam interpretationem poscit, quàm cœleste quoddam epinicium Christianæ Religioni, quæ ne quidquam fremente Orco, incassum ridentibus Philosophis, nequidquam sæuientibus Tyrannis, doctrinæ suæ placita, suúmque illud *Credo* omni humanâ sapientiâ sublimius, & certius omnes mundi plagas docuit, & tam altè infixit infinitorum populorum animis, vt innumerabiles suo illud cruore asseuerint, 5.

S seruerint,

seruerint, maluerintque vitam sibi crudelissimè eripi, quàm fidei & disciplinæ Christianæ Academiam eiurare.

6. Quod hactenus visum est monstrum Tiberio importunius? quæ bellua Nerone efferatior? quæ vorago, quis gurges tantum aquæ haurire potest, quantum animo sorbere Domitianus? Quæ portenta ex vetere illa immanitate Deciis, Valerianis, Gallienis, Maxentiis, Maximis, Iulianis, cæterisque immanibus belluis importuniora? Nihil dicam de præfectis, nihil de carnificibus ad pulsandum, lacerandúmque exercitatissimis. Deus immortalis! quod spectaculum pictura huius emblematis exhibet? Illic immanitatem belluinam cerno in figura Diocletiani; illic Marentium, quem cùm nomino, funestum quoddam animal dico, quod vix hominum acerbis funeribus satiari potest, & cui nihil sapit nisi humano sanguine conditum: illic effrænatam cruciandi cupiditatem cum summa impunitate in Maximino agnosco; illic humano sanguine concretum lutum in Tiberio, vel ipsomet Theodori ipsius præceptoris testimonio: illic efferatos & humanum sanguinem ligurientes Polyphemos, non inclusos illos quidem antris, in quæ nullus nisi tempestate aliqua delatus incidat; sed eos, qui omnia loca amentes & furiosi peruadant; eos, quibus nullus videtur ludus iucundior quàm cædes; nullo tam delectantur sonorum concentu, quàm crepitu plagarum; nullo colore, quàm humano sanguine, nulla supellectile, quàm apparatissimæ carnificinæ instrumentis, Diocletianos intelligo, & alia monstra, quæ cùm se suis canibus, satellitibus, suis furiis succinxerunt, proh quam timenda sunt, quàm horrenda ab istis hominum portentis, (si tamen homines dicendi sunt, è quorum animis extirpata fuit omnis humanitas (ab istis, inquam, hominum portentis, quos in hac tabella vides, plurimisque aliis eiusdem furoris & feritatis, studiosissimè elaboratum est, vt doctrina Christi penitus opprimeretur, & aboleretur in eorum sanguine, qui illi adhæsissent; sed irrito semper conatu; tametsi omnibus machinis & inaudita crudelitate id tentatum sit continenter multis annis, imò plurimis sæculis, nouaque in dies cruciandi libido efferbuerit; nam defatigatus Christianos excarnificando Tiberius successorem habuit infestiorem; defatigato Neroni suffecta est importuna bellua: extincto Domitiano, ortus est Traianus; Traiano successerunt Antonini; his quoque suffecta est vicaria inhumanitas Decij & Valeriani: disruptis istis Christianorum sanguine quem largiùs ebiberant, superiorum omnium sæuitiam maiore sæuitia cumulauit Diocletianus. Secutum est nefarium iugum Maximinus & Maxentius: præcursoribus suis in hac immanitatis & amentiæ palæstra palmā præcipere conatus est Licinius: ex eodem equo prosiliit fax funestissima Iulianus. reuixerunt nouissimè omnes simul, cùm emissa ex crudelitatis barathro furia immanis ardentes Caluinianis & Lutheranis ignibus tædas intentans, vrbibus excisionem, tectis inflammationem, agris vastitatem, prouinciis depopulationem, sacratum ædium exaugurationem, funestam mortalibus Immortalibúsque calamitatem mi-

nata

nata est, nec verò minata est impotentius quàm sæuiit in Christianæ Philosophiæ gymnasia & sectatores. Quid dicere reformido? Gloriatur sua iam manu ferro flammáque extincta esse in Gallia anno nō amplius vno, minimùm Catholicorum quadraginta duo millia. Et perinde ac si mitiùs egissent prisci Tyranni cum iis, qui cœlestem sapientiam in Gallias intulerant, atque promulgauerant; proh nefas! eorum ossa è sepulchris religiosissimis eruerunt, Irenæum Lugdunensem proiecerunt, Dionysium Parisiensem, Martialem Lemouicensem, Trophimum Arelatensem, Eutropium Arausicanum, Crescentem Viennensem, omnes in alma Christi Academia magisterij, atque (vt sic loquar) doctoratus iure, titulo, prærogatiuis & infulis insignes, Clotildem reginam Clodoueo regi ad capessenda Christianæ disciplinæ dogmata adiutricem: ipsummet Christum supremum Doctorem, principem, ac conditorem huius philosophiæ, plusquam rediuiui Iuliani suis telis impetierunt, cuius effigiem variis locis raptatum, conuiciis & verberibus affectam flammis addixerunt.

Æquat hac ætate, ac fors vincit omnium retrò sæculorum immanitatem Iaponica crudelitas, & quà humani sanguinis fluminibus, quà accensis rogis, quà proscriptionibus atrocissimis, quà carceribus immanissimis, qua edictis crudelissimis euangelicam scientiā penitus extinguere, & ex eorum mentibus qui illam professi sunt, radicitus exculpere conatur. Et quoniam schola Christi nullum sexum, nullam ætatem, nullum hominum ordinem respuit; ideo in omnem promiscuè ætatem, in omnē sexum, in omnem ordinem immanissimè sæuitum est iam ab ipsis prolatæ cœlestis huius doctrinæ initiis: cuius summa gloria est, quòd quantò sollicitiùs impia ignorantia, effera cæcitas, superstitio, hæresis, scelus, de ea prorsus delenda & perdendis sacrosanctis eius libris, ac professoribus opprimendis cogitarunt, & cogitata in rem contulerunt; tanto propagata est lætiùs, tantò stabilita firmiùs, eò plures referri in album discipulorum Christi gestierunt; eò plures iurare in eius verba, séque ei totos consecrare, & (quemadmodum Gentium Doctor loquutus est) captiuare intellectus suos in obsequium fidei. 7.

Possunt attolli crepidines ne lacus suo cursu ad mare fluat; sed solūmodo ad tempus: nam coaceruati tādem fluctus, & intra sua claustra efferuescentes exitum molientur in patentes campos, vehementiore impetu restagnantes efferent sese, & oppositas substructionum moles disiicient, vel glomerati superabunt aggeres, interclusum rectum iter quærent per mille flexiones ac diuerticula, seséque adeò contra vim attollent, vt ipsosmet montes operturi sint. Leni lapsu & quieto fluebat purissimus fons Christianæ sapientiæ, iámque plurimi mortalium pertæsi lutulentas aquas vitiorum, errorum, & superstitionum, incorruptos latices cœlestis doctrinæ consectabantur, mirati eiusmodi irrigatione emergere in suorum animorum solo, non herbescētem duntaxat viriditatem, verùm etiam existere infinitam copiam florum & lectissimorum fructuum. Quid consilij inierunt prophanarum atque impiarum sectarum propugnatores, Magistri, & patroni? Conati sunt præcidere rubos, 8.

per quos accersiti riuuli & ducti ab ipso capite Christo deriuabantur in vniuersum orbem; missos longè latéque huius disciplinæ satores cultorésque Apostolos, atque Apostolicos viros exquisitis suppliciis & mortibus affecerunt, rati sic nouam hanc doctrinam vnà cum ipsius professoribus perditum iri: verumtamen longè aliter cecidit, quàm sperabant, fons enim Christianæ sapientiæ in suo exortu & scaturigine perexiguus creuit in Oceanum, qui vniuersum orbem complexus est.

9. Loquamur sine allegoriis apertè. Intuere pictam in hac tabula emblematica omnis generis cruciamentorum instructissimam Libitinam: aspice inter cruentas carnificum manus euulsos è nutricum gremio infantes, è paternis abreptos complexibus adolescentes, è molli cultu parietum virgunculas & matronas; viros, senes innumerabiles generosa capitis sui deuotione, & mille horrendis mortibus sancientes eam doctrinam, quam Christus docuit. Aspice vt Christi discipuli dum apparatur supplicium, dum incenduntur ignes, dum forfices & gladij expediuntur, dum tenduntur equulei, dum rotæ nouaculis armantur, dum bestiæ soluuntur è caueis, dum ferrei vngues promuntur, dum carnificina feruet, vt adstãt læti & alacres, vt suum illud *Credo* modulantur, vt exultant, vt Magistro suo Christo vitam suam pignerari gestiunt? Vix, ac ne vix quidem, quædam virgunculæ se sustinent quin sua sponte prosiliant in ardentes rogos; vix sibi incliti adolescentes temperant quin artus suos candenti ferro vltrò vellicent, quin paratas ipsi se induant in machinas viri; quin tortores ipsos & feras lacessant senis; vniuersis & singulis certum, fixum, ac deliberatum est obire quæcumque excogitare barbaries, atque Orcus tormenta potest potius quàm pati se dedoceri sanctissima illa effata, quæ didicerunt: torrentur, tenduntur in equuleis, seruilem in modum fustuario conciduntur, lacerantur, inauditis cruciatibus excarnificantur, vt Philosophiam Christianam eiurent; illi obfirmatiùs in sua professione perseuerant, & nec vel larum vnguem ab euangelicis pronunciatis dimouentur.

10. O magnam vim illius doctrinæ quæ in Academia Christi proponitur! Age verò impieras, dic bruta superstitio; victricem te putas? victam te fateare, vel ipso liuore iudice, necesse est: prome, prome si quid habes equuleis immanius, crucibus, ferro, igne; perge, quid cessas, concute fœcundum pectus: vre, membra distrahe, lacera, lania; non exprimes aliam vocem ab discipulis Christi, quàm *Credo*; *Christo adhæreo: verum vnicúmque Doctorem Christum agnosco; delirant qui secus faciunt.*

11. Quàm gloriosè, quàm iactabundè, quàm arroganter & superbè se venditarent celebres & decantatæ sectæ Academicorum, Pythagoreorum, Druidarum, Gymnosophistarum, aliæque id genus familiæ, si vel duo discipulorum, aut Doctorũ paria nactæ essent, qui professionis suæ pronunciatis suo cruore chirographum appinxissent; suíque capitis & vitę periculo propugnasset. Quomodo id fecissent qui quod magnificè de tolerandis fortiter iniuriis, vel doloribus pronunciabant in Stoa, in

Academiæ vmbraculis, in hemicyclis, in Lyceo; hoc plerumque inter leues febriculæ æstus, aut asperiore verbulo lacessiti tanquam perperam ab se dicta, re & factis reuocabant; muliebriter eiulabant, impotenter repungebant, ferebant intoleranter. Immemorabiles Christi discipuli tam arctè tenent, tam accuratè defendunt vniuersa ac singula capita euangelicæ doctrinæ, adeò strenuè vitæ suæ rationem & mores ipsius placitis conformãt, vt nullis machinis, nullis suppliciis dimoueri possint ab eo disciplinæ instituto quod in Ecclesia docti sunt, neque à sanctitate & constantia quam profitentur auocari: coniice iterum oculos in hanc tabulam mi lector; vide vt tyrannicæ vesaniæ satellites & administri atrociter plagas inferendo incalescunt; contrà vt Christi discipuli fortiter ferendo exultant; carnifices vlulant inter vulnera, vulnerari silent; vel si os aperiunt, professionis suæ formulam constanter recitant, & magistrum suum blandè & reuerenter appellant. Concursant huc illuc furiosi carnifices; Christi discipuli in eodem vestigio consistunt: illi ad plagarum crepitum, ad ossium fragorem, ad corporis lacerationem, fluentibus buccis, superciliorum depressione, distorsione oris, ardentibus oculis, interruptâ aspiratione, animi sui impotentiam, & virus contra Christianæ scholæ candidatos testantur; adstant Christi discipuli tranquillâ fronte, sereno vultu, vulnera præbentes vulneribus, oculis nunc in cœlum, nunc in suas plagas blandè defixis, triumphant gaudio, & magistro suo gratias quas possunt maximas agunt, summíque beneficij loco habent, posse cœlestis illius doctrinæ in qua instituti sunt, veritatem sanctitatémque his experimentis comprobare.

Doctrinæ huius Apostolicæ ineluctabilem firmitatem pro dignitate laudare non est humanarum virium. Epinicij tamen loco esto illud Theodoreti [a] inter multa quæ prudens prætermitto. *Legum quas nostri piscatores & Publicani, quásque sutor tentoriorum* (D. Paulum intelligit) *tulerunt ac promulgarunt, non Caius, non Claudius dissoluere potuerunt, nec qui eis Nero successit: hic etenim tametsi duos optimos legislatores immanitate prostrauerit, Petrum namque & Paulum interfici iussit, at certè quas illi promulgarunt leges minimè sustulit. Non denique Vespasianus, non Titus, non Domitianus, quamquam multis ac varijs machinationibus eas oppugnare contenderit; multos enim de medio sustulit, qui se legibus illis addixerunt, omne tormentorum genus contra eos intendens. Traianus insuper atque Adrianus magno se apparatu contra eas leges instruxerunt: ac Traianus quidem Persarum potentatum dissoluit, Armeniósque Romanorum freno subiecit; Scythicas preterea nationes compulit sceptris suis parere, piscatorum tamen nostrique sutoris abolere leges non potuit. Hadrianus verò vrbem Iudæorum, à quibus crucifixus est Christus, totam diruit & euertit: at eos qui in Christum crediderunt, abducere à Christi seruitute non potuit. Antoninus quoque qui Hadriano successit, quique ex eo genitus est Verus, quamplurima trophæa deuictis Barbaris excitarunt, libertatémque adamantibus populis iugum Romanæ ditionis imposuerunt: neque tamen eos, qui lubentes Christi iugum ferebant, aut vi, aut suasionibus impulerunt missum facere, quem* 12.

[a] l. 9. de leg

tantopere diligebant, cùm tamen illos & minitando terrerent, & irrogatis supplicijs cruciarent, &c. *Itaque Corybantium more capita præ furore iactantes, inciti rabie, technisque ac veteramentis vsi quamplurimis, piscatorum leges non dissoluerunt quidem, sed multo validiores oppugnando eas reddiderunt; planéque illis persimiles inuenti sunt, qui flammam quidem restinguere concupiscunt, oleum verò fatui instillantes ardentiorem illam efficiunt. Etenim hi quoque contra pietatem bello suscepto, pia veritatis robur manifestiùs declararunt; ac veluti quondam rubus ille, quem vidit Moses, ardore ignis non est absumptus, ita nec Christianos impiorum bellis petitos tela hostium consumpserunt: quin potiùs sicut lignatoribus sylnam cadentibus multo plures pullulant propagines ab radicibus, quàm sint rami qui inciduntur; ita nunc quoque pys pluribus interfectis multo plures quotidie ad doctrinam euangelicam accedebant, cruórque cæsorum corporum irrigatio quędã erat, nouis in Ecclesia emergentibus plantis.* Et paulò pòst *Philosophorum facilè princeps Plato legibus iamà se conscriptis, ne Atheniensibus quidem ciuibus suis persuasit, vt illarum institutis remp. gubernarent non externis, non vrbanis, non villicis, non Græcis, non barbaris, non seruis, non liberis, non viris, non mulieribus, non iuuenibus, non longæuis, non literarum studio innutritis, non denique rudibus & indoctis. Et Romani & qui non timuerunt Romanorum potentiam leges à Galilæis piscatoribus acceperunt, & sese vltrò crucifixi hominis imperio subdiderunt.* hactenus de pictura emblematis.

13. De lemmate, seu adscripta vocula *Credo*, libet eiusdem Theodoreti replicare verba in hanc sententiam[a]. *Si fortè nostrum illum credulitatis ac fidei titulum accusatis* (Græcos alloquitur) *audio enim vos identidem vsurpare, quòd videlicet nostris sententijs tradendis nullam quidem prætendamus demonstrationem, solam verò fidem ac credulitatem insinuare illis conemur, quos diuinis rebus imbuendos suscipimus; hoc sanè ipsum est quod impudentem contra nos iniquitatem vestram calumniámque coarguit. Nos enim verissimis rebus sermones nostros tanquã testibus certissimis comprobamus: vos autẽ rursus hic quoque vestris, quod dici solet, iaculis ac sagittis vosmet ipsos confoditis. Nam & celebratissimus ille Pythagoras, qui Italica secta dux fuit, legẽ hanc discipulis suis sanxit, vt perpetuũ quinquennium conticerent, solúmque audiendo præceptori aures accommodarent: ita vt quæ diceretur sine vlla prorsus disceptatione ac reclamatione admitterent,* CREDENTES *ingenuè se rem habere, vti dici audirent, nec præterea quidquam solliciti quærerent, seu in alterutram partem dubij traherentur; ex quo factum est, vt qui semel eius disciplinæ se addixissent, si fortè rerum quas dicerent, demonstrationem poscerentur αὐτὸς ἔφα, hoc est,* ipse dixit, *respondere soliti fuerint, omni demonstratione validiorem esse, censentes Pythagoricam vocem; idque ipsum alijs etiam persuadere conantes. Quod si satis esse illi opinabantur ad faciendam fidem; tum qui dicebant, tum & qui audiebant, quòd ea videlicet essent Pythagoræ dogmata & instituta: quis erit adeò stolidus, imò, dicam veriùs, sic attonitus, vt dubitet Deo docente, nec fidem dictis habeat, neque illi tantum reuerentiæ tribuat, quantum Pythagoræ tribuebant, qui eius disciplinæ se addixerant? Plato Poetis nugacibus plerasque obscœnitatum fabulas effingentibus, de Dæmonum tamen genere loquentibus, iubet haberi fidem, vtpote* (vt ipse loquitur) *de eorum filijs,*

a Li. de fide.

*filijs, quamquam nec signis vtantur, neque vllis necessarijs demonstrationibus:
& non sanctius ac iustius erit diuinis Apostolis ac Prophetis credere, qui ni-
hil turpe, nihil fabulosum, nihil incredibile afferunt, sed quæ sunt Deo conue-
nientia, quæ sanctissima, quæ salutaria, nobis tradunt.* Idem Plato [a] ne de suis [a] l.1. de leg.
quidem legibus cuiquam permittit sibi negotium insumere, sed inge-
nua fide accipi iubet quæcumque sanctiones feruntur, neque curio-
siùs eas perpendi, siue bene habeant, siue perperam, *& Christianum cre-
do*, stoliditatis insimulabitur; & testimonia Dei, quæ credibilia facta
sunt nimis, non credentur? Quanta verò ex certa illa persuasione & fi-
de Christianorum lux mentibus oriatur, nisi ipsamet *fides oculus est
mentis*, pulchrè idem Cyrensis Præsul [b] docet; aiens venia dignos [b] l.1. de fide.
videri antiquos Philosophos de diuinis disserentes si eorum ignora-
bant veritatem quæ loquebantur, nimirum qui neque Prophetarum,
neque Apostolorum præuio lumine ducti fuerint, sed vnâ tantùm na-
turâ duce vsi sunt, cuius impressa nobis olim diuinitus monumenta in-
iectus error impietatis deleuit.

Et verò si ad quaslibet artes & disciplinas addiscendas Præceptori 14.
suo fides habenda est, quam præuiam & velut prodromam cognitio
subsequitur, recursúsque ex cognitione desiderium plura sciendi ori-
tur, & ex desiderio inuestigatio, & plenior scientia: nunquam pri-
ma elementa perdiscet qui literatori fidem non habeat, ita esse pri-
mam, ita secundam literam appellandam, paríque ratione de cæteris
intelligendum; nam si fortè intercedit, negétque primam literam di-
ci *Alpha* oportere, alio autem quodam nomine vocandam esse, nun-
quam profectò bene perdiscet, quod in re est, sed errabundus circum-
agetur, falsúmque pro vero sibi assumet: at si Præceptori fidem ha-
beat, eiusque legibus obsequendo quæ sunt discenda percipiat, ipsam
illico fidem cognitio & scientia subsequetur: ita & Geometræ fides
habenda est dicenti punctum esse cuius pars nulla sit, datique etiam
longitudinem quæ omni careat latitudine: idem de Astronomis &
Medicis, adeóque etiam de sutoribus, de agricolis, de nauium fabris,
& gubernatoribus; idem de prophanis mystagogis & hierophantis,
aliisque quarumlibet artium ac scientiarum magistris pulchrè admo-
net is quem suprà iam sæpe laudauimus, Cyri Antistes [c] longa indu- [c] l.1. de fide.
ctione hoc conficiens, quo nihil potest esse magis appositum ad præ-
sentem disputationem de fide & disciplina Christiana, quam inter sa-
pientiæ & eruditionis fontes hoc capite recensui. *Est itaque*, inquit,
fides ceu primaria quædam basis, & crepida scientiæ. hanc porrò & Philo-
sophi esse voluerunt voluntariam quandam animi summissionem,
scientiam autem habitum indeciduum cum ratione. Insulsum est igi-
tur planè facinus, nec ferendum, si velis cæterarum quidem cuncta- [d] in Luc. 11. v. 52.
rum artium *Magistris conuenire scientiam, fidémque discentibus*; ac in [e] c. 1. v. 9.
sola rerum diuinarum doctrina, factum hoc inuerti commutaríque iuxta inter-
oportere, itaut hîc fidei scientia præponatur. Proinde Theophyla- pret. 70.
ctus [d] *fidem clauem scientiæ* appellat, citans illud Isaiæ [e] *Nisi credide-* Theodor.
ritis, non intelligetis, eóque nonnulli illud Apostoli referunt, *Credere* ad Hebr. c. 11. v. 6.
oportet

oportet accedentem ad Deum quia est,& inquirentibus se remunerator fit. Ad hoc debet homo esse intelligens, vt requirat Deum, inquit Augustinus [a]; *sed vt intelligat debet priùs credere.* Tertullianus causam hanc affert cur Pharisæi interrogati à Christo Domino cœlestisne esset baptismus Ioannis, an terrenus, respondere constanter non potuerint, *vtpote* (inquit [b]) *non intelligentes, quia non credentes; nos porrò quantula fide sumus, tantulo & intellectu possumus æstimare*, &c. Eòdē pertinet quod Tertulliani discipulus Cyprianus in titulo capitis quinti libri primi aduersùs Iudæos habet, *non posse Iudæos intelligere de scripturis, nisi crediderint in Christum*, eundem Isaiæ locum quem mox attulimus proferens; quibus omnibus addo intelligentiæ clarum iubar, necnon diuinæ sapientiæ ac humanæ eruditionis refertissimum promptuarium eundem Augustinum definientem [c], *priùs sanctarum Scripturarum auctoritatibus colla subdenda esse, vt ad intellectum per fidem quis perueniat.* Id fuisse symbolicè significatū in duobus Apostolis ad sepulchrum Christi currentibus Origenes* putauit; Petrus typus fidei ingressus est prior, Ioannes intelligentiæ apex, posterior: denique esto pro huius disputationis synopsi pronunciatum Chæremonis apud Cassianum [d]. *Nunquam rationem veritatis intrabit quisquis à discussione cœperit erudiri.* Quod cùm ceteris quidem in doctrinis verum sit, tum verò maxime in diuinarum rerum cognitione, ad quas penitiùs peruadendas fidei supernaturalis præcursio necessaria est.

a l.15. de Trin.c.1.

b l.de baptismo c.10.

c l.1.c.21 de peccatorum meritis.

* Vel quisquis est auctor hom. 2. in diuersa apud Ioannem Aluarem in Isaiæ 7.

d Collat 13. c.18 & 18. c.13.

15. Nunquam finis sit, si velim inire numerum veritatum naturalium quas diuina fides ex tenebris ignorantiæ plusquam cimmeriis in quibus iacuerant, excitauit, minùs bene cognitas liquidiùs explicauit; de subsistentia, siue hypostasi quàm altum apud Ethnicos Philosophos silentium? de rerum creatione ex nulla præexistente materia; de accidentium existentia absque vllo substantiæ fulcro; de duorum corporum in eodem situ, quod penetrationem vocant; aut eiusdem rei eodem tempore distinctis in locis, quod replicationem; de concursu (vt loquuntur) primæ causæ cum secundis: de totius alicuius substantiæ in alteram conuersione; deque aliis eiusmodi pulcherrimis notitiis; (vt nihil dicam de moralibus,) quàm nulla prorsus, aut quàm tenuis non dicam intelligentia, sed suspicio, aut vestigium in eorum libris, vel Academiis qui ex hoc admirabili fidei fonte nihil cognitionis hauserunt. Vnde liquet quantum Ecclesiæ Philosophia debeat, quantum Philosophi Christiani Ethnicis antecellant; quæ disputatio præclarum fuerit Academicæ prolusionis argumentum in philosophici curriculi solennibus auspiciis.

16. In huius interpretatione emblematis longior equidem fui quàm animo destinaueram cùm orsus sum, neque tamen ita me pœnitet diffusioris dissertationis, vt nihil dicendum statuam de hac Heroina quæ in media filiorum suorum laniena oculis in cœlum defixis, vultúque & habitu signa exaggeratæ animi fortitudinis, & internæ lætitiæ argumenta præferente, nimirum de æterna salute charorum pignorum secura, sibi Christóque sponso gratulatur. Quænam ea sit, iam superiùs diximus,

dximus, túque facilè intelligere potes ex iis symbolis quæ gestat, *Ecclesia est Dei vini, columna & firmamentum veritatis*; perennis & purissimus fons cœlestis doctrinæ, & illius sapientiæ, quam Salomon scientiam Sanctorum vocat; de qua sapienter Irenæus, & ad rem nostram commodissimè monet [a], *non oportere apud alios quærere veritatem quam facilè est ab Ecclesia sumere, cùm Apostoli quasi in diues depositorium plenissimè in eam contulerunt omnia, quæ sint veritatis, vt omnis quicumque velit sumat ex ea potum vitæ.*

Tim. 1. c. 3. v. 15. D. August. l. cont. ep. Fundam. c. 4. tom. 6.

[a] l. 3. c. 3 de ferè eadem c. 40. & l. 4. c. 43.

CAPVT V.

Sibyllæ.

Annosa virgo in excisæ rupis recessu scribens in palmæ foliis, appictis circum eam decem liliis.

INSCRIPTIO.

Insigne, virginitas; virginitatis præmium, diuinatio.

PRoximum post Apostolos & sanctos Vates locum in sapientiæ professione Sibyllis attribuo; quia pleræque earum omnibus Philosophorum sectis fuerunt antiquiores; idque vel ex eo constat, quòd Erythræa è decem quinto loco recenseri solita, multa de Ilij excidio & Homeri mendaciis vaticinata sit. Sapientiæ laude excelluisse, ipsum nominis etymon satis indicat: Æoles enim Σιὸς Deos & βόλλαν consilium appellant, adeò vt Sibylla idem videri possit, ac *Dei consiliaria*, meritóque ab ipsis Christianis dictæ sint *Prophetissæ Gentium*, imò & Christiani *Sibyllistæ*, quòd earum testimonio sæpe vterentur contra prophanos inanium deorum cultus: ex quo factum est, vt quia his oraculis suam superstitionem iugulari sentirent Imperatores Ethnici, Christianos ab ea lectione pœnâ capitis deterrere tentauerint, quam legem mali dæmonis artificium Iustinus [b] appellat, *κατ' ἐνέργειαν δὲ τῶν φαύλων δαιμόνων θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῶν Προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων*, &c. eorum tamen fuerunt irrita consilia, & inanes minæ, & bruta fulmina. 1.

Orig. cont. Cels. 5. Theophil. Raynaud. in theol. nat.

[b] apolog. 2.

Porrò licèt haud imbutæ essent vero Dei cultu, neque (vt Theologi loquuntur) essent in gratia Dei per charitatem, atque interdum etiam agitante malo dæmone vaticinatæ sint, vnde & D. Augustinus [c] eas vocat *Prophetissas non Dei*; tamen instinctu diuino plurima de fidei nostræ arcanis prædixerunt: quæ causa est, vt meritò à nobis referri possint inter fontes sapientiæ. Clemens Alexandrinus [d] futura illis apparuisse scribit: nec negauit Iulianus Apostata [e], idque fieri debuisse omnino consentaneum erat; siue (vt Nicephori ore loquar [f]) *fuit diuina potestatis ad rerum futurarum certiorem consensum, non solùm per peculiares ministros futura prædicere, verùm seorsim quoque aduenis & alienis ad id vti: perinde ac Musicus quispiam gratum & iucundum decantans carmen,* 2.

[c] cõtra Faustum.

[d] 1. Str. c. 6.

[e] apud Cyrillum l. 6.

tex. 5. Iustin. in paræn. sub finem de Cumana.

[f] 8. hist. cap. 19.

superuacuas quoque percutit plectro chordas, aut ornatiu gratiâ, super eas, quæ ex vsu sunt, alias etiam adiicit. Afflatum illum diuinum eruditè adstruit Theophilus Raynaudus[a] contra cauponariam (vt loquitur) Casauboni Theologiam.

[a] dist. 5. n. 194. theol. nat.

3. At cur in hac tabula Sibyllam expresserimus in antro sedentem, & scribentem sua oracula in palmæ foliis, tu consule Bulengerũ nostrum. Vnum dumtaxat moneo, ideo à me appicta circum istam specum decem lilia, vt & denarium Sibyllarum numerum intelligas; & quid causæ sit, quamobrem præpotens numen fatidica facultate has fœminas honorauerit: qua de re sic D. Hieronymus [b], cuius verba nisi paulo longiora tibi videbuntur, esse poterunt pro lẽmate huius emblematis. Varro Sibyllas, inquit, existimauit esse decẽ, quarum *insigne virginitas; virginitatis præmium, diuinatio. Quòd si Æolici sermonis genere Sibylla Θεοβούλη appellatur, rectè consilium Dei sola scribitur nosse virginitas.* Cæterùm non est audiendus Cicero[c] hæc de Sibyllinis carminibus dicens, *Qui Sibylla carmina conscripsit, perfecit vt quodcumque audiuisset, prædictum videretur, & hominum & temporum definitione sublatâ. Adhibuit enim latebram obscuritatis, vt iidem versus aliàs in aliam rem posse accommodari viderentur.* Ad summum, illud dictum Tullij verum sit quoad ea carmina, quæ de prophanis rebus bacchantes & exhalatione temulentæ scripserunt; nam quod pertinet ad mysteria Christianæ religionis, de quibus locutæ sunt, res clarior est quàm vt indigeat interprete: sunt in manibus earum oracula; adeantur, liquebit. exempli gratia solùm esto illa acrostichis quâ vna earum in Christi Domini sacratissimo nomine Ἰησοῦς χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτὴρ, ingeniosè & reuerenter lusit; quarum quinque vocum primariæ literæ etiam symbolicè Christum designant, conflantes hanc vocem Ἰχθὺς, *piscis:* ab hoc enim diuinissimo pisce omnes quotquot sumus Christiani in aquis Baptismi generamur.

[b] contra Iouin. l. 1. c. 26.

[c] l. 2. de diu.

Virg. 6. Æn. Plin. l. 2.

Capvt VI.

Sextus fons sapientiæ, Ægyptus.

Duæ pyramides insculptæ circulo, accipitre, scarabeo, stella, corde hominis, ichneumone, speculo, acerrâ, falce, & similibus symbolis apud Horum Niliacum: inter vtramque matrona augustô corporis cultu pedibus crocodilum premens, translucido, seu diaphano sipario velata, in sinistra manu, papyrus nilotica; in dextra, vas crystallinum plenum, splendenti & grato oculis succo.

INSCRIPTIO.

E tenebris lux gratior.

1. D. Augustinus.

VT multa per vitrum succina pellucent suauiùs, sic veritas magis delectat integumentis allegoriarum, symbolorum, emblematum inuoluta

inuoluta; nec delectat solùm cùm per transluccentia spatia conspicitur, sed veneratione quadam intuentium se oculos complet. Quæ causa fuit,(si Phalereo Demetrio credimus,) cur omnia mysteria velata sint allegoriis ad grauitatem. Certè & in Salomonicum templum iam absolutum cùm inferretur arca, ædem sanctissimam augustissimámque caligo impleuit, quibus tenebris gloria Domini obnubebatur. hoc genus eruditionis Ægyptij præcipuè adamarunt, de quo sic Cornelius Tacitus. *Primi*, inquit, *Ægyptij per figuras animalium sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoriæ humanæ saxis impressa, cernuntur, & literarum inuentores perhibentur.* Inuentum illud suum ita excoluerunt, vt hæc eruditio nec indigna visa sit, quam Moses edisceret, quo nomine eum inter cætera elogia *eruditum omni sapientia Ægyptiorum*, sacræ paginæ prædicant, quæ *sapientia*, qualis sit, enucleatiùs Philo edisserit. *Numeros* (inquit) *Geometriam, vniuersámque Musicam rhythmicam, harmonicam, metricam, siue contemplatiuam, siue per instrumenta vocésque promentes sese modis variis accepit ab Ægyptiis Doctoribus* (quæ quidem scientiæ fuerunt vulgares, & promiscuè omnibus traditæ,) & insuper (quod hîc præcipuè agitur) *occultam Philosophiam descriptam literis hieroglyphicis* (vt vocant) hoc est, notis animalium, quæ ipsi venerantur etiam pro numinibus, προσέτι τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν ἣν ἐν τοῖς λεγομένοις γράμμασιν ἐπιδείκνυνται, καὶ διὰ τῆς ζώων ἀποδοχῆς ἃ καὶ θεῶν τιμαῖς γεραίρουσι. hæc autem fuit magis recondita, & velut quiddam sacrum, apud sapientissimos sacerdotes deposita, vnde ἱερόγλυφα γράμματα ab illis dicuntur; atque ab Origene [a] ἱερατικά; nec deesse putabant illi cœlestem quamdam virtutum velut præsidem, cuius numen intelligentiam affunderet discentibus.

Vide Midendorpium l. 2.

[a] in c. 2. ep. ad Rom. & hom. 1. super Numeros.

Ab Ægyptiis hæc hieroglyphica solertia fuit postea propagata ad Græcos per Pythagoram, qui illam didicerat ab Ænopheo Hietopolita præceptore suo, cùm illuc Ægyptiacæ Theologiæ cupidus nauigasset. D. Cyrillus Alexãdrinus [b] fatetur illa ænigmata, & symbolicos characteres plurimi ingenij & grauitatis plenos esse, & ad augendam prudentiorum scientiam accommodatos; & hæc causa fuit cur Ægypto tanquam fonti & parenti vtilis & solertis disciplinæ locum hîc dederimus. Eius iconem interpretari nihil attinet, est enim ex superiùs dictis satis clara & facilis. 2.

[b] l. 9 adu. Iulianum.

Ab eodem fonte profluxerunt tesseræ scutariæ familiarum, emblemata in equestribus ludis præferri solita, vel in arcubus triumphalibus cælata, omnísque solertia gryphorum, in quibus scitè proponendis ac interpretandis, inest non modicum ingenuæ voluptatis & vtilitatis. 3.

Quanquam & huius disciplinæ hieroglyphicæ semina sparsa in Ægypto ab Abrahamo quando vixit Heliopoli cum sacerdotibus eius gentis, verisimile putant Alexander auctor historiæ Iudaicæ apud Eusebium, Eupolemus apud Clementem Alexandrinum [c], & Caussinus noster integro volumine in hoc argumento cum laude versatus: ideò procliuiùs crediderim, quòd nihil sit frequentius in sacro Instrumento tum veteri, tum nouo, inuolucris allegoriarum, similitudinum, ænigma- 4

[c] l. 1. strom.

[a] l.5.adu. gent. de natura hominis.

tum, & symbolorum. Adscribamus hîc iudicium Theodoreti [a] de Ægyptiorum disciplinis & sapientia, περὶ δὲ Αἰγυπτίων περιττὸν οἶμαι λέγειν· καὶ γὰρ αὐτοὶ τῶν φιλοσόφων οἱ πρῶτοι κριτὰς εἶναι τούτους ἔφασαν τῶν ὀνομαστοτάτων παρ' Ἕλλησι· ἐπαινοῦσι δὲ Αἰγυπτίους ὡς σοφωτάτους, πολλὰς γάρ τι Ἕλληνες καὶ παρὰ τούτων ἔμαθον ἐπιστήμας; *superuacaneum puto* (inquit) *de Ægyptiis dicere, Princeps enim apud Græcos Philosophi fatentur Ægyptios Græcis omnibus esse sapientiores, laudant Ægyptios vt sapientissimos; multas enim ab ijs Græci accepere disciplinas.*

CAPVT VII.

Septimus fons eruditionis, Græcia.

Augusta & splendenti specie matrona Amaltheę cornu dextrâ ferens, sinistrâ fauum mellis; ad pedes noctua.

INSCRIPTIO.

Sapiunt, quibus Attica mella non sapiunt?

1. GRæciam puto, adeóque Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος Ἀθήνας in hac imagine agnoscis, túque meritò me reprehēdas, nisi inuentricē omniū doctrinarum (vt loquitur Romanus orator) & nutriculam bonorum ingeniorum hîc consecrauero. Inseruimus eius dextræ Amaltheæ cornu, symbolum omnis eruditionis, qua insigniter floruit. Illic enim omnigena poësis, illic eloquentia, ibi Mathematicę disciplinæ, ibi Lyceum, ibi Stoa, ibi Academia, illic Mineruæ, Apollinis, Musarum omnium cunabula, & domicilia. Inde orti literarum omnium lumina & columina, Præsides, Genij, bonorum ingeniorum fontes Homeri, Pindari, Euripides, Hesiodi, Orphei, & sexcenti alij lyrâ, socco, cothurno & alio genere insignes. inde Æschines, Demosthenes, Theophrasti, Isocrates, Xenophontes, Aristides, Tyrij, quà dicendo, quà docendo incliti: inde parens historiæ Herodotus, & innumerabiles alij: inde Platones, Aristoteles, Zenones, Philosophiæ numina; inde memorabilis σοφῶν ἐπάλας eò confluere soliti ex omnibus partibus φιλομαθεῖς, velut ad celeberrimum emporium, & mercaturam bonarum literarum adeò locupletem, vt ex ea inanem redire, ipsis etiam Romanis visum sit.

Cic. 1. de or.

2. Augustiore corporis palęstra & cultu plusquam regio, atque circumfusam multo lumine illam exhibuimus; id suggerentibus duobus grauissimis Ecclesiæ patribus Cyrillo [b], qui *Atticam linguā haud vulgare Dei donum esse asseuerat, sed & cum eximiâ pulchritudine vtilissimum*; & OEcumenio, qui cum τῆς εὐγλωττίας perfecti sermonis & excultæ linguæ authorem efficiat diuinam sapientiam, quæ cùm singulis peculiarem aliquem ornatum indiderit, Græcæ λαμπρότητα *splendorem, maiestatémque* propriam esse voluit. Sinistrâ manu fauum mellis portat, tanquam

[b] l.7. contra Iulianum in 1. Cor. 1.

Cresol. l. 2. sect. 2.

suauitatis Atticæ argumentum: sermonis dulcedinem melle significari tritum est, tum in sacris paginis, tum in prophanis. In illis, *lac & mel sub lingua eius*, & Cicero[a] de Nestore, *E cuius ore melle dulcior fluebat oratio.* Verùm hac oris mellea suauitate præstitisse Athenas innuit Rex Theodoricus, qui Senatui vrbis Romæ Felicem Consulem commendans hæc ait [b]. *Non primis, vt aiunt, labris eloquentiam consecutus toto se Aonij fonte satiauit*, &c. *rerum naturalium causas subtilissimè perscrutatus, Cecropij dogmatis Attico se melle saginauit.* Audax metaphora, sed quæ rem nostram probat, at cui sunt ignota τρώγματ' ἀττικά, *Attica bellaria, lepores Attici, & Latinus Atticissinus*, ex interuallo regustandus? De noctua sedente ad pedes simulacri Grçciç nihil dicam, quia nullus ignorat Athenas Græciæ caput eam volucrem præcipuè amasse, eâque signasse suam pecuniam; talem nummum argenteum apud se habet Laurentius Ramires de Prado, omnis ingenuæ & literariæ curiositatis studiosissimus (vti nos testes sumus, quibus Museum suum diligenter inspiciendum humanissimè permisit, adeóque ipse officiosissimè singula nobis indicauit) eum exhibet ex æneæ formæ prototypo c. 44 pentec. Si solùm, &c. vnde Gylippus seruus multas noctuas sub domini sui Lysandri tegulis cubitare callidè dixit: Si solùm ob suauitatem Græca lingua discenda foret, esset tamen aliquod huius operæ & laboris pretium: at cùm sit instrumentum ad consequendas omnes scienctias tum humaniores, tum seueriores, tum etiam sanctiores, quandoquidem sine illa poëseos, historiæ, eloquentiæ, philologiæ, Mathematicarum, philosophię, Medicinæ fontes adiri nequeant, necnon & sacri codices haud satis intelligentia comprehendi, certè religio sit si non illam didicero, cùm erit commoditas. huius peccati reum se confitetur D. Augustinus [c], quòd ab ea puer fuerit alienior: & ego si sim sexagenario maior, tamen eam discere nec grauabor, nec erubescam. Accursius aliíque eius linguæ imperiti impegerunt in crebras ineptias in interpretatione iuris, in quo non pauca Græcè reperies.

[a] lib. de sen.

[b] apud Cassiod. l. 1. ep. 1.

Plato polit. l. 3.

Cic. de clar. Orat.

Plutarch. in vita Lysandri.

[c] l. 1. conf. c. 13.

3. Iam monuimus Athenas dictas esse à Thucydide Ἑλλάδος Ἑλλάδα, quasi *Græciam ipsius Græciæ*. nam quod *pupilla, seu acies illa, qua videmus, in oculo est, quod ratio in mente, hoc Athenæ fuerunt in Græcia*, si Philoni credimus; éstque sanè vt credamus. Nam & D. Nazianzenus [d] *aureas illas* vocat, *atque omnium disciplinarum procreatrices*. & D. Augustin. [e] *Matrem ac nutricem liberalium doctrinarum tot tantorúmque Philosophorum, quâ nihil habuit Græcia clarius; hinc inter cætera, ob quæ Plato gratias naturæ agere consueuerat quòd homo natus esset, non bestia; Græcus non Barbarus; mas non fœmina. & hoc fuit quòd Atheniensis esset non Thebanus.* Hic tamen è re nata obiter obseruatum velim, perperam gratias agi naturæ ab hoc Philosopho, quòd natus sit homo, non bestia; fieri enim non potest vt homo bestia esse potuerit, vt nec bestia, homo. Quoad cætera meliùs philosophatus est, & gratus esse potuit diuino numini. Lucianus [f] haud inter postremas felicitates Demosthenis numerat, quòd Athenis natus ac institutus sit.

[d] in monodia Basilij magni.

[e] l. 18. ciu.

Lactant. l. 3. c. 19.

[f] dial. de laudib. Demosthenis.

CAPVT VIII.

Octauus fons sapientiæ, Roma.

Romanus togatus dextrâ præferens palmam, finiſtrâ nauim; lunulam in calceo.

INSCRIPTIO.

Æternæ facundia Romæ.

1. EX lunato calceo & toga Senatorē Romanū agnoſcis; ex palma & naui, oratorem. Fuit Roma ſi non inuentrix bonarum artium, at certè omnis prorſus literaturæ feliciſſima excultrix; verùm oratoriæ facultatis admiraculum. Ac licèt Fabio Quintiliano [a] viſum ſit, Latinam facundiam inuentione, diſpoſitione, conſilio, cæteriſque huius generis artibus, Græcæ prorſus diſcipulam videri: tamen ſcimus diſcipulos haud paucos ſuis præceptoribus nihilo fuiſſe minores. M. Tullius in Latina lingua habuit Magiſtrum Lucium Plotium natione Gallum, patriâ Lugdunenſem; Ariſtoteles habuit Platonem in Philoſophicis; quis eſt tamen tam ſtolidè væcors qui neget præceptores iſtos potuiſſe ſuperari à ſuis diſcipulis, nedū ęquari? Vnū vltrò conceſſerim circa eloquendi rationem vix eſſe Latinis Græcos imitandi locum, vt de ſermonis Græci opulentia taceam; ſunt enim Græcis nonnullæ literæ quarum ſonus longè dulciſſimus eſt, támque ſuauiter ſpirantes, vt continuò tanquam ſi mollior aliquis Zephyrus nectar aſpergat, tota oratio ſuauiſſimè renideat. Nihilominus tamen ſi pondus & grauitatem, ſi ſuccum & neruos, ſi vim eloquentiæ æſtimas, quemadmodum Scipio, Lælius, & Cato in loquendo velut *Attici Romanorum* fuerunt; ita ex Græcis ſi qui erunt in præmouendis affectibus *Romani Atticorum*, profectò rem magnam facient. Græci præſtant Latinis gratiâ, iucunditate & copiâ ſermonis; Latini rerum inuentione pugnant, & ſublimitate ſenſuum. Non poſſumus eſſe tam graciles, (inquit Fabianus) ſimus fortiores: ſubtilitate vincimur, valeamus pondere: proprietatis apud illos eſt certior copia; vincamus ingenio: Græcorum etiam minora ſuos partus habent, nos plerumque maioribus velis moueamur; validior ſpiritus noſtros ſinus tendat.

[a] c. 10. l. 12.

Quintil. ibid

2. Palmam oratori attribuimus, eſt enim ſua eloquentiæ victoria; cui proinde nec ſua deeſſe debent honoris inſignia. Elegans eſt carmen incerti auctoris de palma forenſis eloquentiæ,

——licet exercere togata
Munera militiæ, licet & ſine ſanguinis hauſtu
Mitia legitimo ſub iudice bella mereri;
Hinc quoque ſeruati continget gloria ciuis,
Altaque victrices intextent limina palmæ.

Vide Martial. l. 7. epig. 27. Iuuen. ſat. 2. v. 118.

Siniſtrâ

Sinistrâ manu præfert nauim, symbolum eius potestatis quam in hominum affectus exercet; quos nunc attollit ad sydera, nunc deprimit ad tartara, nunc certâ spe ad Orientem promouet, nunc desperatione retrahit ad Occidentem; nunc immotos in Meridie statuit, nunc incensos, plusquam Arctoo frigore sopit, & extinguit, nunc ad fletum & misericordiam deducit; demum in quamcumque vult partem circumagit. Orator enim tanquam alter Æolus

Luctantes ventos tempestatésque sonoras
Imperio premit; — Lucian.

& ceu Vlysses rediuiuus ventos omnes in vtre inclusos circumfert secum, habétque pro comitatu βροντὰς καὶ ἀστραπάς; nec imperium modò, sed mitem in hominum pectoribus videtur constituisse tyrannidem: & quemadmodum Plato Hebræus [a] dixit *in Auditorum mentibus tanquam Noëmus bestiis arca inclusis imperat.* Corpus (inquit) hæc arca significat, quòd necessariò capit affectionum vitiorúmque innumeras pestes: has autem vir bonus dicendi peritus vinclis & carcere frænat. De hoc argumento iterum infrà *lib.2.*

[a] lib.de plát. Noe.

Ne tamen vrbis Romæ laudibus obtrectare videamur, dum Romanam eloquentiam hîc solummodo prædicamus, reliquis scientiis prætermissis; apponamus dictum Plinij [b]: *Plures vna gens Romana in quocumque genere eximios tulit, quàm cætera terra.* Et Fabij Quintiliani [c], cuius est ista vox, *nusquam plura & maiora quàm in ciuitatis Romanæ monimentis reperiri*, videlicet ex iis, quæ ad virtutem & disciplinas pertinent. Esto 5.

[b] lib.7.c.30.

[c] l.12.c.2.

——— *Tradiderit victas victoribus artes*
Græcia, facundum sed malè forte genus. — Ouid. l. 3. fast. in Martio.
tamen——— *Si Romani pensantur eâdem*
Scriptores trutinâ, non est quòd multa loquamur: — Horat. l.2. Ep.1.
Venimus ad summum fortunæ, pingimus, atque
Psallimus, & luctamur Achiuis doctiùs vnctis.

Vis super hac re insigne Græci hominis grauissimum testimonium. Is est Theodoretus [d], *Apud Romanos profectò* (inquit) *& poëtæ & oratores, & historici viguerunt, vtque illi aiunt qui in vtraque lingua versati sunt, multo prudentiora sunt Romanorum, quàm Græcorum auctorum inuenta, multóque breuiores sententiæ, neque idcirco à me id dictum existimari velim, quòd Græcorum idioma deterendo attenuem, cuius ipse aliquomodo sum particeps; neque quo secus ac debeo altrici meæ præmia nutritionis persoluam: sed quo tumentiores eorum buccas deprimam, supercilia deijciam, qui nimium plus Græco idiomate gloriantur,* &c.

[d] l. 5. de natura hominis.

CAPVT IX.

Nonus fons sapientiæ, Magi Persarum.

Persa mitratus, candida stola redimitus, suspensum in fictili vase ignem intuens.

INSRIPTIO.

INSCRIPTIO.

Σοφοὶ μὲν, ἀλλ' οὐ πάντα.

1. Magorum vitæ rationem habes apud Diogenem Laërtium [a], & Brissonium [b]. Nos hoc loco ea solùm attingimus quæ ad eorum disciplinas pertinent. fuisse autem *Magos*, Persarum *Sapientes*, docent D. Chrysostomus [c], Clemens Alexan [d], Cyrillus Alexandrinus [e], Theodoretus [f], Leo Papa [g], Strabo. [h] Μάγους σοφίᾳ τινὶ διαφέροντας, *Magos sapientiâ præstantes*, honore & imperio affectos ait. Suidas, Μάγοι inquit [i] παρὰ Πέρσαις, οἱ φιλόσοφοι, καὶ φιλόθεοι, & Appianus eodem loco fuisse ait apud Persas Magos, quo Brachmanes apud Indos, hoc est, μεγαλοπρεπεῖς καὶ σοφούς: imò Plato apud Apuleium [k] eorum disciplinam appellat θεῶν θεραπείαν. Philo Iudæus [l] τὴν μὲν οὖν ἀληθῆ μαγικὴν, ὀπτικὴν ἐπιστήμην οὖσαν, ᾗ τὰ φύσεως ἔργα τρανωτέραις φαντασίαις αὐγάζεται, σεμνὴν, καὶ περιμάχητον δοκοῦσαν εἶναι, οὐκ ἰδιῶται, ἀλλὰ βασιλεῖς διαπονοῦσι. *Veram quidem illam magiam, hoc est, perspectiuam scientiam, cuius ope naturæ opera cernuntur clarius, vt honestam expetendámque non plebeÿ, sed Reges exercent:* tum ait, ex hac scientia adulterata & deprauata descendere quas maximè proprio vocabulo *malas artes* dicimus circulatorum, ariolorúmque studia, ac mulierum mancipiorúmque expiationes lustrationésque profitentium; mutationésque amoris in odium, aut è conuerso in amorem odij per quasdam potiones amatorias, & incantamenta idonea; atque his dolis inuncant simplicissimum quemque, donec in calamitates ingentes pertrahant; vt nonnunquam magnæ familiæ cognationésque paulatim sidendo sine ruinæ strepitu intercidant; ex quo euenit vt *Magi* vox, quæ olim Persis honori fuit, videlicet quæ Philosophum, aut etiam sacerdotem significet, hodie infamis sit. Certè Orpheus [m] conqueritur quòd homines sapientiæ studiosi *Magi* appellentur, Ἐπωνυμίαν λαοὶ τεύξουσι Μάγοι.

2. Itaque Magiam naturalem professi, idest, scientiam rerum naturalium, & earum virtutum quibus possent ad morbos depellendos, aliáque id genus quæ vulgò mirabilia videntur, neque tamen vires naturæ superant, inter *sapientes* dedicantur in hac Bibliotheca, & referuntur inter fontes sapientiæ: quandoquidem hos Persarum Magos ipsos etiam Pythagoras adiisse perhibetur beatæ vitæ comparandæ causâ; cuius studio ardebat; quod & Empedocli & Democrito, & Platoni contigit, exiliis verius quàm peregrinationibus ad eos susceptis, vt loquitur Plinius [n], & reuersi quam didicerunt facultatem prædicauere, & in arcanis habuere. Necnon & Apollonius Tyaneus hanc causam suæ in Perside commorationis affert σοφίαν. Quamquam valde suspicor, ne sæpe non fuerint limpidi & illimes isti Magicæ sapientiæ fontes, quandoquidem eorum plerique qui fuerunt eò profecti discendi gratiâ intra naturæ fines non stiterint; sed ad eam Magiam declinauerint, quæ ope dæmonũ & carminibus insolita patrat; & hanc longissimè ab istis ædibus excludimus lib. 2. capite integro. Quæ Magorũ scientia si incótaminata sit & impolluta malis artibus, sane expetenda est, & adeunda.

3. Quod ad picturam attinet: nullum latet, (opinor) *mitram* & *stolam*

[a] l. 4.
[b] l. 2. de regno Pers.
[c] homil. 6. in Matth.
[d] 1. strom.
[e] in Is. 49. or. 4. l. 4.
[f] 5. hist. 39.
[g] serm. 1. in Epiph.
[h] l. 1.
[i] l. 2. de bell. ciuil.
[k] Apolog.
[l] lib. 10.
[m] lib. de Cupid. 6.
Cic. lib. 5. fin.
[n] lib. 30. c. 1. Philost. l. 5. de vita Apoll.

ſtolam fuiſſe Perſarum propria. De ſuſpenſo igne in vaſe fictili tantùm poſſet eſſe aliqua difficultas; non quidem quòd ei conſeruando non præpoſiti fuerint Magi; id enim liquet ex Strabone [a], & Phœnicio Colophonio [b], aliiſque: ſed quòd aſſeruetur in vaſis fictilibus, non autem in focis & altaribus. At morem innuit Valerius Maximus [c], Lilius Gyraldus [d], addítque Dempſterus [e] de ſuſpenſione, eóque faciliùs crediderim, quia ille ignis putabatur eſſe origine cœleſtis; nec niſi de cœlo poſtea reaccendebatur, ſi contingeret extingui: ſed hæc ſunt alterius loci propria. Epigraphe verò quid indicat? Mitto ſenſum Apollonij, cuius illa eſt, ac ſolùm dico, Magos iſtos Perſas potuiſſe quidem eſſe præditos illa ſecretiore ſapientia, quæ naturæ ſecreta penetrat; tamen haud omnia eius arcana fuiſſe complexos. Nam noua naturæ miracula, & prorſus incognita æuo ſuperiori, quotidie experientiâ & caſu Magiſtris, patefiunt. In commendationem Perſici ſermonis ac ingenij pulchrè Theodoretus [f]. *Non deſunt* inquit, *qui Græcæ elocutionis venuſtatem ſuperent argutâ breuitate ſermonis. hoc enim de Perſica natione & antiqui ſcriptores teſtantur, ſi quiſque præterea, vel exercitus Imperator, vel legatus, vel mercimoniæ causâ in eorum fines profectus, cum eis diuerſatus ſit. Aiunt enim illos argutè nimium deprehendere omnes loquendi ſtrophas, dictiſque breuiſſimis colloquentes reuincere, eoſdémque eſſe diſputatores quammaximos; quæque ab aduerſarijs implicentur argumenta, ſolere ab illis citra moram vllámque difficultatem facilè ſolui. Prouerbijs quoque vti eos affirmant ſapientiæ plenis altiſſimiſque ænigmatis. non quòd Chryſippi labyrinthos Ariſtoteliſque cognouerint, quódve illos genus hoc eruditionis vel Socrates, vel Plato, vel Demoſthenes edocuerint; neque enim Rhetorum ſermonibus Philoſophorúmve intenti fuerunt; ſed naturâ duntaxat Magiſtra vſi ſunt. Ipſos autem Indos multo quàm Perſæ ſunt, ſapientiores eſſe teſtantur.* De Indis *cap.* 12.

[a] lib. 15.
[b] apud Athen. l. 12.
[c] l. 4. c. 4. in fine.
[d] Synt. gent. deor. 17.
[e] in c. 12. Roſini antiq. Rom. l. 2.
[f] l. 5. de natura hom.

CAPVT X.

Decimus fons ſapientiæ, Chaldæi.

Pingatur Chaldæus amplâ & talari veſte, promiſsâ barbâ, tiarâ inſignis: alterâ manu ſphæram, alterâ librum gerens, in aperto agro.

INSCRIPTIO.

Ipſe vocat noſtros animos ad ſydera mundus. — Manil. l. 4. ſub finem.

1. HOc habitu quo ferè Orientales vſi ſunt, his ſymbolis Chaldæum exprimimus. In tiara ſolum poſſit eſſe nónihil dubitationis, cùm ſemper exiſtimata ſit Perſarum propria, vt apud Claudianum [g],

Te linguis variæ gentes, miſsique rogatum

[g] l. de Honor. conſ.

Fœdera Persarum proceres cum patre sedentem
Hac quondam videre domo, positáque tiarâ
Submisere genu.

[a] Carm. 2. v. 251. & Sidonius [a],

Interea te Susa tremunt, ac supplice vultu
Flectit Achemenius lunatam Persa tiaram:

[b] in cap. 5. Dan. Tamen D. Hieronymus [b] me docuit hoc ornamenti genus Chaldæos quoque gestare consueuisse. Tiara (inquit) est genus pileoli quo Persarum, & Chaldæorum gens vtitur. Adnumeramus Chaldæos inter fontes & principes scientiarum, licèt Fauorinus Philosophus Romæ Græcè disserens ampla atque illustri oratione (exercendine, an ostentandi gratiâ ingenij, an quòd ita seriò iudicatóque existimaret, [c] c. 1. l. 14. Gellio [c] non satis liquet) contenderit eorum disciplinam tantæ vetustatis non esse, quantæ videri volunt; neque eos eius principes auctorésque esse quos ipsi ferunt; sed id genus præstigiarum atque offuciarum commentos esse homines ærusca tores, & cibum quæstúmque ex mendacio captantes: tamen Plinius Belum Regem Babyloniæ, [d] l. 6 c. 25. quæ (vt ait [d]) Chaldaicarum gentium caput est, inuentorem syderalis [e] lib 7. c. 55. scientiæ facit; idémque ex Epigene [e] refert apud Babylonios septingentorum triginta annorum obseruationes syderum coctilibus laterculis inscriptas: ex quibus satis constat, quàm antiqua sit apud Chaldæos Astrologia, quandoquidem & à Belo profecta est, & iam eo tempore exculta, in quo primùm scribi cœptum in laterculis, quâ materiâ nulla prior adhibita est excipiendis literis.

Vide Iosephum l. 1. antiq. c. 4.

2. Ita siquidem res habet (inquies:) at tu non aduertis non posse Chaldæos sine scelere dedicari in hac Bibliotheca, vtpote *vanissimæ artis, occupatissimæ vanitatis, inutilis atque impossibilis, vanæ, falsæ ac ridiculæ,* atque ab Ecclesia proscriptæ professores: exercitati enim syderum scientiâ (ait Philo [f]) omnia tribuebant stellarum motibus, à quibus credebant dispensari mundi potentias, quæ constant ex numeris eorúmque proportionibus, &c. Quin & Horatius [g] eos adire vetat:

D. Basil. in hexaém. D. Ambros. D. Chrysost. [f] lib. de Abrah. [g] lib. 1. od. 11.

Tu ne quæsieris scire (nefas) quem mihi, quem tibi
Finem dij dederint, Leuconoë, nec Babylonios
Tentaris numeros, vt melius, quidquid erit, pati.

Per Babylonios illos numeros, illam disciplinam intellige, quam Genethliacam appellant, cuius Magistri *Babylonij* vocantur à Marco [h] 2. de diu. Tullio [h]. *Nam quod aiunt* (inquit) *quadringenta, aut septuaginta millia annorum in periclitandis experiendísque pueris quicumque essent nati Baby-* [i] lib. 1. *lonios potuisse, fallunt.* & alibi [i], *contemnamus etiam Babylonios,* &c. Om- [k] c. 1. lib. 14. nium copiosissimè Fauorinus apud Gellium [k], summâ facundiæ copiâ & venustate, vt caueamus ne isti sycophantæ ad faciendam fidem adrepant, quòd videantur interdum quædam vera effutire, aut spargere. nam *interdum* (ait) *multa tentando incidunt repentè imprudentes in veritatem,* &c. *Ista autem quæ aut temerè, aut astutè vera dicunt, præ cæteris quæ mentiuntur, pars non est millesima. Denique aut aduersa euentura dicunt, aut prospera: si dicunt prospera & fallunt, miser fies, frustra expectando;*

si

si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustrà timendo: si verò respondent ea quæ sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fiat; si felicia promittunt, ea quæ euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda, & expectatio te suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam præflorauerit: nullo igitur pacto est vtendum istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus. Ad hæc respondeo, verum quidem esse Chaldæorum appellatione censeri omnes Babyloniorum sapientium sectas, vt obseruat Xistus Senensis [a] ex prophetia Danielis, Ariolos, Magos, Maleficos, Haruspices & Astronomos, seu Mathematicos; quatuor primas penitus detestandas pronuncio; quintam ea ex parte reprobo, quâ iudiciariis & decretoriis illis effatis vtitur, atque (vt loquitur Philo) *prophana opinione creaturam Creatori similem facit*, astrisque assignat euentus & nascendi leges. At si solam cœli inspectionem obiicis, & motus & mensuras & coniunctiones syderum, defectiones Solis & lunæ, & rerum quarundã prædictiones, qua re Chaldæi in paucis præstantes fuerunt: ego florem hominum doctorum libans, eos pari iure possum recensere inter scientiarum parentes, quo Athenienses Beroso Astrologo ob mirabiles prædictiones publicè in Gymnasio statuã inauratã linguâ statuerũt. Cæterùm quotquot sunt inter Chaldæos qui consilia hominũ, varias voluntates, appetitionésque & declinationes, & fortuitos repentinósque in rebus leuissimis animorũ impetus recessúsque moueri agitaríque desuper è cœlo putant: vt planè homines nõ λόγικα ζῶα, sed ludicra & ridenda quædã neurospasta esse videatur, qui nihil sua sponte, nihil arbitratu suo faciant, sed ducentibus stellis & aurigantibus; illos facessere iubeo ex hoc loco, eorúmque disciplinam laudabilius ignorari, quàm sciri pronuncio; nisi fortè discatur eâ mente à sapientibus, qua Daniel eam didicit, & qua Salomon dedit cor suum, vt sciret prudentiam atque doctrinam, erorésque ac stultitiam; quomodo Medici salutares affecto corpori succos, simúlque venenatos & pestilentes norunt: *Discunt enim ista* (ait Hieronymus [b]) *non vt sequantur, sed vt iudicent & conuincant.*

[a] Bibl. l. 2. Dan. c. 1. v. 4.

Plin. l. 2. c. 7.

Idem l. 7. c. 37.

Fauorinus ibidem.

[b] in Eccles.

Caput XI.

Vndecimus fons sapientiæ, Druidæ.

Senex veste amictus candidâ auro pictâ, & talari: collum monilibus, brachia & manus armillis ornata, caput quernâ coronâ redimitum, dextrâ falcem auream tenens.

INSCRIPTIO.

Et est Rex qui sapiens est.

Horat. l. 1. Sat. 3.

Hvius picturæ interpretationem suppeditabunt qui de Druidibus fusiùs disserunt, Cæsar [c], Plinius [d] & Tacitus: eos vtrùm in hac Biblio-

[c] de bello Gall. lib 6.

[d] l. 16. c. 44.

Bibliotheca ponerem inter ſapientes anceps nonnihil fui; licèt enim eſſent ingenio acri,& non vulgari ſcientia præditi; quippe qui immunes à militia & tributis, atque in diſciplinam conuenientes multa verſuum millia diſcere conſueuiſſent: tamen quia nefas eſſe apud illos exiſtimatum eſt diſciplinam ſuã libris mandare,ne efferretur in vulgus,néve librorum copia occaſio eſſet negligentiæ in diſcendo:proinde librorum oſores non mihi videbantur digni, qui collocarentur in librorum domicilio,ſeu Bibliothecis. Veruntamen & hi Gallorũ ſapientes quandoquidẽ non malo animo abſtinuerunt à libris,ſed potiùs ſtudio acuẽdæ ſuæ ſedulitatis & induſtriæ; placuit eorũ quoque facere mentionẽ.

2. De Druidarum ſtudio,& ſapientia hæc habet Strabo [a],Belgarum ſapientes referens: apud Belgas vniuerſos ferè tria ſunt hominum genera,quæ in ſingulari honore habentur. Βάρδοι μὲν καὶ Οὐάτεις, καὶ Δρυΐδαι. Βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ, καὶ ποιηταί. Οὐάτεις τὲ ἱεροποιοὶ καὶ φυσιολόγοι. Δρυΐδαι δὲ πρὸς τῇ φυσιολογίᾳ καὶ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἀσκοῦσι. *Bardi, Vates, & Druidæ. Bardi hymnos canunt,& poëtæ ſunt: Vates ſacrificant, & naturas rerum contemplantur. Druidæ verò præter Philoſophiam,etiam de moribus diſputant.* De horum iuſtitia ſumma eſt omnium opinio; ob quam probitatis, ſtudij, eruditionis,& ſapientiæ famam(inquit Dio Chryſ. [b]) *Celtarum Regibus nihil licitum eſt facere,vel conſulere ſine illis:vt ita ſi quis verum dicat, illi regnent; Reges autem illorum ſententiæ ſint miniſtri & ſerui, licèt in thronis aureis ſedeant,magnáſque domos habitent,& ſumptuosè conuiuentur.*

[a] lib. 4.

[b] orat. 49.

CAPVT XII.

Duodecimus fons ſapientiæ, Gymnoſophiſtæ.

Senex ſeminudus, altero ſtans pede ſolem intuens.

INSCRIPTIO.

Manil. l. 4. ſub finem.

Noſcant ſolem homines, quibus eſt ſol mentis in ipſis.

1. DE hoc hominum genere ſic Tullius [c], *Quæ barbaria Indiâ vaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente hi qui ſapientes habentur nudi ætatem agunt. Caucaſi niues hyemalémque vim perferunt ſine dolore; cùm ad flammas ſe applicauerint, ſine gemitu aduruntur.* hoc certè in illis ſtupendum quòd ſtudioſiſſimè à voluptatibus, præſertim venereis, quibus hominum vita atque ingenium corrumpitur,abſtineant. Ab exortu ad occaſum perſtantes ſolem contuentur immobiles, feruentibus arenis, toto die alternis pedibus inſiſtunt. plura de eorum vita & inſtitutis qui volet,adeat Porphyrium & Apuleium: nos, quæ conueniunt noſtro inſtituto,ex iiſdem proferemus.

[c] 3. Tuſc.

S. Aug. l. 15. de ciu.

Plin. l. 7. c. 2.

2. *Gymnoſophiſtæ*,ſiue iſti *Indiarum* ſapientes diuiduntur in Brachmanes & Samoneos; quorum illi ex vna ſtirpe oriundi,iſti ad ſapientũ Collegium vndecumque adleguntur. σέμνους eos vocat Clemens Alex. [d] de quibus ſic D. Chryſoſt. *Brachmanes priuatim conueniunt ſtudéntque: aiunt illos*

[d] ſtrom. c. 6.

or. 35.

illos habere peculiarē vnum FONTEM, *nempe* VERITATIS *omnium optimum & diuinissimum, quem nunquā gustant ij qui repleti sunt.* Rursus de studio gymnosophistico & occupationibus homine studioso dignis, ob quas mereātur aliquem inter sapientes locum, hæc Apuleius [a]. Gens est apud Indos præstabilis, Gymnosophistæ vocantur. hos ergo maximè admiror, quòd homines sunt periti non propagandæ vitis, non inoculandæ arboris, non proscindendi soli: non illi norunt aruum colere, vel equum domare, vel equum subiicere, vel ouem, vel capram tondere, vel pascere. Quid igitur est? vnum pro omnibus norunt, *Sapientiam percolunt, tam magistri senes, quam discipuli minores.* Nec quidquam apud illos æquè laudo, quàm quòd torporē animi & otij oderunt, &c. Addit & de Brachmanibus Dio Chrysostomus quiddā istis sapientiæ professoribus valde honorificum. Indi (inquit) Regibus Assessores & Principes instituerunt Brachmanas continentia iustitiáque excellentes, atque erga diuinitatem amicitia: vnde magis futura sciunt, quàm alij homines ipsis præsentia. Augustiorem & venerabiliorem reddebat Brachmanū Philosophiā modus quo ipsi eos qui se tradebant in disciplinam, probabant; nam (Strabone teste [b]) iubebant candidatos suos vsque ad trigesimum septimum ætatis annum tacere, carnibus & Venere abstinere, frugaliter viuere: si pati id nollent, eos vt ineptos ad percipiendam philosophiam reiiciebant. horum Indiæ sapientium Princeps fuit *Iarchas* ille celebris, qui in aureo solio philosophabatur eo tempore, quo Apollonius ibidem studiorum causâ degebat: vt autem discipulos suos ad amorem pudicitiæ & honestatis inducerent, matrem & altricem bonorum ingeniorum & sapientiæ, Buddam illum suum, quem virtutis & sublimioris doctrinæ auctorem & velut Deum venerabantur, prodiisse in auras aiebant præter humanum nascendi morem ex virginis latere, vt Mineruam sapientiæ præsidem ex capite Iouis. Laudabile in ea gente fuit, quòd multi & assidui erant in iuuentutis educatione, eáque imò & parentibus ad omne officij genus instituendis: adeóque liberi non tam videbantur parentum esse, quàm ipsorum. Ad eos cùm appulisset Alexander, & periclitādi gratiâ decem ex illis sapientibus ad decem interrogata respondere coēgisset, cumulatè sibi satisfactum testatus est: &, quod Egesippus refert [c], quàm illustre: Cùm moriendi affectum induebant (hoc est, morti proximi) velle se discedere protestabantur. quasi Philosophorum sit mortem non timere, sed sponte velle ex hac vita migrare.

[a] l. 1. florid.

[b] l. 15.

Euseb. l. 5. contra Hieroclem.

Clem. Alex. strom.

Strabo l. 17. Ioan. Bohemus l. 2. de morib. gentium c. 8. Clem. Alex. l. 6. strom.

[c] l. 5. c. 53.

SECTIO VI.

Præcepta emblematica, seu emblemata præceptiua pingenda in cælo Musei.

COELVM Bibliothecæ si erit extructum, vti suprà illud designauimus, videlicet emblematis excipiendis areâ idoneâ, hunc 1.

in modum pingi poterit. Totũ in plures paucioréſve areolas pro maiori, vel minori amplitudine, opere topiario, quadro hexagono, vel rotundo deſcribes. opere topiario (inquã,) quia virides toruli inter ſingulos pulvinulos intergerini grati erũt oculis; eaque deſignatio opportuna eſt, & apprimè conueniens Bibliothecis, quæ ſunt conſiti quidã horti floribus bonorum ingeniorum, ſicut ſuprà dictum eſt. Res autem erit belliſſima ſi tota deſcriptio fiet ex buxo conciſa, vel tonſa, myrto, aut alia perenni viriditate, cuius artificium ingenio pictoris relinquimus: noſtrarum partium erit illi ſuppeditare, & ſtylo delineare quædam emblemata, quę in paratis areis venuſtè exprimat; idque efficere, vt ea non ſolùm ſint ornamento, verùm etiam documento omnibus ſtudioſis ad ſtudia literarum condignè & decorè tractanda: quæ proinde appellare placuit *Præcepta emblematica, ſeu Emblemata præceptiua.* Non oberit præceptum emblemati, neque emblema præcepto; quin potiùs à ſe inuicem vim & elegantiam accerſent. Erunt emblemata inſtar amenti, quo haſtæ præceptorum contorquebantur fortiùs: erunt præcepta emblemati, quod mel eſt ceræ, quo nihil ſalutarius. Erunt ſibi inuicem quod gemma in aureo anuli vmbilico; iſta ſuo nitore illius ſplendorem, iſte ſuo ſplendore illius nitorem excitabit, addéntque ſibi inuicem maius pretium.

CAPVT I.

Tempus vtiliter impendendum.

EMBLEMA I.

Clepſydram alatam liber ſupra cubum poſitus alligatam retinens.

Nulla difficilior ſcientia.

1. a de breu. vitæ.

MOnitum eſt omnibus ſtudioſis perquam ſalutare. *Mirum* (inquit Seneca [a],) *re omnium pretioſiſſima luditur, vix eſt qui tempus æſtimet.* quæ culpa in omnibus quidem reprehendenda eſt; at in hominibus qui nullo non momento meliores effici poſſunt, eſt prorſus intolerabilis. *Vtimur tempore ſegniùs, & cuilibet illud petenti damus, quaſi nihil demus, cùm tamen hoc vnum ſit, quod ne gratus quidem poſſit reddere.* Profuſionis cauſa hæc ſola eſt, quia rei fluxæ iactura videtur leuis. Num fallor? imò quia ipſi animo fluxiore ſumus & remiſſo; & piget iniecta manu velociſſimæ rei moram facere. Nihil ſciet vnquam, qui huius rei ſcientiam non erit conſecutus: longè plurima ſciet, qui continuò illam profitebitur. Quam velim trium verborum meminerimus quotquot demus operam ſtudiis literarum, *Præteruolat, arripe, ſerua.* huius rei poſſeſſio noſtra eſt, & auaritia laudabilis. Non memini me videre hominem inſigniter doctum, qui temporis non fuerit parciſſimus. Aldus Manutius ſenior, vt occupationibus ſuis conſuleret, atque amicorum importunas licèt officioſas ſalutationes & confabulationes ſummoueret, Muſei ſui oſtio

ostio hæc inscripsit, *Quisquis es, rogat te Aldus etiam atque etiam, vt si quid est quod à se velis, perpaucis agas, deinde actutum abeas: nisi tanquam Hercules defesso Athlante veneris suppositurus humeros: semper enim erit quod & tu agas, & quotquot huc attulerunt pedes.* Sic tempus æstimabat Criticus suæ ætatis doctissimus, & laboriosissimus in emendandis veterum exemplaribus, Græcis præsertim, atque in scribendis ad amicos eruditis epistolis assiduus. Vol 20. l. 3. theat. vit. hum.

Capvt II.

In publicis Museis quò plures studij gratiâ conueniunt, minimè confabulandum.

EMBLEMA II.

Harpocrates, siue Sigalion.

Vt loqui discas.

1\. Mvtorum Magistrorum (sic Gellius [a] libros nominat) discipulos esse volo *σιωπηλοτέρους τῶν Πυθαγόρᾳ τελεσθέντων, taciturniores quàm qui Pythagoræ sunt initiati*: neque solùm illis quinquennij ἐχεμυθίαν præscribo; sed quandiu in Bibliotheca fuerint, perpetuam. Tibi si solus es in priuato Museo, haud erit difficile tacere, nisi cum laruis sermonem misceas: at cùm in publica Bibliotheca studes, in quam plurimi conueniant, Harpocrati sacra religiosè facito, memor te non esse in tonstrina, vbi loquaces & importuni anseres, Architæ crepitacula, & vocales citeriæ perpetuò blaterant: sed in eo loco vbi muti discunt tam altè vocem attollere, vt eos vniuersus orbis exauditurus sit. Itaque ne importuniùs obstrepito aliis in hoc literario sacrario operātibus, sed quietè & silentio cum iisdem Mineruæ facito. Neu velis esse inferior pica, cæteroqui molestæ loquacitatis. Contigit Romæ vt quædam auditis eneatoribus penitus cōticuerit, atque aliquot dies meditabūda summo silentio, quasi muta & elinguis permanserit, repentè velut expergefacta tubarum clangorem, sonum, numeros, summâ omnium admiratione reddidit in officina tonsoris ad Græcostasim: vides quid præstet tempestiuum silentium, & quantopere seriò meditantes adiuuet; & hoc præceptum disce ex Harpocrate puero, quem modestè sedentem, & os digito prementem tibi exhibuimus, qui, quàm luculentum symbolum sit adolescentis literarum candidati, eius ortus ex Iside, id est, Mineruâ, satis indicat; vt & appictus arcus, pharetra, gallus, noctua, serpens circumplicatus in crinibus, Luna cornicularа in summa fronte, patula auris in vertice, olim Cadmi discipulos ἀφ' οὗ χάρτας ἑλλὰς ἔχει σελίδας, *à quo librorum scribendorum Græcia vsum habet*, consueuisse collocare hoc symbolum in suarum scholarum primo vestibulo, vt admoneret intrò subeuntes, liberalium artium studiosis legem silentij esse debere antiquissimā, non

[a] l. 14. c. 2.

Pierius l. hierog. 23. c. 17. Plut. lib. de anim. prudentia.

Gorop. Becanus l. 4. hierogl. refert, & explicat eius iconem.

non solùm (ait D. Bernardus) vt tacentes loqui discant; verùm etiam ne alios simul studentes interpellent. dum enim suis linguis fauebunt in Bibliotheca, alienis quoque auribus & linguis fauebunt. Meminerint insuper quod scitè Plato dixit Antistheni in diatriba longam orationem habenti, ὅτι τοῦ λόγου μέτρον ἐστὶν, οὐχ ὁ λέγων, ἀλλ᾽ ὁ ἀκούων, *loquendi modum non esse penes loquentem, sed penes audientes*, quos si in Bibliotheca interpellas, inurbanè facis, meritóque dicere tibi possim quod iuueni
Stobæus serm. 3. quidam in Academia de ineptis & intempestiuis quibusdam rebus loquenti dixit Zeno, γλῶσσαν εἰς νοῦν ἀποβρέξας διάλεγε, *linguâ in mentem intinctâ differe*; & caue censearis inter eos quos idem dicebat λογοφίλους, μὴ ϗ φιλολόγους, *loquendi, non autem sciendi studiosos.* Inscribe animo Solonis præceptum, & cùm pedem in Bibliotheca posueris, replica illud, σφράγιζε τοὺς μὲν λόγους σιγῇ, τὴν δὲ σιγὴν, καιρῷ. *sermonem obsigna silentio, silentium verò occasione*, addo καὶ τόπῳ, & loco.

CAPVT III.

Paulatim acquirendam scientiam.

EMBLEMA III.

Manus ex vrnâ aurea aquam instillans, & replens vas crystallinum: altera manus in vas simile aquam vbertim effundens, nec replens.

Instillo, repleo: infundo, effundo.

1. Occasionem huic emblemati dedit Fabius Quintilianus monens Magistros ne onerare velint infirmitatem discentium, sed temperare vires sitas, & ad intellectum audientis descendere: nam, *vt vascula oris angusti superfusam humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis complentur; sic animi quantum accipere possint, videndum est.* Documentum istud etiam ad prouectiores pertinet, qui nisi meminerint instillari non infundi eruditionem, tempus & operam perdent.
Sen. ep. 41. *Vitiosum est vbique quod nimium est*, nimiis imbribus

Sternuntur segetes, & deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.
Sit perennis vnda, non torrens.

Solem velocissimum omnium esse scimus, nemo tamen nostrûm videt moueri, nec ire crederemus, nisi appareret iste. Mundum præcipiti celeritate labentem, & ortus occasusque intra momentum temporis reuoluentem nemo nostrûm sentit procedere: ita in studiis prius nos profecisse sentimus, quàm proficere; & licèt citato feramur gressu, si tamen profectum nostrum cernere oculis, & digito tangere volumus, fallimur. Festinandum, sed lentè; neque ad propositum locum peruenitur vnquam, nisi prius decurso illo spatio quod intermedium est. *Vites*

arboribus

arboribus applicita inferiores priùs apprehendendo ramos in cacumina sensim euadunt. Verissimè olim Corinna apud Pindarum, τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ, *manu serendum esse, non toto sacco.* Quintil. 1. institut. c. 8.

Capvt IV.

Futilibus studiis abstinendum, in leuibus non immorandum.

EMBLEMA IV.

Orator in suggestu, pumilionis specie, in solo sterili inter raras, humiles, & propè aridas lauros: idē Gigantis staturâ inter altas viridésque, & perpulchras in optimo solo consitas.

Hic me ipso maior: hic me ipso minor.

PRonunciatum est inter oratoria palmare, eligendum esse oratori argumentum cum quo non colluctetur, sed quod naturâ ferax sit & succi plenum: macra enim & exigua sola cùm diu multúmque illa exercueris, deseruntur à cultoribus laboris impatientiâ. Præclarè Manilius [a], ——*facile est ventis dare vela secundis,* 1.

[a] l. 5.

Fœcundúmque solum varias agitare per artes,
Auróque atque ebori decus addere, cùm rudis ipsa
Materies niteat, &c.
At mihi per numeros, ignotaque nomina rerum
Temporáque & varios casus, momentaque mundi
Luctandum est, &c.

De pinguibus & suapte sponte nitentibus fundis, vix vnquam malum nuntium audias; vix est vt labori fructus non respondeat: *difficile est in paruis rebus magnum esse.* Id causæ affertur à Cicerone Gallico Guillelmo du Vair, quamobrem eloquentia forensis multum obsoleuerit; quia grandiores & illustriores erant causæ in Atheniensi & Romano foro, quàm hac ætate sint apud nos; videlicet defensiones & accusationes virorum illustrium; consultationes de grauissimis rebus, de bello gerendo, constituenda pace, mittendis, vel admittendis legationibus, & eius generis permulta quæ fiebant ab oratoribus: non enim sólus auditor studium oratoris excitat, sed etiam argumenti maiestas. Quid tandem assequeris vbi copiosè dixeris de culice? quos motus excitabis, quas admirationes?

Me haud quidem latet dictum esse à Tullio, *nihil esse tam horridum, & tam incultum quod non splendescat oratione & excolatur*; verùm ea oratio vix peragrat per animos Auditorum; sensus duntaxat leuiter pertentat, euolátque tam celeriter, vt vim quidem & incitationem quandam aspicias, vestigia prorsus postquam orator dicere desierit, non videas. Esto; parua illa & humilia argumenta grandioris styli sublimita- 2.

te & viribus, collocentur in altissimo fastigio; nihilominus tamen semper parua erunt, *vt eos nequaquam dixeris magnos esse & diuites, quibus sceptrum & chlamydem in scena fabula assignant, & qui præsente populo elati & cothurnati incedunt; nam simul ac exierunt, ad staturam redeunt.* Amplum & magnificum argumentum infantiam per sese eloquentem facit; per quam oratori difficile est in summa rerum pulcherrimarum copia inopem esse & ieiunum. Apage puerilia crepundia ab ore oratoris: apage leuia quædam choragia fabellarum & nugarum, quibus ornandis religio sit adhibere artium reginam Eloquentiam. Nam sicut excelsis mentibus natura metari solet digna corporum domicilia; sic augusta hæc heroina non immoratur in tricis quibusdam, & rebus nihili: res cius generis Horatius [a] vocat

Sen.

[a] l. de arte.

———versus inopes rerum, nugásque canoras.

Certè præposterè facete mihi videntur illi, & prorsus naturæ repugnare, qui adulteratam aliquam gemmam, vel rudem & impolitam crystallum delicato annulo aureo includunt: peccant quotquot lutulentas & compitalitias aquas in aureis, in Arabicis, in murrhinis cantharis asseruãt; nunquã enim tinctura vel subiecta bractea crystallũ mutabit in adamantem; nunquam vasis elegantia & pretium lutũ mutabit in balsamũ.

3. Ridiculum est aliquid multo fucatum verborum lenocinio ponere in prima commendatione apud auditores, qui sciant illud esse vile & contemptum. Turpe est difficiles habere nugas; & stultus labor est ineptiarum. Translucent illæ laudes, támque tenues sunt, vt per inuolucra illa & fucum, næui & notæ earum rerum, quæ laudantur, appareant. Vetulæ quædam sunt edentulæ, vietę, exsuccę, pendentibus genis, bucculētæ, suffusis tetro sanguine oculorum orbibus, madidíque infantiâ nasi, rugis exaratæ, adustæ, retorridæ, quæ tamē ita lomento, cerusâ, minióque lacunas frontis genarúmque replent, ita pigmentis excitant vultus colorem qui iam prorsus expirauit, ita se muliebri choragio decorant, vt præbeant se liberaliter deridendas illis, qui vultum earum sine persona laruáque conspexerunt: norunt enim adscititiam illam venustatem vehementiore afflatu vanescere, lacrymulæ riuulo, aut diductiore risu solui inductam cuti crustam, & deformitatem omnem prodi. Haud secus euenit quando orator res paruas conatur grandes verbis efficere; nam cùm Auditoribus explorata sit earumdem rerum exilitas, nullo modo persuadetur; sed nugiuenduli circulatoris plenam vanitatis loquacitatem ridet. Poëtarum potiùs sunt, culicum, psittacorum laudationes, ranarum & murium certamina: vel certè eorum hominum studia, qui videri solùm volunt diserti, elegantes & festiui; vera autem & germana eloquentia vix in istiusmodi argumentis occupatur, sicut ἀετὸς οὐ θηρεύει τὰς μυίας, *aquila non capit muscas.* Eligatur itaque, argumentum quod animum alliciat, & scribentem iuuet, & in quo orator se ipso maior sit. Si tale argumentum habuerit aliquid laboris, labor ipse amabitur.

Mart. l. 3. epigr. 66.

In steriles campos nolunt iuga ferre iuuenci,
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Mart. l. 2. epigr. 93.

CAPVT

CAPUT V.

In illud præsertim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.

EMBLEMA V.

Canis leporarius leporem, molossus ceruum insequens.

Ἐπ' ἄλλοισι δ' ἄλλοι μεγάλοι. Pindar. Olym. hym. 1.

Dicere solebat Seuerus Cassius maxima ingenia vix plusquam in vno opere eminere; Virgilium illa felicitas ingenij in oratione soluta reliquit; Ciceronem eloquentia in carminibus destituit. Orationes Sallustij in honorem historiarum leguntur: eloquentissimi viri Platonis oratio quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est: hoc non solùm ingeniis, sed etiam corporibus videmus accidere, quorum vires non ad omnia quæ viribus aguntur, aptæ sunt: illi nemo luctando par est; ille ad tollendam magni ponderis sarcinam præualet, ille quidquid apprehendit non remittit; sed in procliue vehentibus vehiculis moraturas manus iniicit. Ad animalia venio; alij canes ad leporem, alij ad aprum, alij ad ceruum faciunt: equorum non omnium quamuis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam equitem meliùs patiuntur, quidam iugum; Pylades in comœdia, Batyllus in tragœdia multùm à se aberant, Numenio cùm velocitas pedum non concedatur tantùm, sed obiiciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum Oplomachis, quidam cum Thrrcibus optimè pugnant; quidam cum scæua componi cupiunt, &c. 1. Sen contr. l. 3. contr. 1.

Ingeniorum haud melior conditio: nescio cui tantum natura indulsit, vt in duplici facultate omnino excelleret. Sciebat vincere Annibal, vti victoria nesciebat, quia non omnia eidem Dij dederunt, τέχναι τ' ἑτέρων ἑτέραι. *Artes aliis aliæ*, dixit Pindarus, & Homerus [a] 2.

[a] in Numeia.

——δ' ἄρα πῶς ἦν

Ἐν πάντεσσ' ἔργοισι δαήμονα φῶτα γένεσθαι.

Hactenus non contingit vt vnus idémque omnibus in rebus emineret. Proinde cuilibet homini, præsertim verè studioso renendum præceptum Pindari, ἐν τι γὰρ ἄλλαι ὁδῶν ὁδοὶ περαίτεραι, μία δ' ἅπαντας ἄμμε θρέψει μελέτα. *Alia via aliis sunt conducibiliores, nec omnes idem alet studium.* Quisque igitur exploret Genium suum & ingenium, atque ad illud adhæreat, ad quod se magis aptum esse animaduertet.

——*Non omnis fert omnia tellus.*

non est nostrarum virium euadere in verticem rerum omnium sublimium; multum est, si in vnius. *Qui vbique est, nusquam est.* Nunquam mihi placuerunt ardeliones, qui tum maximè inscitiam suam prædicant, cùm profitentur omnia se scire: dubius color, decolor est. Satius

sit vno penitus imbui, quàm multis leuiter aspergi. Malim esse bonus Auletes, quàm malus Citharœdus. Canis canem, molossus ceruum sequitur, vt assequatur & capiat. *Metiri se quemque decet*, & vbi cognouerit,

Quid valeant humeri quid ferre recusent,

[a] 1. off. illud arripere, cui par erit. Itaque (ait Tullius [a]) studia nostra naturæ regulâ metiamur; nec enim attinet quidquam sequi, quod assequi nequeas.

Capvt VI.

Literarum amanti secessus literarius amandus.

EMBLEMA VI.

Passer solitarius in rupibus; atque haud procul Casa limine laureato in amœno loco, poëtici secessus indicium.

Nullibi suauiùs.

1. NOtum auiculæ ingenium, & solitudinis amor, vnde & *solitarius passer* vulgò dicta; solet enim nidificare in desertis rupibus. Eius formam exhibet Aldroandus, qui asserere nec dubitat canorum esse ob magnum pretium quo emitur in Italia. Camerarius in symbolis omnino asserit; Bellonius verò refert Francisco Gallorum Regi adeò placuisse huius auis cantum, vt reliquos ferè respueret: est enim suauissimus, & diu noctúque perpetuus, maximè verò ad lumen candelæ. Aptissimum hominis studiosi symbolum, qui apud animum suum statuere debet nunquam se canturum sibi & orbi suauius quàm cùm solus erit in secessu, & tacitæ per amica silentia noctis in Museo ad lucernam. Ob id Musæ Parnassi montis iuga delegerunt ad habitandum; & Palladem antiquitas *μοῦσαν* appellauit. Emblema istud conuenire studiosis hominibus, indicatur *solitaria domo*, cuius limen laureatum poëtæ alicuius domicilium esse innuit.

Ornith. l. 16. c. 7. 8. 9.

ibidem c. 9.

Capvt VII.

Quotidie operæ literariæ nonnihil à se exigendum.

EMBLEMA VII.

Pictor vultu subtristi, inclinato iam die iuxta abacum, siue tabulam puram.

Diem perdidi.

1. NOta est Imperatoris beneficentissimi vox, diem se perdidisse arbitrantis si nulli benignè fecisset. *Amici diem perdidi.* Idem à nobili pictore

Suet. in Tito.

pictore dictum memorant, quòd vno die nihil pinxisset. Transferamus hoc ad rem nostram; & dictum meminerimus omnibus literatum, & styli candidatis, si erunt sui profectus studiosi.

Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit. Ouid.

Verissimè dixit Erycius Puteanus & eleganter. *Stylus* profectò *nisi manum exarantis quotidie tabellámque literarum impleuerit sulcis, enitescere non potest. Scribendum est vt scribas, & iugi exercitatione opus, vt fructum ingenij colligas. Debes pertinaci cultu quicquid speras vrgere.*

Caput VIII.

Ætate, vel dignitate prouectis, de nouo aliquid discere nequaquam erubescendum.

EMBLEMA VIII.

Crater Ægyptiorum factus in modum vberis.

Grandes hanc sugere mammam neu pudeat.

1. Poculum istud quod apponimus non est ille calix ex electro quem Helena Mineruæ sacrauit, mammæ suæ mensurâ, de quo Plinius [a]; sed *patera eruditionis* propinantis lac suis candidatis, quem morem fuisse apud Ægyptios testatur Apuleius, vt mystæ hausto tali poculo sapientiæ initiarentur. Eò allusisse facilè crediderim Isaiam [b] his verbis, *quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus*; vt idem sit *sugere* atque *addiscere*. Idem persuadet Chaldæus interpres sic locutus [c]: *sugemus tecum sententias legis, sicut sugit infans vbera matris suæ*, qua de re Pineda noster [d].

2. Non sum nescius Canopum ideo fuisse figuratum ab Ægyptiis in modum poculi reticulati *; hauddubiè vt indicarent elementario puero maturè proponendam esse eruditionem quantum ferre ætas potest. Tamen mammosam illam pateram sapientium sugere, non est quòd etiam prouectiores pudeat: quia quo plura didicerint, eò liquidiùs intelligent plura superesse quæ discant. Obiter hîc admonendi quotquot lac eruditionis & sapientiæ ab aliis suxerunt, neu velint in magistros suos ingrati ipsorum mammas mordere, vel vngue lancinare. Noluit Deus (inquit Philo) [e] infantes cum dentibus nasci, *Ne fontes vberum per quos alimenta deriuantur, vexarent inter sugendum.* Qui genuinum figunt, in doctrina suorum Magistrorum & canino proscindunt eos, quos velut quædam numina venerari deberent, illi tanquam viperinus partus vterum parentis lacerant; digni quibus par iniuria ab aliis postea inferatur.

[a] l. 33. c. 4.
[b] c. 28.
[c] Cant. 8.
[d] c. 28. de reb. Salom.
* eum exhibet Gorop. Becanus lib. 7. hierogl. pag 110. Vgo Carenfis in c. 1. Prou.
[e] lib. de specialib. legibus.

CAPVT IX.

Præmiis & honoribus studia literarum alenda.

EMBLEMA IX.

Myrothecium Darij, Homerothecium.

Tibul. *Pieridem heroes doctos & amate Poetas.*

1. Curt. DArio Persarum Rege profligato captóque, & aureis catenis vincto, miles Macedo obtulit Alexandro victori scriniolum quoddam, quod ex direpta hostis gaza sibi obtigerat, materia & artificio tam elegans & magnificum, vt nulla pars prædæ ei conferenda esset. Munus illud cùm diutiùs Alexandri oculos & mentem te...isset, petiit Rex à purpuratis suis, ecquid Darius asseruare in eo ... euerat? Regia vnguenta (inquiunt) Tum Alexander; mihi ve... it deinceps non μυροθήκιον, sed Ὁμηροθήκιον. Profectò Alexander vel ob solum istud factum dictúmque dignissimus est poëtarum omnium commendatione; vt vicissim poëtæ ac viri docti dignissimi sunt Principum fauore & gratiâ.

2. Mart. lib. 10. Alexandri si plures sint, omnino plures quoque sint Homeri.

Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones,
Virgiliúmque tibi vel tua rura dabunt.

Interest sanè non solùm Poëtarum, verùm etiam Mæcenatum, suos esse Musarum cultoribus honores & præmia, vt & illi studiosiùs canant, & isti canantur sublimiùs. hoc admonet emblematis inscriptio ex Tibullo petita,

Tibul. in Eleg.
Pieridem heroes doctos & amate Poëtas,
Aurea nec superent munera Pieridas.
Carmine purpurea est nisi coma; carmina ni sint
Ex humero Pelopis non nituisset ebur, &c.

Valer. Max. l. 4. c. 6. Gell. l. 10. c. 18. Artemisia heroina inuictissima atque haud paucis Regibus superior quà belli, quà pacis artibus, epotis Mausoli viri sui cineribus amoris vehementiâ, atque effecta viuum spiránsque eius sepulchrum, cùm Mausoleum dedicaret ἀγῶνα, siue certamen laudibus mortui dicundis fecit, posuítque præmia pecuniæ, aliarúmque rerum bonarum amplissima. Id causæ fuit cur ad eas laudes decertandas venerint viri nobiles ingenio atque lingua præstabili, Theopompus, &c. imò & ipse Isocrates cum iis certasse dicitur. Quis non expectet opera perfecta ingenio, & industriæ viribus elaborata, tantorum præmiorum spe, & laudis cupiditate scriptores stimulantibus. Celebris est in Cæsareis constitutionibus ea qua Fridericus Imperator [a] plurimas easque eximias immunitates. & prærogatiuas adolescentibus degentibus in Academiis studij gratiâ, concessit, multas atque grauissimas dati illius diplomatis causas afferens literarum professioni perhonorificas.

[a] auth. habita C. ne fil. pro patre. Horatius Lucius Calliensis tract. de priuilegiis studentium.

CAPVT

CAPUT X.

Quæ scribuntur, sollicitius sunt elaboranda.

EMBLEMA X.

Liber cubo impositus.

Ratum & perenne.

QVidquid mandatur chartis, ideo perfectum ingenio, elaboratum industria, consentaneum veritati, *ratum* atque haud pœnitendum esse debet, quia *perenne* est, & iudicium oculorum grauius est, quàm aurium, sique tibi aliquid exciderit, possit tecum agi prolatis tabulis. Ideo M. Antonius orator rogatus quid causæ esset cur nullam orationem literis committeret? quia *nullam* (inquit) *legi volo.* Sed enimuero cur? quandoquidem ea polles dicendi facultate vt omnia veniant tibi in mentem, eaque suo quæque loco vbi plurimum proficere & valere possunt, atque vt ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, sic à te in maximè opportunis orationis partibus collocantur, vel ipso teste Tullio; quid igitur non scribis edenda in lucem? *Ne si ego* (respondet) *quidpiam vel oscitabundus, vel iratus, vel imprudens, vel aliter affectus scripsero, reuocare illud & inficiari non possim.* Sanè præposterum (verbo absit inuidia) mihi videtur esse hac in parte tuum iudicium Marce Antoni. potiùs ne quid pœnitendum dicas, scribendum esset. Nihil est enim procliuius dicenti extempore atque imparato, qualem te semper fuisse Tullius [a] scribit, quàm labi verbo, & in æstu dicendi multa dicere, quæ sedatior indicta velles. Antonio sapientiores fuerunt Senatores & Legati quotquot sententias, vel suæ legationis formulam recitabant, vt ratum esset quod dicerent, & ne lingua mentem occuparet. De Augusto scribit Suetonius [b], neque in Senatu, neque ad populum, neque ad milites locutum esse vnquam nisi meditata & composita oratione; sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scriptis atque è libello habuisse. Verbum illud quod calamo loquimur & libris committimus consueuisse ideo bonum esse quòd scribatur, aut scribi, quia bonum est, purpuratus Vates innuit [c], *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi; lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.* edisserat nobis hanc entheati Regis orationem Augustinus. *Quæro* (inquit) *quare linguam calamum dixit esse scriba velociter scribentis? mihi videtur quantum audet humana intelligentia & hoc posse accipi ex persona Patris dictum: Lingua mea calamus scribæ; quia quod lingua dicitur, sonat & transit; & quod scribitur, manet: cùm ergo dicat Deus verbum, & verbum quod dicat non sonet, & transeat, sed vt dicatur & maneat, scriptis hoc maluit Deus comparare quàm sonis.* Nos itaque vt rerum scriptarum perennitatem & constantiam significaremus, posuimus *librum in cubo*, cum hac epigraphe, *Ratum & perenne*, & magnopere auctores sumus,

1.

[a] in Bruto. Vide Langlæum l. 6. c. 5. otij semel.

[b] in Aug. c. 84.

[c] Ps 44.

mus, vt vix quidquam quod tantuli sit momenti dicamus, quin priùs scribatur. Nam vsus docet breuem illam in scribendo moram efficere, vt rata habeamus quæ diximus, nec nos pudeat ea esse perennia. In multis rebus religio planè sit parcere labori scribendi ea quæ dicturus

[a] L 12. c 9. sis. De patrono hæc Quintilianus [a], digna quæ grandi charactere in omnibus foris & sacris pulpitis scribantur. *Afferet ad dicendum curæ semper quantum plurimum poterit, neque enim solum negligentis, sed & mali & in suscepta causa perfidi ac proditoris est, peius agere quàm possit. Ideóque ne suscipiendæ quidem causæ plures, quàm quibus se suffecturum sciat. dicet scripta quam res patitur plurima, & vt Demosthenes ait, si continget, & sculpta.*

CAPVT XI.

Honesta æmulatio ad profectum perutilis.

EMBLEMA XI.

Sidentes in arboribus lusciniæ, & cantum amicâ æmulatione alternantes.

Ouid. *Qui velit ingenio cedere rarus erit.*

I. LVsciniam audire tibi videberis si Plinij [b] elegantiam describentis garritum lasciniarum inter se de præstantia cantus certantium audies. *Lusciniis* (inquit) *diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus sine intermissu cantus densante frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue: primum tanta vox in tam paruulo corpusculo, tam pertinax spiritus: deinde in vna perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato, interdum & secum ipse murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est vibrans, summus, medius, imus; breuiter omnia tam paruulis in faucibus quot tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis cantus nec ijdem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palámque animosa contentio est: victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficit antequam cantu. Meditantur aliæ iuniores, versúsque quos imitentur, accipiunt: audit discipula intentione magna & reddit, vicibúsque reticent. intelligitur emendata correctio, & in docente quædam reprehensio. visum iam sæpe iussu canere cœpisse, & cum symphonia alternasse; sicut homines repertos qui sonum earum addità in transuersas arundines aquâ foramen inspirantes linguave paruâ aliquâ appositâ morâ indiscretâ redderent similitudinè. Sed ea tanta támque artifices industria à quindecim diebus paulatim desinunt, nec vt fatigatas possis dicere, aut satiatas.* Hæc Plinius, vnde emblematis sumpsimus argumentum, vt indicaremus vix esse inter homines studiosos qui alteri velit cedere ingenio; & mirum in modum acui diligentiam in studiis æmulatione & concertationibus academicis.

[b] lib. 10. c. 29.

Aptè

Aptè oratores & poëtas per luscinias significari vna omnium scriptorum consensio est. Plinius [a] ait, *non dubium esse suauitatem poëseos praemonstratam efficaci auspicio, cùm luscinia in ore Stesuari cecinit infantis; quem validum fuisse ingenio, materia quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos canentem duces, & Epici carminis onera lyrâ sustinentem: reddit enim personis in agendo simul & loquendo debitam dignitatem, ac si tenuisset modum, videtur æmulari proximus Homerum potuisse.* Cynesiæ poëtæ apud Aristophanem [b] summa votorum est fieri lusciniam, sic inquit, 2.

[a] ibid.

Quintil. l. 10. c. 1.

[b] in auibus.

> Ὄρνις γένεσθαι βούλομαι
> Λιγύφθογγος ἀηδών.

Auis fieri volo canora luscinia. Et chorus apud Euripidem [c] Græcis exprobrans nullius criminis reum Palamedem dolo Vlyssis cæsum, *lusciniam* eumdem Palamedem vocat, quòd esset insignis Astrologus, Philosophus, ac poësim etiam calleret.

[c] in Palamede.

> Ἐκάνετ', ἐκάνετε τὰν πάνσοφον ὦ Δαναοὶ
> Τὰν οὐδὲν ἀλγύνουσαν ἀηδόνα Μουσᾶν.

Occidistis, occidistis ô Danai innoxiam Musarum lusciniam. Vanus Kiranides ait cor lusciniæ adhuc palpitantis si quis cum melle glutierit, & aliud cor eiusdem auis cum lingua portauerit; orationis & canoræ vocis suauitatem atque fauentes Auditores habiturum. Nugæ.

Apud Caus. lib. 6. de symb.

Nec solùm poëtas luscinias appellari reperio, sed & quoslibet *eruditos libros*, quorum perpetuâ modulatione & cantu, nullâ temporum diuturnitate intermorituro orbis vniuersus resonat, vt dicere possis *Bibliothecas esse quoddam Musarum auiarium, vbi vocales pagina canoro silentio modulantur.* ita Callimachus [d], 3.

> Αἱ δὲ τεαὶ ζώουσιν ἀηδόνες, ᾗσιν ὁ πάντων
> Ἁρπακτὴς Ἀΐδης οὐκ ἐπὶ χεῖρα βαλῆ.
>
> *Lusciniæ vsque tuæ viuent, quibus inuida natum*
> *Omne vorans nunquam Parca manum iniiciet.*

[d] Epigrāmate in Heraclium Elegiacum scriptorem.

De iisdem Academicis contentionibus & conflictu disputationum iterum sequenti capite. Hoc loco solùm monendus es, nos per literariam hanc contentionem quam commendamus, non intelligere vel puerorum inter se rixantium iurgia & clamores cum æqualibus, vel maleuolam aliquam mentem & inuidiam & virulentiam, quæ præstantissimos quosque insectatur; sed honestam motionem & agitationem animi quæ generosas indoles acuit, perficitque, vt æquare se velint aliis, atque in omni laude & industria pares esse. Ex eo concursu ingeniorum emicant elaboratissima opera, cùm sese totæ vires exerunt & connituntur vehementiùs lacessitæ & quasi irritatæ alienis studiis & laudibus, & æmulorum conatibus retardatæ: tum enim præstantia ingenia, quasi perruptis, vel superatis aggeribus ac obicibus fluuij, feruntur rapidiùs; non pigebit hîc obseruare Syros & Babylonios à concertatione quæ veritatis indagandæ gratiâ instituitur, Academias suas vocare consueuisse *Cuniechiam.*

Iacob. Middendorp. l. 1. c. 7.

CAPVT XII.

Ex liberali ingeniorum conflictu veritas purior, & eruditio probatior.

EMBLEMA XII.

Duo galli gallinacei depugnantes in arena Mineruâ spectante.

Marcet sine aduersario virtus.

1. Timon solitâ dicacitate Alexandrinum Museum appellauit *caueam vimineam*, irridens Philosophos, qui in eo alebantur velut aues pretiosæ, τὸ Μουσεῖον τάλαρόν τινα φησὶν, ἀποσκώπτων τοὺς ἐν αὐτῷ τρεφομένους φιλοσόφους· ὅτι ὥσπερ ἐν πυάζγῳ τινὶ σιτοῦνται, καθάπερ οἱ πολυτιμώτατοι ὄρνιθες, Multi pascuntur in Ægypto populosa pugnantes libris, & semper digladiantes Musarum in cauea. Nonnus [a] acrem disputatorem qui omnium argumentorum vim facili negotio infringat, sic describit:

Athenæus l. 1. interprete:

[a] in Dionys. l. 13.

Ἔγχος ἔχων στόμα θοῦρον, ἔπος ξίφος, ἀσπίδα φωνήν.

Pro hasta habet os promptum, sermonem pro gladio, pro clypeo vocem, vt Sidodonius dixit,

Doctus soluere vincla quæstionum,
Et verbi gladio secare sectas.

2. Sed redeamus ad caueam auiariam. Genus illud auium cui Timon confert literarios istos gladiatores, videntur esse galli, de quorum pugnaci natura sic Plinius [b], *Imperitant suo generi, & regnum in quacumque sunt domo, exercent. Dimicatione paratur hoc quoque inter ipsos, veluti ideo tela agnata iuribus suis intelligentes, nec finis sæpe nisi commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur; victus occultatur, silens ægérque silentium patitur. Et plebs tamen æquè superba graditur ardua ceruice cristis celsa, cœlúmque sola volucrum aspicit crebro, in sublime quoque caudam falatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis.* Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum: id quoque exhibitum Athenis à Themistocle Persis superatis Ælianus refert. Et Philo [c] hæc habet. *Miltiades Imperator Atheniensium quando Rex Persarum excito Asiæ robore tam multa millia traiecit in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Græciam conuocatis in Panathenaicum conuentum sociis, pugnantes ostendit gallos gallinaceos, ratus hoc spectaculum maiorem vim habiturum ad eos permouendos, quàm orationem. Nec eum sua fefellit opinio, spectata enim in brutis patientiâ pertinacique contentione vsque ad necem pugnantibus, inuicto pectore correptis armis eam expeditionem susceperunt, quasi debellaturi cum ingenti strage hostium, contemptis mortibus & vulneribus, vt saltem inspirarentur libero solo patriæ. Nihil enim æque ad rem grauiter gerendam excitat, ac deteriorum*

[b] lib. 10. c. 21.

Idem ibidem.

[c] lib. quòd omnis probus liber.

riorum victoria maior quàm sperari poterat. Solennis gallorum gallinaceorum certaminis etiam Ion Poëta Tragicus meminit his verbis.

Nec iam corpore vtroque & ocello
Ictibus obtuso, ille fatiscit
Robore, sed latenter gemiscit,
Et viuus seruire recusat.

Et putamus viros sapientes non libentissimè seruituti prælaturos interitum; aut æquum censemus iuuentutem magnanimam in virtutis certamine cedere gallinaceis, vt vix secundum gradum obtineat? Nec gallos solùm, sed & cothurnices ibidem componi ad certamina scripsit Lucianus [a], idémque factitatum ab Seueri filiis Herodianus est auctor. Quin & hac ipsa ætate mos est in multis Grammaticorum scholis gallos committere ad certamen; aptissimum symbolum literariæ æmulationis, & earum disputationum, quæ institui solent inter Symmistas, imò etiam inter eruditionis Antistites: quâ dissensione condiuntur mutuæ voluntatum consensiones, vt loquitur D. Augustinus; dissentit enim etiam homo interdum à seipso, & ex hoc ingeniorum atque opinionum conflictu veritas elicitur tanquam ex lapidum conflictu ignis. Philo Iudæus [b] laudat Mosem quòd cùm Assyriorum literas, Chaldæorum & Ægyptiorum syderalem scientiam disceret, intactus à contentionibus, veritatem quærebat: quippe qui nihil præter eam admittebat; longè aliter quàm quidem peruicaces, qui accepta semel qualiacumque dogmata obstinate defendunt, siue probata, siue improba, more causidicorum mercenariorum ius & æquum negligentiū. Apponamus hîc iudiciū Ioannis Pici Mirandulani de his concertationibus ita statuentis. Prosunt disputationes quę placido animo ad vestigandam veritaté priuatis in locis exercentur, at illæ obsunt plurimum, quæ in propatulo sine ordine fiunt ad captandam populi auram atque imperitorum applausum, vixque potest fieri vt honoris cupidini quâ *fronti vagi* illi disputatores exagitantur inseparabili vinculo annexum non sit illius cum quo disputatur, desiderium infamiæ confusionísque, lethale vulnus animæ, venenúmque charitatis mortiferum. hæc ille ex Ioanne Francisco Mirand. Quæ tamen mihi pronunciata videntur seueriusculè. Si quid enim in publicis disputationibus est vitij, quorumdam gloriosulorum est & famam doctrinæ captantium, non autem publicæ concertationis: imò publicam eam esse necesse est, vt acriùs veritas perquiratur.

[a] in Anacharsi siue de Gymnasiis.

[b] in vita Mosis.

Adolescentibus verò ista exercitatio in primis ad profectum peropportuna est: quæ causa est cur Fabio Quintiliano, atque iis à quibus clarissimarum ciuitatum mores sunt instituti, & eminentissimis Doctoribus visum sit, vtilius esse tradere puerum frequentiæ scholarum, & publicis præceptoribus, quàm intra priuatos parietes studentem continere. Nam futurus orator assuescit à tenero non reformidare homines, neque illa solitaria & velut vmbratili vita pallescere, cui in maxima celebritate, & in media Reip. luce viuendum est. Exercitatur mens & attollitur semper, quæ in eiusmodi secretis aut languescit, & 3.

quemdam velut in opaco situm ducit; aut contrà tumescit inani persuasione: necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nemini comparat. Deinde cùm proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua offendit, vt qui solus didicerit, quod inter multos faciendum est. Adde quòd domi ea sola discere potest, quæ sibi præcipientur, in schola etiam quæ aliis: audiet multa quotidie probari, multa corrigi, proderit alicuius obiurgata desidia, proderit laudata industria ipsi: euitabitur laude æmulationis; turpe decet cedere pari, pulchrum superasse maiores. hæc Fabius [a]; qui & addit non inutilem seruatum esse à Præceptoribus suis morem, qui cùm pueros in classes distrubuerant, ordinem dicendi secundùm vires ingenij dabant, & ita superiore loco quisque declamabat, vt procedere profectu videbatur: huius rei iudicia præbebantur, ea nobis ingens palmæ contentio: nec de hoc semel decretum erat; trigesimus dies præbebat victo certaminis potestatem: ita nec superior, successu curam remittebat, & dolor victum ad depellendam ignominiam concitabat: id nobis (inquit) acriores ad studia dicendi faces subdidisse, quàm exhortationes docentium, pædagogorum custodiam, vota parentum, quantum animi mei coniectura colligere possum, contenderim; sed sicut firmiores in literis processus alit æmulatio, &c. Tum, *cap sequenti*, in quo de dignoscendis ingeniis disputat, hæc ait. *Mihi ille detur puer quem laus excitet, quem gloria iuuet, qui victus fleat, in hoc desidiam nunquam verebor.* Referre hæc placuit ex laudatissimo discendi, dicendíque ac morum Magistro, vt omnes intelligant, quanti momenti sit in isto concertatorio studio ad profectum. quod genus liberalis gladiaturæ bene exprimunt dimicantes galli, nimirum auis sacra Mineruæ armorum simul ac literarum præsidi, vnde & ἐργάνη cognominata est, & eius galea in Eleorum arce gallo cristata.

a lib. 1. inst. cap. 3.

Pausan.

4. Diu est cùm Lugduni in Gallia habui super hoc argumento præfatiunculam allegoricam ludum Grammaticæ aperiens in solemni studiorum renouatione, inde primùm orsus mea dicere in publico. Occasionem dedit huic prolusioni Gymnasium in quo docturus eram tribus subselliorum ordinibus præcinctum in formam Amphitheatri, seu caueæ gladiatoriæ; parietes elegantibus honorum titulis inscripti, cœlũ labaris, & coronis pendulis instructum, vti fieri mos est in nostris scholis ad honestam discipulorum æmulationem & concertationes, qua exercitatione nihil est ad profectum vtilius. & quia paratus est fauor illi ætati in qua tunc dicere incipiebam, placuit Auditori meus iuueniliter exultantis oratoris primulus fructus: mihi quoque etiamnum (ita me amo) haud prorsus displicuit, cùm ego è re nata illius memor, repertum inter meas chartulas regustaui. Nec ingratus erit fortasse tibi, si illum, sicut ex nouella arbore primùm decerptus est, hîc apposuero; idem enim stylo quod quibusdam pomis euenit, quæ acidulo sapore iucunda sunt. Argumentum est, vt monui,

AMPHI

AMPHITHEATRVM LITERARIVM.

Præfatio auſpicalis in ſchola Grammaticæ.

AMphitheatrum videre mihi videor (Aud.)triplicem ſubſelliorum ordinem,

Diſpoſitóſque gradus,& cliuos lenè iacentes
Intueor.

Quid enim excipiendis omnium ordinum ſpectatoribus ſedes, quid honoratior illa Senatorum & Magiſtratuum orcheſtra, hæc equitum equeſtria,illa abiectioris plebeculæ popularia, quid vomitoria & præcinctiones aliud quàm amphitheatri formam referunt; quid occultæ caueæ ipſaque imis & mediis in gradibus area, quàm illum carnificinæ locum effingunt,in quo aut emiſſam è ſpecubus feram ſicarius laceſſit, atque agitatam venabulo tranſuerberat; aut ipſe à beſtia diſcerpitur. Quid? ego laniſta comparatum ad mutuam cædem par aliquod gladiatorum componam conſeſſum hunc nefario ſcelere cruentaturus: ego ſuggeſtum hunc tanquam podium & editoris tribunal conſcendero, luctuoſum aliquod ſpectaculum daturus? Vos huc conueneritis, hîc conſideatis viſuri homines,(ſi modò homines ſunt) ex turba & omnium ſcelerum colluuie natos impunè ſtricto ferro manus cõferentes; hunc graui vulnere à forti aduerſario examinatum raptari vnco;alterũ perlitum crudelitate ſanguinis ex alterius cæde palàm triumphantem? Quid hoc ſpectaculo immanius, quid crudelius,quid à veſtra humanitate magis alienum? Quid ſi reſeratis caueis in medium prodeant efferati leones, cæteræque immanes beſtiæ in arena volitent? peſſimè ſanè conſultum erit vobis; vbi enim rara illa retia quæ ſpectationi non officiant, & crebris nodis diſtincta, quæ ferarum inſultus arceant? vbi volubiles trunci contra earumdem aſcenſum, vbi ferrea contra grandiores belluas repagula? At hi ſunt theatrorum ludi; hæc arenæ ſpectacula,hæ ſunt caueæ oblectationes, vt naret beſtiarum & hominum ſanguine; vt homo,ſacra res, homo per luſum & iocum trucidetur, & quem inſtitui ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam obiiciatur feris, is confectus ſexcẽtis plagis miſerabiliter in cruore volutetur. Conſidete ſecuri, Aud. nihil huiuſmodi vobis ab hac arena noſtra metuendum,nihil vobis ab hac cauea periculi. Neque enim vrſos emittemus,aut leones,non meridianos, non Dimachæros, aut Laquearios dabimus,non componemus Samnitem cum Prouocatore,cum Secutore Retiarium, Mirmillonem cum Threce,non Poſtulatitios,aut Catheruarios dabimus, non è curru pugnantes eſſedarij aut expediti in equo conrectis oculis Adabatæ, non educti è ſeruorum familia viliſſimorum hominum greges contaminabunt aream noſtram.Prodibit in aciem flos populi delibatus, prodibunt ingenui & lectiſſimi adoleſcentes, atque ad omne officij genus liberaliſſimè inſtituti: congre-

dienrur, compungent sese, non ficarum acuminibus, sed ingenij; non confisi celeritate corporis & firmitate membrorum, sed ingenij, non sanguineam intendentiu omnes partes aciem oculorum, sed ingenij; nihil est opus iniecta arenâ ne labantur pugiles nostri, sed ingenij perspicacitate & celeritate mentis: laudantur in hoc theatrali nostro lyceo, non qui stillantem aduersarij sanguine præ se pugionem ferunt, sed qui lepore quodam & varia eruditione bene comparati, celeritate respondendi, & lacessendi subtili venustate excellunt, ij cum maximo clamore & plausu collocantur in primis subselliis commilitones suos in eâdem arenâ postea depugnaturos ex honoratiore loco spectaturi. Spectabitis eosdem cùm libuerit Aud. nunc dum arenam aperio, dum ego ludi huius Magister ludum instituo, cùm de hoc certandi modo habeo occasionem attendite, res erit, mihi credite, plena oblectationis.

Nescio quomodo ita inhæret in mentibus nostris studium laudis, vt ipsi opifices nobilitari velint, perfecti homines & maximis ingeniis præditi excitentur spe gloriæ, vixque inueniatur qui laboribus susceptis non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam: ea si temeraria est, si adumbrata, si collecta ex inanibus splendoris insignibus, si ex simulatione honestatis, si ex vitiorum laudatrice fama populari, contemnenda est; si est laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium, si rectè factorum comes est; non est bonis viris repudianda. Honos alit artes, omnésque incendimur ad studia gloriâ: quod cùm omnibus comparatum sit à natura, multò tamen maximè adolescentibus & pueris, efferuntur lætitia cùm vicerint, & pudet victos; accusari nolunt, laudari cupiunt, nullos labores non perferunt, vt æqualium principes sint, & si quid magnum conati sunt, efflagitant mercedem gloriæ. hoc cùm esset obseruatum ab huius ætatis moderatoribus, ita prouisum est ab iis, ne hæc deessent studij & laboris incitamenta, vt formam Reip. optimis temperatæ institutis & legibus in Gymnasiis esse voluerint, in quibus omnium ordinum quorum designatione totius Reip. moderatio continetur sapienter constituta descriptio. Inter hos primum locum tenet senatorius, proximus est huic dignitati Ordo equester, infimus plebeius. hîc vt summis & amplissimis honoribus Magistratus abundant, ita fidei suæ commissa meminerunt; hîc morum magister censor censoriâ animaduersione inertes & desidiosos notat; hîc summa amplitudo & dignitas consulum; hîc Ædilitatum splendor, hîc Quæstores cæterique Magistratus in sua quisque procuratione & muneribus egregij. Inter hos eminet in solio summa potestate Imperator, non per vim, non gratia, non affectatione quotidiana cuiusque generis & ordinis, non salutatorum, deductorum, suffragatorum nomenclatione, & blanditiis in tanto honoris gradu collocatus, sed solertiâ, quæ quidem si degeneraret in ignauiam, exturbaretur confestim è solio, & eiiceretur de gradu dignitatis: vt verò quisque præstantissimus est & maximè strenuus, ita prima in hoc nostro Amphitheatro occupat subsellia, neque enim, (vt in illo gladiatorio)

pretio

pretio distribuuntur loca; non tenuiores excluduntur ab his gradibus designatoris voce, aut locarij; nunquam auditur illud, *Æs pro capite dent, si id facere non queunt, domum abeant.* Patet omnibus hoc lyceum, dignissimis & in literaria laude maximè conspicuis, supremi attribuuntur subselliorum gradus. Quid sentitis de hac Rep. literaria, Aud? quod est vestrum de Academica nostra gubernatione iudicium? Profectò quia rectè & cum Platone sentitis beatam hanc Remp. omnes prædicatis, quam sapientiæ & doctrinæ studiosi capessunt. Et hæc sunt quæ puerorum impetus corruunt incitamenta. hi sunt honoris gradus ad quos vt efferantur auidi gloriæ adolescentes, in studia feruntur inexhausta discendi auiditate; hæc subsellia & insignia laudis, quæ vt adipiscantur tam graues contentiones instituunt, tam animosè digladiantur inter se in hac arena literaria pugiles nostri. At dixerit fortasse acutulus quispiam, in quo vetere amphitheatro ea quæ proponis præmia? vbi nam gentium attributa gladiatoribus huiusmodi honorum insignia? Quis nescit victores in caueis donatos rude, pileo, pecuniâ, auctoramento, armis? Quid obstrepis auribus meis argutule? quid me interpellas? enimuero subtiliter, scilicet; dentur ingenuis adolescentibus vilissimorum mancipiorum præmia; non sanguinaria est, non seruilis arena hæc nostra, sed literaria, sed liberalis.

Placet par aliquod vocare in medium, vt quoniam locus hic theatralis spectaculorum est, sit etiam consessus hic spectatorum. Adeste igitur bellatores egregij, descendite in arenam, bini cum binis, terni cum ternis, aut, si libet, socius cum commilitone singulari certamine depugnet; adeste, procedite, tot adsunt fautores laudis vestræ, tot virtutis prædicatores, tot victoriæ buccinatores, quot sedent spectatores: macti virtute exerite ingenij aculeos, agitur de consulatu, de corona, de imperio; spectabo vos interea & conticescam. Non proditis? deferbuit impetus vester? refrixit ille ardor mentis vestræ ad gloriam? laureatos fasces contemnitis? diadema, imperium repudiatis? video (Aud.) intelligo quid causæ sit cur sedeant, cur conticescant; neque restincta vincendi cupiditas, aut imperandi desiderium; interpellare me dicentem nolunt, etiam proposito præmio, optimè educati adolescentes; præconem nec esse suarum laudum & huius bellicæ exercitationis se capere nutu significant: colunt etiam vos & obseruant vehementer; Andabatarum more obductis galeâ luminibus, aut sicut de plebeia fece bestiarij temerè in tanto consessu arenæ sese committere sapienter volunt; & quia modestè & cum ratione renuunt eosdem vobis in arena concertantes, hac occasione mea subiicio.

Decernendum igitur de consulatu, de corona, de imperio. Ad tantæ splendorem dignitatis excitantur omnium ordinum præstantissimi quique, vixque se sustinent quin prosiliant omnes in medium. Vnus duntaxat ex ordine senatorio, aut magistratibus eligitur (neque enim plebeium fieri derepentè Dictatorem concessum est, gradatim ad hos honores accendetur,) vbi designatus est qui adoriatur Imperatorem; en vt in arenam statim inuolat, vt Imperator sollicitus est tuendæ cum

honore

honore dignitatis; vt oculi ardent vtriusque, vt exultant, vt gestiunt, quàm varia omnium ordinum in alterutrum studia, quàm multa fiunt ante congressionem, quàm dicuntur multa, vt aduersarium suum quisque terreat, & eius præstringat aciem ingenij. Suas habent ante pugnam venditationes oplomachi, multa faciunt non ad vulnus, sed ad speciem; vibrant hastas, fulgore armorum; gloriantur, gloriantur equis Andabatæ; pectus, humeros, lacertos athletæ ostentant; gladios ventilant Mirmillones; cur non etiam suas habeant ante congressum prolusiones gladiatores nostri? generosè in certamen veniunt, se probè ad pugnandum comparatos, nutu, verbis, hilaritate vultus iactant; tum verò vbi dati arbitri qui de victoria referant, seriò agitur, vtrinque egregiè commouentur cornua disputationis, decertatur strenuè, torquentur ingenij lacertis & viribus amentatæ quæstionum hastæ, instat qui lacessit, vrget, accedunt Græci si Latini retunduntur aculei: retardat incursiones & impetus æmuli, qui prouocatur, sin minus, plagam accipit: ipse etiam suo ordine bene comparatus simili conatu alterum perit, premit verbo, pari telorum coniectione deiicere aduersarium nititur; quid iucundius, quod certamen cum hac pugna literaria conferendum? quid his gladiatoribus nobilius, qui & vitando cautè & premendo vehementer, omnia faciunt vtiliter ad pugnam, & ad aspectum venustè? Deus immortalis! quàm varij sunt huius belli exitus, quàm læti, quàm luctuosi, fortunæ grauissimo vulnere percussum se gemit qui deiicitur de gradu; incedit omnibus lætitiis, triumphat gaudio qui vicit, totius sibi videtur orbis imperium assecutus. Sin verò pusio aliquis felici memoriâ, acri ingenio, linguâ celeri & exercitatâ, grandiorem aliquem, hæsitantem linguâ, memoriâ vacillantem, similem ceruorum quibus ingentia cornua, sed animus deest, in superioribus subselliis deprehenderit, hunc aggreditur, hunc lacessit; si tergiuersatur, si detrectat pugnam, excipitur omnium sibilis; si congreditur, humunculi istius terretur ferocitate, obruitur verbis, gestu ipso & motu corporis percellitur. En vt exultat, vt aduersarium non ætate tironem se vicisse prædicat; barbatum, & inclamando bene robustum se deiecisse dictitat, se gigantem protriuisse gloriatur, & meritò gloriatur, hoc enim victoriæ genus tam gloriosum est quàm singulare; tam nobile quàm arduum; tam dignum ingenuo adolescente quàm liberale. Multos bestiarios, machærophoros multos reperies, qui in furente circo, in arenæ crudelitate, in gladiatorio certamine emineant; qui sanguinolentam palmam consectentur, qui aduersarium stricto mucrone viriliter petant, acriter repetant, qui cum laude ictus corpore declinent, qui cum magna totius corporis firmitate stent in vestigio; qui cæstibus contusi ne ingemiscant quidem, qui nihil malint quàm domino satisfacere, vel populo; qui mittant etiam vulneribus confecti ad dominos se velle decedere si satisfactum sit eis; qui cùm decubuerint ferrum recipere iussi collum non contrahant, multos (inquam) ex ipsa sellulariorum fece huiusmodi reperies: trecentos cum auratis chlamidibus in arenam mittet Hadrianus; plures alet Domitianus; bene magnas

gnas

gnas eiusmodi barbarorum cateruas Nero dabit, dabit Titus confertissimas; qui autem in hac arena literario certamine excellant, sunt inter multos paucissimi; qui tamen ad hanc palmam omni studio contendant, sunt plurimi; & vt in hac palæstra desudent adolescentes, maximopere est connitendum.

Magnum est enim quod dicturus sum (Aud.) magnum est, idque tamen verissimum, vix, aut ne vix quidem absolutum oratorem quenquam futurum, qui se in hoc nostro amphitheatro, his quas dixi concertationibus diligenter non exercuerit. Date mihi hominem qui acutè excogitata, artificiosè distributa, conficta ingeniosè memoriâ non complectatur: qui rusticè, hiulcè, vastè loquatur oris & linguæ vitio; qui is sit, vt modico strepitu perturbetur, tam pusillo animo vt fremitus murmurantis plebeculæ pertimescat, vehementer loqui, & (si opus est) iracundè nesciat; hunc oratorem vocabitis? Minimè verò, at vbi accuratiùs excolitur, & confirmatur, quàm in hoc lyceo memoria; in quo qui pronuncians hæsitet, moneatur statim ab æmulo; si sæpiùs hæserit, de senatore eques fiat: si duriùs, si pressiùs, si molliùs, si balbutiens pronunciarit; ridetur, arguitur ab aduersario cum periculo dignitatis: animosè & vehementer hîc dicere assuescunt, vt gradum & existimationem sustineant. Quàm multos obseruauimus qui cùm primùm iussi sunt in hanc dimicationem venire, tremunt voce & animo, similes nouis quibusdam & molli cultu parietum assuetis militibus, qui instructis vtrinque ad conflictum copiis ferream fistulam sulphurato puluere & plumbeis suffertam glandibus displodere metuunt, aut in alueolum puluerarium ignitâ reste armatum rostrum demittere, ne fortè lethalis plumbi globo hostem vulnerent: si exploserint & viderint transuerberatum cadere exanimem; cadunt & ipsi seminecces, qui vt assueuerunt frequentibus internecionibus, ipsi tum cæterorum principes & generosiores facti, quod antea metuebant confirmato animo congrediuntur, depugnant, moriuntur; hiscere non audent prima velitatione milites nostri: loqui contentiùs erubescunt, exercitati aduersarij ferociâ terrentur: at vbi sæpiùs venerunt in arenam, sumunt animos, loquuntur vehementiùs, æmuli minis non commouentur; ipsi vltrò lacessunt, tantáque in hoc certamen feruntur animi contentione, vt ne non tantùm verba, sed etiam manus conserant, limites circumscribi necesse sit, quos qui transilierit, de statione iudicetur decessisse turpiter.

Arenam hanc literariam gladiatoriæ anteponitis, vt satis perspicio, Aud. Pœnitet me tamen contulisse Ephebeum nostrum, cum illa immani impurissimorum hominum carnificina; pœnitet me probos adolescentes comparasse cum perditis hominibus & barbaris; ingenuos cum abiectissimis seruorum gregibus; nobiles cum laniis, Gymnasia nostra cum illis caueis; nam vereor ne quid de nostri lycei & discipulorum laude detraxerim: ea est enim huius arenæ dignitas vt nullæ caueæ, nulla antiqua theatra sint cum istis ludis conferenda. Neque mihi quisquam ostentet insanas illas substructionum moles, & altiores

quàm vt earum fastigium humi strati suspicere possint; non Titianas ex lapide Tiburtino, non ad arcendum solem serica Cæsaris Dictatoris vela in amphitheatro; non purpurea Neronis, in quibus ipse acu pictus, stellis aureis circumseptus currum agitat; non subiectos Senatoribus Caligulæ puluillos, non suauitates odorum qui efflâtur è larentibus vnguentis per occultas fistulas, non croceum illum expressum è statuis sudorem; non constratam minio, chrysocolla, & aureis ramentis arenam, aut similes Imperatorum profusiones caueæ illæ bestiarum sunt & bestiariorum, ephebea nostra nobilium adolescentum, arenæ illæ barbarorum sunt qui sanguine aluntur; qui in omni crudelitate sic exultant, vt vix hominum acerbis funeribus satientur, hæ puerorum, qui ad summam eruditionem summo studio contendunt; in illis crudelissimæ voluptatis spectacula, in istis liberalissimæ; in illis furoris & amentiæ ostentatio, in istis specimen industriæ. His vestris gradibus ADOLESCENTES, & subselliis ad summos honores ascenditur: in hac acie & exercitatione quasi ludicra res magnas perdiscitis. Pergite, pergite vt soletis in hoc agone contendere; nihil hac pugna nobilius, nihil vobis dignius, nihil est in quo eluceat magis industriæ vestræ acumen & ingenij. Et quoniam arbitrum me & quasi Agonothetam voluistis, sua non deerunt victoribus præmia: *pileum* quidem non dabimus, quia estis ingenij; *rude* vos non donabimus, neque enim vacationem postulatis ab hac pugna; non *authoramentum*, quia operam vestram huic arenæ pretio non locaris; non *pecuniam*, quia non egetis: victrices & lemniscatas palmas dabimus, imò maiora dabimus, aurum coronarium, imperia proponimus, & si quid his maius est, tanquam corollarium adiiciemus. Appendet victor arma non ad Herculis, sed ad Phœbi, neque enim hoc amphitheatrum Ioui Stygio, aut Saturno, vel Dianæ consecratum est; sed Musis, sed Mineruæ, sed Apollini. Et quandoquidem Magistrum me huius ludi cupitis; diligentem mihi nauate operam, prolixè vobis de mea voluntate promitto. DIXI.

CAPVT XIII.

Ingenuè sine inuidia & sordibus quod didiceris communicandum.

EMBLEMA XIII.

Tantali statua phialam propinans cœlesti rore in eam influente.

Σοφὸς ἄλλος ἐκ᾽ ἄλλυ.

Sapiens alius ab alio edocetur.

1. POëtæ indignati sunt Tantalo, (verùm id quidem minùs ingenuè & liberaliter) quòd nectar hominibus bibendum dedisset, id est, quòd dicendi

dicendi vim & copiam, quâ plurimum pollebat, cum omnibus illis communicasset, qui se in eius disciplinam contulissent. & hoc significat Tantali statua (qualem describit Philostratus [a]) *subscriptione notata, similis propinanti phialam, quæ plena abundè potum sufficeret cuilibet sitienti, in quam iugis quidam humor qui phialæ mensuram nunquam excedat, influit.* Eiusmodi potionem non tam amicitiæ vulgaris, quàm mutui inter sapientes consensus firmandi gratiâ apud Indos inuentam esse monet idem Philostratus [b]: ex quibus intelligo quid velit D. Hieronymus Paulino scribens Apollonium de Tantali fonte potasse.

[a] lib. 5 de vita Apoll. c. 7.
[b] c. 10.

Allatrent inuidi quantum voluerint tuum istud in communicanda eruditione prolixum studium Tantale; ego vel eo nomine te amo. 2.
Apage Aspendios Citharistas qui sibi solis canunt. Quid Poëtæ, vel Philosopho deperit, si alij philosophantur, & numen concipiunt? Argumentum est acceptæ diuinitus sapientiæ vox illa Salomonis, *Sapientiam sine fictione didici, sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo; infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei propter disciplinæ dona commendati.* (Sap. 7.) Themistius Sophistas à Philosophia & humanitate facessere iubet, eo quòd φθόνος & βασκανία labes sit alienissima ab Musarum concordia & sapientum consociatione. Nam Musæ quidem cùm nouem sint (inquit) nulla tamen aduersùs cæteras commouetur, quòd neque sola sapiens sit, neque sola à Poëtis imploretur. Quin neque Calliope citharam sibi, nec Thalia tibias, nec lyram Terpsichore; sed vnaquæque quod suum est in communem chorum amat contribuere, canúntque sese inuicem excipientes, ait Poëta, nusquam impedientes symphoniam, nusquam inuidentes. Non sic adulterini isti falsóque nomine dicti Philosophi.

Profundit sese sapientiæ flumen; nec vllis obicibus ita coërceri potest, quin erumpat, & omnia collustret; nec patitur quemquam esse in tenebris, nisi qui sponte cæcus esse voluerit. Ipsa quoque miscuit vinum, & proposuit mensam suam, & velut suarum opum prodiga inuitat ad se per nuncios, quotquot sitim explere cupiunt, veniant ad arcem & ad mœnia illius ciuitatis, vbi fons doctrinæ inexhaustus omnibus patet. Et certè (quod de Hiarcha D. Hieronymus dixit [c], valde appositè ad nostrum emblema, dicamus de Salomone; *Quos ad contemplationem sui Hierusalem non adduxerat, vnius hominis sapientia fama produxit, habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis celebrandúmque miraculum, vt tantam vrbem ingressi aliud extra vrbem quærerent, & Salomonem Hierarcham potius quam Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem inter innumeros discipulos de natura, de motibus syderum, déque rebus diuinis audirent docentem, vt propinatam sibi eruditionem aliis postea porrigerent.* 3.

[c] Ep. ad Paul.

Hinc vetus illud vsurpatum à D Cyrillo Alex. [d] σοφὸς ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, *sapiens ab alio edocetur.* Hinc à Zenodoro dictum, Ἀνεῳγμέναι Μουσῶν θύραι, *aperta Musarum ianua*, quasi diceret, eruditionem Musarum munus candidè & citra inuidiam impertiendam esse, quasi alteri lumen de tuo lumine, vel aquam de tuo fonte suppedites. Venit mihi in mentem 4.

[d] in Iulian. l. 1.

a c.21.Gen. quod est apud Lipomanum [a] de Abrahamo Patriarcha. Ferunt diuinissimum illum virum habuisse quemdam hortum, seu potiùs pomarium eleganter descriptum, exquisitis arboribus consitum, & eximiis fructibus abundans, in quod deducere consueuerat peregrè Hierosolymam aduentantes, quos humanissimè exceptos tractatósque, atque in vera religione egregiè eruditos ad vitæ melioris frugem conuersos dimittebat; vnam rem duntaxat pro mineruali postulans, vt rerum omnium satorem & conditorem Deum Opt. Max. impensè venerarentur & colerent, eíque religiosè obsequerentur. O animum verè magnum, qui hoc docendi munus non prostituebat sordidè, nec vili mercedula, nec propria laude metiebatur, sed solo discentium bono & supremi numinis gloria: secus ac fecisse Themistium [b], & quosdam alios sophos scribunt, quorum alij laudis & famæ studio suppeditato passim frumento auditores ad sua gymnasia aduocabant: alij è contrario nummorum auidi quosdam illiberalis sui quæstus consortes, velut canes venaticos & exploratores (quos scitè D. Gregorius Naz. [c] nominat *συρισομανοῦντας*, & Eunapius *εἰς διδασκαλεῖον μεμηνότας* in varias vrbis Atheniensis stationes & portus, vt discipulos ad se adducerent, verissimi caupones scientiarum, Magistri qui tam studiosè sibi conquirebant *συναγωγοὺς τῶν λημμάτων*. Priorum ex studio gloriæ captantium discipulos vanitatem, his verbis suggillat Tacitus [d], *Colligunt discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulationis*. Posteriorum sordes & vænalem animum qui mercedulis & pecuniis suorum discipulorum inhiant notat Athenæus [e] eos aiens *μειράκια σχολαστικὰ θηρεύειν*, *adolescentulos scholasticos venari*. Non reprehendo innatum præceptoribus desiderium amplæ celebritatis, quandoquidem (vt monuit Quintilianus [f]) *optimus quisque frequentiâ gaudet, ac se theatro dignum putat: at ferè minores ex conscientia suæ infirmitatis hærere singulis, & officio fungi quodammodo pædagogorum non dedignantur*; sed quærere numerum discipulorum (quod dixit Dio Chrysostomus [g]) vt quasi pauo gloriabundus volites, seu vt plus nummorum corradas, aio esse putidam ostentationem, & planè illiberalem animum ac sordes.

b orat. 4. labem hanc conatur diluere.

c orat. 20. in Procres.

d auctor. dial. de orat.

e l. 5. plura Cresol. l. 4. c. 10. theatri vet. rhet.

f l. 1. inst. c. 3

g Orat. 12.

5\. Eos verò quo nomine appellabimus, qui hominum generi inscitiam & errorem pro sapientia cupiunt? Certè mihi videntur esse omnino similes illi diuiti, in cuius amplissimos hortos cùm apes pauperis vicini inuolarent, aliquid matutini roris de floribus lecturæ, liniuit flores maleficis succis, & in venenum mella conuertit; sic lethali illo haustu interiere omnes.

Quin. declam. 13.

6\. Inter Pythagoræ symbola est & apud Brassicanum *μολόχην φυτεύειν, μὴ ἔσθιε δέ*, *maluam sere, ne tamen edas*. Proprium est huic herbæ quod Heleotropio, cum sole circumagi; hinc Columella [h],

Et malache prono sequitur quæ vertice solem.

Quo symbolo admonemur diligenter quidem rimanda esse rerum naturalium secreta, & circumferendos oculos animúmque in contemplationem vniuersi orbis; non tamen occultandum quod obseruauerimus;

Theophr. de causis plantarum l. 2. c. 26.

h in hortulo.

mus; sed quod hortulani solent, transplantatione tempestiuâ aliò proferendum, ac insitione propagandum, μὴ ἐᾶν, id est, μὴ ἀφανίζειν τὰς τοιαύτας παρατηρήσεις, ἀλλὰ καὶ αὔξειν καὶ παντοποίειν δίκην μεταφυτεύοντος, & literis mandandum, quod fieri olim solebat in maluarum foliis, quæ proinde Pythagoreis sanctissima erant, vt testatur Ælianus [a]. hinc illi versus C. Heluij Cinnæ apud Isidorum, [a] lib. 4 c. 17.

> *Hæc tibi Arateis multum inuigilata lucernis*
> *Carmina, queis ignes nouimus æthereos.*
> *Lauis in aridulo malua descripta libello,*
> *Prusiaca vexi munera nauicula.*

Propinemus igitur libenter aliis tum voce, tum scripto quod didicimus; & fontes etiam ipsos, si possumus, in totius orbis commodum aperiamus.

Themistocles vir bono publico natus Hydrophoræ Nymphæ imaginem dedicauit ex multatitia pecunia eorum qui aquam distinebant, ne in publicam vtilitatem proflueret. Vtinam sic mulctêtur omnes, qui illiberali & sordidâ tenacitate scientiam, ingens & gratuitum Dei donum detinent in iniustitia. Eusebius [b] apud Stobæum ait, Ἀνὴρ πολλὰ ἔχων χρηστὰ μαθήματα, ἔπειτα γνώμῃ πονηρῇ διαχρεώμενος, καὶ μὴ βουλόμενος τοῖς μεταποιουμένοις ὑπὸ φθόνου μεταδιδόναι, ἔοικεν ἀγγείῳ πονηρῷ, πολλὰ καὶ χρηστὰ ἔχοντι ἐν αὐτῷ ἀποκείμενα, καὶ τὰ ἐνόντα πρὶν φανῆναι διαφθείρουσι. *Vir multis quidem scientiis eruditus, sed ob animi malitiam inuidiámque nolens aliis desiderantibus communicare, similis est malo vasi, quod in se multa & bona recondit, sed antequam vsum sui præbeant, corrumpit.* Palmare est atque huius loci quod scribit Seneca ad Lucilium [c]. *Ego cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid discere, vt doceam; nec me vlla res delectabit, licèt eximia sit & salutaris, quam mihi vni sciturus sum: si cum hac exceptione detur sapientia, vt illam inclusam teneam, nec annunciem, reijciam. Nullius boni sine socio iucunda possessio est.* Magnam vocem, in qua licèt sit aliquid quod extenues, nihil tamen sit quod attollas. Lipsius Senecæ secutus exemplum, adeóque pro innata generosæ indoli & Christianæ charitati voluntate sui communicandi, ita se toti orbi dedicauit, vt nulli vnquam eius pectus & domicilium clausum fuerit; sed patuit semper augustum illud eruditionis sacrarium, non solùm Antistitibus Musarum, verùm etiam mystis ipsis & adolescentulis, quos ad se tanquam ad perennem fontem ingenij & doctrinæ vndique venientes sicut excipiebat beneuolentissimè, ita nunquam è suis laribus & Museo eos emittebat nisi doctiores & sapientiores; binas circiter horas à meridie tribuere solitus priuatis dissertationibus sine vlla exceptione vel occupationum, vel laboris, vel temporis. & (quod magis mirere) cùm auctus perpetuo censu satis luculento, plenus gloria, & exhaustus studiis desistere à docendo, & vicarium substituere potuisset, nihilo proinde futurus pauperior, Alberto Archiduce id concedente gloriosis meritis viri emeriti; tamen vsque ad extremum spiritum perstitit docere in Academia, ratus (quod apud Tacitum [d] legerat) *professione publicâ dignitatem omnem ornari, non destitui*; ac memor Libauium docendi munus maluisse

Margin notes: 7. Plut. in Themist. — [b] Serm. 38. de inuidia. — Sen. ep. 6. — [c] Epist. 6. — [d] Ann. 3.

quàm præturam; Isocratem octo & nonaginta annos natum nunquam à docendo cessasse, *nunquam discipulos habere desiisse, eiúsque domum cunctæ Græciæ quasi ludum patuisse*: atque apud animum suum statuens haud posse quemquam siue honestius, siue fructuosius, quàm in literario puluere, & in instituenda iuuentute emori; præsertim verò si qui εὐχῆσθαι ταῖς πηγαῖς votis fontes sapientiæ dignantur; in quibus plus est diuinitatis, quàm in illis de quibus Philostratus [a]; sanè genus quoddam est sacrilegij eorum sacraria non omnino recludere. Nam si (teste Augustino) *omnis res quæ dando non deficit, dum habetur, & non datur, non habetur, quomodo habenda est*; vt si de tuo lumine alterius facem nolueris accendere; malignæ possessionis reum omnis æquus rerum æstimator te statim iudicabit.

Pausan. in Att.

Tull. 3. de orat. & in Bruto.

Clem. Alex. l 5. strom.

[a] in vita Apoll. l. 6.

8. Non grauatur sapientia sitientibus ἄφθονον ἐπαντλεῖν aperire doctrinarum latices: si tamen qui accedunt petulantes sint, & non bonæ candidæque mentis, vel marcescant otio, túque eos erudiendo non plus proficias, quàm si aquam iniicias in dolium Danaidum, *ἀπόλλει τὴν ζῶσαν ἐν βάθει πηγήν, viuum illum, & profundum fontem occlude*, ait Alexádrinus [b], apud quem [c] est etiam illud Platonis præceptum, quo tota hæc res bene illustratur, admonentúrque tum doctores, tum Auditores quomodo in tradenda & excipienda eruditione se gerere debeant. *Plato itaque, qui ex Hebræis Philosophus est, iubet agricolas non irrigare, neque ab aliis aquam sumere, nisi prius apud se, nimirum in proprio fundo vsque ad terram, quæ virginalis dicitur, effoderint, & terram aridam & aquæ expertem inuenerint; inopiæ enim non succurrere non est honestum.* hæc allegoricè de disciplinis interpretatur Stromateus. At diuus Chrysostomus longè gloriosiùs sensit de hac perennitate fontium doctrinæ, ratus nec esse inhibendum eorum cursum, licèt de illis nemo hauriat, nemo fundum suum irriget. *Quòd si post nostram etiam admonitionem* (inquit) *in iisdem vitiis perseuerauerítis, nec si quidem nos desistemus apud vos quod rectum est consulere, quandoquidem & aquarum venæ, etiamsi nullus veniat aquatum, manant tamen; & fontes quamuis hauriat nemo, tamen scatebras emittunt; & amnes etiamsi nemo bibat, nihilominus fluunt: sic oportet illum qui concionatur, quamuis nullus auscultet, tamen doctrinam suam semper effundere.* Et prudenter quidem effunditur doctrina, hac enim maximè ratione augetur magis etiam in eo qui profundit, *sicut visibiliter panis in deserto incredibili ratione dum frangitur, dum diuiditur, dum editur, sine vlla dispendij comprehensione cumulatur: edentibus populis crescunt suis fragmenta dispendiis, & de quinque panibus maiores reliquiæ, quàm quæ summa est, colliguntur.* Ac proinde doctorum virorum *mensa extra velum sit, nulli que inuidiosè abscondatur, sed cunctos satiet, qui ad illam cum gratiarum actione desiderant accedere*: & meminerimus (inquit Vgo Carensis [d]) *scientiam & amorem, amplius distributa, amplius augeri.* imò interest hominis eruditi cum aliis communicare suam scientiam; ne si quæ collegit nemini apposuerit, sibíque ea voluerit habere solus, & ipse pereat, ait D. Bernardus [e], præeunte in hanc sententiam D. Chrysostomo [f]. *Sicut stomachus si cibum solus continuerit, se & corpus reliquum corrumpit fame, & se ipsum suâ inexplebili improbitate perdit,*

Philo apud Cresol. l. 1. c. 12. sect. 3. myst.

[b] 5. strom.

[c] 1. strom.

D. Chrys.

S. Ambr. c. 6. in Luc. c. 9.

Bruno l. allegoriarum super Exodum.

[d] in c. 11. Prou.

[e] serm. 50. in Cant.

[f] de habenda cura salutis proximi.

perdit; ita & tu nunc, si ea quæ à nobis audis, detinueris, aliisque non communicaueris, & illum incommodabis, & te ipsum iam corrupisti; quia ignauia, & inuidia grauissimos morbos foues: contrà si citra inuidiam, & ad alios transmiseris alimoniam, tibi ipsi & aliis profuturus es. Quo gladio potuit melius iugulari literaria inuidia, quàm his Chrysostomi verbis? est enim hoc vsquequaque verissimum, scientiam clausam ac reconditam extenuari & euanescere; prolatam verò augeri & perennare: sicut *quædam seruando seruari non possunt* (inquit Vgo Carensis[a]) *vt fons si affluere cessauerit, eo ipso arescit; sic scientia.* [a] in cap. 1. Prou.

Capvt XIV.

Discipulorum erga Magistros obseruantia.

EMBLEMA XIV.

Ara.

Aristoteles Platoni.

Habes in hoc emblemate monumentum Aristotelicæ pietatis erga Platonem Magistrum, simúlque documentum omnibus discipulis, quanto honore, & gratæ mentis studio eos deceat prosequi suos præceptores. Nam maximo Philosopho (qui & diuini cognomine audiit.) haud impar discipulus *aram* cum hac inscriptione dicauit, *Platonem eum esse, quem probi omnes meritò & imitari & commendare debeant.* Vel hoc solùm nomine fuit Aristoteles dignus Platone Magistro, atque Alexandro discipulo. 1.

Tantum abest vt ob ingenuam Magistri obseruantiam, & cultum decedat aliquid de fama & existimatione discipuli; quin potiùs ei plurimum laudis & gloriæ accedit: ac sapienter dictum à D. Chrysostomo [b], *τὸ αἰδέσιμον τῷ διδάσκαλον μαθητῆς ὠφέλεια, discipulis vtile magistros suos coli & obseruari.* Apage viperinum quoddam discipulorum genus, quos vbi studiosissimè in tuo sinu foueris, vbi in docendo laborem & tædium diutissimè tuleris; ac præter ea, quæ in commune dicuntur, multa etiam instillaueris priuatim, & tradideris, hortando indolem erexeris, laudibus animum feceris, admonitionibus discusseris desidiam, ingenium latens & pigrum velut iniectâ manu traxeris, quæ sciebas non malignè illis despensaueris vt diutiùs esses necessarius; sed cupieris in eos vniuersa transfundere: túque cùm hæc omnia atque his maiora feceris; postea tamen genuinum tibi infigunt & lacerant factorem fictorémque suum, eâ vt plurimum mente, vt videantur (si Superis placet) *αὐτοδίδακτοι*. Si factum Aristotelis imitari detrectant (quod honoris nec nos etiam requirimus) at saltem huic sapientissimo eiusdem monito quod subiicio aures ne occludant. *Non iis modo* (inquit) *quorum sententiæ accedimus, sed & iis, qui veritatem non omnino attigerunt,* 2.

[b] hom. 12. in ep. ad Colos.

Aristot. in Metaph.

testari

testari gratias decet: nã & hi aliquid contulerunt, nos siquidem excitarunt, acuerúntque. O dignam vocem Philosophorum Principe! Alia omnia dicent quidam scioli, qui tetro liuore suffusi, & conscij suæ tenuitatis metuunt; ne si fatebuntur se aliorum opera profecisse, tota laus profectus (quia res perexigua est) ad alium pertineat, magna ingenia non committent vnquam vt hoc faciant: magnitudinem enim suam & amplas opes norunt, putántque sibi semper affatim laudis & gloriæ superfuturum, licèt alios in eius societatem vocauerint.

3. Audiuimus acroama Philosophorum Principis in hanc sententiam: auscultemus Theologorum Coryphæo Gregorio Nazianzeno, is professores quamuis Ethnicos, quibus Athenis operam dedit, nominat *κοινοὺς πατέρας τῶν λόγων, communes patres eloquentiæ.* Senecæ visum est patris beneficia vna re tantùm vinci posse à filiis beneficio, *si sapientiam consecuti, illã patri reddiderint.* Solùm enim acceperint à patre vitã, patri verò vitam beatam reddiderint. Tantùm autem erunt in rependendo superiores, quanto melius est bene viuere, quàm viuere. Quantâ (Deus immortalis!) quantâ beneficiorum magnitudine Magistri discipulos suos superabunt, à quibus nec hauserunt vt filij à patribus vitam hanc communem quam ducimus, sed eos consortes effecerunt eius vitę, quæ tanto communem hominum vitam superat, quanto homines bestiis antecellunt.

4. Longè honestissima & pulcherrima sit inter præceptores & discipulos contentio, dederíntne maiora, an receperint: & sicut haud facilè statui potest, fuerítne optabilius quibusdam patribus tales habuisse filios, aut filiis tales patres sortitos esse, cùm mutua vicissim commendatione & virtutibus eniteant: ita licèt multo maxima Tertullianus Cypriano præstiterit, Basilius Nysseno Gregorio, Troilus Sophista, atque doctissima Hypatia Synesio: tamen incredibiliter iucundum esse debuit Basilio se nominari *πατέρα καὶ διδάσκαλον*, ac Troilo *πατέρα γνησιώτατον*, & Hypatiæ *μητέρα*: fuissétque honoris penè diuini Tertulliano appellari à D. Cypriano *Magistrum*, vt Socrati longè gloriosissimũ fuit à Platone in dialogis tertio quoque verbo sic appellari. Vnde nec satis inducere in animum meum possum quod dicere solebat Socrates apud Athenæum [a], sibi dormienti visum esse à Platone in cornicem mutato glabram caluam rostro peruicaciter pungi. Quòd si iusta est & vera Socratis de Platone expostulatio, mulcatus sanè fuit in Philisto historico talionis lege, quem Platonis magistri sui acertimum aduersarium fuisse auctor est Volaterranus [b].

Greg. Naz. in Hexaem. Syn. ep. 123.

[a] lib. 11.

[b] lib. 18.

5. Lepidum est quod congruenter ad rem præsentem referunt Aulus Gellius, Apuleius [c], & Aristophanes [d]. Eualthlus adolescens diues eloquentiæ forensi discendę cupidus, se in disciplinam Prothagoræ dedit, pactus grandem pecuniam, cuius dimidium repræsentatione persoluit, reliquum numeraturus quo die causam apud iudices orasset ac vicisset. Proficit in eloquentiæ studio Eualthlus, & plurimùm quidem, verùm nolle omnino, vel certè differre vincere in foro videbatur eâ solùm mente, ne reliquam mercedem daret. Tantæ moræ impatiens Prothagoras

Aulus Gell. [c] in flor. [d] in Furiæ.

goras discipulum in ius vocat, dicam impingit. ipse pro se orat sic exorsus. *Disce stultissime adolescens, vtroque id modo fore vt reddas quod peto, siue contra te pronunciatum erit, siue pro te. Nam si contra te lis data erit, merces mihi ex sententia debetur, quia ego vicero; si verò secundùm te indicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris.* Ad hæc Eualthlus: Potui huic tuæ tam ancipiti captioni isse obuiam, si verba non ipse facerem, sed alio patrono vterer: sed magis mihi in ista victoria proludium est, cùm te non in causa tantùm, sed in argumento quoque isto vinco. *Disce igitur tu quoque Magister sapientissime, vtroque modo fieri vti non reddam quod petis, siue contra me pronunciatum fuerit, siue pro me. Nam si indices pro mea causa senserint, nihil tibi ex sententia debebitur, quia ego vicero; sin contra me pronunciauerint, nihil tibi ex pacto debeo, quia ego non vicero.* Primæ huius disceptationis hic exitus fuit. Iudices rem iniudicatam reliquerunt, & in longum tempus distulerunt, ne sententia vtramcumque in partem dicta esset, ipsa se rescinderet. Quidquid sit de iure, equidem doli mali & ingratæ mentis excusari haud potest discipulus. Simile quiddam refert Alexander Sardus [a] de Corace magistro, & Tisia discipulo, cuius iniquam vafriciem & fraudem cùm perspexissent iudices, succlamarunt, κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν. Tractasti tuos Magistros nobiliùs & augustiùs Marce Aureli, qui tantum illis honoris detulisti, vt imagines eorum aureas in larario haberes, & sepulchra additis hostiis, & floribus semper ornares.

[a] lib. 1. de moribus gentium. Capitol. in vita M. Aurelij.

Amo tuam grati animi virtutem Alexander Macedo, qui dicere in sermonibus solebas, *te plus Aristotelis praeceptori debere, quàm Philippo patri; ab hoc enim te habere corpus, ab illo mentem.*

Caput XV.

Caput cœnæ hominis studiosi; lectio, vel sermo eruditus.

EMBLEMA XV.

Mensa philosophica, in qua nihil aliud sit, præter poculum Homericum oleâ coronatum, & fauum mellis.

Ingenio, non Genio.

COEnâ philosophicâ, cœnâ Platonicâ, cœnâ Pythagoricâ nihil no- 1.
tius. Plinius scribit [b], Athenis comessabundos iuuenes ante meridiem conuentus sapientium frequentasse doctrinæ causâ. Addit Athenæus [c] legatam à Theophrasto pecuniam, non vt in eo congressu lasciuè & imprudenter proteruirent, sed vt quos haberent in conuiuio sermones temperanter & doctè prosequerentur: erántque leges quædam conuiuales in istis iuuenum cœtibus, quas & Xenocrates in Academia sua, & Aristoteles in lyceo tulerunt, συμποτικοί τινες νόμοι [d], & ἐπικυλίκαιοι λόγοι [e], ζητήματα κυλίκεια [f], & μνημόνια [g], sermones conuiuales

[b] lib. 21. c. 3.
[c] l. 5.
[d] Athen. ibid.
[e] Athen l. 1.
[f] Pollux l. 6. c. 18.
[g] Theodoretus.

& memoriâ commendandi. In eadem vrbe instituebantur festis diebus Doctorum conuiuia, in quibus instituebantur quædam de moribus, de artibus, de natura quæstiones, quas qui minùs aptè explicasset, conferebat symbolam; qui bene & subtiliter, aliorum ære conuiuabatur. hinc

Cæl. Rhod. l.17.c.24. (puto) orta Ctesibi responsio interroganti cuidam quid sibi è philosophia superesset, *ἀσυμβόλως δειπνεῖν, sine symbolo cœnare.* Nam cùm afflueret multa vrbanitate & acutè dictis, quæ philosophiæ cognitio illi pepererat, nihil conferre in cœnam consueuerat, præter ingenium. Consule Laurentij Ramires de Prado caput vndecimum, vbi de istius generis cœnis eruditè.

2. [a] lib. 10. [b] in Symp. Sen. ep. 15. Visum ænigmatum fuisse in conuiuiis celebrem disces ex Athenæo [a], & Plutarcho [b]. Explicanti, *carnis portio*, hauddubiè cœnæ caput; hæsitanti, *muria*. Platonis mensa erat parabilis, nec tam ciborum copia quibus subtilitas animi impeditur, quàm philosophicatum quæstionum, quibus tamen suum apparatum lautissimum reddebat. Nemo in conuiuio Pomponij Attici, ait Probus, aliud acroama audiuit, quàm *Anagnostem*; quod nos quidem iucundissimum arbitramur, neque vnquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est, vt non minus animo quàm ventre delectarentur; namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrebant.

Iosephus lib. 5. antiq. c. 5. Salomon Tyriorum Regis ænigmata inter epulas proponit. Cæsar Tiberius ex lectione quotidiana seposuit quæstiones discutiendas in conuiuiis. Carolus Magnus libros D. Augustini de ciuitate Dei, atque historias iubebat sibi legi super mensam. idem à Plinio secundo

[c] lib. 9 ep. 36. [d] dissert. 12. [d] in Protagora. factitatum, idem à iuniore [c]: negat maximus Tyrius sufficere inter conuiuas, musicos concentus; consentaneè Platonis monito dicentis [d], hoc solùm licere in hominum imperitorum & plebeiorum mensis ob sermonis inopiam qua laborant. Alexander Seuerus conuiuales illos sermones quibus mirificè pascebatur, appellare solebat *literatas fabulas*; fabulas, inquam, hoc est, aptas remittendis & oblectandis animis con-

[e] dissert. 12. [f] Orat. .. [g] Or. 4. [h] lib. 6. c. 13. fabulationes literarias; historias ad id maximè esse idoneas docet maximus Tyrius [e], inde enim dum reficitur corpus necessariis alimentis, animus quoque pascitur εὐωχίᾳ (vt loquitur Themistius [f]) *lauto conuiuio*, & incredibili ciborum varietate admodum salutari, & *esca mirabilis suauitatis*, vt dixit Dio Chrysostomus [g]. hæ sunt illæ sapientium mensæ, de quibus Gellius dixit [h], *coniectari ad cœnulam non cupedias ciborum, sed argutias quæstionum.*

3. Sæpe solent Principes adhibere sibi super mensam viros doctos, ex quorum eruditis sermonibus proficiant, vt fecere permulti. Festiuum est quod de Gallo quodam Dynasta narratur. Franciscus Primus Francorum Rex, qui meritò parens literarum audiit, oblatâ sibi quædam Epigrammata legebat ipse inter epulas, simúlque de apposito nescio quo obsonio iucundè esitabat, ad quod ferculum cùm manum inter legendum admoueret, diceretque identidem altâ voce, *O bonum Epigramma. ô acumen egregium, ô bellè salsum!* Dynasta quidam linguarum Græcæ & Latinæ penitus rudis, existimauit genus illud condimenti quo libenter vescebatur Rex, appellari *Epigramma*. itaque domum reuersus coquum

quum ſuum aduocat, interrogat ecquod ſit illud genus edulij quod *Epigramma* vocant. Negauit coquus ſe vnquam de tali cibo audiuiſſe quidquam. Dynaſta ſubiratus, coquum ſuum ignarum & imperitum vocitare, ac dicere paulo antè viſum à ſe Regem, qui inter cæteras dapes illum in prima commendatione poſuerat, eúmque *Epigramma* ſæpiùs nominauerat. Mirari coquus ac ſæpiùs *Epigramma*, *Epigramma* repetere. Ego, (inquit) nec regiorum coquorum principi in artis meæ ſcientia conceſſerim; nunquam tamen genus iſtud cibi triginta minimùm annis quibus coquinariam & Principum culinas tracto, noui. veruntamen priuſquam nox ſit, reſciam ab ipſo regio coquo ecquid tandem ſit iſtud, quod *Epigramma* vocant. poſt prandium adit ad regium coquum, interrogat quod ſit illud genus vel cibi, vel condimenti, quod hoc ipſo die Regi appoſitum eſt, cui nomen *Epigramma*. *Epigramma*, *Epigramma* (inquit coquus regius,) ne per ſomnium quidem menſæ regiæ quidquam eiuſmodi illatum eſt. At hoc affirmat herus meus, (reſpondit alter) iratus inſuper mihi, quòd ne de nomine quidem hoc genus ferculi nouerim, nedum ei vnquam apparauerim. Dic amabo, ſi quid eſt exotici cibi, vel noui condimenti, ne me illud celes; gratiam locabis apud memorem amicum. iurare regius coquus & ferè ſtomachari quaſi rideretur. Enimuerò non dico iſta per iocum, (inquit alter) ego huc eâ ſolùm mente veni, vt hoc reſcirem abs te. Propè dixi (inquit coquus regius) herus tuus vigilans ſomniat. At verò vigilat, (ait iſte) ſed & cordatè atque ex animi ſui ſententia loquitur: prandenti Regi adſtitit: quod dico, vidit, audiuit, appetit, poſcit, indulge hoc amicitiæ noſtræ, ſi quid noui eſt, participem me facito, referam cùm potero gratiam. hic Archimagirus omni aſſeueratione iterum ac ſæpiùs negare, lares omnes & focaria numina ſibi infenſa precari, ſi mentitur. Credidit iurato alter, ac domum reuerſus herum adit, de re tota certiorem facit, quid ſibi regius Archimagirus reſponderit, refert. Dynaſta ſuſpicatus non ſolùm figulos figulis inuidere, ſed etiam coquos coquis, atque ob id celari ſecretum ab altero: animum obſtinat; & ratus fore plus vrbanitatis in Præfecto menſæ regiæ quem familiariter nouerat, mittit ad eum qui de re tota interroget, rogétque ſuo nomine neu diſſimulare velit, gratum ſibi eſſe facturum. Præpoſitus regiæ menſæ ſubodoratus id quod erat, riſit minimè quidem malam, ſed tamen paulo pinguiorem Dynaſtæ hallucinationem, & interpretationem vocis *Epigramma*. Reſponſurum ſe coràm dixit, & Dynaſtæ facturum cumulatè ſatis. Interea verò Archimagiri rem paſſim narrantis ſermo *adipatum epigramma*, ſeu *ferculum epigrammaticum*, ita iam diuulgauerat, vt appoſitum ſit, ipſius Regis auribus ab Aulicis, qua re mirificè delectatus, magnopere hoc condonandum eſſe ait in homine militari, *qui non didiciſſet latinè, & græcè loqui in Academicis vmbraculis, ſed in ſole & puluere Martio facere fortiter.* Hoc è re natâ de ſympoſiaca lectione & conuiualibus eruditorum ſermonibus, quos neſcio quis vetus poëta dixit eſſe in menſa pro bellariis,

——*τρώγαλια δὲ ὁ παρεστηκὼς τοῖς φιλικοῖς λόγοις.*

3. [a] lib. 14.

Ammianus Marcellinus [a] epularum luxum reprehendens eum morem innuit de quo disputamus. *Pro philosopho cantor, & in locum oratoris, artium Doctor ludicrarum accitur, & Bibliotheca sepulchrorum ritu clausis in perpetuum, organa fabricantur hydraulica & lyræ ad speciem carpentorum ingentes, tibiaque & histrionici gestus instrumenta non leuia.* Longè consultiùs fecerunt Augustus & Cato Vticensis ita corpori reficiendo intenti, vt suas interea animo epulas, nimirum confabulationes eruditas, & philosophicas disputationes adhiberent, quod est (vt loquitur Heliodorus [b]) τὸν Ἑρμῆν τῷ Διονύσῳ συγκαθιδρύειν, καὶ λόγων ἥδισμα τῷ πότῳ συναναχέειν, *Mercurium Baccho adiungere, & cum potu miscere orationis suauitatem.*

Philo de leg. ad Caium. Plut. in Caton. Vtic. [b] l. 5. Æthiop.

4.

Vir quidam in paucis doctus solebat dicere, duo esse in nostra Societate, quibus si frui posset, speraret non mediocriter se adiutum iri in omni facultate penitus discenda: alterum est perpetua consuetudo & familiaritas cum viris doctis, quorum plerique sunt veluti animata Musea: alterum lectio super mensam quæ multum temporis nobis in lucro ponit. De primo dicemus seorsim. Nunc nobis dicendum de mensa philosophica quã hîc apposuimus instructam vnico poculo Homerico & fauo mellis: qua dape & potu indicamus mensas hominum doctorum debere esse vndequaque eruditas, in primis diuinas literas melle significari, præter oraculum Dauidicum, *eloquia Dei dulciora esse super mel & fauum* asserentis. Insigne est D. Chrysostomi dictum de mellis delitiis quæ percipiuntur è sacris codicibus: sic loquitur de Monachorum lectione [c], *Non brutorum animalium decoctas sibi carnes, vt alantur, assumunt; sed Dei verba melle atque fauo iucundiora. hoc mel non syluestres è floribus apes collegerunt, nec rorem concoctum suis aluearibus immiserunt; sed spiritus gratia pro fauis & aluearibus in animis Sanctorum imposuit: apes igitur monachi imitantes sacrorum fauis librorum circumuolitant, magnam inde voluptatem carpentes.* Memoriale (ait D. Anselmus [d]) mentis ingenium eodem modo sicut apis per florulenta Scripturarum arua latè vagans bibula curiositate discurrens. D. Augustinus [e] has delitias similiter dixit esse *de melle cælesti melleas, & de Dei lumine luminosas.* Theodoretus [f] eâdem vsus est allegoria, de sacris Codicibus, & eorum scriptoribus disputans, *Apes mellis & ceræ effectrices per Spiritus sancti prata volitantes, & diuinarum Scripturarum construentes cellas, easque doctrinæ & mellis nectare distendentes ad nos transmiserunt. litera enim similis est ceræ, melli verò sensus in ea reconditus.* hanc sacri mellis suauitatem quisquis gustauerit, fastidiet illico reliquas delectationes quæ ex prophanis scientiis hauriuntur; quod sibi contigisse restatur D. Gregorius Nazianzenus [g]: *Sacrarum literarum lectio* (inquit) *hoc mihi præstitit, vt amaram prophanorum librorum qui antea fucatâ pulchritudine animum meum demulcebant, salsuginem expuerem.* In hunc sensum rescripsit aliquando S. Honorato D. Eucherius Lugdunensis. *Mel suum ceris reddidisti*, id est, tabellas cerâ illitas misisti exaratas epistolâ plenâ suauissimæ humanitatis: sumptâ metaphora à prisco illo scribendi genere, quod fuit olim in vsu, tantóque in honore, vt illo solo scriberetur ad Imperatores, qui qualésve honores illis essent decreti pro triumpho, vnde,

Psal. 18.

[c] hom. 69. in Matt. sub finem.

[d] cap. 2. de Virg.

[e] lib. 9. conf. c. 4.

[f] catena c. 5. Cant.

[g] Orat. de suo in Quadragesima silentio.

vnde iste versiculus Martialis [a], a Epigr. 4. l. 14.

Quintuplici cerâ cum datur altus honos.

Itaque eximium aliquod opus literarium, & excellentem librum *mel* rectè appellari posse, *& propitiarum Musarum fauos*, monet Philostratus iunior [b]. & Ariston apud Stobæum [c], cum melle philosophiam comparat, eo quòd quemadmodum exulcerata mordet, contrà bene affectis placet, ita Philosophia, ὥσπερ τὸ μέλι τὰ ἐξηλκωμένα δάκνει, τοῖς δὲ κατὰ φύσιν ἡδὺ ἐστιν, οὕτω καὶ οἱ ἐκ φιλοσοφίας λόγοι. hæc de melleis sacrarum literarum, atque etiam prophanarum ferculis.

b in iconib. c Serm. 13.

5. Præter mel addidimus *poculum Homericum* in mensa philosophica, vt quemadmodum obscœni quidam bibere consueuerant per cupidines, siue per cælata cupidinibus vasa, ita & literarum amans per literas bibat, cuiusmodi fuerunt illa pocula quæ *Homerica* dicebantur, ob cælatos in iis Homericos versus. Eius generis fuit ille scyphus, quem Nero vltimis suis rebus solo illisit, vt Tranquillus est auctor. Sed de Enallo duce est celeberrimum quod habet Athenæus [d], vt haustam fluctibus virginem seruaret, in mare desiliit, verùm vterque demersus est. Tamen cùm aliquo pòst tempore emersisset, mirantibus cunctis, narrauit se vrinando euasisse cum sympluo aureis characteribus per ambitum exarato duabus hisce vocibus, Διὸς σωτῆρος, *Iouis seruatoris.* fuit aliud Mineruæ sacrum Capuæ ex Homericis concinnatum carminibus. Sacros calices, in quibus Christi sanguis ore sacerdotum sacrosancto conficitur, iam ab ipsis Ecclesiæ incunabilis consueuisse ornari eiusmodi emblematis, & inscriptionibus, testis est Tertullianus [e], & S. Rhemigius testamento, vbi vas nescio quod argenteum quod à Clodoueo Rege dono acceperat, legat suæ Ecclesiæ ad faciendum thuribulum, & *imaginarium calicem*, inquit, addítque, & *epigrammata quæ ipse Lauduni in argento dictaui, in hoc quoque inscribi volo, quod per me faciam, si habuero spatium vitæ.* Cyathum istum Homericum coronauimus, memores prisci moris, cuius frequens quidem est mentio apud multos auctores, sed apud Maronem luculenta,

d l. 11. Cæl. Rhod. l. 7. c. 31. e l. de pudicit.

Et pater Æneas magnum cratera corona Induit. Virg. 3. Æn.

præsertim cùm non dubitauerint sancti Ecclesiæ Patres conuiualem illum morem metaphoricè traducere ad diuinæ scientiæ studium. Sic S. Isidorus Pelusiota [f] *sermonum craterem* (ait) *vir discendi cupidissime, hoc est, diuinas Scripturas Dei sapientia miscuit; craterem, inquam, non melle, aut lacte, aut vino, sed doctrina & philosophia plenum, & diuinis gratiis coronatum, qui vos à quibus adhibetur, ad virtutem ac pietatem hortatur; id nimirum efficiens, vt res terrenas negligant, atque in cœlestes sese insinuent.* Eodem sensu Prudentius [g] sapientibus coronam attribuit,

f l. 2. ep. 5. g l. 1. cont. Symm.

Est ne ille è numero paucorum, qui diadema
Sortiti, atherea coluerunt dona sophia.

Sic D. Hieronymus [h] Fabiolæ aptat *coronam scientiæ Dei.* Porrò licèt meminerimus *hederas doctarum esse præmia frontium*, vt Flaccus cecinit, & *Poëtarum imagines lambere sequaces hederas*, vt Persius aliique passim; tamen poculum istud non coronauimus hedera, quod genus herbæ

h Ep. ad Fabiolam de vest. sacerd.

Velleius Paterc. de Antonio. l. 1. Anthol. epigr. Græci. Homerus hymno de Baccho.

Baccho & bacchantibus addictum sit, à quorum intemperantia & insania alienissimus esse debet Christianus Musarum cultor, sicut Emblemate vigesimo quarto docebimus: placuit etiam auscultare eidem Prudentio sic monenti,

Sperne Camœna leues hederas,
Cingere tempora queis solita es,
Sertaque mystica dactylico
Pexere docta, liga strophio
Laude Dei redimita comas.

Igitur genus coronæ qua poculum istud Homericum ornauimus, est *olea, quæ est arbor sapientiæ*; quemadmodum alibi ostendimus. Discat ergo ex hoc emblemate literarum studiosus, ne à mensa quidem & refectione corporis excludendum esse pascendæ mentis studium; & rerum exquisitarum scientiam ac erudita colloquia.

CAPVT XVI.

Consuescendum cum studia eadem profitentibus.

EMBLEMA XVI.

Liricen testudinem pulsans; alia intacta resonans.

Testudo testudinis Echo.

1. SI sonus exprimi coloribus posset, fortè expetiteris quod vulgò dici consueuit, duas testudines eodem inter se tono temperatas ita affici, vt altera resonet, dum fidicen alterâ canit; quæ res adscriptâ epigraphe satis innuitur. Habes simile emblema Alcibiadis Lucarini concordiæ symbolum apud Camillum Camilli in Italicis suis dissertationibus *pag. 1.* vbi de barbitis ait hoc ipsum quod de testitudinibus diximus, citátque in hanc sententiam Gellium & Suetonium. hinc habes symbolum (opinor) non absurdum illius commodi quod nobis obuenit cum viris doctis, quod tantum est, vt vix quidquam sit fructuosiu: túque plura sæpe discas vnâ ambulatione cum homine erudito qui sit *ἄγαλμα φιλοσοφίας ἔμπνουν. spirans effigies omnis philosophiæ*, vt de Antistitibus dixit Isidorus Pelus.[a] & *παιδείας ζῶον, viuens eruditio*, quàm si fueris multos dies in Museo tuo assiduus.

[a] ad Theod. paræn. 1.

2. Quod attinet ad illam philosophiam quæ mores informat, in confesso est contubernium plus prodesse quàm scholam, plus conuictum & sermonem familiarem ex æquo, quàm è suggestu meditarum. Zenonem Cleantes non expressisset, nisi vitæ eius interfuisset, secreta perspexisset, obseruasset illum an ex formula sua viueret. Audi Aristidem ingenuè profitentem se ex aspectu & contactu Socratis vtilitatem magnam percipere solitum. *Ego (inquit) ô Socrates vix à te quidquam didici, vt ipse non ignoras: proficiebam autem quoties tecum vnà eram, etiamsi tantùm*

Sen. ep. 6.

vna

vna in domo essemus, quamquam non in eodem cubiculo; magis tamen si quando in eodem etiam cubiculo: & tum quoque magis si in te dicentem intuerer, quàm si oculos aliam vllam in partem dirigerem: multo autem maximè ac plurimum proficiebam, si quando proximè te sederem, tangerémque te, & hærerem tibi. Sic vertit Muret.

Aliarum quoque artium, vel scientiarum, quæ in contemplatione, vel vsu dicendi positæ sunt, acquisitio facilis est & expedita, si sit copia hominum in illis facultatibus excellentium, quibus vtaris familiariter; adeò vt præceptum sit Fabij Quintiliani [a], vt ne vitiosus sermo sit nutricibus puerorum, qui sunt futuri aliquando oratores; non solùm quia tenacissimi sunt eorum, quæ rudibus annis perceperint, nec lanarum colores quibus simplex ille candor mutatus sit elui possint, sed etiam continua cum illis consuetudo, & vsus cum parentibus, (in quibus multum eruditionis optat) haud parum momenti habeat ad erudiendam prolem; quemadmodum Gracchorum eloquentiæ multum contulisse Corneliam matrem proditum est; & Lælij filia reddidisse in loquendo paternam eloquentiam dicitur: & Q. Hortensij filiæ oratio apud Triumuiros habita legitur non tantùm in sexus honorem. Quæ omnia bona constat fructum esse bonæ & doctæ conuersationis. 3.

[a] lib. instit. c. 1.

Facit ad rem præsentem quod Pausanias tradit Megaris se vidisse lapidem qui calculo percussus dulcem & modulatum sonum redderet, vt pulsæ fides solent. huius rei causam affert Ouidius [b], 4.

[b] lib. 8. Metam.

Regia turris erat vocalibus addita muris,
In quibus auratam proles Laconia fertur
Exposuisse lyram, saxo sonus eius adhæsit.

Quid si nos adhæserimus viris doctis, nunquid non docti; si eloquentibus, nunquid non eloquentes; si Poëtis, nunquid non vates euademus? nisi magis lapides simus, quàm ille lapis, qui solo contactu lyræ Apollinis factus est sonorus. Sanè eximium est quod Serapion [c] refert enatas super Sibyllæ sepulchrum herbas quarumcumque carpentium bestiarum extis certam futurorũ præsagitionẽ indidisse. Herodotus [d] ait Dodonæum oraculum fuisse eiusmodi. Plures pelues, seu lebetes ita collocati circa fanum Iouis, vt si quis vel leui ictu vnum contingeret, cæteri protinus perpetuâ complosione longum tinnitent: erant autem inter se contigui. Vides quid vicinitas faciat; hoc efficit in consuetudine cum viris doctis & eloquentibus ad comparandam scientiam & eruditionem; quod Dæmonis ars faciebat in istis lebetibus, vt similes ederent sonos.

[c] l. de Pythia n. 8.

[d] l. 2.

Vtor libenter testudine pro symbolo eruditionis, eloquentiæ & poëseos; quia reperio apud Aristophanem eâ hominem indicatum qui Gratiis omnibus & Musis (quarum insigne est) ornatus sit. Pleni sunt Philologi istarum rerum: vnus pro multis mihi erit Euripides [e]. qui & *canere* pro *studere*, & *citharam* pro *libris*, & *sonum* pro *lectione* venustissimè dixit. 5.

Pierius l. 47. c. 5.

[e] in Erechtheo.

Αρκείτω μοι μίτον ἀμφιπλέκειν ἀράχνα,
Μιτὰ δ' ἡσυχίας πολιῷ γήρᾳ συνοικεῖν,

Αὐδοίμι

Αἰείδοιμι δὲ στεφάνοις κάρα πολιὸν στεφανώσας
Θρηΐκιον πηκτὶν περὶ ἀθλῶν
Περὶ κίοσιν ἐγκρεμάσας θαλάμοις
Δέλτων τ' ἀναπτύσσοιμι γῆρυν, ἂν σοφοὶ κλέων].

Satis mihi fuerit filum contexere aranea, modò cum tranquillitate canâ senectâ fruar, & cantem sertis redimitus canum caput Threicij exemplo poeta citharâ in thalami columnis suspensâ, librorúmque sonos euoluam, quos sapientes celebrauerint. Habeto & istud sancti martyris Ignatij. Is Philadelphorum Episcopum laudans, non solùm ob ipsius silentium multorum grandiloquentiâ potentius, sed etiam ob sacri oris concentus suauissimos velut testudinis bene temperatæ hæc ait, τοῖς ἐντολαῖς κυρίου καὶ δικαιώμασιν, ὡς χορδαῖς τῇ κιθάρᾳ, *sic temperantur eius dicta ad diuinam legem, vt fides cithara.* Petamus & propositæ rei firmamentum ex eodem Pausania, apud quem non solùm reperio contactu citharæ canoros effici lapides, verùm etiam lapidis contactu, imò etiam vicinitate solâ luscinias argutiores fieri. *Thraces perhibent* (inquit) *luscinias qua nidificant iuxta Orphei sepulchrum suauiùs canere, velut si sentiant animata illa cithara inspirari sibi diuini Vatis spiritus, vel si lapides à cithara vocales facti referre gratiam velim philomelis, vtpote animatis citharis.* non est igitur quòd anser, vel graculus desperet de consequenda eloquentia, vel eruditione, si (iuxta prouerbium) frequenter inter cygnos & Musas versabitur.

CAPVT XVII.

Labor literarius identidem intermittendus.

EMBLEMA XVII.

Arcus ex contenso fractus; alter remissus, & integer.

Vt diu tendas, ne diu tendito.

1. PAssim obuium est corpus huius emblematis, haud proinde tamen minùs aptum admonendis iis, qui animum ad studia literarum *intendunt*, vt identidem eum *remittere* velint; ne non solùm debilitetur, verùm etiam frangatur. Tanta verò est similitudo inter arcum & animum, siue ingenium, vt eædem vtrique conueniant affectiones, iisdem vocibus exprimantur. Nam & Cicero [a] ait Appium Clodium *animum intentum tanquam arcum* habuisse: & [b], *quaero non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem.* Ouidius [c],

Ingenium fregere meum mala.

Displicet autem Gellius cùm ait, aliud esse animum remittere, & laxare animum iucundis sermonibus, deceptus auctoritate Musonij. *Saturnalia*, inquit [d], *Athenis agitabamus hilarè prorsum ac modestè; non, vt dicitur, remittentes animum; non remittere, inquit Musonius, quasi amittere est, sed demulcentes eum paulum atque laxantes iucundis honestisque sermonum illecta*

[a] de senect.
[b] in Hortensio.
[c] l. 3. Trist. el. vlt.
[d] L. 18. c. 2.

illectationibus. hæc ille, sed meo quidem iudicio perperam, & magis credo Ciceroni, Senecæ & aliis, de *animi remissione* in bonam partem loquentibus, quàm Musonio, vel Gellio contrà sentientibus. Proinde tempestiuas animi remissiones suadeo, solutionem dissuadeo. *Nam remittas animum, an soluas, multum interest,* ait Seneca [a]: illud laudi, hoc vitio vertitur; illud moderationem, istud immoderationem significat, vnde D. Ambrosius [b], *Caueamus,* inquit, *nedum laxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam quasi concentum quemdam bonorum operum.*

[a] de tranq. c.15.

[b] l.1.off.

Inscriptio huius emblematis haud absimilis est illi prouerbio quod in Italia passim teri refert Ludouicus Cornarus in aureolo tractatu de vitæ sobriæ commodis, *Qui multum vult comedere, comedat parum:* nimirum, quia parum comedendo diutiùs comeditur, cùm per temperantiam vita diutiùs protrahitur. Cui dicto annectit & alterum, *Sæpe plus iuuat cibus qui superest comedenti, quàm qui ab illo comestus est.* Qua parœmia indicatur sæpenumero plus esse commodi ex relicto cibo, quàm ex assumpto. Transfero ista ad animum, & aio, *Animum vt diu tendas, nediu tendito.* vt diu studeas, immoderatiùs ne studeto. Duas præsertim ob causas documentum istud antiquissimum esse debet studio literarum deditis hominibus: tum ne literarum tractatio, res scilicet suauissima, nauseam pariat: *Mel inuenisti, comede quod sufficit tibi, ne satiatus euomas illud.* periculum huius satietatis & fastidij eò maius est in studiis, quàm in melle, quòd studiorum suauitas laboriosa sit: *Laboris autem condimentum est intermissio, quæ si adhibita fuerit, acrior fiet ad studia reditus.* Altera causa est, valetudinis ac virium corporis & animi conseruatio; quæ (vt monuit Lucianus [c], vegetiores robustioresque erunt, si athletarum more aliquid laxamenti sumatur. *Danda est aliqua remissio,* inquit Fabius [d], *non solùm quia nulla res est quæ perferre possit continuum laborem, atque ea quoque quæ spiritu & anima carent, vt seruare vim suam possint velut quiete alternâ retinentur; sed quia discendi studium, voluntate, quæ cogi non potest, constat: itaque plus virium afferunt ad discendum renouati ac recentes, & acriorem animum qui ferè necessitatibus repugnat.* 2.

Prou. 25.16.

[c] lib. 1. veræ hist.

[d] Quintil. 1. c.4.

Bene est (inquies,) pueris indulgendum est aliquid remissionis & lusus; & hòc sapienter Quintilianus præcepit moderatoribus tenerioris ætatis, dummodo sit in remissionibus modus, ne vel odium studiorum faciant negatæ; vel otij consuetudinem nimiæ: at in viris quis hæc temporis dispendia æquo animo ferat? Corpora motu & exercitatione ingrauescunt; animi exercendo leuantur. Et diuinè Theophrastus dixit, ῥήγνυσθαι σοφίαν τόξον ἀνιέμενον, *sapientia rumpi arcum si relaxetur.* Quisquis ista mihi obiicis, næ admodum austerus es, si ex animi tui sententia loqueris; ipsoque Socrate, Scipione, Seneca, ac vniuersæ Stoæ morosissimis difficilior, nedum Lycei grauissimis. Audi quid super hac re Princeps peripateticorum referat ex Anacharsi, probétque, παῖζε ὅπως σπουδάζῃς, *lude vt deinde rebus seriis intentus sis.* accipe quod Seneca statuit [e], *nec in eadem intentione semper retinenda mens est, sed ad iocos reuocanda: cum pueris Socrates ludere non erubescebat, Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros non molliter se infringens, vt nunc* 3.

Cic de sen. Laert. in Theophr.

[e] de tranq.

mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem mollitiem fluentibus; sed vt illi antiqui viri solebant inter lusum & festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiamsi à suis hostibus spectarentur. Danda est remissio animis, meliores acrioresque requieti surgent: vt fertilibus agris non est imperandum; citò enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas; ita animorum impetus assiduus labor frangit: vires recipient paulatim resoluti, & remissi; nascitur ex assiduitate laborum hebetatio quadam & languor. Legum conditores festos instituerunt dies, vt ad hilaritatem publicè homines cogerentur, tanquam necessarium laboribus interpretantes temperamentum. & magni quidam viri sibi menstruas certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter otium & curas diuidebant, qualem Pollionem Asinium oratorem magnum meminimus, quem nulla res vltra decimam retinuit: ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid noua cura nasceretur; sed totius diei lassitudinem duabus illis horis ponebat. quidam medio die interiunxerunt. Dandum subinde otium quod alimenti & virium loco sit, & in ambulationibus apertis vacandum, vt cœlo libero, & multo spiritu augeat, attollátque se animus. Hæc Seneca. Qui dum ait quosdam medio die interiunxisse, non solùm intelligendus est de somno meridiano quo breuissimè vtebatur, sicque (quemadmodum ipse & Horatius [a] loquuntur) partem solido demebat de die, vt etiam facere consueuerat C. Plinius secundus, qui (iuniore teste [b]) sumpto meridiano cibo dormiebat minimum; mox verò quasi altero die studebat vsque ad cœnæ tempus: verùm etiam explicandus est Seneca de remissione & otio aliquo moderato, & cessatione à studiis; petitâ metaphorâ ab equis iugalibus, qui sub meridiem soluebantur, vt paululum interquiescerent. hinc Martialis [c], *hora lassos interiungit equos meridiana.* Isocrates [d] Demonicum admonet vt etiam *desinas laborare dum adhuc laborare potest:* consentaneè monito medicorum præcipientium, vt qui tueri valetudinem volet, nunquam ad satietatem vescatur. Bembus [e] continens studium & assiduitatem filij sui, qui solidos quatuordecim menses nullâ interpositâ cessatione Græcis literis discendis impenderat, *superstitiosam* appellauit. Inconsulta ista in studiis pertinacitas seriùs ociùs luitur, & grauiter quidem. Quapropter sicut frequentior lusus & vsus iocorum omne animi pondus omnémque vim eripit: nam & somnus refectioni necessarius est; hunc tamen si per diem noctémque continues, mors erit; ita quia ἀδυνατοῦμεν συνεχῶς πονεῖν fieri non potest, vt in continuo labore versemur, si nobis adhibebimus recreationem φαρμακείας χάριν, & velut ἰατρείαν medicamenti loco, ac opportunam prorsúsque necessariam curationem, & ἄριστον πόνων ἰατρὸν, vt loquitur Pindarus.

4. Itaque licebit etiam profitentibus religiosam & seueriorem vitam, exemplo D. Gregorij Nazianzeni aliorúmque sanctissimorum hominum τοὺς πόνους διαλύειν ἀνέσει, *honestis oblectamentis labores diluere*; dummodo ista remissio, iste ludus, ista ambulatio ἔργα non sint, sed πάρεργα, neque hactenus vllus eruditorum & sapientium literarias ferias certis diebus & statas intermissiones damnauit, aut minimè necessarias esse duxit. Si quod hominum genus illas reprehendit, illi profectò nunquam

[a] l. 1. od. 1.
[b] l. 3. ep. 5.
[c] l. 3 ep. 66.
[d] ad Demō.
[e] dialogo de Ætna.

quam experti sunt defatigationem mentis non minorem esse quàm corporis, sit licèt occultior; ac fieri prorsus non posse, quin vires tum corporis, tum ingenij penitus opprimantur, nisi per certa temporum interualla omnino contentionem intermittant, ac sese velut recentis auræ respiratione reficiant: οὐ παίζουσι μανθάνοντες, (credite inexperti) ἀλλὰ μετὰ λύπης ἡ μάθησις. *Res est minimè ludicra studium, sed cum dolore iuncta omnis disciplina siue perceptio, siue traditio.* Pauci sunt ex eorum numero qui diutiùs occupantur in studiis qui dicere cum D. Augustino [a] non possint, *Literario labori nimio pulmo meus cedit, & difficulter trahit suspiria, doloribúsque testatur se saucium, vocémque clariorem & productiorem recusat.* Ipsi quoque è literionum grege minimi, non abnuent dictum istud, quod tanto plus habet virium, quanto altiùs trahitur & torquetur ex intimis penetralibus Philosophiæ seuerioris. *Omnibus prodest animum relaxare: excitatur enim otio vigor, & omnis tristitia quæ continuatione pertinacis studij obducitur, feriarum hilaritate discutitur.* Quæ causa est cur Academiarum moderatores sapienter instituerint statis anni temporibus vacationes, imò etiam hebdomadarias ferias, & tempestiuas rusticationes, nimirum id experti quod Plinius iunior monuit, *Animum agitatione corporis motúque excitari, & vegetari cœli purioris respiratione.* Denique vt postrema cum primis bellè consentiant, infero tibi lector ambrosiam ex promptuario D. Ambrosij sic loquentis [b], *Quod velis prolixè facere, aliquando ne feceris.* Præclarè monet Valerius Maximus [c] duplex esse otium; alterum quo euanescit virtus, alterum, quo recreatur, strenui enim & industrij, tempestiua laboris intermissione fiunt ad laborandum vegetiores. Scæuola grauis ICtus in seriis rebus Scæuolam agebat; in lusibus, hominem, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

Arist. l. 8. polit. c. 5.

[a] l. 4. conf. c. 2.

Sen. in proœm. contr.

Cresol. vacat. l. 1. c. 2. & 3.

[b] l. 3. de Virgin. habet aliquid affine S. Hier. in Epith. Paulæ ep. 27.

[c] l. 8. c. 8.

Caput XVIII.

Ex Auctorum libris quomodo proficiendum.

Emblema XVIII.

Apes ex aluearibus in flores, & ex floribus in aluearia.

Floriferis vt apes in saltibus. — Lucr. 3.

Si velim singula documenta persequi quę homines cupidi literarum accipere possunt ex apibus, solis ex omni genere insectorum (si Plinio fides est [d]) hominum causâ genitis, Aristomachi, vel Philisci labore & tempore opus sit. Est quòd in tantulo animali miremur non laborem modò, sed etiam ingenium, quæ duæ res hominem studiosum perficiunt: inter cætera verò hoc obseruandum, quòd neque sunt mansueti generis, neque feri; quæ virtus homini addicto literarum studiis apprimè conuenit, vt cùm studendum nec mansuetus sit, & sin-

[d] l. 11. c. 5.

gulorum iuris; nec ferus, cùm cessandum.

2. Mirabile est quod mortuis ne floribus quidem non modò corporibus insidunt, nec ex iis ad quos accesserint omnia comprehendere, sed solùm necessaria consueuerint; quo munditiæ & temperantiæ studio vinci se à tam exiguo animali pati haud deberent qui legendo scribendóque occupantur; sed longè miserabilissimum quod de opere & labore scriptores & naturæ earum obseruatores passim memorant, quæ studiosis hominibus esse possint vel studij exempla, vel symbola. Senecæ hoc maximè placuit imitari in apibus. *Ne studentes aliud quàm de quo agitur abducat nos, quæcumque ex diuersa lectione congessimus separanda sunt, quia meliùs distincta seruantur.* Deinde adhibitâ ingenij nostri curâ & facultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundenda sunt, vt etiamsi apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen quàm vnde sumptum est, appareat.

Plin. l.16. c.8.

D. Basil. hom.24.

3. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis; quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accepimus quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt: at cùm ex eo quod erant, mutata sunt; tum demum in vires, & sanguinem transeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia præstemus, vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse ne aliena sint; sed concoquamus illa, alioqui in memoriam ibunt, non in ingenium. Nam & hoc egregiè faciunt apes quæ totem, vel succum illum, quem passim ex tenerrimis virentium florentiúmque opportunâ conditurâ & dispositione in mel vertunt, non sine quodam (vt ita dicam) fermento, quo in vnum diuersa coalescunt.

4. Quicumque tenebit hunc in studendo modum, rectè cognominari mihi videbitur posse vt Sophocles μέλιττα ϗ νέα σειρήν, *apis & noua Siren*, & (quemadmodum Aristophanes viros doctos appellat) μέλιττα Μουσῶν, Χαρίτων τρύφημα, *Musarum apis, & Charitum delitiæ.*

5. Cæterùm duo sunt, ob quæ suum esse in nostra Bibliotheca apibus locum voluerimus inter emblemata, *Grati animi virtus*, & *documentum.* Gratiis ipsis ingrati simus, nisi meminerimus, apes tam studiosè eruditis hominibus gratificatas, vt in Platonis, Pindari, & D. Ambrosij ore considentes, limen illud *domicilij Gratiarum exosculatæ sint.* Non prætercundum quod refert Theocriti Scholiastes, vnde Caussinus noster symboli sumpsit argumentum. Pastor fuit in Sicilia nomine *Comates*, qui inconsulto hero suo prædiuite libabat interdum Musis aliquid lactis: cuius rei certior factus dominus, seruo seueriùs succenset. Comates nihil esse quod tantopere increpetur ait, à Musis redditum iri cum fœnore quod abstulisset. & obtulisset: implacatior in seruum herus & durior factus hoc molli responso miserum includit in excauatam arborem, vt ibi fame tabesceret, & abit. Anno exacto redit visurus quid eo factum sit; virúmque spirantem ac valentem reperit, iuxtáque fauotum affatim vnde victitauerat; Musarum beneficium quæ apum ministerio per arboris rimas cultorem suum suauiter aluerant.

Bibl. Cagn. l.1. narrat.

CAPVT XIX.

Studiosis hominibus tranquilla commoratio deligenda procul à bellorum strepitu.

EMBLEMA XIX.

Oliuetum egregiè septum ac munitum turribus; in oleis frequentes cicadæ; sub iis disputantes Philosophi; fores sic inscriptæ,

Musarum securitati.

MOnet Plato in Phædro non decere virum Musarum studiosum ignarum esse eius rei, quam sum dicturus. Aiunt cicadas olim homines fuisse ante Musas; natis deinde Musis & canere edoctis, nonnullos ex eo cœtu suauitate cantus deliniros ita illi vni voluptati indulsisse, vt cibi potúsque immemores & pertæsi imprudenter inedia deficerent; vnde ortum cicadarum genus Musarum beneficio, haud ampliùs vllius alimoniæ indigum, ne quid cantum interpellet. insuper & hoc ei munus demandatum, vt singulis Musis renunciet à quo studiosorum quæque præcipuè colátur. quod & studiosissimè faciunt, & maximopere delectantur, ac certatim canunt super capita eorum, qui per æstiuos calores disputant in pomariis; hos autem qui proiecti vitidi in herba otio diffluunt, ac somnolenti oscitanter dispandiculantur irrident vt ignaua mancipia ac pecudes sub vmbra secus fontem meridiátes. Iam vides esse aliquid commune cicadis cum Musarum cœtu & studiosorum conuentibus. Vis modulantibus adiutrices & assonantes demus? hoc habe ex Conone [a]. Certabat canendi gloria Eunomius Locrius cum Regino delphis in frequentissimo theatro, cui mirificè placebat. interea accidit vt vnâ è fidibus fractâ aduolans cicada, atque citharæ iugo insidens ruptæ sonum expleuerit. O fortunatam infelicitatem, ô felix infortunium, & hoc ad plausum requirebatur, vt esset omni ex parte insolitus. 1.

[a] apud Photium in Ep. ad Ioannem Patricium.

Solenne est etiam Philologis cicadas pro poëtis sumere. inde illa parœmia quam Demetrius Phalereus Dionysio, Aristoteles autem Stesicoro attribuit, ὅτι οὐ δεῖ ὑβριστὰς εἶ) ὅπως μὴ τέττιγες χαμόθεν ᾄδωσιν; *Non oportere cuiquam poëtarum iniurium esse, ne cicadæ ex humo canant.* Licèt enim quidam Poëtarum sint ita humiles vt è terra geniti & è puluere excitati videantur; haud tamen Plato censuit esse irritandos, quia stylum teuent sicâ formidabiliorem, súntque voce adeò acutâ, vt ater sis, an rubet, tota posteritas scitura sit. Theocritus [b] Thyrsim commendans à carminis suauitate, eum cum cicadis contulit. Est hoc insuper cicadis ingenium (auctore Aristotele [c]) vt ibi numerosiores sint, vbi multæ sunt arbores, ac præsertim *oleæ*, symbolum pacis quâ maximè florent ac 2.

[b] in Daphinide.

[c] lib. 3. de anim c. 30.

promouentur studia literarum. ideo domus sapientiæ, siue doctrinæ à Salomone instituta, ædificata erat in ciuitate Dauid intra primum vetustissimum ac tutissimum murum, in qua erat secunda ciuitas, loco, naturâ & opere adeò munita, vt *arx Sion* vocatus sit, inuitentúrque insipientes & paruuli *ad arcem* daturi operam literis & sapientiæ.

3. Eamdem ob causam sepsimus hoc oliuetum philosophicum, in quo disputant sapientes & canunt cicadæ, prælato muro & turribus, vbi minimum esse queant à bello periculi. non enim tantùm silent inter arma leges, sed etiam literæ, quia sereno animo (vt par est) solutóque ac libero coli non possunt, nisi studentes securi sint vt bene studeant; vt autem securi sint, debent esse tuti. Experiuntur qui dant operam literis, *quantum bello potior sit pax hominibus, quæ primùm Musis est gratissima, vt dixit Euripides* [a],

a apud Stob. serm. 53.

Ὅσῳ τὶ πολέμου κρεῖττον εἰρήνη βροτοῖς
Η πρῶτα μὲν μούσαισι προσφιλεστάτη.

Et in bellorum tempestate tum literæ tenent portum, cùm perferunt arma naufragium, dixit Sidonius: ob id à Vespasiano fuit erectum *templum pacis* magnificentissimum, in quod qui de rationalibus disciplinis disputabant, conuenisse obseruat ex Galeno Mercurialis: ideo locum hunc inscribere placuit, *Musarum securitati.* Si tamen muro hoc symbolicè Philosophiam significari posse dixeris, neutiquam repugnabo: quin placitum illud tuum dicto Senecæ [b] adstruam. *Multa extra sunt quæ circumeunt nos, quæ aut fallant, aut vrgeant: multa intus quæ etiam in media solitudine exæstuant. Philosophia circundata est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum transit.*

b Ep. 82.

CAPVT XX.

Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum, vt animus afficiatur atque incalescat.

EMBLEMA XX.

Cygnus Fauonio adspirante suauiter canens.

Agitante calescimus illo.

1. REfert Aldroandus olores tum suauissimè canere cùm afflat Zephyrus. Celebre est illud Ouidij,

——*laudataque virtus*
Crescit, & immensum gloria calcar habet,

vsque adeò verum vt ipsi artifices afflati aliquâ aurâ commendationis nihil non moliantur & perficiant. Et literatis hominibus ita inhæret studium laudis, vt ingenuè fassus sit Demosthenes se delectatum susurro aquam ferentis mulierculæ alteri in aurem dicentis, *hic est.*

Cic. Tusc. 5.

2. Poëtas nihil magis prouehit quàm iste Fauonius, nunquam studiosius

ſius canunt, quàm cùm ſentiunt.

> Ἀνίσταται γὰρ πτερύγων ἡ πυκνότης
> Νεύρων τάσιν γ' ἔντεχνον ἐσχηματισμένη,
> Καὶ πλῆκτρον εὐθὺς ὁ Ζέφυρος ἐπιγίνεται.

Erigitur enim alarum ſeges, fidium neruos temperatos referens, & plectrum ſtatim Zephyrus ſuggerit.

Sed per *cygnos* viros doctos, præſertim verò poëtas ſignificari diſce ex Horatio, qui Pindarum *Dircæum cygnum* appellat; & de ſe ipſo hæc ait, 3. Philo apud Cauſ. ſymb. l.1.

> *Non vſitatâ nec tenui ferar*
> *Pennâ album mutatus in alitem.*

Similiter Virgilius,

> *Cantantes ſublime ferent ad ſydera cygni.*

Aues ſunt non ſine cauſa Apollini dicatæ, ait Tullius [a], quòd ab Apolline diuinationem habere videantur: prouidentes enim quid in morte boni ſit, cum voluptate & cantu moriuntur: à Theocrito dicuntur Μουσῶν ὄρνιθες. [a] 1. Tuſc. ex Platon.

Alia huius Emblematis interpretatio eſſe poteſt, tum maximè ſuauiter poëtas canere, cùm afflantur interiùs; & viros doctos in iis ſtudiis fœliciter prouehi, quibus naturæ propenſione delectantur.

Capvt XXI.

A præcocibus & præmaturis ingeniis plena opera non exigenda.

EMBLEMA XXI.

Puer mortuus cano capite ſolſtitialem herbam tenens, in pomario, vbi matura poma decidunt, alia immatura arbori inhærent.

Proximi caſus indicium, maturitas.

FAbio Quintiliano [b] vſquequaque non placet duplex adagium traductum ad ingeniorum commendationem, quòd ipſius ętate decātari ſolebat. Alterum eſt, *magnorum fluminum fontes eſſe nauigabiles:* alterum, *generoſioris arboris plantam ſtatim cum fructu eſſe.* Licèt enim in rebus naturalibus ita ſe interdum res habeat, vt quædam præſtantiſſima ſe illico proferant ac perficiant; tamen in plurimis animaduerſum eſt neceſſariam eſſe moram & tempus; neque continuò exoriri, neque exorta repentinis incrementis ad ſummam perfectionem euadere: vel, ſi illico oriuntur, momento occidunt, nec (vt contingit quibuſdam vinis) ætatem ferunt. Ita illud ingeniorum velut præcox genus vix vnquam peruenit ad frugem. Summo ſolo ſparſa ſemina celeriùs quidem 1. [b] 8. Inſtit.

ſe

se effundunt, verùm quia penitus immissis radicibus non nituntur imitatæ spicas herbulæ inanibus aristis coloni spem fallunt. Placent annis perfecta ingenia quæ magis sequuntur, quàm præcurrunt; nam & diuturniora sunt, & solidiora.

2. Habes huius rei documentum in cano adolescente mortuo, cuius dextra solstitialem herbam inseruimus appictâ istâ inscriptione, *Proximi casus indicium maturitas.* Quod etiam significant ea poma, quorum alia maturescentia inhærent in arbore, alia præcocia decidunt. Hinc seni adolescentulo quem pinximus similem fuisse Hermogenem Tarsensem sophistam, Antiochus & ipse Sophistes dixit, Ἐγένετο ὁ ἐν παισὶ γέρων, ἐν δὲ γέρουσι παῖς. *Senex inter pueros, inter senes puer.* nam vix natus annos quindecim fama suæ eruditionis & acuminis in disserendo M. Antoninum ad se audiendum acciuit, cuius extant hæc verba apud Philostratum: Venio ad te Imperator Pædagogo indigens Rhetor, quem etiamnum ætas moratur: recedens à Principe egregiè muneratus est. Circa annum duodeuigesimum librum edidit de artis Rhetoricæ præceptionibus, qui ponitur in prima commendatione ab eruditis. Haud ita multo pòst vix dum expletâ adolescentiâ ita à Mercurio degenerauit (quemadmodum Cratillus lusit in eius nomine) vt ne quidem vmbram paternæ eloquentiæ retinuerit, omnibúsque ludibrio fuerit ob stuporem obortum: sic repentè floruit, sic repentè defloruit herba solstitialis Hermogenes; sic ingenia quò illustriora, eò breuiora esse dixit Seneca [a]: *Nam vbi cremento locus non est, vicinus occasus est.* Vidit aliquando Roma puerum staturâ ingentis viri, sed hic citò decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit, *non poterat enim ad illam ætatem peruenire, quam præceperat.* ita est indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis vbi incrementa consumpta sunt. In floribus qui spectatissimè florent, ij celerrimè marcescunt. hoc sæpenumero animaduersum est non posse in illis vitam esse diuturnam, qui maturitatem gloriæ & ingenij citò assequuntur,

Ostendunt terris hos tantum fata, nec vltrà.
Esse sinunt:.

3. Ingenij & naturæ miraculum. Picus Comes Mirandulæ morte præproperâ sublatus est nondum per ætatem vir factus. Is pauculis annis eò doctrinæ peruenerat, quòd Nestoreos annos potuisset consecrare: non potuit non illico ad exitum properare qui momento ad summum euaserat, tum propria virtute & industria, tum mutorum Magistrorum (sic libros, si bene memini, appellabat) adiumento. Eripit se auferque ex oculis perfecta virtus, nec vltimum tempus expectant quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citiùs extinguitur. εὔδρομοι, καὶ εὐπαθεῖς, καὶ εὐφυεῖς, (vt Græci istos vocant) citò moriuntur; quia natura eos eruditione, non annis æstimat. Interuenit etiam interdum (vt ita dicam) mortis quasi quidam error, & imprudentia,

Quæ iuuenes istos indicat esse senes.

At verò quid faciendum, (inquies.) Quid consilij dabis istis præmaturis.

Viues de tradendis disc. l. 2.

Hermogenes i. filius seu proles Mercurij.

[a] consól. ad Martiam.

turis ingeniis vt diutiùs viuant, & vegetent? Ego omnino iſtis auctor ſim ne omnia velint quæ poſſunt: ac præceptoribus, ne ab eis plenam exigant operam.

CAPVT XXII.

Neceſſitas & paupertas ſæpenumero ingenium acuunt.

EMBLEMA XXII.

Coruus ſitiens lapillos congerit in ſitulam monumenti, vbi aqua pluuia durauerat, ſed quæ attingi non poſſet: ita deſcendere pauens, expreſſit tali congerie quantum poturo ſufficeret.

Χρεία διδάσκει, κἂν ἄμουσος ᾖ σοφόν.

EMblematis corpus ſumpſimus ex Plinio [a], animam ex Charchedonio apud Suidam. Plinio conſentanea refert Plutarchus [b], addens de cane qui in naui abſentibus nautis lapillos in amphoram oleo non repletã iniecit. De coruis Libycis eadem Ælianus [c]. quamuis autem lycei Princeps neget fieri poſſe, aut certè difficile eſſe, vt is res agat præclaras, cui facultates deſunt: vnde Iuuenalis, I. [a] l. 10. c. 43. [b] lib. de ſolertia anim. [c] 1. polit. c. 8. in fine.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi:

tamen plerumque verum eſt. Lemmati emblematico affinis eſt iſte ſenarius Euripidis in Theleſto apud Stobæum [d], Idem Innocent. III. in cap. quia non nullis, de mag. Æl. l. 11. de anim. c. XLVIII.

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις ᾖ σοφόν.

Neceſſitas etiamſi rudis fueris te doctum & ſapientem efficiet. Quodquàm verum ſit quotidiano vſu comprobatur. Animaduertimus enim plures iuuari ad profectum in literis ipsâ inopiâ rerum neceſſariarum, quàm omnium commoditatum affluentiâ, ac veriſſimum eſſe illud Arceſilai [e], πενίαν λυπρὰν μὲν εἶ, ὥσπερ καὶ τὴν Ἰθάκην, ἀλλὰ καθόλου γυμνάσιον ἀρετῆς ἔμπρακτον. *Paupertatem aſperam quidem eſſe velut Ithacam, ſed in vniuerſum efficax virtutis gymnaſium.* Quod putas propter abundantiam potius quàm ob inopiam prohiberi à ſtudio literarum dixit Teles apud Stobæum [f]. ἢ οὐκ ὁρᾷς ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ πτωχότατοι φιλοσοφοῦσιν. *An non vides pauperrimos vt plurimum philoſophari?* certè [g] [d] Serm. 29. de aſſiduitate. [e] apud Stob. ſerm. 93. [f] ibid. [g] ibid. Theognis.

Πολλῷ τοι πλεῦνας λιμοῦ, κόρος ὤλεσεν ἄνδρας.
Multo plures ſatietate quàm fame perierunt.

Nemini non notus eſt Scazon Perſij [h], [h] in prol.

Magiſter artis, ingeniique largitor
Venter.

Eadem neceſſitas, ſeu paupertas apud Ariſtophanem *ſe artium inuentricẽ prædicat.* Eamdem Diogenes [i] aiebat eſſe αὐτοδίδακτον ἐπιχείρημα πρὸς [i] Serm 93. Stob.

φιλοσοφίαν,

φιλοσοφίαν, adiumentum quod suapte sponte nos in philosophia erudit. Illæ ipsæ incommoditates quæ sunt paupertatis comites assiduæ, ignauiam augent,& prosunt studentibus,iuxta dictum Euripidis, πενία δ' σοφίαν ἔλαχε διὰ τὸ δύστυχες, *Paupertas Philosophiam acuit & infortunia.* Itaque quid mirum si necessitas ingenium præstat hominibus,quæ vel ipsas bestias ira erudit, vt coruus intellexerit grauioribus immissis sursum leuiora ferri, & duo corpora vno eodémque non capi loco. Denique χρεὼ πάντ' ἐδίδαξε, *omnia docuit necessitas.* Achantis auis in spinis viuens, florens tamen summa cantus amœnitate φθέγγεται τ' ἀμελὲς ἢ εὔμουσον, *& gerens perpetuas cum asino inimicitias,* præbuit Caussino nostro occasionem pulchri emblematis,vt hoc ipsum quod agimus,indicaret,nimirum multis studiosis pareè & durè victitantibus suam inopiam profuisse ad eloquentiam. Animaduertendum tamen esse ait Horatius Lutius[a], quòd *in studio non viuitur vento*, vt dicitur *in l. fin. C. de alim. pup. præstandis*; & prouidendum ne scholares laborent egestate, vt est text. *in d. l. fin. in fine.*

Plut. l. 1. de diuin.

[a] tract. de priuil. student. priuil. 16.

Capvt XXIII.

Quæ causa præfigendi, quæve supprimendi sui nominis in literariis operibus.

EMBLEMA XXIII.

Illustris,concinna,& sumptuosa frons ædificij,è cuius supero limine exeat per fracti marmorei iecoris rimas caprificus circumplicata volumine præferente hoc Epigramma,

Rarum operi sine nomine nomen.

1. HVius emblematis intellectus facilis est, & capite secundo huius libri primi velut anticipatione repræsentatus. Magna quidem est muralis herbæ, aut radicum parietariarum vis,sed

Virg. 12. Æn.

——murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt,

sicut studium laudis & famæ sollicitat & rumpit doctorum hominum mentes, in quibus altiusculè insederit; adeò vt iidem ipsi Auctores qui de contemnenda gloria scripserunt, suum nomen suis operibus inscripserint, inquit Tullius. Supprimendum igitur omnino erit suum auctori nomen? inquies. Respondeo. Verum quidem esse plurimas eásque laudabiles causas afferri à viris magnis, *cur in titulo libellorum non sit nomen Auctoris*, vt Salonio Episcopo respondit Saluianus presbyter Massiliensis interrogatus cur suppresso proprio nomine,suis ad vniuersam Ecclesiam libris Timothei nomen præfixisset. Prima causa (inquit) venit à mandato Dei,quo præcipimur vitare omnibus modis terrestris gloriæ vanitatem, ne, dum humanæ laudis aurulam quærimus, præmium

mium cœleste perdamus; sicut nulla sit maior fidei deuotio, quàm quæ conscientiam vitat hominum, Deo teste, qui videt in abscondito contenta: & ideo scriptori ad subtrahendum titulo suum nomen sufficere hæc tantummodo causa potest, vt quod in honorem domini sui facit, diuinæ tantùm scientiæ reseruet. Altera causa celandi sui nominis adeóque proprios libros nomine grauis & spectatæ alicuius personæ inscribendi, est desiderium & cupiditas alienæ vtilitatis & commodi. omnia enim (quemadmodum animaduertit idem Saluianus) admodum dicta tanti existimantur, quantus est ipse qui dixit: siquidem tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè tam nulla, vt hi qui legunt non tam considerent, quid legant, quàm cuius legant: nec tam dictionis vim atque virtutem, quàm dictatoris cogitent dignitatem. Similem ob causam Auctor libri de virtutibus Cardinalibus Christi dixit, *Si quid aliquando scribimus, indignum titulo iudicamus; ne fortè nobilis materia, cuius explanationi studium adhibemus, decoloratam se potius, quàm ornatam nostra præsumptione queratur.* Eodem consilio qui præfigere suum nomen consueuerat cæteris suis Epistolis D. Paulus, in ea quam scripsit ad Hebræos, *propter inuidiam sui apud eos nominis, titulum salutationis in principio amputauit.* D. Hier. in Cat.

2. D. Gregorium Nazianzenum alia ratio mouit suum vt opus de fide vulgaret tacito proprio nomine: ne videlicet libertatem iudicij & censuræ viris doctis & prudentibus qui illud legerent, eriperet: sed velut alter Apelles post tabulam latens, & vitia quæ notarentur auscultans ipse postea emendaret. Nemo est enim (inquiebat) qui sibi tam arroganter summam doctrinæ cœlestis assumat, vt putet se liquidò omnia mysteria comprehensa retinere. Accedit alia non contemnenda causa dissimulandi sui nominis, videlicet periculum & damnum, quod sibi, vel suis creari posse suspicatur auctor ex scripto cæterùm vtilissimo & necessario. Licèt enim potiùs parendum sit Ecclesiæ, quæ nunc iubet Auctoris nomen libris adhiberi, quàm illi mentis demissioni, quæ *humilitas* à Christianis appellatur; cuius hoc est tanquam tesserarium symbolum; *Ego quidem nec à me ipso, nec ab alio quæro nomen, neque aliquid me esse existimo cum nihil sim*; tamen adeò graue esse potest damnum, aut periculum quod ex vtili aliquo scripto, vel parænesi obuenire posset, vt lex illa de apponendo nomine minimè obliget, locúsque sit τῇ ἐπιεικείᾳ, legum humanarum interpreti. Plin. l. 35. c. 10. Auctor de virtutib. Card. Gretſ. l. 1. de iure prohib. c. 4.

3. De hoc studio consecrandi sui nominis & famæ, qui videtur esse multorum scopus in scribendis libris, si plura eaque admodum pia desideras, adi Ioannem Franciscum Picum Mirandulanum lib. 2. de studio diuinæ & humanæ philosophiæ cap. 6. vbi sub finem animaduertit, eos qui gloriam ex literis, celebrémque apud homines de se existimationem quærunt, non solùm haud voti compotes fieri; quin sæpe ob ea ipsa inuenta quibus gloriabantur impensissimè, à multis castigationem & flagella pati. Crediderim (ait) diuinâ id prouidentiâ permissum, vt id vitium in quod facillimus est lapsus multis cauillatoribus tanquam latratoribus molossis stiparetur; qui in dispiciendis ipsorum næuis

acutiores fierent, & seueriores in reprehendendis. Secus ac obuenire solet modestis scriptoribus, qui suâ illâ modestiâ velut vmbrâ & recessu, eminentiam suis scriptis excitant & splendorem. Singularis modestia principis poëtarum ac bonorum ingeniorum fontis Homeri, qui tam longo & eximio operi suum nusquam nomen inscripsit, digna est Dione Chrysostomo laudatore. *Sunt quidam* (ait) *qui Homeri vitam laudauerunt multo magis quàm poësim: in paupertate enim & peregrinationibus vixisse, & tantum ex poëmatibus acquisiuisse, vt suppeteret victus, admirandæ cuiusdam fortitudinis & magni animi est: præterea nusquam scriptum esse illius nomen, neque in sua ipsum meminisse poesi, tametsi alij omnes qui vim aliquam habere existimati sunt, aut poësim, aut solutam orationem scribentes, & primum, & vltimum suum ipsorum nomen inscripserint. multi quoque in ipso contextu & poëmatibus sicut Hecatæus, & Herodotus, & Thucydides. hic enim non tantùm semel in historiæ principio, sed sæpiùs testificatus est per singulas hyemes & æstates quòd hæc scripserit Thucydides. is autem ita ingenuus erat & magnanimus, vt nusquam appareat in poesi, sui meminisse; sed reuera quemadmodum Propheta ex obscuro & adyto aliunde vocem miserit.* hæc ille [a], quo eodem loco contrarij vitij Phocylidem insimulat.

[a] Orat. 36.

Capvt XXIV.

Ingenij pestes gula & impudicitia opprimendæ.

EMBLEMA XXIV.

Minerua Cererem, Bacchum, & Cupidinem pedibus obterens & iugulans.

Sanæ menti, & Musis.

1. TRiplex hæc victima nisi cadat armis masculæ & heroicæ sapientiæ, non est quòd quisquam sanam mentem & Musarum consortium fauorémve speret. Minitatur Musis apud Platonem Venus nisi sacra venerea colant, se contra illas filium suum armaturam: at Musæ præcisè hoc abnuentes respondent, *Talia Marti minitare ô Venus, tuus enim inter nos cupido non volat.* Ne tamen documentum istud emblematicum solùm fabulis adstruere videamur, rogemus sententiam viros graues & fide dignos. Quid causæ est (amabo) cur Hippocrates Medicorum Genius iudicauit venereas voluptates similes esse morbo comitiali, nisi quia mentem, quæ sacra est, percellant, labefactant stomachum, atque præcordia exhauriunt? spiritus præsertim subtiliores, cerebrúmque debilitant; adeóque (si Auicennæ insigni Medico credimus) vna intemperans libido plus damni valetudini creat, quàm si quadragies tantumdem sanguinis effluxerit: quæ incommoda valde ingenio nocent, vt obseruat Marsilius Ficinus [b]. Salomoni mortalium doctissimo sapientissimóque quantum (Deus immortalis!) ex hac peste decremen

[b] cap. 7. de tuenda studios. valetud.

decrementum sapientiæ obuenit, meritò indignatæ habitare in corpore tam fœdis peccatis subdito? *Sapientiam quam amore spirituali adeptus erat, amore carnali amisit*, inquit D. Augustinus. Amore deprauatus fœmineo acceptam sapientiam perdidit, ait D. Isidorus; imò & stupidus ac plumbeus fieri visus est, atque ita à se ipso desciscere, vt in libidinoso Salomone vix vllum vestigium superfuerit illius eruditionis & sapientiæ, quæ in casto & pudico fuerat, successeritque insipidi salis desipientia; (vt loquitur D. Hieronymus,) sapientiâ mentem tam superiorum vitiorum cœno coinquinatam in infinitam longitudinem, & in immensam profunditatem (quemadmodū dixit D. Gregorius Thaum.) meritò fugiente. Qua pœna non solùm iusto consilio diuini numinis afficiuntur impuri; verùm etiamsi nihil aliud sit, ipsamet *inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum*, & sensus tangendi longissimè ab intelligentia natura segregauit. Cur putas Philomuse cupidinem, petulantem illum Gnathonem, omnis mulieris virum, omnísque viri mulierē cæcum nobis in fabulis exhiberi? an quia corporeis oculis maximopere nocent illæ voluptates ad quas incitat? & hoc non abnuo, habéoque huius dicti Auctores Aristotelem [a] & Galenum: verùm enimuero cæcitatem mentis potiùs hoc symbolo significari monet Plato [b], aiens adeò intelligentiæ lumine destitui, adeò repuerascere & fieri mentis impotes eos, qui circæis istis æstibus aguntur transuersi, vt illis peierantibus Dij facilè ignoscant, tanquam pueris nondum sapere incipientibus, vel mente captis. huic ingeniorum pesti Seneca [c] attribuit illud eloquentiæ decrementum quod sua ætate contigerat. *Torpent ecce ingenia desidiosæ iuuentutis* (inquit) *nec in vllius honestæ rei labore vigilatur; somnus langórque, & somno & langore turpior malarum rerum industria inuasit animos: cantandi saltandique nunc obscœna studia effœminatos tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias vocem extenuare, mollitie corporis certare cū fœminis, & immundissimis se excolere munditiis nostrorū adolescentium specimen est. Quis æqualium vestrorum, quid dicā satis ingeniosus, satis studiosus imò satis vir est? emolliti eneruésque, quòd nati sunt inuiti manēt, expugnatores alienæ pudicitiæ, negligentes suæ, in hos nec Dij tātùm mali permittant, vt cadat eloquentia, quā non mirarer, nisi animos in quos se conferret eligeret; erratis optimi iuuenes nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi creditis. Orator est vir bonus dicendi peritus. Ite nunc, & in istis vulsis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine viris, quærite orationem: meritò talia habent exempla, qualia ingenia. Nihil est tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria.* hæc Seneca, quibus non solùm admoneri Christiani queunt, sed & plurimis potest conuicium fieri. Quæ de eloquentia verè ab eo dicta sunt, de cæteris quoque disciplinis haud minori iure dici debent. Magnus Ennodius [d] grauiter in eum inuehitur, qui statuam Mineruæ in lupanari locauit. Res summo digna spectaculo (inquit) miscere discordantia: neque enim Pallas cum Venere consortium vllum habere, vt nec ratio consistere in imperio libidinis potest. Quæ si de quolibet genere disciplinarum vera sunt, quanto veriora sint de sacrarum literarū studio ex Oleastro [e] disces. Prohibitū erat apud Hebræos (inquit) *vti re*

Sap. 14. 12.

[a] 4. prob. q. 2. l. 4. de locis c. 8.

[b] in Philebo.

[c] l. 1. contr. in præf.

[d] contr. 7.

Cic. l. de sen.

[e] in cap. 13. Exodi.

re venerea in domo in qua sunt Thephilim,(id est,liber legis) donec ea extrahat, aut ponat sub vase aliquo,ita vt vas vase alio recondat. Desideras scire quanta sit inter professionem literarum,præsertim sacrarum & libidinem antipathia? ex DD.Hieronymo, & Hildeberto accipe. Ille [a] ad Rusticum sic, *Ama licentiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Iste [b] quandam virginem sic admonet, *Diuinarum stillicidiis scripturarum pudicitiæ lilium irrigare memineris ne marcescat.* Itaque diuinos codices, adeóque etiam quoslibet bonos libros rectè vocare possis *Cizici fontem,* qui, vt auctor est Isidorus Hispalensis [c], amorem Veneris tollit.

[a] Ep.4.
[b] Ep.36.
[c] 13. orig. c.13.

2. Porrò sicut *indiuidua comes cupidinis est cæcitas mentis*; *ita Bacchi hebetudo.* atque haud scio an venerea magis aduersentur sanæ menti & Musis, quàm satietas & vinolentia. Si tamen fieri potest vt ex intemperantia & ingluuie, lasciuia & finitimæ abdomini voluptates non scaturiant: *Monstrum haberetur libido sine gula, cùm duo hæc tam vnita & concreta sint, vt si disiungi omnino potuissent, ipsi priùs ventri pudenda non adhærerent*; inquit Tertullianus [d]. *Prior venter, & statim cætera sagina substructa lasciuia est, per edacitatem salacitas transit:* vnde si quid stuporis infertur menti ab impura libidine, vix est vt à gula non proueniat. Veruntamen non tantùm intemperantia inimica est sanæ menti & Musis, filiæ vitio; sed plurimum etiam proprio: immoderato enim potu ac pastu onusti quàm perturbata cogitant, quàm confusa intelligunt, quàm fuliginosæ exhalationes αἰθαλώδεις ἀναθυμιάσεις, sedem intelligentiæ cerebrum occupant? Quàm ordinarium est ac propè necessarium mentem cum carne pinguescere, ac tantumdem decrescere ingenium, quantum crescit & extenditur aqualiculus πολὺ ἰδίου, ἀφυΐας argumentum est, dixit Epictetus: nec fieri potest vt in corpore cibis & potione referto mens habitet ἰνστολικὴ, vt loquitur Clemens Alex. [e], hoc est, mens perspicax, subtilium rerum contemplationi & comprehensioni diuinorum mysteriorum idonea. Vt *lux sicca,* (inquit apud Musonium Heraclitus [f]) *sic anima sapientissima optimaque.* Grauedinem creare capiti solent vapores & halitus illi crassi, quibus interdum cœlum obducitur, & sol nobis subducitur: ita intelligentiæ lumen appulsu vaporum qui exhalantur ex distento cibis ventre obscuratur. Quisquis Siculas cupedias ligurit, quisquis Sibariticis mensis inhiat, mentem suam in ventre infodit, τὸν νοῦν ἐγκατορύξας τῇ κοιλίᾳ, similis illi pisci qui Græcis ὄνος, idest, asinus dicitur, quem solum ex animalibus cor habere in ventre Aristoteles dicit. Tales Clementi Alexandrino [g] videntur illi homines, qui in ventrem crediderunt, τοιοῦτοι τῶν ἀνθρώπων οἱ εἰς γαστέρα πεπιστευκότες, ὧν θεὸς ἡ κοιλία, quorum Deus venter est; vt nihil aliud expectare ab illis debeas præter eam de qua loquitur S. Augustinus [h], ἀλογίας, quæ, eodem interprete, nihil aliud significat, quàm immoderatum conuiuium, in quo ingurgitatione vescendi & bibendi quodammodo mens obruitur. Id ne sibi contingeret Pythagoræi studiosè cauebant suâ illâ à carnibus & vino abstinentiâ. Id sanè sapientissimis quibusque & cognoscendæ veritatis studiosissimis solenne fuit, vt quàm minimum cum suo corpore commercium haberent,

[d] contra Psychicos c.1. Vide D.Hieron. ep 147. & Phil. l. de agir.
D.Basil. in c. 1. Is.
Gell. l. 4. noct. Attic. c.19.
[e] l. 2. pæd. c.2.
[f] lib. de alimentis.
Bart. ICtus ad pondus comedebat studij causâ. Horat. Lucius tract. de priuileg. student.
[g] 2. pæd. c.1.
[h] Ep. 86.

rent,

rent, quia cùm nos opplet amoribus, cupiditatibus, omnísque generis ſimulacris & vanitate, euenit nobis οὐδὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίνεται οὐδέποτε οὐδέν, nos nihil vnquam ſapere poſſe. idque extremum eſt, quod etiam nactos aliquid otij & ad conſiderandam veritatem conuerſos vbique corpus interpellat, turbáſque dat & percellit, obſtátque quo minùs veritatem cernamus. Proinde ſi aliquando volumus aliquid purè cognoſcere, corpus exuendum eſt, ipſóque per ſe animo res intuendæ; ita demum conſequemur quam expetimus, & cuius nos amatores profitemur, ſapientiam; eam autem ratio docet non viuentibus, ſed mortuis, & à corporis contagione ſecretis adfuturam. Tamen dum viuimus quàm fieri poteſt proximè ad ſcientiam accedemus, ſi nihil rationis habeamus cum corpore, quatenus omnino licet; neque cum eo quidquam niſi ſumma vrgente neceſſitate communicemus, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς. hæc Plato apud Plutarchum, ex quibus rectè infertur, quantum impedimenti ad parandam ſcientiam naſci putauerit ex iis voluptatibus, quas Ariſtoteles [a] *ferinas*, ſiue *belluinas* vocat, eo quòd ſint brutorum potius quàm hominum propriæ, nóſque à veri contemplatione & rationis vſu auocent. Idem lycei præſes meritò *venerem amentiæ præfectam* vocat [b]: meritò Comicus de libidinoſis hominibus ait,

Plato apud Plut. lib. de conſol. ad Apoll.

[a] 3. Eth. c. 10 & probl. q. 7.

[b] l. 2. rhet. c. 24. Terent. Heaut. act. 4. ſcen. 1.

Neque ius, neque bonum, aut æquum ſciunt,
Melius, peius, proſit, obſit, nihil vident,
Niſi quod libido ſuggerit.

Quid autē cœnum & cloaca ſuggerere poteſt, quàm informes formas, quæ vel ipſos ſe intuentium oculos corrumpunt? Luxuries prædulce malum, quæ dedita ſemper

Corporis arbitriis hebetat caligine ſenſus, Claud.

3\. Quapropter ſi quis Philomuſum ſe profitetur, ſimúlque ſaginæ operam dat & Apicio, bene curandæ cutis, & nitoris athletici ſollicitus, nunquam à me euincet vt propoſitum emblema expungam. imò ſemper aſſentio D. Leoni Magno [c], cuius eſt effatum iſtud vſquequaque veriſſimum, *Potus ſatietate acies mentis obtunditur; ciborum nimietate vigor cordis hebetatur.* Quid cauſæ eſſe putas (inquit Plutarchus [d],) cur ſacerdotes Iſiaci, id eſt, Antiſtites ſcientię & eruditionis, Api boui quem colebant, potum dare conſueuerant ex peculiari quodam puteo, non ex Nilo? *non quòd Nili aquam prophanam arbitrarentur, Crocodili cauſâ (vt quorundam ſententia fuit,) nihil enim eſt apud Ægyptios magis in honore quàm Nilus! ſed quia eius aqua pota creditur pinguedinem, magnámque carnis efficere ſaginam: nolunt autem Apim pinguem eſſe & obeſum, vt nec ſe ipſos quidem, ſed animis volunt leuia atque gracilia circumdata eſſe corpora, ne diuina pars à mortali prematur.* Aureum eſt ſimúlque ſacrum quod ex B. Petro Damiano [e] promptum attexo. *Pueri Hebræi* (inquit) *qui ſe Regis epulis decreuerunt abſtinere, omnium librorum ſapientiam & ſcientiam grata meruerunt talione recipere. Danieli quoque, quia cenſuræ huius auctor extiterat, hoc eſt inſuper additum, vt viſionum omnium, atque ſomniorum notitiam percepiſſet. digno videlicet retributionis diuinæ commercio, vt qui ſe à carnalis eduly voluptate reprimerent, ad ſpirituales intelligentiæ dapes mentis ora laxarent.*

[c] ſerm. 8. de ieiu. dec. menſ.

[d] l. de Iſid. & Oſir.

[e] Opuſc. 49. c. 8.

Areſcat

Arescat igitur caro, ut mens saginata pinguescat. Est itaque sobrietas & temperantia humanum iuxta ac diuinum ad comparandam scientiam præsidium. Et quorum corpora in sagina, eorum animi in macie & veterno sunt. Contra nutriculam bonorum ingeniorum & liberalium artium sobrietatem perperam opponitur vetus illud quod Suidas refert, ὕδωρ δὲ πίνων καλὸν οὐ τίκτεις ἔπος, *Aquam bibens pulchram non facies orationem*; non sunt vulgò abstemij, qui œnoposiam suadent in studia literarum incumbentibus hoc Marij Victorini dicto [a]. Apud veteres plerique poëtarum & oratorum ad excitandum calorem animi vino hausto velut incentiuo, torpentis in se naturæ, seu senioris ingenij, cùm id sibi pulchrè prouenisse experti didicissent, scripturam propositi operis aggrediebantur. Et illo Plutarchi [b]. Nonnulli ingenio ad inueniendum apto, sed dum sobrij sunt minus audaci & concreto, quando ad pocula ventum est, ὥσπερ λιβανωτὸς ὑπὸ θερμότητι ἀναθυμιῶνται, *instar thuris à calore correpti exhalauerunt*: vel histrionicâ istâ cauillatione, ex ranarum domicilio nihil grande prodire, nihil diuinum. Esto, profuerit aliquando mero pluſculum incaluisse ad eliciendum vigorem ingenij; at id quàm rarum est, ne dicam parum liberale; contrà verò ex aquæ potu non solùm σώματος ὑγίειαν, sed etiam ψυχῆς ὀξύτητα περιγίνεσθαι, ingenij acumen prouenire Pythagoras apud Laërtium [c] docet, & exemplo suo vt εὑρετικοὶ simus, hoc est, acuti ad res inueniendas, hortatus est. *Mentis oculum* fieri aquæ potu perspicaciorem egregiè defendit S. Cyrillus [d] contra Iulianum nescio quid de Christianorum cibis obiicientem: idem apud Athenæum Diocles & Pythagoras confirmant, ὕδωρ ὀξυδερκὲς ἐστι καὶ χαρακτικὸν, καὶ κινητικὸν ψυχῆς καὶ σώματος, aqua acuit videndi aciem, caput minimè onerat, atque animi & corporis motum facilem ac promptum reddit; quemadmodum vinum certa mentis hebetudo est & interitus Θανάτου νέκρωσις. In quam sententiam pluribus disputat noster Cresolius [e]. id protsus experirentur plerique ingenio ad literas tardiore, si νήφοντα θεὸν, sobrium numen (sic aquam Plato appellat) colerent, essentque similes nobili illi *Crateti*, cui cùm Demetrius Phalereus panes & vinum misisset, conuicium sibi fieri ratus ait, εἴθε δὲ κρῆναι καὶ ἄρτους ἔφερεν. *Vtinam & fontes panes ferrent.*

Sen. ep. 88.

[a] l. 4. art. Gramm.

[b] l. 7. symp. q. 10. Idem Plato apud Macr. l. 2. sat. c. 8.

[c] l. 8.

[d] l. 7. in Iul.

S. Greg. Nyssen.

[e] l. 2. de gestu orat. sect. 7.

Laert. l. 6.

CAPUT XXV.

Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis curiositas est.

EMBLEMA XXV.

Plinius secundus studioso animo ad cognoscendam quandam nubem ortam ex monte Vesuuino, naui recto cursu propiùs delatus, innixus duobus seruis, crassiore caligine spiritu obstructo, clausóque stomacho exanimis.

Damnosa peritia.

1. HOc emblema documentum simul & exemplum continet. Notus est C. Plinij secundi interitus ex epistola iunioris Plinij ad Tacitum:

tum: Vixisset ille diutiùs ingenti omnium disciplinarum bono, nisi ignorare aliquid, mortem putasset. Non damno hoc emblemate eas peregrinationes, quæ interdum suscipiuntur ab hominibus discendi cupidis: scio suscepta eiusmodi itinera non tantùm ad scientiam comparandam, verùm etiam ad prudentiam conferre. Nam quod Vlysses suis illis erroribus cognomen πολύτροπος consecutus sit, hoc est, multo rerum atque hominum vsu doctus, & proponatur tanquam prudentiæ exemplar Strabo l.1.

Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω.

quod Horatius sic vertit: *Multorum prouidus vrbes & mores hominum inspexit*, neminem qui vel emissitio oculo Homericam Odysseam aspexerit, latet. Scio dictum ab Epicteto, hominem vtique sicut plantas solo non affixum decere identidem peregrinari. Non me fugit Platonem & Pythagoram (vt sileam alios philosophos, de quibus Plutarchus) varias prouincias obiisse non sine sapientiæ quæstu. *Tanta enim vis, tanta copia literarum vndique colligenda erat, vt inuicem per totum terrarum orbem dispergi posset.* Memini DD. Hieronymum & Thomam peregrè profectos discendi studio: tamen quemadmodum paucis peregrinari profuit ad excutienda vitia, & ad adquirendas virtutes, ac plerumque in irritum cessit ista iactatio, imò inconstantiam mentis sæpe lacessiuit leuiorémque reddidit; sicut nihil solet esse deterius ægro quàm concuti, ita admodum rarus est, qui sapientiam rerum omnium maximam in itinere collegerit; nulla enim ars loco discitur. Circumsationes istæ errores sunt, atque vtplurimum *inquieta inertia*. Phædrus apud Platonem [a] Socratem sic affatur: O admirabilis vir, absurdissimus quidam videris, nunquam scilicet fines nostros egressus. Cui Socrates: Ignosce optime Phædre, nam discendi cupidus sum; agri verò & arbores nihil me docere possunt, sed homines qui in vrbe versantur. Proh quantum otij lucratur qui non videt, quæ videre non magnopere interest, & qui propositam lineam recto, non vago cursu tenet, inquiebat Antoninus [b]. Sperant multi se in eiusmodi peregrinationibus cognituros mores gentium, nouásque montium formas, inusitata spatia camporum, vt Nilus æstiuo incremento tumet, vt Tygris eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur; vt Mæander poëtarum omnium exercitatio & ludus implicatur crebris anfractibus, & sæpè in vicinum alueo suo admotus antequam sibi influat flectitur: Ægypti situs qualis, qualia Nili ostia, quanta pyramidum moles, quæ aues peregrinæ, qualia Troiana sepulcra, quales Atticæ aues, & Thebanæ fabulæ, quo loco celebre Alphei & Arethusæ amnium connubium, aliaque infinita generis eiusdem, quæ propriis oculis optare contemplari laudabile quidem est, dummodo talis curiositas maiori bono non officiat: tamen periculum est frequenter, ne (vt loquitur D. Bernardus) *damnosa* sit ista *peritia*, imò & lethalis, qualis Plinij fuit; aut sanè magnam partem infructuosa, quales fuere Vlyssei errores: quid enim aliud tandem Vlysses lustrauit præter Thracas, barbarósque Ciconas, aut obscuros Cimmerios, aut mactatorem hominum Cyclopa, aut veneficam, aut Scyllam Charybdémque, aut Eumæi stabulum? Vidimus ipsi

Val Max l 8. cap 7. apud Arian. l.3. c. 24.

Plutarch. in Solone.

a l de tranq. an.c.12.

b l.4.n.13.

Themist.dis-sert.6.n.40.

plurimos studiosiores atque doctiores multis erronibus, qui nullibi fuere, dum vbique fuere, & qui ad nauseam audientium sua itinera, & res abs se visas replicant. Quid Thelemacho Vlyssis filio profuit fuisse peregrinarum? omnino nihil; iam enim degenerauerat à paterna virtute sub matris imperio educatus. iudicio opus est, & eo quidem summo, vt quis in patriam redeat melior, quàm exiuit. Quid Vlyssis sociis peregrinationis vsum ignorantibus? omnes Circæis veneficiis in varia monstra conuersi sunt. Maneat igitur, non omnium esse peregrinari; quemadmodum translatæ plantæ non omnes viuunt, aliàs fastidio, aliàs contumaciâ, sæpiùs imbecillitate; aliàs cœlo inuidente, aliàs solo repugnante: fastidit balsamum alibi nasci.

2. Nihilominus nequaquam improbauerim iuuenem boni iudicij vnum & alterum annum, adeóque plures extra patriam suam commorari, moribus & linguis aliarum gentium noscendis, & detergendæ rudi & ineptæ simplicitati, quæ ferè congenita esse cõsueuit iis, qui è natali solo nunquam extulere pedem. Sic magnam laudem meretur Plutarchi iter ad Lacedæmonas studio videndi antiquissimos scriptores rerum Laconicarum ad maiorem veritatem historiæ: suâ commendatione non caret Leo Philosophus Imp. qui scientiarum rudimentis à Michaele Psello instructus cumulatioris eruditionis desiderio incensus plurima monasteria obiit, reconditos in iis libros sagaciter peruestigans, quâ diligentiâ summam doctrinam adeptus est. Libri epidemiorum Hippocratis fructus sunt lustratorum longè latéque templorum, in quibus escripsit morborum historias, prout in appensis votiuis tabellis describebantur. Galenus non pepercit laboribus itinerum Palæstini opobalsami videndi gratiâ, bituminis Iudaici, Lemniæ terræ, Cypriorum metallorum, vini Phœnicij, & aliarum rerum ad communem vtilitatem & salutem. Idem discendi & certiora scribendi consilium pro commeatu & viatico fuit nobilibus historicis, & Philologis ac Geographis Herodoto, Dionysio Siculo, Salustio, Pausaniæ, Ptolemæo, aliísque, in longis & diuturnis profectionibus, quibus non sine labore defuncti sunt. Seuerus Sophista Romanus sub Anthemio, Arabiâ, Syriâ, Palæstina, & Ægypto peragratis, arcanos omnes libros quoscumque reperit, sustulit, ex omnibus adytis, atque Alexandri monumento inclusit, vt nemo deinceps quæ in iis inscripta essent perlegeret. Verùm hoc fortasse ad illiberalem inuidiam. Multo liberaliùs & fructuosiùs Antonius Posseuinus noster, qui ex libris celebriorum Europæ Bibliothecarum abs se lustratarum in variis illis itineribus, quæ iussu Summi Pontificis confecit, nobis condidit apparatum sacræ suæ Bibliothecæ, vel potiùs insignem luculento apparatu & instructu Bibliothecam vniuerso Orbi excitauit: si cui est eadem mens tantúmque maturitatis, atque in agendo peregrinandóque solertiæ, nobilia Musea inuisat; per me licet, & in singulis accuratè recognoscẽdis aliquãdiu immoretur: si se cõtulerit in hęc Mercurij antra (sic Zezes libros vocat, sic nos Bibliothecas possumus appellare) atque in iis solicitè inuigilauerit, spiritúsq; inde missos exceperit, hauddubiè inde euadet doctior, experietúrque id quod de subeũtibus infortunatã Hermetis speluncã cecinit Orpheus[a],

Cedren.

Vide Horatium Latium Calliensem, tract. de priuilegiis studentium.

a in lithiacis, opere de gemmis.

Or

Ὃν δέ κεν ἀνθρώπων πεπνυμένον ἦτορ ἀνάγει
Ἐς πολυήρατ' ἄντρον ἐϋσταθέων Ἑρμείαο,
Ἔνθ' ὅγε παντοίων ἀγαθῶν κατέθηκεν ὅμιλον
Αἶψα κεν ἀμφοτέρῃσιν ὀνήματα πολλὰ κομίζων,
Οἴκαδ' ἀποστείχοι προφυγὼν πολύδακρυν ὀϊζύν.

Prudenti persuasum sit subire inamœnum antrum facundi Mercurij, in quo bonorum omnium cumulum asseruat; inde vtrâque manu domum luculenta refert commoda, ditiórque & beatior prodibit. Si minùs prudens fuerit & cautus, refert ex suis peregrinationibus incommoda, stultiórque & deterior domum redibit, quàm exiuerat; si tamen domum redibit. paucis enim imprudentibus contigit impunè peregrinari, & proprios Lares reuisere. Plena est humanitatis Federici Imperatoris commiseratio, atque prolixissima erga adolescentes qui relictis patriæ finibus & dulcibus aruis degunt in Academiis studij causâ. *Quis eorum non misereatur* (ait) *qui amore scientiæ exules facti sunt?* &c. quæ fuit vna ex causis cur multis ac luculentis prærogatiuis eos auxerit. Inter calamitates voluntarij illius exilij Horatius Lutius [a] hanc recenset Anaxagoræ obuenisse, vt Valerius Maximus refert [b], Eum quali studio flagrasse credimus, inquit? qui cum post diutinam peregrinationem patriam repetisset, possessionésque desertas vidisset. Non essem (inquit) ego saluus, nisi istæ periissent. Vocem petitæ sapientiæ compotem. Nam si prædiorum potius, quàm ingenij curæ vacasset, dominus rei familiaris intra Penates mansisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.

a de priuileg. student.
b l.7.c.7.

CAPVT XXVI.

Obest discere dediscenda, nec prodest discere non profutura.

EMBLEMA XXVI.

Astrologus præceps delapsus in foueam inconsideratiùs contemplans astra.

Sapere ad sobrietatem.

1\. PRæludat huius emblematis interpretationi D. Augustinus [c]. *Laudabilior est animus* (inquit) *cui nota est vel infirmitas sua, quàm qui eâ non respectâ, rerum terrestrium cœlestiúmque tenet scientiam, vias syderum etiam cogniturus, aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipse quâ viâ ingrediatur ad salutem ac firmitatem suam.* Quis verò neget *intemperantiæ quoddam genus esse plus velle scire, quàm satis sit?* ait Seneca. Consentaneè inscriptioni, quam ex diuiniore morum & sanctitatis magistro D. Paulo mutuatam appinximus celebri illi pseudo-Astrologo, qui mente & oculis inconsiderantiùs in astra defixis, fœdè in foueam decidit. Pseudo-Astrologum illum nominaui, quia præceps ille lapsus satis arguit hominis ad hæc Astrologiæ studia ineptitudinem; qui dum altiora fastigio suo sectatur, ordine studendi præpostero non videt, quod ante pedes iacet,

c l. de Trin. c.2.

βέλτιον ἀγνοεῖν καλῶς ἢ εἰδέναι κακῶς. Longè satius est, & melius bene ignorare quàm turpiter scire, inquit Chrysostomus.

2\. Duo sunt mortalium [a] ordines (sicut disco ex magno Basilio [a]) quibus hoc documentum occinendum est. Alter eorum, qui aliis præsunt; alter eorum, qui obsequi & parere debent: pro varietate charismatum arbitror priores debere omnia scire, vt quosuis placita Dei doceant, cuique ostendentes quæ sibi conueniunt, parati semper ad satisfactionem de ea, quæ in nobis est, fide, reddendam: alij verò meminerint Apostoli dicentis, *non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*, & quæ ipsorum sunt diligenter discant, & sapiant, nihil amplius per curiositatem inuestigantes, vt digni videantur voce Domini [b], *Euge serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam.* Tacitus [c] in Iulio Agricola inordinatam discendi cupiditatem notat, *Solebat narrare Agricola* (inquit) *se in prima iuuenta studium philosophiæ vltra quàm concessum Romano, ac Senatori hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coërcuisset: scilicet sublime & erectum ingenium, pulchritudinem & speciem excelsæ magnæque gloriæ vehementius, quàm cautè appetebat: mox mitigauit ratio, ætas, retinuitque quod est difficillimum, ex sapientia modum habere.* Quòd hæc auiditas discendi manifesta in multis intemperantia sit, liquet. Quod enim tandem plerumque illius pretium est operæ, quæ in discendis rebus à nostra professione & vitæ instituto alienis impenditur? Equidem aliud ferè nihil inde referimus, præter decantatam manticam Æsopi fabulatoris, in cuius antica parte reponimus quod alienum est, in posticam reiicimus quod proprium; nostróque gestantium aspectui subducimus; quibus proinde Horatianum illud [d] rectè conuenit,

Cùm tua peruideas oculis malè lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quàm aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Hoc est, primum genus intemperantis desiderij sciendi multa, de quo videtur loqui Apostolus [e], & cuius vitij coërcitio & refrænatio *magnum temperantiæ munus est*, inquit D. Augustinus [f]: præcipuè in illis scientiis, quæ ad bene beatéque viuendum minùs vtiles sunt, inter quas Isidorus Pelusiota [g] Astrologiam, & alias mathematicas disciplinas recenset. *Cœlum aut sphæra, aut dimidiata sphæræ speciem affirmare, atque item celerrimum Solis cursum, ac Lunæ incrementa, & decrementa, syderúmque situm curiosè indagare, ac præterea de terra quærere, cylindri an coni speciem teneat, mundique centrum sit, ac denique Solis & Lunæ interualla cognita & explorata habere, quid ad bene beatéque viuendum vtilitatis afferat, equidem non video: at verò iustitiam & prudentiam ac temperantiam, & si quid his affine est, scire, & exequi, hoc video eos, qui id callent, ad beatitudinis arcem euehit. Quocirca faciendum est, vt ab his, ex quibus nihil commodi oritur, abstineamus; ea autem ex quibus emolumentum percipitur, amplectamur.* Quæ Isidori verba licèt haud ita accipienda sint, vt prorsus respui velit eam scientiam, quæ ex propria ratione in sola contemplatione occupatur; tamen hoc euincunt, vt præcipuè illarum disciplinarum studium cautius sit: néve inordinatiùs in earum appetitione, & siti mens nostra efferatur, sumanúrque

[a] in reg. breu. q. 215.
[b] Matth. 25. v. 21.
[c] in vita Iul. Agric.
[d] Serm. 1. Sat. 2.
[e] Rom. 12. v. 3.
[f] l. de mor. Eccl. c. 21.
[g] Ep. 273.

túrque non tanquam caput cœnæ, & princeps ferculum; ſed velut condimentum duntaxat & embamma adhibitum ad ſolidiores cibos faciliùs in ſtomachum animi noſtri traiiciendos; ſempérque memores ſimus moniti Ariſtippi apud Laërtium,

> Ο χρήσιμ' εἰδὼς οὐχ' ὁ πόλλ' εἰδὼς σοφός.
> *Qui fructuoſa, non qui multa ſcit, ſapit.*

& Martialis in Apophoretis,

> *Quiſquis plus æquo non ſapit, ille ſapit.*

At venatores imitemur, qui temerè aberrare non ſinunt canes, nec quemlibet odorem perſequi, ſed loris reuocant, vt puro integróque olfactu acriùs inhæreant ferarum veſtigiis. Imitemur item id quod ſponte naturæ leones & aquilæ faciunt, qui dum ambulant, vngues vertunt introrſus, ne aciem illorum & cuſpidem deterant: ita nobis prouidendum eſt, ne ſciendi cupiditatem & deſiderium conſumamus, hebetemúſque in rebus ſuperfluis: ſecus enim facere, gallinarum proprium eſt, quæ frequenter prætermiſſo copioſo cibo qui apponitur, angulos quærunt, atque in fimo ſcalpunt, ſi vel vnicum granum apparuerit. Plut. l. de curioſ.

3. Nonnulli licèt intra legitimi ſui ſtudij terminos ardent nimio ſciendi æſtu, atque auidiùs appetunt ea, quæ alioqui diſcere laudabile eſt; nec animaduertunt, parum intereſſe, vtrùm proprio, vel alieno vino caput & mentem ſuam obruant. Quapropter minimè ad ſobrietatem ſapiunt, qui intempeſtiuè, qui diutius quàm par eſt, qui ſoliciriùs in ſtudia incumbunt. & hi incredibile eſt quantum hac heluatione ſibi noceant. *Si enim pro viribus ſuis alatur infans* (ait D. Auguſtinus [a]) *fiet, vt creſcendo plus capiat: ſi autem vires ſuæ capacitatis excedat, deficiet, antequam creſcat.* Omnium autem intemperantiſſimi ſunt, qui malis artibus veſanam ſuam ſciendi famem & βουλιμίαν explere non dubitant; de qua mortifera intemperantia alius erit dicendi locus inferiùs. a 12. de ciuit. c. 15.

4. At enimuerò vſque adeò ſemper viſa eſt comes excellentis ſcientiæ & ingenij aliquantula intemperantia & inſania, vt D. Paulo cœleſtem doctrinam è vinculis tradenti Feſtus Præſes magnâ voce dixerit [b], *Inſanis Paule, multæ literæ te ad inſaniam conuertunt.* quam contumeliam impauidè depulit, vt debebat, Apoſtolus, *Non inſanio, optime Feſte* (reſpondit) *ſed veritatis & ſobrietatis verba loquor.* Ab vulgari hac perſuaſione minimè abhorruerunt tres philoſophorum principes; Platoni quidem [c] viſum eſt, fruſtrà quemquam ſui compotem poëticas fores pepuliſſe: Ariſtoteli [d], nullum magnum ingenium extitiſſe, ſine mixtura dementiæ; ipſúmque Platonem, Socratem, Empedoclem & heroas atra bile, ſiue melancholiâ laboraſſe; nonnullos etiam maniâ & furore: Senecæ verò, neminem poſſe grande aliquid & ſupra cæteros loqui, niſi motâ mente. Cùm vulgaria & ſolita contempſit, inſtinctúque ſacro ſurrexit excelſior, tum demum aliquid cecinit grandius ore mortali. Non poteſt ſublime quidquam & in arduo poſitum contingere, quandiu apud ſe eſt: deſciſcat oportet à ſolito, & efferatur, & mordeat frænos, & rectorem rapiat ſuum, eóque ferat, quo per ſe timuiſſet aſcendere.

b Act. 26. 25.
c in Phædro.
d in probl.

5\. Quod ſpectat ad eos, qui dicebantur ἐγγαστρίμυθοι, ſiue ἐγγαστρῖται, aut εὐρυκλεῖται, ſiue στερνομάντιδες, hoc eſt, *præcordiales vates & ventriloqui,* ſatis conſtat vix vnquam futura prædixiſſe, niſi (quemadmodum Plinius [a] dixit) *exhalatione temulentos:* ideóque (vt cum Arnobio [b] loquar) *pectoris ſequeſtrabant ſanitatem;* & furorem ſuperſtitioſè captabant, vel è radicibus helicacabi bibendo, vel geſtando lapillos quoſdam atque herbas, ligando nodos ſacros, iterúmque eos ſoluendo, imò (vti ex Platone Iambolicus [c] animaduertit) antiqui vaticinium vocabant μανίαν, id eſt, *furorem,* tum deinde adiectis duabus literulis μαντείαν; dicebántque, Sacerdotes, diuinos ac Sibyllas, quando prudentes erant, nihil aut perparum præſagiſſe; cùm verò dementia correpti, plurima. Et hic celebris & decantatus *Enthuſiaſmus*, ſiue in melius reductio. quibus verbis vtique honeſtioribus plerique vſi ſunt, *ne furorem* dicerent, *& inſaniam.* huius abalienationis cauſam Plato [d] hanc affert. *Deus dum illis mentem eripit, his vtitur miniſtris oraculorum nuntijs, & diuinis vatibus, vt nos qui audimus intelligamus, eos ipſos minimè eſſe qui huiuſmodi res tanti momenti dicant; eos (inquam) qui mente ſunt capti, ſed Deum eſſe qui illa dicat, & eorum hominum miniſterio nos alloquatur.* Hinc illud Virgilij Sibylla [e],

In decreto Gratian. Comment. Ariſtoph. in Veſpis Sophocles.
a l.2.
b l.1.n.15.
c de myſter. §.29.
S.Gregor. Naz orat.3. n.20. Iambl. §.25.
d Dial.30.
e 6.Æneid.

Bacchatur vates totum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, non vultus, non color vnus,
Non compta manſere coma;

& apud Ammianum [f] Sibyllæ crebrò ſe dicunt vi flammarum torreri; & σιβυλλιᾶν ſæpe ſumptum pro *furere.* Quæ cauſa fuit (inquit Iuſtinus) vt non omnia Sibyllina carmina legitimis numeris conſtent; nimirum quòd immemores eorum quæ per furorem dixerant, ea poſtea emendare & expolire nõ potuerint. At vtrùm ſancti Vates experirentur eiuſmodi concitationem, & de poteſtate mentis deiicerentur inter vaticinandum (quemadmodum Philo Moſem excidium Ægyptiorum prænunciantem inducit) præclarè diſputat & meritò negat Raynaudus [g]. Hæc dicta ſunto occaſione inſcriptionis propoſiti emblematis, *ſapere ad ſobrietatem*, quibus ſi addas non ſolùm quod Tatianus ridet, aiens [h], *eſt qua potu aquæ inſanit, & hanc tu vaticinari dicis.* Sed etiam quæ Macrobius [i] refert, in Thracia apud Ligyreos adytum fuiſſe Libero conſecratum, in quo vaticinaturi plurimo mero ſumpto oracula fundebant. obſeruatio erit haud prorſus ab inſtitutâ diſputatione aliena. Nos Christi diſcipuli oremus cum Paulo Emiſſeno apud Cyrillum Alexandrinum [k], *oremus iam Patrem, vt conſuetam nobis menſam pretioſaque & varia Spiritus ſancti eſculenta paret, & nos ebrietate ſobrietatis matre inebriet;* & pro conuiuali corona, rutilet in noſtra fronte aurea illa lamina ſacerdotalis, de qua S.Hieronymus ad Fabiolam, *Nihil enim nobis prodeſt omnium rerum eruditio, niſi ſcientia Dei coronemur*: hac ſobrietatis & pietatis coronâ magnus Sophiæ crater induendus eſt, ne noceat.

f l.21.
g diſt.4. Theol.nat. n.70.
h or.cont. Græc.n.33.
i 1.Sat.c.18.
k de incarn. Chr.hom.7.
Exod.28.

CAPVT

CAPVT XXVII.

Tumida ſapientia & literatorum famam doctrinæ captantium ineptiæ meritò deſpuendæ.

EMBLEMA XXVII.

Philoſophum & Grammaticum ſimul inambulantes pallio & barba promiſſis, ſupercilio elato, genis turgentibus, incenſo vultu, pueri poſticâ ſannâ irrident.

Vult dicier hic eſt.

TAlis fuit Creſcens ille, cui S.Iuſtinus Martyr Apologia ad Senatum obiicit, quòd οὐ φιλόσοφος, ἀλλὰ ὁ φιλόκομπος καὶ φιλόδοξος ſit. Tales plerique Philoſophorum Gentilium, qui licèt multa ad ſpeciem fecerint, quæ profeſſioni & nomini Sapientiæ ſatis conuenire viderentur; tamen ſi diſcutiatur quo ea fine fecerint, digni ſunt quibus pueri à tergo tantum linguæ per ludibrium exerant, quantum canis Apula ſitiens extra dentium ſepta proiicit. Nam quod ad virtutes attinet, I.

Primum ſecuti rem bonam non ſunt bene, D.Gregor.
Magenam mouebat gloria hos, quàm amor boni. Nazian.

quæ ſumma peruerſitas eſt, & valde præpoſterus ordo, cùm inani gloriæ honeſtas ancillatur. Adi Theophilum Raynaudum [a] copioſè iſtud argumentum tractantem, vbi quid ſentiendum de Socratis, Diogenis, Catonis, Senecæ, Epicteti virtutibus, fusè docet. Vnum in præſentia ſufficiet quo D.Paulus talium hominum putidam vanitatem & inductam corruptæ menti laruam virtutis notat his verbis [b], *dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt.* De fictitia eorum virtute hîc non diſputo; ſolùm ſuggillo rumorem ex ſcientia & literariis inſignibus conceptum, & eam quam Eunapius vocat *auream inſaniam.* qualis erat illius apud Arianum [c], quem Epictetus ſic loquentem inducit, *Quando inanis fuero & vacans curis, præſertim in conuiuio, admiratione ſuſpenſos habeo conuiuas præſentes dùm enumero ſcriptores. De his rebus mira ſcripſit in primo* περὶ δυνατῶν *Chryſippus, & Cleantes ſeparatim de his librum edidit, necnon & Archedemus; quin & Antipater, nec ſolùm in libris* περὶ δυνατῶν, *ſed peculiariter quoque in libris* περὶ κυριεύοντος; *commentarium non legiſti? non legi; lege igitur.* Tum de thraſonica illa iactantia ſubdit Epictetus: Et quid vtilitatis inde capiet. Nugacior & ineptior erit, quàm antea fuerit, eum tu cùm legiſti, nulla re alia magis profeceris. Nihilominus hæc oſtentatio non erat omnino inanis, tametſi eſſet putida; erat enim hominis re ipſa eruditi, qui variam ſuam lectionem intolerantiùs iactabar: at eorum vanitas qui multos & grandes libros ſe legiſſe mentiuntur, quorum ſumma capita vix percurrerunt; imò qui & eos interdum

a l.1.de virt. & vitiis.

b Rom. 1. 22.

c l.2.c.19.

terdum auctores citant, qui nunquam extiterunt; qui ob aditas Athenas perinde gloriantur, ac si omnem Atticam eloquentiam & eruditionem domum reportassent, quàm impudens est (per Deum inmortalem) quàm stulta, quàm ridicula, quàm Themistio castigatore [a], & Synesio [b] irrisore digna. Qui se praeterea literariū aliquē gradum pretio (vt saepe fit) in aliqua Academia sibi comparauerint & (vt loquitur Sidonius [c]) sophistica insignia in vestibus, in digitis, in capite gestauerint; tam solent plerumque esse bardi & insulsi, vt nouum doctrinae & sapientiae incrementum sibi gratulentur. O felix nostra aetas (fas mihi sit cum Petrarcha [d] pauxillum hîc labra diducere, & in re tam lepida innocenter iocare) *felix nostra aetas, quâ non vnum duósve, aut septem; sed in singulis ceu pecudum greges numerat sapientum: nec mirum sanè multos esse, qui tam facilè fiant. Venit stultus iuuenis ad templum; praeceptores illum sui praedicant, celebrant seu amore, seu errore: tumet ille, vulgus stupet, plaudunt affines & amici: ipse iussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans: tunc maiores certatim ceu diuina locutum laudibus in coelum tollunt, tinniunt interim campanae, strepunt tubae, volant annuli, figuntur oscula; vertici rotundus & niger pannus imprimitur: his peractis descendit sapiens qui stultus ascenderat. Mira prorsus transformatio, nec Nasoni cognita: sic fiunt hodie sapientes. Verus sapiens fit aliter.* Equidem doctores isti, quorum repentinam è machina sapientiam Petrarcha tam altè commendat, feliciores sunt gloriosulo illo literione Epicteti, cui magno impendio laboris & studij constat haec laudatio. *O hominem literatum!* isti enim tanto digniores sunt quorum personata doctrina, sibilis posticâ sannâ, pinsente à tergo ciconia, & mobili manu albas auriculas imitante prodatur. Dignus centeno fuste asellus, si se religioso cultu dignum credat, eo quòd Isidis, hoc est, sapientiae portet mysteria; quandoquidem ipsimet viri re ipsa docti, at nimij doctrinae suae & ingenij ostentatores passim ridiculi sint, & vulgi fabula, meritò hunc in modum à D. Laurentio Iustiniano [e] perstricti. *O elata praesumptio, ô tumens humana existimatio, indocta scientia; & nescia doctrina! quid inflaris, quid extolleris: cur terminos excedis tuos? cur erecta ceruice, extento collo, ductis superciliјs graderis? & quasi de singulari inflaris scientia?* Philosopho Grammaticum adiunximus memores Palaemonis illius de quo dicetur inferiùs [f].

[a] or. 19. init.
[b] ep. 54.
[c] l. 9. ep. 9.
[d] Dial. 12. l. 1 de remed. vtr. fort.
Sen. ep. 88.
Pers. Sat. 1.
[e] de casto connubio c. 14.
[f] l. 2. c. 21.

CAPVT XXVIII.

Contra teredinem scientiae vanam gloriam salutares quidam pastilli & alexipharmaca.

EMBLEMA XXVIII.

Triclinium Monachorum accumbentium, è quorum coetu vnus designatus à coenobiarcha, lectori pulpitum conscensuro benedictionem flexis de more genibus petenti hunc in modum apprecatur:

Ausera

Auferat à te Deus spiritum elationis.

MOrem hunc in priscorum Cœnobitarum mensis celebratum auctor est B. Petrus Damianus [a], nimirum, *vt imminenti forsitan arrogantiæ iam in ipso lectionis exordio humilitas opponatur, rectè tanta subiectionis arte benedictio petitur, vt lecturò non Sacerdos, sed cui ipse iusserit, benedicat; hinc est quòd mensæ lectoribus ex more dicitur: Auferat a te Deus spiritum elationis; nam lectoribus nonnullis vitium arrogantiæ familiare est, præsertim si cui lepor eloquentiæ suppetit, dum patentes Scripturæ campos effrenis lingua percurrit, populari fauori cor deditum spiritus elationis inuadit, & dum alios per recti itineris tramitem dirigit, ipse diuerticulum erroneæ confusionis incurrit.* Proh quàm metuenda est iactantia homini docto, ac res proprias è superiore loco aliis tradenti, vel eas scriptis mandanti; quandoquidem ne ipsi quidem Anagnostæ, qui res alienas solùm recitant, ab hoc pestilente spiritu elationis sunt tuti, etiam in Religiosorum cœtibus. Quàm potiore iure solemnis illa formula & apprecatio occentari deberet omnibus qui dant operam discendis, vel docendis scientiis, ne concipiant intra præcordia intestinum illum flatum, & tumorem arrogantiæ, quem adeò noxium & capitalem esse censuit D. Hieronymus [b], vt hæc pronuntiauerit, *Nec rusticus & sanctus frater ideo se sanctum putet, si nihil nouerit: nec peritus & eloquens linguâ æstimet sanctitatem; multòque melius est è duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quàm eloquentiam peccatricem.* Vis scire quantam labem inferat animæ arrogans scientia; quàm fœdè succutiat & subruat virtutum ædem impotens iste halitus? Audi Magnum Gregorium, & ex ipsomet sacrarum literarum studio, cùm ei se elationis spiritus insinuauerit, coniice quid in aliis doctrinis efficiat, quæ creet exitia. *Dum aliquis de sacræ legis scientia gloriatur,* (inquit [c]) *pretium sibi conuertit in veneni poculum, & inde reprobus moritur, vnde ad vitam erudiri videbatur, & in doctrina sua mortem inuenit, quia in verbis vitæ vitam minimè quæsiuit.* Quapropter longè satius sit margitem esse, & literarum penitus rudem ac plumbeum, quàm superbè doctum; cui tamen malo incredibile est quantopere obnoxia sit scientia, vt non facilius aperta Austro & pestilentibus aspirationibus Bibliothecâ libri tineis & blattis corrumpantur, quàm eruditus, nisi diligenter cauerit, ex scientia insolescat, & tumorem concipiat. *Quid* ergo (interrogat S. Augustinus [d],) *scientiam fugere debetis? electuri estis nihil scire potius, quàm inflari? Vt quid vobis loquimur, si melior est ignorantia, quàm scientia? vt quid vobis disputamus? vt quid vobis distinguimus? vt quid quod nostis, admonemus? quod non nostis inferimus? scientia cauenda est ne inflet? ergo amate scientiam, sed anteponite charitatem: scientia si sola sit inflat; quia verò charitas ædificat, non permittit scientiam inflare: ibi ergo inflat scientia, vbi charitas non ædificat; vbi autem ædificat, solidata est.*

[a] opusc. 11. c. 18.

[b] ep. 2. ad Nepot. tom. 2.

[c] D. Greg. l. 15. mor. c. 16.

[d] Serm. 35. de verb. Dom.

Caput XXIX.

Moderata vitæ asperitas ingenuo alacritatem præstat.

EMBLEMA XXIX.

Turtur, vel columba plumis exutæ, paratæ offerri in holocaustum, confractis priùs ascellis; sicut 1. *Leu.* præcipitur.

Confractis altiùs alis efferimur.

1. a in Theæteto. INgeniosè Plato [a], vt solet, *aues scientias* vocat; *auiarium* verò *animam hominis eruditi.* Eius verba sunt hæc: *Quemadmodum in animis nescio quod figmentum cereum machinati sumus, ita & in qualibet anima auiarium quoddam omnis generis auium fabricemus, quarum alia seorsim ab alijs discretis gregibus peruagentur; alia numero paucæ, nonnullæ solæ passim quocumque contigerit, volitent. hanc caueam in pueris vacuam esse dicamus, loco verò auium scientias intelligamus; & quisquis scientiam nactus hoc coërcuit ambitu, hunc inuenisse didicisséque rem ipsam, cuius scientia est, & hoc ipsum est scire: deinde rursus quamcumque velit scientiam aucupari, captámque habere, iterúmque dimittere, ac interdum in hoc aucupio aucupem falli, & capere pro columba palumbem, cùm pro internis scientijs alias præteruolantes apprehendit*, &c. Hinc eleganter Boëtius [b],

b de cons. metro 1. l. 4.

Sunt etenim pennæ volucres mihi,
Quæ celsa conscendant poli.
Quas sibi cùm velox mens induit,
Terras perosa despicit:
Aëris immensi superat globum,
Nubésque post tergum videt.
Quique agili motu calet ætheris
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
Phœbóque coniungat vias.

2. Beatus Petrus Damianus hortatur nos, vt more spiritualium volucrum ad contemplanda cœlestia nos erigamus, nostraque conuersatio in cælis sit, quemadmodum D. Pauli sydereæ aquilæ & ad volandum nos suo exemplo prouocantis fuit. Euolemus ad sublimia, in arduis commoremur, defigamus oculos mentis nostræ in res diuinas, consecremus intelligentiæ nostræ alas Deo, hoc enim *holocaustum est oblatio* Leuit. c. 1. *suauissimi odoris Domino.*

3. At vt hoc quoque munus diuino Numini acceptius sit, Guillelmus Abbas [c] sic nos admonet. *Iacta cogitatus implumes & infirmos in Domino*; sed & ipsi Deo parendum est, ac plumæ eruditionis & ingenij prope altare proiiciendæ, adeóque ascellæ confringendæ sunt. hoc est, (Radulpho interprete) ita reprimenda omnis præsumptio, vt nobis

c Serm. 2. in Cant.

non

non tribuamus virtutem contemplandi, sed supremo omnis sapientiæ fonti eam referamus acceptam. Igitur nemo acumen suum iactantiùs venditet, *sed sub diuino munere humiliter propriam infirmitatem cogitet.* hoc est detrahere plumas, & ascellas confringere auibus Deo offerendis: nosse nimirum quàm sit nobis curta supellex, & profiteri quod Plato dixit [a], quantumlibet sapientes simus, tamen nos simios tantùm esse præ Deo; denique quod Apostolus [b], nos non esse sufficientes cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed omnem sufficientiam nostram ex Deo esse; ne si fuerimus similes antiquis philosophis arroganter de se sentientibus, qui cùm cognouissent Deum, non sicut Deum, & auctorem omnis intelligentiæ & scientiæ glorificauerunt, aut gratias egerunt, dicentes se esse sapientes, ne (inquam) si euanuerimus in nostris cogitationibus, nostris viribus præfidentes, atque (vt Seneca loquitur [c]) in artibus subtilitate multa sublimiter, & elatè lasciuientes, fiamus & nos cum illis stulti, & Icario lapsu luamus temeritatem nostram. Porrò ascellas ingenij constringimus tantùm, non resecamus, neque enim modestia, siue Christiana humilitas obstat, quo minus grandia moliamur, dummodo non sint altiora nostro fastigio. imò hæc demissio solius generosi animi propria est, si tamen non ipsa magnanimitas est, videlicet cordata & prudens erectio animi ad eam honestatem & laudem, quæ citra immoderationem & indebiti honoris studium apprehendi generoso connisu potest. Quæ studiosa affectio humilitatis licèt sit recessus quidam à Deo, eiúsque maiestate in propriam tenuitatem & nihilum; haud ita tamen resilit, vt abiectè delitescat, & quasi alis penitus mutilata eò non euolet, quò magnanimus impetus, & recta ratio eam mouet.

a in Hippia maiore.
b Rom. 12.
c ep. 105.

4. Aliter Petrus Blesensis [d] symbolicam hanc ascellarum confractionem interpretatur, quæ quia præclarum documentum continet, & perutile hominibus studio literarum intentis, ideo paucis illud euoluere operæ pretium visum est fore; est quidem verum, nimiâ corporis curâ & delitiis vim intelligendi hebescere, & (vt grauiter Tertullianus [e]) *animum concepto corporis obstrui & obscurari, & infuscari concretione carneâ; vnde illi velut per corneum speculare obsoletior lux rerum est; qui cum mortis vi exprimitur de concretione carnis, & ipsa expressione colatur, de oppanso corporis erumpit in apertum, ad meram & suam lucem.* Ac proinde quantum fieri potest etiam in hac vita *exuenda est hæc vestis quam circumferimus* (ait Trismegistus in Pimandro [f]) *indumentum inscitiæ, velamen opacum, vmbraculum inimicum, quod aciem interiorum sensuum hebetat & obtundit, & abominabili fastidiosáque ebriat voluptate, ne audiamus vnquam, néve perspiciamus ea, quæ iure audienda sunt, & inprimis inspicienda.* Tu verò (vt iterum cum eodem Trismegisto loquar) mentem prorsus consequêris, vbi tuum corpus oderis; hanc denique nactus scientiam è vestigio nancisceris. Veruntamen quamuis corpus domesticum hostem bonæ mentis, & intelligentiæ domare & contundere fas sit, perimere tamen non licet: sic foueatur ne insolescat, sed solùm vt labori sufficiat, qui in otio literario solet esse maximus: sic alæ confringendæ sunt, vt nequaquam omnino præcidantur. De hac re satis. Relinquamus hanc disputationem Asceticis Doctoribus, Cassiano, D. Basilio, & aliis.

d l. de confess. sacram.
e l. de anim. c. 53.
f c. 7.

CAPVT XXX.

Prudens cautio in librorum lectione commendatur.

EMBLEMA XXX.

Virgilius è cœno gemmas laureâ virgulâ eximens.

Lucret. *Omnia sic itidem decerpsimus aurea dicta.*

1. NOn est exiguæ industriæ manibus illæsis decerpere è spinis rosas, vel incontaminatis gemmas è luto legere: verùm longè periculosioris operæ versari in lectione omnium promiscuè auctorum illibatis moribus, stylo incorrupto, doctrinâ impollutâ; vt proinde omnibus variæ eruditioni comparandæ, & librorum lectioni intentis summopere ad cautionem necessaria sint magnorum virorum monita & exempla. *Quisquis de magnis dictis arrogantium sumere scientiam nititur, prouidere solerter debet, ne hoc quod eorum scientia altū tumet, imitetur,* (inquit Magnus Gregorius[a]) *ne cum virtutum flore morum vitia colligat, & in eo quo loquendi notitiam assequitur, viuendi se imperitia transfigat: hos namque cùm fortia dicere audimus, sed tamen de dictis fortibus tumere conspicimus, quasi doctrinæ hortum ingressi de spinis rosas attingimus: discreta ergo nobis solicitudine opus est, & capere quod redolet, & cauere quod pungit; ne si fortasse improuidè dictorum flos legitur, incautis legentibus manus morum laceretur.* Cassiodorus[b] eleganti similitudine monitum istud illustrat, & velut in pellucenti cyatho, librorum lectionem auidè sitientibus propinat. *Origenem quidam non immeritò more anethi habendum esse dixerunt, qui dum sacrarum condiat pulmenta literarum, ipse tamen decoctus exsuccatúsque proiicitur, de quo conclusiuè dictum est: Vbi bene, nemo melius; vbi malè, nemo peius: & ideo cautè sapientérque legendus est, vt sic inde succos saluberrimos assumamus, ne pariter eius venena perfidiæ vitæ nostræ contraria sorbeamus.* Igitur siue tu medicinam, siue epulas in libris quæris, illos tanquam anethum tibi adhibe; & caue ne adeò infeliciter illos tractes, vt (quod dixerunt Hebræi de variis discipulorū generibus disputantes) instar spongiæ attrahas bona pariter & mala; vel (quod longè deterrimum est) instar sacci vinarij, qui sincerum purúmque liquorem transmittit, solas verò feces retinet: vel fias eorum similis, qui contempto tritico, ononim, & neglectâ pulpâ echinos appetunt; Vlpiani denique, quem solas ex sermonibus spinas relictis rosis collegisse Athenæus ait[c].

a l.27. mor. c.1.

b l.de diu. lect.c.2.

Plin.l.19.c.8.

In Pirke Auoth apud Nouarinum l. 1. sacr. elect.n. 315.

c l.6. gymnos.

2. Solicitudinis in legendo cautæ, & solicitæ in colligendo cautionis in Marone exemplum esto. Is enim dum incultum & obsoletum Ennium haberet in manibus, eúmque euolueret, quid ageret interrogatus, respondit, se aurum ex Ennij luto colligere. Atque ita omnino fecit, vti se facere respōdit. Nam ex vetere illo poëta sic sententiarum dignitatem & gemmas exemit, vt nihil ipsi de quisquiliis, illuuie, & fecibus Enniani styli adhæserit. Ex Epicurei suilis alueis gemmas identidem legens Seneca, eásque suis epistolis inserens, sic factum suum probat:

Has

Has voces non est quòd Epicuri esse indices, publica sunt. Quod fieri in Senatu solet, faciendum quoque in philosophia censeo. cùm censuit aliquid quod ex parte mihi placet; iubeo illum sententiam diuidere, & sequor. Eo libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, vt istis qui ad illa confugient spe malâ inducti, qui velamentum se ipsos suorum vitiorum se habituros esse existimant, probem quocumque ierint, honestè esse viuendum. Et alio loco, *Quod verum est meum est, perseuerabo Epicurum tibi ingerere; vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciant quæ optima sunt esse communia.* Sen. ep. 21. Ep. 12.

Capvt XXXI.

Literarum suauitatem haud percipi ab illis, qui perfunctoriè student, sed ab iis qui strenuè & constanter.

EMBLEMA XXXI.

Mineruа poculum lauro coronatum propinans.

Vt placeat, ebibe.

Voluptatem instar fibulæ Deus animæ nostræ inseruit, vt diuturnam in corpore mansionem sustineret, interea dum æternas delitias sibi comparat huius vitæ laboribus. Quidpiam tale mihi videtur esse in scientiis, quæ sua etiam non carent suauitate, dum in earum acquisitionem multo labore & studio incumbitur. Nihilominus vt poculum, in quo sapientia propinatur, perfectè placeat, ebibendum est; in imo enim subsidit liquidior voluptas, secus ac euenire in plerisque aliis rebus solet. Radix quidem scientiæ paulo amarior est, non inficior; at eius fructus enimuero sunt dulcissimi, & *quo quæritur difficiliùs, eo dulciùs inuenitur*, ipsáque difficultate velut conditur. In sacris libris (ait D. Hieronymus[a]) totum quod legimus nitet quidem, & fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. ideóque D. Gregorius[b] putat diuinum Numen circumfudisse tenebras, & impediuisse locis quibusdam obscurioribus sacram Scripturam, non solùm ne vilesceret, si aperta cunctis foret; sed etiam vt tanto maiore dulcedine inuenta reficiat, quanto maiore labore fatigat animum quæsita. Aliter contingit *in corporeis voluptatibus, quibus minimùm fruuntur, qui solicitiùs seruiunt*: at verò in studio sapientiæ, tum maximè eius delitiæ percipiuntur, cùm impensiùs & laboriosiùs inuestigantur. 1.

D. August. conc. 2. in Ps. 103.
a ep. 13. ad Paulin. de instit. Monach.
b in Ezech. hom. 6.
in Ecl. physicis.

Quamobrem neu desipiamus cum stultis qui aliquantulâ difficultate deterriti sapientiam atque doctrinam (vt Salomon ait[c]) despiciunt. Illita est ora huius Palladij poculi nonnullâ laboris amaritudine, tanquam stillâ absinthij, fateor; at tam pura in imo voluptas residet, vt nihil sit hac in vita suauius, nihil optatius; nullum quàm inde maius corporearum voluptatum fastidium: vt propterea verè Dacrianus Abbas[d] dixerit, *Si ad lectionis sacræ studium promptus & diligens esse volueris, incundaberis plurimum: & tibi dulcescere incipient quæuis spiritalia, fietque vt san-* 2.

c Prou. 1.
d in speculo Monachorũ.

His delitiis assuefactus omnes delitias carnales facilè contemnas. plena quippe sunt omnia sacra volumina mysteriis, (inquit D.Bernardus[a]) *ac cœlesti singula dulcedine redundantia. si tamen diligentem habebunt inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra , oleúmque de saxo durissimo.* Suam quoque inesse aliis libris & studiis maximam & honestissimam voluptatem , superiùs non semel ostendimus , probátque M. Tullius in Catone maiore illustribus exemplis. soli inexperti has delitias despiciunt. nemo eas expertus in iis immori non desiderat.

a hom.1.super Missus est.

CAPVT XXXII.

Non solùm linguâ, sed præcipuè moribus philosophandum.

EMBLEMA XXXII.

Persea arbor , cuius folia linguæ figuram referunt, fructus cordis.

In Deo laudabo verbum.

1. NOn inuenerunt Ægyptij cui conuenientius hanc arborem dedicarent,quàm Numini sermonum , qui de diuinis rebus instituuntur , præfecto ; vt innuerent cor Theologi pariter ac linguam famulati debere Deo , hoc est, omne ipsius vitæ institutum debere cum sublimibus de Deo disputationibus consentire : quo hieroglyphico monito quid verius , quid sanctius Christiana philosophia dicere possit , non video. Visus est Deus eiusdem documenti symbolum constituisse in Paradiso terrestri, quando lignum scientiæ proximè ligno vitæ plantauit;quod cùm animaduertisset Iustinus Martyr,hæc ad Diogenem scripsit. *Neque vita sine cognitione , neque cognitio tuta sine vera vita est ; ideo in propinquo vtrumque plantatum fuit , quam facultatem cùm perspexisset Apostolus reprehendens cognitionem quæ sine veritate mandati in vita exercetur, dicit: Scientia inflat, charitas ædificat.* Qui secus facit,arbor deterrima est, quantumlibet vernet ac floreat. Tales arbores esse in Sodomitico agro refert Solinus[b] , quæ si quid pomorum ferunt , & quantumuis ea speciem maturitatis præferant , haud tamen vesca sunt , leui enim compressa tactu illico fatiscunt in fauillas & cineres:sepulcra dealbata hoc Doctorum genus qui dicunt & non faciunt.Et planè *delicatus est*,nedum ridiculus,*magister qui pleno ventre de ieiuniis disputat ; accusare auaritiam & latro potest: Sacerdotis os,mens & manus concordent.obstrepera pica, garruli psittaci,loquaces citeriæ voces*, prætereaque nihil. *Cùm tamen longe satius sit,vitam bonam,quæ etiam sine doctrina gratiam habet possidere , quàm doctrinam sine vita,quæ integritatem non habet.* Quis non malit nummum, quantumuis incóncinnè cusum , sed iusti & legitimi ponderis , ac puri metalli;quàm affabrè monetali signo percussum, at insyncerum & iusto leniorem ? Quorsum hoc pertineat intelliges ex simili dicto Zenonis: dicebat eruditorum sermones & imperfectos , τοὺς τῶν ἀπολοίκων λόγους

b c.36.

D. Hier. ep. 2. ad Nepot.

D.Ambros. in Ps.118.

ὁμοί

μὴ ἀπηρτισμένους, Alexandrinæ pecuniæ ſimiles. Nam gratos quidem oculis, & pictos monetæ inſtar, nihilo tamen eſſe meliores. Eos verò qui ſecus, temerè quidem & ruſticè inciſis, ſed qui pictam orationem ſuperare poſſint. Is porrò omne punctum tulit, éſtque arbor digna quæ ſupremo Numini conſecretur, quiſquis in foliis linguam, in pomis cor ſuum exprimit; hoc eſt, iuxta Chriſti Domini monitum, *qui fecerit, & docuerit*; neque ſit ex eorum numero, quibus exprobratum eſt iſtud, *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me.*

Laërt. l. 1. in Zenone.

Matth. 15.

Marc. 7.

Rurſus videamus ecquod inter cor & linguam commercium inter- 2.
cedat, quandoquidem ſymbolicæ huius arboris folia & fructus anſam huic quæſtioni præbent. Aulus Gellius [a] refert dici conſueuiſſe, linguam debere vinculis de pectore, imò ac de corde aptis moueri, & quaſi gubernari; quod ſanctus Columbanus pulchrè verſu complexus eſt,

Lingua ſuos habeat frenos in corde ligatos.

Idem B. Petrus Damianus [b], in mentis ſtatera ſingula verba appendenda eſſe aiens. Idipſum regius Pſaltes innuit, meditationem, quæ cordis munus eſt & officium, linguæ tribuens: *lingua mea meditabitur iuſtitiam.* Sed in primis diuinum eſt illud Seruatoris noſtri Chriſti in hanc ſententiam, *Ex abundantia cordis os loquitur.* Ex quibus colligo non ſolùm intercedere aliquam rationem, & veluti fœdus inter cor & linguam, ſed etiam debere eſſe talem inter ea conſenſum, vt ſicut arborum folia fructibus, ſic lingua ſeruiat cordi. Quòd ſi alterutro carendum eſt, longè ſatius eſſe & glorioſius *Philoſophum eſſe factis, quàm verbis, virtutum conſcientiam, quàm iactantiam noſſe.*

a l. 1. c. 15.

b Opuſc. 16.

Pſalm. 74.

Mat. 12. 34.

D. Cypr. de bono patient. ſerm. 3. initio.

SECTIO VII.

Emblemata ſtudiorum commendatitia,

ſiue

Commendationes ſtudiorum emblematicæ.

NON ſum ita cõſecratus præceptis, vt ſolùm præceptiuus 1.
audire velim, & reſpuam, ac reiiciam ex hac Bibliotheca omnia illa emblemata, quæ documentum aliquod non contineant. Pinge (per me licet, imò & tibi auctor ſum) pinge etiam in cœlo tui Muſei alia emblemata; non erunt aliena ab hoc loco, dummodo ad literarum commendationem, & ſtudia bonarum artium pertineant: cuiuſmodi ſunt ſena hæc, quæ exempli gratiâ tibi affero; & quibus quinquagenarius ille emblematum numerus, quem promiſi, abſoluitur.

CAPVT

CAPUT I.

Studia literarum geniales ingenij epulæ.

EMBLEMA I.

Æthiopica Solis mensa.

Μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματα.

1\. a lib. 3. MEmorabilis est Æthiopica illa mensa de qua sic Pomponius Mela [a] de situ orbis. Est locus apud Æthiopas apparatis epulis semper refertus, & quia vt libet vesci volentibus licet, ἡλίου τράπεζαν appellant,& quæ passim apposita sunt, affirmant nasci subinde diuinitus. Herodotus à quo fluxit hæc historia, ait pratum esse omnium quadrupedum carne refertissimum, quam magistratus illic per noctem ponere consueuerat, vt cùm illuxisset, fas esset omnibus indigenis eò accedere,& gratis epulari: ad quam etiam inspiciendam Cambises Legatos in Æthiopiam misit; erat enim (vt loquitur D. Hieronymus) famosissima. Ego non reperio elegantius Bibliothecarum symbolum, quàm hanc mensam. Nam in Bibliothecis Apollo Musarum præses lautissima & perpetua nostris mentibus conuiuia instruit μαθήματα τῆς ψυχῆς βρώματα. Disciplinas cibos mentis nostræ, Apollinem verò solem esse, cùm tu discere possis ex variis eius potestatibus, de quibus Macrobius; tum præsertim ex aureis istis versibus nectatei Claudiani de sole oriente,

Vide Solinum in Polyh.

Greg.Nyss. hom.7. in Cant.

Inualidum dextro portat Titana lacerto
Nondum luce grauem,nec pubescentibus annis
Cristatum radijs, primo clementior æuo
Fingitur, & tenerum vagitu despuit ignem.

2\. b 9. reip. Studia literarum pabulum esse & epulas animorum nostrorum, si auctoritate euincendum est, habeo Platonem [b], qui hoc cibo refici animi vires dixit, ἑστιάσας λόγων καλῶν καὶ αἰρέσεων. *Reficiens animum pulchris disputationibus, & commentationibus.* habeo eundem *in Phædro*, τῶν λόγων ὑμᾶς Λυσίας ἑστία. habeo Synesium, ἑστία Κυρηναίους τῷ λόγῳ. habeo Gregorium Naz. [c] τοῖς ματαίοις πλασμοῖς ἑστιᾶν διάνοιαν. habeo Basilium [d], qui libros sacros appellat θεόπνευστα δῶρα καὶ τροφὴν ψυχῶν. *dona diuinitus missa, & cibum animorum.* In promptu sunt è Latinis Tullius [e], qui *saturatam bonarum cogitationum epulis animam* dixit; idémque alibi pabulum ad animum transtulit: sed *quoniam* (inquit [f]) *auidum hominem ad has dicendi epulas recipi, sic accipiam*, &c. Symmachus [g], *quotidiana pabula ingenij.* Ammianus [h], *Eruditionem & Philosophiam* vocat *pabula.* Plautus Comicum salem suæ orationi aspergens, *Libenter edi sermonem tuum*, inquit Seneca [i]. *In pascuum emissus sum, cibum meum repetiui, incipio toto animo studere*; & sexcenta id genus, quæ si vacet & libeat, enumerare possim. Quin & ipse Salomon similis Metaphoræ inuolucris, mensam & vina & pastum corporis ad studia literarum, quibus animus reficitur,

Idem Synes. c Or. 5. d in Ps. 59. e 1. de diu. f l. 1. ep. 53. g lib. 16. h in Aulul. i Ep. 104.

reficitur, traduxit, inuitans promiscuè omnes discendi cupidos ad illud Gymnasium, quod Hierosolymis erexerat, tamquam ad geniales epulas.

Caput huius solaris cœnæ, seu bibliothecalis conuiuij, hauddubiè sunt sacra volumina & Scripturæ, quarum tractatione (inquit D. Damascenus [a]) nihil puto in hac luce iucundius, quo animæ pabulo omnia mella superentur. Beda omnino eleganter sacros Codices esse ait mensam illam de lignis sethim, quam Deus fieri iussit in Exodo, sic interpretatur. *Mensa de lignis sethim facta, Scriptura est sacra de fortibus sanctorum Patrum verbis actibúsque compacta, quæ dum nobis quæ sint æterna præmia beatitudinis, & quomodo ad hæc perueniatur ostendit, cibum profectò nobis salutis ac vitæ suggerit. hæc habet longitudinem cum perseuerantia nobis cœptæ religionis, latitudinem cum amplitudine charitatis, altitudinem cum spe remunerationis perpetuæ insinuat: hæc mensa inauratur, quia Scriptura sancta sapientia cœlestis sensu clarà refulget, & ipsi qui eam condidere Prophetæ præclarè vitâ ac sermone fuerunt: labium autem aureum fit mensæ per circuitum, quia doctrina sacri eloquij per mundissima nobis prædicatorum fidelium ora ministratur. Quatuor autem pedes habet mensa, quia quadriformi ratione omnis diuinorum eloquiorum series distinguitur. In libris namque omnibus sanctis intueri oportet quæ ibi æterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuntientur, quæ agenda præcipiantur, vel moneantur. Item habet quatuor pedes, quia verba cœlestis oraculi vel historico intellectu, vel allegorico, vel tropologico, id est, morali, vel anagogico solent accipi.* pulchrè, subtiliter, verè. Origenes mortiferam illam mensam, quam Regius Vates impiis in Christum Iudæis imprecatur, his verbis, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*; sic in rem præsentem interpretatur. *Omnes scripturæ* (inquit) *quæ ante aduentum Domini erant apud Israël, primis enim illis traditæ sunt eloquia Dei, & omne quod appellatur vetus Testamentum mensa est Israel; in qua mensa, si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi legis & Prophetarum sermonibus pascebatur; fit eis in laqueum Scriptura diuina, cùm legunt ea quæ de Christo prophetata sunt, & dicunt non esse sub Iesu completa: fit hæc mensa illis in scandalum, quia ex Scripturis didicerant quòd Iesus manet in æternum: Iesum autem videntes mortuum & crucifixum, scandalizantur.* 3.

a Epist. 124. ad Hieron.

Exodi 25.

Psal. 68.23.

Rom. 3.8.

Hanc Scripturarum mensam putauit Rupertus [b] rectè indicari illo conuiuio, in quo secus pedes Domini famosa mulier etiam non vocata recubuit. *Gentilitas enim* (inquit) *ad diuitias Iudæorum, ex quibus salus est, veniens, & ad magnum Scripturarum conuiuium iniussa prorumpens, quæ fuerat meretrix, id est, pluribus Dijs quasi pluribus prostituta viris, retrò secus pedes Domini recubuit.* Quibus epulis ita se refici sensit, ac tanta animum suum dulcedine compleri, licèt analecta duntaxat huius mensę collegisse videri possit; vt etiã domi suę cùm Christum Dominum conuiuam haberet, suarum tamen partium oblita, nec tantùm nihil sategit, vt eum lautè exciperet, sed regustans priores illas delitias, quibus pasta fuerat, tanta suauitate tenebatur; quæ profectò maior est mentis, quàm corporis, vt superueniens & velut diuino superfusa huic condimento acerbior increpatio à Martha sorore, indulgentem sanctissi- 4.

b lib. 10. in Ioan.

Luc. 7.36.

In Ioan. c. 12.

S. Aug. ferm. 27. de verb. Dom.

mis epulis Mariam vel ad tantillum tempus reuocare non potuerit. Habent quidem nonnihil delectationis tum fercula, tum pocula quæ ministrantur à prophanis Doctoribus: sed enimuerò præ meraca illa sapientia, quæ propinatur ab artifice omnis suauitatis Deo Opt. Max. in sacris codicibus, est insulsa. Itáque visum est D. Bernardo [a] de vera & sapida scientia disputanti. *Fortè (ait) sapientia à sapore denominatur, quòd virtuti accedens quoddam velut condimentum sapidam reddat, quæ per se insulsa quodammodo & aspera sentiebatur.*

a in Cant. serm. 85.

5. Igitur sacri codices sunt mensarum apparatus opipari. Quid si præterea dixero eos *Soles* esse longè splendidissimos, nunquid fatendum erit *Solis mensam* re vera esse in Christianorum Bibliothecis, in quibus princeps locus diuinis voluminibus attribuitur? Non ero hac in parte longior; neque dicam sacra illa diuini Verbi monumenta esse paruum illum fontem, qui creuit in Flauium, & in lucem *solémque* conuersus est. Non dicam Scripturam sacram esse speciosiorem sole; & super omnem dispositionem stellarum, & luci comparatam priorem inueniri, quemadmodum vir in primis doctus mysticè accommodauit; vnus audiatur Hieronymus [b] suam deflens cæcitatem, qui certo tempore fulgentissimi huius Solis lumen non viderit. *Miser* (inquit) *ego lecturus Tullium ieiunabam, & post crebras vigilias Plato sumebatur in manibus: si quando in memetipsum conuersus Prophetas legere voluissem, sermo horrebat incultus, & quia cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis.*

Esth. 10. 6. Mendoça in procem. lib. Reg sect. 3. b ep. ad Eustoch. de custodia virginitatis.

6. Sat est: habemus in nostris Bibliothecis instructissima conuiuia. Præbent sacri libri humanis mentibus exquisitas delitias, & sciunt *filij tui quos dilexisti Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat.* Quot habeo in Museo libros, tot habeo parata fercula, nisi potiùs singuli libri sunt splendidæ mensæ, & lautissima conuiuia, quæ vel auidissimis ingeniis saturandis sufficiunt, quantumlibet expetere potest inexhausta sciendi auiditas. huius mensæ caput sunt ea fercula, quæ Deus sua ipsius manu parauit, ac per se ipsum intulit: reliqua quæ recta ratio ac naturæ lumen condiuit, possunt habere locum inter leuiuscula bellaria, aut saltem inter analecta, quæ tamen etiam venerationi esse debent, vt Damis apud Philostratum [b] rectè dicit cuidam sibi exprobranti, quòd suis operibus insereret res minutissimas, quæ velut cœnanti Apollonio excidissent, ὑπολαβὼν Δάμις, εἰ δαῖτες ἐςὶ θεῶν εἰσι καὶ σιτοῦνται θεοὶ πάντως πȣ̃ καὶ θεράποντες αὐτοῖς εἰσὶν, οἷς μέλει τοῦ μηδὲ τὰ πίπτοντα τῆς ἀμβροσίας ἀπόλλυσθαι. *Bene admones, (ait Damis:) sed hæc mensa Deorum est, ipsique etiam Dij conuiuæ. satagere verò debent famuli, ne vel minima particula ambrosiæ pereat.* Et quoniam mentio facta est mensæ Deorum: agè, videamus quàm bellè Clemens Romanus [c] illam allegoriam interpretetur, & ad præsens argumentum appositè. *Cœna Deorum causa hoc modo se habet,* (inquit) *conuiuium mundum tradunt: discumbendi ordinem Deorum, stellarum positionem, quos Hesiodus cœli & terræ filios nominat, in quibus sex mares, & sex fœminas ad duodecim signorum numerum referunt, quæ vninersum circumeunt mundum: dapes autem conuiuij, rationes esse & causas rerum tradunt,*

Sap. 16.

b in vita Apollon.

c l. 10. recognit.

dulces

dulces & concupiscibiles, quæ qualiter regatur & gubernetur hic mundus, ex signorum positione & astrorum cursibus colliguntur. Ad libertatis tamen conuiuij modum dicunt ista constare, pro eo quòd potestatem habeat vniuscuiusque sensus si velit degustare aliquid ex eiusmodi scientia, aut si nolit: & sicut in conuiuio nemo cogitur, sed vescendi libertas penes vnumquemque est; ita & philosophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Discordiam, concupiscentiam carnis dicunt, quæ insurgit aduersum propositum mentis, & philosophandi impedit studium. Ideo denique, & tempus illud esse aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum verò & Thetidem Nympham, aridum & humidum ponunt elementum, ex quorum admixtione substantia corporum constat: Mercurium, verbum esse tradunt, per quod sensui doctrina confertur: Iunonem, pudicitiam: Mineruam, fortitudinem: Venerem, libidinem dicunt: Paridem, sensum. Si ergo, aiunt, accidat in homine barbarum esse, & imperitum sensum, & rectum iudicium nescientem, spretâ pudicitiâ & virtute, libidini palmam, quod est malum, dabit, per quod non solùm sibi, sed & ciuibus, & vniuersæ genti subuersio, & pernicies aderit. Hæc ergo licet illis componere ex qualibet materia visum sit, tamen aptari ad omnem hominem possunt, quia si quis pastoralem ac rusticum, atque imperitum habeat sensum, nec velit erudiri, vbi corporis calor de libidinis suauitate succreuerit, continuò spretis studiorum virtutibus, & scientia bonis ad voluptates corporum animum confert. Et hinc est, vnde impacata bella consurgunt, vrbes ruūt, patria concidunt, sicut & Paris raptâ Helenâ ad mutuum Græcos & Barbaros armauit exitium. Hæc mythologia, de qua Petrus qui eo loco à Clemente inducitur loquens & expositionem laudans ait: *Multas, vt video, ingeniosi homines ex iis quæ legunt verisimilitudines capiunt*, &c. Est igitur tam lauta & exquisita humanæ mentis mensa, *Eruditio*; tam lauti & adipales cibi sunt, sermones docti; vt eiusmodi conuiuia digna visa sint accubatione epulati Deorum.

Capvt II.

Studia literarum ad animi tranquillitatem quantopere iuuent.

EMBLEMA II.

Nauis fluctibus iactata ad portum contendens, in cuius
inertia & faucibus stat ingens Colossus Phœbi,
statua, sinistrâ manu Nepenthes tenens,
dexterâ librum, cui pro titulo
illud Ouidij,

Animi medicina quiésque nulla nisi in studio est.

IN hoc emblematico portu audire mihi videor rediuiuum Boetium[a] 1.
iactatos vitiorum, aut curarum æstibus huc aduocantem. a metro 10. l.3.

Huc omnes pariter venite capti,

 Quos

Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas hebetans libido mentes;
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placidâ manens quiete,
Hoc vnum miseris patens asylum.
Non quidquid Tagus aureis arenis
Donat, aut Hermus rutilante ripa,
Aut Indus calido propinquus orbi, &c.

In hoc Phœbi portu fit cum magna animi tranquillitate, quòd se factiturum sperabat magnum iter ad doctas profectus Athenas Propertius[a],

a lib. 3. eleg. ad Cynth.

Inde vbi Piræi capient me littora portus,
Scandam ego Thesea brachia longa viæ.
Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.
Persequar aut studium linguæ Demosthenis arma;
Librorúmque tuos docte Menandre sales.

Optima & benefida statio studium literarum in tantis, & tam continuis molestiarum procellis, quibus miseri iactamur. Ampliùs dico: mens studiosi hominis, & ad hunc portum feliciter appulsi,

——est velut altus Olympi
Vertex, qui spatio ventos, hyeméśque relinquit,
Perpetuum nullâ temeratus nube serenum:
Celsior exurgit pluuiis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.

2. Primo libro diximus quantopere studia literarum conferant ad perturbationes animi sedandas, & reprimenda vitia: remedium hoc solum reperit Propertius amori illi compescendo, quo perditè solicitabatur: in curis verò & molestiis, atque animi ægri iactationibus nullus portus tutior est studio literarum, Stoico teste: Ferox est (ait) atque aduersùs omne remedium contumax ille affectus, qui ex dolore nascitur, licèt nitatur obruere & deuorare gemitus suos; per ipsum tamen compositum fictúmque vultum lacrymæ profunduntur: ludis interim & gladiatoribus illum occupamus; at illum inter ipsa quibus auocatur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subibit; ideo melius est illum vincere quã fallere. Nã qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsâ quiete impetũ ad sæuiendum colligit: at qui rationi cessit, in perpetuum cõponitur. Nõ sum itaque mõstraturus illa, quibus multos vsos esse scio, vt peregrinatione te vel longâ detineas, vel amœna delectes, vt rationum accipiendarum diligentiâ, patrimonij administratione multum occupes temporis, vt semper nouo te aliquo negotio implices; omnia ista ad exiguum momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt; ego autem malo illum desinere quàm decipi: *Itaque illò te duco quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est,* AD LIBERALIA STVDIA, *alia sanabunt vulnus tuum, alia omnem tristitiam tibi euellent; hinc parandum tibi contra fortunam auxilium, hinc proferendum.* Tutam te præstabunt illa, consolabuntur illa, delectabunt illa;

si bona fide animum tuum intrauerint, nunquam ampliùs intrabit dolor, nunquam solicitudo, nunquam afflictionis irritæ superuacanea vexatio, nulli horum patebit pectus tuum; lætus & alacer est velut optimi rebus, quisquis ad hanc tranquillā quietámque vitam se recipit: quidn verò sint optima, cùm animus omnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modò se leuioribus studiis oblectat, modò ad considerandam suam vniuersíque naturam, veri auidus insurgit. Hæc ferè Seneca[a], non enim potest animum licèt piè dolentem à solicitudine auocare, nisi ratio, aut honesta occupatio; quæ vtraque, secundùm Deum, perfectè in studio literarum reperitur. Nullum in suis malis leuamen, nullum in exilio solatium Ouidius[b] se reperisse ait nisi in studiis. a in consol. ad Heluiam c. 16. & 17. b l. 5. inst. el. 1.

Felix qui patitur quæ numerare potest.
Quot fruticis sylua, quot flauas Tibris arenas,
Mollia quot Martis gramina campus habet:
Tot mala pertulimus, quorum medicina quiésque
Nulla nisi in studio est, Pieridúmque mora.

Hoc portus symbolicus significat, hoc liber, hoc Nepenthe, hoc præses medicinæ & Musarum Phœbus; & si nihil aliud commodi studia literarum afferant, quàm quòd auocent animum à molestiis, haud parum sit: sic idem Ouidius[c], c Eleg. 6. l. 1. de Ponto.

Cùm bene quæsieris, quid agam, magis vtile nil est
Artibus his, quæ nil vtilitatis habent.
Consequor ex illis casus obliuia nostri:
Hanc messem satis est si modò reddat ager.

Eleganter. Extremum tamen edulium quod hîc tibi appono, volo esse particulam ambrosiæ quæ suaui sensu palato blandiatur. *Certè si quis infida ratis vitia perspexerit, tanquam frequenti librorum portu abiectum, aurium vela deponat, lectionis anchoram figat, non videtur deseruisse cursum, si descendit portum.* S Ambros. l. 4. in Luc.

CAPVT III.

Mentis eruditæ immensa capacitas, & indefessa agitatio.

EMBLEMA III.

Caput Philosophi præferens in fronte solem.

INSCRIPTIO GEMINA.

Supernè, *Nulla quies.* Infrà, Ἐγὼ ἓν καὶ πάντα.

STudiosis omnibus vnus est viuendi, & aliquid literarium animo agitandi, finis; &, (quòd de Delphino Plutarchus[d] dixit) *non prius mouendi, quàm viuendi finem facit, vtique etiam inter somnum haud quietus.* 1. d l. de solertia.
Ipse Apostolus cùm iam Timotheum de proxima sua morte certiorem fecisset, *ego iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat*; ab eo tamen petit libros, *veniens affer tecum & libros.* nimirum inquit Hugo Carensis, 2. Tim. 4. v. 6. & 13.

vt essent ei solatio in tribulatione, & vt aliis daret exemplum studendi. Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte imminente: vel aliis studium commendare. Vix tu reperies hominem consecratum literis, quem mors non occupet aliquid edere in publicum molientem. Soles ingeniorum sunt huiusmodi homines, quibus nulla quies est, nisi in perpetuo motu, & lustrando orbe. Quod de suo Imperatore dixit Pacatus [a], idem dictum esto de viris insigniter doctis & ingeniosis. *Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat æternitas, & quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est, vt indefessa vertigo cœlum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare sol nescit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es.* De philosophici ingenij perpetuo motu, atque agitatione hæc perpulchrè Maximus Tyrius. *Seu* (inquit) *cui maximè arbitror simile Philosophi spectaculum? insomnio nimirum manifesto liquidóque ac volitanti circumquaque, cuius integro corpore manente, in terram tamen vniuersam excurrat animus, è terra in cœlum efferatur, vniuersum transmittat mare, aërem peruolitet totum, cum Sole terram ambiat, cum Luna circumferatur, cæterorum astrorum iungatur in choro, minimúmque absit quin vnà cum Ioue omnia distribuat. O peregrinationem beatam! ô spectacula pulchra! ô insomnia verissima.* Hominis eruditi *animus inquies* (aiebat Domitius) *opere pascitur. Magnanimos nos natura produxit, deditque nobis gloriosum, excelsum, mundóque simillimum spiritum; quem quantum passibus licet, sequitur æmulatúrque.*

a in Paneg.

Sen. ep. 103.

2. Aliâ re Sol & eruditi hominis caput consentiunt. Nimirum, quòd sicut virtute & potestate Sol res omnes, quæ sub sensus nostros cadunt, continet, vtpote qui illis producendis interueniat; ita viri docti mens, cuius domicilium præcipuè in capite est, omnia intelligendo, omnia sibi commiscet, & (si ita loqui fas est) sibi identificat.

3. Augustæ pietatis monumentum fuit sacra illa mensa, quam æternæ sapientiæ dedicauit Iustinianus Imp. conflata (vt auctor est Cedrenus) ex auro, argento, lapidibus, lignis, metallis, rebúsque omnibus quæ vspiam inueniri potuerunt. Neque vlli conuenientiùs consecrari potuit totius Orbis vniuersitas in exiguum coacta, quàm tibi qui,

Boëtius.

——pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente geris, similique ab imagine formas.

4. Ego licèt non ignorem in quolibet homine mundum vniuersum contineri, ac esse μικρόκοσμον, in quo vno omnia reperturus sis, quæ sunt per rerum vniuersitatem sparsa: licèt ingentis spiritus res sit cùm Oriẽtem, & Occidentem lustraueris animo, tantámque rerum copiam quas natura beatissimè fundit aspexeris, emittere hanc Dei vocem, *hæc omnia mea sunt*; tamen nosse suas opes, & cognitas nobiliore quodam modo, quàm quo in se ipsis sunt, intelligentiâ comprehendere, est solius eruditi & sapientis, cuius mens ita coaluit, & velut conflata est ex rerum omnium cognitione, vt intra se nihil non possideat, ac Dei ipsius æmulus dicere possit, ἐγὼ ἓν καὶ πάντα, *Ego vnum & omnia.* De Philosophia hæc Stoicus. *Totum huc conuerte mentem, huic asside, hanc cole. Ingens interuallum inter te, & cæteros fiat: omnes mortales multò antecedes, non multò te Dij antecedent. Quid inter illos, & te interfuturum sit quæris?*

Sen. de benef. l. 7.

Sen. ep. 53.

diutius

diutius erunt. At me Hercule magni artificis est clausisse totum in exiguo.

Capvt IV.

Nulla spectacula honestiora, iucundiora, vtiliora librorum lectione.

EMBLEMA IV.

M. Antoninus Philosophus Imp. in mediis ludis circensibus librum legens.

Exigua immensus sapienti pagina circus.

Notior est Emblematis sensus ex lemmate, quàm vt explicatione indigeat.

DEsignator Bibliothecæ formam circi maximi hunc in modum pictori describet, vt eum rectè & ordine pingat, prout eum nobis exhibent, Tertullianus [a], Cassiodorus [b], Isidorus, Mariana, Bulengerus, aliíque. Pingatur immensa moles ædificij, & fabrica ipsis etiam (vt Cassiodorus [c] loquitur) miranda Romanis, duobus montibus firmiter præcincta, longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, in oue formam desinens, quam proinde Dion. Halic. vocat *ἀμφιθέατρον ἱππόδρομον*. Et Apollonius [d], *ἀρέα κύκλον ἀγῶνος*. *Latum circulum certaminis*, & Corippus [e], 1.

a l. de spectac.
b l. 3. var. ep. 51.
c cap. 3. de spectac. de ludis Circens.
d l. 4. Argon.
e l. 1.

——*teretem longis anfractibus orbem.*

In ambitu erit porticus capiens centum quinquaginta hominum millia: gradus maiori latitudine quàm altitudine, ad spectantium commoditatem, vt superiorum pedes in inferiorum sedibus & subselliis quiescant. Ad Aquilonem ianuæ duodecim turritis pinnis ornatæ instar oppidi, prope ianuas; carceres cum repagulis, septis, valuis, & alba linea. Supernè, Principis, ludorum editoris & procerum suggestus ad mappæ missionem, & alia signa, metæ fastigiatæ ouis in honorem castorum. In medio obeliscus altus centum triginta pedes cum sua basi incisus literis Ægyptiis, terminatus pyropo ignes vomente ex auro & ære. Alter obeliscus lunæ sacer, vt prior Soli. Ante primas metas sacellum Murciæ Veneris, Ara Consi & aliorum numinum, vt Neptuni, magnæ Deûm matris. Inter primas & vltimas metas spina circi, id est, murus quatuor pedes altus, latus duodecim, quadrigarios tanquam obiecto obice diuidens, relicto aliquantulo spatio flectendis metis septenâ decursione non sine periculo frequentis naufragij in illis angustiis. Euripus, hoc est, lacuna aquarum inertium circo circumducta, ne si interdum venatio detur, feræ erumpant. Ad eius oram effictæ imagines Delphinorum, vel (si mauis cum Cassiodoro) viui in ea esse poterunt. Plurima insuper ornamenta statuarum, columnarum, aliarúmque rerum, adeò vt (quemadmodum dixit Nazarius in panegyrico Constan

Constantini) illuc non minus cupidè conueniatur loci gratiâ, quàm spectandi voluptate. Deinde quatuor quadrigæ emittentur in curriculum quaternis distinctæ factionum coloribus, prasino, veneto, albo, russeo; aurigis, quibus nec mora, nec requies, vel in verbera pendentibus, vel in sublime elatis, vel prono pectore iuga tangentibus, & solùm de cita, tuta & interiore metarum flexione solicitis. Vnius naufragium dabitur qui sinisteriùs ad metas, vel dexteriùs ad spinam detersis rotis resupino curru, perfracto axe, excussus obtritúsque & exanimis, equis interea ad diuersa tendentibus, ac populo contrariis studiis efferuescente, æstuante, fremente, hîc suis exiliente sedibus, illic minas intentante impetitis agitatoribus, adeóque conuitia iactante in superos, illic vultu, gestu, clamoribus hortante, vt tenore eatur, & non discedatur ab orbita, hîc sibi plaudente, illic insultante propinquis. Alia eius generis ad Circenses ludos pertinentia eruditus Musei præfectus pictori suppeditabit, vt picturam eruditio commendet, & vicissim pictura eruditionem.

2. At verò quamuis nullum spectaculum fuerit splendidius, vel ab immanitate alienius, vel nobilius, vel significantius, nihil (quod præcipuè ad præsens institutum spectat) magis symbolicum, nihil recondita eruditione & scientia magis plenum, quàm Circensis decursio, vtpote quòd vel ipsi Hermulę, qui duodecim ostia carcerum ad ineundum cursum aperiebant, docerent nihil hîc nisi consilio & ratione geri, atque hîc symbolicè exprimi quidquid in hac rerum vniuersitate fit. Quatuor factionum coloribus, tempestates anni quadripartitas, vel quaternarium elementorum numerum; prasino quidem virens ver & terram; albo hyemem & aërem; roseo æstatem flammeam & ignem; veneto pruinosum autumnum & mare, vt quasi per duodecim signa digrediens annus signaretur; sicque factum, vt naturæ ministeria spectaculorum composita imaginatione luderentur. Biga quasi lunæ, quadriga Solis imitatione reperta est: equi desultorij per quos Circensium ministri missus denuntiant exituros; Luciferi præcursorias velocitates imitantur: septem metis certamen omne peragitur in similitudinem hebdomadis reciprocæ. Ipsæ verò metæ secundùm Zodiacos decanos ternas obtinent summitates, quas ad instar Solis, quadrigæ celeres peruagantur. Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant: Euripus maris vitrei reddit imaginem, vnde illuc æquórei Delphini aquas interfluunt: obeliscorum quoque prolixitates ad cœli altitudinem eleuantur, sed potior Soli, inferior lunæ dicatus est, vbi sacra priscorum Chaldaicis signis quasi literis indicantur. Spina infelicium captiuorum sortem designat, vbi duces Romanorum super dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia perceperunt. Nec vacat quòd viginti quatuor missibus conditio huius certaminis expeditur, vt diei noctisque horæ tali numero clauderentur. Cætera circi Romani longum est sermone decurrere, dum omnia videntur ad causas singulas pertinere. Hæc ferè Cassiodorus: ex quibus conficio nullum fuisse ludicri genus dignius spectatore liberali & erudito, quam circum; præsertim si non esset clamosus, vt Alexandriæ; sed quietus & bene moratus, vt Rhodi.

Cassiod. l. 3. var. ep. 51.

Tamen

Tamen vt quisque virtutis & literarum ac veræ philosophiæ studiosissimus fuit, ita etiam ab eiusmodi spectaculis maximè abhorruit. 3.
Nam sicut obscœnitas propria fuit theatrorum, & crudelitas cauearum; ita circorum, insania; quod præter Tertullianum [a] testatur S. Cyrillus [b], πομπὴ δὲ διαβόλου ἐστὶ θεατρομανίαι καὶ ἱπποδρομίαι. *Pompa est diaboli theatri insania & circi cursus.* &, φεῦγε καὶ τὰς ἱπποδρομίας τὸ ἐμμανὲς θέαμα καὶ ψυχὰς ἐκτραχηλίζον. *Fuge equorum curricula spectaculum furiosorum, quod animas ruptis ceruicibus perdit.* Quam enim partem sanæ mentis habere illi possunt, qui (vt notat Ammianus [c]) exoptato die equestrium ludorum illucescente nondum puro Solis iubare adeò festinant præcipites, vt velocitate cursus ipsos antecedant certaturos: super quorum euentu discissis votorum studiis anxij plurimi peruigiles agunt noctes. Quis sanos suique compotes putet eos spectatores, qui exilientes, furentes, cædentes inuicem, fanda & infanda dicentes ore opico, & numen ipsum sæpe conuitiis incessentes, nudi etiam interdum è circo exeunt; quam amentiam D. Chrysostomus Alexandrinus exprobrabat. Quis non credat obnoxios esse lunaribus affectibus eos spectatores, qui licèt agitator, quem vincere cupiunt, nihil prætermittat artis, & diligentiæ; inquietis tamen oculis prospicientes clamant, hortantur, atque incitare, & efficere se putant, vt velociùs equi præteruolent; huc atque illuc vnà cum equis flectuntur, & manum quasi flagellum in ipsos extendunt & incutiunt. Quoties deposita omni animi grauitate feruor animorum in illis spectaculis rapitur? transit prasinus, pars populi mœret; præcedit venetus, & potior turba ciuitatis affligitur; nihil proficientes feruenter insultant, nihil patientes grauiter vulnerantur; & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu patriæ laboretur. *Gaudent qui currentes spectant ex his alios transiri pronos, & cernuos ruere cum curribus, resupinos vehi, trahi alios debiles, & cruribus claudicare perfractis.* Ex illis exemplis quæ paulò pòst afferemus, satis superque probabitur, vsquequaque verum esse quod Lactantius dixit [d], *Circensium ludorum rationem nihil aliud habere nisi leuitatem, vanitatem, insaniam; tanto namque impetu curritur, vt iam plus spectaculi exhibeant qui spectandi gratiâ veniunt, cùm exclamare & efferri & exilire cœperint: ideoque vitanda esse spectacula omnia ne quid vitiorum pectoribus insideat, qua sedata & pacifica esse debent*, &c. Nihilo mitiora D. Augustinus [e]. *Quo maiore aduersus se inuicem pugnantes discordia furere, qui spectant, senserint,* (ait) *eo magis amant & delectantur, & incitati fauent, & fauentes incitant, plus aduersus se ipsos insanientes ipsi spectatores alter pro altero, quàm illi, quorum insaniam insani prouocant, & insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere potest animus, qui discordijs & certaminibus pascitur.*

a l. de spect. cap. 21.
b Catech. 1.
c l. 28.
Cassiodor. ibidem.
Arnob. l. 7.
d l. 6. de vero cultu c. 20.
e l. de catech. rudib. c. 16.

Quàm perditè insanus è circo Caligula prodiit, cùm ita se consecrauit venetæ factioni, vt assiduè cœnaret in ipsius stabulo & maneret; 4.
cuidam equo victori quem *Incitatum* vocabant, & equile marmoreum, præsepe eburneum instruxit, eidémque ad prandium inuitato inauratum hordeum apposuit, & vinum propinauit in aureis poculis, & pollicitus est Consulem se renunciaturum. Numquid compos

Sueton. in Calig. c. 55. Dio pag. 446.

mentis Verus Imperator prasinæ ita addictus, vt *volucri* equo prasino aureum simulacrum fecerit? Nunquid Vitellius furorem plusquam Athamantæum ex Circensibus certaminibus animo non concepit, quando tam impotenter *venetis* fauit, vt eos qui alias partes fouerent, aut venetis obtrectarent, occidi iuberet? Quàm ridiculè delirauit Heliogabalus in eiusdem fictionis complexu, vt pisces semper quasi marina aqua cum suo colore coctos cum conditura veneta comederit? Sed quàm infames plurimi Equites, Senatores, proceres Nero Imp. qui ludorum illorum amore, publicè aurigatus est, quod *viles & inhonestæ personæ* tantummodo factitabant. Nec solùm Romæ Principes facti sunt quadrigarij, sed etiam Constantinopoli; quódque flagitiosissimum est, repertus est Patriarcha, verùm ex aula, qui currus in circo ageret, & rem diuinam ad pullos equæ inuisendos interrumperet: adeò vt Commodus Imp. licèt illis ludis intemperanter deditus, moderatus præ illo videri possit, dum αἰσχυνθεὶς pudore deterritus non audebat aurigari, nisi fortè nocte illuni in circo publico, vel domi intra palatium. Exarsit quoque illa circensis rabies in tam acerba odia, vt quædam factiones per Orientem ciuile bellum conflauerint, ac se mutua cæde interemerint. Quapropter haud immeritò Cassiodorus [a], *circum irriguum fontem iurgiorum* appellauit *euacuatorem honestatis*; *spectaculum, grauitatem morum expellens, & quo nequeant Catonis conuenire*. Eos ludos D. Gregorius Naz. [b] *pestem animæ* vocat, eo quòd diuellant vrbes, vulgus in partes secent, doceántque pugnas, & cieant conuitia, ciues & propinquos dirimant, & senibus probrum inferant, furore pectora iuuenum feriant, ac malo nutriant malum, dum socij magi aduocantur, vt æmuli vulnera, lapsus ac mortes ferant. Tum addit,

Capitol. in Vero. Sueton. in Vitell. Lib. 11. C. tit. 40. l. 4. Baron. Xiphil. a ibidem. b Iambico 3.

Cursus equestris hinc liquet spectaculum.

5\. Quorsum hæc omnia? eâ mente, vt factum M. Antonini Philosophi, quem in hoc emblemate pinximus, in Circensium spectaculo legentem, approbaremus: is enim ne indignus cognomine Philosophi videretur, præsens aberat, & contemptu illius voluptatis in quam cæteri effundebãtur, librorum lectionem præclaro exemplo commendabat, dignus ipse profectò qui ob id ab omnibus spectetur ac suspiciatur. *Vita eorum qui theatris gaudent, vulgò theatrica est.* Circus magno consensu vitia commendat: præterquam quòd planè illiteratus sit necesse est, aut erga Musas & bonas artes valde iniuriosus, quisquis contemptâ lectione librorum, & liberalibus *spectaculis quæ illis exhibentur*, ad Circensia ludicra se confert, ad arenam, ad theatra, ad palæstram, spectaturus quadrigarios, bestiarios, histriones, athletas è mancipiorũ, sellulariorum, machærophororum, furciferorum, ac sordidissimorum hominum grege productos. Quisquis tam malè de libris meretur, audiat iuniorem Plinium [c], eúmque ne grauetur imitari; *omne hoc tempus inter pugillares & libros iucundissima quiete transmisi; Circenses enim erant, quo genere spectaculi ne leuissimè quidem teneor: quo magis miror tot millia hominum tam pueriliter cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre; & quosdam graues homines, quos ego cùm recordor in re inani,*

Simplicius. Sen. de beata vita c. 28. c l. 9. ep. 6.

inani, frigida, assiduè tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quòd hac voluptate non capior, ac libentissimè per hos dies otium meum in literis colloco, quos alij otiosissimis occupationibus perdunt. Si quem non mouet exemplum Plinij, fortassis erubescet ad monitum quod Iulianus Imp.[a] sibi à suo præceptore frequenter traditum refert. *Præceptor sæpenumero mihi admodum puero (testor Iouem, & Musas) dicebat: Ne sinas te à tuorum æqualium multitudine in theatra induci, neque vlla spectaculi cupiditate tenearis. Circenses desideras? apud Homerum eos elegantissimè descriptos reperies, cape librum & lege,* &c.

a in Misopog.

6. Quæ satis superque esse deberent, vt talium spectaculorum pigeat saltē eos, qui habēt in suis Museis in quo honestissimè ac iucundissimè occupentur. Quod si verum est, exiguam pagellam cuiuslibet boni libri immensum sapienti circū esse; de sacris Codicibus est longè verissimū, *in iis enim magna spectacula Deus prabet cordi Christiano, quibus nihil possit iucundius inueniri.* Nec secus sentiet quisquā, aut sapiet, nisi cui defuerit palatū fidei, & desipuerit mel Dei, inquit Augustinus[b], vt putes æs illud quod designatores, siue locarij exiguntà spectatoribus in sacro isto fidei, & Scripturarum curriculo, esse ipsammet fidem, vt diuina mysteria, quæ proponuntur in sacris Codicibus, oculis mentis fructuosè videantur. An non putes D. Epiphanium cœlestis istius Catadromi præconem esse, qui festo triumphalis tubæ clangore Christum Dominum ex huius mortalitatis carceribus, vsque ad cœli Empyrei metas prosequatur. *Hodie in Ascensionis festo vberrimâ voluptate ac lætitiâ cumulata sunt omnia. Hodie Christus sydereos micantésque luce cœlos aperiens, ac subtilissimum aërem sibi ad gradum & ascensionem substernens, atque hominem è terra concretum super cœli conuexa transferens tum vniuersis Angelicis naturis immensum gaudium afferens,* ξένον ἡμῖν θέαν ἐπέδειξε τὴν ἡμετέραν σάρκα ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ ἐπηρμένην. nouum mundo planéque insolitum spectaculum dedit, videlicet carnem nostram supra regium solium euectam. ποῦ εἰσιν οἱ περὶ τὰ ἱπποδρόμια ἀγαλλόμενοι, καὶ ἡνιόχων ἀγαπῶντες ὀξύτητα. δεῦτε ἴδετε τὸν παράδοξον ἱπποδρόμον, τὸν τῆς κτίσεως δημιουργὸν ἐν ἀνθρωπίνῳ ἐποχούμενον ἅρματι, ἐν ἐπὶ τῆς γῆς ἀτάκτως ἐλαύνοντα, καὶ τὸν οὐράνιον καμπτῆρα καταλαμβάνειν ἐπειγόμενον καὶ τὸν παρατρέχοντα Βελίαρ δυνατῶς καταστρέφοντα. *Vbi nunc sunt qui Circensibus ludis equorúmque cursibus capiuntur? quos aurigarum celeritas delectat. Agedum, venite, aurigámque per cœlorum spatia admirabiliter gradientem cernite. Adeste quæso, nouúmque & stupendum agitatorem spectate; nempe creaturæ opificem humanâ naturâ quasi vehiculo vtentem, qui non currum incompositè in terra regat, sed qui nouo more modóque cursum per cœlos tentet, cœlestémque metam quamprimum occupare festinet, ac præcurrentem Belial potenter excutiat & euertat,* &c.

b in Ps. 96.

S. Epiph.

7. En alterum æneatorem S. Prosperum[c], inuitantem ad sacrorum librorum spectacula. *Si spectandi voluptas est,* (clamat) *habes hîc aurigam spiritualem Christum, Heliam, qui curru igneo vsque ad metas peruectus est cœli, currúsque Pharaonis demersos in profundo.* Addo tertium qui sublatâ face, vel missâ mappâ spectaculum istud aperiat, is est D. Augustinus[d]. Fugite dilectissimi spectacula, fugite caueas turpissimas diaboli, inquit, ne vos vincula teneant maligni: sed si oblectandus est animus, & spectare

c de promissionibus, de gloria Sanctorum.
d l. 2. de Symbolo c. 2.

delectat, exhibet vobis sancta mater Ecclesia veneranda ac salubria spectacula, quæ & mentes suas oblectent *sua delectatione, & in vobis non corrumpant, sed custodiant fidem. Amator est quispiam circi? quid delectat in circo? aurigas videre certantes, populos insana furia anhelantes, quemlibet celerem præcedentem, aduersarij sui equum frangentem; ita est omnis delectatio clamare, quia vicit quem diabolus vicit; exultare & insultare quòd aduersa pars perdiderit animam. Vide è contra nostra sancta, sana, suauissima spectacula: intuere in libro Actuum Apostolorum claudum ex vtero matris nunquam ambulantem, quem Petrus fecit currentem: & si in te fulget ratio æquitatis, ac delectatio salutis, vide quid debeas expectare, vide vbi debeas exclamare, illic vbi equi sani franguntur, an hic vbi homines fracti saluantur? sed si te pompa illa delectat, habemus & nos spiritalem nostrum aurigam sanctum Prophetam Eliã, qui quadriga ignea superpositus tantum cucurrit, vt metas prehenderet cœli.* Nunquam finis sit si velim recensere singulos missus, quos cum incredibili gaudio & fructu in curriculo sacrarum Scripturarum spectare poteris. *Cursus sæculi intuere, tempora labentia dinumera, metas consummationis expecta, societates Ecclesiarum defende, ad signum Dei suscitare, ad tubam Angeli erigere, ad Martyrij palmas gloriare. hæ voluptates, hæc spectacula Christianorum sancta, perpetua, gratuita: in his tibi ludos circenses interpretare.* Sic Tertullianus claudit librum suum de spectaculis; sic cum illo nos hoc caput. nam si velimus è re nata ire per singula genera spectaculorũ scenica, gladiatoria, palæstrica, aliáque id genus, in immensum excresceret. Plurima eaque perexímia in præsens institutum quod versamus, S. Augustinus [a] subministrabit; S. Cyrillus Alex. [b] S. Cyprianus [c], S. Ambrosius [d], Tertullianus [e], cuius auream panæresim non possum omittere. *Si scenicæ doctrinæ delectant,* (inquit) *satis nobis literarum est, satis versuum, satis sententiarum, satis canticorum. Vis pugilatus & luctatus? præstò sunt non parua, sed multa. Aspice impudicitiam deiectam à castitate, perfidiam cæsam à fide, sæuitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam; & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem & sanguinis aliquid? habes Christi.* Si necdum tibi factum est satis, nisi & ipse certes, probésque tuas vires & industriam. Nec hoc quidem tibi deerit, produco tibi *heroinam* quæ ex aduerso pugnet, *cœlestem* dico *sapientiam*, de cuius studio dixit Sapiens [f], *Colluctata est anima mea in illa.* Vis non solùm huius certaminis Agonothetam Deum, sed etiam cum ipso numine in sacro isto curriculo & palæstra componi? licebit. Audi Rupertum [g]. *Luctatur cum Deo quisquis sacræ Scripturæ studiis accinctus incumbit; sensúmque verbi Dei fugientem tenere contendit, & sicut Iacob palmam victoriæ de illo feliciter consequitur.*

a l. de Symb. c. 2.
b Hom. 8. de festis Pasch.
c l. de spect.
d in Lucam.
e l. de spect. c. 29.
f Eccli. c. 5.
g l. 8. in Gen. c. 9.

CAPVT V.

Incomprehensa creatis ingeniis, & omnia comprehendens Dei sapientia.

EMBLEMA V.

Oculus circulo inclusus.

Vnus

Vnus omnia.

QVemadmodum *inter omnes Dei nomenclaturas, nulla magis propria est, quam hac, ὁ ὤν,* inquit D. Damascenus [a], *qui est; eo quod Deus nullam non essentiam in se complectatur, tanquam vastum quoddam & immensum essentia pelagus.* quæ causa est, si Plotino [b] credimus, cur ipsimet Ethnici philosophi post Parmenidem, Deum *omnia* vocauerint, necnon memorabilis illius εἶ, quod pro foribus Delphici templi inscriptum erat: ita *omnia* nosse, *omnia* à fine ad finem immoto obtutu attingere, solius est *oculi diuini*, quem hoc emblemate, vtcumque possumus, omnia videntem adumbramus. De hac vi æternæ illius mentis curiosiùs & subtiliùs disputare non est philologici instituti; & si fors etiam esset, liberet priùs præfari à Deo veniam, & imbecillitatem meam profiteri his Augustini verbis in illud Psalmi 49. *Cognoui omnia.* Alia est notitia Dei, alia hominis, (inquit) sicur alia est possessio Dei, alia hominis, &c. apud quē sūma potestas est, sūma est & secreta cognitio. Et tribuamus hoc laudātes Deum, non audeamus dicere quomodo nouit Deus, nisi fortè hoc à me fratres expectetis, vt explicem vobis, quomodo cognoscat Deus; hoc solùm dico, nō sic cognoscit vt homo, nō sic cognoscit vt Angelus, & quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniā & scire non possum. 1.

a 1. de fide c. 12.

b Enn. 5. l. 1. c 8.

O mirabilem oculum qui *vnus omnia intuetur, & qui vniuscuiusque ex singularibus aternam habet cognitionē; quódq; fit in theatris,* (inquit Clemēs Alexandrinus [c]) *& in partibus vniuscuiusque inspiciendo, circumspiciendo, & conspiciendo, hoc simul facit, & aeternatim: omnia enim & singula intuetur vnicâ applicatione.* Dicamus cum Macario [d]: Quotusquisque hominum est qui suas vel vnius tridui cogitationes possit numerare? qualem eum esse oporret, quem nulla vllius vnquam latuit, nulla in omnem æternitatem latebit; qui *cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno & stabili comprehendit intuitu?* inquit S. Prosper [e]; quod aliis verbis eodē sensu dixit D. Fulgentius [f]. *Omnium rerum tam præteritarum memoriâ, quàm imminentium scientiâ plenus est, nec reminiscens voluitur in præteritum, nec sperans tenditur in futurum,* vt iam exclamare cum Iobo liceat [g], *Nunquid oculi carnei tibi sunt, & sicut videt homo, & tu videbis?* quem locum D. Gregorius [h] interpretatur huic symbolico oculo valde appositè. *Oculi carnei facta temporum non nisi in tempore agnoscunt, quia & ipsi ad videndum in tempore prodeunt, cum tempore clauduntur, & humanus visus quodlibet opus sequitur, non præcurrit; quia vix existentia aspicit, & ventura nullo modo agnoscit. Dies quoque & anni hominis à diebus & annis discrepant æternitatis; quia vitam nostram, quæ tempore incipitur, tempore finitur, dum intra sinus sui latitudinem format, æternitas deuorat; cuius nimirum immensitas, quia vltra citráque supra nos tenditur, sine inchoatione & termino, eius æternum esse dilatatur, eique nec transacta prætereunt, nec adhuc ventura quasi quæ non appareant desunt; quia is qui semper esse habet, cuncta sibi præsentia conspicit, cumque adspiciendo pòst & antè non tenditur, nulla intuitus mutatione variatur.* hæc de oculo magnus Gregorius. 2.

c l. 6. str. c. 8.

d hom. 12.

e 2. de vocatione gentium c. 33.

f l. de prædest. & grat.

g Iob 10.

h l. 9 mor. c. 34. & 35.

De circulo etiam B. Petrus Damianus [i] sic. *Deus vno & ineffabili sua contemplationis ictu simul omnia conspicit, & conspiciendo distinguit; omnia* 3.

i ep. 4. c. 7.

circumdando penetrat, & penetrando circumdat. Enim verò, quia in supremo rerum vertice ineffabiliter supereminens, quasi quodam profunditatis æterni consilij, sui circulo non modò cuncta temporum spatia, sed & loca, & vniuersas amplectitur creaturas, & hac omnia vno contemplationis ictu, ac simplici semper aspectat intuitu. Perpulchrè diuinæ mentis immensitatem, & infinitæ cognitionis tranquillissimum statum Marius Victorinus[a] explicat eodem ferè quo nos in hoc emblemate vsi sumus symbolo. *Deus propterea dictus est sedere in centro omniū quæ sunt,* (inquit) *unde vniuersali oculo, id est, lumine substantiæ suæ res creatas, non versabili aspectu videt, quia & quies est, & à centro simul in omnia vnus est visus.* Ex his liquet quàm meritò apud Clementem Alex.[b] Pythagoras apud Cyrillum[c]; Thales, necnon Socrates in Apologia dixerint, *Deum solum sapientem esse*, quandoquidem diuinus ille oculus in suo illo circulo, siue (vt Boëtius loquitur[d],) *Deus in alta specula æternitatis constitutus stantia habet in conspectu suo transeuntia sæculorum volumina, stántque ante eum currentia, & immutabilia immutabiliter durant.* Hinc prætereа collige, *quanta nobis imposita sit necessitas probitatis, Deus omnia videns.*

a l.4. aduersùs Arrium.
b Strom.4. c.1.
c 1.in Iulian.
d 4.de consol. pros.6.
Idem 5. de consol.

CAPVT VI.

In illud D. Augustini ad Deum, Nouerim te, nouerim me.

EMBLEMA VI.

Circulus è cuius peripheria exeant lineæ versùs centrum, aliæ à centro ad peripheriam.

Psal.138. *Mirabilis facta est scientia tua ex me.*

1. HErmeti Trismegisto passim tribuitur vulgare istud, *Deus est circulus, cuius centrum vbique est, circumferentia nusquam*; quo dicto naturam Dei spiritalem, & indiuisam, simúlque immensam & incomprehensam innuit. Scaligerum[e] aliter hoc effatum citantem, atque supercilіosi censoris seueritate perperam cauillantem Theophilus Raynaudus refutat[f], disputans de diuina immensitate. Mihi hoc loco sat est cum Cœlio Rhodigino animaduertere, à prudentioribus centri nomine Deum insinuari, circulo autem mentem, lineis verò à peripheria ad centrum, & à centro ad peripheriam exeuntibus, hominis ex sui ipsius cognitione de Deo scientiam. Circularem hanc humanæ mentis actionem in contemplatione Dei occupatæ, alio præclaro hieroglyphico Ægyptij significarunt, de quo sic Iamblicus[g]. Deus inducitur sedens super loton, aquaticam scilicet arborem, vbi significatur supremum Numen humanum lutum excedere. Omnia porrò in loto rotunda sunt tum poma, tum folia, ex quo significatur *circularis* actio mentis, per eadem videlicet, & eodem pacto se habens. Felix mentis humanæ circuitus circa *immobile centrum diuinitatis*, (vt D. Bonauentura loquitur) sicut infelix

e exercit. 163.
f dist.7.n.82. Theol.nat.
g in myst.

Infelix & miserabiliter elusa mens quæ caducorum bonorum desiderio correpta *sibi felicitatis imaginem in re præsagit inutili; illa post rei desideratæ obtentum maiori se sentit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, & denuo in alterius rei succenditur appetitus, non tamen satianda, sed alterius falsæ felicitatis imaginatione fallenda. hic est circuitus impiorum; hæc est vituperatio multorum commorantium in circuitu; hæc est mola Sansonis, quam decisis virtutum crinibus, & effossis prudentiæ oculis circumuoluit sequens cupiditatum circuitum; etenim relicto compendio charitatis.* Sic Cassiodorus. Auertat à nobis spiritum illum vertiginis quem Dominus miscuit in medio Ægypti; atque à nobis arceat Vertumnum dæmonem qui homines *pestiferæ vagationis morbo exagitatos instabiles reddit, & in gyrum erroris* abripit, & *vt turbo quidam animos rotat & inuoluit. Considera mortalium vitam, & tota tibi species iumenti molentis occurrat. Vt ille* (Samson) *pannis oculos corporis, sic iste sordibus vitæ suæ oculos mentis obtutus per errores suorum sensuum quasi circa ambages molarum laboriosa miser statione versaturus. Etenim homo in errore positus, & à iustitia relapsus, iustè sapientiæ pariter & gratiæ virtute desertus cæcitate punitur & molâ.* Det nobis Deus (quod Augustinus [a] à Deo suppliciter petebat) circuire præsenti memoriâ præteritos circuitus errorum nostrorum, & immolare illi hostiam iubilationis.

[Marginal notes: Cassiod. tract. de amicit. — Isai. 19. — B. Petr. Dam. opusc. 12. cap. 24. — D. August. in Psalm. 139. — Sen. de beata vita c. 28. — S. Paulin. ep. 4 ad Seuerum, initio. — a l. 4. conf. c. 1.]

2. Cordatorum & sapientium circuitus circa Deum conficitur: *Colliguntur à circuitu erroris ad centrum veritatis,* (inquit Guillelmus Abbas) *& ad punctum quod stabile permanens dat cuncta moueri;* & quo magis circa immobile illud centrum vim intelligentiæ suæ ac voluntatis auxerunt, quo magis res diuinas animo & cogitatione versant, eo versantur, aut in Deo stabiliuntur feliciùs; quo attentiùs eas perspiciunt, tanto ardentiùs in eas prospicere desiderant: de cuius beatissimæ atque omnibus bonis cumulatissimæ occupationis dignitate atque præstantia, & singularibus commodis quæ ex assidua rerum æternarum contemplatione & cognitione Dei nobis proueniunt, non desunt qui piè & grauiter scripserint, Cyrillus [b], & Clemens Alexandrini [c], Bernardus [d], aliique. Eius adipiscendæ optimam rationem hîc solùm propono, quam huius emblematis inscriptio ex Regio Vate petita, D. Basilio interprete, innuit [e]. *Exacta & diligens tui ipsius consideratio viam tibi præstruet ad cognitionem Dei; in te ipso enim tanquam mundo quodam distinctè adornato, licèt exiguo, contemplari licebit eximiam conditoris tui, & incomparabilem sapientiam, vt ex anima incorporea, Deum esse incorporeum nullo circumscriptum loco, inuisibilem,* &c. cúmque animæ humanæ vim & corporis structuram fusè exposuisset, subdidit, *Per hæc itaque omnia cognoscere licet imperuestigabilem eius qui te condidit sapientiam, adeò vt cum Propheta ipse tu possis dicere* [f], *Mirabilis facta est scientia tua ex me. Attende itaque tibi vt attendas Deo.* Ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε, πάντων μέγιστον μαθημάτων τὸ γνῶναι αὑτόν· ἑαυτὸν γάρ τις ἐὰν γνῷ, Θεὸν εἴσεται· Θεὸν δὲ εἰδὼς ἐξομοιωθήσεται Θεῷ. *Est ergo, vt videtur, disciplinarum omnium pulcherrima ac maxima seipsum nosse; si quis enim se ipsum norit, Deum cognoscit; quòd si quis Deum cognoscet, ei assimilabitur.* Idem [g] confirmat in quadam epistola Magnus Antoninus, aiens proximum gradum ad cognitionem

[Marginal notes: b l. 11. Ioan. c. 17. — c 6. & 7. Str. — d Serm. 37. in Cant. — e hom. 3. — f Psal. 138. — Clem. Alex. l. 3. pæd. c. 1. initio. — g Ep. 6.]

Dei,

Dei, esse cognitionem sui ipsius, & quò processus in hac maiores feceris, eo etiam maiores in illa te facturum: sicut quo profundiùs alteram situlam in puteum demiseris, eo altiùs alteram extolles; quo vallis est depressior, eo mons est sublimior. Elegans est atque è præsenti
a c.4. de diu. nom. prorsus argumento S. Dionysij Areopagitæ [a], vtpore auis cœli, (quemadmodum eum D. Chrysostomus appellat) gyrus in hunc modum, ψυχῆς δὲ κίνησις ἐστὶ κυκλικὴ μὲν, ἡ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω· καὶ τῶν νοερῶν ἑαυτῆς δυνάμεων ἡ ἑνοειδὴς συνέλιξις, ὥσπερ ἔν τινι κύκλῳ τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτήν· εἶτα ὡς ἑνοειδῆ γενομένην ἑνοῦσα ἑνιαίως ἡνωμέναις δυνάμεσι, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν, καὶ ἀγαθὸν χειραγωγοῦσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἕν, καὶ ταὐτὸν, καὶ ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον· id est, *Anima verò motus circularis quidem est ingressus in se ipsam ab externis, atque intellectualium eius virium glomeratio vniformis velut circulo quodam acta, munus non erraticum ei largiens; eámque à multis extrinsecus circumfusis diuertens, atque colligens; primò quidem in se ipsam; secundò tamquam vniformem iam effectam, singulariter vnitis potestatibus copulans; tertiò hinc ad pulchrum bonúmque perducens: quod super omnia quæ sunt, est vnum atque idem, neque principium habens, neque finem.*

3. Concludat hoc caput paritérque hunc quinquagenûm Emblematum numerum, quem ad ornatum Bibliothecæ suprà polliciti sumus,
b Catech. 9. hæc D. Cyrilli Hierosolymitani parænesis [b] ad veræ & fructuosæ scientiæ circuitum. *Vade* (inquit) *ad apem, & disce quàm laboriosa sit; quomodo per flores omnis generis oberrans congerit sibi mel in vsum; vt & tu circuiens diuinas Scripturas tuam ipsius salutem apprehendas.* Hoc porrò consequêre, si ad solicitam mentis in studia literarum intentionem, tui ipsius ac Dei cognitionem consectere, atque eâdem pietate & animo
c Soliloq. c. 1. quo D. Augustinus [c] solebat ad Patrem luminum conuersus, dicas, *Deus semper idem, nouerim te, nouerim me.*

SECTIO VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bibliothecæ parietibus. Plutei, loculamenta, imagines virorum bene meritorum de re literaria, librorum in suas classes & titulos distributio.

MIRVM est quantum insit venustatis in apta locorum ex architecturæ legibus descriptione: quam quidem si vllibi esse par est, eam certè in Bibliothecis reperiri conuenit, vbi sedes est mentis, & domicilium ingenij. hoc præstamus ista sectione, simúlque quæ præfixus titulus innuit.

Caput I.

Dorica ratio in Musei & Bibliothecæ descriptione eligitur.

NEgauerunt olim quidam Architecti apud Vitruuium [a], dorico ge- 1.
nere ædes sacras oportere fieri; non quòd inuenusta esset species, a lib.4.c.3.
& forma displiceret; sed quòd mendosæ & inconuenientes symmetriæ conficerentur. rectè, an perperam senserint, non est huius loci disputare. Consulendus super ea re Vitruuius qui rem totam ita se exponere profitetur, vt si quis voluerit iis rationibus quas proponi ingredi, habeat proportiones explicatas, quibus efficere possit emendatas & sine vitiis ædium sacrarum perfectiones.

Nos in hac Musarum æde quam molimur, doricam rationem præ- 2.
sertim adamamus; neque mens est præsentem materiam in aliud genus commutare, vt fecit Hermogenes Architectus, qui cùm paratam habuisset marmoris copiam in doricæ ædis perfectionem, ex eadem copia eam ionicam Libero patri fecit. hoc solùm faciemus: columnas ex dorico, ionico, & corynthio statuemus; quandoquidem compositum illud genus iam pridem receptum est: verùm coronidem omnino volumus esse doricam; quæ tantum abest vt proscribi debeat à templis, vt potiùs templorum sit maximè propria; cùm plerumque videamus expressas in metopis sacrificiorum patinas, bubula capita, & alia id genus, quæ ad templorum & rei sacræ procurationem pertinebant: quemadmodum extra templa in doricis ædificiis, easdem metopas videmus scalpi liruis, galeis, aliisque bellicis instrumentis, quæ omnia relinquuntur Architecti arbitrio, dummodo aliquid significent quod ad rem pertineat. Capitula columnarum non achantis, (vt ferè mos est) sed oleis & palmis vestiri optauerim, quæ duo arborum genera sapientiæ & eloquentiæ destinata sunt. nam olea suppeditat vnde Philomusi nocturnis vigiliis, & antelucanis lucubrationibus vacent; & palma insignium Rhetorum foribus quondam apponebatur, quemadmodum obseruauit Lucianus [b], οἱ φοίνικες δὲ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χωροὶ ἐστεφανωμένοι. b in Rheto-
rum doctore.

Triginta octo intercolumniis tota describitur: quatuordecim hinc inde in longitudinem, quinis in latitudinem. 3.
Quæ ad Orientem spectant fenestris lumen excipiunt, exceptis duobus medio proximis: in quorum altero velim esse imaginem *Christi crucifixi*, in altero *Beatissimæ Virginis*, vti superiùs vtramque descripsimus; in medio intercolumnio ad Occidentem erit ingressus, seu ostium Bibliothecæ. Quartum & vndecimum intercolumnium ad Septentrionem & Meridiem perforatum erit luminis gratiâ: nec propterea violare nobis videmur eas leges, quas superiùs tulimus, quia hæ quatuor fenestræ minùs præcipuæ sunt, ac rariùs aëri ac ventis aperiendæ. Quis enim putet ita intelligendum esse Vitruuium, vt in amplis Bibliothecis, in quibus erit dupla latitudini longitudo, sol oriens solùm persolandus sit? alioqui necesse est remotiores partes esse tenebrosas, conclaue inuenustius,

atque oculum offendi, nec satis aërem renouari, si tantummodò ab vna cœli regione subeat & expellatur.

4. Inter singula intercolumnia in coronide metopæ quinque triglyphi (pręter eos qui singulis columnis respódebunt) quatuor sunto. loco patinarum & bubulorum capitum in lacunaribus inter triglyphos; icones quorumdam virorum eruditione illustrium, velut in numis expressæ, quas postea singulatim indicabimus, depinguntur. In vigintiquinque metopis supra quinque intercolumnia ad Occidentem, erunt imagines vigintiquinque personarum Ecclesiasticarum, à quibus insignes Bibliothecæ conditæ sunt: in vigintiquinque oppositis ad Occidentem, Principum, Regum, Imperatorum icones, qui excitandis Bibliothecis rem literariam auxerunt. In aliis decem metopis quæ imminent duabus fenestris ad Septentrionem, decem Sibyllarum: in aliis decem ad Meridiem, decem fœminarum eruditione insignium.

5. In medio Bibliothecæ inter septimum & octauum intercolumnium, intergerinum arcum esse volo, cuius parastades hinc inde extra parietem binis, vel binis sesquipedibus proiiciantur. Huius porrò arcus duo erunt commoda: alterum, quòd duplex velut conclaue constituturus sit, sicque sublaturus omnem illam oculorum offensionem, quam ex nimia longitudine oriri necesse esset: alterum quod ædificio quoque addat firmitatem; de cuius pictura, quemadmodum de vitreorum specularium imaginibus, dicetur capite sexto.

CAPVT II.

Quid sint Bibliothecales plutei, cunei, armaria, foruli, nidi, pegmata: item librorum loculamenta, seu repositoria, qua ratione fieri placeat.

1. POstrema cura extruentis Bibliothecam esse debent capsæ, seu pegmata, seu loculamenta reponendis & disponendis libris idonea; quæ quoniam sunt diuersi generis, & diuersis nominibus appellantur, ideo de singulis breuiter dicere egredior. Sidonius Apollinaris villã quandam in agro Nemausensi describens, inter ludos & delitias, quibus illa affluebat, animorum literaria oblectamenta & ornamenta non omittit. *Hic libri* (inquit) *affatim in promptu videre te crederes, aut grammaticales pluteos, aut Athenei cuneos, aut armaria extructa Bibliopolarum*, &c.

2. *Plutei* sunt sectiles tabulæ, quibus vtuntur illi, qui aliquid meditantur & conscribunt, molliter deuexæ versùs vtentis pectus, commoditatis causâ. vnde hoc Persij carmen, quod iam abiit in prouerbium,

Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit vngues,

solent enim qui magnâ diligentiâ aliquod opus literarium elaborant, cùm sentiunt tarditatem styli, & contentionem adhibent in enitendo lambendóque ingenij fœtu, percutere pluteum velut irati, & arrodere suos vngues: & quia dispositos habent necessarios libros, atque ad manum in parato pegmate, adeóque interdum in ipso decliui pluteo in

quo scribunt; ob id *Pluteus* sumitur frequenter pro librorum reposito-rio, præsertim pro eo quod est tecti instar displuuiati, hoc est, vtrâque parte decliuis, incliuatũ, in quo plures simul legendi libri proponũtur. Alias huius vocis notiones nõ attingo, quia nihil ad præsens institutũ.

In *cuneis* reponi dicuntur libri, sumptâ metaphorâ à gradatis & scansilibus theatrorum cuneis, in modum leniter iacentis cliui, ita vt imus gradus esset deuexior secundo, secundus tertio, atque ita de cæteris, vt ad singulorum aures vox sine obice appelleret, nec alij aliis spectantibus officerent. loculamenta librorum in talem formam disposita rectè *cunei* appellari possunt. 3.

Armaria sunt duplicis generis. quædam sic fiunt. Erectæ duæ, vel plures tabulæ transuersis aliis inter se coniunctæ parietibus affiguntur, ac deinde in parte aduersa serâ occluduntur, adeò vt interdum nec conspiciantur occlusi libri dispositi in transuersariis tabulis: interdum conspici quidem possunt per ferrea, vel ærea reticula, at non tangi: quæ cautio adhibetur libris ab aëre, à puluere, à promiscua contrectatione & furaci manu conseruandis. Alterum genus fit ex intestino opere, ac intra ipsum parietem inseritur. Tale in suburbano suo Laurentino fuisse scribit iunior Plinius [a]. *Parieti in Bibliothecæ speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos cupit.* Armariorum mentionem facit Vitruuius [b] referens Aristophanem coram Rege Ptolemæo in illa celebri diuersorum scriptorum contentione, fretum memoria è certis armariis infinita volumina eduxisse. Et sanctus Eucherius de sancto Honorato Lirinensi loquens, *Quis non beatum se, beatáque scrinia sua non credidit, in paruo ex ore ipsius munere magna benedictione ditatus? Et sanè tantum in scriptis illius salis, tantum dulcedinis erat, vt non scrinijs & armarijs, sed arca pectoris condi mererentur.* Optatus, *Postquam peruentum est in Bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania.* Ex quorum verbis licèt non liqueat vtra armaria intelligantur, an affixa parieti, an inserta; eorum tamen vsum ac veterem morẽ satis probant: sicut Seneca [c] eorum elegantiam, *Armaria cedro & ebore aptantur* (inquit;) & Vopiscus, aptam per numeros eorum distinctionem habet Bibliotheca Vlpia; *in sexto armario librum Elephantinum.* 4.

a l.2.ep.17.

b Præfat. 2. ep.17.

c de tranq.

Forulos & *nidos* eodem sensu accipio pro illo spatio, quod singuli libri in *pluteis*, vel *cuneis*, vel *armarijs* occupant. Iuuenalis forulorum meminit, 5.

Hic libros dabit & forulos.

Nidorum Martialis [d],

De primo dabit alteróve NIDO
Rasum pumice, purpuráque cultum
Denarijs tibi quinque Martialem.

d l.1.ep.118.

Et dedicans suburbanæ Bibliothecæ Iulij Martialis autographum septem librorum, sic eum alloquitur [e]:

Hos NIDO *licet inferas vel imo,*
Septem quos tibi misimus libellos,
Auctoris calamo sui notatos.

e Ep.16.

Quod pertinet *ad loculamenta*, & *pigmenta*, quibus verbis vsi sunt

Seneca & Tullius, ego generalius quiddam esse puto, & omnes librorum thecas sine discrimine peculiari in quibus libri reponuntur.

7. Iam si meum munus sit digerere publicam Bibliothecam, & volumina suis quæque locis aptè distribuere; iubeam mihi confici in amplo & proportione alto conclaui (quale suprà descripsimus) elegantia armaria affixa parieti, singula in singulis intercolumniis, ac reticulatis, (vti diximus) concellis clausa; atque in iis sex circiter, vel pro librorum designatorum numero plures pauciorésve transuersatum tabularum ordines excipiendis libris accommodatos. Armarij verò achitectura talis esto. Duæ columnæ coronidem sustineant tympano & fastigio desuper impositis, cum tribus supernè basibus hinc inde vnâ, & tertia in medio statuendis hermulis (quos *statuas* appellare libet, & cum Plinio & Tullio, *dimidias*) trium virorum insignium in ea facultate, cui illud armarium destinatur. In coronæ cimatio inscribatur aureo & spectabili charactere titulus communis librorum ibidem reponendorum: v.g. *Biblia sacra, Scriptura, interpretes, Philologi*, sicut postea monebimus; in quem titulum intuens statim scias cuius facultatis libri recondantur in illo armario, & quales familiæ ingeniorum ibi habitent.

8. Pro armariorum columnis, velim poni certorum hominum de re literaria malè meritorum statuas, quorum alij aperto odio doctrinam prosecuti sunt; alij ingenio suo & eruditione abusi perpetuam ignominiam & dedecus merentur. Imitamur hac in parte Græcos, qui Caryatibus bello victis, virísque interfectis, atque vrbe solo æquata, matronas in seruiturem abductas graui contumelia coëgerunt pœnas pro ciuitate pendere. Nam qui tunc fuere Architecti, ædificiis publicis earum imagines in opere statuerunt oneri ferendo pro columnis, vt etiam posteris memoria peccati Caryatium memoriæ traderetur. Eamdem ob causam Lacones numerosissimo exercitu Persarum profligato, ac porticu ex manubiis pro triumpho constitutâ, collocauerunt simulacra captiuorum sustinentia tectum ac epistyliis eorúmque ornamentis tanquã iugo pressa; vt & hostes horrescerent, (inquit Vitruuius [a]) timore eorum formidinis affecti; & ciues ad exemplum virtutis adspicientes gloriâ erecti, ad defensionem libertatis parati essent. Haud alia lege admittimus in hanc Bibliothecam osores literarum, & scriptores bonis moribus infensos, nisi vt ignominiosam seruitutem seruiant, & vesaniæ suæ ac improbitatis pœnas sub iugum missi, & ferendis oneribus destinati persoluant.

a l.1.c.1.

9. Vno & altero passu à singulis armariis, velim statui singulos pluteos eiusdem longitudinis, atque ipsa armaria; verùm humiliores, vtpote lectioni librorum & scriptioni aptos. Non ob id tamen deerit mensa in medio Bibliothecæ instructa supellectile literariâ, de qua infrà *lib.* 3. Pluteos humiliores tabula in longum porrecta diuidet; vt hinc inde ex vtraque parte constituantur plura tabulata librorum, ad Meridiem tria, ad Septentrioné totidé. Atque hunc in modú erit locus in Museo excipiendis libris tanto amplior: quod si in Regia Bibliotheca S. Laurentij Escurialis prouisú fuisset, nihil fuisset necesse addere alterius conclauis appédicé: qua de re dissertione peculiari dicemus in calce huius operis.

CAPVT

Caput III.

Ritus dedicandarum imaginum viris insigniter doctis, præsertim in Bibliothecis.

GRatulatus est ætati suorum temporum iunior Plinius [a] esse ad- 1.
huc cutæ honuuibus fidem & officium,& qui defunctorum quo-
queamicos aganr. huius gratulationis occasio fuit Tirinius Capito,
qui ab Imperatore impetrauit, vt sibi liceret statuam L. Syllani in foro
ponere. Pluchrum (inquit) & magna laude dignum amicitia Princi-
pis in hoc vri, quantúmque gratia valeas aliorum laudibus experiri.
Est omnino in vsu Capitoni claros viros colere; mirum est qua reli-
gione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum,Catonum, vbi po-
test habeat; idem clatissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exor-
nar. Scias (ó magnam vocem, eámque verissimam!) scias ipsum plu- 2.
rimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est Sylla-
no debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit, pariter &
suæ; neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro Po-
puli Romani habere, quàm ponere. hæc Plinius. Quibus verbis (quia
in rem nostram bellissimè conueniunt) præludere placuit iis,quæ mox
dicturi sumus de virorum eximiè doctorum Bibliothecalibus statuis.

a Ep 17. l.1.

Plurimos ex iis,qui olim excellebant eloquentià, eruditione, inge-
nio,& aliis animi ornamentis, habuisse publicis in locis statuas argu-
mento est Leontinus Gorgias, cui nimirum Rhetori in paucis claro
vniuersa Græcia statuam aureã posuit, aut saltem inauratam. Insignio-
res Philosophi eodem honore affecti sunt,vt refert Tertullianus; Phi-
losophi (inquit) statuis & salariis remunerantur, illis statuas diffundi-
tis, imagines inscribitis, titulos inciditis in æternitatem quantum de
monumentis potestis. Sidonius Apollinaris [b] satis innuit fuisse dela-
tum honorem imaginis viris doctis, cùm gratulatur Ioanni cuidam
professori literas postliminio in Galliis restitutas,quem proinde sepul-
tarum suscitatorem, fautorem, atque assertorem appellat, alterúmque
Demosthenem,alterúmque Tullium; *nunc statuis consecrandum, nunc ima-*
ginibus. Idem Siagrio in hæc verba*. *Cùm sis consulis pronepos, idque per* 3.
virilem successionem: cùm sis è semine poetæ, cui proculdubio statuas dede-
runt literæ, si trabea non dedissent. ex quibus planum est non solùm consu-
les, verumetiam viros egregiè doctos fuisse honoratos statuis.

Val. Max. l.8 c. vlt. Tull. 3. de orat.
b Ep. 2. l. 8.
* Afranij Siagrij Lugdunensis, in qua etiam vrbe fuit eius sepulcrũ. Siagriæ gentem *Ecclesiæ thesaurum* appellat Ennodius in Epitaphio. Doctrinam Siagrij, commẽdat Symmachus.

Quemadmodum autem loca publica & patentia visa sunt olim pre-
cipuè idonea ponendis statuis virorum fortium,& bene meritorum de
Rep. quod de rostris monet Tullius [c]; ita literatorum hominum ima-
ginibus nullus locus videtur esse aptior Bibliothecis: nimirum vt vbi
magni illi viri reliquerunt ingeniorum suorum imagines in librorum
monumentis,ibidem etiam corporum non desint simulacra. *Quidni ergo*
(inquit Seneca [d]) *magnorum virorum imagines habebant incitamenta animi:*
quæ si honoris causâ ponuntur in Bibliothecis, quò studiosi homines
conuenire solent, non est dubium quin earum aspectu multum incen-

c Ep. 90. & aliis. Tullius pro Sextio. Ad statuam nullus est locus rostris clarior. & viris fortibus pro rostris ponuntur imagines.
D. Hieron. tom. 3. ep. ad Marcell.
d ep. 44.

 dantur

dantur ad studia literarum: quandoquidem huic hominum generi, vtpote ingenuo & liberali, nihil sit honore antiquius, optimóque iure
a ep.25.l.10. illis tribui possit quod Symmachus[a] scribit in hæc verba. *Senatus impatiens dispendij sui solatium petit de honore virtutis, vestrúmque numen precatur, vt virum nostra ætate mirabilem statuarum diuturnitas tradat oculis posterorum: quia ornamentis honorum incitatur æmulatio, & virtus æmula alitur exemplo honoris alieni.*

4. His statuarum honoribus velut facibus gloriæ succensos à Tiberio
b in Tiber. c.70. Principe multorum poëtarum spiritus Suetonius[b] prodidit. *Tiberius Cæsar studiis etiam addictus fuit, & artes liberales vtriusque generis studiosissimè coluit, &c. Euphorionem, Rhianum, & Parthenium imitatus, quibus poëtis admodum delectatus scripta eorum & imagines publicis Bibliothecis inter veteres & præcipuos authores dedicauit: & ab hoc plerique eruditorum certatim ad eum multa de his ediderunt.*

5. Sunt igitur *bibliothecales imagines* haud segnes stimuli generosarum mentium in literario curriculo, atque eminentioris doctrinæ dignissima præmia. huius moris auctorem Pollionem fuisse reperio, de quo sic
c l.35 c.2. Plinius[c]. *Non est prætereundum & nouitium inuentum; siquidem non solùm ex auro argentóque, aut certè ex ære in Bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur; quin etiam quæ non sunt finguntur, pariúntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit, quo maius (vt ego quidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis.* Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum qui primus Bibliothecam dicando ingenia hominum rempublicam fecit. Qui mos deinde propagatus est ad posteros. Idem factum fuisse à Silio
d ep.7.l.3. Italico tradit iunior Plinius[d], qui cùm maculam veteris industriæ laudabili otio ablueret in suo ex vrbe secessu, è quo ne aduentu quidem noui Principis commotus est, plures in Campania villas possidebat, multúmque vbique librorum, multùm statuarum, multùm imaginum, quas non habebat modò, verumetiam venerabatur; Virgilij ante omnes, euius natalem religiosius quàm suum celebrabat. Hauddubiè Silius istas imagines doctorum hominum habebat in suis Bibliothecis, & *nouitio illo inuento* delectatum fuisse credibile est; quandoquidem (eodem Plinio teste) tantopere noua prioribus neglectis adamabat, vt esset φιλόκαλος, siue, vt significantiùs habent vetusta exemplaria, φιλόκαινος vsque
Claud. minor in comment. ep.7. l.3. ad emacitatis reprehensionem. Idem Plinius rogatus à doctissimo viro Herennio Seuero, qui magni æstimabat ponere in sua Bibliotheca eruditorum hominum imagines, rogat Seuerum suum per epistolam, curet sibi exscribi pingíque certos homines, atque pictorem eò diligentiorem adhibeat, quòd cùm arduum sit (ait) similitudinem fingere ex vero, tum longè difficillima est imitationis imitatio: id postulat quantum amicitiæ ratio petitur pro summa quæ Seuero inerat studiorum reuerentia, & summo amore studiosorum.

6. Numeriani oratio tantum habuisse fertur eloquentiæ (ait Vopiscus) vt illi statua non quasi Cæsari, sed quasi Rhetori decerneretur ponenda
De dupliei honore qué in Bibliotheca Vlpia, cui subscriptum est, *Numeriano Cæsari oratori temporibus suis potentissimo.* Sidonio Apollinari tribui potest vetus inscriptio,

ptio, *Claritate ingenij coronatus est inter Poëtas Latinos omnibus sententiis iudicum*. De se ita ipse scribit, consecutus est *plausa & statua*.

Vel quòd adhuc populo simul & plaudente Senatu,
Ad nostrum reboat concaua Roma sophos.
Nil vatum prodest adiectum laudibus illud,
Vlpia quod rutilat porticus are meo.

Idem alio loco[a] licèt expertum se dicat *sinistræ sibila linguæ*, tamen gloriatur, se feliciter enauigasse, & potitum fronde geminæ coronæ, a Ep. l.9. ep.16.

Quam mihi indulsit populus Quirini
Blattifer, vel quam tribuit Senatus,* * i.purpuratus.
Quam peritorum dedit ordo consors
Iudiciorum.
Cum meis poni statuam perennem
Nerua Traianus titulis videret,
Inter auctores vtriusque fixam
Bibliothecæ.

Videtur inde conficere Iustus Lipsius Sidonium duas statuas habuisse, vnam in Græca Bibliotheca, alteram in Latina: verùm potiùs accedo Sirmundo nostro, qui ex vltimo pentametro, quod suprà retulimus, putat vnicam habuisse, quæ tamen esset posita in ea porticu, quæ communis erat vtrique Bibliothecæ.

Caput IV.

Quo loco olim positæ imagines in Bibliothecis, & in hac ponendæ.

Occasionem huic quæstioni dederunt quædam auctorum loca haud ita clara, quin aliqua luce indigeant. In primis difficultatem facit Seneca[b], cùm suggillans suorum temporum studiosam luxuriam & inanem librorum apparatum, ait *non esse quòd minus ignoscas nomen are, aut ebore captanti, quàm inter multa millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent titulique*. Tum paulò inferiùs, *Nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum in speciem & cultum parietum comparantur.* Quænam sunt ista monumenta ingeniorum descripta suis imaginibus? fuerúntne auctorum ipsorum imagines intùs in voluminum limine expressæ, vt etiamnum à multis fieri solet? De vltimo dubitauit Iustus Lipsius[b], ob ea verba Senecæ quæ retuli; ex quibus tamen non satis liquet de imaginibus, licèt de ornatu plusquam satis. Primum probabilius videtur, & facilè crediderim propagatum à veteribus ad hæc tempora morem, qui hac etiam ætate seruatur à multis, qui non solùm suæ mentis & ingenij in suis commentationibus stylo exaratis, verumetiam corporis sui figuram penicillo, vel (quod frequentius est) ex æteæ formæ prototypo expressam posteritati tradere appetunt. Coniecturæ meæ accedit Plinius hæc de Romanorum doctissimo referens. Marcus Varro benignissimo inuento inser- 1. b de tranq. c Synt.c.10.

tis

tis voluminum suorum fœcunditati non nominibus tantùm septingentorum illustrium, sed etiam aliquo modo imaginibus, non est passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere; inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solùm dedit, verùm etiam in omnes terras misit, vt præsentes vbique esse, & claudi possent. Germanissimus erit horum verborum intellectus, si statuamus, vultus virorum illustrium reipsâ depictos calamo, vel penicillo, vel ex incisa ærea lumina posteritati exhibitos in Marci Varronis libris.

2. Secundus locus destinatus istis imaginibus mihi videtur esse spatium illud quod erat inter cœlum Bibliothecæ, & librorum loculamenta, vt nimirum auctorum imagines imminerent suis operibus, eaque quasi supernè tegerent: idque ita factum coniicio, quia & hoc etiam hodie video fieri, & quia talis collocatio commoda est, & venusta. Accedit Tullij auctoritas scribentis malle se in sedicula, quam Atticus habebat in Bibliotheca sub imagine Aristotelis, sedere, quàm in sella curuli. Sedere autem non poterat Cicero sub imagine, nisi fuisset altiore loco collocata, nec collocari conuenientiore loco ab Attico potuit, quàm supra ipsius auctoris immortalia monumenta. Eodem atque imagines loco, id est, supra pluteos posita fuisse eorumdem auctorum signa, innuunt idem Tullius & Iuuenalis: ille cùm sigillorum plutealium facit mentionem [a]; iste cùm ait [b],

a 1.l.ad Att. ep.

b 8 Sat.82.

Et iubet Archetypos pluteum seruare Cleantas,

hoc est, absolutissimas philosophorum è pluteis sua opera quasi despectantium imagines, quæ esse possint pictoribus exemplaria è quibus similitudinem exprimant.

3. Denique integras statuas positas in porticibus Bibliothecarum monuit nos Sidonius cap. præcedenti,

Vlpia quod rutilat porticus ære meo.

Porrò ex iis quæ diximus de Hermis & Bibliothecalibus statuis, facilè est colligere quænam fuerit materia omnium statuarum quæ admittebantur in Bibliothecas, nimirum promiscua, aurum, argentum, æs, lignum, marmor, pro cuiusque facultate & opibus; gypsum quoque. Iuuenalis [c],

c Sat. 2. l.7. c.30.

——Plena omnia gypso

Chrysippi inuenias.

4. Animaduerto præterea ex Plinio Pollionem, in ea Bibliotheca quæ primùm in vrbe publicata est, vnius M. Varronis viuentis imaginem posuisse; sapienti sanè instituto, ne quisquam è viuentibus queri posset obtrectari suæ eruditioni, si non dedicaretur & ipse in Musarum æde: quæ causa fuisset (accedente præsertim adulatione) cur haud pauciores oportuisset collocari statuas, quàm libros, potiúsque extitisset Pinacotheca, quàm Bibliotheca, ac illico populus statuarum. Deinde longe incorruptius est iudicium de fato functis, quàm de viuentibus, monetque vetus parœmia, neminem consecrandum ante mortem. Sed cur M. Varroni tributum, vt viuus dedicaretur in Bibliotheca? Certè hoc debebatur eximiæ eruditioni eius hominis, quam nec inuidia leuiter perstringere

gere potuit; fuit enim & vulgò habitus est *vir Romanorum eruditissimus:* cuius est apud Quintilianum [a] breue quidem verbis, sed sensu valde diffusum istud elogium, *Quàm multa, imò penè omnia tradidit Varro?* Non eadem causa fuit cur M. Tullius, qui constituerat neminem eorum qui viuerent, includere in dialogos, mutato consilio M. Varronem in libros Academicos induxerit: hoc fecit potius Attici literis commotus, qui scripserat Varronem hoc desiderare, & id magni æstimaturum, quàm ne videretur φιλένδοξος, id est, virorum illustrium amator; scripserat enim Atticus largiendum esse aliquid viris minùs illustribus, ac præsertim Varroni id honoris expetenti: secus, sermonem daturũ multis si solos Lælios, Lucullos, Catulos, Africanos in ore haberet: hoc enim ex ambitione profectum, atque ex aliorum contemptu existimari posse. Iam intelligis quàm multis necesse fuisset collocare imaginem in Bibliothecis, si mos fuisset poni viuis, quandoquidem Marcus Tullius indulserit M. Varronis ambitioni, aut amicitiæ, vt ei sermonem tribueret in Academicis suis quæstionibus. Quis istorum qui extruunt Bibliothecas, non amat hominem aliquem literatum? Imò isti homines profiteri solent, vel fingere, se omnium eruditorum esse amicissimos, eósque familiariter nosse. Nos Pollionis exemplum secuti, nullum ex illis scriptoribus qui adhuc superstites sunt, referemus inter illos indigetes, quibus vel hermeticas, siue pectorales statuas, vel imagines pictas ponemus. Nullum, inquam, qui adhuc sit inter viuos, hîc pingemus, ne ipsum quidem nostræ ætatis Varronem. Quis enim is sit, admodum difficile foret statuere, in tanto excellentium auctorũm numero, quorum feracissimum est sæculum istud. In solo Collegio Imperiali Madritano, in quo degimus, possem nominare duodecim primæ notæ Scriptores in variis facultatibus, qui hoc genere apotheoseos dignissimi sunt, ob edita immortalia monumenta suæ eruditionis & ingenij; multósque alios, quorum opera prodibunt, Deo bene iuuante, & Remp. literariam illustrabunt.

[a] l. 11. inst. c. 1. Idem l. 12 c. 11.

Venio ad collocationẽ imaginum in hoc nostro Museo: lateraria inter columnia in eo sunt omnino viginti octo, vti primo capite monuimus: ad Meridiem quatuordecim, ad Aquilonem totidem, præter arcum in medio transuersum: tùm alia quinque ad Ortum, ad Occasum totidem. In decem intercolumniis ex vniuerso illo numero, nullum est armarium, nec abacus, quemadmodum singula paulo pòst percurrentes indicabimus: ac proinde nullæ erunt hermeticæ statuæ, licèt non defuturæ sint imagines in metopis. Quo autem ordine in proximè sequenti intercolumnio à me recensebuntur statuæ & imagines Scriptorum Canonicorum, & captiui Telamones; eadem erit collocatio in aliis; vbi proinde solummodo nominabo auctores, ne si singulis (sicut in primo intercolumnio) velim suum singillatim in metopis, vel armarij podiolis locum indicare, eadem sæpe iterans molestus sim. Res sic habet. 5.

IN I. LATERARIO INTERCOLVMNIO ad Occidentem.

BIBLIA SACRA.

Media & sublimior statua erit MOSIS; dextra DAVIDIS; sinistra S. PAVLI.

De quinque metopis intercolumnij media SALOMONEM pictum dabit; dextra huic vicinior S. MATTHÆVM; sinistra S. MARCVM; dextra remotior S. LVCAM; sinistra S. IOANNEM.

CAPTIVI TELAMONES.

Ad dextram

ANTIOCHVS EPIPHANES, qui astu occupatis Hierosolymis inter cætera crudelia facinora, etiam libros legis quoscumque reperit cremauit, eósque morte damnauit, apud quos reperti sunt. 1. *Mach.* 1.

Ad læuam.

DIOCLETIANVS Imp. qui edictum tulit de omnibus Christianorum scripturis igni tradendis. Euseb. 8. *hist.* 3.

IN II.

PATRES LATINI.

S. Gregorius Magnus.
S. Ambrosius.
S. Augustinus.
S. Hieronymus.
S. Hilarius Pictauiensis.
S. Leo Magnus.
S. Cyprianus.
S. Bernardus.

CAPTIVI TELAMONES.

CERINTHVS, } hæresiarchæ.
EBION

Vt vtrumque refelleret S. Ioannes, suum scripsit Euangelium. S. Epiph. *hær.* 51.

IN III.

IN III.

PATRES GRÆCI.

S. Athanaſius.
S. Baſilius.
S. Gregorius Nazianz.
S. Ioannes Chryſoſtomus.
S. Irenæus.
S. Dionyſius Areopagita.
S. Gregorius Nyſſenus.
S. Cyrillus Alexandr.

CAPTIVI TELAMONES.

MARCION hæreſiarcha, vocatus à S. Polycarpo primogenitus Satanæ.

AETIVS hæreſiarcha, Atheus, ſiue Impius cognominatus, ex aurifice Philoſophus, ob perplexitates argutiarum ab ipſiſmet Arianis, quibus primùm adhærebat, pulſus, inſolentiſſimè ſe ſupra Prophetas & Apoſtolos extulit.

IN IV.

Feneſtra.

In metopis.

QVINQVE SIBYLLÆ.

Perſica.
Libyca.
Delphica.
Cumæa.
Erythræa.

IN V.

SCRIPTVRÆ SACRÆ INTERPRETES.

Beda Venerabilis.
Dionyſius Carthuſianus.
Alphonſus Toſtatus, Epiſcopus Abulenſis.

Rupertus Abbas Tuitensis.

Hugo de S. Caro Cardinalis, qui præter commentarios in vniuersam Scripturam iuxta quadruplicem sensum, scholastico, id est, breui sermone, absque fuco sæcularis eloquentiæ fecit Concordantias Bibliorum, laboriosissimum opus (vt ait Sixtus Senensis) & immensi tædij ac temporis, sed sacrorum voluminum studiosis magnopere necessarium; in quo singulas diuinæ Scripturæ declinabiles dictiones secundùm consequentiam literarum accuratissima diligentia digessit, annotatis non solùm libris, sed etiam librorum capitibus, & capitum lineis, in quibus vnaquæque desiderata dictio contineretur. Sunt qui existiment hoc immensum opus ob immensi temporis laborísque dispendium, cuius vnius hominis vita vix satis esse poterat, hortatu Hugonis iniunctum fuisse quingentis studiosis Patribus (Dominicanis) diuersorum Cœnobiorum, ea ratione vt singuli singulas dictiones in alphabeticas classes redigerent: sícque breui tempore, multorum sedulitate perfectum fuisse opus, quod postea tam Græci, quàm Hebræi sunt imitati. Rabbi enim Isaac, Nathan Iudæus, & Eutalius Rhodius Monachus, ille Hebraicas Bibliorum Concordantias, hic Græcas collegit, quas quidem Romæ Sixtus Senensis vidit in antiquis membranis Græca manu descriptas: illas verò typis Iustiniani Venetiis cusas. Ant. Posseu. *in appar.*

Alphonsus Salmeron.

Franciscus Titelmannus.

Ioannes Maldonatus.

CAPTIVI TELAMONES.

ARIVS hæresiarcha & funestissima fax Orbis; de cuius impiis & lasciuis scriptis, eorúmque condemnatione & exustione, ac constitutâ in occultatores pœnâ capitis à Constantino Magno, consulendus est Sozomenus *l. 1. cap. 20.* & Socrates *l. 1. cap. 6.* Illud quidem memoriâ dignum accidisse D. Athanasius est auctor [a], vt cùm ex consuetudine scripta Arij de hæresi quam protulerat legerentur in Concilio Nicæno, omnes quotquot aderant Episcopo, adeò exhorruerint blasphemiam, vt mox suas aures obstruxerint, quemadmodum & cùm lectæ pariter essent literæ Eusebij Nicomediensis, totius Satanicæ molitio

[a] or. 1. contra Arian.

molitionis præcipui architecti, eas in omnium conspectu discerptas esse testis est Eustathius Antiochenus[a].

APOLLINARIS IVNIOR hæresiarcha, parentis item impugnatoris Catholicæ religionis filius. Is ex Ariete quem Orthodoxi velut ducem gregis sequebantur tãquam magnũ aliquando in Ecclesia agonistã, vnumq; ex præcipuis scriptoribus hæresum oppugnatoribus, vt obseruat Vincentius Lirinensis; deinde nimia sui ipsius sapientiæ præsumptione (vt D.Cyrillus Alexandrinus[b] loquitur) ita excidit, vt eum deinceps Catholici tanquam lupum fugerint. Patrem eum eloquentiæ prædicauit Philostorgius, sed quæ esset verbosa potius quàm neruosa. De ludibrio verò quod aliquando passus est in suis scriptis glutino compactis à sancto Ephrem, Gregorius Nyssenus[c] elegantem historiam recitat. Eamdem tibi exhibemus *sect.3.c.3.* huius libri.

a apud Theodo. l.1. c.8. Baro an.325. n.21.

b ep. 5. ad Acac.

c de S.Ephrẽ.

IN VI.

CONTROVERSIARVM DE FIDE DISCEPTATORES.

S. Epiphanius.

Stanislaus Hosius Cardinalis, vitæ sanctissimæ, eruditionis & eloquentiæ gloriâ celeberrimus, Catholicæ fidei acerrimus propugnator, atque in Concilio Tridentino Pontificius Legatus, non semel à Pio V. *religionis columna* appellatus, & illustribus multorum scriptorum elogiis Florimundi Raymundi, Francisci Sacchini, Antonij Posseuini, Cardinalis Bellarmini clarus. Ei contigit, quod haud scio an vnquam vlli, vt ipsius libri bis & trigesies Latina, Germanica, Gallica, Flandrica lingua ipso superstite typis cusi fuerint, quemadmodum Stanislaus Rescius in eius vita refert. Sed nec omittendum nonnullos putasse sanctissimam Dei Matrem Hosio scribenti dictasse libros.

Robertus Cardinalis Bellarminus.

Ioannes Ekius.

Franciscus Turrianus.

Thomas Bozius Eugubinus.

Petrus Canisius.

Iacobus Gretserus.

CAPTIVI TELAMONES.

NESTORIVS hæresiarcha in B.Virginem Mariam, quam Dei-

param esse negauit impius; linguâ vermibus exesâ, & toto corpore computrescente miserrimè mortuus est. Eius scripta vbique promulgata combusta sunt, atque reprobata ab eadem sanctissima Dei Matre in quadam apparitione Cyriaco Abbati Presbytero Lauræ Calamonis, quam ipse narrat *c.46. prat.spiritualis*, & ego hîc in eiusdem B.Virginis honorem tibi refero. *Die quadam vidi per somnium mulierem honesta facie, purpura indutam, & cum ea viros duos, & ipsos venerando habitu & aspectu praclaro. Arbitratus autem sum mulierem illam esse Dominam nostram sanctam Dei genitricem, eósque qui cum illa erant duos viros sanctum Ioannem Baptistam, & sanctum Ioannem Theologum, & Euangelistam. Egressúsque de cellula orabam illam, vt ingrederetur, qua non consensit; permansi igitur diutius*
Ps.73. *orans & obsecrans, & dicens: Ne quaso auertatur humilis factus confusus, & alia plurima eiusmodi. Illa igitur vt me vidit instare precibus, eamdémque postulationem iterare, seueriùs mihi respondit, dicens: Habes intra cellam tuam inimicum meum, & vis vt ingrediar, & his dictis abscessit. Euigilans autem ego affligi cœpi, & cogitabam, num aliquod in mente peccatum contra illam admisissem, neque enim erat alius aliquis in cella mea, nisi ego solus. Diutiùs igitur meipsum discutiens nihil inueni, quod in illam peccassem. Cùm verò vidissem me nimio mœrore absorberi, surgens accepi librum vt legerem, quòd per eiusmodi lectionem dolorem vnà cogitationésque repellerem. Librum autem ipsum acceperam mutuo à beato Isychio Presbytero Hierosolymitana Ecclesia, euoluénsque librum inueni duos impij Nestorij libros in fine voluminis scriptos; móxque agnoui hunc esse sancta Domina nostra Dei genitricis, sempérque virginis inimicum: tunc surgens abij, librúmque illi qui mihi eum accõmodauerat reddidi, dicens illi: Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum vtilitatis cepi, quantum detrimenti. Cùm verò ille detrimenti ipsius causam sciscitaretur, omnem illi rei ordinem retuli, qui zelo Dei succensus protinus duos illos Nestorij libros ex volumine præscidit, eósque igni tradidit, dicens: Non manebit in cella mea Domina nostra sancta Dei genitricis sempérque Virginis Maria inimicus.*

Eutyches hæresiarcha, inconsiderato odio aduersùs Nestorium abreptus, infelici audacia nouus veritatis Catholicæ impugnator euasit, negans duas in Christo esse naturas: & deinde varians asseruit ante
Liber breuiar.c.11. adunationem duas in Christo fuisse naturas; post adunationem, vnicam factam esse. Quidquam eum scripsisse non reperio: quia tamen fuit Cathedraticus (vt sic loquar) pestilentiæ, placuit illum ad infamem cippum ignominiosè religare, eúmque & Nestorium communi iugo subdere, rabidè tamen à se inuicem vultibus auersis.

IN VII.
CONCIONATORES SACRI.

S. Petrus Chrysologus.
S. Vincentius Ferrerius.
S. Bernardinus Senensis.
Thomas à Villanoua, Arch.Valentinus, vir sanctissimus.

Cornelius Musus, Episcopus Bitontinus.
Cæsar Calderarius:
Sebastianus Barradius.
Ioannes Osorius.

CAPTIVI TELAMONES.

MANES hæresiarcha, monstrum ex Gnosticorum turpitudine, & Montani deliriis, atque nouis deformitatibus compositum sui horrore vniuersum obstupefecit orbem, & fuligine obduxit, & ad certius exitium simpliciorum speciosum Apostoli Christi nomen sibi induxit, vt ex D. Augustino constat, & ex ea epistolarum ipsius inscriptione quas ad Marcellum scripsit, vt eum ad suam impietatem pertraheret. Variis scriptis suam hæresim promulgauit. Cùm verò homo impiè fatuus, suóque dignus nomine Paracletum se esse iactaret, ægrotante filio Regis Persarum remouit Medicos, pollicitus eum per orationem se sanaturum: quod tamen secus euenit ac promiserat: mortuo paruulo, qui opera Medicorum poterat sanari, coniectus est in carcerem, vnde aufugiens in Mesopotamiam profectus est: comprehenso tamen ab satellitibus regiis, & ad Regem ducto pellis detracta est, & tanquam vter ante portas suspensa, corpus traditum bestiis deuorandum. Quàm sæpe Manichæorum libri cremati sint, disces ex Iacobo Gaulterio *in Chron.*

MAHOMETES pseudodropheta, Bayræ & Sergij pseudomonachi teterrimorum hæreticorum discipulus, & Iudæorum impuris & infelicibus pręceptionibus vsus opus stygium, (vt Iacobus Gaulterius loquitur *septimo sæculo tabulæ chronographicæ*) Alcoranum finxit, & consarcinauit; quod deinde, vt per Gabrielem Angelum à Deo ad se missum insanè nugabatur, in eo Iudaismum simul atque Christianismum sic commendauit, vt tamen vtroque interdiceret suis; vtpote cui propositum fuit diuinitatem Christo abrogare, vesana Arij & antiquorum aliquot cœpta vrgere, & eius impiæ contentionis agere promotorem, cuius sit Antichristus olim consummator futurus.

Sequitur arcus intergerinus, de quo postea in fine huius capitis.

IN VIII.

THEOLOGI SCHOLASTICI.

Petrus Lombardus, Magister sententiarum dictus.
S. Thomas Aquinas.
S. Bonauentura.
Alexander de Hales.
Melchior Canus.
Ludouicus de Molina.

Franciscus

Franciscus Suarez.
Gabriel Vazquez.

Captivi Telamones.

Ioannes VViclephus hæresiarcha, cuius plusquam ducenta volumina concremata sunt Pragæ, erronei articuli in Concilio Constantiensi condemnati, corpus effossum, ab Ecclesia proiectum, & crematum.

Ioannes Hus hæresiarcha, qui, socio Hieronymo Pragensi, VValdonis & VViclephi errores recoquens, & nouis deliriis perspergens in Christum, in D. Petrum, in Traditiones, in Sanctos, in imagines iniurius, damnatus est rogo vnà cum ipsius libris à Concilio Constantiensi; tum deinde ritè exauguratus ac traditus ciuili magistratui eductus est ad supplicium, gestans in capite mitram chartaceam cum inscriptione, *Heresiarcha.*

IN IX.

THEOLOGI MORALES.

S. Antoninus.
Martinus de Clauasio.
Martinus Azpilcueta Nauarrus.
Syluester de Prierio.
Franciscus Cardinalis Toletus.
Gregorius Sayrus.
Ioannes Azorius.
Thomas Sanchez.

Captivi Telamones.

Martinvs Lvthervs hæresiarcha scelestissimus, quàm in verbis, moribus, & scriptis spurcus & pestilens fuerit, infinitum sit referre. Consulendus Florimundus Raymundus *lib. de nascente, progrediente, & intereunte heresi.* Hoc solùm dicam, quod ex aliis prodit Iacobus Gaulterius: Sacrilegam animam morte vitæ consentanea exhalauit, cùm enim vesperi bene potus atque hilaris decubuisset, postridie exanimis in lecto repertus est. De eius scriptis singillatim disserere nihil attinet: nullum gurgustium fœtentius, nulla camerina putentior, nulla impietas stolidior.

Ioannes Calvinvs hæresiarcha, omni Erebi habitu dirior & funestior. De eius vita fusè Hieronymus Bolsecus. Ignominiosi quoque numelli patiatur infamiam in hac repub. literaria homo nefariæ impietatis & libidinis, qui reus infandæ turpitudinis scapulis stigmate

inustis

nustis egredi ex Galliæ finibus cōpulsus est. De eius scriptis peste exitialioribus hoc solùm habeo ex ipsiusmet ore testimonium inter horribiles illos morbos & dolores, quibus ex hac vita in æternos cruciatus sublatus est, vtpote toto corpore pediculis & vermibus corroso, ac præcipuè verendis, quibus auersè & aduersè fœtidissimum vlcus inerat; inter inuocationem Dæmonum, scelestas voces, deierationes, maledicta, *execratus est illam horam quā primùm studuerat & scripserat.* Bolsec. c.22. Bellarm. l.4. de Eccl. cap. 17. Gault. sæc. 16.

IN X.

IVS PONTIFICIVM.

Burchardus VVormatiensis.
Iuo Carnotensis.
Gratianus.
Innocentius IV. Pont. à nonnullis *Pater veritatis* appellatus.
Guido Papæ.
Nicolaus de Tudeschis, Abbas Panormitanus.
Ioannes Andreas Bononiensis.
Didacus Couarruuias.

CAPTIVI TELAMONES.

ARNALDVS DE BRIXIA hæresiarcha, in summum Pontificē, Cardinales, Episcopos, Clericos, Monachos iniquissimus, asserens bona omnia temporalia Principum esse: suspendio necatus est & combustus.

M. PETRVS CVGNERIVS, siue DE CVGNERIIS, hostis iurisdictionis & libertatis Ecclesiasticæ, contra quam cùm aliquando publicè in quadam oratione dixisset coram Rege Philippo Valesio, cuius Aduocatus, seu Procurator, seu Consiliarius erat in Senatu Parisiensi, eiúsque orationem excepisset docta, grauis, eloquens, piáque oratio Cardinalis Bertrandi Episcopi Augustodunensis; Rex nefandum ratus terræ cœlum subiici, ac temporalia spiritualibus anteferri, litem Clericis addixit, concessa illis optatā suæ iurisdictionis & libertatis continuatione. Vnde (quemadmodum refert Iacobus Gualterius *sæculo* 14.) M. Petrus de Cugneriis dictæ tanta cum audacia causæ mercedem tulit perpetuam infamiam; cuius etiam hodie supersunt vestigia, tum in ridendo illo simulacro informi & simo, quod ad angulum Chori Beatæ Virginis Mariæ Parisiensis positum obuius quisque pugnis & cultellis impetit, quódque ipsi erectum dicit Genebrardus [a], vt omnium posterorum salibus & ludibrio ipsius exponeretur impietas: tum etiam in eius nominis celebri contemptu quo vtuntur Galli in hominem stolidum, aut eum in quem iocis agere volunt; illum quippe vulgò vocitant, *Maistre Pierre du Cugner.* Quòd si homo ille

[a] in Ioan. 22.

impotens in hac ipsa vita tot suæ in iura Ecclesiastica petulantiæ iusto æterni iudicis iudicio pœnas luit; quamquam non inuenio eum ab Ecclesia defecisse, aut post Regis sententiam, in oppugnandis Ecclesiasticis iuribus perstitisse; qua, quæso, erunt nunc mulctandi ignominia, qui cùm Ecclesiæ, quoad possunt, euertunt iurisdictionem; eò præterea deuenere impietatis, vt ab Ecclesia parente optima sese auertant, eiúsque filij esse nolint.

IN XI.

Fenestra.

In metopis.

QVINQVE SIBYLLÆ.

Samia.
Cumana.
Hellespontiaca.
Phrygia.
Tiburtina.

IN XII.

IVS CIVILE.

Vlpianus.
Accursius.
Bartolus de Saxoferrato.
Baldus de Vbaldis.
Iacobus Cuiacius.
Guido Pancirolus.
Dominicus Cardinalis Tuschus.
Antonius Faber, princeps Senatus Camberiensis, Christianæ pietatis adytum, reconditioris Iurisprudentiæ sacrarium, omnis generis literaturæ promptuarium, memoriæ prodigium, modestiæ miraculum. Viri laudatissimi Elogium pulcherrimè scripsit vir & ipse laudatissimus Antonius Brunus Sequanus, in suprema Dolana Curia Procurator generalis.

CAPTIVI TELAMONES.

IACOBVS ARMINIVS, ſectariorum Arminianorum princeps, S.R. Eccleſiæ & ſummo Pontifici infenſiſſimus, Theodori Bezæ aliquando diſcipulus, mali corui malum ouum.

CONRADVS VVORSTIVS, diuinæ ſimplicitatis, immenſitatis, immutabilitatis, infinitatis impugnator; ab aliis Caluinianis proſcriptus & damnatus, ab aliis honorificentiſſimè habitus; qua de re plura idem Gaulterius, qui & referr geminum iſtud diſtichon ex ogdoaſticho de hoc ſectariorum odio & amore.

At vos poſteritas tumulo hæc inſcribite verba
Poſthuma fortunæ ſigna futura meæ.
Nulla, Reformatâ, mihi pars dilectior vnquam:
Nulla, Reformatâ, pars minùs æqua fuit.

IN XIII.

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

Pythagoras.
Plato.
Ariſtoteles.
Ioannes Scotus, Philoſ. & Theolog. eximius.
Thomas de Vio Caietanus, Philoſ. & Theol. eximius.
Paulus Areſius.
Petrus Fonſeca.
Antonius Rubius.

CAPTIVI TELAMONES.

ANDREAS BODENSTEIN CARLOSTADIVS; primùm Lutheranus, deinde Antilutheranus & Sacramentarius, cœpit ſcribere anno 1522. Inter hominis phanatici deliria & hoc fuiſſe refert Feuardentius [a], perſuaſiſſe multis nullas artes liberales, aut philoſophicas ſcientias addiſcendas eſſe, ſed ſoli nudóque Bibliorum textui operam impendendam, eóque ſcholaſticos VVitebergenſes adduxiſſe, vt ſcientiarum humaniorum libros comburerent, ſéque ad opificia exercenda conferrent, quemadmodum reipſa factus eſt ipſe agricola. Eodem errore tranſuerſus actus eſt Carloſtadij in hoc telamonico iugo ſocius.

[a] in append. ad Caſtr. 5.

PHILIPPVS MELANCHTHON, & ipſe hæreſiarcha, vtpote Confeſſionis Auguſtanæ auctor. Quis porrò credat hominem polylogum & poëtam, & aliis humanis literis innutritum philoſophicas diſciplinas non eſſe diſcendas defendiſſe, ſed opere manuum viuendum; ac proinde derepentè piſtorem factum. Eiuſmodi fuit Melanchthonis inſtitutum & fides. Extat ipſius Lutheri ſuper hac re parænesis in

Florim. Raym.l.1. c.15.

epistola ad Nobilitatem Germaniæ data anno 1520. in qua hunc in modum disserit. *Scriptura sacra relinquitur ; & solus cacus atque Ethnicus Aristoteles primas tenet supra Christum. Censerem omnes hos libros Physica, Metaphysica, de anima, & Ethicorum esse abolendos, eósque omnes tractatus in quibus de rebus naturalibus agitur.* Et scribens contra Ambrosium Catharinum, dicit ad conuellendum funditus Christi Euangelium, Satanam non potuisse meliorem inuenire modum, quàm Vniuersitates erigendo. Ea tunc fuit phrenesis Lutheri, à qua postea vtcumque ad se rediit, (inquit Iacobus Gaulterius loquens de Biblistis) vt planum est ex libro quem anno MDXXIV. de scholarum restauratione edidit, & Germaniæ Consulibus nuncupauit, Catlostadium hac ratione auocans ab aratro, & Melanchthonem ex pistrina; qui ambo (vti diximus) voluerāt hac ratione Scripturam sequi, & in sudore vultus sui vesci pane suo.

IN XIV.

PHILOSOPHIA MORALIS.

Mercurius Trismegistus.
L. Annæus Seneca.
Epictetus.
Plutarchus.
Manuel Palæologus Imp. Constantinus, qui scripsit præcepta educationis Regiæ ad Ioannem filium, quæ Græcè extant.
Ioannes de Auila, vir eximiæ sanctitatis, scriptor Asceticus primæ notę, & Ecclesiastes in Bætica verè Apostolicus, dignus hoc ordine & commendatione perfecti politico-Christiani, vel ob vnicam illam epistolam planè auream, quam scripsit Prætori Hispalensi, de ratione administrandi Ecclesiastica & sæcularia ; vtinam omnes rerump. moderatores eam attentè perlegerent.
Ioannes Boterus Benensis.
Carolus Scribanius.

CAPTIVI TELAMONES.

NICOLAVS MACCHIAVELLVS pseudopoliticus, atheus, quamuis visus sit voluisse videri Christianus. De hoc homine nihil aliud habeo quod adiiciam ad ea quæ Osorius, Catharinus, Ioannes Molanus, Petrus Ribadeneyra, Ioannes Lensæus, cuius Commentarium de libertate Christiana singulariter laudat Antonius Posseuinus, qui & ipse iussu Innocentij noni contra eumdem impium politicum scripsit; nihil, inquam, aliud præterea adiiciam, quàm Macchiaüelli

uelli nomen, non tam nomen hominis, quàm ipsiusmet pseudopolitiæ, vel (vt sic loquar) impij politicismi apud omnes bonos nomen esse.

IOANNES BODINVS, quàm periculosè à multis retatur, vtpote pseudopoliticus, & qui rerum vsu, variarúmque scientiarum specie incautis sensim instiller Catholicæ religionis obliuionem, docet in commentario contra ipsum iussu eiusdem Innocentij IX. edito Antonius Posseuinus, vbi ad extremum ait se optare atque in primis consultissimum videri, significat, vt seriò & quamprimum Commentarij politici Ioannis Bodini non solùm purgentur, verumetiam ea aptè inserantur, quæ in religione Catholica, & pietate firmare Principum & Catholicorum animos possint, & id maximum fore ad Dei gloriam operæpretium.

IN I. LATERARIO INTERCOLVMNIO ad Aquilonem, quod è regione opponitur intercolumnio sacrorum Bibliorum.

MATHEMATICI.

Euclides.
Archimedes.
Diophantes.
Alphonsus Castellæ Rex X.
Boëtius.
Ptolemæus Ægyptius, Astronomorum Princeps.
Christophorus Clauius.
Franciscus Aguillonius.

CAPTIVI TELAMONES.

ABRAM ille Iudæus Mathematicus, qui anno millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto ex coniunctione Iouis & Saturni in signo piscium Iudæis Messiam id temporis pollicebarur; ratus astrorum efficientia, non Dei misericordia Seruatorem humani generis in lucem exiturum.

LEMBÆVS Iudæus, Astrologiæ nomine clarus, qui anno millesimo quingentesimo ex syderum positu aspectúque ram asseueranter Messiam aduentare denuntiauit, vt Iudæi passim domos euerterenr, quasi anno sequenti reditus Hierosolymam certus & indubitatus esser. Tolerabiliora forent hæc deliria in homine Iudæo, quàm quæ religionem Christianam professus Cardanus impiè insaniuit. Recognosce mecum, & damna sacrilegium Cardani (inquit qui & superiora referr Iulius Cæsar Bulengerus [a]) statuentis *lib. de supplemento Almanachi c. 22.* legem Iudaicam à Saturno esse, Christianam à Ioue & Mercurio, Mahometæ

[a] c. I. l. 2. aduersùs Geneth.

metæ à Sole & Marte ex æquo dominantibus, quorum alter iustitiam, alter sæuitiam infundat; Idololatriam à Luna & Marte: quo quid indignius, quid flagitiosius dici, aut cogitari potest? Idem in hæc deliramenta erupit octauâ genitura. Christianam legem fouet igneus triginus, Mahumeti aqueus: & vndecimâ genitura, Lutheri sectam propter spicam Virginis inualuisse ait, quam quia Martem admixtum habet, & caudam infinita capita reddere defendit. Vide quæ habet Alexander de Angelis *cap.*40.*lib.*4. hanc Cardani insaniam referens, & refutans: ac facessant isti ærusćatores (vt cum Fauorino loquar) & cùm in re omnium maxima sanctissimaque delirent, in minimis etiam repudientur tanquam palearum cassa, vitrea fracta, gurguliones minuti. Omnino non desint huic armario Telamones, si proferre velim Iudæum illum, qui Petro Castellæ Regi plurimum gloriæ & felicitatis noua regna & Imperia ex Astronomicis rationibus pollicebatur, & tamen omnibus quæ eo auctore susceperat bellis infeliciter gestis, multis confossus vulneribus vitam amisit. Si Ludouici Sfortiæ Mediolanensium Ducis Astrologum, quo inconsulto vix quidquam aggressus infelix Princeps Ducatu priuatus in carcere apud Gallos miseram mortem obiuit. Digni præstigiatores nōn solùm telamonio isto iugo, verumetiam tam tetris & tenebricosis latumiis, vt Solem & astra suspicere non possint, donec resipiscant.

IN II.

PHYSIOLOGI.

C. Plinius secundus.
Ælianus.
Albertus Magnus.
Andreas Matthiolus.
Dioscorides.
Theophrastus.
Vlysses Aldroandus.
Iosephus à Costa.

CAPTIVI TELAMONES.

IVLIVS CÆSAR VANINVS, vulgò dictus Lucilius, impiissimus Atheus, qui licèt diuinam prouidentiam velut in amphitheatro se exhibere innuat, & Magiam suam diuinam esse; physicam suam, Christianam, & Astrologiam, Catholicam profiteatur, ac se agere contra veteres Philosophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos, Stoicos; tamē eius liber potius est contra Theologos Scholasticos, quàm contra Atheos: vt etiam alio opere Atheismum docet inscriptionis laruâ dissimulatum, quem viua quoque voce professus est sub specie omnia examinantis.

nantis. Tandem impius Tolosæ viuus exustus est anno 1619.

Henricvs Cornelivs Agrippa Magus, Cacodæmonem secum canis specie circumducebat, collare magicis quibusdam emblematis inscriptum gerentis. Lugduni in obscura taberna animam agens collari canem liberauit, cum his verbis, *Abi perdita bestia, quæ me totum perdidisti.* Ille præcipiti cursu in proximum Ararim se demersit, nec vspiam postea comparuit. Agrippa paulo pòst è viuis excessit. Iouius *in Elogiis.*

IN III.

MEDICI.

Hippocrates Cous.

Galenus Pergamenus, de quo tritum illud, In Galeno[a] Hippocratem non minus viuere, quàm in Hippocrate Galenum.

[a] lib. de Theriaca ad Pisonem. Genebr. l. 3. Chron.

Andromachus Cretensis, theriacæ inuentor.

Auicenna Arabum medicorum princeps.

Franciscus Valesius.

Hieronymus Mercurialis.

Ioannes Fernelius.

Hieronymus Fabritius.

Captivi Telamones.

Avreolvs Theophrastvs Paracelsvs, Lutheranus, hoc saltem nomine iugo telamonio dignus, quòd in iis libris quos edidit, aut solidioribus disciplinis, aut ipsi Catholicæ pietati tetenderit insidias; fueritque magicis deliriis & Geomantiæ addictus. In Chymica quam tantopere exercuit, sitne facilior abusus atque pernicies, quàm vsus & salus, alij viderint.

Robertvs Flvdd, aliàs de Flvctibvs, sectarius in sua illa medicina Catholica, seu mystico artis medicandi sacrario multis erroribus, tum portentosis plurimis Caballisticis, Magicis, Platonicis, & insolentibus aliis pronunciatis refertissimus; quod proinde opus in Indice librorum prohibitorum Hispanico prohibetur, quemadmodum & eiusdem certamen Sophiæ cum Moria, &, vtriusque Cosmi, maioris scilicet, & minoris, Metaphysica, Physica, atque Theorica historia.

IN IV.

Fenestra.

In metopis.

Quinque fœminæ eruditione & scriptis libris celebres;

TELESILLA Argiua: cùm Lacedæmonij Argiuos expugnassent, ipsa assumptis mulieribus Laconas armis repulit, patriámque turata est: eius rei causâ statua ei Argis posita ad templum Martis muliebris, ad cuius pedes libri erant sparsi; galeam verò manibus tenebat, tanquam eam capiti impositura esset. Scripsit odas & epigrammata. Suid.

HYPATIA Theonis Geometræ Alexandrini filia, Diophantis Arithmeticam commentatiis illustrauit: præterea in Apollonij Conica scripsit; quod geminum opus totius Matheseos subtilissimum ac difficillimum est. Item Astronomicum canonem constuxit. Floruit sub Arcadio & Honorio.

SVLPITIA, Domitiani tempore Caleni vxor, scripsit epigrammata, & sua tempora defleuit.

Mart. lib. 1. epigr.

Cuius carmina qui bene æstimarit,
Nullam dixerit esse sanctiorem:
Hac condiscipulâ, vel hac Magistrâ
Esses doctior, vel pudica Sappho, &c.

ATHENAIS, Leontij Philosophi Atheniensis filia postea in Baptismo dicta Eudocia, vxor Theodosij secundi; in mariti laudem de bello Persico egregium poëma edidit.

PROBA FALTONIA, sanctissima & nobilissima, vxor Probi Præfecti prætorio, qui delegauit D. Ambrosio prouinciam Æmiliam, & Liguriam; trium Consulum ordinariorum mater, à SS. Patribus aliísque auctoribus plurimùm laudata: scripsit Centonem de nouo Testamento & veteri.

IN V.

HISTORICI SACRI.

Cæsar Cardinalis Baronius.
Aloysius Lipomannus.
Simeon Metaphrastes.
Laurentius Surius.
Augustinus Torniellus.
Iacobus Sallianus, adhuc superstes: meretur porrò religiosissimus ac doctissimus senex eamdem in hac mea Bibliotheca prærogatiuam, quam M. Varro in Pollionis

consecutus est, vt viuus imaginē habeat in æde Sapiētiæ.
Abrahamus Bſouius.
Petrus de Ribadeneyra.

CAPTIVI TELAMONES.

PHILIPPVS MORNÆVS PLESSÆVS, licèt vir militaris, & olim Gubernaror arcis Salmuriensis, linguâ & calamo pollens, ex suppeditata à ministris hæreticis multa farragine rerum ad Religionem & controuersias spectantium edidit Gallico idiomate opera plena Caluinianis erroribus. Cui eleganter & solidè responderunt Nicolaus Coiffeteau Dominicanus, & duo Patres Societatis IESV Ludouicus Richeomus, & Fronto Ducæus. hic est ille Mornæus quem Dauid Cardinalis Perronius in producendis Scripturarum & PP. testimoniis pro astruenda hæresi ad quingenta loca corrupta, deprauata, detorta coram Christianissimo Rege Henrico M. falsitatis & corruptelæ conuicit. Index libr. prohib. pro Hisp. regnis *pag.* 806.

MARTINVS CHEMNITIVS (puto eumdem esse quem Index librorum prohibitorum suprà citatus in prima classe *Matthæum Chemnicium* vocat, & cuius opera prohibet) ausus est (inquit Posseuinus [a]) Concilium Tridentinum ad suos vertiginis calculos exigere. quid lucratus? Infamiam. Dum iste, ni cauerit, sepelietur cum Ario, Tridentina Synodus quo magis inueterascet, eò magis in dies, eóque perenniùs efflorescet. Bone Deus! quæ gentium varietas? quis delectus Episcoporum totius Orbis? qui Regum & rerump. splendor, quæ medulla Theologorum, quæ sanctitas, quæ lacrymæ, quæ ieiunia, qui flores Academici, quæ linguæ, quanta subtilitas, quantus labor, quàm infinita lectio, quantæ virtutum & studiorum diuitiæ augustum illud sacrarium impleuerunt? Audiui ego Pontifices exultantes, & in his Antonium Archiepiscopum Pragensem, amplissimos & prudentissimos viros, quòd in ea schola hæsissent aliquot annis: vt nullum Ferdinandi Cæsaris, cui multum debuerant, regalius & vberius in se beneficium colerent, quàm hoc fuit, quòd in Tridētino Gymnasio Legati ex Pannonia consedissent. Intellexit hoc Cæsar, qui reuersis ita gratulatus est, ***Aluimus vos in schola optima.***

[a] Bibl. p. 1. c. 20. l. 7.

IN VI.

HISTORICI PROPHANI.

Herodotus Halicarnassæus.
Iulius Cæsar.
Titus Liuius.
Dionysius Halicarnassæus.
Polybius.

- Ioannes Petrus Maffeus.
- Franciscus Belcarius Peguilio.
- Ioannes Mariana.

CAPTIVI TELAMONES.

IOANNES SLEIDANVS Caluinianus, historicus impudens, mendaciorum consarcinator, ac proinde quemadmodum D. Cyprianus poscens legendos Tertulliani libros aiebat, *Cedo Magistrum.* Ita Carolus V. Imp. poscens Sleidanum dicere consueuerat, *Cedo mendacem.* Tum verò præsertim libellus *de quatuor summis Imperijs*, tametsi luculentis mendaciis distinctus sit; tum potissimum cùm de Sedis Romanæ dignitate, atque sanctitate, necnon de Pontificum primatu sermo incidit; quarum rerum nostros scriptores veteres & probatissimos his callidè & malitiosè verbis producit, *vt illi volunt*; *vt ipsi dicunt*; *vt locuntur*; *vt scribunt.* videlicet vt illorum auctoritatem & fidem infirmet.

Florim. Raym.

FRANCISCVS RABELESIVS, scurra historicus, eius fictitius Gargantuas,

> *Monstrum horrendum, informe, ingens rabiosa vorago,*
> *Quod nasus crispans scurrilis vulua parentis*
> *Effudit petulanti obstetricante cachinno*, &c.

relatus est in classem librorum prohibitorum, vnà cum cæteris eiusdem operibus.

IN VII.

PHILOLOGI, POLYHISTORES.

- Clemens Alexandrinus.
- Pausanias.
- Athenæus.
- Guillelmus Budæus.
- Carolus Sigonius.
- Barnabas Brissonius.
- Iustus Lipsius.
- Martinus Delrio.

CAPTIVI TELAMONES.

EVTHYDEMVS ille, qui insolentissima vanitate & ambitionis immensitate diligentissimè cauebat ne à quoquam aliquid discere videretur. Xenophon *l.4. memorab. Socratis dictor. atque factorum.*

HIPPIAS, cui Maximus Tyrius κενεαλογίαν attribuit., fortè non iniuriâ,

iniuriâ, nam cùm foret in Græcia omni clarus, & iucundæ titillatione gloriæ efferretur, de se multa fundebat. In Olympiis in conuentu ipso Græciæ profiteri est ausus nullius se rei ignoratione teneri, nec se modò cognitionem habere excellentium doctrinarum, sed earum quoque artium, quæ mechanicæ vilésque nominantur. Iraque annulum quem haberet, pallium quo amictus, soccos quibus indutus esset, se sua manu confecisse: equidem traductione ignominiosa` dignus, qui omnium rerum scientiam sibi vendicar, secus ac de se Sapientissimus Socrates dicere consueuerat, *Vnum scio quòd nihil scio*. Longè Nouerio illi dissimilis, quem Sidonius Apollinaris [a] ait fuisse *sine iactantia literatum*. Tantò studiosiùs caueant sibi ab hac vanitate philologi, & polyhistores oporter, quòd non vnam tantùm scientiam, sed scientiarum encyclopædiam profiteantur.

Plato in Hippia. Cic. 3. de or. Apul. in flor. Cresol. in theat. rhet. l. 1. c. 5.

a l. 8. ep. 13.

Sequitur arcus intergerinus, de quo inferiùs.

IN VIII.

ORATORES RHETORES.

Demosthenes.
Isocrates.
M. T. Cicero.
M. Fabius Quintilianus.
Themistius.
Dio Chrysostomus.
Cyprianus Soarius.
Petrus Perpinianus.

CAPTIVI TELAMONES.

Orator ille, quem velut omnium ineptiarum coagulum Lucianus deridendum propinat. Res lepida est. sic illum deformat. Quod igitur felix faustúmque sit, fac vt sis in primis temerarius, audax, & nauiter impudens; his vbi fueris armis instructus, satis doctum te putato, cùm præsertim pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia. Mediocritatem, pudorem, ac verecundiam extra Caucasum & Gangem ablega, sunt enim oratori, quem molimur, perquam contraria. Quinimò affer tecum Stentoris validissimam vocem semper cantillantem, & incessum qualis hic noster est. Vestitus sit cultus & elegans, opus Tarentini velleris; crepida Attica ad mulieres delitias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis purpureísque fasciolis interstincta. Libellus aureis flosculis illusus gestetur in manu, quem nunquam legas. Asseclæ comitentur multi, qui tibi, vt Psaphonis aues identidem illud adgatriant, καλῶς, κομψῶς, θείως ὑπερθείως. Interim, ne videaris omni-

no antiquæ literaturæ nescius, latiniora quædam verba intelligenda sunt, quæ tu semper in ore habeas. *Equidem sic arbitrabar: næ vehementer errat: multò profectò rectius: idipsum esse videatur.* De cæteris securus esto, quantumuis inconcinna, dura, rancida, quasi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec satis; antiqua, obsoleta, peregrina; ad summum qualia Euandri mater loquebatur verba solicitè legere, & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguæ volubilitate in adstantes intorqueas, vt illi te, quasi hominem è cœlo lapsum, & (quod aiunt) loquentem de machina venerentur: quòd si quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice; & cùm barbarismus, aut solœcismus exciderit, confestim in promptu sit nomen poëtæ cuiusdam, vel scriptoris, qui nec est, nec fuit vnquam, vt cùm ita dixeris, vir doctus censearis. Præterea fac nouorum Scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, pro tuis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem, Tullium non pluris æstimes, quàm cariosam maceriam, aut viriosam nucem. Mox cùm in ludum certaménque veneris, &, vt fieri solet, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse, & angusta; te tamen conaturum. Caue tunc mediteris quomodo orationem distribuas in partes, hoc enim frigidorum est hominum: tu dic quidquid in buccam venerit, etsi contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare; quid ad te, modò ne taceas.

Si de scisso pallio, aut de balneatoris quadrante caussula Romæ agēda sit; tu omnem antiquitatem Atheniensium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes; mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò sit Marathon & Cynægirus, sine quibus nihil fiat: Athos nauigetur, Hellespontus pedibus teratur, Sol Persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othrydæ literæ cruore scriptæ legantur, Salamis, Artemisia & Platea ad satietatem vsque inculcentur; quibus pauca illa verba, *peræquè, certè, quidem, profectò, vtique*, tanquam flosculi immisceantur, etsi minimè res indigeat. In affectibus porrò illud, *heu malorum Dij immortales, per Deos, deásque omnes*, sæpe iteretur, & caput verberetur, & vox vlulet, & femur percutiatur, etiamsi vel mortem tantùm passeris luxeris. Inter hæc si videris tædio affectos auditores de discessu cogitare, nauiter retine, & quamprimum sedere iube; tum ab Iliacis vsque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, si videtur, & Pyrrhæ nuptiis, (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc vsque tempora longâ rerum & verborum serie deflecte: si non laudent Auditores, apertè conuitiare; neque enim melior es Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens alapam sanè bonam, sonoram, in os Auditoris, ad ea quæ dicebantur oscitantis, incussit: ita timebunt, credo, aliàs esse doctis molesti, & si quid dixerint, ob inuidiam facere videbuntur. Multitudo verò & formam, & incessum, & deambulationem, & cantum, & crepidas & cætera mirabitur; amici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & cœnarum tibi pretiū rependere: quòd si

quando

quando memoriola vacillaueris, porrigent manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, inuenias. hæc si ad vnguem; Rhetor esse poteris citius, quàm coquuntur asparagi.

Cresconivs ille, qui eloquentiam reprehendebat, vt damnatam à Platone, & è moratis ciuitatibus eiectam, contra quem scripsit S. Augustinus [a] aiens, *non condemnatam fuisse eloquentiam, sed sophisticam, & malignam professionem, quæ sibi proponit non ex animo, sed ex contentione, vel commodo, pro omnibus & contra omnia dicere*; quam Petrus Damiani [b] *cauillationes* vocat; & eos, qui hanc artem factitant, *cauillatores* Seneca nominat, Lactantius [c] *litigatores furiosos*; Isidorus Pelusiota [d] Σοφιστομανοῦντας. Themistius ἀγωνιστὰς περὶ λόγους, τὴν ἐριστικὴν ἔχοντας τέχνην, *in dicendo pugnaces, & contentionis arte præditos*. qui laborant in hac, (vt loquitur D. Augustinus) *libidine rixandi, & efferuntur puerili ostentatione decipiendi aduersarium*, denique *qui suscipiunt atque exercent contradictionem* ἐριστικῷ illo dicendi genere battuentes, vti solebat ille Cresconius, haudquaquam oratores habendi sunt.

a l. 1. contr. Cresconij.
b opusc. 1 1. c. 1.
c l. 3. inst. c. 8.
d l. 3. ep.

IN IX.

POETÆ.

Homerus.
Sophocles.
Publ. Virgilius Maro.
Pindarus.
L. Annæus Seneca.
Aulus Persius.
P. Statius Papinius.
Cl. Claudianus.

Captivi Telamones.

Petrvs Aretinvs, cuius hoc extat Epitaphium in eo libro Italico, qui inscribitur, *Piaccia vniuersale,*

Qui giace l'Aretin Poeta Tosco
Che d'ogn vn dice mal, fuorche di Dio,
Ma se sensò dicendo, yo nol conosco.

Fuisse aliquid causæ, Aretinum hoc epigrammate confodiendi, suspicari possis ex Hispanico Indice librorum prohibitorum, vbi absolutè opera eius omnia prohibentur: talis porrò solet esse vita, qualis oratio; & ex mala vita, facilis in Atheismum prolapsus.

Theodorvs Beza, hæresiarcha. De hoc Caluiniano nepote, aut germanissimo Caluini filio, habe quæ scripsit Iacobus Gaulterius [e]. Theodori Bezæ non est quòd referam enormes impudicitias, tum vitæ propè vniuersæ, tum Epigrammatum ab eo editorum fœditate intolerabili,

e sæculo 16.

lerabili, quæ illum & priotatum suum Longemæum vendere, & Gallia excedere compulerunt: eas quidem non tantùm à Lindano, Sanctesio, Prateolo, Bolseco aliisque Catholicis descriptas, sed etiam à Tilmano Hshusio Lutherano, qui Epicureum illum vocat, & blasphemum scurram.

IN X.

GRAMMATICI.

Festus Pompcius.
Donatus, S. Hieronymi Præceptor.
Priscianus.
Papias, insignis Grammaticus, magni Dictionarij auctor.
Antonius Augustinus Nebrissensis, in omni genere literaturæ versatissimus.
Ambrosius Calepinus.
Emmanuel Aluarus.
Nicolaus Clenardus.

CAPTIVI TELAMONES.

a de claris Grammat. l.1.c.23.

REMNIVS PALÆMON, de quo hæc Suetonius [a]. Mulieris verna fuit, primò, vt ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, litetas didicit: postea manumissus docuit Romæ, ac principem locum inter Grammaticos tenuit, quamquam infamis omnibus vitiis, palámque & Tiberio, & mox Claudio prædicantibus, nemini minùs institutionem puerorum, vel iuuenum committendam: sed capiebat homines cùm memoriâ rerum, tum facilitate sermonis; necnon etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit & variis, nec vulgaribus metris. Arrogantiâ fuit tantâ, vt M. Varronem *porcum* appellaret; secúmque & natas & morituras literas iactaret; nomen suum in Bucolicis non temerè positum, sed præsagiente Virgilio fore quandoque omnium Poëtarum ac poëmatum iudicem Palæmonem, &c.

b l.1.c.9.

ORBILIVS PVPILLVS Grammaticus, quem Suetonius [b] fuisse ait naturæ acerbæ, non modò in Antisophistas, quos omni sermone lacerauit, sed etiam in discipulos, vt Horatius significat, *plagosum* eum appellans, & Domitius Marsus scribens,

Si quis Orbilius ferula scuticaque cecidit.

ac ne Principum quidem virorum insectatione abstinuit, &c.

IN XI.

Fenestra.

In metopis.

Quinque fœminæ doctrina & scriptione conspicuæ.

ROSOITA, siue ROSVIDA, monialis Germana, apud Saxones Ottone I. & II. Impp. scripsit panegyricum de Ottonum gestis, comœdias sex, laudes Virginis matris versu Elegiaco, Diui Dionysij vitam, & alia.

S. TERESIA de Cepeda de Iesus, præter alios libros quos scripsit, de vita sua, & institutione quorumdam Monasteriorum sui Ordinis, edidit librum de via ad perfectionem, & alium qui inscribitur, Castellum animæ, siue commoratio interior. Sanctæ huius Virginis elogium Franciscus de Sales, & ipse sanctitate ac miraculis, necnon piis libris editis clarus, sic complexus est in præfatione tractatus de Amore Dei. *Sancta Teresia mirabilis fuit in summa modestia eloquentia; magna animi firmitas in insigni simplicitate: eius sapientissima ignorantia multis doctis ignorantiam exprobrat, qui diu volutati in literis, vix, aut ne vix quidem ea intelligant, quæ de diuini amoris vsu scripsit.*

CATHARINA Ferdinandi Catholici & Isabellæ filia, Henrici VIII. Angliæ Regis vxor; omnis Christianæ virtutis domicilium, geminos eximios libros composuit; alterum piarum meditationum in Psalmos; alterum de pœnitentia peccatoris.

MARIA STVART Scotiæ Regina & martyr, linguarum Latinæ, Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ, & Scoticæ insigniter perita: adolescentula Latinam orationem habuit ad Henricum II. Galliæ Regem, & Gallicæ Curiæ proceres: eius argumentum hoc fuit, *Decere mulieres studium literarum, & liberalibus artibus instítui.* eam postea in Gallicum sermonem conuertit.

MARIA LVSITANA Alexandri Farnesij Parmæ Ducis vxor. eius est libellus ille aureus, qui inscribitur, *Praxis spiritualis Mariæ Principis Parmæ*, quem post ipsius mortem repertum manu & sermone Italico scriptum, eius Confessarius in lucem edidit; ac deinde magno Christianæ pietatis incremento in varias linguas conuersus est.

IN XII.

PII, ASCETICI.

Ioannes Cassianus.
S. Ioannes Climacus.
S. Dorotheus.

Thomas à Kempis, vel quisquis est auctor aurei libelli de Imitatione Christi.

S. Ignatius de Loyola, præter nunquam satis laudatam epistolam de virtute obedientiæ, edidit librum exercitiorum spiritualium, initio suæ ad Deum conuersionis, peculiari Dei instinctu, & B. Virginis ope ac ministerio: quo libro mirabiliter complexus est eam scientiam, quam *Discretionis spirituum* vocant, scrupulorum deponendorum, affectuum componendorum, eligendi vitæ status, & Christianæ perfectionis consequendæ rationem. Ex eo commentario velut ex cœlesti officina prodiere S. Franciscus Xauerius, S. Carolus Borromæus, aliique innumerabiles eximiæ sanctitatis viri Ecclesiastici, Religiosi sæculares, adeò vt Paulus Papa III. ei attribuerit vberes illos fructus, quos hæc minima Iesu Societas in toto Orbe fert, eúmque sua auctoritate approbauerit & laudauerit; quemadmodum etiam fecere Auditores Rotæ, Congregatio Cardinalium de sacris ritibus, & Tribunalia Inquisitionum. De hoc volumine dicere non dubitauit idem S. Carolus Borromæus in eo veram omnium librorum scientiam contineri. Ludouicus Granatensis dicere consueuerat tantam se inde hausisse doctrinam, vt explicandæ nec tota vita suffectura sit. Ludouicus Blosius Cœnobitas suos Louanium misit ad eam cœlestis scientiæ & solidæ pietatis palæstram condiscendam, ex qua ipse tam nobilis Athleta Christi prodierat; atque illum ipsum orandi modum, quem ibi didicerat, in suo monasterio solennem esse voluit. Plura de hoc libro Ioannes Eusebius Nierenbergensis *c.49. vita S. Ignatij.*

Ludouicus Granatensis.

Ludouicus Blosius.

Ludouicus à Ponte.

Captivi Telamones.

Gvillelmvs de S. Amore, hostis Religiosorum mendicantium, contra quorum paupertatem librum scripsit, quem S. Thomas & Bonauentura scriptis egregiè refutarunt, & Alexander IV. prohibuit, auctore insuper damnato.

Clemens Marotivs Caluinianus, furfuratius ille Poëta, qui

qui Gallico ſermone compoſuit vernaculos illos Dauidis Pſalmos, quos ſectarij ſuæ factionis in ſuis conuentibus canunt.

IN XIII.

HEBRAICI, SYRIACI, CHALDAICI, ARABICI, ÆTHIOPICI.

Rabbi Ben-Aſer, &

Rabbi Ben-Nephtali, Duces Maſoretarum, qui circa annum Chriſti 475. in quodam Concilio Iudæorum Tiberiadis, cui & interfuere Babylonij, excogitarunt tum puncta Hebraica quæ vocalium inſtar eſſent; tum accentus ad faciliùs legendum. quamquam

Marcus Marinus Brixianus in theſauro Hebraico, quem *Arcam Noë* inſcripſit, cenſet puncta Hebraica ſemper cum literis conſonantibus extitiſſe, ſimúlque cum illis vel tradita hominibus fuiſſe, vel inuenta. Rationum eius examen penes eruditum & iudicio pollentem lectorem eſto.

Xanthes Pagninus, de quo libet pauca in hunc locum afferre, quæ habet eius famæ vindex Theophilus Raynaudus [a]. Et vt non diffitear (inquit) nonnulla apud eum, præſertim quoad editionis vulgatæ immutationem, meritò improbari quæ Poſſeuinus annotauit in apparatu, & in poſterioribus editionibus expunctione damnata ſunt: tamen neque cùm ſcripſit Xanthes adeò rata erat apud Catholicos editionis vulgatæ auctoritas, ac fuit poſt Synodum Tridentinam tempora Xanthis ſubſecutam; neque omnia illa quæ apud Xanthem diſplicent, ſunt re vera ab ipſo profecta: pleraque enim Geneuenſium interpolatorum nequitiæ adſcribenda ſunt; tametſi ementito, de more, loci, calcographiæ, & operarum nomine in lucem ſint edita, & mala fide pro Xanthis lucubrationibus vænum expoſita. Abſit autem vt aliena malignitas & nequitia cuiquam innoxio apud æquos æſtimatores fraudi ſiet.

[a] in Mantiſſa ad Indiculum 65. Logd.

Benedictus Arias Montanus.

Gilbertus Genebrardus.

Rabbi Dauid Kimki.
Georgius Mayr.

CAPTIVI TELAMONES.

Rabbi Asse,&

Rabbi Hammai confecerunt Thalmud Babylonicum blasphemiis scatens; quæ quidem tertia fuit collectio. nam prima habita est à Iuda Simeonis filio anno centesimo quinquagesimo ab vltima clade Hierosolymorum; secunda verò à Rabbi Ioannam anno trecentesimo ab eadem clade. de his plura Sixtus Senensis *l.2.Bibl.*

Baron.ann. 476.n.8.

IN XIV.

CODICES MANVSCRIPTI.

Ammian. Marcell. l.14. Plut. in Catone.

CVIDAM miranti cur Cato nullam in foro Romano statuam cum cæteris proceribus haberet, scitè responsum est, præstantius esse mirum hominibus videri cur non habeat, quàm cur habeat. Idem dictum volo de viris quibusdam excellentis doctrinæ, si tu mirere cur nihil in lucem ediderint: equidem hoc illis longè gloriosius fuerit, quàm si mirere cur ediderint. In hoc MStorum Codicum armario sunt eius generis nonnulli, quos vel ipsi nouimus dum viuerent, vel de illis auditione, aut lectione accepimus, quanti inter literarios heroas fuerint. Ex iis alios sola modestia à scribendo deterruit, alios mors scribentes oppressit; alios valetudo, dignitates, magistratus & publica negotia impediuerunt, aliis aliud quidpiam obfuit interdum operibus iam perfectis ac prælo subiici paratis. Tales fuere octo isti quos inter bene multos selegi.

IACOBVS LAYNES Hispanus, Generalis Præpositus nostræ Societatis secundus; in Concilio Tridentino inter Patres qui non solùm dicendæ sententiæ, sed etiam decidendi ius haberent, sedit, tantâ sacri illius consessus approbatione, admiratione, acclamatione, vt omnium iudicio & consensu Theologorum princeps iudicaretur. Is propter grauissimas ac perpetuas occupationes concionandi, sacras literas interpretandi, disputandi cum hæreticis, peregrinandi, ac gubernandi, plurima opera felicissimi sui ingenij, & exquisitæ eruditionis monumenta perficere ac limare non potuit. Eorum indicem & viri elogium habes apud Petrum Ribadeneyram in Catalogo Scriptorum Societatis.

ALPHONSVS DEZA Hispanus, Soc. Iesu, Academiæ Complectensis clarum iubar, & sua ætate nulli Theologorum secundus, D. Thomæ sententiæ curiosus indagator, illustris interpres, acerrimus propugnator; multa scripta reliquit quæ nondum prodiere; ex quibus fontibus multi insignes ipsius discipuli suos campos (vt Ribadeneyra loqui

loquitur) irrigarunt, vt proinde ipsius imagini meritò adscribatur lemma istud, *Alij scripta mundo, ego scriptores dedi.*

MICHAEL VASQVES de Padilla Hispalensis, Soc. Iesu: Romæ, Salmanticæ, & in Bætica prouincia publicus & primarius Theologiæ Scholasticæ professor maximi nominis; prælusit toti Theologiæ ingentibus duobus tomis, quos dum hæc scribo penes me habeo in Museo meo. Opus enimuerò eruditione & ingenio plenissimum. Quanta meditaretur & fecisset, si diutiùs fuisset superstes, argumento est Apparatus iste theologicus.

NICOLAVS MAGNIENVS Soc. Iesu, in Celtica prouincia natus, excellenti vir ingenio, Christianus orator eximius, in politiore literatura insignis, in seuerioribus disciplinis summus; suarum tamen lucubrationum adeò contemptor, vt eas scriberet in vilibus & emporeticis chartis, vel in auersa facie earum scriptionum, quas discipuli nostri domo in ludum propenso afferunt; cùm dignæ essent quæ in chartam hieraticam referrentur inter insignes commentarios MStos, adeóque typis editos consecrandæ. De sanctitate, eruditione & eximia indole huius viri plura ipsius discipulus Theophilus Raynaudus in Mantissa ad Indiculum Sanctorum Lugdunensium, & Philibertus Monetus in annuis literis Societatis IESV anni millesimi sexcentesimi duodecimi.

CLAVDIVS BORDONVS Auenionensis, Soc. IESV, meus in Theologia positiua & Hebræa lingua Magister; de quo possum confirmare me non vidisse in Encyclopædia sacra simul ac prophana vniuersaliorem; in Grammaticis, poëticis, rhetoricis, philosophicis, controuersiis de fide exculti ssimus fuit, acumine ingenij raro, iudicio non vulgari, diligentiâ singulari. Expetuntur & teruntur passim à viris doctis ipsius MSti commentarij in sacram Scripturam, & meritò quidem: poëtica verò eius opera prorsus cedro & publica luce semper visa sunt digna; quæ cùm sæpe in prima commendatione ponerentur à viris doctis hortantibus vt ea digereret, & faceret iuris publici, erubescebat modestissimus Pater; néve hæc ab ipso deinceps importuniùs postularentur, schedas suas lustrauit, collegit, ad præsidem suum tulit, earum postea haud magis solicitus, quàm si nihil ad ipsum pertinerent.

STEPHANVS HVDELOTIVS Lingonensis, Soc. Iesu, cuius amori erga me ipsius in Rhetorica discipulum, & paternæ eius curæ studiorum meorum, necnon solicitudini pietatis mihi penitus inserendæ, equidem multùm debeo, imò &, secundùm Deum, ipsummet beneficium initæ Societatis, ad quam impetrandam optimus Pater insignibus magnæ beneuolentiæ argumentis me iuuit. Vir fuit in omni genere humaniorum literarum versatissimus, poëta insignis, Rhetor eximius, Græcè doctissimus, lectionis singularis; antiquitatis nummariæ, emblematicæ & hieroglyphicæ scientiæ peritissimus; eam præclaris monumentis illustrauit, quæ vt ego ipsius rogatu vidi manuscripta pauculis mensibus priusquam è vita discederet, variam & reconditam eruditionem miratus sum. Quid iis postea factum sit, nescio;

si exiere in lucem, bene est; inter Philologos honoratum locum habento; si nondum edita sunt, prodeundi tempus in hoc armario opperiuntor.

FORNERIVS Medicus & princeps, seu (vt loquuntur) Decanus Collegij Medicorum Lugdunensium in Gallia, cuius viri non possum non meminisse hoc loco, si labe ingrati animi carere velim; nam mihi iam propè deposito ita adfuit, vt ei non tanquam Medico solùm, sed tanquam amico debeã. vbi conualui, misit ad me plurimos atque ingentes tomos MStos, quibus vniuersam facultatẽ medicam complexus fuerat: alium insuper de insignibus & palmaribus curationibus ab ipso feliciter adhibitis: alium de tuenda valetudine. editos fuisse in lucem non puto: edi optauerim, aut saltem in hoc armario repone.

Doctor FRANCISCVS HERNANDES Toletanus, de quo capite sexto descriptionis Bibliothecæ Regiæ S. Laurentij Escurialis ea dicentur, ob quæ iure dignus videatur qui in hoc armario locum & imaginem habeat; meritò inter principes physiologos consecrandus, si contigerit eius opera quæ ipsi vidimus & suspeximus, prælo typographico subiici; vix enim vllus est seu veterum, seu recentiorum, quem in naturæ contemplatione & peruestigatione non superaturus sit.

CAPTIVI TELAMONES.

LICINIVS Imp. militaris disciplinæ acerrimus custos, literis adeò infestus fuit ob inscitiam, qua vix nomen decreto subscribere posset, vt eas venenum & pestem Reip. nominaret. Oratores & Philosophos summo odio insectabatur. Euseb. *l.*8.*c.*13. & Eutrop.

MICHAEL BALBVS literas adeò auersatus est, vt ne pueros quidem iis permiserit erudiri, ne quis ex iis aut ipsius stultitiam argueret, aut oculorum & linguæ velocitate laudem in legendo posset ipsi præripere. Sigon. *l.*4. *regni Italici.*

CAPVT V.

Imagines in metopis intercolumniorum ad Orientem & Occidentem.

Conditores nobilium Bibliothecarum.

I. EVMENIVS Rhetor *Musea* vocabat *Templa Imperatoriarum gloriarum*, eo quòd Principes & Dynastæ interdum in eiusmodi locis extruendis & locupletandis magnificentiam suam explicent, & æternâ suâ gloriâ efficiant (quemadmodum de Theodorico dixit Ennodius,) vt *ipsis debeant veneranda studia, quòd loquantur. his bonarum artium nutritoribus & fautoribus*, (sic Constantinum Magnum Aurelius Victor nominat) ob id, (vt cum Hesiodo Minoa Regem laudante loquar)

sceptro

ſceptro Iouis, id eſt, (Platone interprete) παιδεία, ſiue eruditione ſuum Imperium adminiſtrantibus locus quoque eſſe debet in *Baſilica ſapientiæ*, præſertim iis, qui ſuum ſtudium & opes in condendis Bibliothecis conſumpſerunt. Non deſunt iſtius generis principes perſonæ, & illuſtres viri, qui ſingulis ætatibus magnâ curâ maximis ſumptibus, nec minori laude id procurauerint. quorum *ſtudioſam magnificentiam* ſi ſaltem dedicatione imaginis, quæ ſimul ſit grati animi noſtri monumentum, honorauerimus; rem hauddubiè fecerimus Muſis apprimè gratam. Nam de ſingulis Bibliothecarum conditoribus rectè dici poteſt, quòd in panegyrico Traiani Plinius, *Nullum magno Principe, immortalitatémque meritum impendij genus dignius eſt, quàm quod erogatur in poſteros. ſub te ſpiritum, & ſanguinem, & patriam ſtudia receperunt: tu artes in complexu, oculis, auribus habes.* Itaque vigintiquinque metopas quinque intercolumniorum ad Orientem, deſtinamus vigintiquinque ſeu Pontificibus, ſeu Cardinalibus, aut aliis è Clero perſonis de re literaria benemeritis celebres Bibliothecas extruendo & inſtruendo: ſæcularibus Principibus pari gloria inclytis, alias vigintiquinque metopas in quiuis intercolumniis ad Occidentem addicimus.

Eccleſiaſtici nobilium Bibliothecarum conditores.

Sex primi de Pontificia inſigniter meruerunt.

S. HILARVS Pont. Max. duas in Baptiſterio Lateranenſi conſtruxit, de quibus Genebr. *l. 3. an. Chr.* 463.

NICOLAVS V. Vaticanam præclarè ædificauit, auxit, digeſſit. Volaterr. *l. 22. Anthrop.*

SIXTVS IV. præter eas commoditates quas prouidit, Vaticanam Bibliothecam ſtudij causâ adeuntibus, duos cuſtodes, velut Bibliothecarij Aſſeſſores & Conſiliarios adiecit, tréſque librarios Hebræum, Græcum & Latinum exſcribendis Codicibus. Angel. Rocça.

PAVLVS IV. ſuperioribus tribus librariis tres adiecit, Græcos duos, Latinum vnum.

MARCELLVS II. duos librorum cenſores eidem præfecit.

SIXTVS V. incredibiliter illam nobilitauit ædificiis, libris, picturis omníque ſeu ornatu, ſeu commoditate.

PAVLVS III. nobilem Romæ condidit in ædibus Farneſianis, quæ deinde Cardinalium eiuſdem gentis ſtudio mirificè aucta eſt.

ALEXANDER Hieroſolymorum Epiſcopus & martyr inſignem collegit Hieroſolymis. Euſeb. *l. 6. hiſt. c.* 14.

PAMPHILVS Cæſarianam à Iuliano Africano conſule inſtitutam valde amplificauit: librorum numerus fuit triginta millia voluminum.

BESSARION Trapezuntius, Nicænus Archiepiſcopus & Cardinalis locupletiſſimam poſſedit; eam Reip. Venetæ donauit anno MIDLXVIII.

FRANCISCVS Cardinalis Ximenes de Ciſneros Archiepiſcopus

Toletanus celebrem Complutensem Academiam à se institutam egregiâ Bibliothecâ ibidem conditâ celebriorem reddidit.

HIERONYMVS Cardinalis Siripandus, Generalis Ordinis Augustinianorum, Archiepiscopus Salernitanus, & in Concilio Tridentino Legatus, Græcè, Latinè, & Hebraicè doctus; Neapoli Carbonariam in Cœnobio sancti Ioannis ad Carbonariam erexit, librorum numero, delectu, & ornatu inclitam. Petramell. & addit. ad Ciacc. *anno* 1561.

GVILLELMVS SIRLETVS Cardinalis, sancti Caroli Borromæi præceptor, eximiæ sanctitatis & doctrinæ, trium linguarum Latinæ, Græcæ & Hebraicæ peritissimus, Romam venit vnico sacrorum Bibliorum volumine secum delato, vt obseruat Petramellarius: deinde magnis sumptibus & cura instructissimam Bibliothecam sibi comparauit; cui tamen haud ita affectum suum consecrauit, quin ei, (vt par est) prætulerit ea, quæ ad diuinum cultum pertinent. Cuius rei argumento esse potest, quòd cùm deesset ei pecunia necessaria absoluendo templo sanctæ Mariæ de Montibus; nihilominus operis præfectos pergere iussit, aiens, *libros vendam.* quibus scilicet nihil habebat antiquius, nihil charius, ne ipsam suam vestem & subuculam, qua aliquando se exuit, vt pauperibus opitularetur. Vide Ciacon. *poster. edit. tom. 2. pag.* 1682. *an.* 1565.

ASCANIVS Cardinalis Columna, egregius fautor virorum doctorum, & ipse doctus, Sirletianum illum thesaurum deinde possedit, atque, hauddubiè, impensè auxit.

HIERONYMVS Cardinalis Rouereus, insignem habuit, (inquit Athanasius Germonius [a]) refertam Græcis & Latinis codicibus MStis atque impressis.

SCIPIO Cardinalis Lancellottus, septem millia voluminum aceruauit concinnatione venusta, ordine pereleganti, nec defuit loculamentorum magnificentia. Ang. Rocca 16.

Fr. MICHAEL BONELLVS Cardinalis Alexandrinus paucos in hoc genere literariæ supellectilis & splendoris pares habuit, ob librorum copiam & delectum compactionis artificium, symbolicarum picturarum varietatem; in quibus otij & solitudinis literariæ commoda bellissimè expressit. Superiùs monuimus hoc Museum à suo conditore fuisse nuncupatum *Eremum.* Idem.

Cardinalis SFORTIA Græcorum autographorum, seu veterum voluminum multitudine nobilem collegit. Ea nunc, (vt loquitur Andreas Scotus [b]) familiam Sfortiam & hæredem sequitur; & conseruatur magnâ curâ & diligentiâ.

FRANCISCVS de IOYEVSE non potuit non habere vberrimam, & in prima commendatione ponendam, qui suam fecit ex tribus, quarum vna fuit Pithæi. Posseuin. *in Appar.*

FEDERICVS Cardinalis Borromæus Ambrosianam (verba sunt Aloysij Nouarini [c]) magno literatorum commodo, magnis sumptibus, ac laboribus struxit, præsul sapientiâ quàm purpurâ nobilior, vt meritò ob id *nostri temporis Ptolemæus* audiat; Bibliothecam hanc non solùm libris

[a] l. 7. de sacrorum immun. c. 6. n. 67.

[b] in Bibl. Hisp. tom. 1. c. 3.

[c] l. 1. sacr. elect. 4. n. 48.

bris, verùm etiam viris doctis qui illam procurarent auxit. Andr. Victor. *in addit. ad Ciacon. an.* 1587.

DOMINICVS GRIMANVS Cardinalis, eodem congerendorum librorum, vt & Philosophiæ & Theologiæ studio clarus. Idem *an.* 1493.

FRANCISCVS Cardinalis Turnonius, cuius dignitati (vt Sadoletus loquitur [a]) quodlibet honoris fastigium conuenire potest; inter publicas regni populique Gallici vtilitates, quas annos quinquaginta summâ fide procurauit, & nauatam felicem operam quatuor Regibus, condendæ Bibliothecæ non immemor fuit, quam postea amplam & luculentam dedit Patribus Societatis Iesu Collegij Turnonensis ab ipso ædificati & instituti. a l. 8 & 14. epist.

MICHAEL THOMASIVS Episcopus Ilerdensis, non exigua industria & solicitudine in exscribendis optimis quibusque libris versatus est; ac multarum personarum quas plurimis officiis sibi obstrinxerat fauore & præsidio Museum suum locuples fecit. Andr. Scot. *in Bibl. Hisp. tom.* 1. *c.* 3.

PEREGRINVS FABRETVS Bononiensis, ex sancti Saluatoris Congregatione Bibliothecam erexit in ędibus Canonicorum sui Ordinis MStorum codicum Hebraicorum, Latinorum, & Græcorum aliorúmque omnis generis magno numero, ac structurâ ædificij in paucis eximiam: eam deinde Patres eiusdem Ordinis auxerunt. Rocca *in append. Bibl. Vatic.*

M. ALPHONSVS CIACONIVS Ordin. Præd. Pœnitentiarius Apostolicus, Museum habuit instructum multiplici antiquaria curiositate, iconicis tabulis personarum illustrium, & exquisitorum librorum copia.

Alij Bibliothecarum insignium Auctores in vigintiquinque metopis ad Occidentem pingendi.

PYSISTRATVS Atheniensium Tyrannus primus in Græcia creditur Bibliothecam instituisse. Gell. *l.* 6. *c.* 17.

PTOLEMÆVS PHILADELPHVS Ægypti Rex.

IVLIVS CÆSAR Imp.

EVMENES Pergami Rex.

ASINIVS POLLIO.

AVGVSTVS OCTAVIVS Imp.

DOMITIANVS Imp.

HADRIANVS Imp.

VLPIVS TRAIANVS Imp.

IVLIVS AFRICANVS Consul. Baron. *an.* 222.

SERENVS SAMONICVS Medicus.

CONSTANTINVS M. Imp. qui & multas ipse scripsit orationes Latinas, earúmque complures recitauit, vt Eusebus [b] testatur: ex quibus vnica superest inscripta ad Sanctorum cœtum, ad calcem eiusdem libri quarti *c.* 32. transcripta. Iacob. Gualt. [c] ex Bellarm. *de script. eccl. an.* 306. b l. 4. c. 29. de vita Constantini. c sæculo 30.

THEODO

THEODOSIVS M. Imp. librorum studio Ptolemæum superauit, & prudentia colligendi; nam optimos quosque sanctorum Patrum codices in Bibliotheca reponebat, multa sua manu descripsit. Nicephor. *l.14.cap.3.*

CAROLVS M. Imp.

MATTHIAS CORVINVS Hungariæ Rex.

FEDERICVS FELTRIVS Dux Vrbini.

RVPERTVS senior, Princeps Palatinus, Heidelbergensis Academiæ conditor anno à partu Virginis millesimo trecentesimo quadragesimo sexto, priusquam illa ditio infelici defectione à fide Orthodoxa discederet. Valde verosimile est eumdem Rupertum prouidisse suæ illi Academiæ nobilem illam Bibliothecam Heidelbergensem, siue Palatinam, quæ tamen postea librorum hæreticorum accessione contaminata est.

MAXIMILIANVS II. Imperator Viennæ.

FRANCISCVS I. Galliæ Rex Lascari & Budæo auctoribus Fontanablæam instruxit. Genebr. *l.4.* Parisiensem & S. Victoris.

PHILIPPVS II. Hispaniarum Rex Escurialem, de qua superiùs, ac rursus infrà fusè.

SIGISMVNDVS Poloniæ Rex, cultor & amplificator Cracouiensis Bibliothecæ.

COSMVS MEDICÆVS Florentinæ auctor.

Dux Bauariæ Monachiensem & Ingolstadiensem excitauit.

FVGGERVS, siue FVCCARVS, maximorum Principum magnificentiam in Augustana Bibliotheca condenda æquauit.

FERDINANDVS COLVMBVS Christophori noui Orbis inuentoris filius in Columbina Hispalensi memorabilis & splendidus.

Hoc ordine, adeóque etiam inter primos dignissimus est Excellentissimus Gaspar de Gusman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. Is enim siue numerum, siue delectum optimorum omnis generis librorum consideras, Bibliothecam habet planè visendam, planè eximiam; éstque eius indies locupletandæ studiosissimus pro singulari suo affectu erga studia literarum, in quibus ita adoleuit, vt etiam Rectoris munere in Academia Salmanticensi aliquando splendidè functus sit; in eáque literaria palæstra egregiè præluserit moderationi Hispanici Orbis, ad quam eum Philippus IV. Rex Catholicus inter intimos suos adiutores præcipuum sibi adsciuit.

CAPVT VI.

Imagines in vitreis specularibus, & arcu transuersario.

1. TAnta est canonicarum scripturarum maiestas, tanta sanctitas, vt nobis visum sit haud sufficere consecrasse vniuersos earum scriptores in Mose, Dauide, Paulo, Salomone, Matthæo, Marco, Luca, Ioanne, quorum superiùs facta est mentio in primo intercolumnio; sed æquum esse præterea hìc exhibere reliquos in vitreis specularibus septem

ſeptem feneſtrarum: eſt enim vitrum idonea area pingendis illuſtrium virorum & ſanctitate præſtantium imaginibus, vt paſſim in ſplendidioribus ædibus & Chriſtianorum templis mos eſt. Cauendum tamen erit vt quàm minimum officiatur claritati. *Sæcularem quidem diſciplinam amplector; ſed vt iuniorem, & vt ſeruam; ſcientiam autem tuam* (ſacram) *vt perfectam dominam honoro & colo*, (ait ex interpretatione Clementis Alex. [a] Sanctus Patriarcha Abrahamus, loquens Sarai vxori ſuæ Agar ancillæ in hæc verba, *Ecce ancilla in manibus tuis eſt, vtere eâ vt lubet.* Quæ diuina ſcientia cùm ex canonicis ſcriptoribus præcipuè petatur, quorum ſinguli fuere diuinorum conſiliorum interpretes, & omni exceptione maiores ſcribæ; ideo reliquos, de quibus nondum nominatim actum eſt, iconicos proponemus in hunc modum. Singulas Muſei feneſtras quadrifores eſſe volumus, hoc eſt, coëuntibus inter ſe ſcapis ad angulos rectos. In ſingulis quadrantibus erunt ſingulæ icones hermeticæ ſingulorum ſcriptorum canonicorum, in quibuſdam tamen duæ, verùm inſtar vnius.

a 1. ſtr. c. 5.

Gen. 16. n. 6.

2. In primo quadrante primæ feneſtræ ad Meridiem *Iſaias*, in ſecundo *Hieremias* cum ipſius amanuenſi *Baruch*, qui propriam quoque ſcripſit prophetiam quinque capitibus comprehenſam; in tertio *Ezechiel*; in quarto *Daniel*. In primo è regione oppoſitæ ad Septentrionem *Ieſus Syrac*, auctor Eccleſiaſtici; in ſecundo *S. Petrus*; in tertio *S. Iacobus*; in quarto *S. Iudas*, ſcriptores canonicarum epiſtolarum.

3. In primo ſecundæ ad Meridiem *Ioſuë & Samuel* ſimul, ille auctor libri qui præfert ipſius nomen; iſte libri Iudicum & Ruth, & libri primi Regum: in ſecundo vterque *Tobias* ſimul; alterutrum enim fuiſſe auctorem libri ſibi cognominis, credibile putat Bellarminus [b]: in tertio *Eſdras & Nehemias* ſcriptores libri primi & ſecundi Eſdræ; ille quidem primum ſine controuerſia ſcripſit, adeóque (vti D. Iſidoro [c] viſum eſt) ſecundum. Probabilius tamen eidem Bellarmino ſecundum ſcriptum fuiſſe à Nehemia, qui poſt Eſdram miſſus eſt in Iudæam ab Artaxerxe Rege Perſarum, cuius Pincerna erat: in quarto *Gad & Nathan* Prophetæ, qui perſecuti ſunt res geſtas Dauidis quæ habentur in libro ſecundo Regum, & initio tertij, ab eo loco vbi deſiit Samuel.

b de ſcript. vet. Teſtam.

c lib. 6. originum.

4. In primo aduerſæ, *Iob & Philo*, ille ſuarum rerum ſcriptor, ſicut eruditè, vt ſolet, probat ipſius explanator Ioannes de Pineda [d], ſiue Moſes eum librum in Hebræum ſermonem ex Arabico conuerterit, ſiue aduerſaria Iobi in librum digeſſerit; iſte ſententias Salomonis in vnum volumen collegit, & Græcè edidit; fuit autem non is qui floruit Caij Cæſaris tempore, ſed quidam antiquior. In ſecundo *Mardochæus & Eliachim*; prior patruus & nutritius Reginæ Eſther, qui & illi ſemper adfuit, & res ipſius geſtas omnium optimè noſſe potuit: alter alio nomine *Ioachim* Sacerdos magnus Hebræorum ſcripſit librum Iudith. In tertio *Abias & Addo*, qui res Salomonis conſcripſerunt, ſiue ſint illæ quæ narrantur libro tertio Regum, ſiue aliæ. In quarto *Ioannes Hircanus*, & *Iaſon Cyrenæus*, hic libri ſecundi Machabæorum auctor, ille primi.

d Præf. in Iob c. 3. n. 3.

5. In tribus fenestris ad Orientem *duodecim minores Prophetæ.* in media *Oseas, Ioel, Amos, Abdias*; in dextra *Ionas, Michæas, Nahum, Abacuc*; in sinistra *Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias.*

6. Septuaginta duos Interpretes inter scriptores Canonicos recensebimus omnino. Nā diuino & prophetico (vt Patres omnes consentiunt) afflante Spiritu scripsere; eaque interpretatio non solùm à Iudæis, verumetiam quandiu sincera permansit, *communis* in Ecclesia Christiana habita est & dicta, fuitque hæc Scriptura (quemadmodum loquitur D. Chrysostomus [a],) *Ostium ad Christum*, præcipuè Græcis, apud quos præuio munere Apostolorum septuaginta duo illi viri functi sunt. Admirabilem illam sensus & scriptionis, siue interpretationis consensionem non refero, quia res nota est: singulorum nomina dabit Aristeas septimo tomo Bibliothecæ veterum Patrum editionis secundæ: nos emblematicè eos hîc proponemus in concaua facie arcus transuersarij, hunc in modum. In vmbilico arcus colore cæruleo inducti pingemus solem illuminantem æqualiter septuaginta duo astra æqualis magnitudinis & lucis, cum hac epigraphe,

a in Ioan. c 9. hom. 68.

En Philadelphe tibi ἑβδομηκοντάδυο μοῖραι.

Alluditur ad cœlum spectabile, in quo sub duodecim signis Zodaici, septuaginta duæ partes distinguuntur, quæ à Græcis dicuntur ἑβδομηκοντάδυο μοῖραι, & quarum vnicuique signo sex in Mathematicis tribuuntur.

7. Duæ aliæ facies eiusdem arcus venustè & conuenienter ornari poterunt stemmatibus, siue floreis, aut viridibus coronis ambientibus suo complexu vultus præstantium quorumdam *pictorum, calcographorum, architectorum, & Musicorum*; quorum artes inter liberales & ingenuas censeri solent, ac passim tanti fieri à viris doctis, vt licèt eas non didicerint, vix tamen vllum reperias ex iis, qui non aliquam earum intelligentiam profiteatur; déque illis, cùm se dat occasio, non statuat, & iudicet suum *Musicis* in *Museis* deberi locum, solus ἄμουσος negauerit; vel qui non legerit in Museo Heliconio statui à poëtis adolescentulorum choros, qui pæanas canere docentur Phœbo præcinente; adeò vt qui absurdè canat, putetur ineptus fore Phœbi alumnus; qui iustum & præfinitum modum bellè ac venustè seruat, is aptus ad ingenuas artes Musarum omnium suffragio pronuntietur; quales fuerunt Alcæus, Homerus, Orpheus, Aristoteles, Plato, Pythagoras practicæ Musicæ scriptores, quorum iconicis vultibus hunc arcum (vti diximus) ornabis, hi esse possunt, Guido Aretinus notarum musicarum *vt, re, mi, fa, sol, la*, inuentor anno 1022. Orlandus Lassus, Vincentius Gallilæus, Lucas Marenzius, Ludouicus Viadana, Prætorius, Glareanus.

8. *Architectura* tam multa ex variis facultatibus delibat ex Geometria, Gnomonica, Optica, Astronomia, Poësi, Philosophia, Historia, Medicina & aliis; vt meritò reprehendendus sim, si literatissima ars in hac æde in illustrium architectorum imaginibus à me non consecretur; præsertim verò cùm si quid sit ordinationis, distributionis, eurithmiæ, decoris, symmetriæ in huius Musei nostri structura, ei facultati debeatur, quæ longe mirabiliora perficit, imo cuius vnius est, Orbis miracula edere, & præesse cæteris artibus iudicando, præcipiendo, dirigen

dirigendo,& pro humanis viribus diuinam mentem quæ hanc rerum vniuersitatem,cœlorum prætoria, cœnacula elementorum, Basilicam Empyream architectata est,æmulando; atque homines ab agresti, ferino, & inhumano viuendi genere ad vrbes, & ciuilem societatem traducendo. Itaque hi pingantor Bezeleel Ooliab,Vitruuius,Frontinus, Leo Albertus,Sebastianus Serlius,Daniel Barbarus, Philippus de Lormes,Callinicus architectus, ignis Græci inuentor. huc item referendi mechanici insignes Flauius à Gioia Melphensis inuentor acus nauticæ an.1303.Bertoldus Niger Bombardorum 1380.

Germana Architecturæ est *pictura, statuaria, calatoria*. Graphis quidem architecto prorsus necessaria est ad ichnographias, seu vestigia, aut plantas ædificiorum, ad orthographias, seu frontis & laterum erectiones; ad sciographias, seu internarum partium sectiones & formas (quas *porfilum* vocant.) Cùm autem pictura tota constet ingenio & proportionibus,eius laudandæ nunquam finis sit. & si architectus diuinæ mentis solertiam in fabricis imitatur, pictor quoque diuinæ artis æmulus domos nostras insatiabili rerum omnium varietate, animalibus,plantis,marmoribus, gemmis replet & instruit.Adde quòd huic ingenuæ arti totus ferè huius Musei ornatus debetur; quapropter digni sunt sua imagine nobiles artifices qui illam studiosiùs excoluerunt atque nobilitarunt, quique posteritati vultus nobilium ingeniorum tradiderunt. Præterea si nihil aliud sit,quàm quod *pictores pascuntur ab Iside*, hoc est,à sapientiæ & doctrinæ dea, nunquid satis esset vt ipsorum imagines in æde sapientiæ collocentur? nec mihi quis opponat,Senecam [a] adduci non posse vt in numerum liberalium artium pictores & statuarios recipiat, non magis quàm luxuriæ ministros,cuiusmodi sunt luctatores & tota oleo acluto constans scientia, vngentarij, coqui, & quotquot voluptatibus nostris ingenia accommodant sua; id enim tribuendum est obscœnis pictoribus, quos tanquam publicos atque omnium horarum lenones, meritò ab hac æde, vt ille, à liberalibus studiis summoueo.Insignes pictores sunt Apelles, Protegenes,Zeuxis,Polygnotus, Raphaël Vrbinus, Michaël Angelus Banarota, Titianus, Antonius Corrigiensis. Dædalus, ab operibus affabrè perfectis quæ δαίδαλα dicuntur, sic nominatus; eius enim statuæ (ait Plato) nisi ligentur,discedunt,atque aufugiunt. Phydias,Lysippus, Polycletus,Myron,Praxiteles, Menæchmus, qui & de sua arte librum scripsit,Callimachus aliique sculptores clari. 8.

Iuuen. Sat. 12.

a ep. 88.

Superest *Typographia*, cui quantum vniuersa Resp. literaria debeat, quantum scriptores, quantum lectores, quantum Magistri, quantum discipuli,statuere operosum sit. Si enim papyri & chartæ vsu maximè humanitatem vitæ & memoriam constare Plinius dixit [b],quid de calcographica arte dicendum sit? potésne ab ipsis Musis si singulæ eliquatum ingenium suum conferant, quidquam inueniri subtilius, vel vtilius ad tradendam comparandámque scientiam, ac momento longè latéque diffundendam? vt proinde iure exclamare cum Beroaldo possis, 9.

b l. 13. c. 11.

O Germania muneris repertrix

Quo nihil vtilius dedit vetustas
Scribere quæ doces libros premendo.

O atramentum typicum quantumuis densum spissúmque, quàm liquido candore, quàm liquidâ luce ingenia nostra perfundis & illustras. Descriptio artis typographicæ à Christophoto Milæo [a] facta digna prorsus est quæ legatur; item quæ de typico atramento scripsit Forcatulus [b], vt cęteros taceã quos inuenies apud Henricum Salmuth [c]. Igitur meritò dignabere hoc Museo typographicæ artis inuentores & excultores inter imagines personarum insignitet meritarum de literis: hi autem erunt Ioannes Gutembergius, huius artis inuentor, si Polydoro Virgilio [d], Palamerio [e], Guillandino [f], & Cassanæo [g] credimus, siue Ioannes Fust, aut Faustus, vt Ramus scribit [h]. Huldricus Gallus, qui librarias formas Romam intulit, in quem Ioannes Antonius Campanus quatuor hisce versiculis iocatus est, quòd hac arte necessitatem scribendi pennariúmque vsum sustulisse visus sit.

Anser Tarpeij custos Iouis, vnde, quòd alis
Obstreperet, Gallus decidit, vltor adest
Huldricus Gallus, ne quem poscantur in vsum
Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Aldus Manutius Romanus quà prælo, quà calamo inter Typographos & scriptores eximios inclitus, de quo superiùs *lib. 1 sect. 6. cap. 2.*

a lib. 2. histor. vniuers. rerum.
b l. 4. de Imp. & Philosoph. Gallorum.
c in notis ad tit. 22. Guid. Pancitoli de nou. repert.
d l. 2. c. 7.
e in Chronicis.
f de papyro memb. 26.
g in cat. parte 11. consid. 39.
h l. 2. schol. Mathemat.

LIBER

LIBER SECVNDVS MVSEI, SIVE BIBLIOTHECÆ INSTRVCTIO.

LIBRORVM thecam superiore libro composuimus & aptauimus; nunc instruenda est, ne si vacua fuerit in eam torqueri possit, quod Æsopica simia dixit de quadã larua quam fortè repererat, *O praclarum caput, sed cerebro vacuum.* At verò ad Musei, siue Bibliothecæ instructionem, tria videntur esse meæ curæ, & muneris. Primum indicare nominatim, qui præcipuè libri comparandi sint, & quo ordine disponendi: secundum, quinam excludendi: tertium, quænam alia supellex huic loco idonea. Quod ad primum attinet, infinita res foret indicem texere omnium Auctorum cuiusque facultatis, quorum libros haberi par est in hoc Museo: præterquam quòd rem à Posseuino magna ex parte iam actam ageremus. Prima sectione consentaneum visum est dicere aliquid in commodationem illius facultatis, cuius nomen inscriptum erit in armario: secundâ proponemus octo genera Auctorum quibus patere ostium huius ædis omnino nolumus, & quorum alios rogis tradi, alios æterno carceri mancipari debere censemus: tertiâ persequemur reliquam supellectilem, & conueniens instrumentum ad hanc officinam sapientiæ.

SECTIO I.

Ordinatio armariorum; statuæ & icones principum cuiusque scientiæ; ac de singulis facultatibus breues dissertationes.

FVNGAR hac sectione munere designatoris, & locarij: siquidem distribuam singularium facultatum, seu scientiarum libros

in sua armaria, & bonorum ingeniorum familias ordinabo per opportuna domicilia in hac literaria ciuitate. quod priusquam facere aggrediar, non possum inhibere stylum, quin exscribam ea, quæ Columella[a] auctor cultissimus elegantissimè scripsit in commendationem commoditatum, & venustatis quæ ex ordine, & apta suis locis singularum rerum dispositione emergit; hæc habet villicum instruens. *Praeparatis receptaculis oportet suo quidque loco generatim, atque etiam specialiter nonnulla disponere, qui faciliùs cùm quis vsus expostulabit recipere possis; nam vetus est prouerbium, paupertatem esse certissimam, cùm alicuius indigeas, vti eo non posse, quia ignoretur vbi proiectum iaceat, quod desideretur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quàm diligentia: quis enim dubitet nihil esse pulchrius in omni ratione vitæ dispositione, atque ordine? Quod etiam in ludicris spectaculis licet sæpe cognoscere, nam vbi chorus canentium non ad certos modos, atque numeros praeuntis magistri consensit, dissonum quiddam & tumultuosum audientibus canere videtur: at vbi certis numeris & pedibus velut facta conspiratione consensit, atque concinuit, ex eiusmodi vocum concordia non solum ipsis canentibus amicum quiddam & dulce resonat, verùm etiam spectantes audientesque latissima voluptate permulcentur. Iam verò in exercitu neque miles, neque Imperator sine ordine ac dispositione quidquam valeat explicare, cùm armatus inermem, eques peditem plaustrum equites si sint permisti confundant. Hæc eadem ratio praeparationis atque ordinis etiam in nauigiis plurimum valet, nam vbi tempestas incessit, & est ritè disposita nauis, suo quidque ordine locatum armamentum sine trepidatione minister promit, cùm est à gubernatore postulatum. Quòd si tantum hæc possunt vt in theatris, in exercitibus, vel etiam in nauigiis, nihil dubium est, quin cura villicæ ordinem dispositionémque rerum quas reponit, desideret; nam & vnumquodque faciliùs consideratur, cùm est assignatum suo loco, & si quid fortè abest, ipse vacuus locus admonet, vt quod deest requiratur: si quid verò concinnari oportet, faciliùs intelligitur cùm ordine suo recensetur.* Hæc Columella; quæ si vera sunt in iis hominibus, qui solummodo rationem cum terra habent, quanta cura & studia debet esse ordinis studiosis hominibus circa libros, & reliquum armamentum literarium? Est autem ordo in primis necessarius in Bibliotheca, vt tibi constent tuæ opes, & ne plurimum temporis perdas, dum quæres eos libros, qui studenti necessarij sunt, & quos habere ad manum deberes: præterquam quòd indigesti acerui librorum eò plus habent offensionis, quòd ipsa quodammodo *Bibliothecæ anima* sit, *ordo*, & conueniens collocatio singularum rerum, quæ sunt huius loci propriæ. Si defuerit hæc cura concinnitatis & dispositionis, quo locupletiorem habueris Bibliothecam, & maiorem numerum voluminum, eò plura tibi erunt impedimenta; tantum abest vt habeas comparandæ doctrinæ subsidia, vt Darij ingentes copiæ exitio potius erant, quàm adiumento. Si iudiciosè & sapienter ordinata fuerit Bibliotheca, & singuli libri suis nidis & forulis aptè repositi; incredibile est quàm grata species inde existat, & quantopere iuuetur studentis memoria, vt vniuersos pariter ac singulos norit, faciléque aduertat, si vel vnicus in immensa multitudine defuerit.

[a] l. 12. c. 2.

CAPVT

CAPUT I.

Armarium primum.

Eius inſcriptio.

BIBLIA SACRA.

SIue ſacrarum Scripturarum Auctorem ſpectas, ſiue inexhauſtam 1.
quam continent cum ſumma vtilitate eruditionem, iure præroga-
tiuam honoris & principatum in literaria Rep. illis attribues θεοπαράδο- S. Dion.
τα λόγια eſſe, eloquia diuinitus tradita, & ὡς χρησμοὺς ἄνωθεν κατιόντα, D. Chryſoſt. de ſanct. Pentec.
velut oracula de cœlo miſſa nemo Chriſtianus inficias iuerit. *Non enim*
voluntate humanâ allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati 2. Petr. c. 1.
locuti ſunt ſancti Dei homines. Inſpirati (inquit) haud tamen ſimili afflatu v. 21.
quo Pythiæ, vel Pythones, qui temulenti illo ſpiritu illico deiiciebant- Plin. l. 2.
tur de poteſtate mentis, & bacchabantur, ſi pectore poſſent excutere Virg. 6. Æn.
conceptum in præcordiis mali dæmonis halitum. Non *ſequeſtrarunt* (ſi D. Baſil. & Hier. in
fas eſt cum Arnobio [a] loqui) *pectoris ſanitatem ſancti vates* verè entheati, prœm. Iſ.
ſed quæ ſui compotes à numine percipiebant, ea pacato animo ſedató- Epiph.
que (*quia non in commotione Dominus*) in ſacris voluminibus nobis reli- hær. 48.
querunt; quorum librorum Auctorem Deum Opt. Max. hæc regij Pſal- a l. 5. n. 15.
mis verba teſtantur, *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*; quæ 3. Reg. 19.
voces eodem iure, quo à purpurato Vate dictæ ſunt, à reliquis canonicis Pſ. 5. 8.
ſcriptoribus vſurpari poſſunt, & illud verè pronuntiari, *lingua mea cala-*
mus ſcribæ velociter ſcribentis, vt iam non tam ex amanuenſibus, quàm ex Pſ. 44.
dictante, non tam ex calamo, quàm ex manu exarante oracula illa ſa-
croſancta ſacri codices æſtimandi ſint. *Si magni cuiuſdam viri ſuſceptis* S. Greg. in
epiſtolis legeremus verba, eaque quo calamo fuiſſent ſcripta quæreremus, ridi- prœm. moral. c. 1.
culum profectò eſſet, ſi non epiſtolarum Auctorem ſcire, ſenſúmque cognoſcere,
ſed quali calamo earum verba impreſſa fuerint, indagare ſtuderemus: cùm ergo
rem cognoſcimus, eiúſque rei Spiritum ſanctum Auctorem tenemus, qui ſcripto-
rem quærimus, quid aliud agimus niſi legentes literas de calamo perſcrutamur.
Deus eſt huius doctrinæ Auctor, non mendaculus poëta, non rhetor Delrio in
garrulus, non ſophiſta captioſus, non philoſophus glorioſus, non deni- c. 1. Phari.
que vllus mortalium, qui non ſolùm multa ignorare & falli, ſed etiam
conſcij & prudentes fallere poſſunt, & ſæpe fallunt: non vllus Angelo-
rum, quorum quantumlibet magna, precaria tamen, certíſque finibus
comprehenſa ſcientia: ſed qui ſolus ſapiens eſt, (quemadmodum dixit
Clemens Alex. [b]) & cuius diuinæ ſapientiæ immenſum pelagus cùm in- b 4. ſtrom. c. 1.
ſpiceret regius Vates (inquit D. Chryſoſtomus [c]) vertigine quaſi tenta- c homil. 1.
tus obſtupuit, ac ſummo cum timore demirans receſſit & exclamauit, contra Anomæos.
Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es. Ipſe (inquam) Deus qui nec Pſ. 138.
falli poteſt nec fallere: rectè enim Plotinus [d], *An fore quemquam putamus,* d Enneade 5.
inquit, *qui mentem veram veréque exiſtentem exiſtimet aliquando mentitu-* l. 5. c. 1.
ram, réſque re vera non exiſtentes opinaturam? certè neminem, qua enim ratione
mens

a l. de verit. prædest. b serm. 162. de temp. §. 19. c l. de myster.

mens illa foret, si quando (vt ita dixerim) dementiret? Et D. Fulgentius [a], *Dei scientia nihil in se potest habere falsi, quia falsitas inesse veritati non potest.* Ex eadem causa D. Augustinus [b], & Iamblicus [c] conficiunt in Deum cadere mendacium non posse. Ille quidem, *Veritas mentiri non potest, alioqui veritas non est, si mentiri potest.* iste, *Sicut lumen naturaliter, & assiduè solem sequitur, sic veritas Deum, eiúsque pedisequos, non enim est per essentiam aliquid facientis, aliquando contraria facere.*

2. Hinc colliges quantæ fidei, & auctoritatis sacri codices sint, in quibus scilicet continentur verba Dei firmiora cœlo ac terra, *& quæ* (vt ait Philo [d]) *quantum ad certitudinem nihil à iuramento differant, ipséque vel simpliciter loquens fide dignus sit.* Vide nunc quàm meritò primum sibi locum in hac Bibliotheca vendicent diuina hæc volumina, è quibus pura putaque veritas hauritur; quisquis enim sacra hæc volumina euoluis, statue apud animum tuum, non tam à te legi Mosis, vel Ioannis, vel Pauli cæterorúmque eius hierarchiæ scriptorum libros & epistolas, quàm Dei, & illud D. Chrysostomi [e] monitum penitus infige tuæ menti, *Nec illas quidem quæ tenues esse putantur scripturæ sententias prætermittendas, nam & ipsæ de Spiritus gratia sunt: Spiritus autem gratia nunquam parua est, aut vilis, sed magna & mirabilis, & dantis munificentiâ digna.* Et vt ego quidem sentio, aliíque mecum sentiunt, nec singulæ solùm sententiæ à Deo, sed singula ipsa verba, syllabæ, & apices Deo dictante scripta sunt τοῖς γράμμασι διακεχωσμένα μυστήρια, *in singulis literis sepulta sunt & abscondita mysteria*, ait D. Cyrillus [f], & D. Hieronymus [g], *singula literæ, & apices, & puncta in diuinis literis plena sunt sensibus.*

d l. de sacrif. Abelis & Caini. e hom. 1. ad pop. Vide Fabium Iustinianum de sacra Script. l. 1. c. 2. f in Amon. n. 76. g in c. 3. ep. ad Eph.

3. Alterum illud quod mirificè commendat sacros codices est incredibilis eruditio qua abundantissimè affluunt. Theologiæ quidem fontem esse vberrimum intelliges ex eo quod Theodorus [h] affirmat de solis libris à Mose scriptis. *Cur non Mosem Oceanum Theologiæ transimus, à quo (vt poeticè dicam) fluuij omnes, & maria omnia deriuantur, illic enim & Anaxagoras & Pythagoras, Platóque post eos parua quadam veritatis lumina quadámque initia desumpserunt.* Interdixerat Christianis liberales disciplinas sceleſtiſſimus desertor nostræ religionis Iulianus, nec contentus donum illud Dei detinere in iniustitia, cœpit procaciter & scurriliter deridere sacras Scripturas, dicere solitus Gentilium esse nitere in sermone, & efflorescere in scriptis, sesamum spirare & seplasiam, vno verbo, Græcari: Christianorum autem propriam esse infantiam & barbariem, quorum sapientia nihil aliud est quàm *Crede*: sed impudenti cani maledicentissimè nobis allatranti os ita obduxit D. Gregorius Naz. [i] vt mirabilis istius *Crede* præstantiam extollens, simul etiam planum fecerit, haud fuisse à Græcis repertas scientias, sed illos eas ab Ægyptiis didicisse, qui & ipsi eas rursus ab Iudæis acceperant. Versantur in hoc eodem argumento è sanctis Patribus bene multi, qui docent Græcos puerorum loco habitos (quod Soloni olim fuit exprobratum) facta contentione cum Hebræis & Ægyptiis, quos illi Barbaros dicebant. Verùm hac de re iam alibi, iterúmque posteriùs. Næ vel in vnica D. Pauli pagella plus est succi & neruorum, plus diuinæ sapientiæ

h l. 2. de cur. Gr. affect. i Orat. 1. in Iulian.

& Theologiæ, quàm in omnibus prophanis scriptoribus eruditionis. Consideremus hoc propiùs.

Quæ Ethnicorum doctrina & disciplina conferri potest cum sacro- 4.
rum voluminum eruditione & sapientia? An fabulosa Theogonia cum arcano augustissimæ Triados mysterio? an numinum communicatio cum mortalibus, cum diuinæ ἐνανθρωπήσεως œconomia? an de fato disputationes cum diuina prædestinatione, cum gratia, cum libertate voluntatis nostræ, cum nostrorum operum meritis? an Apotheoses cum nostris cœlitibus? an lectisternia cum eucharisticis epulis? & sexcenta id genus quæ prudens prætereo; quia quod ad Theologiam spectat, non ignoro facilè mihi concessum iri ab omnibus, sacros codices diuinum fontem esse omnis veræ & eruditæ de Deo disputationis ac sapiẽtiæ. Aliam eruditionem desideras? in promptu est in sacris paginis, eaque longè melior, quàm in Gentilium commentariis. Historiæ varietas & superiorum temporum memoria te delectat? habes qui ab ipso mundi exordio res scitu dignissimas perduxerint ad quatuor ampliùs annorum millia; quis prophanorum scriptorum hoc præstitit? Poëseos amœnitas te recreat? habes in purpurato vate lyricam omnem elegantiam Horatiano & Pindarico plectro infinitis partibus suauiorem; habes in Cantico Canticorum omnem bucolicam vernilitatem; è qua Theocritus huius generis inter prophanos princeps quamplurima in suos hortulos deriuauit. habes in lamentationibus Hieremiæ flebiles elegiarum modos; in Iobo tragœdiam; in Genesi, & alibi passim, Physiologiam; in Pentateucho politicam & iuris scientiam; in Salomonis & Siracidæ libris doctrinam de moribus perfectissimam; in Isaia eloquentiam Tulliana & Demostheniana sublimiorem. de hoc argumento fusiùs Laurentius Ramires de Prado [a]. Vellem experireris ipse, & ingredereris in hos diuinæ sapientiæ thesauros, momento diues fieres infinitarum rerum, inde promereres exquisitissimam doctrinam, quam S. Athanasius de hoc argumento disputans appellat κειμήλια, id est, dona exquisita amicis & hospitibus data; veluti si Deus Opt. Max. ea donasset hominibus in sacris libris tanquam perpetua monumenta sui amoris & beneuolentiæ, sorderent tibi continuò illa choragia humanæ sapientiæ, quæ tantopere deperis, ac cœlestis doctrinæ vtilitatem expertus, exclamares cum D. Basilio [b], *Ego sanè postquam multum temporis vanitati impendissem, & omnem propè ætatem inani studio attriuissem quo tenebar, cùm apprehendendis humanæ sapientiæ disciplinis immorabar; tandem aliquando veluti ex graui somno expergefactus ad euangelicæ veritatis admirabile lumen respexi, agnouique inutilitatem sapientiæ principum huius mundi qui abolentur, deplorata plurimum miserabili mea vita, ductorem mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret*; tum continuò subiicit hunc magistrum fuisse *Euangelij lectionem*.

Nunquam finis sit si de sacrarum paginarum vtilitate dicere aggre- 5.
diar: longè plurima pauculis verbis dixit Magnus Gregorius [c] Theodorum medicũ ad studium sacrarum literarum inuitans hac breuicula parænesi, *Disce cor Dei in verbis Dei.* Scio fuisse celebratas illustribus elogiis à variis insignibus scriptoribus, ab Isidoro Pelusiota *scalas ad*

 Deum,

a pentecontarchi c.32.

b Ep. ad Eustachium Episc. Sebastenorum.

c Ep. 319.

Deum, atque aurum Dei Spiritu probatum. αἱ δὲ ἱεραὶ πυκταὶ τῶν μαρτυρουμένων θείων χαρῶν τὰ πρὸς θεὸν ἀναβάσεως κλίμακες· πάντα ποιεῖν τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεοῦ προφερόμενα ὡς δόκιμον δέχου χρυσίον πεπυρωμένα τῷ θεῷ τῆς ἀληθείας πνεύματι. Scio vocatas à Clemente Alex. [a] *Carceres sapientiæ, & portum nullis agitatum fluctibus*; à D.Basilio [b], *Viam regiam qua itur ad inuestigationem veri*; à D. Chrysostomo [c], *Cælorum clauem*, ab eodem [d] θησαυρὸν τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως, *thesaurum cognitionis Dei*, & [e], τεῖχος ἐξ ἀδάμαντος, *murum adamantinum*; à Gregorio Romano [f], *speculum humanæ mentis*. Denique pro excellentium rerum natura, quæ vnico nomine comprehendi non possunt, cognominari nunc κατ' ἐξοχὴν *Scripturam*, nunc *Biblia* in numero multitudinis, quòd vnum hoc volumen infinito post se interuallo omnes humanæ eruditionis, & sapientiæ commentarios post se relinquat, sitque instar locupletis Bibliothecæ; nunc *Testamentum Dei, fœdus, chirographum, legem, Euangelium*, aliisque seu nominibus, seu elogiis: sed enimuerò maximè placet illud quod retulimus, *Disce cor Dei in verbis Dei*; vt si diceret grauissimus Pontifex, *sacros codices esse velut diuini cordis repositorium & thecam*, quam vbi aperueris, protinus intelligas quænam sit diuini Numinis voluntas, quę mens, quæ consilia. Qua re quid fingi beatius potest?

> a in protrept.
> b Ep.1.ad Greg.Naz.
> c hom. de verbis Isaiæ.
> d in Psal.41.
> e l. 4. de Sacerd.c.7.
> f l.2.mor.in princ.

6. Ita est, (inquies) planè impius sit qui neget sacros codices continere *mysteria veritatis, & diuinæ pietatis oracula*, vt loquitur D.Ambrosius, & esse *sapientiæ verbis speculum, & diuinitatis armarium*, vt B. Laurentius Iustinianus [g]: at sanè fatendum est desiderari in illis nitorem elocutionis, figurarũ lumina, dictorum acumina, argutias, flores, venustatem & pleraque alia ornamenta quibus prophanorum auctorum libri nos ad se iucundissimè alliciunt, & allectos insaturabiliter tenent. Non est nouum quod obiicis delicatule; iã pridem Græcula vanitas hoc ipsum Christianis opposuit; sed etiam quomodo responsum sit, accipe. *Vos quidem viri Græci*, (inquit Theodoretus [h]) *elegantes comptósque sermones audire percupitis, quærentes quammaximè permulceri: vbi verò tales non inuenitis, effuso risu eos contemnitis, ac maledictis incessitis; quin etiam obstructis auribus quæ dicuntur audire non vultis. Contrà verò animaduertere vos oportuit ita vsu euenire, & ea quæ sunt maximè pretiosa, cuncta ferè vili materiâ integantur. videre siquidem est pretiosum vnionem, quales ampli ac magnifici viri apud se esse desiderant, aspernabili admodum testa innasci, eadémque nutriri, augescere, occultari. Qui verò eum sibi coemunt auri plurimum persoluentes, missam faciunt testam. præterea vero pellucentes gemmas ornandísque regiis capitibus destinatas aliud genus lapidis extrinsecus circumuestit despicabilis ille quidem atque inutilis. Qui ergo eas gemmas expoliunt, atque ad ornatum concinnant, superfluam illam testam nihili pendendam circum amputantes abrademésque nitorem lucentium lapillorum detegunt & expediunt: aurum quoque quod passim à multitudine peramatur, ipsúmque præterea æs, ferrum, argentum terrâ atque arenâ obtegitur: verùm qui auri venas argentique rimantur, metalla quidem effodiunt; ramenta verò sibi & minutias colligunt: postquam autem cusum signatúmque est Imperatoris charactere, non illud aurei loculi, sed theca vel ex corio, vel ex marmore confecta inditum seruant. Iure igitur factum est vt verissimas de diuinis humanisque rebus*

> g de casto connubio cap.19.
> h lib.9. de leg.

rebus traditiones; non illustres eloquentia tumidique sermones, sed simplices humilésque ac omnibus mortalibus noti prædicent; magnúmque adeò ineffabilémque thesaurum viles admodum & despicabiles thecæ circumferant. Quantum autem roboris, quantum virtutis insitum habeant, facilè is inspiciet, qui Græcorum legislatores ac Romanorum in medium proferat; iisque nostros piscatores ac publicanos in comparationem adducat. Inuenies enim illos ne finitimis quidem persuasisse, vt ad suas leges vitam instituerent: Galilæos verò (*Christianos,* sic enim eos & Iulianus Apostata nominabat) *non solùm Romanos Græcósque, verumetiam cunctas barbaras nationes ad amorem legis euangelicæ traduxisse.* Hoc vltrò fuit dandum Græcis, atque hunc in modum excusanda simplicitas styli sacrarum literarum apud eos, qui sermonis elegantiã & maiestatem æstimare non possunt, nisi ex flosculis, ex calamistris, ex fuco & crepantibus bullis, quod iudicium leuiculorum hominum est, vel adolescentulorum in scholarum vmbraculis declamitantium. Cæterùm erras mi homo, & toto cœlo erras, quisquis tam peruersè de diuinis voluminibus statuis: non es, meo quidem iudicio, nec fortassis etiam tuo; non es in omni prophana disciplina intelligentior D. Gregorio Nazianzeno, qui Athenis tum cùm erat florentissimæ fontes omnes eruditionis combibit, iisque ad satietatem epotis ibidem ipse oratoriam facultatem professus est. Non es humana literatura instructior Augustino, cuius commentarij de ciuitate Dei, & panegyris habita coram Valentiniano Imp. satis indicant quantus fuerit, & quantus audierit: non citabo plures contra te testimonium dicturos pro sacrarum literarum non modò maiestate, sed etiam elegantia; duos istos cùm tu loquentes audies, puta Athenas, Carthaginem, Romam & Mediolanum, ciuitates ea ætate omni disciplinarum genere florentissimas (in tribus posterioribus Rhetoricam docuit D. Augustinus) contra te loqui. Itaque sic Gregorius [a]: *Corpus sacræ Scripturæ,* (hoc est, dictio, seu literæ cortex) *miro splendore collucet; sed anima* (sic sensum cortice tectum appellat) *præclara est, & prorsus diuina.* Hipponensis Præsul quid? *Sicut est quædam eloquentia quæ magis ætatem iuuenilem decet, est quæ senilem; nec iam dicenda est eloquentia, si personæ non conueniat loquenti; ita est quædam quæ viros summa auctoritate dignissimos planéque diuinos decet; hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa, ipsis enim congruit; alios autem quanto videtur humilior, tanto altiùs non ventositate, sed soliditate transcendit: vbi verò eos non intelligo, minus mihi apparet eorum eloquentia, sed tamen non dubito talem esse qualis est, vbi ego intelligo.* Sic dicendi Magister & optimus veræ eloquentiæ iudex. Ex quibus verbis hoc conficio, te vel adhuc puerum esse & molliculum, cui cincinni, phaleræ, & crepundia placent; displicet autem grauis & robusta eloquentia: vel certè metuendum tibi illud Apostoli, *Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt.* Vtrumque expertus est idem D. Augustinus; nam tunc solùm diuinos istos commentarios velut simplices & insulsos fastidiuit, cùm iunior esset, & falsa religione imbutus; verùm factus prouectior & religiosior, cecinit palinodiam. *Prudentibus enim viris non placent phalerata, sed fortia,* & summa interdum ars est artis neglectus: sic ad grauitatem Pandectas destitutas esse verborum leno-

D. Greg. Naz. carmine de vita sua: orat. in Iun. Cæs. & orat. in laudib. Basil.

a Ep. ad Nemes.

1. Cor. 2. 14.

S. Prosp. de vita contempl. l. 3.

ciniis, & propriis verbis scriptas Laurentius Ramires de Prado[a] docet, adeóque ars perfectissima præcipit, *vt quæ veritati operam dat, oratio incomposita sit & simplex: compta autem & popularis nihil habet veri; mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere.* Cœlij Lactantij Firmiani [b] firma, lactea, & cœlestis ratiocinatio disputationem hanc mitificè stabiliet, condiet, illustrabit. sic habet, *Carmen compositum & oratio cum suauitate decipient capit mentes, & quò voluerit impellit, inde homines literati cùm ad Dei cognitionem accesserint, ab aliquo imperito doctore fundati minùs credunt: assueti enim dulcibus & politis siue orationibus, siue carminibus, diuinarum literarum simplicem communémque sermonem pro sordido aspernantur; id enim quærunt quod sensum demulceat: persuadet autem quidquid est suaue, & animo penitus, dum delectat, insidet. Num igitur Deus & mentis & vocis & linguæ artifex disertè loqui non potest? Imò verò summâ prouidentiâ carere fuco voluit ea, quæ diuina sunt, vt omnes intelligerent quæ ipse omnibus loquebatur.* Scenam hanc claudant Hugo & nunquam satis laudatus Augustinus disertissimè iuxta ac verissimè de sacra Scriptura locuti. ille, *In Scriptura* (inquit [c]) *quidquid docetur veritas, quidquid præcipitur bonitas, quidquid promittitur felicitas est: nam Deus est veritas sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria.* Tum alibi [d], *Est liber vitæ, cuius cognitio vita, cuius scriptura indelebilis, cuius aspectus desiderabilis, cuius doctrina facilis, cuius scientia dulcis, cuius profunditas ineuitabilis, cuius verba innumerabilia, & vnum tamen verbum omnia.* Alter sic, *Quidquid homo extrà didicerit, si noxium est, ibi damnatur; si vtile est, ibi inuenitur; & cùm ibi quisque inuenerit omnia, quæ vtiliter alibi didicit, multò abundantiùs inuenit ea, quæ nusquam omnino alibi; sed in illarum tantummodo mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.* Si nihil aliud sit in sacris literis eximium, quàm quòd *fontes sunt veritatis*, vt eos appellare consueuerat D. Bernardus [e], summi pretij & dignitatis sunt. Ad eas *cùm propiùs accesseris* (inquit Arnoldus Carnotensis [f]) *& infuderit se tibi illuminans sensum tuum diuinæ radius veritatis, intelliges & videbis in scintilla incendium, & in stilla reperies pelagus, & in lecytho olei vnde creditori reddas debitum, & tibi affatim suppeditabit inconsumptibilem cibum.*

7. Quoniam diuersitas interpretationum multum confert ad sacrarum Scripturarum intelligentiam, (vt etiam obseruauit idem D. Augustinus [g]) ideo referes in hoc armarium Biblia variæ editionis, antiqua, noua manuscripta, quæcunque nancisci poteris, Cóplutensia Francisci Cardinalis Ximenij è Cisneros Academiæ Complutensis institutoris; Regia Philippi secundi Regis Catholici, Xistiana Xisti quinti Romani Pontificis, hexapla Origenis; & his antiquiora Aquilæ Pontici, Theodotionis, Symmachi: imò etiam licèt sint duntaxat eorum partes, vt Augustini Iustiniani Psalterium & alia, de quibus omnibus statuere non est huius loci P. Petrus Lanselius, nostræ Societatis regius Professor linguæ sanctæ in Collegio nostro Imperiali Madritensi, id operis moliebatur, & strenuè promouebat eius singularis eruditio, atque linguarum Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ atque Arabicæ insignis peritia faciebat vt illud vehementer optaremus, eóque etiam magis, quòd putaremus rem fore Ecclesiæ Catholicæ perutilem: verùm dum

[a] l. 31. penteeont. Sen. ep. 40.

[b] de vero cultu l. 6. c. 21.

[c] lib. de Anima.

[d] de arca & Noë.

[e] Auctor eius vitæ l. 1. c. 4.

[f] Præf. ad lib. de septé verbis Domini.

[g] de doctr. Chr. c. 11.

dum hæc relegimus edenda in lucem, eum mors nobis eripuit, magno sui relicto desiderio.

Appendix ad superius caput, in qua ad maiorem commendationem sacrorum Bibliorum, & Christianæ doctrinæ, reteguntur quædam singularia & eximia, quæ inde Poëtæ furati sunt.

Nihil est necesse quæstionem adhibere Poëtis, vt ab ipsis furtorum suorum eliciamus confessionem: non enim angusto aliquo suspicionum introitu, & dubia opinione, sed apertis indiciis conuicti tenentur. Quidquid pulchrum, quidquid excellens, quidquid est apud Poëtas eximium, nostrum est, Christianorum est, partim ex Mosaicis & Prophetarum fontibus haustum, partim à Cacodæmone sycophanta stygio interuersum. Agedum experiamur cum istis expilatoribus, qui, (vt eleganter Laurentius Ramires de Prado dixit [a]) *fabulas suas è sacro poëtarum fonte deriuatas, aduersus veritatem de ipsa veritate construxerunt.* Iniiciamus in eorum gazas decretorium ignem ex fatidicis Idæ arboribus aliena secernentem à propriis: defigamus in omnium oculis eorum furta, & ne quadruplatores esse videamur, tabulis & testibus ad singula (si opus est) citatis sacrilegij reos conficiamus, & premanus fauces defensionis. 1.

a c.26. pentecont.

Quid celebratum illud vestris carminibus chaos, Poetæ? quid cæcus indigestæ molis aceruus, ex quo huius vniuersitatis compages coaluit? hæc quàm consentientia sunt cum initio Geneseos, vbi terra dicitur fuisse inanis & vacua; nunquid vel hoc vnum sufficit, vt vos sacri ærarij hirudines, & Mosaicarum apothecarum furaces scrutatores appellem? Ingrediamur in decantatum hortum Veneri sacrum, & Adonidi eius amasio, florum varietate, areolarum artificiosa descriptione, proceritate arborum, topiariis operibus, tonsilibus rubis medio æstu amœnam frigiditatem sibi vindicantibus, gelidis fontium perennitatibus, liquoribus pellucidis amnium, picturato riparum vestitu, & cæteris lenociniis, quæ non oculos tantùm, sed & gustatum olfactúmque, & alios sensus suauissimè reficiunt, commendabilem: nónne diuinum illud pomarium significat, quod fuit descriptum in ipsis mundi primordiis à diuino Numine, vbi iucundè spatiarentur, delicatè recubarent, & suauiter occuparentur primi parentes humani generis; è quo tamen eiecti sunt ob neglectam obedientiam sui conditoris, & sicut appositus est ad ostium cum gladio ancipiti Cherub, ita fictus à poëtis peruigil Draco in Hesperia sylua, qui malis aureis continuò excubaret. Quid Deucalionea eluuies, seu Ioue hominum scelera pertæso, siue Deucalione seruato cum ipsius coniuge Pyrrha ad propagandas hominum reliquias, siue emissâ ad explorandum columbâ; nónne à vobis ita descripta sunt, vt in Noëmicam eluuiem intuentes, in eáque defixi prorsus vos similitudinem in vestras fabulas transtulisse constet? Quid Gigantum conatus insanam molem, quæ cœlo fastigium insereret, attollentium, ad exturbandos 2.

 bandos

bandos è solio Deos; quid amœna vireta fortunatarum mentium; quid vndæ graueolentiam exhalantes in specubus subterraneis; quid impios ardentibus tædis insectantes furiæ; quid Æaci vrna; quid seuerum Minois & Rhadamanti tribunal, Ticij semper aurescens iecur, Sisyphium saxum, Tantalea sitis, Ixionis rota, & sexcenta generis eiusdem, vnde hausta sunt? Dissimulate si potestis, sic ea fabellarum fuco illinite, vt sacrorum colorum venustas euanescat & defluat, expressáque à Mose lineamenta nunquam appareant.

3. Videmini triumphare in albis Iouis quadrigis laureati, cùm Phaëtontem depingitis Solis currus gubernacula ab inuito & reluctante patre, iurisiurandi tamen religione adstricto, extorquentem. Vehebat interlucente longis gemmarum ordinibus rotarum ambitu, & ferociens iuuenilibus animis inferebat in cœlum caput, per medium aëra ferocitate exultantibus, & ignes efflantibus equis; cùm temerarius auriga metuenda scorpij caudâ & venenatis brachiis territus lora remisit, nullóque ampliùs cursum moderante, & inhibente effrænos quadrigas, ignes passim astris subiicere, miserabili terras incendio, quia tulit impetus, absumere, satis, vrbibus, syluis certam vastitatem inferre: cùm implacabilis acerbitate iracundiæ percitus Iupiter, altiora fastigio suo molientem iuuenem de curru fulmine excussit, & temeritatem præcipiti ruina vindicauit. Elegans profectò commentum, ingeniosè excogitata vltio impotentis animi, & præfidentis audaciæ; at repetundarum vos postulo, sacrorum depeculatores. Quis hac non videat in tabella eminentem Luciferi imaginem, illius, inquam, qui ab irato Numine è cœlo præcipitatus in tartara, immani pondere, & æternis repagulis velut sulphur & ignes vomens Enceladus, coërcetur.

4. Infinita sunt in sacris instrumentis, in quæ ceu in prædiuites gazas, cupiditatis oculos poëtæ adiecerunt. Videre mihi videor plurimos scyphos venustè sigillatos, delicatas pateras, murrhinos cantharos, signa pulcherrima, auro atque ebore fulgentes tabulas, specula reddentia varias rerum imagines, argentum optimè factum, multaque id genus adeò mirabili opere perfecta, vt quidquid in curiosorum hominum vasariis eximium est, quidquid in antiquitatis nummariæ scriniis lautum & magnificum, quidquid in repositoriis elegans, ab hac sacrorum voluminum supellectile & thesauris multùm superetur: hæc otiosè contemplantes, & curiosiùs tractantes poëtæ, non indigna esse censuerunt, quæ in suo haberent argento, suósque in abacos transferrēt. Ne autem fraus pateret, sacrorum vasorum emblemata, & sigilla alij tam sciiè in suis poculis alligarunt, tam aptè in scyphis incluserunt, vt ad illam rem nata esse diceres: alij furtiuum argentum detractis crustis, fulgore excæcato, imminuto pondere, attritis cælaturis, ac denuo solerter excauatum, delicatè cælatum, eleganter incisum sic immutarunt, vt non ab antiquis vascularijs perfectum, sed à nouis artificibus elaboratum, non Mosis & Prophetarum opera, sed poëtarum artem esse ipsi quoque periti exploratores facilè iudicent.

5. Confer ætatis aureæ commoda regnante Saturno cum breui illa felicitate, in qua vixerunt primi nostri parentes ante abiectam diuini Na-

minis obedientiam; ferrea tempora cum iis in quibus homines ante diluuium ex omnibus vitiis concreti nullam libidinem ab oculis, nullum facinus à manibus, nullum à toto corpore flagitium velut indicto virtuti bello abesse voluerunt. Confer solenne Idomenei Regis votum de sacrificando filio cogitantis, qui primus è Troiana expeditione redeunti occurrit; Marium Cymbrico bello, sic diis monentibus, filiæ suæ immolatione victorem cum Iephthe victima suo filiæ sanguine paternas ex voto manus imbuentis: fatales Nisi Megarensium Regis capillos detonsos à Sylla filia, cum Sansonis cæsarie; duodecim maiorum gentium Deos, cum Hebræi populi principibus; Pythagoram, vt admitteretur in Ægyptiorum adyta, tecutitum, cum circumcisione Iudæorum; triduo sepultum in immani pisce Herculem, cum Ionæ custodia.

Venio ad quædam mysteria augustiora Hebræis ritibus & historiis, quæ suis quoque carminibus præeunte verba Cacodæmone poëtæ complexi sunt. Exactus cœlo perduellis eas diuinis mysteriis attexuit fabellarum opiniones, quæ stabiliendæ impietati essent bellè accommodatæ. neque mirum id quidem: *nam quod pulchrum est sequitur Momus.* Considera mecum Lector fallacias histrionis tartarei rerum sanctarum imitatione, & elegantibus strophis hominum generi callidè illudentis: non erit ingratum, opinor; in præstigiatorum enim acetabulis, & caliculis ipsa fallacia nos etiam delectat. Quamquam reformido ingredi in tantorum mysteriorum altitudinem, ne regredi cùm voluero non possim. Diuinum in vna fronte triophthalmon, lucem vnam triplici face insignem nos Christiani veneramur; Patrem quidem, qui dum acri mentis oculo in flagrantissimi nitoris speculo faciem suam inruetur, imaginem non tenuibus impressam lineamentis, sed expressam ad viuum, sibíque æqualem Deum, viscerúmque ingentem partum (vt cum Synesio loquar) generat; ab vtroque insuper spiratam sempiterni illius Amoris flammam, cuius facibus nobilissima quæque pectora inardescunt: sic monadem in triade, triadem in monade adoramus. Quid fecit Attellanus Acherontius? Ianum nescio quem fingit tricipitem, cui temporis quadripartita mutatio pareat; triformem in cœlo, terris, & orco latè dominantem Hecatem, tricorporem Gerionem, prodeuntem è fœcundo Iouis capite Palladem, ignitas faces ventilantem amorem, aliaque huiusmodi figmenta comminiscitur. 6.

Suspicimus colimúsque absolutum opus diuinæ industriæ, & refertissimam donorum cœlestium pinacothecam Virginem Deiparam continentem in aluo corculum & splendorem æterni Patris, qui licèt infantium more dormiat in cunis, inuoluatur fasciis, mammam manibus & labellis appetat, vberibus inhiet, sedeat lactens in matris gremio, & cæterorum puellorum more, vbi accessit paululum firmitatis connitatur, tenues particulas & minima mansa in os inserta degluriat; licèt tenellus materno affusus pectori inter palustres tugurij cannas gelu confectus delitescat; licèt eorum penè sanguine respersus sit, quos impij regis mucro demessuit: ille tamen ex ipsis etiam cunis, virus draconis tartarei turgidi infinitorum hominum sanguine, in quorum salutem dudum miserabiliter sæuiebat, difflauit puerili halitu, & tenellis mani- 7.

bus

bus eius caput obtriuit: nunc videamus qua imitatione ludificator Cacodæmon ista expresserit. Expressit prorsus, nec ineleganter; in fictitia Minerua quæ peplum suum à nemine retectum, partúmque suum solem esse gloriatur: in Budda Gymnosophista, quem velut editum ex cuiusdam virginis latere venerantur Brachmanes, sicut paruum in stabulo numen Ægyptij, natúmque (si Superis placet) è virgine Perseum Græci, mitram quasi è spelunca excisum Persæ, Martem à Iunone vno floris contactu, dictæóque Iouem in antro editos; Iunonium Pythonem à profugo Apolline interfectum, elisósque in cunis ab Hercule geminos angues. Prô pantomimi phlegetontij callidum ingenium. O versipellem plutonij morionis ad imitandum peritiam: spectemus in eodem proscenio eiusdem histrionis embolium.

8. Intellexit longo antè tempore idem sycophanta, siue ab ipso numine, siue à sacrorum Vatum oraculis indutum aliquando specie humana Deum calcaturum solida maria, vitiorum portenta, quæ in vniuerso orbe grassarentur, extincturum; rediuiua cadauera expediturum è libitinariorum fasciis, & mortis imperio, eiúsque perruptis vectibus & repagulis triumphaturum in cœlesti arce. Suum quoque componit Simius Herculem poculo traiicientem Oceanum, peragrantem varias Orbis plagas, & nodoso clauæ robore monstra conficientem; Alcestim suscitantem ab inferis, fatiscente Athante humeris cœlum fulcientem, subeuntem impunè infernas sedes, mortem obuiam adamantinis vinculis constringentem, pacificatorem orbis, tinctam Nessi Centauri sanguine vestem indutum in constructa pyra expirantem, ac tandem magnifica apotheosi numinibus dedicatum, & Alcmenæ eiusdem Herculis matris anastasim.

9. Institutæ breuitatis modum excedam si furta singula ex sacris codicibus, & Christianis mysteriis velim persequi, & conferre Orpheum cum Christo, Pandoræ & Macariæ formam cum Virgine; tres Charites cum tribus hominis Christiani virtutibus, Euphrosinam cum fide, Thaliam cum spe, Aglaiam & arboris fructus aureos, naulúmque Elysios campos adeūtibus necessarium cum charitate; Æthiopicam Solis mensam, & lectisternia cum eucharisticis epulis, Vestales cum nostris virginibus; inunctos ab aliptis Athletas cum Christianis sacramento Confirmationis in Christi milites assumptis, antiquas expiationes cum nostris ritibus, Arualibus impositas à Pontifice manus, cum Christianis initiis; anulum, infulam, lituum, ipsámque litui formam cum sacro nostrorum Antistitum instrumento; Lararia cum nostris domesticis sacrariis; Penates & Genios cum Angelis nostris præsidibus; Amorem mundi fabrum tantopere celebratum in eruditis philosophorum symposiis, cum Spiritu Dei, de quo Moses initio Geneseos; penè dixi, & Virgilius his carminibus, 6. Æneid.

Principio cœlum & terras, campósque liquentes
Lucentémque globum Lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totámque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Stylum inhibeo; si enim velim omnia afferre, quæ Trismegistus, Orpheus,

Orpheus, Amphion, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Theocritus aliique innumeri è sacris libris & oraculis prompserunt, magnum volumen breui tempore edidero. Adeò verum est illud Christi Domini, de illis qui ante ipsum venerant, *fures sunt & latrones.* hæc sunt quæ in hoc argumento retuleram in meas obseruationes: plura suppeditabunt, Clemens Alexandrinus [a], Iustinus Martyr [b], Theodoretus [c], Tertullianus [d], D. Ambrosius [e], D. Augustinus [f], Nicephorus [g], Origenes [h]. E recentioribus longè plurimi, Sallianus [i], Serarius [k], Posseuinus [l], Alphonsus Salmeron, Franciscus Fernandes de Cordoua [m], Laurentius Ramires de Prado [n], aliique, quos magno numero collegit Paulus Serlogus [o], qui de hoc argumento fusè & eruditè disseruit [p]. Cur prophani auctores hæc furati sint, furtaque sua dissimulauerint si scire aues, disce ex Tassiano Assyrio. *Apparet ex prædictis* (inquit [q]) *quòd Moyses priscis heroibus antiquior sit, & ex bellorum temporibus, quòd Gentilium etiam dæmonum ætatem præcesserit; & equum est vt ætati maiori fides habeatur potius, quàm Græcis qui illius dogmata non rectè intellecta è fonte hauserunt; multi namque Græcorum sophistæ curiositate quadam inducti quæcumque à Moyse & similibus ei sapientibus viris didicerunt, deprauare & secum afferre conantur; partim, vt ea, quæ non intelligunt, ficta quadam sermonis compositione velantes veritatem suis commentis vitient.* Num Mosis libri venerint in poëtarum manus, statue ex hoc Plutarchi loco [r]: *Sanè qui fabulas narrant, ij columbam aiunt ex arca emissam Deucalioni certum indicium detulisse tempestatis, cùm rursus ingrederetur; serenitatis, cùm auolasset.*

a l. 1. strom.
b Dial. cum Tryph.
c l. 2. de principiis.
d in apologetico.
e Serm. 18. in Ps. 118. & l. de bono mortis c. 5.
f l. 18. de ciuitate Dei cap. 37.
g l. 4 c. 4.
h l. 4. contr Celsum.
i tom. 2. an. mundi 1470.
k in prolegom. bibl.
l in Bibliotheca.
m tom. 1. proleg. 17. post med.
n in didascalia c. 19.
o c. 26. pentecontarchi.
p antilog. 9. sect. 2. in Cant. Cant. num. 14.
q tom. 4. Biblioth veterum PP. editi. 3.
r l. de solertia anim.

CAPVT II.

Armarium secundum.

Eius inscriptio.

PATRES LATINI.

PRoximum post sacros codices locum Ecclesiæ Patribus tribuo, quorum pectus meritò fulsit admirabili illo seu munimento, seu ornamento, quod nos *Rationale*, Græci λόγιον appellant, quasi λόγιον ἱερὸν, *verbi diuini sacrarium*, illuminatum duodecim lectissimis gemmis mediam stellam, (vt auctor est Anastasius Sinaita [s]) & lucentissima duo vocabula *Vrim & Thumin*, id est, δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν, *doctrinam & veritatem*, pulchrè coronantibus: quod fuit hieroglyphicum omnigenæ virtutis & scientiæ, quibus radiare debet Pontifex, *vt non solùm sciat* (verba sunt D. Hieronymi [t]) *rectam fidem; sed etiam quod nouerit, possit ore proferre.* Illud ipsum significabat pontificia vestis hyacinthina, fimbriata aureis tintinnabulis; quia tanta debet esse doctrina pontificis Dei, vt gressus eius & motus, & vniuersa vocalia sint, veritatem mente concipiat, & toto eam habitu resonet & orna- 1.

Isid. Pelus. l. 3. c. 10.
s q. 38. inscript. vide Cresol. myst. l. 1. cap. 13. sect. 1.
t in cap. 3. Oseæ. Idem ad Fabiolam.

tu. Consentanea loquuntur de hac typica veste, DD. Cyrillus Alex. [a] & Isidorus [b].

a or.11.de ador.
b in Ex.c.54.

2. Est profectò quòd in hac parte plurimum sibi gratulentur Christiani, claros Ecclesiæ diuinitus eos Antistites, qui non tantùm integerrimæ vitæ sanctissimis moribus, non solùm voce & grauissimis concionibus creditos sibi populos erudierunt; verumetiam hoc effecerunt, vt nullo vnquam tempore conticescerent, sed immortalibus suis pietatis & eruditionis monumentis oracula perpetuò rederent, itáque posteros affarentur, vt quisquis eorum vim & verba perciperet, *διδασκαλίας τῶν ἁγίων, doctrinas sanctorum* exciperet, vt loquitur S. Maximus [c]; & exclamare posset cum D. Gregorio Nazianzeno[d], de scriptis Magni Basilij loquente. *Cùm orationes eas, quas de moribus & bene viuendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor; templum Dei capax efficior, atque instrumentum à spiritu pulsatum diuinam gloriam & potentiam canens: per eas corrigor, & concinnor, atque diuina quadam immutatione alius ex alio efficior.* Quod de vno Patre dictum est, hoc dictum esto de vniuersis pariter ac singulis Ecclesiæ Catholicæ proceribus, Augustinis, Ambrosiis, Gregoriis, Hieronymis, Cyprianis, Chrysologis, Basiliis, Dionysiis, Chrysostomis aliísque. *Talibus enim* (vt cum Augustino [e] loquar) *post Apostolos sancta Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, ædificatoribus, pastoribus, nutritoribus creuit, qui diuina familia dominica cibaria fideliter ministrantes ingenti in Domino gloria claruerunt.* hi sunt senatus Christiani Patres, & in dirimendis controuersiis iudices incorrupti, quorum vel sola auctoritas hæreticorum fragilem & argutulam auctoritatem conterere, peruicaciam superare, & ruborem suffundere contradictoribus, si in illis est (inquit [f]) vel Dei timor, vel hominum pudor. Idémque inferiùs [g], *Absit vt Constantinus Ioannes de baptismate paruulorum, eorúmque à paterni chirographi liberatione per Christum, tot ac tantis Coëpiscopis suis, maximéque Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Nazianzeno, Gallo Hilario, Mediolanensi resistat Ambrosio.*

c in c. 1. de diu.nom.
d or.20.
e aduersùs Iulianum Pelag. l. 2. c.10.
f Idem ibidem c.9.
g lib. 1. c.3. & 6.

3. Nescio qua frõte Neomystæ Lutherani & Caluiniani aliíque hæretici legere possint eiusdem D. Augustini caput decimum libri secundi aduersùs Iulianum Pelagianũ, quo loco sapientissimus ac sanctissimus Doctor de hac sanctorum Patrum auctoritate disputans *Christianos scriptores* eos appellat, & *in sancta Ecclesia Antistites Dei*, monétque Iulianum hæreticum, *vt in eis timeantur non ipsi, sed ille, qui sibi eos vtilia vasa formauit, & sancta templa construxit, eos esse & odio, & amicitia & ira* (vt bonos iudices decet) *vacuos*; & quos ne homo quidem phanaticus, qualiscumque homo sit, ausit cæcos vel cogitare, vel dicere: non refero eius orationem, quia longior est, & passim in ore orthodoxis sistentibus hæreticos ad hoc sanctorum Patrum tribunal. Audiendi super hac re Pacianus Barcinonensis Episcopus, & S. Maximus, hic Græco, ille Latino stylo de sanctis Patribus loquentes. Pacianus [h] sic. *Quid? parua nobis de Apostolicis viris, parua de primis Sacerdotibus, parua de beatissimo Cypriano Martyre atque Doctore currit auctoritas? An volumus docere doctorem, an sapientiores illo sumus, & spiritu carnis inflamur*

h Ep.1.ad Symproniamum Nouatianum.

mur aduersùs eum, quem æternum Dei testem nobis cruor, & clarissima passionis corona produxit? Quid tot earum partium Sacerdotes, quos per totum Orbem cum eodem Cypriano pax vna solidauit? quid tot annosi Episcopi, tot Martyres, tot Confessores? Age si illi vsurpando nomini huic (Catholicum intelligit) *auctores idonei non fuerunt, nos idonei erimus negando, & nostram potiùs auctoritatem Patres loquentur, & emendanda Sanctorum cedet antiquitas, & iam putrescentia vitijs tempora canos Apostolicæ antiquitatis eradent?* S. Maximus [a] illam eloquentiam, qua maximè floruit, pleno ore effundit in sanctorum Patrum commendationem, ὑπὲρ τοὺς φωστῆρας τοῦ στερεώματος, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· ὧν οὐδέποτε ἡ χρυσαλλὶς πίπτει, οὐδὲ ὁ λύχνος συντρίβεται, ὁ πυρσὸς οὐ μαραίνεται· ῥάβδον δὲ σταυρὸς περιφέρουσι, καὶ πήρας τὰ εὐαγγέλια καὶ τὴν ἀγάπην καλαμίσκον τε καὶ σύριγγα, ἐν αὐτοῖς τὸ λογικὸν ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ νέμοντες· πύθεσθε οὖν ἀξιάγαστοι περὶ ὧν ἱερά τε, τὰ θεῖα ἐκείνων σπέρματα παρὰ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας ἀμώμενοι. hoc est, *Sancti Patres splendore suo firmamenti lumina vincunt, & vita sermonem continent, quorum ellychnium nunquam decedit, & lucerna non comminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguitur; nam crucem gestant pro virga, Euangelia pro pera, charitatem pro pedo & fistula, quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt. Quamobrem viri optimi sic ea proponite de quibus percunctatum accessistis, vt qui diuina horum semina messuri, ex me homine cæteroqui vili, sitis.*

> [a] l. 1. cap. de diu. nom.

Non habeo præterea quod addam. solùm te hortor vt eorum libros 4. tanquam μεγίστην προσθήκην τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Χριστοῦ, *maximam & illustrem accessionem & corollarium Academiæ Christi*, studiosè tibi compares; atque in hoc studio imitere D. Thomam Aquinatem, cuius est illa vox [b], pluris se facere D. Chrysostomi homilias in Matthæum, quàm vrbem Parisiensem quanta quanta est. Fac quod se facere dicebat Blesensis [c]. *Nanus super Gigantum humeros factus, eorum proceritatem ad patentiorem protensiorémque prospectum pusillitati tuæ prosterne.* Æstima illos vt D. Petrus Damianus fecit [d], Dialecticorũ syllogismorum circulos & suadelæ colores, ac phaleratæ sæcularis scientiæ lenocinia præ sanctorum Patrum scriptis floccipendens; quia (inquit) *in eorum pectore Omnipotens Deus velut in tribunali & solio præsidens sanctionis suæ promulgat decretum, libenter illorum sarcinas adora*; sicut D. Bernardi scripta se reuereri idem B. Damianus [e] (aut quisquis est auctor sermonis de natiuitate Saluatoris, qui habetur inter ipsius opera) dicit, nec verecundare facere, quod sibi consuetum fuisse scribit, *qui cùm seruandum aliquid quod cordi esset scribere soleret, multiplici diuersorum codicum Bibliotheca vallatus, maiorum sententias recolebat, ad eorum semper recurrebat exempla.* Paratæ ab illis mensæ ac instructissima lectisternia nobis adeunda sunt, & diligenter eorum opera legenda, *si delitioso cupimus pabulo saginari*, quemadmodum B. Augustini similaginem præ suo (vti loquitur) furfure laudans monet Gregorius [f], digni scriptores quorum monumenta non solùm reponantur in Museis, verumetiam vt in templorum sacrariis religiosè asseruentur. In hanc sententiam piè simul ac verè dixit Petrus Abbas Cellensis [g] se inde auctoritatem, cultum ac venerationem opusculis suis accersere. *Hæc ideo summatim* (inquit)

> Synes. ep. 9. de commentariis Theophili Episc. Alex.
> [b] l. 7. de vitis Patrum Occidentis, c. 14.
> [c] epist. 92.
> [d] opusc. 16. aduersùs Episcopum Monachos ad sæculum reuocantem.
> [e] l. 5. ep. 13.
> [f] l. 8. ep. 52.
> [g] l. 1. mysticæ expositionis tabernaculi Mosaici apud Nouarinum l. 1. sacr. elect. c. 24.

quit) *de dictis Sanctorum recolligo, vt si opusculum nostrum per se displiceat, vel propter Sanctorum sanctas reliquias, non vsquequaque abijciatur: etsi enim ligneam pyxidem propter se non suspicio, tamen quia continet Sanctorum corpora & ossa, debita veneratione illam excipiens summis digitis lotisque manibus tenens, lignum aliter quàm lignum honoro.* Si scribere refugis, de tuo ingenio, auctoritate, sanctitate, ac viribus diffisus; applica te illis, vt applices illos tibi; tum verò Hieronymum in instruendo, in destruendo Lactantium, in adstruendo Augustinum, in sublimi Hilarium, in populari Chrysostomum, in corripiendo Basilium, in consolando Gregorium, in copia Orosium, in solicitando Eucherium, in prouocando Paulinum, Ambrosium in perseuerando imitabere: neque inter

a l.4.ep.3. illos desunt, (quod de Claudio Mamerto dixit Sidonius Apollinaris[a]) qui sentiant vt Pythagoras, diuidant vt Socrates, explicent vt Plato, implicent vt Aristoteles, blandiantur vt Æschines, irascantur vt Demosthenes, vernent vt Hortensius, æstuent vt Cethegus, inuitent vt Curio, morentur vt Fabius, simulent vt Crassus, dissimulent vt Cæsar, suadeant vt Cato, dissuadeant vt Appius, persuadeant vt Tullius.

5. Dices, haud videri vsquequaque *magnos* sanctos Patres, quandoquidem in eorum pleri[s]que desideratur sermonis elegantia, & ille ornatus, qui prophanos auctores commendat. Respondeo, deesse quidem in sanctis Patribus *spumam puerilium verborum, qua imperita aures conspuuntur*, vt loquitur Claud. Mamertus[b]; sed neutiquam desiderare maiestatem veræ, germanæ, & diuinæ eloquentiæ; imò nec in plurimis eorum præsertim Græcis tempestiuam quandam & sanctam hilaritatem ac venustatem. Potuissent sancti Patres, si libuisset, vtique in humanis simul & diuinis scientiis intelligentissimi; potuissent opera sua perspergere illis floribus, & adhibere illum fucum & calamistrum cæteraque ornamenta quæ requiris; sed id facere consultò noluerunt, memores *non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis*, situm esse robur cœlestis eloquentiæ. *Noli dilectissime Bonifaci* (inquit B.Damianus[c]) *noli in nostris literis prurientem mordacis eloquij sperare salsuginem, noli accuratæ vrbanitatis quærere venustatem; ouina tibi simplicitas placeat, quæ ad Deum prouocat; non serpentina calliditas, quæ lethale virus instillat.* Sanctam illam, robustam & fortem simplicitatem laudat his verbis D. Cyprianus[d], *In iudicijs, in concione, pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cùm de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentia viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientiæ popularis illecebram culto sermone facta, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.*

b lib.3. de statu animæ.

1.Cor.2.

c ad Bonifacium Causidicum.

d epist.2. ad Donatum.

6. Hæc sanctorum Patrum elogia quæ hoc capite attulimus, licèt communia sint cum Latinis & Græcis, tamen eos in duo armaria distribuimus; quia plures sunt, quàm vno capi omnes possint. Porrò Latinis prærogatiuam sedis & loci hîc à nobis attributam nemo reprehendet, si reputabit apud animum suum quod Nicolaus Papa[e], Michaeli Imperatori Latinæ linguæ insultanti respondit, potiorem dignitatem huic attribu

e ep 8. tom. 3.epist.Rom. Pont.

attributam in titulo Crucis, vtpote quæ capiti Domini vicinior, ac proinde augustior aut visa, aut facta. Sed & ob maiestatem Sedis Romanæ primùm lectas in Ephesino Concilio epistolas Cœlestini Pontificis sermone Latino, quo erãt conscriptæ, docebit te Baronius[a]. Item Iulianus Coënsis Episcopus, Legatus Leonis Põtificis Max. homo Græcus inter Græcos agens, & qui patriam linguam non ignoraret, tamen in Concilio Chalcedonensi[b] per interpretem locutus reperitur ob Romanæ Sedis & linguæ excellentiam; sicut ob maiestatem Romani Imperij latinè orauit Magnus Constantinus in Synodo Nicæna[c], quamuis græcè nosset, & Martianus in Chalcedonensi[d], licèt Græcus.

a an.Chr. 431.n.13. b act.1. Baron.an. 451.n.11. Euseb.3. de vita n.12. c 16.c.13. d act.6. Baron. an.325. n.19.

Obseruatum in inscriptione huius armarij & sequentis me abstinere à voce *Sancti*; quia ex iis Patribus, quorum opera in vtrũque referentur, non omnibus decreti sunt ab Ecclesia honores cultúsque cœlitum: 7. imò ex iis nonnulli, vt Origenes & Tertullianus, grauiter lapsi; nec de singulis dici potest quod de S. Hilario dixit D. Hieronymus, infenso pede decurri posse. Eadem cautio fuit in secunda editione Bibliothecæ Patrum, quæ non iam *Bibliotheca sanctorum Patrum*, sed *Bibliotheca veterum Patrum* inscripta est.

CAPVT III.

Armarium tertium.

Eius inscriptio.

PATRES GRÆCI.

1\. ETeocle & Polynice fratribus eodẽ rogo impositis flamma se diuisisse traditur, tanquam odium illud quod inter viuos fuerat, ne morte quidem finiri potuerit. Non ob similem causam diuisimus Patres Græcos à Latinis in hoc Museo; sed ob eam quæ suprà allata est. Cur verò Græcia posterioribus sæculis ab Ecclesia Romana secesserit, arrogantiâ dicam, vel leuitate, vel peruicaciâ, vel odio, vel incitata omnibus illis affectæ mentis perturbationibus, vix scio. Vnum scio, à quo tempore sic in contrarias partes agi cœpit velut phanatica, nullos omnino è suis Sanctos numerauit, qui nobiscum non consenserint, nec Doctores planè vllos habuit nisi hæreticos quotquot à nobis discesserunt, ac tandem in tantam barbariem deuenit, vt quæ fuit olim disciplinatum mater, nunc in magna inscitia squaleat; quæ in omni facultate viros excellentes, & principes scientiarum dedit, in Philosophia Platones & Aristoteles; in Mathematicis, Euclides & Archimedes; in Medicina, Hippocrates & Galenos; in Poëticis Homeros & Pindaros; in Theologicis Gregorios, Chrysostomos, Dionysios, vt innumerabiles alios sileam in quolibet genere doctrinæ præstantes; nunc à mille circiter annis, cùm apertiùs & longiùs à Latinis recessit, vix vnum & alterum Nicephorum Blemmydem, & Ioannem Bessarionem edidit, qui suæ gentis pri-

Gregoras & Con.ata Zonoras in historia Eccles. Thomas Bozius de sign. Eccl. l.7. sign.25. Idem l. 5. sign.15.

Idem sign. 25.l.12. c.12. stinum nomen & famam sustinerent, viros sanè eximios, & quibus parem multa sæcula haud vllum viderunt natione Græcum; sed & ambo nobis in religione consenserunt. Nec mirum id quidem si nunc horreat florentissimus olim Græciæ ager, quippe qui incultus deseritur à suis, cùm illis eripiuntur comparandæ doctrinæ necessaria præsidia, si verum est quod apud eundem Bozium narrat Bellonus[a]; cùm enim cœnobia Monachorum sint apud illos Episcoporum seminaria, & lege cautum sit inter cœnobitas ne quis det operam Philosophiæ, & qui secus facit, Sacris interdicatur; quî fieri potest, vt illi non sint admodum indocti & ignari, qui nobilissimum discendi instrumentum abiiciunt.

a l.1 c.40. obseru. apud Bozium l.12. c.1. sign. 55.

2\. O te felicem Græcia! ô te florentissimam in omni genere scientiarum, priusquam Photius nefarius signifer secessionis auctor fuisset extrema quæque audendi contra Romanam Ecclesiam! O beata & verè aurea illa tempora quæ Basilios, quæ Epiphanios, quæ Athanasios, quæ Gregorios, quæ Chrysostomos, & alios heroes Christianos tulerunt. Quid aliud fuit primis illis sæculis Græcia, quàm vniuersalis Ecclesiæ comitium, vbi habita quatuor illa Concilia, Nicænum, Ephesinū, Constantinopolitanum, Chalcedonense, quæ Theodosius Cœnobiarcha sanctitudine & miraculorum gloria inclytus, & D. Gregorius Pont. Max.[b] re & cognomine magnus, tanti se fecisse professi sunt, quanti quatuor Euangeliorum libros. Verùm, non est huius loci calamitatem illam deflere vberiùs; sat erit dicere fuisse olim in Græcia sanctissimos, & in diuinis humanísque disciplinis versatissimos Patres; tantóque numero, vt si eorum monumenta studiosè collegeris, Bibliothecam implere queas, nedum vnum armarium. Anteis illis temporibus quibus Orientis Ecclesia in veritate rectæ fidei stetit, fuit longè mirabilior symbolico illo flumine, quod Mardochæus in solem conuerti somniauit: neque enim solem vnum duntaxat Græcia orthodoxa protulit, sed innumeros qui lustrarunt, & illustrarunt doctrinæ suę tadiis vniuersum Orbem, & tenebras ignorantiæ ac erroris dissiparunt; accenderunt foueruntque pietatem, & vespertiliones hæreticos in sua latibula compulerunt, & semina omnis virtutis ad virorem, ad florem, ad fructum denique ipsum feliciter perduxerunt. In quorum singulos rectè cadit illud quod de D. Basilio illustri Græciæ & Ecclesiæ face dixit D. Gregorius Naz.[c] magnum & ipse lumen Græcorum gentis, & Christiani orbis. *Laudatur apud Dauidem Solis pulchritudo, & magnitudo, & cursus, & pernicitas, & vis ac facultas, quippe qui sponsum nitore, Gigantem magnitudine referat, ac longè latéque progrediendo tantam vim habet, vt ab extremis æquabiliter extrema collustret, nec locorum internallis calor ipsius vllo modo minuatur. Basilio itidem pro pulchritudine virtus fuit, pro magnitudine Theologia, pro cursu perpetua virtutis agitatio, continuisque incrementorum gradibus ad Deum ferens, pro viribus denique, doctrina semen ac distributio.* Vnde nec mirum, (Cyrilli Alexand.[d] verba sunt.) *si loquacibus impiorum hereticorum nugis inexpugnabili quadam, & Apostolicâ prudentiâ restitit, quasique flagrantissimo quodam vnguento ipsum cœlum suis scriptis exhilarauit.* Nihil dicam de *volucre cœli*; sic D. Dionysium Areopagitam vocat D. Chrysostomus[e]; nihil de S. Ephremo Syro *sonora Spiritus sancti lyra*, sic

Vide appendicem post caput 22. Codini.

Surius 11. Ianuar.

b 1. ep. 24.

c Orat. in laud. Basil.

d ep. 1.

e hom. de falsis proph.

sic illum Theodoretus;nihil de D.Chrysostomo , *cuius linguam altiorem cœlis esse eiúsque libros , retia in salutem animarum tensa*, S. Proclus meritò dixit[a]. Nihil dicam de multis aliis sanctissimorum ac sapientissimorum Patrum Græcorum literariis monumentis, vt paulo diffusiùs referam, quantum in profliganda hæresi & propugnanda recta in Deum fide profuerit volumen operum D. Irenæi natione & scribendi genere Græci, non solùm cùm primùm in lucem prodierunt, verumetiam posterioribus hisce temporibus longè calamitosissimis ob rediuiuam omnium penè veterum hæresum colluuiem. Quæ subiicio mutuatus sum ex Gallica historia Florimundi Remundi Senatoris Burdigalensis[b] de hæresi , & ex illa oratione quam nos Lugduni in Gallia anno M.DC. XXII.pronuntiauimus, atque in lucem edidimus, de Christiana simul, & humana maiestate Ecclesiæ Lugdunensis.

a Orat. paneg. in D. Chrysost.

b l.7.c.4.

3. Perieras Gallia, conclamata eras Gallia, conceperas pestiferum virus intra præcordia, & mortem in intimis visceribus, nisi missi diuinitus duo Ecclesiæ Lugdunensis Antistites laboranti maturè subuenissent. Euicerat multis precibus irretita malè de Deo sentientium opinionibus Regina Nauarræ, vt Franciscus I. Francorum Rex datâ per literas regiâ fide Philippum Melanchthonium primarium factionis Lutheranæ præconem ex intima Germania ad colloquium cum Parisiensis Academiæ Doctoribus euocaret. Iam gaudio triumphabant Neomystæ Lutherani, exploratam se tenere victoriam, oppresśúmque in insidiis Gallorum Regem dictitabant, iam versus Morionis Hugonotici triumphum canentes prostrati Regis terebantur omnium ore & manibus; neque sanè propius quidquam factum est: indolis enim Melanchthoniæ insidiosa tranquillitas coniuncta cum opinione non vulgaris eruditionis, fautorem bonarum artium Regem, & æstuantem quarumdam opinionum, quas ætas illa pepererat, reciprocatione, in fraudem, vt procliue est credere, impulissent. Quid factum fuisset omnibus Galliæ Ordinibus mirum in modum ad sui Regis nutus compositis, si torquem, si sceptrum, si coronam, si purpuram, si cor regium pestis illa, non dico infecisset, sed afflasset vel minimo halitu? Quis disturbabit pestifera Orci consilia? quis præcipitantem Galliam sustinebit? quis Reginæ gratiosissimæ, quis regiæ sororis voluntati refragabitur, machinationes ventilabit, auctoritatem elidet? Quis magnum Regem de sententia, fidem regiam ab ipsius coniurati manibus, totámque Franciam reuocabit ab interitu? Id negotij præses Galliæ Genius & studiosissima regni Christianissimi diuina Pronaïa Francisco Cardinali Turnonio Archiepiscopo Lugdunensi demandauit. molles adeundi Regis aditus capit D.Irenæi opera in manu tenens; cui Rex, quid libri? inquit. Tum Præsul: S.Irenæi Archiepiscopi Lugdunensis. Ego, Rex, Deo scilicet auspice, in eum libri tertij locum incidi, in quo memorat tam infensum fuisse odium Apostolorum in veritatis Christianæ corruptores hæreticos, vt eorum conspectum & colloquia, imò & eas aquas in quibus lauarent, vehementer horrerent: Tu verò, Regum licèt sis maximus, à quo tamen nihil humani alienum est, Lutheranæ coniurationis signiferum accersis, vt audio. Prô quàm sunt plena periculi eiusmodi colloquia: hauritur

hauritur vno aspectu pestilens illud fascinum; vulgatur contactu solo illa lues;prodigij loco sit,nisi mortem concipis,si te pestilenti aspiratione syderatus Melanchthonius perfuderit.Caue Rex,per tuam Galliæque tuæ salutem,ne Summum Pontificem odiosæ quædam suspiciones exulcerent,Italiam vniuersam, Principúmque Christianorum mẽtes abalienent à tuis partibus magno Caroli Cæsaris emolumento. Quid plura? prodeuntem ex Aquilone terram Lutheranorum nubem Irenæus scripto,& Turnonius voce depulerunt,non modò ex Galliæ finibus, quod beneficium fuisset perillustre ; non ex vna tantùm Prouinia, quod singulare;non solùm ab vrbe Galliæ domina , quod maximum ; sed à regia domo, & ab ipsius Regis Christianissimi ceruicibus:ita Regis animum obfirmarunt in auita religione , vt reuocatis commeatus literis constitutum sit ab Rege capitalium quorumdam iudicum extraordinariorum tribunal,(*ardens conclaue* vocant)in nouum istud hominum genus, accensi ignes,patibula erecta,rotæ positæ,sola hæreseos tetricula.Audita est deinde à circumfusa multitudine magni Regis ista vox,ita se horrere hanc luem asseuerantis, vt si in regio corpore aliquod membrum, vel è regia stirpe contactum aliquem nosset,se illico , ne vlteriùs serperet,exsecturum , suâque ipsius dexterâ liberorum sanguine expiaturum tantum scelus. En quantum opis attulerit periclitanti Religioni prolatus à Turnonio D.Irenæus. Quàm fœdam stragem fecissent numerosæ acies hæreticorum turmatim in Galliam ruituræ,cùm vix deinde postea ita excludi potuerint , quin sæuierint vbique? Quid si arcem regni tenuisset veteratoria Melanchthonis calliditas?Id beneficij Galliæ à S.Irenæo præstiti, putauerim occasionem fuisse hæreticis inter alia horrenda sacrilegia,quæ Lugduni patrarunt, diripiendi, aurum Lipsanothecæ sancti Martyris, in profluentem abiectâ parte ipsius reliquiarum : &, quod dicere horreo , eiusdem sanctissimi Antistitis caput, eruditionis Museum,consilij capitolium,sapientiæ adytum , maiestatis solium, pietatis & veræ religionis sacrarium , microcosmi illius veluti cœlum, (Theoph.Rayn.ind.SS.Lugd.) & tam multiplicis spiritualis fœtus vterum , tanquam scelerati alicuius perduellis os è rogo eiectum per plateas,& per lutum proiiciendi.hoc eodem impulsi vindictæ studio libros sanctissimi & doctissimi Præsulis maleuolentissimè & mendacissimè criminati sunt, & euertere studuerunt illud armamentarium, quod aduersùs Terrigenas hæreticos diuino Numini bellum inferẽtes reliquit *securis omnium hæreseon Irenæus* [a] [illegible] [b] , *lumen occidentalium Gallorum* [c]; *successor Apostolorum per omnia Spiritu sancto ornatus , veluti generosus Athleta prolatus à Domino & cœlestibus donis ac gratiis illitis secundùm veram fidem ac scientiam luctatus contra vniuersum hæreticorum delirum argumentum* [d] ; *curiosissimus omnium doctrinarum indagator* [e], *omnium Patrum signaculum* [f] ;*studio incredibili erga testamentum Dei flagrans* [g] ; *veræ rectæque opinionis Ecclesiasticæ patronus* [h] ; *vir Apostolicorum temporum* , *& ipse Apostolicus* [i] ;*magnus fidei Catholicæ defensor,& antiquus homo Dei* [k]. Quæ elogia referre libuit non solùm contra Caluinianos & Lutheranos improbè oblatrantes Irenæi libris, sed etiam quia eorum pleraque sunt ei cum aliis Patribus Græcis communia.

Eas criminationes & probra aduersùs S.Irenæum collegit & refutauit F. Franciscus Feuardétius.

a Anast. Syna.c.7. [illegible]

b Phot.Cod. 120.

c Theodoretus dial.1.

d S.Epiphan. hær.24.& 31.

e Tertull. l. cont. Valent.c.5.

f Cyrill. Alex.

g Martyres Lugdun. & Vienn.in ep. ad Eleuth. Pont.an.170. apud Euseb. l.5.hist.c 4.

h Niceph. l.3.c.4.

i Hieron. in c.64.Is. & in ep.ad Theodoram.

k D.Aug.l.1. cont.Iul. Pelag.tom.2.

CAPVT

CAPVT IV.

Armarium quartum.

Eius inſcriptio.

SCRIPTVRÆ SACRÆ INTERPRETES.

DIc,amabo,vtrum ſtultius? putate tenebras eſſe,cùm cæcus ſis; vel te videre cùm tenebræ ſint? laborabat priore iſto delirio Harpaſte fatua vxoris Senecæ; altero malè aguntur hæretici. De Harpaſte hæc Seneca [a]. *Fatuam vxoris meæ ſcis hæreditarium onus in domo mea remanſiſſe, ipſe enim auerſiſſimus ab iſtis prodigijs ſum: ſi quando fatuo delectari volo, non eſt mihi longè quærendus, me rideo. hæc fatua ſubitò deſijt videre. incredibilem tibi narro rem,ſed veram: neſcit ſe eſſe cæcam; ſubinde pædagogum ſuum rogat vt migret, ait domum tenebroſam eſſe.* Antonius Muretus [b] ſcribit ſe ſimile quiddã notaſſe in amico quodam ſuo homine doctiſſimo, qui cùm ætate ſurdaſter factus eſſet, (erat enim octogenario maior) hoc tamen in ſe vitium non agnoſcebat; ſed verè ac ſeriò conquerebatur peſſimam conſuetudinem inualuiſſe, homines multo ſummiſſius loqui quàm ſolebant, ita vt viderentur vereri ne audirentur. Altera mentis inſania huic omnino contraria tenentur ſectarij, cùm ſacros libros,rem, doctiſſimorum omnium & ſanctorum Patrum iudicio, difficillimam pellucidos eſſe dictitant,planos, faciles, & qui ab aniculis ad focum otiosè ſedentibus prælegi poſſint, & intelligi à cerdonibus & ſalſamentariis in taberna, vel culinæ ergaſtulo. Iacobus Gaultetius [c] de Alexandro Ærario hæretico, qui à D. Paulo Apoſtolo traditus eſt Satanæ quòd circa fidem naufragaſſet: loquens, ait non paucos Caluinianorum ſua opificia cum verbi miniſterio commutaſſe: & verò tritum dogma illorum eſſe, *nullum eſſe opificem, qui, modò legere norit, Euangelium non intelligat.* Et ipſiſſima fuiſſe verba Ioannis Fayi Albenacenſis Miniſtri, etiam ad populum concionantis. Inſulſa capita, ſtolidam arrogantiam,arrogantem ſtoliditatem. Interdum indignati libet,& deſpuere putidam iactantiam; ſed & ridere etiam interdum animus eſt artificum ignorantiſſimorum Theologiam, qui nihil aliud quàm ſubulam, vel ligonem norunt, neque enim aliud totâ vitâ didicerunt; vbi tamen ſacros codices ſub axilla ſua ſentiunt, putant quoque ſe habere claues, quibus φωτὸς πύλας, *lucis portas* aperiant,perfectè videant,& ſi ſacra Scriptura caligo eſt, caliginem illam lucidiſſimam efficiant Eccleſiæ Romanæ Doctoribus. 1.

a epiſt. 50.

b epiſt. 50.

c in 1. ſæculo.

Iuſtin. dial. cum Tryph. S.Dion. c. 2. myſt. Theol. apud Poſſeu. bibl. l. 2. c. 41.

Quid intolerabilius hac inſania, qua malè feriati iſti αὐτοσχέδιοι τῆς θεολογίας δογματισταί, *Theologiæ extemporales profeſſores*, peſſimè torquentur. Itaque Cyclopes hactenus fuerunt omnes ſancti Patres, qui Scripturam obſcuram eſſe prædicant; iſti verò centoculi ſunt, quibus ea videtur eſſe facillima? obtuſi ſunt & talpæ omnes orthodoxi ſcriptores; ſoli iſti perſpicaces & lyncei: vna nocte ſtertentibus ſectariis affudit 2.

fudit se tota sacrarum intelligentia literarum; Catholicis autem post continuata studia & vigilias, tenuissima obuenit: subtiliores sunt Caluinianorum imperitissimi Hieronymo, qui sola lectione percipiunt, quod ille incredibili multorum annorum labore vix delibauit. Si res adeò facilis est, vt sine magistro disci à quolibet possit, profectò tu sine causa Hieronyme (vt tuis ipsius verbis vtar) Gregorium Nazianzenum, & Didymum in Scripturis sanctis Catechistas habuisti; nihil tibi profuit eruditio, atque ab adolescentia ad prouectam vsque ætatem quotidiana meditatio in Prophetis, in Euangeliis, in Apostolis: inuenti sunt homines absque præceptore perfecti, & Augustino doctiores, cuius sunt hæc verba [a]. *In ipsis Scripturis sanctis multò plura nescio, quàm scio*; cuius obscuritatis alio loco hanc causam affert sapientissimus Doctor. *Quædam (inquit) obscurè dicta densissimam caliginem obducunt: quod prouisum esse diuinitus non dubito ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio renouandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt.* Dic magne Gregori, facilis ne est sacræ Scripturæ intelligentia, vt gerrones Caluiniani blaterant? *Fluuius est* (ait) *planus & altus, in quo agnus ambulet, & elephas natet*; hoc est, (vt ipse interpretatur) in Scriptura, multa quidem intelligit homo minimè doctus, sed & multa vix intelligit homo doctissimus; sanè Gigantes mirabiles hæreticos esse oportet, qui se nullibi in Scripturis sacris natare gloriantur, quas tamen Euthymius [b] ait esse *abyssum*; & S. Ambrosius [c] esse *pelagus habens in se sensus profundos, & altitudinem propheticorum ænigmatum.* Sunt insuper regio Vate solertiores, qui ad scrutandam, nedum intelligendam Scripturam intellectum à Deo flagitat. *Da mihi intellectum, & scrutabor mandata tua.*

a epist. 119. c. 21. lib. 2. de doct. Christ. c. 6.
b in Ps. 41.
c ep 44.
Psal. 181.

3. Si ita est quemadmodum tenebriones hæretici locuntur, Christus Dominus imprudenter fecit atque imperitè cùm Iudæos relegauit (verba sunt Chrysostomi [d]) ad Scripturarum non simplicem & nudam lectionem, sed ad scrutationem; *scrutamini Scripturas*, inquit. Idcirco verò scrutari & effodere profundiùs iubet, vt quæ altè delitescunt, inueniri queant: non enim rem in superficie & in promptu positam effodimus, sed eam quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Verùm, quid conqueror & præcones noui Euangelij, eorúmque symmistas quasi primi somniarint hanc sacrarum literarum facilitatem reprehendo? Vetus delirium est, vetus querimonia. Ipsis temporibus D. Hieronymi iam reperiebantur (si Superis placet) *αὐτοδίδακτοι*, quibus nihil erat tenebricosum, nihil implexum, nihil difficile; sed sine duce & magistro quidlibet apertum habebant, & obuium. *Agricolæ, cæmentarij*, (inquit Hieronymus [e]) *fabri metallorum, lignorum cæsores, lanarij quoque & fullones, & cæteri qui variam supellectilem & vilia opuscula fabricant, absque doctore esse non possunt quod cupiunt; quod Medicorum est promittunt Medici, tractant fabrilia fabri; sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant; hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant.* Quid isti homines Apostolorum principi responderent scribenti quædam esse difficilia intellectu in epistolis B. Pauli, *quæ indocti & instabiles deprauant sicut & cæteras*

d hom. 40. in Ioan.
e ep. ad Paul. pref. omnibus diuinæ hist. lib.
2. Pet. c. 3.

cateras scripturas, ad suam ipsorum perditionem? Quapropter artificibus istis contemptissimis, qui arcanam Dei scientiam ad tabernas suas trahunt, & illotis manibus diuinos libros tractant, rectè conuenit illud quod Basilius Magnus dixit nescio cui Demostheni imperatoriæ culinæ præfecto sacras paginas prophano ore passim citanti. *Tuum est de pulmentis cogitare, & non dogmata diuina decoquere.* Nimius sum in hac parte, præsertim cùm sint in manibus graues Doctores qui de hoc argumento sapientissimè scripserunt. Ex hoc vno intellige quanta sit obscuritas sacrarum literarum. Nunquid D. Augustinum ingenio sagacissimo fuisse oportet, qui sine præceptore Aristotelis categorias intellexit? sed quàm acri & perspicaci fuerit, testantur eius opera quæ ingeniosissimus quisque miratur, & suspicit. Accipe tamen quod tantus vir de Sanctis Scripturis scriptum reliquit, & cùm ea legeris, si sine rubore potes affirmare facilem esse illarum intellectum, hauddubiè erubescere prorsus nescis. *Tanta est* (inquit [a]) *Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte ætate vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliori ingenio conarer addiscere; non quòd ad ea quæ necessaria sunt saluti tanta in eis perueniatur difficultate; sed quòd cùm quis ibi fidem tenuerit, sine qua propriè rectéque non creditur, tam multa, támque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant; tantáque non solùm in verbis quibus ista dicta sunt, sed etiam in rebus quæ ad intelligendum sunt, latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis flagrantissimísque cupiditate discendi hoc contingat quod alicubi scribitur, Cum consummauerit homo, tunc incipiet.*

Niceph. l. 11. cap. 18. Theod. l 4. cap. 17. hist. Cass. l. 7. cap. 36. hist. trip. Iustin. l. 1. part. 1. Delrio in Pharo prol. cap. 3. Bellarm. Sixtus sen. bib. l. 2. Posseu. bibl. l. 1. c. 41. 42. 43 & seq. Cresol. in myst. l. 3. sect. 4. & 5. a D. August. epist. 3. ad Volus.

4. Quæ cùm ita sint, superest videamus, vnde petantur auxilia ad sacrarum literarum intelligentiam consequendam: neque enim sunt tantis tenebris circumfusæ, vt in iis conspici nihil possit, alioqui forent omnino inutiles; quod tamen impium sit dicere, earúmque auctori prorsus iniuriosum. In primis auctor sum tibi vt inspicias regulas decem & octo, quas Delrio in Scripturæ interpretatione sequendas statuit: item consulendus eruditus commentarius Fabiani Iustiniani de sacra Scriptura libri primi parte prima; & Posseuinus de studio diuinæ Scripturæ, qui est Bibliothecæ liber secundus, plenissimè verò Alphonsus Salmeron tomo primo in Euangelia. Copiosè illi; nos quantùm ad institutam breuitatem pertinet, tria solùm monebimus. Primum, incredibiliter prodesse ad Scripturæ intelligentiam *peritiam trium principum linguarum, Hebraica, Græca, & Latinæ, atque humaniores disciplinas, Physiologiam, Philologiam, Historiam, Chronologiam, Cosmographiam.* Tu super hac re consule duo fulgentissima Ecclesiæ lumina, Augustinum & Hieronymum. Alterum quod in primis necessarium est sacrorum mysteriorum candidatis, est *anima sanctitas.* Quamobrem quisquis cogitat augusta hæc diuinæ sapientiæ adyta, existimet sibi quoque dici vetus illud quod apud D. Cyrillum Hieros. [b] inclamat sacris operaturus Sacerdos, *Sancta Sanctis. Concupiscis sapientiam, serua iustitiam,* (monet Sapiens [c]) *& Deus præbebit illam tibi.* Vnde aureum dictum Magni Athanasij [d], *Ad Scripturarum indaginem verúmque intellectum opus est vita proba, animo puro, & virtute quæ secundùm Christum est,*

August. de doctr. Christ. c. 10. & l. 2. cap. 16. 28. D. Hier. in proœm. comm. in Dan. b 5. myst. c Eccles. 1. d l. de incarn. & corporali aduentu, in fin.

Vt mens per eius tramitem excurrens, ea quæ expetit adipisci possit, quantum fas est humanam naturam diuina intelligere, nam sine pura mente & Sanctorum imitatione nemo comprehenderit Sanctorum verba, &c. tum similitudinem hanc affert, *Quemadmodum si quis intueri velit solem, oculos detergit, & in splendorem redigit quantum potest ad eius similitudinem cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese purificans, vt ita oculus iam lumen redditus, lumen Solis contempletur; ita qui volet mentem virorum cœlestia loquentium intelligere, priùs detergere & abluere viuendi disciplinâ animam debet.*

5. Res mira: nihil grandius, nihil sublimius, nihil augustius sublimitate sacrorum mysteriorum, & diuinæ sapientiæ; nihilominus tamen nihil est à tumore mentis alienius. En diuini oris acroama. *Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* haud tamen ita mirum videbitur consideranti, res maximas non nisi profundissimis & depressissimis locis velut conueniente sinu capi posse: quod de humana sapientia dixit aliquando Didymus philosophus respondens Alexandro conquerenti, sibi haud donatam à Diis sapientiam cum diuitiis & imperiis. *Daret tibi* (ô Rex) *Deus sapientiam* (ait Didymus) *si modestiam in sensu vbi colligeres, haberes.* Ad hæc frequens oratio & labor accedat necesse est. Precaturo præibit in verba Salomon Sapientiæ capite nono, & Boëtius libro tertio de consolatione Philosophiæ metro nono.

Matth. 11. 25.

Iustin. c. 3. l. 1. part. 1. ex Plutarcho.

6. Tertium adiumentum quod præcipuè ad hunc locum pertinet, est *interpretum sedula peruolutatio. Malo aliena verecundè discere, quàm mea imprudenter ingerere,* dicebat Plato. Non desunt in rep. Christiana diuinorum oraculorum interpretes sancti, Deo pleni, qui feliciter in hoc studio operam suam posuerunt. Nouissimè prodierunt integræ turmæ doctissimorum Interpretum, quos cùm intueor videre mihi videor in symbolico Mosis tabernaculo ad Aquilonem tectam auro mensam continentem panes propositionis; ac è regione mensæ ad Austrum candelabrum multis collucens luminibus. Est enim sacra Scriptura aureum & apparatissimum lectisternium, & mensa omni delitiarum genere affluens, cœlestíque diuinorum eloquiorum pane onusta, quo alimur, quo reficimur quotquot Christiani sumus, & quo aduersùs hostes nostros confirmamur, vt ait Magnus Gregorius [a]. In sacro triclinio Ecclesiæ, vbi solùm mensa illa diuina sternitur, *pendent lychnuchi laquearibus altis.* Interpretes Scripturæ super candelabrum positi vmbrosa & condensa illustrant, & sparsa ab hæreticis venena indicant, vt caueantur. Qui labor quantopere sit diuino Numini acceptus, testatur Sapientia, *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Luculentum præmium beata æternitas iis promissa, qui spiritu omnis intelligentiæ tum sacræ, tum prophanæ repleti, mittunt toti orbi in suis commentariis eloquia suæ sapientiæ: perscrutati sapientiam omnium antiquorum, in versurias sacrorum ænigmatum introëunt, occulta prouerbiorum exquirunt, & in absconditis parabolarum familiariter versantur. Quibus singulis rectè conuenit illud quod Siracides dixit de Simone Oniæ filio, insigni Doctore & Pontifice, *Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet, & quasi sol refulgens, sic ille*

Exod. 25.

a l. 17. mor. cap. 17.

Eccl. 24.

Eccl. 50.

refulsit

refulsit in templo Dei. Et illud, *Sicut stellæ firmamenti fulgebunt in perpetuas æternitates.* Ac propterea quotquot in gloriosum istum laborem incumbunt, quicumque Scripturarum nodos, quos γρῖφα Nicephorus[a] vocat, a l 14. c. 3.
dissoluunt; quotquot sunt ὑφηγηταὶ τοῦ λόγου, *sermonis interpretes*, & τῶν θείων Isid Pel. l. 3.
ἐξηγηταὶ, diuinorum oraculorum enarratores, (vt Nazianzenus Grego- ep. 325.
rius[b] Basilium appellat) illi Ecclesiæ lumina iure merito censendi sunt, b or 20.
vel ipsius Ecclesiæ λογεῖα, vtpote apud quos λόγια, siue (quemadmodum interpretatur Isidorus Pelusiota[c]) λόγου ἱερὰ, *diuini sermonis mysteria* recon- c l. 3. ep. 10.
duntur, atque ex eorum pectore, vel ex sacrosanctis adytis cùm opus est promuntur. *Multas ingeniosi homines* (ait Petrus apud Clementem Romanum[d]) *ex his quæ legunt verisimilitudines capiunt; & ideo diligenter obseruan-* d recognit.
dum est, vt lex Dei cùm legitur, non secundùm proprij ingenij intelligentiam le- l. 10.
gatur: sunt enim multa verba in Scripturis diuinis quæ possunt trahi ad suum sensum quem sibi vnusquisque sponte præsumpsit, quod fieri non oportet. Non enim sensum quem extrinsecus attuleris, alienum & extraneum debes quærere, quem ex Scripturarum auctoritate cõfirmes, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis: & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat, vt & ipse possit, ea quæ rectè suscepit, competenter asserere. Vtinam Apostolicum istud monitum decumano charactere inscriptũ perpetuò ob oculos haberent quotquot in sacrarum literarum studiũ incumbunt: nequaquam circumferrentur friuolæ ac ineptæ interpretationes, ac mera persæpe somnia pro oraculis: sed purior è suo fonte deducta veritas flueret, omniúmque penitus hæresum pestilentes scaturigines momento exarescerent.

De prolixitate quorumdam interpretum varij variè sentiunt: tu 7.
siquid diffusiùs super ea re desideras, adi Paulum Sherlogum nostrum[e]. e in Cantica
De Henrico Langensteino, & Thoma Hasselbachio Sixtus Senensis[f]; antel. 11. sect. 1.
Ille consumptis multis annis (inquit) *in publica enarratione Geneseos, vix ad* f l. 3. bibl.
quartum eius libri caput post quatuor integros annos peruenire potuit, editis su- methodo 11.
per hoc quatuor magnis voluminibus, in quibus omnes ferè vtriusque libros interpretatus est, iste cùm vno & viginti annorum spatio nondum peruenisset ad finem primi capitis Isaiæ, quem continuè enarrauerat, demum reliquit enarrationis suæ in primum Isaiæ caput libros vigintiquatuor. Duabus verò præcipuè ex causis tanta prolixitas oriri solet. Primò (verba sunt eiusdem Sixti) *ex modo coaceruationis in testimoniorum aggregatione, qui ad enodationem & confirmationem propositi loci varia Scripturarum testimonia, auctoritates, & locos ex diuinis literis similes in vnum contractos adducit, & hos rursum præsertim si obscuri fuerint & impliciti, superaddita noua expositionis interpositione particulariter edisserit; quo fit vt expositor dum per singula prolata Scriptura testimonia exponendo progreditur, explanationis corpus quodammodo in immensum excrescat, vixque finem inueniat.* in quo exponendi genere desudarunt duo illi, quos mox nominatim appellauimus. Alterum genus diffusorum interpretum est Concionatoribus velut à commeatu, & annonâ, quos proinde *Annonæ concionatoriæ propolas, promos*, vel *præbitores* rectè nominaueris: & de his nihil est quod quisquam expostulet; si duo g procem. in
meminerint: primum (quod officij esse interpretis monet D. Hierony- l. 2. ep. ad
mus[g]) *vt obscura differant, manifesta perstringant, in dubiis immorentur; vnde* Gal.

& à plerisque commentariorum opus explanatio nominatur. Deinde vt eximia,pia,exquisita,& seu scriptoris, seu lectoris operæ pretium sint , ea quæ ad genuinum & literalem sensum adiiciuntur.*Historia*(inquir idem interpretum princeps D.Hieronymus[a]) *stricta est, & euagandi non habet facultatem.Tropologia libera,& his tantum legibus circumscripta , vt pietatem sequatur intelligentia,sermonisque contextum; nec in rebus multum inter se contrariis violenta sit copulandis.*

a in c.1.Habacuc.

8. Rursus si interrogas quid sentiam de digressionibus à proposita materia,quas interdum Scripturæ interpretes sibi permittunt , vel quibus se:equidem vt non ausim eas reprobare,tametsi nihil aliud foret,quàm quod sancti Patres eas interdum suis expositionibus interposuerunt:ita licere iis vti statuo , dummodo duæ illæ leges , quæ in vsu parenthesis præscribuntur à dicendi Magistris,hîc quoque seruentur ; altera est , vt non omnino alienæ sint à proposito argumento : altera , vt ne crebriores,vel longiores;præmittanturque velut quædam excusationes & caussæ illarum excursionum ab proposito;quemadmodum pulcherrimè fecit Titus Liuius [b], dum magnificis verbis Papyrio cursore de Samniribus victore laudato,relicta historiæ serie ad Alexandrum M.(qui æqualis erat temporum Papyrij)digreditur, hunc in modum. *Hauddubiè illa ætate qua nulla virtutum feracior fuit , nemo vnus erat vir quo magis innixa res Romana staret : quin eum parem destinarent animis magno Alexandro ducem,si arma Asiâ perdomitâ in Europam vertisset*;tũ addit, *Nihil minus quæsitum à principio operis huius videri potest,quàm vt plus iusto ab rerum ordine declinarem,varietatibúsque distinguendo opera, & legentibus velut diuerticula amœna, & requiem animo quærerem:tamen tanti Regis ac ducis mentio quibus sæpe tacitis cogitationibus volutauit animum,eas euocat in medium , vt quærere libeat,quinam euentus Romanis rebus,si cum Alexandro foret bellatum,futurus fuerit*, &c. Vide lector quid de istis diuerticulis senserit iudiciosissimus historicus,& qua cautione istud inierit. At ne & nos ipsi euagemur ab interpretibus sacris ad prophanos historicos ; obserua quomodo in re simili se gesserint DD.Ambrosius & Gregorius:ille prolixiorem moram excusans in tractatione Genealogiæ Christi Seruatoris,de istis digressionibus sic loquitur [c].*Certè infructuosum non fuit Dominicus diutiùs inhærere maioribus:nam si ij,qui magnum mare littorali parant nauigatione transmittere,altioris compendium cursus fiducia infirmitate vitantes ; agros & vrbes littore diductas, capti locorum decore frequenter inuisunt : quanto magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cœlestium siti profundo , viciniores legere portus,& frequentes amare debemus excursus , ne quis longè nauigationis tædio fatigatus,fastidij vomitum tenere non possit?* Magnus verò Gregorius epistola ad Leandrum Hispalensem[d] , *Sacri* (inquit) *tractator eloquij morem fluminis debet imitari:fluuius quippe dum per alueum defluit,si valles concauas ex latere contigit,in eas protinus sui impetus cursum diuertit ; cúmque illas sufficienter impleuerit, repentè se in alueum refundit : sic nimirum sic diuini verbi esse tractator debet, vt cùm de qualibet re disserit , si fortè iuxta positam occasionem congruæ ædificationis inuenerit , quasi ad vicinam vallem linguæ vndas intorqueat;& cùm subiectæ instructionis campum sufficienter infuderit,ad sermonis propositi alueum recurrat.* Eamdem ob caussam (alienæ videlicet vtilitatis

Rut. Lup. p.5.

b l. 9.

Vrbis conditæ 431.mundi 3600. circiter.

c l.4. in Lucam in præf.

d c.2.ante comm. in Iob.

tatis gratiâ) sæpe sancti Patres in suis homiliis ab eo argumento, de quo dicere instituerunt, sponte deerrant, & abeunt in quasdam contra hæreticos contentiones: quod etiam admonere hoc loco visum est, ne quis de sapientissimorum & eloquentissimorum Ecclesiæ magistrorum concionibus & commentariis aliquid perperam statuat.

Cæterùm si qui interpretum ingenij & acuminis ostentandi studio quærerent in scriptis nodos, atque in viis planis ac facilibus struerent offendicula, texeréntque laqueos ipsi, quibus lectores præpedirent ac irretirent, & offunderent tenebras illis locis, quos Spiritus sanctus claros & perspicuos esse voluit; nunquid ex hoc loco tanquam præposteri interpretes exigendi essent? obdamus pessulum huic armario pulcherrimis D. Cyrilli verbis[a], quibus plerique interpretum seu noua afferant, seu vetera replicent, se tueri possunt, & operam suam in illustranda hac *arte artium & scientia scientiarum* (vt Origenes[b] Scripturarum intelligentiam vocat) commendare. Existimabit quispiam (inquit Cyrillus) otiosum esse quodammodo & cum temeritate coniunctum, parúmque conducibile, etiam à pluribus disputata, & explicata tantùm nunc refodere perscrutaríque velle, & laboribus aliorum præteritis nouos superaddere, quamquam illi ad exponenda sanctorum Prophetarum scripta omnino ac planè sufficere queant. Ego verò magnopere contrà senserim: memorabo enim Paulum acclamantem iis, quos rebus diuinis erudiebat, *Eadem scribere vobis mihi quidem non pigrum, vobis autem necessariũ.* Considera porrò quàm verum dixerit: nam si quidquam proponatur cognitu præcipuum ac necessariũ, & ita super eo multis & à multis disseratur, nullum inde damnum ad quemquã, damnum autem? imò fructus maximus ad audientes perueniet. Si enim quorum munus est interpretari, inter se conuenientia attulerint audiendi discendíque cupidis; certior vtique ac tutior notitia parietur: si quid autem ab vnoquoque nouum proferri videbitur, quod non aliquis forsitan minùs probè, nec citra vitium intellexerit, quid mali est si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quin imò sensus & declarationes complures dilucidásque adhibere quî tandem non præstat. Quod cùm ita sit, tametsi ante nos non pauci in sacros Prophetas commentarios ediderunt; hac quidem de causa non tacebimus, sed potiùs inertiæ depulsâ mollitiâ, quam nobis quoque gratiam impertiuerit, qui profunda & occulta illuminat, eam cæteris etiam prodemus.

9.

a in præf. comment. in 12. Proph.
b tom. 16. in Ioan.

CAPUT V.

Armarium quintum.

Eius inscriptio.

CONTROVERSIARUM DE FIDE DISCEPTATORES.

1. Siue sancta Dei Ecclesia nauis est plenis velis ad cœlestis beatitudinis portum contendens, cursum eius prouehente diuino Spiritu;

non

non desunt prædones qui cùm circa fidem naufragauerint, ex collectis naufragij reliquiis lembos conficiunt, è quibus hanc Petri nauiculam omni conatu oppugnent, ac, si possint, opprimant: siue eadem est castrorum acies imperio principis tenebrarum euertẽdo ordinata; non desunt nefarij transfugæ qui totis Tartari viribus in eam insurgunt: siue est ciuitas illa iustitiæ, de qua vates Isaias [a], non desunt qui cuniculis, qui artibus, qui vi, qui machinis etiam è sacro armamentario perfidiosè depromptis eam exscindere nitantur; verùm irrito hactenus conatu, nec feliciore postea, licèt iam ab ipsis Apostolorum temporibus plurimæ hæreticorum centuriæ infestis armis, & animis coniurauerint, & posthac coniuratutæ sint. Non defuere etiam in Ecclesia Catholica præstantes viri, qui dextrè religiosis armis vtentes, & heroico ardore stimulati, ac diuinitus insonante classico euocati in aciem prodierint, & collatis signis congressi sint. Scuta quæ opponi possunt petentibus nos hæreticis, & tela quibus perfida ipsorum impietas iugulari queat, præcipuè petes ex iis libris, qui à grauissimis & doctissimis scriptoribus de fidei controuersiis editi sunt: de quibus est hæc D. Augustini [b] sententia, *optandum esse vbi hæreses vigent, vt quicumque aliqua scribendi facultate præditi sunt, ij scribant omnes, etsi non modò de rebus iisdem alij scripturi sint, sed eadem etiam aliis verbis scripturi.* Eadem scripsit ad Augustinum S. Prosper [c] contra Pelagianorum reliquias; expedit enim vt intelligant cohortes desertorum Tartaro auctoratæ, esse in castris orthodoxorum, qui aduersa fronte, & aperto Marte causam suam tueri non reformident. Nihil est vtilius (dixit alio loco Augustinus) *quàm pestilentibus & insidiantibus hæreticorum scriptis medentia & munientia scripta prætendere, quibus rabies qua furunt aut etiam ipsa sanetur, aut à lædendis aliis repellatur.* Stylum strinxerunt aduersùs horum, vel superiorum temporum hæreses Athanasij, Epiphanij, Didymi, vterque Cyrillus, vterque Gregorius, Hilarij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Leones, Fulgẽtij aliíque postea & lernæum illud monstrum extinxerunt. Sunt etiam nostris sæculis heroes qui grassatores illos pestem Catholicæ religioni Athamantæo furore molientes generosè aggressi vel compescuerunt penitus, vel in sua se latibula recipere coëgerunt, in quibus mussitant duntaxat inter suæ coniurationis socios, virus suum tantummodo domi suæ effundunt, *& ratiunculis suis quasi parricidalibus punctiunculis armati* (vt loquitur Augustinus [d]) *impij veritatis interfectores*, (sic Tertullianus [e] Marcionem appellat) feriunt auras, atque in se ipsos solùm crudeliter sæuiunt.

a c.2. & 7.

b 1. de Trin. c. 3. contra mendacium c. 6.

c l. 1. ad Bonifaciũ c. 1.

d l. 6. in Iul. c. 3.

e de carne Christi c. 5.

2\. Igitur armarium istud continebit eorum auctorum libros, qui contra hæreticos, contra Iudæos, contra Saracenos, contra Ethnicos pro fide orthodoxa vel tuenda, vel propaganda scripserunt. *Mallem quidem,* (dixit in hanc rem D. Ambrosius [f]) *exhortandi ad fidem suscipere officium, quàm de fide disceptandi suscipere onus.* Tamen quandoquidem *necesse est hæreses esse*; esse etiam qui eas conuincant vtile & necessarium est. Quod quâ verborum grauitate, qua moderatione faciendum sit, ne aut aduersariorum animi exasperentur, aut Catholica veritas eneruis videatur, grauissimis verbis admonet D. Gregorius Theologus [g], quæ hîc inserere visum est. *Non imperiè doceamus, nec aduersarios cõtumeliis & conuiciis*

inc[...]mus,

f in præf. ad l. 1. de fide.

g or. 32.

incessimus, quemadmodum plerique faciunt: non cum sermone, sed cum loquente confligentes, ac rationum & argumentorum infirmitatem maledictis interdum obtegentes, non aliter ac sepias atramentum ante se vomere aiunt, vt piscatores effugiant, aut conspectum sui eis eripiant. Verùm nos pro Christo bellum gerere hoc argumento planum facimus, quòd secundùm Christum qui mitis ac pacatus est, atque infirmitates nostras portauit, dimicamus. Nam nec in vera doctrina detrimentum paci studemus, nonnihil de animorum contentione remittentes, vt facilitatis & mansuetudinis famam colligamus, (non enim quod bonum est malè aucupamur) & rursum pacem colimus, legitimè pugnantes, atque intra limites nostros spiritúsque regulam nosmet continentes. Ac de his quidem ita sentio, cunctísque animarum dispensatoribus, rectáque doctrina arbitris legem statuo, vt nec per duritiam, hominum animos exasperent; nec per summissionem, elatos & insolentes efficiant; sed prudenter & consultè in fidei causa se gerant, nec in alterutro horum mediocritatem excedant. Itaque sic condienda est Christianâ mansuetudine veritas refutationis, si mansuetudo Christiana ardore fidei & diuini cultus acuenda est, vt sibi inuicem non officiant. Nam & possumus esse memores mansuetudinis Christi; simúlque (quod monet Sapiens) stulto respondere secundùm stultitiam suam: quod rectè fiet, si hoc agimus tantùm, vt veritas ipsa vincat, & animæ Deo acquirantur. Quin autem quæ in doctrinam actiùs dicentur, contra se dici aduersarij putent, vix aliter euenit. Sunt enim hæc ita coniuncta vt vix possint disputatione, vel admonitione separari, quemadmodum sapientissimè obseruauit Franciscus Suarius noster [a] in clausula operis de Romano Pontifice; quod in Paulo Apostolo diuum Chrysostomum [b] notasse scribit. *Volebat* (inquit) *grauitate & reuerentia seruata loqui, & auditorem interdum mordens percellere: at hæc ambo non dabantur; sed alterum altero impedimento erat. Nam si quid reuerenter dicas, haudquaquam possis auditorem perstringere; quòd si rursus vehementer perstringere volueris; necesse tibi est apertè ac nudâ oratione rem designare: at prudentia* (inquit) *Pauli vtrumque exactè præstitit, ipso naturæ nomine & increpationem augens, & hoc tanquam peripetasmate ad enarrationis verecundiam vsus.*

Prou. 26.

a de Rom. Pontif. contra Regem Angliæ l. 6. in fine.

b hom. 4. in epist. ad Rom. c. 1.

CAPVT VI.

Armarium sextum.

Eius inscriptio.

CONCIONATORES.

NOn sunt Hebrææ mulieres sicut Ægyptiæ: istæ mollitiâ languidæ & delitiis colliquescentes parere non possunt nisi in molli culcitra inter obstetricum manus: illæ vix decumbunt, vix cessant ab opere, vix se parietibus, ne dicam cortinis, includunt, vt enitantur. Idem interest inter sacram & prophanam eloquentiam; ista accurato studio 1.

& infinitarum artium velut ancillularum ministeriis, lenociniis, deliciis indiget: illa vtpote neruosior robustiórque, vbi grande aliquid animo concepit, illud effundit fortiter, & velut nubes fœta ignibus, auditorem terret, sternit, lacrymarum imbre perfundit, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. hæc
1. Cor. 2. tamen haud à me dicuntur, vt prorsus contemnam eruditionis & artis subsidium, negémve aliud ad sacrum oratorem perficiendum requiri, præter conceptas animo diuini amoris faces, ac vitij incensum odium, & illas literas, quas Sidonius Apollinaris [a] *Religiosas*, Salomon *scien-*
a l.7.ep.3. *tiam Sanctorum* appellat; vnde Concionator promat igneos globos verborum & affectuum, quos eiaculetur in auditorum pectora.

Solùm hîc te moneo, quisquis vocaris ad sacrum suggestum, seu ad
2. ἄκρον θρόνον, *ad sublimem thronum*, oratoris Christiani; quisquis cupis
Greg.Naz. carmine de vita sua. esse τῶν δογμάτων χρυσῆ ἀηδών, *Christianorum dogmatum aurea luscinia*; sic fratrem suum Basilium Nyssenus Gregorius nominat: existima tibi dictum quod Ezechieli à Deo cùm mitteretur ad illud diuini oratoris munus, *Fili hominis, comede volumen istud*; statue apud animum tuum
Ezech. 3. sacros codices non solùm tibi nunquam deponendos è manibus, verùm etiam iugi meditatione esse debere tua fercula, tuos cibos, geniales tuas epulas, atque in iis plus neruorum esse & virium in hominum voluntatibus ad pietatem & æternæ salutis studium permouendis, quàm in omni humanæ sapientiæ choragio. Memento illud Theodoreti [b]
b de nat. hominis. Græculam eloquentiam scitissimè irridentis, quæ Suadæ corculum se putabat esse, si μὰ τοὺς θεοὺς, μὰ τὸν ἥλιον. Tum ait, ἁλιευτικοὶ σολοικισμοὶ τοὺς Ἀττικοὺς καταλελύκασι συλλογισμούς, *piscatorum solœcismi Atticorum vicerunt syllogismos.* Memento è sacrorum librorum officina hactenus prodiisse quotquot Ecclesiastis munus fructuosè impleuerunt: & hoc tibi in primis opus est, quandoquidem Concionatori ac Scripturis sacris communis est finis & idem scopus; nempe supremi Numinis cultus, & *vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.* Scriptura autem
2. Tim. 3. diuinitus inspirata (Apostolo teste) vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.

Secundum monitum. Sanctorum Patrum vestigia pronus adora, &
3. tantum te profecturum putato, quantum tibi grandes illæ animæ primitias spiritus habentes placuerint. ab illis disces Christianam eloquentiam longè aliam à prophana: ex eorum lectione intelliges summam plerumque artem esse, contemptum artis, & augustiorem esse Christianorum eloquentiam, quàm vt subiiciatur Rhetorum præceptiunculis, licèt & ipsa non careat suo artificio, verùm quòd ab omni suspicione artificij alienum sit. Disces basilicè loqui cum Basilio, aureè cum Chrysostomo, cum Gregorio Theologo diuinè, pugnare acriter cum Augustino, insectari strenuè cum Hieronymo, conuincere suauiter cum Ambrosio, mores informare cum Magno Gregorio.

Item Theologorum (quos Scholasticos vocant) libros diligenter euoluisse, atque sublimem illam scientiam penitus comprehendisse in
4. publicis Academiis omnino necesse est; nam præterquam quòd conti-

nec grauissimarum & vtilissimarum orationum semina, hoc etiam præstat, vt in mysteriis fidei nostræ tractandis non labaris verbo; & scias te non labi, qui lapsus certè facillimus est, ei qui leuiter ea in scholis, vel (quod deterius est) priuato studio attigerit: nam intellectu & explicatu difficillima sunt, vtpote diuina mysteria nostræ fidei, Eucharistiæ, Incarnationis, SS. Trinitatis; Gratia, prædestinatio, attributa Dei, de quibus tamen Cõcionatori pro tempore & loco sæpe dicendum est: quod quidem quo modo fieri expediat, & quantopere styli sacri suggestus diuersus sit ab Academico pulpito; quæ fidei dogmata pertractanda sæpiùs, quæ parciùs & leuiùs attingenda, non est huius loci definire: nec desunt qui in hoc argumento pro dignitate versati sunt, Carolus Regius, Ludouicus Granatensis, Fabianus Iustinianus [a], B. Franciscus de Borja aureo opusculo, Nicolaus Caussinus [b], vt cætera bene, ita istud optimè, S. Ignatius in regulis Concionatorum, Antonius Posseuinus [c], & nouissimè Ludouicus Cresolius [d] luculenter: hîc solùm pro meo instituto attingam eos libros, qui in hoc armarium referuntur; iis prætermissis, qui Concionatoris Bibliothecam præcipuè componere debent: sunt autem ferè illi, qui seueriores & vtiliores disciplinas tractant ad vitæ & morum conformationem.

a l.2. de sacra Script.
b parar. l.14. 15.16.
c bibl. tom. 1. l.5. c.41.
d myst. l.5. sect.5. c.42.

5. Verùm ad rem. Qui sunt illi libri, quibus destinamus hoc armarium? Illi sunt præsertim, qui ex professo conciones scripserunt, vel concionaturis materiam velut mansam molitámque, ac solùm deglutiendam subministrant. Prioris generis sunt quadragesimalia, heliotropia, dormi securè, homiliæ per annum, conceptus theologici, discursus prædicabiles, sacra pancarpia, dominicalia, promptuaria, moralia, annuli Christiani, siue morales exegeses, theatra religionum de Sanctis, terrores orbis, Monomachia Iesv Christi & Luciferi, Ara cœli, legatus Apostolicus. Alterius generis sunt collectanea ad sacras conciones, mensæ spiritualium ciborum, viridaria, panaria, florilegia sacra, & infinita eius rationis, quorum scribendorum nullus est finis: licèt (meo quidem iudicio) longè satius sit, vnumquemque res ab ipsis sacrorum Bibliorum, sanctorum Patrum, Theologorum & Interpretum fontibus haustas in suum vsum conuertere, & sibi suos communes locos digerere ac instruere, quàm ab aliis publicè pronuntiata velut recoctam crambem iterum apponere, non sine nausea audientium, qui eadem vel iam audierunt ipsi dicta ab aliis, vel scripta legerunt: vnde fit vt plerumque soleat longè minùs affici concio, cùm videt oratores suos esse potiùs alieni laboris declamatores, & propolas, quàm propriarum cogitationum & affectuum (prout tempus, locus, personæ, res denique ipsa, & necessitas exigit) pios & diuinitus afflatos præcones φθόγγους τοῦ θεοῦ, δοχεῖς τοῦ λόγου καὶ ἀγγελτῆρας, *diuini numinis ora altè sonantia, receptacula verbi Dei, eiúsque buccinatores.* Vis scire quid contingere soleat illi Concionatori, non dico qui totas ab aliis habitas conciones & ipse postea pronuntiat, sed qui solùm alios incautiùs imitatur, & partem aliquam duntaxat alienarum concionum suis accommodat; disce ex Principe sacrorum oratorum Chrysostomo: *Quisquis hoc facit* (inquit [e]) πλείονα δὲ τὰ χρήματα κλέπτοντες ὑφίστανται ὀνείδη, *su-*

S. Clem. in const. Apost l.2. c.25.
e l.5. de Sacerd.

stinet opprobrium expilatæ alienæ possessionis; imò etiam haud rarò euenit vt Concionator ne aliunde quidem mutuatus quidquam, sed ea de re tantùm suspectus, habeatur instar furis in ipso furto deprehensi. Solent quibusdam in locis magni nominis Concionatores dum dicunt ad populum è sacris pulpitis habere plures pauciorésque qui concionem scribendo excipiant, & linguæ celeritatem manu præpete sequantur; quod iam olim sibi dicenti contigisse refert D. Gregorius Nyssenus [a]:id non reprehendo; sed vnum displicet,quòd interdum isti exceptores inconsulto ac prorsus inscio Ecclesiaste,sua illa excepta edant in lucem, non sine auctoris iniuria, à quo plerumque multa committuntur auribus,quæ nollet oculis subiici: *lectoris enim censura multo seuerior est, quàm auditoris*; tum etiam, quia plurima necesse est peccari ab istis scribis non properantibus tantùm, verùm etiam præcipitantibus, ac infinita verba per sigla haud satis emendatè exarantibus, vt dicentis velocitatem assequantur. Scio insignibus viris & Christiana facundia conspicuis, id accidisse molestum,atque ob id fuisse coactos, suas conciones mandare typis, quòd perperam atque præposterè fuissent editæ ab istis notariis. Paucos tamen Cócionatores reperias quos tantopere mireris legendo, quàm audiendo; deest enim scriptis orationibus *eloquentia corporis* (actionem sic Tullius [b] vocare consueuerat) & mediocris oratio commendata viribus pronuntiationis plus habet momenti, quàm optima illius præsidio destituta: eadémque oratio ab vno lecta, ab alio pronuntiata alia esse videtur. Documento sunt (vt monet Fabius Quintilianus [c]) scenici actores,qui & optimis poëtarum tantum adiiciunt gratiæ,vt nos infinitè magis eadem illa audita, quàm lecta delectent, & vilissimis etiam quibusdam impetrent aures, vt quibus nullus est in Bibliothecis locus,sit frequens in theatris. Tantum valuit in pronuntiatione Hortensius, vt cùm eius scripta solùm intra famam essent, diu tamen princeps oratorum & æmulus Ciceronis habitus sit; vt appareat, placuisse aliquid eo dicente,quod legentibus non appareret, & gestum pleraque extra verba significasse. hoc maximè in sacris concionibus animaduertimus, actionem fidem facere nostræ orationi, & efficere,vt quæ dicuntur,ex animo dicta videantur. Non tam refert qualia sint ea, quæ composuimus, quàm quomodo afferantur, nam ita quisque vt excipit, mouetur:vehementer accenduntur affectus in auditoribus, si priùs in voce,vultu,habitu,totóque corpore oratoris inardescant: & cùm omnia fecerit,felix si illum ignem conceperint.

6. Igitur (inquies) nullæ prorsus conciones scribendæ sunt,nec legendæ. hoc non aio; solùm moneo,vt nec scribantur temerè,nec legantur immoderatiùs; sed quæ à nobis superiùs breuiter præcepta sunt, seruentur. ne dum securi & supini in alieno sinu,& parato commeatu obdormiscimus, langueant affectus nostri, atque auditor nostra oscitatione soluatur. Maximè verò abstineatur ab iis, qui potius (vt loquitur D. Augustinus [d]) *habere gestiunt Platonico nomine verba crepantia, quàm pectus vero Deo plenum.* & qui (proh dolor!) efficiunt vt adulteretur verbum Dei, (fuit iam olim hæc D. Hieronymi

a procem. in Cant.

b apud Quint. l.11. cap.3. Cic.l.3.de orat.

c cap.3.l.11.

d l.de relig. cap.3.

nymi querimonia[a]) & *iam in Ecclesiis ista quærantur, omissáque Apostolicorum puritate & simplicitate verborum quasi ad Athenæum & auditoria conueniatur, vt plausus circumstantium suscitentur; vt oratio rhetorica artis fucata mendacio, quasi quædam muliercula procedat in publicum, non tam eruditura populos, quàm fauorem populi quæsitum.* Abstinendum insuper ab lectione illorum Concionatorum, qui aucupantur subtilitates nescio quas, & argutias in sacris literis, quas in eum finem contorquent ad suos (vt loquuntur) conceptus frigidas allegorias, interpretationes friuolas, ineptos sensus arcana vocitant, oracula, mysteria; quorum nullum in sacris Conciliis, nullum in sacris Patribus, nullum in solida Theologia vestigium, nullum fundamentum; nodos in scirpo quærunt, texunt, retexunt, implicant, trahunt, stringunt, súsque déque vertunt, Theodotioninis, Aquilinis, Symmachinis, Vatablinis, Caballinis, & sexcentis machinis noua & vulgò incredibilia parum solidè inferunt, vt trossulis quibusdam arguculi appareant & acuti. Quid inde tandem? præclaris illis concionibus, ne dicam circulatoriis fabulis, hoc solùm faciũt, vt auditorem suum glacie frigidiorẽ, pumice sicciorem, & nihilo quàm ante meliorem dimittant. hóccine est (Deus imm.) esse *ἄγαλμα ἔμψυχον τῦ κυρίυ, supremi numinis animatam effigiem*? Sic Clemens Alex.[b] Cõcionatores vocat, ob similitudinem prędicationis, ac eiusdem muneris societatem, *κατὰ τὸ τῆς κηρύξεως ὁμοίωμα.* Est ne hoc euangelizare ciuitatibus verbum Dei, ad quod se Christus missum esse dixit? Est ne hoc esse pręconem salutis, *tubam Dei, vocem Dei*, quo nomine Alcuinus[c], & Ioannes noui Testamenti Archidux Cõcionatores honorant; an non potiùs æs sonans, & cymbalum tinniens; & mimos ac circulatores verissimos, quorum oratio, (vt egregiè dixit non sine stomacho Muretus[d]) *cùm non compta & calamistrata, sed grauitatis, auctoritatis, maiestatis, ac sanctimonia plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum contexta globulis; ita vt ad eos non tanquam ad vitæ magistros, aut vitiorum correctores, sed tanquam ad comœdos, aut histriones eatur: stant illi, & cùm frontem bis térve perfricuerunt, barbámque permulserunt, biante ac mirificum aliquid ac θεσπέσιον expectante plebe (plebis autem nomine etiam quosdam ex optimè vestitis comprehendo) laxant habenas linguæ, & similiter cadentia, similitérque desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrariis opponentes, multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut aliàs variato ordine repetentes, eáque in re memoriam pueriliter ostentantes, atque hæc saltatricularum in morem gesticulatoriis neque vnquam quietis manibus adiuuantes, argutè multa, multa quibus risum excutiant, dicunt. nunquam interim aut sibi, aut auditoribus respirandi facultate permissâ. Quibus omnibus rebus admirationem imperitis, cordatis & intelligentibus nauseam ac stomachum mouent. Quæ sudorum meorum vtilitas* (exclamat sacrorum Oratorum princeps Chrysostomus[e]) *si è verbis meis auditores nullum fructum accipiunt?* Perperam excusat Concionator tempora, mores, seruiendum auditori, sic nunc homines esse, vt omnia dicta nisi à seplasiariis componantur, sordeant, & solus in pulpito Ecclesiastes relinquatur. Quàm vellem, vt qui talibus causis suas ineptias, & vanitatem prætexit, audiret de hoc argumento disserentem eum, quem superiùs laudauimus Chrysostomum[f].

a procem. l. 5. in ep. ad Gal.
b l. 5. strom.
Luc. 4. v. 43.
c ep. 1.
Luc. 3. v. 4.
Ioan. 1. v. 23.
d in ep. 40.
e hom. 30. in Acta.
f ibidem.

Qui velut citharœdus, & cantor studet delectare suum auditorem tinnulo strepitu, & verborum compositione, quia scit hoc illi accidere solere gratissimum; idem facit ac si pater videns filium quem supra modum tenerè amat, ægrotum, illi frigida, & quæcumque oblectant, porrigat: quæ autem vtilia, minimè curet: deinde quando obiurgatur à Medicis, rationem reddat, dicens, Quid faciam, videns flentem puerum ferre nequeo. Miser & ærumnosè ac proditor; neque enim talem patrem dixerim. hoc subuertit Ecclesias (ait, oratione ad plebem conuersâ) *quòd & vos non quæritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet: & nos frigidè ac miserè facimus nostras affectiones sequentes, quas eiicere oportebat.* Erit (opinor) quod probri sui magis pudeat Cócionatores istos adulterantes verbum Dei, si Ethnicum comptæ orationis artificium in Ethicis philosophis reprehendentem audire sustinuerint:

a diss. 15. n. 89. sic loquitur Themistius[a]. *Peritus medicus aliquid interdum voluptatis cum remediorum miscet molestiis; solam verò illius aut maximam habere rationem, nec Asclepius, nec Asclepiadæ solent, sed coci potius. Neque enim quidquam ab illis ventris lenociniis differt suauis, sed vitiosa oratio. Quare comessationibus potiùs eiusmodi coquos relinquamus, pessimos & ventri & auribus ministros: nos orationem altam erectámque quæramus, quæ animos secum nostros longè supra terram, omnésque totius terræ voluptates, cupidinésque (qualis est ambitio, amor, ira, luctus, ebrietas,) extollat. his omnibus superiorem esse oportet verum philosophici sermonis rhetorem, vt nihil falsum admittat, aut ignauum, nihil dissolutum, vel fucatum, nihil quod artis quadam specie tantùm se commendet.* Hæccine oratio illorum, *ὧν τέλος σωτηρία τῶν ἀκουόντων, quorum finis est salus audientium,* & *ἄρτον ἀγγέλων* dare Ecclesiæ filiis. Eant, ambulent, circumeant mare & aridam, non facient isti vnum proselytum.

7 Si quis ex his hominibus Fabulino potius quàm Christo auctoratis conciones suas edet in lucem, perpetuis tenebris illas damnato: vel saltem si aliquem locum habebunt in tua Bibliotheca, tantùm illos ab armario Concinatorum remouero, licèt eruditas suas fabulas, & bullatas nugas præclaro titulo inscripscrint; quantũ interest inter *φιλολόγους*, quales isti sunt, & *φιλέργους*, quales nõ sunt, cùm tales esse deberẽt. De hoc Concionatoris euangelici munere præclarè Carolus Regius volumine

b tom. 4. tr. 6. integro, Ludouicus de Ponte de perfectione Christiana[b], aliique quos initio huius capitis citauimus; qui omnes præceptionibus illis & moni-

Regius in dedicat. sui operis D. Paulo. tis suis nihil aliud satagunt, quàm vt altissimè Concionatoribus imprimant diuina illa documenta, quæ vas electionis, aurea Spiritus sancti tuba D. Paulus, verbi Dei præconibus passim in suis Epistolis dedit:

D. Chrys. 2. Cor 9. nimirum, vt pro Christo legatione fungantur tanquam Deo exhortante per eos, vt sint fideles Christi ministri, & dispensatores mysteriorum

1. Cor. 4. 2. Cor. 4. 1. Cor. 9. Dei, vt non seipsos prædicent, sed Dominum nostrum Iesum Christum, & hunc crucifixum; vt redigant in seruitutem corpus suum, ne cùm aliis prædicauerint ipsi reprobi efficiantur; vt collaborent Euangelio Dei secundùm veritatem; vt sapientibus & insipientibus se debitores esse cognoscant, & omnibus omnia fiant; vt omnes lucrifaciant,

2. Tim. 2. Rom. 1. 1. Cor. 9. Hebr. 17. 1. Cor. 4. vt doctrinis variis & peregrinis non abducãtur, verùm sequantur quam docent sanam doctrinam; vt in Christo IESV per Euangelium gignant multos filios; vt laborent sicut boni milites Christi IESV, sibique & doctrinæ

ctrinæ attendant,ac lectioni,& meditationi,& in his instent,atque ita 1. Cor 2.
se ipsos saluos faciant,& eos qui audiunt. Denique ne verbum Dei re- 1. Tim. 1.
uertatur vacuum, sed prosperetur in his ad quæ misit illud, & faciat quæcunque voluit, sicut Isaiæ dictum est. D. Chrysostomus sacrorum Oratorum facilè princeps, variis occasionibus varia documenta Concionatoribus suggerit, quæ non possunt non esse admodum vtilia. Ea collegit Nicolaus Caussinus *parallelorum eloquentiæ sacræ & humanæ libro decimosexto*, qui inscribitur *Chrysostomus*: sunt autem hæc,

I.

Tria sunt sacri Oratoris præcipua officia; arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos. Hom. 9. in 2. Timoth.

II.

Vita recta optimus syllogismus. Hom. 3. in 1. ad Cor.

III.

Qui humiliter assentatur, aut iucunda cuique loquitur, citharœdus potius est quàm Concionator, eúmque miserum, infelicem ac proditorem appellare non vereat. Hom. 38. ad pop. & hom. 30. in Acta.

IV.

Monendi sunt cum charitate errantes: magnus quippe Doctor est charitas. Hom. 33. in Cor.

V.

Laboriosum oportet esse Concionatorem & sedulum, tanquam Christi apiculam. Hom. in Ps. 115.

VI.

Sciscitetur Concionator de populi moribus non ex curiositate, sed ex salutis prouisione. Hom. 9. ad pop. Ant.

VII.

Temerarius est qui se periculis frustrà ingerit, cùm nulla causa, aut necessitas postulat: si verò de Dei gloria, pietate & vtilitate hominum agitur, tanta facilitate corpus exuendum est, quanta vestimentum, cùm in lectum quis se confert. Hom. 67. ad pop. Ant.

VIII.

Cauenda sacro Oratori in vitiis carpendis iracundia; sed quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non irascendum: hoc est, scelera verbi diuini gladio sine vlla vitiosi animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu suam explere videatur cupiditatem. Hom. 30. ad pop. ad Gal. 6. Hom. 6. ad Eph. 16. ad pop. Ant.

IX.

Inter concionandum personæ nominatim non sunt perstingendæ: sanare enim oportet errantes, non efferare. Hom. 17. ad pop. Ant.

X.

Maior concionis pars moribus rectè impenditur. De formula dicendi optima.

XI.

Tria sunt ad ciuitatis perfectionem necessaria; pietas ciuium, misericordia in pauperes, nouitatum detestatio. In Ps. 115.

XII.

Ecclesiasti quo sit fructuosior sæpe cum populo balbutiendum. Hom. 3. ad Tit.

XIII.

Hom. 6. in 2. ad Tim.

Concionatorem summa patientia præditum esse oportet, & tranquillo animo more piscatorum expectare, dum pisces se in rete induant.

XIV.

Hom. 8. in 2. ad Tim.

Duo sunt scopuli à quibus Concionatori maximè cauendum est, *vanitas*, & *delitiæ*. Studendum ei tamen valetudini, vt suo ministerio fungi alacriùs possit.

XV.

Hom. 27. in 1. Cor.

Nec facilem, nec omnino duram autem habeat ad ea quæ deferentur crimina.

XVI.

l. 5. de sacerdotio.

Abundans fuerit laborum solatium, idque omnium certè maximum, si Ecclesiastes sibi ipsi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem, doctrinam eloquentiámque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa placens, accepta que fiat.

De hoc argumento nos alibi, Deo bene iuuante, pleniùs disputabimus.

Caput VII.

Armarium septimum.

Eius inscriptio.

THEOLOGI SCHOLASTICI.

I. NOn ero multus in hoc armario, vt nec in cæterorum plerisque, quia hac cura Antonius Posseuinus me liberauit: eum consulat qui plura volet in commendationem singularum scientiarum, originem progressus, scriptores, professores, discipulos. Nobis si quid videbitur intactum ab aliis, aut si quidpiam è re nata monendum erit, illud non omittemus. Cæterùm augustior & diuinior est scholastica Theologia, quàm vt splendere nedum crescere possit vllis laudibus. Ipsum *Theologiæ scholasticæ* nomen & velut cognomen ampla est Theologiæ scholasticæ laudatio: qua in re vnum tantummodo breuiter obseruo. Contrarium contingere Theologiæ ac Theophrasto accidit, quem Seneca [a] ait haud impleuisse mensuram sui nominis: non enim (vt Græcis visum est) diuini, tamen & dulcis eloquij vir, & nitidi sine labore fuit. Scholasticæ enim Theologiæ (quod de diuinis Scripturis dixit D. Hieronymus [b]) *est in verbis simplicibus semper sensus augustior*; licèt aliquid secus innuere videatur cognomen *scholasticæ*. Nam olim *Scholastici* dicebantur quotquot amœnioribus studiis egregiè exculti, politi, nitentésque pigmentis Rhetorum in publicum prodibant seu docturi, seu dicturi, quasi schola foret liberalioris politura officina. Nunc autem nomen remansit penès eos, qui theologicas difficultates in Academico puluere & arena acriter, & strenuè ventilant; quorum congressus

a quæst. nat. c. 13.

b apud Posseu. c. 3. l. 3.

Gennad in vita Iuliani Capuani, & D. Hieron. ep. 2.

congressus conflictúsque ἐκ κυρίων δόξων, ex diuinis oraculis & effatis nostræ fidei, pronuntiata quædam eliciunt, infandis malè de Deo sentientium opinionibus euertendis, & castæ religioni illustrandæ, propugnandæ, ac propagandæ perquam opportuna Eò pertinent acies illæ in scholis theologicis disputationes, & æstus contentionum, ventilationes controuersiarum, diuortia opinionum, subtilitatum punctiones, argutiarū sinus & latebræ, denique accurata illa & limata veritatis discussio in scholasticæ Theologiæ Gymnasiis & exedris. Placuit Salmeron noster aiens hoc Theologiæ genus esse loricatum, galeatum, clypeatum ad excipienda hostium tela; simúlque ad iugulandos errores hastatum; cuius emblema & symbolum quoddam fictitia veterum Minerua videri possit. Porrò hanc veluti cataphractam Theologiam præstare, vt sicut gymnastica arte corpora firmiora & robustiora redduntur, de qua Poëta 2. Georg.

Corporaque agresti nudant predura palæstra,

ita *literaria* palæstra *ingenij*, vires vegetiores ac robustiores reddit ad propugnandam fidem, & ad fraudulentas hæreticorum technas expugnandas. Plura in commendationem Theologiæ scholasticæ vide apud eundem *tom. 1. prolog* 18.

Licèt autem D. Paulinus *scholasticum* sumat pro imbuto naturalibus disciplinis, Rufinum appellans *scholasticis & secularibus literis Græcè & Latinè diuitem*; vnde putari possit nomen *scholasticæ* potiùs tribui debere naturali Theologiæ (quam primam Philosophiam, vel Metaphysicam Philosophi vocant,) quàm illi, quæ fidei fundamentis nititur; tamen quia eius munus est, in schola subtiliùs res diuinas indagare, & disputationis viribus eas proferre in lucem; ideo Theologiæ scholasticæ appellationem iure possidet. de cuius facultatis scriptoribus nihil aliud habeo dicere, quàm vix esse in toto scientiarum ambitu partem vllam, quæ luculentiùs exculta sit, & niteat, & quò tardiùs cœptum est eam tradere ratione & modo, qui nunc obseruatur in scholis, eò etiam splendidius & accuratius quàm reliquæ omnes scientiæ posterioribus his sæculis prælecta & scriptis libris tractata est. Dixi tardiùs scholastico more fuisse digestam. nā qui primus dispersam in veterum Patrum monumentis colligere aggressus est, is fuit Ioannes Damascenus ante annos circiter octingentos: postea circa annum reparatæ salutis millesimum centesimum prodiit Petrus Lombardus [a]; ideo *Magister sententiarum* dictus, quòd (vt ipse loquitur) *breui volumine complicuerit Patrum sententias. Et quid aliud deinde fecisse putas* (inquit Martinus Martini [b]) *Alexandrum Halensem, S. Thomam Aquinatem & Bonauenturam, & huiusce ordinis viros, quàm quæ sancti Patres sparsim tradiderunt, in communes locos coniicere?* Atque vtinam ita fecissent quotquot Theologi scholastici audire voluerunt; neque vnquam legitima futura sit Cani querimonia [c], *Intelligo fuisse in schola quosdam Theologos adscriptitios* (inquit) *qui vniuersas quæstiones theologicas friuolis argumentis absoluerint, & vanis inualidisque ratiunculis, magnum pondus rebus grauissimis detrahentes, ediderint in Theologiam. Commentaria vix digna lucubratione anicularum: & cùm in his sacrorum Bibliorum testimonia rarissi-*

2.

a in prol. ad l. 1.

b hypotyposeon l. 6. statim initio.

c l. 8. de locis. c. 1. §. 2.

ma sint, Conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ex graui Philosophia quidem, sed ferè ex puerilibus disciplinis; Scholastici tamen si Superis placet, Theologi vocantur, nec scholastici sunt, nedum Theologi. De vtilitate scholasticæ illius rationis quæ in examinandis theologicis difficultatibus seruatur tum in publicis Academiis, tum in librorum scriptionibus, habe quod Ioannes Gerson censuit [a]. *Doctores sancti priores vtentes rhetoricis persuasionibus in aggrauationem vitiorum, & laudem virtutum, non ita tradiderunt resolutionem moralium materiarum, imò nec speculabilium, sicut Doctores recentiores, qui per quæstiones & argumenta processerunt ad vtramque partem & per decisiones: propterea magis insistendum est illis Doctoribus quantum ad eruditionem intellectus, licèt quantum ad inflammationem affectus efficaciores alia iudicentur.* Haud absimilia Sixtus Senensis *l.4. Bibliotheca sancta* [b].

a 3. part. tr. de oratione, & eius valore.

b prol. in Matth. q. 5.

CAPVT VIII.

Armarium octauum.

Eius inscriptio.

THEOLOGI MORALES.

1. Moralem, siue practicam Theologiam voco, non eam tantùm, quam Theologi scholastici tradunt vnà cum subtilioribus dissertationibus, quæ potiùs ad intellectum imbuendum incorrupta diuinarum rerum & Christiani officij cognitione, quàm ad mores informandos pertinet; sed eam, quæ ex Theologiæ scholasticæ principiis, & Pontificio iure persequitur familiari docendi ratione complexiones ad vsum accommodatas, inter æquum & iniquum statuit, vitiis laruam detrahit, veræ virtutis simulacrum exprimit, diuinarum legum tabulas interpretatur, æternæ salutis consequendæ adiumenta suppeditat, diuinæ gratiæ tum in se, tum in alios deriuandæ fontes aperit, & alia generis eiusdem præstat, quibus nihil potest esse vtilius. Certè vt nihil est felicius conscientia bene actæ vitæ; ita ad vitam laudabilem instituendam nihil est hoc studio regendæ conscientiæ laudabilius: tot enim sunt in humana conscientia mæandri & flexus, tot sinus & labyrinthi, vt nisi vtare Ariadneo illo filo, quod tibi hæc scientia porrigit, vix inde alios explicare & extricare poteris; vix tu ipse emergere ex illis ambagibus. Periculosæ plenum opus aleæ, *ars artium regimen animarum*, & quæ plurimum indigeat illa sapientia, quam Ecclesiasticus *salutarem* vocat. Illam reperies in Theologorum moralium libris, qui bene multi atque admodum accurati nostra ætate prodierunt.

Eccl. 15.

2. Dicamus in commendationem Theologiæ moralis quod Epictetus [c] dixit de sua Philosophia, post laudatam Diogenis animi excelsitatem, qui diuenditur pro heri domino se gessit, professus artem vitæ ex rectæ rationis præscripto traducendæ. *In quauis materia & re subiecta, imperito*

c l. 3. c. 26.

imperito quouis superiorem esse peritum omnino necesse est. Quicumque igitur vniuersa vitæ agendæ scientiam callet, quid aliud hunc quàm dominum esse oportet. sine hoc *studio rectæ rationis* (vt loquitur Clemens Alexandrinus [a]) necesse est frequens esse ἁμάρτημα, peccatum, seu errorem. Indigna equidem res ab instituto & professione Philosophi Christiani, ne dicam Theologi, eas quæstiones quæ ad intellectum perficiendum pertinent, accuratè perdiscere, atque in iis subtiliter disputandis conterere bonam vitæ suæ partem; ab ea autem disciplina quæ mores format, quæ nodos soluit, quæ prudentiam auget, ita imparatum esse, vt nec securè respondere consultoribus possis, nec sedero in Confessarij tribunali, nec quid agendum sit, quídve omittendum definire, nec eripere alicui errorem, nec superstitione expedire, nec formidine liberare, nec quid iuris sit, quídve facto opus, edisserere, nec decreta, vel scita, vel edicta eorum, quibus parendum, vel responsa sapientium, aut consuetudinum pactorúmque & contractuum vim proferre, nec Pontificij iuris censuras tum vt euitentur, tum vt soluantur, nosse, nec ex æqui boníque rationibus de rebus agendis statuere, & leges interpretari. Qua cognitione prout quisquis minùs instructus est, tanto est ineptior ad vitæ suę nedum alienæ rationem constituendam, & ad publicas res tractandas absurdior. Quantum quisque in aliis disciplinis etiam theologicis subtilitatibus versatus sit, ac maximè pius, nisi tamen moralem Theologiã diligenter didicerit, nunquam is erit aptus vt cæteris præsit; & (quod Plinius attigit in Traiano) vt reconciliare æmulas ciuitates, tumentésque populos non imperio magis, quàm ratione compescere, intercedere iniquitatibus magistratuum, infectum reddere quicquid fieri non oportuit, omnia audire, & vndecunque inuocatum velut numen statim adesse. Talia esse crediderim (inquit) quæ ipse mundi parens temperat nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est; quibus nunc per te liber solutúsque cœlo tantùm vacat postquam te dedit, qui erga hominum genus vice sua fungereris: fungeris enim sufficísque mandatis, cùm tibi dies omnis cum nostra vtilitate, cum tua laude condatur: experimur in dies quàm vtilis & necessaria sit hæc scientia: de elimatis contemplationibus etiam theologicis vix est, qui nos adeat sciscitaturus: de practicis, centies respondemus quotidie.

[a] 2. pæd. c. 13.

CAPVT IX.

Armarium nonum.

Eius inscriptio.

IVS CANONICVM.

1. HAbet Ecclesia Christiana, nimirum perfectissima resp. suum ius, suas leges, sibi à sanctis Apostolis, summis Pontificibus, & legiti- Baron. an. 102.

 mis

mis Patrum Comitiis traditas, quibus regitur, quibus parere debent, quotquot cēsentur Christianorum nomine. huius iuris scribendi potestas fuit penes Apostolos, quos S. Cyrillus [a] vocat, *œcumenica lumina*, διορατικοὺς τῆς Ἐκκλησίας σκοποὺς, *perspicaces & acutos Ecclesiæ oculos*, vt loquitur Procopius [b]; Christiani orbis præsides & principes super vniuersam terram constitutos, à quibus item quædam leges & canones ad optimam Ecclesiæ gubernationem constituti, de quibus Baronius [c] & Turrianus [d].

a in cap. 45. Is.
b in cap. 56. Is.
c ann. 101.
d aduers. Magd. l. 2.

2. Idem ius condendi iuris Ecclesiastici diuinitus concessum est Romano Pontifici, quandoquidem & ipse est (vt loquitur Theodoretus [e]) Ἐκκλησίας νόμος, *Ecclesiæ lex & canon*; imò (vt alter Græcus dixit, cuius gentis auctoritate libentiùs in hac causa vtor) *non oporteat absque sententia Romani Episcopi decreta Ecclesijs sancire*, μὴ δεῖν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἐπισκόπου Ῥώμης τὰς Ἐκκλησίας κανονίζειν. nempe quòd sit supremus Christiani orbis præfectus, nomophilax, legislator, atque (vt cum D. Dionysio loquar) *supremi Numinis interpres*, ἐκφάντωρ τοῦ θεοῦ; tantáque prædictus potestate, vt *illis orbe exeundum sit*, (verba sunt D. Bernardi) *qui volent explorare quod ad eius curam non pertineat.* Mentitur verò & impudentissimè quidem, Lutherus, aiens dictum à Romano Pontifice, *Papam habere in scrinio pectoris sui omnia iura, & plenam super omnia iura potestatem.* nam posteriores hæ voces, *& plenam super omnia iura potestatem*, additamentum est à mangone scelestissimo, & hæresiarcha teterrimo assutum: sciunt enim & fatentur summi Pontifices se infra ius naturale & diuinum esse. Quod ad priorem partem spectat, quis inficiari ausit, *Papam habere in scrinio pectoris sui omnia iura*; hoc est, pollere potestate supremi legislatoris ad Ecclesiæ vtilitatem, quandoquidem simili loquendi formula vsus est Imperator in ciuili gubernatione, aiens [f] *totum ius in imperatorijs scrinijs constitutum esse?* velint, nolent impij, *Patria est legum, sicut est fons sacerdotij Roma.*

e l. 2. c. 4. Socrat. l. 2. c. 5.
c. 1. de constit. l. 6.
f l. omnium testamentorum. C. de testament.

3. Legitimis etiam Conciliis condendorum canonum & incolumitati Ecclesiæ consulendi auctoritas est. Itaque habemus Apostolicas constitutiones, Canones Conciliorum, decreta, & Epistolas Romanorum Pontificum, & Canonum Codices, siue corpus, quibus omnibus Ecclesiæ iura continentur, quarum rerum cognitio ac librorum eius facultatis bene instructum armarium, omnes quidē, sed præsertim Sacerdotū ordinem decet, atque etiam ciuilis iuris antistites, qui vtinam penitus inscriberent suis mentibus quod in Concilio Chalcedonensi ab ipsis Imperatoribus Christiano spiritu pronuntiatum est, *Vbique cessent quæcumque Imperatorum pragmatica, quæ in detrimentum canonum facta essent in quibuscumque prouincijs.* Dignum ore Christiano acroama, & cui meritò possis adscribere, *Bonum factum.* Ideo ne aberrent humanæ leges à diuinis, consultissimum foret ciuilis iuris Doctores nosse quoque ius Ecclesiasticum: imò nulli verè Iurisconsulti dicendi sunt, nisi vtrumque intelligant. Iurisprudentia enim rectè ab Vlpiano [g] definitur, *rerum diuinarum & humanarum notitia.* Et hæc causa est, cur apud ipsos Ethnicos nobiles Iurisconsulti pares in vtraque facultate essent. Sic Valerius Max. [h] ait Scæuolam bene ac diu iura ciuium ac

g apud Brisson. l. 4. select. antiq. cap. 16.
h l. 8. c. 8.

cæremonias Deorum ordinasse: & Titum Manlium Torquatum, iuris Ciuilis, & sacrorum Pontificalium peritissimum fuisse memorat. Sic Tacitus[a] Aëtium Capitonem humani diuinique iuris scientem scribit; eadem laus ab eodem tribuitur Cocceio Neruæ, qua de re plura Barnabas Brissonius[b]: vno verbo coniunctionem hanc ciuilis iuris & diuini necessitatem attingit D. Augustinus[c] inquiens, *Omnium legum est inanis censura, nisi diuinæ legis imaginem gerat.*

Idem l.6. c.8.
a l.3. Idem l.5.
b select. ex iure ciuili antiq. c.16. l.4.
c apud Causs. par. l.4. c.10.

CAPVT X.

Armarium decimum.

Eius inscriptio.

IVS CIVILE.

ORdiamur dicere nonnihil de Iurisprudentia & legibus, præeunte in hæc verba Tullio. *Fremant omnes licèt, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercule omnium Philosophorum, vnus mihi videtur duodecim Tabularum libellus, si quis legum fontes & caput viderit & auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate superare.* ex quibus verbis colligo Bibliothecæ defuturam Bibliothecam, si legum Codices, & Iurisconsultorum opera defuerint. Et certè æquum est, vt illorum hominum libris in Bibliotheca locus sit, quorum domus sunt oracula ciuitatum; quorum vestibula & ianuæ maxima quotidie frequentia celebrantur, quorum sellæ è qu bus interpretantur ius & consultoribus respondent, sunt velut *solia*, vnde dominantur hominum communitatibus; *Tripodes* vnde fundunt responsa veriora oraculis Apollineis: *Aræ* ad quas confugitur tanquam ad exploratam opem & auxilium: *Asyla* vnde præsidum petunt clientes: *Pharus* vnde porrigitur lux consilij in fluctibus & iactatione litium. Ipsi verò Iurisperiti vocantur *Iuris Sacerdotes*, vt ait Vlpianus[d], & Fabius Quintilianus[e] de Seruio Sulpicio testatur, *Tutores orbis, rerump. Genij*: sicut eorum opera dicuntur *esse templa iustitiæ; & religiosos iuris Imperatores* (quemadmodum loquitur Iustinianus[f].) Symmachus[g] *Iustitiæ Sacerdotes* appellat; adeò vt iurisprudentia sit quiddam sanctum, augustum, & religiosum. Theodoricus Rex per Cassiodorum[h] scripsit in hæc verba Eugenio Magistro officiorum, *Esto innocentiæ templum, temperantiæ sacrarium, ara iustitiæ; absit à indiciariis mentibus aliquid prophanum: pio Principi sub quodam sacerdotio seruiatur.* Hauddubiè quoque leges sunt *ἰσόθεον μέγιστον, maximum vitæ subsidium*, & *ψυχῆς πόλεως, ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει οὕτω καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων οὐκ ἵσταται, Animæ ciuitatis, vt enim exanime corpus procumbit; similiter ciuitas si leges absint, non consistit κοινὸν ἀγαθὸν καὶ πάντων βασιλεὺς, commune bonum, & Reginæ omnium.* Pindarus apud Athenæum, *Reginas hominum, & Deorum eas* appellat, cui accedens Nonnus hæc habet[i], Αγὸς ἄναξ θνητῶν καὶ Αθανάτων. Supremam hanc & sacrosanctam legum maiestatem testantur imperatoriæ istæ vo-

1.
d de iust. & iure. e l.5 1.c.1.
f in præf. Instit.
g in relatione ad Imperatorem.
h l.1. ep.12.
Greg. Thaumat. in paneg.
Demosth. apud Stob. serm.41.
Iambl. ep. ad Agrippam apud Stob. serm.44.
i Dion.41.

Plutarch. de regno. ces[a], *Digna vox maiestate regnantis legibus alligatum se profiteri, & re vera maius Imperio est submittere legibus principatum.* & hæc decet tantæ maiestati seruare leges quibus esse solutus videtur. Nihil magis est proprium

a l. digna vox. C. de legibus. Imperij, quàm legibus viuere. Solutus quidem est legibus Princeps (ait

l. ex imperfecto ff de gat. 3. Iurisconsultus[b]) quoad vim coactiuam, vt loquuntur; quis enim inuitum & reluctantem adiget? verùm vt quisque moderatissimus est, & optimus, ex legum præscripto vitæ suæ rationem componit. Infinita re-

b l. 3. C. de testam. peries in hunc sensum de Iurisconsultis, & legum vtilitate; quæ eloquia

Vide Gretserum l. 1 de iure prohib. libros malos c. 22. ne vana sint duo requiruntur præcipuè.

Alterum, ne leges cellis tantùm & armariis includantur, vt monebat Diogenes Pythagoras[c], sed hominum animis & moribus. οὐκ ἐν οἰκήμασι ἢ θυρώμασιν ἐγγράφειν δεῖ, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἤθεσι τῶν πολιτευομένων. Cassam hanc

2. vim legum, vel etiam quodammodo irrogatam legibus ignominiam, sic

c l de sanctitate. Plautus verè, licèt ilocaliter, describit,

> *Mores leges iam perduxerunt in potestatem suam,*
> *Magis queis sunt obnoxij, quàm parentes liberis,*
> *Ea misera etiam ad parietem sunt fixa clauis ferreis,*
> *Vbi malos mores affigi nimio fuerat æquius.*

3. Alterum, vt Iureconsulti qui se dicunt, séque à Tertulliano[d] dictos

d in Apol. venditant *Tutores legum*, non fiant putidi leguleij, cantores formularum, præcones actionum, aucupes syllabarum, implicandarum litium artifices, magísque iuris quàm iustitiæ consulti, & non tam æquitatis vindices, quàm textores laqueorum quibus irretiantur miseri litigan-

Plaut. in Tor. tes; & (quod scitè Comicus dixit) *qui legibus fundatas resp. legibus euertant.* quotquot in talibus sycophantiis, & (vt idem loquitur) *centuriatis technis* occupantur, extrudendi sunt ab isto armario, quod debet esse veluti *Themidis cella sanctior*; exaugurandi illo sacerdotio quod confert casta professio iuris: nec iam *iustitiæ Antistites* vocandi sunt, sed cum Aristophane voce sesquipedali ὀρθοφοιτοσυκοφαντοδικοταλαίπωροι, sycophanticè & miserabiliter ius in infinitum tempus protrahentes: *Togati vultures* cum

e l. 10. Apuleio[e],

> *Inter hos tamen interest & illos,*
> *Quòd cadauera vultures morentur,*
> *Hi viuis quoque detrahant cruorem.*

4. Certè talem fuisse Tribonianum illum hominem Ethnicum, quo præcipuè vsus est Iustinianus ad colligendū & emendandum eum Co-

f an. Christ. 529. dicem, quem à suo nomine *Iustinianeum* appellauit, monet Baronius[f]. hic enim homo pecuniæ quàm æquitatis studiosior, ius pretio vendebat, ac pro illa auctoritate qua pollebat apud Iustinianum, leges quotidie pro cuiusque necessitate vel condebat, vel antiquabat, prout *famelicum canem* (sic eiusmodi homines, qui non quale quid sit quærunt, sed

g ep. 115. quanti, Seneca[g], & Bartolus[h] appellāt) aura bene nummati marsupij af-

h l omnes populi. ff. de iust. & iure. flauisset. Sed omnium deterrimi sunt, ac longiùs ab *hoc iustitiæ sacello* eiciendi, qui sine vllo religionis respectu ius Pontificium floccipendunt, cogúntque diuinas leges humanis indignissimè ancillari; quæ summa & impia peruersitas est. Audiant Tartarei isti, & exleges Rhadamanti, qui diuinam & naturalem legem scriptis legibus interdum iniquis

post

poſtponunt, audiant grauiſſimam Dionis Chryſoſtomi [a] cum obiurgatione admonitionem: *legem veram atque ratam manifeſtámque* (loquitur de iure naturali) *neque vident, neque viuendi ducem ſtatuunt. Quapropter quemadmodum in meridie lucente ſole faces accendunt, torréſque ſuſtollunt: & diuinum quidem lumen eiiciunt, ſequuntur autem fumum, modicum quemdam ignis fulgorem oſtendentem. Lex igitur naturæ amiſſa eſt, & exoleuit apud vos, ô infelices, tabulas autem & literulas, atque columnas cuſtoditis, atque inutiles notas. Et Iouis quidem legem iam pridem violaſtis, ne quis autem illius, aut illius tranſgrediatur, conſideratis.* Compellemus eos verbis auctoris poëmatis de prouidentia, quod extat inter opera Proſperi. a orat.80.

Ite ipſi in veſtra penetralia mentis, & intus
Inciſos apices, ac ſcripta volumina cordis
Inſpicite, & genitam vobiſcum agnoſcite legem.
———ſemine recti   Nemo caret, ———
Nec ſummi eſt patris ignarus, nec iuris egenus.
Ergo omnes vna in vita cum lege creati
Venimus, & fibris gerimus quæ condita libris.

Quotieſcumque ad ſuarum legum interpretationem aggrediuntur Iuriſconſulti, vt id conſultiùs & caſtiùs facerent, neceſſe eſſet eos priùs excutere *mentem* ſuam, quam maximus Tyrius [b], *ſummum bonum animæ magnúmque Imperatorem* appellat. Id in ea eſt (inquit) quod lex in vrbe, non quæ in tabulis ſcribitur, aut columnis inciditur, aut decretis ſancitur, aut concionis voce ſciſcitur, aut à populo approbatur, aut in iudicio recepta, aut à Socrate lata, aut Lycurgo. Eius quippe legiſlator Deus eſt, lex non ſcripta, & quæ ſuffragiis nullis vim ſuam debet. O legibus antiquiorem legem, cui ſi quis volens ſe ſubmiſerit, liber pariter diueſque aget; nec quotidianis hiſce ſtultíſque legibus magnopere indigebit iudicibus quæ falsò ſibi nomen legis vindicant, ſúntque potiùs inanes opiniones, quia falluntur ſæpiſſimè, & aberrant. Hæc ille, loquens de impetu populi cæco, & legibus tumultuariis, quibus Ariſtides debet quòd exulat, quòd mulctatur Pericles, Socrates quòd moritur. Nam ſi alteram hanc ſpectes quæ diuina eſt, ait, Iuſtus Ariſtides, vir bonus Pericles, vir ſapiens eſt Socrates. 5. b diſſer.40. n.237.

Itaque cùm malos Iuris interpretes è tuo Muſeo proſcripſeris; non erit propterea verendum, ne Armarium iſtud implere non poſſis bonis Iuriſconſultorum operibus: tot enim tantíque ſunt huius facultatis libri, vt vix iam illos Bibliothecarum ampla ſpatia, vel librariorum apothecæ capiant. Iuſtinianus quidem infinitam illam vim legum, & ſyluam enarrationum coërcere voluit in quinquaginta volumina Triboniano auctore: tamen ille labor plúſne difficultatis, an vtilitatis attulerit legum candidatis, (ſi Calcagnino credimus) haud facilè eſt aſſerere. Namque ſeptem & triginta clariſſimi conditores luculenter poſteritati tradiderant, e[illegible] ita cæſim cōminuit, vt Samnium quæramus in Samnio. Nemo eſt profectò tam ferreus, qui æquo animo ferat Mutij Scæuolæ, Galli Aquilij Labeonis, Saluij Iuliani, aliorúmque præſtantiſſimorum monumenta [illegible] fœdè periiſſe. Nam quid ego de Papiniano meminerim, quem *[illegible] iuris Aſylum* vocauit antiquitas? Quid de Iulio Paulo 6.

&

& Domitio Vlpiano verba faciam, qui ambo tanta fuerunt in celebritate nominis, vt Coryphæi, id est, vertices iuris ciuilis dicerentur; pro quorum olim iustis atque integris thesauris, nunc (proh dolor!) breuia & interrupta quædam segmenta possidemus. hæ sunt Calcagnini querimoniæ in quadam oratione in Iurisprudentiæ laudem. Tertullianus [a] hunc legum succidendarum morem attingit his verbis. *Nónne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem & squalentem syluam legum, nouis principalium rescriptorum & edictorum securibus truncatis & ceditis?* Felicia illa tempora cùm perpaucæ erant leges, eo quòd Rerump. Principes toti essent in dirimendis ex æquo & bono litibus. *Per pectora Principum* (dicebat Magnus Constantinus [b]) *Deus sua iura populis dictat.* Vt vt sit, licèt ex malis moribus nostris nascantur quotidie leges, & infinitæ iuris interpretum centuriæ; tamen si illas & illos habueris in tuo Museo, habebis sacrarium sapientiæ, & prudentiæ officinam.

a apol. n. 4.

b 9. epist. aduers. Michaël.

CAPVT XI.

Armarium vndecimum.

Eius inscriptio.

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

1. PVtares Senecam philosophum blandiri sibiipsi, & suam professionem ambitiosiùs extollere, cùm Philosophos absolute *Proceres* vocat [c]. Quasi verò tanta sit Philosophiæ dignitas, tantum fastigium, vt rerum omnium apices & culmen velut res infra se positas ex alto dispiciat. Verùm cùm audio Apostolum Philosophos *Principes huius seculi* nominantem [d]; cùm intueor Pompeium, cui se Oriens Occidénsque submiserat, summittentem fasces lictorios ianuæ Possidonij sapientiæ professoris: cùm è diademate & sceptro velut gradibus scandentem video Anacharsim Scythiæ Regem ad Philosophiam; cùm (secus ac poëta cecinit de arte populos regendi) audio inclamantem Cassiodorum, *Philosophiam esse artem artium, & disciplinam disciplinarum*; sublimiùs de illa sentio, atque hoc ordine in hac Bibliotheca inter naturales scientias omnium principem statuo. De qua (nisi essem memor instituta breuitatis, esséntque alij splendide in hoc argumento versati) liberet quoque aliquid dicere; & meritis adoreis ornaram, ac sublimiter inter naturales scientias vehementem exhibere. hîc (vt partitionis meæ & ordinis rationem intelligas) monitum te volo Lector, aut potiùs memorem; neque enim is es, qui hoc ignores; duplicem esse partem Philosophiæ, pro gemina facultate animæ nostræ, gemináque functione intellectus nostri & voluntatis, ad quam à natura progeniti sumus; vnde existit perfectum illud mẽtis nostræ bonum, quod in sapientia vndequaque integra Aristoteles & Theophrastus apud Plutarchum [e] constituunt, & Seneca,

c ep. 33.

d 1. Cor. 2. v. 6.
Plin. l. 7. c. 30
Tertull. l. de pall. c. 5.

Lips. manud. ad Staphil.
Cresol myst. l. 2. sect. 2. c. 10.
Frãc de Cepeda in 1 prælect. de placitis Philos.

e l. de plac. Phil. in proœm.

Seneca [a], cuius epistola octuagesima nona tota de hoc argumento est. Quapropter quandoquidem à Peripateticis & Stoicis Philosophiam in partes,non in frusta diuidentibus (vt idem Seneca loquitur) duplex Philosophia constituitur, *Contemplatiua*, & *Actiua*,seu *moralis*; nos in hoc armario contemplatiuam comprehendemus; hoc est,destinabimus istud armarium illi tantùm Philosophiæ parti,quæ Dialecticas, Physicas & Metaphysicas subtilitates complectitur. Nam ei quæ mores, & Physiologiam specialem continet,sua posteriùs non decernunt loca.

a ep.89.

2. Quod ad Logicam spectat,ego illam libenter appellare soleo *clauem* omnibus aliarum scientiarum ianuis recludendis aptissimam; &, vt Porphyrius dixit, εἰσαγωγήν. Eam cumulatè paucis verbis laudauero, si verba D.Augustini [b] huc afferam. *Dialectica* (inquit) *docet docere, hec docet discere, in hac se ipsa ratio demonstrat, atque aperit, que sit, que velit, que valeat, scit scire; sola scientes facere non solùm vult, sed etiam potest.* Ac propterea rectè illam esse dixeris auream Platonis catenam, de qua Themistius [c], quæ vniuersas pariter ac singulas scientias nectit & comprehendit,præcipuè eam, quâ ferè vnâ brutis animantibus præstamus,ratiocinandi vim.

b l.2.de ord. cap.13.

c orat.4.

3. Physica dum naturæ effectus & causas, corporúmque varias affectiones,incrementa & corruptiones rimatur, habet cui se non tantùm commodet,sed impendat. *Quod* (inquit) *erit pretium operæ? quo nullum maius est, nosse naturam. Neque enim habet in se huius materiæ tractatio quidquam pulchrius, cùm multa habeat futura vsui, quàm quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur.* Tum paulo pòst de hac parte Philosophiæ sublimiter idem qui superiùs Seneca, *Magni animi res est rerum latebras dimouere, nec contentum exteriori eius conspectu, introspicere, & in Deorum secreta descendere*; quibus perspectis, adeunda est *Metaphysica humanæ sapientiæ apex* [d], *omnium doctrinarum finis* [e], *sol omnium disciplinarum* [f], *philosophici epuli ferculum lautissimum* [g], ἀρχὰ καὶ αἰτία, καὶ κανὼν ἐστι τᾶς ἀνθρωπίνας εὐδαιμονίας ἁ τῶν θείων καὶ τιμιωτάτων ἐπιγνῶσις. *Principium, & causa & regula humanæ beatitudinis, diuinarum præstantissima umque rerum cognitio* [h]. Perfectissimum bonum, omniúmque beata vita, possessio salutaris omnis boni radix nobis & generatio [i], denique Græcis κατ᾽ ἐξοχήν, vel φιλοσοφία [k], vel cum addito *prima Philosophia*, vel absolutè *Theologia*, vel princeps Philosophorum loqui consueuit [l]. de cuius dignitate, vtilitate, ac suauitate si plura desideras, adeundus tibi est Theophilus Raynaudus *in prolego Theologiæ naturalis*: vnum duntaxat dicere hoc loco auemus de modo quo plerique nunc Philosophiam tractant.

Sen.quæst. nat.l.6.c.4.
d Plato 7.de rep.
e Idem.
f Ioan. Cypariss. in præmeditatione expositionis dictorum de Deo.
g Clemens 1.str.ex Pindaro.
h Theogenes Pythagoræus apud Stob.serm.1. de virtute.
i S.Cyrill.in S. Iulianum ad textum ex eodem 2.
k Apollophanes apud S.Dion.ep.7.
l apud Stob. serm.30.

4. Equidem sæpe mihi contigit mirari, cur plurimi relictis, aut breuissimè perstrictis in qualibet parte Philosophiæ luculentis, sublimibus, scitu dignissimis,succi plenissimis,amœnissimis disputationibus, consectentur arentes quasdam paleas, spinas molestissimas diutissimè tractent,non sine dolore,& tædio; & quod de scrupulosioribus Dialecticæ studiosis dixit apud Stobæum Aristo [m]; dum affatim suppetunt succosiores & velut adipatæ quæstiones, ἐοίκασι καρκίνους μασωμένοις, οἳ δι᾽ ὀλίγον τροφιμον, περὶ πολλὰ ὀστᾶ ἀσχολοῦνται, *similes sunt edentibus cancros, qui*

m Serm. 81.

propter

propter exiguum alimentum circa crustas occupantur; quódque deterius est, tunc solùm se philosophari putent, si in minutissimis tricis, & nullius planè emolumenti quæstionibus infiniti sint. Liceat mihi exclamare
a 88. hoc loco cum Seneca [a], *Proh Philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis*; tum paulo pòst, *Inuidere etiam Geometris, & quidquid in eorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam.* dum enim infinitas de infinito mouent opiniones, dum in puncto digladiantur, annus est. Præteriri quidem illam omnino nolim; sed etiam peruelim res singulas suis momentis æstimari, & pro cuiusque dignitate alias aliis accuratiùs pertractari. Maiorem enimuero solicitudinem res nobilior sibi vindicat. Quicumque Philosophiæ Candidatos in has angustias coniiciunt, & coniectos diutius quàm par est, tenent, comminuunt hauddubiè, & debilitant generosas indoles; qui si specioso nomine subtilitatis suam morositatem defendunt, tandem experiuntur verissimum esse illud Stoici, *Acuta sunt ista quæ dicis; verùm nihil est acutius arista. Quædam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit. nec me hercule, si me interrogas, nimis ad rem puto pertinere, vbi data sunt quæ regunt mores, persequi cætera, non in remedium animi, sed in oblectationem ingenia inuenta. Scientia morum, scientia vtilis ac necessaria est, reliqua oblectamenta otij sunt, cultum, non robur ingenijs afferentia.* & hoc quod subiungo ab eodem dictum, accipiant ij, qui in rebus paruis magni videri gestiunt. *Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi vbi nihil est præter subtilitatem.*

Idem ep. 82. — Idem 7. de benef. c. 1. — Idem in proœm. l. 1. controu.

5. Origenes [b] istius generis Dialecticos cum scyniphibus comparat, qui ita pennis per aëra suspenduntur, vt vix ob corpusculi tenuitatem conspici possint, nec aliter ferè sentiantur, quàm cùm faciem, vel manū insederint; tunc enim eorū terebra & stimulus non leuem doloris sensum faciunt. Adeò subtiles sunt quorumdam ratiocinationes qui se Philosophos gloriantur, vt cerni à perspicacissimis non possint, donec suis acuminibus & stimulis, intelligentiæ oculos confixerint, aut velut fulgetto præstinxerint: & tamen in illis leuiculis & planè exsuccis ac futiliter elimatis ratiocinationibus, *similes furentibus* (ait Xenophon [c]) *longo & pulchro sermone versantur non pauci, qui se tum Philosophos putant, cùm bene sudantes, & rauci ex Academico campo in suum se Museum recipiunt*; Iouisque ipsius aures (vt in eos iocatur Lucianus [d]) suis clamoribus ita obtuderunt, vt ob id supplicantium preces non audiat. Hæc de illis subtilitatibus, quæ nihil ferè mali habent, nisi quòd magis seriis & vtilioribus quæstionibus tempus eximant. Plura contra hoc genus philosophici studij, adi Platonis Gorgiam, vel eum, qui Platonem exscripsit, Aulum Gellium *l. 10. cap. 22.* nonnulla insuper de suo adiicientem contra futilem, & puerilem, vt loquitur, meditationem argutiarum.

b hom. 4. in Exod. — c ἐν ἀπομνημονεύμασι. — d in Timone.

6. Aliud quoddam est genus Philosophiæ, (si tamen Philosophia dicenda est coniuncta cum impietate vanitas & arrogantia literaria) vnde non meliores fiunt & sapientiores qui in illam incumbunt, sed adulterina sua illa scientia euanidi, & aliis pestilentes: verissimi *famæ negotiatores*, (inquit Tertullianus [e]) *erroris amici, veritatis interpolatores,*

e in Apolog. & de præscript. adu. hæref. & l. adu. Herm. & Marcionē.

hæretico

hæreticorum patriarchæ, cæci duces, de quorum ingenijs omnes animantur hæreses, qui mimicè affectam veritatem, ac de certis incerta præiudicant ad artis suæ propria gloriam, gloriæ solius & eloquentiæ libidinosi, &c. Ludouicus Viues [a] Auerroem sic insectatur. *Admiratione atque omnium laude digni sunt habiti, qui animos formauerunt, qui præcepta tradiderunt bene viuendi; te nihil est sceleratius, nihil irreligiosius; impius fiat & Atheus necesse est qui tuis monumentis vehementer sit deditus. Equidem coniecturas omnes consumpsi. Iam dic ipse qua potissimum re quibusdam placuisti. Audio, teneo, non tua culpa est; sed nostra: non tu afferebas quo placeres, sed nos afferebamus, quo non displiceres: non approbauit te tua doctrina, sed aliorum imperitia & torpor: futilia erant obscuris obscura, inanibus inania, & quibusdam pulchra sunt visa, atque ad fucum faciendum aptissima, quæ nec ipsi intelligerent, nec alij essent intellecturi: nam existimationem scientiæ quærebant, non scientiam: multi qui te non legerant, alienum iudicium sunt secuti; aliquibus propter impietates fuisti gratus.* Hæc Viues. Faxit Deus vt solus sit impius, & animal gloriæ, & somniorum propola in philosophicis suis commentationibus Auerroes, nullique sint professione Philosophi, re Athei, qui veram Philosophiam à fide Christiana separantes, præeant suis discipulis tanquam choragi ad omnem impietatem. *Vanalia hæc mancipia rumorum*, (vt eos appellat D. Hieronymus [b]) effecerunt, Tertulliano teste, *vt Christiani acriùs ad compedes & equuleos raperentur*: facessant præcipuè à publicis disputationibus quædam quæstiones, quæ grauem in vulgus habere solent offensionem, cùm quidam res certissimas de immortalitate animæ, Verbi diuini incarnatione, Romanæ fidei integritate, aliisque id genus ex Aristotelis, Iudæorum & Mahometis, aut Lutheri doctrina & principiis negant: liceat eas se arctè tenere & credere tanquam veros germanósque Christianos profiteantur. Incredibile est quantum hæc problematicè disputata interdum veræ pietati obsint: ac proinde sapienter in Hispanicis Academiis tanquam incautorum offendicula & laquei prohibentur. ἐπιχειρήματα hæc grauiter à Concilio Lateranensi III. damnatur: ne (quod monuit Apostolus) decipiamur per inanem Philosophiam secundùm elementa huius mundi, & non secundùm Deum. Si Agar, & Ismael, & Sara, & Isaac concordes esse velint, maneant in domo Abrahæ: si autem insolescant, rixasque & iurgia excitent, domo eiiciantur & exulent. Sic Philosophi eatenus legendi & probandi sunt, quatenus veritati & pietati consenserint, atque inseruierint: sin minus, audiendi non sunt. Si Philosophia reuerenter sacræ fidei ancillabitur; quæ antea penè ad solum vsum medicinæ adhibita fuerat, à Theologia in sublimiorem gradum promouebitur, & tanquam ancilla nobilis adsciscetur in suggestus sacros, in Synodos, in diuina adyta; propè dixi, in ipsum quoque Dei sinum.

[a] de corr. art. l. 1.

[b] ad Pammachium de obitu Paulinæ.

Posseu. l. 15. Bibl. sel. cap. 24 & 26.

CAPUT XII.

Armarium duodecimum.

Eius inscriptio.

PHILOSOPHIA MORALIS.

1. MAgna res est *Philosophia*, non inficior, & iure merito in prima commendatione posita innumeris grauissimorum auctorum elogiis. Tamen rem attentiùs considerans animaduerti laudes illa ferè omnes pertinere ad eam partem Philosophiæ, quam D. Augustinus [a] *Artem honestè vitæ*, & Plato [b] *scientiam optimi* appellant, hoc est,(vt loquitur Ambrosius [c]) *quæ docet morum elimatam perfectionem*, de qua certè sola dici præcipuè potest, eius munus esse *vacare bonæ menti*, *& in humana imbecillitate habere securitatem Dei*, (si cum Seneca [d] loqui fas est) *incredibilem esse eius vim ad omnem fortunæ vim retundendam*; *nullum telum in corpore eius sedere*, *munitam esse solidámque*, *quædam defatigare*, *& velut leuia tela laxo sinu excipere*; *quædam discutere*, *& in eum vsque qui miserat respuere.* De hac ipsa Philosophiæ parte ab eodem dictum [e], *Quis dubitare*, *mi Lucili*, *potest*, *quin Deorum immortalium munus sit quòd viuimus*, *Philosophiæ quòd bene viuimus. Itaque tanto plus nos debere huic quàm Dijs*, *quanto maius beneficium est bona vita quàm vita*, *pro certo haberetur*, *nisi ipsam Dij Philosophiam tribuissent*, *cuius scientiam vlli dederunt*, *facultatem omnibus*; & paucis interiectis. *Ab hac nunquam recedit iustitia*, *pietas*, *religio*, *& omnis alius comitatus virtutum consertarum & inter se cohærentium*, *hæc docuit colere diuina*, *humana diligere*, *& penes Deos imperium esse*, *& inter homines consortium.* Vides Dei cultum tribui Philosophiæ, adeóque si illam sustuleris, τὸ μόνον εὔχεσθαι ἐπιστάμενον, *precandi quoque scientiam sustuleris*, vt de morali Philosophia dixit Maximus Tyrius [f]. Hauddubiè (ait Plato [g]) idem est τὸ σώματος ὀλιγωρεῖν καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ζώειν. & ἱκανόν σοι τεκμήριον τοῦτο ἀνδρὸς ὃν ἂν ἴδῃς ἀγανακτοῦντα μέλλοντα ἀποθανεῖσθαι, ὅτι οὐκ ἄρ' ἦν φιλόσοφος, ἀλλά τις φιλοσώματος, καὶ φιλοχρήματος καὶ φιλότιμος. *Sufficiens coniectura sit*, *si videris aliquem molestè mortem ferre*, *eam non esse Philosophum*, *sed corporis amatorem*, *& pecuniarum & honoris cupidum.* Nam οἱ ὀρθῶς φιλοσοφοῦντες ἀποθνῄσκειν μελετῶσι, καὶ τεθνάναι ἥκιστα αὐτοῖς ἀνθρώπων φοβερόν. *qui rectè philosophantur*, *meditantur mortem*, *& illis solis ex hominibus mors haudquaquam terribilis est.* Vnde Philosophus est verum & expressum simulacrum virtutis, cùm alij sint tantùm rudis delineatio, & vmbra.

2. Est in eam sententiam elegans Musonij disputatio apud Stobæum [h] asserentis, Regibus ideo philosophandum esse, quòd sine Philosophia iustitiam, iustúmque tenere nequaquam existimabuntur. Ἀγαθὸς δέ τις ἀνὴρ, οὐκ ὢν φιλόσοφος εἴη ἄν· νὴ Δία, εἴγε τὸ φιλοσοφεῖν καλοκἀγαθίας ἐπιτήδευσις ἐστίν· οὐδ' ὁ βασιλεὺς ἀγαθὸς ἐξ ἀνάγκης εὐθὺς καὶ φιλόσοφος εἴσεται ἄν· καὶ μὴν ὅγε φιλόσοφος ἔστι πάντως καὶ βασιλικός. *Bonus vir esse nemo potest*, *quin & Philosophus*, *per Iouem siquidem philosophari*, *est boni honestique studium exercere.*

a 19. de ciu. c. 3.
b in Alcibiad. 2.
c in fine comm. in somn. Scip.
d ep 53.
e ep. 90.
f Serm. 30.
g in Phædone.
Idem eodem loco.
h Serm. 46.

exercere. Itaque bonum Regem continuò & Philosophum esse necesse est. Consentanea his Tiberius Imperator Mauritio traditurus imperium dixit, *Tu verò Mauriti potestatis insolentiam ratione fac franes, & sapientia artibus scapham fac gubernes; purpuram tibi ac vilem pannum tibi iniectum esse per Philosophia studium existima; coronam qua caput cingitur, nihil à lapillis qui circa littus fluctibus eluuntur, differre puta.* Omnino quisquis Rex scientiam hanc possidet, duplici nomine Rex censendus est; quandoquidem quicumque illa præditus fuerit, etiam priuatus, iure eum nominandum esse *βασιλικόν* affirmet Clemens Alex. [a] eúmque Imperatoribus nihilo minorem esse contendat Themistius [b], imò & Cæsareâ potentiâ eiusmodi hominem potentiorem esse probat apud Arrianum Epictetus[c]; nimirum quòd illa ars in febribus, in naufragiis, in incendiis, in terræ motibus, in fulminibus, in omnibus mentis ægritudinibus securitatem præstare possit, sanitatem & pacem, quam Cæsar concedere non potest. Solam hanc partem Philosophiæ quæ informat mores, Nazianzenus Gregorius [d] intelligebat, cùm præclaro sanè elogio Philosophiam vocauit *δέσποιναν τῶν παθῶν*, *dominam passionum.* Eamdem innuebat Thaumaturgus [e] seuerè pronuntians, *οὐκ εὐσεβεῖν ὅλως δυνατὸν μὴ φιλοσοφήσαντι*, *haud posse quemquam esse pium qui non philosophetur.* Eamdem ille apud Athenæum [f], qui ideo virtutis sacerdotem se profitebatur, quòd esset Philosophus. Eamdem rursus Seneca [g], cùm ait, *Philosophia facere docet, non dicere, & hoc exigit vt ad legem suam quisque viuat.* Idem alio loco grauissima oratione inculcat, quam optauerim legi ab iis omnibus, qui sacrum Philosophiæ nomen indignis moribus conspurcant[h]. *Illud admoneo* (inquit) *auditionem Philosophorum lectionémque ad propositum beatæ vitæ trahendum, vt captemus profutura præcepta & magnificas voces atque animosas, quæ mox in rem transferantur: sic ista discamus, vt quæ fuerint verba sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus indico, quàm qui Philosophiam velut aliquid venale didicerunt; qui aliter viuunt, quàm viuendum esse præcipiunt: exempla enim inutilis disciplinæ circunferunt, nulli non vitio quod insectuntur, obnoxij.* Eandem denique Plato indicauit, cùm protulit affatum istud, *τὸ βέβαιον καὶ πιστὸν, καὶ ὑγιὲς, τοῦτο ἐγώ φημι τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν εἶναι, τὰς δ' ἄλλας, καὶ εἰς ἄλλα τεινούσας, σοφίας τε καὶ δεινότητας κομψότητας οἶμαι προσαγορεύων ὀρθῶς ὀνομάζειν.* *Constantiam, fidem, animi sanitatem, ego aio veram Philosophiam esse; alias autem quascunque, & aliò tendentes sapientias siue solertias, siue elegantias, & argutias dixero, rectè sentiam eas appellasse.* Nec mirum si huic scientiæ tanta bonitas tribuitur, quippe quæ cùm fontes honestatis designat, & veluti digito monstrat, profectò sic auocat à vitiorum turpitudine; cùm indicat quomodo in stadio virtutis tenore eundum sit, seruandus versus, non discendum ab orbita; docet quoque quomodo metæ circumflectendæ sint sine naufragio, quomodo interior cursus dextrè tenendus, quomodo

Si te incautiùs assecutus hostis
Transuersum venit impudens in axem, ne tu
Curru præcipitatus obruente
Turpes prociduam cruore frontem.

Cùm turpitudinis scaturigines aperit, & pestilentes riuos vitiorum,

Niceph. l. 18. hist. Eccl. c. 6.

a strom. 1.
b or. 4.
c l. 3. c. 13.
d or. 20.
e in paneg.
f l. 5.
g ep. 20.
h ep. 108.

Sidon. Apoll. in Narb.

simul etiam digitum intendit ad illimes & incorruptos virtutis fontes, atque ad eos vbicumque tandem fuerint adeundos animum facit. Aliæ
Sen.ep.88. naturales scientiæ ex propio munere hoc non præstant; ac proinde *hoc sapientiæ studium sublime, forte, magnanimum est; cætera pusilla, & puerilia sunt; verè liberale est, & libero homine dignum, quia liberum facit.*

3. Omnium luculentissimè complexus est moralis Philosophiæ commendationem aureum flumen Christianæ eloquentiæ Lactantius [a].
a 3. inst.c.7. *Transeamus* (inquit) *ad alteram Philosophiæ partem quam* MORALEM *vocant, in qua totius ratio Philosophiæ continetur. Siquidem in Physica sola oblectatio est, in hac etiam vtilitas: & quoniam in disponendo vitæ statu formandisque moribus, periculo maiore peccatur, maiorem diligentiam necesse est adhiberi, vt sciamus quomodo nos oporteat viuere: illic potest venia concedi, quia siue aliquid Philosophi dicunt, nihil prosunt; siue delirant, nihil nocent; hic verò nullos dissidio, nullus errori est locus, omnes vnum sentire oportet, ipsámque Philosophiam vno quasi ore præcipere, quia siquid fuerit erratum, vita omnis euertitur: in illa priori parte, vt periculi minùs, ita plus difficultatis est, quòd obscura rerum ratio cogat diuersa & varia sentire; hic vt periculi plus est, ita minùs difficultatis; quod ipse vsus rerum, & quotidiana experimenta possunt docere quid sit verius & melius.* Omnia illa Philosophiæ elogia, quæ hoc capite & superiori retulimus, & sexcenta alia, quæ legenti occurrent, soli Ethicæ Philosophiæ, vel te ipso teste & iudice, propriè conueniunt; quam spartam diligentissimè, vt solet, ornauit luculentis duobus tomis Magister in Theologia meus P. Theophilus Raynaudus, cuius commentarij, si vel soli sint in hoc armario, abundè refertum erit, & instructum; eruntque tibi paratissimum promptuarium, vbi miro iudicio digesta reperies quæcumque vel sacri, vel prophani scriptores intra cognitionis naturalis limites de virtutibus & vitiis subtiliùs & sententiosiùs disputarunt. P. Ioannem de Pineda, maximè iudicij virum, atque scriptorem hac ætate insignem, vtrumque illum Raynaudi tomum audiui laudare magnificis verbis, ac nominatim de secundo qui est de virtutibus & vitiis, ob eximiam eruditionem qua refertus est, dicere, *esse pulmentum oriza, puluisculis ex sacchare & cinamomo perspersum.*

4. Ethicæ, seu monasticæ contubernalem adiungo OEconomicam & Politicam, illam priuatæ, hanc publicæ vtilitati addictam, & quidem
b 1.Eth.c.2. & 1. magn. mor.c.1. adeò nobilem, vt ei interdum Philosophus [b] totius scientiæ nomen attribuat.

CAPVT XIII.

Armarium decimumtertium.

Eius inscriptio.

MATHEMATICI.

1. PAtrem Claudium Aquauiua, quintum Præpositum Generalem nostræ Societatis, summi iudicij virum dixisse aliquando ferunt, vidisse

sibi

ſibi duas eſſe diſciplinas nobiles illas quidem & ſalutares, præcipuè tamen obnoxias, ne ſe addiſcentibus perniciem aliquam creent; altera eſt *Rhetorum*, altera *Mathematicorum*; illa ne in eorum calliditatem qui ſe *Politicos* dici volunt, degeneret; hæc ne in Genethliacorum diuinationes. Etenim (inquit Famianus Strada [a], qui hoc refert) ſicut floribus & oleribus minuta interdum animalia naſcuntur, quæ incautos colore promiſcuo, ac penè indiſcreto enecant: ita cum bonis artibus ſua plerumque vitia ſuccreſcunt, quæ perſimili affinique virtutibus ſpecie venenum occultant. Quod ſpectat ad Rhetorum affinitatem cum Politicis, non eſt res noua. Nam Iſocrates [b] iam ſua ætate reprehendebat quoſdam politicarum orationum magiſtros, & profeſſores πολιτικῶν λόγων ὑπισχνουμένους, qui cùm veritatem negligerent, hoc artis eſſe dicebant. hinc ſeu Rhetorum, ſeu Sophiſtarum πολιτικὸς θρόνος Athenis, quem qui obtinebat, talento in annuum ſalarium docebat. hinc πολιτικοὶ ῥήτορες, quos Iulius Pollux [c] à Sophiſtis diſtinguit.

[a] l. 1. prol. 1. hiſt.
[b] contr. Sophiſt.
Philoſtr. l. 2. de vita Sophiſt.
[c] l. 4. c. 1.

2. Quod ad Mathematicos attinet, multò ſeueriſſimè de illis edixerunt Imperatores Conſtantius & Honorius: ille capitis pœnam in eos conſtituit; iſte eos è ciuitatibus pelli iuſſit. Præceſſerat iam olim horum Imperatorum edicta, atrox (vt loquitur Tacitus [d]) Senatuſcóſultum imperante Claudio de Mathematicis Italiâ pellendis. his amplius quiddam ſtatutum ſanxerunt Honorius & Theodoſius [e], vt libri Mathematicorum in oculis Epiſcoporum flammis traderentur; cui legi D. Auguſtinus reipsâ aliquando *bonum factum* adſcripſit; nam traductum ad Chriſti diſciplinam quemdam Mathematicum, qui ſuis illis artibus corraſerat à Chriſtianis, multas pecunias produxit in mediam concionem, vt quotquot fuerant teſtes nequitiæ iſtius hominis, forent & pœnitentiæ; tum hæc addidit, *Portat ſecum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, vt ipſis in ignem miſſis, ipſe in refrigerium tranſeat.* Idem ſanctus Doctor Genethliacorum, & Mathematicorum artes *nugatorias* appellat, *noxiæ & peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſolicitudinis, & mortiferæ ſeruitutis.* De illis licèt haud ita ſeuerè S. Ambroſius pronunciet [f], tamen eas inanium diſciplinarum & contemnendarum vanitatum loco habet. *Nec cubos Geometricæ* (inquit) *nec tetragonum numerum Philoſophiæ, quaternionem, vt aiunt, Pythagoricum, nec ſemper virgines, (vt appellant) hebdomadis numeros, cura diſcutimus inani, nec ſolem radio formamus, nec cælum in puluere ſcribimus, nec intra anguſtos abacos orbem concludimus, ſed vera aperimus myſteria.*

l. 5. C. de malef.
l. 6. C. de Pag.
l. 12. C. de maléf.
[d] ann. l. 12.
[e] l. mathematicos C. de ep. aud.
l. 2. de doctr. Chr. c. 24.
[f] l. 2. de Abrah. c. 11.

3. Ex dictis multiſque aliis quæ contra Mathematicos dici poſſent, quiſpiam conficiet, exigendos eſſe longè à Chriſtianorum Bibliothecis eos libros, qui ab Imperatoribus damnati ſunt, flammis addicti, & quorum auctores proſcripti, atque vltimo ſupplicio affecti. Reſpondeo, paſſim Mathematicos à Iuriſconſultis in tituli rubrica poni in iure pro ſolis Genethliacis: quam vocem eodem ſenſu vſurpatam docent Suetonius, Tacitus, & Ammianus ac plerique alij; necnon ipſi Poëtæ, vt ex hoc verſu Iuuenalis [g] liquidò conſtat.

Nemo Mathematicus Genium indemnatus abibit. & [h],
Nota Mathematicis Geneſis tua;

C. de math. & malef.
Vlpian. l. 7. de off. proconſ.
[g] Sat. 6.
[h] Sat. 14.

quæ ars(si tamē ars est) meritò proscribitur, cùm sit plena futilitatis & leuitatis,atque *inane mortaliū ludibriū,quod à prudentibus sēper accusabitur, & semper tamen patronos habebit*,quemadmodū dixit post Tacitum Mariana noster agens de Alphonso;cui *Sapientis* cognomen Astrologiæ vanitatis tribuit. Mathematicas verò disciplinas ferè pro nihilo habitas à sanctis Patribus præ sacris literis minimè mirabitur,quisquis apud animum suum reputauerit,eos de æterna hominum salute in primis solicitos,atque instruendis ad Christianam pietatem mortalibus præcipuè intentos,illam tantùm doctrinam, quæ beatam immortalitatem parturit magni fecisse.*Verùm ista omnia humanæ sapientiæ inuenta*,(inquit D. Augustinus [a])*licèt exquisitissima,quota portio sunt diuinæ sapientiæ?*

a l. 2 de doctr Chr. 4.

Nemo tamen negauerit locum esse Mathematicis disciplinis inter naturales scientias haud postremum,siue animi voluptatem,siue cognitionis sublimitatem consideres.De vtilitate quidem Pythagoras,& cum eo multi qui tanto duce prius excitasse mentem videntur, dixerunt *absque Mathematico quadriuio, Philosophiæ apicem contingi, & ad verum perueniri non posse*. Numerorum autem inter se dissimilium similitudo ad planorum partem relata non humanum, sed diuinum miraculum à Platone altiùs extollitur,dum ait,*horum finem esse,vt ad diuinam generationem, & eorum quæ oculis cernuntur pulcherrimam diuinámque naturam considerandam nos conferamus.* Deinde quàm suauiter Mathematicæ disciplinæ mentes nostras pascant ac reficiant,ex eo cognosces,quòd meram veritatem, vnicum & conuenientissimum intelligentiæ nostræ pabulum nobis apponant tanquam Geniales epulas, non impuras illas, & cum materiæ concretione permixtas, sed affluentes succo sine fecibus, quarum delitiarum vel tenuissimus gustatus non potest non iucundissimus accidere.Audacter dico, neque me pœnitebit id dixisse; scientiam esse penitus nullam, quæ veritatem puriùs tractet: probabilitates & iactatum illud αὐτὸς ἔφα, si solitaria sint, & expertia rationum Solis radiis clariorum,Mathematicis pro ignoratione est. Et quemadmodum quædam regiæ aues pascuntur solis animalium cordibus,solis pinguescunt, sola appetunt;ita Mathematici illud omne respuunt quod non demonstrant,quódque ita probare nequeunt,vt nullus relinquatur dubitationi & tergiuersationi locus:quæ causa est cur Geometricum puluerem nobili prorsus epitheto Tullius *eruditum* vocauerit; nempe quòd veritatem velut in politissimo ac nitidissimo speculo sine vlla erroris nubecula exhibeat. Neque à vero aberrauit, quisquis Geometriam *scientiarum ansam* appellauit: vnde factum est, vt in Academiæ vestibulo Plato inscripserit tritum istud,*οὐδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, nemo Geometriæ ignarus ingrediatur*.Grande Archimedi in Geometria & machinali scientia præstanti testimonium contigit; interdicto,cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus,nisi fefellisset imperium militaris imprudentia.De subtilitatibus Mathematicis vulgò teritur illud eiusdem Tullij *Mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari*. Subtilitatem illam euincit duplici exemplo Plinius [b]. *Ausi sunt Mathematici(inquit)diuinare Solis ad terram spatia,eadem ad cælum agunt,quoniam sit medius sol,vt protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos:*

Plin. l. 7. c. 37.

b l. 2. c. 23.

terra

terræ vniuersæ mensuram ita exigunt ad calculos, & ita subtili computatione comprehendunt, vt si cui videatur improbum ausum, tamen pudeat non credere.

Vereor manum iniicere in Mathematicarũ gazas,quid enim ex tantis diuitiis & laudibus seligam, quid relinquam nescio. Alcinous Platonicus dicebat hominem Mathematicis haud imbutum esse nudiorem Liberide, pauperiorémque Ciriclo. *Geometriam* partem earum principem Philo Iudæus [a] *omnium scientiarum parentem vocabat*. Cœlius Rhodiginus [b] *Metropolim & principium omnium scientiarum*; Bessario Cardinalis [c] neminem pro docto haberi absque hac cognitione ait. Idem Patritius* Duces Regésque hac non mediocriter imbutos esse debere pronuntiat. Lucas Penna Iurisconsultus clarissimus [d] eius pretium & dignitatem extollit, aiens homines ad eam addiscendam cogi posse. 5.

Optica verò quàm meritò dicta à Gellio [e] *vtilis & suauis præstigiatrix obiiciens varias technas visui decipiendo*, verùm obiectos ab aliis dolos subtiliter retegens. Nunquam finis sit de singulis partibus disputem, quod à singularum professoribus & scriptoribus abundè præstitum est. De Astrologia non possum omittere quod Hipparchus [f] dixit, Medicum ea destitutum, oculum esse lumine carentem, & si nihil aliud habeat quàm quod pignerari nobis videtur benignos astrorum influxus, id quanti æstimandum sit? Porrò id ita esse Synesius monet his verbis [g]: *Videntur mihi stellæ libenter intueri in eum interdum, quem in terra vident sui spectatorem esse cum scientia.* Sane D. Ignatium Loyolam scimus (quod etiam de fratre suo Cæsario S. Gregorius Naz. [h] laudat) ἐκ τῆς τῶν οὐρανῶν εὐαρμοσίας καὶ τάξεως τὸν δημιουργὸν θαυμάζων. Ex corporũ cœlestium pulchritudine & ordine rerum omnium artificem Deum mirari consueuisse; & exclamasse identidem, *Quàm sordet tellus dum cœlum aspicio.* Ambrosiæ particulam porrigo tibi ex Ambrosio penu promptam Philomuse, tum oris tui commendandi gratiâ extremo hoc edulio quo cœnulam hanc claudam, tum in commendationem illius scientiæ, de qua sermo est, hominem ad diuinæ mentis consortium promouentis. *Eleuat se homo in aërem* (inquit S. Ambrosius) *& eius nebulosa prætergrediens ad cœli alta se dirigit studio cognitionis, & ardore sapientiæ. Vbi paulisper stupefactus admiratione stellarum cœlestium, & luminum delectatus claritate, prospiciens desuper mundana ista, conferens se quoque ad hesperum atque arcturum, & cæteros illos ἀπλανεῖς πλανήτας, & videns quòd inoffensus ille sit error, quem sine errore, quo magis omnia obeant, intexere atque oberrare videantur, maiore se cupiditate attollit ad ipsum gremium Patris, in quo est vnigenitus Dei filius enarrans secreta Dei.* 6.

Ad extremum te moneo, ne patiare in hoc armario desiderari P. Hugonis Sempilij è nostra Societate libros duodecim de disciplinis mathematicis, Antuerpiæ recèns editos; ad eas enim discendas expeditæ rationes atque perutilia documenta, necnon & recensio & recognitio innumerabilium Auctorum qui singulas partes scriptis illustrarunt, eo volumine comprehenduntur, quod proinde haud immeritò *Bibliothecam mathematicam* appellaueris. 7.

a apud Anton. Zara Episc. Petinensem de anatomia ingeniorum sect. 2. membro 9.
b l. 4.
c in Platonis calumniatorem.
* l. 2. de regno c. 14.
d de excusat. art. l. 10.
e l. 16.
f lib. de vinculo spiritus cap. 2.
g ep. 101.
h or. 10.

CAPVT XIV.

Armarium decimumquartum.

Eius inscriptio.

PHYSIOLOGI.

1. HOc interest inter eam partem Philosophiæ quæ *Physica* dicitur, & eam facultatem quæ *Physiologia* nominatur, quòd illa persequatur vniuersales corporis naturalis causas & effectus; hæc de singularibus inquirat, & ea contempletur. Quo in genere est historia naturalis Plinij, Rondeletij piscium, Gesneri quadrupedum, Dioscoridis plantarum, Æliani animalium, Ornithologia, &c. Aldroandi; nec minus admirabilitatis hoc armarium continebit quàm proximè superiora, neque vlla ex parte illis, (quandoquidem *Physiologia est triuium, & curia, atque comitium scientiarum*, vt eam Astyages Phylosophus vocare consueuerat) in librorum numero: nam si quot sunt res creatæ, tot sunt libri (aiebat Magnus Antonius) in quibus ipsimet illiterati legere possint mirabilia de Dei Opt. Max. bonitate, sapientia, potentia, & reliquis perfectionibus diuinis, iuxta illud regij Vatis, *Quia non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini*; quàm locuples erit istud armarium in quo explicatur vniuersæ naturæ maiestas, (*nam & colossorum similitudines in perexiguo annulo exprimuntur*, vt dixit Plato [a]) vniuersæ (inquã) naturæ, quam D. Basilius [b] rectè & conuenienter ad præsens institutum διδασκαλεῖον καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, *Academiam & Gymnasium animorum* nominauit; & eum secutus Pisides [c] σχολὴν κτισμάτων, *scholam creaturarum*, & Leo Pontifex [d] *publicas paginas.* Equidem maximoperè optauerim diligenter conquiri atque haberi eos libros, qui à variis auctoribus quamplurimi editi sunt, *ne tanta Dei opera sine teste sint*, inquit Seneca [e]. Porrò tam multos de hoc argumento scriptos fuisse nec ego miror, nec miratus est D. Chrysostomus [f], cuius hæc sunt verba vsquequaque verissima. *Enarranti Dei miracula vndecunque inceperit luculentum fore procemium, siue à cœlo, siue ab aere, siue à terra, siue à seminibus siue à plantis, siue à brutis, & vbique inuenendum immensum pelagus narrationum: in singulis verò elucet* (vt dixit D. Fulgentius [g]) *Dei mirabilis sapientia in dispositione, & virtus in opere.*

Psalm. 70.
a initio Cosmop.
b hom. 1. in exaëm.
c in hex. apud Cresf. sess. 1 cap. 13. l. 3 myst.
d Serm. 7. de ieiun. sept. mens.
e de beata vita c 31.
f hom. in Ps. 110
g l. de fide ad Petrum.

2. De cœlestium corporum immensitate nihil dico, nihil de velocitate, quæ adeò mirabilis est, cùm tanta sit, *vt solem quem velocissimum omnium esse scimus, nemo nostrûm videat moueri, nec ire crederemus, nisi appareret ipse.* Nihil de cœlestium orbium pulchritudine, nisi quod dixit D. Ambrosius [h], *Quomodo per lunæ & stellarum fulgorem cœlum velut quibusdam floribus coronatum ita igneis luminaribus micet, vt paradiso putes vernante depictum spirantium rosarum viuis monilibus renitere, vnde & à plerisque* ORNAMENTVM COELI *est nuncupatum, eo quòd sit stellarum monile pretiosum.*

Sen. 1. nat. qq c. 3.
h 4. hex. c. 2.

De

De singulis elementis quid? Quàm bellè includentur in hoc arma- 3.
rio infiniti libri qui sapienter de illis scripti sunt? imò & ipsa in eo includi debent: nam (vt dixit Magnus Leo [a]) quatuor illa principia & mundi cardines sunt velut quatuor Euangeliorum libri continuò aperti omnibus discere volentibus quid prædicandum, quid agendum. Ac primùm quidem quàm prodigiosa scribi possunt de sphæra ignis eiúsque natura, quæ *voracitatem auidissimam sine damno sui pascit? Quàm luculenta de tenera corporum omnium veste, cœlorum omnium indice, organo temporum, machina, per quam omnia fiunt, visa animantium opitulatore, officina mirabilium Dei; armamentario naturæ?* Aërem intelligo. *Quàm amœna de omnium amœnitatibus & meandris maris ac fluminum aquæ, quàm prodigiosum videtur* (exclamat Philo [b]) *id quod dissolubile est contineri à dissolutiuo*, *videlicet terram* ab aqua? Rursus, quàm mirabiles sunt *fluctuum saltus, & prouidentiæ frænum quod illis iniectum est; & quo impediti terras inundare nequeunt, sed cùm contra arenam cum impetu feruntur, positos tamen sibi terminos pertimescunt, & dum legem sibi à Deo latam illic inscriptam vident, instar contumacis equi, qui à sessore fræno retractus collum reflectit retróque cedit, refugiunt; quasi & eius facti illos pœniteat, quòd arenis appellere ausi sunt*: sed & nauigationis cōmoditas quanta & quàm multiplices commoditates hominum generi affert, *quod cùm vnusquisque paruum apud se possideat terræ cespitem, quasi totius mundi rerum dominus efficitur, earúmque facilem vsum adipiscitur, vniuersúsque orbis efficitur omnibus tanquam vna mensa, nullo probibente sumere quod vbique est.* Quid de mirabili fontium thermarúmque varietate & commodis? Quis terram dignè vt par est describat? *pulchrum mundi subsellium, nutrimentum, eandémque nutricem terrenorum omnium*, atque eius in fœnore agricolis reddendo fidem? Quis reliquam mundanæ domus supellectilem enumeret? plantas, herbas, flores, fructus, semina, piscium, auium, quadrupedum immensitatem, exilitatem, artificia, miracula; denique quid *homine magno* (sic mundum Physici apud Macrobium [c] appellant;) vel quid *breui mundo*, seu *microcosmo*, (sic hominem passim vocamus) præstantius? quàm illustre, quàm amplum Physiologis scribendi argumentum?

a Serm. 8.

Pl. l. 1. c. 107. Tertull. lib. contra Valentin. c. 13. Mercur. Trif. cap. 8. Ansel. Theodor. or. 2. de prouid. Plin. l. 2. c. 38. Sat yr. 13.

b lib. de plant. Noë. Theodor. serm. 2. D. Chrysost. l. de compunct. cordis.

Trismeg. in Pim. c. 11.

c l. 2. in somn. Scip. c. 12.

Hæc omnia quæ per occasionem obiter dicta sunt, & longè plura 4.
quæ habet Theophilus Raynaudus in pererudito libello *de scala visibili à creatura ad Deum*, sunt Physiologorum curricula & disputationes; quos ius latium in literaria Repub. ipsa natura rerum & ratio habere vult. *Natura enim artis sibi & pulchritudinis suæ conscia spectatores nos tantis rerum spectaculis genuit, perditura fructum operis sui, si tam magna, tam clara, tam subtiliter ducta, tam nitida, & non vno genere formosa solitudini ostenderet: vt scias illam spectari voluisse, non tantùm aspici. vide quem nobis locum dederit; in media nos sui parte constituit, & circumspectum omnium nobis dedit.* Trismegistus tamen [d] optabat commodiorem rerum naturæ contemplationi locū quàm quem homines in hoc orbe tenent, & quem proximè superioribus verbis Seneca attigit. *Vtinam* (inquit Mercurius termaximus) *tibi daretur facultas, vt alarum adminiculo in sublimem aëris plagam volares, mediámque inter cœlum & terram*

Sen. l. de beata vita.

d in Pim. c. 5.

 regionem

regionem fortitus conspiceres terræ quidem soliditatem, maris diffusionem, fluxum fluminum, aëris amplitudinem, ignis arctam celeritatem O felicissimum, fili, spectaculum, ô beatissimam visionem! siquidem vno luminum motu seriem totius mundi comprehenderes, immobilémque factorem concitum, latentem quoque perspicuum cerneres. Hæc ille. Ego verò non tantùm queo indicare tibi locum eo loco, quem cupit Trismegistus, aptiorem; sed & constituere te possum in tali sede, vnde maxima & minima, proxima & remota, & quæ in summa tellure, quæque in eius abdita sunt visceribus, & quæ in extima aqua, & quæ in ima, & quæ vspiam sunt, contemplari possis. Instrue armarium istud Physiologorum libris: nihil erit in huius vniuersitatis ambitu & naturæ finibus, quod se non tibi sistat inspiciendum, versandum ac propè contrectandum.

5. Alchymistarum libris, qui sunt hac ætate plurimi, cur præcludi hæc Bibliotheca omnino debeat, non satis video; dummodo nihil contra pietatem & bonos mores afferant; hoc autem armarium proprius eorum locus esse videtur. huius quidem artis longè plures essent commentarij nisi Diocletianus Imperator Ægyptios arte chymica auro fretos rebus nouis studentes mulctasset omnium librorum exustione. Sola tabula Mercurij, Trismegisti (quam *smaragdinam* vocant) *vel* τῆς *χυμίας*, reperta inter ipsius mortui manus in obscuro quodam antro, sat amplum fuit argumentum scribendis multis commentariis. Fabula de aureo vellere nihil aliud innuebat ingeniosis illis inuolucris, præter mirabilem quemdam librum in velleribus, seu ouina pelle conscriptum, quo tota Chrysopœiæ scientia continebatur, & quo potiri nemo posset, vel saltem nemo eius intelligentiam consequi; nisi, ceu alter Iason, perfunctus esset longa & difficili nauigatione ac multis laboribus; hoc est, nisi priùs suis ipsius manibus laborando, vsum, (quam praxim vocant) didicisset. de huius fabulæ interpretatione in hunc sensum quem attigimus pulchrè Suidas.

Geber. Arabs in sua Alchymia. Hortulanus qui indignum discipulum sapientiæ se dicit.

6. Verùm de hac arte quid? laudabimus illam, aut damnabimus? Ego (vt nonnemo dixit) dignam esse censeo illo honore, quo probam mulierem definit Thucidides. *Illa* (inquit) *optima est, de cuius laude, vel vituperio minimus sermo sit.* Placet stare Famiani Stradæ iudicio [a]. Qui auri confectutæ hoc tempore student (inquit) fumosi homines & deuota igni capita, quamuis auri comparandi quam cupiunt artem nunquam adinueniant, multa tamen eâdem operâ condiscunt, ac sæpenumero mira naturæ arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum quod viuit micátque perpetuò, conflandi auri occasione repertum potius quàm inuentum ferunt. sic hodie rationem gemmas emaculandi, aërem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen vsurpandi, aliáque complura haud prorsus auro inferiora didicere nonnulli dum vnicè aurum quærunt. Quare non operam ij perdunt, qui defraudati licèt auro, in hæc tamen admiranda plerumque diuertunt.

Cornel. Agrippa lib. de vanit. scient.
a prol. 4. hist. l. 2.

CAPVT

CAPVT XV.

Armarium decimunquintum.

Eius inscriptio.

MEDICI.

SI præiudicium sumpseris ex facto Romanorum, qui templum Æsculapij, cùm reciperetur is Deus, extra vrbem fecerunt, iterúmque in Insula, si Plinio & Catoni auscultas de Medicina loquentibus, locum fortasse dabis in tua Bibliotheca Medicis prorsus nullũ. Cato quidem Regum nomini infensissimus, *non magis amabat medicinas, quàm reginas.* Plinius præterea quæ libri vigesimi quarti capite primo habet, ait *theriacem* (quæ vulgò habetur princeps medicamentorum) *esse excogitatam compositionem luxuriæ; & luem morum non aliunde maiorem quam è medicina.* Idem alio loco [a] hæc inquit. *Nõ fecit cerata malagmata, emplastra, collyria, antidota parens illa & diuina rerum artifex,* (naturam intelligit) *officinarum sunt hæc, imò veriùs auaritiæ commenta, &c. scrupulatim colligere, ac miscere vires, non coniectura humana opus, sed impudentia est.* Tum alibi [b] inuehitur in eius artis, vt loquitur, *vanitatem,* quæ adhibet ad compositiones suas, humanas carnes, quod qua coniectura induci potuit, non videt. hæc & pleraque alia iactari solent contra artem medicam à cauillatoribus iocularijs potius quàm à cordatis hominibus, quæ dicteria & sannas si aliquo loco haberemus, dicendum continuò foret inutile esse in hac Bibliotheca armarium Medicæ facultatis. 1.

a l.22. c.24.

b l.28. c.1.

Nihilominus omnino valde imperfectum sit illud Museum, in quo Medicorum commentarij defuerint; sunt enim fœti infinita eruditione, imò & humanæ vitæ admodum salutares: nec pluris facienda sunt, quæ intemperantis linguæ homines contra hanc artem blaterant, quàm quæ passim contra Iurisprudentiam, Rhetoricam, Poësim, Mathematicas disciplinas, Philosophiam ac reliquas ferè omnes scientias imperiti quidam, aut proprio naturæ vitio rerum omnium pulcherrimarum maledici loquuntur. Item iniquè faciunt quicumque vitia certorum hominum præposterè bonis rebus abutentium in res ipsas, aut artes ex sese optimas conferunt. *Parum docti & satis seduli Medici* (inquit Sidonius Apollinaris) *multos officiosissimè occidunt.* Est ita prorsus: sed arguto isto dicterio non tam ars medica, quàm medicæ artis inscitia accusatur plurimarum mortium, eóque ferè recidunt quæ contra Medicos vsurpari solent cauillationes. Artem non reprehenderunt duo illi grauissimi auctores Plinius & Cato, quos adduximus, sed peruersum artis vsum. Quin ipse Plinius [c] *medicinam rem vtilissimam* appellauit, *nullámque artem ea fructuosiorem* esset dixit. Et Cato subiicit quâ medicinâ & se, & coniugem vsque ad longam senectam perduxerit, profitetúrque esse commentarium sibi quo medeatur filio, seruis, familiaribus. Porrò potiùs suspicienda est humana intelligentia in theriace scrupulatim con- 2.

c l.29. c.1.

ficienda, aliisque id genus compositionibus medicis, quas alexipharmacas, & pancrestas, & apotropæas, & alexicacas esse manifestò experimur, quàm earum confectio vanitati, ostentationi, impudentiæ, & auaritiæ adscribenda, vt parum consideratè (ne quid grauius dicam) Plinius fecit. Quasi verò omnia integra perfectaque ad vsus & commoditates hominum natura suppeditet, vetétque artem, & humanæ industriæ subsidia audere. Plurimarum etiam rerum vim, potestates & salutares permixtiones interdum ipse casus docuit, (vt in arborum insitionibus, ipso Plinio teste, liquet) alias peculiaris prouidētia diuini Numinis suggessit, alias peritorum & sagacium hominum coniecturæ & experimenta inuenerunt. Cæterùm si Medicus propinans pharmacum volens, aut nolens mortem ægro inferet; tum imperitiam artis, aut imprudentiam, aut personæ maleficium accusa potius, quàm succos, quàm medicamenta, quàm artem. Si tamen hæc ars separari à probitate eam
Vlpian D. de decr. ab ord. fac. l. 1. — exercentis potest: nam sicut Cato oratorem definire solebat, *virum bonum, dicendi peritum, qui probitate morum & artis peritia commendatur*; & Isidorus Pelusiota [a] non aliter medicinam quàm τέχνην φιλόσοφον nominat, vt videatur ei esse debere indiuidua comes sapientia.
a l. 1. ep 391.

3. Venio nunc ad elogia huius artis ipsiúsque operum, ne nos soli eam defendere, eiúsque patrocinium sumere videamur contra Medicorum accusarores. Non referam Homerum omni, vt memorant, scientia excultum, dixisse,

Iliad 11.
> Ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἀνδρῶν,
> *Vir Medicus multis viris æquiualet.*

b l. 1. Satur. — Sileo artem medicam à Macrobio [b] constitui supra reliquarum humanarum artium apicem, cùm illam *scientiam consecratam* indigitat. Non dicam Philonem Medicum alexipharmacas quasdam compositiones, non solùm *regias* appellasse, sed etiam θεῶν χεῖρας, *Deorum manus*, & Plutarchus [c] refert Hippocratem [d] medicam facultatem *Deorum munus* nuncupasse: taceo in Auicennæ commentariis quoddam genus medicaminis cognominari *donum Dei*: cætera id genus non commemoro, ne fortè dicas Medicos suarum rerum ingeniosos prædicatores & præcones strenuos scruta sua pulchrè diuendere, res futiles pro illustribus artificiosè inducere, imò & exhibere nobis velut quosdam è machina Deos illos, qui artis medicæ authores sint. Est in prōptu verissima laus & commendatio huius artis omni exceptione maior, vtpote diuina ex
c apud Rhodig. l. 28. c. 11.
d ep. ad Abderitas.

Eccl. c. 38. — Siracidis ore, *Honora Medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus; à Deo est omnis medela, & à Rege accipit donationē: disciplina Medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatorum collaudabitur; Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.* Non arbitror naturalem vllam scientiam illustriori commendatione in sacris paginis vel probari, vel etiam suaderi: quæ fortasse ratio D. Gregorium
e de Trin. — Nyssenum [e] impulit vt Medicorum artem περὶ τὴν κατὰ τὸν βίον σπουδαζομένων ἁπάντων, *omnibus huius vitæ rebus nobilissimis præstare*, eorúmque professionem, esse ipsammet *humanitatem*, φιλανθρωπίας τὸ ἐπιτήδευμα, licèt in-
f consol. ad Marc. c. 22. — terdum & secare, & vrere, & (vt ait Seneca [f]) *lacerare, & ossa viuis legere, & totas in viscera manus demittere* cogantur. appositè in hanc senten-

tiam

tiam D. Augustinus [a] *corporis medicina si altiùs rerum originem repetas non inuenitur, vnde ad homines manare potuerit, nisi a Deo, cui rerum omnium statu, salúsque tribuenda est.* a l. 3. de ciu. c. 12 & 17.

Itaque instrues diligenter (si me audis) armarium istud Medicorum libris, vt habeas non solùm panarium, verumetiam multiplicis erudi- 4.
tionis promptuarium; instrui autem & repleri facilè potest, nam incredibile est, quam multa huius facultatis volumina prodierint. Omnino mos erat, vt Medici dum ægrotorum domos obirent, circumferrent secum varios & multiplices libellos, *πολυπλόκους βίβλους*, (inquit D. Basilius [b],) b hom. 21.
quos ipsimet lecto affixi & morbo impliciti perlegerent, indéque sibi medicamenta seligerent. Quàm grandis Bibliotheca ex iis fieret si superessent; & cùm tres in partes diducta sit medicina, vna quæ victu, al- Corn. Cels.
tera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur, prima *διαιτητικὴ*, al- l. 1. c. 1.
tera *φαρμακευτικὴ*, tertia *χειρουργικὴ* dicitur: scriptorum in tribus hisce facultatibus libros huc referes, & ordine quosque suo dispones, siue præcepta de tuenda valetudine solummodo tradant, siue sola ad depellendos morbos, & recuperandam valetudinem remedia.

Quemadmodum enim *ἱματίων ῥαπτῆρες ἀκεσταί εἰσί τινες, οὕτω καὶ ἰατροὶ* 5.
ὅταν τινὲς νοσῶσι τότε ἰῶνται τούτους, sunt quidam sartores lacerarum vestium, Xenoph. l. 1.
mangones & veteramentarij qui in centonibus reconcinnandis semper occupan- Cyroph.
tur; sic sunt quidam Medici medentes tantùm quando incidimus in morbum. Hîc etiã suus erit locus anatomicis, hoc est, mortuorum corporum incisoribus, quos Cornelius Celsus [c] *latrocinantes medicos* appellatos fuisse c l. 1. c. 2.
tradit, quòd intestina seruentur & lacerent, considerarent ea quæ natura clausit, eorúmque posituram, colorem, figuram, magnitudinem, ordinem, duritiem, mollitiem, læuorem, contactum, processus denique singulorum, & recessus; & siue quòd inseritur alteri, siue quòd partem alterius in se recipit. Atque hi superiores de re medica potissimũ scripsere.

Est & aliud genus adulterinæ cuiusdam medicinæ, quam quidam Medicus amicus meus superioribus medicinæ facultatibus mihi adnumerabat; cámque lepidè vocabat voce ab Italis perita *φορφαντικὴν* hanc artem factitant circumforanei circulatores, ac sæpenumero præstigiatores acetabularij, qui fallaciis suis & caliculis vbi diu plebem tenuerunt, diuendere solent.

Nitelas oris ex Arabicis frugibus, Apul. apol. 1.
Tenuem candificum, nobilem puluisculum
Complanatorem tumidæ gingiuulæ,
Conuerritorem pridianæ reliquiæ,
Ne qua visatur tetra labes sordium,
Restrictis fortè si labellis riseris.

atque interdum olea, vnguenta peregrinæ conditionis exhibent, pollicentúrque mera naturæ miracula: homines istius generis non solent mandare scriptis sua arcana: per manus ista (vt loquuntur) secreta, & quasi de aure in aurem tradi consueuerunt fidissimis & intimis: non vulgant suarum aquarum, oleorum, vnguinum, stimmatum, puluisculorum aliarúmque id genus rerum vim & potestates, contenti eas iactare in vulgus è pegmate.

De

6. De Chymicorum secta quid dicemus? dabimus ne locum eius auctoribus & cultoribus in hoc armario, cùm iam & multi, & scientiam suam libris illustrent? non video cur illos omnino proscribas & repudies. Si tamen omnes chymici similes forent Theophrasto Paracelso Heluetio, à quo iam vulgus illos *Paracelsitas* vocat (rectè, aut perperam, non statuo) profectò non magnopere instructas haberent Bibliothecas. Sycophanta enim iste, idémque magus aiebat (vt est apud Sennertum [a]) *suam Bibliothecam non continere sex paginas, & decem annis se librum nullum legisse*. Nec mirum id quidem. nam (vt perhibent) fuit linguarum Græcæ & Latinæ inscientissimus, & Germanicæ parum peritus. de hoc homine plura Sennertus.

a l. de consensu & dissensu Chymicorum Aristot. & Galen.

Caput XVI.

Armarium decimumsextum.

Eius inscriptio.

HISTORICI SACRI.

1. VNo armario res gestas superioris æui quis putet comprehendi posse? Nec bene ampla conclauia sufficere queant capiendis omnibus tum prophanis, tum sacris historiis; vt nec longa oratio par est earum vtilitati prædicandæ. De historia hoc vniuersim dictum esto, *speculum esse lucidissimum*, in quo totius anteactæ vitæ ab ipsis Orbis incunabulis negotia, Imperiorum ortus, progressiones, inclinationes, obitus mutationes, ritus gentium clarissimè lectoribus proponuntur: *scholam esse* in qua non tam verbis, quàm factis & exemplis (quod longè potentius est) ad omne officij genus forensis, militaris, sacerdotalis, regij, priuati, hominum genus instituitur, & salutaria monita ad componendos mores haurit. Historia est ἐξ ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα, *ex qua curiosa & erudita germinant consilia*, inquit Æschylus [b]. Est *Tripus* & velut fatidicum antrum, quò quicumque se contulerit sciscitaturus, non modò refert oraculis Apollineis veriora responsa; verumetiam & ipse vates fiet, & ex iis quæ præteriere, facultatem coniiciendi ea quæ futura sunt, hauriet. Est *lux temporum, magistra vitæ, testis veritatis, officina prudentiæ*, ἀπονωτάτη παιδεία ἢ χρυσίμη γυμνασία. *Sol* lucentissimus & velocissimus, qui breuissimo tempore omnium ætatum memoriam contemplatur. Aureum est istud inter cætera D. Gregorij Naz. in laudem historiæ [c]. *Præclarum est*, inquit, *mentem historiarum cognitione instructam ac refertam habere, historia enim conglobata quadam & coaceruata sapientia est, hominúmque multorum mens in vnum collecta.*

b Ἑπτ. ἐπ. Θηβ.

Niceph. in proœm. Biz. hist.

Arist. Rhet. c. 5.

Diod. Sic. l. 1.

c de Nicobulo ad patré.

2. Non est nostri muneris, vel instituti statuere hoc loco, quid inter sit inter Annales, Historiam, & Commentarios; sunt in manibus qui hoc præstiterunt; solùm definio non tantum inter se differre quin communibus laribus earum rerum scriptores vti debeant. Idem dictum sit

Fam. Strada in prolus.

de

de Chronologis, siue illis temporum inuestigatoribus, qui singula solent subtiliùs exquirere, quoto mense, quoto lunari cyclo, quo die, qua hora, qua æra, qua olympiade, qua epocha, quibus consulibus, quo anno à Virginis partu, quo ab Vrbe & ab Orbe conditis præcisè contigerunt; in quo studio minutus est, atque (vt interdum sum expertus) valde ingratus labor, fructúsque haud rarò operæ impar, quia in istis rebus lapsus & error est admodum facilis; vt videatur esse res plusquam humani ingenij tempora remetiri, atque infinitas eorum particulas cum eorum euentis certò componere: nec immeritò Torniellus [a] dixit ad præterita tempora extendi posse illud Christi Domini [b], *Non est vestrûm nosse tempora, vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate*; & illud Ecclesiastici [c], *Arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies sæculi quis numerabit?* Difficilem illam prouinciam susceperunt Ptolemæus in Almagesto, Iosephus Scaliger in libris de emendatione temporum, Dionysius Petauius in doctrina temporum. Quædam habet in hoc argumentum Illustriss. Adamus Cintution Marchio de Estepa. &c. Chronologiæ singulariter peritus, quæ vellem citò faceret iuris publici. Hæc de historia & occasione historiæ, de Chronologia vniuersim breuiter. de sacra nunc singillatim paucula.

Baron. in præf. ad ann. Eccl.

a in præfat. in ann. Eccl. vet. Test.
b Act. 1. v. 7.
c Eccl. 1. 2.

Sacram historiam non illam propriè hoc loco intelligo, quæ canonica est., & quæ inter Hagiographa censetur, cui inest omnis ea vtilitas, maiestas & amœnitas, quæ est in omnibus historiis, adeóque longè amplior & diuinior. De qua hoc tantùm habeo dicere quod monuit Magnus Gregorius [d]. *Ad hoc vt quis diuina mysteria veraciter ostendere valeat, opus est vt priùs historia radicem figat, & post fructus spiritus per signa & allegorias proferat.* Sacra illa & canonica historia ad primum armarium pertinet; ad istud verò illa quæ religionis monumenta ex professo complectitur: in cuius commendationem accipe quod celebris scriptor & acer Berengariomastix grauiter & verè dixit, *Ecclesiastica historiæ, & sanctorum Patrum gesta, tametsi illam excellentissimam auctoritatis arcem non obtinent, quæ donata sunt scripturæ, quas propheticas, seu Apostolicas nuncupamus; hoc tamen probare sufficiunt quòd hanc fidem quam nunc habemus, omnes fideles qui nos præcesserunt à priscis temporibus habuerunt.* legerat quiddam haud absimile in Hieremiæ vaticiniis; *State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* Si filum istud sedulò tenerent & constanter sequerentur errones Neomystæ in suis opinionum labyrinthis, longè facillimè se extricare possent: si intuerentur istud sydus, non impingerent in latentia saxa hæreseos cum certo naufragio fidei & æternæ salutis. Præter hoc quid delectabilius est, quàm ex *historia specula* contemplari Ecclesiam Christianam veluti lapillum excisum ex horrenti caucaso Gentilitatis excreuisse in sublimem montem, qui fastigio cœlos æquet; videre ex infelici arbore decerptum surculum, atque insitum in bonam oleam, modo planè mirabili vniuersum orbem complexum esse; aut è tenui virgulto excreuisse in tantam firmitatem, vt illi rectè tribuas illud,

3.

d hom. 2. in Ezech.

Lanfranc. in comm. de Euchar contra Berengar.

Hierem. c. 6.

Duris vt ilex tunsa bipennibus,

Nigra feracis frondis in algido
Per damna per cædes ab ipso
Ducit opes, animúmque ferro.

4. De Sanctorum vitis & rebus gestis, de ordinum Religiosorū annalibus, seu chronicis, seu historiis libenter dissererem, nisi seruandus esset in scribendo modus. Sola diui Cypriani memoria Gregorium Theologum [a] sanctitate perpluebat.

a or.18.

5. Quid innumerabilis multitudo inuictissimorū heroū in castris Christi proprio sanguine coruscans? Quid virginum integerrimarum chori insito candore illustres? Quid eorū qui rebus sæculi generoso despectu valere iussis religiosæ philosophiæ disciplinam secuti supra humanam conditionem sese virtutibus efferunt? Quid infinitorum præsulum Senatus sanctitate & comitatu diuinarum virtutum augustior quàm cœlum stellis? Quid omnium ordinum, omnium gentium, omnium ætatum, sanctorum virorum & mulierum cœtus, qui inter huius vitæ delitias, ita mentem & sensus auocarunt à peruerso earum vsu, vt non tam cum hominibus, quàm cum beatis mentibus commercium instituisse videantur? Quæ singulorum facta (Deus immortalis!) quæ exempla, quæ præcepta in illis historiarum monumentis, quæ scriptores Ecclesiastici de illorum rebus gestis nobis reliquerunt? de quorum singulis possis meritò dicere quod legere me memini apud S. Hilarium Arelatensem [b] de S. Honorato, qui dicere solebat istius generis homines *natos esse in exemplum*, & quasi ἀρετῆς εἶδος, *virtutu simulacrum* propositum in historiæ pegmate ad imitationem & exemplar; πυρσὸν esse sublatum in summis turribus, vel montibus dirigendæ errantium nauigationi ἀφανεῖς τῶν ἀστέρων, *insignes in polo stellas, vitæ amussim & normam*, expressa magisteria probitatis. hæc cùm ita se habeant, valde tibi suadeo, vt diligenter tibi compares & disponas in hoc armario historias Ecclesiasticas, eásque inspicias velut sacras tabulas in quibus viua spiránsque virtus proponitur.

b in vita S. Honorati. S. Greg. Naz. or. 21. Idem de vita Mosis & passim alibi apud Cresol. l. 2. myst. 2. 31 sect. 1. D. Ambr. l. 2. de Virg.

CAPVT XVII.

Armarium decimumseptimum.

Eius inscriptio.

HISTORICI PROPHANI.

1. QVanta sit historiæ amœnitas intelliges ex Maximi Tyrij dissertatione duodecima [c]: illius fragmentum assuam huic capiti tanquam laciniam Tyriæ purpuræ. percurre illam mente & oculis. crede mihi, placebit. sic habet. *Sermonibus honestis pascendi sunt animi. Quibus? qui ad superiorem cogitationem temporum eos reuocent, résque iam olim gestas spectandas proponant. Nihil est iucundius quàm in historia versari, quàm sine labore vllo passim diuagari, omnia simul loca intueri, omnibus bellis sine*

c num. 7. 3.

ſine periculo intereſſe, infinitum temporis ſpatium contrahere, infinitas res geſtas ſimul cognoſcere, quæ ab Aſſyriis, quæ ab Ægyptiis, quæ à Perſis, quæ à Medis, quæ à Græcis factæ ſunt; bello nunc terreſtri, nunc nauali, nunc concionis media videri intereſſe conſiliis; cum Themiſtocle in mari, cum Leonide in terra pugnare, cum Ageſilao traiicere, cum Xenophonte incolumem redire, amare cum Panthea, venari cum Cyro, regnare cum Cyaxari. Quòd ſi ſapiens ea de cauſa Vlyſſes dicitur quòd vafer eſſet,

Multorúmque hominum mores luſtraſſet & vrbes
Dum ſibi dum ſociis reditum, paritérque ſalutem
Apparat;

multo ſapientior eſt qui extra periculum hiſtoriæ lectione ſeſe explet. Charybdim videbit, ſed ſine naufragio; ſirenas audiet, ſed ſine vinculis; cum Cyclope aget, ſed miti & pacato: & ſi eo nomine felix fuiſſe Perſeus iudicatur, quòd paſſim alarum vagaretur beneficio totam terræ naturam, omnia intueretur loca; multo lenior certè & ſublimior his Perſei alis habenda eſt hiſtoria, quæ paſſim animum circumfert noſtrum, nec nudus ei ſimplicéſque res oſtendit, ſed & hominum & fluuiorum origines. Deinde paulo pòſt. *Sola harum rerum narratio eſt quæ genus mortale, cui nihil æquè caducum eſt niſi quòd pereat, quòd deficiat citiùs, memoriæ beneficio æternitati æquat: quòd virtutes eius conſeruat, immortali gloria actiones eius compenſat. hoc eſt, quòd Leonides non à Lacedæmoniis illius æui tantùm celebretur, non tantùm ab Athenienſibus, quos illa ætas tulit, Themiſtocles laudetur. Manet etiam nunc Periclis imperium, manet iuſtitia Ariſtidis, Critias adhuc pœnas luit. Alcibiades adhuc in exilium abit; &, vt verbo abſoluam, narratio hiſtorica, & eos qui primò legunt mirifica voluptate oblectat, & eos qui iam legerunt iucundiſſima cognitione reficit.* Hæc Maximus Tyrius de ſuauitate quæ ex hiſtoriarum lectione percipitur; cuius voluptatis magnitudinem probant aniles fabulæ, quæ mirificè tenent audientium animos, licèt ſint duntaxat ſimulacra hiſtoriæ: videáſque audientes interdum immori cupiditati ſciendi ecquem exitum res habuerit: quódque hiſtoriam magis commendat eſt, quod ſit cum ſingulari vtilitate coniuncta.

Ipſimet DD. Auguſtinus [a] & Hieronymus aiunt ſacrarum literarum interpretes iuuari plurimùm prophanæ hiſtoriæ ſubſidiis ad eruendos ſenſus legitimos. *Quidquid de ordine temporum tranſactorum indicat ea quæ appellatur hiſtoria, plurimum nos adiuuat ad ſacros libros intelligendos, etiam ſi præter Eccleſiam puerili eruditione diſcatur: nam etiam per Olympiadum, & per Conſulum nomina ſæpe multa quæruntur à nobis; & ignorantia conſulatus quo natus eſt Dominus nonnullos coëgit errare, vt putarent quadraginta ſex annorum ætate paſſum eſſe Dominum, quia per tot annos ædificatum eſſe templum dictum eſt à Iudæis quod imaginem Dominici corporis habebat.* D. Hieronymus [b] *fatetur ad intelligendas externas partes Danielis multiplicem Græcorum hiſtoriam neceſſariam eſſe.* 2.

a de doctr. Christ. l. 2. cap. 28.

b in proœm. comm. in Dan.

Nos quoque Ethnicorum exemplis quibus plena ſunt prophanorum hiſtoricorum monumenta attolli ad grandia, & incitari ad heroicas virtutes clarius eſt, quàm vt longiori confirmatione indigeat. imò etiam (auſim dicere) videtur plus illis interdùm eſſe virium ad permouendos animos ad honeſtatem, quàm in Chriſtianorum factis. Verùm 3.

quidem est Ethnicorum philosophorum aquam non salire in vitam æternam; & nec proinde contemnenda est. fit enim sæpe vt qui Christi, Apostolorum, & sanctorum Patrum monita temerè repudiant, non tamen audeant respuere documéta gentilium Philosophorum, ne dum luculentæ rationi & naturæ lumini repugnant, de potestate mentis
a ep.98. exisse videantur. Claudat istud armarium Seneca [a] his verbis. *Singula vicere tam multi; ignem Mutius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Rutilius, mortem Cato; & nos vincamus aliquid.* hos & infinitos alios compositos contra malam fortunam ac gloriosè viuentes spectare nobis licet, ex historiæ orchestra cùm volumus, & quandiu volumus. & verò, si nihil aliud in historia foret, quàm eius beneficio virum fieri, multum sanè fit. Nescire quid anteaquam natus sis acciderit, (ait Tullius) id est, semper esse puerum. fieri enim haudquaquam potest, quin valde proficias, *si diuini velut tabularij acta quæ supremæ cœlestis Curiæ libelliones* (sic
Plut. in Timoleonte. quidam historicos appellauit) *conscripserunt, frequenter teras.* Potes in historia, si libet, ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ κοσμεῖν, καὶ ἀφομοιοῦν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον, *tanquam in speculo ornare & componere vitam tuam ad alie-*
b pro Arch. *nas virtutes. exempla enim iacerent in tenebris* (inquit Tullius [b]) *nisi lumen literarum accederet*; exempla dico in vtramque partem, quæ vel sequare, vel fugias: in historia enim *hoc præcipuè salubre & frugiferum est* (dixit
c l.1. Liuius [c]) *omnis te exempli documenta in illustri posita posse intueri; vt inde*
Diod. Sic. 1. Bibl. Lipf. ciu. doct. l. 1. *tibi tuæque reip. quod imitere, capias; inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vites.* Quid plura? historia est φυλακὴ τῆς τῶν ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς τῶν φαύλων κακίας, εὐεργέτις τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, *custos virtutis illustrium virorum, testis sceleris malorum; benefica in omne humanum genus.* Ea si adest, adeò prudentiam perficit, vt ex pueris faciat senes: si absit, ex senibus pueros. Refert M. Tullius Lucium Lucullum Roma egressum *satis rudem* rei militaris, cùm totum iter & nauigationem confecisset partim percunctando à peritis, partim historias legendo, tam perfectum
Lud. Viues l.4. de trad. discip. Imperatorem in Asiam ingressum, vt Mithridates Rex, idémque sui generis hominum idoneus æstimator negauerit se Lucullo præstantiorem Imperatorem aut vidisse, aut legisse. Erit mihi pro sigillo aureo ad obsignandum hoc caput de historia, quod Thucidides dixit, *historiam possessionem perpetuam esse, quoniam semper fructus edit vberrimos.*

CAPVT XVIII.

Armarium decimumoctauum.

Eius inscriptio.

PHILOLOGI, POLYHISTORES.

1. SCio haud cuiuis notum esse quid propriè sit *Philologia*. mihi, cùm eius facultatis professio in hac regia Madritensi Academia incumbat, visum est quoque esse muneris mei paucis indicare quid sit. Itaque

Philo

Philologus, siue *Polyhistoris* dicitur, qui in Græcis & Latinis linguis poëticis, & oratoriis facultatibus; historiis, Philosophis præsertim moralibus, Physiologis, Cosmographis, Symbolicis, Gnomographis, Parœmiologis diu volutatus, ac probè excultus omni politiore literatura, est velut *susceptor & custos omnis ingenuæ antiquitatis*, & (si fas est ita loqui) *depositarius*. Rem totam faciliùs intelliges ex Seneca, qui partem philologici studij paulò accuratiùs attingit. *Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit, hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philosophiæ deditus, alius aliò suam curam mittit. Philosophus admiratur contra iustitiam dici tam multa potuisse: cùm ad hanc eamdem lectionem Philologus accessit, hoc subnotat, duos Reges Romanos esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Seruij matre dubitatur, Anci pater nullus. Numa nepos dicitur: præterea notat eum, quem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos* MAGISTRVM POPVLI *vocatum: hodiéque extat in augurabilibus libris; & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur* MAGISTER EQVITVM *est. æquè notas Romulum periisse Solis defectione, prouocationem ad populum etiam à Regibus fuisse.* Vides partem philologici instituti, & studij. Historiæ quoque debere esse peritum idem monet in ludo de morte Claudij. Claudius gaudet (inquit) esse illic Philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum: item Physiologiæ selectioris non ignarum par esse innuit Cœlius Rhodiginus [a] inter Philologos & ipse haud postremus: in placitis moralibus & sapientium dictis, adeóque in omni genere seu prophanarum, seu sacrarum literarum versatum eum esse postulant magnifica illa nomina, quibus tam Græci, quàm Latini hanc facultatem significant, nam Philologia interdum vocatur *Eruditio*, illustri sanè appellatione, quæ omnem intelligentiæ humanæ perfectionem comprehendit, argumento non leui maximæ dignitatis: interdum *Encyclopædia* dicitur, hoc est, omnium artium & scientiarum cognitio, voce deducta à præstantia figuræ circularis: hæc est *Encyclica* illa *disciplina*, ex qua sermo humanus velut ex matre *veritatem* iustósque ac probos mores suscipit, & in lucem edit: interdum nuncupatur *literatura multiplex*, quam Codex Theodosianus [b] *omnium virtutum* (vtique intellectualium) *maximam* appellat; vel quòd viam sternat ad omne genus honestatis, sítque parens generatióque virtutum: de hac ipsa loquens Tertullianus [c] ait esse *instrumentum ad omnem vitam*, *& sine qua* (dixit Ennodius [d]) *nobilitas cæleste munus abiurat*: interdum *Crisis* dicitur; non quidem audacula illa leuitas, qua inauspicati tritagonistæ qui suo sibi iudicio vendicant imperium literarum, à quo tamen longè peregrinantur, (vt Demosthenis aduersùs Æschinem verbo vtar) tam superbè prorumpunt, vt omnibus scriptoribus inuerecundè oblatrent, superstitiosè, frigidè, atque haud rarò putidè appendant tanquam aurificis staterâ singulas librorum literulas & interpretationes & apices; ac se thesaurum effudisse autument, vel cœlo affixisse nouum sydus, si leuiculas coniecturas apparentis in scirpo nodi proferant erutas ex codice aliquo semiputri, exarato manu seruuli alicuius imperiti, & oscitantis. Apage morosos istos cauillatores, qui in via facili & plana offendicula struere gestiunt. Apage decretoriam istam pruriginem, quæ mole-

a l.6.c.16. ant.lect.

Philo l. de temulentia.

b de decur. vrbis l.1.

c c.1.de idolat.

d dict.schol. 2.

Guterius l.1. de iure man. c.26.

stâ suâ scrupulositate *Criseos* nomen ita in odium traxit, vt nunc minùs bene audiat, cùm tamen sit ingenij solertis, perspicacis iudicij, & consummatæ eruditionis appellatio. Meritò occini potest istis censoribus qui audent;

——Quæcumque parum splendoris habebunt
Verba mouere loco, quamuis inuita recedent:
——& incomptis allinere atrum
Transuerso calamo signum,

ambitiosa (vt aiunt) ornamenta recidere, parum claris lucem dare, arguere ambiguè dictum, mutanda notare, inquit Horatius. his Aristarchis rectè conuenit illud Martialis,

l. 2. ep. 2.
Nasutus sis vsque licèt, sis denique nasus. &,
Nescis heu nescis critica fastidia lima,
Crede mihi nimium turba sapit critica.
Maiores nusquam ronchi iuuenésque senésque,
Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

Haud tamen vllo modo velim videri eleuare, aut carpere eorum diligétiam, qui efficiunt, vt scriptores veteres habeamus emendatos: laborant equidem illi vtiliter spongiam & facem passim circumferendo eluendis librorum maculis, & locis obscurioribus illustrandis. solùm reprehendo superciliosarum quarumdam frontium arbitraria plusquam catoniana, qui censores facilius quàm par est, notant, emaculant, expungunt, distinguunt, inuertunt, restituunt, medentur, emendationes coniecturales, & coniecturas emendatrices faciunt, atque in obseruatione sæpe leuissima, ac prorsus friuola iactantiùs gloriantur, inque mustaceis laureolas quærunt, qui eas in triumphalibus habere non possunt. Eos item suggillo, qui vix benè & integrè perlectâ vnâ, aut alterâ libri alicuius pagellâ de toto opere velut è cortina pronuntiant, & gaudent omnium iudiciis præpostera ferre iudicia. Quintilianus Grammaticos ex propria professione circa loquendi scientiam & Poëtarum enarrationem occupatos, ait tam seuerè misto his iudicio fuisse vsos, vt non versus modò censoriâ quadam virgulâ notare, & libros qui falsò viderentur inscripti tanquam subditicios summouere permiserint sibi; verùm etiam alios auctores in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Id verò rectè, aut perperam, viderint ipsi.

2. Cæterùm non est passim obuius qui à Themistio describitur *πολύπειρός τις τῆς ἀληθείας ἰχνευτὴς, καὶ τῷ ὄντι πολύπειρος δίκην τῆς βασάνου λίθου, ἥτ' ἐπὶ Λυδῇ διακρίνειν παρασκευάζει τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ ἰθαγενοῦς χρυσίου.* qui præstans mente, iudicio, & vsu rerum plurimarum instar Lydij lapidis aurum verum ab adulterino distinguat. Is sanè esse debet Iouio doctissimo similis, de quo in hunc sensum S. Paulinus. *Omnium Poëtarum floribus spiras, omnium oratorum fluminibus exundas, Philosophia quoque fontibus irrigaris, peregrinis etiam diues literis, Romanum os atticis fauis imples.* quibus laudibus florere debet absolutus Philologus. Quamobrem & interdum hæc eadem facultas de qua loquimur vocatur à Græcis Πολυμάθεια, id est, *multiplex eruditio*, seu *varia literatura*, quam disciplinarum omnium vniuersitatem complexum esse D. Basilium testatur D. Gregorius Naz.[a] hic

a or. in magnum Basil.

his verbis, quæ ideo referre placet, quia iconem perfecti Philologi nobis tanquam sub oculos subiicinnt. *Quod disciplinæ genus est*, inquit, *in quo Magnus Basilius versatus non sit, atque ita eximiè versatus, quasi in eo solo elaborasset? sic nimirum omnia complexus, vt ne vnum quidem quisquam singula rursus ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisses: ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus scientiisque comparatur; qui cùm celeritate naturæ propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem; sic tamen vtrumque coniunxerat, vt non satis liqueret, vtro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica, illa, inquam, vim ignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent? Quis in Grammatica quæ linguam ad Græcismum format, historias colligit, metris præest, carminibus leges præscribit? Quis in Philosophia excelsa proculdubio scientia & sursum gradiente, siue eam partem spectes, quæ in actione & speculatione posita est, siue eam quæ in logicis demonstrationibus, aut oppositionibus & concertationibu versatur, quam Dialecticam vocant, in qua adeò excelluit, vt iis qui cum eo disputabant, faciliùs esset sese extricare è labyrinthis, quàm argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Iam verò Astronomiam, numerorum proportiones hactenus didicisse contentus, vt non ab iis qui in eiusmodi rebus sciti & eruditi sunt exagitaretur, quidquid supererat, vt pietatis cultoribus infrugiferum cõtempsit; adeò vt & quod elegit magis admirari, & prædicare liceat, quàm quod reliquit.* En tibi in magno Præsule philologici ingenij & eruditionis expressam imaginem, quas dotes & ornamenta idem Naz. Gregor.[a] in Basilio adolescẽte ita extollit, vt dicat, Ῥήτωρ ἐν ῥήτορσι, καὶ περὶ τὸν σοφιστικὸν θρόνον, φιλόσοφος ἐν φιλοσόφοις, καὶ περὶ τὰ ἐν φιλοσοφίας δόγματα, τὸ μέγιστον ἱερεὺς χριστιανοῖς, καὶ πρὸ τῆς ἱερωσύνης. *Priusquam ad sophistas* (sic tunc appellabantur Philologi) *& ad Rhetorum scholas accederet, iam erat Rhetor & orator; priusquam Philosophicis studiis imbueretur, iam Philosophus erat, sicut ante consecrationem, sacerdos.* Alias nomenclationes consultò prætermitto, quia mihi videor cumulatè planum fecisse, qui scriptores Philologorum nomine censendi sint, atque in hoc armarium referendi.

ποῖον μὲν εἶδος οὐκ ἐπῆλθε παιδεύσεως, &c.

a or. 20.

3\. Vná solùm huius facultatis appellationẽ, sordes auaritię, & veteratorię fraudes quorumdã sycophantarum abutentiũ ingenio suo, & sciẽtia odiosam effecerunt. Sicut prauus vsus Mathematicarum disciplinarum, Politicæ, Philosophiæ, ac Poëseos nõ semel nomẽ Mathematici, Politici, & Poëtæ in inuidiã traxit, cùm tamen illæ scientiæ laudabiles, & expetendę sint. Itaque hanc artem de qua nunc sermo est, sæpe dictam esse *sophisticam* reperio, hoc est, quasi sapientiæ cultricem; eiúsque professores *sophistas*, velut *sapientiæ studiosos*: quæ voces diuersis ætatibus, ac interdum etiam vno eodémque tempore diuersum omnino intellectum sortitæ sunt. Fuit tempus cùm *sophistæ* nomen tantæ fuit maiestatis, vt qui sophisticam profitebantur, ad declinandam inuidiam quibusdam aliis nominibus & diuersarum artium obtentu, vt Musices, Astronomię, poëticæ, diuinationis, Medicinæ aliísque eiusmodi vsi sint, τέχναις ταύταις προπετάσμασιν ἐχρήσαντο, eo quòd πάλαι σεμνόν τι ἦν, καὶ δι' ἀξιώσεως, olim grauitatis & maiestatis nomen esset plenissimum, adeóque honorificum, vt delatum sibi sophistæ nomen, vel suæ tenuitatis conscius, vel modestiæ

Plato in Protag.

Them. or. 4.

modestiæ studio Ælianus apud Philostratum [a] abnuerit; secus ac Libanium fecisse memorant, qui oblatam sibi ab Imperatore Palatij præfecturam postposuit sophisticæ professioni, τὸ σοφιστὴν τῶν μείζονα, sophistam quiddam maius esse & gloriosius pronuncians. Nec mirum id quidem; nam si verum est quod Himerius apud Photium dixit, scholam sophisticam, cuius Princeps & Rex erat Libanius (sicut de Iuliano dixit Eunapius *in proæresi*) fuisse βασίλεια Μουσῶν, Basilicam Musarum & regium domicilium, quis non malit potiri tam glorioso regno & imperio, quod soli gubernare possunt, qui omnium propè artium vniuersitatem ingenij sui amplitudine complectuntur; quàm imperatorij duntaxat palatij præfectum esse? quæ dignitas licèt amplissima sit, ab homine rudi & illiterato sustineri cum honore potest. hinc natæ perhonorificæ illæ appellationes quibus ornati sunt cultores huius scientiæ; ab aliis enim dicti sunt διδάσκαλοι θειότατοι, *diuinissimi Magistri*, ἔμψυχοι βιβλιοθῆκαι, καὶ περιπατοῦντα Μουσεῖα, *animata Bibliotheca, & ambulantia Musea*, ἀγάλματα σοφίας περιπατοῦντα, *ambulantia simulacra sapientiæ*, δεσπόται, *domini*, σοφίας καὶ παιδεύσεως πατέρες, *sapientiæ & rectæ educationis patres*, τύποι Ἑρμοῦ λογίου, *typi, siue spirantes imagines Mercurij sermonis præsidis*, aliísque insigniti titulis ac permultis honorum insignibus statuarum, inscriptionum, immunitatum, legationum, dignitatum, qua de re eruditè disputat suo more Cresolius [b]. Ac licèt impietas nonnullorum hominum istius generis, aut vanissima ostentatio extraordinariæ eruditionis, vel sordidè quæstuosa professio huius artis, qui honestius eam neglexissent, quàm vendiderint; aut quorumdam etiam præstigiæ contortis & fallacibus punctiunculis auditores circumuenientium ita in odium & offensionem traxerit nomen *sophistæ*, vt boni viri timidè illud vsurpent, quandoquidem ipse fuci faciendi peritus amor, & concinnandæ orationis vaferrimus artifex à Platone [c] σοφιστὴς vocetur; adeóque ipse cacodæmon veterator stygius, & tortuosus primæ hominum parentis circumscriptor, à D. Gregorio Naz. [d] dictus sit σοφιστὴς τῆς κακίας, & D. Basilio [e] πρῶτος, καὶ μέγιστος, καὶ ἀόρατος τῆς κοσμικῆς σοφίας, σοφιστής, *primus & maximus & inuisus mundanæ sapientiæ sophista*, & à Ruperto [f] *odibilium sophistarum maximus*. Tamen nec ita odiosa est hæc appellatio, quin Tertullianus [g] honoris gratiâ Melriadem appellet *Ecclesiarum sophistam*, quòd lucem multiplicis cognitionis & ingenij aliis porrigeret, & Ecclesiæ ritus scitè & eruditè interpretaretur: sicut Mamertus [h] laudans D. Augustinum, *sophistam* eum nominauit. Sic D. Gregorius Nazianzenus [i] sophistica quædam ornamenta, hoc est, variæ ac multiplicis eruditionis concinnitatem aspergi quibusdam suis scriptis desiderat. Dicere soleo in studiis humanioribus eodem ordine & loco esse Philologum, quo in theologicis Scripturæ interpretes, atque in mansuetioribus literis eum esse debere initiatorum Antistitem, mystarum Mystagogum, Musarum animam, vitam, cor, os; talem denique, vt ipse Phœbus oraculorum causâ adeuntes, ad eum velut ad interpretem suum, & præstitem remittat, & velut ad sacrarij sui custodem & æditcum.

a l. 2.

b theat. l. 1. c. 5. 6. 7. & 8.

Sen. ep. 29.

c in conu. & max. Tyr. diss. 8.

d or. 141.

e hom. 22.

f l. 3 c. 7. Cresol l. 1. c 4.

g contra Valent.

h l 2. de stat. an. c. 10.

i ad Adamantium.

4. Quod ad philologicum scribendi genus pertinet, *tessellatum* est; nimirum constat multis quasi diuersicoloribus tessellis, siue laterculis,

rediuiuis marmoribus,& veterum Scriptorum ruderibus Græcis, Romanis, Academicis, poëticis, oratoriis pulchro ordine & loco in vnum finem dispositis: vnde duplex nascitur legentibus commodum; primum, quòd concepta verba antiquorum Antistitum sapientiæ repræsententur magnâ fide, libris & capitibus vnde singula prompta sunt, indicatis: alterum, quòd eo scribendi genere nihil sit amœnius; nam quemadmodum ἱππεία equestris pedestrem, & hanc curulis subleuare solet, & ὥσπερ πλοῦς μὲν ὁ παρὰ γῆν περίπατος, καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν ἥδιστος, *vt nauigatio terrestris & ambulatio maritima suauissima est*; sic oratio Latina Græcam excipiens, & hæc illam vicissim, & stricta solutam, facit vt nunquam desit dulcis & iucunda oratio: at nihil est aliud Polymathiæ, seu Philologiæ studium, quàm continens & perpetua in eiusmodi rebus aceruandis, atque subiectæ sententiæ velut trabeæ vnionibus attexendis, occupatio. Lanam & purpuram hinc inde mittunt & subministrant locupletes scriptores; Philologus verò ex versicolorum liciorum florida varietate texit vestes artificio tam admirabili, vt nihil sit venustius, & quæ ita retexi possunt, vt ex natiuis coloribus, & ipsismet auctorum filis & laciniis quæ exhibet quisque sibi pannum & vestem pro arbitrio conficere possit; quod se fecisse innuit D. Cyprianus [a]. Neque est (vt loquar cum Cassiodoro [b]) cur hîc grunniat æmulus, & labio virulento submurmurans compilationi adscribat, quòd Philologus veterum sententias, alias quidem iam senio caligantes, vel ambigui sensus dubitatione perplexas, sitúque & neglectu vetustatis, propè abolitas studeat reuocare in euidentiam, & in præsentem materiam digerere; alias vim suam ingenitam & pulchritudinem semper retinentes, sempérque nouas ex auctorum libris velut nitentes flores ex hortorum areolis delibet, ac suo lectori offerat in vnum corpus non tumultuosè aceruatas, sed artificiosè dispositas: hoc faciens Philologus, non magis reprehensione dignus est, quàm apes (pergit idem Cassiodorus) quæ hac ratione mellificant, & in varios succos nouum saporem, maximámque virtutem quadam sui spiritus proprietate transfundunt; dum eos in suis cellulis confundunt & stipant: hoc tamen mirabilius est in philologicis succis, quòd si cui placet eos excernere, & gustare in se ipsis singulos, hoc vt lector possit, facit Philologus; sic enim eorum auctorum sententias quos in subiectum argumentum citat, permiscet & densat ingeniosæ iuncturæ velut coagulo, vt tamen impermixtæ remaneant, & singulas solitariè & seorsim lectoribus propinet. Hoc insuper in vermiculato stylo Philologi pulchrum & singulare est, quòd sæpenumero singulæ tessellæ sententiarum plus decoris & elegantiæ habeant in eo loco, vbi à Philologo positæ sunt, quàm haberent in eo vnde sunt promptæ: sicut videmus plurimas arbores & herbas quæ nunquam pulchrius, quàm cùm transplantantur, florent & fructus ferunt.

a ad Fortunatū de exhort. martyrij in proœm.
b in proœm. lib. de amicitia.

Exclamarunt olim ad vnum Roscij verbulum, ad vnicum Plauti, vel Terentij deridiculum; ad vnum Maronis, vel Homeri ditiosum mendacium; ad vnicum Sophoclis, vel Euripidis, vel Senecæ fulgetrum; ad vnicam Tullij, vel Demosthenis periodum, ad vnicum Pythagoræ, 5

Zenonis, Socratis, Epicteti effatum, ad vnicam Chrysostomi parœmiam, totæ Academiæ, tota lycea, totæ porticus, totæ conciones, tota theatra, *σοφῶς, acutè, eleganter, subtiliter, aureè sapienter, diuinè,*

Ibis ab excusso grandis in astra sigo,

quisquis talia eloqueris. Philologia non pondetat, aut numerat singulatim aurea illa dicta quæ exhibet; centena vno spiritu, millena pauculis versibus, perexiguo seu chartæ, seu temporis spatio turmatim suppeditat: non instillat, sed effundit, non extremis digitis, sed pleni à manu proiicit; non primoribus labris, sed pleno ore ingerit. nec tam plausum sibi facit, quàm admirationem sibi conciliat, ob infinitarum rerum lectissimarum ordinatam multitudinem, vt hic bellè conueniat

a ep. 33. illud Senecæ [a] sua scripta commendantis: *Contextum est apud nos quod excerpas, per lineamenta ingenij opus nectitur*; non habemus illa odoritera, nec emptorem decipimus nihil inuenturum cùm intrauerit, præter ea quæ in fronte suspensa sunt. Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur; hîc summarum degustabis ingenia maximorum virorum, ac sæpe tota inspicies, sæpe tota tractabis: hîc non mendicè agitur cum lectore, sed plena manu fit. ingens aureorum dictorum copia est passim iacentium; sumuntur, non colliguntur; non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt, vt bellè in Phylologum cadat illud Aurelij ad quemdam Philologiæ studiosum scribentis, *Quidquid in poetis lepidum, apud oratores graue, in annalibus fidele, inter Grammaticos eruditum fuit, solus hausisti, dicam, suxisti, iustus heres veterum literarum.*

6. Ego verò, vt dicam id quod persæpe expertus sum in tractatione harum literarum. Quoties vnam Stobæi pagellam lego, vel Plutarchi, vel Photij, vel Pausaniæ, vel Clementis Alexandrini, vel Turnebi, vel Athenæi, vel Iusti Lipsij, vel Sigonij, vel Brissonij, vel Tiraquelli, vel Caussini, vel Cresolij, vel Delrij, vel Pascalij, vel Cœlij Rhodigini, & sexcentorum aliorum Philologorum libros aperio, toties suspicere cœlum mihi videor, atque in eo innumerabiles flammas syderum, quarum aliæ certis affixæ sedibus, eodem quo ipsum contorquentur motu; aliæ vago circuitu suas arbores conficiunt; quædam splendido candore lucent, quædam tremulo igne incenduntur; hæ velut sanguine suffunduntur; adeóque vix sydus, vix stellam vllam repereris, quæ interuallis, quæ altitudine, quæ humilitate, quæ accessione lucis, vel diminutione ab alia plurimum non discrepet: quia tamen in singularum promiscua dispositione suus etiam tenetur ordo, cursusque ratos & certos constanter seruant; quisquis tanta varietate distinctum cœlum suspexerit, amens sit, si neget ista à sapientissimo moderatore gubernari, qui in hac ipsa vicissitudine & motionibus æquabilitatem suam prædicet, suámque in maximis diuitiis sapientiam. Hic quæro abs te, Lector. Quid aliud sunt apud Philologos promptæ ex variis illustres gnomæ; quid aliud sunt aurea dicta passim eruta è librorum monumentis, & magno delectu seposita in apotheca eruditionis, suoque postea tempore & loco, pulchro ordine & iudicio disposita ab homine erudito in alicuius dissertationis contextu; ecquid, inquam, aliud

sunt

sunt quàm quidam ingeniorum Soles, qui sua luce lectoris, vel auditoris animum repentè complent? quid aliud sunt Epigrammatum acumina, quàm stellarum quædam traiectiones, quæ licèt in transitu duntaxat mentes feriant, rapiunt tamen assensum, & dum maxima celeritate præteruolant, nos tamen vel inuitos & reluctantes trahunt quò volunt? quid adagiorum in angustum coacta immensitas, quàm astrorum orbes ad speciem quidem perexigui, sed virtute immensa fœti? Quid pronunciata Philosophorum, quid Tragœdorum sensa grauissima, quid responsa prudentium, quid testimonia sapientium, quid alia politioris literaturæ supellex, quàm cœlestes quædam faculæ, & micantissima lumina elaboratæ orationis? Vnde non immeritò hominem variæ eruditionis peritum appellaueris ἱερὸν δρόσον βάλλοντα, cœlum rore multiplicis scientiæ & suauitatis mortales omnes abundantissimè perpluens, hæc est decantata illa Phœbi cortina, hæc Mineruæ logotheca, hoc Mercurij salinum, quod *logium* appellant, vnde candidissimos sales promant oratoria, comicáque facundia: hæ sunt Pithus condimenta & delitiæ, hæc Suadæ medulla, hoc omnium artium scientiarúmque myrothecium & seplasia, vnde singulæ accipiant vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiusmodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suauitates, ad delitias, siue succorum præstantiam, ad sanitatem & robur, vt se comant, poliant, expoliant, venustent, exhilarent, vires assumant. Quisquis demum Philologiam animo, vt par est, informauerit, is quæcunque hactenus dixi atque iis longè maiora cogitabit.

Vidisti aliquando Lector curiam aliquam purpuratorum Patrum, qui rogati variis de rebus sententiam incorruptè dicant, nec pauciora fundant oracula quàm voces? Philologiam honorario suo comitatu, & solemni pompa circumspectam vidisti; quid pulchrius tali consessu, quid ad maiestatem augustius? Illa ex omnibus orbis partibus, omnibúsque retrò sæculis aduocat in Concilium spectabiles istos sapientium & mortalium Deorum cœtus, qui de re proposita sententias conferant, strictâ solutáque oratione, Græco, Latino, peregrino ac vulgari (si opus est) idiomate pronuntient tanquam in Areopago. Humilius quid dixero si comparauero Polymathiam tabulæ omni artis & pigmentorum genere perfectæ, & (quod Zeuxim fecisse aiunt) ex plurium speciosissimarum virginum forma in vnam imaginem transfusæ. Vereor ne Polymathiæ laudibus obtrectem, si dixero multiplicem istam literaturam similem esse coronarum & sertorum quæ coronarij non ex vno flore conficiunt, sed ex delibatis hinc inde hortorum terrenis syderibus, & artificiosè permixtis odorum & colorum delitiis. Abiectè de illa sensero, si pronuntiauero similem illam esse vel regiæ alicui trabeæ clauatæ auro, inoculatæ vnionibus, floribus Alexandrina pictura, vel attalico textu, vel opere Babylonico perfectis illuminatæ; vel prædiuiti alicui dactyliothecæ refertæ omni ingenuæ antiquitatis & curiositatis elegantia, quæ insatiabiliter oculos teneat. Dicam Philologiam similem esse illi arti, quæ acuta cum grauibus temperans, & sonos interuallis disiunctos imparibus, pro certa longitudinum &

breuitatum ratione, aut apta inflexione vocis, aut è neruis eliciens, tam blando, tam æquabili concentu complet aures & afficit, vt in mentibus nostris miras commotiones efficiat. Suspice diuinæ mentis prouidam in animalium fabricatione solertiam, quæ ex inæqualium partium varia dispositione, ex ossium mirabilibus commissuris, & implicationibus neruorum toto corpore pertinentibus, ex raritate pulmonum & spongiis assimili mollitudine, ex venarum & arteriarum munere dispari, ex cordis duritia, cerebri frigiditate, calore iecoris, eius ita naturam finxit, vt in vnam corporis incolumitatem diuersarum partium conspirent actiones. Suspice vim illam summi artificis, quæ ex corporis membris situ dissimillimis & figura, ex oculorum membranis pellucidis, ex molli tegimento palpebrarum, ex nasi eminentia, ex duro & quasi corneolo aurium introitu, ex diuersa membrorum compositione, varia conformatione lineamentorum, ex contrarij coloris admixtione, tam aptè, tam solerter humanum corpus coagmentauit, vt hac ipsa dissensione inter se, partes cum quodam lepore consentiant, nec ad vsum modò figura hominis apta sit, verùm etiam ad venustatem. Talis est Philologorum oratio, partium discrepantium coagmentatio bellissima, & velut rerum heterogenearum cótextu homogeneus, ordinatus aceruus sapientiæ, rerum diuersarum pulchrè inter se atque in vnum finem conspirantium discordia; nobilium ingeniorum quotquot hactenus scripserunt velut eliquatorum diuinus quidam succus, saporum omnium suauitate ac vtilitate commendabilis. Quid est (per Deum imm.) pulchrius, quid mirabilius, quàm producere intra paucas pagellas bene multos scientiarum Principes, & singulos audire loquentes sua lingua, ac differentes de variis gentium ritibus, de virtutibus, de vitiis, de bellis, de oraculis, de coronis, de ludis, de vestibus, de nuptiis, de honore, de fortuna, de morte, de paupertate, de diuitiis, & sexcentis id genus materiis alios Græcè, alios Latinè, alios historicè, alios oratoriè, alios comicè, alios tragicè, alios lyricè, alios heroicè, alios satyricè, alios emblematicè, alios Stoicè, alios Academicè, alios peripateticè, alios aliis modis disputantes, & nunc prouerbia sententiis, nunc oracula Senatusconsultis, nunc plebiscita edictis, nunc prudentium responsa apologis, nunc grauiter dicta fortiter factis, nunc noua cóponere veteribus texturâ tam subtili, vt vtilis sit ad propositam quæstionem, atque ad ingenuam voluptatem lectoris apprimè accommodata: his qui hoc facere possunt, nónne illud Hildebrandi Cenomanensis Episcopi rectè conuenire dixeris: *Maiorem mortalibus animum gerere putatur, qui tam diffidentibus studijs integer preparatur*, epist. 2. Et illud quod Nicolaus S. Bernardi Notarius *ep.* 5. scribit. *Quis ille vigor, quæ solertia spiritus, quæ saltu sua subtilitatis obstantia quæque perrumpit, & quæ possit de singulis artibus, etiam cum singulis artificibus philosophari.* At licèt multi eruditi campum hunc literarium excoluerint, nihilominus est in quo occuperis; nam adeò sunt ampla & spatiosa Philologiæ, seu Polymathiæ latifundia, vt suffecturus sit locus singulorum industriæ, etiam post decies mille sæcula latissimus.

CAPVT

CAPVT XIX.

Armarium decimumnonum.

Eius inſcriptio.

ORATORES, RHETORES.

IN tanta oratorum, & magiſtrorum dicendi multitudine qui ex proprio inſtituto commendationem eloquentiæ & artis Rhetoricæ ſuſceperunt, ſuperuacaneum foret hoc loco toties actum agere,& remetiri illud ſpatium quod à tam multis decurſum eſt, atque etiamnum continuò decurritur:& nos quoque aliquando hæc pomparum fercula pro more traduximus Lugduni in Gallia,& Dolæ apud Sequanos, cùm Candidatorũ eloquentię initiationẽ auſpicaremur.Deinde *vino vẽdibili hedera nihil eſt opus*,non puto quemquã eſſe tam ſtolidè ignarum,& tam ridiculè inſanẽ,qui Suadæ neget ſuum in hac Muſarum æde puluinar; licèt à nonnullis quædam duriùs ac acerbiùs dicta ſint contra benedicendi facultatem; cuiuſmodi eſt caninum illud Diogenis,perfectam arte Rhetorica orationem μελιτίνην ἀγχόνην, *melleum laqueum* vocitantis; qualẽ eſt iſtud ἀναίδεια μόνη φροντὶς τῶν Ῥητόρων, *impudentia dux eſt vnica Rhetorum*. Tale illud Platonis confundentis γόητα φαρμακέα καὶ σοφιστήν, propter periculoſæ illius artis illecebras; tale vt multos ſimul adducã, Senatuſconſultum Fannio Strabone, & M. Valerio Meſſala Coſſ. vbi decretum à Patribus, Rhetores vti Romæ ne eſſent. Talis multorum ſapientium vox appellantium artem bene dicendi *circulatorias præſtigias,meretriculæ rum fucum,flabellum vanitatis,&* (cùm molliſſimè loquuntur)*leuiculorum adoleſcentulorum, ne omnino nihil agant, occupationem tolerabilem*.hæc à prophanis hominibus contra oratoriam facultatem,& eius diſcendæ ſtudium dicta.Haud molliore brachio, vel mitioribus verbis ſancti Eccleſiæ Patres Suadam inſectari ſunt, ſiquidẽ alij eloquentiam vocant *doli ſcientiam, & victorioſam loquacitatem;diſertas fallacias argutam malitiam,κακοτεχνίας,malitia ſtimulum*: &,quod mirabilius eſt,D.Auguſtinus[a], & ipſe aliquando profeſſus illam artem,ſuggeſtum,vnde illa traditur,*Cathedram mendacij* nuncupauit,vt omittam alia permulta quæ in hanc ſententiam aceruat Creſolius[b]; ob quæ nihilo abiectius de eloquentia ſenties, ſi animaduerteris hæc aliaque id genus dicta eſſe aduersùs præſtigiatores,pſeudorhetoras,blaterones,qui non tam eloquentiam,quàm loquacitatem,ſermonúmque illecebras,phaleratas pompas verborum, & lenocinia picturatæ orationis conſectabantur, in qua futilitate loquendi ne vmbram quidem, aut veſtigium veræ eloquentiæ reperias:de reliquo, verã germanáq; eloquentiã (quam vocare ſoleo cũ D. Bernardo[c] *loquentem ſapientiam*,nihil eſt vtilius,nullum θέλημα τῶ βίῳ καὶ δραστήριον ὄργανον potentius,nihil inter naturales ſcientias diuinius. quarum ſi mihi detur optio, malim ego in hac eſſe perfectus, quàm in omnibus aliis. Quamquam qui fieri poteſt,vt ea ſolitaria potiare,ſi loquens ſapientia eſt? 1.

Laert.l.2.

Ariſtoph. in Equitib.

a l.4.conf. c.2. & ſerm. 9.de verbis Dom. Lact.l.1 inſt. c.1. D.Aug l.9. conf c 2.

b l.2.myſt. c.18.ſect.1.

c ſerm.41. in Cant. Plut. in Catone.

2\. Bene est (inquies;) veneror equidem viros dicendi facultate claros, atque vltrò concedo eorum monumenta locum aliquem in hoc Museo pro suo sibi iure vindicare. At Rhetoribus, hoc est, iis qui dicendi præcepta tradunt, facilè caruerim, vtpote minùs necessariis, & sine quibus haud ita difficulter posse quemlibet fieri eloquentem censeo. Erras vehementer (mi homo,) & tecum toto cœlo errant quicumque in ea sunt hæresi, vt putent eloquentiam sitam esse in solis ingenij viribus, neque vllis artis præceptionibus eos indigere, qui præstantis ingenij felicitatē naturæ beneficio sortiti sunt: facilè quidē à me euinces, glossogastoras, insulsè garrulos, loquentes potius quàm eloquentes, qui quidquid venerit in buccam illud confestim effundunt, posse carere Rhetorum præceptionibus: sed enimuero quàm necesse est eiusmodi locutuleios frequenter impingere, & linguam detergere, dum spreto artis gubernaculo se totos permittunt æstuantis naturæ vorticibus. Quid possunt facere vtiliter ad pugnam & ad aspectum venustè, quotquot cæco impetu calamum & linguam ventilant Andabatæ oratores; quàm multis ictibus aëra incassum feriunt, viresque & dicendi contentionem in ventos effundunt?

3\. Quod Leontinus Gorgias temporario stylo amœnè dicere solitus, neruosèque meruerit Delphis auream statuā, & summam omnium admirationem & plausum, haud vni solùm naturæ tantæ facilitatis & vbertatis gratia referenda est, sed arti Rhetoricę, in qua perdiscenda atque exercenda plurimùm operæ posuerat & laboris, tantæque artis fuit eius eloquentia, vt quidquid rhetoricorum præceptorum tradidit Aristoteles, id Gorgiæ debeat totum, cui rei fidem facit D. Hieronymus[a]: *Legimus* (ait) *ô eruditissimi viri, in scholis pariter, & Aristotelea illa de Gorgiæ fontibus manantia.* Quòd si quis vellet extempore sine prælibatis rhetoricis præceptionibus σχεδιάζειν, & contemptā arte solam naturam ducem sequi; non omnes dies in quibus diceret ἑορτὰ, id est, festa, nec eius orationes λαμπάδες nominarentur. Adiuuanda est, (mihi crede) vis ingenij, artis & præceptionum subsidio, & limandum accuratiùs quod naturalis vbertas abundantiùs prompserit. Temporariæ dicendi argutiæ fulgetri instar extinguuntur, cùm micant; solstitiales herbulæ sunt, quæ quo die nascuntur, eodem occidunt. Eruditis auribus nihil occidere molestiùs solet loquacibus istis citeriis: mittamus hæc omnia. Quisquis aliter sentit, is vel de eloquentia sentit nimis abiectè, vel de humanæ mentis intelligentia nimis sublimiter; ego, quemadmodum dicere consueui, eam orationem in qua nec desit dignitas in verbis, nec maiestas in sententiis, nec pondus in rationibus, nec in contextu iudicium, rem esse arduam & plenam summæ difficultatis; ita respuere conscriptas à peritissimis & acerrimi iudicij hominibus Aristotele, Tullio, Quintiliano, & aliis de bene dicendi facultate præceptiones, quasi ad eius perfectionem consequendam putes in te solo posita omnia, puto esse intolerabilis arrogantiæ. Tu itaque si me audis, collocabis in hoc armario quidquid Oratorum, vel Rhetorum seu Græcorum, seu Latinorum nancisceere.

[a] apol adu. Iouin.

Pausan. in Heliac.

CAPVT

CAPVT XX.

Armarium vigesimum.

Eius inscriptio.

POETÆ.

INter non pauca quæ Plato in sua Rep. delirauit, est istud fortasse non minimum, quòd Poëtas prorsus ab ea voluit exulare. Ego licèt religiosius putem esse hoc Museum, quàm illius Remp. in illud tamen Poëtas volens libens admitto: imò si Poëtis caruerit, meritò in ea requiram, παιδευτὰς συμπαντὸς τοῦ βίου : ἱερόν τι χρῆμα καὶ θεσπέσιον· σεμνόν τι καὶ σοφίαν κλέπτουσαν, *communes vitæ institutores, rem sacram atque diuinam; graue quid & augustum, & sapientiam suauiter homines pellicientem.* Quòd si poësi nonnullorum improbitas vsa est peruersè; nihil est proptereà vnde illam magis oderis, atque reiicias quàm Philosophiam, quàm Medicinam, quàm Eloquentiam, quas interdum quidam scelerati sibi adhibent ad vsus nefarios. Recolendum illud Epicteti, singulis rebus ansas duas esse, bonam vnam, malam alteram, tantummodo prudenter videndum, quam prehendas. Poëseos vim & vtilitatem, sic apud Senecam [a] Cleanthes commendat. *Quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit cùm illum tuba perlongi canalis angustias tractum patentiore nouissimè exitu effudit; sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit: eadem negligentius audiuntur, minúsque percutiunt quandiu soluta oratione dicuntur: vbi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illico sententia veluti lacerto excussa torquetur.* hæc pro numero quæ est pars poëseos. Quòd si ad numeri suauitatē accesserit sub ingeniosæ fictionis integumentis recondita sapientia, poësis omne amœnitatis & vtilitatis punctum feret. Vis huc afferam graue testimonium hominis in statuendo iudicandóque admodum cordati. is est Carolus Scribanius. *Nullum propè literarū genus est* (inquit [b]) *quod certiùs cultorē suum ornet, materiarúmque copiosiorem ad reliquarum scientiarum ornatum, admirationem laudémque suggerat. Hinc enim in omni narratione & scriptione illa mutuamur, quibus vt lucidissimis gemmis singularum scientiarum vertices tanquam cœli inoculantur, stellanturque; quibus si destituantur, mortuos, aut cæcos scientiarum orbes arbitreris, oculis nimirum suis animáque viduatos, aut (vt modestissimè dicam) cultu omni naufragos. Et vt singulis natiuum quemdam largiar decorem, Poësis tamen vna est, qua omnium gemmantur frontes: & certè quidquid probè vbique historiarum, quidquid reconditæ eruditionis, acuminis, facetiarum & fabularum, quidquid eruditarum sententiarum, ad mores animúmque formandum ab vnius poëseos locuplete penu hauriendum est.* Tamē quia prauus poëticæ facultatis vsus fatali quodam malo procliuis est, ingeniosissimo quoque Poëtâ frequenter ad res impuras stylum & animum conuertente; libet hoc loco compellare Poëtas religione Christianos D. Augustini verbis, eósque breui hac parenthesi ab indigna præclaræ huius artis tractatione

1.

Philo. Agath. l. 1. hist.

Pindar. in nem. Ode 7.

a ep. 108.

b in politico Chr. c. 14.

a ep.41. ctatione dehortari, *Si calicem* (inquit[a]) *aureum inuenisses in terra, donares illum Ecclesiæ Dei: accepisti à Deo ingenium spiritualiter aureum, & ministras inde libidinibus, & in illo Satanæ propinas teipsum. Noli, obsecro, si aliquando sentias, quàm miser, & miserando pectore hæc scripserim, & miserearis iam mihi si tibi viluisti.*

2\. Si Poëta poësim laudet, haud magnopere fortasse mouear; scruta enim sua scrutarius commẽdat, vt vendat: sed oratori poësim magnificis laudibus extollenti quis non credat? Atqui sic Romanus orator[b]. *Sic à summis hominibus eruditissimisque accepimus, cæterarum rerum studia & doctrina, & præceptis, & arte constare: poëtam naturâ ipsâ valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam Spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius* SANCTOS *appellat Poëtas, quòd quasi Deorum aliquo dono ac munere commendati nobis esse videantur. Sic igitur, iudices, sanctum apud vos humanissimos homines, hoc Poetæ nomen, quod nulla vnquam barbaries violauit.*

b Cic. pro Archia poeta.

3\. Dic (amabo) quis vel maximè religiosus, Musarum æde Poetis interdicat, si meminerit sacrorum voluminum partem non minimam versu conscriptam fuisse ab iis hominibus, quos Spiritu Dei fuisse afflatos dubitare nefas est: Nam vt de Iobi libro, cantico Isaiæ, lamentationibus Hieremiæ sileam, audiamus super hac re loquentem D. Hieronymum[c], *Quid psalterio canorius, quod in morem nostri Flacci, & Græci Pindari nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.* Hęc sufficiant, ne quis vlla religione impeditus aditu huius Bibliothecæ Poetas arceat. Si quis tamen aliqua fœditate poesim contaminauerit, tanquam prophanus summouetor. Iterùm hac de re postea.

c in præf. chron. Euseb.

4\. Cur in hac designatione loculamentorum, Poetas finitimos oratorum esse voluerimus, non est operosum definire: id præstitit Tullius, qui nunc ait Poetis proximam cognationem esse cum oratoribus; nunc finitimum esse oratori Poetam multis ornandi generibus socium, & penè parem dixit, in hoc quidem certè propè eundem, nullis vt terminis circumscribat, aut definiat ius suum, quo minus ei liceat, eâdem illa facultate & copiâ vagari, qua velit, ac proinde eloquentiæ studiosis lectionem Poetarum esse longè vtilissimam apud Tullium[d] Crassus monet, & Lucianus *in Lexiphani*; à quo nec dissentit Dionysius Halicarnasseus[e] idoneus harum rerum arbiter, aiens *eam orationem videri debere quàm optimam, quæ sit poësi simillima.* quod tamen quomodo intelligendum sit, docet Fabius Quintilianus[f]. Sanè vnusquisque in se experitur grandes animos sibi à Poetis inspirari; quibus ceu plenis velis ad sublimem eloquentiam prouehamur.

d 1. de orat. & 3. de orat.
e l. de struct. verb.
f l. 10. c. 1.

CAPVT

Capvt XXI.

Armarium vigesimumprimum.

Eius inscriptio.

GRAMMATICI.

SVa bona si bene norint Grammatici, non molestè ferent postrema sibi subsellia attribui in hoc eruditorum consessu; est enim eorum sors eius generis, vt de illis rectè Poëta cecinerit, 1.

Grammaticos humiles solo qui cortice gaudent.

cortice, inquit, hoc est, syllabis, apicibus, interpunctionibus, literis, præpositionibus, aduerbiis, & aliis orationis partibus, accentibus, vocum notationibus, syncopis, elisionibus, cõgrua, aut vitiosa oratione & aliis minutis rebus considerandis; quæ nihil aliud sunt, quàm integumentum & cortex, quo medulla scientiarum continetur: vnde rectè appellabimus eos cum Seneca [a] *Latini sermonis custodes*; cum Nazian. Gregorio [b] θηρατὰς τῶν συλλαβῶν, *captatores syllabarum*; cum Alexandro Rhetore λεξειδίων θηράτορας, *vocularum aucupes*, & velut *capsarios nostros*, quemadmodum Iudæos solicitè sacra Biblia custodientes D. Augustinus vocat. Verùm enimuerò cæcus amor sui nonnullis ex hoc ordine Grammaticorum ita mentem emouit, vt se supra omne doctorum hominum fastigium laudibus extulerint, sicut Sextus Empiricus testatur, nósque ex varia auctorum lectione animaduertimus. Quid opus est referre Alexarchum. Is cùm scientia fuisset Grammaticus, αὑτὸν κατηχηματίζων εἰς ἥλιον, *seipsum pinxit in Solis effigiem.* Nicolaus Serarius noster [c] ipso initio sui Mineruali hæc habet: *Memini me audire cùm aliquando diceret Henricus Stephanus Grammaticam artium artem esse, qua pene rerum omnium continetur cognitio & scientia.* Enimuerò præclarè adferunt & pro adstruenda nobilitate suæ artis illud Æschyli [d],

a ep.95.
b or.18.
Clem. Alex. admon. ad gent.
c l.1. cap.1. Mineru.
d in Prometheo.

——γραμμάτων τε συνθέσεις
Μνήμην ἁπάντων μουσομήτορ᾽ ἐργάτιν.

literarum compositio memoriam produxit omnium opificem Musarum matrem. nec obliuiscuntur illud Quintiliani: *Grammatica professio cùm breuissimè duas in partes diuidatur, rectè loquendi scientiam & Poetarum enarrationem, plus habet in recessu, quàm fronte promittit. nam & scribendi ratio coniuncta cum loquendo est, & enarrationem præcedit* emendata *lectio*, &(quo plurimum triumphant) *mistum omnibus iudicium.* Vide Lector quod inde secutum sit; quo quidem iudicio ita seuerè vsi sunt veteres Grammatici, (vtinam soli illi, non etiam recentiores) vt non versus modò censoriâ quâdam virgulâ notare, & libros qui falsò viderentur inscripti, tanquam subdititios summouere familiâ permiserint sibi, sed & auctores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero: tunc verò præcipuè se grandiores humana statura esse arbitrantur, dum recolunt dictum D. Augustini, *Quia Grammatica ipso nomine profiteri se*

literas clamat (vnde etiam latinè literatura dicitur) factum est quidquid memoria dignum literis mandaretur, ad eam necessariò pertineret: itaque vnum quidem nomen, sed res infinita, multiplex.

2. Hæc cùm animo replicant quidam ex hoc hominum grege, ita supercilium attollunt, ita promittunt barbam, tam thrasonicè incedunt, tam magnificè in sellis suis brachiatis sedent, tam loquuntur grauiter, tam gloriosè obtrudunt adstantium auribus nescio quos centones Latinos, vel Græcos, quos hinc inde collegerunt, tam putidè terunt nescio quas formulas verborum, plenas ridiculæ venditationis, cuiusmodi istæ esse solent. *Memini me legere: Poëta canit, docti in sermonibus dictitant; olim mos fuit Epaminondas*; & sexcenta id genus, quæ cùm apud imperitos habeant admirationem & plausum, superbè & intolerabiliter de seipsis sentiunt & prædicant literatores insulsi; & ne hoc finxisse cuiquam videamur, audiamus quid scripserit Suetonius [a] de quodam huius pulueris bambalione. *Palamon Grammaticus arrogantiâ fuit tantâ, vt M. Varronem porcum appellaret, secum & natas & morituras literas; iactaret, nomen suum in Bucolicis non temerè positum, sed præsagiente Virgilio fore quandoque omnium poëmatum Palæmonem iudicem.* Quid est, (per Deum immortalem!) quid est hoc arroganti fastu tumidius? Haud multo modestior Appion Grammaticus. hic quem Tiberius Cæsar appellabat *Cymbalum mundi?* cùm publicæ famæ tympanum videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componeret. Propè etiam abest, vt se pares cœlitibus prædicent, & magnum Iouis incrementum, cùm apud Platonem [b] legunt Minoa regem iustitiæ gloriâ inclytum ab ipso Ioue fuisse in Grammaticis institutum. In hac ostentationis palæstra haud cuiquam cessit Drusius Grammaticus è nuperis noui Euangelij sectariis, cùm eos Grammaticos qui sacras literas (vt ipse loquitur) enarrant, *diuinos* appellat. Et paulo pòst adhuc ineptiùs atque intolerabiliùs. *Qui sacras literas probè intelligunt, & ex mente Spiritus sancti enarrare possunt, Grammatici sunt diuini: siquidem vt Grammatici propriè vocantur, Poëtarum interpretes, quos & literatos dicunt, ita Grammatici sacrarum literarum appellari possunt earum interpretes, hoc est, Theologi.* Quis non videt ab humili Grammatico hæc in suæ artis commendationem dicta putidè, & contra vulgarem huius vocis intellectum de qua disputatio est? Quòd si vsurpatam metaphoricè contendit, éstne adeò figurarum imperitus, vt ignoret vitiosam esse metaphoram quæ rei dignitatem immoderatiùs minuit, & longiùs à communi vsu est remota; qualem hanc esse nemo vel mediocriter Grammaticus inficias iuerit, cùm Grammaticus sacrarum literarum ponitur pro diuinorum oraculorum interprete?

[a] de illustr. Gramm.

Plin. in præf. hist.

[b] in Minoe.

3. Quorsum hæc aduersùs Grammaticam? (inquies.) Tu verò erras, quisquis putas Grammaticam hîc à me perstringi & irrideri. Contrà, ego Grammaticos sua classe & tribu in hac literaria rep. dignos pronuntio: qui tamen μικροφιλοτιμότατοι prærogatiuam honoris ambierint, solo capite censendos aio. Gratias potiùs censori habeat Grammatica, quòd se reliquarum artium ancillulam albo ciuium dignatus sit. Ancillulam dico: est enim duntaxat administra sermonis, quo liberales disciplinæ

Serar. l. 1. c. 1. Mineru.

plinæ traduntur, interpres, & custos. quam spartam si studiosè procurauerit, ego clarissimis verbis prædicabo cum Cassiodoro [a] studium Grammaticæ gloriosum, & humanis ac diuinis literis accommodatum, & *πολύμνηστον γραμματικὴν, celeberrimam Grammaticam,* cum D. Gregorio Naz. [b]; cum Ausonio [c], *nobile nomen Grammaticorum* extollam; & vltro subscribam Isidoro [d] dicenti *Grammaticorum doctrinam posse proficere ad vitam, dum fuerit ad meliores vsus assumpta*; omnibúsque eius contemptoribus impingam in os illud Quintiliani, *Non sunt ferendi qui hanc artem vt tenuem & ieiunam cauillantur, quæ nisi oratori futuro fideliter fundamenta iecerit, quidquid superstruxeris corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ sola omni studiorum genere plus habet operis, quàm ostentationis; ne quis igitur tanquam parua fastidiat Grammatices elementa.* Scripserunt in laudem Grammaticæ Suetonius [e], Diodorus [f], Martianus Capella [g], Mercurialis [h], Cresolius [i].

a præf. lib. de orthog.
b or. 14.
c in profess.
d l. 3. de summ. bo. c. 13.
e de ill. gramm.
f l. 12. in Charondæ leg.
g l. 3.
h l. 6. var. cap. 19.
i l. 2. myst. sect. 2. c. 16.

Ad hoc armarium pertinent non tantùm illi, qui artem Grammati- 4.
cam cuiusuis linguæ scripserunt, vt Donatus, Priscianus, Aluarus, Despauterius, Augustinus Nebrissensis, Vilbonius Gymnasiarcha Corfluentinus (is est Philibertus Monetus è Soc. Iesv, vir in omni politiore literatura versatissimus, ac de illa optimè meritus, editis immortalibus illis operibus, quæ ita ab omnibus teruntur, vt vix Typographi pares esse queant toties edēdis;) sed etiam Lexica huc referri volo, Dictionaria, Thesauros, Apparatus, Delectus Latinitatis, Nomenclatores, aliaque eius generis, quorum vsus ne doctissimis quidem indecorus est. Quotus enim quisque est, qui profiteri ausit, se vel vnius duntaxat linguæ singula vocabula, eorúmque germanam proprietatem habere in numerato ex solius propriæ memoriæ thesauris?

CAPVT XXII.

Armarium vigesimumsecundum.

Eius inscriptio.

PII, ASCETICI.

EX sacrorum oraculorum voluminibus tanquam ex perenni & in- 1.
exhausta scaturigine deriuati sunt quidam riuuli certorum librorum, quos voce satis ambigua ac minùs Latina vulgò *spirituales* vocant. eos appellare libet *Pios & Asceticos*: sunt autem ij, qui non tam discendarum artium & doctrinæ causâ assumuntur, quàm animæ ad veram & Christianam pietatem informandæ, atque piorum affectuum excitandorum gratiâ. *Pios & Asceticos* eos appellare placuit in inscriptione armarij; vt indicarem duplex genus voluminum quæ huius loci sunt propria. *Pij libri* ad quoslibet Christianos pertinent, quicunque tandem illi sint, cælibes, coniugio iuncti, inaugurati, religiosi.

Ascetici verò eorum præcipuè hominum sunt, qui perfectioris & religiosioris vitæ studio, rebus sæculi valere iussis diuino cultui & obsequio altiùs se consecrant, & Euangelicæ perfectioni consequendæ vota sua, studia, totiúsque vitæ rationem dirigunt; qui cùm toti sint in virtutum exercitatione, ac in perpetuo velut pugilatu & lucta contra æternæ nostræ salutis hostes, ideo à sanctis Patribus Basilio, Ephremo, Chrysostomo, Hieronymo, aliísque veteribus, necnon etiam recepto iam communi vsu & acceptione huius vocis, *Ascetæ* dicti.

in Catal. script. Eccl. in prœm.

2. Horum librorum vtilitas quanta sit, & qua mentis dispositione legi debeant, dicetur obiter, si priùs de huius scriptionis charactere nonnihil præmisero. Certè cùm in eo solùm occupentur vt mores componant ad Christianæ pietatis, aut Euangelicæ perfectionis normam, longè potiori ratione in eos cadit, quàm in philosophicos libros Ethnicorum illud quod Seneca monet, *Quæ veritati dat operam oratio, incomposita esse debet & simplex, res potiùs, quàm se ostendat.* Equidem indignari soleo cùm veniunt in meas manus illi libri, qui meram pietatem in fronte & titulo præferunt, in recessu autem meras verborum phaleras & lenocinia, meras curiositatum pompas, & inanium bullarum ostentationem, vt putes Auctores tantummodo mutuari tituli & argumenti sanctitatem, vt plausibiliorem & vendibiliorem faciant suum stylum, suam concinnitatem, suos flores, suas placentas, suum mulsum, suum mel, suas veneres, suos calamistros, nec tam magistri morum, quàm propolæ cupediarij, & seplasiarij videantur. D. Helladium *scribere renuisse* S. Isidorus refert [a], *quia quod scribendum fuit, quotidianâ operationis paginâ demonstrauit.* Prorsus hoc maximè nomine dignus videbatur qui scriberet, & cui Deus diceret quod Ioanni, *scribe.* In isto enim genere scriptionis illi solùm excellere possunt, & aliis prodesse, qui in seipsis virtutum omnium ac solidæ pietatis exempla longo tempore statuerunt, atque effecerunt, *ne dicta factis deficientibus erubescant.* hi (vt de seipso loquitur S. Prosper [b]) *de accuratione dictionis elaborata non satagunt, nec illis pudori est, si disputatio quæ fortè probatur in rebus aliquos inanium verborum sectatores horrore incomptæ orationis offendat.* Recolant leuiculi isti scriptores monitum eiusdem S. Prosperi, *sententiarum viuacitatem sermone ex industria culto eneruari, & totam vim dictorum splendore elaborato euacuari; satísque videri ornatam orationem, quæ conceptiones animi cum necessaria quadam perspicuitate proferat, non quæ illecebris aurium deseruiat; & vernantis eloquij venustate atque amœnitate luxuriet. prudentibus enim non placent phalerata, sed fortia, quando non res pro verbis, sed pro rebus enunciandis verba sint instituta.* Vtinam nullis contingat, vel contigisset sumere sibi hoc scribendi genus, & deligere pium ac religiosum aliquod argumentum non tam vt prosint, quàm vt verborum exquisitorum atque elegantiarum suarum myrothecia delicatulis olfacienda aperiant. Quàm indecens & alienum est iuuenes barbâ & comâ nitidos, & de capsula totos, de palæstræ, de oris, & linguæ elegantia solicitos, ad res istas scribendas animum adiicere; cuius videris orationem solicitam & compositam, scito

a de viris illustr. c. 7.

Apoc. 1. & alibi.

Tertull. de patient. c. 1.

b l. 3. de vita contempl. c. 34.

ſcito animum quoque non minus eſſe puſillis occupatum. Et hoc primum eſto; quod tamen fraudi ne ſit integritati dictionis moderatóque ornatui, ac ſtudio elocutionis, quæ ſenſa animi noſtri, & cordis effectus ſuauiter & efficaciter in auditorum, vel legentium pectora inſpiret,& proueliat. Nunc ad ea quæ propoſuimus accedendum; quod ad primum attinet,ideo breuiores erimus,quòd ea de re iam nonnihil dictum ſit libro primo [a], cùm de illo fine Bibliothecarum diximus, qui eſt morum inſtructio. a c.5. ſect. 1.

3. Quanta ſit piorum librorum vtilitas,vel ex hoc vno conſilio D.Hieronymi [b] facilè liquet,admonentis, vt opes quæ eruuntur ex ſacrorum librorum lectione,non alibi aſſeruentur,quàm in mentis arca. *Locupletet*(inquit)*his opibus cellarium pectoris ſui*,magnum quiddam, & in primis ſalutare eſt oratio, ſiue precatio ad Deum; eius vis, & dignitas nullis terminis circumſcribi poteſt. Nihilo tamen minor videtur eſſe piorum librorum lectio, & quaſi pari gradu ferri,ac de præſtantia contendere. Siquidem haud facilè ſtatuas vtrùm nobilius, optabilius, atque fructuoſius ſit audire Deum nobis loquentem, vel nos cum Deo loqui; ſicut controuerſum eſt à grauiſſimis Patribus,vter in amore præſtiterit, ac felicior fuerit, Petrus an Ioannes, cùm ille plus reliquis Chriſtum diligeret, iſte à Chriſto præcipuè diligeretur. *Nos in lectione Deus alloquitur,in oratione loquimur Deo*;vti Ambroſius [c], Hieronymus [d], Auguſtinus [e], Climachus [f], Iſidorus [g] obſeruarunt. Æqui ſanè iuris, atque vtilitatis vtrumque videri, ex dicto S. Ephrem [h], & Petri Bleſenſis [i], haud obſcurum eſt.Ille *orationem* & *lectionem* ait eſſe duo vbera ſpiritualia,quibus animæ affectus, &(vt nos Chriſtiani conſueuimus loqui)*ſpiritus deuotionis* alitur: iſte, eſſe duos ramos contemplationis, in quibus duo pulli columbarum reſidere ſolent; hoc eſt,duo genera contemplatiuorum, quorum alij plus operæ dant orationi, alij magis indulgent lectioni in monaſteriis, ac ſæpiùs Deo ipſis loquenti aures mentis accommodent,quàm ipſi loquantur Deo. *nam libri ſacri*(DD.Ambroſio,& Gregorio teſtibus) *ſunt velut epiſtolæ à Deo de patria noſtra ad nos miſſæ.* Audiamus ſuper hac re, quæ attico-chriſtianè S.Gregorius Nazianzenus ſcripſit de magni Baſilij voluminibus in hæc verba,quibus mirificè vtilitatem lectionis piç euincit.paulò longius eſt quod referam,citra faſtidium tamen,puto,erit;tu fortaſſe cùm illud legeris,illud ipſum haud pigebit reguſtare.

b ep 7. ad Lætam.
c l. 1. off. c. 10.
d ep. 22. & 41.
e ſerm. 102. de temp.
f gr. 27.
g l. 3. ſen. c. 7. Hier. ep. 41. ad Ruff.
h tom. 2. paræn. 4.
i ſerm. 9.

Cùm hexaemeron illius in manus ſumo, atque in ore habeo, cum Creatore coniungor, ac creationis rationes cognoſco, Creatorémque magis admiror ac ſuſpicio,quàm ſolebam, cùm ſolo aſpectu magiſtro vterer:cùm libros eos quibus hæreticorum ſcripta refutat lego, Sodomiticum ignem cerno,quo improba ac ſcelerata lingua in cinerem rediguntur,aut Calana turrim,vt malè conſtructam, ita rectè interruptam,atque deletam: cùm ea quæ de Spiritu ſancto ſcripſit,euoluo, Deum,quem habeo, nanciſcor, veritatem libero & fidenti animo prædico, illius videlicet Theologiæ ac contemplationi inſiſtens:cùm alias eius narrationes perlego,quas iis qui hebetiori ingenio ſunt,explicat,trifariam in ſolidis cordis ſui tabulis deſcribens, eò adducor, vt non in extrema literæ cortice pedem figam, nec verborum tantùm ſuperficiem ſpectem,ſed vlterius progrediar, atque ex profun- D.Gregor. Naz. or. 20. de laud. S.Baſil.

do in profundum transeam, abyssum per abyssum inuocans, at per lumen lumen inueniens, quoad vsque ad summum tãdem verticem perueniam. cùm Martyrum encomia lego, corpus contemno, & cum iis, qui laudibus efferuntur, animo versor, atque ad certamen excitor: cùm orationes eas quæ de moribus ac bene viuendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templúmque Dei capax efficior, atque instrumentum musicum à Spiritu pulsatum, diuinámque gloriam & potentiam canens per eas corrigor & concinnor, atque diuinâ quadam immutatione alius ex alio efficior. Itaque lectio pia maximoperè iuuat ad pios affectus concipiendos, atque ad exercitationem virtutis, firmitatémque in sancto proposito retinendam, vt velut ad ingerendum molario alueo mentis nostræ triticum eximium, vt pura simila exeat: *lectionis quippe modum similis meditatio sequi solet*, inquit D. Bernardus [a], *de quotidiana lectione aliquid quotidie in ventrem memoriæ dimittendum est, quod fidelius digeratur, & rursus reuocatum crebriùs ruminetur, quod proposito conueniat, quod intentioni proficiat, quod detineat animum, vt aliena cogitare non libeat.*

[a] ad Fratr. de Monte Dei.

4. Qui quidem piæ lectionis fructus, vt nobis constet, gemina cautio adhibenda est. Prima, vt animæ nostræ ager priùs subigatur præparetúrque, quàm cœlesti illo semine conseratur, ne si horreat spinis, aut saxis sternatur; hoc est, si occupatur inutilium cogitationum vepretis, vel obduruerit prauæ consuetudinis vsu, velitque etiam deinceps obsurdescere ad vota diuini agricolæ sementem illam spargentis, nihil prorsus metat. *Sobriis mentibus & auribus omnino credenda est lectio; alioquin ante carnem disciplinæ studiis edomitam & mancipatam, aut spretam & abiectam sæculi pompam & sarcinam, indignè ab impuris lectio sancta præsumitur.* Contaminatur ergo sanctitas huius seminis, nisi idoneo solo mandetur; *quia lux incassum circumfundit oculos cæcos, vel clausos; ita animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere.* hæc ferè ita se habent: fit tamen aliquando (quæ est virtus piæ lectionis, atque huius sermonis vis, ac serentis potestas & scientia) vt duritiem omnem rumpat, obluctetur inter vepres & saxa, ac centeno fœnore fructificet. Altera admonitio tradi passim solet ab rerum Asceticarum peritis, vt cibus piæ lectionis non auidiùs ingeratur; sed quietè, sedatè, atque etiam interruptè sumatur. Omnino si aliis in rebus præcipitata lectio reprehenditur, ac librorum helluones minùs probantur: multò cauendum id magis, vbi potius studetur affectui, quàm intelligentiæ. *Nihil ordinatum est, quod præcipitatur & properat*, inquit Seneca [b], pij isti libri præsertim adhibentur ad mentis sanitatem, & emendationem vitæ. Quotus verò quisque est, qui Medicum sibi deligat in transcursu tantùm suos ægros videntem, & festinè lectos obambulantem, quasi non vacet, & aliis rebus magis seriis occupatus sit? Ludit in salute nostra quisquis hoc facit; talis festinatio circulanti aptior est, quam rem magnam & seriam tractanti. Ac si alterutrum eligendum sit, tarditatem malim; *faciliùs enim insidit quod expectatur, quàm quod præteruolat. Tradere homines discipulis præcepta dicuntur; non traditur quod fugit. Quæ oratio sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet, remedia non prosunt nisi immorentur. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ irritant,*

[b] ep. 40.

tant, discutienda quæ fallunt, inhibenda luxuria, corripienda auaritia: quid horum raptim potest fieri? Igitur tantum festinandum, ac tantum piæ lectionis sumendum est, quantum mens conficere poterit: satius est legere tractim, quàm festinanter. In aliis libris faciliùs hoc vitium tulerim, in istis haudquaquam. Quapropter altè in animo sedeat nectarei Doctoris saluberrimum documentum. *Hauriendus est sæpe de lectionis serie affectus, & formanda oratio quæ lectionem interrumpat, & non tam impediat interrumpendo, quàm puriorem continuò animum ad intelligentiam lectionis restituat.* Quibus verbis & moram hanc quam præscribimus commendat, & modum interpellandæ lectionis admodum salutarem indicat, videlicet orationem. cui monito iam olim præiuerat D. Hieronymus [a], *Orationi lectio, lectioni succedat oratio, & breue videbitur tibi tempus quod tantis rerum varietatibus occupatur.* húncque morem fuisse Origenis testatur. *Origenes diebus ac noctibus hoc egit, vt lectio orationem exciperet, & oratio lectionem. Quid nos ventris animalia tale vnquam fecimus? quos si vel secunda hora legentes inuenerit, oscitamus manu faciem defricantes, continemus stomachum, & quasi post multum laborem mundialibus rursum negotiis occupamur.* quæ D. Hieronymi verba, & factum Origenis, licèt indicent longiorem moram interruptæ lectionis orationis gratiâ, longiorem, quàm quæ à librum tenente, & legente potius, quàm numini supplicante interponi solet; tamen hæc lectionis & orationis temperatio & vices quantopere prosint, satis declarant; quæ cum Deo familiaritas, atque vltro citróque colloquia non possunt non esse incredibiliter suauia, atque vtilia, iuxta illud Albini Flacci Alcuini [b]; *Lectio assidua purificat animam, timorem incutit gehennæ, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare, & legere; nam cùm oramus, ipsi cum Deo loquimur; cùm verò legimus, Deus nobiscum loquitur.*

D. Bern.

a ep. 18.

b l. de virt. & vit. c. 5.

Prætermittóque alia præcepta ad fructuosam lectionem piorum librorum, quæ apud mysticos Theologos passim obuia sunt: cuiusmodi est istud promptum ex eodem narthecio Clareuallensi, de quo iam suprà aliquid accepimus. *Certis horis certæ lectioni vacandum est, fortuita enim & varia lectio, & quasi casu reperta non ædificat, sed reddit animum instabilem, & leuiter admissa, leuiùs recedit à memoria: sed certis ingeniis immorandum, & assuefaciendus est animus.* fastidientis stomachi est multa degustare. item & istud, *Difficilium lectio scripturarum fatigat, non reficit teneriorem animum.* quod quidem licèt sanctus Doctor loquatur de *animali, & nouo homine in Christo*, cui ex eiusdem consilio & verbis meliùs & tutiùs proponuntur legenda Redemptoris nostri exteriora, & ostenditur in eis exemplum humilitatis, prouocatio charitatis, & affectus pietatis. & de Scripturis sacris, & Sanctorum tractatibus moralia quæque, & planiora: tamen & in hac parte sancta simplicitas hominum maximè subtilium, & eruditorum, diuino Numini acceptissima est, & ipsis etiam perutilis. D. Thomas Aquinas quantumuis lynceus, & qui omnes difficultatum recessus facilè penetrasset; non difficilem & arduum, sed planum librum ad pietatis incentiuum sibi delegerat, videlicet sanctorum Patrum vitas, de quibus quotidie aliquid lectitabat. Proinde qui stylo, vel sensu, vel rebus difficultatem faciunt legenti, non ita prosunt, quia

5.
Vide Hieremiam Drexelium Nicetæ l. 2. c. 3.
S. Bern. ad Frat. de Mõte Dei.
Ibidem.

quo

quo attentior est mens in rebus obscurioribus, & sublimioribus percipiendis, eo voluntas est tardior: exhauriuntur enim animæ vires, & minuuntur, hac contentione distractæ, & occupatæ. Dictum sibi putabat, quâ erat modestiâ, Angelicus Doctor, quod D. Bernardus de tyrone dixerat. proponenda sunt ei gesta & passiones Sanctorum, vbi nec laborandum ei sit in serie historiali; & semper aliquid occurrat quod Nouitij animum excitet ad amorem Dei, & contemptum sui.

6. Ex eadem nardina apotheca est & aliud singularis vtilitatis, & quod antiquissimum esse debet hominibus in studio literarum occupatis: nimirum vt in animum suum inducant, idem propositum esse debere legenti, quod scribenti, id est, quemadmodum auctor velle præsertim debuit moribus prodesse; ita qui legit velle præcipuè debet in vera virtute proficere. *Non vitæ, sed scholæ sæpenumero discimus*, inquit Seneca[a]; quæ ratio discendæ eius scientiæ quæ tota ad mores refertur, sanè præpostera est, & peruersa, *In omni scriptura tantum distat studium à lectione, quantum amicitia ab hospitio; socialis affectio à fortuita salutatione: si in lectione Deum quærit qui legit, omnia quæ legit cooperantur in bonum, & captiuat sensus legentis, & in seruitutem redigit omnem lectionis intellectum in obsequium Christi.* Quisquis in pia illa lectione eruditionem quæret studiosius, quàm vitæ sanctitatem, perturbato ordine leget, atque ad proprium profectum minùs vtiliter: ac illud etiam sequetur, vt sæpe minùs intellecturus sit quæ leget; quo enim spiritu tales libri (sicut de Scripturis dixit Bernardus[b]) facti sunt, eodem legi desiderant. Virtus non ea solùm mente discenda est, vt sciatur, sed (quod apud Stobæū dixit nescio quis è veterū sapientium cœtu) vt possideatur, & exerceatur; rerum enim præclarissimarum non tam scientiam, quàm vsum sectari debemus. hic est modus tenendi libros illos, quorum argumentum *veram cum pia scientiâ iustitiam esse*, dixit Clemens Alex.[c] siue, vt Minutius ait, *qui docent non habitu, & verbis sapientiam præferre, sed mente; non eloqui magna, sed viuere.* Denique, qui *scientiam Sanctorum*, vt cecinit regius Vates, siue, vt Siracides loquitur, *scientiam salutarem* complectuntur. Manum de tabula: vereor ne propositæ breuitatis fines transeam, ac mittam falcem in alienam messem. Relinquamus ista mysticæ philosophiæ Professoribus, siue (vt loquuntur) spiritualis vitæ Magistris, de his in *schola affectus* disputantibus: nemo illorum hoc argumentum intactum relinquit; quia piorum librorum lectio haud postremum locum tenet inter adiumenta ad Christianam & Asceticam perfectionem consequendam. Grande & diffusum sensu licèt pauculis verbis comprehensum piæ, seu spiritualis lectionis elogium oris aurei pater tibi suppeditat. *Tanta sunt*, inquit[d], *& tam frequētia quæ vel iam accepimus ab hostibus nostris vulnera, vel quæ quotidie in nos torquētur à malo dæmone spicula, vt vix sit quo tegere nos possimus, nisi confugiamus ad pios libros* En ipsa eius verba, οὐ γάρ ἐστιν οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχῶς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς, *non enim fieri potest non, inquam, fieri potest, vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali.* Indat huic capiti coronam idem Chrysostomus gemmeis his verbis ad *lectionis* (vt ipse loquitur) *spiritalis* commendationem. Quemadmodum arma *regalia reposita etiamsi nemo fuerit qui possideat; tamen iis*

qui

[a] ep. 106.

[b] sup.

[c] l. 6. str. c. 8. & l. 1. c. 4.

Ludouicus Granatensis de hoc argumento piè & vtiliter in Introd.

[d] S. Chrys. hom. 3. de Lazaro.

qui habitant in adibus vbi reposita sunt, multam prebent custodiam ac tutamen: sicubi fuerint libri spirituales βιβλία πνευματικὰ, illinc expellitur vis omnis diabolica: ipse autem per se librorum aspectus segniores nos reddit ad peccandum.

Iam liquet (puto) qui libri referendi sunt in hoc armarium; haud illico quidem illi, quos pio aliquo titulo inscriptos videris: in multis enim qui meram pietatem in fronte præferunt, nihil aliud interdum reperies, quàm phaleras linguæ vendibilis, & inanis curiositatis nundinas: & hi si in hoc Museo locum habebunt, is esse debebit inter Philologos, vel Rhetoras. Alij libri pia, sacra, & diuina argumenta ita tractant, vt intellectum potius informent, quàm voluntatem; atque ex propria ratione & instituto in sola cognitione sistant. Et hi inter Theologos, vel controuersiarum Ecclesiasticarum disceptatores, vel Scripturæ interpretes, aliósque id genus censentur: at *mystica* ista Theologia longè diuersa est *à speculatiua*; nec continuò vt quisquis in hac excellit, excellit pariter in illa; ac vtriusque discendæ alia & diuersa ratio est. Nam sicut speculatiua, siue scholastica intellectum præcipuè perficit, & mystica, siue affectiua voluntatem; sic illa speculatur diuina, hæc amplectitur: illa tanquam auditu cognoscit Deum, hæc quodammodo odoratur, & degustat; illam docet lectio, hæc vnctio: illa discitur in scholis, hæc in secreto diuinæ contemplationis, & Spiritus sancti magisterio. in illa cognitionem interdum affectus excipit, in ista pius mentis in Deum affectus alteri cognitioni bonitatis diuinæ præit, eámque scientiam velut dirigit, & intellectum erudit, qui quodammodo foris stans ipso voluntatis gustu & experimento summæ bonitatis dulcedinem agnoscit, iuxta illud regij Vatis, *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus*; quemadmodum perceptâ cibi alicuius suauitate qualis quantáve ea sit intellectus postea agnoscit. Plura de vtriusque huius Theologiæ natura & discrimine Ludouicus Granatensis [a] suo more neruosè & sapienter. Hæc occasione *piorum & asceticorum librorum* dicta sunto, quorum verus vsus est, *si vnusquisque pingat actibus paginam quam legerit*, quemadmodum de sancto Epiphanio refert Ennodius [b]. Caput istud de libris piis & asceticis ἱερᾷ circumscribat D. Hieronymus [c], *nihil nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scientia coronetur*; & gemmam hanc de imperatoria dactyliotheca pro symbola conferat Constantinus [d] *ἡ μωρεία ἄοπλε*, *non infirmus neque imbecillus clypeus est* scientia earum rerum, quæ Deo gratæ sunt; ea porrò *è sacris*, piis, & asceticis libris præcipuè eruitur.

7.

Psalm. 33.

a conc. 2. de S. Francisco.

b in vita Epiph.

c ep. 128.

d orat. ad sanct. cœt. c. 12.

CAPVT XXIII.

Armarium vigesimumtertium.

Eius inscriptio.

CODICES MANVSCRIPTI.

I. AQua quæ in suo fonte hauritur, dulcior, clarior, & purior esse consueuit: idem euenire solet libris, quibus magnam commendationem accersit, magnámque fidem & opinionem integritatis conciliat vetustas & propria manus Auctoris. ideo ab omni æuo doctorum virorum mos fuit & receptus vsus, vt magnifaciant Codices manuscriptos, præsertim si sint ipsum (vt loquitur Martialis [a]) Archetypum. D. Hieronymus [b] testatur se Pamphili Martyris scripta ipsius manu notata custodire, atque anteferre omnibus Crœsi thesauris. Raderus noster [c] ait se accepisse ab iis qui viderant, Basileenses ostendere sanctum Athanasium ipsius manu scriptum; quod tamen haud ita facilè se credere dicit, cùm charta ex linteolis recentiore inuento confecta dicatur. Hercules Ciefanus in vita Ouidij memorat Isabellam Pannoniæ Reginam ostendisse Angelio Bargæo nobili Poëtæ calamum Ouidij argenteum haud multò antè repertum in quibusdam ruinis cum hac inscriptione, *Ouidij Nasonis calamus.* Ptolemæus Philadelphus non priùs alimenta suppeditauit Athenienfibus laborantibus annonæ penuria, quàm sibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, & Æschyli autographorum potestatem fecissent, pro quibus tamen præter vectigalium immunitatem, quindecim talenta iis oppigneràuit, & eadem postea cùm ex scriptis exemplaribus eis dono dedit, eiusmodi monumenta *auctoris calamo sui notata*, vulgò plurimi fieri solent, *Ac illis pretium facit litura.* Dictys Cretensis sex libros à se conscriptos de bello Troiano moriens secum sepeliri iussit, iique postea in Gnosso ciuitate per terræmotum sepulchro aperto inuenti sunt. in simili ferali arca libros Numæ Pompilij de iure Pontificum & Philosophia repertos Plutarchus refert: item in obscuro antro in quo Mercurij Trismegisti corpus humatum fuerat, reperta est inter ipsius manus tabula illa smaragdina quam scripserat περὶ τῆς χυμίας. Idiographum Virgilij, id est, librum ipsius manu scriptum, de quo Gellius [d], quis non magni æstimet? Lotharius Imperator Innocentium II. Pontificem reducens, & Rogerium Siciliæ Regem qui Anacleto II. Antipapæ fauerat, bello persequens, Salernum bello mari oppugnabat. Pisani quadraginta sex triremes omnibus rebus instructas eisdem lictoribus admouentes infestam omnem oram maritimam habuerunt. Pridie Nonas Augusti cùm adorti Amalfim essent, vrbem primo impetu expugnarunt: ex omni autem præda vrbis nihil nisi rem vnam eximij loco beneficij à Lothario petierunt. Hoc fuit iuris ciuilis Pandectarum volumen olim à Iustiniano Imperatore conditum, & priscis admodum literis exaratũ; quod

a ep. 10. b de script. Eccl. c in ep. 10. Matt. Melch. Guilland. l. de papyro. Henr. Salmuth ad Guidonis Pancir. l. 1. Matt. 16. d l. 9. c. 14. Sigon. l. 11. reg. Ital.

quod in hanc diem Pisis Florentiam translatum, ibi magnâ, vt ita dicam, religione seruatur, tanquam remedium infinitorum errorum quibus ita scatent libri iuris, vt plerũque nullus à doctissimis, vel ingeniosissimis elici possit sensus. Veteres illi codices vulgò *libri Pisani* dicuntur. Amo Ioannis Capnionis Pforcensis singularem erga libros voluntatem, cui præ literario instrumento res aliæ quæ vulgò expeti solent ab hominibus, minimi momenti instar fuerunt. Missus est aliquando cum aliis, Legatus ad Cæsarem Fridericum tertium ab Eberardo Barbato Principe VVirtenbergensi; Capnion cùm sibi, quemadmodum & legationis sociis, oblata essent lautia phialæ aureæ, equi magnificè strati, & alia id genus, vna solùm antiquissima Biblia Hebraica eleganter scripta accepit; eaque pluris fecit, quàm vllum aliud munus quantumlibet aureum ac imperatorium. Eâdem erga literas propensione, atque manuscriptorum Codicum æstimatione Alphonsus Aragonum Rex extruendæ Bibliothecæ admodum solicitus recepit à Cosmo Mediceo Florentinorum Principe, quas dono offerebat Liuij decadas; idémque à Venetis summi muneris loco brachium Titi Liuij obtinuit; vt in auctoritatibus publicis Patauij perscriptum est.

Calcag de cauf. corrupt. artium. Brassicanus præfatione in Saluianum.

Panormit. de reb. gestis Alphonsi.

2. Non erit abs re confirmare duobus exemplis quantum pondus insit ad faciendam fidem, & quanta auctoritas archetypis codicibus, vel iis voluminibus, quæ sunt finitima temporibus Auctoris omniúmque vetustissima. Eugenio quarto Rom. Pont. habitum est Florentiæ Concilium, cui Græcorum Imperator Ioannes Palæologus interfuit, & in quo Græci cum Latinis de processione Spiritus sancti disputarunt. Latini allata iam olim Constantinopoli exemplaria Græca Athanasij, Cyrilli, Didymi, Chrysostomi, atque in primis magni Basilij è Bibliothecis Italiæ prompta protulere, quibus euicerunt Spiritum sanctum ab vtroque procedere: Græci exemplaria producta criminari, ac vitiosa esse dictitare: sua ipsos promere Latini iubent: aliquot illi quidem proposuere, verùm ea variæ lectionis; alia à Patre filióque procedere, alia à Patre, nec postea quidquam addebant. cúmque Imperator multa se huiusmodi in Græcia habere diceret, Cardinalis Iulianus Cæsarinus sapienter respondit: Cùm Maiestas tua sciret in certamen sibi suísque descendendum, oportuit arma non domi relicta, sed in campum allata. Vides quanti momenti fuerint vel ipsa autographa, aut vetustiora exemplaria. Non ita pridem singulariter in Christo gauisus sum, fuitque mihi vehemens incitamentum & stimulus ad ea accuratè implenda, quæ institutum Societatis IESV à me postulat. In regia MSta Bibliotheca S. Laurentij Escurialis est autographum exemplar operum sanctæ Teresiæ ipsiusmet manu scriptum, quod ego & vidi & tenui. Capite vigesimooctauo hæc scripta sunt, quæ summâ fide totidem fere verbis in Latinum sermonem conuersa tibi exhibeo. *De hominibus ordinis Patris illius, qui est Societas* IESV, *toto ordine congregato res magnas vidi: vidi eos in cœlo manibus aliquoties candida vexilla praferentes: alias res, inquam, de illis vidi valde mirabiles; quamobrem ordinem istum magna veneratione prosequor, quia cum illis multùm egi, & animaduerto eorum vitæ rationem cum ijs rebus quæ mihi à Domino significata sunt, consentire.*

Æmilius l. 10.

3. Cæterùm licèt primigenia volumina, cuiuscumque tandem illa generis sint, postea transcribantur à Notariis, ac deinde typis excudantur à chalcographis; tamen nemo inficias iuerit, archetypa meritò censeri debere inter Bibliothecarum thesauros, quia sunt monumenta tantorum virorum suam ipsa ex sese auctoritatem præferentia, ad quæ prouocari possit in rebus dubiis & controuersis, quæ de exscriptorum veritate oriri possunt.

4. Alij MSti codices ab exceptoribus descripti nisi eos ipsemet auctor recognouerit, & emendauerit, non sunt tanti apud me, vt eorum cupiditate æstuem. Nam frequenter euenit, vt sint pleni mendis, vtique ab imperitis & mercede conductis seruulis, & non semel inter scribendum oscitantibus & conniuentibus scripti. Secus pronuntio de illis codicibus MStis, qui nunquam prælo typographico subiecti sunt: quamuis enim credibile sit optimum quemque auctorem iam factum esse iuris publici, à quo tempore ars typographica inuenta est; tamen quotidie eruuntur è situ & tenebris inæstimabiles thesauri literarij, qui hactenus delituerant. hos ego magnifacio, ac velim diligenter conquiri, recognosci, ac prælo mandari à præfectis Bibliothecarum ad Dei Opt. Max. gloriam, & bonum literariæ reip. Plutima literariorum fœtuum velut emortua cadauera iacent in iisdem sepulchris, atque ipsorum auctores viri eruditissimi, quisquis eorum se vindicem præstat, ac vel aborsu editos, vel deinde longa obliuione sepultos ad vitam & lucem reuocat, magnus is mihi est Æsculapius; atque inter heroas literarios meritò numerandus videtur. Quanto id studio præstiterit D. Hieronymus [a], docet ipsius epistola ad Florentium. huic præcipuè generi manuscriptorum librorum hoc armarium assigno, nisi fortè sit ad id angustius, ac designandum proprium conclaue his codicibus, vt in Bibliotheca Regia S. Laurentij Escurialis sapienter factum est; qua de re in fine huius operis dicetur fusiùs.

[a] ep. 6.

5. Finis sit huius capitis Photij Pseudoepiscopi Constantinopolitani digna plurium palmarum præstigiatore veteratoria techna, vt discas nō continuò vt aliquis codex obsoletus & cariosus fuerit, sitúmque & vetustatem redoluerit, eum reipsa vetustum esse. Duplex est genus mangonij, alterúmque altero nequius; alterum vetustis rebus nouitatem inducit, alterum nouis vetustatem. Venio ad rem. Photius iam decennio Constantinopoli exul, vt Imperatoris Basilij beneuolentiam sibi conciliaret, & obtineret reditum, historiam finxit qua Imperatorij stemmatis per stirpes descriptionem (Genealogiam appellamus) deduceret à Tiridate magno illo Armeniorum Rege, fictísque ac subiectis ad arbitrium nominibus perueniret vsque ad patrem Basilij, eiúsque filium talem exortu & nascendi sorte expressit, qualis reipsa fuit: ac nomina totius familiæ imperatoriæ Basilij Imperatoris, vxoris Eudociæ, filiorúmque Constantini, Leonis, Alexandri, ac Stephani, voce B E C L A S ex siglis, siue primariis literis composità indicauit; eique summam felicitatem annos longissimos supra Reges maiores suos præsagiuit. Et, quod caput est, ac præcipuus huius strophæ ludus, seriem hanc agnatorum & Imperatorij stemmatis descriptam in vetustissimis membranis

Nicetas in vita Ignatij.

Constantinus Manasse.

Baronius an. Chr. 878. num. 7.

membranis charactere Alexandrino, atque detractis papyris antiquissimis ex codice peruetusto inuolutam per Theophanem quemdam in Bibliotheca palatij deposuit. Theophanes idoneus huius fabulæ actor nactus eius edendæ occasionem reperti abs se ingentis illius thesauri Imperatorem certiorem facit, negans aut se, aut alium vllum quem nosset, præter vnum Photium exulem, posse inusitatam illam scripturam interpretari. Ad Photium extemplo mittitur. Negauit veterator se haud velle aperire arcanum, præterquam ei quem membrana designaret, nimirum Imperatorem: qua re vehementiùs desiderio sciendi ardere cœpit, ac continuò ludionem ab exilio reuocatum, facilè credita commenti interpretatione charissimum exinde habuit. Quàm vereor ne hac ætate plurimi haud absimili ludificatione multis mortalibus imponant, qui cùm noui sint, & prorsus obscuri, inserunt stirpem suam illustribus familiis, atque Eumæorum nepotes ab heroibus genus suum se ducere mentiuntur, præsidio adulteratarum quarumdam chartarum, quibus ipsi nudiustertius vetustatem dederunt.

Non possum tenere stylum quin furfurarios nescio quos Criticos, 6. & morosulos Aristarchos reprehendam, qui in librorum retractatione, & censu se putant cœlo addidisse nouum sydus, vel labem aliquam in sole factam repleuisse, cùm voculam vnam nullius momenti addunt, aut demunt, dicúntque: In codice MSto amici mei Titij, vel Sempronij non legitur *ac*, sed *&*; non *attamen*, sed *tamen*; afferúntque nobis varias lectiones similium futilitatum. Gaudeo nostram ætatem incœpisse contemnere archetypas illas nugas, quas nonnulli superiore sæculo putidiùs captabant. Quis non gemmis chariores habeat plumbeos illos libros Salomonicis characteribus, id est, Arabicis Orientalibus antiquissimis cultissimo idiomate in laminis orbiculatis scriptos, multis rerum præteritarum sacris historiis, multis futurarum arcanis prædictionibus refertos, qui Clemente VIII. Pont. Max. & Philippo II. Hispaniarum Rege anno Christi millesimo quingentesimo nonagesimo quinto ab illustrissimo Domino de Castro & Quiñones Archiepiscopo Granatensi, labore diutino per altos montis sacri cuniculos & latebras iuxta Granatam inuenti sunt, atque hoc anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo in hanc regiam vrbem Madritensem allati. Non possum omittere quod vidi, & miratus sum. Illustrissimus Adamus Cinturion Marchio de Estepa eorùm interpretandorum atque intelligendorum studio, non solùm duos interpretes Arabicæ linguæ peritos aluit, verumetiam eo consilio linguam Arabicam ipse didicit, bis térve omnes propria manu literis Arabicis summâ elegantiâ & venustate ac labore plusquam Herculeo accuratè transcripsit, atque in Latinum sermonem conuertit. Habuit doctissimus Dynasta in hoc studio æmulum atque amicissimum incentorem P. Petrum Lanselium è nostra Societate, Hebrææ linguæ Professorem in regiis studiis Madritensibus, quem mors in hos codices strenuè incumbentem nobis eripuit. hæc è re nata obiter.

CAPVT XXIV.

Armarium vigesimumquartum.

Eius inscriptio.

HEBRÆI, CHALDAICI, SYRIACI, ARABICI, ÆTHIOPICI.

1. Licèt non sit mei instituti excurrere longiùs in commendationem earum linguarum, quas præfixus titulus indicat: par est nihilominus suum quoque esse huic armario elogium, quemadmodum factum est in cæteris; quod præstabo si priùs rationem tibi exposuero Philomuse, quamobrem Hebræos, Chaldaicos, Syriacos, Thalmudicos, Rabbinicos, Arabicos, Æthiopicos libros seorsim à Latinis & Græcis ex vulgari occidentalium nationum sermone conscriptis codicibus sepo-suerim, & collocauerim in peculiari armario. Causa est tum maiestas, tum raritas, & pretium istorum voluminum; tum commoditas illorum, qui harum linguarum peritiam sibi comparare volent, aut etiam eas in Academicis pulpitis tradituri sunt. Licèt enim in variis facultatibus & scientiis editi sint aliqui libri his linguis, ij tamen perpauci sunt, atque vtplurimum haud tam leguntur eruditionis, Philosophiæ, Philologiæ, Medicinæ, Matheseos gratiâ, quàm perdiscendarum harum linguarum studio, & ad germanum Scripturæ sensum cognoscendum, vel ad fidei nostræ mysteria his vehiculis importanda ad regiones orientales; errorésque non paucos earum gentium refellendos.

2. Itaque pertinebunt ad hoc armarium Talmud & Talmudistæ, omnes non exiguo numero, Alcoranus, Auicenna, & Auerrois opera Arabica, itē Geographia Arabica; varia Dictionaria Hebraica, Dauid Kimhi, & Ioseph Caspi, Pagnini, Forsteri, Auenarij, Marci Marini; Chaldaica, & Rabbinica Eliæ Leuitæ; Syriaca Andræ Masij; Thalmudica R. Nathan, Pentaglotta Valentini Schindleri OEderani; Arabica Francisci, & Iusti Raphelengij, & Thomæ Erpenij; Radices Hebrææ Ioannis Iordini nostræ Societatis; Grammatica Hebræa Cardinalis Bellarmini, & Georgij Mayr, item è nostro Ordine, multorúmque aliorum, qui has linguas cum magna laude calluerunt, vel professi sunt, Ariæ Montani, Genebrardi: Plato Arabicè versus.

3. Pauca hæc quæ referam debeo piæ memoriæ Francisci Bouroni Sequani, Magistri in Scriptura & Hebræa lingua mei, adeóque conscientiæ meæ Præsidis, viri in paucis sancti; necnon virginitatis, doctrinæ, & Martyrij laureola insignis. Lexicon Hebraicum ingentis omnino operæ, sed vsus fructúsque non minoris, quo quàm legitimè vulgatus Interpres Hebræum textum expresserit, quámque Rabbini, & Hebraizantes clancularij Latinæ editionis suffossores aberrarint, accuratè demonstrat. hoc opus iampridem censorum diligentiam interpellat, vt edatur. Cogitabat etiam Lexicon Syriacum adiungere bonus Pater; sed eam

eam publici boni acceſſionem mors præpropera, & nimius in lambendo & perpoliẽdo Hebraico Lexico labor ſubduxit; nam dum nunquam ſibi facit ſatis, immenſum laborem vaſti voluminis ſexies, vt minimum exſcribẽdi, deuorauit. Cùm Dolæ in Comitatu Burgundiæ, vbi Scripturam ſacram, & linguam ſanctam magna cum laude è ſcholaſtico ſuggeſtu docuerat, atque hoc opus, aliaque ſcripſerat, Lugdunum Galliæ profectus eſſet, commodioris editionis gratiâ, orta eſt tetra illa lues, quæ in ciuitate populoſiſſima bene multas hominum centurias quotidie ſternebat. hic ſe prodidit flagrantiſſima charitas Patris Franciſci, & earum virtutum heroica factâ, quas totâ vitâ ad omnium exemplum atque admirationem impensè coluerat. Nam ſuperiores exorauit, vt vnus eſſet ex lecto illo manipulo, cui iuuandorum ægrorum prouincia credebatur: in quo miniſterio inuictiſſimè & ſanctiſſimè mortuus eſt. Plura de hoc Athleta Chriſti Theophilus Raynaudus in mantiſſa ad Indiculum Sanctorum Lugdunenſium, vnde hæc totidem ferè verbis exſcripſimus.

Redeamus ad viam, ſi tamen diuerticulum hoc fuit: de harum linguarum ſtudio, & peritia quid dicemus? obuium eſt quod S. Paulus ſcri- 4.
pſit in hanc rem ad Corinthios, numerans inter *χαρίσμασι, τὰ δὲ γλωσσῶν γένη* genera linguarum: quod tum præſertim verum eſt, quando ſunt adiumenta & ſubſidia ad Dei Opt. Max. gloriam, noſtrámque, & aliorum ſalutem procurandam. Si enim plures linguas callere diuinæ mentis munus eſſe dixerunt ſancti Eccleſiæ Patres Ambroſius[a], & Cyril- a in 1. Cor. 13.
lus[b]. Si Ennius ideo dictus eſt ab antiquis tria corda habuiſſe, quòd tres linguas Græcam, Latinam & Oſcam noſſet: ſi Mithridates Ponti b l. 17. contra Iulian.
Rex ampliſſimo dignus habitus eſt imperio, quòd viginti & duarum gentium ore, quibus imperabat, loqueretur: ſi Caſſiodorus[c] linguarum c l. 11. ep. 1.
peritiam nominat *Diadema eximium, & notitiam impretiabilem*; ſi Philaſtrius[d] *Angelicam gratiam* vocat. Si magnum beneficium eſt nunquam d de hæreſ.
obſurdeſcere, contrà ac euenit in aliena lingua quam quiſque ignorat, vt eſt in prouerbio; quid ſentiendum de illius linguæ cognitione, qua eloquia diuina magnam partem conſcripta ſunt, vel qua Seruator noſter eſt locutus, & Beati in cœlis æternùm locuturi; quæ tot habet myſteria, quot literas, quot apices, quot puncta; vnde veritas in ſuo fonte hauriatur, quæ ex ſeſe plena eſt auguſtæ maieſtatis, quæ reliquis omnibus antiquitate antecellit, quæ *κατ' ἐξοχὴν lingua ſancta* appellatur; vtpore quę ab amico numine primùm Sanctis indita eſt, non autem, vti reliquæ, ab irato; vel quæ ore Chriſti, & in titulo Crucis primo loco conſecrata, vel quæ maximæ partis diuinorum oraculorum cuſtos eſt? Ex his capitibus duci poſſent eximiæ laudes Hebraicæ linguæ, atque eius cognatarum Chaldaicæ, & Syriacæ. Equidem Hebrææ linguæ non e prol. in Pſ.
exigua commendatio, & dignitas Principem eſſe trium inſignium lin- f tom. 1. Bibl.
guarum, *quibus Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur, & regnum Chriſti ſcribitur*, quemadmodum dixerunt D. Hilarius[e], & Arnoldus Abbas Bonæuallis[f] de Hebraica, Græca, & Latina lingua loquentes, de quibus intelligendum eſt illud D. Auguſtini[g] monentis, *accedentem ad interpretationem diuinarum Scripturarum oportere* vit. PP. g l. 3. c. 1. de doctr. Chr. Idem de Hebr. l. 2. c. 11. & 12.

tere præmunitum esse scientia linguarum, ne in verbis locutionibúsque ignotis hæreat.

5. Arabicam verò linguam didicisse quantum profuit cùm laminæ Granatenses in monte sancto repertæ sunt Arabico sermone & characteribus exaratæ? Notum est decretum Pauli V. Rom. Pont. præcipientis, vt in omnibus celebrioribus Academiis sit vnus Arabicæ linguæ professor; videlicet cuius cognitio magnum adiumentum sit ad Orientis plagas, vbi latissimè patet, traducendas ad sanctæ fidei nostræ professionem, & castum veri numinis cultum. Res est præterea plena ingenuæ voluptatis & eruditionis, necnon vtilitatis nosse etymon plurimarum vocum, quibus Mathematici & Medici in sua scientia vtuntur, suaque instrumenta & pharmaca cognominant. Arabes enim duas præsertim facultates, Astrologiam & Medicinam, studiosiùs & sanè accuratè excoluerunt. Si quos etiam nactus eris libros Æthiopica & Illyrica lingua conscriptos, cuius vtriusque in toto Oriente maximus est vsus, in hoc armarium illos referes.

SECTIO II.

Alia quædam exquisita ad Musei perfectionem.

1. PERTINENT ad Bibliothecæ perfectionem nõ solùm boni libri omnis generis; verùm etiam quædam instrumenta & supellex, sine quibus libri vix satis intelligi possunt, nec quædam scientiæ comparari. item quædam alia, quæ instar librorum sunt, vnde plurima petuntur ad veteres ritus ac historiam intelligendam adiumenta. alia denique nonnulla quibus ingenua curiositas hominis eruditi delectari solet tanquam proprio pastu animi liberalis. his rebus tribuimus quatuor illa intercolumnia, quæ sunt propinquiora foribus Musei, & quæ è regione orientalium fenestrarum sunt ad Occidentem. In singulis autem vacuis illis spatiis inter pictas columnas, singulos elegantes toreuticos abacos eleganti ferreo instructu, seris, armariis insititiis & exemptilibus capsulis, atque scriniis (vti mos est) affabrè instructos. Primus erit, qui Museum ingredienti dexter ianuæ adiacet; secundus qui ex alia parte oppositus, sinister; tertius qui primo contiguus; quartus qui secundo. E regione singulorum suus esse poterit erectus pluteus, si videbitur, vel (quod fortasse opportunius erit) oblongi quadri mensa, quæ fungi etiam vice armarij, aut arcæ possit.

CAPVT

Caput I.

Abacus primus.

Eius inscriptio.

INSTRVMENTA MATHEMATICA.

Geometrica. Circinus, regula, quadrans geometricus, quadratum geometricum. Radius, quem vulgò Baculum Iacob vocant; triquetrum; circinus proportionis; instrumentum partium; pantometræ; norma. Trignometrum; graphometrum; holometrum; henrimetrum. Radius Latinus; instrumenta ad sectiones conicas Aguilonij, Guidonis, Vbaldi, & Barochij, &c. 1.

Astronomica. Globus cœlestis. Sphæra armillaris. Radius astronomicus. Annulus astronomicus. Astrolabia vniuersalia Ioannis de Rojas Hispani, Cornelij Gẽmæ Frisij. Particulare Ioannis Stœflerini Iustingensis, & Odonis Malcotij Belgæ è Societate Iesv, quibus omnibus terram mobilem cœlo stante in crystallina lamina cælatam subdidit P. Claudius Richardus Regius Professor Matheseos in Collegio Imperiali Madritensi nostræ Societatis, non quòd terram moueri circulariter putet, imò naturaliter sic moueri posse pernegat; sed quòd si diuinitus moueretur, gyrationes & conuersiones huiusmodi explicaret lamina illa transparens, terræ circulos continens sub cœlo stellísque consistentibus. Eisdem stellas omnes in crystallo etiam sculptas superaddit duobus hemisphæriis, vt operationes omnes astronomicæ per quamlibet stellam sicuti in globo perfici possint. Alia etiam adinuenit ac diuersa Astrolabia proiiciendo sphæræ ac terræ circulos in diuersis planis, & oculo constituto in verticibus Horizontis, in punctis Solstitiorum adductorum ad quemlibet maximum sphæræ circulum. quæ omnia iusto volumine demonstrata breui prodibunt, cum fundamentis etiã innumera alia Astrolabia proprio Marte adueniendi.

Geographica. Globus terrestris. Circinus valgus. Tabulæ geographicæ, &c.

Optica. Dioptræ.

Catoptica. Specula plana, sphærica, cylindrica, conica, conuexa & concaua, vstoria, &c.

Dioptrica. Tubus opticus, vitra concaua, conuexa, trigona: perspicilia polygona; specula vstoria vitrea: instrumentum ad refractiones mensurandas.

Nautica. Versoria, seu pyxis, vèl acus nautica: tabulæ hydrographicæ; bolides.

Gnomonica. Declinatorium; horologia portatilia, vniuersalia, & particularia. Annuli, cylindri, & quadrantes horarij.

Mechanica. Libella: perpendiculum: libra: statera; vectis; trochlea: polyspastus: axis in peritrochio: cuneus: cochlea: pancratium: glossocomum: ergata: succulæ, scytalæ.

Hydraulica, & *spiritalia* Cochleæ aquaticæ Archimedis:Syphon diabetes:Meteoroscopium:Machina Ctesybica:Chorobates.

Musica. Monochordium.

Arithmetica. Calculi;Rabdologi,vel virgulæ Neperi:Logocanon.

CAPVT II.

Abacus secundus.

Eius inscriptio.

NVMISMATA ANTIQVA.

1. QVia Museum debet esse promptuarium omnis ingenuæ voluptatis,atque multiplicis eruditionis thesaurus; ideo antiquitatis studiosi iure me reprehenderint,nisi armarium vnum attribuerim sigillaribus numis iconicis & symbolicis, in quibus veteres vrbana sua facta & castrensia insculpebant; præsertim cùm Plinius haud obscurè significet olim mores fuisse ex auro, argentóve, aut certè ex ære (vt ego quidem reor) *nummario* dicare in Bibliothecis illos, *quorum immortales animæ in iisdem locis loquuntur*. Si nihil foret in illis numismatis præter metalli pretium,& vestigium inutile meræ antiquitatis,non magnopere illa desiderarē: at quoniam ex eorum consideratione & intelligentia antiquarij multa discunt, putauerim proprium locum huius antiquitatis numariæ esse Musea.

2. Verè & sapienter; quisquis hæc sigillaria numismata dixit esse *expressas historias*, longè melius, quàm quæ calamo exprimuntur in chartæ foliis; atque esse velut *oculares indices factorum heroicorum* fideliores conscriptis historiis, quòd hæ à priuatis hominibus scribantur, haud rarò præposterè affectis, & audacter mentientibus; numi verò auctoritate publica & consulto senatus,vel iussu Principum cudantur: proinde manifestum est, eos qui se exercent in hac antiquitatis palæstra, longè certiùs & feliciùs historiæ veritatem indagare & nancisci. Sunt etiam in illis frequenter expressæ leges & senatusconsulta, vnde non exigua vtilitas obuenit iuris & rei politicæ studiosis: in illis omnium veterum Deorum imagines,non leui poëticæ & philologicæ facultatis adiumento. In illis miræ species arborum, animalium genera incognita,herbarum,florum,aliarúmque rerum naturalium mirabiles formæ,quibus Physiologorum obseruationes pulcherrimè locupletantur: in illis omnis sacrificiorum apparatus,ludorum, bellorum, triumphorum; tripodes,aræ,litui, thensæ, lectisternia, dedicationes, crateres, sympula,Pontificum vestes,acerræ; vexillorum, armorum castrorúmque multiplices formæ; prælia,victoriæ,spolia,triumphi,trophæa, coronæ,ouationes,currus triumphales,congiaria,donatiua,viscerationes, Circenses ludi,theatrales,& reliqui; sepulchra,Mausolæa,apotheoses; omnium mensurarum genera,frumentariæ tesseræ; coloniæ, municipia,prouinciæ,lustra, vrbium initia aliáque innumerabilia, de quibus

Chrono

Chronologorum & Philologorum ſcientia diſputat: in illis virtutum & vitiorum icones, de quibus morales Philoſophi: in illis gentes & agnationes integræ, & ſingularium illuſtrium perſonarum natiuus oris habitus & conformatio velut mutæ & tacentis naturæ vox: atque (vt vno verbo abſoluam) præter liberalem & honeſtiſſimam voluptatem quæ in eiuſmodi rebus tractandis & cognoſcendis percipitur, accedit ad varias artes & ſcientias fructus haud exiguus. Hubertus Golzius meritò deflet barbariem inductam à Gothis, Hunnis, VVandalis, Alanis, Longobardis, qui omne artificium & elegantiam perdiderunt, & hæc velut ſacroſanctæ antiquitatis monumenta magnâ congerie conflata incredibili bonarum artium damno obſoleuerunt. Franciſcus Gualdus Ariminenſis, miles S. Stephani, & Leonis X I. intimus Cubicularius, plurima Pontificiorum diplomatum ſigna plumbea antiqua quæ in priuato ſuo Muſeo habebat, in Vaticanam Bibliothecam, ne interirent, tranſtulit; aliqua inciſa exhibentur tomo ſecundo de vita & rebus geſtis Pontificum & S.R. Eccleſiæ Cardinalium *pag.* 1993. Alia item ad eoſdem Romanos Pontifices ſpectantia ex ſuo Muſeo depromſerunt Franciſcus & Brutus Gottofridi Patritij Romani, quorum interpretationem ibidem habes *pag.* 1995. *& ſequentib.* Studium harum rerum & peritia ſaltem mediocris hominem eruditum prorſus decet, & perquã honeſtum eſt ſi earum notas & ſigla facile interpretari poſſit, ac veros nummos ab adulterinis diſcernere.

Maximo numero eius generis numiſmata ſolent frequenter reperiri in vrnis condita, vel in armariis parietariis incluſa, vel in veterum ædificiorum fundamentis ſepulta, vel etiam temere proiecta in vineis & agris; præcipuè in illis vrbibus, quæ vetuſtate, & habitatione priſcorum Romanorum nobiles ſunt, cuiuſmodi eſt Bibracte, ſiue Auguſtodunum Æduorum, Veſontio Sequanorum, Lugdunum Galliæ, & aliæ vrbes; vbi vix paulo altiùs effodere humum poſſis, aut ſolùm euderare; quin illico in talia permulta incidas. 3.

Dignum eſt ſcitu quod Ioannes Funcius [a], ſeu (vt Delrio ſcribit [b]) Stumphius in Chronico Heluetico refert. Leonardus neſcio quis ingenio ſimplex & voce balbus, ſartoris cuiuſdam filius, Lienimanus vulgò dictus, incertum qua arte cryptam illam quæ Auguſtæ Rauracorum patet ingreſſus, & vlterius quàm vlli alij vnquam potuerant progreſſus miranda quædam ſpectra referebat. Cereo accenſo in cryptam deſcendit, ac primò tranſiit per ferream portam, inde ex vna concamerationе in aliam, atque etiam in hortos pulcherrimè virentes. Narrabat in medio aulam magnificè ornatam videri, & virginem formoſiſſimam pube tenus, aureo diademate caput cinctam, crinibus ſolutis, inferno in horridum ſerpentem deſinentem, à qua manu ad ſcrinium ferreum deductus eſt. Scrinio duo moloſſi nigri incubabant, & terribili latratu arcebant accedentes. At virgo minabunda ſimilis eos compeſcuit. Tum clauium faſce quem collo alligatum geſtabat, ſoluto, arcam recluſit, & inde omnis generis numiſmata aurea, argentea, ærea depromſit: quorum non pauca oſtendebat ſibi à monſtroſa illa virgine donata. Addebat Lamiam illam ſemiſeram ſibi dixiſſe, regio ſe ortam ſtemmate diris 4.

a Ioan. Func. in Chron. Helu.
b l. 2. q. 12. de diſq. mag.

carminum imprecationibus in tale monstrum mutatam, neque aliam recuperandæ pristinæ formæ rationem superesse, quàm si quis illibati pudoris adolescens ter sibi daret osculum; liberatori verò pretij loco cessurum omnem thesaurum qui ibi esset; post geminum osculum tam horrendum in modum exiliit spe & desiderio optatæ libertatis, tam vesanos gestus edidit, vt miser pauore propè enectus, & metu ne ab empusa tortuosa laniaretur, aufugerit. Deinde à quibusdam ganeonibus in popinam deductus, postea nunquam repetire cryptam, nedum ingredi potuerit. Magúsne fuerit, an sui haud satis compos, non statuo: laruam illam, & geminos molossos fuisse malos dæmones custodes thesauri, facilis coniectura est: numismata verò à monstro accepta non difficile negauerim, vtique numinis permissu factum; sed enim verò nolim tanto periculo eiusmodi symbolicis numismatis hunc abacum implere.

——*Timeo Danaos, & dona ferentes.*

hostium δῶρα, ἄδωρα.

5. Celebre est in Italia antrum illud Mantuanum quod *Specus Dominæ* appellatur; de quo frater Hilarius de Coste [a] ex Ordine sancti Francisci de Paula hæc habet. Isabella Herculis secundi Ferrariæ Ducis eo nomine primi, & Eleonoræ Aragoniæ coniugis filia, & Francisci Gonzagæ Mantuæ Marchionis vxor, Federici Mantuæ Ducis primi mater, magnanima, docta, singularium rerum & exquisitarum in primis studiosa, suæ illius eruditæ curiositatis monumentum reliquit in cella quadam subterranea excauata in ipsa rupe, doctas veteris temporis numarias reliquias, quas ex variis locis quæ vel ipsa peragrauerat, vel vnde eas magno pretio coëmptas Mantuam ad se adferri curauerat, hoc genere literariarum delitiarum mirificè delectata. Isabellam hanc Carolus V. Imperator inter suæ ætatis Principes fœminas singulariter laudauit. Ioannes Iacobus Chiffletius Eques, Medicus Cubicularius Regis Catholici & Serenissimæ Infantæ Isabellæ Claræ Eugeniæ, philologus & scriptor plurimæ ac reconditæ eruditionis, Museum habet antiquitatibus istis numariis, quarum peritissimus est, nobile.

[a] in Elogiis Gallicis illustrium fœminarum pag. 276.

CAPVT III.

Abacus tertius.

Eius inscriptio.

ERVDITA RVDERA PRISCI TEMPORIS.

1. *Est nunc Brisei quem venosus liber Acci,*
Sunt quos Pacuuiúsque, & verrucosa moretur
Antiopa ærumnis cor luctificabile fulta.

Sunt (inquam) qui tum maximè se disertos putant & elegantes, si reuocent

reuocent in vsum obsoleta quædam verba, eaque suæ orationi tanquam gēmas illigent, dicántque cum Lucretio, *Terrai frugiferai* : sunt quibus nullus propè panis sapiat nisi mucidus; nullum vinum nisi fugiens; nulla caro nisi marcorem redolens; nullum oleum nisi vetus, & in vnguentum degenerans; nulli fructus nisi condititij; ac tum demum se loqui putent, si orationem suam vermiculent Ennianis vocibus, aut duodecim Tabularū desuetis loquendi modis; si vsurpent aliquod dictum exaratū in falce Saturni, primásque atque inconditas Romuli voces replicent.

Quod multi faciunt in stylo & verbis, plurimi quoque facere consueuerunt in rebus: vsque adeò enim amant rudera antiquitatis, vt si quid eius generis nacti fuerint, illud cupidissimè sectentur, tractēt, & in sanctiore sua cella inter suas delitias reponāt; non quòd semper antiqua præstent recentibus, sed quòd res antiquæ cuiuscumque pretij & valoris sint, videantur esse consanguineæ heroicorum temporum, & proinde sacrosanctæ ac plenæ venerationis; rubiginem ipsam amant, inductum situ muscum, & quidquid retinet aliquod vestigium priscæ ætatis, illud in primis venerantur. hoc studium dummodo modus adsit, non displicet: imò similibus rebus asseruandis haud grauatè abacum vnum in hac Bibliotheca attribuerim: adeò vt si nactus fueris quædam præcipuè, de quibus frequentior solet esse inter doctos mentio, vel etiam controuersia, ea hìc recondas. In hoc genere sunt lacrymatoriæ phialæ antiquorū; veræ purpuræ aliqua lacinia, hoc est, particula panni infecti sanguine muricis, aut purpuræ piscium; fibularis nobilium Atheniensium cicada; lunula in senatorio astragalo; aliquid æris Corynthij, cortina, vel tripus delphicus; soccus cornicus, tragicus cothurnus; Ciceronis Hermathena; Epicteti Philósophi lucernula fictilis tribus drachmarum millibus vendita: Theodosij lucerna quæ se sua sponte accendebat, ac miro artificio affundebat oleum, ne sacrorum librorum legendorum studiosissimus Princeps vllum è familia noctu excitaret. Calamus Dionysij Carthusiani, quo vno omnia sua opera scripsisse dicitur. 2.

Lucianus Syrus. Niceph. l. 14. c. 3.

Huius loci præcipnè erunt quædam singularia quæ ad libros, vel priscam & exoticam scribendi rationem pertinent; cuiusmodi sunt, cortex arborum antiquo more literis exaratus; ceratæ tabulæ; styli ossei, vel ferrei; pugillares cittei, eburnei, cerei membranei, encaustum Imperatorium, volumen prisci moris circumplicatum bacillo, vel cylindro cum vmbilicis & cornibus eleganter pictis; lintei libri veterum; plumbeæ lamellæ; volumina plumbea, siue charta plumbea; syndones vbi Indi scribebant, vt est apud Philostratum [a]; Palimpsestus charta memphitica, Augustæa, quæ regia est Catullo, hieratica, quæ solis sacris literis seruiebat; Thebaica, literę solida materia fabrefactę, pueros legere docendi gratiâ, de quo more est elegans illud monitum D. Hieronymi ad Lætam [b]: *Fiant ei literæ buxeæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur; ludat in eis, vt & lusus ipse eruditio, & memoria nominum in canticum transeat; sed & ipse inter se crebrò ordo turbetur, & mediis vltima, primis media misceantur, vt eas non sono tantùm, sed & vsu nouerit.* Affine est istud Quintiliani [c], *Ad discendum irritandæ infantiæ gratiâ eburneas etiam litera-* 3.

Front. l. 3. c. 13. Plin. l. 13. c. 11. Nero apud Suet. c. 20. a in vita Apoll. Turn. l. 5. c. 11. Stat. l. 4. sylu. b ep. 15. l. 2. c l. 1. c. 1.

Auson. ep. 92.

Porta l. 2. c. 21.

a l. 17 c. 9. ex Lysandro Plutarchi.

Herod. in Melpom.

Ramus l. 2. procem. mathem.

b col. vlt.

Salazar de Mendoça l. 3 c. 1. de origine dignitatum sæcularium Castellæ & Legionis.

rum formas offerre notum est. Hermiones zonæ textum ἐλεγεῖον; Phylacterium Pharisaicum lege inscriptum; vestis parthica item literis picta; autographa, vel apographa quarumdam priscarum epistolarum encyclicarum, formatarum, systaticarum, & aliæ id genus olim variis ex causis ab Episcopis ad diuersos scriptæ; laureatæ literæ missæ ad Senatum à victoribus; sagittis exaratæ epistolæ; laconica scytale, de qua Gellius[a]; hieroglyphicæ literæ Ægyptiorum; exceptum aliquod, vel instrumentum siglis notatum; suffragatoriæ tabulæ ad antiquandas, vel admittendas rogationes; tesseræ militares scriptæ, frumentariæ, numariæ, hospitales, lusoriæ; sigillum Augusti sphinge incisum, vel Gentilitium Galbæ cane è prora nauis prospectante figuratum; scyphi Homerici versibus inscripti; spongia deletilis; calamus Demosthenis: Imperatoris Turcarum epistolę literis aureis Arabicis in linteo scripię; Chinensis codex; abacus rationum Romanorum, quem *Tabulam Pythagoricam* appellant; congius antiquus mensura ad multas alias mensuras intelligendas valde vtilis: sed quis non rependat auro & gemmis, & siquid his rebus pretiosius est, thoracem illum è lino textilem, quem Amasis Ægyptiorum Rex misit ad Crœsum frequentibus ex auro lanáque versicoloribus figuris? in eo scriptæ erant eius venationes, quarum singulæ habebant tricenas sexaginta bestiolas, exiles illas quidem, sed quæ tamen conspici possent. Quis non magni æstimet librum illum quem Toleti anno Christiano MCC XLIII. in prædio suo intra concauum cuiusdam rupis sine vllo fissuræ vestigio Iudæus reperit. Hebræis, Græcis, ac Latinis literis scriptus erat, folia tabellis ligneis similia, magnitudo instar psalterij. Argumentum de triplici mundo ab Adamo vsque ad Antichristum; tertij mundi initium ab Christo ordiens sic habet, *Filius Dei nascetur ex Virgine Maria, & pro salute hominum patietur*; quod cùm Iudæus legisset, Christianam fidem vnà cum tota familia amplexus sacro Baptismo tinctus est. Erat autem insuper in eo libro scriptum, Ferdinando in Castella regnante repertum iri. Alphons. de Spina in fortalitio fidei, & alij. Libenter quoque habeam opera quatuor Doctorum Ecclesiæ eâ editione, qua primùm vnquam edita sunt ab Ioanne Amerbachio. Item primum illud Typographiæ exemplum quod arte recèns inuentâ editum est. Alij fuisse aiunt *officia Ciceronis*; ita refert P. Ramus: alij fuisse asserunt *libros D. Augustini de ciuitate Dei, & Lactantium*; sic Amedeus Salyus in breuiario Christianæ Chronologiæ parte secunda[b]. Codex ille textus sacri Euangeliorum in cortice scripti, qui repertus in sepulcro Caroli Magni vnà cum eius ense, & cornu venatorio Aquisgrani. Eiusmodi codex in quo Suetonius descriptus est, Mantuæ asseruatur. Tabulæ astronomicæ Alphonsi Castellæ Regis, cognomento sapientis, ad meridianum Toletanum ideo ab ipso ordinatæ, quòd in ea vrbe IX. Kal. Oct. anno MCCXXI. natus esset, sitque Hispaniæ vmbilicus. extant etiamnum in Ecclesia Hispalensi. promuntúrque in solemnioribus festorum, ac supplicationum pompis.

CAPVT

Caput IV.

Abacus quartus.

Eius inscriptio.

QVÆDAM NATVRÆ ET ARTIS MIRACVLA.

QVàm varia sunt mortalium ingenia & mores. Sicut quibusdam superstitiosis (qui vulgò solent esse natura timidi) innocentia nisi in metu non placet ; & vix vlla religio nisi circumfusa horrore , & tenebris ; *nec magis auro & fulgentia ebore simulacra , quàm lucos & in ipsis silentia adorant* , inquit Plinius [a]. Alij sunt simplices , & minimè mali, qui aliena commenta illico sibi in animum inducunt , nedum inducuntur ipsi , vt quidlibet credant ; nec perspiciunt quid in quaque re verum syncerúmque sit;homines vtplurimum integri,atque ad fallendum minus instituti ; sed tamen deceptu admodum faciles, & versabiliores cothurno. ita non desunt qui oculis duntaxat fidem habent,nullam auribus;audaces inficiatores earum omnium rerum , quæ vel habent aliquid admirabilitatis, vel olent aliquid peregrinitatis : & hi ferè nunquam pedem extulerunt è natali suo solo,fuerúntque in patriis laribus assidui. Discant tales increduli , non continuò prout quidpiam est inusitatum & inauditum,ita etiam falsum esse , & incredibile. Pleraque fabulosa esse putauerunt maiores nostri , qui si reuiuiscerent nunc eos suæ incredulitatis pœniteret, puderétque fortassis : sic Plinio & Herodoto multæ commentitiæ narrationes attributæ sunt , & eorum scriptis derogata fides & authoritas , cùm tamen secuta sæcula & profectiones in remotas oras susceptæ quotidie veridicos probent. Quorsum hæc ? Eò pertinent,vt ingenuam curiositatem rerum inusitatarum atque admirabilium siue artis, siue naturæ opera sint,Philomuso commendem,eaque non solùm suis oculis videat cùm se dabit occasio; verùm etiam penes se habeat , & peculiare illis armarium in Museo destinet , ad quæ prouocari possit , cùm de naturæ , aut artis viribus, vel de authorum fide dubitari contigerit. Est quidam vir nobilis in Gallia eiusmodi rerum adeò locuples,vt ipse Rex Christianissimus Ludouicus XIII. cùm fortè esset in ea vrbe vbi is degit , in eius se domum contulerit, liberalem illam naturæ simul & artis tabernam, vel apothecam visurus; quâ accuratè consideratâ discedens balteum ibi suum reliquit, tamquam symbolum, post illas oculorum epulas & monumentum Regiæ humanitatis.Porrò vt meliùs intelligas , cuius generis sint ea quæ huc referri debeant, afferam tibi quædam exempli gratia, ex quibus facilè similium facies coniecturam. 1.

a l.12.c.1.

Astrapæum, siue fulguralem lapidem è fœta nube editum inter fulmina & tonitrua si nactus eris , eum tu hîc asseruato. Petrus de Lancre Curiæ Burdigalensis Senator , talem ait esse in æde Regia S.Laurentij Escurialis 2.

Escurialis sex pedes longum missum ad Carolum V. Imperatorem è Guineæ finibus, eóque factum fuisse symbolicum scutum eiusdem Cæsaris.

3. Refert ex Rueo Anselmus Bootius Rhodolphi secundi Imperatoris Medicus, & eiusdem Dactyliothecæ Præfectus, esse adamantes, qui alios identidem ex sese progenerent adamantes, atque diuite partu enitantur; ac dominam Heuerensem ex Luxemburgorum illustri genere duos habere hereditarios, qui alios crebrò producant, vt eos quicumque statis temporibus intuetur, inquit συγγενῆ, idest, congenerem sibi prolem eniti palàm iudicet. Idem Bootius habere se Achatem scribit haud maiorem vngue medij digiti, in quo est perfectissimus circulus atro colore, quo perfectior exarati nequit; ac in circuli medio accurata effigies Episcopi mitra redimiti; cúmque ea gemma variè conuertitur, variæ quoque humanæ imagines apparent. Quis non insatiabiliter spectet hoc naturæ artificium.

Anselm. Bootius l. 2. c. 3.

4. Audio in Museo cuiusdam viri ingenuè curiosi esse pisciculum illum qui à Latinis remora, à Græcis ἐχενηΐς dicitur, cui ea vis & facultas à natura indita est, vt ruant venti licet, sæuiant procellæ; imperet tamen furori, viréſque tantas compescat, & cogat stare nauigia quibus adhæserit, quod non vlla possunt vincula, non anchoræ irreuocabili pondere iactæ. prorsus digna res quæ in æde mentis & scientiæ indagatoribus rerum naturalium proponatur. Nō alienus erit etiam ab hoc loco Cynocephalus Niloticus piscis, quem Horus ait diem latratu partiri in viginti quatuor horas velut rotari horologij tintinnabulo. Et quoniam de piscibus sermo est, si Nereidem, vel Tritonem, vel Sirenem, aut etiamsi syluestre aliquod monstrum, Satyrum, Faunum, Hippocentaurum, Nympham exhibere possis, quod fecere nonnulli curiosi, qui capta salitáque, aut melle & aromatibus condita diu asseruarunt, illico auctoritatem dares Plinio, & multis auctorum narrationibus; quæ vulgò ab imperitis præpropera iudicia ferentibus, fabulosæ putantur; veterémque inter Philologos, & Physiologos hodieque repetitam controuersiam, verùm reipsa eiusmodi animalia aliquando extiterint, momento dirimeres; atque ipsa editione rei de qua disceptatur, cuinceres id genus monstra non esse rem commentitiam, aut nudas dæmonum præstigias; sed vel lusum naturæ nudam humanam effigiem illis animalibus communicantis, vel humani & belluini concubitus infaustum partum, vti Baronio [a] visum est; qua de re eruditè Theoph. Raynaudus [b] adductis in eam sententiam permultis historiis, aliique bene multi. Si mihi foret copia videndi huiusmodi pisces, vel feros homines, equidem suauiùs pascerer tali spectaculo, quàm si quis edendas mihi apponeret omnes maris terræque cupedias. Neque alibi opportuniùs asseruari possunt, aut spectanda proponi, quàm in Museo, vel in adiuncta Museo alicuius cubiculi appendice, vt ibidem vbi viri docti mentis acie multa conspiciunt quæ vulgus hominum prorsus ignorat, ac longè plura intelligunt esse, quæ de infinita diuini Numinis vi sapientiáque nesciunt, aliquid insitatum cernere insuper corporeis oculis queant: vt quoniam assuetudo cæteris rebus auctoritatem ademit, ex insolitis istis in admirationem

a tom. 3. an. Chr. 343. n. 3.
b dist. 2. n 34 35. 36. Fernandius c. 8. didasc. Rosuedius in Onomast. verb. Hippocentaurus.

rationem Dei, venerationémque excitentur; quemadmodum pulchrè piéque animaduertit Nicolaus Orlandinus [a] in historia Societatis Iesv, vbi narrat in Insula Manaria ducentis ab Goa leucis anno Christi millesimo quingentesimo sexagesimo primo, retibus captos sexdecim homines marinos, nouem fœminas, mares septem veris hominibus magna ex parte similes, quos P. Henricus Henricius nostræ Societatis, & Dimas Bosques Proregis Medicus aduocati à piscatoribus rei nouitate attonitis conspexerunt. Res digna est quæ legatur. hæc & similia prodigia naturæ & artis sunt proprij Museorum instructus, aut certè pinacothecarum, siue aliarum cellarum, quæ adnecti solent tanquam appendiculæ Bibliothecis.

a part.2.l.4. n.276.

5. In genere volucrum est quòd eruditi & sapientis viri mentem pascat insolitis figuris & proprietatibus; cuiusmodi esse possit auis illa crystallo cristata, quæ in palude Mexicana visa est prænuntians aduentum Hispanorum ad illas oras. Auis *Monocodiata*, quæ licèt nec ex aëre, nec ex rore generetur, nihilominus tamen in aëre producitur, neque vnquam vel in rupibus, vel in arboribus, vel in solo tectísve sidit, librata semper & suspensa nubis modo; res olim fidem superans, nunc certa & explorata. Adde auem illam Indicam quæ ipsa se rostro summæ arbori affigens, solidos menses sex exanimi similis, ac forsan omnino mortua cernitur; tum deinde reuiuiscit, & refixo propriis viribus rostro auolat. Franciscus Hernandus Archiater Philippi secundi id compertum esse dignissimorum hominum testimonio, & non vno in loco comprobatum publica scribarum auctoritate. imò seruatam non semel intra cubiculum illam auem affixam stipiti pependisse mortuam, aut mortuæ penitus similem, donec stato tempore velut reflorescens, sibíque ipsi superstes mirabili anastasi de morte sublimis per aëra triumphauit. Sunt quædam in India noctuæ quas *Cucuyo* vocant, quibus binæ in oculis, binæ infra alas sunt, stellæ adeò fulgentes, vt Indi ad earum splendorem noctu texant, neant, serant, pingant, choreas ducant, venentur, piscentur; Hispani ad hoc lumen literas legant, multáque id genus passim fiant ab omnibus. circumgestari solent è manu pendulæ tanquam laterna.

6. Habebis in tuo Museo quod mirere, & cuius videndi gratiâ multi te conueniant si nactus eris *agnum* plantam, cuius proprietates & figuram cum agno animali propè indiscretam refert præter Sigismundum in descriptione Moscouitica, Olaum magnum, & Scaligerum, [b] Surius in comm.an. M. D I V. *Rosas Engaddi*, quæ etiam resectæ intra parietes domorum ipsa nocte Christo nascenti sacra florent quotannis: item *Granadilla* plantæ genus quę cruciatuum Christi Domini instrumenta, siue (vt Christiano more loquar) passionis Dominicæ mysteria in claiculis, foliis, fructúque ac flore expressa exhibet; aliáque id genus naturæ ludentis, aut casu aliquo exerrantis, vel diuersarum rerum permixtis confusísque seminibus fœtæ opera; atque haud rarò *domini natura* (vt loquitur D. Chrysostomus [c]) hoc est, Dei Opt. Max. quem *naturam naturæ* appellat B. Petr. Damianus [d]. Plurimæ huius generis res passim se offerent auctores legenti. non paucas suppeditabit Ioannes Eusebius

b exer.181. art.29.& 30.

c in Ps. 138.

d ep.4.

Nierembergius in erudita prolusione ad prælectionem historiæ naturalis, & in eiusdem *Curiosa Philosophia*, ex quarum contemplatione erit quòd insatiabiliter mirere ac suspicias diuinæ illius mentis quæ omnia molitur ac perficit, vim & intelligentiam, necnon ex consideratione doctior, adeóque sæpe melior euades.

7. Sua quoque est humanæ arti in naturæ æmulatione admirabilitas. Visa est Architæ columba geometricis ponderibus volitans. Tibicines æneósque serpentes eiusdem artis præsidio fabricauit Boëtius, qui ventorum flatibus percussi resonabant. Albertus fecit caput æneum geometricis rationibus voces humanarum similes proferens, pilásque sua sponte saltitantes æneásque virgines super abacum choreas ad numerum ducentes; & hanc Geberti inuentionem posteritas laudat. hæc exempli gratia proferre libuit, vt scias quid in hoc abaco placeat asseruari. adde & insigne tentorium Federico Imperatori à Soldano missum, in quo Solis & lunæ imagines artificiosè moræ cursum suum spatiis debitis peragebant, & diei noctísque horas signabant.

Anton. Zara sect. 2. membro 4. de anatomia ingeniorum.

Caput V.

Globus & sphæra in medio Bibliothecæ ne desto.

1. Inter crimina ingrati animi erga terram, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indimus maternæ venerationis, & hoc non leue scelus duxerim, (inquit Plinius [a]) *quòd naturam eius ignoramus*. hoc peccatum erit inexpiabile, si non vtamur præclaris subsidiis quæ nobis suppetunt ad agnoscendam hanc matrem nostram. Extant geographicæ descriptiones in mappis tam luculenter explicatæ, vel in globis circumductæ, vt Geographos earum auctores propè vocauerim *orbis terrarum plastas & architectos*. Illi vniuersitatem hanc & terrarum sola tam accuratè dimensi sunt, & tam ingeniosè pinxere, vt quisquis attentè considerauerit eorum tabulas, peregrinari possit sine vlla defatigatione per singulos maris & terræ tractus, per omnes plagas, ac sese coniicere, atque intendere per immensam & interminatam regionum magnitudinem. Nihil attinet dicere quantopere Geographia conducat ad historiam, ad poësim, ad politicam, ad artem bellicam, ad sacrarum literarum intelligentiam: cæcus est qui hoc non videt; ac iniquus rerum æstimator, qui negauerit eam fuisse rectè vocatam à sapientibus *Oculum historiæ*, *speculum* in quo hanc vniuersitatem velut subiectam oculis intuemur, *manum* qua expansam propè in infinitam molem concludimus. Plinius [b] auctor est in nuce inclusam fuisse Iliada, & Myrmecidem ex ebore fecisse quadrigam, quam musca integeret alis, ac fabricasse nauem quam apicula pinnis absconderet. Iunius Hadrianus [c] scribit se vidisse Mechliniæ cerasi calculum in modum quasilli exculptum, quo continebantur quindecim alearum paria suis punctis affabrè distincta, itaut acie oculorum dignosci potuerint clarè. Lógè maiora audent Geographi, siue situs orbis pictores

a l. 2.

b l. 7. c. 21.

c animadu. l. 2. c. 7.

pictores Geometræ, immensitatem terræ perexiguâ tabellâ comprehendunt, longè mirabiliori artificio & ingenio quàm cum pictura magnitudinem colossi in anulo includit. Nam Geographi regiones visas ac inuisas, maria, promontoria, sinus, freta, Isthmos, flumina, ostia, insulas, montes, portus, populos exprimunt in angusto spatio, atque otiosis & sedentibus mundum retegunt in globo. Magna equidem laus est terras & quę circumfunditur Amphitritem cogere in vnius tabellæ, vel globi angustias.

Laus longè maxima cœlum sustinere humeris, quod Athlanti olim tributum est ob eximiam cognitionem Astrologiæ. Audax similiter inuentum pauculis circulis cœlorum motus conuersionésque astrorum, plantarum oppositus, & eam quam suspicimus orbium cœlestium amplitudinem circumscribere, & ex variis syderibus effecisse in cœlis *stabula alta ferarum*, quas ibi tam ingeniosè & subtiliter Astrologi affinxerunt, & quarum motus, progressiones, magnitudinem, humilitatem, altitudinem, crassitiem, distantiam, ortus, interitus, tam certò sciũt, vt propè videri possint fuisse adhibiti à diuino Numine ad molitionẽ cœli, aut saltem suffurati cognitionem eorum corporum, quæ præpotens huius vniuersitatis opifex Deus voluit esse ab hominum oculis remotissima. Ob id iratus Iupiter in sphæram Archimedis pulcherrimo epigrammate inducitur à Claudiano, 2.

Iuppiter in paruo cùm cerneret æthera vitro,
Risit, & ad superos talia verba dedit.
Huccine mortalis progessa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur orbe labor?
Intra poli rerúmque fidem legémque virorum
Ecce Syracusius transtulit arte senex.
Inclusus varys famulatur spiritus astris,
Et viuum certis motibus vrget opus.
Percurrit proprium, mentitur signifer annum,
Et simulata nouo Cynthia mense redit.
Iámque suum voluens audax industria mundum,
Gaudet, & humana sydera mente regit.
Quid falsò insontem sonitu Salmonea miror?
Æmula naturæ parua reperta manus.

Hanc sphæram prout eam Archimedes machinatus est subsecuta ipsum sæcula vehementer desiderarunt, ac tandem feliciter, imò etiam perfectiore ratione proximè superiori anno Alexius Sylvius, sacerdos natione Polonus, insignium Mathematicorum iudicio insignis Mathematicus, nobis familiariter notus Madriti in Collegio Imperiali Societatis IESV absoluit & reliquit: quoties eam video, satiari videndo non possum, nouáque semper voluptate & admiratione afficior. Est autem huiusmodi:

Ponderum lapsu ac vario rotarum implexu diurnas, annuas Solis & lunæ conuersiones, latitudines, synodos, oppositiones, aspectus tantâ fide exhibet, vt in summa motuum anomalia per plura sæcula nullus error qui sensui obnoxius sit, deprehendi possit: rotulis quibusdam 3.

industriâ singulari restituentibus motum,vbi scrupulis, qui negligi solent,coaceruatis, temporis lapsu à vero deflexerit. Tardissimas quasdam motiones cochlearum beneficio construxit, quæ id efficiant, vt rota vna,sole & luna diurnos cursus agentibus,per duodecim annorum millia conuersionem vnam non absoluat. Sed & hoc admiratione dignum est,eandem machinam ingeniosum illud Aristarchi Samij exhibere commentum,quod auorum nostrorum ætate Nicolaus Copernicus instaurauit; sole nimirum quiescente, & sphærâ terræ loco conuersa, eadem euenire omnia quæ in stantis terræ hypothesi contingerent. Porrò Astrologiæ vtilitate,ac voluptate illectus Iulius Cæsar sic apud Lucanum locutus est,

——Media inter prælia semper
Stellarum,cœlique plagis.superisque vacaui.

Animi quidem voluptas in hac arte tanta est, vt è veterum sapientium cœtu vnus pronuntiare ausus sit, ob solam cœlorum contemplationem homines à diuino Numine fuisse procreatos, in qua consideratione, alij duodecim, alij quadraginta continentes annos è summis montibus iucundissimè posuerunt. quæ mens Ouidio fuit ita canenti,

Fingit in effigiem moderantum cuncta Deorum,
Pronaque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit,cœlúmque tueri
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

a Fast. l. 1. el. 5.

& alibi [a],

Felices animæ quibus hæc cognoscere primùm,
Inque domos superas scandere cura fuit.
Admouere oculis distantia sydera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo:
Sic petitur cœlum,non vt ferat Ossan Olympus,
Summaque Peliacus sydera tangat apex.

Quantopere hæc scientia ad componendos mores iuuet, quámque sit studiosorum, seu virtute præditorum hominum propria, idem Naso indicat his versibus, quibus vitam Astrologorum à venereis voluptatibus, ab ambitione & gula,atque ab auaritia alienam laudat.

Non Venus & vinum sublimia pectora fregit;
Officiúmque fori militiaque labor.
Non leuis ambitio,perfusaque gloria fuco,
Magnarúmque fames sollicitauit opum.

Commoda verò ex hac scientia si plura rescire desideras, Metaphysicos consule, Medicos,Poëtas,nautas,adeóque ipsos agricolas: sed in primis Ecclesiam Catholicam, quæ fastos suos admodum perturbatè ordinaret(si tamé in perturbatione vllus esse ordo potest)nisi accederet præclaræ & cœlestis huius scientiæ præsidium. Quorsum hæc omnia? vt moneamus Philomusum accurandum ei esse ne desint in Museo *terræ globus*, *& sphæra cœlestis*, rectè & ordine,& quantum fieri potest emendatè perfecta, atque eleganter picta: erunt enim studenti opportuna innumeris vsibus: collocabuntur in media Bibliotheca in idoneis basibus,

basibus, ac ne quid à puluere recipiant detrimenti, eleganti & apto integumento operientur. Nihil mihi longius est, quàm vt citò prodeat affectum opus geographicum, & hydrographicum Patris Ioannis de la Feille Antuerpiensis, è Societate nostra, regij Matheseos Professoris in Collegio Imperiali Madritensi, in quo nunc simul degimus & docemus: adeò placuit vel sola eximij illius operis delineatio quam in familiari sermone mihi exposuit, vt pro certo habebam nihil in eo genere hactenus visum esse accuratius, nihil doctius, nihil ingeniosius, lectúve & Bibliotheca dignius.

SECTIO III.

Libri aditu Bibliothecæ interdicendi, vel etiam cremandi.

OMNIBVS promiscuè scriptoribus haud aperiendas esse Bibliothecas, iam superiùs ex Ouidio didicimus, qui omnino prohibitus est aditu Palatinæ Apollinis, & velut prophanus repulsus è sacrario. Nobis eadem cautio esse debet, vt ne augustum templum diuinæ simul ac humanæ sapientiæ polluatur quorumdam auctorum indignis monumentis. Semper placuit dictum Episcoporum cuiusdam Synodi Alexandrinæ, *respuendam penitus esse lectionem, quæ plus est nocitura insipientibus, quàm profutura sapientibus.* Et sapientissimè à Bibliothecarum profectis constituti sunt *rogi* & *carceres*, quibus addicantur nocentes libri. Nos sequentibus capitibus certos indicabimus eius furfuris, quos æternùm ab hac rep. literaria proscribimus, tanquam Societate magnorum ingeniorum indignos. hi autem octonario numero ferè comprehenduntur; súntque hi omnino *Magici, Impij siue Athei*, hæretici *famosi, fures, inutiles*, de quibus singulatim dicere aggredior. 1. Sulp. dial. 1. §. 3.

CAPVT I.

Libri magici è Bibliothecis proscribendi.

ADsum profunda rupis vmbroso è specu, 1.
Vbi consueto solus afflatu Iouem
Affigo stygium, nomen est Æthon mihi.
Ego nigranti conditos Manes domo
Extrahere possum lucis ad supera loca.
Ego si potenti ventilo virgam manu,
Concutitur axis si mihi exosa est dies,
Refugus coruscum Phœbus obscurat iubar.
Super astra fluctus voce suspensi meâ
Terris minantur. Ego triumphatâ Styge,

Claudo & recludo Ditis inferni feras.
Si leuiter hisco, vel moueo nudum pedem,
Aut irretorto lumine adspicio athera;
Tonitru remugit raucus horrendo fragor,
Ruptáque nube fulgurant trifidæ faces.
Frenare maria, inhibere torrentes aquas,
Reuocare lapsos ad suum fontes caput,
Atrare lunam, quatere terrarum sola,
Excutere summis syderum flammas polis,
Terebrare cælos, numini leges dare;
Quid plura? vbique posse dominari, meum est.
Immurmurare si quid infaustum libet;
Confusus Orbis redit in antiquum chaos,
Proinde sceptri conscius Pluto mei
Supplex petiuit regna tutari vt velim
Tartaria, Iberus dira queis princeps breui
Exitia, solitudinem & clades parat, &c.
——rebus afflictis opem
Afferre nostrum est: ausibus tantis moram
Iniicere, Christum figere iteratò cruci,
Eiicere Petri sede Romanum Patrem,
Meum esse quisquis nescit, efficio vt sciat.
Nunc per negatos extrahere calles placet
Vmbras silentum. Quotquot habitatis domos
Acherontis, aure thessalos pronâ modos
Audite. Seu vos atra Styx liuentibus
Coërcet vndis, siue Cociti vada,
Aut æstuanti vos tenet Phlegeton sinu.
Regina Baratri, noctis æterna arbiter,
Diræ sorores, sontium seu quæ timor,
Humana seu quæ pensa fatali colo
Ducitis; auari portitor Ditis senex,
Cacique custos atrij monstrum trifaux,
Audite, sedis agitur inferna salus.
Interquiescant antra tartarea domus,
Compescat vnda murmur, & fauces canis.
Manes profundos carmen Æthonis ciet, &c.

6. Euocatis Magus ex barattro scelerum suorum administris, atque ad omne nefas inflammatis, interea cùm sibi iam videretur ipso numine potentior; nedum cælitibus par, séque certam tenere victoriam putaret, repentè ad clangorem venatorij buccini aduentante religioso Principe vera in Deum fide & pietate inclito, scelestus animo & viribus concidit, hísque versibus testatus est trepidationem suam, & futilitatem magicarum artium aduersùs eos, qui verè Christum colunt, vt ipsemet olim Cacodæmon respondit Cypriano incantationibus & veneficiis Iustinam ad obscœnos amores pellicere satagenti,

——quæ buccina,

Et

Et vnde? quis fragor auribus nostris strepit?
Súmne ipse qui iam iam fui? quod me solum,
Quæ regio, quàm subitus tremor totum occupat?
Concussum ab imo pectus Æthoni salit;
Languescit atrox animus heroes? Dij?
Hebet ira, totis palpitat fibris iecur.
Æthon at vbi es? vbi? vix tenes vestigia;
Horrescis excors mente stupefactâ sonum,
Qui mox superbâ voce quatiebas polos.
Artus inundat salsus attonitos liquor, &c.

Sic aliquando Magum suæ artis miracula (scilicet) prædicantem in scena dedi, ac subinde impiæ & impotentis arrogantiæ imbellem væcordiam difflatam leui halitu veræ pietatis. hîc tartareæ illius disciplinę libros philologico stylo configo, & remoueo ex omnibus Museis. 3.

Magiæ nomine hoc loco intelligo eam facultatem, seu artem, qua ex pacto inito cum malo dæmone mira quædam, & humanis viribus maiora efficiuntur: quæ quàm nefanda sit, quàm seuerè legibus humanis simul ac diuinis prohibita, quótve eius species, non persequor. Est in omnium manibus Martini Delrij nostræ Societatis commentarius, quem nec Typographi sat sæpe in lucem edere, nec viri docti deponere è manibus possunt. Non defuere scriptores iam ab antiquis temporibus qui protulerint in lucem rem dignam perpetuis tartari tenebris; &, quod longè teterrimum est, quosdam sanctissimos viros, Adamum, Abelem, Enochum, Abrahamum, Paulum, Cyprianum, Albertum Magnum, mendaciter & impiè auctores faciunt; horúmque omnium primarium Doctorem Pazielem Angelum, Adami præsidem. Salomoni quoque nescio quam *clauiculam* & *annulum* affingunt; & alterum ingens volumen in septem partes distinctum, quod (vt auctor est Delrio) Iudæi & Arabes in Hispania suis posteris relinquebant iure hæreditario, cuius ope res insolitas & prodigiosas edebant. Ei abolendo sedulam operam Inquisitores nauarunt. Agrippæ, Magi superiore sæculo notissimi quatuor libros ac attributam Trithemio Steganographiam periculi & superstitionis plenissimam, alió́sque eius disciplinæ codices quàm longissimè arcendos è Bibliothecis edico: imò & si magiæ naturalis inscriptionem præferant, non sine maxima cautione admittendos censeo, quia non rarò certissima venena specioso titulo contegunt. 4.

c. 19. Leu. & 20. Deut. c. 18. 4. Reg. c. 1. Par. 2. c. 33. Vide Pinedā de reb. Salom. Contra hanc *clauiculam* doctè & piè Baptista Segnius l. de vero studio Christiano c. 7. De hac magia naturali agunt Proclus l. de sacrif. & magia. D. Aug. 21. ciu. c. 4. & 5. Albert. 2. mineral. tract. 3 c. 1.

Nec est quòd quisquam suæ curiositati, vel impietati causam prætexens contendat magiæ etiam tartareæ libros nequaquam eiiciendos esse è Bibliothecis; quandoquidem eius cognitio haud absolutè mala est, & eius studium non solùm tolerabile videri potest, verùm etiam laudabile; alioqui nec dæmonis præstigias detegere, nec impias superstitiones confutare, nec ab nefando eius vsu homines deterrere queas, nisi perfecta & explorata tibi sit Magorum disciplina, ac nisi eorum libros teras. Quod ne quis temerè dictum putet, adiri & audiri potest Tertullianus de hoc ipso studio sic pronuntians [a]. *Quid ergo discimus Magiam? quam omnes penè fallaciam, sed ratio fallacia solos non fugit Christianos, qui spiritalia nequitia non quidem* 5.

[a] l. de anima.

sócia

sociâ conscientiâ, sed inimicâ scientiâ nouimus; nec imitatoriâ operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem hanc luem mentis humanæ, totius erroris artificem, salutis pariter, animæque vastatricem. Et Ioannes Picus Mirandulanus, *Quo quis est Magiæ peritior*, inquit, *eo clarius cernit quantum inter magorum, & Christi atque Sanctorum miracula intersit.* Ex quibus hoc rectè infertur, nec eius artis libros proscribendos esse, cuius cognitio & studium laudabile est, imò & necessarium. Equidem non negauerim expedire interdum reip. Christianæ certis hominibus cognitas esse infandas illas artes, ea mente & consilio, quo dixit Tertullianus, Túque ipse dixisti; nimirum vt eius inanitatem prodant, & impium vsum aboleant: at neque habere debent eiusmodi codices nisi priùs facta potestate ab eo, penes quem dandæ ius est; neque vnquam in publicis locis exponendi sunt, vnde quiuis legere eos possit, solo vtplurimum desiderio explendæ inanis cupiditatis sciendi, atque haud leui periculo humanæ imbecillitatis suapte iam sponte fraudibus satis obnoxiæ. Porrò vt nihil est exitialius eiusmodi librorum Magicorum lectione; ita nihil esse ad legendum illecebrosius, ipsæ voces *Curiositas*, aut *curiosæ artes*, quibus Magia appellatur, satis innuunt. Videndus super hac re eruditum caput trigesimum sextum Laurentij Ramires de Prado *in pentecontarcho.*

6. Longè consultiùs foret Ephesiñorum exemplo tales libros flammis tradere. Fuerant Ephesini magicis artibus infames Apollonio Thianço eas ibi profitente tanto plausu, vt non solùm statua donatus sit, verùm etiam cultu religionis. hinc *Ephesinæ voces & notulæ*, quas qui sibi adhibebant in medio conflictu armorum manebant illæsi; hinc nata parœmia *litera Ephesina.* Tamen incitati diuinitus Ephesini, & Apostoli Pauli præcepto animati, ac generosa animi inductione collatam in publicum horum librorum multitudinem, quæ quinquaginta millibus denariorum æstimari poterat, hoc est, vt interpretatur Budæus, nouem millibus librarum monetæ Francicæ, flammis combusserunt. Extat in iure Pauli Iurisconsulti responsum[a], atque Vlpiani[b] de comburendis magicis libris, & sanctissimè ab Ecclesia Catholica in mores receptum, ne quis Magus in eam coopteretur, nisi suos de magia libros priùs cremauerit, quod de Cypriano testantur Athanasius[c], Augustinus[d], & Nazianzenus[e], & de Theuda Damascenus[f].

Philostr. l. 4. Vide Suidam in Lexico. Pluth. in Symp. l. 7. 4. 5.
a ad legem Cornel. de sicar. & venef.
b l. 4. §. tantundem. ff. famil. ercisc.
c de incarn. Verbi.
d in Ps. 61.
e orat. in Cypr.
f in hist. Barl. & Iosf. c. 32.

7. Et sanè si in Christianos falsò magiæ accusatos ab ipsismet Ethnicis igne sæuitum est; quid facere Christianos par est libris illis, qui ab ipsis hominibus vano numinum cultu imbutis sunt damnati? Sunt enim fontes omnis maleficij, imò etiam & impiæ superstitionis: nam vix quemquam reperias magicis artibus irretitum, quin se quoque addicat impio & sacrilego cultui, etiamsi fuerit Salomone sapientior, de quo sic Gregorius Venetus[g], *Ideo se subiecit ad potestates illis idolis seruientes, vt magiam perficeret, quam moliebatur.* idémque alio loco[h] explicatiùs ait illum *inebriatum desiderio sapientiæ humanæ coluisse idola.* Consentaneè Apostolus[i] idolorum seruitutem cum veneficiis coniungit; itaque si illud studium appellatur à Plinio homine Ethnico[k] *vanitates magicæ, & fraudulentissima artium, ars intestabilis, irrita, inanis*; à Tertulliano[l] *Eneruis*

g problemate 136.
h probl. 78.
i Gal. 5. 20.
k l. 30. c. 1. & 2.
l l. de anim. c. vlt.

Eneruis & otiosa curiositas. in iure, *ars damnabilis.* à Quinto Curtio & omni sapientium cœtu, *vanissimi cuiusque ludibrium*; omnino longissimè relegandi sunt, imò penitus abolendi eius facultatis libri; eóque id præstandum diligentiùs, quòd plus in ea periculi est, vtique (vt loquitur Plinius) *artium omnium imperiosissimâ.* Ad hunc locum pertinet quod Delrius refert [a], vnde alieno periculo quiuis discat, quàm funesta & feralis sit librorum magicorum lectio etiam illi, qui eos animi gratiâ duntaxat euoluisset, non autem exercendæ tartareæ illius artis studio. sic habet. Cornelius Agrippa aliquò profectutus vxori claues sui Musei tradidit, addita prohibitione ne quem ingredi sineret. Inconsultus quidam adolescens, quem Magus habebat conuictorem, importunis precibus impetrauit à muliercula vt se ingredi sineret: ingressus incidit in librum coniurationum, legit; en illi pulsatio ad ianuam, turbatur; sed pergit legere. pulsat iterum nescio quis, & nihil respondente rudi harum rerum iuuene, dæmon ingreditur; quærit cur vocatus? quid fieri iubeat; isti metus vocem intercludit, fauces dæmon; sic miser luit pœnam nefariæ curiositatis: tedit interea domum Archimagus, videt exultantes super eam dæmones, vtitur solitis artibus, adsunt vocati, narrant rem, vt gesta est. Ille homicidam iubet cadauer ingredi, & per forum Louaniense (vbi cæteri studiosi solebant frequentiùs conuenire) aliquoties obambulare, tandémque corpus deserere. Ambulauit ille ter quatérve, tum corpus concidit, diffugiente eo qui regebat. Creditum diu hunc subita correptum morte expirasse; sed indicia initio rem suspectam fecere; postea tempus omnia aperuit.

a l.2.disq. q.29.

I nunc & talia volumina in Museo tuo habe, si habere desideras laqueos, quibus incauti à malo dæmone strangulentur: verùm & caris quid ex ea lectione emolumenti? diuitias sibi comparant? nihil enimvero minùs; idque satis testatur inopia & sordes mancipiorum dæmonis. rerum admirabilium scientiam inde hauriunt, ac velut aquilæ noctuas visu, sic isti intelligentia sapientibus hominibus antecellunt? Quàm vereor, vt qui hac infandæ curiositatis lectione sperant se consecuturos sublimem aliquam scientiam, atque aquilarum perspicacitatem, duplo obtusiores fiant, quàm essent antea. Vis huius rei exemplum. L. Lucianus Patrensis, sophista satis notus, scripsit se Magiæ flagrantem studio Thessaliam petiisse, ibique dum se in auem verti cupetet, in asinum à Palæstra ancilla, virtute vnguenti nescio cuius transformatum; atque ita in Asinina illa effigie, humano tamen sensu & mente retenta, multa eaquè grauissima se perpessum; donec gustatis rosis in pristinum Lucium reformaretur. Hic lusus eiusdem & Apuleij de asino aureo. Si opes & potentiam? perditi imperij? vitæ & animæ Iuliano causa fuit magia cuius fuerat studiosissimus. Valeriano item fraudi fuit. Nam captus à Sapore Persarum Rege, & caueâ ferreâ inclusus orbis ludibrio patuit. Cæterùm quid faciendum libris magicis accipe ex facto S. Cypriani, quod refert S. Gregorius Naz. [b] *Magicos libros publicè proponit, de imbecillitate perniciosi thesauri triumphum agit, amentiam prædicat; ingentem ex illis flammam excitat, diuturnámque imposturam qua ne vni quidem carnis flammæ opem afferre potuerat,*

8.

Grillandus tract. de sortil. c.3. n.9. Delr. l. 2. q.12.

Beroal. in Apul.

b in Cyprian.

igne absumit, & à dæmonibus secedit. qui magiam admirati fuerant, volumina comburunt.

Caput II.

Libri impij, siue Athei è Bibliothecis arcentor.

1. Theophilus Raynaudus causas afferens suscepti à se consilij Theologiæ naturalis conscribendæ, hæc ait. Propè refugio efferre probrum nostri æui, sed tamen dicendum est. In ea tempora incidimus, in quibus *dixit insipiens in corde suo, Non est Deus*; non tantùm enim rediuiui terrigenæ cum Deo & auita religione coniuratis animis bellant; sed neque desunt, qui ita naturæ repugnent, vt sibi patiantur exculpi ex animo eam, quam illa consignauit mentibus nostris, Dei informationem: quod scelus haud ita pridem duo flammis expiarunt in duabus præcipuis Galliæ vrbibus. neque id quidem mirum; nam iam olim Clemens Alexandrinus monuit *hæreseos sedimentum esse Dei abnegationem.* qui prorsus Deum esse negauerint, fuerunt apud antiquos omnino pauci, de quibus Suidas in Lexico, & Laërtius [a] de vitis Philosophorum. Eminent inter θεομάχους duo insignes, Theodorus passim Atheus dictus, impurissimus pariter ac impudentissimus sophista, & Lucianus omnium numinum, omnísque religionis procacissimus irrisor, meritóque ob impietatem discerptus à canibus. Nostris verò temporibus tanta est horum piorum multitudo, vt Leonardus Lessius asserere non dubitet, nullam sectam, nullam religionem esse locorum amplitudine, vel regionum & prouinciarum diuersitate secta ἀθεότητος numerosiorem; id est, eorum qui numinis prouidentiam, vel animarum immortalitatem tollunt. Adlaborat autem cacodæmon, vt in polytheismi locum, quem Christus Dominus suo aduentu discussit, Atheismum substituat, haud minus vero numini iniuriosum. Ego cùm accuratè quæsiuissem, & quid tandem homines deuoluat in imum barathrum tam horrendæ cæcitatis, nullum aliud pondus reperi quo agantur præcipites, quàm innumerabilium & grauissimorum scelerum longâ peccandi assuetudine aggestam molem; cui ferendæ, adeóque etiam in dies augendæ vt pares esse possint, imminentem sibi Deum vindicem excutere ex animo suo nituntur: ita Clemens Alexandrinus [b], *vt Deus ignoretur*, inquit, *efficit vita institutum; & quomodo fieri potest vt victus à voluptatibus Domino assimiletur? aut Dei habeat cognitionem.* præiuerat regius Vates, eandem causam afferens intestini huius murmuris in corde impij. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum.* Quæ verò solent afferri petita ex numinis prouidentia & bonitate, quæ si aliqua foret, nec illa bonos sineret esse miseros, & improbos felices; nec illa quicquam in orbe mali pateretur; hæc, meo quidem iudicio, minoris sunt momenti, atque ab ipsis Ethnicis satis refutata, à Seneca *libro de prouidentia*, Plutarcho *libro de sera numinis vindicta*, & Platone apud Origenem [c], vbi *quòd sero molant Deorum mole & quòd impij*

Psalm. 13.

a l. 2. & 9.

b 3. str. c. 4.

Psal. 13. 1.

c lib. 6. cont. Celsum ante med. & l. 8. circa med.

impij grauissima pœna sit ipsa impietas, docet: licèt falsum sit omnino bonos semper esse infelices, quod de Constantino Magno probat D. Augustinus [a]. Rem hanc totam paucis tractat, sed validè, idem Theophilus Raynaudus *in naturali Theologia*, vbi *os loquentium iniqua* obstruit; eum in consule, & eos qui magno numero ab eo citantur conuellentes (vt loquitur D. Augustinus) *opinionem plenam insanissimi & dementissimi erroris.* Ad alteram partem de bonitate numinis mala esse in hoc orbe permittentis, vix aliter censuerim respondendum quàm Trismegisti verbis [b], *indignam omnino esse cui quidquam respondeatur.* habebunt tamen à me isti impij iniquitatem in excelso loquentes, quod suppeditat Theodoretus aduersùs Græcos [c]. *Magnæ facultatis est*, inquit, *etiam ea quæ malè facta sunt in vsum aliquem bonum conuertere, & quæ nos informia fecimus, ea in formam pulchram posse redigere, & perfecta exhibere.*

a de ciuit. l.5.cap.15. Psalm.62.

D.Aug.1. de ord.c.1.

b in Ascl. cap.7.

c l. 6. sub finem.

Nunc ad rem. possúmne esse tanta impietate conscripti libri, vt quod insipientes in ima tantùm mente timide immurmurant, illud ipsum aliqui scriptores librorum suorum frontibus audacter inscribant, *non est Deus. hoc enim nemo audet dicere*, (inquit Chrysostomus [d]) *etiamsi ausus fuerit cogitare.* Mihi certè (verum vt fatear) integros super ea re libros videre non contigit: & si qui non scripti sunt, non est quod Athei Deum quem ignorant, metuant; sed quòd reformident retro omnium sæculorum & sapientium consensum, ne desipere soli videantur. Si enim (vt dixit Saluianus [e]) *nullum est hoc crimine Deum prouidentem negandi vel irrationabilius, vel insanius*, quod fecere Epicurei otiosam *stupentem* nescio quam *diuinitatem* (vt loquitur Tertullianus [f]) animo informantes, quam iure merito vereri debent, ne extremè dementes, & penitus bruti etiam apud imperitos audiant, prorsúsque luce qua fruimur indigni, si Deum esse præcisè negent. Sunt nihilominus quædam apud certos auctores, tam impiè scripta, vt expiatorio ferro, & igne, si viuerent, illis opus foret. Atheus est Euripides, de quo vide Theoph. Raynaudum *dist. 5. num. 162. Theol. natur.* Malum est illud Plinij [g], *Quisquis est Deus, si modò est alius*, (vel vt alij legunt,) *si mundo est alius*, &c. tum paulo pòst, *Irridendum verò agere curam rerum humanarum istud quidquid est summum: anne tam tristi & multiplici ministerio non pollui credamus dubitemúsque?* Cornelius Tacitus [h] quando historiæ serie interrupta, & pro more, statuens de singulis velut arbiter, post suas in vtramque partem disceptationes quærit dubitárque, *fatóne res mortalium & necessitate immutabili, an forte voluantur.* idem alio loco disserens de cladibus quibus afflicta est Italia sub excessum Neronis, Deos crudelitatis & inuidiæ in hominum genus politicus teterrimus accusat. *Nunquam atrocioribus*, ait [i], *Populi Rom. cladibus magisve iustis indicijs approbatum est, non esse curæ Dijs securitatem nostram, esse vltionem.* Impium est hoc carmen,

2.

d in Ps.13.

e 4.de prou.

f lib. cont. Valentin. cap.7.

g l.2.c.7.

h l.6.ann.

i lib.1.hist.

> *Marmoreo Licinus tumulo tegitur, Cato paruo,*
> *Pompeius nullo: credimus esse Deos?*

Affine est istud Claudiani, si voluntaria fuit eius dubitatio, quod facilè censuerim, fuit enim (teste Augustino [k]) paganus, & quidem (referente Orosio [l]) peruicacissimus.

k 5.de ciu. c.26.

l 7.histor. c.35.apud Raynaud. dist.3.

Claud. l. 1 in Ruff. *Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem*
Curarent superi terras, &c.
Talis est Lucretij de Deo querimonia,
——fulmina mittat, & ædes
Ipse suas disturbet, & in deserta recedens
Sæuiat, exercens tecum quod sæpe nocentes
Præterit, examinátque indignos inque nocentes.
Eiusdem Epicurei porci grunnitus expressus est libro quinto contra Dei prouidentiam, & diuinam mentem in huius orbis molitione. Tales sunt denique quotquot negant iustitiam Dei cohærere cum ipsius prouidentia, & quicumque eximunt res creatas prouidentiæ diuinæ; quotquot aliquid seu vitij, seu indigentiæ Deo affingunt, aut volentes de his rebus & diuinis perfectionibus ambigunt; sicut *dubius in fide hæreticus est.* Quotquot (inquam) de Deo malè sentiunt, *impij* sunt, & *Athei.*

3. Dic tandem (inquies) quid faciendum istorum hominum libris? Paucis definio quod mihi videtur. Si ex instituto id pugnant, vt extinguant lumen diuini vultus quod signatum est super nos proscribantur longissimè è Bibliothecis; præsertim si horum detestabilium operum artifices inter Christianos degant: bellum enim quod cum Deo gerunt, tanto exitiabilius est humano genere, quò propiores sunt, & aërem illum quem haurimus tetro & pestilenti suo spiritu recentiùs corruperunt. De antiquis auctoribus mitiùs statuo, quia minùs est ab iis periculi, vtpote multorum iam sæculorum iudicio damnatis, atque tam fœdè irretitis multis aliis erroribus, vt eorum dicta fidei sint quamminimæ. Cautio tamen erit Præfecti Bibliothecæ, locis quos exempli causâ indicauimus, aliísque qui legenti occurrent, apponere ad marginem quædam velut stigmata, ex quibus lector intelligat vel prætereundum locum infamem, vel cautè & animo Christiano percurrendum. sic geminum illum locum Taciti, quem retulimus, Iustus Lipsius compunxit notâ plusquam Threiciâ. alterum quidem appositâ hac voce ἀθεΐζει; alterum γνώμη ἀσεβής, *impia sententia.* Iacobus Dalescampius [a] etiam placuit in posteriore Plinij Atheismo: nam retractans dictum illud Plinij impium de prouidentia, hoc appinxit, *hîc sibi caueant veri ac pij Christiani.* Aptum erit, & illud Prudentij [b], si fortè occurrerit impia aliqua contra Deum accusatio, veluti si diceretur auctor peccati,

a in c. 7. l. 2.

b in Hamartigenia.

Damna aures pater alme meas, & claude meatus
Obbrutescentis capitis, ne peruia tales
Concipiat flexura sonos, &c. vel,
Quis ferat hæc iniecta Deo conuicia?

4. Vis alia quædã spicula & cauteria inurendis atheorum scriptis, cùm legenti se offeret quidpiam talis notæ? Si incideris in alicuius Auctoris locum quo labefactare nitatur diuinam prouidentiam, etiam circa res minimas; paginæ illius marginem inscribere poteris hac sententia Plotini [c]. *Dubitare an detur omnium etiam minimorum prouidentia, non est prudentis, imò cæci cuiusdam potiùs, & omnino neque sensum habentis,*

c Enn. 2. l. 9. cap. 16.

neque

neque mentem, procúlque ab ipsa intelligibilis mundi cognitione semoti, quippe cùm hunc mundum minimè videat. vel hac Clementis Alexandrini [a], *pœnas meretur qui quærit probationes an sit prouidentia.* vel ista Saluiani [b], *Epicureorum, & quorumdam epicurizantium deliramenta, qui sicut voluptatem cum virtute, sic Deum cum incuria & torpore iunxerunt, vt appareat eos, qui ita sentiunt, sicut sensum Epicureorum, atque sententiam, ita etiam vitia sectari.* vel istâ D. Augustini [c] de Philosopho Ethnico, *De prouidentia Plotinus Philosophus disputat, eámque à summo Deo, cuius est intelligibilis atque ineffabilis pulchritudo, vsque ad hæc terrena & ima pertingere flosculorum, atque foliorum pulchritudine comprobat; quæ omnia quasi abiecta, & velocissimè pereuntia decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi inde formentur vbi forma intelligibilis & incommutabilis habens simul omnia perseuerat.* Ad Euripidianum sacrilegium abiuratæ diuinitatis, quod suprà retulimus, appingi potest hoc Plutarchi dictum [d], *Euripides Areopagitarum formidine non omnino se aperuit, sed Sisyphum induxit quasi huius opinionis protectorem*; sic contrario cuniculo impium illum cuniculum excipies, vel illud D. Chrysostomi [e], *Qui hæc dicunt, perinde faciunt, ac si quis meridie quærat solem videre, & dubitet de luce*; vel illud Augustini [f] de metempsichosi loquentis huc trahi potest. *Impiorum in circuitu ambulantium commenta*; vel, *magnorum magna deliramenta doctorum*, Si scelesta aliqua vox contra Deum bonos interdum infelices esse permittentem occurret, Plotinus [g] Atheios oppilabit. *Dæmones tanquam fullones Dei permissu bonarum mentium sordes in hac vita eluunt per incommoda.* Lupatum quoque erit istud Maximi [h], *Deus per huiusmodi incommoda vult abradere præoccupantis voluptatis venenum.* Si felicitas improborum probis obiecta erit ad contemptum numinis, non absurdum erit istud, *Quæ ad aram ducuntur victimæ, coronantur.* Si quid contra animarum nostrarum immortalitatem leges, Seneca [i] opponendus erit. *Dies iste quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. per has mortales moras illi meliori vitæ longiorique præluditur: hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele.* Innumerabilia istius generis suppetent contra Terrigenas supremo numini obloquentes, quibus vti poterunt præfecti Bibliothecarum, cùm procax impietas Deum dispuet in libris.

[a] 5. str. c. 10.
[b] l. 1. de prou.
[c] 10. de ciu. c. 14.
[d] 1. de plac.
[e] in Ps. 4.
[f] l. 12. ciu. c. 17. & serm. 143. de temp.
[g] Enn 4. l. 3. c. 16.
[h] cent 1. ex variis c. 86.
[i] ep. 102.

Non debeo videri fuisse hac in parte longior; quandoquidē Atheismus infinitarum nationū mentes nostro æuo imbuit: vigere in Iaponia, Sinarum regno, India, Tartaria, atque in aliis barbaris gentibus tradunt scriptores: plerosq; Mahometanorū omnia fato tribuere Chalcōdilas & alij auctores testātur. Hæretici quoque vbi diu multúmq; fluctuati sunt in incerto suæ religionis Euripo, ad hæc capharea saxa impietatis plerumque deferuntur; & eam stationem licèt malè fidam suæ iactationis quærunt, in qua nihil credant; vt de quodam Atheo Caluinista Lutetiæ combusto memorant, qui scripsit librum *de arte nihil credendi*, in quo illud vnum (vt refert Maldonatus) verissimè dicebat, *oportere priùs Caluinistam fieri, qui Atheus esse vellet*; præstat enim Deum nullum esse profiteri, quàm auctorem peccati ipsum credere, vt alius quidā Atheus ex Caluini schola Metis à iudice interrogatus, confessus est; & ex eodem Babylonis Caluinianæ prostibulo Matinus ille cui Trinitas lusus fuit; 5.

Renanus Barrensis ad librum Nouatiani de Trin. apud Rayn. in Theol. nat. dist. 5. n. 160. Consule Serarium c. 2. prolog Bibl. q. 2. & Petrũ Gregor. cõment. de Deo c. 1. Laert. Lactant. de ira Dei cap 9. Eusebius in Chron. Suid. a 1 de nat. Deor.

Deum quoque videre solitus *magnum Portugallensem* appellans. O temporaǀ vtinam nec essent inter Orthodoxos qui Catholicam religionem suo Atheismo impiissimè obtendunt, eò nocentiores, quò occultiores, quibus Dei cultus, æterna beatitudo, animæ immortalitas, Inferorum cruciatus, denique quidquid religiosissimum est, & diuinum, ludus est, & scena duntaxat, atque iis promiscuè vtuntur, & adorationes suas accommodant pro temporibus & locis. Illi omnes si virus suum chartis illiuerint, & Bibliothecæ aditum postulauerint, contra eos ex nostra lege seuerè agitor; & pudeat Christianos remissiores videri quàm Ethnicos, qui Protagoræ *βιβλία κατέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ ὑπὸ κήρυκα ἀναλεξάμενοι παρ' ἑκάστου τῶν κεκτημένων.* in foro combusserunt libros à singulis, qui eos habebant, præconis voce collectos, ea solùm de causa, quòd eos sic orsus fuisset, *περὶ θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι οὔτε ὡς εἰσίν, οὔτε ὡς οὐκ εἰσίν.* De Diis neque vt sint, neque vt non sint, habeo dicere si asseueranter & definitè negasset numen esse quid homine illo fuissent Athenienses, à quibus præter librorum exustionem, Reip. finibus eiectus est. ex quo equidem existimo (inquit M. Tullius[a]) *tardiores ad hanc sententiam profitendam multos esse factos, quippe cùm pœnam ne dubitatio quidē potuisset effugere.*

CAPVT III.

Libri hæretici Bibliothecis interdicendi.

I. S. Greg. Naz. ep. ad Gledon.

IAmpridem obseruatum est, non sine numine factum esse, vt hæretici, quorum ingenium *τῷ πόθῳ βιβλίων φιλοτιμούμενον*, gloriam apud posteros multis scriptorum lucubrationibus quærit, sua spe frustrati vix relinquant vllum literarum monumentum, quod vetustatem vnius sæculi ferat. Vidit Ecclesia ab ipso sui nascentis exordio myriadas hæreticorum bene multas, quibus tamen morientibus vix vllus liber ab ipsis scriptus superfuit, qui praua sectæ dogmata contineret: imò ea nobis ferè essent prorsus incognita, nisi ex sanctis Patribus ea refutantibus eruerentur; rémque ita habuisse omnino consentaneum erat, vt omnis

Matth. 15. v. 13.

plantatio, quam Pater cœlestis non plantauerit, eradicetur; & qui nihil ferè aliud propositum habent *hæresiarchæ, quàm vt tyrannicis moribus no-*

Idem or. 12.

men suum illustrent, familiam ducant, sectarum conditores sint, principes opinionum & duces, solo vt plurimum gloriæ studio incitati; mulctentur libris, in quibus sibi extruxerant præcipuum vanitatis præsidium. Accedit perpetua Ecclesiæ, & Christianorum Imperatorum consuetudo comburendi omnes libros qui aduersùs Catholicam fidem prodi-

b l. 1. c. 6. c l. vlt. C. Th. de hær.

rent. Extat apud Socratem[b] Constantini rescriptum[c], quo Arij & quæcumque alia scripta Arianorum cremari iussit, pœnâ capitis aduersùs occultatores sanctâ. Eorum exemplo Carolus V. Imperator graui edicto proposito per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ in-

Pithæus edidit. Laurent. Sur. in comm. an. 1539.

ferioris omnibus interdixit librorum Lutheri, & aliorum hæreticorum, pœnâ item capitis in secus facientes decretâ. Imò etiam, diuino numine ira disponente, fuit rescriptum Diocletiani, & Maximiani aduersùs scripta Manichæorum. plura huius moris exempla quærere tem oportet

tantùm

tantùm ecclesiasticas historias aperire: quod cùm satis intelligerent hæretici, ac vltrices illas flammas reformidarent, excogitauerunt aliud artificium quo impias de Deo sententias, & sua monumenta propagare possent, ac venenum suum incautis propinare; est autem huiusmodi: suos, vel suorum contribulium commentarios inscripserunt illustrium Catholicorum nominibus, quod factum à Ruffino Aquileiensi presbytero hæretico pluribus locis innuit D. Hieronymus [a]: idipsum in Euagrio Pontico Origenista grauiter reprehendit, qui vt fidem verbis suis adstrueret, & hæresis suæ fautores pro grauibus & sanctis viris venditaret, Sancti Ioannis Anachoretæ vitam suis libris præfixit, & venefici, (inquit ex Lucretio) priùs oras pocula circum contingunt flauo mellis dulcíque liquore. Sic Ægyptiorum templa propylæis pulcherrimè substructis, varióque marmore incrustatis exornata erant, in quæ cùm intrares, crocodilum, aut felem, aut hircum, vel aliquod aliud fœdum animal inueniebas: ita pneumatomachi hæretici libellum Tertulliani de fide Trinitatis malè sentientem, sub Cypriani martyris nomine passim vendiderunt, exiguo ære, vt ad plures perueniret: sic Apollinarij scripta attributa fuerunt magno Athanasio ab Nestorianis & Eutychianis. Rem narrant Marulus [b] & Sabellicus [c], cuius hoc loco participem volo lectorem. Quidam Sabinianus hæresiarcha post mortem D. Hieronymi opusculum quoddam execrandi dogmatis à se confectum Hieronymi nomine ediderat, vt maiorem errori suo adscriberet auctoritatem. Cæterùm Syluanus Nazarensis Episcopus palàm illum arguens falsitatis, conditione proposita testabatur idipsum Hieronymi præsentia se comprobaturum: cùm enim mentienti capitalis pœna inferri deberet, nisi sequenti die id probaret, Syluano ex pacto in supplicium ducto moríque parato, illico Hieronymus præstò fuisse dicitur, cunctísque spectantibus spiculatoris manum ad feriendum erectam tenuisse, hæreticum acerrimè doli ac fallaciæ accusans, Sabiniani caput nemine percutiente ab humeris reuulsum in terram procidit; hinc & orthodoxi gratias Deo egerunt, & reliqui ad Syluanum confugientes illius fidei se dedidere. Dicerem hoc loco quàm proprium sit hæreticorum addendo, vel demendo corrumpere orthodoxorum Patrum libros, nisi Iacobus Gretserus noster [d] hoc ipsum argumentum tractasset. Certè S. Clementi Romano Apostolico viro, imò penè Apostolo, Coadiutori Pauli, & cuius nomen fuisse in libro vitæ idem testatur Apostolus, hæretici quædam affinxerunt in recognitionibus quæ libris vitæ contraria sunt, inquit Ruffinus. Emserus Iobum Gastium Lutheranum *munus decem falsariorum functum fuisse* in eiusmodi adulteriis scribit. *Alius manu scripturas, alius sensu expositiones interuertit: neque enim si Valentinus integro instrumento vti videtur, non callidiore ingenio, quàm Marcion manus intulit veritati; hæc sunt ingenia de spiritualibus nequitiæ, cum quibus luctatio nobis est fratres*, &c. Nouissimè Caluini opus editum est præfixo nomine Alcuini præceptoris Caroli Magni ad eumdem Augustum. Sic Henrici Bullingeri liber contra visibilem Ecclesiam adscriptus S. Athanasio de vera & pura Ecclesia: sic opusculum Buceri Ioanni Episcopo Rofensi, de misericordia Dei. Sic cōciones Italicæ Bernardini Ochini apostatæ, Thomæ Episcopo

a ep ad Ctes. & in Hierem. 22. & in Ezech. 18. Baron. an. 142. n. 5.

Rufin. in apol. pro Orig.

b l. 2. c. 11.

c l. 5. c. 4.

d c. 6. l. 2. de iure prohibendi libros hæreticos & noxios.

Tertull. l. de præscr. c. Catech. 6.

Ioan. Bapt. Cardona Episc. Dertosanus opusc. de expung. hæret. nomin b.

Consule Iac. Gretserum l.1. de iure & more prohibendi, & expurgandi libros hæreticos & noxios c.5.

Episcopo Iustinopolitano Ordinis Prædicatorum. Ex quibus omnibus liquet, quæ cautio necessaria sit in librorum delectu. hi enim scopuli eò sunt periculosiores, quò tectiores,& inuolutum pacis nomine bellũ aperto Marte formidabilius ita mentito nomine, hæretici *caput petunt, iugulum inuadunt, vitalibus vulnus infligunt, corpore saluo animam interimunt.* huc pertinet dictum D.Bernardi[a]. *hi sunt qui boni videri, non esse; mali non videri, sed esse volunt: mali sunt,& videri boni volunt, ne sibi sint mali, etenim minùs malitia semper sibi palàm nocuit, nec vnquam bonus nisi boni simulatione deceptus est. ita ergo in malum bonorum, boni apparere student, mali nolunt, vt plus liceat malignari.* eiusdem est istud; *longè plus nocet falsus Catholicus, quàm si verus appareret hæreticus.* hæc eadem causa est, cur hæretici verba Dei, seu sacram Scripturam suis libris inserciant in prauos sensus malitiosè detortam: *per verba legis legem impugnant, proprium enim sensum verbis legis adstruunt, vt prauitatem mentis suæ legis auctoritate commendent; sciens enim impietas auctoritatem legis multum valere, fallaciam sub nomine eius componit; vt quia res mala per se ipsam acceptabilis esse non potest, bono nomine commendetur.* prorsus hoc vnum, videlicet ementiri Sanctorum nomina, eaque imprimere fronti suorum operum, atque abuti velleribus ouium, & verbis scriptorum Canonicorum, vt quis liberiùs Ecclesiam Dei infestet, falsi prophetæ manifestum argumentum est, qui intrinsecus sit lupus rapax. verba sunt Lirinensis: *vt faciliùs incautis ouibus obrepant, manente luporum ferocia deponunt lupinam speciem, & sese diuinæ legis sententiis* (adde & Sanctorum scriptorum nominibus) *velut quibusdam velleribus obuoluunt, vt cùm quisque lanarum mollitiem præsenserit, nequaquam aculeos dentium pertimescat.* & in librorum hæreticorum vestibulis quàm venustè tecti, sed quàm exitiales laquei? Seuerus hæreticus improbè sacras literas tractauit,& ad peruersas suas persuasiones detorsit, vt est apud Anastasium ἐν τῷ ὁδηγῷ, siue viæ duce; & tamen librum suum inscripsit hoc titulo φιλαλήθης, vel, vt alij scribunt, φιλαληθής.

D. Ambr. in Luc.l.2.c.10.
a serm.66.in Cant.
Idem in Cãt. serm.65.
Idem in c.3. epist. ad Tit.

2. Dies me deficiat si velim afferre causas quamobrem Bibliothecæ aditu hæreticorum libros interdicimus; γράμματα τῆς κακίας, *improbitatis literas* eos vocat D.Greg. Nazianzenus[b]. Quis enim sine scelere in domum sapientiæ *doctrinam dæmoniorum* introducat? (sic D.Paulus[c] nominat hæresim. Quis *caudas titionum fumigantium* (sic D.Hieronymus[d]) in ædem lucis & intelligentiæ? Quis *dæmonum organa* (sic D.Gregorius Nyssenus[e]) Quis in castæ & incorruptæ veritatis sacrarium *feralem meretricem* (sic D. Ambrosius[f]) & *lupam procacissimam.* Quis in hortum omni sapientia consitum διαβόλου μοσχεύματα, *Dæmonis propagines, & omnia depascentes apros?* Quis in medicam animorum officinam certissima toxica introducat? Quis mures diuinas istas merces labefactaturos? nullus enim tam comesor mus ponticus, quàm qui Euangelia corrosit Marcion, inquit Tertullianus[g]. Quis de ludo literario gladiatoriam arenam faciat, in qua hæretici decretoriis & parricidialibus armis contra Ecclesiam matrem suam volitant? & sicut secutores, vel retiarij quotquot suis laqueis capiunt, eos diti inferno mactant. Quis fatalem equum fœtum incendiario milite, intra mœnia literariæ ciuitatis admittat? Quis tetro fœtore aërem sui Musei inficiat? quam graueolen

b or.1.
c 1. Tim.4.
d Es.7.
e or.in suam ordin.
f in Ps.118.
S. Ignat. mart. ep. ad Trall.
g l.1. contra Marc.c.1.

graueolentiam reipsa exhalabunt nescio qui, Origenis hæresi infecti, quos S. Pacomius persanctè admonuit, vt resipiscerent, & Origenis libros in fluuium proiicerent; & (vt dixit S. Theophilus [a]) *desinerent vnguento cælestium doctrinarum saniem & pedorem sui fœtoris immiscere.* Si D. Ioannes Apostolus pedem è balineo retulit, quòd Cherintum lauantem audiuisset, ne pestiferi hominis olfactu, aut contactu eiusdem aquæ malum aliquod sibi accesseret: si S. Polycarpus, Ioannis Apostoli discipulus, haud facilius cum Marcione hæretico, quàm cum primogenito diaboli conuersandum censuit: si Beata Virgo Deipara vtroque Beato Ioanne comitata renuit intrare in cellam Cyriaci Abbatis [b], quòd diceret inibi inimicum suum esse, Nestoriũ videlicet, in fine cuiusdã voluminis colligatũ; fas nobis erit eos, *qui non cessant ore impio & sacrilego animo Euangeliorum sinceritatem corrumpere*, admittere in contubernium cum Christo, & sanctissima eius Matre, quos eminere in Bibliotheca nostra voluimus; & cum sacris scriptoribus, cum quibus capitale bellum gerunt? Auscultandum potiùs monito Beati Isaiæ Abbatis [c]. *Si librum inueneris* (inquit) *qui dicatur esse hæreticorum, caue ne illum legas, ne veneno mortifero cor tuum impleat: sed in ea doctrina, quam in Ecclesia sancta didicisti, ita persiste, vt ei nihil addas, nihil detrahas.* Causam eandem aliâ metaphorâ affert S. Isidorus [d]: *Melius est enim eorum peruersa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.* Non legerat Nestorij librum Cyriacus, sed illum dumtaxat cum quo erat compactus in eodem volumine: tamen quando illud retulit B. Isichio Presbytero Hierosolymitano, sic eum alloquutus est. *Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum vtilitatis accepi, quantum detrimenti*: re quæ contigerat intellectâ, Isichius præscidit Nestorium è volumine, & igne tradidit. Quid si curiosiùs Beatæ Virginis hostem legisset? De Beato Pachomio hæc Dionysius Exiguus*. *Vniuersos fratres solicitus admonebat, vt non solum ipsius Origenis monumenta non legerent, sed ne legentibus quidem aurem penitus admouerent: vnde fertur aliquando reperisse volumen eius, & in aquam mersisse continuò, testatus his verbis: Nisi scirem nomen Dei in eo esse conscriptum, omnes garrulitates blasphemiarum eius ignibus concremassem.* Ludouicus Cresolius [e] refert se vidisse Religiosum & Doctorẽ in Theologia qui cùm opus principis è Gallia hæretici detulisset in cubiculum, quòd in schola nescio quid refutandum esset, nullam partem nocturnæ quietis potuit capere, quasi dæmonem ipsum habuisset in cubiculo eorum inuentorum fontem, & parentem: itaque vbi illuxit, abominandum illud volumen subitò è Museo eiecit & exturbauit. Quid enim aliud sunt hæreticorum commentaria, quàm *βλασφημίας ἐργαστήριον, blasphemiarum officina.* Quis securus dormiat si se sciat habere viperam in cubiculo, nedum in sinu? at Tertullianus [f] hæresim *viperam venenatissimam* appellat. Quis libenter commoretur in Museo olido, putenti, sordibus strato; basilicis & scorpionibus referto? Tales sunt hæreticorum libri: vnde & idem Tertullianus [g] ait, *horreo planè spurcum blasphemia adflatum de hæretico ore fœtentem.* Quapropter hæreticorum libros non aliò quàm in *tartari Bibliothecam* mittendos ait Aloysius Nouarinus [h].

Simeon Metaph. in vita S Pacomij.
a ep. 2. contra Origenistas.
D. Iren. l. 3. cap. 3.
D. Hier. de script. Eccl.
b in prato spir. c. 46.
S. Hilar. ad Constantium Augustum.
c hom. 4.
d in reg 8.
*Dion Exig. in Pacho. p. 1. vitæ SS Patr & Metaph. in Pachom. vita. c. 27.
e l. 3. cap. 1. sect. 3. myst.
Euagr. l. 1. cap 2.
f l. de Bapt. cap. 1.
g in Scorp. cap. 27.
h in præf ad lect. tom. 1.

3. Aliud quiddam monebat conditor Ordinis nostri S. Ignatius, non esse consultum euoluere etiam bonos libros hæreticorum, aiens *placere primùm librum, deinde paulatim auctorem amari; tum adamato auctoris ingenio doctrinam quoque omnem placere, verámque putari etiam eam quæ sit damnata, nisi principijs occurratur.* quapropter Erasmum & eiusdem furfuris ganeones vetuit legi in nostris Gymnasiis. Mirari mihi contigit haud semel cur tam pauca supersint monumenta veterum hæreticorum, non quidem de suis impietatibus, verùm de multis aliis argumentis conscripta, vt de Physicis, Mathematicis, de re medica & similibus; cùm tamen nemini dubium esse possint, quin pleraque ab istis hominibus laborantibus prurigine scribendi edita fuerint, vt ex D. Gregorio Naz. suprà obseruauimus. Ego puto eandem fuisse mentem antiquis Ecclesiæ Patribus, quæ postea sancto Ignatio fuit: indéque factum, vt plerique hæretici scribendi voluntatem deposuerint; vel si quid scripserunt, aut ediderunt in lucem, illud non fuisse sæpiùs editum.

Ribad. l. 5. vitæ Ign. c. 5.

4. Rursus ne nominandos quidem hæreticos, licèt per eos profeceris, censet Nicolaus Serarius [a]; & hoc addit Ioannes Bapt. Cardona Dertosanus [b], libros hæreticorum, licèt nihil prauum doceant, sic admittendos esse ad Bibliothecas, vt eorum nomina propria priùs expungantur: vterque iisdem ferè causis persuasus est, tum quòd hæretici digni sint, quorum nomina in sempiterna obliuione iaceant, & excidant illâ gloriâ, quam in libris scribendis aucupantur. Quid? communi Asiæ consilio olim decretum est, vt nomen eius qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, nullus vnquam nominaret. nos eorum nomina consecrabimus, qui templis nostris faces iniecerunt, & etiamnum Ecclesiam Dei, templum Spiritus sancti euertere nituntur? Nobis non liceat quod solemne est Iudæis, quibus si contigerit citare aliquem Rabinum qui semper adhæserit Synagogæ, hæc verba addunt, *cuius memoria in benedictione est.* Si verò à Synagoga ad nos felici secessione transierit, hæc vel stylo, vel voce adiungunt eius nomini, *cuius memoria in putredine ac fætore sit.* Nos miriùs tractabimus veræ religionis hostes hæreticos, quàm Iudæi suæ peruicaciæ desertores? Memoria iustorum cum laudibus, nomen impiorum putrescet. Quid super hac re definiendum sit, iudicium esto penes duos illos quos adduximus: eos adi, si libet, hoc solùm dico, *Camelus quærens cornua etiam quas habet aures meritò amittit.* Tu hæreticos animalia gloriæ haud conuenientius punire possis, quàm si fiant *ἀνώνυμοι*, siue, (vt Gellius loquitur) *innominabiles.* ego sanè nulli Scriptori auctor sim, vt eos vnquam nominarim appellet cum aliquo honoris adiuncto. Video enim hîc in Hispania, quæ (vt cum Baronio loquar [c]) *hoc planè sibi vendicat in Orthodoxæ religionis integritate, vt non ab erroribus tantùm, sed à suspicionibus suos semper voluit esse immunes.* hîc (inquam) video displicere auctores, qui plusculi in hac parte sunt, & Hispanis ab hæretica fece abhorrentibus molestum accidere cùm nominantur frequentiùs hæretici, ac prorsus intolerandum quando cum aliqua laude appellantur. Ac proinde passim videas lituris inductos eorum Catholicorum libros, qui sibi hac in parte minus temperant. Iconomacho Leoni hæc scripsit Gregorius, *κακὸν ἢ ὁ φρόνησιν τε,*

a l. 1. cap. 6. mineruał.
b de expugn. hæret. nom.

Serar. ibid.

Prou. 10. 7.

c ann. 566. tom. 7.

σίφιτιχὸν

αἱρετικὸν σε ὀνομάζεσθαι. *Turpe est nec vtile, aut conueniens hæreticum te nominare.* Ita neque ſcriptori orthodoxo honeſtum hæreticorum nomina ſuis ſcriptis cum honorificis epithetis inſerere. Quæ Photius in Bibliotheca de Philoſtorgio hiſtorico & Ariano ſcribit, ἱστορεῖ ἐναντία σχεδὸν ἅπασι τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἱστορικοῖς, ἐξαίρει τοὺς ἀρειανίζοντας ἅπαντας, λοιδορίαις πλύνει τοὺς Ὀρθοδόξους· ὡς εἶναι τὴν ἱστορίαν μᾶλλον, ἀλλ' ἐγκώμιον μὲν τῶν αἱρετικῶν ψόγον δὲ γυμνὸν, καὶ κατηγορίαν τῶν Ὀρθοδόξων ἀνὴρ πάνυ ψευδολόγος. *Narrat ferè contraria omnibus Eccleſiaſticis hiſtorijs, laudibus attollens quos nonit Arianiſmo infectos, & conuitijs orthodoxos perfundens: vt eſſe hoc eius opus non tam hiſtoria videatur, quàm hæreticorum laudatio, cum nuda & mera vituperatione atque accuſatione Catholicorum*, &c. Diſſimulent ſuam hæreſim, aut impietatem illi ſcriptores quantum voluerint: at enimuero *ſeriùs ociùs ſoluetur iſta nix, & tum (Deus immortalis!) quantum cogetur luti?* Et quia *mutuum muli ſcabunt*; ideo nihil ſolet eſſe acceptius, nihil ab hæreticis proferri crebrius quàm iſtorum amphibiorum peſtilentes hiſtoriæ. Nos Catholicæ Eccleſiæ filij non ſolùm hæreticorum libros, ſed & iſtorum in religione proteorum commentarios auerſemur tanquam *aſpidum oua* (vt S. Gregorius Nazianz. [a] loquitur) non ſanè inania & ſubuentanea, ſed è quibus baſiliſcus ſemper aliquis erumpit. a or. 1. de pace.

5. Nec hoc ſatis. Verùm etiam licèt hæreticorum libri hæreſim ex inſtituto non doceant, ſed in alio argumento verſentur, ſuſpecti tamen nobis eſſe debent, timendíque Danai etiam dona & vera ferentes, & peſtilentis doctrinæ hamus ſub eſca alicuius eruditionis & elegantiæ. Heu quot mala intulerunt in orbem Chriſtianum quatuor illa volumina Scythiani genere Saraceni (de quibus S. Cyrillus [b]) ceu quatuor venenatæ pyxides ſpecioſis titulis inſcriptæ; primum, *Euangelium* vocauit, non quòd eius actiones contineret, ſed ſolùm nomen; alterum *capitum*; tertium *myſteriorum*; quartum *theſaurorum*: tertius enim illorum librorum poſſeſſor *Curbicus*, qui ſe *Manem* nominauit, inde velut ex Pandoræ arcula (Heſiod. initio libri qui inſcribitur ἔργα καὶ ἡμέραι) prompſit peſtilentium perſuaſionum deliria quæ infinitos mortales in ſempiternum exitium præcipitarunt. Sapienter Theodoſius & Valentinianus Imperatores [c] in ea lege quam aduerſùs Porphyrij & Neſtorij libros tulerunt. *Omnia prouocantia Deum ad iracundiam ſcripta, & pias mentes offendentia, ne ad aures quidem hominum venire volumus.* Lepidum eſt, & huius loci, quod S. Ephrem pio dolo de Apollinari hæretico in ipſius libris ſupplicium ſumpſit. Rem in hæc verba Nyſſenus narrat [d]. Apollinarium leuem, imò dementem atque inſanum nuncupabat, qui res nouas moliens multa impia Scripturæque ſacræ aduerſantia duobus comprehenſa libris è ſuo eructans ventre admodum inſulsè & temerè proloqueretur: illos libros cuidam, quam in delitiis habuiſſe ferebatur, fœminæ adſeruandos commiſerat; quæ cùm magno innotuiſſent, Ephrem, ipſe ſe eiuſdem opinionis eſſe confingens fœminam quæ libros cuſtodiebat adit, & de ſe quis ſit, quàm fauſta ei afferat ex eremo patefacit, aliaque id genus adiiciens rogat, vt præceptoris ſibi ſcripta publicæ vtilitatis causà exhibeat, vt nobis ſcilicet, quos tunc hæreticos vocabat, repugnare commodiùs poſſet.

b Catech. 6.

c in Cod. Iuſt. de ſumm. Trin. l. 3.

d in vita S. Ephrem.

Persuasa fœmina libros præbuit, eos tamen sibi quamprimum restitui rogans; cæterùm magnus hic Iacob dementem supplantans Esau, ac flagitiosa illa primogenita rapiens prudenter oppressit. nam piscis glutino omnes illinens, ita folium cum folio contexuit, vt vna pars ab altera planè seiungi nequiret, & in vnam quasi tabulam singuli libri apparerêt redacti; sicque eos mulieri à qua eos commodatò acceperat, reddidit; quæ quidem artificij huiusmodi, vti mulier, ignara, cùm formam eorumdem exteriorem saluam cerneret, quid intrinsecus esset diligentiùs inspicere neglexit. paucis pòst diebus cum orthodoxis quibusdam defertur sanctus senex, qui Apollinarium accuiuisset, & cum eo sermones contulisset: in iudicium itaque vocatus, impiis illis libris fretus ad statutum diem venit, ac dicere quidem pro se, quòd graui iam senio premeretur renuit, postulauítque ideo sibi proferri libros vt ex illis respondere posset, atque contradicere: cùm ergo istius delatoris socij promentes in medium libros produxissent, inueteratus ille dierum malorum iniustitiæ iudex, vnum ex iis in manus sumens aperire atque explicare nitebatur: sed quod glutino vinctus non cederet, ad partem eius mediam aperiendam est aggressus; verùm eodem euentu, ac proinde ad alterum se contulit; iterúmque elusus, tanto rubore atque pudore suffusus est, atque animo perturbatus, vt ex eo consessu abiens quasi mentis atque consilij inops & exanimatus in morbum prolapsus sit; illámque ludificationem & derediculum tam molestè tulit, vt valde parum abfuerit, quin tum moreretur.

CAPVT IV.

Obscœni libri è Bibliothecis exulent.

1. Ouid. l. 1. Trist. el. 8.

A*Spicite vt veniant ad candida tecta columbæ;*
Vt capiat nullas sordida turris aues.

Bibliothecam meam volo esse columbarum domicilium, non coruorum cadaueribus inhiantium diuersorium; Musarum sacrarium, non sirenularum fornicem; Parthenonem, non prostibulum; ædem pudoris, non gurgustium nequitiæ. Nec minùs verecundiæ postulo ab ingressuris in hanc Bibliothecam, quàm in palatinam Apollinis, quò Ouidius[a] reus proditæ & iugulatæ castitatis pedem nunquam inferre potuit. foris canes, Deorum crimina in templis picta sunt (inquit Seneca[b].) *Sed quæro abs te, vtri plus peccauerunt, vel Sacerdotes recipiendo, vel pictores inferendo*? Faciant quidquid volent trossuli Floræ, nepotuli Cupidinis, & è Veneris Ida Satyri, aut è Priapi hortis Sotadici; nunquam à nobis qui Musas colimus pudiciores impetrabunt in hanc Bibliothecam aditum; nunquam eorum spurcitias consectabimus. Nihil huc nisi castum, integrum, atque ex omni parte sincerum adspiret. Clamat Naso,

Summouero dotes impius ipse meas.

Et ego huc eas inferri patiar? Surena Dux Parthorum Crasso interfecto, Crassíque filiis ac plurimo milite inter prædam Milesia Aristidis reperit, eorúmque infamiam Romanis vehementer exprobrauit. Eiusmodi

a l. 3. Trist. el. 1.

b decl. 5. l. 1. contr. 10.

probrum

probrum & dedecus homo Christianus non metuet, si quid librorum istius generis in suo Museo habuerit?

At (inquies) carebis multis iisque perelegantibus operibus, quæ ars & natura coniunctis viribus & ingeniis pepererunt. Quid ais bone vir? næ tu videris esse ex eorum numero, qui tam dementes sunt, vt cùm in ipso sterquilinio volutentur, se putant versari in mediis rosis, & immundum suem nobis pro pontico mare obtrudunt. *In hoc libro* (opponunt Priapi flamines) *multa sunt bona. sunt ne propterea mala in eo deleta?* (respondet Gerson. *lib. contra impurum quemdam librum Romantij*) *tectus ignis est periculosior, hamus nocet pisci, si coopertus sit esca. Gladius vnctus melle ferit ne minus?* Verùm quod opus potest esse perelegans (vti loqueris) quod sanie strumosorum, & vomitu intemperantium, ne quid fœdius dicam, adspersum est? Nunquam potui inducere in animum meum, vt gemmas in cloaca quærerem, aut vescerer dapibus quantumlibet exquisitis in disco fecibus circumlito: haud me tamen propterea pauperiorem arbitror, macriorem, indoctiorem; & si ob hanc causam forem tenuior, egentior, & minus è re literaria instructus; ego meam illam mundam tenuitatem, seu tenuem munditiem prætulerim omnibus diuitiis per spurcitias quæsitis. Diuinè Augustinus [a], *Sunt quædam quæ nescire, quàm scire sit melius.* Venustatem habet poësis nisi à Venere nullam? nullæ margaritæ, vniones nisi è camarina nulli? nulla hortorum amœnitas præterquam Adonidis? nulla potus suauitas præterquam Ganymedei? nullum acumen nisi à Cupidine? nullus versus afficit, nisi qui inficit? nulla voluptas nisi voluteris in sordibus? Falleris quisquis hoc censes; nec meministi quod Crobylus refert. Sirenes voluptatum conciliatriculas à virginibus Musis cantu fuisse superatas, & victrices, à victarum pennis corollam sibi texuisse. Nescis quod scriptum est in Argonautis de Orpheo? noluisse diuinum vatem ad arborem alligari, neque cerâ aures obducere, cùm Leucosiam insulam præteruehere tur, vbi cantu insidiabantur Sirenes; sed acceptâ lyrâ, Dei Opt. Max. laudes cecinisse; quo cantu, vtpote diuino, monstra impura ita in desperationem egit, vt musica instrumenta, quibus multos perdiderant, in mare proiecerint. Laudatur à Theodoreto Ephrem Syrus, qui ad inhibẽdum scelerum sua ætate eluuionem, & ad hæreses reprimendas, adiecit animum ad scribẽdas odas de rebus diuinis. Intelligebant multò plus esse ingenij in casta poësi scribenda, multóque plus voluptatis in legenda, quàm in sordibus tractandis. *In cœno & sordibus* (inquit Arrianus [b]) *pulchritudo non inest, nec in cœno se equus volutat, aut generosus canis, sed sus tantùm, & putidi anseres, vermiculi item & aranei.* Ioannes Picus Mirandula libros amorum ab se compositos exussit. Laurentius Gambara, Petrus Bembus, Franciscus Petrarcha, Torquatus Tassus, Petrus Ronsardus pluresque alij acerbè demum deplorarunt quidquid olim calamo minùs verecundo exarauerant.

2.

a in enchir. ad Laur. c.27.

Hieremiæ Drexelius Nicetæ l.1. c.5.
b l.4. serm. c.11.

Rursus audio Idaliæ syluæ aprum grunnientem Apuleium. quasi vllum specimen morum sit (ait [c]) versibus ludere. Catullum ita respondentem maleuolis non legisti?

c in apol.

Quid me ex versiculis meis putatis

Quòd sint molliculi, parum pudicum?
Nam castum decet pium poetam
Ipsum, versiculos nihil necesse est.

Apul. Pergit è grandulibus suis lacibus immunda sus volutabro suo sic patrocinari: *Hadrianus cùm Voconij amici sui poëtæ tumulum versibus veneraretur, ita scripsit,*

Lasciuus versu, mente pudicus erat.

quod nunquam dixisset si lepidiora carmina habenda essent pro argumento impudicitiæ: versus quanto apertiores sunt, tanto sanctiores, tanto pudiciùs compositi, quanto simpliciùs professi: namque & omnia id genus dissimulare & occultare peccantis, profiteri & promulgare ludentis; quippe naturæ vox, innocentiæ; silentium maleficio attributum. Idem de se profitetur Ouidius [a],

a 2. Trist.

Deme mihi studium, vita quoque crimina demes;
Crede mihi distant mores à carmine nostri:
Vita verecunda est, Musa iocosa mihi est.

Quis tu Apulei, quis ille Hadrianus quem tu nequitiæ tuæ suffragatorem inducis? vtrumque excipio: vterque intestabilis est, alter altero est nequior. Superi præclarum honestatis defensionē Hadrianum, qui turpitudinem ipsam, sacra Eleusina suscipiens, apertè professus est; qui Antinoum consecrauit, aram, templum, festa, Cinædo dicauit. Si nihil aliud sit Apulei, quis te illo pudiciorem putet qui eius suscipis patrocinium? Tu etiam Catullum mihi profers. Enimuero dignum patella operculum, & egregium verecundiæ præconem; Catullo (consentaneè ipsius nomini) lasciuire & scribere idem est. Vos tergemina Veneris proles Catulle, Hadriane, Apulei, addamus, & Ouidium; dicitis posse animum incorruptum custodiri, licèt cursus pruriat. itáne verò? Siccine secreti estis ab omni humana contagione, vt non inquinemini? *prætextata vobis verba & animus Sibylla castior?* Nunquam vobis etiam per omnes Deos vestros iurantibus credam, Aphrodiseum est iusiurandum vestrum; malo auscultare Soloni apud Laërtium dicenti, τὸν λόγον εἴδωλον τῶν ἔργων, *sermonem simulacrum esse operum.* Assentior potiùs Aristidi [b], ἐν ἀπαντῶ ἡ ἐν παροιμίᾳ τούτων, ἣ λέγεται οἷος ὁ τρόπος, τοιοῦτον εἶναι καὶ λόγον, καὶ πάλιν τὸ ἕτερον ὡσαύτως. *non dissentit ab iis adagium, cuiusmodi sunt mores, eiusmodi orationem esse: & rursus, qualis sit oratio, tales mores.* potiùs Isocrati quàm vobis ἃ ποιεῖν αἰσχρὸν ταῦτα νόμιζε μηδὲ λέγειν εἶναι καλόν. Potiùs Euripidi,

De obscœnitate horum factorum Tertull. aduer. Valen. c. 1. Arnob. adu. gent. lib. 5. Euseb. in Chron. Athenag. adu. gent.

b in 2. Rhet. adu. Platonē defensione. Eurip. in Troade.

Σιγᾶν ἄμεινον τ᾽ αἰσχρὰ, μηδὲ Μοῦσά μοι
Γένοιτ᾽, ἀοιδὸς ἥτις ὑμνήσει κακά.

Potiùs M. Tullio [c]. *Quantum à rerum turpitudine abes*, inquit, *tantum te à verborum libertate seiungas.* De eodem sensu Herodotus [d], ἅσσα ποιέειν οὐκ ἔξεστι, ταῦτα οὐδὲ λέγειν ἔξεστι. & quod scitè Muretus in iuuenilibus apud Raderum [e],

c pro Cœl.
d l. 1. de morib. Persarū.
e l. 1. ep. 5.

Rarò moribus exprimit Catonem,
Quisquis versibus exprimit Catullum.

Verùm esto: negate vllus possit scriptionis lasciuiâ creari lectoribus exitium?

Bapt. Mantuan.

Si proba vita tibi, lasciuaque pagina, multos

Efficis

Esse is incestos, in Venerémque trahis.
Verba mouent animos, oris lasciuia pectus
Pulsat, & in venas semina mortis agit.

Puduit & pœnituit Æneam Syluium solutioris scriptionis, ac ætate maturior summúsque Pontifex factus, suę pœnitudinis carmen in hanc formulam canebat: *Seni magis quàm iuueni credite; Pontificem pluris, quàm hominem priuatum facite; Æneam reiicite, Pium* (sic in Pontificatu vocatus est) *suscipite.*

Quid itaque statuemus? Duo. Alterum omnes eos libros, qui ex proprio instituto obscœni erunt, prorsus ab hac Bibliotheca arceri, & flammis tradi volo. quod ne acerbiùs cuiquam doleat, & conqueratur, seueriùs cum illis agi; audiendus D. Bernardinus Senensis [a], *Librum de arte amandi*, inquit, ab *Ouidio conscriptum quis apud Christicolas non dicat esse prohibitum, cùm etiam apud carnales infideles execrabilis putaretur?* Alludit ad pœnam quæ meritò irrogata est Ouidio Nasoni impudicitiæ Magistro, & incentori libidinis, exulare iusso ab Augusto Cæsare in Geticis frigoribus, vbi venereos illos ardores quibus ad insaniam torrebatur, temperaret. Hìc exclamat Gerson. [b] in has voces. *O Deus, ô Sancti, ô Sancta, ô deuota Christiana Religionis curia, ô præsentis temporis mores: & inter Christianos tale* (Ouidiani amores) *aut peius opus sustinetur, laudatur, defenditur?* Quod dixi de Ouidio, dictum quoque estó de eius similibus; nec prætermittamus referre edictum sacrosancti Concilij Tridentini. *Libri qui res lasciuas, aut obscœnas ex professo tractant, narrant, aut docent, cùm non solùm fidei, sed & morum qui huiusmodi librorum lectione facilè corrumpi solent, ratio adhibenda sit, omnino prohibentur, & qui eo habuerint, seuerè ab Episcopis puniantur.* Alterum, si qui erunt non quidem vsquequaque lasciui, tamen aliquibus locis impuri, cuiusmodi sunt, Tibullus, Horatius, Martialis, Propertius aliíque eius generis, ne prostent in Bibliotheca, nisi perpurgati. integros si qua ex causa eos retineri visum erit, sub claui habentor. Quidam grauiter & admodum molestè ferunt detrahi quædam ex Poëtis, & incidi affecta quædam membra ex reliquo corpore pertractura in contagiem quæcumque attigerint. Audiant illi disputantem super hac re Ioannem Ludouicum Viuem [c]. Scilicet, inquit, intolerabilem faciet humanum genus iacturam, si ex spurco poëta partem abscindas noxiam? & id facias in libello, quod in tuo ipsius corpore facere non dubites, si res exigat? Detruncauit Iustinianus Cæsar tot Iurisc͂ósultos, & nefas erit detrahi ex Ouidio eos versus queis adolescens fit nequior? imò verò amissa sunt tot Philosophorum & sacrorum Auctorum monimenta; & graue erit, & non ferendum facinus si Tibullus pereat, aut ars amandi Nasonis? Vtique non de præsentibus modò ac posteris præclarè merebitur, si de poëtica arte ac Poëtis ipsis quisquis eam repurgationem erit aggressus: haud aliter quàm de hortis qui venenis illinc eruncatis solas reliquerit herbas salutares. ita & ignominia erit Poëtis detracta, & malum virus legentibus. Itaque tales Poëtæ qui non ex instituto scholam nequitiæ aperiunt, sed solùm obscœna suis carminibus identidem interserunt; ne prostent in Bibliotheca nisi repurgati: sin minus, asseruentur in peculiari loco clausi. Puto hanc fuisse

3.

a tom. 1. serm. 3 fer. 2. Dom. Quinquag. art. 3. c. 1.

b l. contra Romantium de Rosa.

Contra obscœnos poetas, vide egregiã dissertationem Macarij Mutij Camertis apud Posseuinum Bibl. sel. l. 17. c. 21. & Drexelium nostrum Nicetæ l. 1. c 5.

c l. 3. de trad. disc.

a l.3. constit. c.5. fuisse mentem Clericorum Regularium sancti Pauli[a], quorum hæc est sapientissima cautio. *Libros turpitudini ac lasciuiæ accommodatos, otiosorum hominum commenta continentes, sæcularibus moribus seruientes, siue nostros, siue alienos in Collegio esse Præpositus non sinat. Si quid verò in huiusmodi genere, quod tamen apertè turpia non contineat, vsui esse posse, puta ob linguæ elegantiam, existimetur; id in Bibliothecæ scrinio cuius potestas tutò & iusta causa alicui concedi possit.* Facessant igitur ex his Musarũ aluearibus *mella venenum tegentia*, vt loquitur Lactantius[b]: facessat propinatum à meretrice Babylonica *venenum turpilogij in aureo calice* cultæ *locutionis*, vt dixit Origenes*. Summoueantur ab hoc loco *ebrij illi Doctores*, qui vinum erroris in vasis electis, & pretiosis propinãt; qua de re queritur D. Augustinus[c], addens, ob id & se adolescentem cæsum fuisse nisi bibisset, nec licuisse appellare ad aliquem iudicem sobrium. De hoc argumento iterum plenius in oratione quam subiicimus ad calcem huius operis. Satis erit hoc loco afferre in testimonium confessionem Iuuenalis[d], quam recta ratio, & virtutis vis ab ipsius, cæterùm haud ita pudici, ore expressit; quos si voles inscribere Bibliothecæ foribus, non repugnabo.

b l.5. diu. instit. init.
*Orig. hom. 2. in Hierem. 51. v. 7.
c 1 conf. c.16.
d Sat. 14.

Nil dictu fœdum, visúque hæc limina tangat.
Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici:
Ne perfusa luto sit porticus, & tamen vno
Semodio scobis hæc emendat seruulus vnus.
Illud non agitas, vt sanctam filius omni
Aspiciat sine labe domum, vitióque carentem.

Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportare iusserunt, quòd eorum parum pudicam ac verecundam lectionem arbitrarentur. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quàm prodesset ingeniis: itaque maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domum sibi inuisam obscœnis maledictis lacerauerat, carminum exilio mulctarunt.

Val. l.6. c.3.

4. Non erit alienum è re nata hîc apponere quod aliquando dictauimus in Gymnasio Rhetoricæ, cùm de vsu Metaphoræ ageremus, vt Suadæ alumnos dehortaremur non solùm à verbis impudicis, sed etiam fœtidis, atque (vti loqui consueuimus) *inciuilibus*, gurgustium & sellam familiarem (honos sit auribus) redolentibus. hæc nos tum discipulis:

Vnam Metaphoræ causam esse putauerim honestatem & verecundiam: multa enim interdum coguntur dicere oratores, quæ minùs vrbanè & minùs honestè propriis nominibus appellantur, & ab iis tantùm audiuntur, sine rubore qui erubescere nesciunt. Pudeat ingenuum oratorem, & liberaliter institutum vna voce camerinam mouere, & tetro odore adstantium implere nares. Parthenius vates hac in parte, vt semper, adeò religiosus fuit, vt pro fimo *lætamen* dixerit; pro, stercorare *Effœtos cinerem immundum iactare per agros*. Christianos adolescentes deterrere à verbis obscœnis, & impuris non aliter libet, quàm D. Pauli magni profectò oratoris, & magistri monito præcipientis, vt ne impudicitia nominetur quidem. Arnobius[e] negat inter aures castas fas appellare non præfatis auribus res certas, tametsi non vtantur propriis nomi-

Ephes. 5.
e 3. cont. gent.

nominibus: imò ne apta quidem & modesta circumlocutione vel leuem quantum fieri potest obscœnitatis cogitationem obiicere debemus. *ῥίζα αἰσχρῶν, radix turpidinis est verborum obscœnitas*, ait Clemens Alex. [a] *abest enim propè à flagitio, qui lingua & auribus flagitium iam admisit.* Vnde Varro [b], *virgo de conuiuio abdicatur*, inquit, ideo quòd maiores nostri virginis acerbæ (id est, adolescentulæ) *aures venereis vocabulis imbui noluerunt.* Imprudenter qui se gerit in verbis aut proferendis, vel audiendis, sese exercet & comparat ad factorum impudentiam. Apage è Christianorum adolescentium Athenæo Bizontes & Zenones Sitiæos quandiu nullam verbis vllis inesse obscœnitatem defendent, dummodo nullum sit in rebus flagitium. Digna enimuerò canibus ita philosophia, quibus etiam immundum animal in impudentia concederet: impudentiæ aram Athenis ponat Epimenides. Quod ad me attinet (Adolescentes) ita vos amo, vt satius vobis esse existimem æstu febríque anhelantes asperam & nigram linguam exertare, quàm in oratione virulentam & impudicam. Nigra enim & aspera lingua febrientium intestinum corporis ardorem significat; at effectus quidam est conceptæ febris, non causa: petulans sermo corruptæ mentis effectus & simul causa est. Vtinam saltem quotquot sunt perfrictæ frontis & impudici oris, maris similes essent; quod dum efferuescit, algam & muscum & fluitantia cadauera ita in littus eiicit, vt sic se expurget & exoneret: qui autem conceptum animo libidinum virus virulentis verbis euomunt, seu captantes risum, seu contumeliis quempiã afficientes, seu ipsa turpitudine delectati, sordes quidem impuro eiectant ore, & internæ fœditatis saniem euomunt, verùm tamen eò magis se inquinant, turpémque Fescẽninorum consuetudinem altiùs imbibunt animo, ac medullis infigunt, quæ postea identidem vbi vel minima occasio se obtulerit appareat. Sermo fructus est cogitationis (ait Clemens Alexandrinus [c].) insolenter se in nominibus gerere, facit vt meditemur inhonestè facere: in voce autem esse modestum, est se ipsum exercere ad sustinendam libidinis impressionem. Sacrosanctas Christianorum aures & linguas spurcitiis contaminari quale nefas? eam præsertim linguam, quæ tam sæpe inter diuinas epulas figitur intra Christi vulnera, & sanguinem eius sugit, subinde sordibus pollui, quis ferat? Eiusmodi fœditate verborum & obscœnitatibus Lutherani & Caluiniani pingi consueuerunt, quod aliàs dictum est de poëta Æschylo; & libidinum suarum ac intemperantiæ furias vltra naturæ iura mittunt in chartam: miseram chartam tantarum sordium stabulum, Augiæ bubili inquinatius: infinita enim maledicta in Romanam Ecclesiam & Romanæ Ecclesiæ deuotos homines ac castimoniam voto professos hauriunt vel ex ganea & gurgustio, vel ex libidinibus. Nec mirum. nam Lutheranus, aut Caluinianus integer & castus, in illa secta monstrum est. horret animus meminisse, & stylus scribere refugit, quæ Theodorus Beza, alter Geneuæ (si Superis placet) Pontifex, chartis mandauit de Candida sua & Aubertulo contaminatissimis: noluit (puto) vlla in parte cedere Caluino qui stigmaticus infandæ libidinis indelebiles

[a] l. 2. pæd. cap. 6.

[b] in Agathon. apud Non.

[c] l. 2. pæd. c. 5. & 6.

les

les notas in scapulis prætulit. Talibus magistris quid dare possunt

> *Discipuli quàm quod turpes hircos fœteat,*
> *Quod lustra & fœdi gurgustia fornicis afflet,*
> *Et castis nares inimica verberet aura.*
> *Cùm noua fœtenti demens excludet Erynnis*
> *Oua Erebo: patris monumenta æterna probrosi*
> *Stigmatico in dorso relegant relegántque nepotes.*

Epiphan. hær. 50. Baron. ann. 74. a l. 1. c. 20. b orat. contra Arianos & de sent. Dionys.

Nihil nouum in hominibus hæreticis & hæreticorum coryphæis: præiuerant his Epicuri de grege porcis præcipites in omne volutabrum Ebionitæ, Basilides, Aëtius, Eunomius, Carpocras. De Ario Sozomenus [a] narrat librum scripsisse, cui inscriptio *Thalia*, id est, conuiuium, seu crapula, in quo impurissimus hæresiarcha numeris ita lasciuiebat, vt quamuis de rebus diuinis disputaret, tamen Sotadicorum carminum turpitudines & formam imitaretur. quæ sæpiùs S. Athanasius Arianis exprobrat [b].

5. Redeamus ad nostram Bibliothecam de qua iterum tritum illud per parodiam pronuntio,

Iuuen. 14.

> *Nil lectu fœdum visúque hæc limina tangat.*

Lucian. in dial. Vener. & Cupid. c ad Iouium fratrem.

Amor nunquam aditum ad Mineruam & Musas habere potuit; quia & hæ semper occupatæ, & illa graui fronte animóque inexpugnabilis est. O vtinam quotquot Christiani legendis, vel scribendis libris animum addicunt, Paulino [c] auscultent ita Iouium fratrem admonenti. *Vacat tibi vt Philosophus sis; non vacat tibi vt Christianus sis; verte potiùs sententiam, verte facundiam, vt sis Dei Philosophus, & Dei vates; esto Peripateticus Deo, & Pythagoreus mundo, vera in Christo sapientia prædicator, & tandem tacitus vanitati.* tum addit quod præcipuè ad hunc locum pertinet, *Perniciosam istam inanium dulcedinem literarum quasi illos patriæ obliteratores de baccharum suauitate lotophagos, vt sirenarum carmina, blandimentorum docentium cantus euita; habent in specie lenocinium, in gustu venenum, quorum vsus crimine, pretium in morte numeratur.* Poëticas istas obscœnitates S. Hieronymus [d] *porcorum siliquas* interpretatur, quas filius prodigus volutatus in cœno libidinum appetebat. *Possumus*, inquit [e], *& aliter siliquas interpretari. Dæmonum cibus est carmina Poëtarum. hæc sua omnes suauitate delectant; & dum aures versibus dulci modulamine currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna deuinciunt.* Idem alio loco Ægyptias *ollas & virulentias, poëtarum carmina* dicit; *propter quæ Domini igne torremur, efficimúrque sepulchra dealbata plena omni spurcitia.* Quod de obscœnitate & virulentia dicit; idem intelligendum de omnibus libris turpibus quocumque tandem genere orationis soluto, strictóve conscripti sint; & de *oblectamentis inanium fabularum*, quæ (vt loquitur D. Isidorus [f]) *mentem excitant ad incentiua libidinum.* Musarum virginum ædi ianitricem præfecimus *Verecundiam*; illis (quod Seneca sapienter dixit) seruiendum est sub quodam sacerdotio: ecquid verò mirum si Musei claues verecundiæ tradimus; vt ab eius ingressu arceat meretricios Gnatones, & ganeones natos abdomini, non bonis literis: non sinunt se vinci Musæ ab apibus, quarum sanitas cùm æstimetur

d ep. 146. ad Damasum. e D. Hier. de 40. mansionib. mans. 13. f in l. 3. sent. de summo bono c. 13.

h laritate

hilaritate & nitore; suis aluearijs custodes adhibent vigilantissimos, ne fuci, ne araneæ, ne vllæ denique sordes introeant.

CAPVT V.

Libris famosis locus in Bibliotheca ne esto.

HVius loci est fabula Cadmææ segetis: Cadmus draconis interfecti dentes seminauit, momento effloruerunt duæ Terrigenarum acies infestis gladiis armatorum, qui postea iacto fatali discordiarum saxo mutuis se vulneribus confecere. huius fabulæ hic est sensus sanè argutus. Cadmus cùm existimatus sit literarum inuentor, & sexdecim primùm elementa tradidisse Græcis, hinc iactatum vulgò est seminasse dentes serpentium, qui sexdecim habent omninò dentes; ex quibus natæ tot pugnæ, quot modò ardere non solùm inter doctos, verùm etiam inter Principes frequenter videmus, ob literas & libellos. hinc *dentata* dici passim solent *mordacia*. ita Tullius [a]; *Calamo & atramento temperato, dentatâ etiam chartâ res agetur.* Profectò quisquis scribendi arte & scientia abutitur, præstaret eum omnino nescire literas, quod dixit Quintilianus de illis, qui sunt lingua effræni, atque intemperanti, mutos nasci & egere omni ratione satius fuisset quàm prouidentiæ munera in mutuam perniciem conuertere. Vsqueadeo autem perniciosa visa est hæc styli maledicentia, vt propterea quidam μισογράμματοι fuerint; optauerintque nunquam inuentas fuisse literas: qui licèt hac in re nimis seuerè statuant (neque enim præcidendæ omnibus hominibus linguæ, quòd quidam petulantiùs loquantur, neque continuò extirpandæ vites, quòd nonnulli se vino ingurgitent, sed illa frænanda; istud (vt ille aiebat) aquæ propiùs admouendum, & si quis alterutro abutatur, plectendus;) tamen in maledicos scriptores rectè hac ratione animaduerti posse reor, si omnino excludantur è Bibliothecis. Alias pœnas in phanaticum istud hominum genus constitutas ab Imperatoribus & legislatoribus non refero. *Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis tractauit, commotus Cassij Seueri libidine, qui viros fœminásque illustres procacibus dictis diffamauerat. Apud veteres facta arguebantur, dicta impune erant,* ait Tacitus [b]: quod postremum non credo; fuerunt enim antiqui legislatores & moderatores rerump. sapientiores, quàm vt linguæ & scriptorum licentiam inultam paterentur. nam plerumque lingua & stylo plus lædis quàm gladio: corpus quidem sica vulnerare potes, animum non potes, nisi verbis, aut scriptis, lingua, vel stylo fauet Tullius: *quamquam*, inquit, *id quidem etiam duodecim Tabula declarant condi iam tum solitum esse carmen, quod ne liceret fieri in alterius iniuriam leges sanxerunt.* Rursus 4. de Rep. *Nostræ XII. tabulæ cùm perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putauerunt si quis actitauisset, siue carmen condidisset, quod infamiam afferret flagitiúmque alteri.* præclarè iudiciis enim ac Magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam, non poëtarum ingeniis debemus, nec

1.

Herm. Hugo in præfat. de scrib. orig.

a ad Quint. fratr. l. 2.

b in ann. Vide Dionem l. 56. & Iurisconsultos quorum hæc propria cognitio est.

 probrum

probrum audire, nisi ea lege, vt respondere liceat, & iudicio defendere En ipsam legem. *Si quis carmen occentassit, actitassit, condidissit quod alter flagitium faxit, capital esto.* Accedit Horatius [a],

a in ep. ad Aug. l. 2.

——Doluere cruento
Dente lacessiti, fuit in tactis quoque cura
Conditione super communi, quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi.

& l. 2. Sat. 1.

Sed tamen & monitus caueas, ne fortè negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum,
Si mala condiderit in quem quis carmina ius est
Iudiciúmque esto.

b in Sat. 1. Persij.

Pseudocornutus Persij [b] interpres docet fustuarij, aut capitis pœnam fuisse maledico poëtæ. Porrò istæ leges carminum, aut Poëtarum mentionem duntaxat faciunt: cuius rei causa est, quòd plerumque *genus irritabile vatum* liberiùs scribat, proscindat mordaciùs, faciliùs mendacia interpolet, & audaciùs spargat. hinc idem Horatius [c],

Horat. l. 2. ep. 2.
c Ode 6. epod.

Caue, caue: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua;
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.

loquitur de duobus Poëtis admodum virulentis: alter est Archilochus, quem alio loco sic depingit apertiùs,

in Poët.

Archilochum proprio rabies armauit Iambo.

Fuit autem adeò maledicus, vt Lycambem socerum cum Iribus filiabus ad laqueum adegerit, si Terentiano credimus. Alter Hipponax qui Scazonte ita appetiuit Anthermum Chium & Bupalum clarissimos sculptores, à quibus ob insignem vultus fœditatem fuerat expressus, & lasciuiæ iocorum propositus ridentium circulis, vt illos ad voluntarium suspendium compulerit. quod tamen falsum esse docet Plinius [d], aiens postquam ab Hipponacte probris confixi sunt, complura in finitimis insulis simulacra fecisse, quibus subiecerunt. *Non vitibus tantum censeri Chium, sed operibus Anthermi & filiorum.* Vt vt sit, maledicentiæ nomine infamem fuisse Hipponactem constat, & planè timendum, cùm processit armatus suo illo scazonte quem inuenit. meritóque dictum à Tullio [e], *Senarios verò & Hipponacteos effugere vix possumus; magna enim parte ex iambis constat nostra oratio*; quæ famosa scripta quantopere crudelia sint accipe ex Horatio [f],

d l. 36. c. 5.
e de orat.
f l. 1. ep. ad Mecæn.

——versibus oblinit atris,
Et sponsa laqueum famoso carmine nectit.

g ad Att.

Persequamur pœnas olim constitutas in maledicos. Tullius [g] auctor est, Eupolim fuisse præcipitatum in mare, quòd Alcibiadem carmine perstrinxisset, cautúmque ab eodem ne quis deinceps nominatim quempiam suis carminibus perstringeret. satis arguit quàm pridem lege lata actum sit aduersùs famosos scriptores, ex quo factum est (inquit Gyraldus [h]) vt priscæ comœdiæ acerbitas in leniorem formam immuta

h dial. 6. hist. poët.

immutaretur. Est etiam Pauli Iurisconsulti sententia de famosis carminibus,& in Codice [a] mentio. Labienus ille,qui eluctatus per multa impedimenta summę egestatis, summæ infamiæ,& summi odij,tandem ad famam ingenij peruenerat, tanta fuit libertate, vt libertatem excederet,vt (quia passim ordines hominésque laniabat,) *Rabienus* vocaretur. Animus per vitia ingens, & ad similitudinem ingenij sui violentus : in hunc primum excogitata est noua pœna ; effectum est enim per inimicos,vt omnes eius libri incenderentur. *res noua, atque insueta, supplicia de studiis sumi. Bono hercle publico ista in pœnas ingeniosa crudelitas inuenta est*. Quàm consultum foret multorum studiis faces subdere, quibus est *canina eloquentia,scriptorúmque suorum velut pomparum ferculis procedunt in publicum,vt caninam eloquentiam exerceant.* Laborant dentitione, ni alienæ famæ genuinum infingant:torquentur Ætnęis ignibus, ni fel in venenato pectore accensum in aliquem euomant. Scribere nesciunt, nisi calamum intingant in pyxide Megeræ,nec sacris, nec prophanis parcunt, & solem ipsum tenebris & tetra caligine obducere conantur sæpiæ istæ virulentæ.

a l. 5. tit. de iniur. & l. 1. C. de famos. libellis.

Sen. l. 10. cōtrou initio.

Salust. apud Non. Marc. dict. Rabula.

S. Hier. ad Rusticum Monachum.

2\. Fuere præter superiùs memoratos in scriptis suis amatulenti *Theon*, de quo Ausonius,

Hic est ille Theo poëta falsus,
Bonorum mala carminum lauerna,

cuius dens ponitur pro canino alienam famam arrodente. hinc Horatius [b], *Dente Theonino qui circumroditur. Lucilius* quoque de mordacibus fuit;

——secuit Lucilius vrbem
Te Lupe,te Muti,& genuinum fregit in illis.

b in epist.

Pers. Sat. 1.

hoc tetræ loliginis succo passim fuisse videntur ebrij *Archilochi* poëtæ eiues,siue populares, nam & *Archilochi patria*, pro cœtu maledicorum, & contumeliosorum audire solet. Certè in illud vitium proniores esse quosdam populos, & quasdam ciuitates hac etiam ætate animaduertimus, vt tum se putent epulari lautissimè, cùm aliorum famam laniant; quarum ferarum morsus incredibile est,quàm perniciosus sit,sicut adulatorum inter cicura animalia. Aiunt Valeriam nescio quam cum dentibus natam exitio ciuitati fuisse in quam deportata est;ego nihil puto esse Rebusp. exitialius obtrectatoribus, qui dentes in bonorum vitam exerunt, & maledicè in omnes grassantur, ac vix scio quomodo regna & ciuitates ferant distortos istos, & transuersarios homines, qui nihil possunt rectis oculis aspicere;quíque ad deterenda quælibet laudabiliter facta dictáve incitantur. Similes illi speculo, quod fama est fuisse in Smyrnæ templo,(ἀπεσόφιμον, vel παράχρον vocant) in quo res omnes quantumlibet excellentes & pulchræ, deformatæ & turpificatæ apparebāt. Boues neruicos quorum cornua sunt in humeris,etiam time:hoc est,eum calumniatorem qui non recta fronte, sed obliquus ferit, caueto. Abigamus ranas laudibus benemerentium importunè obstrepentes ex hoc Museo. Tu eùm ab istis maleferiatis Cynicis quæsieris,cur tandem intemperanter bonos allatrent? si ex animi sententia respondere velint,nihil ferè aliud dicunt, quàm se ideo maledicere quia,malefacere non possunt.

Causs. symb. 58. l. 12.

Ælian. l. 5. hist. anim.

2. Hæc labes oritur ex variis causis. S. Cyrillus Alex. [a] ait, hoc in more positum hosti humani generis, vt quoties veritatis doctrinam adulterare nititur, excitet in primis sycophantas qui probris impetant propugnatores veritatis Catholicæ, hos præmittit tanquam fundibularios antequam explicata acie pugnet, hisque vtitur emissariis. S. Hieronymus[b] eos ita alloquitur: *Maledictorum pannos hinc inde consuitis, & eorum carpitis vitam, quorum doctrinæ resistere non valetis: non idcirco vos non estis heretici, si nos quidem assertione vestra crediderint peccatores? & os fœdum non habebitis, si cicatricem in nostra aure potueritis monstrare?* In aliis hoc vitium prouenit ex quadam mordacitate ipsis velut innata, quæ liberalia quædam ingenia sæpenumero in transuersum agit: in aliis ex inuidia & liuore, qui res pulchras sua sanie aspergere studet, fœdas verò, quia iam fœdæ sunt, intactas relinquit: in aliis ex odio & maleuolentia, quæ dentes acuit, & linguam si se aliter vindicare non potest. Vnde fit, vt admodum difficile sit hominum maledicentiam effugere. Nec ipsi Christo Domino si ad nos redeat, prout res sunt, criminatores desint, & quadruplatores gratuiti. Erunt semper manipulares milites qui incumbentes ipsi regio Antigoni tabernaculo, facient, quod homines & periculosè & libentissimè faciunt, de suo Rege malè sentient & loquentur. Erunt Thersites qui dicent, vel ipsi Philippo Macedonum Regi, nihil ipsũ gratius facere posse populis, quàm si se suspendat. Erũt Timagenes, qui eo quòd in Augustos & Augustas scripserint diligantur ab omnibus, eisque nullum limen præcludatur, si ob id Principis domus eis non pateat; nemo quasi fulguritos refugiat, imò eos cadentes multiplex mollis sinus excipiat. Contra istos rabiosos scriptores ego puto, sæpe consultum esse, & conuenientissimum repungendi genus nequaquam repungere, cum ab iis lacessitus fueris. *Non est quòd cum illis paria faciamus* (inquit Seneca[c],) *illud non venit in dubium, quin se exemerit turba, & altius steterit quisquis despexerit lacessentes; proprium est magnitudinis veræ non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit; sic irritus ingenti scopulo fluctus assultat.* Si tamen iuxta monitum Sapientis[d] interdum respondẽdum est stulto iuxta stultitiã suam; velim ita fiat, vt intelligat minorem se fuisse, quàm vt serenitatem nostram obduxerit: plus enim læso nocitura esset ira quàm iniuria. Hæc quoad famosos libros, quos ab hac æde longè arceo, & Biliandri monitum[e] lectori meo repræsento. cui est stylus acuminatus, pugionis more, prouidendum esse ne quis innocens eo appetatur, neu stringatur bonis ciuibus, sed adhibeatur vt gladius auctoritati militis, qui ex imperio ducis in hostes stringitur, ad tuendam remp. proferatur: stringatur stylus, sed in perditos, & in defensionem bonorum.

3. Venio ad castigationes, animaduersiones, emendationes, notas literarias, quas Serarius noster [f] sapienter ait facere ad veritatem plurimum, *scientiarum sepes esse ingeniorum frenos, curæ disciplinæque stimulos*; vix est, aut ne vix quidem, qui inoffenso pede decurrat curriculum literarium: latent infiniti scopuli in singularum facultatum pelago, quos omnes ita vitare, vt ne vel leuiter impingas, non est humanæ artis, vel ingenij. vix velum quadrigarium quantumuis nobilem reperias, qui ausit

a apol. ad Theod.

b ep. 68.

Sen. l. 3. de ira. c. 21. 22. 23 & 24.

c ibid.

d Prou. 26.

e l. de ratione communi ling. c. de stylo & pœna.

f l. 2. min. c. 4.

ausit gloriari se summa semper industria metas circumflexisse. Ridere soleo, imò etiam interdum despuere conceptam à Seneca de scriptis suis opinionem sanè fatuam. *Ex iis*, inquit, *nihil addi sine iniuria, nihil detrahi sine labe potest*. Ama te quantum voles, mi Seneca, & blandire tibi in tua illa persuasione, quantumlibet tu tibi magnus videaris: ego illi haud difficile accesserim, qui te *calcem sine arena* vocitabat; sed magnopere Quintiliano [a] assentior, qui incorruptè, & sapienter pronunciat, *te in elocutione habere corrupta pleraque, atque eo perniciosiora, quo abundas dulcibus vitiis: qui si rerum pondera minutissimis interdum sententiis non fregisses, consensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobareris*. Fatetur nihilominus idem Fabius *multa in te esse clarissima, multa admiranda, téque dignum esse qui meliora velles, quàm quæ voluisti*. Senecam statui pro exemplo, vt homines nos esse meminerimus, ac proinde nihil humani putemus à nobis alienum. Quid autem magis humanum quàm identidem errare, dormitare, oscitare, cæcutire, offendere etiam in æquo & plano loco? multa peccantur, vel à maximè circumspectis: at verò in re literaria longè plurima. Ille enim maximè felix est (inquit Augustinus) qui omnium minimè est infelix; ille etiam maximè doctus, qui pauciora ignorat, maximè in qualibet arte perfectus, qui peccat rariùs: at qui nihil ignoret, qui nihil peccet, non est huius vitæ, non est humanarum virium. Quapropter æqui boníque consulere debent, quicumque libros in publicum emittunt, adeóque quotquot literas tractant, vt si quando fortè cespitauerint, admoneantur. Placuit semper atque apud me, nec hilo minor est princeps Medicorum Hippocrates, qui (vt est apud Cornelium Celsum [b]) in explorandis specillo fractis ossibus, à Saturis se deceptum memoriæ prodidit; *more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: nam leuia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. Magno ingenio, multa nihilominus habituro conuenit etiam simplex veri erroris confessio; præcipuéque in eo ministerio, quod vtilitatis causâ posteris traditur, ne qui decipiantur eadem ratione, qua quis deceptus est*. Maior se ipso videtur mihi D. Augustinus quòd retractans, seu denuo recognoscens opera sua, mutauit, & expunxit, addidit, detraxit quod posteriores curæ, & cogitationes, quæ ferè solent esse sapientiores, prioribus suaserunt, ἡμέραι ἐπίλοιποι μάρτυρες σοφώτατοι. Secus facere, est ingenij valde infelicis, animi admodum angusti & inanis, atque de sua tenuitate sibi conscij. Eò magis solœcismis, atque barbarismis offenduntur homines, (inquit D. Augustinus [c]) *quo infirmiores sunt*; & eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt. Nolle agnoscere errorem tuum, atque irasci cùm moneris, cuius superbiæ est? sed & illud quàm solenne & frequens inter scriptores huius ætatis? Dissentit interdum homo à seipso, quid mirum si interdum ab aliis dissentiat? Verùm aliter fit ac deberet; mutua illa dissensione condiendæ essent mutuæ virorum doctorum consensiones; atque ex illo contrariarum opinionum attritu & conflictu elicienda veritas. Nunc non sic viuitur. Monitorem suum, obtrectatorem suarum laudum, & certum hostem plerique appellant, & quamuis non sit, eum tibi faciunt. Nam ludicris armis in amica & vrbana velitatione lacessiti, decretoriis & infestis rem conficiunt; exulcerantur vtrimque

Calig. apud Suet.

a l.10.c.1.

b l.8.c.4.

c apud Posseu. l.1. de cult. ingen. c.50.

vtrimque voluntates, cùm dissentire solùm deberent iudicia: alium aliter scripsisse, quàm tu scripseris, est indixisse graue & diuturnum bellum, quod nunquam conficietur, nisi post infinita examina, censuras, notas, defensiones, apologias, criminationes, actiones, actionum depulsiones, litium contestationes, & mera plerumque puerorum iurgia, & peruicacium muliercularum ridiculas cõtentiones: nam (quod deterrimum
Hor. 1. ep. 19. est) cùm initio lis *esset de lana sæpe caprina*, ita excandescunt vtrimque animi, vt ex sermone altercationes fiant, quæ vix nisi *fortè virum quem conspexere silent.* imò nec intercursu vllorum disceptatorum, & iudicum vnquam sedantur simultates istæ interdum plusquam Vatinianæ. Non animo ingenuo & liberali, fateor, sed planè hostili, & maleuolo ac contumelioso sæpe suscipiuntur istæ reprehensiones ab Zoilis & Aristarchis: quo in genere proteruiæ, maledicentiæ & fœtentium conuitiorum insignis fuit Iosephus Scaliger sterculio & cloacinæ iam arctè auctoratus, vt ego malim cum Eumæo solidum diem loqui, quàm vnam horam legere putentia scripta sordidissimi hominis, quorum hîc, vel minimam partem referre pudor sit; nec, nisi planè coactus, velim repurgare rediuiui Augiæ inquinatissimum stabulum. Tales homines digni sunt Delriis & Serariis castigatoribus. Ex hoc genere Criticorum Alastorum, qui nullo vnquam tempore defuerunt, nec deerunt. Fuit *Iulianus Imperator* cognomine *Apostata*, vir haud dubiè doctus, amans literarum, sed iudicij minùs æqui erga illorum scripta quos oderat. Est
a 28 Oct. in actis Artemij martyr. apud Metaphrastem[a], quod de illo refero. Inter alias iniustissimas leges quas nefarius desertor tulit contra nostram religionem, hæc fuit; ne Christianis liceret humaniores literas & liberales disciplinas docere; quòd, è re nata falsorum numinum fabulas, & figmenta discipulis suis patefacerent, & confutarent. Apollinaris Syrus, vt pluribus prodesset ad exemplar Homerici poëmatis Hebræam historiam vsque ad regnum Saulis carmine heroico complexus est; & præter alia pleraque, etiam librum edidit de veritate contra Iulianum, & Philosophos gentiles, in quo sine vllis sacrarum literarum testimoniis planè ostendit, vehementer & ridiculè ab illis errari in Deorum persuasione & cultu. Legit hunc librum animo maleuolo, & inuido Iulianus; & qua erat dicacitate, Episcopis eius temporis tribus verbis scripsit, ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. *legi, intellexi, reprobaui.* Episcopi haud multò pluribus rescripserunt, ἀνέγνως ἀλλ' οὐκ ἔγνως, εἰ γὰρ ἔγνως, οὐκ ἂν κατέγνως. *legisti quidem, sed non intellexisti; nam si intellexisses, non reprobasses.* Vides non tam hominis iudicium in reprehendendo, quàm ipsius inuidiæ. Verùm quid tandem efficiunt Cynica ista arbitria? Ego equidem quidquam illis seu seri, seu meti nõ video nisi dedecus & ignominiam. nam euenire solet, quod pro Cicerone de Antonio dixit Velleius, *Famam gloriámque factorum & dictorum adeo non abstulisti, vt auxeris: omnis posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur.* Cæterùm acerbiùs & insolentiùs insurgere ad notam inurendam, & imitari Clodium illum Albinum, qui adhuc puer, quòd esset animi iam militaris ac superbi, sæpe in scholis inter æquales Virgilanum illud terebat,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis.

Arma

Arma amens capio. maledicta plenis plaustris deonerare, est feri ingenij, & prorsus alieni à Musis, quorum fores sunt expertes omnis inuidentiæ; nunquam rixantur inter se, & optimè illis cum Apolline conuenit, καὶ αἱ Μοῦσαι ἐννέα συγχορεύουσιν ἀλλήλαις καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ οὐδεμία αὐτῶν ἀγανακτεῖ πρὸς τὰς ἄλλας ὅτι μὴ μόνη σοφία ἐστὶ, μηδὲ αὐτῇ μόνῃ προσεύχονται οἱ ποιηταί. Non pigebit exscribere Quintiliani [a] iudicium de conuiciatoribus patronis, vt tam illi, quàm scriptores, & quotquot literas profitentur, discant quàm fœda sit & illiberalis ista impotentis linguæ effrænatio. *Quidam si susceperint negotia paulum ad dicendum tenuiora, extrinsecus adductis ea rebus circumliniunt, ac si defecerint alia, conuicijs replent vacua causarum; si contigerit, veris; si minus, fictis: modò sit materia ingenij, mereatúrque clamorem dum dicitur. Quod ego adeò longè puto ab oratore perfecto, vt eum ne vera quidem obiecturum, nisi id causa exigat, credam: ea est enim prorsus canina (vt ait Appius) eloquentia, censuram maledicendi subire, quod facientibus etiam malè audiendi patientia præsumenda est, Nam & in ipsos fit impetus frequenter qui egerunt, & certè patroni petulantiam litigator luit. Sed hæc minora sunt ipso illo vitio animi, quo maledicus a malefico non distat nisi occasione. Turpis voluptas & inhumana & nulli audientium bono grata; à litigatoribus quidem frequenter exigitur, qui vltionem malunt quàm defensionem. Sed neque alia multa ad arbitria eorum facienda sunt. hoc quidem quis hominum liberi modo sanguinis sustineat petulans esse ad alterius arbitrium? Atqui etiam in Aduocatos partis aduersæ libenter nonnulli inuehuntur: quod nisi fortè meruerint, & inhumanum est respectu communium officiorum, & cùm ipsi qui dicit inutile, (nam idem ius responsuris datur) tum causa contrarium, quia planè aduersarij fiunt & inimici, & quantulumcumque ijs virium est, contumelia augetur. Super omnia perit illa quæ plurimum oratori & auctoritatis & fidei affert, modestia; si à viro bono in rabulam latratorémque conuertitur, compositus non ad animum iudicis, sed ad stomachum litigatoris. Frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet, non causis modò, sed ipsis quoque qui dixerint periculosam. Nec immeritò Pericles solebat optare, ne quod sibi verbum in mentem veniret, quo populus effunderetur. Sed quod ille de populo, id ego de omnibus sentio, qui tantumdem possunt nocere. nam quæ fortia dum dicuntur, videbantur; stulta, cùm læserint, vocantur.*

[a] l.12.c.9.

4. Sæpe optimum factu erit, vt *literaria inuidia* scriptis alienis adlatrans contemnatur potius, quàm cum illa decertetur: est enim portentum adeò ferax malorum, & pestium, vt cùm vnam exsecueris, subitò multæ nocentiores progerminent. Proinde omnibus scriptoribus auctor sim, vt cùm suum opus absoluerint, illud tradant iudiciosis & candidis censoribus diligenter examinandum; si probauerint, & duxerint fore e publico bono si edatur, edant: deinde si morosi carpant, si semidocti eleuent, si docti inuideant, si scioli semipleno ore laudent, si rarus sit Flaccus qui

Det veniam maculis quas aut incuria fudit, Horat.

aut humana parum cauit natura; ne magnopere laborent; defensiones haud facilè suscipiant: se ipsam inuidia conficiat, & liuore proprio

disrupta crepet. si facere apologiam visum erit; sentiat aduer[illegible]us se à nobis superari humanitate & modestia. hæc scriptori: cer[illegible] illa. Meminerit quod scitè Chrysippus dixit: qui cum altero decur[illegible]adium, sic currat, vt æmulum suum, si potest, longo post se relinqu[illegible]t internallo: contendat quammaximè poterit, vt vincat: at supplantare eum qui certat, aut manu depellere, nullo modo debet. ita adhibenda est omnis animi contentio in literario certamine vt emineas; tamen famam aucupari ex concertantium infamia, obscurare alterius nomen, vt tuo nomini splendorem excites, velut vmbrâ & recessu; bene currenti transuersarium incurrere vt cadat: vno verbo, deformare conuiciis alterius doctrinam, aut vitam, vt tu pulchrior & formosior videare, est pusilli hominis & Musarum contubernio prorsus indigni. Dictum Tullij antiquissimum esse deberet omnibus doctis. *Et refellere sine pervicacia, & refelli sine iracundia parati sumus.* Pudorem iniicere debet dictum Ioannis Ludouici Viues [a]. Enimuero turpissimum est nobis, inquit, latrones, & lenones maiore inter se consensione viuere, quàm eruditos: tum statim huius mali causam innuit & remedium: sed nec eruditis vnanimitas & beneuolentia deerit, si disciplinas integrè & sanctè coluerint, non ad gloriam, vel ad quæstum: nam vbi harum rerum cupiditas inualuit, difficile est sanctam seruare societatem. Consultum esset omnibus literas tractantibus altè infixum animo esse & persuasum quod apud eundem Viues Plato dixit. *Tanto præstat disputatione vinci quàm vincere, quanto est melius magno malo liberari, quam liberare; quid enim exitialius potest homini contingere, quàm falsa opinio? Vt sit hoc fortasse liberatori gloriosius apud nonnullos, liberato certè vtilius est.* Illi sunt profectò in literatorum ordine intolerabiles, qui sunt tam tenera & infirma conscientia, vt licèt aliò spectes, tamen se semper peti suspicantur cùm aliquid ab eorum sensu alienum dixeris; equis vlcerosis similes qui strigile audita actutum concitantur. Sed illi ἄμουσοι omnium intolerabilissimi, de quibus loquitur Synesius. Decertatum est, inquit, pro Musis contra ineruditos, οἳ καὶ κακοήθως ἀποδιδράσκοντες τὸν ἔλεγχον τῆς ἀμαθίας, ὡς καταφεύγειν ἐπὶ τὴν λοιδορίαν ὧν ἀγνοήκασιν. *qui malitiosè declinant crimen ruditatis & imperitia, dum confugiunt ad vituperia eorum qua ignorant.* Præclarum documentum continent hi Nasonis versus [b], quibus hoc caput absoluo.

Scribentem iuuat ipse fauor, minuitque laborem,
Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Maior Aristarcho magnus Homerus erat.

a de vita & moribus eruditi.

b l. 4. de Ponto el. 9.

CAPVT VI.

Plagiarij scriptores in Bibliothecam ne admittuntor.

1. SApienter Vitruuius, *Quemadmodum non mediocres, sed infinita his gratia agenda sunt,* inquit, *qui non inuidiosi silentes cogitata sua tradere posteris per commentariorum relationes, vti ea non interirent; sic contra qui*

eorum

eorum scripta furantes pro suis prædicant, sunt vituperandi, quique non propriys cogitationibus nituntur scriptorum, sed inuidis moribus aliena violantes gloriantur, non modò sunt reprehendendi, sed etiam quia more impio vixerunt pœna condemnandi. Hæc ille. Vt autem explicet quomodo hæc scripta fuerint vindicata ab antiquis, affert ea quæ hîc attexo. *Reges Attalici magnis Philologiæ dulcedinibus inducti cùm egregiam Bibliothecam Pergami ad communem delectationem instituissent: tunc item Ptolemæus infinito zelo, cupiditatisque incitatus studio, non minoribus industriys ad eundem modum contenderat Alexandriæ comparere. Cùm autem summa diligentia profecisset, non putauit id satis esse, nisi propagationibus in seminando curaret augendam: itaque Musis & Apollini ludos dedicauit; & quemadmodum athletarum, sic communium scriptorum victoribus præmia & honores constituit. his ita institutis cùm ludi adessent, iudices literati, qui ea probarent, erant legendi. Rex cùm iam ex ciuitate sex lectos habuisset, nec tam citò septimum idoneum inueniret, retulit ad eos qui supra Bibliothecam fuerant, & quæsiit si quem nouissent ad id expeditum: tunc ei dixerunt esse quemdam Aristophanem qui summo studio, summáque diligentia quotidie omnes libros ex ordine perlegeret: itaque in conuentu ludorum cum cæteris Aristophanes citatus, quemadmodum locus ei fuerat designatus sedit. Primò poëtarum ordine ad certationem inducto, cùm recitarentur scripta, populus conatus significando monebat iudices quòd probarent. itaque cùm ab singulis sententiæ sunt rogatæ, sex vnà dixerunt, & quem maximè animaduerterunt multitudini placuisse, ei primum præmium, in sequenti secundum tribuerunt; Aristophanes verò cùm ab eo sententia rogaretur, eum primum pronunciari iussit qui minimè populo placuisset: cùm autem Rex & vniuersi vehementer indignarentur, surrexit & rogando impetrauit, vt paterentur se dicere. itaque silentio facto docuit vnum ex his eum esse Poëtam, cæteros aliena recitauisse; oportere autem iudicantes non furta, sed scripta probare: admirante populo & Rege dubitante, fretus memoria è certis armariys infinita volumina eduxit, & ea cum recitatis conferendo coëgit ipsos furatos de se confiteri. itaque Rex iussit cum his agi furti, condemnatósque cum ignominia dimisit; Aristophanem verò amplissimis muneribus ornauit, ac supra Bibliothecam constituit.* Sic Vitruuius. Quid fingi potest ad præsentem de furibus & plagiariis è Bibliotheca excludentis disputationem conuenientius? Igitur habemus in eos sapientissimi Regis præiudicium, atque in illo iudicio summam æquitatem. *Cui enim graue admodum non sit* (inquit Ludouicus Viues [a]) *seruos sibi suos abduci, nedum filios? vtinam & de hoc plagiô cautum aliquid esset lege Fannia.* Aristophanes [b] iam olim conquestus est se in alienos ventres ingressum, quòd scilicet ea carmina quæ faciebat alij recitarent. nam στερνομάντεις & ἐγγαστρίμυθοι sunt, qui pleni Phœbo fundebant oracula. Idem questus est de Fidentino fure Martialis [c] hoc disticho,

Vitruu. l. 7. in procem.

a l. 5. de tradendis disciplinis.

b in Ranis.

c apud Sophocl.

> *Quem recitas meus est, ô Fidentine, libellus,*
> *Sed malè cùm recitas, incipit esse tuus.*

Idem Seneca [d]. Cùm enim multi accusassent Parrhasium pictorem Atheniensem, quòd vnum captiuum senem Olynthium ex his quos Philippus vendebat à se emptum perduxisset Athenas, torsissétque, atque ad exemplar eius pinxisset Promethea; periisséque in tormentis

d contr. l. 10. contr. 5.

Olynthius,& ille tabulam posuisset in templo Mineruæ ; multi ex accusatoribus in eosdem sensus incurrerunt : vnus ex iis Glycon nomine dixit , πῦρ καὶ ἄνθρωπος Περιμήδου τὰ σά τι δῦρα βασανίζει. Triarius quidam ex Actorum centuria vnus , hoc aliqua ex parte cùm surripuisset, inflexit. Seuetus Cassius qui hoc facerent dicebat similes sibi videri furibus , alienis poculis ansas mutantibus. Multi sunt qui detracto verbo , aut mutato,aut adiecto putant se alienas sententias lucrifecisse. Idem ferè dixit Piso apud Ciceronem [a]. *Stoici* , inquit, *non vnam,aut alteram è Peripateticis,sed totam ad se Philosophiam transtulerunt, atque vt reliqui fures earum rerum quas ceperunt ,signa commutant; sic illi vt alienis sententijs pro suis vterentur,nomina tanquam rerũ notas mutauerunt.*

a l.5. de finibus,& Victorinus l.7. variar.lect. c.7.

2. S.Basilius [b] eiusmodi literaria furta *supposititios partus* appellat:rectè Græci ὑποβολιμαῖα. *Nec verò*,inquit , *ad discendum verecundum esse oportet , nec ad docendum malignum, quod ab alio tute didiceris nequaquam clam habendum, cuiusmodi facere mulieres improbæ solent , quæ ex alijs ipsæ quæsitos liberos subijciunt , patrem ementientes ; auctorem verò ipsum prodere grata commemoratione decet , verùmque ipsius scientiæ parentem.* Horatius Celsum quemdam ex cohorte Tiberij Cæsaris aliena opera pro suis edentem,bellè comparat cum ridicula cornicula superbiente alienarum auicularum plumis; noti sunt versus,

b ep.1.circa medium tomo vlt.

Hor. l. 1. ep.5.

Quid mihi Celsus agit monitus multúmque monendus,
Priuatas vt quærat opes,& tangere vitet
Scripta palatinus quæcumque recepit Apollo;
Ne si fortè suas repetitum venerit olim
Grex auium plumas,moueat cornicula risum .
Furtiuis nudata coloribus.

Idem Flaccus Demetrium quemdam ridet quòd aliena carmina pro suis cantitaret, ac *simium* appellat.

——*simius iste*
Nil præter Caluum & doctus cantare Catullum.

Martialis eosdem confert cum *plagiarijs*, hoc est,cum illis furibus , qui siue liberos,siue mancipia supprimunt,furantur,& vendunt pro suis,de quibus est in iure mentio. Sic ergo Valerius,

C. ad l.Fabiam de plagiariis. & alibi passim. Cuiacius l.9. Cod. Iust.tit.20. Mart. epigr. 53. Idem l. 1. ep.62.

Commendo tibi Quintiane nostros,
Nostros dicere si tamen libellos
Possum,quos recitat tuus poëta,&c.
Imponas plagiario pudorem.
Non sex paratur,aut septem sophos nummis
Aliena quisquis recitat,& quærit famam,
Non emere librum,sed silentium debet.

Erant enim quidam sycophantæ qui Poëtarum insignium recitata exciperent , quæ postea in aliis Athenæis apud alios auditores pro suis pronunciabant , eaque per plagium sibi tribuebant : de quibus Plinius iunior [c] , *enotuere quidam tui versus , & inuito te claustra refregerunt , hos nisi retrahis in corpus quandoque vt errones , aliquem cuius dicantur,inuenient*; quod contigit Virgilio:placet rem narrare in gratiam principis Poëtarum ipsiusque modestiæ in qua par erat.

c l.2. ep.10. ad Octauiũ.

Disti

Distichon fecerat in felicitatem Augusti, ac tacito nomine auctoris valuis infixerat: cùm autem Imperatori mirum in modum placuisset; erat verò eiusmodi, 3.

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè;
Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet.

eius auctor diligenter quæsitus est, nec tamen inuentus; quæ causa fuit, vt Bathyllus nescio quis, poëta tolerabilis, non autem eximius, in summo illo silentio illud sibi adscripserit; nec caruit sua laude & præmio: quod tamen haud æquo animo ferens Virgilius, iisdem valuis affixit quater hoc principium,

Sic vos non vobis nidificatis aues,
Sic vos non vobis vellera fertis oues,
Sic vos non vobis mellificatis apes,
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Augustus postulauit vt hi versus complerentur. quod cùm frustrà tentatum esset à nonnullis, Virgilius hoc hexametrum illis præposuit,

Hos ego versiculos feci, tulit alter honorem.

hinc patefactum furtum Bathylli, qui aliquandiu Romæ postea fabula fuit, Maro verò honoratior. Amarulentior passim est in suis epigrammatis Martialis [a] contra Fidentinum suorum carminum furem, quem nunc cum *Ægle puella edentula* confert artificiosos & emptitios dentes suarum gingiuarum lacunis inserente; nunc cum mulierculis purpurisso & cerussa rugas suas, & nigredinem inducentibus; nunc cum *caluis* factitio crine comam fingentibus; nunc cum *coruis inter olores errantibus*; nunc cum *improbis picis* luscinias æmulantibus. Qui Fidentinus, cùm ex se ipso aliquid promebat, se ipso fure longè erat inferior, vnde facilè arguebatur furti. Quapropter sic acutè in illum Martialis,

[a] ep.73.l.1.

ep.54.l.1.

Iudice non opus est nostris, nec vindice libris,
Stat contra dicitque tibi tua pagina, FVR ES.

Ausonius istos expilatores *Lauernas* vocat.

Hic est ille Theo poëta falsus,
Bonorum mala carminum LAVERNA.

Porrò fuit Lauerna velut Germana Mercurij, furum & furtiuarum fraudum præses, vt docet Arnobius [b]: estque apud Horatium hæc furis precatio,

[b] 4. & 7. adu. gent.

Pulchra Lauerna da mihi fallere.

Ingeniosè lusit in isto argumento Famianus Strada [c], poëtas istos comparans cum *mangonibus*, seu *veteramentarijs*, qui priscorum reliquias conquirunt, foris intima, intus extima conuertunt, quadrata rotundis, & rotunda quadratis permutant, vestésque ad speciem nouas ex collectitiis centonibus sibi inducunt, & ita sibi videntur belli ac formosi, vt ne Gracchulus quidem Æsopicus pulchrior sit. Scitè etiam Caussinus [d] noster ipsos raptores ait *Philoxeno famosissimo helluoni* similes esse, de quo Athenæus [e]. Asotus ille, & mensarum omnium assecla, si fortè nidore alicuius culinæ tangeretur, inuerecundè intrò subibat; & aspersis obsonio leuibus condimentis, quorum vsum in primis callebat, totam 4.

[c] l.3 prolus. 1. Momus.

[d] Paral.l.3. c.11.

[e] l.1. Deip.

deinde patinam sibi vindicabat. Synesius cum *sepulchrorum persossoribus, & expilatoribus* eos confert, adeóque sceleratiores esse pronuntiat, hac sententia, ἡγοῦμαι δὲ ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. *Magis impium esse reor mortuorum lucubrationes, quàm vestes furari, quod sepulchra perfodere dicitur.*

5. Contra istius generis Lauerniones & Autolycos lege plagij meritò agendum censeo: minimum saltem, aditu Bibliothecæ arcendos, nisi stigmate notentur in frontibus ignominiæ causâ. Quid? Adolescentulus ridebitur in schola, accusabitur furti ab æmulis, si Homeri, vel Maronis versum incautiùs surripuerit; fures iustorum voluminum in Museis dedicabuntur inter scientiarum principes? Certè tyrunculi rectè possent torquere in istos magnos fures illud quod ab Diomede in Alexandrum aliquando dictum est: *Ego quia vno myoparone rem facio Pirata appellor; tu quia integris classibus piraticam exerces, Imperator nuncuparis.* Nos, si quod segmentum, vel laciniam ex alterius vestiario nostræ synthesi assuimus, continuò iniuriosè tractamur à condiscipulis: vos qui chlamydes, qui trabeas, qui paludamenta, qui diphtheras alienas vobis furtiuè attribuitis, literarum duces, Reges, Imperatores, Ioues vocitamini. Prô quàm sæpe hoc contingit, & quàm iusta est ista querimonia. Legi apud Herodotum [a] Phocensem nescio quem, cui nomen *Thestorides* hospitio suo excepisse Homerum mendicato cibo victitantem, ac promisisse domi suæ nihil vnquam defuturum, si quos versus meditabatur, pateretur describi, & alios subinde faciens ad se deferret. En vnum paupertatis incommodum, de quo non meminit Satyricus: Homerus inopia compulsus accepit conditionem, & minorem illam Iliadem fecit, cui initium Ἴλιον ἀείδω: Thestorides alienis plumis conspicuus in Chium concessit, ibíque aperto ludo Homerica carmina pro suis recitans famam & fructum haud vulgarem consecutus est. Lucius Apuleius totum ferè Lucianum in Asino aureo exscribit, nullibi tamen auctoris memor, perinde ac si totum illud opus ob aliquas permixtas fabellas ipsius foret. Chrysippus Solensis rapto viuere, & populari alienos fundos consueuerat adeò fidenter, vt totam Euripidis Medeam cuidam suo opusculo inseruerit: quamobrem nec effugit ingestum sibi ab Apollodoro probrum. *Si quis tollat de Chrysippo* (ait) *quæ aliena sunt, vacua illi charta relinquetur.* imò nec alterius deridiculum, qui cùm haberet in manibus Chrysippi opera, & interrogaretur quid legeret? respondit, *Euripidis Medeam.* item nec Carneadis iram, furem & parasitum illum appellantis, quòd scripta Epicuri iisdem verbis & numeris furaretur. Simili plagio Cn. Flauius libertinus & scriba Appij Clodij viam sibi fecit ad Ædilitatem & Tribunatum, librum continentem formulas actionum ciuilium patrono surreptum populo exponens. Est apud chymicos *aqua aurariæ diremptionis*, quæ cùm instillatur metallis conflatis ex vario fossilium genere, illico secernuntur, & cognoscitur quid sinceri sit, quid impuri. O si nobis esset in manibus & valde familiaris decretoria illa aqua explorandis auctorum operibus, essent proculdubio cautiores in adulterandis commentariis; fierétque frequenter, vt bene magna & cubitalia volumina, quæ isti fraudulenti conflatores sibi tota tribuunt, secreto

[a] in vita Homeri.

Laërt. l.7. & Volaterr. l.14.c.22.

creto eo quod alienum est, in libellos manuales decrescerent; aut (quod istis aurariæ conflaturæ artificibus sæpe euenit) in fumos & tenues auras abiret. Quàm furaces fuerint Græci disce ex Clemente Alexandr. qui libro sexto stromatum permulta furta literaria retegit, addítque, ἐπιλείψει με ὁ βίος εἰ κατ' ἕκαστον ἐπεξιέναι ἀθροίζων τὴν Ἑλληνικὴν διελέγχων φίλαυτον κλοπὴν, καὶ ὡς σφετερίζοντες εὕρεσιν τῶν παρ' αὐτοῖς καλλίστων δογμάτων, ἣν παρ' ἡμῶν εἰλήφασι. *Vita me deficeret si velim singillatim persequi Græcorum furta, quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem quam à nobis acceperunt.* Itaque (vt vides) iam pridem rapto viuitur. Iouius[a], & Cuspinianus[b] auctores sunt Leonardum Aretinum Procopij Gothicam historiam à se versam suppresso auctoris nomine tanquam suam, & ex variis historiis hinc inde collectam Iuliano Cæsariano Cardinali dedicasse; sed furti conuictum à Christophóro Persona Romano, qui eumdem Procopium Latinè loquentem fecit. Bartolum in iure ciuili principem, & Ioan. Andream Bononiensem in Canonico laudatissimum non nemo insimulat alicuius fraudis, & ab vtroque factam iniuriam illis auctoribus, quorum inuenta sibi vindicarunt tacitis nominibus; ab illo quidem Nicolaum de Marullis Mutinensem; ab ipso Oldradum Laudensem minùs dignè tractatum. Muretus[c] Macrobio, & Agellio idem plagij crimen attribuit: *Eamdem artem factitarunt* (inquit) *quam plerique hoc sæculo faciunt, qui ita humani nihil à se alienum putant, vt alienis æquè vtantur ac suis.* Non sum ego ex opulentis rerum exquisitarum possessoribus, ac multò etiam minùs maleuolè, & inuidè comprimo, si quid aliquot annorum studium, & aliquanta librorum lectio mihi peperit: tamen cùm in Collegio nostro Dolano apud Sequanos, *Artem scutariorum insignium* anno millesimo sexcentesimo vigesimo octauo discipulis meis Rhetoricæ candidatis interpretarer paulo fusius & ornatius quàm feceram Lugduni quatuor, aut quinque annis antè; imò etiam de illa materia Latino & Gallico sermone dictatem, quæ haud essent vulgaria, & quæ honorariorum auditorum numerosæ caterüæ Philosophorum, Iurisconsultorum, & Theologorum studiosè scribendo exciperent; atque aliis postea exscribenda domi traderent; admonitus sum ab amicis, viderem ne rem, quam illi plausibilem & eximiam vocabant, facilius & simplicius quàm par esset in Gymnasio publicarem: periculum esse ne Mercurioli fures editionem meam occuparent, & fortassenec vel leuiter digitum intenderent in eum, à quo non modò Gallicas scuti interpretandi formulas reconditiores didicissent, verùm etiam Latinas, in quibus plus videbatur esse eruditionis & peritiæ, & eas sibi quasi auctoribus tribuerent. hæc amici: vix tamen potui animo meo imperare, vt mihi soli quidquam scirem, & hoc solùm respondi: Si quis Lauernio ista furabitur, centum ampliùs auditores qui eadem excipiunt, & quotquot ab iis describunt, furi verecundiam facient, & manum iniicient.

a in Elogiis.
b in Iustin.
Vide theatrum mundi tit. Legislator.
c in Sen. l. 3. de benef.

Ælianus Eupolidi Comico fabulas quasdam surreptas refert ab Ephialte seruo; sed furem in scelere deprehensum Augeas molossus canis ab Augeo Eleusino dono datus Eupolidi arreptum mordicus tandē interfecit. 6.

interfecit. Ecquis mihi donet eius generis canem qui pro foribus meæ Bibliothecæ excubet? non quidem dilaniandis istius criminis affinibus, sed saltem deprehendendis, & per omnium eruditorum ora ignominiosè traducendis ad præfectum loci, vt pro sua potestate plagiarium (quicumque tandem ille sit Theologus, Iurisconsultus, Philosophus, Historicus, Poëta, Philologus) ingressu interdicat; vel si quam ob causam videbitur admittendus, inscribatur in eius fronte quod seruis furacibus olim consueuerat, *fur est.* Est enim prorsus seruile hoc modo furaciter scrutari literarias apothecas, & aliorum opibus, nec gratiâ quidem verbo dictâ, rem suam augere. Vitium istud ingrati animi Plinius sic exagitat[a]. *Quemadmodum benignum est, & plenum ingenui pudoris fateri per quem profeceris; ita obnoxij & infelicis ingenij est deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex vsura.* Mandraitus Prienensis cùm inaudita quædam & subtilia de cœlo à Thalete Philosopho didicisset, offerrétque sine vlla exceptione mercedem; *hoc mihi pro luculento minerual esto*, (inquit Thales) *vt quoties ea quæ à me didicisti, apud alios proferes, me huius rei agnoscas auctorem.* Lipsius[b] suum lectorem idem poposcit; vt si criticis suis animaduersionibus adiutum se senserit, si depulsam caliginem, si tentatum vadum, gratum se ac memorem duobus his verbis exhibeat, *Lipsius inuenit.* Verùm enimuero fierine potest, Iuste Lipsi, vt quam ab aliis mercedem iustè exigis, eandem tute aliis non persolueris? hoc de tua liberali & modesta indole vix mihi persuaserim. Tu (ait Iulius Cæsar Bulengerus[c]) scripsisti Saturnalia, de Amphitheatro, & de Gladiatoribus eleganti si quis est alius stylo: sed Petrus Faber Tholosani Senatus princeps vir longè doctissimus aduersùs te vindicias inclamat: è semestribus suis illos insigni plagio subiectos esse defendit, quos orationis flore conuestieris, ne semel auctore appellato. Alij Strategica abs te repetunt, & manum iniiciunt, nonnullis de commentariis in Tacitum litem intendunt: ego non interponam iudicium super hac re meum. Iacobus Guterius IC.[d] eundem Lipsium suggillat suppressi nominis Caroli Sigonij, à quo magna ex parte mutuatus fuerat quæ habet *lib. 1. cap. 29.* electorum de antiquorum imaginibus; tum addit comiter & festiuè Guterius: *quod sciens dolo malo non fecit, bona enim fidei Iustus possessor est, qui lege Fabia non tenetur. necesse fortè non putauit Sigonij nomen proferre, quod ingenij elegantia operúmque varietate statim monstratur.* Ego, quod ad me attinet, longè facillimum puto in iis argumentis philologicis quæ Iustus Lipsius tractauit, & quæ alij simul illustrarunt, eadem obseruari, eosdem ritus indicari, atque ad eos probandos eadem Auctorum testimonia à singulis proferri. Cui enim animo propositum est, exempli gratiâ de veterum imaginibus scribere, de Amphitheatro, de circo, de oraculis, de calceo, de re vestiaria, de militia, de funeribus cæterísque id genus argumentis, nunquid eos veterum scriptorum fontes adit, vnde sperat se aliquid in suam rem deriuare posse? Auctores autem isti haudquaquam multitudine innumerabiles sunt, sed pauci; & quotquot inter eos habent aliquid singularis alicuius bonitatis, non ignorantur à Philomusis, sed studiosè adeuntur, leguntur, excerpuntur; & cùm hæc Philologorum opera ferè constent multi

a in præf. ad hist. nat.

b præf. ad Critica.

c l. 11. hist.

d de iur. man. lib. 1. c. 22.

D. Aug. 2. de doctr. Chr. c. 28. & ep. 54.

multiplici illa eruditione quam varia lectio suppeditat, ingeniosa dis-
positione atque eleganti stylo certum aliquem in finem & alicuius
argumenti tractationem ordinatâ, vix, aut ne vix quidem fieri potest,
quin sæpenumero duo scriptores eidem materiæ commentariis illu-
strandæ intenti multa similia, imò eadem afferant. Quod præcipuè sin-
gulorum proprium esse debet, est illa, quam diximus, dispositio & sty-
lus, & tractandi ratio, vbi plagium manifestius deprehenditur: nam
auctoritates, & loca quæ ad probandum id de quo quæstio est citantur,
ex eodem (vti diximus) fonte à pluribus eodem, vel diuerso tempore
scribentibus peti facillimè potuerunt. Quod ne perperam dictum vi-
deatur, accipe Bellarmini luculentum super hac re testimonium. *Aria-
na heresi quondam grassante* (inquit [a]) *scripserunt accuratè & copiosè tum* a tom. 1.
Græci, tum Latini propemodum infiniti, Athanasius, Basilius, Epiphanius, Di- contr. præf.
dymus, vterque Gregorius, vterque Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, ad lect.
*Gregorius, Baticus, Idacius, Clarius, Phegadius, Fulgentius, & alij: ita verò
conueniunt inter se, & quasi conspirant, siue testimonia Scripturæ pro Catho-
lica fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, vt eadem om-
nes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab vno accepisse videantur: neque
id illis vitio verti solet, aut potest: nam quod multi scriberent, causa erat
ardor fidei & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus ac-
cenderat: quod eadem scriberent, inde fiebat, quòd antidotum veneni eiusdem* b 2. retr. c. 4.
ex eodem fonte, eodem spiritu hauserant: & ex iisdem præsidijs aduersus hostes & 2. contr.
eosdem de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant. Vnũ horreo Iulian. c. 5.
referre, quia impium delirium est. Ausi sunt iactare aliquando Philo- & 7.
sophi Platonici, CHRISTVM DOMINVM ex Platonis libris hausisse gra- c serm. 18.
ues illas sententias, quibus percellebantur sacrilegi & impij quadru- in Psal. 118.
platores. Enimuero is in quo absconditi erant omnes thesauri sapien- d in parægn.
tiæ & scientiæ Dei, vestris scrutis indigeat, & doctrinæ Oceanus stil- & in orat.
lam vestram desideret, vt crescat. hanc aduersùs CHRISTVM impu- ad Anton.
dentissimè & scelestissimè structam calumniam destruxit D. Ambrosius e 1. 5. 6.
libris illis quos de Philosophia, seu de sacramento regenerationis in- strom.
scripserat, & nobis perijsse dolet D. Augustinus [b]. Contra verò ipsum f c 47. apol.
Platonem & Ethnicos furaciter sacros libros contrectasse docent ve- g l. 6. contr.
teres Patres S. Ambrosius [c], Iustinus [d], Clemens Alex. [e] Theodoretus, Cels. Theod.
Tertullianus [f], Origenes [g], Eusebius [h], Tatianus [i], Theophilus Antio- l. 2 adu gent.
chenus, Athenagoras, Arnobius, D. Augustinus de ciuitate Dei, aliique h de præp.
qui conscripserunt aduersùs Gentes apologias pro Christianis. l. 9 cap 3.
& toto pro-
pè l. 11.
i in fine or.
cont. Græc.

Excludimus igitur à Musarum aluearibus desides fucos laboriosa- 7.
rum apum mella inuerecundè diripientes: nam, vt dixit Belisarius
apud Procopium [k], οὐ δίκαιον τοὺς κηφῆνας μὲν ὑφ' ἑτέρων πόνων μεγάλων ἀπο- k l. 2.
λαύεσθαι· ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος ἐνδημίας ταλαιπωρίας ὀνίνασθαι. & iure lau-
dandus Nepotianus, ac Nepotiani similes, de quo sic Hieronymus [l]. l ad Heliod.
*Sermo eius per omne conuiuium de Scripturis aliquid proponere, libenter audi-
re, respondere verecundè, recta suscipere, praua non acriter confutare, dispu-
tantem contra se magis docere quam vincere, & ingenuo pudore qui ornabat
ætatem, quid cuiusque esset simpliciter confiteri. atque in hunc modum eruditio-
nis gloriam declinando eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, il-*

a prolog. [illegible] 4. [illegible] P[illegible] [illegible]gum in Cantica art. eloq. 11. sect. 2. fusè & doctè de hoc argumento disserentem, præcipuè quod pertinet ad SS. Patrum scripta.

lud Lactantij, illud Hilarij est: sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius: me quoque, quia pro sodalitate auunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Quisquis hunc in modum ingenue laudat eos Auctores per quos profecit, *auctoritatem & humilitatem suam commendat*, ait D. Bonauentura [a] loquens de Magistro sententiarum.

8.

Priusquam amoueamus de hoc capite manum, satisfaciendum est cuidam Suadæ alumno me interroganti. Hæc quæ dicis, inquit, pugnare videntur cum iis, quæ tradi & præcipi solent in eloquentiæ Gymnasiis: *Oratori abstinendum citatione auctorum frequenti.* Viri auscultandum, Suadæ, an tibi? si tibi, pecco contra præceptiones Rhetoricæ artis: si illi, crimen plagij incurro, ac metuo ne si pro Domino rerum pulcherrimarum me gero, iure merito tétque quatérque aliquis clamitet, & imponat plagiario pudorem. Nam multi qui eadem quibus vtor apud eosdem Auctores legerint, assertores erunt, satis præstabunt, dicéntque vernas illos alterius esse, & ab alio manumissos: denique quémadmodum nolle legere eos, qui aliquod argumentum tibi commune tractant, turpis arrogantiæ est; ita dissimulare cùm legeris, turpioris est ambitionis; beneficium inficiari, turpissimum ingrati animi vitium. Amo ingenium tuum & ingenuitatem tuam, quisquis es qui mihi ista obiicis: & hunc tibi scrupulum sic eximo. Ita est omnino vt dicis. rectè te tuus in eloquentia mystagogus admonuit. non debés in illis orationibus quæ totæ sunt in ornatu & delitiis, cuiusmodi solent esse laudationes, sæpiùs interpellare stylum, & frangere numerosos periodorum ambitus crebra auctoris, libri, capitis, sectionis citatione, nisi rei necessitas, personæ grauitas, & ipsum pondus conceptorum verborum ita vehementer vrgeat, vt agere videaris ex chirographo, & cum aduersario prolatis obsignatis tabulis experiri: dandaque opera est vt illæ auctoritates, quæ afferuntur, sint illustres, & ex recondita quadam doctrina promptæ: in sacris pulpitis sacra Scriptura, & sanctorum Patrum testimonia, quia in auctoribus & in verbis est plurimum momenti, vtiliter afferuntur: in causis forensibus quæ ad probandum componuntur, ex recepto iam more leges aptè citari posse censeo; ac proinde memoria valde commendatur in Iurisconsultis: in auctorum commentariis & prælectionibus magnam habet dignitatem varietas auctorum qui nominatim appellantur ad eam sententiam, quam explicamus: at in orationibus non videmus hoc factitatum ab antiquis, & si interdum fieri contigit, longè alia est citatio oratoria à philologia, & academica; nimirum quòd illa fetè sit figuratior ornatiórque. Mihi certè cùm veniunt in mentem prisci illi scientiarum Genij & heroes, succurrit quoque animo tritum illud,

Virg. *A longè sequere, & vestigia pronus adora.*

Tamen agamus bonum patremfamilias; hæreditas maior à nobis ad posteros transeat; ac licèt instructi simus rerum pulcherrimarum copia, quas ex librorum lectione didicimus; nihilominus neu semper libear aliorum vestigiis insistere: & hoc saltem efficiamus; inuentorum ab aliis vsus & dispositio noua sint: mutemus in succum & sanguinem

Sen. ep. 83.

nostrum

noſtrum variam illam eruditionem, quam libri nobis ſuppeditant. Tamen ſi te adhuc conſcientia furti exagitat; ſcito, à quo tempore Bibliothecæ ſunt, & libros & ipſamet ingenia facta eſſe publicam rem. Deinde ſi quid ſcribis edendum in lucem, locos eos quos imitatus es, vel quos integros lectori tuo repræſentas, pateris ad marginem indicare, atque etiam in contextu, ſi res feret.

Hæreticis διδακτρον, ſeu minerual deberi à Catholicis prorſus vllum, ſeu ex pacto, ſeu ex grati animi beneuolentia, negat Serarius [a]: 9. quoad primum, vbi ſtipulationes & reſtipulationes, vbi pacta, vbi conuenta, quæ ad aliquid rependendum me obligent? Quoad alterum, nego beneficium ab iis in nos conferri vllum, in nos (inquam) quos cuperent eſſe omnium literarum rudes. argumento ſunt probra quæ partiariorum doctiſſimi plenis & fœtentibus buccis, euomunt in Catholicos ſcriptores longè præſtantiſſimos. Cur igitur ſcribunt (inquies) niſi prodeſſe volunt? Nec tu meminiſti quæ ſuprà diximus, hæreticos inſanabile ſcribendi cacoëthes tenet. *Morbo ſuo morem gerunt*; hunc in modum impetiginem ſuam defricant.

a l. 5. cap. 4. min.

*C A P V T VII.

Libros inutiles & ineptos è Bibliotheca ſummoueto.

Libros non refert quàm multos habeas, ſed quàm bonos, ſcripſit Seneca [b] ad Lucilium. Ampliùs dico, intereſt non ſolùm marſupij tui, verùm 1. etiam (quod pretioſius eſt) otij tui & profectus, vt careas multis libris inutilibus, vel ineptis, ex quorum lectione nihil aliud hauries, præter imam pœnitentiam, nihil aliud diſces præter inſcitiam, aut rerum dediſcendarum neceſſitatem. Scio quidem dictum eſſe à Plinio *nullum eſſe librum tam malum, in quo boni aliquid non inuenias*. Eſto. At, illud vnum, aut alterum quod in magni libri lectione reperies, eſtne tanti, vt ſit pretium diuturni laboris & temporis in quærendo, & in eruendo faſtidij? præſertim cùm ſint in promptu diuites auri venæ, in quibus perexiguo labore, vel prorſus nullo, aut eo certè admodum grato ingentes theſauros reperias. Quid laceras tibi manum in dumetis & vepribus, vt racemulum neſcio quem inter ſpinarum aculeos colligas? quid in exilibus & macris ſaxetis excolendis elaboras, in quibus quidquid tandem facias,

b ep. 45.

Arida ieiunis ſeges interlucet ariſtis, cùm
Hic ſegetes, illic veniant felicius vua.

Virg. 1. Georg.

Tu quoque cùm diu multum certos libros volueris, euolueris, triueris, non tantùm inde referes vnde impenſam reficias.

Eſt autem duplex genus librorum quibus nolo patere hanc Bibliothecam. Alij ſunt de rebus inaniſſimis conſcripti, quos *inutiles* voco: 2. alij de rebus magnis, ſed peſſimè; hos appello *ineptos*: priorum auctores magno labore magnas nugas agunt, quas cùm diligenter ſublegeris, & in publicum protuleris, non doctior videare, ſed moleſtior, ſi apud

Sen. de breu. vitæ c. 13. te contineas, nihil tacitam conscientiam iuuent. Infelicem hanc curiositatem & intemperans studium reprehendit in quodam familiari a l. 13. c. 14. suo Gellius [a], qui non minimam partem suæ ætatis contriuerat in euoluendis cothurnatis quibusdam ineptiis,

Mart. l. 14. *Inque apinis tricisque & siquid vilius illis,*

quæ tamen sunt quorumdā grammaticulorū miracula. Cuiusmodi sunt; quo nomine fuerit qui primùm Grāmaticus appellatus; quam ob causā Telemachus cubans iunctam sibi cubanté Pisistratū non manu attigerit, sed pedis ictu excitarit, λέχος τι Telemachū quo genere claustri incluserit: & hæc cùm institores diobolarij diuendunt, auro & gēmis æstimant. Quidni: & scruta quidem vt vendat scrutarius laudat. Præfractam strigilem, soleam improbus dimidiatam ridebis lector si tibi protulero aliquas eius notæ volantes quisquilias, venti spolia quæ isti Eclogarij verè nugigeruli reponunt in suis thesauris sanctioribus. Agedum, fa-

b de breu. vitæ c. 13. xo; præibit mihi Seneca [b] quantumlibet stoicè serius. *Nemo dubitabit quin operosè nihil agant, qui in literarum inutilium studijs detinentur, quæ iam apud Romanos quoque magna manus est: Græcorum iste morbus fuit quærere quem numerum remigum Vlyxes habuisset; priùs scripta fuisset Ilias, an Odyssea; an? Ecce Romanos quoque inuasit studium superuacua discendi.* Non ausus est (puto) Seneca Tiberium Cæsarem insimulare istius pue-

c in Tiber. c. 71. rilitatis; de illo sic Suetonius [c] tanto liberiùs, quanto ab eius ætate fuit remotior. *Tiberius Imperator maximè curauit notitiam historiæ fabularis, vsque ad ineptias & derisum: nam & Grammaticos (quod genus hominum præcipuè appetebat,) eiusmodi ferè quæstionibus experiebatur quæ mater Hecubæ? quod Achilli nomen inter virgines fuisset? quid sirenes cantare sint solitæ.* Ad historiam item fabularem pertinent ea quæ Didymus Grammaticus quatuor librorum millibus complexus est, in quibus de Homeri patria quæritur; de Æneæ vera matre; libidinosior Anacreon, an vinosior vixerit; an Sappho pudica fuerit, & alia id genus studia quæ ne extremis quidem digitis à pueris, multo verò minùs à viris attingenda sunt. Enimuero longè doctissimus euadam si diu disputauero quot fuerint Niobes liberi; nam pueros puellásque eius Homerus bis senos fuisse dicit; Euripides bis septenos; Sappho bis nouenos; Bachilides & Pindarus bis denos; quidam alij scriptores solùm tres fuisse dicunt: cui tandem rei profutura est talis scientia? quid est nugari, si

d in præf. hoc non est? vt de Diodoro Plinius dixit [d], qui nihilominus suam *Bibliothecam* inscripsit. hæc aliaque similia, quæ piget referre, vix emissitio oculo conspexerim, nedum Bibliothecæ meæ inseruerim.

2. *Debet quidem esse diligens historiarum enarratio,* (ait Quintilianus [e]) *non*

e l. 1. inst. cap. 14. *tamen vsque ad superuacuum laborem occupata: nam receptas & certè claris auctoribus memoratas exposuisse satis est; persequi quidem quod quisque vnquam contemptissimorum hominum dixerit, aut nimiæ miseriæ, aut inanis iactantiæ est, & detinet atque obruit ingenia meliùs alijs vacatura. nam qui omnia etiam indignas lectione schedas excutit anilibus etiam fabulis accommodare operam potest. at qui pleni sunt eiusmodi impedimentis Grammaticorum commentarij, vix ipsis qui composuerunt satis noti. Nam Didymo quoque, quo nemo plura scripsit, accidisse compertum est, vt cum historiæ cuidam*

tanquam

tanquam vanæ repugnaret, ipsius proferretur liber qui eam continebat: quod euenit præcipuè fabulosis vsque ad ridicula quædam etiam pudenda; vnde improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est; adeò vt de libris totis & auctoribus, vt succurrit, mentiatur tutò, quia inueniri qui nunquam fuere non possunt: nam in notioribus frequentissimè deprehenduntur à curiosis, ex quo mihi inter virtutes Grammatici habebitur aliqua nescire. Ego ex hoc sermone Quintiliani istud infero. Si virtus est Grammatico fabulosa & inania nescire: si Aulus Gellius iudicauit istud *ridicularium* (vti loquitur) & *nugatorium* doctrinæ genus non conuenire suis noctibus; quare istud ponemus in clara luce, & omnium oculis intra Bibliothecæ nostræ sacraria? Si Seneca[a] Lucilium suum his verbis monet. *Erige te Lucili virorum optime, & relinque istum ludum literarium Philosophorum, qui rem magnificam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo diminuunt, & conterunt; fies illis similis, qui inuenerunt ista, non qui docent, & id agunt vt philosophia potius difficilis quàm magna videatur.* Nunquid consentaneum est, vt claudam fores Musei mei istis gerronibus, ni & ego congerro efficiar, si libros longè leuiores illis, de quibus Seneca loquitur, subire intrò patiar? a ep.71.

Nihilominus nolim hoc ita accipi, vt si quid eiusmodi è re nata & appositè afferatur, modò insit semper aliquid salis, & acuminis, & ingenij, illud omnino respuam. Non omnino displicet illud Apionis Grammatici, licèt leuiculum sit; ab eo obseruatum est, vel potiùs coniectatum, Homerum vtrâque materiâ consumptâ, Iliade scilicet, & Odysseâ, vnum principium operi adiecisse, quo est Troianum bellum complexus: eius rei argumentum esse, quòd duas literas in primo versu posuisset ex industria, quæ librorum suorum numerum continerent, scilicet M. & H. quæ literæ numerum quadragesimum octauum conficiunt. Animaduersum quoque ab aliis Caluini institutionem incipere ab hac voce *Tota*, claudi istâ *impietati*; perinde ac si totum illud opus esset *anathema appensum impietati*: in re vera lusus minimè illiberalis. hæc de prima parte. 3.

Lil. Gyrald. de poet. hist. dial. 2.

At inquies: pictores rerum humilium sua non carent laude, vt nec *phantastici* qui liberiùs indulgentes suis vigilantium vt dormientium somniis penicillo exprimendis, chimæras pingunt. imò videmus ista ludicra & miscella, quantumlibet vulgaria sint, curiosè expeti, ipsámque artificis exercitationem placere, & tenere oculos: quidni etiam scriptori fas sit in humilibus argumentis versari, atque etiam interdum fabulares historias comminisci, anagrammata componere, iocularis ingenij euagationes, & deliria literis consignare, vt fecerunt rerum equestrium fabulatores historici Amadisij, Heliodori, Barclaij, quorum commenta sunt in omnium manibus? Neutrum tibi abnuo, dummodo in eiusmodi rebus suus seruetur modus, & inuentio sit plena ingenij, electio elegantiæ, textura artificij, nihilque sit à bonis moribus alienum; sed sensus insit cum vtilitate coniunctus: atque huius rei non desunt apud veteres exempla & auctoritates, non solùm sophistarum, verùm etiam ipsorum quoque Philosophorum. Phauorinus grauis Philosophus non putabat in leuibus istis argumentis se fieri ineptum, vel friuolum, qui op- 4.

Gell. l. 17. c. 12.

pidò in eas materias dicebat, ratus vel ingenio expergefaciendo, vel exercendis argutiis, vel edomandis vsu difficultatibus esse idoneas, sicut cùm Thersitæ laudes quæsiuit, & cùm febrim quartis diebus recurrentem laudauit; lepida sanè multa non friuola inuentu in vtramque causam dixit, eaque scripta in libris reliquit. Phainas laudauit vrticam, Chrysippus brassicam, Synesius caluitium, Ouidius psittacum, Lucianus muscam, Pittacus vnus è septem sapientibus Græciæ molam, Homerus scripsit βατραχομυομαχίαν, murium cum ranis pugnam: sunt alia id genus permulta, quæ interdum siue scribi, siue legi non vetuerim exhilarandi, vel exercendi ingenij gratiâ. Memini tamen dictum à Quintiliano[a] eos qui in declamationibus, quas esse veritatis dissimillimas volunt, ætatem multo studio ac labore consumunt, comparari posse cum illo homine, qui grana ciceris ex spatio distante missa in acum continuò & sine frustratione inserebat. Quem cùm spectasset Alexander, donasse eum dicitur eiusdem leguminis modio, quod præmium fuit homine dignissimum, & idoneum de arte friuola, & superuacanea, quam ματαιοτεχνίαν vocant, iudicium. Nihilominus si rarò, si ingeniosè, artificiosè, & eleganter istiusmodi opera fiunt, admiserim. est enim magnæ virtutis in paruis rebus magnum esse, atque (vt loquitur Sidonius in hanc rem) *ingenij facultatem negotiorum probare difficultatibus.*

Plin. l. 22. c. 17. & l. 16. c. 29. Ælian. var. hist. l. 17. c. 4.

a l. 2. c. 21.

5. De fabulatoribus historicis quos Hispani *libros de cauallerìa*, Galli *Romans* appellant, quales sunt qui de Ganeleone, Melusina, Arturo Rege, & rotundæ mensæ torquatis Equitibus de Rolando, de Caroli Magni paribus duodenis, de Scotiæ Rege Perseforetio & similibus, idem sentio; quæ figmenta si sunt ingeniosè excogitata, pulchrè digesta, venustè & eleganter scripta, & cum bonis moribus consentientia, non respuo: verùm qui scopas dissoluunt, qui repugnantia locuntur, qui ἀδύνατα comminiscuntur, qui decori rationem non seruant, qui aliena à personis & temporibus fingunt; qui incondita & absurda formant; 6. qualia sunt ea visa, quæ inter vigiliam & adultam quietem, in quadam, (vt aiunt) primi somni nebulâ se nobis offerunt, magnitudine & specie discrepantia, & prorsus monstrosa; istis (inquam) qui ἀτεχνίαν profitentur, qui Andabatarum more ruunt, ac stylo auras verberant, quarum rerum & auctorum sunt pleraque volumina insulsa & inepta in plebis manibus, non dignabor ingressu meæ Bibliothecæ. *Sunt enim quædam quæ nescire, quàm scire sit melius*, inquit D. Augustinus[b]. Instabis: nihilominus inconditæ picturarum variationes & parerga, delirationes portentosæ, & delphinis capitibus appictæ ceruices equinæ. ἄληξα, euiusmodi fuerunt chimærica deliria excellentissimi pictoris cui nomen *De bosco*, locum obtinent honoratissimum in Principum pinacothecis: item non in pictura solùm, sed etiam in operibus toreuticæ lignariæ elegantioribus, abacis, dossuariis scamnis, aliisque ornamentis, quàm multæ sunt imagines, ac incertæ species ex nullis finitis rebus, cùm pro columnis statuuntur calami, pro fastigiis harpagineculi striati; candelabra ædes sustinentia, ex florum coliculis exeuntia sigilla alia humanis, alia bestiarum capitibus similia, eiúsque rationis innumera, quæ nec fuerunt vnquam, nec esse possunt? At homines hæc falsa attentiùs aspicientes non

b c. 17. enchir.

reprehenduntur, sed delectantur, nec animaduertunt; si quid eorum fieri potest, necne: cur non idem mihi licitum sit in scribendo, quod pictoribus, & intestini operis opificibus in sua arte licet: Respondeo nec ista quoque talium artificum insomnia, vel stertentium meditationes probati peritis hominibus, & harum rerum iudicibus idoneis: si enim pictura & toreutice est indoctorum liber, ecquid è re falsa haurietur lucis? pictoribus quidem semper magna fuit audendi potestas, dixit Horatius, Vide Buleg. de pict. & stat. c. 1. l. 1.

Sed non vt placidis coëant immitia, non vt
Serpentes auibus geminentur, tygribus agni.

Neque picturæ probari debent, quæ non sunt similes veritati; nec si factæ sunt elegantes ab arte, ideo de his debent statim iudicari, nisi argumentationis habuerint rationes sine offensionibus explicatas, ait Vitruuius [a]. Magna ista vitia indecentia, auctores insipientiæ accusant. a l. 7. c. 5. Hæc si minimè ferenda sunt in picturis, multo etiam minus in scribendis libris. Artifices enim illi excusant rem artificiosam ac sæpe symbolicam, & de industria quæsitam ingeniosam absurditatem, atque repugnantium rerum cohærentiam. at in operibus ingenij, placere hominibus ingeniosis, nihil potest nisi aut verum, aut vero simile, qui est solus pastus animorum nostrorum: nullam autem reapse partem veritatis, aut probabilitatis quæ dicuntur habebunt, nisi singula rectè & ordine inter se nectantur, & ratio decori consistat. Vt vt sit, non sum ita morosus & difficilis, vt si mihi des ingeniosè dissolutas sapientes & acutè desipientis ingenij exercitationes, eas non admittam.

Sunt alij Auctores qui de rebus quidem bonis & vtilibus scripserunt, verùm tam insulsè, tam perturbatè, tam confusè, tam imperitè & indignè, vt lectori vel mediocriter erudito bilem moueant, dum videt res pulcherrimas pessimo stylo, pessimo ordine, ita deformari, vt natiua sua venustate, aut veritate, perfectionéque omnino excidant, víxque retineant rudiora quædam sui lineamenta, cùm è manibus tam imperitorum artificum exeunt. Alexander edicto vetuerat, ne à quoquam in gemma scalperetur præterquam à Pyrgotele clarissimo huius artis; idem noluit se ab alio pingi quàm ab Apelle, à nullo fingi quàm à Lysippo; quia tam sui dissimilis exprimebatur à plerisque artificibus, vt nec aquila sit noctuæ dissimilior, plurimúmque de regia maiestate amitteret. Quàm vellem idem cautum esset in literaria repub. ne quis stylum sumeret, nisi scribendi bene peritus. Inueterauit iam à longo tempore illa scabies, vt notum est ex vulgari Persij versu, 6. Plin. l. 37. c. 21.

Scribimus indocti doctique poemata passim,

atque haud scio an in vniuersis aliis artibus tantum peccetur, quantum in hac sola. Non audent artifices proferre quidquam in publicum, nec vlli operi inscribere suum nomen, nisi ita absolutum sit, vt allegi mereantur in Collegium artificum: & nihil verentur plerique scriptores sui amatores stolidissimi, præpropera & tumultuaria quædam volumina sensu malè digesta, stylo & oratione deterrimè vestita publicare, & in suo nomine edere. Bellè in eos cadit illud Horatij,

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis,

Indoctúsque

Indoctúsque pilæ,discive,trochive quiescit,
Ne spissæ risum tollant impunè coronæ,
Qui nescit versus,tur audet fingere.

Affatim est bonorum librorum,quos huc admitti par sit : reliqui facessant, & licèt glomerati Bibliothecæ ostium circumstent ingressum postulantes, reiiciantur in culinam ad integumenta scombrorum & cardillarum, vel ad vendentem thus & odores, vt cucullos ex eis faciat: aut certè detineantur in librario carcere velut mancipia in ergastulis, vt si quis fortè seruus Bibliothecarius iis indigebit,paratos ad quemuis vsum reperiat.

7. Lege mi Lector,quæ Famianus Strada [a] perelegantet disputat de libris in Parnassi Museum non admittendis,vbi & Inquisitorem adhibet, qui chartas ineptas partim destinat flabellis ad ventulum captandum, & abigendas muscas concinnandis; alias fenestratum velamentis contra ventum & pluuiam, & solem opponendis; alias valuarum nimis obstruendis; alias Mecœnatum pyris à funerum curatoribus incendendis;vt nec literularum glutinatoribus Anagrammatariis, nec pomercalium nugarum institoribus, nec mendaciloquis,nec adulatoribus desit pœna suæ futilitati, vanitati, & impudentiæ conueniens : inter cætera istud placuit,consultum fore putat reip.literariæ, si deterrimus quisque codex suspendatur in media Bibliotheca,ac tam diu illâ ignominiâ afficiatur,dum alius liber illo deterior accesserit,qui eum loco trudat, ipseque succedat.hoc pœnę genus probo,dummodo irrogetur extra Bibliothecam,in alterutro ex illis locis, de quibus capite sequenti dicturi sumus. Consultius,meo quidem iudicio,erit,& magis consentaneum, vt Museum sit Pritaneum honorarium;atque hæc Basilica Apollinea tantummodo destinetur benemeritis scriptoribus recipiendis,nulla autem ratione morologis,pseudologis,alogis,onologis,logodædalis,& ineptis auctoribus pœna, vel ignominia afficiendis.

[a] l.3. prol.1. Momus.

Caput VIII.

Carcer & rogus Bibliothecæ.

1. Duabus rebus omnis bene temperata ciuitas continetur, *præmio*, & *pœnâ* : idipsum in rep.literaria debere esse sapientes adiudicauerunt. Quapropter & constituti sunt carceres,& excitati rogi ; vt alij libri contineantur ne liberiùs volitent, alij vsquequaque deterrimi omnino aboleantur, atque in fumum & cineres abeant. *Carcerem librarium* volo esse conclaue quoddam sera & claue egregiè munitum, quò nullus nisi integerrimæ fidei, probitatis & excellentis scientiæ pedē inferat:in illa autem custodia asseruabuntur duo genera librorum:primum illi,qui ex proprio instituto non sunt mali & nox j;sunt tamen eiusmodi,vt eodem ore calidum & frigidum spirent,multa bona malis, multis malis plurima bona permixta contineant:eius generis erunt Mathematicorum,Poëtarum,Chymistarum,Philologorum, Historicorum,adeóque etiam ex aliis facultatibus non pauci, quos hæc omnino perdere

consultum

consultum est, neque etiam sub omnium manus & oculos subiicere. Item his claustris & repagulis tenebuntur quidam scelesti & impij, Athei, hæretici, Machiauelliani famosi, vt refutari possint ab hominibus eruditis. Nam sicut licèt leges seuerè animaduertant in eos homines, qui necandi hominis causâ venena conficiunt, aut vendunt, verùm etiam in eos, qui domi penes se habent: tamen certis pharmacopolis & iuratis pigmentariis auctoritate publicâ licet eiusmodi toxica antidotis componendis idonea asseruare: ita interest boni communis vt scriptores venefici, hoc est, hæreseos, impietatis, superstitionis & pestilentium dogmatum propinatores, hostes probitatis siue aperti, siue clancularij terantur à viris probis & bene doctis, qui alexipharmaca infectis præbeant, & sanis mentibus præcaueant pancrestis medicamentis, & omne fascinum ab lectoribus obnoxiis depellant. ex hoc numero Auerruncorum & Alexicacorum numinum fuit Dionysius Alexandrinus, qui legere se dicebat hæreticorum libros & traditiones, & quamuis videretur ad tempus pollui nefandis illis sacrilegiis, tamen haud leuem fructum inde sibi obuenire, quippe qui incircumcisum Philistæum suomet ipsius ense strenuus aduersarius perimeret proferens tabulas, agens ex chirographo, & concepta verba recitans. Admonitus verò à nonnullis id ne amplius faceret, per visum audiuit diuinorem quemdam monitorem iubentem pergere, & legere quidquid venisset in manus, quia is erat cui initio hæc fuerat causa credendi, ac probare singula & discernere posset. porrò ad quos pertineat facere potestatem legendi damnatos libros, aut quis eorum censor legitimus, hîc non dispuro. adeundi super hac re Delrio [a], Gregorius Tholosanus [b] & alij.* Non omne butyrum & mel summæ eruditionis & probitatis comederunt, vt sciant reprobare malum, & eligere bonum: quibus difficile est seruare hunc modum, *piam rusticitatem potius eligant, quàm doctam blasphemiam, ne in eos cadat illud propheticum, Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum; qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.* quod si ad auctorum hæreticorum improbitatem fraus & dolus accesserit, Deus immortalis quantum incautis, indoctis, & minùs piis periculi, at illis curæ esse vt venenata pocula quodam melle prælinant, ne vsquequaque sentiantur insuauia, quæ sunt futura mortifera, & per illecebras hoc latenter operantur, vt mirabilium narratione seductos laqueis cuiuscumque erroris inuoluant, monet S. Leo [c] proscribens quosdam libros Priscillianistarum, qui ad certiorem fraudem *Canonici* inscribebantur.

l. Cornel. de sicar. & venef.

Euseb. lib. 6. hist. cap. 6.

a disq. l. 5. sect. 17.
b de rep. l. 12. c. 7.
D. Hieron. ep. 76.
Isai. 5.
c ep ad Turib. c. 15.

2.

Flammis iam pridem addici solitos eos libros, quos omnino perire decretum esset, testatur ex Iudæis Iosephus [d], qui Ioacimum Iudæorum Regem Hieremiæ prophetæ volumen per Baruch scribam missum in conspectu Principum suorum igni cremauit: testatur liber primus Machabæorum, vbi Antiochus Epiphanes occupatis astu Hierosolymis, inter cætera superbi & impij victoris nefaria scelera discerptos legis libros combussit igni. Testantur Athenienses qui Protagoræ sophistæ literaria omnia monumenta flammis corruperunt, auctore agro Atheniensi & vrbe pulso; testis Alexander pseudomantis, qui li-

d l. 10. antiq. c. 8.
c. 1. v. 59.

 bros

bros Epicuri exurens ficulnis lignis significauit Philosophum esse nullius pretij. Testis Romanus Senatus, qui libros Numæ Græcos de disciplina sapientiæ, quia aliqua ex parte ad soluendam religioné pertinere videbátur, per victimarios facto igne in cóspectu populi cremauit. Vnde sæpenumero miratus sum Senecam [a] scripsisse excogitatam fuisse nouam & insuetam pœnam aduersùs Labienum, supplicia de studiis sumendi, nimirum vt eius libri incenderentur. Bono hercle publico (inquit) ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta est. Quid enim futurum fuisset, si ingenium Ciceronis Triumuiris libuisset proscribere? Et cùm vehementiùs & iracundiùs inuectus esset in istum morem, & eius auctores, qui ingenium quod natura maximè subduxit à patientia perduxerunt ad corporis mala, hæc addit, quæ visum est hîc inserere, quia sunt elegantia, scitu digna, & ad rem nostram. *Facem studijs subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quanta & quàm non contenta certâ materiâ sæuitia est? Dij melius, quòd eo sæculo ista ingeniorum supplicia cœperunt, quo & ingenia desierunt. Eius qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viuentis adhuc scripta combusta sunt, iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contumeliam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit, atque ita includi, veritus scilicet ne ignis qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantùm se ipse, sed etiam sepeliuit. Illo tempore quo libri Labieni ex SC. vrebantur, Cassij Seueri hominis Labieno iunctissimi bellè dicta res ferebatur. Nunc me viuum vri oportet,* (inquit) *qui illum edidici.* Succenset sine causa Stoicus. quæcumque enim calumniosè & impiè & perniciosè scripta sunt, haud merentur aliam lucem, quàm flammarum vltricium.

Vide Erasm. prou. *ficulnus* pro re fragili & inutili. Valerius l. 1. c. 1. & Plut. in Numæ.
a l. 10. contr.

3. Extant super ea re sapientissimorum Imperatorum rescripta, & leges Theodosij, Valentiniani & Martiani contra libros hæreticos. Scripta Porphyrij aduersùs Religionem Christianam cremata sunt; item & Nestorij contra Orthodoxos; item Eutychetis, Apollinaris & Manichæorum & Photij, de quibus consulenda historia Ecclesiastica, pontificalis liber & leges: quod certè necessarium est ad diuinum cultum castè retinendum, & bonos mores conseruandos. Nec tantùm hoc factitatum à Christianis, verumetiam ab Ethnicis: ac in primis Romæ cautio Ædilium erat prouidere ne quid in vulgus ederetur turpe, vel impium quod Religioni officeret. id ex Tacito [b] perspicuum est in damnatione Cremutij Cordi, viri sapientis & docti, quem Tiberius Cæsar ad mortem compulit, & eius libros incendi iussit. Egressus dein Senatu, inquit, vitam abstinentia finiuit. libros per Ædiles cremandos censuere Patres, sed manserunt occulti & abditi. Volo hîc exscribere diuinum edictum Constantini, qui capitale esse voluit Sotadeas Cinædias & impietates publicare, quod vtinam omnem suam vim nostra hac ætate obtineret, & impia, scelesta, & in diuinam maiestatem, in sanctissimam Eucharistiam, in Beatissimam Virginem Deiparam, ac Sanctos, in Christi Vicarium ac res sacras horrendè contumeliosa scripta Lutheri, Caluini, & contaminatissimis hæresiarchis auctorarorum partiariorum libri rogalibus flammis addicerentur, & offerretur genus illud

Euagr. l. 1. c. 12. Socrat. hist. Eccl. c. 6. & l. damnato de hæreticis. & l. quicumque 8. cod. tit.
b ann. l. 4.

istud holocausti diuino Numini haud dubiè acceptissimum. Itaque Thaliam (vti suprà diximus) Arius bustuarius & impurissimus hæresiarcha ad similitudinem Sotadæ Ægyptij in lucem ediderat. eam ob causam Constantinus ira rescripsit.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVG. EPISCOPIS ET POPVLO.

Cùm Arius Scriptorum & impiorum hominum consuetudinem imitetur, tandem cum illis ignominiæ & turpitudinis notam meritò subire debet. Quemadmodum Porphyrius capitalis hostis pietatis, qui nefarios libros contra pietatem Christianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit, & eiusmodi quidem, vt apud posteriora sæcula non ipse solùm maximis probris vexatus fuerit, & turpissima labe infamiæ aspersus: verùm etiam impia eius scripta delera, & penitus extincta; sic etiam visum est Arium & eius sectatores Porphyrianos nuncupare, vt quorum secuti sunt mores, eorum nomen habeant; quin etiam si quod opus ab Ario scriptum reperiatur, illud cremandum esse. Illud etiam mandamus, vt si quis librum ab Ario scriptum occultasse deprehensus sit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte mulctetur; nam mox vt deprehensus sit, plectatur capite. O edictum, cui omnis vere Catholicus meritò adscribere possit, *Bonum factum.*

SECTIO IV.

Instructio priuatarum quarumdam Bibliothecarum.

FORMA literariæ illius ædis, quam hactenus stylo moliri sumus, est potius descriptio publicæ Bibliothecæ, quàm priuatæ: quamquam si quis priuatus tale sibi Museum reipsa extruxerit, eáque varietate librorum quos in sua armaria distribuimus, instruxerit, non repugnabo; laudabo potiùs. Tamen quia quisquis Bibliothecam sibi vni condit, vt plurimum solet sibi comparare eos solummodo libros, qui vitæ suæ instituto & professioni magis conueniunt, minus solicitus eorum, qui res alias tractant, quos velut corollarij duntaxat & accessionis loco habet: ideo visum est esse mearum partium paucis hac sectione indicare, quibus libris priuatæ Bibliothecæ certi cuiusdam generis hominum constare debeant. Quicumque profitentur peniriorem eruditionem & vitam studiis, disciplinis, vel scribendis libris; eos certè par est nullum ferè alium deligere ad habitandum locum, quàm Bibliothecam publicam omni librorum copia affluentissimè instructam, quod fecisse dicitur in Collegio Romano nostræ Societatis P. Ioannes Lorinus, nobilis Scripturæ inter-

pres; quandoquidem doctrinæ omnes ita connexæ sunt inter sese, vt singulæ vniuersis,& vniuersæ singulis opitulari debeant,quo exire possit è docentis, vel dicentis, vel scribentis ore & manibus dignum aliquod operæpretium, & absoluti alicuius operis effectus. Verumtamen vnumquemque præcipuè abundare conuenit libris illius facultatis, quam specialiter excolit & ornat, Medicum Medicis, Theologum Theologis,Iurisconsultum Iurisconsultis, Philosophum Philosophis, Physiologum Physiologis, Philologum Philologis, Oratorem Oratoribus,Mathematicum Mathematicis.Consilium meum est hac sectione definire quibus præsertim libris ornari debeat duplicis hominum generis Museum; primò personarum Ecclesiasticarum: deinde Principum. nam de aliis satis liquet.

CAPVT I.

Ecclesiasticorum Museum quos libros præcipuè admittat.

1. PRæcipuam atque hominum sermonibus minimè obnoxiam, imò planè necessariam Ecclesiasticorũ ac Religiosorũ in proximi salutem incumbentium supellectilem,libros esse debere, omnes pij & prudentes statuunt, quandoquidem (quod est in iure) *imperitia illis culpæ adnumeratur*. Solummodo videndum ex quo genere librorum confici debeat istius generis hominum Bibliotheca. Quod Rupertus [a] sacerdotali pietate de suis libris dixit, *Opera mea sic æstimo & sic æstimari cupio, tanquam ligna quibus nutriri potest ignis charitatis in altari Domini.* idem optauerim esse in votis cuilibet homini sacris initiato, vt omne suum studium ξυλοφορίας efficiat, hoc est, lignorum congeriem, quæ tam ipsi,quàm aliis hominibus prosit ad concipiendas cœlestes flammas, & alendum diuinæ charitatis perenne incendium. Id vt præster, primùm necesse est putet ad se maximè pertinere illud Stoici: *Plus scire velle quàm satis est, intemperantiæ quoddam genus est.* Illúdque Taciti de Agricola, *Studio scientiæ flagrantem animum coercuit, tenuitque quod est difficillimum, ex scientia modum.* At nunc heu (quemadmodum iam sua ætate D.Hieronymus lamentatus est,) *etiam sacerdotes Dei omissis Euangelijs & Prophetis videmus comœdias legere, amatoria Bucolicorum versuum verba canere, terere Virgilium,& id quod in pueris necessitas est, crimen in se facere voluptatis.* Quod profectò ab homine consecrato est alienissimum Ciceronem intemperantiùs lectitasse,D. Hieronymo multis iísque grauissimis plagis stetit: mirificè narrat reus quàm seuerâ animaduersione prophana ipsius lectio coërcita sit, ac præclarum in se omnibus Religiosis & Ecclesiasticis statuit exemplum, neu velint neglecto rerum salutarium studio in literas à sua professione abhorrentes incumbere. Sic habet epistola ad Eustochium de custodia virginitatis. *Quæ communicatio luci ad tenebras, quid consensus Christo cum Belial? Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Euangelijs Maro? cum Apostolis Cicero?*

[a] de glorif. S. Trin. ad Pont.Max.

Sen.ep.89.

D. Hier. ep.22.

Cicero? nonne scandalizabitur frater si te viderit in Idolio recumbentem, & licèt omnia munda mundis, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; tamen simul bibere non debemus calicem Christi, & calicem dæmoniorum. Referam tibi meæ infelicitatis historiam. Cùm ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, & quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi propter cœlorum me regna castrassem, & Hierosolymam militaturus pergerem; Bibliotheca quam mihi summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram: itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum extimis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus; si quando in me ipsum reuersus Prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus, quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis. Cùm ita me antiquus serpens illuderet, in media fermè Quadragesima medullis infusa febris corpus inuasit exhaustum, & sine vlla requie, quod dictu quoque incredibile sit, sic infelicia membra depasta est, vt ossibus vix hærerem: interim parantur exequiæ, & vitalis animæ calor toto frigescente iam corpore in solo tantùm tepente pectusculo palpitabat, cùm subitò raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor, vbi tantum luminis, & tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris; vt proiectus in terram sursum adspicere non auderem: interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus, vbi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum: illico obmutui, & Matth. 6.
inter verbera (nam cædi me iusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans, In inferno autem quis confitebitur tibi. Clamare au- Psal. 6.
tem cœpi, & eiulans dicere, Miserere mei Domine, miserere; hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua prouoluti qui adstabant, precabantur vt veniam tribueret adolescentiæ, & errori locum pœnitentiæ commodaret, extracturus deinde cruciatum, si Gentilium literarum libros aliquando legissem. Ego qui in tanto constrictus articulo vellem etiam maiora promittere, deierare cœpi, & nomen eius obtestans dicere: Domine si vnquam habuero codices sæculares, si legero, te negaui. In hæc Sacramenti verba dimissus reuertor ad superos, & mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusos, vt etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec verò sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur: testis est Tribunal illud ante quod iacui, testis iudicium triste quod timui: ita mihi nunquam contingat in talem incidere quæstionem; liuentes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanto dehinc studio diuina legisse, quanto non ante mortalia legeram. Huc vsque D. Hieronymus, cuius curiositas tam seuerè diuinitus castigata si Sacerdoti prophanorum auctorum plusquam sat est auido nihil proderit, minùs sanè proderunt monita Petri Blesensis[a], & intentatæ ab ipso mi- a ep. 6. ad
næ. *Priscianus & Tullius, Lucanus & Persius isti sunt dij vestri, vereor ne in* Ludimag.
extremæ necessitatis articulo vobis improperando dicatur: Vbi sunt Dij tui, in quibus habebas fiduciam? Surgant & opitulentur tibi, & in necessitate te protegant. Vtinam (exclamat Alcuinus[b]) *Vtinam Euangelia quatuor, non Æneï-* b ep. 18.
dos duodecim pectus impleant tuum, & te auehat quadriga ad cœlestis regni palatium. Qui secus faciunt Sacerdotes, & *qui* (quod Ammianus Ethnicus in quibusdam Romanis item Ethnicis reprehendit) *detestantes vt venena doctrinas Iuuenalem & Maximum curatiore studio legunt, nullaque volumina,*

præterquam istius generis in profundo otio contrectant, cùm multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent. Quid illis (inquam) futilium literarum studiosis Sacerdotibus eueniat, accipe ex Cassiano [a], *Mens poeticis velut infecta carminibus illas fabularum nugas, historiásque bellorum orationis etiam tempore meditatur, psallentique vel pro peccatorum indulgentia supplicanti, aut impudens poëmatum memoria suggeritur, aut quasi bellantium heroum ante oculos imago versatur.* Adi super hoc ipso argumento Iacobum Aluarez de Paz. [b] nam hoc loco satis.

a coll. 14. c. 12.

b l. 2 par. 2. c. 11.

2. Hi libri Sacerdotum ordini minùs conuenientes licèt reiiciantur, non deerunt tamen vnde locupletare Museum suum vir religiosus, aut ecclesiasticus possit, quod vt faciat, librósque sibi necessarios ad Dei obsequium perfectionémque propriam, atque ad salutem animarum procurandam studiosè sibi comparet, magnopere hortor; exemplo eiusdem D. Hieronymi proprio periculo cautioris; qui licèt rebus omnibus sæculi valere iussis, ac paupertatem voluntariam, voluptatúmque omnium contemptum professus, tamen magnum studium & diligentiam posuit in condenda Bibliotheca, & aceruandis sibi necessariis libris. Quos fuisse non exiguo numero idem epistola ad Florentium docet, petens ab eo Beati Rheticij Augustodunensis Episcopi commentarios, vnà cum aliis quos non habebat, sibi mitti, hanc suæ petitionis causam afferens. *Nosti* (inquit) *hoc est Christianæ animæ pabulum, in lege Domini meditetur die ac nocte: cæteros hospitio excipis, solatio foues, sumptibus iuuas; mihi si rogatu præstiteris, cuncta largitus es. Et quoniam largiente Domino multis sacræ Bibliothecæ codicibus abundamus; impera vicissim, & quodcumque vis, mittam. Nec putes mihi graue esse si iubeas; habeo alumnos qui antiquariæ arti seruiunt (intelligit eam artem quæ occupatur in describendis antiquis codicibus.) Neque verò beneficium pro eo quod polliceor postulo.*

D. Hieron. ep. 6.

3. Itaque stata & solennis palæstra sacerdotalis studij hæc esto. Theologi scholastici & morales, Scripturæ interpretes. Ius canonicum, historia Ecclesiastica, tractatus pij & Ascetici, sancti Patres; illi denique auctores, quorum scriptis Sacerdos iuuari poterit ad sustinendum onus dignitatis suæ, & commissi muneris: harum rerum lectione alere animum suum debet, in ea conquiescere, in ea feriari; ex ea prodire velut ex armamentario contra hæreses, contra peccata, contra ignorantiam; in eo labore impallescere & immori, gloriosum; *in illis discendum quod doceat; in illis toto corde & animo versandum, vt succus spiritalis cibi in omnes se venas animæ diffundat.* Nã si cõuersatio Sacerdotũ debet esse in cœlis, *τῶν γραφῶν ἀνάγνωσις, τῶν οὐρανῶν ἐστὶν ἄνοιξις. Scripturarũ lectio, cælorum reseratio est.* Si Sacerdos veluti quidam *ἐπίγειος θεὸς, terrestris Deus* à Clemente Romano [c] appellatur, & in diuinis oraculis tritum est illud, *Ego dixi: Dij estis, & filij Excelsi omnes; Diis non detrahes. Deus stetit in Synagoga Deorum.* quas loquendi formulas Doctores passim de Sacerdotibus interpretantur. S. Iustinus Martyr [d] hanc Sacerdotum apotheosim, seu euectionem in Deum, diuinæ Scripturæ attribuit, cuius peruolutatio debet esse hominibus inauguratis penè assidua, quam proinde S. Ambrosius [e] *sacerdotalem* librum appellat, hæc non Poëtas (inquit) efficit, non Philosophos reddit, neque oratores excellentes, sed instruens facit τὺς

S. Hieron. ep. 2.
S. Ambr. l. 2. de Abel. c. 6.
S. Chrysost. hom. 2. de verbis Isa.
c const. l. 2. c. 26. & 30.
Ps. 81.
d or. 2. contr. 62.
e l. 3. de fide c. 7.

τοὺς θνητοὺς ἀθανάτους τοὺς βροτοὺς θεούς, *è mortalibus immortales*, ex *hominibus Deos*: ſi Sacerdos eſt *lucerna* quam Deus accendit vt fulgeat ſermonis & vitæ ſanctitate, ἄπλετ λύχνον ὁ θεὸς ἥψε, ἵν' ἐξαστράπτῃ φωτισμόν. Si Sacerdos eſt animarum *medicus*, ſi *pater S. Iudex*, vnde, amabo, haurire debet neceſſariam tantis muneribus obeundis ſcientiam, niſi ex ſeuerioribus, & grauioribus illis diſciplinis, quas indicauimus, ex quarum facultatum libris, eorúmque iugi lectione id conſequetur, vt quod de Nepotiano presbytero ſcripſit ad Heliodorum D. Hieronymus, *pectus ſuum Bibliothecam efficiat Christi*. S.Iuſtin. ſup.

4. Verumtamen non eò hæc à me dicta ſunt, vt penitus excutere ſatagam è Sacerdotum, vel Religioſorum manibus prophanos ſcriptores, quando aliena vtilitas, vel obedientia id præceperit. imò etiam breuiculam ad tempus eiuſmodi rerum animi laxandi causâ lectionem non reprehendo, dummodo ei ſtudio quod primarium eſſe par eſt, nihil efficiat: tamen ſumma cautione in eiuſmodi libris, præcipuè in poëtis, & auctoribus minùs caſtis terendis, opus eſt Sacerdoti; qui non immeritò Clementis Alexandrini verbis [a] compellare ſe, & dehortari à tali ſtudio identidem deberet, ſi ſe ſentit ad illud propenſiorem. *Nos Deo donati & dedicati ſumus pro Chriſto. genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus peculiaris; qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui (vt ait Ioannes) non ſumus ex iis, qui ſunt inferiùs, ſed Dei œconomiam, ſeu carnis ſuſceptæ diſpenſationem comprehendimus; qui vt in vita nouitate ambularemus nos exercuimus. Deorum itaque nuptiæ, & liberorum procreationes, & puerperia, & adulteria quæ canuntur, & conuiuia quæ à comicis recitantur, & riſus qui in potu inducuntur*, &c. *quid ad nos?* Quòd ſi neceſſitas interdum ad aliquem auctorem ſuſpectiorem legendum impulerit, non minùs paratus ſis, ô Sacerdos, (ait Plutarchus [b]) quàm qui ad vitandam ebrietatem amethyſtis de collo pendentibus vtuntur. Amethyſtus ſacerdotalis quo vitabitur ebrietas ex vino erroris & impudicitiæ quod propinatur in malis libris, hic erit; promptus ex diuite dactyliotheca S. Gregorij Nazianzeni, qui ex eo quòd proprium Sacerdotum ſit diuinas laudes modulari, infert ſuperſedendum eſſe prophanis cantibus & occupatione indigna tanto dignitatis apice. *Organum Dei ſum*, inquit [c], *ac bene modulatis carminibus, Dei, quem omnia metuunt, laudes cano. Cano, inquam, non Troiam, non Argonautas, non aprinum caput, non celebrem Herculem, non quomodo aptiſſima compage terra cum mari cohæreat; non gemmarum ſplendorem, non cœleſtium orbium curſum, non furioſos amores, non eximiam iuuenum lyram prioribus digitis molliter pulſantium formam: verùm Deum illum magnum Trinitatiſque numen cano, magnóſque Angelorum hymnos, quibus propiùs ſtantes certatim Deum celebrant: cano etiam mundi concentum, & quidem præſentis vitæ concentu longè præſtantiorem, quæ omnibus rebus in vnum finem properantibus auidè excepto; cano inſuper immortalem Chriſti paſſionum gloriam, quibus me, humanam formam cœleſti admiſcens*, &c. *Hæc ſunt quæ lingua mea cithara cuiuſdam inſtar modulatur. Quo magis nobis, qui ſacerdotij munus obimus, prouidendum eſt, ne quem vllum ſonum edamus, qui ab huiuſmodi concentu diſcrepet. Equidem ipſe puris ſacrificiis, quibus magnum illum Regem mortalibus concilio, puram linguam ſeruabo: neque enim committam, vt ab aliena*

[a] exhort. ad Gentes.

[b] de ratione legendi poëtas.

[c] in carm.

alitna lingua fœdáque , & obscœna mente viuificum illud sacrificium purissimo Deo mittam , ex vno todémque fonte non simul & dulcis & amarulenta aqua scaturiet;purpureæ vesti cœnum minimè conuenit,&c. Hactenus Nazianzenus.Idem paucis attigit D.Augustinus[a]:*Videte si iustum est* , inquit, *vt ex ore Christianorum*, nedum Sacerdotum corpus Christi ingreditur , *luxuriosum canticum quasi venenum diaboli proferatur.* Quod duo SS.Præsules de ore & cantu dixerunt , hoc ipsum de oculis & lectione Sacerdotis dictum sit. *Erubescat superbus, & infelix peccator* , sed præsertim Epopta, Theorus,Hierophanta,hoc est,Sacerdos supremi Numinis,*cui plus placet ars Aristotelis , quàm scientia de Apostolis; plus codex Platonis , quàm liber diuinus,quem nulla lectio lætificat,nulla scientia ædificat,nullus sermo sapit, nisi fuerit grammaticè conceptus , dialecticè imaginatus, rhetoricè purpuratus: stultus es qui hæc ignoras & erras ; quoniam qui talia agunt , & in talibus dies suos consumunt,peccatum sibi generant,& mortem parant , quia ex simili studio similem concipiunt scientiam;hoc est, folia colligunt, non in fructus;scilicet verba,& non virtutes.*Hæc D.Augustinus[b], quibus verbis consonat B.Petri Damiani parænesis ad Aripandum Monachum[c]. *Noli huiusmodi sapientiam quærere quæ tibi cum reprobis & Gentilibus valeat conuenire. Quis enim accendit lucernam vt videat solem ? quis facibus vtitur , vt stellarum micantium videat claritatem ? Discumbis frater ad mensam Dei,sufficiant tibi dapes cœlestis eloquij : abiice lolium, quod in vesaniam comedentium mentes inebriat. Suscipe frumentum quod esurentium animas sobria refectione confirmat. Nec fauces animæ tuæ vitalis esca fastidiant alimentum , sed procul abiiciant falsitatis ineptias,& quisquilias vanitatum.*Ne committant(per Deum immortalem,& hierarchici apicis dignitatem) Sacerdotes , vt in eos stringatur, quod D.Gregorius Nazianzenus aliquando in quemdam contorsit. *Quid tibi accidit vir sapientissime, vt sacris & dulcibus libris , quos quondam populo lectitabas,calcatis atque proiectis , aut etiam ad summum suspensis , non secus atque nauium gubernaculis,& ligonibus hyemis tempore,salsos & amarulentos in manus sumpseris,ac Rhetor vocari,quàm Christianus malueris?*verum quidem est à disciplinis encyclicis totum animæ ornatum pendere,(inquit Philo[d])quæ sunt quasi dealbationes,tabellæ pictæ, marmoratæ incrustationes,quibus & parietes & pauimenta ornantur : sed tamen hæc aut nihil,aut perparum ad firmitatem conferunt,sed solùm ad delectationem habitantium. Sicut idem alio loco[e]dixit,eum qui soli Encyclopædiæ dat operam , *inquilinum , non ciuem esse sapientiæ* , & per hanc contemplationem suaueolentiam quidem aliquam aspirare ; at verò cibis, non odoribus ad sanitatem opus est : aut si grauius etiam testimonium requiris, statue vtrùm conueniens sit Sacerdoti in ludo & palæstra , & pugnæ simulacris semper versari, & nunquam , aut rarò in campum & solem prodire, seriò certamen initurum. Id ne faciat Seleucum monet S.Gregorius Nazianzenus[f], *postea quam mentem variorum scriptorum lectione tanquam in palæstra priùs mediocriter exercueris ; tum deinde in literis à Spiritu sancto profectis certamen suscipito , geminorumque fœderum ingentes opes colligito,quorum alterum vetus est, alterum semper nouum.* Assentior quidem D.Basilio dicenti[g], *Quemadmodum vites clauiculis sustentantur ; ita fidem externis disciplinis fulciri* : inde tamen conficio haud maiore cura

Sacerdotis

a serm 215. de temp.

b tract. 9. spec. peccat. c.6

c opusc.45. c.8.

d l.de Cherub.

e de sacrif. Abelis & Caini.

f carm. de recta educatione.

g l.5.hex.

Sacerdoti satagendum de prophanis scientiis, quàm agricolę de vitium clauiculis. *Omnino terrena sapientia diuinæ seruiat*, clamat cum recta ratione D. Gregorius Nazianzenus [a], *nec insistur ancilla vano conatu, sed ad ministrandum conuenienter & decorè condecesiat.* non arceo humanas disciplinas à Sacerdotis Museo, quod esse debet sapientiæ diuinæ velut conclaue & cella sanctior; sed modum præscribo; neque frequentiorem illis ingressum intra sacra hæc penetralia permitto, quàm quantum necessitas, & obsequij dominæ ab ancillis persoluendi ratio postulauerit. Modum autem hunc & rationem Ricardus sic definit [b]. *Sæculares scientiæ spiritualibus studijs subseruiant; & nihil quod veræ deuotionis lucris non militet, homo Deo consecratus in suis exercitijs præsumat:* si hæc lex diligenter & religiosè seruabitur, mirum in modum nobilitabuntur, imò consecrabuntur prophanæ artes à scientia Crucis Christi, *necnon salsa illa & impotabilis Mara per vitæ lignum edulcabitur:* qui secus facit Sacerdos, & Gentilium doctrinis totus immergitur, quàm longè absit à domo & familiari consortio summi Regis Dei eleganter docet R. Moses Ægyptius [c]. *Scito fili mi*, inquit, *quòd dum studueris in scientijs disciplinalibus, & in arte dialectica, eris de illis qui circumeunt domum Regis quærentes portam ipsius, sicut dixerunt sapientes in parabola: adhuc filius Auenzoma est foris; cùm verò intellexeris naturalia, tunc iam intrasti munitionem Regis, & ambulas per atrium: cùm verò perfectus fueris in naturalibus, & intellexeris spiritualia; tunc iam intrasti in domum Regis, & eris cum ipso in eadem domo; sed nondum vidisti eum. hic autem est gradus sapientum, diuersi tamen sunt in suis perfectionibus. Qui verò postquam perfectus fuerit, exercuerit cogitationes suas, & in omnibus actibus suis intenderit in Creatorem, & postposuerit omnia alia, & potuerit omnia opera intellectus sui in omnibus creaturis ad sciendum ex ipsis Creatoris essentiam; ille est de illis, qui semper sunt cum Rege, & vident faciem illius, & hic est gradus Prophetarum.* Statuat nunc Sacerdos quo nomine appellandum sit ipsius Museum, & vbi habitet, vbi commoretur; vtrùm foris in platea, vtrùm in propylæo, vtrùm in atrio, vtrùm (quod ipsius dignitas & vitæ institutum exigit) in Regij cubiculi penetralibus.

a supra.

S. Pascasius l. 3. in Matth.

b de eruditione interioris hominis.

S. Gregor. Naz orat. ad Cathedr. Constantinop.

c lib. 3. ductoris dubit. 52.

Caput II.

Principum & Nobilium Museum quo genere librorum instrui debeat.

1. Regum maximi ac sapientissimi licèt dominarentur in populis, tamen ad cumulum gloriæ & maiestatis suæ, seruire literis voluerunt, nec ea solùm mente didicerunt sermonem Latinum vt communicare cum exteris possent; etsi hoc etiam frugi est, (ait Æneas Sylnius [d]) sed quia omnis bene viuendi ratio literis continetur, *& sine literis omnis ætas cæca est, nec alieno carere ducatu potest illiteratus Princeps.* Cùm tamen (vt Aristoteli placet) debet esse *lex animata*; & (quemad-

d l. 1. ep. 105.

modum Vegetio visum est) *nullus sit quem oporteat vel plura, vel meliora scire.* Quapropter Principem librorum amantem esse prorsus conuenit, vt fuere propè omnes quotquot cum aliqua laude imperauerunt, Philippus & Alexander Macedones, Iulius Cæsar, Octauius Augustus, Theodosius, Carolus Magnus, Alphonsus Aragonius, Carolus V. Philippus II. Catholicus, aliique plurimi.

2. Porrò amens sim si velim Principem in studiis consenescere, & neglectâ administratione Imperij desidere in Museo, & in commentatiunculis, vel scriptiunculis immori. *Non deerant studia doctrinæ proceribus* Romanis (inquit Valer. Max.[a]) *sed tamen existimarunt esse indignum, illecebris & suauitate literarum imperij pondus & auctoritatem demari.* Meritò Iulianus apostata reprehenditur tanquam philosophis plus æquo addictus, & (quemadmodum Ammianus[b] loquitur) quòd *Graeculus literio* audierit: meritò Michaëlem Imperatorem Ducæ filium sapientes criminantur, quòd insigni suo dedecore & Imperij probro ita se consecrauit libris, adeóque vehementer artes liberales complexus est, vt artem Principis neglexerit, illis Imperium regentibus qui regi debuerant. Contrario vitio laborant Principes qui planè ἄμουσοι sunt, atque à libris tanquam à consorte imperij abhorrent. Si Marcius Cariolanus & Caius Marius Musis Gratiísque identidem litassent, non impetu præcipites tam turpem fœdúmque suis rebus exitum dedissent. Ludouicus IX. Francorum Rex Carolum filium suum esse voluit rudem & imperitum omnis doctrinæ, ne (vt aiebat) in consiliis capiendis peruicacior esset, & tenacior sui sensus: hoc quidem assecutus est, at non sine indignatione subditorum, ac regni damno, cùm Regem duo trésve homunculi, atque illi ex gregariis huc illuc pro suo arbitratu circumagerent, inquit Lipsius[c]. Modus itaque quidam tenendus est, vt nec omnino Princeps à libris & Museo alienus sit, nec ita tamen se tradat studiis, vt reip. administrationi tantummodo se commodet. Aureum & regium hunc modum præscribit ex Tito Liuio Iustus Lipsius. *Erudiatur artibus quibus ingenia ad magna fortunæ cultum excitantur.* Artes autem illæ sunt quæ ad *splendorem*, ad *prudentiam* atque ad *virtutem* Principe dignam conferunt: ex hoc ternario numero regiorum ornamentorum facilè intelliges quibus libris Regis, vel Principis, vel Dynastæ, vel nobilis Museum instruendum sit.

a l.2.c.27.

b 17.

c in c.10.ad lib.1.pol.

3. Ad *splendorem* pertinent illi libri, qui de scutis gentilitiis, siue symbolicis insignibus nobilium familiarum tractant; quæ ars (vulgò Artem heraldicam, siue *Blasones armorum* vocant) *Ars nobilium* meritò appellatur: ac proinde quandoquidem nobilitatis radij deriuantur à Principibus velut à fonte omnis splendoris & maiestatis, valde consentaneum foret eos peritos esse huius artis, & intelligere illa virtutis & heroicorum facinorum symbola, quæ ipsi benemeritis concedunt in scutis expressa hæreditario iure transmittenda ad posteros tanquam auitæ magnitudinis perennia monumenta. Ferunt Renatum Siciliæ Regem adeò fuisse intelligentem huius artis, adeóque ea delectatum, vt non solùm ipse non indigeret fecialium principe, (quem *Regem armorum*

morum vocant) si quem in nobilium ordinem adsciscere vellet, eique nobilitatis insignia concedere; sed etiam propria manu venustissimè & scientissimè pingeret symbolicis tesseris & imaginibus scuta eorum, quos præcipua gratia & beneuolentia dignabatur. Nunquid venustum foret, si Princeps commentarios omnes de hac arte scutaria tum typis excusos, tum manu fecialium scriptos, atque illustrium totius orbis familiarum insignia egregiè depicta haberet in voluminibus, vel in tabulis, eorúmque propriis verbis interpretationem, atque significationem (quæ est medulla huius artis) subiectam singulis symbolis, metallis, coloribus, velleribus ex fecialium, siue heraldorum præceptis & regulis rectè nosset? expediret in primis vt nobilitatis fiduciario iure sibi obnoxiæ scuta gentilitia ordine per suas prouincias & classes digesta explicaret in aliqua porticu, vel procœtone: adspectus sanè nobilis, & occupatio planè regia, ac Nobilium ad amandum colendúmque suum Principem vehemens incitamentum, cùm animaduerterent se tanti fieri, vt ipsorum laudes & præclarè facta expressa in tesserariis illis patmis perpetuò Principis oculis obuersentur: eò etiam meliùs res haberet, si conclaue typis illis scutariis ornatum facilè pateret Nobilibus; nam ex tali prospectu (quod monuit Tacitus [a]) *licèt magistris alÿs exuti, satis amplè doctoribus instruerentur, nimirum maioribus suis*; quorum virtutem & animos viderent symbolicè expressos illis insignibus. Renatum Siciliæ Regem huius artis fuisse in primis studiosum memorant. Audio item Carolum Emmanuelem Ducem Sabaudiæ, & apud Hispanos vltimum Ducem del Infantagdo, eam cum magna animi sui voluptate didicisse. Marchio de Castelrodrigo missus in Vrbem Catholici Regis Orator inter cætera ornamenta quæ Dynastam ad magna natum singulariter commendant, vt hac quoque scientia egregiè præditus esset, effecit; & si quid librorum de hoc argumento editur, si quid MStum reperitur, illud sibi studiosè comparat, velut luculentæ illius Bibliothecæ quam possidet, atque studij principe viro digni summè proprium. Is pro sua humanitate me aliquando de huius generis libris interrogauit. In hunc ordinem librorum refero numismatum antiquorum codices, Imperatorum ac illustrium personarum iconas, & elogia, emblemata, literaria graphicaque symbola, in quibus & breuitas ad legendum allicit, & acumen delectat, & eximiarum rerum delectus ad imitandum inuitat: vnde nec solùm ad splendorem faciunt libri istius generis, verùm etiam plurimùm ad vtilitatem.

[a] in ann.

4. *Prudentiæ & bellicæ artis* comparandæ idonei sunt libri qui secuntur. *Geographici*, vix enim credi potest quantoperè ad consilia & prudentes deliberationes iuuet nosse situm, portus, opes, ingenium, ac mores diuersarum gentium: item quicumque de re bellica disputarunt, de vmbratuli gladiatura, de aucupio & venatione, de militia equestri ac pedestri, de vrbium munitionibus, de officio Imperatoris, de re tormentaria, de Catadromo & palæstra equinæ domituræ, de apto vsu omnis generis telorum atque armorum munientium, de castrorum descri-

pnonibus. præsertim verò regium Museum abundet selectioribus historicis, qui quo studio comparandi sint, atque à Principibus legendi, disce ab vno Principe, is est Basilius Macedo Imperator in monitis parӕneticis ad Leonem filium futurum in Imperio successorem, *Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεσθαι μὴ κατόκνει· ἐν αὐταῖς γὰρ εὑρήσεις ἀκόπως, ἅπερ ἕτεροι συνῆξαν ἐγκόπως, καὶ μαθήσεις ἐκεῖθεν τάς τε τῶν σπουδαίων ἀρετὰς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τάς τε τοῦ βίου πολυτρόπους μεταβολὰς, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὰς ἐναλλαγὰς, καὶ τοῦ κόσμου τὸ ἄστατον, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀμετάπτωτον, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τῶν μὲν φαύλων τὰς ἀμοιβὰς, τῶν δὲ σπουδαίων πράξεων τὰς ἀντιδόσεις· ὧν τὰς μὲν φύγῃς ἵνα τῆς ἐκεῖθεν δίκης πεῖραν μὴ λάβῃς τὰς δὲ κατορθώσεις τῶν ἐντεῦθεν ἐπάθλων καταξιωθῇς. Per historias veteres ire ne recusa. ibi enim reperies sine labore quæ alij cum labore collegerunt, atque illinc hauries & bonorum virtutes & improborum vitia, vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in ea conuersiones, mundi huius instabilitatem, & rerum præcipites casus: &, vt verbo complectar, malorum facinorum pœnas & bonorum præmia; quorum illa fugies, ne in diuina iustitia manus incidas; hæc amplecteris vt præmijs quæ ea comitantur, potiaris.* hæc Basilius Imp. Si gerendum bellum, discet Princeps ex libris historicorum fortitudinem Alexandri, calliditatem Annibalis, tempestiuam cunctationem Fabij, Scipionis prudentiam, Iulij Cæsaris disciplinam, Sertorij & Marcelli audaciam, Iugurthæ sagacitatem, Caroli Magni heroicam pietatem, Caroli V. ineluctabilem in vtraque fortuna æquabilitatem: & pro vniuerso vitæ suæ instituto discet superiorum Principum vitia ac virtutes, funestas plurimorum mortes & earum causas, Imperiorum ruinas & excidia, quis temeritati esse exitus soleat, quis prudentiæ; quo loco esse imperium (quem *statum* vocant) debeat, quo religio; quam grauiter secius ocius decepti sunt quotquot peruerso ordine hanc illi, non illud huic accommodarunt. Discet ex historia facta Principum in vtramque partem iuri historiæ obnoxia esse, & sexcenta id genus: non indicabo vllum historicum nominatim; quia qui Bibliothecam Principis componere possint, plurimi sunt & eximij; tales scriptores vt frequenter Princeps adeat Polybius & Aristoteles præceptis suadent: Alexander Imperator exemplo. Polybius [a], *ἀληθινωτάτην παιδείαν καὶ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίας μάθησιν, verissimam disciplinam exercitationémque ad res ciuiles historiam esse.* Philosophus, *χρήσιμοι πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβουλὰς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίαι, vtiles sunt ad publicas deliberationes rerum gestarum historiæ.* Alexander Imperator omnibus suis consiliis literatos adhibebat, & maximè eos qui norant historiam.

a l. 1.

Rhet. cap. 5.

Lamprid. in Alex.

5. Quod præstant exemplis historici, hoc præceptis efficiunt Philosophi morales, siue qui monasticas, siue qui politicas, ac regias virtutes complectuntur. Quamobrem auctorum huius generis monumenta esse debebunt non minima pars Bibliothecæ Principis: longissimè tamen ab ea arcendi Bodini, Machiauelli, Lanoüei & cæteræ rerump. pestes, quibus si Princeps assueuerit, certam inde sibi suísque subditis perniciem hauriet.

Libros

Libros pios in quibus officium Christiani hominis & probi Principis explicatur, & voluntas ad illud implendum permouetur, cum enumero posteriore loco, eos impensiùs commendo. Basilius Imperator monet è Iesu Syracidæ libris ciuiles ac regias virtutes colligi. Ioan. de Auila Concionator idémq; primæ notæ politico-Christianus diuina illa epistola quam de optima Reipubl. procuratione Prætori Hispalensi sermone Hispanico scribit, ei omnibúsque rerump. rectoribus aliquam sacrorũ Codicũ lectionem suadet; è quibus non solùm illustria priuatæ vitæ rectè instituendæ documenta hauriuntur, verùm etiam alienæ: & vbi proborum Regum quæ Principes imitentur exempla, & improborum pœnæ cernantur, quas metuant. Nec abs re (inquit) præcepit Deus volumen legis Regibus ab Sacerdotibus porrigi, nimirum vt Principes meminerint, regna & imperia à Deo esse, atque ex diuinarum legum præscripto administranda. Insuper monet præcipuè profuturam lectionem Prouerbiorum, Ecclesiastici, Sapientiæ, historiæ Regum, & singularium quorumdam locorum ex Prophetis, ac in primis noui Testamenti, vtique referti excellentioris doctrinę. Proinde Glossam aliquam ordinariam locis difficilioribus interpretandis in promptu esse operæ pretium fore: præterea quorumdam Ecclesiæ Conciliorum, nec non & Pastoralis S. Gregorij, eo quòd in eiusmodi libris non solùm tractantur quæ ad Sacramentorum administrationem spiritualium rerum & diuini Verbi tradendi rationem pertinent, verumetiam quæ ad publicæ rei procurationem. 6.

Selectioribus harum facultatum libris instrui præcipuè debet Museum Principis, qui quidem si Latinam linguam callebit eatenus, vt quamuis non adeò expeditè loqui possit, saltem quæ legerit facilè percipiat, dici non potest quantopere hæc peritia ei profutura sit; singulares enim ac præcipui libri ferè Latino sermone conscripti sunt: & vix vnquam est, vt versio vim illam & indolem retineat, quæ congenita est primigeniæ auctoris menti & scriptioni: multa concepta sunt in diuinis literis Hebraico sermone summa perspicuitate & elegantia, quę dũ in Græcam linguam transferuntur, συγχύσιν τινα ἀπεργάζεσθαι, quandam cõfusionem parere monet D. Gregorius Niss.[a] nec Hebrææ locutiones puram & elegantem compositionẽ æquari phrasi attica. Idem de cęteris linguis dictum est. O quàm beati erunt Principes & felix Respublica si auscultent Æneæ Syluio breue hoc monitum Sigismundo Austriaco suggerenti. *Vnam duntaxat quotidie horam posco quam literis prabeas.* Videat tamen Princeps (inquit Tacitus) *vt non nomine magnifico segne otium velet, sed vt firmior aduersum fortuita rempubl. capessat.* Mineruam colat non mollem & delicatulam, sed cataphractam & heroïnam, réque ac facto faciat quod Fridericus tertius Romanorum Imperator, Rex Germaniæ, Hungariæ, Croatiæ, Dalmatiæ, Sclauoniæ, & Archidux Austriæ symbolo suo innuit: prætulit brachium armátum tenens ensem nudum & erectum impositum libro super mensá, cum hac epigraphe, *Hic regit* (liber,) *ille tuetur* (ensis.) 7.

a homil. 2. in Cant.

Æn. Sylu. ep. 105.

Dabunt mihi veniam Europei Principes si quosdam Africanos Re- 8.

Syporius in symbolis. ges proferam, qui suo facto hanc Musei condendi & librorum curam aliis Regibus commendarunt. Abundant quidem Europa & Asia vtpote mansuetiores cultioresque eiusmodi Regum exemplis; at in externis illis fortasse ad imitationem plus momenti. Domesticam Bibliothecam eámque eximiam Regis Algeriæ, ac repertum in ea libellum Thomæ à Kempis de imitatione Christi, cuius lectione mirificè pascebatur, iam superiùs attigimus libro primo, eo capite quo diximus de Bibliothecis in Regum palatiis extrui solitis. Celebratur Bibliotheca Iacob Almançor Regis Arabiæ & Africæ, cuius Legati Muça & Tarif Hispaniam ceperunt de infelici Rege Roderico, ea verò fuit voluminum, siue tomorum quinquaginta quinque millium septingentorum viginti duorum, linguarum ac licentiarum varij generis; pendebant autem chartæ illæ omnes ducenta nouemdecim centipondia. Muleassis Tuneti Regis Bibliotheca, cui auraria pictura addebat pretium, adeò numerosa fuit, vt, quemadmodum scribit frater Ludouicus de Vrreta, cùm Mena Imperator Æthiopiæ audiuisset fuisse expilatam à Caroli quinti Imperatoris exercitu, negotium dedit negotiatoribus Ægyptiis & Venetis quocumque tandem pretio quoscunque possent libros redimerent, Mathematicos, Medicos Physiologos & alios aliarum facultatum. Misêre illi ad Menam Imperatorem ampliùs tria millia, quos statim ipse transmisit ad regiam Abyssinorum Bibliothecam, quæ omnium hactenus Bibliothecarum (quoad annales & historias repetere possumus) ne Alexandrinâ quidem exceptâ, numerosissima est. Nam (si Vrretæ credimus) in monasterio sanctæ Crucis in monte Amara, tria amplissima conclauia replet, quibus continentur ampliùs decies millies centena millia voluminum, scripta in candidis membranis pergamenis, atque in thecis sericis reposita. hanc librorum supellectilem (vt fama est) aceruare cœpit Regina Saba, ipsiúsque ac Salomonis communis filius Melilec, cuius dicuntur esse opera pleraque cum aliis Enochi, Noëmi, Abrahami, & Iobi, nec desiderantur vlla Sanctorum monumenta quicunque aliquid scripserunt, sicut constat ex indice Antonij Grici, & Laurentij, Cremones, qui rogatu Cardinalis Zacleti & iussu Gregorij decimitertij, miraculum illud librarium (quod Æthiopica lingua *Assabraria* vocant) inuiserunt. Nec est prætereundum istud, quod inter solennes ritus inaugurationis Abyssinorũ Imperatorum est, *traditio clauium Regiæ Bibliothecæ*; perinde ac si nihil sit in toto illo vastissimo Imperio augustius libris; ac testentur Æthiopes se summopere desiderare, vt Principes maiestatem & regnandi peritiam è libris & literis sibi accersant.

Abençufian in eius vita quæ refertur ab Abucarçin Tarif. Abentarique, & conuersa est ex Arabico à Michaële de Luna.

9. Rursus Alexandrum Principibus profero in exemplum, ne putent studium librorum & legendi officere publicis curis, & à maiestate alienum esse. Inconsultus fuit Alexander (interrogat Plutarchus) [a] qui ita tenui cũ re, fretus scilicet triginta peditũ, & quatuor equitum millibus, ausus esset Babylonem sperare & Susa, imò vel Imperiũ in vniuersos homines animo concipere. Nequaquam verò. Quis enim maioribus, pulchrioribúsve instructus rei gerendæ occasionibus ad bellum profectus

a Orat. 1. de fortuna, siue virtute Alexandr.

profectus est? magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine· εἰς αὐτὸν ἐφοδίαζε φιλοσοφία πρὸς τὴν στρατείαν. *quibus cum viaticis Philosophia ad expeditionem instruxit*, vt maiorem à præceptore Aristotele, quàm à Philippo Patre commeatum ad rem gerendam consecutus in Persas mouerit. Nos autem credimus iis qui dicunt Alexandrum aliquando dixisse Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν ἀκολουθεῖν αὐτῷ τῆς στρατείας ἐφόδιον, *Iliadem se & Odysseam habuisse secum expeditionis suæ viaticum*, atque Homerum eo nomine prædicamus. Si quis verò affirmet eum libros istos animi reficiendi laborísque consolandi & otio suauitatem conciliandi gratia secum tulisse ἐφόδιον δὲ ἀληθῶς γεγονέναι τὸν ἐκ φιλοσοφίας λόγον. *viaticum ei re vera fuisse doctrinam è philosophia* perceptam, ac commentationes de vacuitate metus, fortitudine, temperantia, magnanimitate contendimus. nihil est igitur quod verecundentur Principes habere aliquod cum libris in otio literario commercium; & vocari Alexandro φιλόμηροι.

LIBER

LIBER TERTIVS
MVSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ
CVRA.

DVÆ ſunt artes, quarum minutiſſima præcepta callere, imò etiam minima earum opera interdum facere, honeſtum eſt, Ars bellica, & libraria. Videas interdum quoſdam Reges & Imperatores, qui tam peritè & ſcienter bellicum tormentum fundant, enſem tingant & temperent, tam dextrè equo ſoleas indere ſciant, tam bene equorum morbos ac medicamenta norint, ac illi ipſi, qui vnis illis miniſteriis occupantur, adeò in re magna nihil exiguum eſt. Idem proportione eſt in re literaria, neque à togato viro quantumlibet illuſtri, aut à dignitate & ingenuitate liberalium diſciplinarum vſquam alienum eſt ea cognoſcere, ſine quibus rectè & ordine conſiſtere Bibliotheca minimè poteſt. Ideo dicturi ſumus hoc libro *de cura librorum ac Muſei*, quam literarum cultores maximè ad ſe pertinere profiteri debent. proindéque nec nos in rebus iſtis cuiquam nimis accurati ac ſuperſtitioſi videri debebimus.

SECTIO I.

De perſonis Bibliothecam accurantibus.

QVID conferant idonei Bibliothecarum curatores, diſce ex Tullio [a]. *Poſteaquam* (inquit) *Tyrannio*, (e ax ſeruus literarius, & Quinti filij magiſter,) *mihi libros diſpoſuit, mens addita videtur meis ædibus, qua quidem in re mirifica opera Dionyſij & Menophili* (ambo erant glutinatores & præfecti, qualis Tyrannio erat) ſunt velut *anima Bibliothecæ*: reliqui præfectorum imperia exequentes, ſunt tanquam

[a] a l. 4 ad Att. ep. 8.

quam *facultates actiua*, quæ omnia rectè perficiunt, de quibus hoc libro sigillatim.

CAPVT I.

De Bibliothecarum Præfectis illustrioribus.

QVod præstat in naui gubernator, illud facit in Bibliotheca præfe- 1.
ctus: excubat, prospicit, præcipit, vt omnia bellè habeant. Qui primus hoc munus præfecti Bibliothecæ gesserit, (quantum repetere vetera tempora possum,) fuit Aristoteles, de quo sic breuiter Strabo. *Primus Aristoteles libros congregauit, & Ægypti Reges Bibliotheca ordinem docuit.* huic ætati proximus fuit Demetrius ille Phalereus, de quo iã nõ semel, cuius vitam Diogenes scripsit, quíque tot & tanta composuit, vt omnes sui temporis Peripateticos superauerit. Is fuit Theophrasti discipulus, qui ob eximias virtutes Atheniensibus præfuit annis decem, trecentisque sexaginta statuis æreis honoratus est: verùm damnato Phocione, ipse quoque licèt absens (vt testatur Plutarchus) cum Callimedonte & Caricle reus mortis pronuntiatus est. Addit Laërtius omnes illas statuas (vnâ duntaxat exceptâ) in eo furore aut ruptas, aut submersas, aut vẽditas fuisse. Quod cũ ille audiuisset, *At virtutẽ*, inquit, *cuius gratiâ illas erexerunt, minimè euerterunt.* Is fuit qui consilium Ptolemæo dedit vt sibi libros adhiberet pro monitoribus, vtique veritatem liberè suggere nihil reformidaturos: is cuius suasu volumina veteris Instrumenti ex lingua Hebræa in Græcam conuersa sunt à septuaginta Interpretibus: is, de quo Tullius [a] in Bruto, *Demetrius Phalereus eruditissimus quidem omnium horum, sed non tam armis institutus, quàm palæstra: itaque delectabat magis Athenienses, quàm inflammabat. processerunt enim in solem & puluerem, non vt è militari tabernaculo, sed vt è Theophrasti doctissimi hominis vmbraculis: hic primus inflexit orationem, eámque mollem tenerámque reddidit, & suauis sicut fuit videri maluit, quàm grauis; sed suauitate ea qua perfunderet animos, non quæ perfringeret, & tantum vt memoriam concinnitatis suæ cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum è quibus esset auditus.* hunc autem à Ptolemæo Philadelpho fuisse præfectum Alexãdrinæ Bibliothecæ incredibili Scriptorum omnium consensu proditum est, ex fide Aristeæ. Quod tamen Scaligero & Petauio mirum videtur; siquidem vera sunt illa quæ ex Hermippo Diogenes refert. Cùm Ptolemæo Soteri Lagi filio auctor fuisset, vt Eurydices filiis regnum relinqueret, prætérito Berennices filio Ptolemæo Philadelpho, post illius mortem à Philadelpho relegatum, ac postea aspidis morsu necatum esse. Sed aduersùs tot Scriptorum testimonia reluctari haud equidem ausim. Quare videndum ecquis coniecturæ nostræ locus esse possit. Ptolemæus Lagi filius adhuc superstes Ptolemæum Philadelphum filium in consortium adsciuit; testatur hoc Theocriti Scholiastes [b], ζῶν γὰρ ἔτι ὁ Σωτὴρ ἐκοινώνησε τῷ φιλαδέλφῳ τῆς βασιλείας, & Iustinus [c]. Itaque cùm Demetrius Ptolemæo

a de clar. or.

Scal. ad ann. 1734.

b ad Iliad. XVII.

c l.16.

Vide de tota re hoc loco Petauium.

Lagi filio charissimus esset, potuit Philadelphus patre superstite odium suum ad vlciscendi tempora reseruare, atque eodem tempore Bibliothecam illam adornans, eius curationem Demetrio Phalereo committere, quo extincto eandem Bibliothecæ præfecturam tradere Aristophani, qui poëtas plagij conuicit in ludis à Ptolemæo Musis & Apollini dedicatis, vti suprà diximus cùm de plagiariis. Post Demetrij Phalerei mortem successit in ea procuratione Callimachus historicus vsque ad Euergetem. Sub Ptolemæo Euergete eandem spartam administrauit Callimachi discipulus Eratosthenes Cyrenæus, qui primus vniuersum totius Orbis circulum CCLII. stadiorum esse prodidit, vnde & *orbis terrarum mensor* appellatus est. huic suffectus est Apollonius Rhodius, qui Aristonium poëtam Comicum successorem reliquit, vsque ad eius conflagrationem Cæsarianis militibus ignem conijcientibus.

Vitruu.l.7.in præf.

2\. Vir doctissimus vsquequaque Varro, præfectus est simili literariæ prouinciæ à Iulio Cæsare; de quo sic Suetonius [a]: *Inter alia magnifica quæ moliebatur Iulius Cæsar, de ornanda instruendáque vrbe destinabat Bibliothecas Græcas & Latinas quas maximas posset publicare, data Marco Varroni curâ comparandarum ac digerendarum.* fuit & *Pompeius Macer* ad idem munus adhibitus ab Augusto, de quo item Suetonius, *Feruntur & à puero*, inquit, *& ab adolescentulo Iulio Cæsare, quædam scripta & laudes Herculis, Tragœdia OEdipus, dicta, collectanea, quos omnes libros Augustus vetuit publicari, in epistola quam breuem admodum & simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas Bibliothecas delegauerat, dedit.* C. Melissus Grammaticus, is qui edidit nouum genus togatarum fabularum, quos *Trabeatas* appellauit, fuit præfectus ab Augusto Bibliothecæ in porticu Octauiæ. de illo sic Suetonius [b], *Spoleti natus ingenuus, sed expositus, qui cùm se gratum & acceptum in modum amici videret; quamquam asserente matre, permansit tamen in gradu seruitutis, præsentémque conditionem veræ origini anteposuit.* Conradus Gesnerus, cuius extant tam multa opera, Columbinam Bibliothecam procurauit. M. Antonius Sabellicus Criticus id muneris obiuit in Bibliotheca Cardinalis Bessarionis. Bartholomæus Amantius Ingolstadij humaniorum literarum Professor, & Petrus Apianus Mathematicus item Ingolstadiensis, præfuerunt Fuggeranæ. Ianus Laschares Rhindacenus Mediceã Bibliothecam instruxit & digessit, & Regiæ Francicæ præpositus est. De illo hæc refert Lilius Gregorius Gyraldus [c]. Ianum Lascharem vidimus & audiuimus sæpe loquentem multis de rebus doctè & acutè; hic primum diuersatus est Florentiæ, quo vsus est Laurentius Medices in construenda illa nobili & copiosa sua Bibliotheca, cuius etiam causâ eum per vniuersam Græciam & Asiam insulásque misit, ad conquirendos quosque optimos codices, quos pecunia redemptos habere posset. pòst eiectis Florentia Mediceis aliquandiu vagatus: verùm creato Pontifice Leone X. Romam accitus honestè apud Pontificem diuersatus est, adolescentésque ingenuos ex vniuersa penè Græcia Romam aduehi curauit, qui honestè alerentur & instituerentur tum Græce, tum Latine à doctissimis præceptoribus: demum post Leonis interitum à Fran-

Quintil.
a in Iul.

ibid.

Togatæ fabulæ habent aliquid seueritatis, & sunt inter cœmedias & tragœdias mediæ. Sen.ep.7.

b lib. de illust. Gramm.

Angel. Roccha pag. 91. Vtriusque sunt inscriptiones sacrosanctæ vetustatis.

c dial. de poëtis sui temporis.

ciſco I. Galliarum Rege ad Bibliothecam regiam, & Gymnaſium conſtituendum vocatus, &c. hic vna re diſplicuit, & reprehenſores multos Romæ habuit, quòd nimirum Virgilium vt artis ignarum Epigrammate proſcidiſſet. hæc ſat erunt vt quis animo informet quàm ſpectatæ, & eximiæ eruditionis & peritiæ linguarum eum eſſe par ſit, qui literariæ huic reip. præficitur. Certè ſi Bibliothecarius *librorum promus* eſt (vt eum Apuleius in Apologia vocat) eum omnino par eſt vniuerſos pariter ac ſingulos probè cognitos habere, vt cùm eos è cella promet, & ab conſulentibus interrogabitur, proferat quoque (vt loquitur Symmachus [a]) ex promptuario ſui oris & pectoris congeſtam ac coaceruatam multo ſtudio & lectione variam eruditionem.

Vincentius Riccardus in notis ad Cantica.

a l. 3. ep. 74.

Caput II.

Sacrarum Bibliothecarum Præfecti.

1.

FVisse ſitas celebrioribus Eccleſiis Bibliothecas iam ſuperiùs oſtendimus; & ex S. Athanaſio in narratione de perſecutione Arianorum in Eccleſia Alexandrina ſatis liquet; vbi accuſabat impios hæreticos non ſolùm direptæ illius ſacræ ſupellectilis, verùm etiam combuſtæ. Iiſdem machinis Eccleſiam ſubuertere conatus eſt Diocletianus, qui diſturbatis Oratoriis ſacros libros qui in illis aſſeruabãtur, etiam exuſſit. Locus autem deſtinatus ab Eccleſia cuſtodiendis libris, tribus præſertim nominibus (vti ego animaduerti) appellatum eſt, *Archiuia. Scrinia.* & *Bibliotheca.* Imò & dictum reperio, *Archiuium Bibliotheca Eccleſiæ.* Qui Bibliothecæ præerat *Bibliothecarius* vocabatur; eius officium fuit Bibliothecam procurare; conſeruare volumina & membranas; Pontificum bullas & diplomata, epiſtolas & decreta, erátque velut Pontifici ab epiſtolis, & ſecretis, & ſcribarum Apoſtolicorum princeps. Quantæ verò ſapientiæ & doctrinæ is eſſe conſueuerit Romanæ Eccleſiæ Bibliothecarius, argumento ſunt qui illud munus geſſerunt viri magni iam à pluribus ſæculis, pauculos ex iis recenſebo, vt ſuperiori capite fecimus.

Euſeb. l. 8. cap. 9. Bibliothecarius in vita Cœleſtini Papæ & Leonis & Bonifacij II. D. Gregor. in prol. 40. homil. Bibliothecarius in Gelaſio Papa.

2.

In primis *Gregorius II.* Romanus Pontifex quantus vir fuit? qui priuſquam ad illum apicem omni faſtigio excelſiorem eueheretur, Bibliothecæ Lateranenſis curam gerebat; & comes factus Pontifici Conſtantino Conſtantinopolim ad grauiſſima negotia acceſſito ab Imperatore Iuſtiniano iuniore in difficillimis quæſtionibus interrogatus cumulatiſſimè ſatisfecit. Sed & ipſe *Anaſtaſius* cognomine *Bibliothecarius*, qui hæc de Gregorio refert [b], quid hominis fuit, quàm doctus, quàm diſcretus, quàm gerendis negotiis idoneus, qui auctor eſt libri de Romanis Pontificibus Damaſo paſſim attributi. libellum illum verè aureum gemmeúmque, (vt loquitur Baronius [c]) *de magnificentia Conſtantini* optimo iure inſcriptum ex Archiuiis ſanctæ Romanæ Eccleſiæ in lucem edidit; miſcellam hiſtoriam è Græco in Latinum vertit; vitas Pontificum ſtylo complexus eſt, & à Ludouico Imperatore

Baron. ann. 310.

b in vita Greg. II. Baron. ann. 45.

c ann. 324. n. 21.

Occidentis missus est princeps legationis Constantinopolim pro coniugio inter ipsius filiam & Basilij Imperatoris filium natu maximum. Nunquid magnus vir *Augustinus Eugubinus*, & scriptor eximius? Is Bibliothecæ Vaticanæ præfecturam exercuit.

3. Non possum sine scelere omittere duos eidem Bibliothecæ Apostolicæ præpositos, adeóque non tam Bibliothecarios, quàm animatas Christi Bibliothecas, *Cæsarem Baronium*, *& Robertum Bellarminum Cardinales*, ambos tam excellentis & extraordinariæ scientiæ cum insigni sanctitate coniunctæ, vt de vtroque dicere meritò possim quod de D. Chrysostomo dixit olim S. Proculus [a]. *In verbis pretiosæ prædicationis, margarita; scriptura impolluta à Deo inspirata Bibliotheca; diuinæ thesaurus intelligentiæ, vehemens diluuium hæreticorum.* Non commemoro alios insignes viros eodem munere Bibliothecarij defunctos, ne actum agam: consulendi Ioan. Bapt. Cardona Episcopus Dersotanus de Pontificia Bibliotheca Vaticana; & Angelinus Roccha [b]. Solũ hîc moneo Bibliothecarios fuisse appellatos alio nomine *Cancellarios*; eo quòd vnus idémque præesset non solùm libris publici iuris factis, quales in Bibliothecis exponuntur; verùm etiam bullis, diplomatibus Pontificum, Ecclesiæ iuribus, dominiis, rescriptis, hæreticorum palinodiis, absolutionibus, denique omnibus chartis & instrumentis publicis pontificalibus. Munus istud non ita pridem diuisum est, ac *Bibliothecarius S. R. Ecclesiæ* appellatus, is qui Bibliothecam; *Cancellarius* verò, qui Archiuium, seu (vt locuntur) *secretariam* procuraret, atque vtrumque solis Cardinalibus demandatum. hæc de S. R. Ecclesiæ Bibliotheca.

4. Anastasius Bibliothecarius disputans de Bibliothecariis in notis ad Actionem secundam Synodi octauæ ab se in Latinam linguam conuersæ, fecit vt de Bibliothecario Ecclesiæ orientalis nonnihil dicam; hæc sunt eius verba, *Chartophylax* interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio Chartophylax apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos (nimirum nondum facta diuisione Archiuij à Bibliotheca, & Bibliothecarij à Cancellario) indutus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica cuncta prorsus obsequia; exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac propriè pertinere probantur officiũ; sine illo præterea nullus Prę-sulũ, aut Clericorũ aforis veniens in conspectũ Patriarchæ intromittitur; nullus Ecclesiastico conuentui præsentatur, nullius epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi fortè à cæteris Patriarchis mittatur; nullus ad præsulatum, vel alterius Ordinis Clericorũ, siue ad præpositurã monasteriorũ prouehitur, nisi iste hunc approbet & cõmendet, atque de illo ipsi Patriarchæ suggerat, & ipse præsentet. Hactenus Anastasius. Cuius officij insignia qui scire volet, adeat Theodorũ Balsamonẽ [c] eo aliquãdo functũ, vt ipse testatur, ex quo sumpsit Baronius quæ in hãc sententiã habet ad annum Christi DCCCCI. & DCCCCII. n. IX. & Gretserus [d]. nos cum illis hæc pauca. Habebat in sua potestate Ecclesiastica χαρτῶα δικαιώματα, literas in quibus iura & priuilegia Ecclesiæ continebantur: vnde & δεξιὰ τῦ Ἀρχιέρεως χεὶρ, *dextra manus Patriarchæ* appellabatur. Sedebat iudex causarum Ecclesiasticarum, vnde etiam

[a] orat. paneg.

[b] pag 54.

[c] iuris Græco-Rom. fol. 458. in quadam disceptatione matrimoniali.

[d] l. 1. comm. cap. 3. in Codini c. 1.

os & labra Patriarchæ dictus est, apud quem eo loco & numero erat, quo Aaron apud Moysem, & Baruch apud Hieremiam: eius inaugurario fiebat impositione manuũ, & appensione βυλωτηρίω, Buloterij, de pectore instar Aaronici rationalis, & traditione clauium: olim quoque aurea thiara insignitus prodibat; quod tamen Balsamonis ætate fieri desitum est. Tamen in festo Sanctorum Notariorum equitabat in equo Patriarchæ, &c. qua de re vide fusiùs Balsamonem & Photij Nomocanonem[a], & responsa Ioannis Episcopi Citri[b], Baronium & Gretserum suprà laudatos. Ego facilè mihi persuadeo hunc Chartophylacem fuisse quoque supremum Bibliothecarium, qui vnus & Archiuio & Bibliothecæ præsideret, haberétque sibi subditos plures administros tantæ omnes auctoritatis, vt Imperatores vix sibi fas esse putarent quidquam nouum & inusitatum moliri illis inconsultis; quos Bibliothecarios Leo Isauricus sacrarum imaginum infestissimus hostis cùm nec muneribus, nec minis potuisset suæ parti adiungere, furore percitus igne admoto omnes incendit, cum insigni illa Bibliotheca Constantinopolitana, de qua dicemus inferiùs, cùm de cladibus insignium Bibliothecarum.

a tit. 8. c. 1.
b l. 5. iur. Græc.
Const. Manasses, Zonaras, Glicas, Cedrenus, & alij.

Capvt III.

De ministris, & seruis Bibliothecariis.

Bibliothecariis seruis non annumero geminos *Vaticanæ Bibliothecæ custodes* quos Xistus V. adiutores Bibliothecario adhibuit, consiliarios, vicarios, viros graues, insigniter doctos, qui potius literarium otiũ cum dignitate tenerent, quàm illiberaliter & minùs ingenuè famularentur. facerem iniuriam quibusdam illustribus personis, qui procuratione illa ornati sunt; inter quos fuit Guillelmus Squillacensis, satis notus, cooptatus postea in Cardinalem & Bibliothecarium. Neque item seruorum numero accenseo *duodecim illos literarij Imperij Pares, vel Patres,* qui Bibliothecario Constantinopolitano assidebant, ab ipsis Imperatoribus maximo honore habiti. Ministros Bibliothecarios intelligo in publicis Bibliothecis *librorum correctores*, seu emendatores, quos barbarè *Reuisores* vocant, mercede conductos, atque non voluntario studio, sed ei quod vsus & bonum Bibliothecæ postulat à Bibliothecario addictos. Item *scriptores*, siue *librarios* Græcæ, Latinæ, Hebrææ, atque aliarum linguarum peritos: cuiusmodi sunt in Vaticana Bibliotheca, quorum officium est describere Codices, prout iussi fuerint à Præsidibus. *Ianitorem* qui non tantùm ianuæ, verùm etiam fenestris tempestiuè claudendis & aperiendis pro varia cœli dispositione inuigilet. *Versorem* qui statis temporibus Bibliothecam verrat, puluerem è libris & reliqua libraria supellectile excutiat. *Glutinatores, pumicatores, malleatores, ornatores, miniculatores*, quantum opus erit. De toto librorum ornatu consulendus Domitius Vlpianus apud Pignorium[c], hic habet quædam de seruis Bibliothecariis, quæ tu vix alibi reperies. Inter cætera elogiorum fragméta quædam ex quibus conficies, seruos quosdam ex proprio munere fuisse à Bibliothecis. Iam olim fuerunt à manu; qui proinde dicti sunt

1.
Cic. ad Att. l. 4.
Catull. ep. 1.
Tibull. l. 3. c. 21.
c de seruis pag. 115.
Suet. in Aug. c. 67.

Cic. l.1.fam. a l.8.c.1.

amanuenses; fuerunt *Anagnostæ*, seu *Lectores*. Plinius [a] Encolpium eius generis nescio quem plurimum amabat. *Encolpius quidem lector ille seria nostra, ille delitiæ, exasperatis faucibus puluere, sanguinem reiecit.* Fuerunt & *Notarij & Notariæ*, quorum magna commendatio in velocitate excipiendi fuit, de quibus elegans est Manilij carmen [b]. Hic & *scriptor* erit felix, cui litera verbum est,

b l.4.

Quique notis linguam superet, versúmque loquentis
Excipiens, longas noua per compendia voces.

Iustinianus epist. ad antecessor. §. illud autem. Quidam putant *sigla*, vel *siglas*, quod sint singulares notæ. Petrus Greg. Theol. l.16. de rep. à sigillo deriuat, quo literas obsignamus.

Hæ notæ compendiariæ erant interdum literæ singulares, quæ σίγλαι, vel sigla, vel σίγλα in iure dictæ sunt; videlicet primariæ cuiusque vocabuli literæ, (quas vulgò capitales vocant) quibus singulatim expressis ipsum totum vocabulum designatur, qua ratione qui scribebant, linguam manu facilè assequebantur, v.g. hæ quatuor literæ S.P.Q.R. *Senatum populúmque Romanũ* significant. hæ V.D.P.I.L.P. hanc sentẽtiam, *vt de plano ita legi possit.* Interdum non tam scribebant per singulares illas literas, quàm per quasdam alias notas, quarum vel vnica nonnunquam integram sententiam complectebatur; quæ ratio scribendi erat longè expeditissima, vt pro quatuor illis singulis quas suprà attulimus, alia nota ponitur idem significans, nimirum *Senatus populúsque Romanus*: itémque alia eamdem habens vim & significationem quam sex singulæ superiùs propositæ, vtramque exhibet Philibertus Monetus noster in pererudito libello qui inscribitur, *Abacus rationum Romanarum* [c]. Pulchrè D.Hieronymus [d]. *Iam demisso synthemate equus publicus sternebatur, & nobilem iuuenem punicea indutum tunica balteus ambiebat, & tamen ille apposito notario cogebat loqui quæ volebat edita, velox consequeretur manus, & linguæ celeritatem prenderent signa verborum.* Eusebius [e] meminit puellarum scitè & concinnè scribentium quæ ad manum eranr dictanti Origeni: eruditus ac præpes amanuensis solatium sanè ingens, & homini studioso inæstimabile temporis compendium, at rara auis in terris. De sui velocitate sic Ausonius [f],

c c.2. Vide Hermanum Hugonem l. de prima scribendi orig. c.18.
d ad Iulianũ.
e l 6 c.17. Hist Eccl.
f ep.125.

Puer notarum præpetum,
Tu sensa nostri pectoris
Vix dicta iam ceris tenes,
Et præpetis dextra fugâ
Tu me loquentem præuenis;
Quis, oro, quis dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furta corde in intimo
Exercet ales dextera? &c.

SECTIO II.

Quædam singularia quoad cultum & curam Bibliothecæ, siue Musei.

PRODERVNT specialia quædam monita quæ Bibliothecis curandis conueniant, si modò, quantum res feret, de illis breuiter.

CAPVT I.

Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto.

SI Bibliotheca (vti diximus) *hortus est*, conclusus sit; si *fons*, signetur; si *thesaurus*, abscondatur. Nam tanto amœnior erit, quanto secretior: facilè contemnitur quod cuiuis facilè obuium est. Volo idem esse ingenium viro docto, quod naturæ res pretiosissimas ab hominum oculis subducenti, vniones in imo mari abdidit, aurum in terræ visceribus, adamantes in rupium præcordiis. Si Bibliotheca est *Musarum ædes, adytum, sacrarium, penetrale*; sanctiora sacrorum tantùm initiati sciant; ad arcana illa soli admittantur. Dices, *Multi aperta transeunt, & abstrusa rimantur, furem signata solicitant; effractarius aperta præterit*. In multis verum est quod ais: at in Bibliothecis non ita; maius est periculum si passim omnibus pateant, quàm si paucis & rariùs: fortasse istius inconsiderantiæ & nimiæ facilitatis Tullium pœnituit hæc ad Sulpicium scribentem. *Dionysius seruus meus qui meam Bibliothecam multorum numorum tractauit, cùm multos libros surripuisset, nec se ægrè laturum putauit, aufugit.* Vidimus & molestè tulimus quosdam codices manuscriptos è pulcherrimo & politissimo pergameno fuisse valde deformatos hauddubiè à pueris amore miniatorum titulorum, & maiuscularum literarum quas forfice eximebant cum insigni labe voluminis: vidimus alios libros à canibus siue ludentibus, siue per imprudentiam in Museo inclusis fœdum in modum laniatos. Scimus alios fuisse non semel subreptos: de qua iactura si Alphonsum Aragonium interrogas, respondebit, & persanctè affirmabit, *malle sibi gemmas suas & vniones furto eripi, quàm libros qualescumque perire*. Quare consultum erit, vt eò pauci ingrediantur; ne præter talia incommoda & damna, etiam luto & sordibus conspurcetur. Parisiis quidam literatus, librorúmque ac Musei studiosissimus raros eò admittebat, nec nisi porrectis priùs crepidis holosericis, quas habebat in eum vsum paratas in vestibulo Bibliothecæ ne collutularetur. Si pauimentum huius ædis tale fuerit, quale suprà descripsimus, videlicet emblemate tessellatò pulchrè vermiculatum, profectò religio esse debebit illud cœno fœdare.

Marginalia: 1. — Sen. ep. 95. — Cic. l. 13. fam. ep. 77. — Panorm. l. 4.

CAPVT

CAPVT II.

Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.

1\. MOnet Flauius [a], Aurelianum Imperatorem inter cætera seuerioris militiæ præcepta statuisse, vt *militum arma tersa sint*: ego in libraria supellectile mediocrem ornatum, atque pro cuiusque dignitate & opibus elegantiam plurimum probo; munditiem verò in primis præcipio. Æneas Syluius [b] auctor est Alphonsum Regem Aragonum arcem Neapolitanam instaurare cogitantem indignè tulisse, quòd Vitruuij commentarios ad se in eum finem allatos intectos reperisset, qui quo pacto contegamur, edocuit: nec M. Tullij, nec eiusdem Vitruuij tumulum cùm alter à morte homines dicendo, alter à pluuia, scribendo protexit. hæc cura quàm iusta & consentanea sit, indicat solenne iusiurandum Essenorum apud Iosephum [c], qui expleto tyrocinio quando cum aliis sociis aggregabantur, Sacramento se adstringebant se conseruaturos ea volumina, quæ ipsarum sectæ sunt. S. Bonauentura [d] non solùm eam diligentiam in custodiendis libris inculcat; verumetiam in rem nostram & præsens propositum pleraque persequitur, quæ libet hîc exscribere. *Libros* (inquit) *mundè teneant, & honestè, a tactu libri cohibeant manũ, quæ licèt munda, quia tamen porosa, ipsum facilè inficit, & deturpat; & turpe est paginarum marginibus imprimere digitos, vel ipsos, vel certè laternam super librum legendo deducere; semper pannus si adsit, digito supponatur; alioqui ita cautè tangant & leuiter, vt tangentes quasi non tangere videantur librum superfluè apertum non teneant, vel incautè relinquant. firmacula libro paulùlum stricto sine violentia laxent & apponant, violentiam sonitus probat.* Tum hoc apophthegmate monita sua claudit, *Indignus est libro qui negligit custodire.*

2\. Vitandum tamen est vitium puerorum plus satis studentium librorum ornatui, lectionis verò & fructuosi vsus minùs solicitatorum. Gerardi Magni scita admonitio huc spectat. Videns quemdam habere librum satis bene paratum (inquit Thomas de Campis [e]) & quàm solicitè illum inspiceret, & complicaret, dixit ei; *potius habeo quòd me liber custodiat, quàm ego illum: seruire debet liber vtilitati legentis, non ad curiositatem intuentis.* Eodem conditus fuit sale D. Ludouici Francorum Regis lepos; ingressus in cuiusdam Cœnobij Bibliothecam, vidénsque magnum numerum librorum pulcherrimè complicatorum: *mallem*, inquit, *sordidatos*, vsu scilicet & accurata peruolutatione; nam præpostera res est, bellè & scitè compactos, literis phœniceis & aureis eleganter illuminatos, & exquisitis membranis cooperτos habere, eos tamen oscitanter euoluere. Elegantem illam desidiam, & desidem elegantiam notauit etiam D. Chrysostomus [f]. Plura Nigonius noster [g] in superfluum librorum apparatum & nitorem alienum ab ea paupertate quam Religiosi profitentur. Quod ad me attinet, mihi videtur procliuiùs peccari posse ab religiosis hominibus in librorum incuria, & eorum conseruandorum remissiore diligentia, quàm in curiosiore concinnitate: nam ferè fit, vt quæ communitatis sunt & publici, ea minore studio satagentur

a in Aureliano.

b de dict. & fact. Alph. & Panorm. l. 1.

c l. 7. de bello Iud. c. 7.

d p. 2. spec. p. 1. c. 4.

e in vita Gerardi c. 13.

Vmbert. t. 131. in c. 23. reg. Aug.

f Homil. de doctr. & correpr. in florib.

g in regul. 8. comm.

gantur, quàm quæ sunt cuiusque propria: & plus est periculi in libris distorquendis, oleo, vel atramento fœdandis, situ & puluere corrumpendis, sibi seu scribenti, seu sedenti substernendis, vngue, vel reflexâ chartâ notandis, aut alia iniuria afficiendis, quàm in exquisitiore eorum ornatu quærendo.

CAPVT III.

De priscorum librorum structura, ornatu, & conseruatione.

DEsideras Lector (vt video) hoc loco de antiquorum voluminum structura, ornatu, & conseruatione disseram. Actum agam, sed breuiter: tu si plura cupis, adibis Ramiresium & Raderum [a], Pontanum in Ouidium, Catulli interpretes, Pierium [b], Manutium [c] & passim alios. Itaque olim scribebatur quidem in foliis, at non (vt iam nostri libri sunt) dissectis & inter se compactis; sed solummodo in altera paginarum facie perpetuo ductu, quantum folij longitudo protendebatur vsque ad teretem quemdam bacillum, circa quem tota membrana voluebatur; vnde dictum *volumen*: & quia complicatâ membranâ ille cylindrus erat medius, ideo *vmbilicus* dictus est; item quia extremæ paginæ adglutinatus erat, ideo sæpe *vmbilicus* ponitur *pro libri fine* atque *extremo*. 1.

a in l. 1. Mart. ep. 67.
b l. 34.
c l. 3. fam. ep. 7. & lib. 3. ad Quint. ep. 1.

Ohe iam satis est, ohe libelle
Iam peruenimus ad VMBILICVM.

Huius bacilli, seu vmbilici capita, siue extremæ partes ornabantur auro, argento, ebore, gemmis, dicebanturque *cornua*. librorum tituli pingebantur minio ad elegantiam, quam in rem videndus Causabonus in Persium; & quid *cera miniatula* Ciceroni, quid Vitruuio *cera ex milto*, quid Turnebo *rubrica, synopis* apud veteres Iurisconsultos*. hæc de structura & ornatu.

*Vitruuij interpres, Daniel Barbarus in cap. 3. l. 9. in fine Cic. ad Att. . 16 ad Dolab. l. 15. Turneb. l... cap. 5.

Vt diu conseruarentur à carie & tineis, lini solebant succo, siue oleo cedrino, quo peruncta materies nec tineā, nec cariem sentit, vt testatur Plinius [d]. hæc est causa cur libri Numæ post annos quingentos triginta quinque quàm conditi erant, integri reperti sunt: hinc elegans distichum Ausonij ad libellum, 2.

d l. 16. c. 39. l. 13. cap. 5. & 16. c. 39.

Huius in arbitrio est, seu te iuuenescere cedro,
Seu iubeat duris vermibus esse cibum.

Hinc cedrus posita pro immortalitate apud Horatium *in arte*,

——speramus carmina fingi
Posse linenda Cedro.

& Persius,

——an erit qui velle recuset
Os populi meruisse, & cedro digna locutus.

huic arbori hæc virtus inest, vt viua corpora corrumpat, mortua incorrupta seruet. Quamobrem à nonnullis νεκρῶ ζωὴ appellata est.

 Alia

Alia ratio & modus librorum conseruandorum fuit, vt non tam perungerentur succo cedrino, quàm reponerentur in tabulis cedrinis. Alius, vt cooperirentur tabulis quibusdam purpureis, sericis alteriúsque coloris, aut generis: hæc inuolucra, seu membranulas quibus libri inserebantur, vt conseruarentur diutiùs à pulueris & temporis iniuria,
a ep.8.l.4 & ep.5. Tullius [a] *sittybas* vocat, Paulo Manutio interprete,

Tibull. *Lutea sed niueum inuoluat membrana libellum.*

item quibusdam loris ligabantur, siue claudebantur, de quibus Catullus [b], *Noui umbilici lora rubra*; quæ omnia proderant ad librorum
b ep.22. perennitatem, adeóque ad ornamentum: sed de re trita plus satis. Vnum non omiserim quod Antonius Thylesius libello de coloribus capite primo refert. Ex antiquis nonnulli (inquit) vtalterum Homeri opus propter cædes, de quibus ille Poëta loquitur, colore exornabant sanguineo; sic Odysseam vbi idem Vlyssis maritimos errores scribit, membrana cærulea contegebant.

Capvt IV.

Librorum communicatio, mutuatio.

1\. CVm Ptolemæus Philadelphus missos ad sacros se libros Hebræorum, quos per literas petierat, non intelligeret, atque iterum aliis datis literis interpretes flagitaret, sic epistolam orsus est, *θησαυρῷ κεκρυμμένῳ, καὶ πηγῆς ἐσφραγισμένης τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις, occulti thesauri & obsignati fontis quæ vtilitas?* hæc causa Iudæis fuit mittendi septuaginta duos Interpretes, qui vetus Instrumentum in Græcam linguam con-
c l.1.ep.399. uerterent. D. Isidorus Pelusiota [c] simili dicto Candidum quemdam carpit, qui multos domi habebat libros ornatissimo & speciosissimo quodam ordine dispositos, nec tamen iis vtebatur, aut aliis vtendos concedebat; vocat enim illos *θησαυρὸν ἀνωφελῆ καὶ ἄχρειον, thesaurum inutilem & nullius frugis*, è quibus tamē petatur laurus velut è mustaceo. Sunt quidam *βιβλιοτάφοι*, seu *librorum defossores, litterarij polypi*, qui vbi librum aliquem tetigerunt, ita illum tenent, vt nunquam dimittant, potiúsque impetres à Charonte vnos manes quos transuexit, reuehat, quàm vt vnum librum ab istis hominibus commodatò accipias, licèt interdum scientiam in iniustitia detineant, síntque affines Simplicio
d l.1.ep.127. illi Monacho, quem S. Isidorus Pelusiota [d] his verbis castigat. *Plurimos libros vt audio, emisti, atque opinione locuples os eorum lectionem ignorans, atque idem faciens quod ij, qui frumentum comprimunt, ac tineas alunt: nam libri quoque tinearum patres & nutritij fiunt, cùm vinciuntur; quare aut opibus tuis vtere, aut ingentem eruditionem ne lede. Nimirum hic quoque comicios sales colligens dum librorum corruptor, aut librorum sepulchrum, aut tinearum altor appellaris, atque coram Deo accusationem congerens, vt qui ingens vtilitatis talentum occultaris*, &c. Illiberale istud hominum genus sale & acero, vt meretur, egregiè lauat & perfricat Franciscus Petrarcha, præsertim cùm isti homines non aliter vtuntur

suis

ſuis libris quàm gryphes auro cui ſemper incubant. *Sunt, inquit, qui quidquid ſcriptum domi habent noſſe ſibi videntur, cúmque vlla de re mentio incidit, Hic liber (inquiunt) in meo armario eſt, hoc tantùm idque ſufficere opinantes, quaſi ſimul in pectore ſit, elato ſupercilio conticeſcunt. Ridiculum genus calle alio niti oportet vt ex libris gloriam quæras, non habendi, ſed noſcendi, cerebróque, non armario concludendi ſunt. alioqui vel libraria publico, vel armario ipſo glorioſior nemo erit.* Tum addit quod præcipuè eſt huius loci. *hi libros in vinculis tenent, qui ſi forſan erumperent, & loqui poſſent, ad iudicium te priuati carceris euocarent. Nunc flent taciti, multa quidem nominatim illud quod perſæpe vnus iners affluis auarus, quibus multi egeant ſtudioſi.* hæc quæ retulimus, & ea quæ afferemus, videntur innuere tenacitatem hanc librariam proprium vitium eſſe illorum hominum, qui (vt ait ex Pythagora Vmbertus [a]) *armarium doctius habent quàm pectus*, volunt tamen audire in vulgus docti; quod ſe faciliùs conſecuturos ſperant, ſi quemadmodum imperiti tonſores multa ſpecula & multas forfices proponunt, cùm ſæpe periti eiuſdem artis vix aliud inſtrumentum habeant præter nouaculam vnam, vnas forfices, vnum ſpeculum; ita illi magnam librorum multitudinem, penè dixi incommunicabiliter aſſeruent; tantúmque ſibi adimi de opinione & fama eruditionis arbitrantur, quantum librorum de Muſei ſui forulis demptum erit. a c.136.in c.23.reg.S. Aug.

2. Mihi equidem fuit coniunctio & ſatis intima neceſſitas & vſus cum viris verè doctis; at inter eos reperi neminem qui libros mihi vtendos non facilè præbuerit, illico ad minimum nutum non miſerit; plures, quàm qui opus erant, peramanter non obtulerit. Nec fortaſſe mentiar, ſi dixero ſordes illas literarias & illiberalem librorum cuſtodiam poſſe interdum oriri ex auaritiæ cuiuſdam fonte eò ſanè turpioris, quò ad animi bona propiùs ſpectat. Certi quidam Timones ſunt, qui tabeſcunt aliorum bono, & alieno incremento ſibi decreſcere videntur; cuperent exſculpi omnibus oculos intelligentiæ, vt inter cæcos regnarent luſci: vel certè, quia & ipſi cæci ſunt & indocti, vel cæteros eſſe ſibi ſimiles. Rem acu tetigit Lucianus hac illos ſimilitudine ſubſannans. καὶ σὺ τοίνυν ἄλλῳ μὲν δεηθέντι χρησείας, ἂν τὰ βιβλία χρήσαιο δ᾽ αὐτὸς, οὐκ ἂν δύναιο· καὶ τοι οὐδ᾽ ἔχρησας οὐδενὶ βιβλίον πώποτε; ἀλλὰ τὸ τῆς κυνὸς ποιεῖς, τῆς ἐν τῇ φάτνῃ κατακειμένης, ἣ οὔτε αὐτὴ τῶν κριθῶν ἐσθίει, οὔτε τῷ ἵππῳ δυναμένῳ φαγεῖν ἐπιτρέπει. *& tu alij quidem cui vſus eſſet commodare librum certè poſſes, ipſis vti non potes, tametſi nulli commodaſti vnquam, facíſque hoc tantùm quod canis in præſepe, qui cùm hordeo non veſcatur, equum tamen volentem paſci haud ſinit.* Horatius non abludit [b]. b l.2.Serm. Sat.3.

———vter eſt inſanior horum?
Si quis emat citharas, emptas comportet in vnum,
Nec ſtudio citharæ, nec Muſæ deditus vlli.
———Quid diſcrepat iſtis
Qui numos aurúmque recondit neſcius vti
Compoſitis, metuénſque velut contingere ſacrum?
Si quis ad ingentem frumenti ſemper aceruum
Porrectus vigilet, cum longo fuſte, neque illinc

Audeat esuriens dominus contingere granum.

Certè admodum illiberalis & sordida librorum auaritia est, & ferè eorum duntaxat propria, qui nec illis vti sciunt. haud ita me amo, vt aliquem inter doctos mihi vindicem locum: tamen puto me habere cum illis hoc commune vt libentissimè libros qui penes me sunt commodem: neque mihi conscius sim vnquam vllum recusasse cuiquam petenti: adeóque vehementer odi illam malignitatem, vt bis térque cum voluptate perlegerim Cælij Calcagnini Epistolam ad Comitem Thomam Calcagninum nepotem suum, qua reprehendit nescio cuius siue inuidam, seu vanam, seu sordidam illiberalitatem. Eam obiurgationem hîc repræsento totidem verbis, vt eos etiam feriat, & castiget qui simili labe infecti sunt.

l.2.ep.12.

CÆLIVS CALCAGNINVS COMITI THOMÆ CALCAGNINO NEP. S.

3. *Quòd is quem tu rectè βιβλιοτάφον appellasti, inepta vsus excusatione recusauerit nobis vetustum Demosthenis codicem accommodare, tu minimè irascendum homini tam malè officioso putas: & eius quasi patrocinium tuis literis suscepisti, existimans thesauros condi oportere, & tunc mysteria esse desinere cùm promulgantur: denique si hoc vitium perexiguum esse contendis, & de quo minimè amicitiam rescindi deceat. At contrà (mi fili) sentio, tibique tam peruersam opinionem (si modò ea opinio est, & non potiùs ironia) nullo modo velim probari, qua vrbanitas & beneficentia mutuaque inter homines societas tollitur. Quid enim fœdius, quàm vnde tu nullum detrimentum referas, alteri nolle accommodare? Quid verò tu appellaueris nisi inuidentiam, & pessimi animi testimonium? An non isti libenter (si eis liceat) solem de mundo sustulerint, ne cæteris affulgeat animantibus, indigni prorsus vita atque hoc communi æthere, qui rem tam præclaram, id est, humanitatem liberalitatémque prodant, & quantum est in ipsis, è consortio humani generis depellant. At tu thesauros condendos putas; hoc etiam putant auari homines. at ego pretiosissima quæque ad vtilitatem mortalium nata, aut inuenta in communem maximè vsum puto esse prodigenda, vt omnibus plurimum prosint. Nam Musicæ absconditæ quæ demum vtilitas? vt est in prouerbio. Et quænam alia ratio summum illum æuiternum opificem rerum conditorem illexit, vt tot mari terráque animalia, vt tam eximiam orbis molem strueret, nisi vt bonitatem munificentiámque suam largissimè omnia experirentur? cuius exemplum nos homines inter cuncta ingenio & ratione honestatos maximè decet imitari. Mysteria verò semper mysteria sunt, modò in aures prophanas non instillentur. Demum quod perexiguum vitium putas, ego maximum iudico. Nam quid honesti ab eo expectari potest, qui absque vllo suo incommodo præsidia ingenij amico denegarit? Apud Athenienses scimus non parricidas, non plagiarios, non depeculatores publicæ execrationi, qua singulis annis solenniter vtebantur, fuisse obnoxios: sed eos qui vel roganti viam ostendere vel lumen de lumine accendere, vel aquam ex profluente præbere recusarent. Prudenter scilicet existimauerunt eum nihil sceleris, nihil flagitij in homines non admissurum, qui res tam obuias, támque illaboratas denegasset. Ad summam putato infelicis*

inauspicatique ingenij, ac sibi parum confidentis esse ea abscondere, quæ vel ad publicam vtilitatem fortuna exposuit, vel natura genuit, vel Deus erogauit. Bene vale.

Hæc quidem labes in omni homine penitus fœda est, inhonesta, indigna; verùm in homine religiosam paupertatem professo planè non ferenda. multa in hunc locum loculentè collegit Nigronius noster[a], quem per otium consulere poteris. habet inter cætera vnum, aut alterum, quod vel pudorem, vel metum & religionem iniicere possit; quamquam de grauitate culpæ hîc nihil statuo, cùm nec ipse definire quidquam voluerit. Aluarus Pelagius Episcopus ex ordine Minorum, ante annos trecentos Iuris Canonici consultissimus, & Theologus insignis, Ordinis sui collapsam disciplinam deflens sic ait[b]; *Libros & res alias quibus non vtuntur, aut senio, aut infirmitate grauati, aut quia tunc in eis studere non habent, aut quia vadunt aliò, & ibi libros & res dimittunt sub sua clausura, aut quia eos duplicatos habent, suis fratribus præstare nolunt, & sic verè sunt proprietarij, & peccant mortaliter: nam ex quo libro, aut alia re non vtitur Religiosus in præsenti, vel in proximo modico non vsurus est, ille liber, vel res, id est, vsus eius rei competit alteri Religioso vti volenti, quia vsus communis est.* Quàm graue id sit, S. Bernardinus Senensis[c] satis indicat, cùm illud refert inter casus quos *Reservatos* vocant. Sanè non modò scripta in Codice iuris, verùm etiam innata est hæc lex, *vt quod tibi nihil, aut certè parum nocet, & alteri prodest, facilè concedendum est.* Et Cassiodorus, *Non debet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum.* mittamus Aspendios citharistas qui sibi solis canunt. Laudemus potiùs liberale ingenium illorum qui libenter fecere aliis suorum librorum copiam, similes *Cosmæ* illi cui cognomen *Scholastici*, de quo est mentio in prato spiritali. Is multitudine librorum locupletissimus erat, facilèque in hoc genere opum superabat omnes, verùm tanto dignior erat illis diuitiis, quanto meliùs nouerat earum vsum extendere ad plurimos, quibus libenter & beneuolentissimo animo accommodabat. Ego in hoc genere nihil fingere animo possum humanius, nihil nobilius, quàm id quod sæpenumero expertus sum Madriti. Degit in hac vrbe regia D. Gilius Gonzales de Auila, Chronologus Regius, qui doctior an humanior sit, vix scias: multiplex doctrina in eo quidem eximia est, temporum verò incredibilis; argumento sunt varij illi commentarij quos edidit, edítque; testes verò quotquot eum nouere literati omnes. Ego viri laudatissimi fama permotus eius cognoscendi studio exarsi: eâdem porrò ipsâ die, qua vel primò illum inuisi, nec solùm inexhaustam historiæ cognitionem sum demiratus, verumetiam quam verbo vix satis expressserim humanitatem; nam & libros quos selectissimos habet, non tantùm mihi vtendos obtulit, sed obtrusit omnes: tum de quibusdam rebus postea consulenti tanto animi candore respondit sine vlla exceptione temporis, vel laboris, vt eius cor omnium Musarum eliquata ingenuitate imbutum esse putes.

4.

a in reg. 8. comm.

b l. 2. de planctu Ecclesiæ c. 64.

c in casib. reseru. n. 7.

l. 2. ff. de aqua pluu. arcenda.

l. rescripta. C. de prec. Imper. offer.

Ioan. Euiratus in prato spir. c. 172.

Eadem rursus commodandi difficultas nasci posset in aliis ex mixta superbiæ inuidia, adeò vt non suos tantùm libros comprimant, ne eorum vtilitas & fructus ad alios quoque perueniat; verùm etiam si quæ 5.

exemplaria eiusdem argumenti alibi sunt, ipsi ea libenter redimerent vniuersa, vt eorum vsum omnem cæteris eriperent, & fruerentur soli. O pestes hominum! qui sicut laude aliena tabescunt, ita aliena tenuitate & inopia se crescere arbitrantur. In re affini hanc prauæ mentis affectionem Lactantius in quibusdam Philosophis reprehendit: *Philosophi sic virtutem humano generi datam amplexabantur; tam inuidi, vt si velint deligare oculos, aut effodere ceteris ne solem videant.* Quàm comiter & generosè Zozimas (ille de quo Raderus in viridario Sanctorum parte 3.) se gerebat in commodatione librorum qui vel in furto sibi ablatis adeò æquum ac facilem se præbuit, vt ex eo quod narraturus sum intelliges. Commisi (inquit Zosimas) Notario cuidam scitè & eleganter characteres formanti, qui tamen erat Monachus, vt mihi sacrarum literarum volumina describeret: absolutâ operâ misit, qui mihi nuntiaret laborem esse peractum, curarem per aliquem, si videretur ad me deferri. & audiit hoc quidam de cœtu Fratrum, & profectus ad librarium meo nomine, exigit libros & auertit. Ego ignarus facti misi ex domesticis quempiam cum literis & tabula rationum, vti reciperet Biblia descripta. Notarius animaduersâ alterius qui scripta auerterat, fraude, indignatus se tam fœdè circumuentum. Ibo, inquit, & reum postulabo duorum criminum, quòd ita in me illuserit, & rem alienam abstulerit. Quod ego cùm intellexissem, misi qui diceret amanuensi, Non ignoras mi frater, sacras literas eo nomine comparari à nobis, vt inde charitatem, modestiam, & mansuetudinem discamus. Quòd si nobis vsus Bibliorum pariat contentiones, non cupio librum vllum, ne altercari cogar, famulum Dei non decet litigare, en ego lubens libri iacturam faciam, dummodo alteri ob hanc causam ne molestus sis. Idem Zozimas memor olim huius senis (cui volumen ab altero vicino fuerat clam subductum, dicebat haud ignorasse quis ille esset, qui codicem furto sublegerat, nec tamen vnquam ab eo reprehensum) quin imò contentiùs pro eo laborasse, quod diceret fortè illum magnopere indigere. Quæro abs te; poscenti commodatò librum negasset, qui nec furto sibi ablatum repetiit?

Matth. Raderus c. 2. n. 5.

6. Duo solent vulgò excusare qui vitio illo laborant quod insectamur. Queruntur vel sibi omnino libros non reddi, vel labefactatos restitui. Bene mones quisquis hoc causaris: & tu, quid in hac re agendum sit, accipe. Nemo vnus, quicumque tandem ille sit, librum commodatò efferat è tuo Museo, quin priùs suum nomen, diem, & librum quem effert, in tabula ad id proposita scriptum relinquat, vt cum eo, vel cum aliis ad quorum manus fortè perueniet, agere possis ex chirographo, & prolatis tabulis. Tum intra mensem, v. g. se relaturum eodem scripto promittat; si non restituit ad diem, debitorem interpellare non erubesces: si fidem fallit, & promissum non præstat, tuum erit cauere ne iterum fallat: si ad diem repræsentatur, verùm vsu leuiter subtritus, paulò decoloratior; haud proinde stomachaberis: vix enim fieri potest, vt quis libro quantumuis consideratè & decenter vtatur, quin aliquantulum deterior & absoletior fiat; vsu enim & attritu necesse est rem omnem consumi; sed statue apud animum tuum, damnum illud quod forte tuo codici

dici illatum est cumulatè sarciri obligatione, & debitione gratiæ qua tibi illum deuinxisti. Si fœdum in modum deturpauit, lacerauit, atramento, oleo, aliterve inquinauit: haud propterea quamprimum fontes tuæ benignitatis & vrbanitatis velut indigno occludendos censeo; quia eiusmodi casus euenire per imprudentiam interdum possunt circumspectis vel qui maximè; perge porrò: crede mihi, plus illi dolebit, quàm tibi, si gratus est: atque hunc in modum magis illum tibi obligas, quàm valere possit tuus liber: si per supinam negligentiam quid eiusmodi accidere animaduertis: tum verò luat, & discat qui rem aliquam vtendam poscit, solicitiùs esse conseruandam quàm propriam; ac tegumento aliquo idoneo cauendum esse acceptis commodatò voluminibus. Et si forsan aliquid insignioris damni illis illatum sit; alios recèns emptos nouósque & integros pro corruptis, vel insigniter detritis reponendos esse, ex mutuæ vrbanitatis legibus.

Hæc duo quæ causari solent qui grauarè aliis suos libros accommodant, habent aliquam speciem legitimæ excusationis, vereor tamen ne plerumque illa tenacitas oriatur ex auara & sordida quadam indole nonnullorum, qui ita rebus suis incubant, vt auro gryphes, & ex propriæ naturæ vitio sunt ad largiendum restricti, nesciunt quid sit liberalis voluntas gratificandi. nesciunt quid sit de aliis promereri, multo minùs quid sit se in alios profundere; nec de nomine quidem eam virtutem norunt, quæ se totam in alienas vtilitates porrigit & explicat. *Veri polypi* qui si quidpiam semel mordicus apprehenderint, illud tam tenaciter complectuntur, vt morsum nunquam resoluant. Daniel Abbas apud Cassianum [a] codices enumerat inter ea quæ quidam religiosam paupertatem professi, necdum libri vitiosa illa ad auaritiam propensione quam secum in Cœnobium intulerunt, *iis quibus vti necesse est,* inquit, *propensius habere student quàm cæteri, vel excedunt diligentia modum peculiariùs ea attentiúsque custodiunt, & ab illorum contrectatione defendunt, quæ vniuersis fratribus deberent esse communia.* 7.

a coll. 4. c.21.

Capvt V.

Quid statuendum de variis notis quæ appingi libris consueuerunt à lectoribus.

Hvc pertinet quæ habet D. Epiphanius [b] de obelo, lemnisco, & hypolemnisco; huc quæ de bene multis notis D. Isidorus [c] prorsus eruditè; huc quæ D. Augustinus [d] & D. Hieronymus [e] de asterisco, & obelo, eò te amandamus quisquis curiosiùs ista desideras; nos, quia hoc libro de cura & conseruatione librorum disputamus, putauimus esse præsentis instituti statuere quid hæc librorum cura hac in parte fieri patiatur, & quid à nonnullis studiosis hominibus factitatum sit. Mitto quæ habet Laërtius [f] disputans de notis appingi solitis Platonis Philosophi libris, quia non tam à lectoribus apponebantur studij priuati gratiâ, quàm ab editoribus ad publicam vtilitatem. Dum tu passim 1.

b de pond. & mens.
c Etym. l. 1. c. 21. & seq.
d 18. de ciu. c. 42.
e in præf. Paral. & in Iob. & in ep. 135.
f l. 3.

ex

ex veterum lectione animaduertes consueuisse iam olim homines studiosos sui alienive profectus cupidos apponere aliquas notas in libris quos sibi aliisque legebant, tum locis illustrioribus indicandis, tum iis, qui vitiosa essent, censurâ notandis; ego interea duo perficiam: primo loco attingam *Eclogica*, hoc est, ea quæ quisquis sibi ad vsum eximit; deinde dicam de *notis censoriis*: & de vtroque quod videbitur statuam.

2. *Mittam tibi libros*, inquit Seneca, *& ne multum operæ impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, vt ad ea ipsa protinus quæ probo & miror accedas.* Refert nescio quis veteres solitos fuisse appingere ad marginem aurei alicuius dicti quod inter legendum reperissent, geminum *L L.* quo significarent, *locum laudabilem.* Pandolphus Collenucius (Calcag. ep. 10.) vir multæ eruditionis, *sinopide* allinebat præclara gesta, quæ ad virtutes pertinebant; quæ ad vitia morbósque, *atramento*; quæ ad herbas, arbores, fruticésque, *silaceo*; quæ ad medicamenta & metallica, *ferrugine.* Alij ad præsidium memoriæ in margine librorum quos legunt turriculas, manciolas, columellas, & id genus alia sigillaria, & quasi symbola tesserásque effingunt, quæ rerum quæsitarum imagines è memoriæ promptuario facilè reuocent. Alij cùm incidunt in locum illustrem, asteriscos pingunt; cùm aliquid rotundè & magnificè dictum, circulum apponunt; cùm aliquid pium & moribus informandis idoneum, crucem; cùm in rem bellicam, ensem, vel scutum, cùm alia huiusmodi obseruanda inueniunt, versibus lineas subducunt, vel manus pingunt; vel etiam (quòd planè malum est, & libris iniuriosum) notas vngue imprimunt. Alij (quod se facere consueuisse testatur Calcagninus [a]) per compendium omnia in margine se ponunt quæ digna sunt animaduersione, & si quæ inter pulchra, sunt pulcherrima, ea quasi coryphæa & optimatia in summa marginis coronide. hinc eam vtilitatem sibi natam ait, vt vel semihoræ spatio multa posset volumina recognoscere. Alij chartæ frustulum vnguis magnitudine saliua madefactum applicant margini libri quem legunt è regione loci laudabilis quem excepturi sunt, tum verò id faciunt, præsertim cùm non est in promptu codex animaduersionum. Alij lóco illius chartæ madefactæ inserunt margini quasdam è pergameno velut lingulas quibus rem exscribendam designant. quod in hac parte consentaneum videtur, paucis indico.

a ibidem.

3. Primùm quidem compendiola illa, asteriscos, manciolas, circulos, enses, lineolas, & alia id genus, ego haud facilè apponi libris velim; quia si loca insignia postea exscribuntur in codice (vt facere operæ pretium est) geminus erit labos, & temporis iactura non leuis, neque eiusmodi notæ magnopere aliis profuturæ sunt; *suum enim cuique palatum est, nec idem sapit omnibus æqualiter*, præter alias rationes, quæ cuilibet mediocriter in libris legendis versato facilè occurrent. Tentaui aliquando, inquit Cælius Calcagninus, Plinij naturalem historiam in epitomen reuocare, quando eius auctoris mira semper cupidine exarsi; sed rem sine controuersia ridiculam feci, qui omnem ferè Plinium exscripserim. Quomodo igitur in compendium rediges similes libros primæ classis & commendationis, in quibus ferè continuum est, quod

excerpas

excerpas & annotes? Quo ad madefactæ illius chartæ frustula quæ video apponi à multis, & quod pertinet ad illas singulas è pergameno, has probo, illa respuo; quia humor fœdè contrahit, maculat, & corrumpit libros: neutrum tamen probo, quando in ipso loci vestigio & momento temporis poteris ea quæ tibi placent exscribere. hac de re iterum libro quarto. In primis autem nunquam libri folium reflectes, vel vnguem imprimes. Si locum vbi legere desieris, vel vbi obseruare aliquid voles, indicare opus erit, id facito leui plagulâ chartæ interiectâ, vel aliis modis qui librorum incolumitati non officiant. hæc de primo quod proposuimus.

Venio ad notas censorias quæ fieri consueuerant, vel *cancellando*, seu 4.
transuersis lineis tanquam cancellis inducendo, & (quod dixit Horatius) transuerso calamo signũ (damnationis) apponẽdo; vnde forsan vox *Cancellarij* nata est, quòd edicta malè scripta cancellet, id est, lineas atramentarias transuerso calamo ducat, vel quòd perperam concessa à Principibus circumscriptis fraude supplicium hac nota improbet.

Interdum *liturando*, vt loquitur Sidonius Apollinaris [a], siue litura coërcendo, vnde deridiculum Tullij iocantis in Verrem [b], *Videtis extremam partem nominis caudam illam verris tanquam in luto demersam esse in litura?*

a ep 9.l.8.
b act.11.in Ver.

Vel (quemadmodum dixit idem Sidonius [c]) *peremptorijs rubricis abolendo*. in quam sententiam animaduertendum est verum quidem esse, non solùm inscriptiones & elegantes titulos fieri consueuisse rubricâ, hoc est, minio, siue cinnabari; sed etiam Imperatores Constantinopolitanos eo colore nomen suum diplomatis subscripsisse, siue ille purum minium fuerit, siue cera miniata, vt aliis placet, quam Cicero *miniatulam*, Vitruuius *ceram ex milto* vocat; & in Notatij βιβλιοχάφῳ supellectile, erat *cera alba*, & *cera miniata*: fuit verò adhibitum illud encaustum & purpurea illa scriptura ex cruore muricis, siue conchilij, tum ad maiestatem Principis, tum etiam terroris causâ literis sanguineis necem improbitati minitantibus.

c l.8.
Casaub in Pers. Sat 5.

——— *Dicant cur condita sit lex*
Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minetur
Quæ prohibet peccare reos.

hinc factum Draconis, leges suas scribentis sanguine. licèt fuerit frequens hic vsus minij, siue rubricæ, aut purpuræ in scribendo: tamen veteres eodem colore fuisse vsos in suis censoriis animaduersionibus *peremptoria illa rubrica* Sidonij docent; & Cicero apertè significat, cùm ait, se *miniatulas cerulas Attici extimuisse*, id est, rubricam illam, qua loca in ipsius scriptis corrigenda annotabat. σπογγιάσματα Hesychius vocat, & cum eo Critici rubeas illas notas appellant quas apponebant libris abs se recensitis.

Leo Imp. l. 6. C. de diu. rescr.
Constant. Man. in ann.
Turneb. l. 4. c. 5. ex veteribus I.C.
Prudent. l. 5. contra Symmachum
Plut. in Solone.
Pontan. in l. 1. Trist.

Spongia inducendo, siue *delendo*, quod Cicero [d], Liuius [e], & Apuleius *spongia effingere* dixerunt; quæ locutio ita inualuit, *vt spongiam circumferre*, vel *spongia mederi*, idem sit ac censorem agere, & censuram imprimere. Ortum ex Aristide [f] prouerbium, *Si quid nugati sumus*, inquit, *nihil opus erit Stesicori palinodiis, nimirum σπόγγος ἰάσεται, medebitur spongia*,

d pro Sest.
e l. 39.
f in quadam orat.

quæ libro sexto Epigram. appellatur ἀκεσφὶν πλαζομένες χαρίδος, *styli errantis medicina.* Martialis seruum suum deferre ad Faustinum iubet epigrammata his verbis,

Curre, sed instructum comitetur pumice librum
Spongia, muneribus conuenit illa meis.
Non possunt nostros multæ Faustine lituræ
Emendare iocos: vna litura potest.

Pumicem mittit ad poliendas frontes libelli nondum rasas; *spongiam*, ad castiganda carmina. Vsus autem spongiæ pro gemina scribendi ratione duplex fuit, quemadmodum eruditè obseruat Hermanus Hugo [a]: interdum tota spongia imbuta erat atramento literis nigrâ liturâ inducendis: interdum cùm scribebatur in pugillaribus, & gypso, vt hodieque mos est, adspersâ duntaxat saliuâ. Vtrouis modo spongiam cum Varrone *deletilem* appellaueris. est enim

Vtilis hæc quoties scripta nouare voles.

Scitum est & elegans Augusti responsum quod præter Suetonium [b] refert Macrobius [c] in hunc modum: Aiacem tragœdiam Augustus scripserat, eandémque quod sibi displicuisset, deleuerat: postea Lucius grauis tragœdiarum scriptor interrogabat eum, quid ageret Aiax suus, & ille, *in spongiam* (inquit) *incubuit*; allusit Imperator ad Aiacis necem qui furore percitus incubuerat gladio. Suetonius [d] in Caligula morem innuit malorum scriptorum spongia delendorum. *In Gallia Lugdunensi* (inquit) *miscellos ludos edidit, sed & certamen Græcæ Latinæque facundiæ: eos qui maximè displicuissent, scripta sua spongiâ linguáve delere iussit, nisi ferulis obiurgari, aut flumine proximo mergi maluissent.* illud flumen est confluens Rhodani scilicet, & Araris, iuxta Athenæum Lugdunense: metu illius pœnæ Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram pallebat, vt monet Iuuenalis; nisi potiùs ob quamdam magicam statuam Palladis quam orator habebat è regione sibi oppositam: quæ cùm identidem oculos horribilem in modum moueret, metum & pallorem incutiebat dicenti.

Stylum vertendo. quod quomodo fiebat tu minimè intelliges nisi priùs styli formam quam hîc exhibeo animaduerteris. Stylus quo in ligno, in saxo, in osse, in plumbo, & in cera scribebatur, erat vel ferreus, vel osseus. de ferreo Iob meminit [e], nota sunt eius verba, *Quis mihi det vt exarentur in libro stylo ferreo, aut plumbi lamina*, &c. Et Isidorus [f]; *Græci & Tusci* (inquit) *primùm ferro in ceris scripserunt.* De osseo Tit. Quintil. Atta in Satyra. *Vertamus vomerem in ceram, mucronéque oremus osseo.* Porrò huius scriptorij instrumenti figura hæc erat, vt alterum extremum acutum esset ad literas imprimendas, alterum ad easdem delendas obtusum. Videsis eius iconem in Hermani Hugonis doctissimo commentario de prima scribendi origine. Morem hunc scribendi, simúlque styli figuram pulchrè exprimit Prudentius hymno qui inscribitur, Passio Cassiani Martyris in foro Corneliano.

Conijciunt alij lapides, inque ora tabellas *
Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,

Rubéique

[a] c. 1. de prima scrib. orig.
[b] in Aug. cap 85.
[c] Sat. l. 2.
[d] cap. 10.
[e] Iob c. 19.
[f] l. 6. cap. 19.
v. 24.
* scriptorias

Rubétque ab ictu curua tumens pagina.
Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis sulcis scribitur.
Et qua secti apices abolentur, & aequoris hirti
Rursus nitescens innouatur area.
Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur,
Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.

Tum sic inducit pueros carnifices alloquentes sanctum Dei martyrem præceptorem suum, ad hanc materiam valde apposite.

Quid gemis (exclamat quidam) tute ipse magister
Istud dedisti ferrum, & armasti manus.
Non potes irasci quòd scribimus, ipse iubebas,
Nunquam quietum dextera vt ferret stylum.
Pangere puncta libet, sulcisque intexere sulcos,
Flexas catenis impedire virgulas.

Iam intelligis quid sit *stylum vertere.* nimirum quod punctim per æquor cereum exaratum erat, expungere, delere, & obliterare latiore parte styli. *sæpe stylum vertas*, ait Horatius in sermonibus. & Tullius [a], *Timuit aliquando, commotus est, vertit stylum in tabulis suis, quo facto causam omnem euertit suam.* Sed clarissimè & eleganter D. Hieronymus [b], *Quandiu non renuebam laudationem tuam; sequebaris vt magistrum, fratrem & collegam vocabas, & Catholicum in omnibus fatebaris: pòstquam verò non agnoui laudes tuas, & me indignum tanti viri præconio iudicaui, vertis stylum, & omnia laudata priùs vituperas, de eodem ore & dulce proferens & amarum.* 5.

a act. 4. in Verr.

b adu. Ruff.

Veru signando. quod Græci dicunt ὀβελίζειν, quasi veru prænotare, iugulare, & rem ita signatam damnare. huius notæ Aristarchus auctor est, qui Homeri carmina in libros digerens, adulterina & spuria, vel subdititia ὀβελισμοῖς, id est, minutis verubus appictis damnabat. vnde & Aristarchi nomen illis tribuitur, qui alienorum operum emendatores sunt, censores, Critici, quemadmodum locutus est Cicero ad Dolabellam, Varro de lingua Latina, & D. Hieronymus, qui & ipse imitatus est modum hunc castigationis, in quo ei præiuerat Origenes, de quo sic loquitur [c]. *Vbi quid minus habetur in Græco, ab Hebraica veritate Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit asteriscum, id est, stellam, quæ quod prius absconditum videbatur illuminet, & in medium proferat: vbi autem quod in Hebræo non est, & in Græcis codicibus inuenitur, ὀβελὸν, id est, iacentem præposuit virgulam, quam nos Latinè* VERV *possumus dicere, quo ostenditur iugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non inuenitur: quæ signa & in Græcorum Latinorúmque poëmatibus inueniuntur.* his verubus supposititios partus prisci summouebant ex auctorum familia.

c ep. 135.

Vngue notando: limam appingendo: censoriam virgulam imprimendo; quas locutiones & notas quia earum vis nota & explorata est, non persequor.

De his notis statuendum puto quod de aliis, ne facilè à quouis imprimantur, nisi manifestus aliquis error, crassúsque ac fœdus Typographorum incuriâ, vel inscitiâ, vel malitiâ irrepserit. frigidiora loca 6.

minúſve accutata, ſiue quoad ſtylum, ſiue quoad ſententiam intacta relinquuntor: ſeipſum ſatis confixit auctor, dum illa ſcripſit. alioqui ſi vitioſa & inculta, vel etiam eximia & laudabilia paſſim ἀχεῖς aliiſque bonis ſignis σημειῶσθαι, vel ὀβελίζειν licebit: Deus bone, quid breui fiet libris, quàm detriti, quàm deformes, quàm crebris lituris, quàm vario charactere, quàm multis interdum nouis erratis, quibus maculis inquinabuntur? Quod cùm omnibus dictum eſſe debeat; tum verò prætertim iis, qui non proprios, ſed publicarum & communium Bibliothecarum libros tractant; qui non ſunt cuiuſquam mancipio, ſed vſu.

CAPVT VI.

Studium & cura emendorum librorum commendatur.

1. PAucæ res ſunt in quas laudabiliùs ſumptus & impenſæ adeóque effuſiones fieri poſſint, quàm in libros, quandoquidem ex iis & præſidium, & voluptas, & honor, & morum inſtructio, & ſapientia & nominis immortalitas comparatur. Pecunias ſuas alij in epulas profundant, alij in venationes, alij in theatra, alij in ædificia, alij in veſtium apparatum, alij in ſupellectilis elegantiam, alij in res alias: quiſquis erit bonorum librorum emendorum cupidus & ſolicitus, etiam vſque ad emacitatem, vix eum reprehenderim: habebit hac in parte quos imitetur duos Philoſophiæ Principes Platonem & Ariſtotelem; ille, teſte Gellio [a], licèt admodum tenui re familiari, tamen tres Philolai Pythagorici decem millibus denariûm mercatus eſt, vnde (inquit) ſi Timoni credimus in amatulento & maledicentiſſimo libro qui σίλλος inſcribitur, Timæum nobilem illum dialogum concinnauit, ſeu continuauit. Princeps Lycei Ariſtoteles pauculos libros Speuſippi Philoſophi poſt mortem eius emit talentis Atticis tribus, quæ ſumma fit Romani numi H S. duo & LXX. millia. Ad exemplum duorum ſuperiorum accedit Galeni [b] auctoritas recenſentis tales librorum emptiones inter laudabiliter & honeſtè facta. *Quod ad nos attinet*, ait, *decima fortaſſe prouentuum noſtrorum pars impenditur, reliquæ verò partes nouem ſubſtantiæ ipſi adyciuntur: attamen video te ne in res quidem egregias inſumere quidquam audere, non in coemptionem comparationémque librorum; non in eos, qui ſcribant exercendos, ſiue notis & ſignis id faciant, vt citiùs; ſiue exquiſitis figuris, vt pulchriùs; ſiue ne in eos quidem qui emendare rectéque legant.* hauddubiè iſti ſumptus longè honeſtiores ſunt, quàm qui fiunt in eas res, quarum memoria aut nulla, aut breuis relinquitur. Modus quidem adhiberi, iſque referri ad facultates debet: nihilominus ſi quid peccatur hac in parte, propè dixi, peccatum iſtud liberale & ſtudioſum eſt. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertiſſimam decem auteorum millibus velit, quanti à Plinio iuniore ciuis vnus priuatus regeſta quædam extemporanea licitari auſus eſt? nam Plinius ſcribit ſe potuiſſe, cùm procuraret Hiſpaniam, vendere ſuos commẽtarios Largio Licinio

a c. 17. l. 3.

b de dignoſc. & cur. ann. morbis.

Licinio quadringentis millibus nummûm. Audi M.Tullium Ciceronem incensum studio huius literariæ supellectilis: scribit in hunc sensum Attico amico suo, *Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas quamuis acrem amatorem inueneris, nam & ego omnes meas vindimiolas eò reseruo, vt illud subsidium senectuti parem.* Iterumque alia epistola, LIBROS TVOS *caue cuiquam tradas, nobis eos, quemadmodum scribis, conserua; summum me eorum studium tenet, sicut odium iam cæterarum rerum.* Cic. ad Att. ep. 8 & 9.

Hoc loco è re nata Lectorem meum commonendum puto, ne sinat elabi sibi è manibus occasiones, & opportunitates quarumdam priuatarum Bibliothecarum, quæ interdum vænales prostant; nam præterquam quòd vtplurimum longè vilioris væneunt, solent sæpe in illis reperiri eximij & insignes libri, quos in tabernis Bibliopolarum nunquam inuenies: malim me ære alieno obligare, quàm ob præsentis pecuniæ inopiam irreparabili iacturâ, & serâ meâ pœnitentiâ tales libros aliis emptoribus addici. Liuius, Macrobius, Valerius Maximus, Fenestella, Suidas, Alexander ab Alex. [a] aliique complures rem quamdam memorabilem referunt, quæ quoniam opportunè animo succurrit à me quoque Lactantij verbis [b] hîc habebit locum. Cumana Sibylla cùm nouem conscriptos libros ad Tarquinium Priscum Regem attulisset, ac pro eis trecentos Philippicos (Solinus addit *aureos*, quorum singuli æstimantur duobus ducatis,) postulasset, Réxque aspernatus pretij magnitudinem derisisset mulieris insaniam, illa in conspectu Regis tres combussit, ac pro reliquis idem pretium poposcit. Tarquinius multo magis insanire mulierem putauit, quæ denuo tribus aliis combustis cum in eodem pretio perseueraret, motus est Rex ac residuos trecentis aureis emit. Quantum damnum fuerit exustio illorum librorum hinc satis colligere poteris, quòd reliqui positi sint in templo Capitolino seruandi inter res sacras, traditíque custodiæ duorum patriciorum, quibus adiecti sunt ministri duo viri eruditi & literati, qui iubente Senatu eos relegerent, & interpretarentur quoties dij consulendi essent de rebus magnis, & ad remp. pertinentibus: tantâque veneratione habiti sunt, vt (quemadmodum scribunt Valerius Maximus [c], & Dion. Halicarnasseus [d], Tarquinius iusserit, M. Atilium alterum è custodibus culeo insutum in mare submergi; quòd sacra carmina Petronio Sabino scribæ transcribenda permisisset; quæ pœna postea ad parricidas transiit iustissimè, inquit Valerius, *quia pari vindicta parentum & Deorum violatio expianda est.* Itaque, si me audis, certum æs ex annuo tuo reditu seponito ad coëmendos libros: item fructus quosdam improuisos, & insperata lucra siue ex ludo, siue ex sponsionibus, aut certationibus pigneratitiis, siue aliter obuenientem pecuniam rectè collocari posse arbitror in locupletanda Bibliotheca. Idque antiquissimum in primis esse debet religiosarum familiarum præsidibus, vt sapientissimi quique duxerunt, ac suo exemplo auctores faciendi extiterunt, dummodo (ait Nigronius noster) nec in[illegible] ltè æs alienum ad has impensas contrahatur; nec ad tuendam vit[illegible] necessaria communitati sordidè detrahatur, nec diuino cultui officiatur; nec egenis duriter ex demenso minuatur. lege

Margin notes: 2. — Guill. l. 1. c 19. — a c. 16. l. 3. Dion. Halic. l. 4. — b l. 1. de falsa relig. c. 6. Plinius fuisse Tarquiniũ superbũ ait, ac tres tantũ libros, duos verò crematos, tertium postea Syllanis temporibus. Gell. ibid. — c l. 1. c. 1. d l. 4.

(amabo) apud eumdem Nigtonium egregiam reprehensionem in eos cœnobitas, qui laborant tanta cupiditate, & insania librorum recèns editorum, vt importunè illos flagitent, suísque Antistitibus molestiam creent, negéntque se sine illis vel docere posse, vel concionari, ne dicam viuere: cùm tamen haud rarò contingat, vt eumdem librum, cuius desiderio tantopere arserunt, vbi delibarunt, statim respuant, contemnant, damnent, & in angulum abiiciant.

Caput VII.

Emendatorum librorum & charactere venustorum delectus.

1. Verus & iusta multorum querimonia est, Typographorum, vt olim Notariorum insciriam, vel incuriam qui libros infinitis mendis deprauatos in publicum edunt, auctoribus iniuriam facere, & lectoribus multum molestiæ facessere. *Vt ad plenum auctorum constet integritas, quis scriptorum* (id est, notariorum, seu amanuensium) *inscitiæ, inertiaque corrumpenti omnia medebitur*, inquit Petrarcha [a], *cuius metu multa iã vt augurer à magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritóque id patitur ignauissima hæc ætas culinæ solicita, literarum negligens, & coquos examinans, non scriptores. Quisquis pingere in membranis manúque versare calamum didicerit, scriptor habebitur; nec queror orthographiam quæ pridem interiit, qualitercumque vtinam scriberent quod iubentur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret, nunc confusis exemplaribus, & exemplis vnum scribere polliciti, sic aliud scribunt, vt quod ipse dictaueris non agnoscas. An si redeat Cicero, aut Liuius multique alij veterum illustrium, ante omnes Plinius secundus sua scripta relegentes intelligent, & non passim hæsitantes aliena credent esse, nunc barbara.* Qui libros ediderunt in lucem testes sunt nihil accidere sibi posse molestius, quàm cùm vident suos libros mendis scatentes; malléntque sibi maculam in vultu imprimi, quàm næuum suis operibus inuri. Id quantopere cauerit D. Irenæus ipse in suorum operum vestibulo his verbis declarat. ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρ. καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκροὺς ἵνα ἀντιβάλλῃς ὃ μετεγράψω ἐπιμελῶς, καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Adiuro te qui transcribis librum istum per Dominum nostrum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum qui indicaturus est viuos & mortuos, vt conferas postquam transcripseris, & emendes illum ad exemplar vnde scripsisti diligentissimè, hanc quoque obtestationem similiter transferas in exemplari, vt inuenisti.* huius adiurationis D. Irenæi meminit D. Hieronymus [b], qui & ipse in suis scriptis librariorum negligentiam & Notariorum imperitiam arguit, qui scribunt non quod inueniunt, sed quod intelligunt, & dum alios errores emendare nituntur, ostendunt suos. Quibus verbis duos scopulos indicat, in quos cùm libri impingunt, graue damnum suæ integritatis pati solent. Alter est imperiti correctoris inscitia quæ erratorum innumerabilium scatebra est; alter sciolorum

a dial. 43.

b in Catal. scr. Eccl. & ep. 28. & 102.

sciolorum quorumdam correctorum arrogantia, qui sumentes sibi opinionem egregiè intelligentium proiectius audent quàm licet: quòd si ad ignorantiam arrogantia, atque ad vtramque dolus malus accesserit, incredibile est quas labes creent, quàm malè de libris & eorum auctoribus mereantur; adeóque etiam de lectoribus, quibus incredibiliter molestum est, tertio quoque verbo inter legendum hærere, sicut solet esse admodum laboriosum iter agentibus in crebra offensicula incurrere, vel aliquid attentè & cupidè conspicientibus importuna oculorum nictatione frequentiùs conniuere.

Accedit insuper quòd vnius literulæ adiectio, vel detractio, vel apicis praua collocatio graues sæpe errores, atque etiam hæreses inuehat, vt si quis θεότοκον, pro θεοτόκον deiparam Virginem, vel Spiritum sanctum Patri & Filio ὁμοιούσιον pro ὁμοούσιον scripserit, reus sit peremptæ veritatis, & velut ipsi Deo mentitionis contumeliam in os ingerat; adeò periculosum est iota vnum, aut vnum apicem præteriri, aut malè appingi. Si vitio emendatoris, aut Typographi in editione librorum Hippocratis, vel Galeni, vel alterius Medici, potionis medicæ modus minuatur augeatúrve, atque pro vna drachma plures, vel pro pluribus vna ponatur; quæ incommoda? imò quàm certæ interdum mortes? ex his similium errorum coniecturam facito. rudes & indocti librarij ac Typographi non possunt sibi inducere in animum quàm fœda & intoleranda, quáinque capitalia nonnunquam sint hæc menda; qui si forent similes quorumdam doctorum chalcographorum & correctorum quos nouimus, vel Balthazaris Moreti viri in paucis docti, libri hauddubiè prodirent emendatiores. Alexander Magnus habebat sæpe in manibus quemdam Homeri librum summo studio ab Aristotele correctum ac sincerissimum redditum; qui cùm editus in publicum esset, quotquot deinde prodierunt exemplaria, dicta sunt ἐκ τοῦ νάρθηκος, vt distinguerentur ab aliis plurimis quæ fœdata multis mendis circumferebantur. Vtinam viri Principes magni Alexandri exemplo de bonis artibus ita mererentur. 2.

Petr. Victorius lectionũ l. 31. c. 19.

Pars etiam est Bibliothecalis curæ & præfecturæ, vt Bibliotheca instruatur codicibus qui characteris venustate, & chartæ bonitate commendabiles sint: hæc enim elegantia ad legendum inuitat, lectorémque beneuolum, & docilem facit. 3.

Caput VIII.

Supellex scriptoria, artificiosæ lucernæ, horologia, & suscitabula prouidenda sunt à Bibliothecæ præfectis.

Mensa oblongior eleganti aliquo tapete strata, ac instructa iis rebus quæ necessariæ & opportunæ sunt ad scribendum: item plures in ea lenè decliues abaci ad eumdem vsum, vt non desint, curatoris Bibliothecæ cautio esse debet. Insuper ne desiderentur ad nocturnas vigilias, 1.

vigilias, aut lucubrationes antelucanas idoneæ lucernæ, quales esse possunt quæ à Theodosio Imperatore *Theodosiariæ* appellantur, tali artificio factæ, vt se sua sponte accenderent, & oleum offunderent, ne studiosissimus & optimus Imperator quemquam ministrorum noctu excitaret, & eo labore grauaret. De iisdem puto Cassiodorum loqui cùm ait [a]. *Parauimus nocturnis vigiliis mechanicas lucernas conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante prolixè custodiant vberrimi luminis abundantissimam claritatem.* Fortasse hoc genus lucernarum inter res veteres deperditus numerari potest; haud tamen magnopere requirendæ, à quo tempore *lucernæ*, quæ vulgò *cardani* dicuntur, inuentæ sunt. nihil iam vulgatius.

Niceph. l. 14. c. 3.

a lib de diu. instit. c. 19.

2. Horologia verò, quæ ad magnas vtilitatees humani generis inuenta fuisse ait Cassiodorus, omni cura prouidenda sunt à Bibliothecario: in singulis quidem fenestris *solaria* mnltiplicis rationis, tum in certa parte Bibliothecæ inter duo armaria *rotatum*, applicatum arcui intergerino. Illis enim instrumentis quæ *comminuunt nostros articulatim dies* (quidquid dicat esuriens apud Plautum parasitus) nihil est vtilius. Nam nullo modo est studendum, vt nec comedendum *nisi Soli* lubeat, hoc est, nisi tempestiuum sit. Et quo plus artis & ingenij fuerit in sciotericis & rotatis horariis, eo digniora erunt loco qui Musis & pædiæ consecratus est. Si tale nancisci poteris, quale Aaron Persarum Rex misit ad Carolum Magnum Imperatorem, optimè est. Machina erat ex aurichalco, in qua duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebatur, cùm totidem argenteis pilis quæ pro numero horarum in peluim item argenteam decidebant; additis eiusdem numeri equitibus qui expletis statis horis exibant, egressique totidem apertas fenestras suo impulsu claudebant. reliqua huius operis miracula alij referunt; tu illos consule: haud tamē puto fuisse artificiosius eo quod Carolus V. Imperator in annulo digiti gestabat instructum sua campanula, atque horarum indice, & necessariis ad id rotulis. *Multum est clausisse magnum in paruo.* Idem Cæsar aliud habuit in quo non horas modò, sed etiam stellarum periodos libramentis ponderum trutinatus erat artifex: sunt alia quæ Solis ac Lunæ appositiones ac coniunctiones indicant, quotaque sit luna, quotus mensis dies, quod signum cœleste, qua hora sol oriatur, qua occidat: hæc quia habent coniunctum artificis ingenium cum doctrina & mathematicis disciplinis, magis probo, quàm quæ percutiendi duntaxat horarij tympani peculiares rationes habent.

Nauel. gen. 28 an. Christi 807. Regin. Kr. Sax. l. 1. c. 19. Guag. l. 4. Vinc. hist. l. 24. c. 10.

3. Et ne quis horologium interturbet, atque sacomata, seu pondera imprudentiùs attingat; subducendum erit inconsideratorum manibus, tabulis erectis in modum armarij, seráque ac ferreo instructu rectè communitis, vt fieri mos est: ac ne quid ineruditum sit in æde eruditionis, tabulæ pingentur solertibus & ingeniosis emblematis, vel petitis ex antiquitate ritibus, ad annum, menses, dies, horas significanda opportunè: cuiusmodi est serpens in orbem circumplicatus & morsu caudam apprehendens cum hac voce *ἰσεντὸν*, quasi in seipsum reuertatur, vt poëta cecinit,

Atque

Atque in se sua per vestigia labitur annus.

Annum pingere hunc in modum poteris Athenæi ideam secutus. Tragicam personam quatuor cubitis ordinaria statura reliquarum personarum maiorem, aureum amaltheæ cornu tenentem in pompam induces: eum sequetur mulier auro ornata, dextrâ ferens de persea arbore coronam, sinistrâ ex palma virgam, quæ erat penteteris, siue Olympia; deinde sequentur quatuor anni tempora, sicut pingi consueuerunt. Vel, si mauis, rotulam Peruanorum, qua suos annos complectebantur exprimes, Iosepho à Costa [a] accuratam eius rei descriptionem suppeditante: vel pompam Ægyptiarum ceremoniarum quam pulchrè describit Stromateus. Procedit cantor cum suæ artis symbolis; sequitur horoscopus manu horologium tenens & palmam, &c. deinde ἱερογραμματεὺς, &c. ac innumerabilia id genus, quæ apud Philologos & symbolorum Eclogarios reperies. Caue omittas appingere argutam aliquam & eruditam epigraphem; vnam, aut alteram exempli gratia tibi suggero.

a l.6. cap.2. Clem. Alex. l 6. multò ante mediũ pag.633.

Ars longa, vita breuis. vel hunc versiculum alludentem ad dentatas rotas horologij, quibus progreditur,

An mirabilius pedibus, vel dentibus ire?

Aut morale istud distichum Famiani Stradæ ludentis in ponderibus, manu, siue indice, & vocali machinula horologij [b],

Discite non vllam sine pondere reddere vocem:
Discite mortales ore manúque loqui.

b l.2. prol.3. hist. parte 2.

Vel hanc palmarem sententiam, *Sic stude quasi semper victurus; sic viue quasi quotidie moriturus.*

Præterea auctor sim viro studioso vt ad euigilandum quâ horâ constituerit, habeat canorum suscitabulum, quod sit instar serui tota mente ad herum, prout iussus fuerit, excitandum intenti. percommodum quoque, si illud rotatum crepitaculum non solùm somnum interpellet horâ constitutâ, verùm etiam ictu malleoli è silice ignem excutiat, ac paratam concipiendi ignis materiam, lychnúmque illi proximum accendat. præclarum artificium, & quod humanum ingenium non latuit. 4.

Maiol. coll. 23.

CAPVT IX.

Illustrium quarumdam Bibliothecarum clades, & excidia.

QVod Seneca scripsit ad Lucilium de illo dolore animi & ægritudine quâ liberalis communis amicus vtriusque suscepit nunciato incendio quo Lugdunensis colonia propè momento temporis exusta est. id rectè transferri potest ad quarumdam Bibliothecarum clades & excidia, *Monere hic casus*, inquit, *quemlibet possit, nedum hominem patriæ suæ amantissimum. Vna nox interfuit inter maximam vrbem & nullam, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quæritur. Heu quidquid longa series* 1.

 multis

multis laboribus multa Dei indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Non est verum, ait Æneas Syluius, *quod sibi aliqui persuadent literarum monumenta non interire. omnia occidunt, hæc literis sua mors negata est, quamuis alia alys plus viuant.* Occurrit in primis funestissimum reip. literariæ, nec vnquam satis defletum incendium Bibliothecæ Alexandrinæ, quam Philadelphus Ptolemæus tantâ curâ, tantis impensis, tantâ virorum doctorum diligentiâ, instituerat. Caium Iulium Cæsarem Achillas regius Alexandriæ præfectus adoratus erat, cúmque pugna haud procul à regio palatio cœpisset, iussit Cæsar proxima incendi, qua arte hostis quidem repulsus est; verùm ignis alia atque alia deinceps ædificia corripiens in ipsum quoque Museum grassatus est; & septingenta volumina librorum absumpsit. Quis iam infinitorum auctorum labores qui hoc incendio perierunt, appellet *monumentum ære perennius?* Quid fingi potest augustius, aut beatius quàm iidem auctores collocati in aliquo pluteo regiæ illius Bibliothecæ; sed iisdem auctoribus in cinerem redactis, quid calamitosius? Reparatam vtcumque fuisse à Cleopatra suprà monuimus acceptis ab Antonio Amasio suo Regis Eumenis libris, ad quam Domitianus Imperator Romanas reparaturus misit viros doctos, qui libros describerent, aliósque alibi repertos cum Alexandrinis conferrent, emendaréntque. Eadem rursus ab Arianis exusta est, vt scribit D. Athanasius de persecutione ad Orthodoxos. Varias alias insignes Bibliothecas Romæ exustas, Pauli Æmilij, Asinij Pollionis, & Iulij Cæsaris passim leges apud historicos; quæ licèt ab Tiberio, Domitiano aliísque restitutę sint; tamẽ iterũ iterúmque ac sępiùs flammis cõflagrauere; vt Capitolina tẽpore Cõmodi Imperatoris fulmine immisso arsit: eam reparauit Gordianus septuaginta duorũ milliũ librorum relictus hæres à Sammonico Sereno: itẽ Cõstantinopolitana extructa à Magno Constãtino, ab aliis postea Imperatoribus immẽsùm aucta, à Valẽte Imperatore solicitè curata, dato ad id rescripto tandem. Basilici tyranni tẽpore librorum vicena millia centena continens à concitata plebe in inuidiam Basilici flammis coniectis pẽriit: inter eos libros fuit draconis intestinum longum pedes centum viginti, cui Homeri Ilias & Odyssea aureis literis inscriptæ erant, cum historia rerum ab heroibus gestarum. Ereptum fuisse ex illo incendio inde colligo, quòd anno à partu Virginis septingentesimo vigesimo sexto cùm Leo Isauricus eandem Bibliothecam Constantinopolitanam vtcumque ad tricena tria millia voluminum restitutam, postea vesano furore percitus in sacras imagines, earúmque fautores Bibliothecarios, eam eósque simul cremauit, vbi adhuc fuisse illud intestinum Constanrinus, Cedrenus, Zonaras, Glycas testantur. O phanaticam impotentis hominis importunitatem, qui nec corporibus pepercit, nec ingeniis. Rediuiui illi in superioris sæculi hæreticis Iconoclastæ haud minore vesania sæuierunt in libros: id porrò qua mente quóve consilio, docet Laurentius Surius, qui post recensita ea sacrilegia quæ scelestissimi Athamantes anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto in sactas imagines, in Sãctorũ reliquias, adeóque in sacrosanctam Eucharistiam patrarunt in Belgio, hæc ait. Interim mirè grassati sunt in monasteria omnia, præsertim verò in

[Margin notes: Victor. & Tranq. in Domit. — Dio. — l. 2. C. Th. de stud. lib. — Niceph. l. 16. c. 6. an. 476. — Videndus Baronius in hunc annum comment. ann. 1566.]

Abbatiam Blandinensem & Cœnobium Dominicanorum Gandaui, excisis præter ingentis pretij marmora, etiam instructissimis Bibliothecis, quarum Blandimensis, si quæ alia, vel maximè referta cernebatur vetustissimis codicibus. Quis verò sanæ mentis dubitare queat, dum sic optimos quosque codices immani barbarie perdant isti, nihil eos spectare aliud, nisi vt fides Catholica quam ex eiusmodi libris plus quàm dici queat, asseritur & confirmatur prorsus pessum eat? & audent tamen iactare bellissimi homines se cupere modis omnibus instauratam veram fidem, sed id persuadeant fungis & stipitibus. Sentiunt miseri vetera Patrum scripta longè latéque ab ipsorum impiis commentis dissidere; itaque ne ex iis confutentur, ea planè abolita vellent. Hæc ille. Nicolaus Serarius istos flammarum subiectores ad incendia Bibliothecarum, similes esse ait desperatis debitoribus, qui ne cogantur iustos census & debita persoluere, syngraphas tabulásque creditorum suorum vel surripiunt, vel iniectis facibus succendunt. Similes item Herodi qui ne ignobilis, exterus, & aduena videretur, Iudaicæ nobilitatis tabularia, stemmatum libros, seu genealogias incendit.

Iosephus l.2.cap.31.& l.7. cap. 9. apud Gretſ. l.1. de iure prohib. libros malos cap.21. Euseb.l.1. hist.cap.7.

Memoremus inter Regiarum & Imperatoriarum Bibliothecarum 2.
exustiones, quod priuatæ Antonij Vrcei Codri Grammatici contigit. Is Foroliuij habitabat in penetralibus palatij, cubiculúmque adeò tenebricosum sortitus erat, vt vel de die indigeret lucernæ lumine: in sublimiori atque oculatiori parte sui Musei hoc Epigramma cælauerat, *Studia lucernam olentia bene olent*; hanc cùm per imprudentiam inextinctam reliquisset negotiorum gratia in forum egressus, ignis libros omnes hausit, inter quos & is fuit quem *Pastoris* titulo ipse composuerat; qui vnum hunc haudd ubiè magis doluit quàm reliquos; tum quòd ipsius esset, tum quòd talium rerum iactura fere irreparabilis est. Antiochiæ in suburbio Daphnes Iulianus Apostata nobilem Bibliothecam instituerat in eo templo, quod Traiano olim fuerat dicatum; eam Iouinianus vxoris suasu incendi iussit faces subiicientibus concubinis. Quid aliud expectes à mulierculis exosis pudicitiam Musarum & Mineruæ scientiarum præsidis? De sacrorum voluminum clade & exustione iam suprà libro primo diximus. In Cnido insula, quæ est vna è Cycladibus, Bibliotheca fuit, quam ex inuidia Hippocratis sectatores combussesunt, quòd Cnidij contrariam Hippocratianæ medicinæ sectam tuerentur.

Bartholomæus Bononiensis in eius vita.

Mitiùs cum quibusdam Bibliothecis, licèt haud mitiùs cum ipsarum 3.
conditoribus actum est, quòd illæ non omnino quidem perierint quáuis possessoribus omnino. Plutarchum [a], Strabonem [b], & alios habeo auctores eorum quæ hîc referam. Aristoteles (quoad annalium monumentis constat) primus auctor condendarum Bibliothecarum, ac eiusdem studij incentor Regibus Ægyptiis fuit: moriens scholam & Bibliothecam reliquit Theophrasto, Theophrastus Neleo Corisci filio, discipulo suo, qui eam Scepsim detulit; post cuius mortem tantus thesaurus peruenit ad imperitos hæredes, qui certiores facti de Pergamenorum & Ægyptiorum Regum studio in conquirendis vndequaque libris, seu inuidia, seu auaritia moti, libros in subterraneo quodam loco

a in Sylla.
b l. 13.
Æneas Sylu. histor. de Asia minore.
Guido Pancir. de Bibliotb.

abdidere, vbi tineis & blattis præda fuerunt vſque ad Apelliconem Teiam, qui eos magno pretio redemit; quos poſtea Sylla Athenis captis Romam tranſtulit, ex qua deinde Tyrannionem Grammaticum plurima interuertiſſe memorant, atque Andronicũ Rhodium ab eo accepiſſe exemplaria, eaque in lucem edidiſſe, & vulgaſſe hos Indices qui manibus teruntur. Quod in hac parte valde calamitoſum eſt, ſunt innumera illa menda & errata, quæ inepti ſcribæ, atque indiligentes collatores in iis aut exſcribendis, aut in Romanum ſermonem conuertendis admiſerunt. Quî verò fieri poteſt, vt Latina interpretatio incorrupta ſit, ſi Græca primigenia haud ſincera eſt? Aut quis non periiſſe putet eos libros, quos auctor ſuos eſſe neget, ſi reuiuiſcat.

4. Piſiſtratus tyrannus Bibliothecam primus Athenis publicauit, quam Xerxes vrbe potitus ad Perſas tranſtulit: eandem deinde multis pòſt annis Seleucus Nicanor referendam curauit: reſtituit luculentiùs poſtea Adrianus, & nouam mirabilem ipſe conſtruxit. Sed hoc memorabile eſt, quod refert Egnatius in vita Claudij, quòd cùm Gothi conſtituiſſent illam exurere, perſuaſi ſunt à nonnullis abſtinendum eſſe Muſis, & literis parcendum: otio enim literario virtutem bellicam hoſtium marceſcere. M. Varronis laudatiſſima Bibliotheca incalamitoſiſſima ſui temporis proſcriptione quæ ipſum quoque expulit, cum cæteris bonis direpta eſt.

Gall. l. 6. c. 17.

Euſeb. & Ado apud Platin. de vita Alexandri.

Sabell. l. 8. Enn. 6.

LIBER

LIBER QVARTVS
MVSEI,
SIVE
BIBLIOTHECÆ
VSVS.

PRæcipvvs fructus huius commentarij hoc præsertim libro continetur; qui licèt ordine postremus sit, in nostra tamen mente & consilio primarius semper, & princeps fuit. Nam quisquis in rem contulerit ea, quæ hoc libro continentur, meritò videbitur dignus locuplete Bibliothecâ; imò etiam ipse animatū Museum eximiâ refertū doctrinâ fiet. Est itaque hic liber *Introductio in domū Gymnasij doctrinæ*; sic interpres Chaldæus appellat cellam illam vinariam, in quam Rex sponsam suam introduxit. Tu Philomuse in eam ingredere, ac ebibe sapientiæ calices, quos sani scriptores tibi propinant in suis libris, & quod optabat D. Cyrillus Alexandrinus [a], *hac ebrietate sobrietatis matre te inebria.* Quod de se Sibylla cecinit, non tantùm dum viueret se profuturam mortalibus, verumetiam fato functam; quippe quæ oracula relictura sit, ad quæ homines consilij causâ adirent. idem de quolibet bono auctore dictum puta: *in hunc enim circulum res recurrit,* (ait D. Hieronymus [b]) *vt alter alterius labore fruatur, & sudor mortui sint delitiæ viuentis.*

a hom. 7.

b apud Hugonem Cárensem.

Porrò vniuersarum pariter, ac singularum scientiarum, quibus libro secundo singula armaria attribuimus, ediscendarum viam, artem, & compendium (Græci μέθοδον vocant) seorsim tradere quis mortalium solus queat? Vnum aliquem de vna, aut altera, vel pauculis id accuratè, & pro dignitate posse, multum fuerit: necesse enim est diuturno vsu & propria obseruatione consecutum esse illam scientiam, quam *Præceptiuam* vocant, quæ longè alia est à nuda intelligentia illius disciplinæ, cui se quisque addixit, quantumuis in ea excellat. 2.

Nihilominus duo sunt, Lector, quæ pro tuo iure à me hoc loco postulaueris. Primum, tradi tibi generalia quædam præcepta accommodata ad fructuosum vsum Bibliothecæ, qui ferè in legendo, & res selectiores in aduersaria referendo; in docendo ac libros edendo totus con- 3.

 sistit:

sistit: deinde vnius saltem facultatis compendio addiscendæ rationem breuiter designari. Ego vtrumque gemina sectione quarti huius libri præstare satagam, eóque etiam faciliùs, quòd vtrumque illud in promptu sit, eámque non ita pridem à me in lucem editum hortatu insignis cuiusdam Theologiæ Professoris, cuius postulationibus, atque studiorum præsertim amœniorum promouendorum desiderio, quibus seueriores disciplinas admodum indigere aiebat, vt eo loco sint, quo eas esse conuenit, non potui non acquiescere: igitur duas illas tabulas, seu abacos, seu programmata, singula in septenas columnas distributa, quæ rogatus illico emisi, hîc tibi repræsento; alterum ad eruditionem vniuersim pertinet; alterum speciatim ad eloquentiam.

SECTIO I.

Axiomata philologica ad comparandam sibi, & tradendam aliis eruditionem, præsertim amœniorem.

1. PAREM se arbitrati primis disciplinarum inuentoribus, quibus à numine singulari beneficio datum est, quòd deinceps inuenturas ætates deriuarent, atque contemptis aliorum opibus multo labore in vsus nostros congestis, velle omnia promere ex sese, intolerabilis superbiæ est; quemadmodum esset inconsultæ temeritatis, ritam sapientium vestigiis viam deserere, & inuestigare nouos calles, nandique imperitum sine Delio natatore, aut cortice, vel iunco, alto mari se committere. Ipse naturæ Genius Aristoteles non ita sibi proprio velificandum genio, & præfidendum ingenio putauit, quin tribus talentis Speusippi libros coemeret; támque intentus esset lectioni, vt Ἀναγνώστης appellatus sit à Platone, qui & ipse, quantus quantus extitit, Philolai commentarios sibi centum minis comparauit. Quod legendi studium cùm apprimè necessarium sit quarumlibet disciplinorum cupido, si volet omnium retrò sæculorum vitam viuere, atque esse ἔμψυχος βιβλιοθήκη, & ambulans Amaltheum: tu verò præsertim politiorem illam literaturam, sine qua humana vita haud satis humana est, non aliunde quàm ex librorum lectione erui posse vsus docet, suadet recta ratio, confirmat omnium hactenus eruditorum constans sententia. Vnde enim promes Græci & Latini sermonis elegantiam, poëseos delicias, historiarum monumenta, & variæ eruditionis supellectilem, quibus tota ratio humaniorum disciplinarum continetur, nisi ex librorum apothecis? Proinde pretium operæ facturum existimaui, si quæ monita super ea re passim in voluntandis Auctoribus obseruasse mihi contigit, tum quæ ex peritorum ore didici, vel proprio interdum periculo, interdum damno, interdum etiam non sine aliquo emolumento

salutari

salutaria comperi, ea proponerem breuiter ex vna quasi tabella, earum artium studiosis: non iis quidem qui solâ multiplicis lectionis illecebrâ deliniti, nullum alium scopum, quàm præsentem animi voluptatem sibi constituunt (eos sinemus in diem viuere, quando ita volunt,) sed vobis vestrûmque similibus *charissimi, & religiosissimi fratres mei*, qui Encyclopædiæ, seu variæ eruditioni strenuam datis operam; idque satagitis, vt mens vestra coalescat in acetuum omnis sapientiæ, quibus quasi grauidata seminibus, fruges vberrimas, vel ex Academico suggestu discipulis, vel è sacro pulpito piæ concioni, vel è Museo lectoribus, pleno pectore, pleno ore, plena manu, scitè, venustè atque vtiliter ad maiorem Dei gloriam, pro instituti nostri professione aliquando effundatis. Quam rem eò lubentiùs fidentiúsque aggredior, quia non semel animaduersum est, facta fictaque ad humaniores literas permulta ingenia vnam tantùm ob causam defecisse, quòd destituti opportuna pharo, aut præsidio alicuius Hermetis, qui digitum intenderet, quà & quò eundum erat; vel naufragium fecerunt soluentes è portu, vel aliquantulum progressi præcipites corruerunt, vel quasi per sua ipsorum vestigia eò loci redire coacti sunt, vnde ad ingenuam hanc nundinationem, & liberale eruditionis emporium exierant. Tum quòd sciam paucula monita ex iis quæ traditurus sum multis tam feliciter cessisse, vt inde creari sibi senserint librorum ac lectionis apperentiam, & condiri multa suauitate laboriosum studium in communes locos referendi ea, quæ ex Auctoribus excerpenda putant. Plenior huius tabellæ explicatio erit nobis æstiuis hisce feriis argumentum priuatarum earum dissertationum, quas *Academicas* vocamus, quibus Præsides nostri eo solùm nomine me præfecerunt, in tanto numero doctissimorum Patrum, qui degunt in hoc Imperiali Collegio Madritensi, quòd in regiis eius studiis ex proprio munere *eruditionem* profitear. Vt autem fructus huius philologici Programmatis ad plures pertineat, non vobis tantùm, sed omnibus promiscuè humaniorum literarum cultoribus hîc loquar, & quædam Axiomata suggeram ad comparandam sibi, & tradendam aliis amœniorem eruditionem idonea; quæ si mediocriter, vt spero, proderunt, mihi videbor ex hac mea opella fructum consecutus minimè pœnitendum.

CAPVT I.

Optima ratio communes locos conficiendi eligitur.

QVatuor sunt in vsu præcipuæ rationes in communes locos referendi quæ videntur excerpenda Auctores legentibus. Prima, vt 1. geminos habeas codices, in quorum alterum tanquam in aduersaria tumultuariò referas, nullóque alio ordine, nisi quem series lectionis tulerit, quæ obseruatu digna iudicabis: ex quo libro postea transferas eadem quæ annotasti in alterum maiorem distinctum certis titulis, & ordinatis capitibus. Prior codex hoc habet commodi, vt quidquid est illustre in illo libro quem legisti, vno quasi intuitu recognoscas: posterior

quo

quo loco singula sint in tuo promptuario facilè scias. Hæc tamen ratio in tam arctis breuissimæ vitæ nostræ spatiis nullo modo videtur idonea, nisi fuerit copia amanuensis, qui rem in aduersaria à me relatam, secundò in sua capita dispenset. Ego sanè (verum vt fateor) rem eamdem bis scribere si velim, vix possim; &, si possim, præ nausea & fastidio, haud fortassis velim.

2. Altera, vt omnia consequenter, quæcumque tandem illa sint, misceas in tuo codice, qui tamen ne perturbatior sit, atque ex illa rerum omnium confusa permixtione eueniat, vt maximè locuples rerum lectissimarum egeas in mediis tuis opibus, quas licèt possideas in literaria tua apotheca, eas tamen ad manum non habeas cùm libet, sed tantùm magno cum labore, quærendi tædio, & temporis iactura; Indicem tibi conficias, in quo perscribas ordine elementariarum literarum quâ in paginâ sit illa res insignis quam tibi seposuisti. at hæc ratio conficiendi Indices mihi semper visa est absumere multum temporis, eo quòd res eadem primò exscribenda, tum deinde indicanda sit, & ad plurimas paginas recurrendum super vna duntaxat materia, prout me meus Index errori etiam facilè obnoxius amandabit.

3. Tertia, vt magnus constituatur capitum numerus, v.g. singula singulis virtutibus, vitiis, animi perturbationibus, scientiis, artibus, rebus forensibus, bellicis, & similibus. Verùm hæc ingens capitum, seu titulorum multitudo quamuis naturæ vel literarum ordine digesta, incommoda est; siue ob vacuæ chartæ molem, in quam solent turgescere necessarij ad id quaterniones, siue ob laborem & tædium in quærendo eo capite, quod fortè è trecentis, (totidem, adeóque etiam plura scio fuisse à quodam constituta, sed ab eodem quoque breui expuncta perspecto incommodo) in præsentia necessarium est, vt in eo rem à me lectam adscribam.

4. Media quædam via inita est, meo quidem, sed & multorum iudicio qui eam adamarunt, commodissima; nimirum vt certus, sed exiguus numerus capitum sit, in quæ omnia notatu digna referri possint, atque haberi in promptu cùm res feret; adhibitis dumtaxat ad marginem breuibus notis, cuiusmodi hæ esse possint, *memoria, librorum vtilitas, contemptus opum*, & similes, quas facilè sit quærenti aliquid celeriter percurrere. hinc fiet, vt ob titulos eorúmque paucitatem, opes tuæ ordinatæ sint, & primo sæpe vel oculorum, vel digitorum coniectu caput illud teneas quod quæris, & aureum illud dictum, quod scripturo, vel dicturo necessarium est. Sic res habet, vt secundum & tertium caput declarant; si placebit, ea vtitor.

CAPVT II.

Forma locorum communium eruditioni acquirendæ accommodata.

DEVS.

Eius attributa,Sapientia,Bonitas,Potentia,Iustitia,&c. 1.

Religio.

Templa,Ceremoniæ,Oracula,Victimæ,Auguria , Sacerdotium,Donaria,Prodigia,Piacula,Iureiuranda,&c.

Politica.

Monarchia,Aristocratia , &c. Tyrannis,Comitia, Magistratus , Legationes , Tributa , Ærarium , Leges politicæ , Coloniæ , Magistratus , &c.

Forensia.

Leges ciuiles, ratio , seu vsus fori iudicialis, Iurisprudentia , Aduocatio,&c.

Bellica.

Arma,Castra,Machinæ,Stratagemata,Arces,bellica facinora,Virtus militaris,&c.

Scientiæ.

Theologia,Philosophia, Mathematicæ disciplinæ,Rhetorica , Poësis,Grammatica,&c.

Artes liberales.

Architectura,Venatio,Aucupium,Typographia , Pictura, Statuaria, Fusoria,Equestris,Auraria,Scalptoria,& earum opera,&c.

Artes illiberales.

Tectoria,Sutoria,Sartoria,Fullonica,Lignaria,Ferraria,Plastica, Lapidaria,earúmque opera,&c.

Homo , Hominis partes.

Ætas hominis,humani corporis membra,cor, manus , &c. quinque corporis sensus. Animæ facultates,&c.

Medicina.

Morbi,Vulnera,Pharmaca,Chirurgia,&c.

Perturbationes mentis.

Amor,Odium,Spes,Timor,Ira,Pudor,Lacrymæ,&c.

Virtutes.

Prudentia,Iustitia,Fortitudo,Temperantia,Veritas,Liberalitas , Patientia,Magnificentia,Vrbanitas,Modestia,&c.

Vitia.

Superbia,Gula,Auaritia,Impudicitia,Inuidia,&c.

Meteorica.

Cœlum,Aſtra,Venti,Pluuia,&c.

Volatilia.

Aues omnis generis,rapaces,vocales,& quæcumque adhiberi ſolent ad menſam.

Quadrupedia.

Feræ beſtiæ,domeſticæ,Inſecta,&c.

Vegetantia.

Arbores,Herbæ,Flores. hîc de agriculrura, de re hortenſi, vinetis, pomariis,&c.

Aqua, aquatilia.

Flumina,Fontes,Piſces,Mare,Balnea, Res nautica,&c.

Metallica, Foſſilia.

Aurum,Gemmæ,Minium, Colores. huc eriam ob aliquam ſimilitudinem referri poſſunt Margaritæ,Vniones,Corallium,&c.

Symbolica, Ænigmatica.

Ars teſſeræ ſcutariæ. Emblemata ex rebus naturalibus & artefactis. Voces & ſenſus Auctorum obſcuriores & eruditionis reconditæ, &c.

Panegyrica.

In Regis inauguratione,nataliis Principum,ſolenni in vrbes ingreſſu,nuptiis,&c.

Funebria.

Epitaphia,Funebres laudationes,&c.

Ludicra.

Circus,Theatrum,Amphitheatrum,Palæſtra,Tali,Teſſeræ, Cæſtus, Curſus,&c.

Ritus variarum gentium.

In conuiuiis, veſtibus, ſaltatione, ſalutatione, nuptiis, fœderibus, &c.

Hiſtorica, Geographica.

Situs deſcriptionéſque locorum, vrbium, ortus rerum illuſtrium. Imperiorum propagationes, & inclinationes rerump. Sinus, Portus, Freta, &c.

Apophthegmatica.

De diuitiis,nobilirate,tempore,morte,honoribus,&c.

Miſcellanea.

Huc refertur id quod obſeruandum occurrit, quando loci noſtri commu

communes non sunt in manibus; & cùm non satis liquet ad quod è superioribus capitibus reuocandum sit, quæ videntur annotanda.

CAPVT III.

Ad vsum titulorum superioris capitis.

Monita XII.

I.

QVod inter legendum obseruatione dignum videbitur, nisi statim in paratum ad id codicē retuleris, illud tibi periisse putato; vterque Plinius nihil legit quod non excerpserit: tu si tuarum rerum es bene gerens & sedulus, ne prius librum, quàm stylum prehendito. I.

II.

Si quam maximè artem professurus es, politicam gubernationem, Iurisprudentiam, Medicinam, concionandi munus, &c. eâ de re peculiarem quaternionem habeto. Augusti Imperatoris lectio tota erat in coaceruandis exemplis præceptisque ad optimam gubernationem vtilibus: eum tu pro tuo pariter instituto, ac vitæ ratione imitator.

III.

Materias ternas, quaternas plus minus, quas ex rebus excerptis illustrare velis, tibi statuito: sic fiet, vt multa sæpe eaque pereximia, quæ te alioqui sine certo scopo Auctores lectitantem præterfugerent, sis obseruaturus, quibus tuum illud designatum mente propositum probetur, explicetur, locupletetur, venustetur, exhilaretur mirificè. sic à Lipsio Amphitheatrum, Romanam militiam, &c. à Pascalio Coronas, à Balduino Calceum, à Bulengero Circum, Theatrum, &c. à Cresotio Pronunciationem, aliaque ab aliis sumpta argumenta ideo fuisse pertractata copiosè & sæpe eleganter, quia mature animo prouisa fuerant, existimato.

IV.

Singulos terniones, vel quaterniones sic insertos chartophori crassioribus filis, vt inde, cùm opus erit, facilè eximi queant, inscribito singulis illis capitibus quæ proposuimus in superiore columna, eodemque ordine & forma: mediocrem marginem relinquito: singulis paginis notas arithmeticas appingito, eásque in singulis diuersorum titulorum quaternionibus ab vnitate inchoato.

V.

Vnum quaternionem postquam repleueris, alterum ei continuatis sequentibus numeris arithmeticis, ac inscripto eodem in fronte titulo, adiungito: túque ita deinceps, si plures repleri contigerit, facito.

VI.

Si ad manum sunt libri & facilè parabiles, & res excerpenda sit paulo

longior; eximia duntaxat indicatis illis locis, vnde reliqua peti possint, breuiter annotato.

VII.

Si quidpiã ad duplex triplexve caput pertinere videbitur, in vno totum præscribito; in aliis verò quaternionibus breuissime, & summatim illud tangito, ac quo in loco totum possit reperiri, indicatà etiam capitis paginà innuito.

VIII.

Græca, Latina, Oratoria, Poëtica, imò etiam vulgari idiomate conscripta quæcumque ad eandem materiam pertinere videbuntur, promiscuè in priuatis tuis obseruationibus miscendi facultas esto.

IX.

Theodosij Imperatoris in scitè ac tersè pingendis literis concinnitatem & studium, quo magis erga tuas animaduersiones afficiare, casque studiosiùs relegas, æmulator: proinde eas minuto quidem charactere, ne nimiùm excrescant, sed luculento atque eleganti, saltem non omnino inuenustè ac negligenter exarato.

X.

Peritum in paucis harum rerum monitorem, traditæque à veteribus artis amantem, fidum candidúmque, quem identidem consulas tibi deligito; tum vbi per aliquod tempus collegeris, excerpta illa tua & primulos operæ tuæ fructus, vnà cum illo communicare ne erubescito. Eius viua vox supplebit & alet pleniùs, quæ tum opportuna videbuntur, & quæ vix scripto præcipi possunt, quædam perperam à te notata indicabit, quædam etiam interdum à te prætermissa, quæ cedro digna videri possint.

XI.

Identidem ea relegere, quæ ipse in superiora capita retuleris longè vtilissimum esse habeto; neque enim tam appositè, nec tam iucundè, nec tantâ seu auctoritate, seu fiduciâ alienis quàm nostris vtimur.

XII.

Illustrissima duntaxat quæ ob peculiarem sensum, maiestatem, aut reconditam eruditionem miraberis annotato. Cùm è re natâ, vel fortuitò occurrunt argumenta poematum, orationum, Tragœdiarum, &c. consultissimum erit ea statim referre in quaternionem destinatum eiusmodi rebus, vt cùm erit opportunum, de illis scribas.

CAPVT IV.

Ad fructuosam librorum lectionem.

Pronunciata XII.

I.

1. IN primis nihil est suauius, nihil ad profectum vtilius quàm ad pistrice diuinâ sapientiâ in literas incumbere: ideo breui obsecratione aduoca

aduoca illam (vt Salomon facere consueuerat) in societatem tui laboris, indéque tua studia ordini, & ea ad diuinam gloriam referre solenne tibi ac perpetuum esto.

II.

Virgines Musas castè colito; obscœnorum authorum vomitus ne exsorbeto: si eruditio, vel pudicitia periclitabitur, minùs eruditum esse, vt magis pudicus sis, longè gloriosissimum esse statuito. nullam è luto & cloaca colligi posse gemmam quâ pulchrior ex loco sano colligi non possit, certissimum putato.

III.

Tibi quò plus legas, temporis auarum esse fas esto; intempestiuas, & inutiles confabulationes pretiosi temporis deprædatrices (sic Franciscus Suarez è nostra Societate eas appellare consueuerat) te odisse liberè profiteor.

IV.

In conseruando solo memoriæ tuæ ac intellectus, maximum seminum delectum habeto: proinde dedíscenda ne discito, libróſve vllos nisi iudicio periti censoris probatos nunquam legito.

V.

Si eruditione non leuiter tingi, sed imbui desideras, & nunquam diffidere iis quæ legendo didiceris; multùm, sedatè, non cursim multa legere satagito; hósque animi tui cibos bene mansos & confectos, ac sedula iteratione mollitos & liquefactos, vt faciliùs digerantur, memoriæ ac imitationi tradito.

VI.

Quæ scies, vt certiùs scias, & proferre Auctorem possis, ac nisi eadem sæpiùs cum nausea regustare voles, fontes adire, quàm riuulos consectari lōgè vtilius esse arbitrator. Vaga autem & desultoria Bibliothecarum peruolutatio sciolis quidem fucum eruditionis inducit; veri autem succi, & natiui coloris penitus nihil. Quapropter librum aliquem legere aggressus, totum constanter perlegito.

VII.

Clara voce, aut silentio, prout tibi magis conducere senties, legito. Si quid tamen eximiè numerosum est, aut apprimè sententiosum, illud bis térve clarâ pronuntiatione, vt altiùs hæreat, repetito.

VIII.

Nec Cato Vticensis expectare in Curia sine libro, nec Plinius senior in lectica gestari sine lectore, nec iunior venari consueuerat sine pugillaribus, vt quamuis nihil caperet, nonnihil tamen referret. Tu tantorum virorum exemplo facilem aliquem librum quem subcisiuis horis percurras, tibi deligito; & quæ occurrerint loca illustria, cùm primùm commodum erit, in tuo rationum litterariarum codice inter accepta perscribito.

IX.

Tum præsertim cùm te legendi cupiditas stimulabit, librorum epulis accumbito: duo extrema, hoc est, redundantiam, & inanitatem, vitato.

X.

Ne te Rhetores, vel Oratores, vel Poëtas, vel Historicos aliósque id genus scriptores legentem, insignia multa fugiant, quæ ad artificiosæ orationis texturam, vel ad figurarnm lumina, vel ad fontes inuentionis pertinent, Cypriani, Soarij, v.g. aut alterius præceptiones Rhetoricas priùs diligenter percurrito: idémque de poëticis institutionibus, & aliarum facultatum regulis monitum esto.

XI.

Librum legere aggressurus, eius argumentum, & Auctoris mentem, ex iis omnibus quæ in limine præmitti solent, nuncupationem operis (quam Epistolam dedicatoriam vocant) priùs inspicere ne omittito: si secus facies; neque scopum commentarij, neque partinm eius nexum à te satis intellectum iri, quantum ad profectum necesse est, credito.

XII.

Sicut nihil est lectione suauius, ita nihil esse frequéti scriptione salutarius, in animum tuum induito. Itaque tu subinde, vbi aliquem tractatum perlegeris, aptum & accommodatum tuæ lectioni argumentum, de quo scribas, ac passim collecta in tuam rem conuertas, quærito.

Caput V.

De diligentia, moderatione, & ordine in studiis,

Placita X.

PRæter φύσιν καὶ θέλησιν, *naturam & voluntatem*, duo sunt præcipuè, quæ *sapientes* faciunt, ac *bonos* (sicut mihi legisse alicubi videor apud Stobæum) ἐπιμέλεια καὶ εὐταξία, *diligentia & ordo*. de quibus, quandoquidem & ipsa præceptis acui & perfici possunt, breuiter dico.

I.

a l. 1. de inu. Diligentiam quam hîc suademus nihil est aliud (vt Cicero definit [a]) quàm *animi assidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio*; quæ cùm ferè cæteris in rebus bonæ fortunæ mater sit,
Nigron. asc etico tr. de dilig. ex Ioanne Botero. (veteri Hispanico prouerbio quod Aluarus Bazanus superiori sæculo maritimis bellis inclytus continenter in ore habere consueuerat) tum præcipuè persuasum esse debet omnibus studio literarum addictis, Bibliothecas omnes nullius momenti esse, nisi *attentio animi, cogitatio, vigilantia, assiduitas, labor*, hoc est, nisi *diligentia*, cuius sunt hi quinque effectus, accesserit.
Cic. l. 2. de inu. Itaque sapienter faciet Philomusus, si ad acuendum ardorem suum, & contentionem frequenter animo replicet, imò etiam sibi ob oculos proponat has similésve sententias decumano charactere in loco illustri descriptas.

II.

b l. 3. contr. in præf. Seneca [b], *Diligentia maximum mediocris ingenij subsidium*. Hoc de Seuero Cassio nobili oratore dixit, de quo licet melius fortuna quàm cura mereretur, tamen illa felicitas nunquam ei persuasit negligentiam.

D. Ambro

D. Ambrosius[a], *Aperit sibi diligentia ianuam veritatis*. Anacletus Papa[b], *Sicut artium in suo quaque opere inuenitur mater instantia, ita nouerca eruditionis est negligentia.* Rursus Seneca[c], *Leuium metallorum fructus in summo est; illa opulentissima quae in alto latet vena, assiduè plenius responsura fodienti.* Tullius[d], *Non possum equidem non ingenio primas concedere, sed tamen ipsum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat, hac praecipuè colenda est nobis, hac semper adhibenda, hac nihil est quod non assequatur.* Scaeuola Iurisconsultus[e]; *Ius ciuile vigilantibus scriptum est*, additúrque in Basilicis, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς βαθέως κοιμωμένοις, *sed non iis qui altè dormiunt.*

a procem. Euang. Luce.
b c. nihil illo d. 83.
c ep. 23.
d l. 2. de or.
e l. pupillus, quę in fraud. cred. apud Cuiac. tom. 4. col. 1067.

III.

Si ad diligentiae commendationem, & studium sapientium effata defuerint, satis superque erit illud quod tibi affero viri omnium iudicio doctissimi: nullus est inter veteres, aut recentiores scriptores, ne ipse quidem D. Augustinus, aut Tostatus Episcopus Abulensis, qui plura scripserit, quàm P. Franciscus Suarez è nostra Societate, vt non tam composuisse libros, quàm diuinam quandam Bibliothecam è cerebro suo prompsisse dicendus sit; mirantur omnes quomodo potuerit vigintiquatuor illos ingentes tomos scripsisse, qui tam multa legerit; quomodo tam multa legisse, qui tam multa scripserit; quomodo tam multa scripsisse, & elegisse qui quadraginta ipsos annos theologicas difficultates Romae, & in plerisque Hispaniae Academiis publicè explicauerit. Is tamen quòd esset ingenio ad literas capessendas tardiore, primùm admodum aegrè in nostrum Ordinem admissus est: admissus, & in studia incumbere iussus, cùm nihil aut perparum proficeret, pertaesus ipse sui, tantùm non impetrauit à suis Praesidibus, vt à schola remoueretur, ne tempus perderet. Nihilominus iussus pergere diligentiâ suâ hoc euicit, vt in talem virum euaderet, & iam cum heroibus & principibus literarum familiam ducat. Interrogatus aliquando num singulari quodam munere affusa ipsi diuinitus esset illa scientia, respondit: *Ego quidem id sapientia quantulacumque est Deo bonorum omnium fonti acceptam primùm refero; studio deinde meo, & sudori quo vel infoecunda ingenia si irrigentur, aliquem tandem fructum ferant, necesse est.* O dignum tanto viro acroama.

IV.

Meminerit tamen Philomusus diligentiam quam suademus plurimùm differre, à quadam animi perturbatione & morbo, quem M. Tullius[f] *aegritudinem cum cogitatione vocat*, & Cardinalis Caietanus[g] *inquietam attentionem*, nos *solicitudinem* vulgò appellamus, quae quia plerumque perturbata est, inconsulta, anxia, atque occupata in superuacaneis, aut intempestiuis, ideo cautè vitanda est, eóque etiam cautiùs, quòd ementita virtutis nomen, & munus incautos & imperitos fallat. In omni re agenda videndum est quatenus, *etsi enim cuique rei modus est, tamen magis offendit nimium quàm parum*, inquit Cicero: si Gersoni[h] credimus, atque quotidianae experientiae; nimia ista diligentia rationem suffocat: atque euenit etiam plerumque, vt hoc anxiè solicito studio, & studiosa anxietate deterior oratio fiat; cùm orator nimium inquirens in se, atque ipse sese obseruans metuénsque ne vitiosum colligat, etiam

f 4. Tusc.
g 2. 2. q. 67. ar 9 apud Nigron. tract. asceti-co de dilig.
h tom. 4. descr. §. 4. de virtut. Card.

verum

Cic. l. de or. & de cl.or. verum sanguinem deperdit: hæc variis locis Tullius, qui & addit Apellem dixisse in hoc quoque peccari à pictoribus, qui non sentiunt quid sit satis; & quoniam de pictoribus facta est à Cicerone mentio in hac causa, Plinium audire libet hæc in hoc ipsum argumentum referen-
a l 35.c.20. tem [a]. *Aliam gloriam Apelles vsurpauit,* (inquit) *cùm Protegenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur, dixit enim omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere, memorabili præcepto nocere, sæpe nimiam diligentiam.* Igitur
b l.10 c.11. moderatio quædam adhibenda est, quod Agellius [b], & Macrobius [c] de
c l.6.Sat.18. Augusto referunt *industriæ celeritas, & tarditas diligentiæ.* hæc diligens
Arist.lib.4. Eth c.3. cunctatio recensetur à præside Lycei inter notas & virtutes viri magnanimi. O rectè ordinatã D. Thomæ Aquinatis, & B. Ludouici Gonzagæ in studiis diligentiam, qui corollarium & accessionem ei rei quæ præcipua, & caput homini Christiano, ac religioso esse debet, nunquam prætulerunt, quibus frequens fuit studia pro oratione intermittere, orationem pro studiis nunquam. Quàm bene id præstiterit alterum nostræ Societatis adeóque totius reip. literariæ lumen Franciscus Suarez, id argumento est, quòd non solùm nunquam defuerit statis matutinæ precationis horis, licèt vrgentissimæ occupationes aliò traherent; verumetiam interdum diceret, se si è duabus altera necessitas imponeretur, vel solitam ritu Societatis orandi horam, vel quæsitam tot annorum labore scientiam amittendi, æquiori animo huius, quàm illius iacturam laturum.

V.

Nunquam probaui morem quorumdam hominum qui facere solent quod solemne erat illi Porcio latroni, quem Seneca tantopere laudat;
d l.16.1.cõt. in præf. non delectu & modo aguntur, sed impetu & impulsu. Nemo (inquit [d]) plus ingenio suo imperauit, nemo plus indulsit: in vtraque parte vehementi viro modus deerat; nec intermittere studio sciebat, nec repetere; cùm se ad scribendum concitauerat, iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauiùs sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat: rursus cùm se dimiserat in omnes lusus, & in omnes iocos se resoluebat: cùm verò se syluis montibúsq; tradiderat, omnes illos agrestes in syluis ac montibus natos, laboris patientiâ & venandi solertiâ prouocabat, & in tantam sic viuendi perueniebat cupiditatem, vt vix posset in priorem consuetudinem retrahi. At cùm sibi manum iniecerat, & se blandiendo vnde abduxerat, reuocabat, tantis viribus incumbebat in studium, vt non tantùm nihil perdidisse, sed multũ acquisiuisse desidiâ videretur. Nesciebat dispensare vires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. idcóque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat: itaque solebat & ipse cùm se assiduâ, & nunquam intermissâ contentione fregerat, sentire animi lassitudinem, quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Non desunt hac ætate qui sic viuant. ipse nouimus quosdam homines sui iuris, qui minùs hac in parte sibi temperant, & qui modò nimia ingenio suo imperant, modò genio suo nimis indulgent.

VI.

Quantopere iuuet moderatio certa in studiis, & constans, ac tempestiua.

stiua cessatio iuxtà ac occupatio: quantopere item noceat inconsulta & intempestiua lectio, seu scriptio, seu declamatio, aut alia quælibet exercitatio literaria, argumento sunt in vtramque partè plurimi quos nouimus: alij studuerunt, & valuerunt optimè, & vixerũt diutissimè, & ea ratione rationem studendi vitæ suæ attemperauerunt, vt quod inconsideratis mors est, studium illis esset velut alexipharmacum contra omnes morbos, & subsidium ad bene beatéque viuendum singulare: oporteret vnumquemque studiosorum nactum fuisse vires Porcij illius, vt posset continuare laborem sine vlla exceptione temporis, loci, & modi: verùm nec ille diu infractus stetit; sensit ipse quantum damnum afferat valetudini tantum à se expressisse, quantum concupisceret: nam licèt ei esset corpus solidum, & multâ exercitatione duratum, ac vox robusta, tamen sordida facta est lucubrationibus, & negligentiâ, non naturâ infuscata, & oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Quid verò minus expectare potuit is, qui vtcumque res tulerat, ita viuebat; nec sudorem vnctione discutiebat, nec latus ambulatione reparabat; qui sæpe cùm per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat; & cùm rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat, qui post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietémque æqualiter digeri; sed perturbata ac dissipata in caput agebat: seriùs ociùs incauti luere solent præcipitem istum impetum, quo inconsideratè effunduntur in studia, ac pauculis interdum mensibus nedum annis distillationibus confici, ex pectore, oculis, capite, stomacho laborare, hectica febre ac tabe consumi noxios & infestos humores assidua sessione collectos pluribus cautériis velut tot ostiis, & emissariis in cloacas emittere; vires denique & corpus amittere, atque ita exhauriri, vt intra breue tempus ne vestigium quidem, aut simulacrum eorum qui paulo antè fuerant in illis videas; sed effigies quasdam spirantium mortuorum esse credas; quæ ista (malùm) impudentia est non intelligere præcoces fructus solere carie viriari, leui vento concussos decidere, atque abiectos sub ipsa arbore negligi & putrescere, qui si maturuissent paulatim, regiæ mensæ potuissent inferri.

Seneca l. 1. contr. in præf.

VII.

Alloquamur Philomusos, eósque ad moderatam diligentiam excitemus Cassiodori & D. Bernardi verbis. Ille sic [a], *Moderamini ergo fratres desideria vestrà per ordinem qua sunt legenda discentes, imitantes scilicet eos, qui corporalem habere desiderant sospitatem.* Iste sic ad fratres suos degentes Romæ in Monasterio sancti Anastasij [b], *Rogo vos fratres atque obsecro, sic agite, & sic state in Domino dilectissimi, sollicitì semper circa custodiam ordinis, vt ordo vos custodiat. Ipsa occupationis varietas* (inquit D. Basilius [c]) *studium renouat, & instaurat attentionem, cùm animus perpetua similitudine & æqualitate rerum torporem quemdam plerunque contrahat ac tædium, eaque re aliud agens ad futiles & vagas cogitationes aberret*; profectu sanè ex continuata illa contentione minore, quàm putetur. Contra (vt monet D. Laurentius Iustinianus) qui cuncta statutis perficiunt temporibus, ideo proficiunt, vitámque suam sine tædio deducunt; & cùm

Nigronius tract. ascet. de ordine.
a Cassiod. in præf. diu. inst.
b D. Bern. ep. 321.
c in reg. fus. disp. resp.

semper anhelo sitiant operandi desiderio, ad interiora procedere, solicitè præficere satagunt, quæ tenent præ manibus: ex illa intermissione fit, vt semper quis ad studia velut ad lautam mensam animíque pabulum admodum salutarem apperentiam afferat: ex studiorum epulis sicut ex corporis refectione semper cum aliquanta esurie surgendum est, si vegeti & valentes diu viuere desideramus. *Neque ex multa fame nimia satietas, neque ex nimia satietate fames idonea est*, ait Celsus [a].

a l. 1. c. 3. & l. 2. c. 16.

VIII.

Igitur Philomuse, si me audis (expertum autem audies) sic facito. Periclitare quid possint tuæ vires, vitæque tuæ rationem & institutum, si tui iuris & arbitrij es, sic ordina. Adhibe tuas cogitationes in consilium: insuper (quod Plinius iunior [b] facere solebat) vtere in tuis studiis iudicio experti & moderati viri, imò etiam nonnihil indulgentis: tum quod videbitur esse tolerabile & diuturnum, illud serua: proinde post cœnam, nisi omnino vrgeat necessitas, nunquam stude; necessario somno fatigatum caput & stomachi calorem refice; semel minimùm per hebdomadam rusticaturo exi, ne obstinatiùs summis caloribus, præsertim post meridianam refectionem, studiis immorare; literarium laborem metire tuis viribus, non autem præsentis delectationis sensu; pomeridianis horis breuiculo somno conniue. Plinius secundus (vti suprà dictum est) ita alacer redibat ad studium, ac si diem incoasset quando insititia illa quiete diem diffiderat. Imitare Cassiodorum [c], qui Bibliothecam in suo monasterio atque inter cætera necessaria ad studium clepsydram quoque prouiderat. Si senseris te studij delectatione pellectum solere procedere vlterius, & diutius producere illum laborem, quàm tuæ vires ferant, habeto clepsydram, & cùm fluxerit tempus illud quod sedatus quietúsque satis esse ad præsens studium statueris, ne te sinas impotenter efferri æstu illo literario, laborem intermitte, animum auoca aliquanto temporis interuallo. Si tibi vel caput, vel stomachus doluerit, ne pertinaciùs libris insiste: si quæ alia id genus cognoueris tibi obesse, vel prodesse, memor esto huius placiti medici; *ex nocentibus & iuuantibus salutaris scientia*: si hunc studendi modum tenueris, valebis, Deo iuuante, & proficies, erítque tibi tua Bibliotheca non solùm *ὑγιεινὸν ψυχῆς*, verùm etiam *τοῦ σώματος ἰατρεῖον.*

b ep. 2. l. 3.

c l. diu. lect. cap. 30.

IX.

Sua singulorum fructuum tempestiuitas est, in qua salutares sunt, & grati; sua quoque librorum est, quorum legendorum suus etiam est ordo: nam (vt de humanioribus nihil dicam, quandoquidem iam suprà diximus) animaduerti dum darem operam studiis theologicis, non esse legendos sanctos Patres prout sors tulerit, vel affectus aliqua cupiditate animus appetierit; plurimósque commentarios veterum Patrum esse, quos si legeris, priusquam audiueris in schola quasdam materias, quales sunt de Trinitate, de Incarnatione, de Gratia, perparum proficias: si verò postea, plurimum; in iisque infinita illustria & reconditæ doctrinæ animaduersurus sis, quæ aliter te fugissent omnino, nec ea vnquam excerpsisses: accidit non semel vt necesse fuerit eadem repetere,

tere, atque ab initio relegere ei, qui sine hoc delectu ac iudicio se ad legendum contulerat. Opportunè hoc me monuit P. Theophilus Raynaudus, meus in Theologia Magister, homo infinitæ atque ordinatissimæ lectionis. Porrò velle hanc lectionis seriem & ordinem in qualibet facultate præscribere infinitum sit. Mystagogis, & moderatoribus studiorum in singulis scientiis hoc munus esto.

X.

Palmare est monitum istud, quod subiungo, *Nullibi est qui vbique est.* *ὁ δύο πτῶκας διώκων, οὐδέτερον καταλαμβάνει, duos insequens lepores neutrum capit.* hoc est, qui simul pluribus scientiis condiscendis animum intendit, vix vllam attingit, nedum perfectè consequitur. Si enim magna ingenia vix magis quàm in vno eminuerunt opere, quemadmodum Stoicus animaduertit & probat; quid futurum putas iis qui pluribus doctrinis & facultatibus simul student, quarum singulæ tam altæ, tam incomprehensæ sunt, vt qui vnam duntaxat exhauriret, hactenus inuentus sit nemo; cùm earum singulæ ingeniosissimos quosque exhauserint. Distributionem verò sui temporis (eam Franciscus Suarez *Matrem spiritus* appellare consueuerat) quam quisque sibi pro ratione officij sui, & negotiorum fecerit constanter retinere; res est quæ præter alias vtilitates hoc etiam habet commodi, ne aliæ occupationes aliis obstrepant, aut alieno se tempore immisceant. *Scire quod facias & ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cogitationis. Offendunt plerumque præpostera.* D. Ambr. serm. 3. in 45. 118.

Sen. l. 3. cōtr. in præf.

Auctor eius vitæ in parte 1. operis de gratia.

Caput VI.

De munere publici Professoris.

Monita X.

Verus est controuersia, præstétne viua vox scriptioni, an scriptio viuæ voci. de quo argumento aliquando audiui præclarè disputantem Patrem Petrum Chiffletium nostræ Societatis prolusione Academica in solemnibus auspiciis curriculi philosophici. Cuius dissertationis consectaria summa hæc ferè fuit: rudes iuuari quidem viua voce in disciplinarum initiis, ac propterea *sensum audiendi* sapienter à Philosopho appellari *sensum disciplinæ*. Item incredibile est quantopere non solùm Auditoris affectus inardescant, verùm etiam quàm facilè res reconditas & difficiles percipiat ex voce, vultu, totóque habitu dicentis: at licèt scriptio segniùs animos feriat, nihilominus tamen eius vis ad plures pertinet, solidiorémque ac limatiorem doctrinam confert, meliúsque in viros transcribit: de hac vtraque ratione deriuandi in publicam vtilitatem ea quæ hausimus ex Bibliothecis, duobus capitibus dicam nonnihil; ac primùm de publici Professoris officio.

I.

In primis publici Professores munus suum magnificant, si pro dignitate, & cum fructu illud implere desiderant: eius autem plurimùm æsti-

mandi hæc causa esse potest non leuis, quòd *Patres animorum* sint eorum, quos instituunt & docent; qui vicissim Doctorum suorum filij sunt, & vocantur *αὐτίκα πατέρας τοὺς κατηχήσαντας φαμὲν, υἱὸς δὲ πᾶς ὁ παιδευόμενος*. Iam patres eos appellamus *qui nos catechesi instituunt, & filius est qui eruditur*, inquit Stromateus [a]: idque verum est, siue quòd præceptores docendo patrum vices obeant, quorum munus est liberos suos erudire, sicut matrum eosdem nutrire, vt notat Aristoteles [b]: siue quòd Magistri ingenerent in suorum discipulorum eas cognitiones, quarum beneficio vitam hauriunt reliquorum hominum vitis longè præstantiorem. D. Gregorius Nazianz. [c] non dubitauit appellare Professores eloquentiæ *κοινοὺς πατέρας τῶν λόγων*, *communes patres bene dicendi*; nec Seneca asseuerare metuit, eo plura præceptoribus à discipulis, quàm parentibus à liberis deberi, quò excellentius quiddam est bene viuere, quàm viuere. *Deinde* (inquit) *dedit sæpe pater vitam et, cui se dare nesciebat, in quo & consortem habuit, in quo spectauit legem patriam, præmia patrum, domus & familiæ perpetuitatem, omnia potius quàm eum cui dabat*; quod secus est in eo qui institutionem, & sapientiam alteri impertit; vnde maius beneficium confert, magísque patris loco habendus est. Denique ex hoc vno suam æstimet præceptor dignitatem quod ab Epicteto animaduersum est [d]. *Nō cuiuslibet est* (inquit) *præceptorē esse, sed diuinitus ad id legi oportet.* Quid enim diuinius inter homines, quā ingeniis eruendis formandísque operam dare, & illa imbuere iis præceptionibus ac succis, quę Deo hominibúsque placeāt. Sapienter Seneca [e], *Sapientiæ magistri ad professionem speciosam alligati sub ingēti titulo laborant.*

a Clement. Alex. Strom. l. 1.
b OEcon. l. 1. cap. 3.
c ep. 111.
d apud Arrian. l. 3. c. 21.
e de tranq. c. 2.

II.

Hoc altissimè demittat in animum suum Professor nullâ re magis magistro faciliùs creari sui muneris fastidium, nihil æquè nocere discipulis adeóque etiam Præceptoribus, quàm imparatum in suggestum conscendere, & ea solùm quæ sors tulerit, & quæ præsens memoria suppeditauerit, afferre: ipse enim malè dicendo discet malè dicere, & dum recoctam crambem sæpiùs discipulis apponet, perdet opinionem eruditi, minùs attentos discipulos habebit, eósque minùs doctos sortietur. Qui si munus suum non perfunctoriè obiret; sed quemadmodum Gallus facere solet parans edere cantum, alas excuteret, semetipsum excitaret, & quæ dicturus, aut dictaturus est, solicitè & studiosè meditaretur; ipse magis proficeret, & cum eo discipuli, ac docendi discendíque labor longè leuior, & suauior foret. Si enim Professor est λογομάγειρος, si eius munus est (vt loquitur D. Bernardus [f]) pręparare & cōdire in coquina animi sui fercula quę distribuat esuriētibus & famelicis discipulis; det operā ne sæpe cibos eosdem ingerat, & recalefacta edulia nauseantibus conuiuis apponat. Maxima enim ratio profectus in eo posita est, vt quotidie discipulus eū audiat, quem miretur.

S. Greg. l. 30. mor. cap. 4.
f serm. 1. in festo omn. SS.

III.

Caueat Professor ne sibi hoc exprobretur à discipulis quod dicebat Philemon apud Stobæum [g], *πολλά με διδάσκεις ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως ἀκούων πολλὰ, μηδὲ ἓν μάθω*, *multa me doces abundè propter inuidiam, vt audiens quamplurima, ne vnum quidem addiscam.* Quin potiùs summæ laudi

g serm. de inuidia.

laudi sibi esse ducat, si verè cum Salomone dicere possit; Sapiētiam sine fictione accepi,& sine inuidia eam communico: fluere tamen debet, non effluere & obruere. *Permittat se* (inquit Fabius) *ad mensuram discentis, vt velocissimus quisque si fortè iter cum paruulo faciat, vt manum & gradum suum minuat, nec procedat vltra quàm comes possit.* hoc facere non est inuidiæ & maleuolentiæ, sed prudentiæ atque officij.

IV.

Quod spectat ad necessariam tolerantiam, æquitatem animi, & sustentationem in promouendis suis discipulis, meminerit nullum animal morosius esse, nullum maiore arte tractandum, quàm hominem; nulli magis parcendum: morbis medemur, non irascimur, atqui & mormus animi mollem medicinam desiderat, ipsúmque medentem minimè infestum ægro. Mali medici est desperare ne curet. Idem in his facere debebit Professor quorum animus ignorantiâ, vel hebetudine affectus est; non citò spem proiiciat, nec mortifera signa pronuntiet: luctetur cum segnitie: tarditatem quantum potest patienter ferat; aliis morbum suum exprobret, quosdam molli curatione decipiat, citiùs meliúsque curaturus mediis fallentibus: agat curam non tantùm salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli magistro gloria est ex duriore animaduersione, si seruis mancipiis non quantum impunè pati possunt imponendum est, sed quantum permittit æqui bonique natura, quanto iustius ingenuis ac plerumque patriciis, quorum tibi non tradita seruitus, sed tutela: hæc ferè Seneca; quorum documentorum præceptorem Christianum pigere non decet.

V.

Rem magnam fecerit Professor si animo ita afficiatur, vt non vniuersorum duntaxat tanquam professor publicus, sed singulorum curam gerat vt amicus: cùm enim discipuli animaduertunt se non è grege haberi, sed dignos peculiari cura, atque in se dirigi animum docentis; vires ipsi vicissim & animum contendent vt beneficium benè collocetur, laboríque ac voluntati docentis discipulorum, alacritas & diligentia respondeat: quapropter malè sibi & auditoribus suis consulunt Professores, qui non patiuntur se adiri ad familiaria colloquia; & tanquam sint è machina, aut in machina dij, vix se sinunt conspici extra suggestum, quasi familiaritas contemptum pariat: errant illi & vehementer quidem, ac nescio vtrùm professio publica, vel editi in lucem libri tantum venerationis & famæ Iusto Lipsio pepererint, quantum consuetudo familiaris cum omnibus se conuenientibus promiscuè & humanissimè: tunc enim seipso maior erat, cùm descenderat & eloquebatur ex æquo quacumque de re voluisses, & quod præcipuum est, multo magis proderat suis discipulis, cùm & eos cognosceret meliùs, & instrueret opportuniùs. Oraculum est ex Stoæ cortina; *Singuli propria exigunt; schola pauciores magnos viros fecit, quàm contubernium.*

VI.

Professorem in diem viuere, & hodiernæ solùm prælectioni intentum esse, malum est: hac insuper incuriâ gloriari, pessimum. Quid enim esse potest ordinatum, quid opportunum & tempestiuum in ea domo,

vbi nihil in futurum tempus seponitur, nihil conditur? Quàm insipida, quàm incocta esse necesse est illa doctrinæ fercula, quæ non diuturna & solers diligentia quæsiuerit, atque apparauerit, sed quæ præcipitata industria fortè repererit? In talium hominum scriptis quanta solet esse in summa prolixitate inanitas? quàm confusus ordo? quàm frequens eiusdem cantilenæ repetitio; dum interpellante docendi horâ necessariò prehendendum est id quod se tunc obtulerit: qui si prospexissent è longinquo seriem materiarum quas tractaturi sunt, multo concinniùs, & breuiùs, & clariùs, & succosiùs, & ordinatiùs tota disputatio procederet.

VII.

Quemadmodum æquum est, vt ab illis plus laboris exigat Professor, in quibus certior spes est; ita pugnare debet, vt ipsi quoque intelligant eos nobiliùs tractari qui amantur fortiter, & quibus sudor excutitur; sicut diuinum numen generosos spiritus durè tentat. Magistri tamen cautio erit non plenam, multò verò minus viribus maiorem operam exigere; alioqui difficultate laboris deterriti animum abiicient: longè conducibilius est, vt ipsi aliquod corollarium voluntariæ operæ adiiciant, puténtque se in ea opinione esse apud suorum studiorum moderatorem, vt existimet eos potius indigere fræno quàm calcaribus. Verumtamen nunquam se adeò securum ostendet de discipulorum suorum diligentia, quin ipsis continuò excubet: animaduertimus enim acerrimos quosque, ac studiosissimos facilè conniuere, quando eum quem reuerentur conniuentem sentiunt.

VIII.

Morosi Professores quibus vix vllus discipulorum labor sapit; blandi, quibus nihil displicet, vtri exitialiores sint, haud facilè statuas: hi filios suos blandè constringendo necant; illi à se abigendo in desperationem agunt. Media via tenenda est, & sincerus candor summæ prudentiæ attemperandus, adeò vt quidquid monitus fuerit Candidatus, gratias agat, proficiat posteáque beneficium atque admonitionem agnoscat; intelligat (inquam) τραῦμα haud fuisse ἄπιστον. Sentiat (inquit D. Ambrosius[a]) se amoris pignore admoneri, & charitatis officio sua sibi errata detegi. *Candidus & prudens censor* (ait Ludouicus Viues[b]) *vehementer in studiis vtilis est; si* (vt monet Tacitus) *animi iudicium citra damnum affectus profertur.* Debet cum D. Augustino omnes viri cordati *malle obiurgatione misericordi sanari, quàm blanda adulatione, tanquam si caput vngatur, occidi.* Sed nec officio tantùm censoris fungi debet Professor, verùm etiam beneuoli laudatoris, si quid laudabile in suo discipulo nactus fuerit: vix autem est, vt non semper aliquid eiusmodi reperiat.

a in illud, *Iuda osculo filium hominis tradis?*

b lib. 5. de trad. discipl.

IX.

Semper putaui esse pusilli hominis, & propriæ tenuitatis sibi valde conscij solitudinem in schola amare, fugere auditorum celebritatem, præcipuè verò honorariorum: perfectissima enim sapientia (qualis fuit Salomonica) aduocat qui veniant ad se, & discant; hoc iam pridem obseruauit, & monuit Fabius Quintilianus his verbis[c], *Optimus quisque Præceptor frequentia gaudet, ac maiore se theatro dignum putat: at ferè minores*

c l. 1. inst. c. 3.

ex conscientia sua infirmitatis hærere singulis & officio fungi quodammodo Pædagogorum non indignantur. hac laude floruisse Socratem Pausanias[a] refert, a in Att. qui licèt annos nonaginta nouem natus, nunquam tamen discipulos habere desiit. Multitudinem discipulorum honestis modis sibi adiungere, nimirum eruditionis, ingenij, & disciplinæ præstantia, quod de Polomone, Herode Attico, Heraclide Lycio aliisque Philostratus refert[b]; b de vita Sophist. l. 1. pulchrum est, verùm astu, effræni licentiâ, obtrectatione alienæ laudis, indecorum, illiberale, sordidum. Si Professor sibi dolo malo auerti discipulos ab æmulis sentiat: satagat vt verè cum Zenone dicere possit de Theophrasto, Ο ἐκείνου μὲν χορὸς μείζων ὁ ἡμέτερος συμφωνότερος, *Chorus eius maior est, meus meliùs concinit.* Plut. de profect. virt. quis non amet Cosmam illum natione Italum, professione & moribus religiosum, Mathematicæ, Musicæ, Poëticæ, Philosophiæ, aliisque artibus homine ingenio dignis insignem, qui captus & abductus in Syriam à Saracenis, calamitatem suam hac vnâ re præcipuè deflebat, quòd in illa barbarie neminem reperiret, qui tam exquisitas ingenij diuitias appeteret, oblatásve reciperet. Non irrita fuerunt eius vota: redemptus enim à locuplete viro, traditus est Ioanni qui cognominatus est *Damascenus* præceptor; quem adolescentem indolis prorsus eximiæ mirificè in literis & virtute perpoliuit. In vita S. Ioannis Damasceni. Si eâdem mente & consilio, quo iste Cosmas, viri docti discipulos optant, & ambiunt, præclarè est: prouideat illis numen quamplurimos.

X.

Postremum quod moneo est, neu velint Professores esse similes vsurariis qui libentius dant quod non debent, quàm reddant quod debent; Vmbert. c. 43. in reg. S. Aug. peruersus est ille ordo, cùm quis neglecto eo munere & officio quo fungitur publici Professoris & Magistri, ad alia studia quibus delectatur, curam atque animum transfert, quod summæ fraudi solet esse discipulis. Ad præposteros istos Doctores spectat aureum dictum Magni Gregorij[c], *Ille bene agit quæ pia sunt, qui scit priùs seruare quæ iusta, vt collatus in proximos riuus misericordiæ de iustitiæ fonte ducatur.* c l. 10. mor. c. 14. al. 19. Nam, vt scitè & verè Quintilianus loquens de patronis, qui minùs bene meditati ad dicendas causas se conferunt, *minus bene dicere quàm possis, præuaricari est,* & de alieno benignè aliis facere non virtus est, sed peccatum.

CAPVT VII.

De librorum scriptione.

Monita X.

I.

Magis est in potestate nostra scribenda facere, quàm scribere legenda; Plin. ep. 16. hoc enim ingenij est, & paucorum hominum; illud voluntatis ac singulorum, si modò diuinæ gratiæ obsecundare voluerint. Ideo nulli suscipiendum est scribendi negotium, nisi ei qui possit esse *præceptor generis humani* in ea facultate quam tractat; cuius rei iudicium Sen. ep. 64. penes

penes insignitet peritos esto. Nec id satis necesse est insuper scribendi auctores atque impulsores habeas præsides tuos, vel sanctos & fidos monitores, vel inhabitantem in te diuinum Spiritum; qui *venam ingenij animet desiderio, & stylum accensa charitatis deuotione erigat*, dicátque tibi ad aurem cordis: *Ne abscondas sapientiam tuam in decore suo.*

Petr. Blesens. de instit. Episc.
Eccl. 4.

II.

Quàm stultum est neglectis & pessundatis propriis rationibus totum in alienam vtilitatem incumbere, & in morem candelæ dum aliis luces, decrescere, & consumi. Tu proinde conare esse ex illorum Auctorum numero, qui (vt ait D. Augustinus[a]) *non solùm aliis proficiunt scribendo, sed & ipsi proficiendo scribunt.* Hoc autem consequeris, si quidquid scripseris, illud inscribas Deo & Beatæ æternitati; minimè autem tempori & inani gloriæ. *Non area tantùm, & vinarij lacus, verumetiam verborum primitias oportet verbo persoluere, multóque magis verborum quàm actionum,* dixit D. Chrysostomus sermone cùm esset designandus Presbyter; qui & addit; *in illis opusculis per ingenioli nostri oblationem Deo sacrificauimus.* Si secus facies, etsi habueris omnem doctrinam, omnem Prophetiam, omnem sapientiam, charitatem autem, & diuinæ gloriæ studium non habueris, similis eris magnis illis scriptoribus, de quibus dixit D. Hieronymus, *Laudantur vbi non sunt, & cruciantur vbi sunt.*

a ep. 7.

III.

Libros scripturus sciat priùs quid valeant humeri, quid ferre recusent; qui præditus est acri iudicio, atque ingenio ad inueniendum alacri, is propriis immoretur cogitationibus, & sensa animi sui consignet literarum monumentis: qui verò diligentiâ solùm valet, atque abundat otio, valetudine, libris; ea sibi assumat in quibus istorum opus sit, non autem multi ingenij: Anthologia, Collectanea, Polyanthea, obseruationes, Auctorum emendationes, enarrationes, nudos annales, & alia id genus faciat; conuertat libros ex vna lingua in aliam: in istis licet plus sit eruditionis & laboris, quàm ingenij, & iudicij; tamen fructus, & commodum sæpe non est minus.

IV.

Character scribendi, seu styli genus tale sit, vt materiæ conueniat: itaque meminerit scriptor seueriorum disciplinarum, atque ad vtilitatem pertinentium animo *scribendum esse, non auribus*, iuxta monitum Stoici, & verum esse quod scribit Stromateus, *Eos qui hærent dictionibus, & in eis sunt occupati, res ipsæ fugiunt.* item alio loco: nominum & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, vt plurimum non est sordida, & illiberalis, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τούτου ἐναντίον ἀνελεύθερον ἐστὶν ἢ οὐκ ἀναγκαῖον, sed eius potiùs contrarium: est autem etiam nonnunquam necessaria: hæc quàm breuissimè fieri potest Scriptura enunciauit, dicens, Non multum verseris in verbis. ἡ μὲν γὰρ λέξις οἷον ἐσθὴς ἐπὶ σώματος, τὰ δὲ πράγματα, σάρκες εἰσὶ καὶ νεῦρα. Dictio est vestis in corpore, res autem sunt carnes & nerui: in piis & asceticis commentariis, studiosè compta oratio, &, quod dixit Ennodius[b], *ad vnguem fabricata multum de affectu deterit: nam sine phaleris est quod dictat affectio.* prout verò scriptor affectus erit, erit ferè & lector. *In Ecclesia Dei fucatus nõ quæritur sermo, sed veritas*

Sen. ep 100.
Clem. Alex. 2. strom. pag. 394.
b dict. 9.
S. Zeno sermone de iustitia.

veritas pura; & præclarè apud Gellium Muſonius [b] *qui modulatu vocum & lenocinijs verborum excitant inanem applauſum auditorum, ſcito illic non Philoſophum loqui, ſed tibicinem canere.* Nihilominus apparatus mediocris, & pro ſcenæ ac perſonæ modo elegans ac ſincerus caloris nitor nemini ſano vnquam diſplicuit. De Attico & Aſiano dicendi genere hoc ſtatuendum: illud, vtpote preſſum & integrum, virorum eſſe; iſtud effluens, inflatum, ac inane, adoleſcentulorum iuueniliter exultantium proprium. λακωνίζειν verò, hoc eſt, paucis & abruptis verbis ſententias ſæpiùs circumſcribere, obſcurioribus adagiis orationem infercire, ac ſolummodo doctis lectoribus ſcribere, planè vitioſum eſt; Ἐρρώσθωσαν πρὸς θεῶν αἱ νεφέλαι, εἰ μόνῳ τῷ Δάφνωνι ἀφιᾶσι τὸ ὕδωρ. *Valeant nubes per Deos ſi ſoli Daphnoni emittunt aquas.* Ille ſtylus eſt optimus, qui omnibus, & vbique, & ſine ſatietate placet.

a l. 5. c. 1.

Theophylactus Sophiſta in epiſt. pag. 408.

V.

In librorum inſcriptionibus duo ferè peccari animaduerto, quæ hoc & ſequenti monito attingam: alterum quod tam ſpecioſi atque illuſtres tituli quærantur: tales ſunt κέρας ἀμαλθείας, πάνδεκται, ἐγχειρίδιον, λειμών, πινακίδιον, & alij id genus, quos Seneca *oculiferia* appellat, vt cùm veſtibulum libri inſpexeris, credas eſſe regiam domum inſtructam regia gaza & apparatu, quò intrandum tibi putes, etiam cum periculo deſerendi vadimonij: ſed cùm intraueris, ſperata illa felicitas, καὶ ὀρνίθων γάλα prorſus euanuit: & quemadmodum dixit Plinius, *Dij Deæque quàm nihil in medio inuenies*; cogariſque dicere quod de inuenta hominis larua dixit apud Æſopum ſimius. Modeſtæ librorum inſcriptiones cordato & modeſto lectori longè magis placent; ac multo ſatius eſt vinci expectationem, quàm non ſuſtineri. Pingendi fingendique conditores abſoluta opera, & illa quæ mirando non ſatiamur, pendenti titulo ſic inſcripſere, *Apelles*, vel *Polycletus faciebat*; vſi præterito tempore imperfecto tanquàm inchoata ſemper arte, atque imperfecta, & contra iudiciorum varietates ſupereſſet artifici regreſſus ad veniam, velut emendaturo quidquid deſideretur, ſi non fuiſſet interceptus. Quare plenum verecundiæ illud eſt, quòd omnia opera tanquam nouiſſima inſcripſere, & tanquam ſingulis fato adepti. Tria, non amplius (vt opinor) abſolutè traduntur inſcripta in tempore perfecto, *ille fecit*; quod apparuit ſummam artis ſecuritatem auctori placuiſſe, & ob id in magna inuidia fuere omnia ea. Conſultiùs ſe feciſſe ait Plinius, quod contemptis feſtiuis, (vt loquitur) titulis opus ſuum *hiſtoriam naturalem modeſtè* inſcripſerit.

Plin. in præf. hiſt. nat.

Strabo l. 14.

VI.

Alterum in quo permulti diſplicent in librorum inſcriptionibus, eſt, quod non meminerint, aut nunquam benè ſciuerint, *Titulum* debere eſſe veluti *Titana*, & ſolem libri, totiúſque operis breue quoddam compendium; ac tanquam ſpecimen ad tabernaria pulpita penſile, earum rerum argumentum, quæ in penitiore apotheca repoſitæ ſunt; ac proinde inſcribere librum voce, vel ſententia tam obſcura, vt lector hæreat, nec niſi conſultis interpretibus eam intelligat, eſt offundere tenebras, non lucem affundere. Magnum vitium eſt in ædibus, atrij obſcuritas,

ſcuritas, ac nemini ingredienti non moleſta. Alij perſpicuos quidem titulos præfigunt ſuis libris, verùm qui omni promiſcuè argumento conueniant: atque vt meritò vitioſa cenſeri ſolent illa exordia orationum, quæ non eruuntur ex cauſæ viſceribus, ſed aliunde veniunt, & omni orationi conueniunt: ita diſplicent illi tituli, quos cùm perlegeris, nondum diſpicias quódnam argumentum libri ſit, quæ materies. huiuſmodi inſcriptiones illæ ferè ſunt quæ petuntur à tempore, vel loco in quo libri componuntur. exempli gratiâ, ſi quis edens in lucem librum de militia, illum ſic inſcribat, *Flores verni*; vel, *hyberna vigiliæ*, vel *lucubrationes Salmanticenſes*; vel *tempora ſubceſiua*, vel *ruſticationes æſtiua*; vel *commoratio Romana*, & aliis ſimilibus titulis: qui cur potius conueniant commentario de militia, quàm de re nautica, de Architectura, de venatione, de re forenſi, de re veſtiaria, de philoſophia, de re medica, & ſexcentis aliis, non video. Placent ſimplices, perſpicui, atque ita proprij argumentorum quæ tractantur, vt ſtatim ex eo quod eſt in limine & fronte, iudices quid ſit in receſſu: quod fecere plerique veterum auctorum, qui ſi ſcripſere de re medica, vt Celſus; de Agricultura, vt Columela; de re bellica, vt Vegetius; de animalibus, de moribus, de Metaphyſica, vt Ariſtoteles; de beneficiis, vt Seneca; de inſtitutione oratoria, vt Fabius; nullum alium titulum præpoſuerunt, quàm qui prima ſpecie & obtutu, libri argumentum & Auctoris conſilium lectori ſtatim indicaret ſine ambagibus; ſicuti Tragœdi & Poëtæ facere ſolent in Tragœdiarum & poëmatum inſcriptionibus, *Hercules furens, O Etæus, Æneis, Thebais, Ilias, Odyſſea, Metamorphoſis*, &c. Nunquid ridiculum ſit, ſi Bibliopola, cui eſt in ædium penetralibus luculenta apotheca libraria, proponeret in abaco tabernæ ſuæ hunc titulum, *merces Lugdunenſes*, eo quòd Lugduni multi libri edantur in lucem: quaſi verò nullæ aliæ merces Lugduni fiant, præter libros, aut nullibi edantur libri quàm Lugduni. Idem facis quiſquis tuum *de militia* librum inſcribis, *hiberna vigiliæ*, vel *Romana commoratio.* nam perinde eſt, ac ſi hibernis noctibus, vel Romæ ſcribi tantùm de militia poſſet; vel aliis anni temporibus, ac aliis in vrbibus nullus edi commentarius poſſet, niſi de militia.

VII.

Magnus theſaurus, magnúmque adiumentum ad vſum libri bene digeſtus & ordinatè compoſitus Index earum rerum, quæ toto volumine continentur; præſertim ſi pauculis numeris conſtet. Nihil verò moleſtius illis Indicibus, qui quaternis quiníſve notis tardiſſimè deducunt, quò Lector feſtinat. Quis enim hoc ferat, *parte* 1. *diſp.* 4. *queſt.* 7. *art.* 10. *corol.* 5. cogitanti de quarto numero excidet ſecundus, & decies voluere ac reuoluere eaſdem paginas neceſſe erit; cùm duobus numeris res tota commodiſſimè fieri queat, vt fecit in ſuis Annalibus Baronius, atque in ſuis operibus Theophilus Raynaudus, cuius iudicium in partienda ordinandáque materia quam tractat certare ex æquo videtur cum vberrima eruditione, quâ inuenta propria veſtit, & pulcherrimè ornat. Nunquam mihi placuerunt illæ notæ in Indicibus quæ lectorem amandant ad paginam libri, & ad literas contextui additas ad

margi

marginem; quia si alio charactere, aut forma liber iteratò edatur, necesse est Indicem fidei de nouo secundæ editioni accommodatum; & si in tuis obseruationibus tales notas secutus fueris, experiere in codicis obseruatione magnum incommodum. Porrò sicut capitum prolixitas fastidium affert, & à legendo auocat; ita breuitas voluptatem creat, & legendi desiderium. Pulchrè dixit in hunc sensum nescio quis, frequentiam capitum haud aliter lectorem reficere, quàm multitudinem diuersoriorum breuibus interuallis in itinere occurrentium viatorem.

VIII.

Magnus liber magnum malum, dixit Callimachus; quod de illis Auctoribus dictum esto, qui verè cum Sidonio dicere non possunt [a], *Curæ nobis fuit causam potius implere, quàm paginam*; sed id solùm pugnare videntur & eniti, vt volumen turgescat & infletur: ac propterea captant aberrationes ab argumento & diuerticula, parerga afferunt, *cantu nota replicant, quod est operæ redundantis*, ait Symmachus; aut lectorum peritiæ diffidentis, vel eorumdem otio abutentis. Tu licèt aurea & gemmea dixeris, si tamen ea præter rem intruseris, minimè placebunt, *κέντει πῶλον πρὸς νύσσαν, adige equum ad metam*, cur viarum flexiones sequeris? quid moras nectis? Cur tam grandes tomos molitis? *οὐ τὸ μέγα εὖ, ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα. Non quod magnum est, bene est; sed quod bene est, magnum est.* Non est tamen quòd quis metuat se esse prolixum, si prolixitas iuuat, iuxta illud B. Petri Damiani [b]: *dixerit me quispiam verbis liberiùs euagatum; sed mihi tantum est proximorum meorum salus, vt non otiosum credam multorum lignorum pyram accendere, qua basiliscum licèt exiguum incolumi populo necesse sit interire; nec multa aqua inaniter funditur, si scintilla ignis, qua vrbs cremanda foret, extinguatur.*

a l.4.ep.3.

D.Gregor. Naz.

Demosth.

b Opusc.8. cap.12.

IX.

Quemadmodum meritò reprehendendi sunt qui quod nocte somniarunt, illud continuò edunt in lucem, metientes suâ scribendi prurigine & scabie, vel suâ ipsorum opinione, quâ vanissimè inflantur, operis bonitatem & approbationem: ita displicent scriptores non pauci, similes Callimachi pictoris, qui *semper extitit calumniator sui, nec finem habuit diligentiæ, ob id Cacozitecnos appellatus memorabilis exemplo adhibendi curæ modum.* Plerique viri docti cedere nesciunt amicorum iustis postulationibus, imò etiam expostulationibus; suósque partus continuò lambunt, sua opera ad censorium vnguem perpetuò castigant, eliminant, expumicant: atque ita plerumque fit, vt in illa cunctatione moriantur, & suo labore posteritatem fraudent. Verum quidem est *quæ citò placent, non diu placere*, & quod Plato apud Stobæum in Ethica Ecloga dixit, *plerosque Scriptorum Adonidis hortis esse similes, qui subitò vnâ die nati celerrimè pereunt.* Tamen cunctatores isti qui se huiusmodi dictis tuentur, deberent credere amicis, nec ita obfirmato animo propriû iudicium sequi. Reuocent in memoriam illud Luciani [c], *in rebus humanis nihil tam faustè ac feliciter agitur, quod non error aliquis interponet.* Leonardus Lessius intolerantiùs ferebat aliud genus doctorum hominum, qui plura complectuntur quàm possint commode stringere; adeò

Plin.l.35. c.8.

Vitruu.l.4. c.1.

c de non temere credẽdo calumn.

vasta argumenta aggrediuntur, meditantur tam multos & grandes tomos; imò etiam cùm sæpe sint ætate iam deuexa, vt arbitreris promissos ipsis à diuino numine nestoreos dies & ineluctabilem valetudinem, ac memoriæ bonitatem vsque ad extremum spiritum, omniaque subsidia necessaria ad id quod animo moliuntur. Vis dicam quid illis hominibus contingere soleat? *desinunt viuere cùm incipiunt scribere*; vix insanæ illius molis, quam aggrediuntur substruere fundamenta iecerunt, cùm iubentur de illius consiliis, adeóque de vita ipsa decedere; prudentiùs facturi si mortem aspexissent velut imminentem & proximam, non
Sen. ep. 1. & 66. verò tanquam procul distantem. *In hoc plerique fallimur, quòd mortem prospicimus, cùm potiùs prospicere vitam deberemus.*

X.

Ille demum dignus est qui scribat, qui præditus non vulgari doctrina & ingenio, ac supra spem metúmque, aut alium perturbati animi affectum positus, vni veritati operatur, vni diuinæ gloriæ intentus est. Quidquid eius monumentis obuenerit, bene est, abundè est. multis scriptoribus nihil tam profuit, quàm manus carnificis & hostilis rogus; nec superessent nisi periissent; rediuiui post busta sua & cineres gloriosiùs triumphant de inuidia, de scelere, de mendacio, quàm si primo sui in lucem ingressu cum plausu excepti fuissent in omnium ore, sinu, manibus, & oculis. Si Dei gloria, Ecclesiæ defensio, animarum sa-
a l. 1. ep. 20. lus agitur; aude, scribe. Et quod Petrus Venerabilis [a] Gilberto scripsit, dictum tibi puta: *Seratur in chartula* (ait idem Petrus Venerabilis Gilbertum scribendos ad libros exhortans) *verbi Dei seminarium, quot maturis segetibus, hoc est, libris perfectis multiplicatis frugibus esurientes lectores repleat, & sic panis cœlestis lethalem animæ famem repellat: sic planè sic verbi diuini poteris fieri taciturnus Prædicator, & linguâ silente in multorum populorum auribus manus tua clamosis vocibus personabit: clausus tenebris in spelæo tuo, & in codicibus tuis terras ac maria peragrabis, in publicis Ecclesiæ conuentibus lectoris ore verbum Dei de sublimi loco inclamabis; in remotis claustrorum & domorum angulis illud idem seruis Dei silentibus insusurrabis: professio te eremitam, deuotio faciet Euangelistam; vt quod per te ipsum non poteris, tuis laboribus promerearis. Animet te ad hoc agendum non paruum laboris præmium, quod pro omnibus consequeris, quibus hoc laudabili studio subuenire potueris: nam quotquot tuorum voluminum lectione superbiam prostrauerint, luxuriam subegerint, auaritiam contempserint, iram domuerint, à quibuslibet malis vel cauerint, vel pœnituerint, vel manipuli sudoribus tuis collecti æternarum frugum tuarum horrea cumulabunt; & dum cum vita hominis opera finiri soleant, & cum deficiente deficere; tu nec morieris, nec à vita deficiens à bono opere cessabis, quando operibus tuis ad vitam mortuos reuocabis; tantóque tempore etiam post mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum tuorum, quanto (vt ita dicam) durare poterit vita librorum tuorum.* Imò longè
Dan. 12. diutius perennabit fructus tuæ scriptionis, quàm tuorum librorũ vita; nã qui ad iustitiam erudierint multos, fulgebunt sicut stellæ firmamenti in perpetuas æternitates. Nemo plures erudit, quàm qui libros scribit; Orbem quantus quantus est vniuersum habet pro auditorio; homines verò quotquot sunt, vel futuri sunt, pro discipulis, &c.

SECTIO

SECTIO II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

ERRANT vehementer quotquot in ea sunt hæresi, vt existiment, sitam esse in ingenij duntaxat viribus eloquentiam, & nullis artis præceptionibus eu m indigere, qui felicitatem vberis naturæ sortitus sit: facilè quidem concessero illam orationis profluentiam, quæ nata in ore statim præcipiti lingua extra dentium septa eiicitur, haud multùm indigere institutionibus oratoriis; at verò vtrùm eiusmodi loquentia eloquentia sit, argumento sunt frequentes lapsus istorum Andabatarum, dum cæco impetu calamum ventilant, & incertis linguæ ictibus aëra incassum feriunt, viresque & dicendi contentionem in ventum effundunt. Vnum opponere solent qui artem respuunt; Delphis positam fuisse auream statuam Leontino Gorgiæ, cuius oratoris ea fuit in dicendo vbertas & copia, vt diceret temporario stylo, qua de re quisque audire vellet, promissúmque præstabat genere quodam dicendi expolito, insigni, omni lepore affluenti, & quod mirum est, in hac amœnitate neruoso. In promptu est quod respondeam. haud vni tantùm naturæ tribuenda est illa ornatè loquendi facilitas; sed referenda magnam partem arti bene dicendi, in qua perdiscenda exercendáque, atque aliis tradenda posuerat multum operæ & laboris. Si quis autem sperat, se, quia temporario stylo & solius naturæ impetu rectè aliquando dixerit, rectè semper & appositè esse dicturum; non secus mihi delirare videtur. ac si quis pictor spumam equi, vel canis anhelantis expressurus spongiam coloribus imbutam impingeret tabulæ, sperarétque euenturum, vt fortuitò naturam pictura faceret; quia celebrem illum Protogenis canem, & Nealcis equum similis casus pinxit. Fimus oratores, non nascimur. Quid? illiberales & contemptissimæ artes suis non carent præceptis quibus suos tirones informant; ***artium regina eloquentia*** ab omnibus rettò sæculis præstantium ingeniorum studiis celebrata, nullis obseruationibus & præceptis cótinebitur? Nihilominus, verum vt fatear, non puto eloquentiæ facultates infinitate minusculorum præceptorum, quæ discentis mentem obruunt, contineri: longè expeditior est via per exempla: exercitatio in primis nihil non efficit. Quàm multi paruo ingenio, literis nullis, vt bene agant agendo consequuntur? dummodo non desit Magister eloquens, & iudicandi facultate insigniter præditus, qui ad eloquentiam contendentibus candidè & beneuolè præeat; alioqui tirones cæcutiunt in propriis vitiis; & , quod deterius est, ea sæpenumero exosculantur. Qui scripto hanc artem pro dignitate tradiderint, tres sunt inter veteres, præcipui Aristoteles, Cicero, Quintilianus, quorum fontibus alij, qui postea secuti sunt, Cyprianus, Soarius, Nicolaus Caussinus, Ludouicus Cresolius, Carbo aliique suos hortulos feliciter irrigarunt, & ipsi quoque digni

qui adeatur. Ego tum ex veterum,tum ex recentiorum Scriptorum obseruationibus, tum etiam ex propriis digessi hunc abacum oratorium, in quo est hoc saltem commodi,quòd vnico aspectui *Pronunciata* quædam paucis verbis breuiter comprehensa exhibeat,quæ vniuersas pariter ac singulas Rhetoricæ partes percurrenti *palmaria* visa sunt,& citra prolixitatis fastidium eloquentiæ Candidatis opportuna. Licèt autem (si ordinem studiorum spectas)hæc oratoria tabella videri possit præcedere debuisse alteram quam nuper edidimus *comparandæ sibi & tradendæ aliis amæniori eruditioni* accommodatam; tamen munus professionis meæ in Regiis studiis Madritensibus exigebat, vt ab illa primum ordiret:si ambæ placebunt & proderunt, fidentiùs emittam in publicum eâdem breuitate & formâ plures eiusdem rationis & modi, de omni genere poëseos, de historia, de tota arte gentilitiorum insignium; de symbolis scutariis omnium Regnorum,præcipuarum prouinciarum, ac familiarum principum totius orbis,& eorum interpretatione, origine & causis;de perfecto Concionatore Euangelico, & similibus argumentis. Quod consilium vt in rem conferam, velim priùs,idonei lectores, harum duarum approbatione auctores sint, mihíque annuant, dicántque illud Stoici:*Perge,ad magnas diuitias compendiariâ ducis.*

CAPVT I.

Generalia documenta orationem scripturis.

I.

1. IN primis eligendum Oratori argumentum cum quo non colluctetur;sed quod animum alliciat, & scribentem iuuet. Nam ex saxeto, quantumlibet excolatur,semper

Arida ieiunis seges interlucet aristis;

difficile est in paruis rebus magnum esse:non est magnus pumilio, licèt in monte steterit; Colossus magnitudinem suam seruabit etiam in puteo. Regina eloquentia in tricis vendendis, & scrutis poliendis ne occupator:Bullatæ illæ nugæ poëtarum sunto, non oratorum.

II.

Dicturo siue in sacris,siue in Academicis, siue in forensibus pulpitis argumentum,siue quæstio ita cognoscenda est,vt nullum ei connexum adiunctum,nulla(vt sic loquar)circumstantia non penitus perspecta sit. Qui enim leuiter summa duntaxat causæ delibat fastigia, necesse est multa prætereat, eáque perillustria, ac sæpe momenti maximi. Ideo ne grauetur patronus litigatorem audire,agitare,excutere;& minus obesse putet audire superuacanea,quàm ignorare necessaria.

III.

Vt macrum & exile argumentum, sic indefinitum & vastius, quàm quod oratione comprehendi possit, meritò à discendi magistris reprobatur: si quis vniuersim de Dei Opt. Max. laudibus dicere instituerit, nunquid in incomprehenso illo laudum Oceano illico experietur tritum illud, ——*Inopem me copia fecit?*

Eloquen

I V.

Eloquentiæ Candidatus priusquam stylum sumat, excutiet quidem animum suum,& introspiciet in suam mentem,& ea quæ occurrerint in chartam referet:eum tamen nequaquam pigere debebit adire *locos Rhetoricos*, & velut ostiatim singulos pulsare: nec proinde tarditatem in scribendo metuat; vsus enim celeritatem pariet, sicut in iis qui discunt fidibus multorum artificum etiam aliò spectantium, manus tamen ipsa consuetudine ad opus mouentur. Quint.

V.

Magnæ artis est scire opportunè manum tollere de tabula; longè autem maximè ita studere breuitati orationis, *vt metuat Auditor ne desinas.* Senec. quemadmodum valde inconsultum est sua prolixitate efficere, vt indignabunda concio vetus illud immurmuret; *Adige equum ad metam.* S.Greg.Naz. At mellea sunt quæ dico, inquies. Ain? gratulor, penes te tamen fides esto: verùm metue ne satiatus tuo melle Auditor illud euomat.

VI.

Captare plausum & opinionem diserti,acuti,elegantis,puerorum est in Academicis vmbraculis declamitantium: in forensibus subselliis futiles eiusmodi acclamationes aucupari,præuaricatio est:in sacris pulpitis,merum æris tinnientis crepitaculum, merum verbi Dei adulterium. Persuadere & mouere,loquentis sapientiæ est. Ego, si ad id necesse putem incongruè & barbarè loqui,omnino id facere non dubitem; talisque neglectus artis,summa ars foret.

VII.

Sicut benignum est,& plenum ingenui pudoris fateri per quem profeceris, præsertim cùm sors fiat ex vsura;ita infelicis & obnoxij ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere. In epidicticis tamen orationibus stylum interrumpi frequenti Auctorum citatione non placet,nisi experiendum sit velut prolatis obsignatis tabulis. *In forensibus tamen* & sacris ex recepto iam vsu licet; dummodo illæ auctoritates non sint de triuio,sed eximiæ,illustres,& sensu fœtæ.

VIII.

Tametsi adagia sint rudera veteris philosophiæ plena venerationis, atque ob breuitatem & splendorem meritò à situ & squallore vindicentur,asseruentúrque in sacrario sapientiæ; nihilominus hac purpura contextus epistolaris conuenientiùs inoculatur quàm oratorius: secus ac plerosque facere video, qui cùm pulchras facere orationes non possint,diuites hoc parœmiarum choragio(quod est longè facilius) eas efficere student.

IX.

Illustres γνῶμαι,seu coactæ in breue dictum sententiæ multarum quidem sæpe rationum momentum & pondus obtinent, & velut fulgura feriunt,ac mirificè placent: tamen si captari videantur,non nasci; & si affectantur magnâ copiâ,illico apparet quàm verum sit illud Stoici, *Quæ maximè delectant, ab iis celerrimè animus fastidio abalienatur: magna voluptati satietas finitima est.*

Vera

X.

Vera eloquentia habet pro satellitibus *βροντὰς ϗ ἀστραπάς, corruscationes & tonitrua:* nec tantummodo exercet imperium in Auditorum affectibus, sed & mitem quamdam tyrannidem. Ideo satagere debet orator, si mensuram tanti nominis implere volet, vt ea præsertim eligat argumenta, quæ mouendis effectibus locum præbeant, eósque priùs medullitus induat, quos transfundere in Auditorum pectus volet.

Capvt II.

Ad styli exercitationem.

Leges X.

I.

1. Qvanta sit elegantis styli dignitas ex hoc facilè intelliges, quòd si humilia pulcherrimè & latissimè dicas scribásve, nemini non placeant; si eximia malo stylo & inculta oratione efferas, sordeant. Stylus autem is meritò censeri debet optimus, qui cum nitore & appatatu in auditorum sensum animi nostri sensa facilè prouehit.

II.

Putare id omne quod sono & exitu conformatur ad rationem quamdam & analogiam Latini sermonis, vel quod ab aliquo paulò antiquiori scriptore vsurpatum est, puræ putæque latinitatis censu contineri, fœdum est, peregrinum ac barbatum.

III.

Ita iurare in verba Ciceronis, vt quidquid ille non dixerit, continuò tanquam minùs Latinum proscribas; valde iniuriosum est locupletissimæ linguæ maiestati ac latifundiis: in tirone quidem & nouitio, vt loqui latinissimè assuescat, non magnopere reprehendendum: at in prouectiore intolerabile & putidum.

IV.

Ne multiplicis ac variæ eruditionis suauitas animum tuum auocet à comparando stylo, in quo (pro natura rerum pulchrarum) est plusculum difficultatis; omnino temperandum tibi censeo recentioribus, imò etiam antiquioribus Philologis, Lipsio, v.g. Seneca, &c. donec epotis Ciceronianis fontibus, ac diligenti scriptionis exercitatione, moderatori tuo maiorum maturus videaris.

V.

Styli exercitatio hæc ferè esto: vbi quidpiam legeris, argumentum aliquod affine tuæ lectioni elige quo imitationi locus sit: nec protinus se offerentibus gaudendum siue in rerum inuentione, aut distributione, siue in verbis eorúmque collatione; adhibendæ sunt in consilium cogitationes, & aures: consuetudo celeritatem dabit; neque enim citò scribendo fit vt bene scribatur; at bene scribendo, fit etiam vt citò.

VI.

Contrario vitio laborant nonnulli incredul, ac de suo iudicio pessimè meriti, quibus nihil vnquam est satis; ita, sibi facere scribendi difficultatem,

difficultatem, diligentiam putant: videant illi ne meliùs dicere velint quàm possint; ac intelligant dicendum singulis pro facultate, studióque opus esse, non indignatione.

VII.

Stylum sumpturus ad scribendum, vt in certamine saliendi fieri solet, sumat impetum præuiâ breuicula lectione Tullij, Liuij, Virgilij, aut alterius scriptoris pro eo scribendi genere quod aggreditur; sic eorum vim, mentem & spiritus induet, incalescet, afficietur, atque velificantem suis conatibus habebit Mineruam.

VIII.

Ita singuli comparati sumus à natura, vt blandiamur fœtibus ingenij nostri recèns editis, omniaque nostra dum nascuntur, placeant, alioqui non scriberentur: sed seponamus ad aliquod tempus nostras illas delitias, eas postea regustaturi, quæ si tum sedatiori iudicio placebunt, securiùs proferentur, & (quod vtilissimum est, maximéque suadeo) publicè declamabuntur.

IX.

Quemadmodum velim communices quæ scripseris cum vno, aut altero à bonis artibus & iudicij facultate egregiè ornato candidóque, cui tu libenter auscultes; ita nolim plures consulas; adeò varia sunt hominum ingenia, vixque idem pluribus sapit licèt optimum. Videmus non rarò quosdam laborare tanta reprehendendi prurigine, vt eos cum censoria virgula natos putes; nec crepidam solùm furores inspiciant.

X.

In genere scribendi Oratorio, Historico, Heroico, Tragico & similibus, contemnere à veteribus conscriptas & diuturno vsu corroboratas leges quasi iam obsoleuerint, aliaque nunc sint tempora, ac impetum duntaxat sui ingenij sequi; Andabatarum est clausis oculis stolidè renitentium, & fœdè corruentium. De Liuio, Virgilio, Demosthene, aliísque principibus, quorum nomina iam non hominum habentur, sed earum facultatum quas persecuti sunt, iure dictum esto quod de Tullio dixit Fabius, *Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.*

CAPVT III.

Ratio conficiendi communes locos ad comparandum stylum idoneos.

STyli studiosum pigere nequaquam debet illustriores voces, earúmque vim expendere, locutiones selectiores, formulas, obsoleta verba & noua, figuratam & simplicem orationem, periodorum ambitus obseruare, & in communes locos referre. Quia verò maximum ad elocutionem subsidiũ est, habere in promptu variam supellectilem verborum & locutionum pertinentium ad certas materias, eo quòd ex eiusmodi promptuario facilè petantur metaphoræ, allegoriæ, similitudines, 1.

descripriones,hypotiposes,adiuncta, effecta,prosopopoeiæ, aliaque id genus orationis ornamenta : ideo vtile fuerit rationem locorum communium stylo peculiarem sic conficere, vt ordine literarum illustres tituli singulis quaternionum pagellis è sequentibus singuli adscribantur,ad quos promiscuè referas ea quæ iudicabis commodè eò referri posse ; hunc ferè in modum.

2. *Academia.* Ad hoc caput pertinet discipuli officium & Magistri ; institutio adolescentiæ,ætas hominis,amicitia contracta,dissoluta, redintegrata.Artes liberales,artes illiberales,annona,fames, sitis. Architectura,aruspicina,auaritia,vsura.

Beneficium & gratus animus Bibliothecæ,libri.

Calumnia,maledictum, obtrectatio, carnificina, carcer, cruciatus, pœna. Castitas & impudicitia. Cœlum & astra. Coniuratio & proditio.Conscientia,consilium.Constantia,inconstantia,temeritas. Conuiuium.Corpus humanum,eius pulchritudo,deformitas.

Dactyliotheca,variæque curiosorum hominum delitiæ. Debitum, debitor. Delitiæ,vnguenta,&c. Diuinitas,diuitiæ, paupertas. doctrinæ v.g.Philosophia,&c.

Eloquentia eiúsque partes. res equestris.

Facetiæ & facetè dicta, item vrbanitas & insulsitas: fama, existimatio: familia,filij,famuli,res familiaris. Fluuij,fontes, fortuna prospera,aduersa,fraus,dolus,insidiæ,mendacium, furtum.

3. Geographica,siue variorum locorum descriptiones. Gladiatura vmbratilis,decretoria.Gloria vana,solida,honor.

Hæreditas. Homo,eiúsque partes.

Ingenium, iniuria, damnum. Innocens,nocens.Iusiurandum,periurium.

Laus,liberalitas,ludus,& ludorum varia genera.Magia,mansuetudo, matrimonium,consanguinitas,affinitas.Mercatura,meteorica,vt venti, niues,&c.Metallica,fossilia,Musica.

Nauigatio,naufragium.Nobilitas, nouitas, obscuritas, obedientia, obseruantia.

Odium,ira,inimicitiæ,minæ,opinio,oracula,otium,labor.

Pax,pecunia,pericula,perturbationes mentis,pestis,pictura,piscatio prodigalitas.

Religio,sacrificia,templa,Respub.Regnum.

Sanctitas, sapientia, prudentia,somnus,stultitia,superbia.

Temperantia, tempestates anni quadripartitæ, tempus, testamentum,theatralia,tributa,fiscus.

Venatio,feræ,aucupium,venenum,vestitus aliaque corporis ornamenta. Vitium,scelus.Virtus,voluptas.

4. Operæpretium duco sex insuper habere quaterniones in eodem atque superiori chartophoro ; vnum in quem referas res quotidiano & familiari vsu contritas, in quibus latinè efferendis sæpe est haud parum difficultatis: in eo erunt formulæ commendandi sui, vel alterius,salutandi,excusandi,operæ deferendæ, hortandi, & similes: tum præsertim insignes formulæ citandi,laudandi, atque refutandi Auctoris;

ris, ac res Christianas efferendis. Alterum destinabis militiæ cum singulis hisce titulis in totidem paginis, Arma, Imperator, Exercitus, Castra, Conflictus, Occisio, Victoria, Arx, eiúsque descriptio, munitio, oppugnatio, expugnatio.

Tertium agriculturæ addices. Tituli hi erunt, Ager, aratrum, semen, messis. Pomarium & arbores. Hortus, flores, vineæ, pastoritia vita, armenta, greges, &c. 5.

Quartum morbis, vulneribus, Chirurgicæ, Pharmaceuticæ, Chymicæ, Medicinæ.

Quintum foro; pactis & contractibus, litibus, testibus, Iurisprudentiæ, Iudiciis.

Sextum luculenta orationum artificia complectetur, figuras, inuentiones ad dispositiones ingeniosas.

CAPVT IV.

Præcipui antistites Latini sermonis; elocutionis lumina, & è re nata, quædam admonitiunculæ de studio poëseos & linguæ Græcæ.

GLoria Romani Tullius eloquij. Tum Cæsar, Liuius, Salustius, Paterculus, Curtius historici eximij. Columella de re rustica elegantissimus, Varro de eodem argumento. Cornelius Celsus de re medica cultissimus. Iurisconsulti antiquiores ferè omnes latinissimi. 1.

Mapheius superiorum plerisque sola antiquitate minor. Cato, si quædam obsoleta demas.

Plinij naturalis historia thesaurus ingens; phrasis tamen interdum subobscura, quia concisa.

Quintilianus hoc saltem ordine inter principes recensendus.

Medij sunt, Vegetius de re militari, Vitruuius de architectura, Iustinus, Florus, Plinius iunior, Valerius Maximus, Panegyrici ferè omnes.

Senecam philosophum, Tacitum, ac Suetonium postremos, nec sine cautione legi velim. Terentius, Virgilius, Horatius in odis inter multos poëtas bene Latinos, omni ex parte latinissimi.

Paucula de vsu figurarum.

Quò certior est manus iaculantium, eò habitus ipse est formosior: vt in omni genere armorum nihil rectè cauetur ac petitur, cui non artifex motus adsit. Quint. hoc ipsum planè figuræ conferunt orationi; sunt enim velut quædam amenta, quibus non solùm rationum iacula ornantur, verùm etiã contorquentur meliùs, & grauiores habent emissiones, dummodo paucula hæc quæ animaduerto in earũ vsu obserues. 2.

Primum, vt nulli magis addictus videare quàm alteri.

Alterum, vt illustres vix in eàdem oratione geminentur.

Tertium, ne capiantur, sed nascantur; nihil est enim quæsito colore suspectius, nihil ineptius, nihil viro indignius.

Quartum, vt totus sol fenestris exceptus pluribus præstinguit oculos; sic crebriora figurarum lumina officiunt orationi.

De poëseos studio.

3. Tertiam partem Romani sermonis, politioris eruditionis, adeóque oratoriæ venustatis perituram puto, si poëtæ pereant. Tu igitur illis legendis atque imitandis seriò animum adiicito; initio quidem dum studes elocutioni oratoriæ, illos nisi ad necessarium vsum non attinges, at vbi stylum oratorium acquisieris, poësi legendæ & scribendæ sex minimùm menses rectè tribui posse statuo.

Terantur autem in primis Ouidius, Claudianus, & Statius, non poëtæ tantùm, sed (si fas est cum Ennio loqui) poëtifici. Primus ad facilitatem & ingenium; secundus ad elegantiam; tertius ad maiestatem: omnium autem virtutes mirabiliter complexum Virgilium, totum (si me audis) memoria complectère. Porrò licet merè poëtica dictio longè alia sit ab oratoria; tamen non erit abs re in eosdem communes locos quos superiùs oratorio stylo accommodauimus, ea promiscuè referre, quæ sunt in poëtica elocutione illustria. Habere insuper debebit candidatus poëseos peculiarem quaternionem selectioribus artificiis poëtarum propriis, eiusmodi sunt, Picturæ, vaticinia, ludi, somnia, concilia, comparationes & similitudines illustriores, narrationes artificiosæ super mensam, v.g. cantatæ à citharœdo, Euocationem vmbrarum, furiarum, rerum fictarum descriptiones, vt regiæ Solis; rerum variarum formulæ, prouerbia poëtica, Epigrammatum acumina, symbola, Inscriptiones & alia generis eiusdem.

De studio linguæ Græcæ.

4. Athenas bonarum artium inuentrices altricésque ei maturè proficiscendum censeo, qui sibi Atticos lepores, Atticam venerem, Atticos sales, Atticam eloquentiam comparare volet. Discendæ linguæ Græcæ optima ratio hæc semper visa est, vt vbi præcepta mediocriter perceperis, facilem aliquem scriptorem, v.g. Isocratem, vel Xenophontem de institutione Cyri interpreteris, & singulas voces ad regularum præscripta exigas: ita fiet vt phrasim Græcam, quæ est non minima pars difficultatis, maximarúmque verborum copiam, ac ipsa etiam præcepta perfectè discas. Plurimum quoque proderit habere huius studij socium, æmulum, ac doctorem: & initio quidem impendere alacriter totum vnum & alterum mensem huic linguæ; tum deinceps mediam horam minimùm singulis diebus; certo autem in hebdomada die solidas duas horas partim legendo, partim scribendo, audiendóve tribuere, &c.

CAPVT

CAPVT V.

Ad excolendam & perficiendam memoriam.

Placita X.

I.

QVisquis orationem in suas partes rectè distribuerit, vix vnquam labetur memoria in rerum ordine: iudicium enim illico sententiam suggeret; & quia rerum copia verborum generat copiam, ideo rerum & sententiarum memoria plurimùm iuuatur apta dispositione & ordinato contextu orationis.

II.

Animo affici erga ea quæ discere memoriter voles multùm proderit; ideo dictum est à Tullio, *Solicitudinem conseruare integras simulacrorum imagines.*

III.

Eâdem cerâ discendum est, quâ primùm scripseris: si tamen ob frequentes lituras esset perturbatior, secundâ vtere quam tu ipse manu tua exarauetis: defixa enim fuit inter scribendum cogitatio in omnes ferè syllabas, quas deinde inter discendum sequitur velut quibusdam vestigiis.

IV.

Iuuat apponere quasdam ad marginem notas partium præcipuarum Indices, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam: vt anchoram, si de re nautica; ensem, si de bello agis, &c. multùm enim signa faciunt, exempli gratiâ, cùm translatus annulus, vel alligatus, vel pala introrsus obuersa commonet nos cur id fecerimus. Quintilianum tacitè ediscere iuuit; plerisque tamen prodest altiori voce, etiam adhibitis gestibus. Qui alio legente discit, tardus est: acrior est enim oculorum sensus, quàm aurium.

V.

Quando bis, aut ter eamdem periodum attentè legeris, auocato animo à consuetudine oculorum experire memoriam, & ea quæ exciderint sæpiùs repete, vt altiùs hæreant. Insuper quoniam cessatio & somnus memoriam reficiunt, iuuabit somno interposito eam firmare; maturatur enim & excoquitur: illúdque idem tempus, quod esse causa solet obliuionis, prodest memoriæ.

VI.

Hominibus inquietis, & leuibus prudens memoria insidere non potest, quemadmodum nec in profluenti sigillum imprimi. Quæ apparent in turbatis fluctibus imagines, confusæ sunt, & monstrosè distractæ: sic in stultis & perturbatione aliqua iactatis, vel in ediscentibus interea dum cibus digeritur: acer enim commotæ mentis ardor, & aspirationes quæ cerebrum opplent, inficiunt lucentis in animo speculi splendorem velut importuno anhelitu.

VII.

Deuorate alacriter tædium scripta, aut lecta sæpiùs reuoluendi, & quasi cibum eumdem remandendi omnino necesse est: is tamen labor subinde leuior fiet. Discantur primùm poëtica, deinde solutiora contextu & numeris: tum difficillima, quò sit leuius id ipsum cui præluditur. Sic Athletæ plumbeis ponderibus assuefaciunt manus, quibus vacuis & nudis in certamine postea vtuntur. Præterea quæ didiceris vt firmiùs hæreant, consultum fuerit priusquam in concionem prodeas experiri coram vno, vel pluribus quos reuerearis: nam simul experiere Auditorum præsentià attentionem excitari, & attentione memoriam.

VIII.

Si cui inter dicendum fallente memorià hærere contigerit, sedatè conquiescat, ne ex perturbatione maior mentis sequatur abalienatio; securus chartam in manus sumat: & si interea fuerit in promptu breue aliquod dictum quo è re natà auditorem alloquatur, tempestiuum erit. Quidam hunc in modum excusauit eiusmodi defectum. *Gaudio* (Aud.) *viris prudentibus nullum lapsum tolerabiliorem videri quàm memoriæ.*

IX.

Semper placuit illud Stoici, Certior est memoria quæ nullum subsidium extra se habet. Medicamenta & imagines quæ ad memoriam quam *artificiosam* vocant, præscribuntur potiones, vnctiones, inscriptiones, conclauia, cellas, porticus: columnas, intercolumnia & sexcentas eiusmodi figuras eo loco habeo, vt putem iis potius animum obrui, quàm iuuari.

X.

Memoriæ ostentatio vanitas est putida & puerilis, & quæ hoc solùm consequitur, vt auditor dicat, *sæpe memoriam stultorum solam possessionem esse.* Imò leuis hæsitatio nonnunquam fingenda est, vt pendere potiùs videamur à iudicio, eaque dicere quæ internus affectus suggerit. Vtrùm autem ad verbum discendum sit dicturis, sic definio. Adolecentibus, vt bene dicere assuescant, omnino operæpretium videtur: *prospicienti senectutem turpe est ex commentario sapere.* Sen.

CAPVT VI.

De pronunciantis voce.

I.

VOcis modum necessitas ipsa definiet, nimirum loci amplitudo, Auditorum frequentia, tua latera & pectus: tametsi autem exordium sedatiùs & depressiùs pronuntiandum sit ne lædantur arteriæ, si priusquam leni voce permulsæ sint, compleantur; tamen adeò demissè exordiri, vt à circumfusa concione exaudiri nequeas, vitium est.

II.

In narrationibus fluat plena vox & simplex; in certamine vehementiùs intendatur; in amplificationibus pro motuum varietate, nunc flexibilis

xibilis & summissa, nunc grauis & sedata, nunc aspera & vehemens, adeóque etiam crebrâ respiratione concisa, nunc hilaris & tenera; nunc hæsitans & abiecta. Tu licèt eius quem dicentem audis linguam nescias; eius tamen affectus percipies, atque animo indues, si voci suæ, vt par est, moderabitur.

III.

Vocis vitia quæ caueri debent præcipuè hæc sunt. *Monotonia & cantus*, quibus qui laborat, succinentes habebit dormientium Auditorum ronchos, & bombos confabulantium. *Cantu* quidem maximè laborasse sua ætate causas omnes & scholas Fabius prodidit, addens nihil esse vel inutilius, vel fœdius, nihil mouendis affectibus absurdius: quamuis flexus aliquis vocis & obscurior modulatio in quarumdam periodorum clausula admitti possit. Cic.

IV.

Vox vltra vires non est vrgenda, ne illo nisu suffocatâ & elisâ videare strangulata felis, aut incidas in eam deformitatem quam Græci ab immaturo gallorum cantu κλάσμον vocant. Spiritus nec crebrò receptus concîdat sententiam; nec eo vsque trahatur, vt deficiens videatur esse respiratio sub aqua diu pressi.

V.

Vtri sunt insulsiores? vel qui spiritum cum stridore per raritatem dentium non recipiunt, sed resorbent; vel qui crebro anhelitu, & introrsum etiam clarè sonante pressos onere baiulos imitantur. Quod tamen nonnulli affectant tanquam inuentionis copia vrgeantur, maiórque vis eloquentiæ ingruat, quàm quæ faucibus emitti possit.

VI.

Clamor inter dicendum nimius & immoderata per vices vocis elatio, quomodo oratorem non dedeceat, & auditorum aures non obtundat; cùm & *boare*, & *latrare*, & *rumpere columnas*, & rerum venalium præcones agere illi causidici dicantur, qui id faciunt? Lucian. Tull. Tertull. Ouid. *In emittenda voce nonne quod præco bene facit, etiamsi clariùs & meliùs efficiat, Senator insanus est?* D. Augustinus.

VII.

Perennis sit oratio, non præceps; non oblimat agros torrens aqua, sed euertit. Ipsemet Cicero gradarius fuit, non veredarius. Orator, præsertim sacer, Medicus est; in transcursu malè curantur ægri: nisi remedia immorentur, non prosunt: tali verborum cum strepitu ruentium impetu solæ imperitorum & inconsultorum aures capi possunt: hæc præcipitantia & volubilitas linguæ efficit, vt affectus pereat, & verba sui aliqua parte fraudentur.

VIII.

Æquè stillare oratorẽ nolo ac currere; nec velocitate obruere aures, nec molesta tarditate eas extendere; licèt faciliùs insidat quod expectatur, quàm quod præteruolat. Somnum conciliant qui verba vellunt, & dictantium similes potius videntur, quàm dicentium. Augustus facetè dicebat eiusmodi oratores qui *tractim* dicerent, *habere ingenium in numerato*.

Voci

IX.

Voci officiunt quæcumque pectus, fauces, & stomachum malè afficiunt: humor serotinus, intempestina statim à cibo declamatio, nocturnæ vigiliæ, antelucanæ lucubrationes immoderatæ, nimia in dicendo contentio, frigidioris aëris afflatus cùm incalueris, duratio in sudata veste, aliaque id genus.

X.

Quæcumque verò stomachum corroborant & leniunt, ea præstant bonitatem vocis; pruna dulcia, cremor hordei, oua sorbilia, nux condita, ambulatio tempestiua, ciborum digestio, faucium clamore sauciatarum plasmate (siue illud sit calidior sorbitiuncula, siue aqua tepida, siue medicatum vinum) recreatio. optimè in hanc sententiam magnus morum & dicendi magister Quintilianus, *Vox nec molliatur delitiis, nec imbuatur eâ consuetudine quæ duratura non sit. Sed talis sit eius exercitatio, qualis usus; nec silentio subsidat, sed firmetur consuetudine, qua difficultas omnis leuatur.*

CAPUT VII.

De pronunciantis gestu.

I.

1. Totus homo in capite est. Apul. Quapropter summopere oratori elaborandum, vt ne quid habeat offensionis. Erectum dignitatem indicat; rigens & obstipum, rusticitatem. Itaque vniuersim sic moderandum erit, vt nec videare saxeus, nec arguta & mobilis citeria; sed cum manu & lateribus grauiter, & maturè consentiat.

II.

Nihil æquè audientiam, nihil æquè beneuolentiam conciliat ac verecundus vultus, præsertim initio orationis. *Multis plus pudor profuit, quàm facundia*, Liu. Pericles veniebat in concionem tanquam in cœtum deorum cœlestium. Si cui erit insignis in vultu deformitas quæ risum, vel horrorem auditori moueat, nullaque possit arte emendari, ei auctor sum vt abstineat à dicendo, nisi aliis rebus cumulatissimè compensetur.

III.

Oratori satagendum est, vt frons quæ est mentis vestibulum, dignitatem præferat; eam percutere ad dolorem, pudorem, admirationem significandam, desitum est: asperata rugis planè est indecora, nisi ætas excuset. Quæ sudoris guttæ in vultu coaluerint, ita linteolo excipiendæ sunt, vt venustè & quasi aliud agendo id fiat, nec hæreat oratio proinde.

IV.

Domicilium mentis & nuntij affectuum *oculi* circumferantur grata varietate, & ferè sequantur manum: sint in humanitate blandi, in pudore demissi, in hortatione graues, flagrantes in iracundia, nunquam truces,

truces, non vagi tremulíve, in neminem auditorum præcipuè defixi: lacrymæ quas in graui calamitate intimus doloris sensus exprimit, quomodo oratorem dedeceant, quæ nec heroas, nec ipsum numen dedecuere? *Imò etiam magnæ pondera vocis habent*. Supercilia quoque inseruient motibus animi significandis, si explicentur in lætitia, contrahantur in mœrore, in iracundia contorqueantur.

V.

Crispare nares histrionicum est: de nare loqui, licèt id contingat naturæ vitio iis quibus spiritus per angustiores meatus parciùs emittitur, insulsum: at si cui per negligentiam (vt Telemachus Socrati nutricem optabat) quomodo ferendum? Vastior oris diductio fœda est, distorsio fœdior; nimia compressio quæ formandis & liberè emittendis vocibus officiat, absona simul & molesta.

VI.

Tullium barbam inter dicendum manu contrectare solitum Plutarchus scribit: at hoc, ex Roscij præceptionibus, comicum, nec in tanto oratore laudandum. Lacedæmone studiosi barbæ cultores ingressu fori interdicebantur, alienum enim est à grauitate oratoris struere vanitati in mento suo nidum.

VII.

Ἀγροῖκοι qui rusticano sunt corporis statu; *rigidi* qui inflexibiles stant, nec vnquam nisi toto corpore circumferuntur; inuenustè vacillantes fluentésque, vel qui humeros inurbanè attollunt, habent plurimum offensionis. Itaque quamuis trunco ferè immoto flecti debeat caput, suæ tamen sunt & tempestiuæ corporis & laterum flexiones. Erectus status, elegans filum, & liberalis palæstra corporis valde conciliat auditorem.

VIII.

In gestu manui dextræ principatus tribuitur; adeóque sine dextra manca est eloquentia: hoc habet insuper, quòd sola moueri possit, quam prærogatiuam non concedi sinistræ Fabius monet: tamen in auersionibus, in indignationibus, in contrapositis licebit leuiter sinistram solam adhibere: licebit & iis oratoribus, quibus ætas, vel dignitas plusculum auctoritatis concesserit. Iunioribus, nunquam. Scæuolæ enim vix putantur liberaliter instituti.

IX.

Gestus vastior ne sit, vel crebrior; quamuis *brachia* dicantur à nonnullis *iacula orationis*, nec circumferantur laxiùs, nec concutiantur, vel moueantur subsultim. Crebriùs & vehementiùs manu pulpitum percutere, vel pedibus supplodere, bacchantium est, vel quorum verba in pugnis sunt, & Syllogismi in calcibus.

X.

Postremò meminerit Suadæ alumnus primas, secundas, & tertias pronunciationi datas à Demosthene; à Tullio vocatam *corporis eloquentiam*; & à Fabio dictum, mediocrem orationem com-

mendatam viribus actionis plus habitutam momenti , quàm optimam eâdem illâ destitutam , vt confessa res est, ad perfectam pronunciationem condiscendam nihil æquè conferre , ac excellentis in hac parte magistri, quem sæpe dicentem audias, exemplum: vtile tamen etiam fuerit legere eos , qui de actione præcepta tradiderunt. id optimè præstitit Ludouicus Cresolius noster. tu illum , vti nos fecimus, adito.

F I N I S.

REGIÆ

REGIÆ BIBLIOTHECÆ S. LAVRENTII ESCVRIALIS DESCRIPTIO.

Monitum ad Lectorem.

DE Bibliotheca regia D. Laurentij Escurialis paulò diffusiùs scribere molienti visum est non fore omnino abs re, nec Lectori ingratum, si præmisero descriptionem totius ædificij, cuius illa è principibus membris vnum est. Vidimus quidem totam illam fabricam dignam Rege Catholico, cámque accuratè perspeximus; verùm 1.

Nec vidisse semel satis est, iuuat vsque tueri;

nec eo tum consilio singula considerauimus, vt ea postea stylo complecteremur. Duos scriptores legi qui pro dignitate in hoc argumento versari sunt; alter est Ioseph de Siguença Monachus Hieronymianus, qui in historia sui Ordinis duobus ferè integris libris, tertio & quarto totam structuram sermone Hispanico ornatè & diligenter persecutus est: alter est Ioannes Mariana è Societate IESV, nulli literato non notus, qui paucuîis quidem paginis Latinis, sed adeò propriè ac eleganter, vt quisquis ædificium illud viderit, facilè redeat in memoriam præcipuarum eius partium ac ornamentorum; qui verò non viderit, nihilo tamen minus grande aliquid (vti re vera est) animo describat, licèt multis partibus impar magnificentiæ regij illius operis: dum nos aliquando, Deo bene iuuante, Latino stylo, & forrassis etiam Gallico, idem Orbis miraculum fusè & singillatim expressum demus, compendiolum Ioannis Marianæ [a] pro anticipatione esto.

[a] l. 3 de Rege & Regis instit.

Laudem ædificandi nostra ætate PHILIPPVS II. *Hispaniæ Rex maximus habeat necesse est; tum ob alia totâ prouinciâ ædificia, arces, villas superbo structuræ genere, sed præsertim insanâ atque regiâ substructione eius templi quod à* LAVRENTIO MARTYRE *nomen habet; cuius si formam, spatia, partes explicarem, operæpretium me facturum putabam. In parte Segobiensis agri, quà se Carpetanis finibus latè infert, pagus antea ignobilis, nunc celeberrimus fama situs est,* SCORIALIS *ex eo nomine, quod ijs locis Ferrariam, quales in Hispania vbique occurrunt, antiquis temporibus extitisse quidam suspicantur. priora eius pagi ædificia rudi opere & malè mate-* 2.

riata erant, nullâ elegantiâ, vt solent agricolæ incuriosi ædificandi esse, vtilitati magis seruire quàm decori. Solum circùm sterile ac multo impeditum lapide, vix vt currui sit peruium. vnde maligni prouentus existunt frumenti vinique, pecoris aliquanto maior copia propter pabuli opportunitatem, æstiuo maximè tempore, præcipuam aeris temperiem, cùm interior prouincia solis ardoribus torreatur: præterea ex vicinis montibus perpetua niue rigentibus auræ suauissimæ frequenter spirant, aquæ copiosè deriuantur, magnum incolis momentum, agrisque vt grata oculis niteant viriditate. Supra eum pagum, ad Occasum mille circiter passus, atque ad radices ardui montis, in reducta valle, loco non omnino plano, ingens moles, ac cui nulla veterum miracula comparentur, imposita est LAVRENTII MARTYRIS *nomine cuiúsque religiosa, magnis cæmentis ad culmen vsque perducta, quatuor & viginti circiter annorum spatio, incredibili sumptu, & vix fidem facturo, si ad numerum impensa referatur: præter variam supellectilem, vestem pretiosam omnifariam, vasa auro & argento grauia, plena artis, plena ingeny, supra millies ducenties sestertiûm, hoc est, milliones tres insumptum atque in relationes relatum fama fert? In quadrum vniuersa fabrica descripta est, nisi qua parte ad Ortum Regia pars eminet, craticula cui* LAVRENTIVS *est impositus reddendâ similitudine artificioso commento nobilis Archutecti. longitudine à Meridie ad Septentrionem septingentos viginti pedes porrigitur; ab Ortu ad Occasum quingentos septuaginta mensura vulgari. quatuor turres ad totidem cæli plagas angulos muniunt, ornántque specie eleganti magis quàm minaci, ab imo ad culmen fenestris pertusa, pluribus fortassis æquo, hoc alÿs etiam partibus contingit; nimirum artis id præcepta exigunt: nos inepti æstimatores & rudes ex oculis modò de tanti operis elegantia iudicamus. In tres partes vniuersum opus tribuitur, cœnobium Monachorum ex Hieronymiano Ordine, cuius spatÿs dimidium ferè vniuersa fabrica ad Austrum comprehenditur: ad Septentrionem Museum est tum iuniorum eius Ordinis Monachorum, tum externorum puerorum, qui regÿs sumptibus delectíque, communi mensa haud pro leui beneficio viuunt, eruditioni destinatum. Succedit ad Ortum Regia spatÿs ampla, Principis æstiuo tempore domicilium. Templum his ædificÿs omni ex parte circumuentum surgit ex media area superbo structuræ genere, fornicato opere augustum, sublimius cæteris: medio secundùm longitudinem spatio, quà mons coniunctus erigitur, ianua pro modo operis inter octo ingentes quidem, sed structiles columnas panditur: quibus minores quatuor columnæ sunt imposita, Laurentiique Martyris ex lapide effigies medio interuallo arguta artificis manu perfecta. Ex vtroque latere singulæ minores ianuæ in ea fronte eleganti & ipsæ opere cernuntur, vsibus tum cœnobÿ, tum literarÿ Collegÿ seruientes: tametsi præcipuus & communis ad vtrosque aditus alia parte est. Ianua præcipua vestibulum iungitur quamuis magnam turbem accipere & reddere idoneum.*

3. *Vestibulo Bibliotheca imposita est*, de qua sequentibus capitibus accuratè differetur. *Succedit compluuium pedes ducentos triginta extensum, latum centum circiter triginta, nullis distinctum columnis, nullis eminentibus pergulis, nisi qua parte è regione vestibuli templo coniuncta porticus est: ad quam septem gradibus ascenditur ex compluuio, sex columnis nihilominus in porticus fronte erectis, quibus sex Reges insistunt præ cæteris Iudaicæ gentis pietate, & rebus*

rebus gestis clarissimi, pedum octodecim singuli: quorum capita & manus è candido marmore sunt, corpora è lapide rudiori, sed diligenter expolito. Sub hac porticu triplex ianua templi patet, atque ab vtriusque lateris fronte duæ aliæ ianuæ quibus tum ad monasterium, tum ad Collegium communis aditus est: præterea ad leuam minor ianua, quà in regiam ea parte penetratur. Ergo monasterium in duas æquas partes diuiditur; prior ad Occasum quatuor peristyliis constat, quæ vsibus domesticis deseruiunt pari mensura. media cochlea ab imo ad summum pertinet turris specie fastigio eminens, multis circùm fenestris accipiendo lumine: quoniam ea parte fontes abluendis Monachorum manibus sunt, aditúsque ad triclinium multo circùm emblemate, sed fictili ex argilla eóque minori gratia variatum, maligno lumine quippe ex fronte tantùm gemina fenestra, neque cum reliqua operis maiestate consentiens (sic nobis quidem est visum.) Parte altera monasterij, porticibus circumdatum maius peristylium ad Austrum, & Ortum tenditur. parietes marmorato tectos varia pictura exornant Christi Dei res gestas eleganter explicantes. pauimentum vario lapide constratum in laqueos artificio distinctum, vt serendis herbis relinquantur spatia viridarij ad instar: aqua per tubos irrigua ex medio fonte, cuius structura templi octanguli similitudine est, intus vario iaspide vestiti, exteriùs rudiori lapide. quatuor labra pari interuallo adiuncta, in quæ aqua ex statuis decurrit, quæ circum eam molem sunt posita è candido marmore quatuor Euangelistarum. Eæ porticus ducendâ pompâ deseruiunt, cùm è templo egressi monachi ianua laterali statis diebus supplicationes propitiando numine habent. Varia circùm cœnationes. exedra vbi domesticos Monachi conuentus habent. Sed vincit elegantia, & amplitudine ea, vbi sacra vestes seruantur, & vasa ad instar ærarij sacri.

Ex parte altera totius ædificij, primum Collegium ad plagam septentrionalem occurrit, & ad Occasum Musis destinatum domicilium: & ipsum in quatuor modica peristylia distinctum: gemina Monachis, qui literis dant operam; pueris duo alia data sunt regio delectu & beneficio in id Collegium cooptatis. Surgit in medio cochlea alterius ad instar, coniunctúsque amplus xystus sustentatus columnis, suspensus fornicibus deambulationi deseruiens commentationique addiscentium; præterea publicis disputationibus. 4.

Regia superest geminâ portâ ad latus ædificij septentrionale patens, ampla satis spatiis multis circùm cœnationibus, variis cubiculis tum Principis habitationi, quo tempore æstiuorum causâ loci temperiem secutus vrbanos æstus vitat, tum in regiæ familiæ vsum omni ex parte porticus sunt sustentatæ columnis, impositæ pergula. Ex his quæ ad regium conclaue pertinet, eleganti pictura exprimit pugnam, quæ Ioanne II. Castellæ Rege cum Mauris ad Granatam commissa à ficu nomen habet ex linteo amplissimo fortè in turri arcis Segobiensis reperto. quo arguta pictoris manu tendentium ordo, castrorum loca, insolentes eius ætatis vestes, & arma exprimuntur, grata nobilissimæ victoria posteritati memoria. In intima regia ponè templum, ac quæ parte ædificium eminere ad Ortum diximus, gynæceum est à virorum oculis subductum, Regísque ipsius penitioria cubicula. 5.

Reliquum templum in medio opere medióque spatio eminet, & ipsum quadrata forma in tres partes descriptum, quæ columnis ex ordine fulciuntur testudine imposita. Duo priores eius anguli totidem turribus muniuntur, quæ nigro tectæ 6.

 lapide

lapide sunt, medium fastigium testudinis turris tertia ad instar, candido lapide nitet, gratum oculis spectaculum, præsertim è vicino monte. Additur quadrata area ipse aditus templi spatium inter primas duas turres, cui odeum est impositum, vbi Mona. hi noctu atque per diem frequentes cantu diuinas laudes celebrant insigni apparatu, & ceremonia: vt est ea natio hominum præ cæteris in eo genere diligens, & attenta. Sedes è vario ligno Hebeno, Hacana, buxo, Caoba, Cedro, nuce, terebintho sunt facta eleganter colorum iucunda varietate nigri, rubri, candidi, vndantisque flaui. In summa odei fornice, beatorum ordines & gaudia & sedes elegantissimè sunt depicta, & ipsa grata admiratione intuentium oculos apta detinere. Adducuntur quadrato duæ viæ ab vtroque latere ad eas ianuas desinentes, quibus ex Monasterij amplo peristylio, atque ex regia aditus est. libera ex omnibus partibus commeandi facultate. E regione præcipuè ianua sacellum maximum araque præcipua obiicitur, quibus perficiendis videatur ars cum natura certasse, se ipsam vicisse. Ad aram vario lapide rubro & viridi structam octodecim gradibus ascenditur nihilominus: quibus infimis Regum busta sunt, superius parui recessus quatuor, rubro iaspide vestiti vario pauimento; vnde Princeps Sacris operatur sine principali apparatu, nullo regia cortina, vti moris est, antistite. Totius templi pauimentum ac sacelli præcipuè tessellato opere lapides, vario colore atque in laqueos eleganter dispositi exornant. Quod præcipuum est, & maximum operis miraculum, & maiori esset eloquentia explicandum, ne tenuitate ingenij perderet gratiam, suggestus imaginum aræ impositus, columnis octodecim haud exiguis continetur, è rubro, seu fuluo lapide, venis candidis, notis flauis, quæ columnæ in quatuor ordines dispositæ in hunc modum sunt. Senæ columnæ in primo & secundo ordine cernuntur, in tertio quatuor: In summo fastigio Christi Dei Cruci affixi effigiem duæ columnæ complectuntur ex eadem materia viridique lapide recessus, & scapha accipiendis statuis: triglyphi, proiectura, tænia, metopæque sunt suis singula locis apta in speciem frontis, elegantis ædificij omnibus numeris seruatis. Media spatia ærea Diuorum statuæ auro inducta, aut elegantissimæ tabulæ implent. Atque in imo opere geminum Sacrarium templi ad instar fornicati alterum in altero vbi Christi corpus in achate includitur, Iacobi Trezzi Itali nobilissimi statuarij, atque cum antiquis comparandi marmora dolandi scientiâ opus præclarum. De quo plura dicere religio prohibet, ne elegantiam artificij culpa ingenij deterere videamus. Sed maius tamen Sacrarium rotunda forma altitudine pedum sedecim, varij iaspides de aurato ære vincti constituũt. ambiunt octo columnæ ex fuluo lapide, venis albis, notis rubris distincta, adamante ob duritiem dolata, duodecim ærea Apostolorum statuæ apto ordine auro inducta in summo fastigio globi forma iaspis collucet semipedali ferè magnitudine. Minus Sacrarium iaspis item, sed auro & argento inclusus componit, smaragdus distinguit, atque in culmine eminet nuci par; claudit fornicem topacius. vincitur tamen materia nobilitas, & pretium, ceditque arti. Vtriusque tabernaculi ianua è crystallo est. interiorem etiam artem & elegantiam oculis repræsentant. Multa circum Altaria, omnino ad octo & triginta cœlestium nominibus erecta, tabulis conspicua excellentium artificum illustria monumenta, ex Hispania, Gallia, atque Italia, nostra & priorit ætatis. Quod caput est cælestium exuuiis, quæ ex omnibus locis eò quasi ad præsidium confugerunt, incredibili numero, & sanctitate, religione plenus, locus plenus numinis est. Philippi Regis pietatem omnibus sæculis prædicandam. Iis exuuiis cineribúsque

cineribúsque cultu religiosè conseruandis, gemina Sacraria sunt destinata duorum laterum templi vtrumque caput. Sed finis dicendi esto.

Vniuersum opus ex quadrato lapide est, simplici tamen atque rudi maiori ex parte, minuendo sumptu, festinanda fabrica prudenter excogitata ratio, tribus ferè cœnaculis sublatum, plumbo & nigro lapide tectum. Ad Austrum & Ortum viridario cingitur herbis odoratis, atque floribus in ordinem apta mensura dispositis areis: sub quo maiora spatia ferendis arboribus perpetuus murus, & humilior includit. Ad Occasum atque Septentrionem platea ambit constrata lapide haud angusta, nimirum ad Septentrionem centum quadraginta pedes latitudine patet, ad Occasum quà præcipuus aditus panditur, prorsus ducentos mensura vulgari. Multa alia ædificia adiuncta sunt in iusti oppidi modum, de quibus dicere nihil attinet. Sed vnde tamen ad veterem pagum via molliter decliuis ducit, ab vtroque latere vlmorum duplici ordine consita, qui prohibeant Solis radios per æstatem, ad maiorem commeandi facultatem vtrinque in alteram partem. Hactenus Ioannes Mariana. Nos nostro stylo Regiæ Bibliothecæ descriptionem ex suprà laudati sodalis Hieronymiani Hispanicis commentariis attexamus. 7.

CAPVT I.

Sciographia primarij membri, & pluteorum materies, forma, genus librorum.

TRia in membra diuiditur Regia Bibliotheca S. Laurentij Escurialis: præcipuum & princeps centum octoginta quinque pedum lógitudine, latitudine triginta duûm. Duobus arcubus velut intergerinis trifariam in longum diuisum est, vt altitudo quæ est pedum triginta quatuor à solo vsque ad summum fornicem respondeat aliis dimensionibus iustâ proportione. Ad Orientem decem fenestris spectat, quarum quinque inferiores ampliores sunt, vitreis specularibus, & idoneis loricis instructæ, latitudinis pedum sex, altitudinis octo, introrsus ad commodiorem lucis exceptionem diductiores; superiores silétibus è vitro claustris semper occlusæ. Ad Occidentem septenis luminibus perforatur pauimento marmoreis rhombis oxigoniis fuluis & candidis pulcherrimè strato impositus est stereobates ex politissimo & speculari iaspide miniato totum loci ambitum complectens, præterquam ad fenestras: hoc podiolo nituntur librorum armaria opere architecturæ tam eleganti, quale vix vllibi repereris. Olim singulis eximiis & pretiosioribus libris recondendis fiebant capsulæ ex cupressu, aut cedro; hîc vniuersorum voluminum plutei sunt de lignis Indicis exquisitissimis: vnum *Caboua* vocant vtroque genere illius arboris, mare scilicet & fœmina hîc venustissimè copulato, color est subrubeus: alterum *Acana* nominant castanei coloris floridioris, & veluti sanguinei; tum hebenus, cedrus, citrus, terebinthus, nux inter se contexta opus doricum efficiunt elegantiâ mirabili: ex iaspideo mæniano exurgunt stylobatæ columnarum cum basibus & capitulis; stylobatarum vmbilicis alia materies distincta

1. Iosephus de Siguença statuens pedes 194. numerat ab ostiis Minorum claustrorum.

distincta opere quadrato inseritur trinis in frontibus; ipsa verò stylobatæ moles & corpus, torus vterque, scotia, quadra apophygis, atque aliæ partes iucundam varietatem intuentibus exhibent: inter iaspideum fulcimentum, & tabulam impositam stylobari, pluteum aliquâ distantiâ interiicitur excipiendis libris decumanis: supra tabulam nuceam (quod genus ligni haud facilè fatiscit, & hoc habet præterea, vt affrictu vestium, & manuum contactu splendescat magis) alius diuersæ materiæ tessellatus stereobates impositus est, cui incumbit columnæ basis. A tabula vsque ad inferiorem columnæ scapum, aliud vacuum quod occludi potest, & recludi ianuâ in subiectam mensulam percommodè cadente: hic alius ordo librorum dodrantalium, quos in quarto dicimus: solus columnæ truncus absque spira & plintho est senûm pedum circiter; ab summo ad imum orbiculatim striatus à parastadis, seu pilis adpactis (quas *pilastros* vocant) seiunctus; materies *Caboua*. Basis cum capitulo citrea sunt, quæ res, si crassitiem spectas, omnino rara est, atque haud exigui pretij: tot enim & tantas citros, tantis & tam multis columnis cædi oportuit, quot & quantas vix credas posse inueniri: nihilominus hoc habet incommodi hæc materies, quòd passim hiet & stringatur pro cœli mutatione; adeò interest nosse cui singula loco & regioni conueniant: eadem est adpactarum materia. Ab hoc loculamento ad summum capitellum locus est trino ordini librorum, qui cum duobus superiùs recensitis quina voluminum repositoria, & velut contignationes, siue contabulationes in singula Armaria constituunt. Coronidem, cymatium vtrûque, superum & inferum, coronidis coronam nobilitat eadem lignorum diuersitas hinc rubens, hinc nitens, hinc nigrescens, hinc purpurascens, hinc pretiosis maculis in vortices sparsis, in fibras crispulis, in grana congestis, in lineas virgatis, in pauoninos oculos pictis: triglyphi & guttæ similiter ex citro: pro fastigio elegans zophorus cum suis denticulis, encarpis, aliisque schematis: acroteria cum impositis pilis, prout architecturæ ratio postulat, item è sunt ex malo medica singulârum partium inter se responsu quamacuratissimo. Totius lignarij operis altitudo est pedum quindecim: in gemina facie tres ex eadem materia ianuæ cum liminibus, antis, & reliquo instructu diuidendis ab inuicem pluteis, totius fabricæ pulcherrimo aspectu: inde versùs cœlum ædificij vsque ad eam coronidem quæ totum conclaue ambit infrà superiores fenestras ad primam fornicis curuaturam, siue ad summam incumbam hemispherij, pedum octo interuallum relictum est, & pictum illis imaginibus, de quibus suo loco postea. Coronis auro inducta, ductibus subobscuris, tam artificioso recessu, vt topia eminere putes.

2. Quod attinet ad libros huius membri Bibliothecæ, nulli alij sunt præterquam Hebræi, Græci, & Latini prælis typicis excusi: voluminum, siue tomorum numerus septem circiter millia; auctorum verò amplius nouem millia. nam vt plures Auctores quidam tomi simul comprehenderent, elegantiæ ac proportionis cura & studium effecit; nulli plutei, aut nidi vacui. concinnatio, & compactio librorum plana, ex aluta vitulina miniata; extimus margo, siue sectura deaurata; adstrictorij vncini nulli,

nulli; neque enim id opus est erecto situ positis, robustiore macrocolo instructis,& satis arctè inter se iunctis compressísque:facies illa sectionis inauratæ introrsus oculis spectantium obuersa est: adspectus sanè pulcherrimus,& voluptas ingens; quocumque enim te conuertas,nihil à solo ad cœlum huius Musei obuersatur, nisi sumptuosa & magnifica operis intestini toreutice ex pretiosa materia versicolori,aureæ frontes voluminum,cœlúmque ac parietes elegantissimè picti, de qua pictura duobus sequentibus capitibus dicturus sum.

Caput II.

Picturæ à coronide ad fastigium Bibliothecæ.

INtermedium spatium inter coronidem & fornicem, ipsúmque etiam fornicem pinxit Peregrinus Peregrini,qui quidem licèt passim Banatoti se discipulum profitetur in præclaris illis operibus quæ Mediolani,Bononiæ,& Romæ reliquit; hîc tamen in difficili illo genere (quod *inaccessum* vocant) de artis præstantia cum Magistro contendit. In gemina area supra coronidis fastigium pictæ sunt sciẽtiarum principes *Philosophia* & *Theologia*; illa humanarum, hæc diuinarum præses: illam versùs Collegium,hanc Monasterium versùs poni placuit: licèt enim vtraque discatur in Collegio; conuenientius tamen fuit Philosophiam Collegio applicuisse, eo quòd ea sit velut ianua quâ adolescentes ad reliquas facultates eunt, qui tum deinde suauissimos Theologiæ fructus percipiunt,cùm expediti disputationum tricis,& contentionibus, atque in viros transcripti,ex puluere Academico secessere in cellarum suarum solitudinem, vbi literario & religioso otio placide & sanctè indulgent. Philosophia matronæ habitu expressa est, summâ grauitate oris, summáque formæ elegantiâ: Terræ globum, quem ante se manu tenet, digito indicat *Socrati,Platoni,Aristoteli, & Senecæ* sibi lateraliis: hæ figuræ triplo ferè maiores sunt humana; tantáque arte, & symmetria in recenti albario perfectæ,vt procul aduersâ portâ intrantibus adstare propè videantur ac penè contingi manu posse. huic humanarum disciplinarum matri comites additæ opportunis locis & sedibus tres perficiendi sermonis & rectæ ratiocinationis artifices *Grammatica,Rhetorica,& Dialectica*: area fornicis reserata & aperta fingitur, per quam liber sit in cœlum prospectus, & cernatur nubibus insidens Grammatica vultu ad grauitatem composito, altera manu tenens herbas & flores coronarios iam in sertum textos, alterâ ferulam & scuticam;verùm vtramque tanquam in recessu, & quasi subductam oculis adstantium adolescentulorum,qui non minus spectantium oculos tenent ob picturæ excellentiam & argutias,quàm libellos suos, calamos, & reliquum instrumentum,habitu & gestu nauiter discentium, suámque diligentiam ei, cui pensum persoluendum est, probare satagentium. Adumbratam illam tecti fabricam lapideam quatuor robusti iuuenes paulo grandiores humana statura alij humeris,alij capite susten-

tant summo nisu, quia sentiunt pondus; imò & læduntur atque obteruntur, licèt prouidè puluillos interposuerint ad excipiendam molliùs tantam molem. hîc habent picturæ studiosi quod imitentur simul ac suspiciant. Similiter ad cuneata hemisphæria superiorum fenestrarum vtrâque ex parte conclauis diductio & apertura est, quà cœlum à pictore prospectui datur, adolescentibus pariter humeros non sine connisu oneri supponentibus, puluillorum ac vestium finibus & rugis, ac vario corporum statu, flexu, actu, oris contorsione atque anhelitu tam solerter & accuratè expressis, vt hæc omnia vera putes, non vero similia. Per labem illam specularem apparent arguto volatu labentes Angeli, manibus gestantes symbola earum facultatum, quibus singuli comitantur, & præsunt. Quid multa? Adeò absolutum est hoc opus *Peregrini*, vt nihil artifex minus videatur quàm in pictura Peregrinus, ac quiuis ei potius inuisurus sit, quàm eum imitaturus; Bonarotum non excipio, qui se hac in parte victum à discipulo fateatur necesse est: licèt enim Peregrinus multus sit in corporum artibus exprimendis, atque admodum accuratus & felix; ita tamen pudori ac verecundiæ ab eo consultum est, vt vix vllus in ea intuens erubescat; quod Michaël Angelus Bonarotus in sua iudicij tabula minimè obseruauit.

2. Ad singula latera superiorum fenestrarum Orientem & Occidentem versùs supra coronidem, adsistunt disciplinarum principes tanquam assedæ honorarij illius scientiæ cui se præcipuè addixerunt: vni fenestræ ad Occasum hinc inde assident duo insignes Grammatici, *M. Varro*, & *Festus*, siue *Sextus Pompeius*: è regione ad Ortum, duo memorabiles *Ælij*. *Ælius Donatus*, & *Ælius Augustinus Nebrissensis* parens bonarum literarum in Hispania: at, ne quis, amabo, humiliùs de illis sentiat, quòd eos Grammaticorum principes voco; hanc enim artem sic comprehenderunt, vt in aliis quoque scientiis excelluerint: quod præsertim dictum esto de *M. Terentio Varrone* Romanorum doctissimo helluone librorum inexplebili, & scriptore omniscio; itémque de *Augustino Nebrissensi*, homine in sacris simul, & prophanis literis, necnon in tribus principibus linguis versatissimo. Inter istam fasciam quæ quadrum istud à secundo fornice diuidit dedicatum Rhetoricæ, interuallum relinquitur intercolumniis respondens, vbi suas pictor exerrationes, parerga, vigilantis somnia, architecturæ fragmenta, ædiculas, topographias, omnia ex opticæ legibus scitissimè proposuit.

3. Spectantur in vtroque extremo insignes duo scriptores vtriusque historiæ Moralis, & Naturalis, hinc *Plinius*, hinc *Titus Liuius*. Plinio adiacent eius argumenti de quo scripsit illustriora quædam specimina, Leones, Equi, Elephanti. Sequentem aream occupat Rhetorica heroinæ specie, Reginæ mundo & choragio, dextrâ caduceum gestans, adolescentulorum libros gestantium choro stipata, qui in vultu, gestu, penè etiam dixi, motu & voce spirare videntur fucatam vernilitatem, atque intuenti metum facere, ne circumscribatur. Laterarium habet Rhetorica Leonem symbolum eloquentiæ, quæ feras ipsas mansuefacit; eam officiosè affectantur quatuor dicendi Principes, & Magistri, *Isocrates* & *Demosthenes* Græci; *M. T. Cicero* Italus, *Fabius Quintilianus* Hispanus:

aream

aream hanc fascia excipit ludicro miscellæ picturæ genere amœnissima.

Ex solo huius membri erectus est arcus quo istius ædis primum veluti puluinar constituitur, quæ ideo (vti suprà monuimus) sic trifariam diuisa est, vt latitudo & altitudo longitudini responderent ex norma legitimæ proportionis. hæc stela proiicitur extra parietem pedes binos sesqui; laterarias eius facies varia descriptio & concinna multiplicium figurarum ex opticæ placitis delineatio bellè distinguit, marginum circumductio, scaphia, seu vmbilici, circumiectus limborum. concauam verò superficiem plurimæ picturæ cómentitiæ blando aspectu, & icones orbiculatæ adornant. Supra coronidem quæ subiicitur primæ curuaturæ fornicis in pictis mutulis, geminas hinc inde concharum cellulas occupant duo Poëtarum Genij, *Homerus*, & *Virgilius*, illius cæcitas ex oculorum vitio, ex incerto manuum proiectu & dubio gressu clarissimè se prodit. Pone illos in altero intercolumnio quod nascitur ex binis aliis frontibus, quæ similes sunt illis in quibus Plinium & Liuium esse diximus, habes quædam ludicra eiusdem generis insatiabili vestium & topiorum atque architecturæ varietate: in iis positi sunt duo Lyricorum Principes, *Pindarus*, & *Horatius* lauro coronati; sicut proximè superioris heroici frater Iosephus de Siguença refert non defuisse Aristarchos, qui festiuam hanc amœnitatem & prophanæ literaturæ reliquias pronuntiauerint haud satis conuenienter illata esse in hoc Christianorum Museum, adeóque in ædem vitam monasticam profitentium: verùm id sanè perperam: meminisse deberent censores plus æquo seueri, conclaue hoc non Monachorū tantùm, verùm etiam omnium promiscuè ingeniorum receptum esse, nec vllo modo absurdum videri, hîc esse coloribus expressa eorum corpora, qui suarum mentium & ingeniorum effigiem in librorum suorum monumentis hîc reliquerunt. 4.

In tertia primaria huius ædis parte Dialectica incolit, vastâ quidem corporea magnitudinis proceritate, atque vulgarem hominum staturam multùm excedente, tamen (quod in tanta mole difficile est) pulchritudine eximiâ & rarâ dignitate oris: alteram manum contractam, alteram explicatam prætendit vulgari symbolo diffusioris & pressioris ratiocinationis: lunæ imago coronæ instar adpingitur; symbolum illius generis argumentationis quæ vtrinque premit, pungítque: eam Græci dilemma, Latini cornutum syllogismum vocant: suo quoque adolescentulorum comitatus stipatur, quos item pictor penè cum voce, penè cum motu, nec minore artificio quàm superiores dedit varietate mirabili, tum in vultuum lineamentis, tum in membrorum conformationibus, & totius corporis palæstra; argumento fœcunditatis ingenij quæ est in artifice, & summæ intentionis artis. Honorarij comites sunt hinc *Melissus*, & *Zeno*, illinc *Protagoras*, & *Origenes*; non quòd cauillationes sophisticæ consecrentur in Protagora in hoc loco; minimè verò; sed quia eas nec ignorari expediat ad cautionem. Origenes autem iste fuit antiquus quidam philosophus diligenter versatus in scribendis præceptionibus dia- 5.

 lecticis,

lecticis, alius à Christiano qui *Calcenterus*, hoc est, adamantius dictus est.

6. In quatuor descriptionibus & camillis amplitudine & pulchritudine inter se pari, quæ in fornice supersunt, secuntur quatuor præcipuę partes illius Philosophiæ quam *Mathesim* appellamus, *Arithmetica, Musica*; tum *Geometria & Astrologia*, eâ compositione, ordine, pompâ, & apparatu quæ singulas decet. Astrologiam loco *perspicatiuæ* quæ Geometriæ coniunctor est & subalterna designator huius Musei puto) substituit, quia Astrologia plausibilior est, nobilior atque augustior. Vnicuique facultati sui asseclæ tum ex antiquis, tum ex recentioribus: *Architas Tarentinus, Pythagoras. Xenocrates, Iordanes, Ioannes a Sacrobosco, Ioannes de Monte Regio, Apollo, Orpheus, Amphion, Tubalcain, Boetius Seuerinus, Ptolemæus, Alphonsius Aragonius*. hæc via, hîc ad Theologiam progressus. Ea Monasterium versùs augustâ maiestate sedet in solio intra magnificam fabricam sacræ cuiusdam ædis quæ hieroglyphicum est Ecclesiæ Catholicæ, in qua Theologia præsertim dominatur. Puella est præcelsæ magnitudinis, summâ vultus dignitate & flore coloris eximio; vtpote quòd diuina hæc disciplina expers sit omnis corruptionis, omnis maculæ, omnium rugarum, omnis senij: emicat ex eius vultu diuinus quidam splendor, cuius radiis sustinetur imminens augusto capiti corona, argumentum diuinæ facultatis & opis, & luminis diuinitus immissi quo vno fulcitur fides. Sripatores laterum suorum habet quatuor sanctissimos Doctores Ecclesiæ Latinæ, *Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Gregorium*, meram sanctitatem, grauitatem, atque sapientiam humanâ sublimiorem spirantes. Indice dexteræ manus sacrorum Bibliorum codicem illis monstrat, tanquam gloriosum laborum stadium, quod decurrant; aut pensum in quod continuò incumbant; vel pharetram vnde sagittas contra vitia, & contra fatalem ignorantiam promant; vel tanquam cœleste illud volumen, quod noctu diúque terere, imò mandere, ac pectori suo inserere debent.

Capvt III.

Pictura infra coronidem.

1. HActenus de descriptione, membris, solo, loculamentis, pluteis, & de pictura à coronide ad fastigium huius ædis Musarum: nunc videndum quid infra singula quadra respondeat: id vt rectè atque ordine procederet, cautio fuit. Infra Philosophiæ domicilium & sedem posita sunt duo suggesta, seu cathedræ, *Zenoni* stoicæ sectæ auctori altera, altera Socrati Academicorum Principi: infra Grammaticam geminæ item historiæ expressæ sunt. Babylonicæ Turris ædificatio maximo latomorum feruore & strepitu, vi & numero machinarum, tignis tractoriis, contabulationibus, & reliquo structuræ mutalis instrumento, ac strenuè ædificantium contentione: inuentum sanè conueniens ad significandam Grámaticæ necessitatem, quandoquidem

linguarum

linguarum varietas ex insana illa substructionis mole originem duxit, indéque simul ortæ in alienis linguis perdiscendis laborum Iliades, & propè inluctabiles molestiæ. Ex altera parte conspicitur Grammaticæ gymnasium ab orbe condito primum, quoad annalium memoriam altissimè repetere possumus, in quo Nabuchodonosoris Regis Babyloniæ iussu plurimi adolescentes indigenæ, adeóque etiam ex captiuis Hebræis non pauci Ægyptias literas & scientias condiscerent, simúlque linguam Chaldaicam, quemadmodum Daniel ex eo cœtu vnus, idémque harum rerum scriptor testatum reliquit in sacris suis monumentis: bellè id quidem pictum vti cætera, sed etiam admodum apposité. Nam & Philippus II. regiâ magnificentiâ quinquaginta pueris humanas literas docendis, atque ad veram pietatem instituendis seminarium hoc ipso in loco instruxit, dorauítque.

Rhetorica infra se habet *C. Rabirium* reum perduellionis ereptum ex iudicum seueritate, ac tantùm non subductum securi, Ciceronianæ eloquentię viribus, disrupta vincula fluût ex Rabirij manibus, simúlque hauddubiè Tullij vocem audires, si quemadmodum eius orantis gestum, spiritus, & contentionem pictor penicillo expressit, ita etiam ei linguam dare potuisset. Alterum quo significatur vis eloquentiæ commentitium quidem, nihilominus sensu plenum, est tritus ille *Hercules* Luciani, vulgò *Gallicus* dictus; heros cruda & viridi senecta leoninum exuuium & clauam ferens, eo gestu, vt progredi videatur, facie tamen in humerum conuersa ad numerosam multitudinem, quæ tracta auribus subsequitur; causa verò sequendi sunt catenulæ quædam aureæ fluentes ex ore præeuntis. Clarius est emblema, quàm vt nostra luce indigeat. 2.

Dialecticæ subest Zeno ille Eleates, quem Aristoteles Logicæ inuentorem facit: exhibetur velut choragus turbæ iuuenum geminas eis portas indicans, quarum singulis suum lemma inscriptum est, alteri hæc vox *veritas*, alteri *falsitas*; quasi Dialecticæ proprium sit in veritatem simul & falsitatem digitum intendere; illam vt sequare, ab hac vt caueas. Quod deinde adpictum est, fabulare sit nécne, non disputo. Occasio eius pingendi fuit vetus illud quod D. Ambrosium retulisse in litanias memorant; *A Logica Augustini libera nos Domine*: itaque pingi placuit Diuos Ambrosium, & Augustinum disputantes, Monicam verò sanctissimam fœminam supplicantem diuino numini, ne Augustini filij Logica veritatem ementiatur, aut eludat. 3.

Arithmeticæ dignitatem commendant hinc Rex Salomon è mensa in qua magnificè sedet respondens interroganti Reginæ Saba, & proposita ænigmata dissoluens: supra mensam libra, regula, atque abacus Arithmeticus; in deciduo straguli mensæ, hæc inscriptio, In numero, pondere, & mensura. 4. Sap. 11. v. 21.

Ad aliud latus plurimi Gymnosophistæ, quorum Philosophia multa est in numeris, intenti omnes oculísque humi defixis figuras in puluere describunt: dum per triangulum erectum traiecti pares, atque impares numeri, ac certa inter se proportione temperati, animarum virtutes, proprietates ac naturam arcanâ quadam ratione constituunt. 5.

6. In Musicæ commendationem ars etiam, & eruditio pulchrè consenserunt: hinc Dauid citharæ cantu tartaream Saulis Regis tristitiam discutiens: illinc Orpheus lyræ concentu Eurydicem ab inferis reuocans: quantum profuerit penicillo argumentum, quantum penicillus argumento contulerit, quantum luminis & eminentiæ, quantum recessus & vmbrarum, quantum horroris & hilaritatis hæc pictura præ se ferat, haud facilè animo concipiet qui eam oculis non viderit, diúque considerauerit: habet sopitus trifaux Cerberus, habet antrum ignes phlegetontios euomens, habent horti Elysij, habet fidibus canens lyricen, habet emergens è mortis faucibus Euridice quod pauidus, quod securus, quod mirabundus spectes, discas, imitere, ausim dicere, quod audias.

7. Non inferiore artificio pictor præposuit sapientes Ægyptios, qui in sequenti area Geometriæ consecratę nescio quæ schemata in solo exarant tanta attentione, vt hiscere metuas ne illos interpelles: simúlque Archimedem fecit eidem studio addictum, quem memoriæ proditum est, captis Syracusis discurrente, & cum maximo tumultu vrbem diripiente Romano, intentum formis quas in puluere descripserat, ab ignaro milite quis esset interfectus, ægrè id Marcellum tulisse, sepulturæ curam habitam, & propinquis etiam inquisitis honori præsidióque nomen & memoriam fuisse.

8. Verùm visus est pictor omnem suam artem & ingenium contulisse in gratiam Astrologiæ: nam insignem & prodigiosam illam defectionem Solis, quę Christo vindice humani generis moriente contigit, adeò scitè expressit; ita sublustres illas tenebras, ita dubiam & caliginosam lucem pinxit, ita obduxit atra nocte terrámque polumque, ac solem ipsum obscurauit, vt nequaquam mirere si *D. Dionysius Areopagita*, & *Apollophanes* ibi stent rei nouitate & prodigio obstupefactis atque attonitis similes: proximè illos est recessus Solis testimonium moribundo Ezechiæ Regi diuturnioris vitæ diuinitus ipsi concessæ.

9. Et quoniam gemina hæc historia Theologica est; agedum, adscribamus hîc aliquid item sacrum, quod è regione scholæ Atheniensis subter eamdem historiam obiicitur. Est magna Synodus Nicæna, & augustus consessus trecentorum decem & octo Patrum, quorum plerique in causa orthodoxæ fidei grauia tormenta constantissimè pertulerant, ac fuderant sanguinem. Duo sunt hîc præsertim quæ oculos & mentem tenent: *Magnus Constantinus* sedens in humiliore sella quàm Episcopi, locóque diuisus ab iis quos tanquam Dei Opt. Max. Vicarios venerabatur; idémque in ignem coniiciens quorumdam Patrum accusationes, negans haud alterius iurisdictionis esse quàm Dei, cognoscere de Sacerdotum vita & moribus. Tum Arius perculsus Patrum sententiis cum sella resupinus, ac furioso similis, & sui tabidè impotens.

CAPVT

CAPVT IV.

Descriptio secundi conclauis in quo sunt libri vulgarium linguarum; & tertij, vbi Codices MSti asseruantur.

NE quidquam officeret huius Bibliothecæ luci, hilaritati, maiestati, non potuit esse pluribus libris locus, quàm septem voluminum millibus, vti capite primo monuimus. Septenis fenestris amplioribus ab Occidente lumen capit, ab Ortu quinis intra eandem distantiam, licèt extrorsum patentioribus; & quoniam inter singula armaria sitæ sunt, non exiguum spatium libris decessit: item quatuor parastades quibus conclaue tripartitò diuiditur, locum quatuor armariis ademerunt: insuper armariorum columnæ rotundæ cum antis compactilibus retrò ad architecturæ symmetriam appositis magnitudinis iustæ eximunt aliquid vacui; quæ omnia ampliùs ter mille forulos librorum occupant: idcirco necesse fuit aliunde has Bibliothecæ angustias supplere: id porrò factum est duobus aliis conclauibus, quorum alterum primariæ Bibliothecæ longitudinem ac latitudinem ex æquo describit, éstque stega, siue tabulatum superius tam elegans, vt qui primò illud viderit, vix quidquam aliud desideret. Librorum repositoria sunt ex pinu affabrè laborata, columnæ atticæ, hoc est, quadratæ: varia materies tam sollerter penicillo expressa, vt natiua res inuideat imitationi libri digesti in forulos quadruplici ordine & contabulatione erecti frontibus inaurati, eodem prorsus compactionis modo, de quo superiùs; idem numerus fenestrarum si è mediis vnam exceperis, vbi sita est solidæ molis effigies totius Basilicæ Patroni D. Laurentij ex vestibulo primariæ portæ totius ædificij huc translata: supra loculamenta eminent affixæ parieti iconicæ imagines Summorum Pontificum, & multarum personarum singularis sanctitatis & doctrinæ, adeò indiscreta similitudine cum prototypis, vt cum illis miscere sermonem possis, nedum optes. Non desunt globi, sphæræ, tabulæ cosmographicæ omnis generis, Astrolabia metallica particularia, catholica, nonnulla ipsius Gemmæ Frisij manu, alia Petri Appiani, alia aliorum insignium artificum; annuli, armillæ variæ, & plurima supellex eiusdem rationis, bene multæ geographicæ, & hydrographicæ descriptiones manu pictæ, summóque studio & cura perfectæ huius Bibliothecæ libri sunt, præsertim vulgaribus linguis scripti Hispanicâ, Italicâ, Gallicâ, Germanicâ, Lusitanicâ, Cossetanâ è singulis eximij: nihilominus tamen Latinis refertissima est variarum ac perantiquarum editionum; quæ res quantum commodi habeat, eruditi norunt. 1.

Regiæ Bibliothecæ alteram appendicem haud immeritò fortasse principem partem thesauri huius literarij appellaueris, si genus librorum quibus apprimè instructa est, consideras. Sunt omnes manuscripti omnium promiscuè linguarum & facultatum, atque ex illis quidam 2.

archetypi

archetypi magnæ vetustatis,& apud viros literatos ingentis pretij: hic locus primariæ Bibliothecæ finitimus est,& credas esse quamdam illius posticam & secretiorem cellam pretiosiori supellectili literariæ seponendæ,& studiosiùs asseruandæ. Conclauium haud ita amplum, neque destinatò ad hos vsus extructum. Primò enim fuere quædam cubicula diuisa interpensiuis parietibus intergerinis, quibus dirutis, aula facta est tam apta & idonea,vt operi consilium, designatio, & graphis præcessisse videatur. nihil enim fingi potest commodius vetustissimis libris vindicandis ab omni labe,& iniuria, quorum plerosque adhuc extare & superesse prodigium est:apertum habet Aquilonem,quæ res percommodè accidit:longitudo est omnino pedum octoginta,latitudo viginti,altitudo quindecim; loculamenta librorum pluteis superioris Bibliothecæ penitus similia,quinis tabulatis,seu forulorum ordinibus. A summis armariis vsque ad laquear, Pontificum tum virorum sanctimonia & literis insignium priscæ & nostræ ætatis imagines ad veri oris speciem expressæ, missæ ad Regem Philippum II. ex Italia,Gallia, Germania,non paucæ inter illas in Hispania pictæ.

3. Huius conclauis geminum est veluti membrum; in ampliore & primario prostant soli codices Latini, & Græci MSti; in altero Hebræi, Arabici,Italici,Cossetani,Turcici,Persici,Chinenses; quamquam Chinenses arte typographica impressi sunt. hîc quoque globorum,sphærarum,tabularum, atque instrumentorum Mathematicorum haud vulgarium magnus numerus. est vnum inter reliqua à Petro Appiano eius auctore oblatum Carolo V. Imperatori, locorum sitibus, altitudinibus,distantiis & amplitudinibus explorandis percommodum;eius vsui cognoscendo quatuor grandes tomos scripsit,quorum alij editi sunt in lucem,alij MSti cum eodem instrumento hîc asseruantur.Numariorum sigillorum,siue orbiculorum metallicorum (*medalas* vocant) præferentium iconicas imagines & symbola illustrium personarum ingens copia, in suis arculis & exemptilibus capsulis, ex Pinacotheca Antonij Augustini Archiepiscopi Tarraconensis antiquitatis nummariæ studiosissimi, ac viri Patrum nostrorum ætate in omni doctrinæ genere insignis:eiusdem locuples Bibliotheca huc quoque translata est.Inter ingenuas illas curiositates est *Abacus rationum Romanarum* prisci moris cum suis calculis; quam supputandi rationem Romani sumpsere à Græcis, qui hoc genus mensæ logisticæ mensam Pythagoricam appellarunt:notæ illæ,& figuræ rationales antiquæ haud multo absimiles sunt iis quas Castulonenses vocamus. Consulendus super ea re idem Antonius Augustinus libro de inscriptionibus & monetis,dialogo nono,vbi item de congio, veteri rerum liquidarum mensurâ disputat, quam mensuram hoc etiam in Museo reperies.

CAPVT

CAPVT V.

Librorum collocatio, & ordo.

1. PErsequar nunc quædam specialia quæ ad librorum ordinem & collocationem pertinent, priusquam de quibusdam singularibus libris dicam capite sequenti breuiter. Primus Bibliothecę situs primaque dispositio fuit in quadam parte ædium quæ nunc est conclaue dormitorium Nouitiorum. Arias Montanus, vir apprimè doctus, atque principum linguarum insigniter peritus, eius distributionem aggressus, singulas linguas seorsim ab aliis diuisit: tum deinde etiam separatiùs singularum linguarum libros typis excusos à manuscriptis seiunxit. Aliam rursus diuisionem instituit; nimirum singulas linguas in sexaginta quatuor disciplinas. Non erit abs re exscribere tabulam quam confecit, & quæ hodie prostat in Bibliotheca in hunc modum, & hoc titulo inscripta.

Disciplinarum series.

Grammatica.
Vocabularia.
Elegantiæ.
Fabulæ.
Poësis.
Historia.
Antiquarij.
Dialectica.
Rhetorica.
Declamatio.
Orationes.
Epistolæ.
Ars memoriæ.
Mathematica in genere.
Geometria.
Arithmetica.
Musica.
Cosmographia.
Geographia.
Topographia.
Astrologia.
Astronomia.
Diuinatio.
Perspectiua.
Principes Philosophi.
Naturalis Philosophia.
Philosophi priuati argumenti.
Chymica.
Metaphysica.
OEconomica.
Politica.
Aulica.
Ciuile ius.
Iuris Ciuilis Interpretes.
Gironomicæ præceptiones. id est, seniorum documenta.
Mechanica.
Venatio.
Aucupium.
Piscatio.
Colymbitica, (i. Vrinatrix.)
Militaris.
Architectura.
Idyllia opuscula, (i. poëmatica exigua opera.)
Stromata.
Encyclica.
Catholica.
Biblia sacra & Patres.
Concordantiæ Indices.
OEconomiæ loci communes.
Bibliorum commentaria.
Canones, Concilia, Constitutiones religiosæ.
Canonicum ius.

Doctores integri.
Homiliæ, Orationes, Epistolæ, Soliloquia, hymni.
Doctrinales & semidisputatorij.
Apologiæ, disputationes priuatæ & defensiones.
Priuata quædam & reuelationes.
Historia Ecclesiastica, & Vitæ Sanctorum.
Scholastica Theologia.
Summistæ, &c.

2. Nequaquam sententia Authoris in hac distributione fuit, tot esse singulares disciplinas, quot sunt in hoc indice capita. Quis enim vel nouitius & tiro hoc non videat? Sed ea multiplicauit explicarioris ordinis gratiâ, vbi aliquid differentiæ & peculiaris alicuius argumenti ratio occasionem dedit. hæc fuit designatio & ordo librorum eo in loco vbi primùm distributos fuisse monuimus. verùm ob titulorum nimiam multitudinem quibus necesse erat repleri forulos & singula propè tabulata, res equidem erat satis confusa, & oculis minùs grata, licèt nihil aliud foret præter inæqualium librorum in vno eodémque tabulæ solo collocationem: postea contranslati sunt in eum locum vbi nunc existunt, atque in trina illa conclauia quæ descripsimus, diuisi. Frater Iosephus de Siguença Ordinis Hieronymiani Ariæ Mõtani discipulus, eiúsque in huius Bibliothecæ præfectura successor, diuisionem quidem disciplinarum à Magistro suo institutam, quoad fieri potuit, retinuit, sublatâ tamen illâ inæqualitate tomorum quæ habebat aliquid offensionis, semissibus, quadrantibus, bessibus, vel vncialibus foliis libros omnes separatim in altiores humilioresve forulos venustâ proportione distribuit; hoc est, æqualia volumina cum æqualibus coniunxit, geminósque Indices confecit: in altero perscripta sunt nomina omniũ Auctorum suo singula ordine per elementares litteras: in altero disciplinarum series; quæ res hoc habet commodi, vt si quis Bibliothecam ingressus auctorem iam sibi notum quærat, adeat Indicem Auctorum, vbi statim inueniet in quo armario, in quo armarij tabulato, in quo librorum ordine eum reperturus sit. singula enim armaria singulis Alphabeti litteris inscripta sunt: singula item armariorum tabulata pro quinario suo numero vnam è quinque Romanis istis primorum numerorum notis I. II. III. IV. V. appictam habent; singuli denique libri suæ sedis numerum vulgaribus notis Arithmeticis præferunt, quo triplici signo statim eum librum quo indiges, tenebis. Similiter si singulos vnius disciplinæ scriptores ad manum habere desideras, notos ignotósve; consule disciplinarum Indicem, in promptu & ad manum erunt. Si consilium Ioannis Baptistæ Cardonæ Episcopi Dertosani de Regia ista Bibliotheca S. Laurentij Escurialis scire desideras lector, consule eius commentarium de Hispaniæ Bibliotheca, siue de Academiis & Bibliothecis *tom.* 1. *cap.* 3. vbi singulatim multa proponit, vnde perfici in dies posset, atque vt par est accurari hæc ædes sapientiæ: prout hanc procurationem ipse animo informauit; in quam sententiam monita scribit circa diligentiam in conquirendis aliis libris, cautionem in repertis admittendis, de eorum vetustate exploranda, colligendis decedentium virorum doctorum lucubrationibus nondum editis;

tis; de Bibliothecarij ædibus,& ſtipendio; de miniſtrorum Bibliothecalium numero, occupatione & commoratione; de Typographica officina, de molertrina chartaria, aliiſque eius generis quæ nos conſultò omittimus; quia hoc loco ſiſtimus in ſola Bibliotheca Regiæ deſcriptione.

Quod ego magnopere in huius literariæ prouinciæ procuratione deſiderauerim, eſt vt in lucem edatur omnium quidem librorum ac tractatuum, qui ſunt in hoc triplici membro Regiæ Bibliothecæ, maximè verò & præcipuè MStorum codicum accuratus Index; res haud ſanè admodum difficilis, & tamen futura toto orbe viris doctis grata ſimul ac vtilis, atque ad loci auctoritatem & commendationem opportuna. 3.

CAPVT VI.

Initia, & incrementa Regiæ Bibliothecæ; libri quidam ſingulares; & alia huius loci propria.

NOn omittendum dicere ex quibus exordiis hæc Bibliotheca in tantam amplitudinem excreuerit; de certis etiam libris peculiarem mentionem facere libet. Prima ſemina fundi huius librarij PHILIPPVS II. Rex regiâ & felici manu iecit, miſsâ huc priuatâ ſuâ Bibliothecâ, in qua ſi quid interdum feriarum & otij nactus eſſet ab regiis occupationibus, illud, magnorum Regum exemplo, dedicabat librorum lectioni. Eſt in Bibliotheca Eſcuriali librorum index, in quo ipſius Regis manu deleti ſunt illi libri, quos identidem abs ſe donatos huc mittebat. in prioribus paginis hæc ab eo ſcripta ſunt; *Libri MSti ſelectiores ac maioris momenti* (prout eos percurrēti facilè conſtabit) *quos ad S. Laurentij Bibliothecam miſimus, vt ſolicitè in Sacrario vnà cum pretioſiori ſupellectile aſſeruentur: in primo margine indicio deſignantur hac nota* ∞=s. Deinde paulò inferiùs, *libri qui noſtra ſcutaria inſignia preferunt in tegumento, (quæ eſt compactio Salamenticenſis) habent in fine lineam tranſuerſam in poſtremo margine.* Libri qui feruntur ad S. Laurentij Bibliothecam notantur in primo margine hoc ſigno—S. Aliæ eiuſmodi obſeruationes ſunt in illo indice regio. Regiorum autem illorum librorum numerus fere duûm millium fuit: illati ex iis in hanc ædem amplius mille ducenti: quorum plerique quòd eſſent vetuſtioris editionis, per Religioſorum cellas ipſius Regis iuſſu diſtributi, reliqui Bibliothecæ addicti velut bene ominata munera & fundamenta illius litterariæ apothecæ, quæ tam regiè & feliciter excitata eſt. 1.

Haud ita multo pòſt acceſſit Bibliotheca *Iacobi de Mendoça*, doctrinâ ſimul ac gentilitio ſplendore clari, fratris Marquionis de Mondejar & Comitis de Tendilla; is vbicunque vixit non ſolùm in Hiſpania, verumetiam Venetiis viginti annis, & Romæ Catholici Regis Legatus 2.

memoriam atque admirationem singularis suæ eruditionis reliquit. Quo tempore (vt est in Hispaniæ Bibliotheca *tom.3.*) in splendida familiâ doctorum hominum gregem quos vndique acciuerat, atque in his Arnoldum Arlenium Græcè peritissimum similiter alebat: Græcis exemplaribus partim conquirendis in media Græcia, partim è Bessarionis Cardinalis Nicæni Bibliotheca describendis operam sumptúsque impendit. Nauem præterea Græcis calamo exaratis libris onustam à Turcarum Imperatore obtinuit: moriens legauit Regi suam Bibliothecam refertam plurimis & vetustis illis codicibus Græcis, Latinis, Arabicis, tam impressis quàm MSis, quas linguas egregiè callebat. eam Rex accepit, in séque recepit nominum solutionem quæ in testamentarias tabulas demortui relata erant.

3. Subsequuta est suprà laudati *Antonij Augustini* Archiepiscopi Tarraconensis Bibliotheca optimorum MStorum exemplarium Latinorum & Græcorum locuples, necnon plurima eiusdem antiqua monumenta & erudita rudera. Collata quoque à *Petro Pontio* Episcopo Legionensi, omnis quidem antiquitatis, sed præsertim Ecclesiasticæ admodum studioso MSta. Insuper longè latéque à Rege missi viri docti in Italiam, Germaniam, Belgium, Hispaniam qui librario huic thesauro locupletando res eximias eiusdem generis peruestigarent, ac repertas emptásque huc transmitterent. *Ambrosius de Morales*, *Doctor Ioannes Paës*, *Iulius Clarus*, & plurimi alij viri docti præclara sui monumenta hîc reliquerunt, quorum alia non absoluerant, alia iam absoluta nondum in lucem ediderant: præterea certos alios peculiares libros quos habebant charissimos. *Arias Montanus* præclaros C. M. Græcos, Hebræos, & Arabicos in hoc Sophiæ templo dedicauit, ac in primis volumen legis maximo studio & curâ scriptum, eâ formâ quâ volumina esse consueuerant, tantáque fide, vt nec puncto defectum sit, vel abundet, quod proinde *sacrum* ab illis appellatur. Pugillar Hebræum gemini vsus, è quo nimirum recitabantur solemnes lectiones sacræ per omne Sabbatum, vt loquitur Apostolus, quale est apud Christianos sacerdotale Breuiarium Psalmis ex sacro ritu & formula persoluendis. Erat præterea instar manualis codicilli, in quem referebatur si quid peculiare perscribendum esset. De huiusmodi tabellis intelligendum illud *Lucæ cap.*1. de Zacharia, qui *postulans pugillarem scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius.* Siclum Iudaicum, de quo ipse Arias disputat eo libro quem *Tubalcayn* inscripsit, ibidémque exposuit, & quàm mirabili casu (si casus dicendus est) in ipsius manus venerit; numi materies purum putúmque argentum; pondus, drachmæ quatuor, quæ ferè pares sunt semunciæ pharmacopææ, quam atticam vocant: altera facies præfert figuram vasis, in quo Dei iussu menna reconditum est in arca fœderis: in ora sunt literæ quædam Samaritanæ, quibus Hebræi vtebātur priusquam decem Tribus à Iuda & Beniamin secederent, in hunc sensum, *Siclus Israel*: in auersa facie, amigdalina virga Aaronica. Inscriptio, *Hierusalem sancta*.

4. Non commemoro quæ hîc habentur sacra Biblia peruetusta scripta literis Goticis & Longobardicis: luculentum testimonium sinceritatis

lectionis

lectionis antiquæ. Rara res est, & planè eximia primigenius quidam Codex, ipsius D. Augustini manu scriptus, & inscriptus *de Baptismo paruulorum*; literarum forma & species maiuscularum nostrarum similis est, qualis eo tempore in vsu erat apud Vandalos latè in Africa dominantes. Diu librum hunc Philippus II. inter sacras reliquias habuerat, cùm eum iussit in Abaco scriptorio in Bibliotheca cum rebus pretiosioribus recondi. Interrogatus aliquando, vnde constaret re verâ esse D. Augustini? respondit, id se ita accepisse ab amita sua Caroli Imperatoris sorore, à qua illum habuerat tanquam rem percaram & antiquissimam. Aliud volumen habuit ab eadem amita Regina, quod D. Ioannis Chrysostomi olim fuisse creditum est: in eo perscripta sunt Euangelia quæ totius anni decursu pro more in Ecclesia recitari solent. Est & aliud exemplar MStum Apocalypseos, aurariâ & argentariâ picturâ satis eleganter illuminatum, adscriptis miniato charactere commentariis; ducentis annis (vt quidem videtur) haud vetustius. Item alius quatuor Euangeliorum liber aureis literis in perleganti membrana pergamena scriptus, compactus tabulis atque attalico texto opertus. Sic eum scribi iussit HENRICVS II. Imperator, vti fuerat incoatus *Conradi Imperatoris* iussu. Longus est vlnæ dodrantem, iustâ proportione latus: facer ille textus Euangeliorum cum præfationibus, & Epistolis D. Hieronymi, & Canonibus Eusebij Cæsariensis centum sexaginta quinque foliis continetur. circiter sexcenti anni sunt cùm scriptus est, nusquam tamen pictura scripturàve vetustate euanuit: imò adeò integra, florida & splendida est, vt opus nudiustertiùs absolutum credas: in primo folio pictus mediis in nubibus circumfusus Angelorum multitudine CHRISTVS vindex noster in solio sedens, sinistra manu librum tenet, dexterâ *Conrado* & *Gilesiæ* vxori ad ipsius genua prouolutis benedicit: in paginæ ambitu sunt quidam versus pro inculti sæculi elegantia. Altera pagina *Deiparam Virginem* exhibet in solio sublimem, ac supplices *Henricum* & *Agnetem* genibus nixos, Regio tamen habitu & titulis, videlicet nondum Imperatoria inauguratione consecratos: nec etiam desunt versus in ora paginæ maiore pietate quàm elegantia. Erasmus Roterodamus [a] codicem hunc quem *Aureum* appellat mirificè extollit, ac profitetur se legitimas & germanas quasdam lectiones inde eruisse quas in aliis exemplaribus haud repererat, nec nisi solenni quadam pompa & accensis tædis sibi monstratum refert. Eum tunc possidebat *Margarita Maximiliani* filia, *Ioannis Principis* vxor: venit postea in manus *Mariæ* Reginæ, quæ illum cum tribus aliis de quibus mentio superiùs facta est dedit Philippo II. Caroli Quinti fratris sui filio. plura Ambrosius de Morales de hoc codice aureo in vita Comitissæ *Matildis de Canosa*, qui commentarius hîc quoque inter alia eiusdem monumenta habetur. Item Biblia Græca Imperatoris Cantacuzeni valde consentientia cum versione septuaginta Interpretum, quæ prodiit opere Cardinalis Carafæ viri doctrinâ & diligentia insignis. Itidem duo grandia volumina Gothico charactere, in quæ relata sunt Concilia, & decreta à primo Nicæno ad vndecimum Toletanum, cum multis aliis operibus eximiis, quæ referre longum sit: Alterum scriptum est æra millesimâ à

[a] in annot. in nouum Testam.

Sibuto Episcopo: alterum anno nongentesimo septuagesimo nono à *Vigila* Presbytero S. Martini de Aluelda; ob id *Codex Vigilanus* dictus: continet etiam multa Concilia à primo Nicæno ad decimumseptimum, aut decimumoctauum Toletanum, additis plurimis literis Pontificum, & Sanctorum, nec non antiquitatibus Ecclesiasticis; thesaurus equidem nobilis, & dignus veneratione. est præterea alius tomus Conciliorum eâdem scripturâ anno nongentesimo vndecimo descriptus.

5. Præter hæc monumenta venerandæ antiquitatis, sunt alia quædam manu descripta exemplaria SS. Patrum *Athanasij*, *Basilij*, *Nazianzeni*, *Chrysostomi*, atque aliorum; inter quæ opera extant non paucæ homiliæ, orationes aliíque tractatus nunquam in lucem editi; grandes & peruetusti tomi vitæ Sanctorum eâdem linguâ; tabellæ nobilium artificum, aliæ ex formarum planæ scalpturæ prototypis; aliæ penicillo pictæ in libris ingenti numero compactæ; plurimaque id genus rara & curiosa, atque huius literariæ apothecæ propria seruantur in arculis & abacis scriptoriis; quæ referre infinitum esset. Prisca scribendi ratio in antiqua papyro Ægyptiaca hîc visitur. quin & illâ antiquior in arborum extima cute subtilissima & pertenui, quam *philyram* vocant; illorum corticum alij sunt ensium, alij pugionum longitudine: præter litteras in iis non ineleganter exaratas, nescio quid atramenti, aut puluisculi plurimum venustatis addidit: argumentum scripturæ est integra quædam historia, in limine gemina hæ voces præfixæ sunt, *Lingua malabarica.* compactio bella est, inseritur per singula folia funiculus: exteriores quoque tabulæ videntur esse ex eodem ligno. Sunt hîc etiam Chinensis editionis libri, nostris tum in elegantia, tum in commoditate longè inferiores; licèt chartæ subtilitas mirabilis sit, nósque in hac arte calcographica excogitanda natio illa anteuerterit.

6. Est hîc aliud quiddam prorsus nobile & visu dignum: historia & forma omnium plantarum, atque animalium quotquot ad Philippi *II.* ætatem visa fuerunt, in Indiis Occidentalibus: pictæ sunt herbæ, radices, trunci, rami, flores, folia, fructus, vellera, squammæ, plumæ, pinnæ, rostra; singula denique natiuis expressa coloribus; necnon & hominum statura, vestitus siue ordinarij, siue læti, & lautiores; ritus & apparatus festorum, chorearum, sacrificiorum eius gentis, quarum rerum consideratio iucundissima est, & ad varia vtilis. Rex hoc negotium dedit cum amplissima potestate *Doctori Francisco Hernandes Toletano*, homini docto, diligenti ac strenuo, qui (vt ipse in quodam proœmio refert) quatuor solùm annis quibus in India degit, quindecim cubitales tomos repleuit suis obseruationibus: in quosdam ex iis libris retulit solam figuram, formam, colorem animalium & plantarum, ad quos postea lectorem amandat in historia nominum proprietatum & naturæ singularum rerum, prout ab indigenis & aduenis Hispanis, & propriâ animaduersione discere potuit. Præter hos quindecim tomos, binos alios seorsim fecit: vnus est plantarum Indicarum, earúmque cum nostris proportio & similitudo, quoad fieri potuit, accurata, alter morum, rituum, legum Indicarum, Geographicæ, & Topographicæ descriptiones noui illius

illius orbis: qui omnes libri & commentarij si prout affecti sunt, ita forent omnino perfecti & absoluti, Philippus II. & Franciscus Hernandes haudquaquam Alexandro & Aristoteli hac in parte concederent. Concinnatio & structura horum quindecim librorum elegans est, & in hac Bibliotheca peculiaris, tegumento ex aluta cærulea auro bellè vermiculata, hamulis adstrictoriis, angularibus munimentis, bullatis vmbilicis argenteis multa arte perfectis. Reliquæ literariæ supellectilis, quæ in hac Bibliotheca plurima est, pleniorem indicem pollicitus est frater Iosephus de Siguença; vtrùm prodierit, nescio; bene potuit prodiisse à triginta amplius annis cùm ipsius historia publicata est, & promissio ab eo facta, sed forsan mors interpellauerit.

Capvt VII.

Aliæ quædam res raræ asseruatæ in Regia Bibliotheca.

SVprà laudatus Iosephus hauddubiè non siluisset nonnulla quæ addo, si iam ea tum ibi fuissent cùm scripsit historiam suam Hieronymianam, licèt consultò profiteatur se prætetire plurima. In primis hîc extant duo primigenij codices operum sanctæ *Theresiæ de Iesu*, ipsiusmet manu scripti, ac postea in lucem editi: digna res cuius mentio peculiaris fieret. item Hierosolyma antiqua eiúsque ager suburbanus dimidiati anaglyphi toreumate, amplitudine tanta, vt quidquid fuit singulare in ædibus, & adiacente territorio, valde accuratum explicatúmque prostet, haud leui adiumento describendis animo imaginibus ipsarummet rerum. 1.

Ibidem collocatum est primarium vexillum Selimi Turcarum Imperatoris captum in Lepantica illa victoria, quam Ioannes Austriacus de immortali hoste Christiani nominis gloriosissimè retulit. memoria dignum est, nec omnino à præsenti instituto alienum, quod tum accidit cùm huc allatum est. Anno millesimo quingētesimo sexagesimo primo, die octaua ab festo omnium Sanctorum Philippus II. Rex solita pietate intererat vespertinis precibus medio in cœtu Choreutarum, cùm Petrus Manuel vnus è regiis cubiculariis gaudio exiliens, vultúque ac gestu præferens conceptam animo lætitiam subitarij consilij impetu ingressus. En (inquit) Domni Ioannis Austriaci Cursorem, Rex, insignis victoriæ Nuntium. Nihilo commotior magnanimus Princeps, eodem vultu, eodem statu, eàdem æqualitate mentis, eàdem maiestate, oris (quod Austriacorum Principum est, quicumque casus lætus tristísve acciderit) absolutis sacris Vesperis, Cœnobij Prǫsidem vocat, ac hymnum, *Te Deum laudamus*, Ecclesiæ Eucharisticum, & Epinicium cani iubet, tum supplicationem pro re feliciter gesta in matutinum diei sequentis indicit, in vesperum verò iusta mortuaria; in perendinum, piaculare sacrum solenne pro piis manibus defunctorum in illo bello; singulare argumentum regiæ pietatis, & pia professio acceptæ diuinitus victoriæ; cuius monumentum & pignus fuit primarium illud vexillum Turcicum 2.

cum,quo nihil erat apud Barbaros religiosius.promptum fuisse è Secrario Mecano perhibent, vt (si Superis placet) in eo signo Turcæ vincerent. Eius materies ex gossipio & lino;forma verò mediocris lintei dormitorij, literæ Arabicæ vtraque ex parte inscriptæ, quarum pleræque sunt aureæ;circuli,rhombi, quadra triangula plurima pro superstitione gentis,quæ à rerum viuentium imaginibus abhorret.Inscriptionum argumentum sunt varia nomina Dei Opt. Max. Consultò speciem aliquam sanctitatis cacodæmon & Mahometes impiissimi sycophantæ ei reliquerunt, vt irretiretur & circumscriberetur tectiùs. Interpretationem ex Arabico Hispanicam penes me habeo ex Museo Lucæ Torri. hoc vexillum vnà cum pharis triremis prætoriæ hîc præcipuè Rex asseruari voluit, ad memoriam allatæ sibi in hanc ædem victoriæ sempiternam.

3. Hoc eodem in conclaui asseruatur Bibliotheca Muleysidani Marrochij,& Fessæ Regis,libris magnam partem Arabicis MStis constans, & mirabili euentu huc allata.

F I N I S.

ΨΥΧΗ͂Σ ἸΑΤΡΕΙ͂ΟΝ,

MEDICA ANIMI OFFICINA

STVDIOSÆ IVVENTVTI,

vt si immunis esse volet omnibus vitiis quibus obnoxia est illa ætas, pancresta medicamenta è Museis & Bibliothecis promat.

PARÆNESIS ALLEGORICA

ad amorem litterarum,

Habita in Collegio Dolano Societatis IESV *in solenni studiorum instauratione anno* 1627.

QVÆ latêre putabatur in adytis Delphici templi diuinitas, tota conspiciebatur pro foribus his 1.
duabus notata litteris ΕΙ, *tu es*; quo maiori perculsi mortales reuerentia pedem in eum locum inferrent, in quo præsens numinis maiestas non tam se prodit ex dignitate vestibuli, peristylij amplitudine, exhedrarum laxitate, pauimentis marmoreis, auratis fornicibus, ex accurata munditia & magnificentia totius ædis, quàm ex ipsa religione loci, & fatidica oraculi facultate. Idem mihi (Aud.) idem prorsus mihi sentio contigisse in vestibulo huius orationis, in qua Iuuentuti Sequanicæ mystagogum hodierna die me profiteor, & candidatis bonarum artium adolescentibus sacram quandam Bibliothecam aperio; cuius foribus spectabili charactere inscripta est eadem epigraphe, quâ olim Osimandas Ægypti Rex Museum suum inscripsit, *ψυχῆς ἰατρεῖον*, *medica animi officina.* Quotus enim quisque est, qui profiteri velit se habere præsentia pancresta medicamenta omnibus animorum ægritudinibus tum auertendis, tum depellendis; cùm id nec peritissimi Medici, nec circumforanei circulatores in triuiis & pontibus tribuere sibi ausint in corporum morbis? Equidem verendum maximopere mihi est, ne quod Græculæ vanitati familiare fuit in librorum inscriptionibus, plus sit in promptu, quàm in recessu; ne in pulpito tabernario prostent crepantes bullæ, in penitiore apotheca nugæ; in librorum, & Academiarum vestibulis mira titulorum felicitas & splendor, propter quas vadimonium deser[illegible] sit, & sperari in eiusmodi voluminibus haustus l[illegible]tis

gallinacei : & cùm tu intraueris,eaque euolueris , per Deum immortalem, quàm exanguia ſunt & exſucca , quàm nihil in medio inuenies. Plin.l.29.c.1 *Sola verò Medicorum inſcitia miſeris mortalibus capitalis eſt*; *diſcunt interdum periculis noſtris*, *& experimenta per mortes agunt* ; *illiſque duntaxat hominem occidiſſe ſumma impunitas. Nemini tamen* (*vſque adeò blanda eſt pro cuique ſperandi dulcedo*) *nemini corporis Medicum ſe profeſſo non creditur*, *licet periculum ſit in nullo mendacio maius*. Capitaliores tamen ſunt Medici animorum,quando qui ſe tales profitentur, præſtigiatores ſunt & ſycophantæ, qua peſte hominum nullam exitialiorem reor; qui profectò ſapientiam honeſtius negligerent quàm vendant , & venditent. Alienus ſum ab eiuſmodi vanitate : odi,& vehementer odi inuolutam ſapientiæ nomine linguæ vendibilis iactantiam : neque ipſe tam Medicum me profiteor , quàm ægris mentibus Medicos adhibeo; neque tam pharmaca propino,quàm in eum locum vnde medicamenta promi poſſunt , digitum intendo ? quod tamen ob grauitatem argumenti,atque aliquam dicendi deſuetudinem cunctanter facere aggredior,adeóque etiam timidè. Quamuis enim dixerim ante aliquot annos in Athenæo Lugdunenſi , ad cuius aram pallebat olim dicturus Rhetor,neque tamen mihi lingua obmutuerit , aut vix hæſerit , vel mens debilitata metu conciderit ; nihilominus non leuem ſcribendi difficultatem,& dicendi reformidationem ſum expertus , cùm proluſionem hanc ſtudiorum noſtrorum inſtauratiuam meditarer apud me in Muſeo.Nimirum verebar,ne fortè quinquennij ſilentio , diuturnaque & admodum graui inualetudine , memoria obſoleuiſſet , collapſæ eſſent vires , emarcuiſſet neceſſarius ad dicendum vigor , defloruiſſet ſtylus ; idémque abſolutis Theologiæ ſtudiis, Dolæ mihi accideret, quod Clemens Alexandrinus Alexandriæ ſibi contigiſſe queſtus eſt his verbis : De monte Sion ad Parnaſſi fabuloſum ceſpitem ; de fonte Paradiſi ad Helionis vndas : de curru Heliæ ad quadrigas Apollinis; de cedris Libani ad Muſarum lauros , de ſeuerioris diſciplinæ pronunciatis ad amœniores artes,de Theologiæ commentationibus ad humaniores litteras traductus, emortuos ſpiritus reuocare vix poſſum : verumtamen vnum eſt quod me recreat , & animos facit ; quòd ſicut plurimum intereſt ad fauorem,ſortiatur aliquis iudicem,an eligat : ita non exigui momenti videtur eſſe , quòd ſponte argumentum naſcatur , & dicturo quaſi vltrò ſe ingerat : cuiuſmodi eſt hac ætate iuueniliter exultans adoleſcentiæ temeritas , proiectior ad inconſultè audendum impetus ; & remiſſior ferè vbique ad bonas artes capeſſendas contentio. Quas iuuenilium animorum ægritudines funditus tollemus , ſi ſe à nobis curari,& eam medicinam pati volent,quæ non motura ſit nauſeam & ſtomachum,ſed quæ auribus ſuauiter haurietur,& fortaſſis non ſine aliquo voluptatis ſenſu tranſmittetur in animum : atque vt hinc ordiamur,

2. Ponite vobis ante oculos amplam & auguſtam Bibliothecam excitatam in Dolano ſolo , liberæ Burgundiæ copia & ſumptibus eleganti, & magnifica ſupellectile à proceribus Sequanis certatim ſuppeditatâ, pluteis ſummâ venuſtate circumexcurrentibus , plenis lectiſſimorum voluni

voluminum forulis; oriente sole & camporum spatiis atque procul impendentium montium altitudinibus, & liquoribus pellucidis amnium iucundo aspectu perforatis, quibus fatigata mens & oculi diuturna studij contentione suauiter recreentur. Non desit elegans in angulo horologium, nec in mensa paratum instrumentum studentibus; nec Theodosianæ lucernæ, nec multifida è lucernari candelabra; nihil denique quod ornatum huic loco conferre possit & venustatem; quæ quantumlibet exquisita esse possit, nunquam erit augustior Dolanæ vrbis splendore & fama, vel librorum vestrorum, aut externorum discipulorum nobilitate, vel maiestate literatum quas profitemur: sunt in ea nobilium ingeniorum familiæ & illustres tituli, quos qui præferunt in scriptis suis, aut studiis, videntur communione quadam sanguinis inter se teneri, atque ad eundem sobolis nidum & generis caput pertinere. Singulas familias constituunt Theologi, Iurisperiti, Medici, Philosophi, Historici, Mathematici, Oratores, Philologi, Poëtæ, Grammatici, Ascetici aliique id genus scriptores, quorum beneficio id felicitatis cuilibet nostrûm obuenit, vt ei liceat quasi ad arbitrium suum nasci, & non tantùm in eorum nomen, verumetiam in omnium simul bona ac facultates adoptari.

Nescio vtrùm dicturus sum vobis (Aud.) quod propè feci. Agedum dicamus, res bella est, nec omnino abs re nostra. Alcumistarum genti, vtpote nutriculæ bonorum ingeniorum, atque his temporibus admodum numerosæ parum abfuit quin ego suam quoque sedem & titulum hic attribuerim, perculsus inscriptionum dignitate, quibus libros suos & mysteria vendidant. Quid enim fingi potest his titulis illustrius? Tabula smaragdina ter maximi; dialogus Mariæ Prophetissæ; clauiculi Salomonis, nucleus intimæ Philosophiæ; lilium intelligentiæ; epistola Solis ad lunam; rosa aurea; margarita nouella, lumen luminum; Theosophiæ palmarium; lapis trinus & vnus; & alia huius generis tam augusta librorum vestibula, vt eos omni studio & sumptibus habere velis, ac forulis cedrinis, vel etiam aureis & gemmeis dignos putes. Verùm enim verò, cùm ego nuper curiosiùs introspexissem in eorum apothecas, nihilque vidissem præter nigrum nigrius nigro, leonem viridem, ceruum fugitiuum, stultum saltantem, Aquilam volantem, æripedes boues, dracones caudam vorantes, bufonem inflatum, sementem dentium, florentes hastas, aureum vellus, & sexcenta id genus somnia vigilantium, quibus præcipua illius artis mysteria continentur; nisi ipse apud me deuota igni capita, fumosos & sulphureos homines, atque ex assidua argenti viui contrectatione paralyticos; & amabilem quidem, sed egestatis & cassi laboris comitem stultitiam; in quo tamen studio sit quædam paupertatis suauitas, ne gratis in naturæ secreta peruaserint. Tum apud me statui nullum quidem seorsum domicilium assignandum esse fumiuendulis istis, nec donandam hac Bibliotheca talium Ciniflonum familium: conniuendum tamen mihi, si quis ex ista gente ad Physiologorum ordinem & pluteos clanculum irrepserit, dummodo cum sola natura, non autem cum malo dæmone commercium habeat.

4. Transeo ad quædam ornamenta huius Bibliothecæ. Eminent supra librorum loculamenta dispositæ imagines doctorum virorum, è Sequanico solo; qui dum viuerent fuerunt Bibliothecæ spirantes & ambulantia Amalthia, & reliquerunt in huius Musei armariis cedro digna volumina, fœtus immortales ingenij sui; vel ex hoc loco tanquam è templo sapientiæ prodeuntes, diuina responsa fuderunt suis consultoribus; & mera regnis orbique oracula: multos nouimus etiam ipsi de facie; plurimos viderunt maiores nostri, viuunt alij in annalium nostrorum monumentis. Occurrunt ingredientibus ad læuam nonnulli tradendis è publico suggestu disciplinis omnium iudicio insignes. *Titianus* quondam Præfectus Academiæ Sequanicæ, cuius est illud elogium, *Auctores nouerat omnes tanquam vngues digitósque suos.* *Anatolius Dorotius* diuturna legum in Academia Dolana expositione celebris, & infulis clarus. *Moniotius Boissetius* maximorum Iurisconsultorum pulpito & ordine dignus. Tum scriptores Sequani quotquot in manus nostras venerunt. *Angelomus* Monachus Luxouiensis in sacris litteris exponendis vtiliter versatus.

5. *Claudius Chifletius* legum Professor, ipsius Cuiacij ore tantopere laudatus. *Ioannes, & Prudentius Sanctomauritij*, ille Dolanæ Academiæ, iste lumen fori Sequanici. *Ioannes Petremandus* Antistes iuris Burgundici consultissimus. *Ioannes Griuellius* dignus interpres Dolani oraculi, celebre & ipse oraculum. *Ludouicus Gollutius* sagax rerum Sequanicarum indagator. *Valerius Reginaldus* de nostra Societate, accuratis de vniuersa morali Theologia commentationibus toto orbe qui ei per litteras ex remotissimis Indiæ partibus gratias egit, illustris: eóque etiam eius opus fuit illustrius, quòd suæ fronti impressum tui nominis splendorem prætulit *Ferdinande Archipræsul illustrissime*; dabit enim mihi hanc veniam tua humanitas, vt te in hoc cœtu licèt absentem appellem: cuius extant illustria merita, & illustrissimæ tuæ gentis præsertim erga Ordinem nostrûm prolixa voluntas; eius saltem promulgandæ occasionem mihi oblatam gaudeo, quandoquidem tuis benefactis vix aliter respondere possumus. Reginaldum sequitur *Ioannes Voellus*, item noster, quà scriptis libris, quà viua voce de bene dicendi facultate optimè meritus. Tum *Franciscus Richardotius* Episcopus Atrebatensis, Christiana facundia in paucis clarus. Antonius Posseuinus *tomo 1. apparatus sacri litt. F.* eum vocat Theologum insignem, eius opera recenset, Parochorum & Vicariorum regulam; Conciones de oratione Dominica, & de oratione; funebres orationes in funere Reginarum & Principum Hispaniarum, & alios libros sermone Latino. Floruisse ait in Concilio Tridentino, ibique habuisse elegantem orationem, quæ impressa est, & incipit, *Si quis rerum nostrarum.* His oppositi sunt è regione ad dextram bene multi, qui licet scriptis non tradiderint quod didicerunt, (quod fuisset magnæ felicitatis,) illis tamen diuiniùs concessum est opere complere quod sciuerunt; quod est planè diuinum. *Callixtus secundus Romanus Pontifex*, Guillelmi Comitis Burgundiæ filius, & Stephani frater, d[illegible]inæ præstantia, ingenij dexteritate, integritate vitæ, & rerum

Cùm hanc orationem pronũtiaui-[illegible] nondũ

vsu

vſu murus firmiſſimus pro domo Dei in difficillimis Eccleſiæ temporibus *Gundebaldus Burgundionum Rex* fando locuples,& eloquentiæ diues opibus,vt eſt apud Ennodium Ticinenſem,& Caſſiodorum.*Vrbicus* vniuerſa Gundebaldi onera ſuſtentans,ac Cicerone eloquentia, & Catone grauitate præſtantior apud eundem Ennodium. *Siſagrius Solon* Burgundionum, & Amphion,apud Sidonium Apollinarem. *Leobaldus Cuzantius* è cœnobio Luxouienſi ad Virodunenſes inſulas à Canonicorum collegio euocatus, atque ob ſingularem eruditionem, & rerum gerendarum peritiam Philippo audaci Duci Burgundiæ, & Clementi Pontifici chariſſimus. *Antonius Vergeius*, Caroli Quinti adoleſcentis moderator,ille ipſe qui nobili Dolano templo excitando primarium in fundamenta lapidem ſolenni ritu iecit,dũ in hac vrbe adoleſcens litteris operam daret.habuit nimirum ſemper *Gens Vergeia* (*Cleriarde Gubernator huius Prouinciæ illuſtriſſime*, non enim te abſentem reor,cuius vigilantia & ſapientiſſima procuratione florent apud Sequanos bonæ artes in diuturnæ pacis delitiis, & qui viros doctos, eos præſertim, quorum eruditio eſt cum pietate coniuncta impensè pro maiorum tuorum veteri inſtituto iam pridem colis)habuit,inquam,ſemper *Gens Vergeia*, heroas non tantùm in ſago & armis, re & cognomine *ſtrenuos*, preux de Vergy; ſed etiam Antiſtites omni laude conſpicuos. hos ſecuntur ſublimos animæ atque omni laude maiores *Richardotij*, *Froiſſardi*, *Renardi Garnerij*.*Bruni*,*Capitanei*,& qui multorum inſtar ſint populares quidem veſtri, ſed (quod ſine vllius inuidia dictum velim) ciues mei *Nicolaus Perrenotus* Caroli V. Imperatoris Cancellarius, eiúſque filius *Antonius Cardinalis Granuellanus* Ornacenſes, vterque moderandis & ferendis Imperiis par;vterque ex bonarum literarum curriculo cui nauiter inſudauit,gradatim ad tantos honores euectus:vterque ad ſacroſanctam Synodum Tridentinam miſſus à Cæſare orator orbem Chriſtianum admiratorem habuit Sequanicæ eloquentiæ,Sequanicæ Religionis, Sequanicæ grauitatis, & mentis in prouidendo pluſquam humanæ, vel ipſo externorum Scriptorum teſtimonio.Nimirum & hoc neceſſarium fuerat ad Sequanici nominis commendationem,vt intelligeret vniuerſus orbis,non fuiſſe tunc in orbe Romano viros duobus Sequanis hominibus digniores,qui legationem illam auguſtiùs obirent,& maieſtatem Imperij, & Religionis integritatem in Generalibus Eccleſiæ comitiis glorioſiùs tuerentur. In eorum laudem ſi paucula dixero, date hoc tantorum virorum meritis, adeóque etiam pio erga ſolum meum natale amori; & cogitate quid hominis eſſe debuit *Nicolaus Perrenotus*, qui per gradus ad ſupremum togatorum faſtigium ſic ipſe ſibi viam fecit,vt ab Imperatore admodum lynceo, & in æſtimãdis hominibus ſatis ſeuero,ad ſanctius Concilium,& ad ſupremã legum Imperialium tutelã adſcitus ſit. *Cardinalis* verò *Granuellanus* quid ingenij, quæ capacitas mentis, quæ hominis intelligentia; cui ſeptem linguarum perito familiare fuit, vt quatuor interdum & quinque ſcribas de maximis Regum negotiis vario idiomate ſimul dictando fatigaret:qui à Cæſare ad *Franciſcum I. Francorum,& Henricum VIII. Anglorum Reges* de pace acturus miſſus orator ad celebrem Conuentum Caletianum pro *Carolo* dixit,&

legeramus vitam S. Iacobi Hiſpanico ſermone cõſcriptã à Mauro Caſtella Ferrer, in qua l. 1. fit mentio operum Caliſti II. quæ extãt in Apoſtolica Eccleſia S. Iacobi Cõpoſtellani, & in Bibliotheca Regia S. Laurẽtij Eſcurialis, vbi librorũ initium, & finis ſic indicatur. *Incipit codex primus, finit codex primus: incipit codex ſecundus, & tertius, finit, &c.* In illis codicibus ſunt homiliæ.

poſtea pro *Philippo Caroli filio* in Comitiis Gandauenſibus, tanto auitæ religionis retinendæ ſtudio, tanto ardore, tantâ grauitate, vt illi vni niti viſa ſit in Belgio Catholica fides, quem vel eo nomine perduelles ſectarij perhonorifico ſanè conuitio *Papiſtarum in Belgio Principem* nuncuparunt. Idem conciliator & internuncius ſanctiſſimi fœderis inter Chriſtianos Principes de bello ſuſcipiendo contra *Selimum* Turcarum Imperatorem *Ioanni Auſtriaco* expeditionis Duci, & poſtea ad Naupactum (quod *lepantam* vocant) victori militare vexillum à *Pio V. Pont. Max.* ſolenni ritu inauguratum Legatus Apoſtolicus tradidit. Idem Regni Neapolitani Prorex, & ſupremus Præſes Concilij rerum Italicarum nullum finem fecit bene de orbe merendi, niſi quem ei natura viuendi fecit. Exemplum ſanè perilluſtre Sequanicæ iuuentuti ad amorem literarum & ſtudium, quarum beneficio tantus tantus extitit, vt non ſolùm mereatur imaginem in mea Bibliotheca, ſed plebe ſtatuarũ vbique gentiũ dignus ſit; qui, teſte Daniele Barbaro electo Patriarcha Aquileienſi, ac ſcriptore doctiſſimo, *ad omnes artes & ſcientias natus erat.*

in Vitruu.

6. Facere non poſſum (*Præſes ampliſſime*) quin meæ omniúmque voluntati obſecundans tuum, licèt viuentis videntíſque ſydus, in Sequanico cœlo collocem, qui iam pridem Regum & Archiducum noſtrorum Neſtor & caput emines in ſupremo Burgundico Senatu, ac nuper grauiſſimi belli, vel æternæ pacis arbiter conſtitutus Chriſtiani orbis oculos & expectationem ſex ipſos annos tenuiſti, in ſpectatiſſimo theatro, magnâ quidem tuâ gloriâ, qui quâ ætate plerique amoueri ſolent à Reip. gubernaculis, tu eâdem, & fortaſſis etiam prouectiori perfunctus ampliſſimis muneribus ad maiora in dies proueheris: ſed equidem non exiguâ Burgundiæ noſtræ commendatione quæ talem virum diu habuit ſui Senatus Præſidem, in cuius conteſtata fide & conſiliis *Rex Catholicus* in graui cauſa Chriſtianæ Religionis, atque Italiæ pace & propè totius Europæ ſancienda feliciter conquieuit. Plurimis aliis ſcriptoribus Sequanis quoque ex hoc tam frequenti & illuſtri omnium Ordinum conſeſſu imaginem dedicarem, pro eo ac plerique merentur, niſi ſuæ modeſtiæ conſultum vellent, & ſcriptum meminiſſem à Plinio, vnius Marci Varronis adhuc viuentis imaginem propoſitam fuiſſe Romæ in Pollionis Bibliotheca. Veniet illa dies cùm poſteritas bene multos quos hîc tacito nomine veneror inter aſtra Sequanica referet: & quia non minùs glorioſum eſt facere ſcribenda, quàm legenda ſcribere; tum etiam pro innata Sequanis erga ſuos Principes obſeruantia, collocauimus in loco maximè illuſtri ſupra huius cellæ lumina ad Orientem, duodecim Auſtriacos Imperatores, & è regione Burgundiæ Duces potentiſſimos, Athlantes magnæ partis orbis Reges Catholicos, ac inuictiſſimos Principes *Albertum & Iſabellam*, quorum omnium imaginibus tanquam Diis maiorum gentium, locus iſte fit longè auguſtior. hæc eſt illa ædes, & ſapientiæ domicilium, cuius fronti inſcripſimus *ψυχῆς ἰατρεῖον*. hoc eſt, illud ſacrarium, cuius fores recludimus Sequanicę iuuentuti. hi quorum ceras, vel literaria monumenta intuemur in hoc Muſeo, Medici ſunt animorum noſtrorum; ab iis certa mentis ſalus & incolumitas promitur.

Porrò

Porrò ne quis putet temerè & perperam hæc à me dici, *Chrysostomo* & *Basilio* credite, testibus ad fallendum minimè institutis. ille singulos libros singula pharmaca,& medicas animi officinas appellat; iste, atramenti sagittas & scalpella, quæ cùm infiguntur ægris mentibus, saniem & virus eliciunt cum explorata spe sanitatis. Et quoniam cœpi magna illa Christianæ legis lumina & columina testes in hanc rem adhibere, *Augustinum* appello,& *magnum* quidem cognomine, re autem & Pontificatu maximum *Gregorium*. Sacros libros illi vocant conceptā à cœlesti Medico formulam pharmaci ægris mentibus adhibendi; & epistolas de patria nostra à Deo & cœlitibus ad nos datas, quas vel tantùm legisse,& in vtilitatem suam conuertisse, rescripsisse est,& cumulatè Medico pro impensa nobis opera mercedem numerasse. Quid ago? videor in re expedita & facili confugere ad sacram anchoram, experiri prolatis tabulis & sanctorum Patrum auctoritate, cùm eiusmodi præsidia, si mihi necessaria sint, habeam in promptu sexcenta ex Lycei & Stoę pronunciatis,Regúmque ipsorum chirographo,quibus tamen vti, multo etiam minus tantorum Antistitum fidem appellare handquaquam necesse est. Si quis fortè mihi non credit, experiatur ipse, & me tunc veteratorium narratorem verè appellet, si potest. Dicam,& liberè dicam quod sensi ipse, quódque experti sunt quicumque seriò animum applicuerunt ad studia literarum; probos affectus non posse vehementiùs concitari, vel prauos comprimi, (qui soli sunt animorum nostrorum ægritudines, & sanitas mentis) quàm iugi salutarium librorum lectione. Cùm Martyrum pugnas lego apud *Cyprianum*, plenus sum animi,libet casus omnes prouocare, Martyrum animos induo, seuerioris vitæ disciplinam delitias puto. Exclamare libet, quid cessas Tyranne, quid cessas?quæro vbi me experiar,& virtutem ostendam.De virginitate cùm *Ambrosium* differentem lego, inardesco in amorem pudicitiæ: *Chrysostomum* de moribus disputantem cùm audio, virtutem veneror,& in imbecillitate hominis propè mihi habere videor securitatem Dei. Cùm *Basilij*,cùm *Hieronymi*,cùm *Eucherij*,cùm *Hilarij*, & aliorum Procerum Ecclesiæ monumenta euoluo, humana despicio, nihil mihi est, quod Deus non est.Quin etiam si *Epictetum*,si *Trismegistum*, si *Senecam*, si *Platonem* tero, viros licèt scribendo quàm viuendo sapientiores, me ipso grandior fio, infra me omne fortunæ telum cadit. Cùm in annalium monumentis specto spectatorem distillantis in hostili foculo dexteræ suæ *Mutium Scæuolam*, dum *Catonem* cum mala fortuna compositum, dum *Attilium* in summis doloribus triumphantem, cùm reliqua vanæ gloriæ mancipia per mortes & lanienas inter sibi molientes ad nominis immortalitatem aspicio, tenere me non possum quin exclamem,Prò quàm nihil est quod patior, quàm remissè & segniter ad vera bona contendo.Cùm magnas minimis momentis Rerump. euersiones, & inclinationes regnorum ex historiæ specula contemplor, & æternæ mentis consilia sic humanis rebus moderantem, vt continuata serie velut immotæ stent inter medias vicissitudines;mentem meam ad diuina Prouœæ venerationem compono.Tales proinde Senatores in *Ptolemæi Regis* aulâ, purpurâ florere & honoribus optabat *Demetrius Phalereus*; Vitruu.

rem; qui quemadmodum præstantes Medici manu strenuâ & nunquam intremiscente, acie oculorum acri & clarâ animóque intrepidi, cùm aliquem sanandum acceperunt, si ad viuum secandum est, nullo ægri clamore moti, vel magis quàm necesse est properant, vel minus quàm necesse est secant; sed misericorditer inmisericordes perinde faciunt omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur: ita quod viui spirantésque Consiliarij monere metuunt, hoc mortui monitores in paginis nihil erubescentibus in faciem summâ cum libertate exprobrant,& prosunt.

8. Quid plura? si valeo & mente sanus sum, possum eâ jem arte valetudinem tueri: neque enim alia est decantata illa Solis mensa apud Persas, aut parata ambrosia Diis conuiuantibus à Iuuenta dea, vt est in fabulis; aut vllum mel eo melle suauius, quod ex librorum cera à viro sapiente exarata eximitur: dignum vtique quod nullis aliis scriniis, nullis armariis quàm arcâ pectoris condatur, quemadmodum *B.Honorato* rescribens lusit olim *S.Eucherius*. Prorsus librorum beneficium est, vt quidquid æui & felicitatis priùs fuit, adiici possit ætati nostræ, & omnis superiorum sæculorum perfectio coalescere in vnum hominis animum, tanquam in acetuum sapientiæ; quibus quasi seminibus fœta mens,& quodammodo grauidata, magno posterorum bono immortales alios fœtus enititur, & ingenti cum fœnore reddit venturis ætatibus, quod à prioribus accepit. O te Regem & cognomine, & re ipsa sapientem *Alphonse Neapolitane*, qui mentis simul & corporis ægritudines petitis ex librorum apotheca medicamentis depulisti. Res est non iniucunda (Aud.) nec indigna vestris auribus. Periculose ægrotabat Alphonsus Neapolitanus, neque proderat Medicorum ars, aut Capuani cœli solíque delitiæ, vbi tum degebat æger; cùm pertæsus longioris morbi, & difficilium curationum, Ephœbum honoratium iubet librum sibi afferre, quo tempus fallat. Heus puer (inquit Rex) cedo Quintum Curtium. Res mira Alphonso Alexandri res gestas partim suis, partim alienis oculis legenti, tanta se infudit suauitatis copia, vt iucundus ille voluptatis æstus se vehementiùs intendens redundarit in corpus, omnique absolutum morbo, sanum prorsus, & incolume reddiderit.

Plin. Tum Alphonsus recuperata valetudine lætior, Apage, inquit, apage, quæ me diu confecit imperiosam Medicorum inediam, facessant illæ artes & officinæ quibus sua cuique homini vænalis vita proponitur. Næ amo te, licèt Regum nomini fueris infensus, *Marce Cato*, qui non minùs adisse te dixisti medicinas, quàm Reginas. Quid mihi mare rubrum, quid vltimam Arabiam & Indiam ad vestras compositiones aduocatis Medici? In promptu est salus; quæratur in libris. O te celerem, fidelem & peritum Medicum Quinte Curti, tu deinceps Archiater meus esto. Sic ille,& quod mirum est, nequaquam Alphonso repugnat *Galenus*, quem ferunt dixisse in sermonibus frequenter, *Philosophiam medicinam esse animorum, medicinam Philosophiam esse corporum*. Ego autem Sequanicæ iuuentuti vehementer auctor sim eosdem Medicos vt adeat, eámque, quam illi aperio medicam officinam, cuius reliqua ornamenta & symbolicam singulorum significationē, vt plenius perdiscatis.

Renouate

Reuocate illam speciem quam suprà deformauimus,& cogitate vos 9.
in hanc Bibliothecam ingressos spectare ad Orientem medio ac ianuæ
aduerso inter fenestras interuallo extantia in altiore podio quatuor
numinum signa cubitalia *Mercurij*, *Amoris*, *Herculis*, & *Mineruæ*, cum
hoc lemmate ad parietem, *Nil sine numine diuûm*; quæ res maximum &
præcipuum decus est huius ædis,& præclarum documentum nostræ iu-
uentuti ad litteras ea qua par est ratione tractandas. Verumtamen hîc
propè hæreo (Aud.) audio enim mihi obstrepentem monitorem nescio
quem,qui censoriâ virgulâ, & supercilio areopagiticæ seueritatis me
interpellat.Papæ,quid hominis es? (inquit) cereæ adolescentiæ bipedũ
corruptissimos ad imitandum proponis? propudia verius, & portenta
vitiorum quàm numina? habent Christiani Nazianzenos, Chrysosto-
mos,Thomas Aquinates, & sexcenta id genus pietatis & eruditionis
absolutissima exempla in quæ intueri possint adolescentes litterarum
Candidati,quid tu exauguras hanc ędem rediuiuis antiquę superstitio-
nis ritibus & cæremoniis? Bona verba, admonitor: tantisper sustine,
dum ego instituti mei rationem expono. Abundant Christiani dome-
sticis exemplis,non inficior: neque vsque adeò veneror veteris doctri-
næ vestigia, vt si quid à bonis moribus abhorreat, illud nihilominus
exosculer:sed quid facias?his numinibus sua Gymnasia dedicauit anti-
quitas; & etiamnũ placẽt politioris literaturæ amatoribus, & antiqui-
tatis studiosis, priscæ artis & ingenij simulacra: neque hîc vero numini
templum excitamus,sed mansuetioribus Musis construimus Athenæũ.

Nolite putare Mercurium collocatum in hoc Museo vt nostri Ado-
lescentes aleam discant; vel eorum pugilum palæstram,quibus pars vi- 10.
tæ in oleo,pars in vino consumitur. Neque vt quosdam pragmaticos
rabulas,subrostranos causidicos,& intentos verborum aucupio & lit-
terarum tendiculis leguleios,cantores formularum & præcones actio-
num sub tutela Mercurij emittamus in forensem puluerem, qui lites
non tam tollant, quàm serant, & ne id quidem gratis equidem quod
sciam.Quamquam hac ætate (sic homines sunt) opus est in foro tali-
bus Medicis,quandoquidem (Budæo teste) infiniti morbo (vt ille loqui-
tur) rabulario & litigandi impetigine laborant.Affatim est in omnibus
curiis proletariorum iuuenum, vnâ nocte integrâ Iliades & examina
erumpunt,qui longo quidem verrant subsellia syrmate; nemini tamen
in foro & litibus officiant, sed nec etiam prosint, sibi duntaxat & suo
Genio intenti. Neque etiam trossulos amo in scholis, & formosulos
amatores ipsósque leuiores Mercurio,qui pleni inconsultæ temeritatis,
non tam delectu aguntur, quàm impulsu; feruntur,non eunt, & eò
feruntur,quò itur, non quò eundum est: qui diu noctúque inuerecun-
di volitant; & vt saltatriculæ tonsæ,madenti coma & composito ca-
pillo nihil virile sapiunt; nihil maturum. Nequaquam tamen requiro
in nostris discipulis grauitatem senatoriam, vel consularem incessum,
aut seueritatem censorij oculi, aut tarditatem Saturni; sed quemad-
modum senes amamus, in quibus est aliquid adolescentis; sic adole-
scentes in quibus est aliquid senile, aptos esse ad bonas artes pronun-
tio. Meministis veteris parœmiæ, Auditores, non ex quolibet ligno

fieri Mercurium? hoc eſt quod in hac animorum gymnade ſignificat Mercurius. Grande quiddam & ſublime eſt eloquentia; paucorum eſt, & eorum dumtaxar, quos tanquam partum aureum diu prægnans natura in lucem edidit. Magnis omnino multiſque adiun . ntis eſt opus ad copioſè loquentem ſapientiam. Gratiarum omnium manu factus fictúſque ſit neceſſe eſt, & elaboratum naturæ opus, (quemadmodum de Cypriano dixit Nazianzenus,) quiſquis ad Muſarum puluinaria & penitiores cellas admittitur. Naturam hac in parte adeò benignè ſibi velificantem experiuntur paſſim inter reliquas gentes Sequani noſtri, vt memoriâ præſtantes & ingenio, maturitate iudicij & eruditione excellentes, corporis formâ & palæſtrâ concinni, voce, linguâ & animo prompti atque alacres Muſarum deliciæ eſſe queant, & Suadæ fercula in ſacris ſimul & prophanis pulpitis, necnon in fori ſubſelliis magnificè (vti quotidie videmus) triumphantis.

11. At hæc naturæ adiumenta, quàm nihil ſunt, aut perparum, niſi ad Mercurium *Amor* acceſſerit. Amorem dico, non ſempiternum illum hoſtem pudoris & verecundiæ; interdictum illi eſt hac Bibliotheca & illibatæ iuuentutis Ephebæo. volo enim abeſſe ab hæc æde prophanos omnes, qui è gremio noſtro diſcedentes, obliti puriſſimi lactis quod à nobis ſuxerunt, & caſti ſpiritus quem hauſerunt, diuertunt ad morum & ſcriptorum corruptelam; qui dum numeris liberè laſciuientibus mentes ſuas turpiter titillant, & alienas ſimul irretiunt viſco obſcœnæ voluptatis, efficiunt vt ſanctum olim poëtæ nomen timidè nunc à viris bonis vſurpetur. Procul hinc quotquot lutulenti fluiiis inter ſcribendum; quotquot de ſpurcitiis hauritis inter legendum: quotquot ſuauiter vos bibere non putatis niſi per cælata cupidinibus vaſa: qui dum profitemini vos deliberare purioris linguæ floſculos, florem pudicitiæ perditis: procul hinc quotquot pudoris ſigna dicto Veneri ſacramento auerſamini. Apage hæc ſterquilinia ab hoc ſacello: apage à Suadæ templo infantiſſimum illum & petulamen puerum; cœnuſos ſcarabæos ab hoc horto; à Muſarum ſacrario proteruos ganeones: variè cælatos extrinſecus libellos, miniatos in vmbilicis, auratis membranis inuolutos elegantérque contextos; intus autem perlitos veneno, & illuminatos laſciuiæ imaginibus: apage eiuſmodi lucem & putorem ab hac medica animorum officina. Attingere limen huius ædis nemo audeat, quin integritatem vitæ ſermoniſque honeſtatem, & animum ab his ſordibus alienum fuerit profeſſus. Sin verò aliquis iam à me intrò admiſſus, & initiatus Suadæ ſacris fœdum quid aut eructarit, aut legerit, aut ſcripſerit; clara voce denuntio, exangurabo illum, exeuſáque de capite laureâ eiiciam ex hoc Muſeo, adeóque ſi fuerit maioribus myſteriis inauguratus, niſi amatoria cremauerit, infulas ex eius capite excutiam. O me infelicem, ſi tales viperas habeam in ſinu; ſi Bibliothecam hanc puſuloſis aperiam, qui reſtinguendo impuro igni quo ardent, obſcœnorum ſcriptorum vomitus liguriant, vomitus ſugant, ſaniem ebibant? Miſerum me ſi ex hoc Parthenone prodeant procaces ſcurræ, proterui blaterones, laſciui petauriſtæ, qui quò meliores ſunt poetæ, eò ſunt impuriores amaſij, quo magis ab integritate

gritate

gritate alieni, eò sibi doctiores videntur & pulchriores. Sentio (Aud.) prima obscœni amoris mentione vehementiùs stomachum mihi efferbuisse contra impuras scriptiones: non ita tamen exarsi, quin plurimũ adhuc residuum sit iracundiæ, quod sanè appareret, si præsentes essent illi in quos meritò stomachum possem effundere. Vtinam, vtinam illi adessent per quorum venas ita peruadit istud malum & inhæret in visceribus, vt perdant quoscumque tetro spiritu afflauerint. Vehementioris adhuc orationis scalpellum adhiberem, vomicas aperirem, pestem exsecarem, & nisi prorsus perditi sunt, sanæ menti eos restituerem.

Ab hoc igitur Museo (inquiet aliquis) Tibullos arcebis, Catullos, 12.
Homeros, Iuuenales, Martiales, Ronsardos, Ouidium? Arcebo qua parte ab honestate deficient; vbicumque insano cupidinis œstro perciti, & libidinis intemperie malè acti insanient; sententiarum carcinomatis pleni verborum saniem euoment, atque à fœtidis lacunis, non autem à verecundiæ fontibus sua carmina hauserint: arcebo, quandiu degenerabunt in turpes sycophantas, Syllos procaces, salaces Salios, qui dum Veneris faciem quæsitis vndique pigmentis studiosè exprimunt, heroas effœminatos, Iouémque corruptissimum effingunt, peccare docent adolescentes Diis magistris: Diis (inquam) magistris furor insanientium poëtarum humanos furores aluit; quid enim aliud fuit vitia incendere, quàm vitiis Deos inscripsisse auctores, & exemplo tonantis simul & adulterantis Iouis tantam dedisse sceleribus licentiam, vt qui illa admisisset, non tam hominem perditum, quàm cœleste aliquod numen videretur imitatus? & hæc vitiorum incentiua introducam in istas ædes? hos prægustatores omnium libidinum & ad omnem turpitudinem laternarios proponam Christianæ iuuentuti? Saniora mihi Deus consilia & mentem: non vsque adeò virtutem odi & bonos mores: indignus essem eorum hominum societate & ordine, quorum pio conatu id tandem felicitatis, quod D. Augustinus enixè desiderabat, orbi Christiano obuenit: nimirum vt essent qui obicem opponerent tartareo flumini impudicitiæ passim fœdum in modum restagnanti, & pro vino erroris & fece improbitatis quæ sæpe propinabatur in scholis, ab ebriis & malè sanis doctoribus; essent religiosi præceptores, qui voto sanctè castimoniam professi, voce, scripto & exemplo petulantiam & lasciuiam coërcerent & iugularent, atque efficerẽt neu amplius bonæ artes essent lenonum ancillulæ; sed perpetuæ comites continentiæ & virtutis. hoc feliciter præstat singulari beneficio & incredibili orbis bono minima hæc Societas IESV in quadringentis Gymnasiis velut in totidem templis, vbi quater mille Professores infinitorum iuuenum mystagogi sapientiæ & honestati continuò persanctè operantur. Quapropter librũ nullum admitti patiar in hanc Bibliothecam, qui è pestilenti loco, vel auctore suspecto veniens ingressum poscat, quin indictiuam stationem obeat, donec diligenter excussus sanum se probet & integrum; ne quis studentium latentem fortè pestem incautiùs ventilans, mortem in præcordiis illico concipiat: alioqui si aditus patet omnibus promiscuè scriptoribus in hoc Museum; non sit amplius medica animorum officina, sed Libitina, & Sardinia in medio Tibure. Sui sunt sacrarum

Bibliothecarum Præfectis rogi & carceres, quibus ardeant, vel teneantur sub arcta custodia non solùm picti fecibus Æschyli, sed alij quoque corruptores morum, sparsores veneni, Eunomiæ perduelles, Themidis inimici, legum, Religionum & Rerump. (si Superis placet) egregij conditores. Interea, liber iterum exclamare solenne illud,

Ite procul, sacer est locus, iste prophani.

13. Amori, inquam, sacer est locus. hoc est, generosæ indoli, & quibus viuaces igniculi, & inexhausta dicendi auiditas est; qui in litteraria palæstra victi verecundantur; laudati assurgunt, frænis indigent, non stimulis; amari volunt, præceptores redamant, mentis circa studia sunt erectæ; non somniculosè, non perfunctoriè, non morosè, non remissè studiis se commodant, sed totos alacriter tradunt. Felices Suadæ & Sapientiæ alumnos, si eorum mentibus faces suas amor iste subiecerit, & incenderit inflammatâ discendi cupiditate. Quicumque hoc litterarum amore fuerint incitati; licèt fortassis minùs aliunde instructi naturæ præsidiis, audeo tamen spondere cum Tullio, possunt obtinere locum & nomen inter claros oratores, & viros doctos honoratum: si qui verò sunt inertes & languidi, qui sine hoc amore Rhetoris nomen, vel Philosophi, vel Theologi sustinent, (quem titulum stipes quoque & trūcus si hîc stabit, sustinere poterit) auctor sum illis, vt pallium maturè abiiciant & calamum; ne nihil fortè per multos annos discant præter ignorantiam litterarum; & ab eloquentiæ & sapientiæ Gymnasiis redeant ad patrios Lares dimidio infantiores, & stultiores quàm accesserint.

14. Venio ad Herculem: eius clauam nescio vtrùm memineritis fuisse ex olea, quæ est arbor sapientiæ; cuius studio incensos nihil est necesse lustrare Græciam & totam Asiam, quemadmodum fecere plurimi quōdam Suadæ institores laboriosi, & ipse orbem orbi vindicando Hercules: habetis intra mœnia huius vrbis almam & perantiquam Academiam omnis disciplinæ, Theologiæ Antistites eximios, Iuris interpretes clarissimos, Medicinæ Professores doctissimos: & quoniam ordini quoque nostro in partem laborum venire contigit, habet iuuentus vestra, vel à primis Grammaticæ rudimentis, eos in omni facultate politiore, seueriore, & sacra Doctores, vt nullæ omnino toto orbe scholæ, nullæ Academiæ vestro Collegio antecellant. Solummodo meminisse debent discipuli nostri, monstra desidiæ opprimenda esse continenti labore & studio tanquam Herculis clauâ; simúlque portenta illorum vitiorum, quæ plerumque variis in locis adolescentes ad summam laudem contendentes agere transuersos solent, & circæo nescio quo poculo ita de potestate mentis deiicere, vt è præceptorum liberati custodia, & recentes ex nostris vmbraculis, cùm prodeunt ad solem atque ad grauiorum disciplinarum Academias, quasi ex seminatis venenatis dentibus etiguntur in culmos armati; & tanquam iactò fatali discordiarum saxo mutuis (vt olim Cadmæi fratres) se conficiunt vulneribus. Magno (mihi credite) magno & prorsus Herculeo labore opus est ad bonas artes comparandas. Nolite existimare amnes auris ramentis inclitos influere in dormientium areas, aut purum

putúmque aurum sapientiæ in summa tellure, vel à maximè ingeniosis reperiri. Bene vobis sit & feliciter, facilisque ad summa quæque ascensus, quotquot non vacatis somno, sed succumbitis, noctiúmque partem non minimam studio literarum vindicatis: quotquot verò manum de tabula, nec de Museo pedem, nisi priùs ter quatérve, & ampliùs clepsydram vltimum stillicidium exhauserit. qui è libris studiosè excerpitis salutares admonitiones velut compositiones vtilium medicamentorum, ex iis quæ nunc aceruatis aliquando vniuerso orbi mirabiliter profuturi gloriosulæ sunt Philosophia & Rhetorica, exercet etiam suũ imperium Theologia; dant tempus, non accipiunt, ídque duntaxat nobis nos habere volunt, quod reliquerint, non autem à nobis accipere, quod rogati dederimus: his gradibus ad magnos honores ascenderunt heroes illi Sequani, quorum imagines proposuimus in hac Bibliotheca, qui nisi plus olei consumpsissent, quàm vini, nisi plus hausissent nocturnę fuliginis in Museo quàm humoris serotini in nocturnis per compita bacchationibus; nisi eis magis placuissent otij literarij delitiæ, quàm mulierculatum greges & saltatricularum chori; nisi fuissent poliendæ mentis, & librorum, quàm aliæ & cutis bene curandæ studiosiores; nunquam ingesti fuissent honores interdum etiam recusantibus; neque ita eos gessissent, vt ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati viderentur.

Superest dicamus breuiter ecquid veterum instituto Mineruæ simulacrum in hac æde significet: interpretetur quilibet hoc Emblema prout voluerit. Ego per Mineruam ortam è fœto Iouis capite, reor nihil aliud innui studia literarum profitentibus, quàm eruditionem, & sapientiam donum esse supremi Numinis, in cuius fauore & beneficentia plus est momenti ad comparandas scientias, quàm in naturæ dotibus, vel amore literarum, vel continenti studio sit præsidij: quod nec ipsosmet Ethnicos latuit, cùm nobis hunc Mineruæ ortum ex Iouis cerebro pro symbolo commenti sunt. qua de re supersedeo dicere pluribus, quia Christianis pro oraculo est, vti re vera est, *sapientiam ex ore Altissimi prodiisse.* 15.

Vobis igitur Genij liberalium Gymnasiorum Præsides, vobis hanc Bibliothecam ego vestro beneficio eius æditu us dedico, postes amplector, limen tango, aras teneo, & præcinente Suada solenne vobis carmen succino, quo ritu, qua obtestatione, quibus precibus decet. Vobis item Sequanici iuuenes huius ædis fores aperio, si modò parati estis morum, sermonis, scriptionis, & lectionis honestatem, obseruantiam præpositis vestris, literarum amorem & studium, & præclaræ vestræ indolis culturum diligentem mihi polliceri, dum ego horum sacrorum mystagogus Suadæ oracula & mysteria reconditioris doctrinæ vobis exponam. Quisquis præclarum illud iusiurãdum iurauerit, neque peierauerit, introducetur ad Musarum adyta & sanctiorem cellam, vbi perfectam mentis sanitatem consequetur, & sacris infulis suo tempore donatus nomen obtinebit inter suos, facilè cum sapientia & Suada commercium, & summum imperium in flectendis fingendísque hominum mentibus. Aspicite dispositas in hac Bibliotheca maiorum vestrorum, aut saltem popularium ceras, quorum immortales animæ viuunt in ho- 16.

minum memoria,& rectè factis,viuúntque in omnes annos consequentes;viuunt,viuunt,inquam,istæ imagines , neque ita exangues sunt , & vetustate euanidæ,quin hæc vobis loquantur per os meum, & quidem voce tam graui & contenta,vt surdus sit,& saxeus qui non exaudiat. Inscribite mentibus vestris pauca quidem;sed fœta sensu verba , & singulas voces suis momentis æstimate. Sic loquuntur.

17. Plurimum interest ad candorem vnionis & pretium , quàm purus ros influxerit in concham tempestiuâ oscitatione apertam , (*Sequanici adolescentes*;) id præsidij vobis defuisse quiritari non potestis ad Sequanici nominis splendorem retinendum quem à nobis accepistis; nam & Regum oracula fuimus, & orbis lumina , nec aperto fortè Senatu lecti ipsi à nobis & mutatis repentè calceis Senatores facti: non transiuimus è cunis ad Patrum ordinē , sed è campo literario,& gloriosis laboribus ad has dignitates euecti id efficimus,vt vobis erubescendum sit,si degeneres, & inglorij intratis in alienos triumphos, & maiorum vestrorum ceras sine vllo imitandi studio aspicitis. Nolite gloriari vos esse surculos nostri stemmatis , & natos in libera Burgundia , nisi viuidam vegetámque effigiem gloriæ nostræ exprimere satagitis in animis vestris, vestrámque imaginem nostris imaginibus aliquando cum honore inserere:satius est nobilitatē sibi parere , vel etiam nunquam sibi peperisse, quàm à maioribus acceptam corrupisse.Nolite imitari degenerem Africani filium,vt audiatis illud : *quantas tenebras à tanto sole & lumine nasci passus es Deus immortalis?* Addite nostræ claritudini nouam claritudinem, & facite vt non tam vos à nobis lumen accepisse , quàm nos à vobis mutuati lucem videamur.Nobilis & grata inter parentes & liberos victoria,qua virtus de virtute triumphum agit.

18. Sic affatur Sequanicam iuuentutem curia mortuorū Senatorum, sic Bibliothecas appellare cōsueuerat Alphonsus Siciliæ Rex;in hoc tamē deceptus,quòd mortuos Consiliarios viuis dictitabat esse potiores:eàdem enim purpurâ fulgetis,qua mortui,quos hîc dedicauimus, nec minori eruditione,aut rerum gerendarum scientiâ *Senatores amplissimi* : addo & eodem desiderio iuuentutis erudiendæ iis præceptis & moribus, de quibus nunc dixi.Vestri enim ordinis sola authoritate & nutu quælibet iuuenilis ferocia comprimi potest,sicut vestra cura , & vigilantia magistris sua sponte plurimum iam incitatis ad discipulorum profectum animos facit,vt eximiæ Sequanorum incoli excolendæ, & vestis in nostrum ordinem meritis pares esse contendant.Memineratis Patres conscripti ; cùm nuper literariam disciplinam præclaro decreto sanxistis , memineratis diuinæ illius vocis apud Titum Liuium fata Imperij Romani & triūphos bonę iuuentutis educationi audacter tribuentem. Placuit sæpe regustare Romani historici verba de veterum Romanorum studio in instituenda iuuentute. *Parua sunt hac*, (inquit) *sed parua non contemnendo maiores nostri magnam hanc rem fecerunt , iidem postea neglectis eamdem funditus perdiderunt.* Quod exitium tum præsertim contigisse reor,cùm Romana iuuentus liquescere delitiis, & vsque adeò cœpit fluere mollitia,vt comptuli iuuenes,& delicatuli non modo sibi metuerent ab honestis vulneribus;sed nec apis aculeum sine clamore ferre possent,

possent, & sufficere putarent ad obiiciendum scutum & animum fugámque capessendam, si polita frons, & cincinni ab hoste peterentur. Quid verò expectari potuisset ab iis qui apud tonsorem assidui, dum nescit quid decerpitur quod proxima nocte in mento & genis succreuit, vel restituitur, si quid capillorum extra ordinem iuit, aut disiectum est; vel corrigitur si quid incautè de iuba sua decisum; qui domi inter pectinem, & speculum toto mane occupati factíque inerti negotio operose nihil agebant? fidem vestram Auditores. Quis istorum comptulorum nobilium qui frequentes erant in castris Pompeij contra Cæsarem non maluisset remp. turbari quàm comam; non solicitior esset de capitis sui decore, quàm de salute, non comptior quàm fortior, & honestior! Verùm mittamus istos bellatulos, ne si eorum similes formosuli sentiant se à me perfundi acriori aceto, quàm pati queant, & perfricari paulo asperius quàm à suo tonsore consueuerint palàm contestentur aliena me loqui, atque ad institutum, & ad discipulos nostros minus appositè. Itaque redeo ad id quod dicebam, memor Iustinianei dicti, quod ego semel, aut iterum dũtaxat, vos verò Themidis Sacerdotes vestra volutando sæpiùs legistis *l. magistros, C. de professorib. & medicis*; quo loco conceptis verbis Imperator asseuerat, se non aliam ob causam moderandis Academiis Senatum suum præfecisse, nisi quòd ipse per se præsens interesse continenter non posset; nam (vt idem sapienter ait *l. finali, C. de bonis qua liberis, Bonum est refrænare iuueniles calores, ne cupidini dediti tristem sentiant exitum*, & *ff. de seruo corrupto, l. vt tantum; interest nostra animam liberorum nostrorum non corrumpi.* Veneramur quidem in vestra purpura, & dignitate maiestatem Principis, *Senatores*, sed vestram in constituenda regendáque optimis decretis adolescentia vigilantiam dum agnoscimus, id facitis, vt nobis connitendum sit, ne Patriæ Patrum, & Deorum (vt sic loquar) iuuentutis tutelarium solicitudini voluntatem nostram, & studium deesse vllo modo patiamur. Maximas item vobis gratias agimus habemúsque maiores, *viri clarissimi Dolanæ vrbis magistratus*, qui honorariâ illâ præmiorum distributione quam in finem anni Academici indixistis, id præstatis, vt non solùm lectissimam prolem sufficiatis in vestra parentum munera, & gloriosos pro Rep. labores, sed etiam vt Dolanæ vrbis splendor, & altrix bonarum artium munificentia demereatur sibi plurimas longè latéque ciuitates & prouincias, quæ è suo sinu, & domesticis delitiis mittunt ad vestram Academiam florem suæ iuuentutis Christiana pietate, & liberalibus disciplinis imbuendum.

Date mihi hanc veniam *Auditores*, vt priusquam finem dicendi faciam, communicem vobiscum id quod sæpe reputaui apud animum meum in hac causa. Si viuitur in hoc Sequanico solo feliciter, si ex altæ pacis specula iam pridem contemplamur illatam circumquaque vicinis Regnis ab Religionis & Principum perduellibus vastitatem: si continuos armorum strepitus videmus audimúsque securi: felicitatem hanc (quæ profectò est maxima) adscribendam puto secundùm Deum optimæ, vel ab ipsis incunabulis Principum nostrorum institutioni, quæ stantem in adolescentiæ exordio PHILIPPVM nostrum ad eas animi 19.

laudes

laudes & ornamenta prouexit, vt ad commendandam celebrium Principum senectutem sufficiant. Is ceu regia spina, non prius floruit, quàm fructus protulit; & Solis instar, non prius ortus est, quàm lucem dedit, & in prima adolescentia (quod in Hispanis & Austriacis Principibus iam pridem obseruatum est) vir fuit, de cuius laudibus pluribus dicere consultò supersedeo, quia satius est à me nihil dici, quàm tam illustre & augustum argumentum obiter delibari. ISABELLAM verò nostram quid putatis *incomparabilem* heroinam reddidisse? (sic illam audiui appellari in Gallia à Principibus personis) quid putatis dudum beasse nos tantæ Principis Imperio? An duodecim Austriacorum Imperatorum Regúmque multorum genus & sanguinem? Magnum est illud quidem, at nemo in gloriam nostram vixit, quod ante nos fuit, vix nostrum puto. Sciunt omnes quod dicturus sum, non ideo tamen illud prætermittam, quia omnium ore teritur. Id boni quantum quantum est, meo quidem iudicio, magnam partem acceptam referri debet factori fictoríque Isabellæ Claræ Eugeniæ Philippo II. Regi & parenti opt. max. qui natam ad res maximas regiam virginem noluit in alio quàm in regiarum virtutum sinu adolescere; nullis aliis crepundiis, quàm seriis sermonibus; nullis pupis, quàm Iudithæ, Hestheris, Deboræ, Pulcheriæ, Clotildis, Blanchæ, atque atauiæ suæ Maurorum domitricis Isabellæ formandis fingendísque in seipsa viuis imaginibus: adolescentulam verò assuefecit magna meditari, sanctioribus consultationibus de vtriusque orbis administratione interesse, & id haurire de fontibus paternorum consiliorum, quod in nos aliquando refunderet; euentu sanè sicut iam pridem exprimitur admodum felici.

40. At iam quid fiat illis parentibus qui liberorum indolem plerumque mediocrem duntaxat, & minus interdum laudabilem, negligentiâ suâ, aut nimiâ indulgentiâ penitus corrumpunt? Si pipiunt albæ gallinæ filij; si gemunt columbuli; si flent morosuli, lacrymas solicita mater abstergit, & crudeliter blanda, quidquid præceptores per longum tempus sapienter adstrinxerunt, momento relaxat. Id causæ est (vt cum Stoico loquar) cur *pupillis, quia plus licet, & vnicis, quia plus indulgetur, corruptior sæpe animus sit:* prætextam quidem & pueritiam procedente ætate relinquunt, sed puerilitatem semper retinent; & si resipiscunt aliquando, tum demum sapere incipiunt, cùm ad consummatam sapientiam peruenisse oporteret. Proinde adolescentes, sapite maturè vt sapiatis diu: adire ad hoc Ephebæum, & ad eam animi palæstram, quam ego vobis aperui; atque incensi generoso illo impetu, & amore literarum de quo diximus, negotiosum otium in literarij secessus otiosa occupatione diligite. Bibliotheca hæc publici iuris esto; pateat omnibus. Et quoniam eius procuratio mihi incumbit, pugnabo pro viribus & enitar, vt semper habeatis instructam omni apparatu medicam animorum officinam. DIXI.

FINIS.

INDEX
RERVM VERBORVMQVE NOTABILIVM.

Prior numerus paginam signat; posterior est marginalis.

Artes

Cortina

Ebion

E

F

Flores.

Ingenia

L

ex

M

Molestiæ.

T

Testudo

F I N I S.